UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Conferința științifică națională cu participare internațională „INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE”, dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

7-8 noiembrie 2024

Științe juridice și economice

Chișinău, 2024

CZU 34+33(082)
I-58

Conferința științifică națională cu participare internațională
„INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE”,
dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare,
7-8 noiembrie 2024

Științe juridice și economice

Responsabil de ediție:

Georgeta STEPANOV, doctor habilitat, profesor universitar,
Prorector pentru activitate științifică, Universitatea de Stat din Moldova

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Integrare prin cercetare și inovare", conferință științifică națională (2024; Chișinău). Conferința științifică națională cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare", dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 7-8 noiembrie 2024 / comitetul științific: Igor Şarov [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-62-687-3.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Ştiinţe juridice şi economice. – 2024. – 678 p.: fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, HR Excellence in Research. – Rez.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – ISBN 978-9975-62-798-6 (PDF).

34+33(082)
I-58

ISBN 978-9975-62-798-6 (PDF)

**** Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.***

© Universitatea de Stat din Moldova, 2024

Comitetul științific:

Igor ȘAROV, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Rector
Georgeta STEPANOV, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector pentru activitate științifică, Președinte al Consiliului Științific
Veronica PRISĂCARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Departamentului Cercetare și Inovare
Carolina ȚURCANU, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Secției Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Igor BERCU, *dr., lect. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Istorie și Filozofie
Serghei BRÎNZA, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Drept
Victoria BULICANU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Liliana DMITROGLO, *dr., conf. Univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Fizică și Inginerie
Viorica GLADCHI, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Chimie și Tehnologie Chimică
Maia ȘEVCIUC, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială
Maria HĂMURARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Științe Economice
Angela NICULIȚĂ, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Matematică și Informatică
Vitalie SOCHIRCĂ, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Biologie și Geoștiințe
Alexandru SOLCAN, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Relaţii Internaţionale, Științe Politice și Administrative
Ludmila USATÂI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Litere
Larisa ANDRONIC, *dr. hab., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor
Aculina ARÎCU, *dr. hab., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Chimie
Oleg BUJOR, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”
Petru BUNDUC, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Ecologie și Geografie
Gheorghe COJOCARU, *dr. hab., conf. univ., membr. cor. AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Istorie
Nina CORCINSCHI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hașdeu”
Victor JUC, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Ion MEREUȚĂ, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie,
Igor NICOARĂ, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului Geologie și Seismologie
Ion ROȘCA, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Grădinei Botanice (Institut) „Alexandru Ciubotaru”
Olga SHIKIMAKA, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fizică Aplicată
Inga ȚIȚCHIEV, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Matematică și Informatică „Vladimir Andrunachievici”
Laurenţia UNGUREANU, *dr. hab., prof. cerc., membr. cor. AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Zoologie
Aurel ZANOCI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Centrului de Arheologie „Ion Niculiță”
Vladimir GUȚU, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Centrului de Cercetări Științifice ”Politici educaționale și sociale”
Serghei PALIHOVICI, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Administrație Publică
Zinaida BOLEA, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Sociale”
Maria DUCA, *dr. hab., prof. univ., acad. AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe ale Naturii”
Aliona GRATI, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Umaniste și ale Educației”
Svetlana SLUSARENCO, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Juridice și Economice”
Florin ARDELEAN, *dr., conf. univ.*	Universitatea din Oradea, România
Grațiela BENGA-ȚUȚUIANU, *dr., cerc.*	Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Academia Română, Filiala Timișoara, România
Valentin-Cosmin BLÂNDUL, *dr., prof. univ.*	Universitatea din Oradea, România
Ioan BOLOVAN, *dr., prof. univ., membr. cor. AR*	Institutul de Istorie „George Barițiu” - Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române, România

Ludmila BRANIȘTE, *dr., conf. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Vlad BRAȘOVEANU, *dr., conf.univ.*	Institutul Clinic Fundeni, București, România
Irina-Ștefana CIBOTARIU, *dr., conf. univ.*	Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
Igor CREȚESCU, *dr., prof. univ.*	Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași, România
George CULEA, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, România
Adelina DUMITRAȘ, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară, Cluj-Napoca, România
George ENACHE, *dr., conf.univ.*	Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România
N.D. HALANGOT, *dr. hab., prof. univ.*	Institutul de Endocrinologie și Boli Metabolice, Ucraina
Heribert HINZEN, *dr., prof. univ., DHC USM*	DVV International, Bonn, Germania
Corneliu IAȚU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Tatiana IVANOVA, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Științe ale Vieții, Praga, Cehia
Sabine KRAUSE, *dr., conf. univ.*	Universitatea din Leipzig, Germania
Ionel MANGALAGIU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Liviu Dan MIRON, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Științele Vieții „Ion Ionescu de la Brad” Iași, România
Mirce-Alexandru NEDELEA, *dr., conf. univ.*	Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
Lilian NIACȘU, *dr. hab., conf. univ.*	Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași, România
Florentina NIȚU, *dr., conf. univ.*	Universitatea din București, România
Dumitru Mirel POPA, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Apollonia”, Iași, Romania
Agatha POPESCU, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stiințe Agronomice și Medicină Veterinară, Bucuresti, Romania
Marian PREDA, *dr., prof. univ., DHC USM*	Universitatea din București, România
Lidia-Simona SAVA, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Vest din Timișoara, România
Tatiana SÎRBU, *dr.*	Université catholique de Louvain, Belgia
Laurențiu ȘOITU, *dr., prof. univ., DHC USM*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Marius ȘTEF, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Vest din Timișoara, România
Constantin Adrian STOICA, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea „Ovidius” din Constanța, România
Romina SURUGIU, *dr., conf. univ.*	Universitatea din București, România
Constantin TICU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Tudorel TOADER, *dr., prof. univ., DHC USM*	Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași, România
Viorel VIZUREANU, *dr., prof. univ.*	Universitatea din București, România
Volker WITTBERG, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Științe Aplicate, Germania
Milena YANKOVA, *dr.*	Universitatea Neofit Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

Comitetul organizatoric cu atribuții de coordonare generală a evenimentului științific:

Marianna SAVVA, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secția Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Victoria RADU	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Oficiul de Asigurare a Calității în Cercetare
Lilia DOGOTER	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii
Ghenadie SÎRBU, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Editurii

Comitetele organizatorice ale secțiilor/ atelierelor:

Secția ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ECONOMICE

Drept penal	Vitalie STATI, *dr., prof. univ.* Andrei STRATAN, *dr.*
Drept public	Ianuș ERHAN, *dr., conf. univ.* Silvia GORIUC, *dr., conf. univ.*
Reglementările și mecanismele legale la nivel național și european pentru asigurarea respectării drepturilor omului și pentru rezolvarea alternativa a disputelor	Olesea PLOTNIC, *dr.hab., prof univ.* Natalia ZAMFIR, *dr., conf. univ.* Diana LAZĂR, *dr., lect. univ.*
Drept internațional	Lilia GRIBINCEA, *dr., conf. univ.* Valentin ROȘCA, *dr., conf. univ.*
Drept privat	Alexandru CUZNEȚOV, *dr., conf. univ.* Tatiana MIHAILOV, *dr., lector univ.*
Drept procedural	Igor DOLEA, *dr. hab., prof. univ.* Elena BELEI, *dr., conf. univ.*
Științe Economice	Natalia ANTOCI, *dr., conf. univ.* Svetlana GHERJAVCA, *dr., lect. univ.*

VICTIMA INFRACȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ (ART. 303 CP RM)

VICTIM OF OFFENSES INVOLVING INTERFERENCE IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE AND IN THE CRIMINAL PROSECUTION (ART. 303 CC RM)

CZU: 343.988:343.36 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.01**

Constantin BRAGOI,
ORCID: 0009-0000-0457-9636
e-mail: bragoiconstantin5s@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article, we aim to analyze the characteristics of the victim of offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The content of the paper analyzes the issues encountered in the legal and criminal classification of the offenses listed in relation to the victim's status. As a result of the analysis conducted, it is concluded that the victim of the offenses under Article 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova can be a judge within a national or international court (paragraph (1) of Article 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova), as well as a prosecutor, criminal investigator, or the stuff of international courts (paragraph (2) of Article 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova).*

Keywords: *criminal investigator, judge, obstruction, offense, prosecutor, stuff of international courts, victim.*

INTRODUCERE

Legea penală a Republicii Moldova nu definește conceptul de „victimă". Astfel că în plan normativ, noţiunea de „victimă" este definită la alin. (1) art. 58 din Codul de procedură penală, potrivit căruia, „*se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracţiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale*" [1].

Definiţia menţionată are relevanţă procesual-penală și nu trebuie confundată cu noțiunea juridico-penală de victimă. În teoria dreptului penal victima infracţiunii reprezintă persoana ale cărei drepturi sau interese legitime sunt încălcate prin săvârșirea infracțiunii [2, p. 12].

Referindu-ne la infracțiunile reunite sub denumirea marginală de „Amestecul în înfăptuirea justiţiei şi în urmărirea penală", urmează a fi menționat că printre subiectele relaţiilor sociale apărate de art. 303 CP RM se numără victima infracţiunilor prevăzute de acest articol, având o anumită calitate specială.

Deci, victima infracţiunii este unul dintre semnele constitutive ale infracţiunii, făcând parte din sistemul obiectului infracţiunii. Iar, pentru a stabili corect cercul victimelor infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM urmează mai întâi să clarificăm care sunt relațiile sociale protejate prin această normă.

Într-un studiu recent am stabilit că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM este reprezentat de relaţiile sociale referitoare la activitatea instanţei judecătorești ca unic promotor al actului de justiție, precum și la efectuarea urmăririi penale de către organele de stat împuternicite de lege sau la activitatea personalului instanțelor internaționale [3, p. 110].

Într-o altă lucrare științifică am aderat la opiniile doctrinare care promovează ideea că în plan secundar, infracţiunile analizate pot aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la integritatea corporală, sănătatea sau libertatea psihică (morală) a persoanei [4, p. 15].

Reieșind din considerentele relatate *supra*, observăm că în contextul infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală, victima poate avea calitatea specială de judecător, procuror, ofițer de urmărire penală sau membru al personalului instanţelor de judecată internaţionale. La rândul său, statul nu poate apărea ca victimă în cazul niciunei infracţiuni, evident, cu excepția dreptului penal internaţional unde un stat poate evolua ca victimă a infracţiunii.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru realizarea acestei lucrări s-a recurs la recombinarea mai multor metode de cercetare specifice teoriei și doctrinei juridice. Astfel, a fost utilizată metoda logică, constând în folosirea raţionamentelor logice pentru sintetizarea opiniilor doctrinare ale diferitor autori. A fost aplicată metoda analizei comparative, prin intermediul căreia a fost cercetată legislația națională și a altor state. Printre metodele de cercetare folosite se numără și metodele particulare, documentarea și studii de caz. Materialele utilizate în vederea realizării studiului le constituie publicaţiile științifice din domeniu, precum și legislaţia relevantă. De asemenea, investigația efectuată s-a bazat pe studierea practicii judiciare.

DISCUȚII ȘI REZULTATE

Plecând de la general spre particular, în contextul victimei infracțiunii prevăzută la alin. (1) art. 303 CP RM vom menționa că doar judecătorul instanțelor de judecată naționale sau internaționale poate avea calitatea de victimă. Legislația în vigoare nu prevede alte categorii de reprezentanți ai sistemului judiciar ce ar fi competenți în judecarea cauzelor.

Conform alin. (1) art. 115 din Constituție, „*justiția se înfăptuieşte prin Curtea Supremă de Justiţie, prin curţile de apel şi prin judecătorii*” [5].

În acord cu prevederile alin. (1) art. 30 din Codul de procedură penală, „*judecarea cauzelor penale se înfăptuieşte de către instanţă în complet format din 3 judecători sau de către un singur judecător*”.

Alineatul (3) al art. 29 din Codul de procedură penală, prescrie că „*în cadrul instanţei judecătoreşti, ca organ judecătoresc cu atribuţii proprii în desfăşurarea procesului penal, în faza de urmărire penală funcţionează judecători de instrucţie*” [1].

Potrivit art. 21 din Codul de procedură civilă, „*cauzele civile se judecă în primă instanţă de un singur judecător sau de un complet din trei judecători ai aceleiaşi instanţe. În cazul în care prezentul cod oferă judecătorului dreptul de a examina cauzele civile şi de a întocmi unele acte de procedură unipersonal, judecătorul operează în numele instanţei de judecată. În instanţele de apel şi de recurs, cauzele civile se judecă colegial, în conformitate cu prevederile prezentului cod şi ale altor legi*” [6].

În conformitate cu art. 192 din Codul administrativ, „*pentru examinarea acţiunilor în contencios administrativ la curţile de apel se instituie complete de judecători. În judecătorii acţiunile în contencios administrativ se examinează de judecători specializaţi*” [7].

Conform alin. (2) al art. 1 din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului, „*judecătorul este persoana învestită constituţional cu atribuţii de înfăptuire a justiţiei, pe care le execută în baza legii*” [8].

Din textul dispozițiilor enunțate, conchidem că în calitate de victimă a infracțiunii prevăzută la alin. (1) art. 303 CP RM poate apărea judecătorul din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătorii.

Tocmai această soluție de calificare este recunoscută și în practica judiciară națională. În următoarea speță, lipsa calității speciale a victimei a servit ca motiv pentru pronunțarea unei sentințe de achitare. Astfel, V.S. și G.L. au fost achitați de învinuirea în comiterea infracțiunii prevăzută la alin. (3) art. 303 CP RM. Iar, pentru a hotărî astfel, instanța de judecată a reținut că „*pentru încadrarea faptei în limitele acestui articol este necesar ca victima să aibă statut de judecător, deoarece doar judecătorul poate fi victimă a acestei infracţiuni. În timp ce la caz, parte vătămată este un deţinut. Respectiv, nu se regăseşte în speţă nici latura obiectivă a infracţiunii incriminate, deoarece aceasta se exprimă numai prin exercitarea influenţării asupra judecătorului și nu asupra părților vătămate sau martorilor*” [9].

În același registru, împărtășim ideea că în calitate de victimă a infracțiunii prevăzută la alin. (1) art. 303 CP RM poate fi și judecătorul de instrucție. Nu suntem de acord cu poziția expusă în literatura de specialitate privind faptul că judecătorul de instrucție nu ar cădea sub protecția prevederilor alin. (1) art. 303 CP RM, pe motiv că acesta nu participă la judecarea cauzelor, or, în opinia noastră o asemenea interpetare ar reflecta trunchiat intențiile legislatorului.

Aprecierea dată în nici un mod nu poate fi catalogată ca fiind o interpretare extensivă, contrară principiului legalității, chiar dacă în norma de drept cuprinsă la alin. (1) art. 303 CP RM legislatorul a operat cu noțiunea de „judecarea cauzei”. Noţiunea de „judecarea cauzei” utlizată de legislator urmează a fi interpretată *lato sensu*, avându-se în vedere, inclusiv examinarea chestiunilor ce țin de competența judecătorului de instrucție. Iar, faptul că norma cuprinsă la alin. (1) art. 303 CP RM nu indică expres la examinarea

cauzelor ce țin de competenţa judecătorului de instrucţie, nu exclude aprecierea faptului că noțiunea de „judecarea cauzei” înglobează și examinarea unor astfel de cauze, atribuite exlusiv în competența judecătorului de instrucție.

Nu poate avea calitatea de victimă judecătorul Curții Constituționale, deoarece legislatorul a operat în cadrul prevederilor alin. (1) art. 303 CP RM cu sintagma „judecarea cauzelor de către instanţele de judecată”, iar, la rândul său, Curtea Constituţională nu este cuprinsă în sistemul instanţelor de judecată şi nu are atribuţii de judecată. Curtea Constituţională reprezintă unica autoritate de jurisdicţie constituţională în Republica Moldova, autonomă și independentă față de puterea judecătorească, în competențele căreia nu ține înfăptuirea justiției.

Răspunzând la întrebarea dacă „arbitru la soluționarea prin arbitraj a litigiilor poate fi victimă a infracțiunii prevăzută la alin. (1) art. 303 CP RM?”, urmează a fi scoase în evidență prevederile art. 2 din Legea nr. 23 din 22 februarie 2008 cu privire la arbitraj, potrivit cărora, „*arbitrajul reprezintă o cale alternativă de soluţionare a litigiilor atât de către arbitri numiţi pentru fiecare caz aparte (arbitraj ad-hoc), cât şi de instituţii permanente de arbitraj; arbitru este persoana fizică aleasă de părţi sau numită în modul stabilit de părţi pentru soluționarea prin arbitraj a litigiului*”.

Alineatul (2) art. 6 din aceeași Lege, stipulează că „*arbitrajul poate fi instituţionalizat ca organ permanent pe lângă camere de comerţ, burse, uniuni, asociaţii sau alte organizaţii, unde funcţionează în baza unor regulamente adoptate de acestea, faptul instituționalizării urmând să fie comunicat Curții Supreme de Justiție. Nu pot fi create arbitraje pe lângă autorităţile administraţiei publice centrale şi locale*” [10].

Așadar, dat fiind faptul că arbitrajul constituie o metodă nestatală de tranșare a litigiilor, astfel încât instituțiile de arbitraj nu pot fi asimilate instanțelor judecătorești. Iar, la rândul lor, arbitrii sunt aleși sau numiți de părți pentru soluționarea prin arbitraj a litigiului, este cert faptul că în sensul prevederilor alin. (1) art. 303 CP RM, calitatea specială de victimă nu poate fi deținută de „arbitru”.

Susţinem pe deplin opinia cercetătorilor S. Brînză și V. Stati, conform căreia victimă a infracțiunii analizate poate fi nu doar judecătorul din cadrul unei instanțe de judecată naționale, dar și judecătorul din cadrul unei instanțe de judecată internaționale (*e.g.* Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Penală Internațională, Curtea Internațională de Justiție, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, etc.) [11, p. 728].

În privința victimei infracțiunii prevăzută la alin. (2) art. 303 CP RM comportă interes dispozițiile alin. (1) art. 253 din Codul de procedură penală, conform cărora, „*urmărirea penală se efectuează de către procuror şi de către organele constituite conform legii în cadrul: 1) Ministerului Afacerilor Interne; 2) Serviciului Vamal; 3) Centrului Naţional Anticorupţie; 4) Serviciului Fiscal de Stat*”.

Alineatul 2 din același articol, prevede că „*organele de urmărire penală sunt organizate în structuri centrale și structuri teritoriale și sunt reprezentate de ofiţeri de urmărire penală anume desemnaţi în cadrul instituţiilor menţionate în alin. (1) şi subordonaţi organizaţional conducătorului instituţiei respective*” [1].

Conform art. 2 din Legea nr. 3 din 25 februarie 2016 cu privire la Procuratură, „*procurorul este persoana cu funcție de demnitate publică care exercită atribuțiile Procuraturii, prevăzute de Constituție, de prezenta lege, de alte acte legislative și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, și este numit în această funcție în modul prevăzut de prezenta lege*” [12].

În acord cu prevederile alin. (1) art. 51 din Codul de procedură penală, „*procurorul este persoana care, în limitele competenţei sale, exercită sau, după caz, conduce în numele statului urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanţă, exercită sau, după caz, conduce şi alte atribuţii prevăzute de prezentul cod*” [1].

Potrivit alin. (1) art. 1 din Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală „*ofiţerul de urmărire penală este persoana care, în numele statului şi în limitele competenţei sale, efectuează nemijlocit urmărirea penală în cauze penale şi exercită alte activităţi prevăzute expres de lege*” [13].

În Nota informativă la proiectul care a stat la baza adoptării Legii nr. 64 din 4 aprilie 2013, prin care s-a introdus la alineatul (1), după cuvintele „instanţele de judecată”, cuvintele „naţionale sau internaţionale”, precum și la alineatul (2), după cuvintele „organelor de urmărire penală”, cuvintele „sau a personalului instanţelor de judecată internaţionale” se menționează că: „*Modificările propuse la art. 303, 312 şi 314 CP RM reprezintă nu altceva decât transpunerea prevederilor alin. 1 art. 70 al Statutului CPI. Scopul acestor modificări este de a asigura exercitarea de către Republica Moldova a propriei competenţe asupra infracţiunilor săvârşite de cetăţenii săi, evitând astfel predarea lor către CPI*” [14].

Analizând prevederile citate *supra*, conchidem că poate avea calitatea de victimă în sensul alin. (2) art. 303 CP RM, procurorul, ofițerul de urmărire penală sau membrul personalului instanţelor de judecată internaţionale.

În acest context, considerăm că termenul „personalul instanţelor de judecată internaţionale” utilizat în cadrul alin. (2) art. 303 CP RM creează pentru practicieni o incertitudine juridică. Or, în opinia noastră termenul de „personal” folosit în acest context urmează a se limita la persoanele cu funcţii judiciare în cadrul unei instanțe internaţionale și atribuții de grefă. În special, având în vedere că la alin. (2) art. 123^1 CP RM, legislatorul a prevăzut *inter alia* că „*prin funcţionar internaţional se înţelege: orice persoană care exercită funcţii judiciare în cadrul unei curţi internaţionale, inclusiv persoana cu atribuţii de grefă*” [15]. Pe când, din norma incriminatorie se poate înțelege că termenul de „personal” se referă și la personalul tehnic și administrativ.

CONCLUZII

În calitate de victimă a infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM poate fi judecătorul din cadrul unei instanțe naționale sau internaționale, inclusiv judecătorul de instrucție (alin. (1) art. 303 CP RM), precum și procurorul, ofițerul de urmărire penală sau personalul instanţelor de judecată internaţionale (alin. (2) art. 303 CP RM).

Statul nu poate interveni în calitate de victimă a infracțiunilor prevăzute la art. 303 CP RM.

Nu vom fi în prezența concursului de infracțiuni prevăzute la alin. (1) art. 303 CP RM în cazul în care intenția unică a făptuitorului cuprinde pluralitatea de victime ale acestor infracțiuni (*e.g.* examinarea cauzelor în complete de judecată), însă scopul este de a împiedica examinarea multilaterală, deplină şi obiectivă a cauzei concrete sau de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătoreşti ilegale.

La fel, nu vom fi în prezența concursului de infracțiuni prevăzute la alin. (2) art. 303 CP RM în cazul în care intenția unică a făptuitorului cuprinde pluralitatea de victime ale acestor infracțiuni (*e.g.* exercitarea urmăririi penale de către un grup de procurori), însă scopul este de a împiedica cercetarea rapidă, completă şi obiectivă a cauzei penale concrete.

Considerăm oportun ca la alin. (2) art. 303 CP RM sintagma „*personalului instanţelor de judecată internaţionale*” să fie substituită prin sintagma „*persoanei care exercită funcţii judiciare în cadrul unei instanţe internaţionale, inclusiv persoana cu atribuţii de grefă*”.

REFERINȚE

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104 - 110 din 07.06.2003.
2. ДЕДЮХИНА, И.Ф. *Проблемы установления и реализации уголовной ответственности с учетом признаков потерпевшего* / Автореферат дис., Москва, 2008.
3. BRAGOI, C. Pericolul social al infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală. În: *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Volumul X, partea 1. Cahul: USC, 2023, p. 108-113.
4. BRAGOI, C. Analiza materialelor științifice privind răspunderea penală pentru amestecul în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală publicate în Republica Moldova. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. 2023, nr. 2, p. 12-17. ISSN 1857-2405.
5. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 27.08.1994.
6. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 285-294 din 03.08.2018.
7. Codul administrativ al Republicii Moldova din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 309-320 din 14.08.2018.
8. Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 514 din 06.07.1995.

9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21.03.2017. Dosarul nr. 1ra-47/2017. În: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8611 [Accesat: 15.06.2024].
10. Legea nr. 23 din 22.02.2008 cu privire la arbitraj. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 88-89 din 20.05.2008.
11. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal*. Partea Specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
12. Legea nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 69-77 din 25.03.2016.
13. Legea nr. 333 din 10.11.2006 privind statutul ofiţerului de urmărire penală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 195-198 din 22.12.2006.
14. Nota informativă la proiectul de Lege nr. 64 din 04.04.2013 pentru modificarea şi completarea Codului penal nr. 985-XV din 18.04.2002. În: https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=4bd89292-2f4b-4984-a9ac-2cb309f960f1 [Accesat: 15.06.2024].
15. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74 din 14.04.2009.

SINTEZA CELOR MAI IMPORTANTE AMENDAMENTE OPERATE PRIN LEGEA NR. 136/2024 ÎN NORMELE PRIVIND INFRACȚIUNILE ECONOMICE

THE SYNTHESIS OF THE MOST IMPORTANT AMENDMENTS OPERATED BY LAW NO. 136/2024 IN THE NORMS REGARDING ECONOMIC CRIMES

CZU: 343.37:340.13 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.02**

Serghei BRÎNZA,
ORCID: 0000-0001-5937-3926
e-mail: decan.dreptusm@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova
Vitalie STATI,
ORCID: 0000-0003-1371-4961
e-mail: stativitalie71@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The purpose of the article is to establish the causes and effects of the main amendments that were made by Law no. 136/2024 in Chapter X "Economic crimes" of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova. To achieve this goal, the following objectives were drawn: revealing the appropriateness, coherence, consecutiveness and predictability of the analyzed amendments; examination of the difficulties and advantages that could characterize the interpretation and application of the criminal norms that were modified by the respective amendments. The logical method, the systemic method and the historical method served as the methods used to achieve the above-mentioned goal and objectives. The analyzed amendments are, for the most part, appropriate, coherent, consecutive and predictable. However, the legislator has shown in some cases inconsistency, selectivity and lack of transparency, and, in addition, has ignored the systemic nature of national legislation. These deficiencies have the potential to create difficulties in the process of interpreting and applying the criminal law.*

Keywords: *repeal; amendment; economic crimes; change; substitution.*
Cuvinte-cheie: *abrogare; amendament; infracțiuni economice; modificare; substituire.*

INTRODUCERE

Scopul articolului rezidă în investigarea cauzelor și efectelor principalelor amendamente care au fost operate în Capitolul X „Infracțiuni economice” din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) prin Legea nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative [1] (în continuare – Legea nr. 136/2024). Întru realizarea acestui scop, au fost trasate următoarele obiective: relevarea oportunității, coerenței, consecvenței şi predictibilității amendamentelor care au fost operate în Capitolul X din partea specială a CP RM prin Legea nr. 136/2024; analiza

dificultăților și a avantajelor ce ar putea caracteriza interpretarea și aplicarea normelor penale care au suportat respectivele amendamente.

MATERIALE ȘI METODE

În calitate de metode utilizate pentru realizarea scopului şi obiectivelor susmenționate au servit metoda logică, metoda sistemică și metoda istorică. Au fost analizate: art. 240, 244^{2}. 245^{10}, 248, 251, 255 și 257^{1} CP RM; art. 107 și 265^{1} din Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare – CC RM); Legea nr. 136/2024, etc.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. În rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024, în dispozițiile alin. (1)-(3) art. 240 CP RM, cuvântul „însușire" a fost substituit cu cuvântul „sustragere". Această modificare constituie un exemplu de aplicare a regulii stabilite la lit. c) alin. (1) art. 54 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative [2]. În acord cu această regulă, terminologia utilizată într-un act normativ trebuie să fie constantă și uniformă. Trebuie de menționat că, în rezultatul adoptării Legii nr. 136/2024, substituirea cuvântului „însușire" cu cuvântul „sustragere" a fost operată nu doar în art. 240 CP RM. Remanieri asemănătoare au fost efectuate în art. 191 și 196 CP RM. Totuși, legiuitorul nu a dat dovadă de consecvență. Aceasta deoarece în art. 192^{1}, 192^{2} și 275 CP RM se utilizează în continuare termenul „însușire", deși ar trebui să fie folosit termenul „sustragere".

2. O altă modificare, operată în art. 240 CP RM, constă în abrogarea prevederii de la lit. a) alin. (4). Această dispoziție prevedea agravarea răspunderii în ipoteza săvârșirii infracțiunii de două sau mai multe persoane.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza Legii nr. 136/2024, găsim argumentele în favoarea modificării analizate: „Sancţionarea mai drastică atunci, când mai multe persoane sunt prezente, își are, în principal, rațiunea în faptul că o pluralitate de făptuitori este de natură să mărească forţa de acţiune a acestora, capacitatea lor de intimidare şi de înfrângere a rezistenței victimelor, așa cum este cazul unora dintre infracţiunile contra patrimoniului, a infracţiunilor de violență, infracţiunilor sexuale sau a altora de acest gen. Or, atunci când avem în vedere infracţiuni de natură economică, de corupţie, de obţinere frauduloasă de fonduri ori falsuri, săvârșirea faptei de două sau mai multe persoane nu duce automat la urmări de cele de mai sus şi nici la sporirea consecințelor faptei." [3].

În principiu, aceste argumente pot fi acceptate. Ele sugerează că, în cazul infracţiunilor „de natură economică, de corupţie, de obţinere frauduloasă de fonduri ori falsuri" [3], ar putea să se aplice, dacă o impune natura juridică a faptei comise, agravanta de la lit. c) alin. (1) art. 77 CP RM: „săvârşirea infracţiunii prin orice formă de participaţie" [4]. Totuși, legiuitorul nu a fost consecvent nici de această dată. Or, circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane" este prezentă în continuare în art. 241, 245, 248^{1}, 249, 253, 261^{1}, 276, 325^{1}, 332^{2}, 361 și altele din CP RM. Infracțiunile, prevăzute

de toate aceste articole, nu sunt îndreptate contra patrimoniului, nu presupun aplicarea violenței, nu au un caracter sexual. Drept urmare, avem îndoieli legate de temeinicia păstrării agravantei în cauză în aceste articole.

3. Următorul amendament, pe care-l vom examina, se referă, de asemenea, la art. 240 CP RM. Avem în vedere completarea dispoziției de la lit. c) alin. (4) art. 240 CP RM cu cuvintele „cu folosirea situației de serviciu” [1].

În Nota informativă la proiectul care stă la baza Legii nr. 136/2024, se arată: „În conţinutul mai multor norme de incriminare [...] se regăseşte agravarea răspunderii în cazul faptei săvârşite de o persoană publică, de o persoană cu funcţie de răspundere, de o persoană cu funcţie de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcţionar internaţional. Faptul, că agravanta este dată pur si simplu de calitatea făptuitorului, [...] denotă o cauză nejustificată de agravare a răspunderii penale. Or, în accepţiunea noastră, o asemenea agravantă poate fi reținută numai în cazul în care infracţiunile au fost comise în exerciţiul sau în legătură cu exerciţiul prerogativelor specifice funcţiei sau profitând de autoritatea specifică funcţiei publice.” [3].

Fără doar și poate, aceste argumente sunt plauzibile. Nu este clar, totuși, de ce legiuitorul a fost selectiv. Astfel, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 337, 338^2 și 340^1 CP RM, răspunderea se agravează în continuare luându-se în considerare doar calitatea de factor de decizie a subiectului infracțiunii, ignorându-se împrejurarea dacă acesta își folosește situația de serviciu sau nu. Din păcate, în Nota informativă la proiectul care stă la baza Legii nr. 136/2024, lipsesc clarificările referitoare la un astfel de tratament diferențiat. De aceea, nu este clar dacă legiuitorul a omis din neglijență sau intenționat să completeze prevederile corespunzătoare din art. 337, 338^2 și 340^1 CP RM cu sintagma „cu folosirea situaţiei de serviciu” [1].

4. O altă remaniere, realizată prin Legea nr. 136/2024, vizează art. 244^2 CP RM. Până la intrarea în vigoare a acestei legi, articolul în cauză se aplica în raport cu manipularea doar pe piața gazelor naturale. După intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, acțiunea art. 244^2 CP RM a fost extinsă asupra manipulării pe piața energiei electrice. Amendamentul analizat este firesc, luând în considerare că, prin Legea nr. 414 din 22.12.2023 pentru modificarea unor acte normative [5] (în continuare – Legea nr. 414/2023), a fost revizuită Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică [6] (în continuare – Legea nr. 107/2016). Drept urmare, a apărut necesitatea aplicării răspunderii penale pentru manipularea pe piața energiei electrice. Nu poate fi pus la îndoială efectul pozitiv al completării art. 244^2 CP RM. Nedumerește faptul că legiuitorul nu a dat dovadă de fermitate și nu a făcut pasul următor. Or, în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 414/2023, în Legea nr. 107/2016 a fost interzisă nu doar manipularea pe piața energiei electrice, ci și utilizarea abuzivă a informațiilor privilegiate pe aceeași piață. Aceasta o confirmă art. 85^1 al Legii nr. 107/2016. Cu toate acestea, art. 244^3 CP RM nu a fost modificat prin Legea nr. 136/2024. Acest articol prevede răspunderea pentru utilizarea abuzivă a informaţiilor privilegiate pe piaţa gazelor naturale, nu și pentru utilizarea abuzivă a informaţiilor privilegiate pe piaţa energiei electrice.

5. Următorul amendament se referă la art. 245[10] CP RM. Până a intra în vigoare Legea nr. 136/2024, articolul respectiv prevedea răspunderea pentru obţinerea ilegală şi/sau divulgarea informaţiilor ce constituie secret comercial sau bancar. După ce Legea nr. 136/2024 a intrat în vigoare, a devenit posibilă apărarea prin art. 245[10] CP RM a relaţiilor sociale cu privire la inviolabilitatea nu doar a secretului comercial și a secretului bancar, ci și a secretului fiscal. Pe această cale, art. 245[10] CP RM a fost pus în concordanță cu norma de rezervă, și anume – cu art. 107 CC RM, în care este stabilită răspunderea pentru obținerea fără consimțământul titularului a informațiilor care constituie secret comercial, bancar sau fiscal în scopul divulgării sau folosirii lor ilegale, dacă aceasta nu constituie infracțiune. Art. 107 CC RM asigură protecția secretului fiscal încă din momentul intrării în vigoare a acestui cod. De aceea, se poate susține că remanierea art. 245[10] CP RM prin Legea nr. 136/2024 asigură echilibrul între reglementările concurente și, totodată, permite diferențierea adecvată a răspunderii juridice pentru obținerea ilegală a secretului fiscal (la fel cum această diferențiere se face în cazul obținerii ilegale a secretului comercial sau a celui bancar).

6. În alt context, este de menționat că, în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024, în alin. (6) art. 248 CP RM, cuvintele „a materialelor explozibile” a fost substituit cu cuvintele „a materialelor explozive” [1]. Această modificare este de ordin redacțional, fiind menită să aducă terminologia din art. 248 CP RM în acord cu terminologia utilizată în Legea nr. 67 din 28.03.2024 privind regimul explozivilor de uz civil [7] (în continuare – Legea nr. 67/2024). Potrivit art. 3 al legii respective, prin „explozivi” se înțelege „materialele și articolele considerate ca fiind explozivi în recomandările Organizației Națiunilor Unite privind transportul produselor periculoase și care se încadrează în clasa 1 a acestor recomandări” [7]. Materialele şi articolele considerate ca fiind explozive sunt descrise în Vol. I al Recomandărilor Naţiunilor Unite privind transportul produselor periculoase [8].

7. În altă ordine de idei, în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024, în art. 251 CP RM a apărut sintagma „în proporții mari” [1]. Până la intrarea în vigoare a legii în cauză, art. 251 CP RM se aplica indiferent de valoarea bunurilor gajate, înghețate, luate în leasing, sechestrate sau confiscate. După intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, valoarea bunurilor, care reprezintă obiectul material sau imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 251 CP RM, trebuie să se exprime în proporții mari. Dacă valoarea bunurilor respective mai mică, atunci se aplică art. 265[1] CC RM.

Este de precizat că acest din urmă articol a completat Codul contravențional în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024. Astfel, se poate susține că modificarea art. 251 CP RM și adoptarea art. 265[1] CC RM urmăresc același scop, și anume – diferențierea adecvată a răspunderii juridice pentru însuşirea, înstrăinarea în cazurile nepermise de lege, tăinuirea bunurilor gajate, înghețate, luate în leasing, sechestrate sau confiscate ori utilizarea lor în alte scopuri, săvârşită de o persoană căreia i-au fost încredinţate aceste bunuri sau care era obligată, conform legii, să asigure integritatea lor.

8. Penultimul amendament, la care ne vom referi, vizează art. 255 CP RM. La modul concret, în rezultatul intrării în vigoare a legii respective, art. 255 CP RM a fost abrogat. Legiuitorul a recurs la această soluție, întrucât: 1) sfera de aplicare a art. 255 CP RM a fost redusă drastic în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 292 din 21.12.2007 privind modificarea şi completarea unor acte legislative [9]; 2) terminologia din art. 255 CP RM nu a fost ajustată la realitățile economiei de piață. Drept urmare, acest articol și-a pierdut eficiența cu ani în urmă. Este de menționat că abrogarea art. 255 CP RM nu a generat o lacună în legislație. Locul acestui articol a fost luat de lit. d) alin. (3) art. 344 CC RM.

9. Încheiem investigația noastră cu completarea CP RM cu art. 257^1, care a fost înfăptuită prin Legea nr. 136/2024.

Premisele pentru apariția acestui articol în legea penală le-au reprezentat informațiile relatate pe parcursul ultimilor în mass-media, referitoare la posibilele încălcări ale regulilor de executare a construcțiilor cu cinci sau mai multe etaje [13]. Intenția de adoptare a art. 257^1 CP RM și-a găsit implementarea în Proiectul de lege nr. 216 din 2023 [10]. În Nota informativă la acest proiect se menționează *inter alia*: „Lucrările de construcţie, executate în lipsa sau cu încălcarea actelor permisive, cu încălcarea normativelor în construcţie, cu încălcarea legislației, sunt un fenomen tot mai des întâlnit în Republica Moldova, în special în localitățile urbane. [...] Desigur, riscul social este diferit în dependență de tipul construcției: în cazul construcțiilor de până la cinci nivele este mai mic, iar în cazul construcțiilor cu un număr mai mare de cinci nivele este foarte mare. [...] Pentru a preveni şi combate fenomenul încălcărilor în construcţie, este foarte important să prevedem sancțiuni pentru fiecare subiect cu atribuții decisive în procesul de apariție a unei construcții ilegale” [11]. În fine, adoptarea la 28.12.2023 a Codului urbanismului și construcțiilor [12] a consolidat temelia pentru apariția în Codul penal a art. 257^1 CP RM.

Trebuie de subliniat că acest articol nu constituie un exemplu de exces de reglementare penală. Sfera de aplicare a art. 257^1 CP RM este clar delimitată de sferele de aplicare ale altor norme penale și contravenționale. Aceasta se datorează câtorva particularități ale infracțiunii prevăzute la art. 257^1 CP RM: 1) obiectul material, și anume – construcția cu cinci sau mai multe etaje; 2) structura și conținutul faptei prejudiciabile care include următoarele două componente: I) acțiunea de proiectare, verificare, expertizare, autorizare, executare sau recepție a construcțiilor cu cinci sau mai multe etaje; II) acțiunea sau inacțiunea de încălcare a actelor normative în construcții, a documentației de urbanism și de amenajare a teritoriului, a prevederilor regimurilor certificatului de urbanism pentru proiectare sau a autorizației de construire privind: a) regimul de înălțime; b) aliniamentul stradal; c) indicii de densitate normată a populației; d) distanța normativă dintre construcții; 3) calitatea specială a subiectului infracțiunii, și anume – persoana care are obligația de a proiecta, a verifica, a expertiza, a autoriza, a executa sau a recepționa construcții, respectând actele normative în construcții, documentația de urbanism și de amenajare a teritoriului, prevederile regimurilor certificatului de urbanism pentru proiec-

tare sau autorizația de construire privind: a) regimul de înălțime; b) aliniamentul stradal; c) indicii de densitate normată a populației; d) distanța normativă dintre construcții.

Având în vedere aceste considerente, se prezintă ca oportună incriminarea faptei prevăzute la art. 257^1 CP RM.

CONCLUZII

Se poate afirma că remanierile, operate în Capitolul X al părții speciale a CP RM, sunt, în cea mai mare parte, oportune, coerente, consecvente şi predictibile. Ne referim la: 1) substituirea în alin. (1)-(3) art. 240 CP RM a cuvântului „însușire" cu cuvântul „sustragere"; 2) abrogarea lit. a) alin. (4) art. 240 CP RM; 3) completarea lit. c) alin. (4) art. 240 CP RM cu cuvintele „cu folosirea situației de serviciu"; 4) extinderea sferei de aplicare a art. 244^2 CP RM asupra pieței energiei electrice; 5) extinderea sferei de protecție a art. 245^{10} CP RM asupra secretului fiscal; 6) înlocuirea în art. 248 CP RM a cuvântului „explozibile" cu cuvântul „explozive"; 7) completarea art. 251 CP RM cu sintagma „în proporții mari"; 8) abrogarea art. 255 CP RM; 9) completarea CP RM cu art. 257^1.

Cu toate acestea, legiuitorul a dat dovadă în unele cazuri de inconsecvență, selectivitate și lipsă de transparență, și, în afară de aceasta, a ignorat caracterul sistemic al legislației naționale. Ne referim la: 1) omisiunea de a substitui cuvântul „însușire" cu cuvântul „sustragere" în art. 192^1, 192^2 și 275 CP RM; 2) păstrarea circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane" în art. 241, 245, 248^1, 249, 253, 261^1, 276, 325^1, 332^2, 361 și altele din CP RM; 3) omisiunea de a completa prevederile corespunzătoare din art. 337, 338^2 și 340^1 CP RM cu sintagma „cu folosirea situației de serviciu"; 4) omisiunea de a extinde sfera de aplicare a art. 244^3 CP RM asupra pieței energiei electrice. Considerăm că astfel de carențe fac dificilă interpretarea legii penale în corespundere cu principiul legalității, generând astfel riscul încălcării art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

REFERINȚE

1. Legea nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 245-246.
2. Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17.
3. *Nota informativă la Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)*. În: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6497/language/ro-RO/Default.aspx [Accesat 17.07.2024]
4. Codul penal al Republicii Moldova: În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.

5. Legea nr. 414 din 22.12.2023 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 497.
6. Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 193-203.
7. Legea nr. 67 din 28.03.2024 privind regimul explozivilor de uz civil. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 184-187.
8. *UN Recommendations on the Transport of Dangerous Goods – Model Regulations Twenty-first revised edition*. În: https://unece.org/rev-21-2019 [Accesat 17.07.2024]
9. Legea nr. 292 din 21.12.2007 privind modificarea şi completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 28-29.
10. *Proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 (art. 257)*. În: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6539/language/ro-RO/Default.aspx [Accesat 17.07.2024]
11. *Nota informativă la Proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 (art. 257)*. În: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6539/language/ro-RO/Default.aspx [Accesat 17.07.2024]
12. Codul urbanismului și construcțiilor al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 41-44.
13. A se vedea, de exemplu: *Locuitori din Durlești semnalează ilegalități la construcția unui bloc locativ*. În: https://stiri.md/article/social/locuitori-din-durlesti-semnaleaza-ilegalitati-la-constructia-unui-bloc-locativ [Accesat 17.07.2024]; *Mai mulți locatari din strada Ciocârliei, indignați de construcția neautorizată a unui bloc*. În: https://www.ipn.md/ro/mai-multi-locatari-din-strada-ciocarliei-indignati-de-constructia-7967_1093025.html [Accesat 17.07.2024]; *Oamenii versus construcțiile problematice și deciziile instanțelor judecătorești*. În: https://primariamea.md/news/oamenii-versus-constructiile-problematice-si-deciziile-instantelor-judecatoresti [Accesat 17.07.2024]

CONCEPȚIILE MODERNE CU PRIVIRE LA APLICAREA PEDEPSEI

MODERN CONCEPTS REGARDING THE APPLICATION PUNISHMENT

CZU: 343.241 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.03**

Igor CIOBANU,
ORCID: 0000-0002-2569-5991
Universitatea de Stat din Moldova
Artur COTRUȚĂ,
ORCID: 0000-0003-4082-0356
Uniunea Avocaților, Republica Moldova
Ana NEGRUȚA,
ORCID: 0009-0006-2734-872X
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Modern conceptions of punishment bring back the retributive ideas of criminal sanctions. This time, retribution no longer appears as a revenge of society against the criminal, as a brutal robbery with him, but as an equal weighing of the two factors, deed and guilt, on the one hand, and punishment, on the other. Suffering, the essence of punishment, must be met with a justly proportionate application of the punishment. Promoting modern conceptions of punishment does not mean returning to the idea of blind revenge on the part of society, to causing irrational suffering only to frighten the criminal and those around him. The idea of retribution, of recompense for the committed deed, does not mean a robbery up to the physical elimination of the perpetrator, but, in a modern vision, it means a rational reaction of society to his antisocial acts.*

Keywords: *criminal; law; repressive; sanctions; state authority.*

INTRODUCERE

Concepţiile moderne asupra pedepsei readuc în actualitate ideile retributive asupra sancţiunii penale. De această dată, retribuţia nu mai apare ca o răzbunare a societăţii împotriva infractorului, ca o răfuire brutală cu acesta, ci ca o cântărire egală a celor doi factori, faptă şi vinovăţie, pe de o parte, şi pedeapsa, pe de altă parte. Suferinţa, esenţa pedepsei, trebuie complinită cu o aplicare just proporţionată a pedepsei. Promovarea concepţiilor moderne asupra pedepsei nu înseamnă revenirea la ideea răzbunării oarbe din partea societăţii, la provocarea de suferinţe iraţionale numai pentru a-l înspăimânta pe infractor şi pe cei din jurul său [4, p. 672]. Ideea de retribuţie, de răsplată pentru fapta comisă nu înseamnă o răfuire până la eliminarea fizică a făptuitorului ci, într-o viziune modernă, înseamnă o reacţie raţională a societăţii la faptele antisociale ale acestuia.

O atare reacţie nu are la bază instinctul de răzbunare, expresia naturii pătimaşe a omului, instinct care nu ar corespunde naturii raţionale a individului. Chiar dacă reacţia

represivă are la bază şi un sentiment instinctiv, acesta este condus de raţiune, de aceea asemănarea acestuia cu răzbunarea este exclusă [2, p. 178].

Astfel, este foarte important ca să facem o delimitare clară între pedeapsă şi răzbunare, deoarece acestea dispun de natură şi scopuri diferite. Nu poate fi recunoscută drept esenţă a pedepsei nici constrângerea, nici violenţa. În primul rând pedeapsa penală este însoţită, de regulă, de constrângere, dar nicidecum întotdeauna şi nu în mod obligatoriu, iar, în al doilea rând, pedeapsa se execută prin posibilitatea aplicării constrângerii de stat, dar, în esenţă, nu reprezintă constrângere.

Concepţia retributivă modernă înseamnă, prin urmare, respingerea răzbunării în sensul unei răfuieli brutale cu infractorul, eliminând din pedeapsă aspectele pasionale, excesive şi iraţionale ale reacţiei individului; cerinţa ca răul să fie răsplătit cu rău este, dimpotrivă, expresia sentimentului de justiţie care pretinde o pedeapsă pentru fapta comisă. În sens modern, retribuţia nu reprezintă o acţiune agresivă a societăţii faţă de infractor, ci un echivalent al faptei comise care constituie temeiul şi măsura pedepsei [6, p. 73].

Tot în concepţia modernă, pedeapsa nu mai înseamnă ispăşire sau expiere, societatea neputându-l obliga pe infractor la expiere. Dar o pedeapsă justă poate duce la eliberarea făptuitorului de remuşcările faptei comise, iar în final poate înlesni ispăşirea. Pe de altă parte, pedeapsa retributivă este în acord şi cu principiul legalităţii încriminării şi pedepsei (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), acest principiu apărând ca o garanţie a aplicării unei pedepse echilibrate, expresie a unei proporţii bine cântărite între gravitatea faptei şi pedeapsă [2, p. 178].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În această ordine de idei au provocat serioase obiecţii teoretice tendinţele de denaturare a esenţei şi scopului pedepsei prin unele măsuri luate, în legislaţia penală italiană, de pildă, de a se aplica o pedeapsă mai redusă condamnatului dacă părţile acceptă ca procesul să se desfăşoare într-un ritm mai rapid şi printr-o derogare de la procedura normală, ca şi măsurile de favorizare a condamnaţilor care colaborează cu autorităţile în lupta contra mafiei. Autorii se întreabă, pe drept cuvânt, dacă aceste derogări din motive de politică criminală nu subminează principiile în materie, nu denaturează esenţa pedepsei, nu slăbesc capacitatea acesteia de a-şi realiza scopurile. De aici şi interesul firesc al doctrinei spre aprofundarea ideii de retribuţie a pedepsei.

Ideea de retribuţie a fost criticată şi din raţiuni politice, reproşându-i-se că ar fi de origine liberală, s-a argumentat că ea pleacă, exclusiv, de la interesul individului şi de la ideea că în societate ar exista numai sfere autonome de activitate liberă individuală violate prin acţiunea infracţională, care ar echivala cu o ieşire a individului din propria sa sferă şi invadarea sferei altei persoane. Chiar dacă nu se poate nega că retribuţia presupune o anumită autonomie a individului şi o reacţie a statului pentru conservarea acestei autonomii, ar fi greşit să se pună această reacţie numai pe seama necesităţii ocrotirii individului lezat, a compensării prejudiciilor morale şi materiale suferite de acesta. În

realitate, aplicarea pedepsei retributive nu are la bază numai necesitatea satisfacerii unor interese individuale, ci şi realizarea unor exigenţe colective, statale.

Individul este chemat să sufere consecinţele răului cauzat nu după aprecierea sa personală, ci în raport cu anumite consideraţii etico-sociale obiective. Ideea de retribuţie presupune ca individul care a comis o violare a normei trebuie să sufere reacţia ordinii juridice violate, deoarece aceasta pretinde să fie reintegrată. Criteriul suprem de evaluare este însă cel legal şi nu cel individual, pedeapsa legală este forma pe care o ia retribuţia.

În concepţia modernă retribuţia reprezintă restabilirea unui echilibru care a devenit necesar ca urmare a lezării sau punerii în pericol a unei valori sociale ocrotite. De aceea, retribuţia este sinonimă cu ideea de proporţie între gravitatea faptei şi pedeapsă, o reacţie disproporţionată nu constituie o pedeapsă retributivă, ci contribuie la subminarea încrederii şi respectului datorat statului de către cetăţeni. Totodată, retribuţia presupune existenţa unor norme precise care să definească fapta incriminată şi să prevadă sancţiunea corespunzătoare, în această concepţie retribuţia pretinde, în mod necesar, respectarea principiului legalităţii. Pedeapsa retributivă pronunţată şi măsurată pe baza legii constituie singura garanţie a libertăţii individului, libertatea fiind concepută ca o absolută subordonare a individului în faţa legii.

Pe lângă răsplătirea răului cu rău – cerinţă a naturii umane şi justificarea morală a retribuţiei – pedeapsa retributivă are şi o justificare juridică în sensul că, de câte ori se comite o infracţiune, statul are obligaţia să intervină şi să aplice pedeapsa, deoarece, altfel, se subminează încrederea şi respectul datorat acestuia de către cetăţeni [1, p. 621].

La această concluzie au ajuns, de altfel, şi criminologii. Creşterea alarmantă a criminalităţii în ultima vreme, ca şi eşecul tratamentelor reeducative determinate şi de tendinţa de îmblânzire a pedepsei în multe state, au condus la adoptarea unei alte concepţii (alta decât cea utilitaristă) asupra esenţei pedepsei, recunoscându-se trăinicia şi caracterul raţional al pedepsei retributive [7, p. 101].

Într-o asemenea viziune pentru ca fiecare infractor să-şi primească pedeapsa meritată, apar discutabile acele soluţii legislative care, pentru motive de oportunitate ori de politică penală momentană, prevăd nepedepsirea unor persoane, chiar dacă au săvârşit o infracţiune. Avem în vedere, de exemplu, prevederile art.334 aln. (3) Cod penal al RM, prin care este încriminată fapta infracţională de dare de mită:„ Persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă mita i-a fost estorcată sau dacă persoana s-a autodenunţat neştiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracţiunea săvârşită de ea”. Argumentarea că acest caz de nepedepsire ar avea menirea de a preveni săvârşirea infracţiunii de luare de mită, prin crearea pentru cel care ar fi ispitit să ia mită a temerii că va fi denunţat, este în contradicţie cu concepţia retributivă a pedepsei şi cu exigenţele cetăţenilor, potrivit cărora răul trebuie răsplătit cu rău. Situaţii similare au fost întâlnite şi în legislaţia italiană, unde se prevăd dispoziţii de favorizare a condamnaţilor care colaborează cu autorităţile în lupta contra mafiei. Împotriva acestor reglementări doctrina penală a reacţionat prompt, indicând că asemenea înţelegeri între autorităţi şi infractori se fac pe seama spiritului de dreptate şi al încrederii cetăţenilor în forţa justiţiei.

În literatura de specialitate se conturează trei curente privitor la esenţa pedepsei: unii consideră pedeapsa ca fiind constrângere; alţii înţeleg prin pedeapsă osândă, iar cei ce formează categoria a treia sunt de părere că pedeapsa este o constrângere al cărei element indispensabil este osânda. Aşadar, în doctrina dreptului penal osânda este cea mai aproape de noţiunea de pedeapsă. Excluderea osândei din conţinutul noţiunii de pedeapsă este incorectă şi injustă. Aceasta nu este o mărturie a democratismului normelor de drept penal, iar aplicarea noţiunii de represiune nu este o dovadă a caracterului represiv al politicii penale promovate de stat. Democratismul autentic se exprimă în ansamblul scopurilor, conţinutului, mecanismului aplicării şi a executării pedepselor.

Analiza legislaţiei cu privire la pedeapsa penală şi practica realizării acesteia, demonstrează că esenţa pedepsei nu este altceva decât osânda. Osânda constituie latura internă principală şi determinantă a constrângerii de stat ca pedeapsă penală. Osânda nu este o calitate (în sensul contemporan al civilizaţiei şi nu în interpretarea medievală a talionului), ci o condamnare, oprobriu public al vinovatului, o răsplată obiectivă şi adecvată oferită acestuia pentru abaterea săvârşită, care nu întotdeauna presupune suportarea unor suferinţe de către cel condamnat [5, p. 84].

CONCLUZII

Pornind de la cele meţionate, considerăm că interpretarea pedepsei penale ca fiind prin esenţa sa o osândă, o măsură de constrângere de stat nu este cea mai potrivită. În viziunea noastră, mai adecvată poate fi considerată următoarea definiţie a pedepsei penale: „Pedeapsa penală ca măsură a constrângerii de stat este o osândă, adică o formă a constrângerii de stat a infracţiunii şi persoanei recunoscută vinovată de săvârşirea acesteia, însoţită de lipsirea celui condamnat de anumite drepturi şi libertăţi sau restrângerea acestora”.

Pedeapsa retributivă ar putea oare constitui, în acelaşi timp, un scop al pedepsei? Acesta ar însemna o contradicţie logică, în măsura în care s-ar milita pentru o pedeapsă justă, retributivă, ar însemna să se recunoască, implicit, că instanţele de judecată aplică pedepse neretributive excesive, teroriste, nesocotind esenţa acesteia. Revenirea la o pedeapsă retributivă şi la respectarea esenţei acesteia nu ar fi atunci un scop al pedepsei retributive, ci un scop al politicii penale, nu se poate tinde spre ceva care face parte chiar din esenţa acestuia, ar fi să se confunde esenţa cu scopul.

Ocrotirea valorii sociale, menţinerea condiţiilor de existenţă ale societăţii printr-o prevenire eficientă a infracţiunilor este tocmai acest scop al pedepsei care, deşi diferit de esenţa pedepsei, este intim legat, rezultă din aceasta [3, p. 43]. Este de observat că acest scop al pedepsei se desprinde din esenţa pedepsei în limitele în care ne referim la un anumit moment al represiunii penale, şi anume la momentul aplicării pedepsei. Apărarea societăţii împotriva infracţiunilor ca scop al pedepsei şi al normei penale se realizează şi în alte momente decât acela al aplicării pedepsei, şi anume în momentul elaborării legii penale şi al prevederii de sancţiuni în norma de incriminare, ca și în momentul executării

pedepsei. În raport cu aceste din urmă momente, elementele retributive ale pedepsei, deși existente se întregesc și cu alte elemente care contribuie la realizarea scopului pedepsei. Pedeapsa fiind un rău, o suferință atunci când este aplicată, ea n-ar putea avea ca efect, susțin unii autori, decât tot un rău și nu un bine. Un asemenea raționament nu ţine seama că pedeapsa este un rău deoarece înseamnă o suferință fizică și morală, dar nu reprezintă un rău în ce priveşte caracterul acțiunii desfășurate de stat pentru a face să triumfe justiţia şi ca ordinea juridică să fie restabilită, iar valorile sociale ocrotite sub acest aspect pedeapsa este un bine, are o valoare potrivită. Ca urmare, ea n-ar putea fi folosită ca un mijloc spre a se ajunge la un anumit bine, deoarece îl cuprinde ea însăşi.

Pe de altă parte, dacă pedeapsa ar fi un rău moral, ea n-ar trebui aplicată, chiar dacă s-ar urmări realizarea unui scop benefic, deoarece scopul bun nu justifică mijloacele rele. Pedeapsa, prin urmare, este un rău pe plan naturalistic în timp ce moralmente este o valoare.

REFERINȚE

1. ANTOLISEI, F. *Manuale de dirito penale, Parte generale*, Molano, 1994, 572 p.
2. BETTIOL, G. *Diritto penale*. – Padova: CEDAM, 1973, 942 p.
3. DANEȘ, ȘT., PAPADOPOL, V. *Individualizarea pedepselor.* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, 507 p.
4. FINDACA, G., MUSCO, E. *Diritto penale. Parte Generale.* Terza ed. – Bologna: Zanichelli, 1995, 845 p.
5. GRAUR, I. *Esența pedepsei penale, Revista Națională de Drept*, nr. 10, 2006, 84 p.
6. LANZA, V. *Diritto penale*, Torino, 1908, 433 p.
7. STĂNOIU, R.M. și colaboratorii, *Tranzacția și criminalitatea*, București, 1994, 188 p.

TRATAMENTUL FAVORABIL DE CARE BENEFICIAZĂ SUBIECTUL INFRACȚIUNILOR LEGATE DE TRAFICUL DE DROGURI

THE FAVORABLE TREATMENT ENJOYED BY THE SUBJECT OF CRIMES RELATED TO DRUG TRAFFICKING

CZU: 343.57:343.386 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.04**

Ludmila DUMNEANU,
ORCID: 0000-0002-0195-8267
e-mail: bpap.lspinu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The clemency treatment, from which the active subject of drug-related offenses benefits, involves different forms. One of these forms is represented by the exoneration clause of liability, established by paragraph (5) of Article 217 of the Criminal Code of the Republic of Moldova (CP RM). The voluntary surrender of drugs, ethnobotanicals, or their analogs cannot be considered as the lifting of these substances at the detention of the person, as well as during the criminal investigation actions for their detection and removal. Romanian legislation does not contain a similar provision. Moreover, the institution of release from criminal liability is also unknown to Romanian law.*

Given this, and the shortcomings of the provision from paragraph (5) of Article 217 CP RM, we propose to complete Article 217¹ CP RM with paragraph (5) which would have the following content:

„The person who has committed any of the offenses provided for in 217¹ is released from criminal liability if they have actively contributed either to the discovery or counteraction of the respective offense, as the case may be, by self-reporting, voluntary surrender of the prohibited psychoactive substances, indication of the source of procurement of these substances, or to the denunciation of the persons who have committed the respective offense or have contributed to its commission, or to the indication of the monetary means, goods, or incomes resulted from the respective offense. The voluntary surrender of the prohibited psychoactive substances cannot be considered as the lifting of these substances at the detention of the person, as well as during the criminal investigation actions for their detection and removal.”

Keywords*:exoneration clause, release from criminal liability, active subject, drug trafficking, favorable treatment.*

Cuvinte-cheie: *clauză de exonerare, liberare de răspundere penală, subiect activ, trafic de droguri, tratament favorabil.*

INTRODUCERE

Deosebim două categorii de subiecți ai infracțiunii. Subiectul activ săvârșește infracțiunea, pe când subiectul pasiv este cel asupra căruia se comite infracțiune.

Din perspectiva art. 21 CP RM, subiect activ al infracțiunilor prevăzute la art. 217[1], 217[4] și 217[6] CP RM este, în primul rând, persoana fizică responsabilă în sensul art. 22

CP RM. Conform acestui articol, „[r]esponsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi a-şi dirija acţiunile". Vârsta minimă de răspundere penală a subiectului activ al infracțiunilor prevăzute la art. 217^1, 217^4 și 217^6 CP RM variază: 14 ani (lit. a), b), c)-f) alin. (3) şi lit. b) şi d) alin. (4) art. 217^1, art. 217^4, alin. (2) art. 217^6 CP RM); 16 ani (alin. (1) și (2) art. 217^1, alin. (1) art. 217^6 CP RM); 18 ani (lit. b^1) alin. (3) art. 217^1 CP RM).

În cazul subiectului activ al infracțiunilor legate de traficul de droguri / circulația de droguri, care sunt prevăzute de legislația română, la persoana fizică se referă următoarele prevederi ale art. 113 CPR din 2009: „Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ" (alin. (2)); „Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal potrivit legii" (alin. (3)).

Scopurile prezentei cercetări științifice constau în: stabilirea tratamentului de clemență de care beneficiază subiectul infracţiunilor legate de traficul de droguri, prevăzute de legislația penală a Republicii Moldova și de cea a României; soluționarea problemelor care apar la aplicarea normelor din legislația penală a Republicii Moldova și cea a României în acest context; contribuirea la eficientizarea practicii de aplicare a normelor normelor din legislația penală a Republicii Moldova și cea a României pe acest segment.

MATERIALE ȘI METODE

Întru realizarea scopului propus au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: metoda logică, metoda comparativă, metoda istorică etc. Cercetările întreprinse se bazează pe studierea doctrinei penale, a legislației penale (a Codului penal al Republicii Moldova din 18.04.2002 [1]. (în continuare – CP RM), a Codului penal al României din 17.07.2009 [2]. (în continuare – CPR din 2009), a unor prevederi ale Legii României nr. 143 din 26.07.2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri [3]. (în continuare – Legii României nr. 143/2000), a unor prevederi ale Legii României nr. 194/2011) și a legislației extrapenale (a Legii Republicii Moldova nr. 382 din 06.05.1999 cu privire la circulaţia substanţelor stupefiante, psihotrope şi a precursorilor [4]. (în continuare – Legii nr. 382/1999), a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 79 din 23.01.2006 privind aprobarea Listei substanţelor stupefiante, psihotrope şi a plantelor care conţin astfel de substanţe depistate în trafic ilicit, precum şi cantităţile acestora [5]. (în continuare – Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 79/2006), a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 1088 din 05.10.2004 cu privire la aprobarea tabelelor şi listelor substanţelor stupefiante, psihotrope şi precursorilor acestora, supuse controlului [6]. (în continuare – Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 1088/2004), a Legii României nr. 339 din 29.11.2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope [7]. (în continuare – Legii României nr. 339/2005) etc.) în domeniul vizat, cât și a reglementărilor internaționale în materie, precum și a jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova și a Curții Constituționale a României. În calitate de punct de reper ne-a servit legislația

penală a Republicii Moldova și cea a României, dar și legislația penală a altor state ce vizează infracțiunile legate de traficul de droguri.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Tratamentul de clemență, de care beneficiază subiectul activ al infracţiunilor legate de traficul de droguri, presupune forme diferite. Una dintre aceste forme este reprezentată de clauză de exonerare de răspundere, stabilită de alin. (5) art. 217 CP RM. Conform acestei norme, „[p]persoana care a săvârşit acţiunile prevăzute la art. 217 sau 217[1] este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracţiunii ce ţine de circulaţia ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora, după caz, prin autodenunţare, predare benevolă a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora, indicare a sursei de procurare a acestor substanţe, la divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârşirea infracţiunii, la indicarea mijloacelor băneşti, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracţiune. Nu poate fi considerată predare benevolă a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora ridicarea acestora la reţinerea persoanei, precum şi la efectuarea acţiunilor de urmărire penală pentru depistarea şi ridicarea lor”. Legislația României nu conține o prevedere asemănătoare. De altfel, nici instituția liberării de răspunderea penală nu este cunoscută legislației române.

Clauze asemănătoare cu cea prevăzută de alin. (5) art. 217 CP RM există în legile penale ale altor state. De exemplu, în nota 1 art. 228 din Codul penal al Federației Ruse se prevede: „Persoana, care a comis infracțiunea prevăzută de acest articol, care a predat benevol fie mijloace narcotice, substanțe psihotrope sau analogi ai acestora, fie plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope, fie părți de plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope, și care a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracțiunilor legate fie de circulația ilegală a acestor mijloace, substanțe sau analogi ai acestora, fie de procurarea, păstrarea sau transportarea ilegală de plante sau de părți de plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope, la denunțarea persoanelor care le-au comis, la descoperirea bunurilor obținute pe căi infracționale, va fi liberată de răspunderea penală pentru această infracțiune. Nu poate fi considerată benevolă nici predarea mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope sau a analogilor acestora, a plantelor care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope ori a părților de plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope, nici ridicarea acestor mijloace, substanțe sau analogi ai acestora, plante sau părți de plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope, în timpul reținerii unei persoane și în timpul efectuării acțiunilor de urmărire penală privind identificarea și ridicarea mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope sau a analogilor acestora, a plantelor care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope ori a părților de plante care conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope” [8].Alin. 4 art. 307 din Codul penal al Ucrainei stabilește: „Persoana, care a predat benevol mijloace narcotice, substanțe psihotrope sau analogi ai acestora și a indicat sursa de procurare a lor ori a contribuit la descoperirea infracțiunilor legate de traficul ilicit, este liberată de răspunderea penală pentru producerea, fabricarea,

procurarea, păstrarea, transportarea sau expedierea ilegala a acestora" [9]. În Codul penal al Georgiei [10], în nota 1 la art. 260, se prevede: „Persoanele, care predau benevol droguri, analogi ai acestora, precursori, noi substanțe psihoactive, substanțe psihotrope, analogi ai acestora sau substanțe potențiale, sunt liberate de răspunderea penală pentru infracțiunile prevăzute în prezentul capitol, cu excepția cazului în care fapta comisă conține componența unei alte infracțiuni". De asemenea, nota 2 la art. 260 din Codul penal al Georgiei stabilește: „În sensul prezentului capitol, predare benevolă constituie numai o astfel de acțiune când o persoană, înainte de începerea urmăririi penale, anunță în scris sau prin orice mijloc tehnic de comunicare cu privire la intenția de a preda droguri, analogi ai acestora, precursori, noi substanțe psihoactive, substanțe psihotrope, analogi ai acestora sau substanțe potențiale, precum și contribuie activ la confiscarea acestora". Nu în ultimul rând, secț. 254 din Codul penal al Republicii Letonia prevede: „Persoana care a predat în mod voluntar substanţe narcotice sau psihotrope sau a furnizat în mod voluntar informaţii cu privire la achiziţionarea, depozitarea, transportul sau expedierea acestora este exonerată de răspunderea penală pentru achiziţionarea, depozitarea, transportul sau expedierea unor astfel de substanţe" [11].

O altă formă de tratament de clemență de care beneficiază subiectul activ al infracțiunilor, legate de traficul de droguri / circulația de droguri, o reprezintă clauza de impunitate din art. 14 din Legea României nr. 143/2000: „Nu se pedepsește persoana care a comis una dintre infracțiunile prevăzute la art. 2-9 și care, mai înainte de a fi începută urmărirea penală, denunță autorităților participarea sa la comiterea infracțiunii, contribuind astfel la identificarea și tragerea la răspundere penală a autorului sau a celorlalți participanți". CP RM nu conține o dispoziție asemănătoare. Așa cum s-a putut vedea *supra*, divulgarea identității persoanelor, care au contribuit la săvârşirea infracţiunii, constituie nu temei de liberare de pedeapsă, ci temei de liberare de răspundere penală, în baza alin. (5) art. 217 CP RM.

C. Nicolae afirmă: „Din textul art. 14 al Legii nr. 143/2000, modificată prin Legea nr. 522/2004, se desprind condițiile de aplicare a cauzei de nepedepsire, și anume: a) să aibă loc o denunțare; b) denunțul să fie făcut înainte de a se începe urmărirea penală; c) denunțul să privească participarea la o asociație sau înțelegere în vederea comiterii uneia dintre infracțiunile prevăzute de art. 2-9 din Legea nr. 143/2000; d) prin denunțul făcut să se permită identificarea și tragerea la răspundere a celorlalți participanți. Toate aceste condiții trebuie să fie îndeplinite cumulativ, în caz contrar, nu este aplicabilă cauza de nepedepsire prevăzută de art. 14 din Legea nr. 143/2000" [12, p. 215-225]. Consemnăm că, în conformitate cu alin. (1) art. 290 din Codul de procedură penală al României din 01.07.2010 [13], „[d]enunțul este încunoștințarea făcută de către o persoană fizică sau juridică despre săvârșirea unei infracțiuni". Potrivit alin. (2) din același articol, „[d] enunțul se poate face numai personal, dispozițiile art. 289 alin. (2), (4)-(6) și (8)-(10) aplicându-se în mod corespunzător".

Dispoziții mai mult sau mai puțin similare cu cea din art. 14 al Legii României nr. 143/2000 pot fi identificate în legile penale ale altor state. De exemplu, art. 222-43-1

din Codul penal al Republicii Franceze stabilește: „Orice persoană care a încercat să comită infracţiunile prevăzute în prezenta secţiune este scutită de pedeapsă dacă, avertizând autoritatea administrativă sau judiciară, a permis evitarea comiterii infracţiunii şi identificarea, după caz, a celorlalţi autori sau complici” [14]. În corespundere cu alin. (4) art. 354c din Codul penal al Republicii Bulgaria, „[n]u se pedepseşte participantul la un grup infracţional organizat care a comunicat de bunăvoie autorităţilor toate faptele şi circumstanţele pe care le cunoaşte despre activitatea grupului infracţional” [15]. Potrivit alin. (10) art. 190 din Codul penal al Republicii Croația, „[i]nstanţa îl poate scuti de pedeapsă pe făptuitorul infracţiunii de la alineatele 1, 2, 3, 4, 5 şi 7 care a contribuit în mod voluntar şi esenţial la descoperirea faptei din acest articol” [16]. Secț. 7 din Capitolul 50 al Codului penal al Republicii Finlanda prevede: „În completarea dispoziţiilor Legii procedurii penale şi a altor dispoziţii din acest Cod, se poate renunţa la acuzaţiile sau pedepsele pentru utilizarea substanţelor narcotice sau pentru alte infracţiuni conexe utilizării de substanţe narcotice, dacă fapta, analizată în întregul său, este considerată de mică importanţă în raport cu tipul şi cantitatea substanţei, contextul în care a fost utilizată şi alte circumstanţe. Se poate renunţa la acuzaţii şi pedeapsă şi dacă suspectul sau făptuitorul a căutat tratament aprobat de Ministerul Afacerilor Sociale şi Sănătăţii” [17].

Următoarea formă de tratament de clemență de care beneficiază subiectul activ al infracțiunilor, legate de traficul de droguri / circulația de droguri, este reprezentată de clauza de atenuare a tratamentului penal, stabilită în art. 15 din Legea României nr. 143/2000: „Persoana care a comis una dintre infracțiunile prevăzute la art. 2-9, iar în timpul urmăririi penale denunță și facilitează identificarea și tragerea la răspundere penală a altor persoane care au săvârșit infracțiuni legate de droguri beneficiază de reducerea la jumătate a limitelor pedepsei prevăzute de lege”. CP RM nu conține o dispoziție asemănătoare.

C. Nicolae menționează: „Condițiile de aplicare a cauzei de nepedepsire sunt cumulative și se desprind din textul art. 15 al Legii nr. 143/2000, modificată prin Legea nr. 522/2004. Acestea sunt: a) să aibă loc o denunțare; b) denunțul să fie făcut în timpul urmăririi penale; c) denunțătorul să fi comis una dintre infracțiunile prevăzute la art. 2-9 din Legea nr. 143/2000, modificată prin Legea nr. 522/2004; d) prin denunțul făcut să se permită identificarea și tragerea la răspundere a celorlalți făptuitori” [18, p. 215-225]. Din textul art. 15 al Legii României nr. 143/2000 se mai desprinde implicit o condiție: denunțul să privească participarea altor persoane decât făptuitorul la comiterea uneia dintre infracțiunile prevăzute de art. 2-9 din Legea României nr. 143/2000. În contrast, în sensul art. 14 din Legea României nr. 143/2000, denunțul privește participarea făptuitorului însuși la o asociație sau înțelegere în vederea comiterii uneia dintre infracțiunile prevăzute de art. 2-9 din Legea României nr. 143/2000. Mai observăm că, sub aspect temporal, clauza de atenuare a tratamentului penal, stabilită în art. 15 din Legea României nr. 143/2000, se deosebește de clauza de impunitate din art. 14 din Legea României nr. 143/2000. În conformitate cu art. 14 al Legii României nr. 143/2000, denunțul trebuie să fie făcut înainte de a se începe urmărirea penală. Potrivit art. 15 al Legii României nr. 143/2000, denunțul trebuie să fie făcut în timpul urmăririi penale.

CONCLUZII

Remarcăm trei ipoteze în care devine aplicabilă dispoziția de la alin. (5) art. 217 CP RM. Astfel, făptuitorul trebuie să contribuie activ la: 1) descoperirea sau contracararea infracţiunii ce ţine de circulaţia ilegală a drogurilor, a etnobotanicelor sau a analogilor acestora, după caz, prin autodenunţare, predare benevolă a drogurilor, a etnobotanicelor sau a analogilor acestora, indicare a sursei de procurare a acestor substanţe; 2) divulgarea identității persoanelor care au contribuit la săvârşirea infracţiunii; 3) indicarea mijloacelor băneşti, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracţiune. Suntem de acord cu afirmația lui S. Brînza, V. Stati și I. Hadîrcă, conform căreia cele trei ipoteze au un caracter alternativ[19, p. 1128], [20, p. 234]. Odată ce legiuitorul nu a fost suficient de clar, interpretăm formularea de la alin. (5) art. 217 CP RM în favoarea subiectului activ al infracțiunii: pentru a beneficia de clauza de exonerare de răspundere, stabilită de această normă, este suficientă oricare dintre cele trei ipoteze sus-menționate. Cu această ocazie, remarcăm maniera asemănătoare de folosire a virgulei cu conotație disjunctivă în alte norme penale (de exemplu: „afișe, pliante, cărți poștale, calendare, caiete, ilustrate, pixuri, brichete, cutii de chibrituri, insigne, ecusoane, CD-uri, DVD-uri, suporturi de stocare USB, fanioane, steaguri, cărți, pungi, tricouri, chipiuri, eșarfe, fulare” (alin. (1) art. 181^1 CP RM; „cerşetorie, jocuri de noroc, desfrâu” (alin. (1) art. 208 CP RM); „drapel, stemă, imn” (alin. (1) art. 347 CP RM), etc.

Infra vom recomanda abrogarea art. 217 CP RM. Având în vedere aceasta, dar și neajunsurile de care suferă dispoziția de la alin. (5) art. 217 CP RM, propunem completarea art. 217^1 CP RM cu alineatul (5) care ar urma să aibă următorul conținut:

„Persoana care a săvârşit oricare dintre infracţiunile prevăzute la 217^1 este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ fie la descoperirea sau contracararea infracţiunii respective, după caz, prin autodenunţare, predare benevolă a substanţelor psihoactive interzise, indicare a sursei de procurare a acestor substanţe, fie la denunţarea persoanelor care au săvârşit infracțiunea respectivă sau au contribuit la săvârşirea acesteia, fie la indicarea mijloacelor băneşti, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracţiunea respectivă. Nu poate fi considerată predare benevolă a substanţelor psihoactive interzise ridicarea acestora la reţinerea persoanei, precum şi la efectuarea acţiunilor de urmărire penală pentru depistarea şi ridicarea lor”.

REFERINȚE

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129.
2. Codul penal al României din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.
3. Legea României nr. 143 din 26.07.2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri. În: Monitorul Oficial al României, 2000, nr. 362.

4. Legea Republicii Moldova nr. 382 din 06.05.1999 cu privire la circulaţia substanţelor narcotice şi psihotrope şi a precursorilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 73-77.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 79 din 23.01.2006 privind aprobarea Listei substanţelor stupefiante, psihotrope şi a plantelor care conţin astfel de substanţe depistate în trafic ilicit, precum şi cantităţile acestora. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 16-19.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1088 din 05.10.2004 cu privire la aprobarea tabelelor şi listelor substanţelor stupefiante, psihotrope şi precursorilor acestora, supuse controlului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 186-188.
7. Legea României nr. 339 din 29.11.2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope. În: Monitorul Oficial al României, 2005, nr. 1095.
8. Уголовный кодекс Российской Федерации. În: pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891
9. Кримінальний кодекс України. În: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
10. Criminal Code of Georgia. În: matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf
11. Codul penal al Republicii Letonia / coord.: T. Toader. În: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
12. Nicolae C. Cauze de nepedepsire sau reducere a pedepsei in cazul traficului de droguri. În: Jurnalul de Studii Juridice, 2009, nr. 3-4. ISSN 1841- 6195.
13. Codul de procedură penală al României din 01.07.2010. În: Monitorul Oficial al României, 2010, nr. 486.
14. Codul penal al Republicii Franceze / coord.: T. Toader. În: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html
15. Codul penal al Republicii Bulgaria / coord.: T. Toader. În: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
16. Codul penal al Republicii Croaţia / coord.: T. Toader. În: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html
17. Codul penal al Republicii Finlanda / coord.: T. Toader. În: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html
18. Nicolae C. Cauze de nepedepsire sau reducere a pedepsei in cazul traficului de droguri. În: Jurnalul de Studii Juridice, 2009, nr. 3-4. ISSN 1841- 6195.
19. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7.
20. Hadîrcă I. Răspunderea pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Chişinău: CEP USM, 2008. 281 p. ISBN 978-9975-70-718-3.

CONSTRÂNGEREA FIZICĂ ȘI PSIHICĂ ÎN CADRUL ACTELOR/ACȚIUNILOR SEXUALE NECONSIMȚITE

FIZICAL AND PHYSICAL COERCION IN THE CONTEXT OF SEXUAL ACTS/ACTIONS WITHOUT CONSENT

CZU: 343.435:343.54 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.05**

Doina-Cezara GALAN,
ORCID: 0009-0009-8610-353X
e-mail: galan_doinacezara@mail.ru
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The conditions of victims sexual consent, presents both theoretical and practical interest. It was used the analytical, comparative and logical method to analyze the conditions that the consent of the victim may present in the case of the inviolability of sexual life. The aim of this study is to elucidate some aspects of physical and mental coercion according this kind of crimes.*

Keywords: *consent, physical restraint, mental restraint*

INTRODUCERE

În contextul reglementării propuse de legiuitorul moldav, nu este definit termenul de consimțământ ci doar sunt prevăzute condițiile în care un act sexual sau acțiunile cu caracter sexual devin neconsimțite. În contextul prezentului studiu prezintă interes constrângerea fizică în cadrul actelor sau acțiunilor sexuale neconsimțite.

Constrângerea fizică în cadrul actelor/acțiunilor sexuale neconsimțite

În dreptul penal constrângerea fizică poate fi identificată drept cauză care înlătură caracterul penal al faptei; circumstanță atenuantă, modalitate de realizare a laturii obiective în cadrul unor infracțiuni. Prezintă interes constrângerea fizică în calitate de modalitate normativă de realizare a laturii obiective în cadrul infracțiunilor privind viața sexuală.

Un exemplu elocvent în practica judiciară se referă la următoarea situație

„*B. N. V., la data de 19 iulie 2023, în perioada de timp cuprinsă între orele 19:40 min. până la 21:06 min., în timp ce se afla lângă lacul nr.2 din parcul „Valea Trandafirilor” din mun. Chișinău, acționând cu intenție directă, în scopul obținerii unei satisfacții sexuale, a ademenit-o pe X a.n.2009, despre care știa cu certitudine că este minoră, unde prin aplicarea forței fizice manifestată prin strângerea brațelor, astupându-i gura cu mâinile, a împins-o cu putere la sol în fâșia forestieră din proximitate, după care a dezbrăcat-o de pantaloni și lingeria intimă din partea de jos a*

corpului, ulterior acționând cu aceeași intenție și urmărind realizarea aceluiași scop infracțional, a săvârșit față de minora X acțiuni cu caracter sexual neconsimțite, prin atingerea organului genital a minorei cu mâinile, inclusiv cu limba și buzele. Acțiunile lui B. N. V., au fost calificate de către organul de urmărire penală în baza art.172 alin. (2) lit.a) Cod penal, acțiuni cu caracter sexual neconsimțite, săvârșite cu bună știință asupra unui minor”[1].

În atare ipostază infracțiunea de viol nu va forma concurs de infracțiuni cu una din infracțiunile contra vieții sau sănătății persoanei. În alt context, ca și până la intrarea în vigoare a Legii nr. 316/2022, „*constrângerea fizică, exercitată în cazul infracțiunii prevăzute la art. 171 CP RM, se poate concretiza în: 1) vătămarea intenționată gravă, medie sau ușoară a integrității corporale ori a sănătății; 2) violența care nu implică un prejudiciu cauzat sănătății*”.

Susținem pe deplin ideea autorilor S. Brînză și V. Stati care afirmă că, în ipoteza în care constrângerea fizică, care însoțește actul sexual, se concretizează în vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, nu este necesară calificarea suplimentară potrivit art. 151 CP RM. Argumentul în susținerea acestei soluții de calificare se exprimă în aceea că „constrângerea fizică se aplică o singură dată. [Această stare de lucruri] însă nu este reflectată în cazul calificării prin concurs, conform art. 171 şi 151 CP RM. Din această calificare reiese că făptuitorul va fi tras de două ori la răspundere penală pentru aceeași constrângere fizică. Adică, va fi supraevaluat pericolul social al celor săvârșite, încălcându-se principiul de neadmitere a sancționării duble a aceleiași fapte. În mod regretabil, legea penală în vigoare nu oferă nici o posibilitate ca [actul] sexual, realizat datorită și în legătură cu cauzarea în prealabil a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății, să fie calificat fără ca pericolul social al celor comise să fie subevaluat sau supraevaluat”.[2]

CONCLUZIE

În concordanța exemplului mai sus, deprindem următoarele condiții ale constrângerii fizice: 1) să existe o constrângere fizică asupra persoanei care presupune o forță (o energie activă), căreia nu i se poate rezista, și care este exercitată asupra energiei fizice a unei persoane în vederea imobilizării rezistenței ultimei; 2) Forța fizică este îndreptată în vederea realizării actului sau a acțiunilor cu caracter sexual.

Constrângerea psihică în cadrul actelor/acțiunilor sexuale neconsimțite

La fel ca și constrângerea fizică, constrângerea psihică poate fi identificată drept cauză care înlătură caracterul penal al faptei; circumstanță atenuantă, modalitate de realizare a laturii obiective în cadrul unor infracțiuni.

Constrângerea psihică se manifestă prin violențe exprimate prin amenințări cu aplicarea forței asupra victimei, copiilor, rudelor, apropiaților acesteia cu scopul de a înfrânge rezistența victimei şi de a o sili să întrețină cu făptuitorul relații sexuale. În caz

de viol sunt posibile numai amenințări de așa ordin care pot să ducă persoana într-un impas egalând cu starea de neputință, adică amenințări cu aplicarea forței asupra victimei, copiilor, rudelor, apropiaților acesteia cu scopul de a înfrânge rezistența victimei şi de a o sili să întrețină cu făptuitorul relații sexuale. Or, alt tip de amenințare considerăm că nu poate fi interpretat drept constrângere psihică. În acest sens amenințarea de alt gen poate constitui în sine o infracțiune separată.

În conformitate cu Sentința în numele Legii din 07 aprilie 2023 mun. Emisă de Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani), „*N. V., la 18.08.2019, aproximativ la ora 00:30 min., aflându-se în mun. Chişinău, pe str. Mitropolit Varlaam, 56, în hala nr. 3 din incinta „Pieții Centrale", după ce a consumat băuturi alcoolice cu partea vătămată X, despre care știa cu certitudine că era minoră, profitând de minoratul victimei X, de faptul că ea se afla într-un mediu închis, fără careva ajutor, precum și de faptul că de curând minora consumase alcool, a aplicat în raport cu aceasta violență psihică, exprimată prin comunicarea faptului că ea de a colo nu o să plece (în condițiile în care ușile localului erau încuiate), precum și violență fizică exprimată prin tragerea ei de o mână în altă cameră, prin atingerea ei pe corp în zonele intime, prin dezbrăcarea ei de pantaloni în pofida obiecțiilor formulate de aceasta și afirmațiilor că vrea să plece de acolo. În continuare, după ce victima l-a lovit cu piciorul și a fugit din acea cameră în care a tras-o anterior de mâna, N. V. a fugit din urma ei, a apucat-o de păr și a tras-o înapoi în aceeași cameră, i-a dat o palmă peste față. Astfel, N. V. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.171 alin.(2) lit. b) Cod Penal al Republicii Moldova.."* [3].

În contextul celor expuse, observăm că respectiva calificare nu este deplină. S-a ignorat că, înainte de toate, victima a fost privată de libertate. Așadar, în cazul exemplificat, libertatea fizică a persoanei a fost dispensată neîntemeiat de protecția necesară. Or, obiectul juridic special al infracțiunii de viol constituie relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală sau libertatea sexuală a persoanei, care sunt apărate împotriva actului sexual neconsimțit. Obiectul juridic secundar al infracțiunii, prevăzute la art. 171 CP RM, îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală sau sănătatea persoanei.

A*b initio*, vom consemna că în situația expusă supra privațiunea ilegală de libertate a fost săvârșită *în scopul facilitării săvârșirii infracțiunii de viol*, caz în care infracțiunea prevăzută la art.166 CP RM constituie infracțiune-mijloc, în timp ce infracțiunea înscrisă la art.171 CP RM – infracțiune-scop. În atare ipoteză, constatăm că cele comise necesită a fi calificate potrivit regulilor concursului de infracțiuni. Mai exact, este vorba de concurs de infracțiuni cu conexitate etiologică. Privarea victimei de libertate nu poate nici de cum fi concepută drept o modalitate de realizare a constrângerii psihice prin care a fost realizat violul.

Un exemplu elocvent oferit în practica judiciară cu referire la respectiva calificare este Sentința în numele Legii din 12 septembrie 2022 emisă de Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani), [4] conform căruia:

P. A. , la data de 17.03.2019 aproximativ ora 20.00 minute, acționând cu intenție directă, având scopul privării de libertate a unei persoane despre care ştia cu certitudine că este minoră, conştientizând caracterul ilegal şi prejudiciabil al acțiunilor sale, prevăzând urmărire prejudiciabile a acțiunilor sale şi dorind în mod conştient survenirea acestora, în vederea creării unor premise favorabile pentru a o determina pe minora X, născută la 02.04.2001, să întrețină cu acesta un raport sexual, profitând de faptul că erau vecini şi de încrederea acesteia, inducând-o în eroare pe minora , precum că fratele ei, C. D., se află la el la domiciliu, în apartamentul Y din strada Y, mun.Chişinău, a convins-o să vină în apartamentul menționat, după care în vederea realizării intenției sale infracționale, a închis uşa apartamentului din interior, a scos mânerul de la uşă şi l-a aruncat, pentru ca uşa să nu poată fi deschisă. Ulterior, la solicitările minorei X, de a-i permite să plece din apartamentul menționat, P. A., a refuzat, iar când ultima a început a bate în uşă, P. A. a aplicat față de aceasta forţa fizică, împingând-o de la uşă, astfel, împiedicând-o de a se deplasa conform voinței sale, de a-şi alege liber locul aflării şi de a comunica cu alte persoane. Prin acțiunile indicate, P. A. a comis în mod intenționat privațiunea ilegală de libertate a unei persoane, dacă acțiunea nu este legată cu răpirea acesteia, săvârşită cu bună-ştiinţă asupra unui minor, infracțiune prevăzută de art.166 alin.(2) lit. c) din Codul penal.

Tot el, la data de 17.03.2019 aproximativ ora 20.00 minute, în timp ce se afla în apartamentul nr. Y din str. Y, mun. Chişinău, acționând cu intenție directă, având scopul întreținerii unui raport sexual prin constrângere fizică şi psihică a persoanei şi cu bună-ştiinţă asupra unui minor, conştientizând caracterul ilegal şi prejudiciabil al acțiunilor sale, prevăzând urmările prejudiciabile a acțiunilor sale şi dorind în mod conştient survenirea acestora, urmărind scopul satisfacerii poftei sexuale, profitând de faptul că a privat-o de libertate pe minora X, închizând-o în apartamentul menționat, şi de faptul că este fizic mult mai puternic decât ultima, a încercat să întrețină cu minora X un raport sexual contrar voinţei acesteia, însă, aceasta opunea rezistență. În continuarea acțiunilor sale infracționale, P.A., în vederea înfrângerii rezistenței din partea minorei X, a apucat-o pe ultima cu mâna de gât, a strâns-o cu putere şi a amenințat-o să nu mai strige, că în caz contra o va ucide. Ulterior, a dezbrăcat-o cu forţa, i-a introdus penisul în vagin şi a întreţinut cu aceasta un raport sexual vaginal contrar voinței ultimei. Prin acțiunile indicate, P. A. a comis în mod intenționat violul, adică raportul sexual săvârşit prin constrângere fizică şi psihică a persoanei, săvârşit cu bună ştiinţă asupra unui minor, infracțiune prevăzută de art.171 alin. (2) lit. b) Cod penal.

În speța de mai sus, observăm o calificare corectă a faptei ori la fel ca în primul caz, făptuitorul în momentul privării victimei de libertate a acționat în baza unei intenții diferite.

Prin prisma situaților expuse supra, să ne imaginăm că făptuitorul nu încuie uşa, nu deposedează victima de telefon, doar amenință victima cu divulgarea unor informații compromițătoare pentru aceasta în ipostaza în care aceasta nu acceptă să

întreține cu el un act sexual. Apare întrebarea ferească poate fi considerată fapta expusă supra drept viol, comis prin constrângere psihică?

În atare circumstanțe, în opinia unui autor rus .M. lakovlev [5], prin conținutul său amenințarea cu violență psihică se împarte în: amenințare cu aplicarea violenței; - amenințare de a da publicității unele informații ce ponegresc partea vătămată sau apropiații ei sau de a nimici proprietatea (unele componențe cer ca o asemenea nimicire să fie efectuată printr-o metodă care pune în pericol viaţa mai multor persoane); - amenințarea, al cărei conținut nu este dezvăluit în dispoziția articolului corespunzător al Codului penal. În special, aceasta are loc în componența violului.

Considerăm total eronată o atare abordare. Or, constrângerea psihică nu poate constitui modalitate de realizare a laturii obiective a infracțiunii de viol în atare ipostază. Sub prisma celor relatate fapta ar putea fi încadrată în conformitate cu prevederile art.173 din Codul penal adică Hărțuirea sexuală.

În acest sens, susținem opinia lui A. Borodac, „*practica judiciară şi doctrina penală nu au acceptat, şi pe bună dreptate, opinia menționată, deoarece aceste fapte sunt mai puţin periculoase pentru societate decât cele prin care se caracterizează violul şi nu creează victimei nici o vicisitudine. De aceea, trebuie de avut în vedere că în caz de viol sunt posibile numai amenințări de așa ordin care pot să ducă persoana într-un impas egalând cu starea de neputință*" [6].

CONCLUZII

În ordinea ideilor precizate supra, constrângerea psihică trebuie să întrunească din punct de vedere penal următoarele condiții:

1) să existe o acțiune de constrângere asupra psihicului unei persoane prin amenințare;
2) persoana amenințată sau o altă persoană trebuie să fie expusă unui pericol grav;
3) constrângerea psihică să fie de așa ordin încât să ducă persoana într-un impas egalând cu starea de neputință;
4) pericolul vizat prin amenințare trebuie să fie de așa natură, încât să nu poată fi înlăturat în alt mod decât prin supunerea la cerințele făptuitorului.

REFERINȚE

1. Sentință în numele Legii 14.03.2024, Judecătoria mun. Chişinău (sediul Buiucani) [accesat la 01.07.2024] În: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5df7d392-4ebf-416c-a325-c453125bcce7;
2. Serghei Brînza, Vitalie Stati, Alina Tamazlîcaru „Violul şi acțiunile cu caracter sexual neconsimțite: o abordare din perspectiva Legii nr. 316/2022" [accesat la 01.07.2024], Disponibil În:https://juridicemoldova.md/16379/violul-si-actiu-

nile-cu-caracter-sexual-neconsimtite-o-abordare-din-perspectiva-legii-nr-316-2022.html
3. Sentința în numele Legii din 07 aprilie 2023, Judecătoria Chişinău (sediul Buiucani) [accesat la 02.07.2024] În:: https://jdr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/7f8462de-6152-42f8-8937-6d6467707e49
4. Sentința în numele Legii din 12 septembrie 2022, Judecătoria mun. Chișinău (sediul Buiucani), [accesat la 04.07.2024] În:: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/96955817-2a51-4829-a4fc-7f333e2b8543
5. Яковлев Я.М.. Половые преступления. – Душанбе, 1969, p. 124
6. Borodac A.. Drept penal. Partea Specială. Vol. 1. – Chişinău: Ştiinţa, 1996, p. 235

LIBERAREA DE RĂSPUNDERE PENALĂ ÎN LEGĂTURĂ CU RENUNȚAREA DE BUNĂ VOIE LA SĂVÂRȘIREA INFRACȚIUNII

WAIVER OF CRIMINAL LIABILITY IN CONNECTION WITH VOLUNTARY DESISTANCE FROM THE COMMISSION OF AN OFFENSE

CZU: 343.237:343.222:343.123.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.06**

Gheorghe GLADCHI,
ORCID: 0000-0001-9786-1111
e-mail: ggladchi@yahoo.com
Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

Summary. *The issue of the legal nature and effects produced by voluntary abandonment of committing a crime is controversial and has occasioned different opinions in modern criminal science. The current Criminal Code recognizes voluntary abandonment of committing a crime as a way of releasing from criminal liability. This paper analyzes the main viewpoints from legal literature as well as from the legislator regarding the definition of the concept of voluntary abandonment of committing a crime and establishes its legal nature. In this context, the conditions that must be met for the existence of voluntary abandonment of committing a crime are established, and the considerations taken into account by our legislator in the case of regulating voluntary abandonment of committing a crime are specified. The manifestation of voluntary abandonment is analyzed both during the preparation acts and the attempt of the crime, including in the case of interrupted attempt and consummated attempt. Special attention is given to the liability of participants in the case of their voluntary abandonment. According to the author, voluntary abandonment of committing a crime cannot be considered a way of releasing from criminal liability because, by its legal nature, it differs from the institution of release from criminal liability. Unlike other ways of releasing from criminal liability, voluntary abandonment of committing a crime is a circumstance that excludes criminal liability for the crime that was not completed due to the perpetrator's voluntary abandonment.*

Keywords: *criminal liability, release from criminal liability, voluntary renunciation of the commission of the crime, legal nature, liability of the participants.*

Cuvinte-cheie: *răspundere penală, liberarea de răspundere penală, renunțarea de bună voie la săvîrșirea infracțiunii, natura juridică, răspunderea participanților.*

INTRODUCERE

Activitatea infracțională la etapele pregătirii de infracțiune sau tentativei de infracțiune nu încetează doar din motive independente de voința făptuitorului. Uneori, făptuitorul, în situația când înfăptuiește actele preparatorii sau acțiunile (inacțiunile) îndreptate nemijlocit spre săvârșirea infracțiunii, poate renunța de bună voie la continuarea activității infracționale. De aceea, legea penală stabilind răspunderea pentru pregătirea

de infracțiune și tentativa de infracțiune, o exclude în condițiile renunțării de bună voie a făptuitorului de a continua săvârșirea infracțiunii începute. Conform art. 56 alin. (2) Cod penal, persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracțiune dacă ea, benevol și definitiv, a renunțat la ducerea până la capăt a acesteia.

Astfel, persoana care a început săvârșirea cu intenție a unei infracțiuni, dar nu a dus-o încă până la capăt, are posibilitatea, la etapele pregătirii de infracțiune și tentativei de infracțiune, să renunțe de bună voie la continuarea infracțiunii începute și în felul acesta să evite răspunderea penală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Unii autori au exprimat opinia, pe care o considerăm întemeiată, că renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii este o cauză specială care, de fapt, exclude răspunderea penală pentru infracțiunea neconsumată în urma dispariției intenției făptuitorului de a duce până la capăt activitatea infracțională începută [1, p. 33; 2, p. 377]. În această ordine de idei, reținem, că legislația penală română o consideră cauză de nepedepsire a tentativei de infracțiune. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 34 din Codul penal român, desistarea și împiedicarea producerii rezultatului sunt cauze de nepedepsire, de impunitate. Făptuitorul care se găsește într-una din aceste situații nu va fi pedepsit pentru tentativă la infracțiunea în vederea căreia începuse executarea ori împiedicase rezultatul [3, p. 303].

Actualul Cod penal atestă renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii ca o modalitate de liberare de răspunderea penală. Această cauză este reținută când făptuitorul, pe parcursul săvârșirii actelor de pregătire, precum și al tentativei de infracțiune, renunță de bună voie la comiterea în continuare a infracțiunii.

Codul penal din 1961 nu definește renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii și nici nu determină natura juridică a acestei instituții. În art. 16 din Codul respectiv se prevede doar că persoana, care a renunțat de bună voie să ducă până la capăt infracțiunea, este supusă răspunderii penale numai în cazul, când fapta efectiv săvârșită de ea întrunește elementele unei alte infracțiuni.

În actualul Cod penal a fost extins substanțial textul articolului cu privire la renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii. Acest articol definește noțiunea de renunțare de bună voie la săvârșirea infracțiunii, determină natura juridică a acesteia, precizează termenii, reglementează renunțarea de bună voie a participanților.

În cazul reglementării renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii, legiuitorul a avut în vedere mai multe considerente.

În primul rând, considerațiuni de politică penală cer ca activitatea care a precedat renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii să rămână în afara sancțiunilor penale, creând astfel un stimulent care să-i determine pe făptuitorii mai șovăielnici de a renunța la săvârșirea completă a infracțiunii.

În al doilea rând, actele de executare, în cazul renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii, nu mai sunt generatoare de pericol social pentru valorile sociale ocrotite de

legea penală datorită dispariției factorului subiectiv, al voinței de a comite infracțiunea sau de a o lăsa să se consume [4, p. 21].

Potrivit art. 56 alin. (1) din Codul penal, se consideră renunțare de bună voie la săvârșirea infracțiunii încetarea de către persoană a pregătirii infracțiunii sau încetarea acțiunilor (inacțiunilor) îndreptate nemijlocit spre săvârșirea infracțiunii, dacă persoana era conștientă de posibilitatea consumării infracțiunii. Totodată, în alin. (2) din același articol se prevede, că persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracțiune dacă ea, benevol și definitiv, a renunțat la ducerea până la capăt a acesteia. Deci, conform alin. (1) din articolul respectiv renunțarea de bună voie este posibilă la etapele de pregătire de infracțiune și tentativă de infracțiune, iar potrivit alin. (2) din acest articol, persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracțiune, dacă ea, benevol și definitiv, a renunțat la ducerea până la capăt a acesteia.

Din aceste reglementări rezultă că renunțare de bună voie se consideră încetarea, benevolă și definitivă, de către o persoană a activității infracționale începute (pregătire de infracțiune și tentativă de infracțiune), dacă persoana era conștientă de posibilitatea consumării infracțiunii. Consecința juridică principală a renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii – excluderea răspunderii penale.

Importanța deosebită a renunțării de bună voie constă în prevenirea și curmarea infracțiunii. Stabilirea de către legiuitor a posibilității de a evita tragerea la răspundere penală, dacă persoana a renunțat de bună voie la activitatea infracțională începută, poate de multe ori schimba hotărârea acesteia de a duce infracțiunea până la capăt.

Pentru existența renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii, se cer întrunite următoarele condiții.

a) Renunțarea să fie benevolă, adică persoana care a început săvârșirea unei infracțiuni, nefiind constrânsă de nimeni și de nimic, în mod conștient, din proprie voință încetează continuarea activității infracționale. Este îndeplinită această condiție când făptuitorul nu a voit să continue executarea faptei, deși avea posibilitatea să o facă. Renunțarea poate fi determinată de orice motiv care justifică noua atitudine a făptuitorului. Acesta, de regulă, nu are importanță juridică de sine stătătoare, în sensul că legea nu impune vreo condiție și nu limitează renunțarea de bună voie la anumite motive care-l conduc pe făptuitor la renunțare. Astfel de motive pot fi: mila față de victimă, regretul, temerea de a fi descoperit, frica de pedeapsă, grija în legătură cu posibilitatea de ascundere și valorificare a bunurilor etc. În toate aceste cazuri, se realizează renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii în sensul legii penale.

Dacă într-o anumită situație există îndoială asupra motivului care l-a determinat pe făptuitor să întrerupă executarea, în sensul că nu se poate cunoaște cu certitudine dacă renunțarea se datorește unei cauze exterioare sau voinței libere a făptuitorului, ca și atunci când se stabilește o coincidență în timp între renunțarea benevolă și intervenția unei cauze exterioare, care lasă dubiu asupra realității faptelor, se va considera că este un caz de renunțare de bună voie, situația rezolvându-se în favoarea făptuitorului [5, p. 173].

Renunțarea este considerată benevolă indiferent de faptul cui îi aparține inițiativa de a se dezice de comiterea infracțiunii: fie din propria inițiativă, fie urmând sfatul rudelor, apropiaților, prietenilor etc. Ea se consideră benevolă chiar dacă a survenit la rugămintea victimei [6, p. 361]. Este important, însă, în toate aceste cazuri, ca renunțarea la continuarea executării activității infracționale să se întemeieze pe voința liberă a făptuitorului.

Această condiție nu se realizează când infractorul și-a întrerupt activitatea infracțională pentru că nu a putut să o continue din cauza unui obstacol de netrecut (de exemplu: nu a putut deschide o ușă, un seif ori să escaladeze un gard) sau de teamă de a fi denunțat [7, p. 135]. Renunțarea este silită și atunci, când cineva l-a împiedicat pe făptuitor să ducă infracțiunea până la capăt. Spre exemplu, hoțul, în scopul săvârșirii unui furt, a pătruns într-un apartament, dar a fost reținut de proprietar care s-a întors acasă. Infractorul a încercat să smulgă căciula de pe capul victimei, dar a fost împiedicat s-o facă de câțiva cetățeni care au venit în ajutor acesteia. Dacă renunțarea la continuarea executării activității infracționale a fost silită, atunci se menține atât pericolul acțiunilor care au fost deja comise de făptuitor, cât și al persoanei acestuia și, de aceea, persoana nu este liberată de răspundere penală.

b) Renunțarea să fie definitivă. Pentru a nu fi supus răspunderii penale, făptuitorul trebuie să renunțe pentru totdeauna la săvârșirea infracțiunii începute. Întreruperea temporară a activității infracționale, independent de cauzele ei și de durata întreruperii, nu este considerată renunțare de bună voie. De pildă, făptuitorul amână continuarea executării activității infracționale pentru altă dată sau i-a o pauză, după primul insucces, pentru reluarea acțiunilor cu alte instrumente și mijloace de comitere a infracțiunii.

c) Renunțarea trebuie să aibă loc până în momentul consumării infracțiunii, adică până la producerea urmărilor prejudiciabile, în cazul infracțiunilor cu componență materială și, executarea tuturor acțiunilor care formează latura obiectivă a infracțiunilor cu componență formală.

Rezultă, deci, că renunțarea de bună voie poate avea loc atât pe parcursul actelor de pregătire, cât și al tentativei de infracțiune. La etapa de pregătire de infracțiune, renunțarea de bună voie se manifestă, de regulă, prin formă pasivă și constă în abținerea de la continuarea executării activității infracționale, uneori, însă, la această etapă, este posibilă și renunțarea activă (distrugerea mijloacelor și instrumentelor de săvârșire a infracțiunii, înștiințarea la timp a organelor de drept competente despre înțelegerea prealabilă a infractorilor, etc.).

Renunțarea de bună voie, cel mai frecvent, este posibilă în cazul tentativei neconsumate sau tentativei întrerupte, când subiectul încă nu a înfăptuit toate acțiunile (inacțiunile) necesare pentru terminarea executării faptei infracționale și producerea rezultatului infracțional. La etapa respectivă, făptuitorul, „în general, manifestă o atitudine pasivă, de abandonare a executării începute” [4, p. 25]. În cazul tentativei consumate sau tentativei perfecte, când subiectul a săvârșit toate acțiunile (inacțiunile) care le considera necesare, renunțarea de bună voie este posibilă foarte rar, doar în unele situații în care între fapta infracțională și urmarea prejudiciabilă care încă nu s-a produs există un anumit

interval de timp, determinat de specificul dezvoltării legăturii de cauzalitate, în decursul căruia făptuitorul poate interveni să întrerupă dezvoltarea legăturii de cauzalitate și, astfel, să nu admită producerea rezultatului infracțional. Aici, renunțarea de bună voie, în toate cazurile, se manifestă în formă activă, întrucât doar prin astfel de acțiuni poate fi evitată producerea urmărilor prejudiciabile. De pildă, după administrarea unei substanțe otrăvitoare unei persoane, făptuitorul a împiedicat producerea morții acesteia prin darea unui antidot sau anunțarea la timp a medicului.

Atâta timp cât consumarea infracțiunii este dependentă de voința făptuitorului, nu poate fi exclusă posibilitatea renunțării de bună voie în cazul tentativei consumate. În cazurile când făptuitorul nu poate înlătura producerea rezultatului periculos după terminarea executării infracțiunii, renunțarea de bună voie este imposibilă.

Renunțare benevolă trebuie considerată atât întreruperea deplină a oricărei activități infracționale, cât și abandonarea executării începute a unei infracțiuni mai grave, pentru a comite o infracțiune mai ușoară. De exemplu, în orașul Permi din Rusia, trei ucigași la comandă l-au împușcat, în pragul apartamentului său, pe președintele Societății pe acțiuni „Neftehimic", P. În procesul săvârșirii infracțiunii consumate a avut loc renunțarea de bună voie la comiterea infracțiunii proiectate anterior. Conform planului elaborat de organizatorul omorului, ucigașii trebuiau să sune la ușa de intrare a locuinței, să spună că sunt din partea partenerului lui P. și, când li se va deschide ușa, să împuște toată familia lui P., alcătuită din cinci persoane. Ucigașii s-au pregătit pentru al omorî pe P. și toți membrii familiei sale. În ziua când trebuia să fie săvârșit omorul, ucigașii au intrat în scara blocului respectiv și, pe neașteptate planurile acestora s-au schimbat. Unul din autori a refuzat să intre în apartament și să omoare femei și copii. Participanții s-au sfătuit și au hotărât să se limiteze doar la omorul lui P., și, de-abia el a păși pragul apartamentului, au răsunat patru împușcături [8, p. 227-228]. În această speță are loc renunțarea de bună voie la omorul membrilor familiei lui P, care s-a produs la inițiativa unuia din participanți. Totodată, ucigașii au avut posibilitatea reală să-i asasineze pe P și membrii familiei sale. Ei nu trebuie să răspundă pentru pregătire de omor asupra a două sau mai multor persoane din interes material, acestora li s-a incriminat numai omorul intenționat din interes material, la comandă.

Potrivit art. 56 alin. (3) din Codul penal, persoana care a renunțat de bună voie la ducerea infracțiunii până la capăt este supusă răspunderii penale numai în cazul în care fapta săvârșită conține o altă infracțiune consumată.

Din aceste reglementări rezultă că, dacă activitatea executată până în momentul renunțării de bună voie la ducerea infracțiunii până la capăt, constituie o altă infracțiune, autorul va fi absolvit de răspundere pentru pregătire sau tentativă la infracțiunea a cărei executare a început, rămânând să răspundă pentru infracțiunea de sine stătătoare înfăptuită. Cu alte cuvinte, persoana nu este supusă răspunderii penale doar pentru infracțiunea la care a renunțat de bună voie. Potrivit acestor dispoziții, făptuitorul nu va răspunde, spre exemplu, pentru tentativă de omor în cazul în care a renunțat de bună voie la ducerea infracțiunii până la capăt, dar va răspunde pentru urmarea efectiv produsă prin actele

săvârșite până în momentul renunțării, spre exemplu, o vătămare medie sau gravă a integrității victimei; persoana care a renunțat de bună voie la ducerea infracțiunii de viol până la capăt, dar în procesul reprimării împotrivirii victimei i-a cauzat daune sănătății acesteia va răspunde doar pentru pricinuirea intenționată a daunelor sănătății.

În actualul Cod penal pentru prima dată este reglementată răspunderea participanților în cazul renunțării de bună voie a acestora, problema respectivă fiind rezolvată diferențiat în raport cu organizatorul și instigatorul, pe de o parte, și complicele, pe de altă parte.

Renunțarea de bună voie a participanților are trăsăturile sale specifice. În cazul faptei comisă în participație cel ce renunță la activitatea la care s-a înțeles să contribuie trebuie să intervină activ pentru a împiedica săvârșirea faptei de ceilalți participanți, întrucât, în caz contrar, se ajunge la consumarea faptei, iar poziția sa, deși a însemnat o renunțare de bună voie, nu are nici o influență asupra răspunderii penale, urmând a fi sancționat ca participant la acea faptă, potrivit contribuției sale.

Deci, în cazul participației, cel ce renunță de bună voie, întrucât nu acționează singur, ci în cooperare, trebuie să împiedice săvârșirea faptei de către ceilalți participanți. De aceea, legiuitorul nostru a prevăzut o reglementare specială privind liberarea de răspundere penală a organizatorului, instigatorului și complicelui infracțiunii în caz de renunțare de bună voie la săvârșirea infracțiunii.

Astfel, art. 56 alin. (4) din Codul penal prevede, că organizatorul și instigatorul infracțiunii nu se supun răspunderii penale dacă aceste persoane, printr-o înștiințare la timp a organelor de drept sau prin alte măsuri întreprinse, au preîntâmpinat ducerea de către autor a infracțiunii până la capăt. Complicele infracțiunii nu se supune răspunderii penale dacă a întreprins toate măsurile ce depindeau de el pentru a preîntâmpina comiterea infracțiunii.

Rezultă din această dispoziție că, renunțarea de bună voie a organizatorului, instigatorului și complicelui trebuie să se manifeste prin forma activă, prin acțiuni îndreptate spre încetarea săvârșirii infracțiunii începute de autor. Participanții, de regulă, își aduc contribuția la aceeași activitate infracțională până la începutul comiterii infracțiunii, creând condiții necesare pentru realizarea infracțiunii proiectate. De aceea, pentru a se afla în poziția renunțării de bună voie, organizatorul, instigatorul și complicele, prin acțiuni rapide și eficiente, trebuie să înlăture condițiile create anterior de dânșii și, în felul acesta să facă imposibilă comiterea infracțiunii de către autor. În acest sens, organizatorul și instigatorul urmează să înștiințeze la timp organele de drept despre pregătirea cu participarea lor a unei infracțiuni intenționate, fie să întreprindă alte măsuri, de exemplu, convingerea autorului de a renunța benevol la săvârșirea infracțiunii proiectate, apărarea obiectului atentării, reținerea autorului. Complicele care i-a acordat autorului mijloace sau instrumente de comitere a infracțiunii, trebuie să le retragă. Complicele care a contribuit la începerea săvârșirii infracțiunii prin sfaturi, indicații, prestare de informații necesare pentru înfăptuirea activității infracționale a autorului, de asemenea, care a promis dinainte că îl va favoriza pe infractor, va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracțiunii, urmele acesteia sau obiectele dobândite pe cale criminală, precum și a

promis din timp că va procura sau va vinde atare obiecte, trebuie prin acțiuni eficiente să preîntâmpine infracțiunea sau măcar să-și retragă aportul pe care la avut în activitatea infracțională, de pildă, să se dezică de promisiunile făcute anterior.

Renunțarea de bună voie a organizatorului și instigatorului trebuie să constea în preîntâmpinarea ducerii de către autor a infracțiunii până la capăt. Dacă organizatorul sau instigatorul nu au reușit să preîntâmpine comiterea infracțiunii de către autor, ei vor răspunde în mod penal, dar măsurile întreprinse pot fi recunoscute de instanța de judecată drept circumstanțe ce atenuează răspunderea penală [9, p. 184].

Pentru renunțarea de bună voie a complicelui este suficient ca acesta să întreprindă toate măsurile ce depindeau de el pentru a preîntâmpina comiterea infracțiunii. Dacă aceste măsuri au fost fără rezultat și autorul a dus infracțiunea până la capăt, complicele, totuși, nu se supune răspunderii penale.

Renunțarea de bună voie a autorului nu se răsfrânge asupra celorlalți participanți. Dacă autorul infracțiunii renunță de bună voie la săvârșirea faptei la această etapă, atunci participația este nereușită. Autorul presupus nu poate fi supus răspunderii penale, iar persoanele care au creat condițiile necesare pentru săvârșirea de către el a infracțiunii, poartă răspundere pentru pregătirea de infracțiune.

Renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii trebuie deosebită de căința activă, adică conduita activă a persoanei după săvârșirea infracțiunii, îndreptată spre reducerea sau înlăturarea prejudiciului pricinuit de infracțiune, fie acordarea de ajutor organelor de drept la descoperirea infracțiunii și identificarea participanților la infracțiune.

Spre deosebire de renunțarea de bună voie care poate avea loc doar în cazul infracțiunii neconsumate, pe parcursul actelor de pregătire, cât și al tentativei de infracțiune, căința activă este posibilă numai după consumarea infracțiunii. Totodată, dacă renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii se manifestă atât prin formă activă, cât și formă pasivă a conduitei, atunci căința activă este o conduită activă postinfracțională a persoanei, încurajată de legea penală. Totodată, renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii este o cauză care exclude răspunderea penală, iar căința activă, potrivit regulii generale, este considerată o circumstanță care atenuează pedeapsa (art. 76 alin. (1) lit. f) din Codul penal), iar în anumite condiții stabilite de lege poate servi temei al liberării de răspundere penală.

Precizăm, că renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii, după natura sa juridică, se deosebește de instituția liberării de răspundere penală și, prin urmare, nu poate fi considerată o modalitate a acesteia. În literatura juridică este dominantă opinia potrivit căreia, spre deosebire de alte modalități de liberare de răspundere penală, renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii este o împrejurare care exclude răspunderea penală pentru infracțiunea care nu a fost dusă până la capăt datorită renunțării de bună voie a făptuitorului [10, p. 210]. În acest sens, este principial să reținem, că circumstanțele prevăzute de art. 54-55 și 57-59 Cod penal nu exclud, ci atenuează răspunderea penală. De aceea, legiuitorul le acordă acestor circumstanțe importanța de a determina liberarea de răspundere penală, doar în anumite condiții.

Liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii face excepție de la condiția generală și obligatorie pentru liberarea de răspundere penală care constă în săvârșirea pentru prima oară a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, întrucât, în atare situație, liberarea persoanei vinovate poate avea loc indiferent de gradul prejudiciabil al faptei săvârșite.

Liberarea de răspundere penală, potrivit regulii generale, se aplică la aprecierea organului de drept competent în procedura căruia se află cauza penală. La soluționarea problemei privind aplicarea unei anumite modalități a liberării de răspundere penală, judecătorul sau procurorul se conduce de propria apreciere a utilității acestei modalități pentru cazul concret. O regulă aparte se constată în cazul liberării de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii. Aplicarea modalității respective a liberării de răspundere penală are caracter imperativ, adică dacă există condițiile cerute de lege, procurorul sau judecătorul sunt obligați să libereze persoana de răspundere penală și, nicidecum, nu pot lua o hotărâre alternativă. Astfel, potrivit art. 56 alin. (2) Cod penal, persoana nu poate fi supusă răspunderii penale pentru infracțiune dacă ea, benevol și definitiv, a renunțat la ducerea până la capăt a acesteia.

CONCLUZII

În consecință, se propune abrogarea art. 56 Cod penal și introducerea în Capitolul II din Partea generală a Codului penal a articolului 27[1] Renunțarea de bună voie la săvârșirea infracțiunii care va avea același cuprins ca și actualul art. 56.

REFERINȚE

1. ПОНЯТОВСКАЯ Т. Г., în colab., *Постатейный комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации, 2-е издание.* / Рарог А. И. Москва: Эксмо, 2019. 719 p.
2. ISBN 978-5-04-108395-3.
3. КУЗНЕЦОВА Н. Ф., în colab., *Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении.* Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999, 577 p. ISBN 5-8078-0039-7.
4. MITRACHE, C., MITRACHE, Cr., *Drept penal român. Partea generală*. Ed. a 4-a. București: Universul Juridic, 2022. 557 p. ISBN 978-606-39-0950-4.
5. ANTONIU G., *Desistarea voluntară*, În: Revista de Drept Penal, nr. 3. București, 1995, p. 19-30.
6. ILIESCU N., în colab., *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. I.* București: Editura Academiei, 1969. 436 p. ISBN 9732709952, 9789732709955.
7. BORODAC A., în colab., *Manual de drept penal. Partea generală.* Redactor coordonator Alexandru Borodac, profesor universitar, doctor în drept. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005. 516 p. ISBN 9975-935-77-X.

8. PAPADOPOL V., în colab., *Codul penal român comentat și adnotat, vol. I. Partea generală*. București: Editura Științifică, 1972, 775 p. ISBN 343 (498) (094.46).
9. КОЛОДКИН Л. М., în colab., *Уголовное право России. Общая часть. 2-е изд.* / Под ред. В. П. Ревина. Москва: ЗАО Юстицинформ, 2010. 495 p. ISBN 978-5-7205-0979-8.
10. GLADCHI Gh., GLAVAN B., Liberarea de răspundere penală. Probleme teoretice, metodologice, legislative și practico-judiciare. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare", 2012. 280 p.
11. РАРОГ А. И., în colab., *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Общая часть*. Под ред. Ю. И. Скуратова и В. М. Лебедева. Москва: ИНФРА*М-НОРМА, 1996. 303 p. ISBN 5-86225-310-6.

ROLUL CONSILIULUI DE INTEGRITATE ÎN PREVENIREA ȘI COMBATEREA CORUPȚIEI: VIZIUNE CRITICĂ

THE ROLE OF THE INTEGRITY COUNCIL IN PREVENTING AND FIFHTING CORRUPTION: A CRITICAL VIEW

CZU: 343.85:343.352 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.07**

Mariana GRAMA,
ORCID: 0000-0002-2633-5381
e-mail: mariana.grama@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In 2016, the Parliament of the Republic of Moldova adopted Law no.132 regarding the National Integrity Authority, which established a new control mechanism for compliance with integrity regimes. In order to ensure a control and balance mechanism for ANI's actitity, the Integrity Council was created. It was initially intended to supervise the activity and processes within the National Integrity Authority. In the article we will analyze the activity of the Integrity Council based on the normative acts and own experience. In the end, we will come to the conclusion that the National Integrity Authority can carry out its duities without the monitoring of the Integrity Council.*

Keywords: *anti-corruption, integrity, Integrity Council, National Integrity Authority, personal interests.*

INTRODUCERE

În 2016, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 132 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, care a pus baza unui nou mecanism de control al respectării regimurilor de integritate. În vederea asigurării unui mecanism de control și echilibru al activității Autorității Naționale de Integritate, a fost creat Consiliul de Integritate. Acesta, inițial, avea menirea să supravegheze activitatea și procesele în cadrul Autorității Naționale de Integritate.

Care este rolul și locul acestui Consiliu la etapa actuală? Urmează să ne clarificăm, în urma unei analize a activității acestuia pentru perioada 2016-2024. Sigur este că, Consiliului de Integritate nu i se acordă prea mare atenție nici din partea cercetătorilor, nici a practicienilor și, se crează impresia că, nici din partea actorilor politici. Întrebarea este dacă rolul lui este unul formal sau chiar Consiliul de Integritate asigură controlul și echilibrul activității Autorității Naționale de Integritate? Este important să vedem dacă organul respectiv, pe bune, își justifică existența ori Autoritatea Națională de Integritate poate și fără așa-numita „supraveghere a activității” din partea Consiliul de Integritate să-și realizeze misiunea prevăzută în articolul 5 din Legea 132/2016 „*de a asigura integritatea în exercitarea funcției publice sau funcției de demnitate publică și prevenirea*

corupției prin realizarea controlului averii și al intereselor personale și privind respectarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor".

MATERIALE ȘI METODE

Metodologie. Pentru elaborarea articolului a fost utilizată legislația relevantă, cum ar fi, Legea nr. 132 din 17 iunie 2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale, Legea integrității nr.82 din 25 mai 2017, Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului de Integritate modificat prin Hotărârea Consiliului de Integritate nr.13 din 07 iunie 2022, Metodologia de efectuare a verificărilor și a controalelor de către inspectorii de integritate aprobată prin Ordinul nr.8 al Președintelui Autorității Naționale de Integritate ANI din 24 ianuarie 2024, propria experiență din perioada 10 decembrie 2019-prezent.

Metode de analiză: monitorizarea ședințelor Consiliului de Integritate în calitate de membră și președintă de ședințe ale Consiliului de Integritate, studierea preliminară a ordinii de zi a ședințelor Consiliului de Integritate, a documentelor anexate, analiza rapoartelor de activitate a Consiliului de Integritate și ale Autorității Naționale de Integritate, a hotărârilor Consiliului de Integritate și/sau informațiilor referitoare la ordinea de zi soluționată.

Metode de cercetare utilizate*:* documentarea de birou - colectarea de date din documentele oficiale (rapoarte, hotărâri ale Consiliul de Integritate, acte normative etc.), precum și din studii specifice, inclusiv evaluări anterioare; metoda analizei și sintezei actelor normative și de aplicare a normelor de drept.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Autoritatea Națională de Integritate a fost înființată în anul 2016, prin reorganizarea fostei Comisii Naționale de Integritate, cu scopul de a asigura integritatea în exercitarea funcției publice sau funcției de demnitate publică și prevenirea corupției prin realizarea controlului averii și al intereselor personale și privind respectarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor. Autoritatea Națională de Integritate reprezintă un pilon central al sistemului național de integritate din Republica Moldova.

Controlul declarațiilor de avere și a intereselor personale, a averilor dobândite pe perioada exercitării mandatelor, a funcțiilor publice sau de demnitate publică, precum și a cazurilor de conflict de interese, incompatibilități, restricții și limitări reprezintă componenta semnificativă a misiunii Autorității Naționale de Integritate.

Alături de activitatea de control, mandatul Autorității Naționale de Integritate include și componenta de prevenire și conștientizare, prevăzută de cadrul legislativ și de cel strategic național.

Activitatea de prevenire a incidentelor de integritate precum acumularea unor averi nejustificate, încălcarea regimului juridic al conflictelor de interese sau a

incompatibilităților poate determina o serie de avantaje în ceea ce privește sectorul public: sporirea încrederii și a bunei reputații pentru Autoritate dar și pentru entitățile din care fac parte subiecții declarării, evitarea consumării incidentelor de integritate și supra-încărcarea activității de control cu sesizări, o mai mare eficiență a cheltuirii banului public și conducerea la promovarea unei culturi etice în rândurile mediului politic și administrativ din Republica Moldova.

Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 adoptat de către Guvern în luna octombrie 2023 include mai multe referințe concrete de fortificare și consolidare a Autorității Naționale de Integritate, spre exemplu, consolidarea sistemului de declarații electronice, precum și a altor capacități operaționale și analitice ale Autorității Naționale de Integritate, oferirea unor noi competențe etc.

În tot acest context, Consiliul de Integritate este unul din actorii-cheie care pot lua decizii cu privire la activitatea Autorității Naționale de Integritate, implicit, contribuind la prevenirea și combaterea corupției prin crearea condițiilor pentru funcționarea normal și legală a Autorității. Potrivit prevederilor alin.7 din art. 12 al Legii 132/2016 Consiliul are următoarele atribuții:

a) aprobă Regulamentul de desfăşurare a concursului pentru suplinirea funcției de președinte al Autorității, aprobă tematica de concurs şi componența comisiilor de organizare a concursului, de elaborare a subiectelor, de verificare a lucrărilor şi de soluționare a contestațiilor, adoptând hotărâri în acest sens;
b) organizează concursul pentru suplinirea funcției de președinte al Autorității;
c) validează rezultatele concursului pentru suplinirea funcției de președinte al Autorității și le publică pe pagina web oficială a Autorității în termen de 24 de ore de la validare;
d) aprobă strategia și planul de activitate al Autorității, care include și obiectivele de performanță;
d[1]) în baza propunerii președintelui Autorității, aprobă structura organizatorică și regulamentul intern al Autorității;
e) până în data de 25 martie, aprobă raportul de activitate al Autorității pentru anul precedent;
f) propune Președintelui Republicii Moldova numirea şi revocarea din funcţii a președintelui și vicepreşedintelui Autorității;
g) solicită Președintelui Republicii Moldova suspendarea din funcţii a președintelui şi vicepreşedintelui Autorității;
g[1]) constată temeiul de eliberare din funcție a inspectorului de integritate, prevăzut la art. 24 alin. (2) lit. e), și solicită președintelui Autorității eliberarea acestuia din funcție;
h) aprobă regulamentele de organizare şi funcţionare ale Consiliului şi Colegiului disciplinar, precum şi normele interne de conduită și etică din cadrul Autorității;

i) efectuează controlul privind depunerea în termen a declarațiilor de avere și interese personale de către președintele și vicepreședintele Autorității, precum și de către inspectorii de integritate;
j) efectuează controlul averilor și al intereselor personale, constată încălcarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor de către președintele și vicepreședintele Autorității, precum și de către inspectorii de integritate;
k) examinează sesizările şi plângerile în care sunt vizaţi președintele și vicepreședintele Autorității; l) examinează și soluționează conflictele de interese ale președintelui și vicepreședintelui Autorității și ale inspectorilor de integritate, precum și sesizările ce țin de încălcarea de către aceștia a regimului juridic al incompatibilităților;
m) constată contravențiile comise de președintele și vicepreședintele Autorității, precum și de inspectorii de integritate privind încălcarea regimului juridic al declarării averii și intereselor personale, al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor și încheie procese-verbale cu privire la acestea, aplicând sancțiunile contravenționale corespunzătoare.

La o privire atentă a atribuțiilor Consiliul de Integritate, vedem că, acesta are, aparent, unele pârghii de monitorizare și supraveghere a activității Autorității Naționale de Integritate, orientând-o spre realizarea misiunii de luptă anticorupție, dar dacă vom analiza activitatea propriu-zisă a Autorității Naționale de Integritate, foarte clar stabilim că Autoritatea ușor poate lucra și fără implicarea Consiliului de Integritate.

De exemplu, din momentul formării și până astăzi Autoritatea Națională de Integritate nu are aprobată o Strategie de dezvoltare instituțională (lit.d), la fel, sunt cunoscute mai multe situații când Autoritatea nu a prezentat Consiliul de Integritate spre aprobare, în timp legal, Raportul de activitate pentru anul precedent (lit. e) sau Planul de activitate pentru anul următor.

Cu toate acestea, Raportul din anul respectiv a fost prezentat în Parlamentul Republicii Moldova fără a fi aprobat de Consiliul de Integritate sau, cu toate că nu a fost prezentat în termen, Consiliul de Integritate, totuși a aprobat Raportul de activitate al Autorității ș.a.

Analizând agendele de lucru a Consiliul de Integritate vedem că, ultimii ani membrii Consiliul de Integritate cu regularitate convoacă ședințe cel puțin de două ori pe lună chiar dacă uneori agenda este una formală. Cel mai des Consiliul de Integritate examinează sesizări ale inspectorilor de integritate, diverse sesizări depuse pe numele președintelui Autorității, solicitări de informații ale Consiliul de Integritate către Autoritatea Națională de Integritate ș.a. subiecte absolut nerelevante. Din 2016 au fost mai multe tentative ale Autorității Naționale de Integritate de a aproba Strategia de dezvoltare instituțională, prezentând diverse variante, însă Consiliul nu a acceptat nici una dintre ele. Urmărind ședințele online ale Consiliului de Integritate, deseori se crează

impresia că între Consiliu și Autoritate relațiile sunt destul de tensionate, și indiferent de eforturile depuse de ambele părți, lucrurile nu prea se schimbă.

Rămâne, totuși, întrebarea: care a fost necesitatea creării Consiliului de Integritate? Analizând atribuțiile lui, dar și activitatea sa, vedem clar că au dat rezultate palpabile doar atribuțiile Consiliul de Integritate care prevăd organizarea concursului pentru alegerea Președintelui ANI (în 2017 și 2023) și ale Vicepreședintelui (în 2017), atribuții prevăzute la lit.a, b, c, f, g din art.12 al Legii 132/2016. În rest, în opinia noastră, Consiliul de Integritate își exercită atribuțiile formal. Acest lucru, ușor poate fi văzut, vizionând varianta video a ședințelor Consiliului. Ultimii doi ani acest lucru a devenit și mai pronunțat.

Mai mult, nici Consiliul de Integritate nu este autonom față de Autoritatea Națională de Integritate, pentru că nu este absolut deloc asigurat nici material, nici financiar, fiind dependent întru totul de Autoritatea Națională de Integritate. Consiliul nu are sediu, nu are personal care să asigure cel puțin lucrările de secretariat(la moment, fiind asigurate de o singură persoană angajată a ANI), chiar și plata indemnizației membrilor Consiliul de Integritate depinde de Președintele Autorității. Petițiile, sesizările, scrisorile care sunt depuse către Consiliul de Integritate, sunt înregistrate în cancelaria Autorității Naționale de Integritate, evident, care înaintea membrilor Consiliul de Integritate, pot face cunoștință cu conținutul lor.

CONCLUZII

Care ar fi soluția? Una foarte simplă: modificarea legilor din domeniu, din care Consiliul de Integritate trebuie exclus. Atribuția alegerii președintelui și vicepreședintelui ar trebui să treacă la Parlamentul Republicii Moldova, iar cu restul atribuțiilor Autoritatea se va isprăvi de sine stătător. De exemplu, propunerea care acum se discută în Parlament ca vicepreședintele Autorității Naționale de Integritate să fie numit de Președintele Republicii Moldova la propunerea Președintelui Autorității Naționale de Integritate este una, în viziunea noastră, rezonabilă.

REFERINȚE

1. Legea din 17 iunie 2016 nr. 132 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141823&lang=ro#
2. Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142501&lang=ro#
3. Legea integrității nr.82 din 25 mai 2017, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142657&lang=ro#
4. Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului de Integritae modificat prin Hotărârea Consiliului de Integritate nr.13 din 07 iunie 2022, În: https://www.ani.md/sites/default/files/RegCI.pdf

SYSTEMATIZATION OF FUNDAMENTALISM, EXTREMISM AND TERRORISM IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SISTEMATIZAREA FUNDAMENTALISMULUI, EXTREMISMULUI ȘI TERORISMULUI ÎN LEGISLATIA PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 343.326:340.134(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.08**

Lilia GYRLA,
ORCID: 0000-0002-4979-3027
e-mail: liliagyrla@gmail.com
Moldova State University

Summary. *As a result of significant updates and additions in the sphere of criminalization of acts of terrorism and some forms of extremism in the Criminal code, both Code of contraventions of the Republic of Moldova, there has been appeared a stringent necessity to research a new category of crimes in the sphere of extremism and terrorism.*

During analyzing the list of crimes of a terrorist nature set out in the art.134/11 of the Criminal Code of the Republic of Moldova (CC RM), we find that the elements of crime provided for in the art.279 (CC RM) (Financing of Terrorism) were dropped from this list, which, in our opinion, is an unacceptable omission of the legislator.

Taking into account the legislative decision regarding the identification of the list of crimes of a terrorist nature, a paradoxical legal situation arises: organizing or facilitating a trip abroad for terrorist purposes (para.(2) of art.279/3 CC RM) and directly traveling abroad for terrorist purposes (para.(1) art.279/3 CC RM are included in the list of crimes of a terrorist nature, but financing travel of individuals for the purpose of committing, planning or preparing terrorist acts or participating in them, as well as conducting or undergoing training ***is not****.*

In order to receive some valid scientific results, the systematic analysis and synthesis were performed. Consequently, we have demonstrated that the modern criminal legislation, even upgraded, suffers grievous gaps and deficiencies which we try to overpass. In future, we believe that our proposals will be taken into account for legal norms revision.

Keywords: *acts of terrorism; acts of extremism; terrorist purposes; financing of terrorism; aiding terrorist activity.*

INTRODUCTION

During the last period, the modern criminal legislation of the Republic of Moldova has been subjected to significant updates and additions in the sphere of criminalization of acts of terrorism and some forms of extremism.

So, in our opinion, terrorism and extremism are concepts from the modern criminological science and should be considered as a criminological phenomenon and not the criminal misdeeds. Sequentially, the Criminal Code of the Republic of Moldova no. 985 of April 18, 2002 incriminates only some acts of terrorism and extremism, expressed in their individual forms,

Therefore, we should distinguish between fundamentalism, radicalism, extremism and terrorism.

MATERIAL AND METHODS

Fundamentalism is initially and potentially conflicting, since it proposes certain religious, political territorial values, as priorities. At the same time, in its extreme manifestations, fundamentalism overgrows into extremism [1, p.52]. That's why extremism (from the Latin *extremus* - extreme) is an adherence to extreme views and measures in an effort to reorganize the world in accordance with fundamentalist views [1, p.52].

Radicalism is fixed, first of all, on the content side of certain ideas ("root", extreme) and can only be ideological, contrary to extremism, which is always operational, but not at all times ideological. If radicalism is manifested in the subject-matter of the ideas, then extremism is manifested in the methods of turning them into reality.

Extremism is the use of extreme, destructive, beyond what is permitted, means to achieve radical religious or political goals. Extremism presupposes the presence of two structural elements: extremist ideology and a specific personality orientation.

Extremism, based on any ideology, provides a theoretical justification for the use of power, while terrorism acts as systemic actions, relying, as a rule, on extremist ideology, since terror is used to achieve political goals. Terrorists become those extremists who actively use a terrorist strategy *("terrorists in practice")* or at least simply promote such methods of struggle *("terrorists in ideology").*

In accordance with the Law of the Republic of Moldova no.54 of February 21, 2003, on countering extremist activities, *extremism* is a position, a doctrine of certain political movements that, on the basis of extreme theories, ideas or views, seek to impose their program through violent or radical measures [2]. According to the cited law, extremist activity is multifaceted and includes two groups of acts, including criminal offenses.

We found earlier that *"a favorable condition for the expansion of extremist and terrorist information is the possibility of feedback in the media space (the ability to comment, enter into debate with an unlimited number of people, the admissibility of unlimited replication by reposting publications and transmitting links to others), convenient media content and the interface of certain websites, fashionable youth topics, which together lead to the creation of a sense of self-importance as a "consumer" of such information and to the conviction that he alone can change the world, in fact, it forms a favorable springboard for committing crimes*." [3, p.92-93].

RESULTS AND DISCUSSIONS

In turn, the terms *"extremism"* or *"extremist activity"* appear in the General and Special Parts of the Criminal Code of the Republic of Moldova and in the Code of Contraventions under different forms.

The Code of contraventions of the Republic of Moldova, no.218 of October 24, 2008, provides for the following norms sanctioning extremist violations: para. (3) of the art.52 (Prohibited election campaigning) – *"Use of hate speech by an election competitor and/or*

incitement to discrimination during the election period and/or in election campaign materials"; art. 65/1 (Discrimination in the field of education); art.70/1 (Incitement to discrimination); art.71/1 (Discrimination in relation to access to publicly available services and goods); art. 250/2 (Violation of legislation on the procedure for providing Internet access services); para. (3) of art.365/3 (Violation of the rules of behavior of spectators at official sports competitions held in gyms or stadiums).

At the same time, we have to pay attention to the note provided in the para.(2) of art.70/1 of Code of contraventions of the Republic of Moldova. Under this rule, actions taken in the context of public discourse or public debate with reasonable and objective justification on issues of religion, education, objective scientific research, including in the context of artistic events or activities are not considered incitement to discriminatory acts based on prejudice.

In accordance with the provisions of the para.(3) of art.365/3 Code of contraventions of the Republic of Moldova, no.218 of October 24, 2008, (Violation of the rules of behavior of spectators at official sports competitions held in sports halls or stadiums), introduction into sports halls, on sports grounds or stadiums of emblems, flags, banners or other materials containing symbols, images or texts with obscene, discriminatory, fascist or extremist content, or their distribution by any means in sports halls or stadiums.

All at once, General Part of the Criminal code of the Republic of Moldova includes three penal norms which provides criminal liability for Organization and symbols of a fascist, racist or xenophobic nature (art.134/18); Holocaust (art.134/19); Motives of prejudice (art.134/21).

Special Part of the Criminal code of the Republic of Moldova includes following norms on extremism: art.135/2 *(Propaganda of genocide or crimes against humanity); art.176/1 (Violation of the rights of citizens by propaganda of fascism, racism and xenophobia and repudiation of the Holocaust)*; art.185 *(Encroachment on the personality and rights of citizens under the appearance of preaching religious beliefs and performing religious rituals)*; art.282 *(Organization of an illegal paramilitary group or participation in it)*; art.338/1 *(Creation of an illegal information structure); art.338/2 (Conspiracy against the Republic of Moldova)*; art. 338/3 *(Illegal collection of information)*; art.339 *(Seizure of state power)*; art.340 *(Armed rebellion)*; art.340/1 *(Separatism)*; art.341 *(Calls for the overthrow or violent change of the constitutional system of the Republic of Moldova)*; art.346 *(Incitement to violent actions based on prejudice)*; art.347 *(Desecration of state symbols); art.351 (Arbitrary assignment of the title of an official)*; art.352/2 *(Failure to report crimes committed against public authorities and state security)*.

CONCLUSIONS

During analyzing the list of crimes of a terrorist nature set out in the art.134/11 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, we find that the elements of crime provided for in the art.279 of the Criminal Code of the Republic of Moldova *(Financing of*

Terrorism) were dropped from this list, which, in our opinion, is an unacceptable omission of the legislator.

Taking into account the legislative decision regarding the identification of the list of crimes of a terrorist nature, a paradoxical legal situation arises: *organizing or facilitating a trip abroad for terrorist purposes* (para.(2) of art.279/3 of the Criminal Code of the Republic of Moldova) *and directly traveling abroad for terrorist purposes* (para. (1) art.279/3 of the Criminal Code of the Republic of Moldova are included in the list of crimes of a terrorist nature, but *financing travel of individuals for the purpose of committing, planning or preparing terrorist acts or participating in them, as well as conducting or undergoing training* ***is not***.

At the same time, both *organizing and facilitating travel abroad for terrorist purposes* (para.(2) of art.279/3 of the Criminal Code of the Republic of Moldova) can be accomplished through *financing*. Then it turns out that what was done in the form of organization or assistance is committed through financing, then the act does not constitute a crime of a terrorist nature? Formally, the legislator contradicts himself and indirectly admits in para.(2) of art.279/3 of the Criminal Code of the Republic of Moldova that *any assistance in traveling abroad for terrorist purposes, regardless of its form*, will be a crime of a terrorist nature.

It follows from the expression that the legislator directly recognizes the special case of aiding terrorist activity, including by means of financing, but does not indicate in the list of relevant crimes the general rule on financing (art.279 of the Criminal Code of the Republic of Moldova).

As a result of the analysis, it is logical to recommend including art.279 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, a general rule on the financing of terrorism, in the list of crimes of a terrorist nature in the art.134/11 of the Criminal Code of the Republic of Moldova

REFERENCES

1. ГЫРЛА Л. *Вопросы криминологического предупреждения и прогнозирования религиозно-обусловленных преступлений: психологический портрет личности.* În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe sociale, 2018, nr.8(118), (p.51-64), p.52-53.
2. Law of the Republic of Moldova No. 54 of February 21, 2003, on combating extremist activities. In: Official Monitor of the Republic of Moldova, 2003, No. 56-58.
3. ГЫРЛА Л. *Феномен пропаганды в трактовке современной криминологической науки и психолингвистики*. В: Studia Universitatis Moldaviae, 2022, nr.8(158) Seria Științe Sociale” ISSN 1814-3199, ISSN online 2345-1017, (p.91-101), c.92-93.

TIPURILE PARTICIPAȚIEI PENALE ÎN DREPTUL PENAL

TYPES OF CRIMINAL PARTICIPATION IN CRIMINAL LAW

CZU: 343.237:343.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.09**

Radu MERCUȘ,
ORCID: 0009-0005-3940-6280
e-mail: mercusradu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Participation in penal law consist from different category,form also in dependence about persons who comits illegal act. Penal Law of Republic Moldova provides at chapter IV, art.43 from general part some category of participation in accordance for implication or complexity action participants when we refer somethink planned given all members group responsabilities finnaly take result.*

Articol is about presentation some issue which society also special institution must implement reform adopt law therefore brake law give sanctions people throw this prevent and concerne criminality.

Acctually subject developed refer different example solution justice in different cases,international law,general statistic in brakes law from national institution throw this develop problem of state also try to prevent given society safety everyday implement different reforms.

Adopt law,respect international law and decision from different european organization, agency or court of justice which take different decision in problem which develop acctually.

All opinion developed at different meeting also comments expressed in personal articols,projects and presentation from teacher,student or scientific person we need to take in consideration implement them given all of us safe,prosperity and development.

Keywords: *organized criminal group, criminal organization (association). participation, , complex participation simple participation.*

Cuvinte-cheie: *grup criminal organizat, organizație (asociație) criminală.participație, , participație complexă participație simplă.*

INTRODUCERE

Săvârșirea acțiunilor/inacțiunilor ce atentează la cele mai vulnerabile norme de conduită socială precum viața,sănătatea sau securitatea statului reprezintă provocări zilnice pentru care societatea și organele de ocrotire a normelor de drept au zilnic de înfruntat situații de conflict pentru care fiind necesar de adoptat măsuri de prevenire și combatere a infracționalității prin alinierea la standartele internaționale fie că semnăm,ratificăm, conformăm deciziilor diferitor oganizații,agenții,instituții a căror decizii sunt obligatorii deoarece vizează drepturile și libertățile omului ,pentru ca stat ne-am angajat să le respectăm sancționând în depedență de situația de conflict inițiată și soluții la probleme cu care se confruntă societatea [p.13].

Subiectul pe care îl abordez în prezenta lucrare reprezintă situația de conflict apărută în societate datorită participării sau implicării persoanelor la săvârșirea faptelor ilicite din mai multe considerente subiective sau obiective cum ar fi complexitatea infracțiunii,mijloacele dobândite în urma săvârșirii infracțiunii,îndeplinirea într-un timp eficient a ilegalităților, organizarea grupurilor de persoane infracționale specializate în diferite domenii vitale pentru stat.

Codul Penal al Republicii Moldova reglementează la art.43[p.1] formele participației unde se menționează următoarele că în funcție de gradul coordonare a acțiunilor participanților se deosebesc următoarele forme de participație:

a) participația simplă ;
b) participație complexă ;
c) grup criminal organizat ;
d) organizație (asociație) criminal [p.12].

Dacă verificăm legislația penală anterioară referindu-ne la Codul Penal abrogat fiind adoptat anterior existenței Republicii Moldova ca stat perioada U.R.S.S regăsim formulări asemănătoare privind tipurile de participare a persoanelor la săvârșirea infracțiunii la art.17 complicitatea și 17/1 denumit organizația criminală art.46-47 din legislația actuală sau una din formele exemplificate la art.43 lit.c) grup criminal și d) organizație(asociație) criminală iar celelate forme de participație menționate din legislația penală în vigoare participație simplă sau complexă identificăm cu termenul de complicitate din legislația penală precedentă [2] cooperarea intenționată la săvârșirea mai multe persoane la săvârșirea unei infracțiunii.

Prin participare simplă presupune că infracțiunea au participat în calitate de coautori,două sau mai multe persone, fiecare realizând latura obiectivă a infracțiunii pe când participația complexă suntem în prezența tuturor categoriile de participanții (autor, organizator, instigator și complice), latura obiectivă a infracțiunii fiind posibilă de realizat de un singur autor sau de doi sau mai mulți autori.

MATERIALE ȘI METODE

Abordarea subiectului, formele de participanții la infracțiune parte componentă a capitolului IV din Codul Penal al Republicii Moldova presupune cercetarea amănunțită a diferitor lucrării științifice elaborate de către profesorii, studenții sau persoane ce activează în organele de drept elaborând diferite lucrări accesibile publicului manuale, monografii, articole, prezentări,decizii în cazuri speciale permițându-ne să ne formulăm concluzii la situația criminogenă precum și modul de soluționare a situațiilor de criză.

Aplicarea diferitor metode de studiu permite cercetarea detaliată a domeniului dat, formele participației penale, o descriere relevantă,cazuri concrete, abordare genereală, individuală sau complexă, permițându-ne să înțelegem caracteristicele generale și factorii definitorii dealtfel cercetarea multilaterală de către cercetătorii științifici,studenții sau cadrele didactice la diferite evenimente fie că sunt la nivel național sau internațional,

pentru general permite organelor abilitate să conlucreze asigurând societății buna organizare,eficiență sau bunăstare.

Materiale de studiu folosite la elaborarea prezentei lucrări cuprinde acte normative,lucrări elaborate de studenți,decizii ale instanțelor de judecată,date statistice sau manuale specializate elaborate de cadrele didactice.Activitatea de cercetare prin aplicarea următoarelor metode cum ar fi istorică, descriptivă,didactică,comparative sau statistică reprezintă aprofundarea și demonstrarea importanței subiectului abordat publicului și propuneri de lege ferenda pentru cazuri de obstrucționare sau organizare eficientă a instituțiilor statului și asigurarea tuturor persoanelor o generalizare a situație la zi realizate scontat datorită implicării active a societății prin simpla cooperare și comunicare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Participarea la evenimente științifice cum este cazul nostru unde calitatea de cercetor științific pe care o manifestă cadrele didactice,studenții sau persoanele ce activează în domeniu permite să identificăm carențele din anumite domenii,să prezentăm propriile viziuni,să comparăm modul de conviețuire a statelor europene,să propunem diferite mecanisme de prevenire și combatere a infracționalității pentru ca societatea să existe într-o prosperitate, ordine sau pace sufletească.

Descrierea participației simple reieșind din considerentul laturii obiective presupune faptul că în cadrul unei infracțiuni nemijlocit acționează mai mulți autori(coautori) exercitând diferite acțiuni/inacțiuni ilicite cum ar fi distruge,sustrage,nu denunță, organizează,nu acordă ajutor etc., în acest scop infractorii utilizează diferite unelte,arme,substanțe pentru săvârșirea eficientă, deplină a obiectivelor propuse inițial cu referință la art.43 lit.a din Codul Penal al Republicii Moldova.

Aspectul ce privește latura obiectivă a participației complexe art.43 lit.b cuprinde realizarea nemijlocită a activității infracționale de către mai multe categorii de persoane cum ar fi în persoana organizatorului, instigatorului, autorului sau complicelui direcționată spre săvârșirea infracțiunii chiar dacă unul dintre aceștia trebuie să realizeze acțiunea colegului său.

Caracteristica laturii obiective în cazul celor două forme de participație menționate în legea penală se referă la art.46 și 47 grupul criminal și respective organizația criminal se manifestă prin îndeplinirea mai multor acțiunii de către membri cum ar fi sustragerea bunurilor dintr-o încăpere, cum ar fi infracțiunea de jaf art.187 sau delapidarea averii străine art.191 din Codul Penal al Republicii Moldova fiecare participant la infracțiune fie că este organizator,complice,instigator reprezintă coautor al faptei nemijlocit.

Formele participative cum cea simplă și complexă sub aspectul laturii subiective reprezintă intenția coautorilor, reprezentă înțelegerea prealabilă a autorilor infracțiunii de a săvârși ceva de regulă reprezintă ceva în comun, complex,personal nerealizabil datorită trăsăturii infracțiunii sau după conținutul juridic necesită participarea organizatorică a mai multor indivizi chiar dacă pe parcusul realizării activității criminale scopul unui dintre aceștia parțial schimbă intenția inițială a grupului [p.7].

În depedență de complexitatea faptei cercetarea laturii subiective în cazul categoriilor participației penale menționăm faptul că grupul criminal organizat art.43 lit.c și art.46 presupune înțelegerea prealabilă de către membrii grupului de a săvârși acțiuni ilegale în comun fiecărui membru a grupului își manifestă propriile sale intenții criminale reieșind din scopul urmărit.

Caracterizând latura subiectivă manifestată în cadrul următoarei forme participative organizația(asociația) criminal art.43 lit.d) sau 47 din Codul Penal al Republicii Moldova scopul de a influența activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a controla,în alte forme,în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice,financiare sau politice astfel menționează legislația penală.

Un exemplu elocvent prin care instanța de judecată s-a expus cu privire la încălcarea art.42 alin.2, art.43 lit.c, art.46 și art.322 alin.(1) Cod Penal cu liberare de pedeapsă penală cu expirarea termenului de prescripției inculpatul a fost găsit vinovat de trasmiterea obiectelor interzise persoanelor din instituțiile penitenciare participând în calitate de autor transmițând bunuri persoanelor condamnate cum ar fi telefoane sau cartele SIM însă procesul penal a încetat din motivul expirării termenului de prescripție tragerii la răspundere penală [p.11].

CONCLUZII

Subiectul abordat în prezenta lucrare formele participației penale are drept scop cercetarea amănunțită a diferitor lucrări,decizii, opinii a diferitor categorii de savanți din dreptul național sau internațional pentru ca organele de ocrotire a normelor în drept să soluționeze situațiile incerte , conflictuale sau problematice prin contribuția fiecăruia dintre noi prin evenimentele la care dezbatem diferite subiecte existențiale, per final sugerând concluzii sau recomandării de realizare efiecientă a organizării statului sau societății per ansamblu.

Descrierea tipurilor de participare presupune deosebirea de alte categorii participative,esența acestora,rezultatele obținute,măsuri de prevenire și combatere a infracționalității de către organele ocrotire a normelor de drept pentru securitatea statului referindu-ne la instituțile publice care interacționează zilnic cu cetățenii asigurând buna guvernare, organizarea și protecția tuturor persoanelor față de factorii nocivi interni și externi.

Caracteristica generală a formelor participative relevă următoarele categorii reglementate de legislația penală sau literatura științifică cum ar fi participație simplă,participație complexă,grup criminal organizat, organizație(asociație) criminală. Participația nereușită nu este participație penală, deoarece lipsește, ca atare, acea cooperare conștientă și volitivă între participanți. Respectiv, în lipsa autorului, conduita cvasi-organizatorului, cvasi-instigatorului și a cvasi-complicelui nu mai poate fi apreciată prin prisma instituției participației penale[p14].

Participarea persoanelor la diferite activăți criminale reprezintă provocări pentru organele specializate zilnic trebuie să adopte măsuri de prevenire și combatere a infracționalității aplicând fiecărei persone tratament personalizat în depedență de situația personală pentru că suntem unici fiecare prin trăsăturile structurale, nivel de educație,modul de trai,origini sau persoanele cu care interacționăm zilnic.

Abordarea subiectului formele de participație penală reprezintă una din prioritățile întregii societăți ,majoritatea infracțiunilor criminale având caracter patrimonial fie că sunt jafuri,tâlhării,escrocherii peste 40% datorită nivelului de dezvoltare a statului dar și a moștenirii, dar trebuie să păstrăm ceea ce avem și să prosperăm îndeplind zilnic activități cu care vom obține rezultate scontate chiar dacă necesită mai mult efort[p.10].

Activitățile de cercetare cu implicarea diferitor categorii de persoane cum ar fi personalul din organele de drept ce își împărtășesc experiența în cazurile examinate cu diferite grade de complexitate, studenți, cadre didactice, cercetori sau orice simplă persoană/cetățean al statului fiind parte componentă a societății prin care poate să își exprime propriile sale opinii , viziuni, obiective a realității, perioade contemporane în care conviețuim majoritatea actualmente.

REFERINȚE

1. Codul Penal al Republicii Moldova adoptat la 18.04.2002, în vigoare la 12.06.2003, Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2002 Nr.128-129.
2. Codul Penal al Republicii Moldova din 24.03.1961 în vigoare la 24.04.1961 cu modificări și completări până la 17.10.2001, Chișinău 2001.
3. Xenofon Ulianovschi,Participația penală,Chișinău : Garurda-Art, 2000.
4. Xenofon Ulianovschi,Participația la infracțiuni militare,Revista Națională de Drept -2015 –Nr.5 P.2-6 Chișinău : Tipografia SRL "Cetatea de Sus " 2015.
5. Stela Botnaru,Alina Șavga,Vladimir Grosu,Mariana Grama Drept Penal Partea Generală Volumul I,Chișinău : Cartier juridic 2005
6. Conceptul și natura juridică a participației penale,Gladchi Gheorghe
7. Adriana Iancovschi. Formele participației penale.Teză de licență.Chișinău 2022
8. Eugen Bejenaru Despre pluralitatea de infractori și participația penală : aspecte obiective și subiective Studia Universitatis Moldaviae : Revistă științifică: Nr.3(113),2018: Științe sociale, Chișinău 2018.
9. Vârlan Liliana,Participația omproprie, Symposia studentium,Chișinău 2002
10. Date statistice prezentate de Biroul Național de Statistică în colaborare cu Ministerul Afacerilor Interne privind participația penală.
11. Decizii ale instanțelor de judecată cu privire la participația penală. Vizitat:26.06.2024 În:https://instante.justice.md/ro/hotaririle-instantei portalul instanțelor de judecată.
12. Comentariu Alexei Barbăneagră Codul Penal al Republicii Moldova adoptat la 18.04.2002, în vigoare la 12.06.2003.
13. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994 Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140
14. Participația nereușită: Concept, forme,studiu comparat,reguli de încadrare,Stanislav Copețchi.

FOLOSIREA TEHNOLOGIEI DE RECUNOAȘTERE FACIALĂ PENTRU PREVENIREA ȘI COMBATEREA INFRACȚIUNILOR

USING FACIAL RECOGNITION TECHNOLOGY TO PREVENT AND FIGHT CRIME

CZU: 343.85:004.8:342.7 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.10**

Gheorghe RENIȚĂ,
ORCID: 0000-0003-2722-009X
e-mail: gheorghe.renita@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This paper attempts to answer the question of whether or not the use of facial recognition technology to prevent and, as the case may be, combat crime contravenes the Constitution/European Convention on Human Rights. In this sense, the case of Glukhin v. Russia is analyzed, in which the European Court of Human Rights established that the use of facial recognition technology in criminal trials generates an interference with the right to private life. As for the justified character of the interference, it is inevitable to ensure a fair balance between the goal pursued and the rights of the person. The solution may differ from case to case. However, it is certain that neither the Constitution nor the European Convention on Human Rights prohibit, per se, the use of facial recognition technology in criminal proceedings.*

Keywords: *facial recognition technology, the right to private life, protection of personal data, crime, public safety.*

INTRODUCERE

Recunoașterea facială este o tehnologie probabilistică ce permite recunoașterea automată a persoanelor pe baza feței acestora pentru a le autentifica sau a le identifica [1].

Tehnologia de recunoaștere facială se încadrează în categoria mai largă a tehnologiei biometrice. Biometria include toate procesele automatizate utilizate pentru a recunoaște o persoană prin cuantificarea caracteristicilor fizice, fiziologice sau comportamentale (cum ar fi amprente, structura irisului, voce, mers etc.). Aceste caracteristici sunt definite ca „date biometrice”, deoarece permit sau confirmă identificarea unică a persoanei respective. Acesta este cazul feței persoanelor sau, mai exact, al prelucrării tehnice a acestora cu ajutorul dispozitivelor de recunoaștere facială: prin preluarea imaginii unei fețe (o fotografie sau o înregistrare video), numită „eșantion” biometric, este posibilă extragerea unei reprezentări digitale a unor caracteristici distincte ale acestei fețe (ceea ce se numește „șablon”) [2]. Un șablon biometric este o reprezentare digitală a trăsăturilor unice ce au fost extrase dintr-un eșantion biometric și poate fi stocat într-o bază de date biometrice. Se presupune că acest șablon este unic și specific fiecărei persoane și că este, în principiu, permanent în timp. În faza de recunoaștere, dispozitivul compară acest

șablon cu alte șabloane produse anterior sau calculate direct din eșantioane biometrice, cum ar fi fețele găsite pe o imagine, o fotografie sau o înregistrare video. „Recunoașterea facială" este, prin urmare, un proces în două etape: colectarea imaginii faciale și transformarea acesteia într-un șablon, urmată de recunoașterea acestei fețe prin compararea șablonului corespunzător cu unul sau mai multe alte șabloane [3].

Tot mai multe state utilizează tehnologia de recunoaștere facială în vederea prevenirii și, după caz, a combaterii infracționalității. Dar oare acest lucru contravine sau nu Constituției/Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare – „Convenția Europeană")?

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Problema antamată *supra* a fost pusă în discuție în cazul *Glukhin v. Russia* [], caz judecat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – „Curtea Europeană" sau „Curtea de la Strasbourg"). Circumstanțele cazului pot fi rezumate în felul următor.

La 23 august 2019, dl Gluhin a călătorit în metroul din Moscova cu o figură de carton în mărime naturală a lui Konstanin Kotov, un protestatar (care a fost condamnat la patru ani de închisoare pentru participarea la proteste neautorizate de autorități, în baza unei norme care prevedea pedeapsa închisorii până la cinci ani) al cărui caz a provocat un protest public și a atras atenția pe scară largă a mass-media, ținând un banner pe care scria: „Mă confrunt cu până la cinci ani ... pentru proteste pașnice". În timpul monitorizării de rutină a internetului, poliția a descoperit fotografii și un videoclip al demonstrației dlui Glukhin în subteran, încărcate pe o rețea publică de socializare (în speță, Telegram). Potrivit dlui Glukhin, poliția trebuie să fi folosit tehnologia de recunoaștere facială pentru a-l identifica din capturile de ecran ale site-ului de socializare, să fi colectat imagini de la camerele de supraveghere ale televiziunii cu circuit închis instalate în stațiile metroului din Moscova prin care trecuse la 23 august 2019 și, câteva zile mai târziu, să fi folosit tehnologia de recunoaștere facială în timp real pentru a-l localiza și aresta în timp ce călătorea în subteran.

Domnul Glukhin a fost ulterior condamnat în cadrul unei proceduri contravenționale pentru neîndeplinirea obligației de notificare către autorități a demonstrației sale de unul singur folosind un „obiect (dez)asamblat rapid". A fost amendat cu 20.000 de ruble rusești (aproximativ 283 de euro). Capturile de ecran ale site-ului social media și ale videoclipului înregistrat de camerele de supraveghere cu circuit închis au fost folosite ca probe împotriva lui.

La 30 octombrie 2019, Tribunalul municipal din Moscova a confirmat condamnarea sa în apel constatând, în special, că natura pașnică a demonstrației sale era irelevantă și că infracțiunea fusese descoperită și prin colectarea de probe în conformitate cu Legea poliției.

Între anii 2017 și 2022, la Moscova au fost instalate peste 220.000 de camere de supraveghere cu circuit închis, inclusiv în metroul din Moscova, după intrarea în vigoare a unui decret privind securitatea transporturilor (Decretul nr. 410 din 5 aprilie 2017). Toate sunt echipate cu tehnologie de recunoaștere facială în timp real.

În fața Curții Europene, reclamantul s-a plâns, între altele, de sancționarea sa administrativă și de utilizarea recunoașterii faciale, tehnologia prelucrării datelor sale cu caracter personal încălcându-i drepturile prevăzute de articolele 8 (dreptul la respectarea vieții private) și 10 (libertatea de exprimare) ale Convenției Europene.

Cu titlu preliminar, Curtea de la Strasbourg a stabilit că este competentă să soluționeze cauza, deoarece faptele care au condus la presupusele încălcări ale Convenției au avut loc înainte de 16 septembrie 2022, data la care Rusia a încetat să mai fie parte la Convenția Europeană [5].

Din perspectiva libertății de exprimare, Curtea Europeană a considerat că dl Gluhkin a încercat să-și exprime opinia cu privire la o chestiune de interes public și că există puține posibilități de restrângere a acestui drept în baza articolului 10 din Convenția Europeană. Cu toate acestea, autoritățile nu au arătat toleranță față de demonstrația sa de unul singur, care a fost indiscutabil pașnică și nu a cauzat niciun pericol pentru ordinea sau siguranța publică. Astfel, nu a fost evaluat deloc dacă utilizarea de către domnul Glukhin a unei figurine din carton care ținea un banner constituia o expresie a opiniilor sale. Instanțele nu au furnizat „motive relevante sau suficiente” pentru a justifica escortarea dlui Glukhin la secția de poliție, arestarea și condamnarea sa, încălcând dreptul său la libertatea de exprimare în baza articolului 10 din Convenția Europeană [6].

Un interes deosebit reprezintă analiza Curții Europene din perspectiva dreptului la respectarea vieții private. Sub acest aspect, Curtea de la Strasbourg a notat că era dificil pentru dl Glukhin să dovedească afirmația că în cazul său a fost utilizată tehnologia de recunoaștere facială. Legislația rusă nu impune poliției să înregistreze utilizarea unei astfel de tehnologii sau să notifice persoana în cauză. Cu toate acestea, nu a existat nicio altă explicație pentru faptul că poliția l-a identificat atât de repede după protest. De asemenea, guvernul nu a negat în mod explicit utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială și nici nu a clarificat modul în care a fost identificat domnul Glukhin. De asemenea, Curtea de la Strasbourg a luat act de informațiile publice disponibile cu privire la numeroase cazuri care implică utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială pentru a identifica participanții la protestele din Rusia. Prin urmare, Curtea a constatat că prelucrarea datelor cu caracter personal ale dlui Glukhin în cadrul procedurii contravenționale împotriva sa – inclusiv utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială pentru identificarea, localizarea ulterioară și arestarea sa, – a adus atingere dreptului la respectarea vieții sale private [7]. Cu alte cuvinte, a existat o ingerință în dreptul garantat de articolul 8 din Convenția Europeană.

Dar orice ingerință poate fi justificată în baza articolului 8 § 2 din Convenție numai dacă este prevăzută de lege, urmărește unul sau mai multe dintre scopurile legitime prevăzute de paragraful 2 al articolului 8 și este necesară într-o societate democratică [8].

Aici, Curtea Europeană a reamintit câteva principii generale. În concret, Curtea a notat că protecția datelor cu caracter personal este de o importanță fundamentală pentru exercitarea de către o persoană a dreptului său la respectarea vieții private și de familie, astfel cum este garantat de articolul 8 din Convenția Europeană. Legislația națională

trebuie să ofere garanții adecvate pentru a preveni orice astfel de utilizare a datelor cu caracter personal care ar putea fi în contradicție cu garanțiile articolului menționat. Necesitatea unor garanții este cu atât mai mare în ceea ce privește protecția datelor cu caracter personal supuse prelucrării automate, nu în ultimul rând atunci când aceste date sunt utilizate în scopuri polițienești, și în special atunci când tehnologia disponibilă devine din ce în ce mai sofisticată. Protecția oferită de articolul 8 din Convenție ar fi redusă în mod inacceptabil dacă utilizarea tehnicilor științifice moderne în sistemul de justiție penală ar fi permisă cu orice preț și fără a echilibra cu atenție beneficiile potențiale ale utilizării pe scară largă a unor astfel de tehnici în detrimentul dreptului la viață privată. Potrivit Curții Europene, datele cu caracter personal care dezvăluie opinii politice, cum ar fi informații despre participarea la proteste pașnice, se încadrează în categoriile speciale de date sensibile care atrag un nivel de protecție sporit [9].

Aplicând aceste raționamente în cazul dlui Glukhin, Curtea Europeană a constatat că ingerința a avut un suport juridic în dreptul intern, în special Codul contravențiilor administrative, Legea poliției și Decretul nr. 410. Atât Codul, cât și Legea poliției au dat puteri poliției să investigheze infracțiunile administrative și să colecteze dovezi, inclusiv dovezi care conțin date cu caracter personal, în timp ce Decretul nr. 410 prevedea instalarea camerelor de supraveghere de recunoaștere facială în timp real în metroul din Moscova, care erau accesibile poliției.

Cât privește întrunirea condițiilor de calitate ale legii, în special, exigența de previzibilitate, Curtea a considerat că este esențial în contextul implementării tehnologiei de recunoaștere facială să existe norme detaliate care să reglementeze sfera de incidență și condițiile de aplicare a măsurilor, precum și garanții suficiente împotriva riscului de abuz și de arbitrar. Nevoia de garanții va fi cu atât mai mare în ceea ce privește utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială în timp real [10].

La caz, Curtea Europeană a avut îndoieli serioase dacă prevederile legale interne îndeplinesc cerința „calității legii". Ea a notat, în special, că dreptul intern permite prelucrarea datelor cu caracter personal biometrice „în legătură cu administrarea justiției". Această prevedere legală este larg formulată. Ținând cont de faptul că Guvernul nu a făcut referire la nicio interpretare a acestei dispoziții de către Curtea Supremă sau de către Curtea Constituțională și nici nu a prezentat niciun exemplu de interpretare și aplicare restrictivă a acesteia în practica administrativă și judecătorească, se pare că permite prelucrarea datelor biometrice cu caracter personal – inclusiv cu ajutorul tehnologiei de recunoaștere facială – în legătură cu orice procedură judiciară. Legislația internă nu conține limitări cu privire la natura situațiilor care pot da naștere la utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială, la scopurile vizate, la categoriile de persoane care pot fi vizate sau la prelucrarea datelor cu caracter personal sensibile. Mai mult, Guvernul nu a făcut referire la nicio garanție procedurală care însoțește utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială în Rusia, cum ar fi procedurile de autorizare, procedurile care trebuie urmate pentru examinarea, utilizarea și stocarea datelor obținute, mecanismele de control de supraveghere și remediile disponibile [11].

Curtea Europeană nu s-a oprit aici. În continuare, ea a admis că scopul ingerinței în drepturile domnului Glukhin a fost legitim – prevenirea infracțiunilor [12].

Cât privește caracterul necesar al ingerinței într-o societate democratică, Curtea a considerat că este incontestabil că lupta împotriva criminalității, și în special împotriva crimei organizate și a terorismului, care reprezintă una dintre provocările cu care se confruntă societățile europene actuale, depinde în mare măsură de utilizarea tehnicilor științifice moderne de investigare și identificare. Cu toate acestea, deși recunoaște importanța unor astfel de tehnici în detectarea și investigarea infracțiunilor, Curtea a trebuit să delimiteze sfera examinării sale. Întrebarea nu constă în stabili dacă prelucrarea datelor cu caracter personal biometrice prin tehnologia de recunoaștere facială poate fi, în general, considerată justificată în baza Convenției. Singura problemă care trebuie analizată de Curte este dacă prelucrarea datelor cu caracter personal ale reclamantului a fost justificată, în prezenta cauză, în baza articolului 8 § 2 din Convenție [13].

După această clarificare, pentru a stabili dacă prelucrarea datelor cu caracter personal ale reclamantului a fost „necesară într-o societate democratică”, Curtea Europeană a evaluat nivelul ingerinței efective în dreptul la respectarea vieții private. Curtea a notat că poliția a colectat și stocat imaginile digitale ale reclamantului și le-a folosit pentru a extrage și prelucra datele personale biometrice ale acestuia cu ajutorul tehnologiei de recunoaștere facială: în primul rând, pentru a-l identifica din fotografiile și videoclipul publicat pe o rețea de comunicații (în speță, Telegram) și, în al doilea rând, să-l localizeze și să-l aresteze în timp ce călătorea în metroul din Moscova. Curtea Europeană a apreciat că aceste măsuri sunt deosebit de intruzive, mai ales în ceea ce privește tehnologia de recunoaștere facială în timp real. Prin urmare, potrivit Curții, este necesar un nivel ridicat de justificare pentru ca acestea să fie considerate „necesare într-o societate democratică”, cu cel mai înalt nivel de justificare necesar pentru utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială în timp real. Mai mult, datele cu caracter personal prelucrate conțineau informații despre participarea reclamantului la un protest pașnic și, prin urmare, dezvăluiau opinia sa politică. Prin urmare, acestea se încadrau în categoriile speciale de date sensibile care atrag un nivel sporit de protecție [14].

Curtea Europeană a accentuat că în aprecierea „necesității într-o societate democratică” a prelucrării datelor cu caracter personal în contextul investigațiilor, natura și gravitatea infracțiunilor în cauză este unul dintre elementele care trebuie luate în considerare. Legislația internă a Rusiei permite prelucrarea datelor cu caracter personal biometrice în legătură cu cercetarea și urmărirea penală a oricărei infracțiuni, indiferent de natura și gravitatea acesteia [15].

Totuși, Curtea Europeană a observat că reclamantul a fost urmărit penal pentru o infracțiune minoră constând în desfășurarea unei demonstrații individuale fără o notificare prealabilă – o infracțiune calificată mai degrabă ca administrativă decât penală de dreptul intern. Nu a fost acuzat niciodată că a comis acte reprobabile în timpul demonstrației sale, cum ar fi obstrucționarea traficului, cauzarea de daune materiale sau comiterea de acte de violență. Nu s-a susținut niciodată că acțiunile sale prezentau vreun

pericol pentru ordinea publică sau siguranța transportului. Curtea a constatat deja că procedura contravențională împotriva reclamantului a încălcat dreptul acestuia la libertatea de exprimare. Ea a considerat că utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială extrem de intruzivă pentru a identifica și aresta participanții la acțiuni de protest pașnic ar putea avea un efect inhibator în ceea ce privește libertatea de exprimare și de întrunire [16]. În asemenea împrejurări, Curtea Europeană a considerat că utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială pentru identificarea reclamantului din fotografiile și videoclipul publicat pe Telegram – și, *a fortiori*, utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială în direct pentru a-l localiza și aresta în timp ce călătorea în metroul Moscovei – nu corespundea unei „nevoi sociale presante" [17].

În baza tuturor considerentelor de mai sus, Curtea Europeană a conchis că utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială extrem de intruzivă în contextul exercitării dreptului său la libertatea de exprimare de către reclamant este incompatibilă cu idealurile și valorile unei societăți democratice guvernate de preeminența dreptului, pe care Convenția a fost menită să-l mențină și să îl promoveze. Așadar, prelucrarea datelor cu caracter personal ale reclamantului folosind tehnologia de recunoaștere facială în cadrul procedurilor contravenționale nu a fost „necesară într-o societate democratică". În consecință, Curtea a decis că a existat o încălcare a articolului 8 din Convenție [18] Curtea a obligat Rusia să-i achite reclamantului 9.800 de euro cu titlu de prejudiciu moral.

Raționamentele din acest caz pot fi aplicate, *mutatis mutandis*, și în raport cu articolul 28 („viaţa intimă, familială şi privată") din Constituția Republicii Moldova, normă corespondentă articolul 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

CONCLUZII

Folosirea tehnologiei de recunoaștere facială generează o ingerință în dreptul la respectarea vieții private garantat, între altele, de articolul 28 din Constituție și de articolul 8 din Convenția Europeană. Dar acest drept nu este absolut. El poate fi limitat. În acest sens, ingerința trebuie să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie proporțională cu scopul urmărit.

Exigența „prevăzută de lege" implică existența unei baze legale accesibile și previzibile destinatarilor. Mai mult, cadrul normativ relevant trebuie să ofere garanții împotriva abuzurilor sau arbitrarului din partea autorităților. Din perspectiva scopului, folosirea tehnologiei de recunoaștere facială urmărește prevenirea și combaterea infracțiunilor. Acest scop este unul legitim în sensul articolului 54 alin. (2) din Constituție și, corelativ, în sensul articolului 8 din Convenția Europeană.

În fine, problema centrală rezidă în asigurarea proporționalității ingerinței. Natura și gravitatea infracțiunilor în cauză este unul dintre elementele care trebuie luate în considerare. Prin urmare, nici Constituția și nici Convenția Europeană nu interzice, *per se*, folosirea tehnologiei de recunoaștere facială pentru prevenirea și combaterea infracțiunilor, însă cu respectarea testului proporționalității.

REFERINȚE

1. Ghid 05/2022 privind utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială în domeniul aplicării legii. Versiunea 2.0. Adoptat la 26 aprilie 2023. Disponibil: https://t.ly/n2jYk [Accesat: 01.06.2024].
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*
4. Case of *Glukhin v. Russia*, Application no. 11519/20, Judgment of 4 July 2023. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-225655 [Accesat: 01.06.2024].
5. *Ibidem*, §§ 56-57.
6. *Ibidem*, § 42.
7. *Ibidem*, § 73.
8. *Ibidem*, § 74.
9. *Ibidem*, §§ 75-76.
10. *Ibidem*, § 82.
11. *Ibidem*, § 83.
12. *Ibidem*, § 84.
13. *Ibidem*, § 85.
14. *Ibidem*, § 86.
15. *Ibidem*, § 87.
16. *Ibidem*, § 88.
17. *Ibidem*, § 89.
18. *Ibidem*, §§ 90-91.

OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL: CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

THE SPECIAL LEGAL OBJECT OF THE OFFENSES PROVIDED FOR IN ART. 236 OF THE CRIMINAL CODE: CONCEPTUAL CLARIFICATIONS

CZU: 343.213:343.51 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.11**

Carmen ROȘCA,
ORCID: 0009-0000-7522-7347
e-mail: rosca.carmen04@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Establishing the legal nature of the offenses, provided for in art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is not possible without determining the special legal object of these offenses. Only by identifying the particular social value damaged because of committing the offenses of production or putting into circulation of counterfeit money or securities, can we understand whether: it is appropriate or not to place these offenses in Chapter X of the special part of the Criminal Code; is the provision of art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova correctly formulated or not? As a result of the performed study, it is established that the special legal object of the offenses provided for in art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is formed by social relations regarding the production or circulation of authentic cash notes or securities.*

Keywords: *manufacturing; circulation; the special legal object of the crime; money signs; securities.*

Cuvinte-cheie: *fabricare; circulație; obiectul juridic special al infracțiunii; semne bănești; titluri de valoare.*

INTRODUCERE

Stabilirea naturii juridice a infracțiunilor, prevăzute la art. 236 CP RM nu este posibilă fără determinarea obiectului juridic special al acestor infracțiuni. Doar pe calea identificării valorii sociale particulare vătămate în rezultatul comiterii infracțiunilor de fabricare sau punere în circulaţie a semnelor băneşti false sau a titlurilor de valoare false, putem înțelege dacă: este sau nu potrivit locul acestor infracțiuni în Capitolul X al părții speciale a Codului penal; este sau nu corect formulată dispoziția art. 236 CP RM.

MATERIALE ȘI METODE

În prezentul studiu au fost aplicate: metoda juridică comparativă; metoda istorică; metoda juridică formală (dogmatică). În contextul aplicării acestor metode, au fost supuse examinării art. 236 CP RM și articolele asemănătoare din legislația penală a României.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În legislația penală română, infracțiunile de fabricare sau punere în circulaţie a semnelor băneşti false sau a titlurilor de valoare false au fost și sunt prevăzute în cadrul unor capitole care sunt consacrate infracțiunilor de fals. Astfel, de exemplu, în Codul penal al României 1968, falsificarea de monede sau de alte valori era incriminată în Capitolul I „Falsificarea de monede, timbre sau de alte valori” [1] din Titlul VII al părții speciale. În Codul penal al României din 2009, falsificarea de monede, precum și falsificarea de titluri de credit sau instrumente de plată sunt incriminate în Capitolul I „Falsificarea de monede, timbre sau de alte valori” [2] al Titlului VI al părții speciale.

Făcând o comparație, observăm că în Codul penal al Republicii Moldova nu există capitole în care să fie prevăzută răspunderea pentru infracțiuni de fals sau infracțiuni contra încrederii publice. În legea penală moldavă, fabricarea sau punerea în circulaţie a semnelor băneşti false sau a titlurilor de valoare false este incriminată în capitolul dedicat infracțiunilor economice. După părerea noastră, a ignora această stare de lucruri ar însemna să nesocotim voința legiuitorului moldav și, în consecință, să admitem erori în procesul de stabilire a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Noțiunea de încredere publică în autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare nu decurge din noțiunea generică de economie națională. Or, cerința obligatorie este ca obiectul juridic special al infracțiunii să derive din obiectul juridic generic al infracțiunii.

Cu toate acestea, considerăm că autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare reprezintă o caracteristică indispensabilă a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Or, din analiza art. 236 CP RM rezultă că falsitatea banilor sau a titlurilor de valoare constituie acea antivaloare socială care apare în rezultatul comiterii infracțiunilor prevăzute de acest articol. Ipoteza dată este consolidată de argumentele pe care le prezintă R. Cojocaru și G.-M. Țical: „Valorile și relațiile sociale specifice ale infracțiunii corespund cu scopul normei incriminatoare” [3].

Aceiași doi autori opinează că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM este format din „relaţiile sociale din sistemul financiar-bancar al statului a căror existenţă şi desfăşurare normală este condiționată de *circulaţia* (evid. ns.) în condiţii de legalitate a semnelor băneşti, a valorilor mobiliare de stat sau a altor titluri de valoare” [3]. Pe de altă parte, S. Aliev, A.R. Bicenova și M.A. Kabirov susțin că obiectul juridic special al fabricării sau punerii în circulaţie a semnelor băneşti false sau a titlurilor de valoare false este reprezentat de „relațiile sociale care asigură circulația normală a banilor” [4, 5]. Caracterizând acest obiect, N.S. Ponomariova evidențiază doar „circulația semnelor bănești” [6, c. 8].

Asemenea divergențe doctrinare pot fi soluționate pe calea examinării lor prin prisma dispoziției art. 236 CP RM. Ne referim, în mod special, la descrierea laturii obiective – „fabricarea [...] sau punerea în circulaţie” [7] – din această dispoziție. În această ordine de idei, este potrivit să ne amintim de procedeul propus de R. Cojocaru și G.-M. Țical, care vizează „valorile și relațiile sociale ce pot fi deduse din

semnificația semantică a termenilor și expresiilor utilizate de către legiuitor la descrierea infracțiunii (evid. ns.)" [3].

Vorbind despre corelația dintre obiectul juridic special al infracțiunii și latura obiectivă a infracțiunii, S. Brînza arată: „Legiuitorul […] are posibilitatea de a oglindi în dispoziţia normei de incriminare toate formele şi metodele tipice, prin care se aduce efectiv atingere unui sau altui obiect juridic special al infracţiunii. Deci, putem conchide că această categorie a obiectului infracţiunii exercită o influenţă deloc de neglijat asupra caracterizării în legea penală a laturii obiective a infracţiunii" [8, p. 123-124] .

Nu este deloc greșit să afirmăm că o astfel de influențare este reciprocă: odată ce obiectul juridic special al infracțiunii are un impact asupra conținutului laturii obiective a infracțiunii, atunci este valabilă și afirmația că latura obiectivă a infracțiunii condiționează într-un fel sau altul conținutul obiectului juridic special al infracțiunii. Această intercondiționare este absolut firească, fiindcă toate elementele constitutive ale infracțiunii formează un sistem.

Așadar, ținând cont de relația strânsă dintre obiectul juridic special al infracțiunii și latura obiectivă a infracțiunii, analiza acesteia din urmă ne permite să conturăm limitele obiectului juridic special al infracțiunii. Descrierea laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM ca „fabricarea [...] sau punerea în circulaţie" [3], ne permite să concluzionam că acest articol pune sub protecție relaţiile sociale legate într-un anumit fel de fabricarea sau punere în circulaţie a semnelor bănești sau a titlurilor de valoare.

În ceea ce privește emisia semnelor bănești (adică fabricarea semnelor bănești autentice), aceasta se află în competența exclusivă a unui stat sau a unei uniuni monetare de state. După părerea lui A. Crăciunescu, „autenticitatea nu este o chestiune subiectivă, ci este ceva ce emană de la o autoritate anume" [9]. Cu alte cuvinte, emitentul de semne bănești este cel de la care emană autenticitatea acestora. Fabricând semne băneşti false, făptuitorul emană falsitate, care este opusul autenticității.

Punerea în circulație a semnelor bănești autentice constituie primul pas în procesul de circulație a semnelor bănești autentice. În acest proces sunt implicați subiecți de drept public și subiecți de drept privat care participă la diferite raporturi de natură monetară. Participând la astfel de raporturi, subiecții respectivi au obligația să respecte ordinea de circulație a semnelor bănești, stabilită de un stat sau de o uniune monetară de state. Punând în circulație semne băneşti false, făptuitorul încalcă această ordine.

În cazul titlurilor de valoare, emisiunea (adică fabricarea titlurilor de valoare autentice) se află în competența unor subiecți de drept privat sau de drept public, care au fost autorizați de un stat. Emitentul de titluri de valoare este cel de la care emană autenticitatea acestora. Fabricând titluri de valoare false, făptuitorul emană falsitate, care este opusul autenticității.

Punerea în circulație a titlurilor de valoare autentice constituie primul pas în procesul de circulație a titlurilor de valoare autentice. În acest proces sunt implicați subiecți de drept public și subiecți de drept privat care participă la diferite raporturi pe piața valorilor mobiliare. Participând la astfel de raporturi, subiecții respectivi au obligația

să respecte ordinea de circulație a titlurilor de valoare, stabilită de un stat. Punând în circulație titlurilor de valoare false, făptuitorul încalcă această ordine.

În încheiere, ne propunem să dezvoltăm ideea pe care V. Stati și V. Manea au lansat-o pentru prima data în 2013. Într-un studiu al acestor doctrinari se menționează că „în art. 236 CP RM, sub denumirea marginală de fabricare sau punere în circulaţie a semnelor băneşti false sau a titlurilor de valoare false, sunt reunite două variante-tip de infracţiuni şi o singură variantă agravată de infracţiune” [10].

Două infracțiuni sau mai multe infracțiuni, chiar și în cazul în care sunt prevăzute de același articol al legii penale, nu pot avea exact același set de caracteristici. Nu este posibil ca două sau mai multe infracțiuni să aibă același obiect juridic special. Valorile sociale, la care atentează fiecare dintre infracțiuni, sunt specifice. Aceste valori sociale se pot deosebi între ele printr-o singură caracteristică. Aceasta este suficient pentru a le putea deosebi și a le raporta la un obiect juridic special distinct.

Art. 236 CP RM prevede răspunderea pentru două infracțiuni. Acestea sunt prevăzute la alin. (1) și lit. c) alin. (2) din acest articol. Proporțiile, care exprimă parametrii valorici ai falsurilor fabricate sau puse în circulație prin infracțiunile prevăzute la art. 236 CP RM, reprezintă acel indiciu care ne ajută să stabilim caracteristica despre care am vorbit mai sus. Dacă ne raportăm la acest indiciu, putem menționa că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM îl formează:

– relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care nu se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 236 CP RM);

– relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 236 CP RM).

CONCLUZII

Autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare reprezintă o caracteristică indispensabilă a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM îl formează: relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care nu se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 236 CP RM); relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 236 CP RM).

REFERINȚE

1. Codul penal al României: nr. 15 din 21.07.1968. În: *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.
2. Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
3. COJOCARU, R., ŢICAL, G.-M. Elucidarea conținutului obiectului juridic în procesul de încadrare a infracțiunilor. În: Legea şi Viaţa, 2022, nr. 7-8, p. 30-42. ISSN 2587-4365.
4. АЛИЕВ, С. Изготовление поддельных денег или ценных бумаг как преступное деяние против банковской деятельности. În: *Supremația Dreptului*, 2016, nr. 3, p. 168-172. ISSN 2345-1971.
5. БИЧЕНОВА, А.Р., КАБИРОВ, М.А. Изготовление, хранение, перевозка или сбыт поддельных денег или ценных бумаг как преступление в сфере экономической деятельности. În: *Юридическая наука и практика. Альманах научных трудов Самарского юридического института ФСИН России,* 2019, Том. 7, часть 2, с. 22-25. ISBN: 978-5-91612-275-6.
6. ПОНОМАРЕВА, Н.С. *Уголовно-правовые меры борьбы с изготовлением и сбытом поддельных денег (фальшивомонетничеством)*: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2007. 25 с.
7. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, 1012.
8. BRÎNZA, S. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X.
9. CRĂCIUNESCU, A. Autenticitatea – un factor neabordat de legislaţia internă, dar determinant în evaluarea UNESCO. În: *Plural. History, Culture, Society*, 2018, nr. 2, p. 41-62. ISSN 2345-1262.
10. STATI, V., MANEA, V. Noi abordări referitoare la aplicarea răspunderii pentru infracţiunile prevăzute la art. 236 şi 237 CP RM. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2013, nr. 3, p. 188-196. ISSN 1814-3199.

DEFINIȚIE ȘI CONDIȚII ALE CONCURSULUI DE INFRACȚIUNI

DEFINITION AND CONDITIONS FOR THE CUMULATION OF CRIMES

CZU: 343.238 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.12**

Mircea ROȘIORU,
ORCID: 0000-0002-5965-5461
e-mail: mrosioru@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The Criminal Code of the Republic of Moldova, adopted by Law no. 985/2002, unlike the Criminal Code of 1961, presents an improved version on the platform of the plurality of crimes and, implicitly, that of the cumulation of crimes. Although the different forms of the cumulation of crimes have been studied carefully, the clarification of legal issues that circumscribe the components of crimes, especially in relation to the various forms of the crime, continues to present doctrinal controversies and ambiguities for practitioners. From the perspective of state criminal policy, it is a certainty that it is necessary to punish less severely the persons who entered the field of criminality for the first time and who committed only one act provided by the criminal law, in comparison to those people who committed two or more crimes. Or, unlike the persons who commit a single act provided for by the Criminal Code, the institute of the cumulation of crimes indicates a degree of increased dangerousness of the criminals, which is why, from a sanctioning perspective, the legislator has provided punitive mechanisms with more severe effects for those from follow.*

The research aimed to identify the considerations on the basis of which, as a matter of priority, practitioners would delimit the concepts of a unique, continuous or prolonged crime, as well as that of the cumulation of crimes. At the same time, was highlighted the importance of the institute of the cumulation of crimes from the perspective of its sanctioning regime, including on the background of the repeal of the „repetition of the crime” concept.

Therefore, the study in question represents a scientifically reasoned point of view regarding the correct interpretation and application of Article 33 of the Criminal Code.

Keywords: *competition of crimes; plurality of crimes; prolonged crime.*
Cuvinte-cheie: *concurs de infracțiuni; pluralitate de infracțiuni; infracțiune prelungită.*

INTRODUCERE

Concursul de infracțiuni reprezintă una dintre problemele importante ale dreptului penal modern substanțial, în conexiune directă cu întrebări vis-a-vis de care, doctrina și știința, nu au puncte de vedere unitare. Codul penal aprobat prin Legea R.S.S. Moldovenești din 24 martie 1961 [1], inclusiv în modificările ulterior operate, nu a conținut reglementări despre pluralitatea de infracțiuni sau, după caz, concursul de infracțiuni. Unica menționare a sintagmei „concurs de infracțiuni” o găsim în conținutul

articolului 39 - Aplicarea pedepsei în cazul săvârșirii mai multor infracțiuni, unde la alin. 1 era menționat: „Dacă o persoană este declarată vinovată de săvârșirea a două sau mai multe infracțiuni, prevăzute de diferite articole ale Părții speciale a prezentului Cod, fără să fi fost condamnată pentru vreuna din ele, instanța de judecată, pronunțând pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte, stabilește definitiv pedeapsa pentru concurs de infracțiuni (*sublinierea ne aparține* – n.a.) prin absorbirea pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai gravă, sau prin cumulul total sau parțial al pedepselor aplicate în limitele stabilite de articolul, care prevede pedeapsa mai gravă. Starea de lucruri identificată, induce ideea că, Codul penal din 1961, cu referire la concursul de infracțiuni, a conținut reglementări exclusiv din perspectiva regimului sancționator.

În Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985/2002 [2], inclusiv în redacția republicată a acestuia [3], în Capitolul II din Partea generală – întitulat „INFRACȚIUNEA”, la articolul 32, a fost instituționalizată pluralitatea de infracțiuni și, fără a o defini, au fost indicate doar formele acesteia. Astfel, potrivit art. 32, pluralitatea de infracțiuni constituie, după caz, concurs de infracțiuni sau recidivă. Având în vedere că structura unui cod trebuie să reflecte sistemul ramurii de drept pentru care a fost adoptat, urmând cursul firesc, la articolele 33 și 34, legiuitorul a definit cele două forme ale pluralității de infracțiuni: concursul de infracțiuni și, respectiv, recidiva.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetările efectuate au scos în evidență că, includerea pluralității de infracțiuni și/sau a concursului de infracțiuni în debutul Codului penal, în particular în Capitolul care reglementează instituția „Infracțiunii”, este o caracteristică a Codurilor penale ale statelor care au fost parte a spațiului ex-sovietic. În susținerea acestei teze, pot fi aduse exemple, după cum urmează: în Codul penal al Federației Ruse adoptat în anul 1996 (în vigoare de la 1 ianuarie 1997) [10], în Titlul II „INFRACȚIUNEA”, Capitolul 3 „Noțiunea de infracțiune și categoriile infracțiunilor”, fără a se menționa institutul pluralității de infracțiuni, la articolul 17 este definit concursul de infracțiuni. În oglindă, prevederile legislației penale a Federației Ruse sunt reflectate în Codul penal al Ucrainei adoptat în anul 2001 [11] (*articolul 33 – Concursul de infracțiuni penale*), în Codul penal al Republicii Kazahstan adoptat în anul 2014 [12] (*articolul 13 – Concursul de încălcări penale*) etc.

Mai potrivită totuși, pare modalitatea în care legiuitorul din Belarus a reflectat în Codul penal, adoptat în anul 1999 [13], instituția pluralității de infracțiuni or, în acest sens, în Titlul 1 al Codului penal, întitulat „Legea penală”, a fost inclus un capitol separat „7. Pluralitatea de infracțiuni”, iar în continuare, în articolele 42 și 43 sunt definite formele acesteia: concursul de infracțiuni și, corespunzător, recidiva. Pe o structurare similară a insistat și legiuitorul român, care a inclus în Titlul I al Codului penal [14], întitulat „Legea penală și limitele ei de aplicare”, un capitol separat - „V. Unitatea și pluralitatea de infracțiuni”. În interiorul capitolului, la articolul 38, sunt definite formele concursului de infracțiuni.

Prevederi similare Codului penal al R.S.S. Moldovenești din 1961, în sensul de a reglementa concursul de infracțiuni exclusiv pe dimensiunea de tratament sancționator, identificăm în Codul penal al Republicii Bulgaria din 1968, cu modificările ulterioare [15].

Legiuitorul moldav nu a lăsat la discreția doctrinarilor definirea concursului de infracțiuni și în alin. (1) al art. 33 din Codul penal, a stipulat că „se consideră concurs de infracțiuni săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni dacă persoana nu a fost condamnată definitiv pentru vreuna din ele și dacă nu a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, cu excepția cazurilor când săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni este prevăzută în articolele părții speciale a prezentului cod în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa”.

Într-o altă optică, vom puncta că actuala redacție a alin. (1) din art. 33 Cod penal, a fost introdusă prin Legea nr. 277-XVI din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova [4], existând diferențe de substanță față de redacția inițială. Astfel, a fost exclusă condiția ce trebuia întrunită de infracțiunile ce intrau în concurs „să fie prevăzute la diferite articole sau la diferite alineate ale unui singur articol din Partea specială a prezentului cod” și, totodată, cu referire la infracțiunile ce intrau în concurs, a fost introdusă o excepție, „cu excepția cazurilor când săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni este prevăzută în articolele părții speciale a prezentului cod în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa”.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din analiza dispoziției art. 33 alin. (1) Cod penal, putem deduce șase condiții care, odată întrunite, vom fi în prezența concursului de infracțiuni:

a) să se săvârșească două sau mai multe infracțiuni:

- acțiunile sau, după caz, inacțiunile făptuitorului trebuie să întrunească elementele constitutive ale cel puțin două infracțiuni [6, p. 418];
- nu are vreo relevanță forma de vinovăție cu care sunt săvârșite infracțiunile (intenție, imprudență sau două forme de vinovăție);
- în raport de etapele activității infracționale, infracțiunile pot fi consumate și/sau neconsumate (în faza tentativei sau în fază de pregătire);
- cel puțin două infracțiuni să fie săvârșite pe teritoriul Republicii Moldova;
- cel puțin una dintre infracțiuni să fie săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv în condițiile art. 11 alin. (5) și (6) Cod penal și/sau art. 12 alin. (2) Cod penal (infracțiunea transnațională), iar alta în afara teritoriului țării - dacă aceasta este susceptibilă de angajare a răspunderii penale în condițiile art. 11 alin. (2) și (3) Cod penal. Vom fi în prezența concursului de infracțiuni și în situația săvârșirii a cel puțin două infracțiuni în oricare dintre modalitățile alternative descrise în prezenta teză;
- nu este obligatoriu ca infracțiunile ce formează concursul de infracțiuni să fie

săvârșite împotriva aceluiași subiect pasiv. Relevante în acest sens sunt constatările Curții Constituționale a României din Decizia nr. 368 din 30 mai 2017 [16] referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 35 alin. (1) și ale art. 39 alin. (1) lit. b) din Codul penal, unde Înalta Curte a constatat la pct.21 că, sintagma „și împotriva aceluiași subiect pasiv" din cuprinsul dispozițiilor art. 35 alin. (1) din Codul penal, care impune condiția unității subiectului pasiv în cazul infracțiunii continuate (n.a. – *sublinierea ne aparține*), este neconstituțională or, creează discriminare în cadrul aceleiași categorii de persoane care săvârșesc la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiași rezoluții, acțiuni sau inacțiuni care prezintă, fiecare în parte, conținutul aceleiași infracțiuni, ceea ce atrage încălcarea prevederilor art. 16 alin. (1) din Constituție cu privire la egalitatea cetățenilor în fața legii. Raționamentul Curții Constituționale a României se pliază peste conceptul definit în Republica Moldova ca și infracțiune prelungită, prevăzut la art. 30 din Codul penal.

b) infracțiunile ce formează concursul de infracțiuni să fie prevăzute la diferite articole sau diferite alineate ale aceluiași articol sau, după caz, la același alineat al aceluiași articol din Codul penal:

- infracțiunile să fie calificate potrivit unor articole distincte ale Codului penal;
- în situația faptelor prevăzute la alineate diferite ale aceluiași articol din Codul penal, se va ține cont că, concursul de infracțiuni, poate exista în această modalitate, doar în situația incriminării unor fapte diferite [7, p. 288-289], care protejează valori distincte (*spre exemplu*, alin. (2) – inițial este comisă fapta de amestec, sub orice formă, în activitatea organelor de urmărire penală și, ulterior, alin. (1) – fapta de amestec, sub orice formă, în judecarea cauzelor de către instanțele de judecată naționale, ambele alineate cuprinse în art. 303 din Codul penal);
- fapte identice ori omogene, deși încadrate la același alineat, vizează subiecți pasivi diferiți și există o delimitare temporală și/sau de loc și de rezoluție infracțională;
- fapte identice ori omogene, deși încadrate la același alineat, vizează același subiect pasiv, dar fiecare infracțiune are la bază o rezoluție infracțională distinctă (n.a. - *aceste din urmă două modalități, s-au circumscris institutului concursului de infracțiuni urmare a abrogării art. 31 din Codul penal – Repetare a infracțiunii*).
- *per a contrario*, este necesar ca infracțiunile ce formează concursul să nu fie prevăzute în articolele părții speciale a Codului penal în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa.

c) infracțiunile să fie săvârșite de aceeași persoană:

- infracțiunile ce intră în concurs trebuie săvârșite de aceeași persoană fizică sau aceeași persoană juridică, adică să aibă același subiect activ;
- infracțiunile ce intră în concurs pot fi săvârșite toate în timpul minoratului sau,

după caz, toate în timpul majoratului. În egală măsură, este posibil ca unele dintre infracțiuni să fie săvârșite în timpul minoratului, iar altele în intervalul de timp când persoana avea atinsă vârsta de 18 ani, dar nu aveau atinsă vârsta de 21 de ani, iar unele în timpul majoratului;

- nu are relevanță titulatura din care participantul contribuie la comiterea infracțiunilor ce intră în concurs (autor, coautor, instigator sau complice). Unele dintre infracțiuni pot fi comise în calitate de autor/coautor, iar alte infracțiuni în calitate de instigator sau, după caz, complice.

d) făptuitorul să nu fi fost condamnat definitiv pentru nici una dintre infracțiunile în concurs:

- această condiție este suficient de relevantă or, ea reprezintă linia de demarcare dintre concursul de infracțiuni, pe de o parte și, recidiva, ca formă a pluralității de infracțiuni, pe de altă parte;
- aprecierea datei la care o hotărâre de condamnare devine definitivă se va face ținând cont de prevederile art. 466 alin. (2) – (4) Cod de procedură penală;
- nu contează gradul instanței care a pronunțat hotărârea definitivă de condamnare și nici gravitatea infracțiunii pentru care s-a dispus condamnarea [8, p. 273];
- nu prezintă importanță categoria de pedeapsă stabilită prin hotărârea definitivă de condamnare și nici dacă s-a dispus executarea pedepsei, amânarea sau suspendarea condiționată a executării acesteia;
- se va reține existența concursului de infracțiuni și în cazul în care una/unele dintre infracțiuni au fost săvârșite după rămânerea definitivă a hotărârii, dacă ulterior aceasta este casată urmare a exercitării unei căi ordinare de atac (recursul/recursul ordinar) sau, după caz, extraordinare de atac (revizuirea).

Autorul român Mihail Udroiu punctează ca fiind suficient de relevant momentul în care o infracțiune se consideră a fi săvârșită (consumarea sau, după caz, epuizarea infracțiunii), iar nu data descoperirii faptelor, sau stadiul procesual în care acestea se află; astfel, în cazul **infracțiunilor simple** (n.a. - *unice*) data săvârșirii se analizează prin raportare la momentul comiterii faptei de autor, în cazul **infracțiunii continue, continuate** (n.a. - *prelungite*) **sau de obicei**, se va avea în vedere momentul epuizării, iar în cazul **infracțiunii progresive** se va avea în vedere momentul comiterii activității (acțiunii sau inacțiunii) infracționale (data consumării), iar nu momentul producerii rezultatului mai grav (epuizării) [8, p. 271].

Punem în evidență faptul că nu se atestă prezența unui concurs de infracțiuni, nici chiar atipic, în situația în care, după pronunțarea sentinței definitive (n.a. – *sublinierea completată ne aparține*), se constată că persoana condamnată este vinovată și de comiterea unei alte infracțiuni săvârșite înainte de pronunțarea sentinței în prima cauză. Această combinație de infracțiuni este improprie concursului de infracțiuni or, legiuitorul, în cuprinsul art. 84 alin. (4) Cod penal, a menționat că doar stabilirea pedepsei definitive în acest caz se face potrivit normelor ce sancționează concursul de infracțiuni.

e) să nu fi expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală pentru cel puțin două infracțiuni:

- din șirul infracțiunilor ce formează concursul, cel puțin pentru două dintre infracțiuni să nu se fi împlinit termenele de prescripție prevăzute la art. 60 din Codul penal;
- calcularea termenelor de prescripție, în cazul infracțiunii unice, se face prin raportare la data săvârșirii infracțiunii;
- calcularea termenelor de prescripție, în cazul infracțiunii continue, se face prin raportare la momentul încetării activității infracționale sau la data survenirii evenimentelor care împiedică această activitate infracțională;
- calcularea termenelor de prescripție, în cazul infracțiunii prelungite, se face prin raportare la momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale;
- pentru că expirarea termenelor de prescripție atrage liberarea de răspundere penală a făptuitorului, din această optică, este relevant a se verifica dacă, eventual, în cursul derulării termenului de prescripție, nu au intervenit situații de suspendare sau, după caz, întrerupere a acestuia;
- deopotrivă, trebuie să se ia în considerație caracterul imprescriptibil al infracțiunilor contra păcii și securității omenirii, infracțiunilor de război, infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant și al unor infracțiuni prevăzute ca atare de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;
- se va reține că, competența de a stabili dacă s-a împlinit sau nu termenul de prescripție pentru o infracțiune excepțional de gravă, aparține în exclusivitate instanței de judecată.

f) cel puțin două dintre infracțiunile care formează concursul de infracțiuni să fie susceptibile de a fi trimise în instanța de judecată:

Există situații în practică când, deși se săvârșesc două sau mai multe infracțiuni, numai una dintre acestea determină tragerea la răspundere penală a făptuitorului, astfel că, deși s-au săvârșit mai multe infracțiuni, nu ne vom afla în prezența unui concurs de infracțiuni [6, p. 418].

Există astfel situații în care pentru una sau unele din infracțiunile săvârșite intervine înlăturarea răspunderii penale, prin apariția fie a amnistiei sau a grațierii, fie a lipsei sau retragerii plângerii prealabile, ori datorită împăcării dintre făptuitor și victimă/partea vătămată. În această situație, deși se săvârșesc mai multe infracțiuni, dacă numai una este dedusă judecății, nu ne vom afla în prezența unui concurs de infracțiuni.

Există de asemenea situații în care intervine principiul disponibilității organelor de urmărire penală de a decide dacă este în interesul societății tragerea la răspundere penală a făptuitorului pentru o anumită faptă săvârșită. În acest sens, cu titlu de exemplu poate fi adusă dispoziția art. 14 alin. (2) Cod penal, potrivit căreia, citez: „Nu constituie infracțiune acțiunea sau inacțiunea care, deși, formal, conține semnele unei fapte prevăzute de prezentul cod, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil

al unei infracțiuni”. Deopotrivă, nu vom fi în prezența concursului dacă se va angaja răspunderea penală doar pentru o infracțiune, iar în privința altor infracțiuni se va atesta fie prezența circumstanțelor care exclud urmărirea penală (art. 275 Cod de procedură penală), fie a celor ce atrag încetarea urmăririi penale (art. 285 Cod de procedură penală), fie a cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei (art.35 Cod penal). Un efect similar va avea instituția concursului de infracțiuni și în situația în care, în rezultatul judecării cauzei penale, sentință de condamnare se va pronunța doar pe un singur capăt de acuzare, iar în raport cu celelalte acuzații aduse, instanța va pronunța fie o sentință de achitare, fie o sentință de încetare a procesului penal. În egală măsură, nu vom fi în prezența concursului de infracțiuni dacă faptele ce formează concursul vor primi o încadrare potrivit unui alt tip de ilicit juridic (i.e. - *contravențional*).

Nu este necesară neapărat stabilirea unei pedepse pentru existența concursului de infracțiuni. Această condiție este necesară exclusiv pentru sancționarea concursului de infracțiuni. Esențial pentru existența concursului de infracțiuni este însă ca, pentru cel puțin două infracțiuni, să se atragă răspunderea penală a făptuitorului, astfel încât să fie necesară individualizarea stabilirii, aplicării sau executării pedepselor pentru faptele săvârșite.

CONCLUZII

De-a lungul timpului, mai exact prin Legea nr.277/2008, în vigoare de la 24.05.2009, a fost abrogat art. 31 din Codul penal – repetare a infracțiunii, iar art. 33 alin. (1) a fost expus într-o nouă redacție, situație ce a iscat mai multe polemici or, acest exercițiu legislativ, a extins involuntar aplicabilitatea institutului concursului de infracțiuni. Ulterior, prin Legea nr. 270/2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, în vigoare de la 10.12.2013 [5], din cuprinsul art. 84 alin. (1) Cod penal, a fost exclus textul „prevăzute de diferite articole ale Părții speciale a prezentului cod”. Această din urmă modificare legislativă a amplificat aplicabilitatea concursului de infracțiuni și la coexistența infracțiunilor omogene. Astfel că, astăzi, practicienii se confruntă cu o problemă majoră în ce privește modalitatea de apreciere/identificare a concursului de infracțiuni și, implicit, stabilirea definitivă a pedepselor în cazul concursului de infracțiuni. Prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.5 din 19.12.2016 [18], a fost abrogată Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica de stabilire a pedepsei pentru săvârșirea mai multor infracțiuni sau în cazul mai multor sentințe” nr.13 din 20.12.1993 [9, p.277], iar o altă Hotărâre explicativă pe această platformă nu este adoptată.

Considerăm că, pentru uniformizarea aplicării legii penale, este imperios necesar ca Curtea Supremă de Justiție, în condițiile art. 4 alin. (1) lit. a) și e) din Legea nr. 64/2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție, să elaboreze un ghid cu privire la concursul de infracțiuni și individualizarea pedepselor în cazul concursului de infracțiuni.

REFERINȚE

1. Codul penal al R.S.S. Moldovenești din 24 martie 1961. În: Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești, 1961, nr.10, art.41.
2. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129/1012 din 13.09.2002.
3. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985/2002, redacția republicată. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72–74 din 14.04.2009, art.195.
4. Legea nr. 277-XVI din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 41-44/120 din 24.02.2009.
5. Legea nr. 270 din 07.11.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial nr. 290/794 din 10.12.2013.
6. Neagu, N. *Drept penal. Partea Generală*, Universul juridic, București, 2019, ISBN 978-606-39-0518-6.
7. Botnaru, S., Șavga, A., Grosu, V., Grama, M. *Drept penal. Partea Generală*, Volumul I, Editura „Cartier juridic", 2006, IBSN 978-9975—79-408-4.
8. Udroiu, M. *Drept penal. Partea Generală*, Ediția 6, Editura C.H.Beck, București, 2019, ISBN 978-606-18-0865-6.
9. *Culegere de hotărîri explicative*, Chișinău, 2002.
10. Codul penal al Federației Ruse. În: https://rulaws.ru/uk/. [Accessed: 18.05.2024].
11. Codul penal al Ucrainei. În: https://urst.com.ua/ru/act/uku. [Accessed: 18.05.2024].
12. Codul penal al Republicii Kazahstan. Available: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226. [Accessed: 23.05.2024].
13. Codul penal al Republicii Belarus. În: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30414984#pos=450;-57. [Accessed: 23.05.2024].
14. Codul penal al României. În: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635. [Accessed: 12.05.2024].
15. Codul penal al Republicii Bulgaria. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html. [Accessed: 28.05.2024].
16. Decizia Curții Constituționale a României nr. 368 din 30 mai 2017. În: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/191292. [Accessed: 11.06.2024].
17. Nota informativă la proiectul Legii nr.270/2013 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/1909/language/ro-RO/Default.aspx). [Accessed: 23.06.2024].
18. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.5 din 19.12.2016 „Cu privire la abrogarea unor hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție". În: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=211. [Accessed: 17.04.2024].

VIOLUL SĂVÂRȘIT ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE

RAPE COMMITTED ON A FAMILY MEMBER

CZU: 343.541:316.356.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.13**

Iconom STAVROFOR,
România
Dănuț Gheorghiță CAIA,
ORCID: 0000-0003-0540-3055
e-mail: dancaia@yahoo.com
Inspectoratul de Jandarmi Județean Neamț, România
Georgiana (DOBOȘ) POPA,
ORCID: 0000-0002-5077-2485
e-mail: georgiana.dobos95@gmail.com
România

Summary. *Since ancient times, sexual relations between relatives have been considered deeply immoral acts and have been severely sanctioned by various human communities. Incest, known in the old laws as "mixture of blood", was criminalized and punished with all severity. According to Article 201 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, incest consists of sexual relations or other sexual actions between relatives on the direct line up to the third degree inclusive, as well as between relatives on the collateral line. The child must be respected as a person who has the right to his own life, privacy and normal development. Nothing must endanger its existence or development, and even more so it must not be subject to abuse or exploitation. Statistics show that domestic violence, including rape, remains a significant problem. Many cases go unreported, and those that are reported often face a difficult process of investigation and prosecution. This reflects the urgent need for further action to support victims, educate the public and ensure that offenders are held accountable. Another key aspect is recognizing the long-term impact on victims. Domestic rape can lead to severe trauma, including post-traumatic stress disorder, depression, anxiety, and difficulty establishing and maintaining healthy relationships. Psychological support and counseling are essential for victims' recovery, but access to these services is often limited.*

Keywords: *incest, human, subject, acts.*
Cuvinte-cheie*: incest, human, subject, acts.*

INTRODUCERE

Infracțiunile contra libertății și integrității sexuale reprezintă una dintre cele mai grave categorii de fapte penale, având consecințe devastatoare asupra victimelor și lăsând urme adânci în conștiința colectivă. Violul, definit ca un act sexual forțat, este considerat nu doar o agresiune fizică, ci și una psihologică și emoțională, afectând profund stima de sine și încrederea victimei.

În cadrul familiei, această infracțiune capătă o dimensiune și mai complexă. Familia, percepută ca un spațiu de siguranță și protecție, devine scena unor acte de violență extremă. Violul comis asupra unui membru de familie încalcă nu doar integritatea fizică, ci și încrederea fundamentală care ar trebui să existe între membrii familiei. În acest context, victima se confruntă cu dileme suplimentare, cum ar fi teama de a nu fi crezută, rușinea, stigmatizarea și presiunile de a păstra tăcerea pentru a nu dezintegra unitatea familială.

În Republica Moldova, fenomenul violenței domestice, inclusiv violul, a început să fie recunoscut și tratat cu mai multă seriozitate în ultimele decenii. Deși tradițiile și normele culturale încă descurajează uneori dezvăluirea acestor fapte, legislația și măsurile instituționale au evoluat pentru a proteja mai eficient victimele și pentru a sancționa agresorii. Codul Penal al Republicii Moldova și Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie oferă un cadru legal pentru abordarea acestor infracțiuni. Însă, aplicarea acestor norme se lovește adesea de bariere practice, inclusiv lipsa resurselor adecvate, formarea insuficientă a personalului implicat și mentalitățile tradiționale care pot descuraja victimele să raporteze agresiunile.

Statisticile arată că violența în familie, inclusiv violul, rămâne o problemă semnificativă. Multe cazuri rămân neraportate, iar cele raportate se confruntă deseori cu un proces dificil de investigare și judecată. Aceasta reflectă nevoia urgentă de măsuri suplimentare pentru a sprijini victimele, a educa publicul și a asigura că infractorii sunt trași la răspundere. Un alt aspect esențial este recunoașterea impactului pe termen lung asupra victimelor.

Violul în cadrul familial poate duce la traume severe, incluzând tulburări de stres post-traumatic, depresie, anxietate și dificultăți în stabilirea și menținerea relațiilor sănătoase. Sprijinul psihologic și consilierea sunt esențiale pentru recuperarea victimelor, însă accesul la aceste servicii este adesea limitat.

În plus, trebuie subliniată importanța educației și conștientizării. Schimbarea mentalităților și promovarea unei culturi a respectului și egalității sunt cruciale pentru prevenirea violenței în familie. Campaniile de sensibilizare, programele educaționale și colaborarea între diverse instituții și organizații non-guvernamentale joacă un rol vital în această privință.

Pe scurt, violul săvârșit asupra unui membru de familie reprezintă o infracțiune complexă și devastatoare, care necesită o abordare multi-dimensională și coordonată. Legislația trebuie să fie susținută de măsuri practice eficiente, iar societatea trebuie să fie educată și mobilizată pentru a combate acest fenomen. Printr-o înțelegere aprofundată a contextului și prin implementarea unor măsuri adecvate, se poate contribui la protejarea drepturilor și demnității celor afectați și la crearea unui mediu familial sigur și respectuos.

2. CADRUL LEGAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

2.1 Prevederi legale referitoare la infracțiunea de viol

Codul Penal al Republicii Moldova este principalul act normativ care reglementează infracțiunile și pedepsele aplicabile în cazul acestora. În ceea ce privește infracțiunea de viol, art. 171 CP RM definește și sancționează această faptă:

Art. 171. Violul

(1) Violul, adică raportul sexual, săvârșit prin constrângere fizică sau psihică, ori profitând de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani.

(2) Violul săvârșit:

a) asupra unei persoane minore;

b) de către două sau mai multe persoane;

c) de către o persoană care a mai săvârșit viol;

d) cu deosebită cruzime;

e) care a cauzat vătămări corporale grave;

f) care a avut urmări grave pentru victimă;

g) asupra unei rude apropiate sau asupra unui membru de familie,se pedepsește cu închisoare de la 7 la 15 ani.

Definirea membrului de familie în legislație - Conform legislației moldovenești, termenul „membru de familie” include soțul/soția, copiii, părinții, frații/surorile, precum și alte persoane care locuiesc împreună cu autorul infracțiunii și întrețin relații asemănătoare celor de familie.

2.2 LEGISLAȚIA SPECIALĂ PRIVIND VIOLENȚA ÎN FAMILIE

2.2.1 Legea nr. 45-XVI din 1 martie 2007 privind prevenirea și combaterea violenței în familie

Această lege este un instrument esențial în combaterea violenței domestice în Republica Moldova, incluzând și violul în context familial. Principalele prevederi relevante includ:

- **Art. 3. Tipurile de violență în familie**

Violența fizică, psihologică, sexuală, economică și spirituală sunt recunoscute ca forme de violență în familie.

- **Art. 4. Măsuri de protecție a victimelor**

Ordinul de protecție, care poate fi emis de instanțele de judecată pentru a proteja victimele de agresori. Servicii de sprijin pentru victime, inclusiv adăposturi, consiliere și asistență medicală.

Modificările recente ale legislației

Modificările recente includ măsuri mai stricte pentru protecția victimelor și sancțiuni mai dure pentru agresori. De exemplu, în 2016, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat modificări care permit emiterea de ordine de restricție provizorii și au extins definiția violenței domestice pentru a include toate formele de abuz.

2.3 Proceduri de investigare și urmărire penală

Organele de poliție au responsabilitatea de a interveni prompt în cazurile de violență în familie și de a asigura protecția victimelor. Aceasta include:

- Asigurarea unui răspuns rapid la apelurile de urgență.
- Documentarea detaliată a incidentelor și colectarea probelor.
- Emiterea de ordine de protecție provizorii, dacă este necesar.

Procuratura joacă un rol crucial în investigarea și urmărirea penală a cazurilor de viol. Procurorii trebuie să asigure:

- Investigare temeinică și imparțială.
- Asigurarea protecției victimelor pe durata procesului penal.
- Colaborarea cu alte instituții și organizații pentru a oferi suport adecvat victimelor.

Cazurile de viol în familie sunt judecate de instanțele penale competente. Procesul include:

- Audieri preliminare pentru evaluarea probelor și stabilirea măsurilor de protecție.
- Procese publice sau închise, în funcție de natura cazului și de dorințele victimei.
- Emiterea sentințelor și aplicarea sancțiunilor conform legislației în vigoare.

2.4 Aspecte practice și provocări

Normele culturale și sociale tradiționale pot descuraja victimele să raporteze cazurile de viol în familie. Rușinea, teama de stigmatizare și presiunile familiale contribuie la menținerea tăcerii în multe cazuri. Lipsa resurselor adecvate, inclusiv personal specializat și adăposturi pentru victime, reprezintă o altă provocare semnificativă. De asemenea, formarea insuficientă a personalului implicat în gestionarea acestor cazuri poate afecta eficiența răspunsului legal.

Pentru a combate eficient violența în familie, este esențială o educație adecvată și campanii de sensibilizare care să promoveze respectul, egalitatea și drepturile omului. Implicarea comunității și colaborarea între diferite instituții și organizații non-guvernamentale sunt cruciale pentru schimbarea mentalităților și reducerea incidenței acestor infracțiuni.

Cadrul legal din Republica Moldova oferă un fundament solid pentru combaterea violenței în familie, inclusiv a violului. Cu toate acestea, aplicarea eficientă a acestor norme necesită resurse adecvate, formare continuă și o schimbare a mentalităților culturale și sociale.

Prin îmbunătățirea legislației și adoptarea unor măsuri practice eficiente, se poate asigura o protecție mai bună a victimelor și se poate reduce incidența acestor infracțiuni grave.

3. ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE INFRACȚIUNII DE VIOL

3.1 Subiectul infracțiunii

Subiectul infracțiunii de viol, conform Codului Penal al Republicii Moldova, este orice persoană fizică responsabilă penal care, prin acțiunea sa, săvârșește actul de viol. În

contextul violului asupra unui membru de familie, subiectul activ poate fi soțul, concubinul, părintele, fratele, sora, sau orice altă persoană care locuiește împreună cu victima și întreține relații asemănătoare celor de familie.

Subiectul trebuie să aibă discernământ și capacitate penală la momentul săvârșirii infracțiunii. În caz contrar, persoana poate fi supusă unor măsuri de siguranță în conformitate cu legislația în vigoare.

3.2 Obiectul juridic protejat

Obiectul juridic principal protejat prin incriminarea violului este libertatea sexuală a persoanei, care implică dreptul acesteia de a decide liber asupra propriului corp și de a consimți la actele sexuale. În cazul violului asupra unui membru de familie, obiectul juridic include, suplimentar, și protecția relațiilor familiale, a integrității și unității familiei.

Obiectul material al infracțiunii de viol este corpul persoanei supuse actului sexual forțat. În cazul membrilor de familie, această protecție este amplificată prin relațiile de încredere și protecție care trebuie să caracterizeze unitatea familială.

3.3 Latura obiectivă

Latura obiectivă a infracțiunii de viol constă în acțiunea de constrângere fizică sau psihică a victimei în vederea obținerii unui raport sexual, sau profitarea de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința. Elementele componente ale laturii obiective sunt:

- Constrângerea fizică implică utilizarea forței sau a violenței pentru a supune victima. Constrângerea psihică se manifestă prin amenințări, intimidări sau alte mijloace de presiune morală care reduc victima la tăcere sau neputință.
- Actul sexual, în contextul infracțiunii de viol, include orice formă de penetrare vaginală, anală sau orală fără consimțământul victimei, precum și alte acte de natură sexuală impuse cu forța.
- Profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința presupune situații în care victima se află într-o stare de inconștiență, incapacitate fizică sau mentală, sau alte circumstanțe care îi anulează capacitatea de a opune rezistență.

3.4 Latura subiectivă

Latura subiectivă a infracțiunii de viol este intenția directă, caracterizată prin voința autorului de a comite actul sexual prin constrângere, știind că victima nu consimte la acesta. Aceasta implică prezența reprezentării clare a faptului că acțiunile sale sunt neconsimțite de victimă și că prin acestea cauzează suferință și umilință.

Intenția directă se manifestă prin conștientizarea de către autor a caracterului ilicit al faptei sale și prin dorința de a înfăptui actul sexual prin constrângere. Aceasta poate fi

dovedită prin mărturii, comportamentul autorului înainte și după comiterea infracțiunii, precum și prin orice alte probe care indică scopul și voința acestuia.

3.5 Consecințele infracțiunii

Consecințele violului asupra unui membru de familie sunt multiple și grave, afectând victima atât fizic, cât și psihologic. Acestea includ traume psihologice profunde, tulburări de stres post-traumatic, depresie, anxietate și deteriorarea relațiilor interpersonale.

Victima unui viol în familie poate suferi de tulburări psihologice severe, care necesită intervenție medicală și psihologică specializată. Efectele pe termen lung pot include dificultăți în relațiile viitoare și integrarea socială. Infracțiunea de viol în familie poate conduce la destrămarea unității familiale, afectând nu doar victima directă, ci și ceilalți membri ai familiei. În plus, stigmatizarea socială și percepția publică negativă pot avea consecințe asupra comunității în ansamblu.

Elementele constitutive ale infracțiunii de viol includ subiectul, obiectul juridic protejat, latura obiectivă și subiectivă, precum și circumstanțele agravante. În contextul familial, aceste elemente subliniază complexitatea și gravitatea crescută a infracțiunii. Înțelegerea clară și aplicarea riguroasă a acestor elemente sunt esențiale pentru asigurarea justiției și protecției efective a victimelor.

4. PARTICULARITĂȚI ALE VIOLULUI SĂVÂRȘIT ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE

Violul săvârșit asupra unui membru de familie implică particularități distincte, datorită contextului familial în care se produce. Relațiile de familie sunt caracterizate de încredere, dependență și autoritate, ceea ce poate intensifica trauma victimei și complica investigarea infracțiunii. În cadrul familial, agresorul se află adesea într-o poziție de autoritate sau încredere față de victimă, cum ar fi soțul, părintele sau fratele mai mare. Această dinamică de putere poate fi exploatată pentru a comite infracțiunea și pentru a menține controlul asupra victimei. De asemenea, victimele pot fi dependente economic sau social de agresor, ceea ce le îngreunează capacitatea de a raporta abuzul și de a căuta ajutor.

4.1 Impactul psihologic și emoțional

Impactul psihologic și emoțional al violului asupra unui membru de familie este deosebit de sever. Trauma psihologică poate include tulburări de stres post-traumatic (PTSD), depresie, anxietate și alte tulburări psihologice severe. Victimele se confruntă cu trădarea încrederii și cu violența venită din partea unei persoane apropiate, ceea ce agravează suferința. Efectele pe termen lung pot include dificultăți în stabilirea și menținerea relațiilor sănătoase, pierderea încrederii în oameni și izolare socială. Consilierea psihologică și sprijinul specializat sunt esențiale pentru recuperarea victimelor.

Codul Penal include dispoziții specifice pentru a proteja victimele și pentru a sancționa adecvat agresorii. Cu toate acestea, investigarea și urmărirea penală a violului familial prezintă provocări semnificative.

Colectarea probelor poate fi dificilă din cauza reticenței victimelor de a raporta infracțiunea și de a coopera cu autoritățile. Probele medicale, mărturiile și dovezile circumstanțiale sunt cruciale, dar adesea dificil de obținut. Victimele pot fi reticente în a raporta abuzul din cauza fricii de represalii, a dependenței economice sau emoționale de agresor și a stigmatizării sociale.

Educația și conștientizarea publicului cu privire la gravitatea violului familial și la resursele de sprijin disponibile sunt esențiale pentru prevenirea acestei infracțiuni și pentru sprijinirea victimelor. Campaniile de sensibilizare publică pot ajuta la reducerea stigmatizării și la încurajarea raportării infracțiunilor de viol familial.

De asemenea, formarea adecvată a profesioniștilor care interacționează cu victimele, inclusiv polițiști, personal medical și asistenți sociali, este crucială pentru asigurarea unui răspuns sensibil și eficient la nevoile acestora. Pregătirea corespunzătoare poate contribui la creșterea eficienței în investigarea și urmărirea penală a acestor cazuri.

5. MĂSURI DE PREVENIRE A VIOLULUI SĂVÂRȘIT ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE

- *Întărirea legislației și a cadrului juridic*

O măsură esențială de prevenire a violului asupra unui membru de familie este întărirea legislației și a cadrului juridic existent. Aceasta poate include:

- Reformarea Codului Penal: Adoptarea unor prevederi mai stricte și clar definite care să sancționeze violența sexuală în familie, inclusiv revizuirea și actualizarea periodică a legislației pentru a răspunde nevoilor societății.
- Implementarea unor politici clare: Crearea și implementarea unor politici naționale clare care să abordeze prevenirea și combaterea violului familial, cu un accent pe protecția victimelor și reabilitarea agresorilor.

- *Acces facilitat la servicii de sprijin*

Asigurarea accesului facilitat la servicii de sprijin pentru victime este crucială. Aceasta poate fi realizată prin:

- Crearea centrelor de sprijin: Stabilirea și finanțarea centrelor de sprijin specializate pentru victimele violenței familiale, care să ofere asistență medicală, psihologică și juridică.
- Linii de asistență telefonică: Implementarea unor linii de asistență telefonică disponibile 24/7, unde victimele pot raporta abuzul și pot primi consiliere și îndrumare.

- *Formarea și sensibilizarea profesioniștilor*

O măsură eficientă de prevenire constă în formarea și sensibilizarea profesioniștilor care interacționează cu victimele. Aceasta include:

- Traininguri specializate: Organizarea de traininguri și cursuri de formare continuă pentru polițiști, judecători, medici, asistenti sociali și alte persoane care pot întâlni victime ale violului familial, pentru a asigura un răspuns adecvat și sensibil.
- Campanii de sensibilizare: Dezvoltarea de campanii de sensibilizare în instituții, cum ar fi școlile și spitalele, pentru a educa profesioniștii despre semnele abuzului și modalitățile de intervenție.

• *Educația și conștientizarea publicului*

Educația publicului larg și conștientizarea sunt esențiale pentru prevenirea violenței familiale. Măsurile pot include:

- Campanii de educare publică: Lansarea de campanii media și programe educaționale pentru a informa publicul despre gravitatea violenței în familie și despre resursele disponibile pentru victime.
- Programe educaționale în școli: Integrarea unor programe educaționale în curriculum școlar pentru a educa tinerii despre respectul în relații, consimțământ și despre cum să identifice și să raporteze abuzurile.

• Colaborarea interinstituțională

O abordare eficientă pentru prevenirea violului familial implică colaborarea între diferite instituții și organizații. Măsuri specifice includ:

- Crearea de rețele de suport: Dezvoltarea unor rețele de colaborare între poliție, sistemul judiciar, serviciile medicale, organizațiile non-guvernamentale și alte entități relevante pentru a asigura un răspuns coordonat și eficient la cazurile de violență familială.
- Parteneriate cu organizații non-guvernamentale: Sprijinirea și finanțarea organizațiilor non-guvernamentale care oferă servicii pentru victimele violenței familiale, pentru a extinde capacitatea de răspuns și a îmbunătăți calitatea serviciilor oferite.

• *Monitorizarea și evaluarea politicilor*

Monitorizarea și evaluarea constantă a politicilor și programelor de prevenire sunt esențiale pentru a asigura eficacitatea acestora. Aceasta poate include:

- Evaluări periodice: Realizarea de evaluări periodice ale programelor și politicilor de prevenire pentru a identifica punctele forte și slabe și pentru a ajusta strategiile în consecință.
- Colectarea și analiza datelor: Colectarea și analizarea datelor privind cazurile de violență familială pentru a înțelege mai bine fenomenul și pentru a dezvolta politici bazate pe dovezi concrete.

CONCLUZIE

Violul săvârșit asupra unui membru de familie reprezintă o infracțiune gravă, cu consecințe devastatoare pentru victime și pentru dinamica familială. Această formă de violență implică nu doar aspecte legale și judiciare complexe, dar și implicații profun-

de asupra sănătății psihologice și emoționale a victimelor. Abordarea acestei probleme necesită o combinare eficientă de măsuri legislative, intervenții sociale și educative, și o colaborare strânsă între diferite entități și organizații. Îmbunătățirea legislației existente pentru a proteja mai eficient victimele, asigurarea unui acces facil la servicii de sprijin și formarea continuă a profesioniștilor sunt pași critici pentru prevenirea și combaterea violului în familie.

Educația publicului și sensibilizarea comunității sunt la fel de importante, contribuind la schimbarea atitudinilor și la promovarea unor relații sănătoase și respectuoase în cadrul familiei. În plus, monitorizarea constantă a politicilor și evaluarea periodică a măsurilor implementate sunt necesare pentru a asigura eficacitatea intervențiilor și pentru a răspunde dinamic nevoilor și provocărilor întâlnite în combaterea acestei forme grave de violență.

Prin implementarea acestor strategii integrate și prin angajamentul continuu al tuturor părților implicate, putem spera să reducem semnificativ numărul cazurilor de viol familial și să oferim un suport adecvat și respectuos victimelor acestor infracțiuni.

REFERINȚE

1. Codul Penal al Republicii Moldova
2. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova
3. McGlynn, Clare, și Marilyn Freeman. *Domestic Violence: Law, Policy, and Practice*
4. Payne, Brian P., și Randy R. Gainey. *Family Violence and Criminal Justice: A Life-Course Approach*
5. Lombard, Nancy, și Lesley McMillan (ed.). *Violence Against Women: Current Theory and Practice in Domestic Abuse, Sexual Violence and Exploitation*
6. Studii și rapoarte ale organizațiilor non-guvernamentale din Republica Moldova despre violența familială și abuzurile sexuale

SEMNELE SECUNDARE ALE LATURII SUBIECTIVE ÎN CAZUL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 238 CP RM: ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE

THE SECONDARY SUBJECTIVE SIGNS OF THE OFFENSES PROVIDED IN ARTICLE 238 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

CZU: 343.37:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.14**

Andrei STRATAN,
ORCID: 0000-0002-1590-7209
e-mail: andrei.stratan95@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In the context of Article 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the purpose appears as a mandatory element, being a special one, while the motive constitutes an optional element. In the text of the incriminating norm, we find three hypotheses of expressing the initial purpose pursued by the perpetrator when presenting false information to the victim, which creates certain discussions both among scholars and regarding the lack of uniformity reflected in judicial practice. A distinct aspect of this crime is the necessity of achieving the primary purpose; otherwise, it will be considered an attempt at one of the offenses provided for in Article 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. On the other hand, the final purpose of the offenses provided for in Article 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is the temporary use of the financial means representing the amount of the obtained credit or loan, and the omission of demonstrating this fact generates errors in qualification.*

Keywords: *credit, insurance compensation/indemnity, temporary use, primary purpose, final purpose.*

Cuvinte-cheie: *credit, despăgubire/indemnizație de asigurare, folosință temporară, scop primar, scop final.*

INTRODUCERE

Criminalitatea economică reprezintă una dintre principalele cauze care generează stoparea procesului de dezvoltare firească a unei economii de piață. Drept consecință, rolul legiuitorului este unul determinant în luarea unor măsuri față de faptele social-mente periculoase pasibile să lezeze sau să pună în pericol economia națională. Faptele prevăzute la art.238 din Codul penal al Republicii Moldova [1] (în continuare – CP RM) se regăsesc în rândul infracțiunilor penale ce afectează economia națională. Prin prisma acestor norme, legiuitorul interzice, sub sancțiunea unei pedepse, dobândirea prin înșelăciune a unor mijloace bănești creditare, atunci când făptuitorul urmărește scopul folosinței lor temporare. În acest sens, reieșind din construcția tehnico-legislativă a normei, pe lângă vinovăție latura subiectivă a infracțiunii cuprinde și unele semne facultative care, în unele cazuri, pot deveni obligatorii, acestea fiind scopul și motivul.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetarea este fundamentată pe: doctrina de specialitate națională, cea străină, reglementările naționale cu caracter penal și practica judiciară autohtonă.

Sursele bibliografice utilizate în procesul investigației au predeterminat metodologia de cercetare.

Astfel, la realizarea scopului și a obiectivelor stabilite au fost folosite următoarele metode: metoda logică (rațională), metoda sistemică și metoda empirică.

Metoda logică (rațională) este folosită în mod abundent, în special: în procesul aflării conținutului infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM; în procesul delimitării infracțiunilor consemnate la art.238 CP RM de alte fapte penale similare.

Metoda sistemică este folosită pe parcursul identificării conținutului constitutiv al infracțiunilor specificate la art.238 CP RM din perspectiva coroborării normelor acestui articol cu alte norme de incriminare.

Metoda empirică este folosită cu ocazia cercetării practicii judiciare naționale în materia răspunderii penale pentru dobândirea prin înșelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM, scopul apare pe post de semn obligatoriu [2], fiind unul special [3], în timp ce motivul constituie semn facultativ. De asemenea, identificăm două categorii de scop: scopul primar (inițial) și scopul final.

În textul normei de incriminare regăsim trei ipoteze de exprimare a scopului inițial pe care îl urmărește făptuitorul atunci când prezintă victimei informații false:

a) obținerea unui credit, a unui împrumut, a unei despăgubiri sau a unei indemnizații de asigurare;
b) obținerea unui credit, a unui împrumut, a unei despăgubiri sau a unei indemnizații de asigurare, în sumă majorată;
c) obținerea unui credit sau a unui împrumut în condiții avantajoase.

Reieșind din prezența dublului scop în cazul infracțiunilor analizate, atestăm o excepție de la regula încadrării faptelor penale în ipoteza realizării scopului infracțional. Așadar, realizarea scopului primar este necesară. *Per a contrario*, nerealizarea scopului primar poate fi calificată ca tentativă la una dintre infracțiunile prevăzute la art.238 CP RM.

Această excepție este determinată de mecanismul de săvârșire etapizată a faptei prejudiciabile, precum și de relația existentă între scopul infracțiunii și urmarea prejudiciabilă. Scopul primar evoluează în postura de finalitate urmărită prin săvârșirea acțiunii inițiale, *i.e.* prin prezentarea unor informații false. În același timp, atingerea scopului primar marchează momentul săvârșirii acțiunii finale din conținutul faptei prejudiciabile, concretizare în obținerea efectivă a mijloacelor bănești. Tot atunci este cauzată urmarea prejudiciabilă în dauna victimei.

În cele ce urmează vor fi expuse fiecare dintre cele trei finalități primare.

Scopul obținerii unui credit sau a unui împrumut. În această ipoteză făptuitorul „dorește să-și exercite efectiv dreptul contractual de primire de la instituția financiară, de la organizația financiară nebancară, de la asociația de economii și împrumut […] a mijloacelor în mărime mai mare sau egală cu 500 unități convenționale" [4]. Această formă de exprimare a scopului primar este cea mai des întâlnită în practica judiciară. Or, în cele mai dese cazuri, prezentând informații false, făptuitorul urmărește să obțină la propriu un credit sau un împrumut.

Scopul obținerii unui credit sau a unui împrumut în sumă majorată. În opinia autoarei S.Prodan „majorarea sumei creditului consistă în obținerea creditului într-o mărime care depășește plafonul legal admisibil în cazul solicitantului de credit respectiv" [5]. Această explicație poate fi extrapolată și în contextul obținerii unui împrumut în sumă majorată.

Reiese că, în această ipoteză, făptuitorul obține un credit sau un împrumut într-un cuantum mai mare, decât cel pe care, în mod normal, putea să-l obțină. În atare situații, limita maximă a creditului sau a împrumutului, pasibil de accesat, este prevăzută în lege sau este reflectată în politica de creditare a unor anumitor credite sau în politica de acordare a unor împrumuturi anumite.

Scopul obținerii unui credit sau a unui împrumut în condiții avantajoase.

În această ipoteză solicitantul de credit sau de împrumut obține un produs de creditare sau de împrumut care, în virtutea legislației în vigoare sau a politicii instituțiilor financiare, a organizațiilor financiare nebancare sau a asociațiilor de economii și împrumut, se acordă, în exclusivitate, unor categorii de persoane.

Articolul 238 CP RM devine aplicabil ori de câte ori făptuitorul încearcă să se atribuie, nejustificat, prin prezentarea unor informații false, în categoria persoanelor avantajate la contractarea unor credite sau împrumuturi. De exemplu, făptuitorul prezintă băncii documente ce atestă, în mod eronat, că acesta este participant la acțiunile de luptă în Afganistan.

Deci, obținerea creditului sau a împrumutului în condiții avantajoase poate avea loc în baza unor acte normative sau în baza deciziei creditorului (instituției financiare, organizației financiare nebancare sau asociației de economii și împrumut) ținând cont de principiul libertății contractuale. Condițiile avantajoase pot privi: acordarea creditului cu mici dobânzi sau, în genere, fără careva dobânzi contractuale; acordarea unui termen mai mare pentru rambursarea sumei creditului; acordarea unor credite fără gaj sau peste limita normală pentru atare credite [6] etc.

Subliniem că cele trei finalități primare nu trebuie confundate. Studiul empiric efectuat denotă că, practicienii dreptului penal întâmpină dificultăți în procesul identificării scopului inițial urmărit de făptuitor. Este exemplificativă următoarea speță: „*F.V. în luna august 2010 a prezentat cu bună știință informație falsă băncii „MA" în scopul obținerii unui credit în condiții avantajoase și majorării proporției acestuia, și anume, certificatul de salariu eliberat de Î.I. „M.M." cu conținut fals privind mărimea salariului*" [7].

Și în speța ce urmează avem rezerve în raport cu stabilirea scopului primar urmărit de făptuitor. În fapt, inculpatului S.N. i se impută că „*fiind administrator al SRL „E”, având scopul contractării unui credit prin înșelăciune, în condiții avantajoase, a falsificat rapoartele financiare și bilanțurile contabile ale întreprinderii, în rezultat, obținând din contul băncii „BS” SA un credit în sumă de 550.000 lei*”[8].

Remarcăm că, în speță, inculpatul S.N. nu a urmărit scopul obținerii unui credit în condiții avantajoase, ci a urmărit scopul obținerii unui credit.

Aceeași rezervă o avem și față de alte spețe judiciare [9] în care, la încadrare, a fost reținut scopul obținerii unui credit în condiții avantajoase.

Soluții de încadrare evidențiate demonstrează că, în practica judiciară, nu se prea face distincție între cele trei finalități primare pasibile de urmărit de către făptuitor. Acest fapt ne determină să credem, că normele înscrise la art.238 CP RM, din perspectiva redării scopului primar al infracțiunii, ar putea să fie neclare pentru practicienii dreptului penal. În atare circumstanțe, o posibilă soluție ar fi modificarea dispoziției normei prin înlăturarea posibilității de interpretare neclară a scopului primar urmărit de către făptuitor. În opinia noastră, legiuitorul moldav ar trebui să renunțe la specificarea scopului primar al infracțiunii în textul normei de incriminare.

În alt registru, în continuare vom aborda scopul final al infracțiunilor analizate, care de asemenea reprezintă un semn obligatoriu [10] al acestor infracțiuni. De menționat că scopul final nu este prevăzut în mod expres în dispoziția normei, ci rezultă, în mod implicit.

La concret, scopul final al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM constă în folosința temporară a mijloacelor bănești reprezentând suma creditului sau a împrumutului obținut.

Argumente în acest sens sunt consemnate în doctrina de specialitate, atât autohtonă [11], cât și cea străină [12], fiind practic unanime la acest capitol. Bunăoară, V.Stati consemnează că scopul infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM nu-l formează sustragerea mijloacelor bănești, ci folosința lor temporară [13]. De aceeași părere este I.Botezatu, subliniind că „în cazul infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM scopul este folosința temporară” [14].

În *al doilea rând*, la această concluzie ajungem prin interpretarea sistematică a textului incriminator consemnat la art.238 CP RM în raport cu cel consfințit la art.190 CP RM. Precizăm că infracțiunile prevăzute la art.238 CP RM se deosebesc de cele înscrise la art.190 CP RM, în mare parte, prin scopul diferit urmărit de către făptuitor. În cazul infracțiunilor de escrocherie făptuitorul tinde spre realizarea scopului de cupiditate. *Per a contrario*, în situația infracțiunilor specificate la art.238 CP RM făptuitorul urmărește scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești.

În *al treilea rând*, scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești obținute este consfințit, într-o manieră cât se poate de explicită, în textul hotărârii Plenului CSJ „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004. Astfel, la pct.2 din această hotărâre se menționează: „Nu formea-

ză componența de sustragere faptele ilegale care nu sunt îndreptate spre luare, ci spre folosința temporară a bunurilor. […] asemenea fapte pot fi calificate conform art.196, 238 CP RM" [15].

În practica judiciară națională sunt sesizate spețe în care este evidențiat scopul final urmărit de către făptuitor.

De exemplu, într-o speță instanța a constatat următoarele: „*B.A. a prezentat certificate salariale și copii ale carnetului de muncă false filialei B. a BC „M" SA din mun. Chișinău bd. D., 49/14, cu scopul de a obține un credit în valoare de 92.000 lei, pe care urmărea să-i restituie înapoi*" [16].

Asemănător, într-o altă speță, instanța a punctat că „*scopul folosinței temporare, și nu scopul sustragerii, este cel care l-a urmărit inculpatul prin săvârșirea infracțiunii*" [17].

Din păcate, întâlnim și spețe în care este evidențiat greșit scopul final urmărit de către făptuitor. De pildă, din următoarea statuare a instanței reiese clar înțelegerea greșită a scopului final urmărit de către făptuitor în procesul săvârșirii infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.238 CP RM: „*inculpatul a achitat câteva rate, însă ulterior nu a mai achitat, prin ce se confirmă că scopul acestuia era de a lua un credit fără să-l restituie în totalitate [...]*" [18].

În *al patrulea rând*, concluzia noastră mai este întemeiată pe o analiză comparată a textului art.238 CP RM cu cea a textului art.240 CP RM. Astfel, remarcăm că în textul art.240 CP RM este înscris semnul negativ „dacă fapta nu constituie o însușire". Respectiv, în cazul acestor infracțiuni făptuitorul trebuie să urmărească scopul folosinței temporare. În caz contrar, art.240 CP RM devine inaplicabil, cele comise urmând a fi apreciate drept sustragere.

În altă privință, avându-se în vedere cele enunțate mai sus (cu privire la scopul final al infracțiunii), constatăm că art.238 CP RM este inaplicabil în ipoteza în care făptuitorul urmărește scopul obținerii unei despăgubiri sau a unei indemnizații de asigurare ori scopul majorării sumei acestora. Or, în această situație, făptuitorul nu poate urmări drept scop final folosința temporară a mijloacelor bănești obținute. Aceasta deoarece, spre deosebire de credit sau împrumut, despăgubirea și indemnizația de asigurare intră în stăpânirea definitivă a făptuitorului, nu însă în stăpânirea temporară a acestuia.

În acest sens, considerăm necesar ca răspunderea pentru escrocheria în sfera asigurărilor să fie reglementată în conținutul unei norme distincte, fapt care va accentua predispoziția legiuitorului de a contracara fenomenul înșelăciunii în sfera asigurărilor.

În continuare, va fi analizat impulsul ce determină făptuitorul să comită infracțiunea, contribuind la formarea atitudinii psihice a făptuitorului față de cele comise – motivul infracțiunii.

Potrivit opiniei doctrinarilor, motivul infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM „se exprimă de cele mai dese ori în interesul material" [19]. La rândul său, autorul bielorus A.I. Kasianik [20], în afara interesului material identifică următoarele motive ce pot sta la baza săvârșirii infracțiunilor examinate: carierismul, dorința de a stabili o activitate economică normală.

În acest registru, semnalăm că legea penală nu cuprinde o definiție a „interesului material”. Totodată, o definiție a acestei noțiuni regăsim la pct.5.2. din Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP RM), nr.11 din 24.12.2012: „Interesul material constituie motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)” [21].

Deși este un semn secundar al infracțiunlor analizate, suntem de părerea că motivul infracțiunii urmează a fi luat în calcul, mai cu seamă, la aplicarea pedepsei.

CONCLUZII

În vederea aplicării art.238 CP RM nu prezintă relevanță dacă făptuitorul nu a restituit în termen suma mijloacelor bănești obținute. De asemenea, nu contează nici dacă făptuitorul a restituit integral sau parțial suma mijloacelor bănești obținute. Mai mult, nu interesează nici dacă făptuitorul, în genere, a restituit ceva din suma creditului sau a împrumutului obținut. Important ca în toate aceste ipoteze făptuitorul să fi urmărit scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești obținute, cu ulterioara lor rambursare către creditor;

Cele comise trebuie calificate în baza art.238 CP RM, ci nu în baza art.190 CP RM atunci când intenția de a nu rambursa creditul sau împrumutul apare ulterior momentului obținerii efective a mijloacelor bănești.

REFERINȚE

1. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. БАЛЯБИН, В.Н., ВОРОНЦОВА, С.В. Уголовно-правовое обеспечение безопасности банковского кредитования и проведения расчетов. Москва: Проспект, 2016, с. 48.
3. МОЙСИК, В.Р. *Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами:* автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Київ, 2002, с. 11; БАЙДА, А., СКЛЕЗЬ, О. Особливості кваліфікації злочинів за статтею 222 Кримінального Кодексу України «Шахрайство з фінансовими ресурсами». În: *Підприємництво господарство і право,* 2020, № 5, с. 222.
4. STATI, V. Infracțiunile prevăzute la art. 238 și 239 CP RM în lumina amendamentelor operate în Codul penal la 25.07.2014. În*: Revista Științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”, Seria „Științe sociale”*, 2015, nr. 3 (83), p. 214.

5. PRODAN, S. Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art. 238 și 239 C. pen. RM. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 2, p. 55.
6. АБРАМОВ, В.Ю. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями в сфере банковского кредитования*: дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 1998, с. 47.
7. *Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 02 aprilie 2019. Dosarul nr. 1-101/2017*. [citat 24.10.2022] În: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/286a755b-1855-e911-80d7-0050568b021b
8. *Sentința Judecătoriei Ungheni din 01 martie 2013. Dosarul nr. 1-58/2013*. [citat 24.10.2022] În: https://jun.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/17ec145a-da84-e211-94a1-00215abc91b3; *Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25 martie 2014. Dosarul nr. 1ra-122/2014*. [citat 24.10.2022] În: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=1840
9. *Sentința Judecătoriei Bălți din 05 noiembrie 2014. Dosarul nr. 1-99/2014*. [citat 24.10.2022] În: https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/402bac46-df64-e411-8956-005056a5fb1a; *Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 14 martie 2017. Dosarul nr. 1ra-191/2017*. [citat 24.10.2022] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=8433; *Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 03 noiembrie 2021. Dosarul nr. 1-2170/2020*. [citat 24.10.2022] În: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a936f728-c75f-4aa8-bcd2-2c115c27a705
10. КАСЬЯНИК, А.И. Признаки субъективной стороны в составе выманивания кредита или дотаций. În: *Веснік Брэсцкага універсітэта. Серыя гуманітарных і грамадскіх навук,* 2008, № 1 (32), с. 129.
11. BRÎNZA, S., STATI, V. Drept penal. Partea Specială. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 50; BRÎNZA, S., STATI V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 58; STATI, V. Infracțiuni economice: note de curs. Ed. a 3-a, rev. și actualizată până la data de 1 mai 2019. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 102; STATI, V. Infracțiuni economice: note de curs. Ed. a 2-a, rev. și actualizată. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 98; STATI, V. Infracțiunile prevăzute la art. 238 și 239 CP RM în lumina amendamentelor operate în Codul penal la 25.07.2014. În: Revista Științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae", Seria „Științe sociale", 2015, nr. 3 (83), p. 214; POALELUNGI, M. et al. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 804.
12. Российское уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов. Под ред. В.С. КОМИССАРОВА. Санкт-Петербург: Питер, 2008, с. 281; ТРЕТЬЯКОВ, Р.И. Незаконное получение кредита (ст. 176 УК РФ): некоторые проблемы теории и практики. În: Проблемы современной юридической науки и практики: сборник статей студентов, аспирантов и молодых ученых. Т.2. Красноярск: ИПК СФУ, 2011, с. 239; ШАЛЯПИНА,

М.Ю. Ответственности за незаконное получение кредита по Уголовному кодексу Российской Федерации. În: Общество и право, 2014, № 2 (48), с. 127; ФЕДЧЕНКО, А.В. Уголовная ответственность за мошенничество в сфере кредитования. În: Научный журнал КубГАУ, 2016, № 123 (09), сс. 9-10.

13. СТАТИ, В.А. Качество уголовного законодательства Украины и Республики Молдова об ответственности за мошенничество с финансовыми ресурсами. În: *Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції „Шістнадцяті економіко-правові дискусії (юридичне спрямування)”*, Львів, 2017, с. 70.
14. BOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2010, p. 110.
15. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004. [citat 24.10.2022] În: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310
16. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 10 decembrie 2021. Dosarul nr. 1-584/2020. [citat 24.10.2022] În: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/dd737719-bc70-45bc-a556-79cb29a9ae7d
17. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 25 septembrie 2014. Dosarul nr. 1a-1362/2014. [citat 24.10.2022] În: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ee06a6ca-ad5d-e411-8e3e-005056a5d154
18. Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 24 noiembrie 2020. Dosarul nr. 1-2667/2019. [citat 24.10.2022] În: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cb50480a-6441-4028-a37a-a712af390e3f
19. BRÎNZA, S., STATI V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 61; ЗОЛОТОВА, Н.М. Преступления в сфере кредитования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2008, с. 24; МОЙСИК, В.Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Київ, 2002, с. 11; POALELUNGI, M. et al. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 804.
20. КАСЬЯНИК, А.И. Признаки субъективной стороны в составе выманивания кредита или дотаций. În: *Веснік Брэсцкага універсітэта. Серыя гуманітарных і грамадскіх навук,* 2008, № 1 (32), с. 128.
21. *Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP RM), nr. 11 din 24.12.2012.* [citat 24.10.2022] În: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318

OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL EXERCITĂRII ATRIBUȚIILOR ÎN SECTORUL PUBLIC ÎN SITUAȚIE DE CONFLICT DE INTERESE: CONOTAȚII DE DREPT COMPARAT

THE GENERIC JURIDICAL OBJECT OF THE EXERCISE OF DUTIES IN THE PUBLIC SECTOR IN A SITUATION OF CONFLICT OF INTERESTS: CONNOTATIONS OF COMPARATIVE LAW

CZU: 343.213:343.353:340.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.15**

Iancu ZAPOROJAN,
ORCID: 0009-0001-5573-1447
e-mail: zaporojaniancu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The generic juridical object is common for the offenses provided by the same chapter of the criminal law. In the present investigation, we propose to establish the comparative law connotations of the generic juridical object of the offenses provided by the art. 326[1] "The exercise of duties in the public sector in a situation of conflict of interests" of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In foreign criminal laws, the generic juridical object of the exercise of duties in the public sector in a situation of conflict of interests, is designed according to the criminal policy priorities of each state. It would not be correct at all to say that a wrong approach is established in those foreign criminal laws where the generic juridical object of the respective offenses is formed by the social values (and associated social relations) protected against: corruption and/or abuse of office; financial offenses. Simply, in the respective states (Luxembourg, Nigeria, Norway etc.), the emphasis of criminal policy is placed in a different way than in the criminal law of the Republic of Moldova.*

Keywords*:conflict of interests; financial crimes; service offences; the generic legal object of the crime; the public sphere.*

Cuvinte-cheie: *conflict de interese; infracțiuni financiare; infracțiuni de serviciu; obiectul juridic generic al infracţiunii; sfera publică.*

INTRODUCERE

În investigația de față ne propunem să stabilim conotațiile de drept comparat ale obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art. 326[1] CP RM. În acest mod ne putem da seama cât de reușită a fost concepția pusă la baza includerii acestui articol în Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. De asemenea, pe această cale putem afla care au fost criteriile în baza cărora, în legile penale ale altor țări, a fost selectată valoarea socială fundamentală, apărată împotriva infracțiunilor care se aseamănă sub anumite aspecte cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru a aduce la îndeplinire scopul şi obiectivele sus-menționate, am recurs la: metoda juridică formală (dogmatică); metoda analizei sistemice; metoda juridică comparativă; metoda istorică. Au fost analizate, în mod special, art. 326[1] CP RM și normele corespondente din legislația altor țări (Albania, Andorra, Belgia, Croația, Elveția, Franța, Luxemburg, Monaco, Nigeria, Norvegia, România, Spania, SUA). În cazul României, analiza a fost efectuată și din perspectivă istorică, fiind analizate codurile penale din 1968, 2004 și 2009, dar și o lege specială cu dispoziții penale din 2000.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Răspunderea pentru exercitarea atribuţiilor în sectorul public în situaţie de conflict de interese este prevăzută în art. 326[1] CP RM care face parte din Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. În titlul acestui capitol este utilizată formularea „Infracţiuni contra bunei desfăşurări a activităţii în sfera publică” [1]. Aceasta înseamnă că, în cazul obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, baza grupării valorilor sociale (și a relațiilor sociale asociate) o reprezintă sfera publică. Înțelegem că sintagma „sfera publică” este folosită de legiuitor ca antiteză în raport cu sintagma „sectorul privat” din denumirea Capitolului XVI al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Or, articolele din acest din urmă capitol prevăd răspunderea pentru infracțiuni care constituie „replicile” din sectorul privat al unor infracțiuni prevăzute în Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova: luarea de mită (art. 333 CP RM) – coruperea pasivă (art. 324 CP RM); darea de mită (art. 334 CP RM) – coruperea activă (art. 325 CP RM); abuzul de serviciu (art. 335 CP RM) – abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art. 327 CP RM). Doar falsul în documente contabile (art. 335[1] CP RM) nu se încadrează în acest tipar, constituind o excepție de la regulă.

În legile penale ale unor state atestăm abordări similare de concepere a obiectului juridic generic al infracțiunilor ce prezintă anumite asemănări cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM.

De exemplu, în Titlul V din Codul penal al României din 2009, art. 301 „Folosirea funcției pentru favorizarea unor persoane” [2] este amplasat în Capitolul II „Infracțiuni de serviciu” [2]. În Capitolul III al Legii României nr. 78 din 08.05.2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, art. 11 (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) face parte din Secțiunea a 3-a „Infracțiuni asimilate infracțiunilor de corupție” [3]. În Codul penal al României din 1968, art. 253[1] (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) face parte din Capitolul I „Infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul” [4] din Titlul VI. În Codul penal al Republicii Albania, art. 257 (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) face parte din Secțiunea II „Acte penale împotriva activității publice săvârșite de funcționarii publici” [5] din Capitolul VIII. În Codul penal al Confederației Elvețiene, art. 314 „Conduita nepotrivită manifes-

tată în procesul de îndeplinire a funcției publice" [6] este inclus în Titlul optsprezece „Infracțiuni împotriva îndatoririi oficiale sau profesionale" [6]. În Codul penal al Republicii Croația, art. 292 „Favorizări ilegale" [7] face parte din Capitolul XXVIII „Infracţiuni împotriva datoriilor oficiale de serviciu" [7].

În legile penale ale altor state, obiectul juridic generic al infracțiunilor, care se aseamănă sub anumite aspecte cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, este conceput într-un alt mod.

Astfel, în unele cazuri, obiectul juridic generic al infracțiunilor respective îl formează valorile sociale (și relațiile sociale asociate) protejate împotriva abuzului de serviciu. O astfel de abordare este mai îngustă decât cea promovată în Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. De exemplu, în Codul penal al Principatului Andorrei, art. 391 „Imixtiunea intereselor private în serviciul public" [8] face parte din Capitolul VII „Alte abuzuri în exercitarea funcției publice" [8] din Titlul XXI. În Codul penal al Regatului Belgiei, art. 245 (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) este parte a Capitolului III „Deturnarea, extorcarea de fonduri şi obţinerea de foloase comise de persoane care exercită o funcţie publică" [9] din Titlul IV. În Codul penal al Republicii Franceze, art. 432-12, 432-12-1 și 432-13 (care corespund cu art. 326[1] CP RM) fac parte nu din Alineatul 3 „Despre obţinerea ilegală de foloase" [10] al Secțiunii 3 a Capitolului II din Titlul III al Cărții IV a părții legislative. În Codul penal al Regatului Spaniei, art. 441 (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) este amplasat în Capitolul IX „Negocieri şi activităţi interzise funcţionarilor publici şi abuzul în exercitarea funcţiilor lor" [11] al Titlului XIX.

Am identificat un singur caz, în care obiectul juridic generic al infracțiunilor care prezintă anumite asemănări cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, îl constituie valorile sociale (și relațiile sociale asociate) protejate împotriva coruperii și a abuzului de serviciu. O astfel de abordare eclectică este promovată în Codul penal al Republicii Federale Nigeria. În acest cod, art. 101 „Funcționari publici interesați de contracte" [12], art. 102 „Funcționari publici cu statut special sau cu atribuții speciale însărcinați cu administrarea bunurilor" [12] și art. 103 „Afirmații false ale funcționarilor" [12] (care corespund cu art. 326[1] CP RM) sunt înglobate Capitolul 12 „Coruperea și abuzul în serviciu" [12].

În cazuri de altă natură, obiectul juridic generic al infracțiunilor, care prezintă anumite asemănări cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, îl formează valorile sociale (și relațiile sociale asociate) protejate împotriva coruperii. O astfel de abordare este calitativ diferită în comparație cu cea consacrată în Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova. De exemplu, În Codul penal al României din 2004, art. 311 „Remunerația injustă" [13] (care comportă anumite similitudini cu art. 326[1] CP RM) face parte din Capitolul I „Crime şi delicte de corupţie" [13] al Titlului VI. În Codul penal al Principatului Monaco, art. 113-1, 113-1bis și 114 (care corespund cu art. 326[1] CP RM) sunt amplasate în Paragraful IV „Preluarea ilegală de interese, coruperea și traficul de influență" [14] din Secțiunea a 2-a a Capitolului III. În Titlul 18 „Infracțiuni

și procedură penală” [15] al Codului Statelor Unite ale Americii, § 208 „Fapte care afectează un interes financiar personal” [15] este încorporat în Capitolul 11 „Mită, corupere și conflicte de interese” [15] al Părții I.

Diferă de abordarea din Capitolul XV al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova și concepția promovată de legiuitorii luxemburghez și norvegian. Aceștia concep obiectul juridic generic al infracțiunilor, care prezintă anumite asemănări cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, ca fiind constituit din valorile sociale (și relațiile sociale asociate) protejate împotriva infracțiunilor financiare. De exemplu, în Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg, art. 245 (care corespunde cu art. 326[1] CP RM) face parte din compartimentul „Despre încasarea ilegală de dobânzi” [16] din Capitolul III. În Codul penal al Regatului Norvegiei, secț. 390 „Încălcarea încrederii financiare” [17] și secț. 391 „Încălcarea agravată a încrederii financiare” [17] (care corespund cu art. 326[1] CP RM) fac parte din Capitolul 30 „Fraude, fraudă fiscală și infracțiuni financiare similare” [17].

Exemplele, pe care le-am prezentat mai sus, demonstrează că obiectul juridic generic al infracțiunilor, care prezintă similarități cu infracțiunile de la art. 326[1] CP RM, este conceput în dependență de prioritățile politicii penale ale fiecărui stat. Nu este greșită abordarea consacrată în acele legi penale străine în care obiectul juridic generic al infracțiunilor respective este reprezentat de alte valori sociale decât sfera publică. Aceste valori sociale sunt ocrotite fie împotriva infracțiunilor de corupție și/sau de abuz de serviciu, fie împotriva infracțiunilor financiare.

CONCLUZII

În încheiere, menționăm că, legile penale al altor țări, obiectul juridic generic al infracțiunilor, care se aseamănă sub anumite aspecte cu infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, este conceput în funcție de prioritățile politicii penale ale fiecărui stat. În unele dintre statele respective, accentele politicii penale sunt plasate în alt mod decât în legea penală a Republicii Moldova. Din aceste considerente, nu ar fi deloc corect să afirmăm că este greșită abordarea consacrată în acele legi penale străine în care obiectul juridic generic al infracțiunilor respective îl formează valorile sociale (și relațiile sociale asociate) protejate împotriva: coruperii și/sau abuzului de serviciu; infracțiunilor financiare.

REFERINȚE

1. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
2. Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
3. Legea României pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție: nr. 78 din 08.05 mai 2000. În: *Monitorul Oficial al României*, 2000, nr. 219.

4. Codul penal al României: nr. 15 din 21.06.1968. În: *Buletinul Oficial*, 1968, nr. 79-79 bis.
5. *Criminal Code of the Republic of Albania*. Disponibil: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/bb/Albania_CC_1995_am2017_en.pdf [Accesat 17.07.2024]
6. *Swiss Criminal Code*. În: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en [Accesat 17.07.2024]
7. *Codul penal al Republicii Croaţia*. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html [Accesat 17.07.2024]
8. *Criminal Code of the Principality of Andorra*. În: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/2e/Andorra_CC_2005_fr.pdf [Accesat 17.07.2024]
9. *Codul penal al Regatului Belgiei*. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Belgia-RO.html [Accesat 17.07.2024]
10. Codul penal al Republicii Franceze. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html [Accesat 17.07.2024]
11. *Codul penal al Regatului Spaniei*. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html [Accesat 17.07.2024]
12. *Nigeria: Criminal Code Act*. În: lawsofnigeria.placng.org/laws/C38.pdf [Accesat 17.07.2024]
13. Codul penal al României: nr. 286 din 28.06.2004. În: *Monitorul Oficial al României*, 2004, nr. 575.
14. Code pénal. În: https://legimonaco.mc/code/code-penal/ [Accesat 17.07.2024]
15. *U.S. Code Title 18*. În: https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim [Accesat 17.07.2024]
16. *Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg*. În: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Luxemburg-RO.html [Accesat 17.07.2024]
17. *Penal Code of Norway*. În: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/4f/Norway_Penal%20Code.pdf [Accesat 17.07.2024]

SOME COMPARATIVE LAW ASPECTS OF CITIZENSHIP LEGISLATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

CATEVA ASPECTE DE DREPT COMPARAT ALE LEGISLATIEI CETATENIEI IN REPUBLICA MOLDOVA SI ROMANIA

CZU: 342.71:340(478:498)(094) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.16**

Andrei TINU,
e-mail: andrei_tinu@yahoo.com
„Titu Maiorescu" University, Bucharest, Romania

Summary. *With a Romanian historical and cultural background, with a common future within the Euro-Atlantic bodies, Romania and the Republic of Moldova continue the effort of democratization and harmonization of national legislation with the community acquis, the amendments and adaptations also targeting legal procedures and technical conditions for their fulfilment. The electronic certificate, the collection of biometric data, the reduction or, where appropriate, an increase in the processing time for applications for naturalization or recognition of citizenship are elements which are or will be part of the legislation on citizenship in the Republic of Moldova and Romania.*

Keywords: *citizenship, Republic of Moldova, Romania, legislation, Euro-Atlantic bodies*

INTRODUCTION

The present study has the merit of analysing the mirror image of the legislation related to the acquisition or loss of citizenship in two of the Eastern European states: Romania and the Republic of Moldova. Moldova largely comprises the former territory of the historical province of Bessarabia, which was part of the Kingdom of Romania between March 27/April 9, 1918, and June 28, 1940, and is inhabited by 2512800 people (as of January 1, 2023)[1]. Over 80% of the population are ethnic Romanians [2], declaring themselves Moldovans and Romanians. Many of them, approximately one million people of Bessarabia, are full citizens of Romania [3] and enjoy the status of European citizens.

Through this paper, the author wishes to open new research directions, aimed at providing answers to legitimate questions: what are the common elements of the legislation on the individual's right to apply for citizenship of the Republic of Moldova and Romania; what are the obstacles to the realization of a common legislative framework, considering the historical and ethno-linguistic elements characteristic of Romanian and Moldovan citizens?

In this article, the author has analysed general and specialized works, the legislation related to citizenship in both countries and statistical data provided by the institutions of the Republic of Moldova and Romania. Among the materials used are Constitution of Romania[4], Constitution of the Republic of Moldova[5], Romanian Citizenship Law no. 21/1991[6], Citizenship Law of the Republic of Moldova no. 1024/1994[7], general and special works[8], online resources[9].

Administrative procedures for obtaining Romanian citizenship

The courts of the EU have held, in the numerous cases brought before them, that the right to acquire or retain the nationality of a particular state is not guaranteed by the Convention or its protocols. Apart from this, the Court leaves room for interpretation, admitting that arbitrary denial of nationality may, in certain circumstances, be controversial and run counter to Article 8 of the Convention, given the major implications, ultimately harmful to the social climate of the individual and his or her relationship to the society in which he or she lives. In support of this assertion, the ECtHR has pronounced itself in a positive manner (*Petropavlovskis v. Latvia, Ramadan v. Malta, K2 v. the United Kingdom)*, agreeing on a type of legal symmetry between the situation of withdrawal of citizenship already granted and the case of refusal to grant citizenship. The Court considers that the two situations are governed by the same principle, namely the same rationale, since they may lead to a similar, if not more severe, interference with respect for the private and family life of the individual. However, it is necessary to mention the source of this measure, so that, in the above-mentioned situations, the measure depriving the applicants of their citizenship was the consequence of their culpable behaviour, being the result of their actions see GEO No 147/2008.

According to the Romanian legislation in force, the ways of obtaining Romanian citizenship are **by birth**, by adoption or upon application. The acquisition of Romanian citizenship by birth, as a direct effect of the philosophical legal principal *jus sanguinis*, means that a person born of at least one Romanian citizen parent, regardless of place of birth, is a Romanian citizen. Obtaining citizenship **by adoption** occurs when the minor who is a foreign citizen or without citizenship obtains Romanian citizenship by adoption, if the adopters are Romanian citizens or, if only one of the adopters is a Romanian citizen, the citizenship of the adopted minor will be decided by mutual agreement between the adopters. Depending on the age of the adoptee the consent of the adoptee is required, according to art. 5 and 6 of Law no. 21/1991.

In the category of obtaining Romanian citizenship **upon application**, there is a simplified procedure for the regaining of Romanian citizenship by former Romanian citizens, their descendants up to the second degree included (Art. 10) and persons who received Romanian citizenship by birth or adoption (including their descendants up to the third degree) and who lost it involuntarily (Art. 11).

Foreigners can apply for Romanian citizenship if they fulfil certain conditions provided by the Romanian Citizenship Law. In order to obtain this right, the applicant of

full age must have been born and domiciled in Romania at the time of submitting the application or, although not born in Romania, has been domiciled in Romania for at least eight years or, if married to a Romanian citizen, for at least five years from the date of the marriage[10]; he/she proves that he/she is loyal to the Romanian State, that he/she does not have and has not had any actions against the rule of law or national security has a sufficient income in Romania to have a decent standard of living, under the conditions established by the legislation on the status of foreigners; is of good repute and has not been convicted in the country or abroad for a crime that makes him unworthy of being a Romanian citizen; has knowledge of the Romanian language, Romanian culture and civilization, which allow him to integrate easily into social life; is familiar with the provisions of the fundamental law and knows the national anthem (Law no. 21/1991, art. 8).

As a way of working, applications for Romanian citizenship are settled primarily according to the legal basis of the application in question [granting - art. 8, granting special contributions - art. 81, granting of sportsmen by HG - art. 82, granting of minors - art. 9, regaining - art. 10, regaining - art. 11, regaining minors - art. 10 paras. (4) (6), re-adoption - Art. 11 para. (2), renunciation - Art. 27 and withdrawal of Romanian citizenship - Art. 25]. Secondly, the applications submitted under these articles are submitted to the Citizenship Commission for analysis and verification of the fulfilment of the legal requirements, in the chronological order of their registration in the SAFA ANC database.

By way of exception, applications concerning Romanian citizenship may also be submitted to the Commission for Citizenship at a later date than the one initially set, following a written request (memorandum accompanied by the relevant evidence) that the holder makes to the President of the National Authority for Citizenship, who orders, by written resolution on the memorandum, that the application be submitted to the Commission for examination. In most of the requests of this kind that have been approved previously, the reasons given include medical situations of a particular urgency.

Administrative procedures for granting citizenship in the Republic of Moldova

The legal relations concerning citizenship of the Republic of Moldova are regulated by Law No 1024/2000. According to the provisions of this law, the rules on Moldovan citizenship are based on the following principles: the right of each person to one citizenship and to change his/her citizenship, non-discrimination of citizens irrespective of the way of acquiring it, inadmissibility of arbitrary deprivation of citizenship and avoidance of statelessness, no effect on the citizenship of the spouse (or on the citizenship of the child, if there is no request for it) in case of change of the citizenship of the other spouse.

Moldovan citizenship is acquired by birth, recognition, re-acquisition, naturalization, naturalization, based on international agreements to which the Republic of Moldova is a party.

A child born to at least one Moldovan citizen parent or who was born on the territory of the state to stateless parents or who is under international protection is considered a citizen of the Republic **by birth.**

Citizenship of the Republic may also be obtained **by recognition**, for those persons of full age born on the territory of the Republic who have no proof of citizenship. Also recognized as Moldovan citizens are those persons who have expressed their wish to become citizens of the Republic of Moldova and cumulatively meet the following conditions: they were born abroad and have at least one parent, grandparent or great-grandparent born on the territory of the Republic of Moldova, who until June 28, 1940 lived in Bessarabia, Northern Bukovina, Herta County and the Autonomous Soviet Socialist Moldovan Socialist Autonomous Republic and their descendants, were deported or refugees from the territory of the Republic of Moldova since June 28, 1940, and their descendants, or who on June 23, 1990 were legally and habitually resident on the territory of the Republic of Moldova and continue to reside there today.

Naturalization is a way of obtaining the citizenship of the Republic of Moldova, which can be accessed by a foreign citizen or stateless person with legal domicile and habitual residence on the territory of the Republic, who complies with the provisions of the Constitution, who has passed the language test and who has sufficient sources of income for a decent living. The applicant must also fulfil one of the following conditions related to residence: has been domiciled for at least ten years on the territory of the Republic of Moldova (for stateless persons, refugees and beneficiaries of humanitarian protection and political asylum, the term is only eight years), has been domiciled on the territory of the Republic of Moldova for five years before reaching the age of majority, has been married to a Moldovan citizen for at least three years and has been continuously domiciled on the territory of the Republic of Moldova for the last three years, has been domiciled on the territory of the Republic of Moldova for the last three years with parents or children who are Moldovan citizens.

CONCLUSIONS

Based on the analysis of the similar texts on citizenship in the Republic of Moldova and Romania, it can be noted the similarity of some terms and procedures. In both countries, the procedures, complex or simplified, are aimed at naturalization or recognition of the citizenship status of former holders. This paper summarizes the main legislative regulations in this area in the two countries and highlights the specific features.

BIBLIOGRAPHY

General and special works

1. Cara, O. et alii, *Moldova în cifre: breviar satistic*, 2023, Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *ISBN 978-9975-3629-0-0*, p. 9,

2. https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2023/Moldova_cifre_rom_2023.pdf, consultat la data de 29 august 2024, ora 17.
3. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/59877, accessed on 29 august 2024, 17.33.
4. https://www.digi24.ro/stiri/maia-sandu-un-milion-de-cetateni-din-r-moldova-au-pasaport-romanesc-acest-lucru-trebu, accessed on 29 august 2024,17.45
5. Romanian Constitution, 2003 (electronic edition).
6. Constitution of the Republic of Moldova, 1994, republished (electronic edition).
7. Romanian Citizenship Law No 21/1991, as amended and supplemented (electronic edition)/
8. Law on citizenship of the Republic of Moldova no. 1024/1994, as amended and supplemented (electronic edition).
9. Bădescu, M., 2023, *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția a XV-a, revizuită și adăugită. București: Hamangiu; Iordachi, C. (ed.), 2012, *Redobândirea cetățeniei române: Perspective istorice, comparative și aplicate / Reacquiring the Romanian Citizenship: Historical, Comparative and Applied Perspectives* (ediție bilingvă). București: Curtea Veche; Neagoe, L., 2014, *Cetățenie, națiune și etnicitate. O perspectivă comparată*. Cluj-Napoca: Avalon; Tinu, A., 2021, *Introducere în dreptul administrativ*. București: Hamangiu; Tinu, A., Boboc, C., 2020, *Istoria statului și dreptului românesc: note de curs*. București: Hamangiu; Iordachi, Constantin (ed.), 2004, *Cetățenie și identitate națională în România: o trecere istorică în revistă*, Altera, Anul X; Tinu, A., Cureluşă, L.F., 2015, *Acquiring Romanian citizenship – way to acquiring European citizenship*, în Boldea, I. (ed.), *Debates on Globalization. Approaching National Identity Through Intercultural Dialogue: Studies and Articles,* Section: *Sociology, Political Science, International Relations,* Tîrgu Mureș: Arhipelag XXI Press.
   https://www.digi24.ro/*;* https://www.legis.md/*;* http://cetatenie.just.ro/
10. These terms may be reduced by half if the applicant is an internationally recognized personality or is a citizen of a Member State of the European Union or has acquired refugee status according to the legal provisions in force or has invested in Romania amounts exceeding 1,000,000 euro.
11. Bădescu, M., 2023, *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția a XV-a, revizuită și adăugită. București: Hamangiu;
12. Cara, O. et alii, *Moldova în cifre: breviar satistic*, 2023, Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, *ISBN 978-9975-3629-0-0*, p. 9
13. Iordachi, C. (ed.), 2012, *Redobândirea cetățeniei române: Perspective istorice, comparative și aplicate / Reacquiring the Romanian Citizenship: Historical, Comparative and Applied Perspectives* (ediție bilingvă). București: Curtea Veche;

14. Iordachi, Constantin (ed.), 2004, *Cetățenie și identitate națională în România: o trecere istorică în revistă*, Altera, Anul X;
15. Neagoe, L., 2014, *Cetățenie, națiune și etnicitate. O perspectivă comparată*. Cluj-Napoca: Avalon;
16. Tinu, A., 2021, *Introducere în dreptul administrativ*. București: Hamangiu;
17. Tinu, A., Boboc, C., 2020, *Istoria statului și dreptului românesc: note de curs*. București: Hamangiu;
18. Tinu, A., Curelușă, L.F., 2015, *Acquiring Romanian citizenship – way to acquiring European citizenship*, în Boldea, I. (ed.), *Debates on Globalization. Approaching National Identity Through Intercultural Dialogue: Studies and Articles,* Section: *Sociology, Political Science, International Relations,* Tîrgu Mureș: Arhipelag XXI Press.

Legislation

1. *Constituția României*, 2003 (ediție electronică);
2. *Constituția Republicii Moldova*, 1994*, republicată (*ediție electronică);
3. *Legea cetățeniei române nr. 21/1991, cu modificările și completările ulterioare* (ediție electronică);
4. *Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/1994, cu modificările și completările ulterioare* (ediție electronică).

Online resources

1. https://cetatenie.just.ro;
2. https://ibn.idsi.md;
3. https://statistica.gov.md;
4. https://www.digi24.ro.

SECURITATEA JURIDICĂ VERSUS CONSTITUȚIA VIE (CONSTITUTION VIVANTE)

LEGAL SECURITY VERSUS THE LIVING CONSTITUTION (CONSTITUTION VIVANTE)

CZU: 340.12:342.7:342.4 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.17**

Elena ARAMĂ,
ORCID: 0000-0002-6406-3743
e-mail: aramaelena@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The issue of building the rule of law highlights the correlation of the state role in ensuring legal security. The security of legal relations as part of legal security and – more broadly – of security in general is a major obiective for a contemporary state. In this context, the problem of the evolution of the legal system along with/following the development of the society appears as one that is difficult to manage. The theory of the living Constitution and its development puts the beginning of the solution of this dilemma in the humanist, democratic and protective spirit for the rights of individuals. Appearing on American soil, the theory was also received in Europe. The Italian Constitutional Court has developed methods and techniques of constitutional interpretation that take into account changes in society.*

Keywords*: legal security, living Constitution, constitutional interpretation, originalists, followers of the living Constitution Theory.*

Rezumat. *Problema edificării statului de drept scoate în evidență corelarea rolului statului în garantarea securității juridice. Securitatea raporturilor juridice ca parte a securității juridice și mai larg – a securității în general, este un obiectiv major al unui stat de drept. În acest context apare problema evoluției sistemului dreptului odată cu / în urma dezvoltării societății ca fiind una greu de gestionat. Teoria Constituției vii și a dezvoltării sale pune începutul rezolvării acestei dileme în spiritul umanist, democratic și protector pentru drepturile persoanelor. Apărută pe teren american, teoria a fost acceptată și în Europa. Curtea Constituțională a Italiei a dezvoltat metode și tehnici de interpretare constituțională care țin cont de schimbările în societate.*

Cuvinte-cheie: *securitate juridică, Constituție vie, interpretare constituțională, originaliști, adepții teoriei Constituției vii.*

INTRODUCERE

Într-o optică de securizare a raporturilor juridice pare că nu este loc pentru alăturarea celor doi termeni din titlu ori mai bine zis că este o contradicție în termeni, căci, pe de o parte, securitatea reclamă stabilitate, iar Constituția vie înseamnă mișcare, dinamică. Lumea contemporană este nesigură: pandemii, terorism, războaie, crize economice, catastrofe ecologice, consecințe ale accidentelor nucleare, amenințările din partea unor

inginerii biogenetice, tehnologii informaționale - toate acestea generează sentimentul de neliniște, iar răspunsul la amenințare poate fi agresivitatea sau frica, ceea ce, la rândul său, afectează securitatea. Securitatea în general, se traduce într-o stare de spirit a oamenilor – de liniște sufletească, tendința spre o dezvoltare armonioasă și lipsită de pericole, dar aceste obiective individul singur nu le poate realiza, de aceea, dat fiind faptul că omul este o ființă socială, pentru a atinge aceste stări intervine statul, pentru care asigurarea securității este obiectivul și finalitatea supremă.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru realizarea acestui studiu am utilizat lucrări ale autorilor francezi și italieni care pornesc de la teoria realistă a dreptului. Autorul francez J. Chevallier [1] în articolul L Etat de droit au defi de l Etat securitaire vede intervenția statului ca fiind ilustrată de trei figuri: cea a judecătorului (statul de drept), a polițistului (protecția ordinii interne a societății) și a ostașului (protecția contra agresiunii externe). Dintre cele trei figuri în cazul securității juridice ne interesează în primul rând cea a judecătorului, indiferent dacă este judecător constituțional sau ordinar.

O clarificare succintă mai întâi: securitatea juridică este deseori definită ca evazivă, dar seducătoare, prin apelul la antipodul său: insecuritatea juridică. Astfel, putem defini securitatea juridică ca fiind calitatea unei ordini de drept ce garantează individului încredere în ceea ce constituie dreptul la un moment și ceea ce, după toate probabilitățile, va fi dreptul în viitor. Securitatea este situația obiectivă caracterizată prin lipsa amenințărilor, înfruntarea definitivă a pericolelor, afirmă F. Gros [2].

În al doilea rând, nu poți vorbi despre Constituția vie, dacă nu pornești de la conceptul dreptului viu. Iar autorul expresiei dreptul viu este Eugen Ehrlich, profesor la universitatea din Cernăuți, care într-o lucrare publicată în 1913 a folosit termenul dreptul viu ca drept al societății în opoziție cu dreptul în vigoare, ca dreptul legislatorului, făcând referire la obiceiurile juridice din Bucovina, în care locuiau români, ucraineni, nemți etc., în total reprezentanții a 8 etnii. Dreptul trebuie privit în raport cu societatea în care s-a desfășurat viața națională. Principiul pe care se bazează alcătuirea societății este în raport intim cu viața economică, socială și prin acestea cu viața națională care este în continuă schimbare.

Centrul de gravitate a dezvoltării dreptului nu se află în legislație, jurisprudență sau doctrină, considera E.Ehrlich, ci în societatea însăși. Legislația trebuie să fie bazată pe cercetările științifice ale vieții sociale. Astfel pentru elucidarea subiectului am recurs la metodele de interpretare a dreptului, la metoda calculului defectelor normative care evidențiază situații la limita legalității, arătând că pot fi norme neconforme cu Constituția, dar valide.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La argumentele invocate mai sus trebuie de adăugat încă unul: trebuie avut în vedere specificul Constituției.

Constituția nu este un text oarecare, ci unul special. Autorul Otto Pfersmann arată 4 trăsături ale Constituției: caracter ideologic, nedeterminat, general, vag [3].

Interpretarea constituțională este pluralistă în sensul pluralității de interpretatori, dar și de interpretări. Și nu este vorba doar despre interpretări date de doctrinari, universitari, ci chiar de cele dinăuntrul Curții Constituționale, atunci când se prezintă de unii judecători constituționali opinii separate.

Sunt invocate trei argumente în susținerea ideii caracterului special al interpretării constituționale:

1. Ierarhia normelor juridice care ajunge până în vârful piramidei (Hans Kelsen) – Constituția.
2. Caracterul vag al normelor constituționale.
3. Argumentul dificultății morale pentru interpret. Interpretările pot fi diverse și adesea incompatibile.

Interpretarea este o operațiune identificabilă și distinctă, dar sunt și alte operații pe care unii le leagă de interpretare: explicație, transformare tematică, aplicare decizională, execuție expresivă, apreciere axiologică. Teoriile hermeneutice ale interpretării au insistat asupra diferenței care se instituie între text și ceea ce ei numesc interpretare. Teoria Constituției vii afirmă un decalaj inevitabil și o proximitate intimă între text și referință [4].

Autorul Otto Pfersmann a introdus distincția între validitate juridică și conformitate juridică, afirmând că validitatea juridică nu se suprapune conformității juridice, ci este un element al ei.

Potențialul științific pe care această distincție îl oferă poate fi valorificat în cazul interpretării constituționale. Introducerea în analiza juridică a dimensiunii pluridimensionale a dreptului presupune identificarea științifică a normei juridice prin interpretare analitică. Trebuie să avem reguli de identificare și comparare a raportului specific de conformitate. Este important raportul între drept cum el trebuie interpretat și maniera în care a fost concretizat. Autorul Regis Ponsard propune utilizarea analizei juridice pluridimensionale care nu este un moralism juridic, dar care doar oferă mijloace de a cunoaște și înțelege.

Recurgerea la o metodă sau alta nu este neutră, ci configurează rolul judecătorului constituțional în sistemul politic.

Autoarea Aurelie Duffy-Meunier socoate că dimensiunea educațională a deciziilor de interpretare a Constituției este demonstrată prin aceea că acestea se impun instanțelor, Parlamentului, guvernului.

Ideea exprimată de Aurelie Duffy-Meunier [5] conform căreia Curtea Constituțională poate până la un anumit punct să modifice Legea sub pretextul de a o face compatibilă cu Constituția cu scopul de unificare a ordinii juridice, numai că determinarea acestui punct pune întrebări suplimentare. În acest demers este vorba de alegerea metodelor de interpretare, astfel încât rezultatul să fie apariția alături de constituția scrisă a unei alte constituții care o integrează pe cea scrisă în timpul său. Al doilea obiectiv urmat în procesul de interpretare constituțională este stabilirea raportului fapt/normă, care există și

în cadrul controlului de constituționalitate. Încălcarea Constituției poate rezulta dintr-o evidentă contradicție cu motivele de fapt, care înglobează atât contextul social, cât și economic și științific. Pentru a stabili impactul faptelor asupra constituționalității autorul italian Pardini insistă [6] asupra influenței contextului constituțional în cazul interpretării Constituției și a relației de constituționalitate a legii cu Constituția. Relația fapt social/ drept, fapt social/Constituție, Constituție/ drept este demonstrată de autorul J.-J. Pardini. În acest proces de demonstrare, el se axează de două etape: raportul fapt social- norma legii și apoi norma legii – normă constituțională. Doctrina italiană chiar a distins între legea legislativă în vigoare și legea vie socială, distincție care relevă interacțiunea dintre formulele juridice și contextul social- economic în care ele sunt înserate.

Judecătorul constituțional , ca orice om, trăiește într-un anumit timp și loc, într-o anumită realitate, de care el, conștient ori inconștient, ține cont. În Italia drepturile sociale sunt în mod necesar condiționate de starea finanțelor publice, astfel încât implementarea lor nu poate evolua decât în funcție de timp și de resursele disponibile. Evoluția contextului social trebuie să aducă după sine actualizarea standardelor instituționale. În acest sens se vorbește de adaptarea Constituției la fapte și despre Constituția vie. Revirimentul jurisprudenței constituționale este manifestarea cea mai frapantă a unei Constituții vii. Practica jurisprudențială italiană nu este singulară în Europa.

CtEDO a dat interpertări evolutive, ținând cont de transformările de mentalități, schimbările sociale, evoluțiile tehnico-științifice, progresele medicale.

În aceeași direcție se plasează marja națională de apreciere pe care CtEDO le-o recunoaște sistemelor juridice naționale în favoarea adaptării sale la realitățile economice, sociale, culturale și juridice ale statului în cauză.

Autorul Marin Voicu, fost judecător la CtEDO, arăta că viziunea strategică a CtEDO – de a nu privi textele CEDO ca ceva încremenit în timp, la data elaborării lor, ci a le da viață contemporană ca elemente vii ale unei arhitecturi majore a drepturilor fundamentale, dând o interpretare dinamică în acord cu realitățile vieții [6], adică și CtEDO este apropiată de efectele teoriei Constituției vii, avem în vedere interpretările pe care le face Convenției EDO care în mod similar ca și o Curte constituțională apără drepturile persoanelor [7] .

În cadrul tehnicilor de interpretare constituțională se deosebește controlul de constituționalitate pe calea excepției de neconstituționalitate și interpretarea Constituției. În caz de excepție este vorba despre un control asupra practicilor judiciare de aplicare a legii, adică a ceea ce s-a produs deja, iar în caz de interpretare are loc controlul asupra legii însăși, adică în mod abstract, ceea ce se poate produce prin aplicarea acelei legi.

Doctrina franceză de asemenea abordează subiectul Constituției vii, astfel chiar în Dicționarul de drept constituțional autorul Dominique Rousseau a reiterat faptul că sensul prevederilor constituționale nu este fixat o dată și pentru totdeauna, ci este permanent redefinit [8].

Teoria Constituției vii a apărut pe teren american, dar în privința ei există 2 curente doctrinale: Originaliștii, care consideră că trebuie avute în vedere semnificațiile norme-

lor constituționale pe care le-au împărtășit părinții fondatori, astfel încât interpretarea să se facă în sensul și intenția inițială, pe când oponenții originaliștilor sunt cei ce consideră că uneori sensul vechi este politic inacceptabil, că părinții fondatori special au introdus formule largi și flexibile pentru a crea un document dinamic și viu, pentru ca Constituția să poată evolua cu timpul.

Jack Balkin, profesor la Yale, în lucrarea sa „Le constitutionalisme americain. Audela de la Constitution des origins et de la Constitution vivante”, tradusă în franceză și publicată în 2016 (Constituționalismul american. Dincolo de Constituția originilor și de Constituția vie. Paris: Dalloz, 2016) caută o a treia cale, considerând că nu metodele de interpretare și construcțiile constituționale le desparte pe cele 2 tabere, ci le unește apărarea teoriei democratice [9].

Apărută în context american, această doctrină a constituționalismului a fost îmbrățișată și în Europa, în special, în Italia.

În studiul său Marion Polidori a punctat faptul că pentru Constituția vie este important de observat funcționarea concretă a ordinii juridice și cum se articulează diferite organe constituționale. Întrebarea care se pune este de a ști care este corelația dintre puterea politică și Constituție, întrebare foarte dificilă.

În acest sens Constituția Italiei a fost numită Constituție deschisă care așteaptă de la legiuitor să fie completată de alte surse. Deci, Constituția vie nu o îndepărtează pe cea scrisă, ci coexistă cu ea. Puterea politică, partidele formează Constituția vie, consideră Marion Polidori [10].

Cutea constituțională a Italiei folosește termenii de jurisprudență dominantă, sensul actual al normei, semnificația dobândită în realitatea juridică vie.

Doctrina italiană a făcut distincția între norme constituționale de aplicare imediată și norme cu eficacitate amânată, care trebuiau completate cu alte norme și lăsau loc de interpretare și formare de practici constituționale. Desigur puterea politică ar putea interpreta în folosul său Constituția, dar o Curte Constituțională independentă trebuie să evite așa ceva, însă ne amintim de vara anului 2019 în Moldova și de decizia Curții Constituționale care în mod clar sprijinea prin modalitatea interpretării o anumită forță politică, adică în cazul concret era vorba de fapt de o suprainterpretare, care, în esență, înseamnă o distorsiune interpretativă, o denaturare.

Constituția este înainte de toate un obiect al teoriei politice care a fost pusă în aplicare pe parcursul timpului de aproape toate națiunile, esența precedă existența. Constituția nu e un text ca altele, de aceea și interpretarea ei este specifică [11].

Interpretarea depinde de o preînțelegere- Dilthey, există presiunea istoriei asupra interpretului. Autorul citat deosebea schimbarea Constituției care se schimbă cu timpul fără a revizui și revizuirea Constituției, adică prin interpretare.

Curtea Constituțională italiană aduce contextul social în interpretarea Constituției, chiar și asupra efectelor actelor legislative asupra societății. Curtea italiană a precizat că nu poate face abstracție de efectele sociale pe care legea le-a produs sau este susceptibilă să le producă în realitățile vieții. Legătură între liniile directoare constituționale și

realitatea faptelor este una indestructibilă. Implementarea normelor constituționale este uneori adaptată la contextul social, alteori condiționată de acesta.

CONCLUZII

În rezultatul expunerii unor poziții a doctrinei și a unor fragmente din practica constituțională italiană, precum și a analizei acestora, putem polemiza referitor la faptul, dacă aceste idei pot/nu pot fi aplicate direct în cazul Constituției Republicii Moldova, care este tânără, iar modalitatea de elaborare și adoptare a avut loc în împrejurări deosebite: lipsa experienței democratice, omiterea etapei de aprobare a Constituției prin referendum etc. Cu toate acestea, teoria Constituției vii nu este una inutilă pentru spațiul nostru constituțional. Această concluzie se desprinde în primul rând din experiența italiană, dar și din experiența relativ redusă pe dimensiunea istorico-temporală a Curții Constituționale a Republicii Moldova și se legitimează prin tendința permanentă de a răspunde necesităților societății în continuă schimbare, tendință, căreia i se dă curs în special prin activitatea de legiferare, dar și prin cea de aplicare și interpretare a dreptului, un impact special având activitatea organului de control al constituționalității legilor.

REFERINȚE

1. J. Chevallier, L Etat de droit au defi de l Etat securitaire. În: Le droit malgre tout. Hommage a Francois Ost. Presse universitaire de Saint -Louis, 2018. În: https://hal.science/hal-02937034/document
2. F. Gros, Le principe Securite, Paris: Galimard, 2012, p. 52.
3. Otto Pfersmann. Le sophisme onomastique: changer au lieu de connaitre. L interpretation de la Constitution. In: F. Melin-Soucramanien, L interpretation constitutionnelle, Paris: Dalloz, 2005, p.34-35.
4. Regis Ponsard, Les moyens d'une analyse scientifiquement et juridiquement critique :l'exemple de l'étude des décisions du Conseil constitutionnel. În:https://www.persee.fr/doc/aijc_0995-3817_2016_num_31_2015_2336
5. Aurelie Duffy-Meunier La reforme de la motivation des decisions du Conseil Constitutionnel a l epreuve des modeles etrangers: l exemple du Royaume Uni. În: https://www.cairn.info/revue-les-nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel-2017-2-page-45.htm
6. J-J. Pardini Realism et le controle de constitutionnalite en Italy. Disponibil pe: https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/realisme-et-controle-dnormães-lois-en-italie J.-J. Pardini, La jurisprudence constitutionnelle et les faits. În: -https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel.fr/ la-jurisprudence-constitutionnelle-et-les-faits
7. Marin Voicu. Jurisprudența – expresia vie a normei juridice și fundamentul construcției normative. În: https://www.juridice.ro/essentials/6657/jurispru-

denta-expresia-vie-a-normei-juridice-si-fundamentul-constructiei-normative
8. Dominique Rousseaux, La Constitution , în: O Duhamel, Y. Meny, Dictionnaire du droit constitutionnel, 1992, PUF, p. 21
9. J. Balkin, Le constitutionalisme americain. Au-dela de la Constitution des origins et de la Constitution vivante. Paris: Dalloz, 2016.
10. Marion Polidori. La constituion vivante sous l angle du constitutionalism italien contemporain. În: https://www.cairn.info/revue-civitas-europa-2014-1-page-213.htm
11. Mathieu Carpentier, Interpretation constitutionnelle – est-elle specifique? În: https://hal.science/hal-03156183/document

NOTĂ. Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional *„ Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)”* în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică *„Drept Public Comparat și e-Guvernare”,* Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ENUNȚAREA JURIDICĂ A PRECEPTULUI SOLIDARITĂȚII SOCIALE CA PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL CONSTITUȚIONALISMULUI

LEGAL STATEMENT OF THE PRECEPT FOR SOCIAL SOLIDARITY AS A FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF CONSTITUTIONALISM

CZU: 342.4:316.454.4 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.18**

Ion GUCEAC,
ORCID: 0000-0002-9497-4628
e-mail: guceacion@gmail.com
academician, profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article the doctrine of social solidarity is associated with the evolution of all the fundamental principles of constitutionalism. It is found that despite the consecration of this principle in some constitutions, this trend being motivated by a set of reasoning, its unmediated reflection has not yet acquired a widespread. Some constitutions proclaim solidarity as a universal general principle, goal or objective of society, the state and the constitution itself. Sometimes the principle of solidarity is formulated as one of the ideological foundations of the legal status of man and of the citizen. The principle of social solidarity is also mentioned in the constitutional regulation of social relations and institutions. Some constitutions declare solidarity as one of the aims of the educational system. Constitutions shall also grant, a remarkable importance of solidarity in the framework of the regulation of conditions for ensuring cultural identity Solidarity is also proclaimed in several constitutions as a principle of the foreign policy of the respective states, or as a principle of territorial administrative organization. Regarding the Constitution of the Republic of Moldova, it is assessed that it does not operate with the notion of social solidarity and does not contain provisions to ensure such an important objective of society. In this situation, it is recommended to supplement the Constitution with rules on social solidarity and ways to ensure it. Finally, it is found that the primary task of the science of constitutional law is to design such a model of constitutionalism that has as major premise the dynamic development of a state capable of promoting peace and social cohesion as necessary conditions for the upward development of society.*

Keywords: *constitution, constitutionalism, principle, society, social solidarity, state.*
Cuvinte-cheie: constituție, constitutionalism, principiu, societate, solidaritate socială, stat.

INTRODUCERE

Constituţionalismul este un fenomen politico-juridic care poate fi descris în cel mai reuşit mod prin prisma unor principii definitorii, cum ar fi: exercitarea suveranităţii naţionale prin intermediul organelor reprezentative, constituite în baza votului universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, supremaţia legii, separaţia puterilor etc. Actualmen-

te este specifică tendinţa cercetării constituţionalismului într-un aspect mai larg, practica acestuia fiind individuală pentru fiecare ţară. În acest context ne propunem examinarea unui subiect de cercetare absolut nou pentru doctrina juridică din Republica Moldova: solidaritatea socială – principiu fundamental al constituționalismului. Acest demers este justificat nu doar de noutatea științifică dar și de faptul că dimensiunea militant a solidarității sociale ca și fenomen influenţează semnificativ sistemul şi evoluţia tuturor principiilor fundamentale ale constituţionalismului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Având ca premisă majoră recunoașterea constituţionalismului în calitate de fenomen istoric, care a apărut odată cu certitudinea că bunăstarea şi echitatea sunt realizabile doar în situația în care constituţia asigură delimitarea acestor valori de puterea politică, reglementând relaţiile dintre stat şi societate în aşa fel încât statul, rămânând garantul drepturilor fundamentale, să înceteze a controla politic societatea. În acest mediu nou, doctrina solidarităţii sociale influenţează semnificativ sistemul şi evoluţia tuturor principiilor constituţionalismului.

De obicei, principiile constituționale erau cuprinse fie în preambulele constituțiilor, fie în diferite declarații, convenții sau jurăminte de credință față de constituție, fie în doctrină. Astfel, în SUA unele principii de organizare a statului au fost reflectate în Declarația de independență din 1776. Semnatarii Declarației au recunoscut „evidente prin ele însele adevărurile următoare”: toţi oamenii sunt creaţi egali; ei sunt înzestraţi de Creator cu anumite drepturi inalienabile; printre aceste drepturi se află viaţa, libertatea şi căutarea fericirii” [1]. Unele dintre aceste principii sunt prevăzute în preambulul Constituției SUA din 1787 „(justiţie, apărărea ordinii Iiterioare, promovării bunăstării generale, asigurarea „binefacerilor libertăţii”) [2], altele sunt formulate de doctrină ca fiind subînțelese de Constituție. Printre cele mai importante de astfel de principii consuetudinare în doctrina constituțională americană sunt considerate: forma republicană de guvernământ, separarea puterilor, federalismul, promovarea drepturilor omului pe plan intern și pe plan internațional, controlul constituționalității [3, p. 53-94].

Actualmente majoritatea constituțiilor statelor lumii conțin un catalog detaliat al celor mai importante principii fundamentale. De exemplu, Constituția Italiei din 1947, debutează cu un compartiment care se numește „Principii de baza” [4]. În Constituția Bulgariei din 1991, primul capitol este întitulat „Principii Fundamentale”[5]. Titlul I din Constituția României poartă denumirea de „Principii generale”[6]. Pentru această denumire a optat și constituantul din Republica Moldova [7]. În Constituția Greciei Partea I poartă denumirea „Prevederi fundamentale” [8] .

Tendința fixării unor principii fundamentale în constituții este evaluată ca fiind rezultatul tendinței de a conferi „legitimitate constituțională întregului ansamblu de organisme, care concură la înfăptuirea sau exercitarea puterii politice”[9, p. 275]. Legiferarea principiilor constituționale este motivată și de alte raționamente. În prim plan se plasează nevoile practicii judiciare, instanțele fiind impuse, mai devreme decât constituțiile, să facă

uz de principii juridice pentru a-și justifica deciziile. Această tendință continuă și astăzi manifestându-se, în primul rând, în hotărârile organelor de control a constituționalității. În consecință principiile date, care, potrivit profesorului Ion Deleanu „structurează societatatea și îi atribuie o anumită fizionomie”[10, p. 214] asigură „constituționalizarea” tuturor activităților sociale devenind un instrument unificator al corpului social.

Consemnarea principiilor coeziunei sociale în textele constituțiilor actuale se explică și prin dorința autorilor de a le „decora” cu noțiuni care să fie pe înțelesul majorității populaţiei şi acceptate de aceasta. În plus, includerea principiilor în textele constituțiilor este explicată și prin năzuința de a obține avantaje complementare pentru mecanismul de stat, conturând un anumit vector unanim de dezvoltare a statului. Se constată că această tendință este uzitată și de liderii unor partide politice care persevereză pentru a transpune în constituții „convingerile lor politice, filosofice, umanitare … doctrinele partidelor politice” [9, p. 275], care, ulterior devin principii directoare ale statului.

Totuși aspirația de a include principii juridice în conținutul normativ al constituției este puțin probabil să fie evaluată ca fiind absolut remarcabilă. Astfel, profesorul Cristian Ionescu constată, că dispozițiile constituționale cu un conținut politic care nu au „nicio acoperire juridică” uneori „sunt mai numeroase” decât normele cu un conținut juridic propriu-zis.[9, p. 276]

Concomitent, încărcarea excesivă a constituției cu convecțiuni ideologice, poate compromite calitatea acesteia de Lege Fundamentală, diminuind valoarea juridică a acesteia. În altă ordine de idei, conținutul incert al multora dintre aceste principii, mai ales în state cu un nivel insuficient al culturii juridice poate favoriza interpretarea arbitrară, subiectivă și transpunerea eronată a principiilor juridice fundamentale în practica de zi cu zi.

Se pare, însă, că cele mai importante dintre aceste principii, totuși sunt recomandabile pentru înserarea în constituții. Unul dintre aceste principii este cel al solidarității sociale. Este cunoscut faptul că unele constituții proclamă solidaritatea ca principiu general universal, scop sau obiectiv al societății, al statului și al constituției însăși. În mod deosebit semnificația acestui principiu a fost formulată în art. 8 din actuala Constituție egipteană din 2014: „Societatea se bazează pe solidaritate socială. Statul se angajează să realizeze dreptatea socială, oferind mijloacele de realizare a solidarităţii sociale care să asigure un trai decent tuturor cetăţenilor, în modul stabilit de lege” [11]. Constituția Republicii Portugheze din 1976 (art. 1) conține prevederi cu privire la scopurile statului: Portugalia este o republică suverană, bazată pe demnitatea persoanei umane și pe voința poporului, care se angajează să construiască o societate liberă, echitabilă și solidară [12]. Constituția Republicii Macedonia din 1991 proclamă umanismul, dreptatea socială și solidaritatea drept valori fundamentale ale orânduirii constituționale [13]. Potrivit Constituției (art. 2), Turcia este declartă un stat democratic, laic, social de drept, bazat, în special, pe conceptul de solidaritate națională si dreptate [14].

Uneori, principiul solidarităţii este formulat ca unul dintre fundamentele ideologice ale statutului juridic al omului și al cetățeanului. De exemplu Constituția Italiei (art. 2) afirmă că Republica nu numai că recunoaște și garantează drepturile inalienabile ale

omului, ci pretinde și îndeplinirea îndatoririlor fundamentale imprescriptibile de solidaritate politică, economică și socială [4].

Principiul solidarității sociale este menționat și în cadrul reglementării constituționale a relațiilor și instituțiilor sociale. Astfel potrivit Constituției Poloniei (art. 20), economia socială de piață, bazată pe libertatea activității economice, pe proprietatea privată și pe solidaritate, pe dialogul și cooperarea dintre partenerii sociali, constituie fundamentul sistemului economic al Republicii Polone [15].

O serie de constituții declară solidaritatea unul dintre scopurile sistemului educațional. De exemplu, în conformitate cu art. 73, alin. 2) a Constituției, educația din Portugalia ar trebui să contribuie la furnizarea de șanse egale, depășirea inegalităților economice, sociale și culturale, dezvoltarea personalității și a spiritului de toleranță, înțelegerea reciprocă, solidaritatea și responsabilitatea [16].

Constituțiile acordă, de asemenea, o importanță remarcabilă solidarității în cadrul regulamentării unor condiții de asigurare a identității culturale. Acest context este tipic, în principal, pentru constituțiile statelor latino-americane. În constituțiile țărilor islamice aceeași idee este exprimată printr-un impact emoțional prin formulări de genul: „uniunea frățească între toți musulmanii”, „unitatea lumii islamice”, „cooperare cu statele arabe fraterne”, „patrie arabă”, etc.)[17]. În majoritatea cazurilor, solidaritatea ca obiectiv al identității culturale este proclamată printre principiile politicii externe a statului respectiv. Astfel, Constituția Franței (art. 87) stabilește că „Republica participă la dezvoltarea solidarității și cooperării dintre statele și popoarele care au în comun limba franceză”[18].

Solidaritatea este proclamată și într-o serie de constituții ca principiu al politicii externe a statelor respective. Așa, Preambulul Constituției Elveției declară că poporul și cantoanele elvețiene, sunt „hotărâți să reînnoiască alianța lor pentru a consolida libertatea, democrația și pacea în semn de solidaritate și deschidere spre lume”[19].

O serie de constituții înglobează principiul solidarității sociale atunci când reglementează problemele organizării administrativ teritoriale. De exemplu, în conformitate cu art. 119 din Constituție Italiei în scopul promovării creșterii economice, a coeziunii și a solidarității sociale, pentru diminuarea dezechilibrelor economice și sociale, statul va lua măsuri speciale în favoarea anumitor municipii, provincii, orașe metropolitane și regiuni. Potrivit Constituției Portugaliei, (art. 225, alin. 2) autonomia regională este chemată să asigure consolidarea unității naționale și a legăturilor de solidaritate dintre toți cetățenii portughezi. Dar cel mai mult asigurarea solidarității în cadrul organizării administrative a teritoriului este accentuată în Constituția Spaniei 1978, care garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților și regiunilor din care este alcătuită și solidaritatea dintre acestea (art. 2). Pentru implementarea eficientă a acestui principiu, statul este obligat să stabilească un echilibru economic corect și adecvat între diverse regiuni ale teritoriului spaniol și ținând cont de circumstanțele proprii regiunilor insulare (art.138 din Constituție). Principiul solidarității tuturor spaniolilor este indicat de Constituție ca fundament pentru limitarea autonomiei financiare a regiunilor autonome care, în ve-

derea implementării a acestui principiu, ei sunt obligați să-și coordoneze activitățile cu Trezoreria statului (articolul 156). Cu scopul redresării dezechilibrelor economice interteritoriale şi al implementării principiului solidarității, Constituția Spaniei a instituit Fondul de compensare pentru cheltuielile de investiții, ale cărui resurse sunt distribuite de Parlament între regiunile autonome şi provincii (art. 158) [20].

După cum ne putem convinge, principiul solidarităţii sociale capătă treptat recunoaştere oficială. În același timp, acesta acoperă cele mai importante instituții juridice de drept constituțional, fapt ce demonstrează nu numai importanța, ci și natura complexă, universală a principiului abordat.

Cu regret, textul Constituției Republicii Moldova nu operează cu noțiunea de solidaritate socială și nu conține prevederi care să asigure astfel de obiectiv important al societății. Ținând cont de particularitățile Republicii Moldova, afirmăm că este cazul ca și Constituția noastră să însereze norme referitoare la solidaritatea socială și căile de asigurare a acesteia, exemplu la acest capitol fiind unele state membre ale Uniunii Europene menționate supra.

Solidaritatea este menționată și într-o serie de documente ale dreptului internațional. De exemplu, în Declarația Mileniului, aprobată prin Rezoluția 55/2 a Adunării Generale a ONU din 8 septembrie 2000, solidaritatea este menționată ca una dintre valorile fundamentale pe care ar trebui să se bazeze relațiile internaționale în secolul al XXI-lea [21].

Înțeleasă ca fiind un element al fundamentului ideologic al unei Europe unite, solidaritatea este proclamată în Preambulul Tratatului de instituire a Uniunii Europene [22]. Ulterior Tratatul Uniunii Europene din 1992 (art. 2) a inclus solidaritatea printre cele mai importante valori [23]. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene din 2000 include Capitolul IV „Solidaritate”, care este dedicat reglementării relațiilor din cadrul Uniunii Europene [24].

Ca principiu de semnificație constituțională, solidaritatea socială este reflectată și în practica judiciară. Astfel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a remarcat în repetate rânduri că principiul solidarității este cuprinzător și fundamental, întrucât este menționat în mod expres în Tratatul de la Paris din 1951 și rezultă din conținutul art. 5 din Tratatul de la Roma din 1957, care a pus baza normativă pentru integrarea europeană. Acesta constituie fundamentul pentru obligațiile statelor membre și ale comunităților în general, nerespectarea obligaţiilor de solidaritate acceptate de statele membre afectând ordinea juridică comunitară [25]. Prin urmare, în sistemul dreptului European acest principiu ocupă o poziție privilegiată, fiind o valoare constituțională europeană.

Solidaritatea este, de asemenea, un factor important în dezvoltarea practicii judiciare a Curții Europene a Drepturilor Omului. Acest lucru este confirmat, de exemplu, de faptul că atunci când se iau decizii și se justifică o interpretare dinamică a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale Curtea tinde să acorde atenție la două tipuri de consens (care, acționează fără îndoială ca o manifestare a unui grad înalt de solidaritate într-o anumită comunitate) în cadrul spaţiului european. Acesta este, pe de o parte, un consens paneuropean cu privire la standardele drepturilor

omului și nivelul de garantare a acestora, iar pe de altă parte - „consensul intern de blocare” conform căruia preferințele morale naționale pot avea prioritate deasupra consensului paneuropean stabilit de Curte.

CONCLUZII

Din studiul aplicat constatăm tendința constituanților naționali de a include în textul constituțiilor diverse declarații ideologice, mai ales în contextul unor politici social-economice profunde. O parte din aceste declarații de intenție expuse în termeni generali și cu perspectivă de viitor pot fi considerate principii fundamentale ale constituționalismului. În categoria unor astfel de princii se înscrie și cel al solilarității sociale.

În pofida unor eforturi de legiferare a principiului solidarității sociale, cazurile de utilizare a termenilor „solidaritate” și „solidaritate socială” în acte normative și practica judiciară deocamdată se întâlnesc rareori. Se pare că acest fenomen se datorează înțelegerii insuficiente a semnificației, conținutului, garanțiilor și limitelor acestui principiu. Se poate constata că această optică este „alimentată” și de situația în care se află societatea noastră, pentru care este specific o stare de decrepitudine, care poate și trebuie depășită printr-o reconstrucție profundă a valorilor sociale în întreaga lor fizionomie.

Percepția potrivită a acestui principiu presupune, în special, stabilirea coraportului dintre principiul solidarității sociale și alte principii generale ale dreptului, în cea mai mare parte cu principiile fundamentale ale constituționalismului studiate de știința juridică. În această ordine de idei, cercetarea conținutului principiului solidarității sociale rămâne o sarcină primordială a doctrinei juridice naționale. Pentru a depăși dificultatea în această ambianță nouă, sarcina primordială a științei dreptului constituțional, constă în proiectarea unei astfel de model al constituționalismului care să aibă ca premisă majoră dezvoltarea dinamică a unui stat apt să promoveze pacea și coeziunea socială, drept condiții necesare pentru dezvoltarea ascendentă a societății.

REFERINȚE

1. Declaraţia de independenţă (adoptată în unanimitate de Congres, la 4 iulie 1776, la Philadelphia). În: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/declarac89bia-de-independenc89bc483.pdf, [Accesat: 12.06.24].
2. Constituţia Statelor Unite ale Americii 1787. În: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/02/constitutia-s-u-a.pdf, [Accesat: 12.06.24].
3. DUCULESCU V., DUCULESCU G. *Drept constituțional comparat*. București: Lumina Lex, 1996, 583 p. ISBN 973-9186-61-0.
4. Constituția Republicii Italia. În: *Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.

5. Constituția Republicii Bulgaria. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.
6. Constituţia României. În: https://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_1&par1=1
7. Constituţia Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial* Nr. 78 din 29.03.2016.
8. Constituția Republicii Elene. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 978973567910.
9. IONESCU Cr. *Tratat de drept constitutional contemporan*. Editura C. H. Beck, București, 2-19, 1434 p. ISBN 978-606-18-0862-5.
10. DELEANU I. *Instituții și proceduri constituționale: în dreptul român și în dreptul comparat.* București: Editura C. H. Beck, 2006. 922 p. ISBN 973-655-957-2.
11. Constitution of The Arab Republic of Egypt 2014. Disponibil: A.HRC.WG.6.20.EGY_1_Egypt_Annex_4_Constitution_E.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
12. Constituția Republicii Portugheze. În: *Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene* (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101.
13. Constitution of the Republic of Macedonia. În: https://www.slvesnik.com.mk/content/pdf/USTAV-eng.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
14. Constitution of the Republic Of Turkey. În: https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf. [Accesat: 01.07.2024].
15. Constituția Republicii Polone. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
16. Constituția Republicii Portugheze. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
17. GUCEAC Ion. Constituțiile statelor lumii. Abordare rezumativă. Editura Cartier, Chișinău, 2016, p. 901. ISBN 978-9975-79-951-5.
18. Constituția Republicii Franceze. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA ,,Monitorul Oficial'', Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101

19. Constituţia federală a Confederaţiei Elveţiene. În: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/01/constituc5a3ia-federalc483-a-confederac5a3ieielvec5a3iene-romanian.pdf. [Accesat: 2.07.24].
20. Constituţia Regatului Spaniei. În: Codex constituţional. Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2015. ISBN 9735679108, 9789735679101
21. Declaraţia mileniului din 08.09.2000. În: https://lege5.ro/Gratuit/gi2dgmrr/declaratia-mileniului-din-08092000?d=2024-05-12. [Accesat: 02.07.2024].
22. Traité instituant la Communaut é Européenne du Charbon et de l’Acier. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT. [Accesat la 02/07.2024].
23. Tratatul privind Uniunea Europeană din 07.02.1992. În: https://lege5.ro/gratuit/heydomrx/tratatul-privind-uniunea-europeana-din-07021992. [Accesat: 02/07.2024].
24. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02). În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT. [Accesat: 2/07.2024].
25. Hotărârea Curţii din 7 februarie 1973. Comisia Comunităţilor Europene împotriva Republicii Italiene. În: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/rezumate-cjue/61972J0039.pdf. [Accesat: 03.07.2024].

NOTĂ. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”* (CONSEJ 01.05.02).

RISCURILE SUNT UBICUI – SECURITATEA TREBUIE SĂ FIE ACUM ȘI AICI

THE RISKS ARE UBIQUITOUS - SECURITY MUST BE IN HERE AND NOW

CZU: 342.71:355.1:341.217(4) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.19**

Rodica CIOBANU,
ORCID: 0000-0001-6071-8178
e-mail: rod.ciobanu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The paper outlines the roadmap concept for joint research on the constants of ensuring the individual's security in times of transitions and social reform by determining the standards to increase the effectiveness of national security mechanisms. In order to explain the research milestones, relevant topical issues of current security challenges and vulnerabilities are referred to. At the same time, the focus is placed towards the individual's security, to provide a long-term boost of cross-sectoral research into the adjustment processes of the national regulatory framework to the European one, and how security guarantees would facilitate the increase of the nexus between citizens and authorities. Consequently, using a diversified methodology, it aims to: - define security standards in line with the individual's needs to forecast the security risks; - define indicators to guarantee an adequate security environment or security balance; - define the interactions that will increase the effectiveness of the protection and security mechanisms.*

Keywords: *mechanisms, needs, security, roadmap, authorities, citizenship*

INTRODUCERE

Aspecte preliminare

Contextul socio-politic, juridic și economic al Republicii Moldova este unul aglomerat de procese și evenimente care din ce în ce mai mult au precipitat spiritele în virtutea unor subiecte sensibile precum cel al securității naționale. În prezent, mai multe probleme conectate securității naționale sunt abordate și discutate de autoritățile naționale și de instituții media, dar și în casele cetățenilor simpli. La un moment s-a creat percepția că nu mai poate nimeni să înțeleagă ce se întâmplă, cine și cu ce se ocupă, care este prezentul și viitorul Republicii Moldova și a cetățenilor ei.

Dintr-o perspectivă, parcă ar fi definită din punct de vedere politic prioritatea parcursului european, în special în contextul unui proces inițiat de negocieri, la un pas de un referendum lansat pentru a avea certitudinea suportului cetățenilor pentru seriosul exercițiu al aderării la comunitatea europeană. Din alta, tot mai umbrit devine acest parcurs în contextul accentuatelor tentative de destabilizarea a situației din țară prin intermediul unor formațiuni politice pro-ruse, și nu numai, despre care vorbesc

autoritățile (Președenția, Ministerul Afacerilor Interne etc.) bazându-se pe informațiile Servicului de Informații și Securitate [1]. În această conjunctură parese a fi necesară recunoașterea a două laturi ale aceleiași monede: cea luminoasă și cea obscură. În cel dintâi caz, conștientizarea avantajelor și beneficiilor pentru țară și cetățeni în condițiile în care exercițiul parcursului spre comunitatea europeană ar fi realizat cu succes și în termeni proximi. În cel de-al doilea, realități incerte și acțiuni neclare, chiar și luând în calcul înțelepciunea populară pe care au avut-o generații de moldoveni, pare a fi imposibilă înțelegerea rolului autorităților publice și a funcționarilor în promovarea intereselor statului Republica Moldova, în asigurarea securității și facilitarea conectivității dintre Standarde UE – Realități ale Republicii Moldova și Cetățeni. Or, în virtutea obligațiunilor profesionale, a statutului pe care îl au angajații diverselor instituții și autorități, ar fi necesar un angajament plenipotențiar de punere în aplicare a bunelor practici europene și promovarea interesului național și a securității statului, cetățeni al căruia sunt. Or, așa cum prevede *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* [2, art.2] autoritatea publică „acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public”, iar „persoana ce deține funcția public acționează în temeiul atribuțiilor şi obligațiilor stabilite în temeiul legii în scopul realizării prerogativelor de putere publică”.

Ce anume ar trezi îngrijorarea în raport cu puterea publică și interesul public?

Mai multe lucruri ar putea fi puse în această perspectivă a îngrijorărilor care ar fi determinate de factorul geopolitic, de schimbările climatice, de crize tot mai frecvente etc., dar nu acestea sunt cele care se bucură de atenție. Momentul crucial al răspunsului cu privire la îngrijorări se dovedește unul foarte specific istoriei și contextului și care explică, într-o anume manieră, progresele încetinite a Republicii Moldova spre democratizare și stat de drept, datorită calității factorului uman și modului în care a fost pus pe cântar interesul profesional - interesul personal – interesul național. În acest sens, episoadele legate de subiectul *trădării de patrie*, discutat tot mai frecvent, până în prezent nu a fost conectat în mod direct de către cetățeni de necesitățile, interesele de securitate personală și prin consecința tranziției de la premise la concluzie ar rezulta că nu îi vizează în mod direct. Or, atunci când se folosește cuvântul „*Patrie*” oare pentru câți dintre cetățeni este legat de pământ, tradiție, neam etc. În condițiile în care societatea moldovenească a fost profund marcată de migrație, și ce încărcătură simbolică și emoțională are cuvântul *„Patrie”,* pentru toți și pentru fiecare în parte? Probabil că puțini sunt dintre cei care s-au gândit în mod deliberat la acest subiect, fiind mai mult preocupați de problemele cotidiene pe care le au, de necesitățile de bază pe care trebuie să și le asigure. Mai pui că sunt autorități și funcționari care au misiunea de a contribui la asigurarea securității și bunăstării cetățenilor săi, să acționeze în interes public.

Capitolul XVII al Codului Penal ce se referă la *Infracțiuni contra autorităților publice și a securității statului*, în specță art. 337 (1) explică că „fapta săvârșită intenționat de către un cetățean al Republicii Moldova împotriva suveranității, independenței, unității, indivizibilității, securității sau capacității de apărare a Republicii Moldova, în

interesul unui stat străin, al unei organizații străine, al unei entități anticonstituționale sau al reprezentanților lor, exprimată prin:

a) trecere de partea inamicului pe timp de război sau conflict armat;
b) spionaj;
c) divulgare a secretului de stat;
d) acordare de ajutor în vederea desfășurării unor activități ostile împotriva securității statului" [3] este *Trădare de Patrie*. În același timp, *Legea securității statului* în art.1 indică că securitatea statului este parte integrantă a securităţii naţionale. Inclusiv se face conexiune dintre securitatea statului și cea a persoanei, menționându-se: „Prin securitatea statului se înţelege protecţia suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării, a regimului ei constituţional, a potenţialului economic, tehnico-ştiinţific şi defensiv, a drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei împotriva activităţii informative şi subversive a serviciilor speciale şi organizaţiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte" [4] .

Totodată prevederile art.8 [4] se referă la dreptul cetățenilor la informare asupra activităţii organelor securităţii statului şi asupra problemelor ce ţin de interesele lor personale, dar întrebarea relevantă contextului, asupra căreia se cere de meditat, se referă la impactul social al acestor informații. Mai mult *Concepția securității naționale a Republicii Moldova* expres indică că „ Securitatea naţională nu este numai securitatea statului, ci şi securitatea societăţii şi a cetăţenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât şi peste hotarele ei"[5]. Liniile directoare de securitate specifică că principala resursă a ţării sunt oamenii, de aceea asigurarea unor mecanisme de apărare cât mai eficientă a intereselor şi drepturilor cetăţenilor pentru a asigura „dezvoltarea şi valorificarea cât mai plenară a potenţialului uman" este o prioritate a autorităților statului.

Până aici toate lucruri sunt clarificate din punct de vedere normativ și parcă sunt așa cum ar trebuie să fie. Dar iată că nu este chiar așa, datorită cazurilor mediatizate și discutate aprig de către decidenți politici, experți, analiști care la o primă apariție publică, păreau a fi unicat, ca să se transforme treptat în legitate ori normalitate. Primul caz, care a oferit spațiu pentru dezbateri și lansări de păreri, a trecut prin culisele instituțiilor de drept și a autorităților, dezbătut în spațiul mediatic moldovenesc este cel al unui ex-deputat, condamnat de Judecătoria Chișinău la 14 ani de închisoare pentru trădare de patrie și achitat doi ani mai târziu. Alt caz, care la fel a fost multiplu abordat în spațiul public e cel al unui fost șef al Marelui Stat Major al Armatei Naționale, suspectat de spionaj în favoarea Rusiei. Cel de-al treilea, care a urmat la o distanță nu prea mare de timp, de reținere a șefului Direcției generale juridice a Parlamantului și a unui angajat al Poliției de Frontieră, aceștea fiind bănuiți de trădare de patrie și complot împotriva Republicii Moldova. Despre ce ca atare vorbesc toate aceste cazuri? Toate aceste situații accentuează multiple vulnerabilități și riscuri, precum și stringența necesității de securitate. Or, sub influența factorilor externi, în special războiul din Ucraina, dar și a unor factori interni

(cele 3 cazuri menționate supra sunt prea suficiente în acest sens) se acutizează nevoia de siguranță a persoanei.

În atare condiții este important exercițiul prin care se vor identifica modalități de intervenție și de reacție pentru a acoperi/asigura această necesitate, care se încadrează printre cele mai importante necesități ale persoanei, și care ar defini reziliența statului și caracterul durabil al eficienței instituțiilor în asigurarea necesității de securitate.

REZULTATEA ȘI DISCUȚII

Ce ar însemna certitudinea siguranței? Și cum poate fi alimentată?

În ultimii ani tot mai mult s-a vorbit despre tendința de aderare a Republicii Moldova la standarde ale comunității internaționale pe dimensiuni esențiale precum securitatea, justiția și drepturile omului, democrația etc. asumându-și aceleași priorități care au fost adoptate prin *Declarația Summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă*. Țintele globale ale *Obiectivelor de Ddezvoltare Durabilă* (ODD) sunt foarte complexe și unele dintre acestea se referă la multiple aspecte relevante contextului național. Printre cele 17 obiective generale ale dezvoltării durabile ale Agendei 2030 [6], ODD 16 *Promovarea unei societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente*, *responsabile și incluzive la toate nivelurile, care* se referă la un areal extins de domenii prioritate precum drepturi și libertăți fundamentale, ordine și securitate publică, justiție și prevenirea corupției, tehnologii informaționale, administrare publică și protecție socială etc. Toate acestea au o relevanță majoră pentru Republica Moldova, chiar în formula în care se regăsesc la nivel global. În același timp, luând în calcul arealul amplu al domeniilor de referință, acestea trebuiesc tratate: 1. din perspectivă sectorială, în condițiile în care ne orientăm spre eficiența acțiunilor orientate spre atingerea țintelor; 2. din perspectivă integrată, dat fiind caracterul complex și diferențiat al activităților necesare a fi adoptate la nivel național, care necesită viziuni interconectate, deoarece problemele sunt interdependente (cum ar fi spre exemplu subiectul securitate care este dependent de calitatea și eficiența justiției, de nivelul de corupție, de eficiența mecanismelor de protecție a drepturilor și liberătăților fundamentale).

Scopul urmărit pentru a fi realizat pe termen lung se referă la abordarea conjugată a constantelor de asigurare a securității persoanei în condiții de tranziții și reformare socială prin determinarea standartelor de creștere a eficienței mecanismelor de asigurare a securității naționale. Urmând acest scop și parcurgând cele două perspective, menționate supra, se va structura subiectul pornind de la apreciarea faptului că *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană”* oferă arealul de discuții în cheia în care se propune. Astfel, ipoteza de bază, ***prin care se prezumă că interdependența dintre persoană și necesitățile acesteia, avantajează eforturile de creștere a eficienței mecanismelor de asigurare a securității și crește conștientizarea rolului major al instituțiilor de stat, precum și definește conectivitatea dintre persoane și autorități, dintre persoană și stat*,** impune și atenționează asupra instrumentelor metodologice necesare a fi definite în che-

ia relevanței, eficienței și a rezultatului urmărit. Or, consecvența și rigoarea metodologiei va contribui la: - definirea standardelor de securitate în cheia necesităților persoanei, în vedere stabilirii caracterului previzibil al riscurilor de securitate; - definirea indicatorilor garanți al unei medii de asigurarea a securității ori echilibrului de securitate; - definirea interacțiunilor, care vor determina creșterea eficienței mecanismelor de protecție și asigurare a securității persoanei.

Ca rezultat, construcția raționamentului metodologiei cercetării urmărește a fi unul trans-sectorial, având ca temei documente de referință, care fiind dezvoltate într-o altă paradigmă a discursului științific, centrat pe necesități vine să dezvolte concomitent platforme de cercetarere inter- multi- și trans- disciplinare, care fiind conjugate vor genera soluții inovative pentru asigurarea necesității de securitate.

CONCLUZII

Care este direcția de urmat?

În consonanță cu cele menționate supra și în contextul analizei *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană”* [7] se vor desprinde cel puțin 4 argumente, ce nu pot fi neglijate într-un exercițiu de căutare a reperelor de garantare a securității persoanei ori poate oferi un minim de certitudine cu privire la siguranța pentru ziua de astăzi și cea de mâine:

- În centrul atenției trebuie să fie plasat omul, calitatea vieții acestuia și necesitățile lui;
- Dezvoltată în jurul a 4 priorități, *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană”* plasează în atenție 4 mari domenii ce exprimă garanții de securitate: Economie durabilă și incluzivă, Capital Uman și social robust; Instituții oneste și eficiente; mediu ambiant sănătos, care necesită efort științific de extindere la nivel practic și reconfigurare a pașilor necesari pentru identificarea soluțiilor de durată;
- *Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană”* susține valorificarea unui model integrat de politici, considerat ca fiind optim pentru țară, fapt ce se justifică din mai multe perspective și are argumente suficiente pentru a persevera în atingerea obiectivelor propuse;
- Iese în evidență necesitatea de definire a unei viziuni de dezvoltare axată pe realizarea drepturilor social-economice și pe fortificarea capacităților și abilităților individuale ale fiecărui om în parte.

Securitatea abordată în calitate de necesitate primară, necesită a fi analizată prin filiera aspirațiilor persoanei și a standardelor pe care le recunoaște ca legitime și pot fi validate într-un exercițiu practic de mobilizare în vederea determinării mecanismelor de asigurare a securității.

Asigurarea securității în cheia unui standart recunoscut ar aduce beneficii care ar echilibra ruptura dintre autorități și cetățeni, despre care tot s-a menționat în ultimii ani.

Un prim pas în acestă direcție este dezvoltarea unor metodologii de colectare a feedback-ului plasat într-o analiză calitativă pentru a genera soluții de alimentare a „certitudinii securității”, chiar dacă în realitatea aceasta este iluzorie, luând în considerare multiplele riscuri și provocări ale timpurilor actuale. Or, îmbunătățirea clarității cadrului național de reglementare a securității naționale și de eficiență a mecanismelor de protecție a persoanei nu asigură și „certitudinea securității” în percepția persoanei. Creșterea implicării și spiritului cooperant al cetățenilor cu instituții de stat datorită efectului creșterii încrederii în autorități și funcționari ar fi un salt împortant în această direcție.

Necesitatea de modernizare și ajustare constantă la cerințele de moment a cadrului național de reglementare a securității în vederea furnizării acesteia către cetățeni trebuie adaptată inclusiv la epoca digitală, care a arătat caracterul complex, nesigur și uneori ineficient al mecanismelor actuale de securitate.

REFERINȚE

1. Notă. Cu privire la risurile de securitate au fost organizate conferințe de presă, breafinguri la care au fost punctate pericolele la adresa securității și atențională societate cu privire la acestea. În acest sens se va lua în considerație: Declarațiile Directorului SIS A. Musteață.În: https://newsmaker.md/ro/seful-sis-declara-ca-sunt-tentative-de-destabilizare-a-situatiei-in-moldova-monitorizam-pentru-a-nu-admite-o-lovitura-de-stat/; Declarațiile Președintelui RM. În: https://agora.md/2024/01/13/maia-sandu-in-aceasta-primavara-rusia-isi-va-relua-actiunile-de-incercare-de-destabilizare-a-situatiei-video; Precum și multe altele, cum ar fi cele disponibile la: https://www.dw.com/ro/chi%C8%99in%C4%83ul-a-pus-m%C3%A2na-pe-planul-rusiei-de-destabilizare-a-moldovei/a-68445268; În: https://moldova1.md/p/28955/chisinaul-denunta-noi-intentii-de-destabilizare-a-situatiei-in-zona-de-securitate.
2. Legea nr. 158 din 04-07-2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Publicat: 23-12-2008 în: Monitorul Oficial Nr. 230-232 art. 840 cu modificările ulterioare. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120077&lang=ro
3. Codul Penal al Republicii Moldova. Publicat: 14-04-2009 în: Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 cu modificările ulterioare. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro
4. Legea nr.618 securității naționale din 31-10-1995 cu modificările ulterioare. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115238&lang=ro
5. Legea nr.112 din 22-05-2008 cu privire la aprobarea Conceptului Securității Naționale a Republicii Moldova. Publicat: 03-06-2008 în Monitorul Oficial Nr. 97-98 art. 357, cu modificările ulterioare. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24400&lang=ro
6. Adaptarea Agendei 2030 de dezvoltare durabilă la contextul Republicii Moldo-

va. În: https://www.undp.org/ro/moldova/publications/adaptarea-agendei-2030-de-dezvoltarea-durabila-la-contextul-republicii-moldova

7. Notă: Generalizări formulate în temeiul analizei Strategiei Naționale de Dezvoltare și a Notei de concept privind viziunea Strategiei Naționale. În: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept.pdf

NOTĂ. Articol elaborat în cadrul subprogramului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)*

IMPORTANȚA CAUZEI *ILAȘCU ȘI ALȚII* ÎN CONTEXTUL EFORTURILOR AUTORITĂȚILOR REPUBLICII MOLDOVA DE ASIGURARE A RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

THE IMPORTANCE OF THE CASE OF *ILAȘCU AND OTHERS* IN VIEW OF THE MOLDOVAN AUTHORITIES' EFFORTS TO ENSURE RESPECT FOR HUMAN RIGHTS IN THE TRANSNISTRIAN REGION

CZU: 341.231.14:347.99(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.20**

Pavel CAZACU,
ORCID: 0000-0003-2239-6854
e-mail: pavelcazacu92@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Stanislav PAVLOVSCHI,
ORCID: 0000-0003-3874-1237
e-mail: staspavlovschijr@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Fiind sesizată în premieră să examineze situația drepturilor omului din regiunea transnistreană, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a decis că în pofida lipsei controlului efectiv în regiunea transnistreană, autoritățile constituționale ale Republicii Moldova au obligații pozitive și trebuie să depună eforturi pentru a asigura respectarea drepturilor omului în acest teritoriu. La o distanță de 20 de ani de la pronunțarea hotărârii în cauza Ilașcu și alții, constatările CtEDO rămân la fel de valoroase și pertinente. Mai cu seamă, pentru că autoritățile constituționale nu le respectă în mod integral și nu le oferă atenția necesară pentru a le da efect și, astfel, a produce o schimbare semnificativă în calitatea protecției drepturilor omului și, mai larg, a principiului statului de drept în regiunea transnistreană.*

Cuvinte-cheie: *CtEDO, CEDO, jurisprudență, obligații pozitive, regiunea transnistreană, control efectiv.*

Summary*. The first time that the European Court of Human Rights (ECtHR) has been asked to examine the human rights situation in the Transnistrian region, it has ruled that despite the lack of effective control in the said region, the constitutional authorities of the Republic of Moldova have positive obligations and must make efforts to ensure respect for human rights in the territory. Twenty years after the judgment in Ilaşcu and others, the findings of the ECtHR remain as valuable and relevant as ever. In particular, because the constitutional authorities do not fully respect them and do not devote the necessary attention to give them effect and thus bring about a significant change in the quality of human rights protection and, more broadly, the principle of the rule of law in the Transnistrian region.*

Keywords: *ECtHR, ECHR, case-law, positive obligations, Transnistrian region, effective control.*

INTRODUCERE

Potrivit Declarației de Independență și a Constituției, Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil. În contradicție cu aceste prevederi fundamentale, o parte a teritoriului Republicii Moldova nu este controlată în mod efectiv de către autoritățile constituționale ale statului. Localitățile din stânga Nistrului și mun. Bender (în continuare - regiunea transnistreană), sunt controlate temporar de o administrație *de facto* care a fost și continuă să fie susținută militar, economic și politic de către Federația Rusă. Această situație, care continuă de mai bine de 32 de ani, a îngreunat extinderea suveranității în acest teritoriu, indiferent de expresia acesteia: existența administrațiilor publice locale și centrale, deschiderea secțiilor de votare sau acțiuni eficiente de protecție ale drepturilor omului. Provocarea asigurării respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană a apărut odată cu inițierea acțiunilor pentru obținerea independenței Republicii Moldova. Pe parcursul anilor, această provocare s-a transformat într-o problemă sistemică, care afectează în mod direct calitatea vieților oamenilor de pe ambele maluri ale râului Nistru.

În general, constatăm lipsa unei protecții adecvate și a unei promovări a drepturilor omului în zonele de conflict înghețat sau în teritoriile aflate sub controlul unor administrații existente *de facto* și nerecunoscute *de jure* [1, pp. 83-85]. Ca urmare, autoritățile Republicii Moldova, dar mai ales organizațiile neguvernamentale, au fost nevoite să apeleze la o serie de mecanisme și pârghii internaționale. În ciuda caracterului închis și izolat al regiunii transnistrene, există totuși aspecte ale drepturilor omului care au fost documentate de către organizații naționale și internaționale de specialitate sau de către instanțele naționale și internaționale [2].

Majoritatea organizațiilor internaționale de specialitate fac parte din sistemul Consiliului Europei: Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Comitetul de Miniștri, Secretarul General al Consiliului Europei ș.a. Pe de altă parte, mecanismele ONU par a fi mai puțin cunoscute și utilizate, însă, importanța și eficiența acestora nu trebuie neglijată [3], în special ca urmare a excluderii Federației Ruse din cadrul Consiliului Europei.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare - CtEDO) reprezintă cel mai important mecanism de protecție a drepturilor omului pentru statele membre ale Consiliului Europei. Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare - Convenția) are rolul de „instrument constituțional al ordinii publice europene” în domeniul drepturilor omului [4, § 110]. Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul general, probleme care țin de ordinea publică, ridicând standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor părți la Convenție [5, § 89].

Începând cu 12 septembrie 1997, CtEDO poate examina cererile depuse împotriva Republicii Moldova. Una dintre cele mai importante hotărâri pronunțate în privința Republicii Moldova sau cu privire la teritoriul Republicii Moldova este hotărârea în cauza *Ilașcu și alții* [6].

Pentru că hotărârea CtEDO în cauza *Ilașcu și alții* a fost prima hotărâre din zecile de hotărâri și decizii pronunțate de CtEDO cu privire la situația din regiunea transnistreană, aceasta este cea mai importantă dintre ele. Practica și legislația Republicii Moldova a suferit numeroase modificări pozitive. Este adevărat, aceste schimbări nu au apărut imediat, din cauza rezistenței autorităților constituționale. Cel mai important pretext al autorităților constituționale era, iar uneori continuă să fie – lipsa controlului efectiv. În continuare, am identificat cel puțin 2 motive pentru care hotărârea CtEDO în cauza *Ilașcu și alții* are o importanță fundamentală. Atât din perspectiva protecției drepturilor omului în regiunea transnistreană, dar și din perspectiva acțiunilor necesare pentru reintegrarea țării.

a) Descrierea și stabilirea contextului istoric. Responsabilitatea Federației Ruse

Cauza *Ilașcu și alții* a fost primul dosar în care au fost invocate abuzuri comise de către instituțiile *de facto* din regiunea transnistreană. CtEDO a fost obligată să elucideze și contextul general al cauzei. Astfel, Curtea a analizat și constatat aspectele istorice relevante cauzei reclamanților, printre care: destrămarea URSS, separarea regiunii transnsitrene şi independența Republicii Moldova; conflictul armat și evenimentele care au urmat; prezența armatei ruse și a personalului acesteia în regiunea transnistreană după acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992.

Pentru a stabili faptele, Curtea s-a bazat pe probe documentare, observaţiile părţilor şi declaraţiile martorilor audiaţi la Chişinău şi Tiraspol. De asemenea, Curtea a efectuat o vizită de constatare a faptelor la faţa locului (măsură de cercetare judecătorească pentru a aduce clarificări cu privire la faptele cauzei), în cursul căreia au fost audiați 43 de martori. Cu privire la prezenţa grupului operativ al trupelor ruse (GOTR) şi a contingentului militar de menţinere a păcii al Federaţiei Ruse, au fost audiați militari din unităţile respective.

Analizând constatările CtEDO, observăm că aceasta stabilește dincolo de un dubiu rezonabil că autoritățile ruse nu doar că au susținut crearea unei regiuni separatiste, dar și s-au implicat în confruntările militare în anii 1991-1992. Ca urmare a acestor fapte, dar și pentru că a susținut regimul de la Tiraspol și după conflictul militar, Curtea a constatat jurisdicția Federației Ruse în privința regiunii transnistrene.

Mai jos sunt reflectate extrase relevante din hotărârea CtEDO în cauza *Ilașcu și alții*:

- *„57. (...) Militarii Armatei a Paisprezecea au ales să nu se opună separatiştilor veniţi să se înarmeze din depozitele acestei armate; dimpotrivă, în multe cazuri, ei i-au ajutat pe separatişti să se echipeze, livrându-le arme şi deschizându-le aceste depozite”.*
- *„60. (...) cetăţeni ruşi au sosit într-un număr mare în Transnistria pentru a lupta alături de separatiştii transnistreni contra forţelor moldoveneşti.”*
- *„382. (...) autorităţile Federaţiei Ruse au contribuit atât militar, cât şi politic la crearea regimului separatist în regiunea transnistreană. (...) chiar şi după*

acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992, Federaţia Rusă a continuat să acorde sprijin militar, politic şi economic regimului transnistrean, permiţându-i astfel acestuia să supravieţuiască şi să se consolideze pentru a obţine o anumită autonomie faţă de Moldova."

Mai mult, constatările CtEDO referitoare la impactul prezenței militare ruse au fost reținute și de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Interpretând articolul 11 din Constituție, Curtea a calificat trupele rusești din regiunea transnistreană ca fiind „trupe de ocupație". Totuși, Curtea a reținut că prezența acestora nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate. Soluția Curții Constituționale s-a bazat inclusiv pe faptele constatate de către CtEDO [7].

Relevanța și importanța cauzei *Ilașcu și alții* s-a observat și în cea mai recentă hotărâre CtEDO în cauza inter-statală Ucraina contra Federației Ruse referitoare la situația din Crimeea. În această cauză, CtEDO a constatat că Federația Rusă a exercitat o jurisdicție extrateritorială asupra Crimeei și a avut un „control efectiv" asupra acestui teritoriu, similar situației din regiunea transnistreană [8].

b) Responsabilitatea Republicii Moldova în privința regiunii transnistrene. Dezvoltarea conceptului de „obligații pozitive"

Convenția le impune statelor care au ratificat-o obligații pozitive, în baza prevederilor articolului 1, conform cărora toate părțile contractante trebuie să garanteze tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție. În acest sens, nu există o definiție precisă a conceptului de „obligație pozitivă" a statului în temeiul Convenției, însă aceasta poate fi înțeleasă ca impunând autorităților naționale obligația de a lua măsurile necesare pentru a garanta un drept [9]. În acest sens, este important de accentuat faptul că autoritățile constituționale ale Republicii Moldova nu au doar obligația de a nu încălca drepturile omului așa cum sunt definite de Convenție – acestea au și obligația de a întreprinde măsurile necesare pentru a asigura că aceste drepturi sunt protejate în mod efectiv.

Când a ratificat Convenţia la 12 septembrie 1997, Republica Moldova a depus odată cu instrumentul său de ratificare o declaraţie care susţinea imposibilitatea sa de a asigura respectarea dispoziţiilor Convenţiei în regiunea transnistreană care se afla sub controlul efectiv al organelor „autoproclamatei Republici Moldoveneşti Nistrene", până la soluţionarea definitivă a conflictului. Însă, în decizia cu privire la admisibilitatea cauzei *Ilaşcu şi alţii*, Curtea a constatat că „*declaraţia cu privire la lipsa de control a autorităţilor legitime moldoveneşti asupra teritoriului transnistrean nu a constituit o rezervă valabilă în sensul articolului 57 al Convenţiei"*. Analizând în retrospectivă, putem afirma că această constatare a devenit primul pas spre responsabilizarea autorităților constituționale ale Republicii Moldova în raport cu situația și locuitorii regiunii transnistrene. CtEDO a constatat că, *„chiar şi în absenţa unui control efectiv asupra regiunii transnistrene, Moldova mai are şi obligaţia pozitivă conform articolului 1 al Convenţiei*

de a lua măsuri de ordin diplomatic, economic, juridic sau de alt gen, care îi stau în puteri şi sunt în conformitate cu dreptul internaţional, pentru a asigura reclamanţilor drepturile acestora garantate de Convenţie.”

Analizând dacă Republica Moldova și-a îndeplinit obligațiile sale pozitive, CtEDO a stabilit, *inter alia*, că „*obligațiile pozitive ale Republicii Moldova se referă atât la măsurile necesare pentru a restabili controlul său asupra teritoriului transnistrean, ca o exprimare a jurisdicţiei sale, cât şi la măsurile de asigurare a respectării drepturilor reclamanţilor, inclusiv încercările de a asigura eliberarea lor”*. Obligaţia de a restabili controlul asupra regiunii transnistrene presupune, pe de o parte, ca Republica Moldova să se abţină de la susţinerea regimului separatist, şi pe de altă parte, ca ea să întreprindă toate măsurile aflate la dispoziţia sa de ordin politic, economic, juridic şi de alt gen, pentru a restabili controlul său pe acest teritoriu.

La fel de importante sunt constatările CtEDO cu privire la omisiunea autorităților moldovenești de a-și respecta obligațiile sale pozitive: (I) în relaţiile lor bilaterale cu Federaţia Rusă, autorităţile moldoveneşti nu au acordat mai multă atenţie destinului reclamanţilor; (II) lipsa demersurilor moldovenești către autorităţile Federaţiei Ruse, pentru a obţine eliberarea celorlalţi reclamanţi; (III) nu exista un plan general cu privire la reglementarea conflictului transnistrean care să fi fost adus la cunoştinţa Curţii, care să se refere la situaţia reclamanţilor.

Constatările CtEDO au influențat în mod decisiv comportamentul ulterior al autorităților constituționale de la Chișinău întru promovarea drepturilor omului în regiunea transnistreană, inclusiv declarațiile și comportamentul politicienilor de la Chișinău. Dacă până la cauza Ilașcu, lipsa controlului efectiv reprezenta un alibi comod pentru autoritățile de la Chișinău, constatările Curții Europene din cauza Ilașcu au reprezentat un impuls decisiv pentru ca Republica Moldova să-și asume în mod responsabil situația drepturilor omului din regiunea transnistreană [10].

Unele acțiuni întreprinse de către Republica Moldova în anii următori au fost deja analizate de către CtEDO în alte cauze aflate pe rolul acesteia:

- Referitor la școlile cu predare în limba română din regiunea transnistreană, CtEDO a recunoscut eforturile care au avut scopul de a-i sprijini pe reclamanți, reținând că *„Guvernul moldovean a suportat toate cheltuielile legate de arendarea şi reparaţia noilor sedii, procurarea echipamentului, plata salariilor personalului şi de transport, astfel permiţând şcolilor să-şi continue activitatea şi copiilor să continue să înveţe”* [11].
- Referitor la fermierii din raionul Dubăsari, CtEDO a luat act de eforturile depuse de autoritățile moldovenești, atât în asigurarea accesului la terenurile respective, cât și în compensarea celor afectați de restricțiile existente [12, § 87].

Alte acțiuni s-au concentrat pe dezvoltarea politicilor publice. Unul dintre cele mai recente exemple de politici publice este Planul naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022. Acest document de politici conținea o secțiune separată dedicată regiunii transnistrene [13].

În același timp, rezistența autorităților Republicii Moldova la constatările CtEDO a mai durat, uneori se observă și în prezent. Unele acțiuni întreprinse de către autorități nu au fost suficiente, altele din contra au reprezentat motivul încălcării drepturilor omului. Cel mai bun exemplu în acest sens îl reprezintă fenomenul răpirilor de persoane de pe teritoriul controlat efectiv de către autoritățile Republicii Moldova. Ilegalitatea acestora a fost confirmată și de către CtEDO în 3 cazuri distincte, atât ca urmare a pasivității autorităților Republicii Moldova [14], cât și ca urmare a implicării nemijlocite la comiterea acestor abuzuri (spre exemplu transmiterea persoanelor către instituțiile *de facto* din regiunea transnistreană)[15].

Relevanța constatărilor CtEDO în cauza *Ilașcu și alții* rămâne actuală și astăzi inclusiv ca urmare a lipsei unei strategii comprehensive cu privire la restabilirea teritoriului, dar și lipsa unui plan detaliat cu privire la protecția drepturilor omului în acest teritoriu. Documentele anterioare, dar și cele existente reprezintă măsuri absolut necesare, dar cu siguranță insuficiente. Mai cu seamă că nu sunt atestate schimbări substanțiale din perspectiva reglementării problemei transnistrene.

CONCLUZII

Constatările CtEDO în cauza *Ilașcu și alții* au reprezentat, chiar dacă nu imediat, un impuls important pentru autoritățile Republicii Moldova să-și asume în mod responsabil, situația din regiunea transnistreană, în ciuda lipsei controlului efectiv. Dacă anterior, autoritățile Republicii Moldova erau la adăpostul jurisdicției Federației Ruse în contextul încălcării drepturilor omului în regiunea transnistreană, astăzi, aceste autorități rămân singurele responsabile la nivelul angajamentelor asumate prin aderarea la Convenție. Or, Federația Rusă a fost exclusă din Consiliul Europei ca urmare a invaziei militare în Ucraina. Prin urmare, nu trebuie să excludem situația în care CtEDO își va schimba abordarea în acest domeniu și să ridice standardul de acțiuni necesare pe care statul Republica Moldova trebuie să le întreprindă pentru a respecta obligațiile sale pozitive. Autoritățile trebuie să continue acțiunile care urmăresc reintegrarea statului, restabilirea ordinii constituționale și protecția efectivă a drepturilor omului și a statului de drept pe întreg teritoriul țării. Iar constatările CtEDO, în special cele din cauza *Ilașcu și alții* pot ajuta autoritățile să găsească cele mai bune soluții legale, pașnice și eficiente.

REFERINȚE

1. DIMITRAȘ, M., BOLDESCO, V., Unele aspecte ale hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului pronunţate în cauzele din regiunea transnistreană a Republicii Moldova. În: Revista Procuraturii Republicii Moldova, 2019, nr. 3. În: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/83-85_19.pdf [Accesat la 27.06.2024]

2. CAZACU, P., Cele mai încălcate drepturi ale copilului în regiunea transnistreană. Provocări și Soluții. În: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/99-105_21.pdf [Accesat la 27.06.2024]
3. CAZACU, P., Importanța mecanismelor ONU în promovarea și respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. În: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-48-53_0.pdf [Accesat la 27.06.2024]
4. N.D. și N.T. c. Spaniei, cererile nr. 8675/15 și 8697/15 din 13 februarie 2020. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201354 [Accesat la 27.06.2024]
5. KONSTANTIN MARKIN c. Rusiei, cererea nr. 30078/06 din 22 martie 2012. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109871 [Accesat la 27.06.2024]
6. ILAȘCU ȘI ALȚII c. Republicii Moldova și Rusiei, cererea nr. 48787/99 din 08.07.2004. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127836 [Accesat la 27.06.2024]
7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 02.05.2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă). În: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=613&l=ro#top [Accesat la 27.06.2024]
8. UCRAINA c. Rusiei (re Crimeea), cererile nr. 20958/14 și 38334/18 din 25 iunie 2024. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-234982 [Accesat la 27.06.2024]
9. PAVLOVSCHI, S.,Locul Convenției Europene a Drepturilor Omului în raportul dintre dreptul internațional și dreptul național, Universitatea din Vest din Timișoara, România, 25 iunie 2021
10. CAZACU, P., Impactul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în protecția și promovarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. În: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/123426 [Accesat la 27.06.2024]
11. CATAN ȘI ALȚII c. Republicii Moldova și Rusiei, cererile nr. 43370/04, 8252/05 și 18454/06 din 19 octombrie 2012. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124596 [Accesat la 27.06.2024]
12. SANDU ȘI ALȚII c. Republicii Moldova și Rusia, cereri nr. 21034/05 și altele 7 din 17 iulie 2018. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184651 [Accesat la 27.06.2024]
13. Planul naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 89 din 24 mai 2018, În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro [Accesat la 27.06.2024]
14. FILIN c. Republicii Moldova și Rusiei, cererea nr. 48841/11 din 17 septembrie 2019, În: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-195848 [Accesat la 27.06.2024]
15. NEGRUȚA c. Republicii Moldova și Rusiei, cererea nr. 3445/13 din 17 septembrie 2019, În: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-195847 , BRAGA c. Republicii Moldova și Rusiei, cererea nr. 6957/10 În: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-177650 [Accesate la 27.06.2024]

OBIECTIVE DE CONSERVARE ȘI EVALUAREA BIODIVERSITĂȚII: PILONI AI PROTECȚIEI NATURII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

OBJECTIVES OF CONSERVATION AND BIODIVERSITY ASSESSMENT: PILLARS OF NATURE PROTECTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 349.6:502.8:502.131.1(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.21**

Irina PUNGA,
ORCID: 0000-0002-6004-9338
e-mail: iri.punga@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Iordanca-Rodica IORDANOV,
ORCID: 0000-0002-5936-041X
e-mail: rodica.iordanov.usm@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Articolul explorează relația dintre obiectivele de conservare și evaluarea biodiversității în cadrul implementării politicii de mediu în Republica Moldova. Se subliniază importanța rețelei Natura 2000 și a Rețelei Emerald ca cadre fundamentale pentru conservarea biodiversității. Este evidențiată necesitatea stabilirii unor obiective de conservare specifice și măsurabile pentru fiecare sit Emerald, precum și implementarea mecanismului de evaluare a biodiversității. De asemenea, se discută importanța planurilor de management în gestionarea durabilă a acestor situri protejate. Articolul concluzionează prin sublinierea importanței integrării acestor elemente pentru asigurarea unei protecții eficiente a naturii și promovarea dezvoltării durabile în Moldova.*

Cuvinte-cheie: *obiective de conservare, Natura 2000, Rețea Emerald, evaluarea biodiversității, plan de management, dezvoltare durabilă.*

Summary. *The article explores the relationship between conservation objectives and biodiversity assessment within the implementation of environmental policy in the Republic of Moldova. It emphasizes the importance of the Natura 2000 network and the Emerald Network as fundamental frameworks for biodiversity conservation. The need for establishing specific and measurable conservation objectives for each Emerald site is highlighted, as well as the implementation of biodiversity assessment mechanisms. Additionally, the importance of management plans in the sustainable management of these protected sites is discussed. The article concludes by underscoring the importance of integrating these elements to ensure effective nature protection and promote sustainable development in Moldova.*

Keywords: *conservation objectives, Natura 2000, Emerald Network, biodiversity assessment, management plan, sustainable development.*

INTRODUCERE

Rețeaua de situri Natura 2000 se întinde pe întreg teritoriu al Uniunii Europene, de la insulele Canari până la Marea Neagră și de la insula Cipru până în la Laponia scandinavă. Siturile pot fi desemnate atât pe uscat, cât și apă [1]. Peste 4131745 km2, 25 000 de situri din 27 de țări sunt desemnate în temeiul directivelor privind păsările și habitatele: împreună, acestea acoperă aproximativ 18,6% din teritoriul Europei”[2]. Adițional, din alte categorii de cifre menționăm că în perioada 1993-2023, numărul siturilor Natura 2000 a crescut de la 1000 la 6800, ceea ce reprezintă o creștere semnificativă. Dar pe lângă siturile Natura 2000, numărul total al ariilor naturale protejate a crescut de la 5000 în 1993 la 10800 în 2023 pe întreg teritoriu al Uniunii Europene. Această tendință de creștere indică o expansiune generală și o intensificare a eforturilor de protejare a biodiversității și a habitatelor naturale în Europa, evidențiind un angajament constant în dezvoltarea și protejarea tuturor tipurilor de arii protejate, inclusiv a rețelei Natura 2000.

MATERIALE ȘI METODE

Suportul metodologic al studiului de față îl constituie tezele fundamentale ale dreptului mediului și dreptului european care reflectă tema investigată. Complexitatea studiului efectuat a necesitat utilizarea unui unor metode și procedee de cercetare diversificate. Astfel, am aplicat următoarele metode: a) ***Metoda juridică:*** studierea și interpretarea normelor juridice relevante în mod formal, conform principiilor și regulilor dreptului; analiza normativ-legislativă pentru a obține o înțelegere profundă a contextului legal; evaluarea aplicării practice a legislației în contextul protecției biodiversității și siturilor Natura 2000. b) ***Metoda comparativă:*** stabilirea unor criterii de comparație, cum ar fi: scopurile generale, măsurile de conservare și mecanismele de evaluare a impactului; compararea legislației UE și a Republicii Moldova pentru a identifica diferențele și similitudinile în abordarea mecanismului de evaluare a biodiversității și a excepțiilor aplicate; examinarea modului în care fiecare legislație abordează problemele de conservare și formularea concluziilor și recomandărilor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Atât siturile Natura 2000 [3] cât și ariile naturale protejate[4] sunt fundamentate pe principii similare de conservare a biodiversității și protecție a habitatelor și speciilor de interes comunitar, inclusiv: 1) conservarea biodiversității conform anexelor Directivelor Habitate și Păsări ale UE; 2) protejarea împotriva activităților umane dăunătoare; 3) promovarea unei dezvoltări durabile; 4) asigurarea conectivității ecologice prin coridoare ecologice; și 5) sprijinirea rezilienței ecosistemelor la schimbările climatice prin măsuri de adaptare și cercetare continuă.

În contextul implementării politicii în domeniul conservării **habitatelor și speciilor de faună și floră sălbatică** la nivel național au fost elaborate și sunt în proces de implementare un set de acte normative: *Legea privind protecția mediului înconjură-*

tor n.1515/1993; Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat nr.1538/1998; Legea cu privire la rețeaua ecologică nr.94/2007; Legea privind evaluarea impactului asupra mediului nr.86/2014.

Este necesar de menționat faptul că pe lângă tendința globală de a conserva biodiversitatea, fiecare țară tinde spre o dezvoltare durabilă și extindere al activităților economice, fapt constatat și prin Strategia Națională de Dezvoltare Economică 2030[5]. Dezvoltarea durabilă este definită ca un tip de dezvoltare care îndeplinește nevoile prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi. Acest concept implică un echilibru între creșterea economică, protecția mediului și bunăstarea socială."[6].

În acest context, în vederea garantării echilibrului economic, de mediu și social pentru proiectele publice și private legislația Republicii Moldova prevede efectuarea evaluării impactului asupra mediului. Mai mult, în urma modificărilor care au fost procesate în Legea 94/2007 în anul 2023 atât proiectele publice și private cât și documentele de politici și planificare care ar putea afecta în mod semnificativ aceste situri sunt supuse „*evaluării biodiversității*". Evaluarea biodiversității are drept scop identificarea și prevenirea implementării oricărei activități planificate care ar putea afecta semnificativ siturile Emerald. Impactul anticipat al activităților planificate se evaluează în funcție de probabilitatea producerii acestuia, nu de certitudinea efectivă a impactului. În această evaluare, scopul principal constă în identificarea și delimitarea clară între impactul considerat „nesemnificativ" și cel „semnificativ" asupra obiectivelor de conservare ale sitului Emerald. Astfel, în procesul de evaluare a biodiversității se examinează cu atenție fiecare aspect al activităților planificate pentru a determina riscul potențial pe care îl prezintă pentru biodiversitatea sitului. Evaluarea se concentrează pe identificarea acțiunilor care ar putea afecta habitatul sau speciile de interes din siturile Emerald.

Este esențial să menționăm, că proiectele publice sau private vor fi aprobate și transmise spre executare doar în cazul în care se constată că acestea nu au efecte negative asupra sitului Emerald. Cu toate acestea, există excepție de la această regulă, bazată pe considerente imperative de interes public major, inclusiv rațiuni sociale sau economice, care pot justifica aprobarea activităților planificate sau a documentelor de politici și planificare, chiar dacă acestea ar putea afecta siturile Emerald. Excepția respectivă se regăsește în Directiva Habitate (art.6 pct.4) și prevede: „ în ciuda unui rezultat negativ al evaluării efectelor asupra sitului și în lipsa unei soluții alternative, planul sau proiectul trebuie realizat, cu toate acestea, din motive cruciale de interes public major, inclusiv din rațiuni de ordin social sau economic, statul membru ia toate ***măsurile compensatorii*** necesare pentru a proteja coerența globală a sistemului Natura 2000". Această prevedere a fost transpusă în legislația națională și se regăsește în art. 12^6 alin. (3) din Legea nr. 94/2007. Observăm, că această excepție este condiționată de necesitatea luării unor măsuri compensatorii. Mecanismul de compensare este unul foarte complex, incluzând aspecte financiare, economice, non-financiare care rămân a fi determinate conceptual la nivel național.

Un alt aspect la care am face referință telegrafică este noțiunea de ***„interes public major„*** ce se aplică în Directiva Habitate, legislația națională în câteva acte normative prevede termenul, dar la momentul de față careva criterii pentru aplicarea acestui criteriu nu sunt prevăzuți. La fel, rămâne un subiect ce necesită o atenție științifică separată și reglementare normativă suplimentare în contextul domeniului mediului. Totuși conform Directivei Habitate cum este indicat în Comunicarea Comisiei, „în ceea ce privește „alte motive cruciale de interes public major” din rațiuni de ordin social sau economic, din acest text reiese că numai interesele publice, indiferent dacă acestea sunt promovate fie de organisme publice, fie de organisme private, pot fi puse în balanță cu obiectivele de conservare prevăzute de directivă. Prin urmare, proiectele elaborate de organisme private pot fi luate în considerare numai în cazul în care aceste interese publice sunt deservite și demonstrate.”

Comunicarea Comisiei pe art. 6 alin.(3) și (4) prevede „ atunci când stabilește motivele cruciale de interes public major, o autoritate competentă trebuie să ia în considerare toate elementele, și anume dacă este: a) ***crucial:*** planul sau proiectul servește mai degrabă unui interes public esențial decât unor interese private; b) ***major:*** interesul pe care îl servește planul sau proiectul depășește prejudiciul (sau riscul de prejudiciere) adus integrității sitului, astfel cum a fost identificat în evaluarea corespunzătoare; c) ***de interes public:*** de exemplu, este o parte fundamentală a politicilor publice pentru stat și societate.”

Așa cum am menționat mai sus, Directiva Habitate și legislația națională analizată pe parcursul textului stabilesc obligația autorităților competente naționale să ia măsurile necesare pentru a asigura menținerea sau, după caz, readucerea habitatelor naturale și a speciilor de interes comunitar într-o stare favorabilă de conservare. Aceste măsuri reies din **obiectivele de conservare** care sunt identificate în baza mai multor criterii stabilite pentru fiecare habitat și specie de floră și faună. În acest sens se va face o ***caracteristică ecologică*** detaliată ale habitatelor și speciilor vizate, incluzând structura și funcțiile esențiale pentru menținerea acestora. Respectiv pentru fiecare habitat, specie de floră și faună se efectuează evaluarea cantitativă, calitativă și în coraport cu alte elemente ale ecosistemelor. Această ***evaluare științifică*** detaliată este fundamentală pentru determinarea stării actuale de conservare și a măsurilor necesare pentru îmbunătățirea acesteia. Evoluarea științifică se face asupra stării speciilor de floră și faună, și habitatelor. În plus, pentru a avea o imagine de ansamblu la nivel de țară / rețea și pentru a putea preveni degradarea biodiversității, monitorizarea evoluției stării de conservare a habitatelor și speciilor de floră și faună este esențială. În baza cercetării se întocmește Raportul, care include evaluarea și monitorizarea stării de conservare a habitatelor și speciilor de floră și faună, la nivel național și biogeografic. La fel este analizată informația cu privire la măsurile de conservare a habitatelor și speciilor de floră și faună aplicate în siturile componente ale rețelei Natura 2000, iar pentru Republica Moldova rețeaua Emerald. Pentru asigurarea coerenței și prevenirii oricărui efect negativ, raportul cuprinde și aspectele de ***evaluare a impactului*** acestor măsuri asupra stării de conservare a habitatelor și speciilor de floră și faună la nivelul rețelei Natura 2000/ rețeaua Emerald.

Conform cercetărilor realizate putem constata că obiectivele de conservare variază în funcție de caracteristicile specifice ale habitatelor și speciilor de floră și faună. Aceste obiective sunt concepute pentru a asigura menținerea și conservarea biodiversității într-o stare sănătoasă și sustenabilă pe termen lung. Ele sunt incluse în planurile de management ale siturilor Emerald. Potrivit art. 12^4 din Legea nr. 94/2007, planurile de management ale siturilor Emerald cuprind măsuri specifice și activități planificate care sunt menite să contribuie la atingerea obiectivelor de conservare stabilite pentru fiecare sit în parte. Aceste măsuri nu se limitează doar la activitățile desfășurate în cadrul sitului, ci și la cele din afara acestuia care pot avea un impact potențial asupra biodiversității și a habitatelor naturale din siturile Emerald.

Este imperativ de menționat faptul că în Republica Moldova există o problemă semnificativă legată de lipsa planurilor de management pentru 59 de situri Emerald din toate cele 61 de situri desemnate ca situri Emerald, precum și o lipsă a măsurilor de conservare orientate specific către fiecare sit. Această situație pune în pericol obiectivele de conservare și protecția biodiversității în aceste zone protejate. Astfel, este absolut necesar ca obiectivele de conservare specifice și măsurabile să fie stabilite pentru fiecare sit Emerald și să fie făcute disponibile publicului fără întârziere. Aceste obiective trebuie să fie clare și să specifice țintele care trebuie atinse pentru fiecare atribut sau parametru care determină starea de conservare a caracteristicilor protejate.

Este crucial ca toate activitățile umane, inclusiv cele economice și sociale, care pot afecta direct sau indirect siturile Emerald, să fie evaluate și gestionate într-un mod care să respecte obiectivele de conservare ale acestora. De fapt, evaluarea biodiversității joacă un rol central în acest proces, oferind o analiză detaliată a modului în care diverse acțiuni pot influența habitatul și speciile protejate din siturile Emerald. Totodată, în contextul evaluării biodiversității, aceste obiective de conservare reprezintă piloni esențiali pentru determinarea gradului de influență al activităților umane asupra mediului natural și pentru aplicarea măsurilor corective necesare pentru conservarea acestuia. Respectarea obiectivelor de conservare are drept scop să asigure că toate activitățile umane sunt gestionate într-un mod sustenabil și responsabil, în concordanță cu angajamentele europene și naționale de conservare a biodiversității. Ele reprezintă un cadru robust pentru protecția naturii, pentru promovarea unei dezvoltări durabile în armonie cu valorile ecologice și sociale ale comunităților locale și globale, precum și constituie temei de referință pentru implementarea mecanismul de evaluare a biodiversității.

CONCLUZII

Evaluarea biodiversității joacă un rol fundamental în anticiparea și gestionarea impactului activităților umane asupra habitatelor și speciilor protejate. Aceasta permite identificarea potențialelor riscuri și adoptarea măsurilor corective necesare pentru minimizarea impactului negativ și pentru restaurarea sau menținerea condițiilor favorabile de conservare.

Pentru a asigura succesul mecanismului de evaluare a biodiversității în Republica Moldova și pentru a îndeplini angajamentele internaționale și naționale privind conservarea biodiversității, este esențial ca autoritățile să acționeze prompt și să elaboreze planurile de management. Planurile de management pentru siturile Emerald sunt instrumente esențiale în implementarea obiectivelor de conservare. Acestea nu doar că direcționează acțiunile specifice pentru protejarea biodiversității, dar facilitează și integrarea unor practici durabile în gestionarea resurselor naturale și a teritoriilor protejate. Mai mult ca atât, punerea în aplicare a planurilor de management și stabilirea precisă a obiectivelor de conservare vor facilita o gestionare mai eficientă și durabilă a siturilor Emerald. Aceste acțiuni vor contribui la protejarea habitatelor și a speciilor de interes special, în timp ce asigură transparența și accesibilitatea informațiilor despre obiectivele de conservare și măsurile asociate, esențiale pentru implicarea și sprijinul publicului în protecția naturii. Numai printr-o colaborare strânsă între autorități, comunități locale, organizații neguvernamentale și alte părți interesate se poate asigura o gestionare adecvată și durabilă a siturilor Emerald în Republica Moldova. Aceste eforturi nu doar că vor contribui la protejarea naturii și a speciilor amenințate, dar și la promovarea unei dezvoltări durabile și echilibrate între nevoile umane și conservarea resurselor naturale pentru generațiile viitoare.

REFERINȚE

1. Report ,,Dealing with Conflicts in the Implementation and Management of the Natura 2000 Network Best Practice at the Local / Site Level (lot 3)” DG Environment, EuroSite 2009/2010;
2. În:https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/natura-2000-barometer;
3. Natura 2000 este o rețea ecologică de arii protejate care se întinde pe teritoriul Uniunii Europene. Aceasta a fost înființată în temeiul a două directive principale ale UE: Directiva Habitate (92/43/CEE) și Directiva Păsări (2009/147/CE).
4. Arie naturală protejată – spațiu natural, delimitat geografic, cu elemente naturale reprezentative și rare, desemnat și reglementat în scopul conservării și protecției tuturor factorilor de mediu din limitele lui;
5. În:https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-1191-mded-2023.pdf;
6. Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (1987). “Our Common Future”. Oxford University Press. În: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf
7. Comunicarea Comisiei. Evaluarea planurilor și proiectelor în raport cu siturile Natura 2000 Orientări metodologice privind dispozițiile articolului 6 alineatele (3) și (4) din Directiva 92/43/CEE privind habitatele. (2021/C 437/01).
8. Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habi-

tatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 206 din 22 iulie 1992.
9. Legea nr.94/2007 cu privire la rețeaua ecologică. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 90–93, art.395. În vigoare din 29.06.2008.
10. Legea nr. 1538/1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 66–68, art.442. În vigoare din 25.02.1998.
11. Legea nr. 86/2014 privind evaluarea impactului asupra mediului. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 174-177 art. 393. În vigoare din 04.01.2015.
12. Legea nr. 11/2017 privind evaluarea strategică de mediu. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 109-118 art. 155. În vigoare din 07.04.2018.
13. Report ”Dealing with Conflicts in the Implementation and Management of the Natura 2000 Network Best Practice at the Local / Site Level (lot 3)” DG Environment, EuroSite 2009/2010;
14. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Oxford University Press. (link)

GARANȚII LEGALE DE PROTECȚIE A COPIILOR SUPUȘI VIOLENȚEI ÎN SPORT

LEGAL GUARANTEES FOR THE PROTECTION OF CHILDREN SUBJECTED TO VIOLENCE IN SPORTS

CZU: 343.54:796:341.231.14-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.22**

Oleg TELEVCA,
ORCID: 0000-0001-8410-7806
e-mail: oleg.televca@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Children have the right to play sports in a safe and friendly environment. Their rights are set out in the Convention on the Rights of the Child. However, sport was not and still is not a safe environment for children and young people, with various cases of abuse, harassment and violence being known. In recent years, however, victims of various forms of violence in sports have obtained the opportunity to be heard.*

The article refers to the existing normative basis in the Republic of Moldova about the protection of the rights of children subjected to violence in sports.

Keywords: *children, protection, rights, sports, violence.*

INTRODUCERE

În fiecare zi copii și tineri în întreaga lume participă la activități sportive. Pentru unii aceasta reprezintă divertisment și recreere, pentru alții - programe de antrenament. Unii tineri, însă, pot alege o carieră în sport în calitate de sportiv, antrenor sau persoană cu funcții de răspundere. Deși sportul este prezentat, de regulă, ca un beneficiu, totuși, uneori, sportul poate fi un mijloc de a distrage atenția de la comportamentele antisociale sau, chiar, infracționale.

Copiii au dreptul să practice sportul într-un mediu sigur și binevoitor. Drepturile lor sunt stabilite în Convenția cu privire la drepturile copilului. Cu toate acestea, sportul nu a fost și, încă nu este un mediu sigur pentru copii și tineri, fiind cunoscute diverse cazuri de abuz, hărțuire, violență. În ultimii ani, însă, victimele supuse diferitor forme de violență în sport au obținut posibilitatea de a fi auziți.

MATERIALE ȘI METODE

Material. Pentru elaborarea articolului a fost utilizată legislația internațională, europeană și națională relevantă, unele cercetări ale autorilor străini.

Metode de cercetare utilizate*:* documentarea (colectarea de date din documentele oficiale, precum și din studii științifice); metoda analizei și sintezei actelor normative și de aplicare a normelor de drept.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Până nu demult nici nu se punea la dubii faptul că sportul este doar în beneficiul copiilor. Până la sfârșitul anilor 90- începutul anilor 2000 foarte puține organizații sportive aveau sisteme și structuri de reacție la plângerile în legătură cu comportamentul adulților. Încă câțiva ani în urmă, autorii Celia Brackenridge, Tess Kay și Daniel Rhind [1] declarau că este bine cunoscut că în sport drepturile copilului nu sunt în centrul atenției și nu se iau în considerare de fiecare dată riscurile cărora sunt supuși copiii, fapt care permitea crearea unei culturi organizaționale, ce nu admitea să se discute despre tratamentul violent și daunele provocate copiilor.

Copiii și tinerii sunt mai vulnerabili decât adulții și sunt ușor supuși unor riscuri caracteristice doar sportului - de exemplu, risc sporit de comportament violent față de copii din sportul de performanță (atletică, patinaj artistic etc).

Multe programe de suport în beneficiul dezvoltării copiilor se referă la unele categorii de copii aflați în situații de risc, supuși violenței în viața cotidiană și care văd în sport un refugiu. Datoria adulților este să creeze condiții ca activitățile sportive a acestor categorii de copii să aibă loc într-un anturaj sigur pentru ei.

În acest context, către summit-ul londonez ,,Beyond Sport 2012" organizațiile-partenere au elaborat un proiect de pachet de *„Standarde"* cunoscute la momentul actual drept *„Garanții",* care au fost supuse unei perioade de probă și dezvoltate în următorii 2 ani până la versiunea finală propusă în 2014 și pusă în acțiune la conferința ,,Beyond Sport" în octombrie 2014. Acest document pune fundamentul pentru o abordare complexă a asigurării securității copiilor din toată lumea și protecției în toate sferele sportului. Ele au stat la baza elaborării politicilor de protecție a copiiilor (Safeguarding) care reprezintă responsabilitatea organizației de a se asigura că sportul este o experiență sigură, pozitivă și care aduce bucurie tuturor copiilor și că toți copiii sunt protejați și feriți de a trăi experiențe abuzive sau cu potențial vătămător și/sau dăunător atunci când sunt implicați în activități sportive, în funcție de capacitatea lor fizică și mentală și la orice nivel de implicare (performanță, sport de masă, mediu recreațional).

Responsabilitatea pe care o au organizațiile este de a se asigura că personalul, operațiunile și programele lor nu dăunează copiilor, adică nu expun copiii la riscul de vătămare și la abuz, și că orice suspiciuni pe care organizația le are legat de nerespectarea siguranței copiilor, în mediul sportiv în care ei activează, este semnalată autorităților îndreptățite.

Siguranța copiilor în sport se referă la acțiunile care sunt întreprinse pentru a fi siguri că toți copiii beneficiază de condiții de siguranță și sunt protejați de orice prejudiciu atunci când sunt implicați în mod direct sau indirect în programele și activitățile sportive.

Procedurile de safeguarding (garantarea siguranței) includ: *măsuri de prevenție, măsuri de răspuns și măsuri de monitorizare și evaluare.*

- **Măsurile de prevenție** sunt măsurile menite să reducă riscurile ca un copil să fie vătămat;

- **Măsurile de răspuns** sunt măsurile menite să asigure faptul că, în caz de apariție sau suspectare a unui incident, acest lucru nu este trecut cu vederea și se întreprind acțiuni prin care se răspunde concret la orice situații potențiale de risc, se asigură și se verifică asistarea copilului și se previne reapariția, pe cât posibil, a unor situații similare.
- **Măsurile de monitorizare** și **evaluare** sunt menite să urmărească procesul de soluționare a unor incidente și să verifice faptul că procedurile de safeguarding sunt respectate și implementate adecvat.

Garanțiile de protecție stabilesc ce trebuie să facă organizațiile care petrec competiții sportive pentru copii și tineri. Garanțiile nu trebuie examinate ca scop, dar ca instrucțiuni care ar ajuta la organizarea competițiilor astfel încât drepturile și interesele copiilor să fie asigurate. Fără îndoială, aceste garanții au la bază actele internaționale, legislația națională existentă, standardele de protecție a copilului.

Cu certitudine, siguranţa copilului este responsabilitatea tuturor și ar trebui să fie o preocupare constantă a tuturor celor implicaţi în sport. Riscurile pentru tinerii sportivi sunt unice pentru sport, cum ar fi relația antrenor-sportiv, intensitatea practicii sportive și cerințele competiției, interesul mass-media pentru copii sportivi, practicile de recrutare a sportivilor, relocarea minorilor într-o unitate de instruire la distanță, variate locuri și ore de antrenament, separarea de familie sau școală ș.a. care fac copiii mai vulnerabili în raport cu alți copii. Personalul din cluburile sportive, voluntarii, părinţii și copiii au cu toţii datoria de a adera la principiile unui sport făcut în siguranță prin cele mai bune practici [2].

Și în Republica Moldova protecția copilului este aliniată, în mare parte, cadrului internațional privind drepturile copilului. La baza sistemului de protecție a copilului se află Constituția Republicii Moldova, care proclamă dreptul familiei și al copilului la protecție, inclusiv prin garantarea dreptului la viață, integritate fizică și psihică, asigurarea asistenței și protecției sociale, garantarea dreptului la asistență medicală și a dreptului de a locui într-un mediu sigur.

Procesul de aliniere a cadrului normativ și a practicilor din domeniu la prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, precum și ale altor documente internaţionale au fost până recent un proces nefinalizat, însă, la 30 noiembrie 2023 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o nouă lege și anume, Legea nr.370/2023 privind drepturile copilului.

În noua lege, fiecare drept al copilului este descris pe deplin, conform Convenției ONU. De asemenea, în document sunt stipulate principalele definiții din domeniu, sunt elucidate principiile de asigurare a drepturilor copilului, atribuțiile autorităților publice centrale și locale și interacțiunea acestora în procesul de asigurare a respectării drepturilor copilului. Totodată, textul legii a fost completat cu articole noi, care vizează dreptul copilului la libera exprimare, opinie și participare. Legea promovează interesul superior al copilului care constă în asigurarea unor condiții adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, ținând cont de particularitățile individuale ale personalității lui și de situația concretă în care acesta se află.

Anterior, la 05 mai 2022, Republica Moldova a ratificat Protocolul facultativ la Convenţia ONU cu privire la drepturile copilului referitor la procedura de comunicare, care să permită copiilor sau reprezentanților acestora să depună plângeri individuale în cazul încălcării drepturilor lor. Protocolul instituie procedura internațională de depunere a plângerilor pentru încălcarea drepturilor copiilor, precum și procedura de comunicare interstatală și de investigare a încălcărilor grave sau sistemice. Astfel, copiii vor putea depune plângeri direct la Comitetul ONU, în cazul în care consideră că drepturile lor au fost lezate.

Pornind de la actele internaționale menite să garanteze protecția copiilor din sport contra violenței, menționăm următoarele instrumente ale ONU și UNESCO:

1. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948;
2. Convenția cu privire la drepturile copilului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20 Noiembrie 1989;
3. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie1950;
4. Proiectul Strategii Naționale de Dezvoltare a Sportului „SPORT 2030” Strategia națională de dezvoltare a sportului pentru anii 2024-2030 „Sport 2030”;
5. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014;
6. Legea nr.370/ din 30 noiembrie 2023 privind drepturile copilului;
7. Legea nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți;
8. Legea nr. 45 din 01 martie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie;
9. Legea nr. 330 din 25 martie 1999 cu privire la cultura fizică și sport;
10. Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08 aprilie 2014 cu privire la aprobarea Instrucţiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistenţa şi monitorizarea copiilor victime şi potenţiale victime ale violenţei, neglijării, exploatării şi traficului;
11. Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22 februarie 2013 cu privire la procedura de organizare instituțională şi de intervenţie a lucrătorilor instituţiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului;
12. Ordinul Ministerului Educației nr. 861 din 07 septembrie 2015 pentru aprobarea Codului de etică al cadrului didactic;
13. Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ, Ghid de implementare;
14. Programul national pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 347 din 01 iunie 2022

Mai este un document numit Cartea albă privind sportul adoptată prin Rezoluția Parlamentului European din 8 mai 2008 despre care nu se prea se vorbește la noi în țară, însă în contextul integrării europene aplicarea ei ar fi inevitabilă. Anume acest docu-

ment prin terminologia utilizată, atrage atenția asupra violenței din timpul evenimentelor sportive și nu doar. În lit. T. din partea introductivă Carta stipulează următoarele „*întrucât **violența din timpul evenimentelor sportive** rămâne o problemă nesoluționată și se poate manifesta în diferite moduri; întrucât evenimentele sportive de importanță favorizează prostituția și traficul de femei **și copii** pe întreaga lor durată”,* iar în pct. 38 prevede „*invită Comisia și statele **membre să combată exploatarea fetelor și a băieților în domeniul sportului și traficul de copii,** prin punerea strictă în aplicare a legilor și a normelor existente; sugerează că ar fi de dorit creșterea nivelului de securitate juridică, în special în aplicarea normelor referitoare la sportivii formați pe plan local”.*

CONCLUZII

Atât la nivel internațional, european cât și național sunt expuse preocupări privind aplicarea violenței față de copiii din sport. În această ordine de idei și Republica Moldova are un cadru normativ, după noi, consistent pentru a proteja copiii antrenați în sportul de performanță sau de amatori, ori pur și simplu, în activități sportive școlare. Cu toate acestea, ceea ce ar putea crea probleme este aplicarea normelor existente, deoarece faptul dat se ciocnește de fiecare data de aspectul subiectiv, adică persoana care aplică nemijlocit norma.

REFERINȚE

1. Celia Brackenridge, Tess Kay & Daniel Rhind Sport, Children’s Rights and Violence Prevention: A Sourcebook on Global Issues and Local Programmes, Brunel University Press , 2012, ISBN 978-1-908549-07-5 //În: https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/7072/2/Fulltext.pdf
2. Mountjoy, M., Brackenridge, C., Arrington, M., Blauwet, C., Carska-Sheppard, A., Fasting, K., & Starr, K. (2016). “International Olympic Committee Consensus Statement: Harassment and abuse (non-accidental violence) in sport” Br J Sports Med, 50(17), 1019–1029// În: https://stillmed.olympics.com/media/Documents/Athletes/Medical-Scientific/Consensus-Statements/2016_harassment-abuse-non-accidental-violence-sport.pdf
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948 // În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro
4. Convenția cu privire la drepturile copilului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20 Noiembrie 1989// În: https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf
5. Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie1950// În: https://www.lhr.md/wp-content/uploads/2017/08/Convention_RON.pdf
6. Proiectul Strategii Naționale de Dezvoltare a Sportului „SPORT 2030” Strategia națională de dezvoltare a sportului pentru anii 2024-2030 „Sport 2030”//

În: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-53-mec-2024.pdf
7. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143290&lang=ro#
8. Legea nr.370/ din 30 noiembrie 2023 privind drepturile copilului// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140710&lang=ro
9. Legea nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139010&lang=ro#
10. Legea nr. 45 din 01 martie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141510&lang=ro#
11. Legea nr. 330 din 25 martie 1999 cu privire la cultura fizică și sport// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136950&lang=ro#
12. Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08 aprilie 2014 cu privire la aprobarea Instrucţiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistenţa şi monitorizarea copiilor victime şi potenţiale victime ale violenţei, neglijării, exploatării şi traficului// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142681&lang=ro#
13. Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22 februarie 2013 cu privire la procedura de organizare instituțională şi de intervenţie a lucrătorilor instituţiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului// În: https://mecc.gov.md/sites/default/files/procedura_de_organizare_institutionala_si_de_interventie_a_lucratorilor_institutiilor_de_invatamant_in_cazurile_de_abuz_neglijare_exploatare_trafic_al_copilului.pdf
14. Ordinul Ministerului Educației nr. 861 din 07 septembrie 2015 pentru aprobarea Codului de etică al cadrului didactic// În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143875&lang=ro#
15. Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ, Ghid de implementare// În: https://mecc.gov.md/sites/default/files/politica_de_protectie_a_copiluluighid_de_implementare.pdf
16. Programul national pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 347 din 01 iunie 2022 În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro
17. Rezoluţia Parlamentului European din 8 mai 2008 referitoare la Cartea albă privind sportul// În: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0198_RO.html?redirect

REALIZAREA AGENDEI DE DEZVOLTARE DURABILĂ 2030 – PREROGATIVĂ DE BAZĂ A REPUBLICII MOLDOVA

ACHIEVEMENT OF THE 2030 SUSTAINABLE DEVELOPMENT AGENDA – A BASIC PREROGATIVE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: [342:502.131.1](478)(094):340.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.23**

Aliona CHISARI-RURAK,
ORCID: 0000-0003-0764-6843
e-mail: chisarialiona@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The realization of fundamental human rights largely depends on the provisions of public policy documents, which are implemented at a certain stage of state development. Approved for different terms, they are intended to describe the method and resources needed to solve the identified public policy problems, to achieve the development objectives in a certain field or subfield of Government activity and to describe the expected impact on the state and society.*

Keywords*: public policy document, objective, public policy, program, strategy.*
Cuvinte-cheie: *document de politici publice, obiective, politică publică, program, strategie.*

INTRODUCERE

La 25 septembrie 2015, la Summit-ul privind Dezvoltarea Durabilă, 193 de state membre ONU, printre care se regăsește și Republica Moldova, au adoptat Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 care cuprinde 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) [1]. ODD-urile sunt un apel universal la acțiune pentru a pune capăt sărăciei, pentru a proteja planeta și pentru a asigura faptul că toți oamenii se bucură de pace și de prosperitate. Prin adoptarea Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, Moldova și-a asumat angajamentul de a implementa și de a urmări progresul în atingerea acestor obiective la nivel național. ODD-urile înlocuiesc Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (ODM-urile) care, în 2000, au dat startul efortului global pentru combaterea sărăciei. ODM-urile au stabilit scopuri măsurabile, agreate universal pentru combaterea sărăciei și foametei, prevenirea bolilor letale și asigurarea educației primare pentru toți copiii, de rând cu alte priorități de dezvoltare [2].

În vederea realizării prevederilor Agendei de Dezvoltare Durabilă, la data de 17.11.2022 Parlamentul Republicii Moldova adoptă Strategia Națională de Dezvoltare (SND) „Moldova Europeană 2030” [3], iar la 28.12.2022 Guvernul Republicii Moldova aprobă cadrul național de monitorizare a implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030 [4]. Având în vedere aspectele specifice de dezvoltare a Republicii Moldova, în SND „Moldova Europeană 2030” se încadrează acțiuni menite să implementeze atât Planul de Acțiuni ce vizează aderarea Republicii Moldova la UE [5] cât și ODD-urile.

Deși Agenda de Dezvoltarea Durabilă a fost aprobată în 2015, Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020" a fost una care nu a cuprins acțiuni complete, menite să realizeze prevederile ODD-urilor. Strategia „Moldova 2020", a reflectat doar o treime din obiectivele și țintele ODD-urilor și doar jumătate din indicatorii ODD-urilor. Raportul privind naționalizarea ODD-urilor a fost examinat în cadrul Consiliului Național pentru Coordonarea Dezvoltării Durabile, în martie 2017, care a recomandat ajustarea documentelor de politici naționale, conform angajamentelor naționalizate din Agenda 2030 [6].

MATERIALE ȘI METODE

În cadrul prezentului studiu am stabilit drept scop identificarea mecanismelor de implementare în Republica Moldova a prevederilor Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030 prin intermediul documentelor de politici publice. În vederea realizării cercetării au fost utilizate metodele comparativă, logică, istorică, statistică, analitică, etc.

Politica publică este decizia coordonată a statului, care produce schimbări sau care influențează societatea și economia, contribuind la soluționarea problemelor și la atingerea obiectivelor asumate într-un anumit domeniu de activitate a Guvernului [7].

După cum am evidențiat mai sus, realizarea ODD-urilor în Republica Moldova are loc prin intermediul documentelor de politici publice naționale și documentul de bază la etapa actuală este SND „Moldova Europeană 2030". ODD-urile prevăzute de Agenda de Dezvoltare Durabilă vizează: eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context; eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile; asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor, la orice vârstă; garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți; realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor; asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitație pentru toți; asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern; promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți; construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației; reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta; dezvoltarea orașelor și așezărilor umane, pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile; asigurarea unor tipare de consum și producție durabile; luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor; conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor maritime pentru o dezvoltare durabilă; protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, gestionarea durabilă a pădurilor, combaterea deșertificării, stoparea și repararea degradării solului și stoparea pierderilor de biodiversitate; promovarea unor societăți pașnice și incluzive, pentru o dezvoltare durabilă a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile; consolidarea mijloacelor de implementare și revitalizarea Parteneriatului Global pentru Dezvoltare Durabilă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

SND „Moldova Europeană 2030” conține multiple obiective care sunt în corelare directă cu ODD-urile. Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților; îmbunătățirea condițiilor de trai și asigurarea unui sistem de protecție socială solid și incluziv sunt obiective care au drept scop atingerea ODD-ului privind eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context. La rândul său, cel de-al doilea ODD privind eradicarea foametei poate fi atins în Republica Moldova, de asemenea prin promovarea unui sistem viabil de protecție socială.

Astfel, dacă se reușește implementarea unui sistem solid de protecție socială, aceasta ar genera reducerea riscului foametei și asigurarea securității alimentare pentru grupurile de populație aflate în dificultate. La acest compartiment evidențiem că la etapa actuală, în Republica Moldova prestațiile de asigurare socială și de asistență socială nu reușesc întotdeauna să asigure un nivel de trai decent beneficiarilor.

Un alt document de politici publice important menit să promoveze o agricultură durabilă este Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală pentru anii 2023-2030 [8]. Tot în același context, în vederea atingerii ODD-ului doi, Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova implementează Programul Național pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia [9], iar Ministerul Agriculturii și al Industriei Alimentare al Republicii Moldova a elaborat Strategia Securității Alimentare a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030 [10].

ODD-ul ce vizează asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor, la orice vârstă, se regăsește în obiectivul cinci al SND „Moldova Europeană 2030”, intitulat îmbunătățirea stării de sănătate fizică și mintală a populației, prin contribuția activă a unui sistem de sănătate modern și eficient, care răspunde nevoilor fiecărui individ.

Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți este, de asemenea, o prioritate pentru țara noastră. Realizarea acestui obiectiv are loc prin intermediul mai multor documente de politici publice și acte normative adoptate de către Parlament sau emise de către Guvern. La baza lor stă Codul Educației al Republicii Moldova [11]. În contextul acestui obiectiv, SND „Moldova Europeană 2030” își propune implementarea mai multor ținte strategice, printre acestea evidențiindu-se asigurarea accesului egal la educație și formare profesională pentru toate categoriile de persoane, inclusiv pentru persoanele vulnerabile, printre acestea identificându-se persoanele cu dizabilități, copiii în situații vulnerabile și copiii de etnie romă.

Din cele relatate se evidențiază faptul că realizarea ODD-urilor în Republica Moldova depinde de documentele de politici publice adoptate. Un domeniu important îl constituie și cel al promovării ocupării forței de muncă. ODD-ul opt este promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți. Realizarea acestor acțiuni are loc atât prin intermediul SND „Moldova Europeană 2030”, cât și prin intermediul altor documente de politici publice. În vederea ocupării depline și productive a forței de mun-

că și asigurarea unei munci decente pentru toți, Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova a aprobat Programul național petru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni privind implementarea acestuia [12]. Acest document de politici conține multiple acțiuni ce vizează implementarea măsurilor și serviciilor destinate persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. O deosebită importanță se acordă serviciilor de ocupare a forței de muncă destinate persoanelor cu dizabilități. Printre acestea se evidențiază: reabilitarea profesională; angajarea asistată; subvenționarea locurilor de muncă și acordarea subvențiilor pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități.

O atenție deosebită în ultima perioadă se acordă și tinerilor NEET, aceștia fiind tinerii care nu sunt angajați, nu studiază și nu urmează nici o formă de formare. Capacitatea acestora de a acumula cunoștințe suplimentare și de a beneficia de îmbunătățirea competențelor este limitată din cauza rezultatelor slabe în învățământ, iar o parte din acești tineri nu finalizează nici educația secundară. În ultimii ani au fost implementate mai multe proiecte în vederea susținerii acestor tineri. Prestatori ai serviciilor de identificare a tinerilor NEET sunt prestatorii privați de servicii sociale, acreditați în modul stabilit de Guvern. Aceste servicii sunt contractate de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă [13].

De asemenea, în ultima perioadă, Republica Moldova întreprinde mai multe acțiuni concentrate pe creșterea veniturilor, cu un accent sporit pe sustenabilitate, respectiv avându-se în vedere creșterea productivității economice, se promovează inovațiile, dezvoltarea antreprenoriatului mic și mijlociu, promovarea tinerilor întorși de peste hotarele Republicii Moldova în vederea organizării activităților antreprenoriale în Republica Moldova.

În vederea implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă, statul nostru realizează multiple acțiuni în vederea promovării unei economii sustenabile, construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației, protecției mediului înconjurător, etc.

CONCLUZII

Din cele relatate, evidețiem că realizarea Agendei de Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova a devenit posibilă prin naționalizarea ODD-urilor și a indicatorilor de monitorizare a acestora. Având în vedere aspectele specifice de dezvoltare a țării noastre, există obiective care nu pot fi atinse. De exemplu, conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor maritime pentru o dezvoltare durabilă, este un obiectiv care vizează mai puțin Republica Moldova.

În concluzie, reiterăm că este important ca prevederile ODD-urilor, implementate în Republica Moldova prin intermediul documentelor de politici publice, să atingă țintele stabilite, astfel ca beneficiarul efectiv al acestor reglementări să fie omul de rând. Multiple prevederi legale care sunt apreciate a fi foarte bune, nu sunt eficiente doar din cauza lipsei mecanismelor de implementare.

O problemă o constituie și incapacitatea autorităților publice de a raporta asupra anumitor indicatori, dar și lipsa unei cooperări eficiente între organele administrației publice centrale și locale. La nivel local ne confruntăm de multe ori cu lipsa datelor statistice atât generale cât și dezagregate în baza anumitor criterii. De exemplu, Raportul final privind acordarea ajutorului social în trei regiuni ale Republicii Moldova, realizat de către Centrul de Analiză și Prevenire a Corupției, evidențiază că „o parte din constatările incluse în raportul de față pot să nu reflecte situația reală, deoarece o parte din autoritățile monitorizare (DASPF/APL) au furnizat informația fragmentar, iar unele date solicitate nu au fost deloc furnizate” [14, pag. 10].

Astfel de situații sunt fecvent întâlnite și în alte domenii, reforma RESTART, care derulează în domeniul asistenței sociale, fiind o confirmare a acestui fapt. În Republica Moldova au fost create Agenții Teritoriale de Asistență Socială, a căror activitate este organizată, coordonată și evaluată de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale. Acest fapt a fost generat de lipsa unei colaborări eficiente între ministerul de resort și Direcțiile raionale de asistență socială și protecție a familiei.

Acestea sunt doar câteva exemple care demonstrează că realizarea eficientă a prevederilor documentelor de politici publice depinde atât de factorul uman, cât și de o bună colaborare a structurilor administrației publice.

REFERINȚE

1. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Nr. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. În: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=lcfpcLLqx5t7Kgvg72 HYPERLINK Accesat : 14.06.2024
2. În: https://cancelaria.gov.md/ro/apc/despre-obiectivele-de-dezvoltare-durabila. Accesat: 01.07.2024.
3. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 409-410, 2022.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 953 din 28-12-2022 cu privire la aprobarea cadrului național de monitorizare a implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-44 din 2023.
5. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova pe de o parte și Uniunea Europeana și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-199, 2014.
6. În: https://cancelaria.gov.md/ro/apc/nationalizarea-obiectivelor-de-dezvoltare-durabila. Accesat: 01.07.2024.

7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 386 din 17.06.2020 cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 153-158 din 2020.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 56 din 17.02.2023 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118 din 2023.
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 347 din 01.06.2022 cu privire la aprobarea Programului national pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia**.** În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 194-200 din 2022.
10. În: https://cancelaria.gov.md/ro/content/cu-privire-la-aprobarea-strategiei-securitatii-alimentare-rm-pentru-anii-2023-2030. Accesat: 01.07.2024.
11. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 319-324 din 2014.
12. Hotărârea Guvernului al Republicii Moldova nr. 785 din 16-11-2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 411-412 din 2022.
13. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 295-308, 2018.
14. Raport final „Acordarea ajutorului social în trei regiuni ale Republicii Moldova: eficiența și integritatea procesului". Centrul de analiză și prevenire a corupției. În: https://www.capc.md/rapoarte/1827/. Accesat: 05.06.2024.

NOTĂ. Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional *„ Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)"* în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică *„Drept Public Comparat și e-Guvernare*", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

TRĂSĂTURILE ESENȚIALE ALE CONTRAVENȚIEI

THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE CONTRAVENTION

CZU: 342.9:347.99:340.111.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.24**

Oleg PANTEA,
ORCID: 0000-0002-8790-5472
e-mail: panteaoleg@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

***Rezumat**: Prezenta lucrare reprezintă o nouă incursiune în cercetarea contravenției ca element fundamental al răspunderii contravenționale, în care sunt argumentate motivele alegerii temei respective, gradul de actualitate și importanța acesteia, evocând gradul de investigație a temei, precum și semnificația teoretică a lucrării și valoarea sa aplicativă. Au fost analizate trăsăturile esențiale ale contravenției prin prisma naturii juridice a contravenției, a legii contravenționale, cât și părerile doctrinarilor din țară și de peste hotare , nu în ultimul rând a fost dezvoltat locul și rolul la momentul actual al dreptului contravențional în sistemul de drept al Republicii Moldova.*

Contravenția ca modalitate de comportament ilicit, presupune îndeplinirea cumulativă a mai multor elemente, în absența cărora aceasta se plasează în afara dreptului contravențional și nu constituie temei pentru răspunderea contravențională. Aceste elemente reies tocmai din conținutul legii contravenționale, care reglementează faptele ce constituie contravenții.

***Cuvinte-cheie:** jurisprudență contravențională, răspunderea contravențională, raport juridic contravențional, contravenție, trăsături esențiale.*

***Summary.** In this paper, we aim to outline the essentials of a fundamental element of contravention law – the contravention. Consolidated approaches regarding the legal nature of the contravention have been highlighted, both from the perspective of contravention law and the opinions of scholars from the country and abroad in the context of the interference between administrative law and criminal law (a hybrid matter); the current place and role of contravention law in the legal system of the Republic of Moldova have been identified.*

The contravention, as a form of illicit behavior, requires the cumulative fulfillment of several elements, in the absence of which it falls outside the scope of contravention law and does not constitute grounds for contravention liability. These elements arise precisely from the content of contravention law, which regulates acts that constitute contraventions.

***Keywords:** contravention jurisprudence, contravention liability, contravention legal relationship, contravention, the essential characteristics.*

„Regula regulilor și legea generală a legilor este ca fiecare să respecte legile locului unde se află”
Michel de Montaigne

INTRODUCERE

În ultima perioadă aplicabilitatea materiei dreptului contravențional se bucură de un avânt tot mai impetuos, ținându-se cont de diversitatea faptelor ilicite pe care le întâlnim zilnic, de gradul de pericol social generat de acestea, modalitatea de reacționare a autorităților statului la aceste încălcări, precum și dezvoltarea modalităților de prevenire și combatere a acestora, care, *inter alia*, se numără printre cele mai frecvent întâlnite fapte antisociale.

Una dintre componentele fundamentale ale dreptului contravențional este contravenția, drept unic temei al răspunderii contravenționale. Toate faptele umane sunt susceptibile să genereze o formă sau alta de răspundere, deoarece normele de conduită sunt prescripții cu caracter de reglementare prin care societatea își apără interesul său general, iar aceste norme stabilesc limitele în care statul poate interveni prin măsuri de constrângere, în cazul în care este amenințată afirmarea acestui interes.

În context, legiutorul național a dedicat un capitol aparte în Codul contravențional (Capitolul II) contravenției și răspunderii contravenționale. Răspunderea contravențională reprezintă un raport juridic contravențional (în unele surse se mai numește raport de conflict), care se naște între un organ competent al statului și persoana fizică sau juridică care a săvârșit o faptă ilicită – contravenție, cel din urmă fiind obligat să execute o sancțiune contravențională corespunzătoare și proporțională faptei săvârșite, prevăzută de lege. Deci, acest raport juridic este unul de constrângere, generat de o faptă ilicită numită contravenție, săvârșită de subiecții care atentează la valorile sociale protejate de legea contravențională, pasibili de răspundere contravențională, materializată prin aplicarea unei sancțiuni contravenționale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Componentele contravenției privite din punct de vedere abstract sunt cele prevăzute în art. 10 din Codul contravențional al Republicii Moldova [1, art. 10], care definește contravenția drept „fapta – acțiunea sau inacțiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod și este pasibilă de sancțiune contravențională”. Din analiza reglementării cadru și din definiția de mai sus rezultă substanța contravenției, unde se regăsesc elementele generice ale acesteia pe care legiuitorul le formulează pentru a identifica conduita indivizilor în raport preceptele legii contravenționale.

Deoarece contravenția este elementul fundamental al răspunderii contravenționale, ei îi sunt caracteristice trăsături specifice, care se individualizează în raport cu alte categorii de ilicituri. De menționat că, în literatura juridică (avem în vedere atât doctrina străină, cât și lucrările de referință din țara noastră), nu s-a conturat o opinie unitară privind trăsăturile caracteristice ale contravenției, cel puțin elementul constant la care toți fac trimitere este - fapta (acțiunea sau inacțiunea).

Definiția contravenției constituie un prim reper pentru a identifica elementele contravenției.

- *Contravenția este o faptă ilicită* - săvârșirea unei fapte prevăzute de legea contravențională, adică fapta respectivă corespunde modelului abstract descris de către legiuitor. Ilicitul se consideră o caracteristică importantă a contravenției, întrucât faptele contravenționale produc o dezorganizare a sistemului de raporturi sociale, ele au un caracter dăunător și sunt interzise prin acte juridice.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului apreciază că prin săvârșirea unei contravenții se aduce atingere unor valori ale întregii comunități, atât timp cât dispoziția încălcată prin săvârșirea contravenției are un caracter general și nu se adresează unui grup de persoane determinat, ci tuturor cetățenilor; această prevedere stabilește un anumit comportament, iar prin sancțiunea atrasă de nerespectarea ei se încearcă, în același timp, atât să se prevină, cât și să se reprime [2, p. 76]. Instituirea unei categorii de fapte în categoria ilicitului contravențional sau excluderea ei din sfera ilicitului este de competența exclusivă a legiuitorului. Doar după ce fapta este prevăzută de legea contravențională ea capătă formă juridică, cu toate consecințele care decurg din acest statut. Însă, întrunirea condițiilor prevăzute de norma de incriminare nu înseamnă că fapta este și contravenție, deoarece trebuie întrunite și celelalte trăsături esențiale.

Săvârșirea unei fapte prevăzute de legea contravențională presupune întrunirea tuturor cerințelor din norma de incriminare, adică există o armonie perfectă între condițiile în care fapta a fost comisă și a fost dovedită în procesul contravențional și modelul abstract, tipic arătat în norma de drept contravențional. Această trăsătură mai este cunoscută în doctrina contravențională, preluată din doctrina penală [3, p. 18], sub denumirea de *tipicitate*. Doctrina dreptului penal arată că tipicitatea decurge din principiul legalității incriminării. Elaborând norma de incriminare legiuitorul stabilește un model abstract al faptei sancționate, cu care urmează a fi ulterior comparate faptele concrete pentru a stabili dacă acestea pot fi sancționate. Astfel, fapta concretă devine infracțiune numai în măsura în care ea se regăsește în conținutul unei norme de incriminare, cu alte cuvinte, în măsura în care corespunde trăsăturilor stabilite de legiuitor în modelul „tip” prevăzut de norma penală [3, p. 243 *citat de* 4, p. 39-40].

- *Fapta săvârșită cu vinovăție* - simpla constatare a prevederii faptei social periculoase în legea contravențională nu este suficientă pentru calificarea acesteia drept contravenție. O astfel de calificare poate fi dată numai dacă fapta a fost săvârșită cu vinovăție.

Prin vinovăție se înțelege starea subiectivă a autorului faptei ilicite în momentul încălcării ordinii de drept, exprimând atitudinea sa psihică negativă față de interesele și valorile sociale ocrotite de normele juridice [5, p. 290]. Deci, vinovăția este latura subiectivă a contravenției. În lipsa vinovăției nu poate exista răspunderea contravențională. În materia dreptului contravențional este exclusă categoric ideea de răspundere contravențională obiectivă, aceasta fiind una prin excelență subiectivă [6 *citat de* 7, p. 85].

Făcând apel la dispozițiile art. 14 din Codul contravențional, stabilim că vinovăția cunoaște două forme: „Contravenția se săvârșește cu intenție sau din imprudență. Contravenţia se consideră săvârşită cu intenţie dacă persoana care a săvârşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, a dorit sau a admis în mod conştient survenirea acestor urmări. Contravenţia se consideră săvârşită din imprudenţă dacă persoana care a săvârşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, ori nu îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deşi trebuia şi putea să le prevadă" [1, art. 14]. Din conținutul acestor prevederi deducem că, contravenția constituie o manifestare a conduitei umane exteriorizată în cadrul social, adică o acțiune umană realizată sub controlul voinței și rațiunii, în condițiile în care făptuitorul avea libertatea de a alege această conduită negativă în raport cu ordinea de drept, existența acestei posibilități de alegere fundamentând vinovăția subiectului care comite acțiunea/ inacțiunea respectivă. Persoana sancționată contravențional să fi prevăzut că fapta sa ar fi putut produce un rezultat prejudiciabil pentru valorile sociale ocrotite.

- *Legalitatea* - implică trăsătura contravenției de a fi prevăzută și sancționată de lege. Legislația contravențională cuprinde Codul contravențional, Codul de procedură penală (normele de trimitere în procesul contravențional), legile speciale ale autorităților competente să soluționeze cauzele cu privire la contravenții, actele subordonate legii (Regulamentele/ ordinele/ dispozițiile cu privire la unele fapte cu caracter contravențional), actele interne ale autorităților care vizează procedurile operaționale aplicate agenții constatatori la examinarea cazurilor contravenționale. Doar autoritățile competente ale statului prevăzute la art. 393 din Codul contravențional pot constata contravenții și soluționa cauze contravenționale (instanța de judecată, procurorul, comisia administrativă și agentul constatator). Efectele pentru încălcarea regulilor de competență materială sau procesuală sunt nulitatea absolută. Nulitatea se constată de către instanța de judecată la demersul persoanelor interesate.

Legalitatea este strâns legată și de ideea sancționării făptuitorului. Față de o persoană pot fi aplicate măsuri restrictive sau impunse anumite obligațiuni doar în limitele stabilite de lege și pentru o faptă ce constituie contravenție conform legii. Nimeni nu poate fi sancționat contravențional pentru o faptă ce nu constituie contravenție la momentul săvârșirii acesteia. Însăși Convenția Europeană a Drepturilor Omului, protejează drepturile persoanei de a nu fi sancționat în afara legii, întitulând art. 7, „Nici o pedeapsă fără lege", „Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acţiune sau o omisiune care, în momentul săvârşirii, nu constituia o infracţiune potrivit dreptului naţional sau internaţional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârşirii infracţiunii. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării şi pedepsirii unei persoane vinovate de o acţiune sau de o omisiune care, în momentul săvârşirii, era considerată infracţiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de naţiunile

civilizate” [8, art. 7]. Având în vedere că Înalta Curte asimilează faptele contravenționale cu ilicitul penal, am reliefat această regulă prin analogie în cazul nostru la raporturile de drept contravențional.

- *Pericolul social* - este trăsătura specifică care arată gradul de intensitate al pericolului faptei care aduce atingere drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei, proprietăţii, ordinii publice și altor valori ocrotite de lege. *De lege lata*, pericolul social al contravenției este mai redus decât în cazul infracțiunii, corespunzător are consecințe mai puțin prejudiciabile. Astfel, legiuitorul apreciază mai degrabă gradul de intensitate al pericolului produs de infracțiune decât cel al contravenției. Apoi, nu putem absolutiza prezența pericolului social în cazul tuturor contravențiilor, de exemplu art. 323 Cod, „Purtarea şi păstrarea ilegală a distincţiilor de stat ale Republicii Moldova”, cum se stabilește pericolul social? Care este intensitatea lui? Există în genere aici vreun pericol social? Acceptăm că în această ipostază se aduc prejudicii unor valori ocrotite de lege, dar nu neapărat există pericol social. Deci, nu putem atribui pericolului social caracterul absolut al unei trăsături specifice contravenției. Cel puțin, el ne ajută să delimităm contravenția de infracțiune și este un pas înainte spre autonomizarea dreptului contravențional în sistemul de drept al Republicii Moldova. Fără nici un echivoc o faptă nu poate fi în același timp contravenție și infracțiune.

Pericolul social ca trăsătură este legat de prejudiciul cauzat prin contravenție. Art. 18 din Codul contravențional [1, art. 18] explică limita proporțiilor și daunelor care pot fi cauzate în urma comiterii faptelor contravenționale. „Se consideră de mici proporţii valoarea bunurilor sustrase, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală sau valoarea pagubei pricinuite care, la momentul săvârşirii contravenţiei, nu depăşeşte 20% din cuantumul salariului mediu lunar pe economie prognozat, aprobat de Guvern pentru anul în curs la data săvârșirii faptei. Iar, caracterul considerabil sau esențial al daunei cauzate se stabilește luându-se în considerare valoarea, cantitatea și însemnătatea bunurilor pentru victimă, starea materială și venitul acesteia, existența persoanelor întreținute, alte circumstanțe care influențează esențial asupra stării materiale a victimei, indiferent de proporții...”.

În spiritul aceluiași demers științific, autorul român M. A. Hotca [9, p. 14-15], în lucrarea sa de specialitate „Regimul juridic al contravențiilor”, divizează trei componente generice ale contravenției: componenta sau latura obiectivă, în sensul de *faptă exteriorizată*; componenta juridică, în sensul necesității *prevederii faptei într-un act normativ*, și componenta sau latura morală, *vinovăția făptuitorului*. La aceste trei componente pozitive autorul mai adaugă o trăsătură nouă, de această dată una negativă, respectiv inexistența unei împrejurări, cauze justificative. Ultimele nu reprezintă altceva decât cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei și urmează a fi cercetate într-o lucrare aparte.

În doctrină se mai regăsește o altă trăsătură esențială a contravenției – *imputabilitatea*, distinctă de vinovăție, care semnifică posibilitatea de ai putea reproșa autorului fapta prevăzută de lege. Imputabilitatea presupune constatarea mai multor elemente:

responsabilitatea – pentru ca fapta să poată fi reproșată autorului, acesta trebuie să fi avut discernământ; cunoașterea antijuridicității faptei – autorul a avut reprezentarea caracterului nejustificat al faptei sale la momentul comiterii acesteia; exigibilitatea unei conduite conforme normei juridice – în concret aceasta avea posibilitatea să respecte normele juridice [4, p. 41]. Considerăm că aceste trăsături reliefate supra sunt mai degrabă condițiile care trebuie întrunite pentru atragerea la răspundere contravențională a făptuitorului. Mai mult ca atât, legea contravențională, la art. 16 și 17 [1], stabilește exact care sunt condițiile pentru atragerea persoanei fizice sau juridice la răspundere contravențională.

Cu privire la structura contravenției, aceasta este compusă din patru elemente constitutive: obiect, subiect, latura obiectivă și latura subiectivă. Fiecare parte a contravenției implică o mulțime de valențe complexe ce necesită o cercetare în profunzime. Aceste elemente trebuiesc îndeplinite cumulativ, iar lipsa vreuneia duce la inexistența contravenției și implicit, a răspunderii contravenționale.

CONCLUZII

Contravenția constituie elementul fundamental ale dreptului contravențional și unicul temei al răspunderii contravenționale. Faptele umane ilicite sunt susceptibile să genereze o anumită formă de răspundere, deoarece normele de conduită sunt precepte cu caracter reglementator prin care societatea își apără interesul său general și stabilesc limitele exacte în care statul poate interveni prin măsuri de constrângere, în cazul în care este amenințată afirmarea acestui interes.

Contravenției îi sunt caracteristice trăsături specifice, care se individualizează în raport cu alte categorii de ilicituri: caracterul ilicit, vinovăția, legalitatea și pericolul social. Pericolul social poate fi pus la îndoială în ipostaza de trăsătură specifică, având în vedere reflecția fără claritate a legiuitorului despre intensitatea acestuia în cazul contravențiilor, adică fără să specifice ce fel de pericol trebuie să existe în cazul contravențiilor (un pericol mai redus decât infracțiunea).

Fapta, acțiunea sau inacțiunea, va constitui contravenție doar dacă va întruni cumulativ aceste trăsături caracteristice, iar lipsa vreuneia din acestea duce la inexistența contravenției și imposibilitatea atragerii persoanei fizice sau juridice la răspundere contravențională.

REFERINȚE

1. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 3-6 din 16.01.2009, republicat în: Monitorul Oficial Nr. 78-84 din 17.03.2017.
2. URSUȚA, M. *Procedura contravențională*. București: Universul juridic, 2008, p.76.

3. STRETEANU, F., NIȚU, D. *Drept penal: partea generală.* Vol. I. București: Universul Juridic, 2014, p. 18.
4. PODARU, O., LOGHIN, A. C. *Drept contravențional. Curs universitar*. București: Hamangiu, 2024, p. 41.
5. PREDA, M. *Drept administrativ. Partea generală*, ed. a 3-a. București: Lumina Lex, 2002, p. 290.
6. Judecătoria Segarcea, sent. civ. Nr. 25/2003. În: https://portal.just.ro/304/SitePages/dosare.aspx [Accesat: 20.06.2024].
7. MIHAILESCU M. E. *Sancțiunile contravenționale. Aspecte de drept material în dreptul românesc și comparat*. București: Hamangiu, 2013, p. 85.
8. Convenția Europeană pentru apărarea a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Rom 4.XI.1950. În: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_RON [Accesat: 19.06.2024].
9. HOTCA, M. A. *Regimul juridic al contravențiilor. Comentarii și explicații*. Ediția a 2-a. București: C.H. Beck, 2007, p. 14-15.

NOTĂ. Articolul a fost elaborat în contextul realizării Proiectului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

REFLECȚII PRIVIND DREPTATEA ȘI ECHITATEA

REFLECTIONS ON JUSTICE AND EQUITY

CZU: 340.11:342.7:347.961.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.25**

Valentin MĂRGINEANU,
ORCID: 0000-0002-4223-5890
e-mail: vmargineanu70@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *It is demonstrated that justice and equity are not just legal categories, but have a pronounced social and ethical character, which is why the law cannot monopolize justice and equity. Through the lens of these categories, an external assessment of the state's actions and the content of the law is carried out. The main ways of conceptually approaching of justice and equity are analyzed. The idea that fundamental human rights can only be realized through justice and equity is upheld. A distinction is made between legal justice, social justice and individual justice. The concrete forms of expressing the justice and equity are examined in the positive national law of the Republic of Moldova.*

Keywords: *law, justice, equity, ethics*

Rezumat.*Se demonstrează faptul că dreptatea și echitatea nu sunt doar categorii juridice, ci au un pronunțat caracter social și etic, motiv pentru care dreptul nu poate monopoliza dreptatea și echitatea. Prin prisma acestor categorii este realizată o evaluare externă a acțiunii statului și conținutului dreptului. Sunt analizate principalele moduri de abordare conceptuală a dreptății și echității. Este susținută ideea conform căreia drepturile fundamentale ale omului nu pot fi realizate decât prin dreptate și echitate. Se face o delimitare între dreptatea juridică, dreptatea socială și dreptatea individuală. Se examinează forme concrete de exprimare a dreptății și echității în dreptul pozitiv național al Republicii Moldova.*

Cuvinte-cheie: *drept, dreptate, echitate, etică*

INTRODUCERE

Vrem sau nu conștientizăm, dar o îndelungată perioadă de timp am trăit și, trebuie să recunoaștem, trăim în continuare, în cea mai mare parte, sub imperiul școlii juridice pozitive. Respectiv, de cele mai multe ori ne referim la drept ca la o totalitate de legi, de norme obligatorii de comportament social sau de ordine și comandamente emise de autoritățile statului. Tindem însă să credem că dreptul este altceva. Dreptul este, întâi de toate, o valoare, poate cea mai înaltă dintre valori, la fel de inerentă ființei umane cum sunt conștiința și sufletul. Dreptul este un sistem de gândire care reflectă o anumită viziune despre societate și despre lume, o viziune produsă de însăși societatea. Orice tentativă de a formula o definiție a dreptului fie ne pune în încurcătură, fie ne duce spre metafizic. Aceasta ar fi explicația faptului că nenumăratele tentative din toate timpurile de a for-

mula o definiție a dreptului nu au satisfăcut gândirea umană. Poate anume acest lucru l-a făcut pe Kant să constate că juriștii caută încă o definiție pentru conceptul lor de drept.

Dreptul nu este opera exclusivă a legislatorului sau a statului, ci are un pronunțat fundament rațional, spiritual, moral și etic. O asemenea abordare ne permite, pe de o parte, să constatăm fundamentul moral al dreptului, să stabilim legătura dintre morală și drept, iar pe de altă parte, să evaluăm valoarea dreptului însuși. Majoritatea (dacă nu toate) categoriilor și conceptelor juridice fundamentale își au originea în morală, dar se raportează la condițiile istorice concrete ale vieții sociale. Asemenea categorii ca libertatea, egalitatea, umanismul, dreptatea, echitatea își au originea în morală, dar sunt indispensabile și dreptului. Evidențiind fundamentele morale ale dreptului este necesar de reevaluat valorile morale prin prisma realității de azi. De altfel, morala a fost tot timpul puternic ancorată în realitatea socială și istorică, deși conține și valori eterne, universale, dar care se manifestă în mod diferit în dependență de contextul istoric concret. Ignorarea fundamentului moral al dreptului va genera funcționarea ineficientă a întregului sistem de drept.

Dreptatea și echitatea sunt dintre cele mai complexe și universale concepte sociofilosofice. Ele se referă la cele mai importante valori spirituale cu implicații directe în diferite domenii de activitate a omului - material, social, politic, juridic.

Termenul *echitate* provine de la latinescul *aequitas* care s-ar traduce ca egalitate, dreptate, calm, resemnare, spirit de dreptate [1, p. 241]. Termenul *dreptate* provine de la cuvântul *drept*, iar echivalentul latin ar fi *justitia* [1, p. 71]. Pentru a înțelege semnificația *echității* pentru romani este suficient să menționăm definiția dreptului formulată de Celsus – *Jus est ars boni et aequi* (Dreptul este arta binelui și echității) [2, p. 126]. Această definiție indică spre fundamentul etic al dreptului, precum și faptul că *echitatea* ca și concept a existat înaintea dreptului.

Dicționarul explicativ al limbii române nu delimitează noțiunile de *dreptate* și *echitate*, ele fiind considerate mai degrabă ca sinonime. Astfel, *dreptatea* este definită ca „principiu moral și juridic care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine și să i se respecte drepturile; *echitate*; faptul de a recunoaște drepturile fiecăruia și de a acorda fiecăruia ceea ce i se cuvine” [3]. *Echitatea* ar reprezenta „*dreptate*, nepărtinire; principiu etic și juridic care stă la baza reglementării tuturor relațiilor sociale în spiritul dreptății, egalității și justiției, al colaborării și respectului reciproc” [3].

Evoluția teoriilor asupra *dreptății* și *echității* a stârnit suficiente controverse în istoria gândirii filosofico-juridice. Generalizând aceste teorii, identificăm trei abordări principale asupra conceptelor de *dreptate* și *echitate* – abordarea etică, abordarea socială și abordarea juridică.

Abordarea etică a apărut în perioada antică și s-a dezvoltat în perioada medievală. Aristotel concepea *dreptatea* ca pe o virtute, o virtute socială, cea mai importantă virtute, dar care nu provenea din interiorul sufletesc al omului, ci din exterior, fiind un instrument creat de oameni pentru a conviețui. *Dreptatea* pentru Aristotel era „ca o suverană a virtuților, mai strălucitoare decât luceafărul de seară, mai strălucitoare decât luceafărul

de zi, dreptatea concentra în ea întreaga virtute" [4, p. 106-107]. Aristotel distingea două feluri de dreptate: distributivă și comutativă. Prima se referea la repartizarea beneficiilor comune proporțional meritelor și contribuțiilor fiecărui individ. Cea de a doua se referea la formarea raporturilor de schimb și urmărea ca fiecare să primească echivalentul a ceea ce a oferit. Aceeași abordare a dreptății, bazată pe atribuirea fiecăruia a ceea ce i se cuvine, o găsim și la romani.

Abordarea socială a *dreptății* și *echității* a apărut la începutul perioadei moderne și a fost determinată de promovarea concepției libertății individuale, de tratarea omului ca scop în sine, precum și de delimitarea statului și societății. În acest context *dreptatea* și *echitatea* nu mai erau privite ca și calități sau cerințe formulate în adresa individului, ci în adresa statului și instituțiilor statului. De pe poziții filosofice *dreptatea* și *echitatea* sunt tratate ca și corespondența dintre funcția practică a individului în viața socială și poziția sa socială, dintre drepturile și obligațiile individului, dintre muncă și remunerare, dintre infracțiune și pedeapsă (faptă și răsplată), dintre activismul social al indivizilor și recunoașterea lor socială.

Conceptul juridic actual al *echității* implică abordarea unor probleme fundamentale pentru drept cum ar fi: - echitatea reglementărilor juridice; - echitatea aplicării dreptului; - contradicțiile dintre norma juridică generală și cazul concret la care ea se aplică, adică contradicția dintre *dreptate* și legalitatea formală etc. „Acțiunea principiului echității, în înțelesul modern al cuvântului, privește atât activitatea legiuitorului, cu ocazia elaborării actelor normative, cât și activitatea de interpretare și aplicare a dreptului de către organele care aplică dreptul" [5, p. 347]. Însă abordarea libertaro-juridică, care consideră că dreptatea, echitatea, libertatea, egalitatea se pot manifesta doar în cadrul dreptului, este, în opinia noastră eronată. Dreptul nu întotdeauna este *echitabil*, iar *echitatea* nu se limitează doar la drept.

Dreptul nu poate monopoliza *dreptatea* și *echitatea*, deoarece aceste categorii nu sunt pur juridice, ci și etice și sociale. În primul rând, *echitatea* și *dreptatea* sunt criterii de evaluare externă a dreptului și a statului însuși. În al doilea rând, *echitatea* și *dreptatea* întruchipate în norme de drept capătă anumite trăsături juridice, devin legități interne ale dreptului, dar **nu dispar** din domeniile din care provin, din etic, moral și social. *Echitatea* într-o societate concretă nu poate fi realizată doar prin formele dreptului. Ea este condiționată de nivelul de dezvoltare a culturii sociale, conștiinței sociale, de sistemul de valori existent în societate, de conformitatea valorilor juridice cu valorile sociale.

Dreptatea și *echitatea* sunt valori supreme în orice societate și reprezintă precondiții pentru realizarea a ceea ce noi numim drepturi fundamentale ale omului. Recunoașterea reciprocă de către indivizi a drepturilor și libertăților, coexistența acestora în semnificația kantiană poate fi dreaptă sau nedreaptă, echitabilă sau neechitabilă. Astfel, spre exemplu, realizarea libertății nu poate fi concepută în lipsa *dreptății* și *echității*. „Ba mai mult, dacă gândim dialectic, dreptatea este ea însăși libertate, cum și invers, libertatea este în ea însăși dreptate, această identitate în diferență scoțând ființa umană din dimensiunea sa temporală și constituindu-se ca temei al întregii vieți sociale" [6, p. 264].

O abordare originală a *dreptății* ca *echitate socială* o găsim la John Rawls. Argumentând irelevanța abordării utilitariste a *dreptății*, Rawls propune o abordare contractualistă a acesteia. „Conflictele de interese din viața socială fac necesară stabilirea unor principii de distribuire a drepturilor și obligațiilor. Aceste principii ale justiției sociale trebuie stabilite pe baze contractuale, prin acceptarea lor de toate grupurile sociale și consacrate într-o constituție politică. Sunt vizate în special două mari principii: 1. Egalitatea în repartiția drepturilor și îndatoririlor fundamentale; 2. Inegalitățile economice și sociale impun juste beneficii compensatorii în special pentru cei defavorizați; Justiția socială se instituie astfel ca un acord rațional și just între subiecții sociali, ca o formă de etică politică, într-o societate bine organizată, care să fundamenteze un regim democratic într-o viziune liberală”[7, p. 418].

Fără a o combate (deși pot fi formulate anumite obiecții) concepția lui Rawls privind *dreptatea și echitatea socială*, remarcăm faptul că se neglijează *dreptatea individuală*. Concomitent cu *dreptatea* și *echitatea juridică* (stabilită prin normele juridice) și *dreptatea și echitatea socială* (rezultatul unui acord rațional între oameni după Rawls), fiecare individ are propriul său spirit și simț al *dreptății* și *echității* care nu poate și nu trebuie neglijat. Or, fiecare individ atunci când execută o obligație fie morală, fie juridică, fie socială, când face un bine, obține o speranță îndreptățită la satisfacție echitabilă și dreaptă din partea celor din jur (statul, societatea sau alt individ). Această speranță nu are caracter utilitarist, ci rezultă anume unui tratament egal din partea celor din jur, adică din spiritul și simțul *dreptății* și *echității.* În cazul în care individul nu primește, atunci când este cazul, o satisfacție echitabilă ca răspuns la propriile sale acțiuni morale, legale, etice, individul simte că s-a comis un act de nedreptate în privința sa, ceea ce duce la descurajarea unui comportament social adecvat. Acest sentiment al nedreptății nu este subordonat conformității sau neconformității acțiunilor celor din jur (stat, societate, individ) cu normele juridice în vigoare. Chiar dacă noi vom demonstra cu certitudine că individul a fost tratat în strictă conformitate cu legislația în vigoare, sentimentul de nedreptate la individ nu va dispărea. Dimpotrivă, acest sentiment va fi amplificat de constatarea unui **drept pozitiv nedrept**, a unui drept care provoacă nedreptatea.

Un alt autor contemporan Ch. Perelman privește *echitatea* ca valoare – mijloc pentru realizarea dreptății concrete, o dreptate mult mai vastă decât dreptatea formală realizată prin dreptul exprimat în forma normelor juridice.

Autorii români Gh. Mihai și R. Motică observă că abordările lui Rawls și Perelman nu doar nu se contrazic, ci cu ușurință se pot completa reciproc. „... Perelman și Rawls, par a se învecina în bună înțelegere; echitatea îndemnizează spiritul legii juridice cu morala în acțiunea cooperatorie, în care își satisfac interesele prin reciprocitate și mutualitate; dreptatea reprezintă valoarea – mijloc de măsurare a libertății în procesul de reglementare juridică a acestor acțiuni cooperatorii, astfel încât ordinea obligă prin reglementare să contribuie la tendința firească a omului de a-și împlini rostul în rostul conviețuirii comunitare” [8, p. 98].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În pofida unui conținut suficient de generic și lipsa unor criterii obiective de evaluare, *dreptatea* și *echitatea* sub formă de principiu sunt prezente în mod direct în normele dreptul pozitiv național.

Aici facem referire, mai întâi de toate, la Constituția Republicii Moldova, care la art. 1 alin. (3) proclamă ***dreptatea ca valoare supremă*** și o garantează. Nu avem în Constituție referire directă la *echitate*, cu excepția art. 43, care garantează, *inter alia*, dreptul la condiții echitabile de muncă. Pentru comparație, Constituția României statuează în mod expres faptul că „părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil" (art. 21 alin. (3)). Art. 20 din Constituția Republicii Moldova, care consfințește accesul liber la justiție, nu are referire directă la *echitate* sau *proces echitabil*. Este, însă, indiscutabil faptul că *dreptul la un proces echitabil* rezultă din interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova coroborat cu Capitolul IX *Autoritatea judecătorească*.

Dreptatea și *echitatea* își găsesc concretizarea și realizarea în cadrul diferitor ramuri de drept. Astfel, Codul civil, spre exemplu la art. 6 alin. (3) statuează aplicarea dreptului prin analogie cu referire la principiile legislației civile și de *echitate.* De asemenea, principiul *echității*: - reprezintă unul din criteriile de ajustare a actului juridic la noile împrejurări (art. 659 alin. (2)); - determină efectele juridice ale contractului (art. 1082); - condiționează modificarea unilaterală a ratei dobânzii la credit (art. 1764); - limitează repararea prejudiciului (art. 935, 1973); - determinarea prestațiilor (art. 1007, 1083, 1215 ș.a.) etc.

Echitatea este un principiu de bază ale reglementării raporturilor de muncă. Art. 5 din Codul muncii garantează dreptul fiecărui salariat la condiții echitabile muncă și achitarea echitabilă a salariului.

În dreptul penal principiul echității este constituit din trei elemente indispensabile acestei ramuri de drept: 1) restabilirea echității sociale ca unul din scopurile legii pedepsei penale (art. 61 alin. (2) Cod penal); 2) individualizarea pedepsei penale (art. 75 Cod penal); 3) principiul *non bis in idem* – nimeni nu poate fi judecat sau condamnat de două ori pentru aceeași faptă (art. 7 alin. (2) Cod penal). Ultimul element este prezent și în cadrul procesului penal (art. 22 Cod de procedură penală). De remarcat faptul că *echitatea* este extrem de relevantă pentru domeniul procesual penal, relevanță exprimată, în primul rând, prin prisma principiului accesului liber la justiție (art. 19 Cod procedură penală). Acest principiu are la bază *dreptul la un proces echitabil*, garantat prin art. 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Este de remarcat faptul de principiul accesului liber la justiție din legislația procesual civilă (art. 5 Cod de procedură civilă) nu face referire directă la *echitate*, deși art. 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului se referă în egală măsură la procesul penal și procesul civil, evident având în vedere particularitățile fiecărei dintre aceste ramuri de drept.

În cadrul prezentei cercetări nu vom insista asupra *dreptului la un proces echitabil* prin prisma art. 6 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. Vom aborda

acest aspect în cadrul unui studiu distinct. Vom remarca doar faptul că dreptul pozitiv național al Republicii Moldova conține majoritatea (dacă nu toate) garanțiile unui proces echitabil. Aici ne referim la independența și imparțialitatea judecătorilor, la publicitatea și contradictorialitatea procedurilor judiciare, la motivarea hotărârilor judecătorești, la autoritatea de lucru judecat, la termenul rezonabil de examinare a cauzelor, la executarea hotărârilor judecătorești și altele. Problema, în opinia noastră, ține nu de cadrul normativ în vigoare, ci de realizarea lui în practica judiciară, în viața noastră cea de toate zilele.

CONCLUZII

În concluzie vom constata o dată în plus că *dreptatea* și *echitatea* sunt valori fundamentale (macrovalori), care reprezintă fundamentul etic al statului și dreptului contemporan. Aceste imperative realizează evaluarea moralității statului și dreptului. Însă trebuie să recunoaștem faptul că un raport optim între *dreptate* și *echitate* pe de o parte și stat și drept pe de altă parte, nu a fost realizat.

REFERINȚE

1. CRĂCEA, E. *Dicționar latin-român, român-latin.* Constanța: Steaua Nordului, 2009, 768 p. ISBN 978-606-511-099-1
2. POPA, N., *Teoria generală a dreptului*, București: Edit. Actami, 1996, 334 p., ISBN 973-97016-9-8
3. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revizuită și adăugată), Academia Română, Institutul de lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009
4. ARISTOTEL, *Etica Nicomanică*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988
5. AVORNIC, Gh. *Teoria generală a dreptului.* Chișinău: Cartier, , 2004, 656 p. ISBN 9975-79-275-8
6. DĂNIȘOR, Gh. *Însingurare: o filosofie despre istoria eșuată a societății*, București: Universul Juridic, Craiova: Simbol, 2019, 302 p., ISBN 978-606-39-0496-7, ISBN 978-606-94769-3-2
7. CRAIOVAN, I., *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie,* București: Pro Universitaria, 2019, 577p., ISBN 978-606-26-1048-7
8. MIHAI, Gh., MOTICĂ, R., *Filosofie a dreptului*, Timișoara: Editura ALMANAHUL BANATULUI, 1995, 191 p.

NOTĂ. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)*

ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

PUBLIC ORDER AND SECURITY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 351.75(478):341.217(4) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.26**

Rodica NICHITA,
ORCID: 0000-0002-0623-5578
e-mail: r.nichita2012@yandex.com
Universitatea de Stat din Moldova
Cătălina GRIZA,
e-mail: grizacatalina11@gmail.com,masterandă
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Articolul explorează intersecția dintre securitatea națională, resursele individuale și performanța profesională, analizând provocările și impactul expunerii la evenimente traumatice asupra personalului din acest domeniu. Plecând de la principiile Declarației Franceze a Drepturilor Omului din 1789 și conceptul de ordine publică, textul discută importanța adaptabilității, măiestriei personale și creșterii posttraumatice în contextul angajaților din sectorul securității naționale. Se face referire la Teoria Conservării Resurselor (COR) care subliniază modul în care indivizii își protejează și dezvoltă resursele psihologice pentru a face față stresului și presiunilor specifice acestui domeniu. În plus, articolul examinează parteneriatul strategic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, subliniind rolul securității publice în procesul de integrare europeană și contribuția la stabilitatea regională.*

Cuvinte-cheie: *Ordine publică, securitate publică, securitate națională, Uniunea Europeană, siguranță publică, siguranță națională, legalitate, stat de drept, măiestria personală, performanța la locul de muncă, creșterea posttraumatică, Teoria Conservării Resurselor.*

Summary. *The article explores the intersection between national security, individual resources, and professional performance, analyzing the challenges and impact of exposure to traumatic events on personnel in this field. Building on the principles of the 1789 French Declaration of the Rights of Man and the concept of public order, the text discusses the importance of adaptability, personal mastery, and post-traumatic growth in the context of employees in the national security sector. It references the Conservation of Resources (COR) Theory, which emphasizes how individuals protect and develop psychological resources to cope with the stress and pressures specific to this field. Additionally, the article examines the strategic partnership between the Republic of Moldova and the European Union, highlighting the role of public security in the European integration process and its contribution to regional stability.*

Keywords: *Public order, public security, national security, European Union, national security, legality, rule of law, personal mastery, job performance, posttraumatic growth, Conservation of Resources Theory.*

INTRODUCERE

Republica Moldova trece printr-o perioadă de revizuire a legislației privind ordinea și securitatea publică. Acest proces are loc in contextul unor schimbări de esență a mediului geopolitic și de securitate,perpetuarea conflictelor regionale, dar și aprofundarea relațiilor cu Uniunea Europeană.Statul de drept este obligat să asigure ordinea publică, securitatea publică, siguranța persoanei, liniștea publică ca valori sociale primordiale ce stau la baza organizării și funcționării oricărui stat în cadrul căruia ordinea de drept, disciplina, onoarea și demnitatea persoanei reprezintă valori supreme. Orice societate liberă trebuie să garanteze starea de liniște și siguranță tuturor cetățenilor săi ca element necesar fiecărui individ.

Pentru prima dată noțiunea de ordine publică este prevăzută în Declarația Franceză a Drepturilor Omului din 1789 în articolul 10 *„nimeni nu urma să fie persecutat pentru convingerile sale, nici chiar pentru cele religioase, dacă prin exprimarea lor nu se încălca ordinea publică prevăzută de lege”* [1].

Conform Dicționarului Grand Larousse care determină că *„ordinea publică este ansamblul de instituții și reguli destinate asigurării bunei funcționări a serviciilor publice ale țării, cât și raporturilor de moralitate și securitate între locuitorii săi”*[2].

Din cele enumerate supra, ordinea publică este o stare de drept un ansamblu de instituții care tind să garanteze atât securitatea raporturilor între cetățeni, precum și funcționarea serviciilor publice în baza moralității. Astfel, conceptul de ordine publică este folosit concomitent cu noțiunea de securitate publică, ceea ce permite de a beneficia de liniște și încredere oferită de către autoritățile statului prin aplicarea măsurilor de menținere a ordinii și liniștii publice. Conceptul de securitate publică este des folosit ca *securitate națională, securitatea statului* prin care se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte.(3)

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Autoritățile competente în asigurarea ordinii publice și securității publice ale statului sunt: Serviciul de Informații și Securitate a Republicii Moldova, Centrul National Anticorupție, Ministerul Afacerilor Interne,Inspectoratul General de Poliție, Serviciul de Protecție și Pază de stat, Poliția de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne Serviciul Vamal , Inspectoratul General de Carabinieri, precum și din instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului [4].

În contextul corelării termenilor de ordine publică și securitate publică acestea reprezintă ordinea de drept privită sub aspectul desfășurării normale și ordonate a activității publice precum și starea de încredere, pace și coeziune socială prin lipsa de pericole și

amenințări referitoare la viață, libertate, bunăstare și prosperitatea populației. Ordinea și securitatea publică a fost cel mai des afectată de acte de huliganism, de consumul băuturilor alcoolice în locuri publice și apariția în astfel de locuri în stare de ebrietate. Guvernul Republicii Moldova aprobă programul de **Ordine și Securitate Publică** pentru anii 2022-2025, ceea ce permite abordarea securității și ordinii publice ca un tot întreg conceptual, organizatoric, funcțional și relațional. Legiuitorul a unit într-un singur capitol din Codul Contravențional (capitolul XIX) contravențiile contra ordinii publice și securității publice, deoarece între aceste două categorii de relații sociale există o strânsă coeziune [5]. Scopul de bază a acestui grup de norme materiale contravenționale este stabilirea regulilor de conduită în locurile publice și de siguranță publică, precum și protejarea lor prin intermediul aplicării măsurilor de constrângere statală. Specificul contravențiilor contra securității publice și ordinii publice spre deosebire de alte categorii constă în aceea că ele sunt dăunătoare pentru un cerc mai larg de valori sociale (siguranță socială, ordinea publică, securitatea publică). Conform art. 400 Cod Contravențional al Republicii Moldova, competența de constatare și de examinare a contravențiilor prevăzute în capitolul XIX revine Ministerului Afacerilor Interne (MAI) – Poliția, care prioritar protejează ordinea publică, securitatea publică, viața, sănătatea, bunurile materiale ale cetățenilor și alte valori. Angajații din MAI sunt cel mai des expuși la evenimente traumatice și situații de criză, iar creșterea posttraumatică și măiestria personală este cel mai oportun mod de a combate efectul traumelor trăite la locul de muncă.

Bazându-ne pe Teoria Conservării Resurselor (COR; Hobfoll, 2011; 2018) [6)], putem evidenția că resursele personale sunt legate de performanța angajaților expuși frecvent la evenimente traumatice și situații de criză.

O profesie în domeniul securității naționale vine cu foarte multe provocări. Un exemplu este expunerea la evenimente traumatice. Această profesie este, de asemenea, reprezentată de responsabilități dar și cerințe, cum ar fi deținerea abilităților de adaptare la situații neprevăzute, capacitatea de a lucra în mod eficient în cadrul unei echipe, atenția la detalii cât și abilități cognitive. Angajații din cadrul acestui domeniu se confruntă deseori cu situații extreme și de criză, care pot afecta sănătatea emoțională cât și cea mentală, dar și performanța la locul de muncă într-un mod negativ. Astfel, îmbunătățirea performanței angajaților din cadrul organizațiilor în domeniul securității naționale este un obiectiv primordial. Literatura de specialitate aduce în prim-plan câteva modalități prin intermediul cărora angajații pot face față mai bine evenimentelor stresante de la locul de muncă, cum ar fi resursele individuale. Resursele individuale care sunt vizate în acest articol sunt creșterea posttraumatică și măiestria personală, mai exact relația dintre aceste resurse și modul în care acestea impactează performanța în domeniul securității naționale. Astfel, putem recurge la diverse teorii cunoscute și aplicate atât în domeniul organizațional, cât și cel al securității naționale, care susțin importanța aspectelor examinate și relațiile dintre acestea. O teorie care ne ajută să explicăm mai bine conceptul de resurse personale și relația acestora cu performanța este Teoria Conservării Resurselor.

Teoria COR (Hobfoll, 2011; 2018) explorează strategiile utilizate de angajați pentru a-și proteja, gestiona și construi un set de resurse în fața stresului. Fiecare angajat își concentrează eforturile spre a-și păstra resursele structurale, sociale și personale, din moment ce acestea sunt un set de caracteristici intrinseci ale individului, cum ar fi încrederea în sine și propriile abilități. COR sugerează că, având în vedere importanța lor, resursele sunt motivate să fie conservate și dezvoltate, deoarece pierderea lor este considerată mai stresantă decât obținerea altor resurse.

În contextul securității naționale, experiențele traumatice pot duce la epuizarea resurselor, dar totodată pot să genereze noi resurse sau să stimuleze alocarea acestora spre noi arii, care sunt considerate mai importante de către individ. Un exemplu este un angajat care a trecut prin experiențe traumatice și care în consecință a dezvoltat noi abilități de gestionare a stresului dar și o rezistență emoțională mai pregnantă. În continuare, măiestria personală se manifestă la angajați prin sentimentul de competență și încredere, astfel angajații creând un stoc mare de resurse psihologice, pe care le investesc în sarcinile de muncă dificile, stresante și traumatice. Luând în considerare cele menționate mai sus, prin prisma teoriei COR, creșterea posttraumatică și măiestria personală pot influența performanța la locul de muncă în domeniul securității naționale prin furnizarea de resurse suplimentare și abordări adaptative în gestionarea cerințelor și presiunilor muncii. De asemenea, reprezintă procesul prin care indivizii gestionează și investesc resursele lor pentru a răspunde corespunzător situațiilor stresante de la locul de muncă.

În domeniul securității naționale, creșterea posttraumatică joacă un rol crucial în procesul de adaptare și consolidare a resurselor umane implicate în domenii cheie precum forțele armate, agențiile de aplicare a legii și serviciile de informații. Aceasta poate fi abordată ca un instrument de dezvoltare a capacității de reziliență și adaptabilitate în fața amenințărilor la adresa securității naționale. Prin prisma procesului, creșterea posttraumatică permite personalului din domeniul securității naționale să se adapteze la circumstanțele extreme și să-și reconstruiască identitatea și scopul în urma traumelor și pierderilor suferite (Davis *et al.,* 2007) [7]. Această reconstrucție poate conduce la o mai mare înțelegere a propriilor limite și resurse, consolidând astfel capacitatea de a face față cu succes situațiilor de criză și de a rămâne operaționali în condiții dificile, dar și posibilitatea de a avea o performanță mai crescută la locul de muncă (Hobfoll *et al.,* 2018). (8)

După un incident traumatic, personalul din securitatea națională cu măiestrie personală ridicată își poate reveni mai rapid și mai eficient, menținând un nivel înalt de performanță și contribuind la stabilitatea și eficacitatea echipelor lor. Persoanele cu un nivel înalt de măiestrie personală au capacitatea de a observa diferența dintre realitatea curentă și viziunea lor personală (Maani &Benton, 1999; Senge *et al.,* 1994) [9]. În contextul securității naționale, această abilitate le permite angajaților să transforme tensiunea generată de evenimentele traumatice în răspunsuri pozitive, contribuind astfel la îmbunătățirea metodelor și strategiilor operaționale. Aceasta duce la o performanță îmbunătățită la locul de muncă, deoarece soluțiile inovatoare sunt esențiale pentru abordarea amenințărilor emergente.

Astăzi spațiul European trece prin transformări politice, economice și de securitate profunde, care vor defini pentru deceniile următoare atât viitorul continentului, cât și cel al Republicii Moldova. Doar prin efortul comun și continuu al instituțiilor statului, cât și al societății civile, al tuturor cetățenilor din țară cât și din afară pot fi asigurate pacea, securitatea și prosperitatea în Republica Moldova. Un sistem de apărare și securitate puternic este esențial pentru a proteja populația și economia națională creând, astfel, precondiții pentru creșterea economică. Fără capacități solide de apărare, securitate și investiții în angajații din domeniul securității naționale, nu pot fi garantate dezvoltarea economiei, furnizarea de servicii publice, protecția infrastructurii, nu pot fi atrași și menținuți în țară investitorii străini sau readuși acasă concetățenii noștri. E nevoie de pace și de stabilitate pentru a putea planifica, construi, investi și obține rezultate în muncă. Securitatea trebuie să fie recunoscută drept un bun comun, în care investim împreună și de care beneficiem împreună.

Uniunea Europeană este și va rămâne unul dintre pilonii de bază ai securității pe continentul European. De aceea, dezideratul statului nostru de aderare la Uniunea Europeană ține nu doar de imperativele de modernizare și de dezvoltare economică, dar și de securitatea cuprinzătoare. Dezvoltarea parteneriatelor bilaterale cu statele membre ale Uniunii Europene vine să completeze inițiativele de cooperare la nivel comunitar. Astfel, Republica Moldova urmează să acționeze ca un stat responsabil în parteneriat cu Uniunea Europeană prin participarea la *culoarele de solidaritate* susținând securitatea alimentară, prin detașarea echipelor de salvatori pentru a ajuta statele lovite de incendii și dezastre naturale, sporind alinierea la politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene. Republica Moldova își extinde participarea la misiunile și operațiunile Uniunii Europene pentru a contribui la asigurarea păcii și a stabilității în vecinătatea Uniunii Europene precum și cooperarea cu Uniunea Europeană în vederea combaterii amenințărilor de tip hibrid precum și alinierea la agenda Uniunii Europene pentru a combate schimbările climatice.

Pornind de la ideea că ordinea și securitatea publică este un obiectiv important al tuturor statelor, atât în cadrul politicii interne cât și în cadrul politicii externe. Un pas important în dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană este implementarea **Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană**. S-a stabilit în baza acestui plan cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate; prevenirea conflictelor și management-ul crizelor, colaborarea în scopul eficientizării instituțiilor, astfel consolidând guvernarea globală în domeniul combaterii amenințărilor la adresa securității. Continuarea dezvoltării cooperării în vederea combaterii traficului de arme și distrugerii arsenalelor, inclusiv în contextul situației din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, soluționarea conflictului transnistrean, respectând suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul hotarelor sale recunoscute internațional și garantând respectarea democrației, supremației legii și a drepturilor omului [10].

Implementarea planului de acțiuni a fost primul pas în dezvoltarea relațiilor de securitate prin intensificarea cooperării în prevenirea și soluționarea conflictelor, în special

a celui transnistrean și care a contribuit la includerea ulterioară a Republicii Moldova în cadrul **Strategiei Parteneriatului Estic.**

O nouă etapă în dezvoltarea relațiilor între Republica Moldova și Uniunea Europeană este semnarea **Acordului de Asociere** [11]. Este cel mai complex acord semnat între cele două părți, pe lângă bunele relații de vecinătate este necesar de specificat cooperarea în domeniul prevenirii și combaterii corupției, activităților criminale, organizate sau de alt tip, inclusiv cele cu caracter transnațional și a terorismului. Acest angajament constituie un factor cheie în dezvoltarea relațiilor și a cooperării între părți și contribuie la menținerea păcii și a stabilității în regiune, implementând standarde în domeniul securității. La data de 23 iunie 2022 țara noastră a obținut statutul de țară candidat la aderarea la Uniunea Europeană acordat de către Consiliul European al Uniunii Europene [13]. Protecția spațiului comun de libertate și securitate impune autorităților naționale din Republica Moldova responsabile să aibă un rol cât mai proactiv în acest sens în realizarea acțiunilor prescrise în documentele de politici, angajamentelor determinate în cadrul aderării țării noastre la Uniunea Europeană.

CONCLUZII

Ordinea și securitatea publică reprezintă pilonul de bază în garantarea legalității și stabilității atât pentru cetățenii din Republica Moldova, cât și cetățenii din Uniunea Europeană. Nivelul de securitate și ordine publică la nivel național demonstrează credibilitatea, dedicația și profesionalismul autorităților naționale pe calea integrării europene a țării noastre.

REFERINȚE

1. Rials, S. (2002). *Declaratia drepturilor omului si ale cetateanului*.
2. Staff, L. (1995). *Grand Larousse universel*.
3. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142091&lang=ro#
4. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142091&lang=ro
5. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133257&lang=ro
6. Hobfoll, S. E. (2011). Conservation of resource caravans and engaged settings. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *84*(1), 116–122. În:https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.2010.02016
7. Davis, C. G., Wohl, M. J. A., & Verberg, N. (2007). Profiles of posttraumatic growth following an unjust loss. *Death Studies*, *31*(8), 693–712. În:https://doi.org/10.1080/07481180701490578
8. Hobfoll, S. E., Halbesleben, J., Neveu, J., & Westman, M. (2018). Conservation of Resources in the Organizational context: The reality of resources and their consequences. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *5*(1), 103–128. În:https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032117-104640

9. Maani, K., & Benton, C. (1999). Rapid team learning: Lessons from team New Zealand America's cup campaign. *Organizational Dynamics*, *27*(4), 48–62. În:https://doi.org/10.1016/s0090-2616(99)90029-3.Senge, P. M., Kleiner, A., & Roberts, C. (1994). *The Fifth Discipline Fieldbook*. În:https://openlibrary.org/books/OL7828751M/The_Fifth_Discipline_Fieldbook
10. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116837&lang=ro
11. În:https://mecc.gov.md/sites/default/files/acordul-de-asociere-rm-ue.pdf
12. În:https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/

DREPTUL LA MUNCĂ AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎNTRE REGLEMENTĂRI LEGALE ȘI REALITATE

THE RIGHT TO WORK OF PEOPLE WITH DISABILITIES BETWEEN LEGAL REGULATIONS AND REALITY

CZU: 342.734(478):341.231.14-056.26 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.27**

Oxana CHISARI-LUNGU,
ORCID: 0009-0006-8100-5939
e-mail: chisarioxana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Achieving the right to work by people with disabilities is one of the basic elements that conditions the social inclusion of these categories of people. The option to work or not to work, to choose the place of work and the profession is a universal one, also applying to people with disabilities. Limiting the right to work of people with disabilities can only be done by the competent bodies in order to protect them and not expose them to dangerous working conditions.*

Keywords: *assisted employment, right to work, inclusion, professional rehabilitation, subsidization.*

Cuvinte-cheie: *angajare asistată, dreptul la muncă, incluziune, reabilitare profesională, subvenționare.*

INTRODUCERE

Dreptul la muncă constituie unul din drepturile constituționale ale persoanei și este reglementat de art. 43 din Constituția Republicii Moldova. Aceste norme prevăd că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului [1]. Prevederile respective vizează și persoanele cu dizabilități, cărora Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități le garantează exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [2, art. 1].

În esență, dreptul la muncă încadrează în sine libertatea de a munci sau de a nu munci; de a alege sau de a accepta munca; de a alege profesia și ocupația; de a dispune de capacitățile de muncă. Nimeni, pe toată durata vieții sale, nu poate fi obligat să muncească sau să nu muncească într-un anumit loc de muncă sau într-o anumită profesie, oricare ar fi acestea [3, art. 6].

Conform Studiului de percepții asupra respectării drepturilor omului în Republica Moldova din anul 2023, realizat de Oficiul Avocatului Poporului, persoanele chestionate au considerat că statul asigură cel mai bine dreptul la muncă al femeilor, acest subiect acumulând un scor de 58,3% din voturile respondenților, iar codașii clasamentului, în aspectul realizării de către stat a dreptului la muncă sunt persoanele cu dizabilități - 38,8%,

cetățenii RM domiciliați în regiunea transnistreană – 38,7% și deținuții și ex-deținuții – 35,3%. Totodată, Studiul prezintă că în 2023 dreptul la muncă și protecția muncii a avut cea mai mare creștere procentuală (63% din respondenți consideră că acest drept este respectat), față de Studiul precedent din 2020 (cu 45,1%), și reprezintă o creștere substanțială față de anul 2016 (19,8%) [4, pag. 46].

MATERIALE ȘI METODE

Noua paradigmă a dizabilității implementată odată cu ratificarea de către Republica Moldova a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități [5], vine să schimbe radical acest concept, garantând o mai bună realizare a drepturilor de către aceste categorii de persoane. Dacă în baza vechii abordări, dizabilitatea era privită doar în calitate de maladie, conform paradigmei noi, acesta este un termen generic pentru afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextuali în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali) [6, art. 2]. După cum observăm, legislația nu mai pune accent pe incapacitatea persoanei de a realiza anumite acțiuni, ci pe capacitatea păstrată. Considerăm acest aspect, unul de o importanță deosebită în vederea promovării incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități și realizării dreptului la muncă de către acestea.

La 1 ianuarie 2023, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilităţi în Republica Moldova a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilităţi au reprezentat 6,5% din populaţia totală a ţării cu reședință obișnuită, iar copiii cu dizabilităţi au constituit 2,0% din numărul total al copiilor cu reședință obișnuită din Republica Moldova. Conform datelor Anchetei Forței de Muncă, rata de participare la forța de muncă a persoanelor cu dizabilități în anul 2022 a constituit 15,9% în comparație cu 45,5% la persoanele fără dizabilitate. Printre bărbații cu dizabilități, rata de participare a fost de 16,2%, iar în cazul femeilor de 15,6%. În mediul urban, rata de participare a constituit 17,9% și în mediul rural - 15,3%. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități a fost de 4,6% față de 3,1% în rândul șomerilor fără dizabilitate. În distribuția pe sexe, acest indicator a înregistrat valorile: 4,0% pentru bărbați și 5,3% pentru femei. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (12,7%) în comparație cu rata pentru cele din mediul rural (1,3%) [7].

În funcție de regiuni s-a observat că în municipiul Chișinău a fost cea mai mare pondere a persoanelor cu dizabilități severe ocupate (5,9% din totalul persoanelor cu dizabilități ocupate din municipiu). În regiunea Sud s-a înregistrat cea mai mare pondere a persoanelor cu dizabilitate medie ocupate (56,5% din totalul persoanelor cu dizabilități ocupate din regiune). În ce privește vârsta comparativ cu alte regiuni geografice, cea mai mare pondere a persoanelor cu dizabilități ocupate cu vârste de 35-44 ani (19,5%) s-a înregistrat în municipiul Chișinău, în timp ce în U.T.A. Găgăuzia a fost observată cea mai mare pondere a celor din grupul de vârstă 55-64 ani (39,9%) [8].

Suportul metodologic al cercetării îl constituie concepţiile moderne privind legităţile dezvoltării societăţii umane. În cercetarea şi analiza fenomenelor juridice am reieşit din considerentul că sarcina cercetătorului este de a realiza analiza prin prisma categoriei „umanului”. Pentru realizarea scopului investigației propuse (analiza esenței dreptului la muncă a persoanelor cu dizabilități) au fost utilizate o serie de metode, printre care: metoda analitică, istorică, comparativă, logică, critică, statistică și altele.

Reglementări legale detaliate ce vizează realizarea dreptului la muncă de către persoanele cu dizabilități se conțin în cadrul Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [6].

Discriminarea pe criterii de dizabilitate, se interzice referitor la toate aspectele şi formele de încadrare în muncă, inclusiv la condiţiile de recrutare, plasare, angajare şi desfăşurare a activităţii de muncă, la avansarea în carieră, la condiţiile de sănătate şi securitate la locul de muncă. Pentru a asigura integrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilităţi, angajatorii urmează să întreprindă mai multe măsuri specifice: adaptarea rezonabilă la locul de muncă; proiectarea şi adaptarea locurilor de muncă astfel încât acestea să devină accesibile persoanelor cu dizabilităţi; furnizarea de noi tehnologii şi dispozitive de asistenţă, de instrumente şi echipamente care să permită persoanelor cu dizabilităţi obţinerea şi menţinerea locului de muncă; furnizarea de instruiri şi a sprijinului adecvat pentru aceste persoane.

Legislația în vigoare prevede mai multe forme de angajare a persoanelor cu dizabilități: la întreprinderi, instituții și organizații în condiții obișnuite; la domiciliu; la întreprinderi specializate; la întreprinderile sociale de inserție. Indiferent de forma de organizare juridică, angajatorii care conform schemei de încadrare a personalului au 20 de angajați și mai mult, creează sau rezervează locuri de muncă și angajează în muncă persoane cu dizabilități într-un procent de cel puțin 5 la sută din numărul total de salariați [6, art. 34].

O multitudine de garanții ce vizează realizarea dreptului la muncă de către persoanele cu dizabilități se conțin și în cadrul Codului Muncii al Republicii Moldova. Conform art. 96 din cadrul acestui act, pentru persoanele cu dizabilități severe și accentuate, dacă acestea nu beneficiază de înlesniri mai mari, se stabilește o durată redusă a timpului de muncă de 30 de ore pe săptămână, fără diminuarea drepturilor salariale și a altor drepturi prevăzute de legislația în vigoare. În același context, la cererea salariatului care are copii cu dizabilități (inclusiv aflați sub tutela sa), angajatorul este obligat să-i stabilească ziua sau săptămâna de muncă parțială. Persoanele cu dizabilități severe și accentuate, unul dintre părinții (tutorele, curatorul) care au copii cu dizabilități pot presta muncă de noapte sau muncă suplimentară numai cu acordul lor scris. Totodată, angajatorul este obligat să informeze în scris salariații respectivi despre dreptul lor de a refuza munca de noapte sau munca suplimentară [3].

O importanță deosebită în vederea realizării dreptului la muncă de către persoanele cu dizabilități o au și prevederile din cadrul Legii cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. Art. 23 al acestui act legislativ identifică, în calitate de

șomeri care necesită suport suplimentar pe piața muncii, și persoanele cu dizabilități [9]. Pe lângă multiplele măsuri de ocupare a forței de muncă destinate tuturor categoriilor de șomeri, legea prevede servicii de ocupare a forței de muncă destinate nemijlocit persoanelor cu dizabilități. Printre acestea se identifică reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități și angajarea asistată. De asemenea, legea prevede subvenționarea locurilor de muncă și acordarea subvențiilor pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități. [10, Anexele 5, 6].

Reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități este un serviciu care are drept scop restabilirea, recuperarea sau compensarea funcțiilor dereglate ale organismului și capacității de muncă a persoanelor cu dizabilități, organizat de către instituțiile și centrele de reabilitare profesională specializate la care sunt direcționați șomerii cu dizabilități, înregistrați la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, prin intermediul subdiviziunilor teritoriale. Reabilitarea profesională cuprinde un complex de măsuri medicale, profesionale, sociale și pedagogice care includ: diagnosticarea persoanei cu dizabilități; identificarea necesităților de intervenție; recuperarea sau compensarea funcțiilor dereglate ale organismului și a capacității de muncă necesare pentru integrarea efectivă în câmpul muncii [10, Anexa 7].

O deosebită importanță pentru persoanele cu dizabilități o au și serviciile sociale de angajare asistată, reglementate în legislația Republicii Moldova începând cu 07.02.2021 [9, art. 29']. Angajarea asistată este un serviciu social, care are drept scop asigurarea accesului, obținerea și păstrarea unui loc de muncă remunerat pe piața muncii de către persoanele cu dizabilități, prin creșterea șanselor de ocupare, de promovare a unei ocupări sustenabile și de integrare durabilă pe piața muncii a acestora. Prestatorii de servicii de angajare asistată sunt prestatorii de servicii sociale acreditați în conformitate cu prevederile legale. [10, Anexa 11']].

O deosebită importanță o are angajarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități intelectuale. Acestea se confruntă cu dificultăți în procesul de învățare, înțelegere și aplicare a informațiilor, ceea ce poate afecta abilitățile de cunoaștere, cum ar fi memoria, gândirea abstractă, rezolvarea problemelor și comunicarea. Cu toate acestea, ele pot avea alte abilități necesare și suficiente pentru a-și îndeplini sarcinile la locul de muncă. Prin furnizarea unui sprijin adecvat și a resurselor necesare, aceste persoane pot deveni independente și pot participa activ în viața socială și la locul de muncă [11, pag. 31].

Reieșind din cele relatate, conchidem că legislația Republicii Moldova conține reglementări legale menite să asigure realizarea eficientă a dreptului la muncă de către persoanele cu dizabilități. Actele naționale au fost, în mare parte, racordate la reglementările internaționale. Totodată, țara noastră implementează multiple documente de politici atât generale cât și ramurale, menite să promoveze incluziunea socială și în special, incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. Conform Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia se prevede creșterea ratei de ocupare a persoanelor cu dizabilități de la 13,5 % în anul 2021 până la 17,5 % (+4 %) în anul 2026. În acest scop,

se preconizează îmbunătățirea țintirii politicilor active ale pieței muncii pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități; sporirea accesibilității pentru persoanele cu dizabilități a serviciilor și măsurilor active de ocupare a forței de muncă; stabilirea parteneriatelor cu organizațiile neguvernamentale și angajatori pentru integrarea economică a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin valorificarea tehnologiilor noi; sporirea gradului de conștientizare a societății cu privire la importanța integrării în societate a persoanelor cu dizabilități [12].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Deși legislația Republicii Moldova este una avansată la capitolul angajare în câmpul muncii și conține multiple prevederi legale cu referire la promovarea angajării în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, în realitate, aceste categorii de persoane se confruntă cu o multitudine de bariere sociale, psihologice, fizice care nu permit realizarea adecvată și în deplină măsură a dreptului la muncă.

La etapa actuală există multiple plângeri examinate de către Consiliul pentru egalitate, care vizează pretinsa încălcare a dreptului la muncă raportat la persoanele cu dizabilități [13]. În calitate de obiect al plângerii se evidențiază: refuzul acomodării rezonabile sau pretinsa discriminare directă sau indirectă în câmpul muncii pe criteriu de dizabilitate; hărțuire în câmpul muncii, etc.

La 27.12.2023 Consiliul pentru egalitate a emis o Decizie prin care a recunoscut că faptele angajatorului au reprezentat refuz în acomodarea rezonabilă în câmpul muncii pe criteriu de dizabilitate și discriminare directă în câmpul muncii pe același criteriu. S-a constatat că tratamentul mai puțin favorabil al salariatului s-a manifestat prin: neoferirea utilajului specific necesar activității, excluderea petiționarului de la ședințe…, neoferirea mijlocului de transport al Institutului pentru a se deplasa și a colecta material biologic în teritoriu, neoferirea zilelor de concediu suplimentar și a sporului bănesc pentru activitate în condiții nocive [14]. La baza deciziei au stat Comentariul General cu privire la accesibilitate nr. 2 din 2014 [15] și Comentariul General privind egalitatea și nediscriminarea nr. 6 din 2018 [16], adoptate de către Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. Conform primului Comentariu se stabilește că accesibilitatea vizează un grup de persoane, în timp ce acomodarea rezonabilă vizează persoane individuale. Cel de al doilea act prevede că adaptarea rezonabilă, ca obligație ex nunc, trebuie să fie asigurată din momentul în care o persoană cu dizabilități solicită accesul la situații sau medii inaccesibile pentru ea sau dorește să își exercite drepturile.

CONCLUZII

În concluzie evidențiem că, la etapa actuală, în Republica Moldova se identifică multiple încălcări ale dreptului la muncă, raportat la persoanele cu dizabilități. În comparație cu persoanele fără dizabilități, acestea sunt angajate într-un procent mult mai mic. Realizarea unor acțiuni care ar viza creșterea eficienței serviciilor și măsurilor active destinate încadrării în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități

este inevitabilă. O deosebită importanță o are implementarea prevederilor Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030 și a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă pe segmentul „dizabilitate”.

REFERINȚE

1. Constituția Republicii Moldova, nr. 1, din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78, din 2012.
2. Convenția nr. 320, din 30.03.2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În vigoare 21.10.2010. În: Tratate Internationale nr. 50 din 2016.
3. Codul Muncii al Republicii Moldova, nr. 154, din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162, din 2003.
4. Raport anual al Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2023. În: file:///C:/Users/Igor/Downloads/raport_anual_2023.pdf. Accesat: 01.07.2024.
5. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 126-128, 2010.
6. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 155-159, 2012.
7. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2022. În: https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html. Accesat: 01.07.2024.
8. Compendiu statistic privind monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova pentru anii 2019-2022. Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Repubicii Moldova, pag. 23. În: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/07/Compendiu-statistic-privind-monitorizarea-drepturilor-persoanelor-cu-dizabilitati-in-Republica-Moldova-pentru-anii-2019-2022-1.pdf. Accesat: 24.06.2024.
9. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 295-308, 2018.
10. Hotărârea Guvernului al Republicii Moldova nr. 1276 din 26.12.2018 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 38-47 din 2019.
11. Mai mult decît un loc de muncă. Ghid pentru angajatori privind angajarea persoanelor cu dizabilități. Chișinău, 2024. În: https://www.anofm.md/sites/default/files/inline-files/Ghid%20pentru%20angajatori_final.pdf. Accesat: 25.06.2024.
12. Hotărârea Guvernului al Republicii Moldova nr. 785 din 16-11-2022 cu privi-

re la aprobarea Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 411-412 din 2022.
13. În: https://egalitate.md/. Accesat: 08.06.2024.
14. Decizia Consiliului pentru egalitate din 27.12.2023. Cauza nr. 22/23. În:https://egalitate.md/wp-content/uploads/2021/01/22_23_Decizie_constatare_votat.pdf. Accesat: 17.06.2024.
15. Comentariul General cu privire la accesibilitate nr. 2 din 2014, adoptat de Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. În:http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/07/ONU-CRPD-C-GC-2-RO.pdf. Accesat: 03.07.2024.
16. Comentariul General privind egalitatea și nediscriminarea nr. 6 din 2018, adoptat de Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. În:https://irdo.ro/pdf/b_Egalitatea_nediscriminarea_CRPD_Comentariul%20general%20nr.%206%20(2018).pdf Accesat: 03.07.2024.

NOTĂ. Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)”* în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică *„Drept Public Comparat și e-Guvernare”*, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

CONDIŢIILE DE GARANTARE ŞI ASIGURARE A BUNEI GUVERNĂRI ÎN DOMENIUL SECURITĂŢII PUBLICE

THE CONDITIONS OF GUARANTEE AND INSURANCE OF GOOD GOVERNANCE IN THE FIELD OF PUBLIC SECURITY

CZU: 342.51:351.75 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.28**

Ianuș ERHAN,
ORCID: 0000-0003-4110-8133
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Today, the need to ensure and guarantee public security becomes a priority that needs to be achieved without discussions and arguments in the sense of diminishing their impact and importance. The current systems and some states, even if they are considered democratic, do not reach the desired level of public safety, and the explanations are different, starting from the inability of the competent authorities to carry out their duties effectively and ending with the state's inability to create viable and democratic systems.*

Regarding human rights and freedoms, they are partially respected, certain areas are exposed to corruption factors, and citizens do not feel safe. More than that, the fragility with which public security guarantee mechanisms are built make them vulnerable to both internal and external crises, and public security is not guaranteed at the expected level.

Good governance, including the security sector, means applying certain principles in the exercise of power that ensure uniform and consistent application of public service standards based on democratic values.

This is why the analysis of the field of public order and security through the prism of the principles of good governance has the role of determining what is the state of affairs within it, what are the existing problems and deficiencies, as well as possible ways to remedy them.

Keywords: *good governance, human rights and freedoms, public order and security, police, rule of law.*

Cuvinte-cheie: buna guvernare, drepturile şi libertățile omului, ordine şi securitate publică, poliţia, statul de drept.

INTRODUCERE

Responsabilitatea statului pentru dezvoltarea unei economii inovatoare, asigurarea bunăstării şi securității cetățenilor este determinantă pentru orice stat democratic şi care tinde să fie recunoscut un stat de drept în sensul deplin al cuvântului.

Provocări recente ale societății contemporane, precum schimbările climatice, penuria resurselor, represiunea politică sau terorismul vulnerabilizează global comunitățile umane, astfel încât, noi concepte devin necesare şi sunt vehiculate în tot mai multe domenii [1, p. 71].

Astăzi necesitatea de a asigura şi garanta securitatea publică devine o prioritate ce necesită a fi realizată fără discuții şi argumente în sensul diminuării impactului şi importanței acestea.

La rândul său, securitatea, privită în general, este un serviciu public, furnizat prin politici și practici transparente, comprehensive și incluzive, respectând statul de drept, drepturile omului și egalitatea de gen, sensibile la nevoile de securitate ale întregii populații și fiind supuse unor mecanisme de control democratic [2, p. 14].

Conform Strategiei securității naționale „Securitatea trebuie să fie recunoscută drept „un bun comun, în care investim împreună și de care beneficiem împreună”, iar fără „capacități solide de apărare și securitate nu pot fi garantate dezvoltarea economiei, furnizarea de servicii publice, protecția infrastructurii și reziliența entităților critice” [3].

Din analiza diferitor idei doctrinare, determinăm că „securitatea statului şi a tuturor cetățenilor săi, siguranța persoanei, ordinea şi liniștea publică, reprezintă valori sociale primordiale ce stau la baza existenței, organizării şi funcționarii oricărui stat de drept în cadrul căruia reglementarea multiaspectuală a relațiilor sociale, disciplină, ordine de drept reprezintă cerințe firești ale democrației” [4, p. 404].

În ultimele decenii, la nivel mondial, poate fi atestată o abordare distinctă a conceptului de „securitate”, o trecere de la securitatea națională, cu accentul pe apărarea militară a statului, la concepte mai largi, inclusiv, securitatea persoanei, care implică necesitatea asigurării liniștii şi bunăstării cetățenilor statului.

Profesorul Gheorghe Costachi menționează că „într-un stat de drept securitatea persoanei se bazează în principal pe ordinea de drept şi ordinea publică” [5, p. 82], am putea adăuga și „siguranța publică”, care este indispensabilă de acestea şi pe care autoritățile statului sunt obligate să le asigure.

REZULTATE ŞI DISCUŢII

Ca să determinăm conceptul bunei guvernări în domeniul securității publice, mai întâi, este nevoie de a stabili caracteristicile acestuia din punct de vedere general.

Suntem de acord cu Tatiana Șaptefraţi care menționează că „în prezent, în literatura de specialitate nu există o definiție unică şi exhaustivă a „bunei guvernări,” la fel cum nici nu există o delimitare a obiectivului acesteia, care ar presupune o acceptare universală. Acest termen este utilizat cu o mare flexibilitate, ceea ce poate constitui un avantaj, dar şi o sursă de dificultăți la nivel operațional” [6, p. 21].

Chiar dacă ideea expusă este una corectă, totuși conceptul bunei guvernări a fost dezvoltat în permanență în ultimii ani, iar caracteristicile acestuia au fost descrise în literatura de specialitate cu lux de amănunte, în mare măsură prin prisma principiilor care o caracterizează.

Astfel, se consideră, că „o guvernare este bună, dacă este capabilă să pună în mișcare mecanisme funcționale de conducere, de furnizare a serviciilor publice calitative, de control intern și extern eficient, astfel încât fiecare mecanism în parte și toate împreună să asigure condiții propice dezvoltării omului și a societății. O guvernare bună

înseamnă o guvernare focusată pe om. Prin urmare, omul trebuie să se simtă realmente protejat, susținut, apărat [7, p. 150].

Buna guvernare se înscrie printre realizările majore ale statelor care au reușit progrese importante și au ajuns a fi considerate societăți modernizate și bine guvernate, cu valori democratice încetățenite, cu societăți în care drepturile omului sunt protejate [8, p. 47].

La fel, în funcție de context şi de obiectivul determinat, buna guvernare cuprinde respectarea totală a drepturilor omului, asigurarea supremației legii, participarea eficientă, parteneriatele mai multor actori, sectorul public eficient şi efectiv, legitimitatea, accesul la cunoștințe, informațiile şi educația, acordarea atribuțiilor politice oamenilor, echitatea, dezvoltarea durabilă, atitudinile şi valorile care promovează responsabilitatea, solidaritatea şi toleranța [6, p. 21-22].

Buna guvernare presupune un cadru juridic favorabil aplicat în mod imparțial. De asemenea, buna guvernare implică protejarea deplină a drepturilor omului, în special a drepturilor minorităților. Implementarea imparțială a legislației se bazează pe o justiție independentă și caracterul imparțial și incoruptibil al organelor de ocrotire a normelor de drept [8, p. 168].

La polul opus, guvernarea nocivă (bad governance) înseamnă personalizarea puterii, corupția endemică, încălcarea drepturilor omului, guverne lipsite de responsabilitate sau legitimitate electorală, lipsa transparenței și a consultării [9, p. 119].

Importanța de a fi considerați în „siguranță publică" este evidentă din partea noastră practică. Din timpuri imemoriale şi până în prezent, siguranța publică a fost înțeleasă ca „protecție", având funcția de protejare a oamenilor şi bunurilor acestora de acțiunile violente ce pot fi cauzate de terți [10, p. 730].

Sistemele actuale şi unele state, chiar dacă sunt considerate democratice nu ating acel nivel dorit de siguranță publică, iar explicațiile sunt diferite, începând de la incapacitatea autorităților competente de ași realiza atribuțiile eficient şi terminând cu incapacitatea statului de a crea sisteme viabile şi democratice.

Ce ţine de drepturile şi libertățile omului sunt respectate parţial, anumite domeniu sunt expuse factorilor de corupţie, iar cetăţenii nu se simt în siguranță. Mai mult ca atât, fragilitatea cu care se construiesc mecanismele de garantare ale siguranței publice le fac vulnerabile în fața crizelor atât interne, cât şi externe, iar securitatea publică nu este garantată la nivelul așteptat.

Autorii interesați de evaluarea guvernării prin intermediul indicatorilor de bună guvernare fac referință la aspecte-cheie precum: o politică previzibilă și transparentă, o guvernare etică și responsabilă social, o societate civilă puternică, implicată în managementul public, existența unui stat de drept, respectarea democrației și a drepturilor omului, o economie de piață funcțională – toate sunt caracteristici ale bunei guvernări, dar accentuează că toate acestea trebuie să acționeze „sub imperiul respectării legilor" [11].

La fel, în literatura de specialitate sunt identificate și analizate câteva dimensiuni ale bunei guvernări: participare, orientare spre consens, responsabilitate, transparență,

receptivitate, eficacitate și eficiență, echitate, caracter cuprinzător și supremația legii [9, p. 119].

Buna guvernare, inclusiv a sectorului de securitate înseamnă aplicarea anumitor principii în exercitarea puterii care asigură o aplicare uniformă și constantă a standardelor serviciului public, bazate pe valori democratice [2, p. 14].

Astăzi principiile unanim recunoscute ale bunei guvernări sunt următoarele:

- ***Responsabilitatea:*** este definită de existența unor așteptări și standarde clare pentru furnizarea securității, și de funcționarea unor mecanisme de control și supraveghere care pot impune sancțiuni atunci când standardele nu sunt satisfăcătoare;
- ***Transparența:*** înseamnă că informația de interes public este disponibilă liber și accesibilă pentru cei care pot fi afectați de decizii sau de implementarea lor, fiind furnizată periodic sau la cerere;
- ***Legalitatea:*** toate persoanele și instituțiile, inclusiv statul respectă legile care sunt cunoscute public, aplicate imparțial și consistent cu norme ale drepturilor omului, dar și a standardelor internaționale și naționale;
- ***Participarea:*** orice persoană din orice mediu social are oportunitatea de a participa în procesul de luare al deciziilor și beneficiază de furnizarea serviciilor de securitate în mod gratuit, echitabil și incluziv, fie direct, fie prin intermediul instituțiilor reprezentative legitime;
- ***Receptivitatea:*** este deschiderea instituțiilor spre necesitățile diferite de securitate ale populației, spre examinarea solicitărilor și a propunerilor acestora, și exercitarea misiunii sale în spiritul culturii de serviciu public;
- ***Eficiența:*** este utilizarea rațională și profesională a resurselor în exercitarea scopurilor, autorității, responsabilităților și a misiunii instituțiilor;
- ***Eficacitatea:*** se atinge atunci când instituțiile realizează în cel mai bun mod atingerea scopurilor, responsabilităților și a misiunii lor [12, p. 16].

Conform Strategiei securității naționale a Republicii Moldova domeniul ordinii și securității publice (siguranța publică) este tratat ca o parte a conceptului general de securitate națională.

După părerea autorului Valeriu Cuşnir „securitatea publică este acea parte a securității interne şi segment al securității naționale care ține de starea ordinii de drept, de protecția populației, avutului public şi privat, a drepturilor, libertăților şi intereselor legitime ale persoanei de amenințările din interiorul țării” [13, p. 16], totodată, referindu-se la „noțiunea de securitate publică” în calitate de sistem de relații publice determină că acestea sunt „reglementate de normele juridice în scopul protecției intereselor vitale ale persoanei, societății şi statului de la acțiunile ilicite şi consecințele situațiilor excepționale cu caracter natural, tehnogen şi social” [14, p. 20].

La rândul său, siguranța publică, înțeleasă corect, înseamnă adoptarea de legi și politici care asigură demnitatea de bază a fiecărui individ. În unele cazuri, aceasta trebu-

ie să însemne reducerea guvernării pentru a crea spațiu pentru autonomie individuală și comunitară [15, p. 1164].

În ultimii ani asistăm la diferite schimbări şi transformări de ordin social, politic, economic, care au determinat şi acele provocări la care este expus, în general, sistemul național de securitate, iar în particular, domeniul ordinii şi securității publice.

Dacă ne referim la autoritățile competente, în domeniul ordinii şi securității publice, avem în vedere, în primul rând Poliția. Anume prin competențele acestei autorități se deschide întreg spectrul de elemente/componente care caracterizează dreptul de poliție al statului. În acest sens, legalitatea, ordinea de drept, ordinea publică este realizată în mare parte din prisma dreptului de poliție şi anume de către autoritatea publică competentă menționată.

Fenomenele negative care afectează starea de legalitate, ordinea şi securitatea publică se află într-o permanentă schimbare, lucru care poate genera diferite crize în domeniul dat şi pot pune o presiune enormă asupra structurilor polițienești din întreaga lume.

Analiza domeniului prin prisma principiilor bunei guvernări are rolul de a determina care este starea lucrurilor în cadrul acestuia, care sunt problemele şi carențele existente, dar şi eventualele căi de remediere. Radiografia domeniului prin prisma principiilor menționate oferă o imagine de ansamblu atât pentru decidenți cât şi pentru întreaga societate.

Astfel, Sub aspectul respectării fiecărui din principiile bunei guvernări, putem menționa că acestea, în mare parte, sunt respectate, fiind dezvoltate proceduri şi primite decizii în vederea realizării fiecărui principiu.

Responsabilitatea presupune angajamentul Poliţiei, de a livra în serviciul cetățeanului, cât şi a întregii societăți, un nivel înalt de securitate publică, exprimat prin diferite stări: de legalitate, de normalitate, de liniște şi ordine, de garantare şi protecție a drepturilor şi libertăților omului.

Pe de altă parte, îmbunătățirea responsabilității şi integrității poliției este menită, în primul rând, pentru stabilirea, restabilirea sau sporirea încrederii publice şi (re)construirea legitimității care constituie o precondiție pentru o activitatea polițienească efectivă.

Nu, în ultimul rând, stabilirea responsabilităților, atât pe verticală (de sus în jos), cât şi pe orizontală presupune repartizarea foarte clară şi exactă a sarcinilor şi angajamentelor pentru fiecare nivel ierarhic, cât şi capacitarea fiecărui din aceste nivele cu competențele şi resursele necesare.

La fel, responsabilitatea demonstrată în realizarea competențelor influențează direct nivelul de încredere în Poliţie fiind un factor determinant prin care se evaluează activitatea acesteia. Astfel, se consideră că, acolo unde există încredere, rata de sesizare a infracțiunilor va crește, prin urmare, se vor soluționa mai multe infracțiuni, iar cetățenii se vor simţi îndreptățiți atunci când li se atentează la drepturile pe care le au sau bunurile pe care le deţin [12, p. 125].

Deoarece poliția reprezintă statul în modul cel mai vizibil, încrederea în poliție echivalează cu încrederea în stat. Poliția care este ineficientă, ilegitimă sau nedreaptă

în protejarea persoanelor împotriva criminalității şi asigurării ordinii publice, va pierde încrederea acestora. Pe de altă parte, Poliția va spori legitimitatea statului dacă demonstrează în activitatea sa zilnică sensibilitate la nevoile şi aşteptările societății şi utilizează autoritatea statului în interesul cetăţenilor [16, p. 62].

Transparenţa presupune deschiderea faţă de toţi cei interesați de politicile publice şi procesele implementate, cât şi realizarea competențelor, după posibilitate, într-un mod deschis.

Ce ţine de compartimentul privind promovarea proiectelor de acte normative noi sau celor de modificare ale legislației, Poliţia, ca entitatea componentă a MAI, asigură transparența în procesul decizional, acestea fiind făcute cunoscute din timp publicului larg, cât şi discutate pe diferite platforme.

Ieșirile publice ale conducătorilor de diferit nivel sau ale angajaților responsabili de comunicarea cu presa sunt o normalitate, fiind aduse opiniei publice la cunoștință cele mai importante aspecte, fie că ţin de o situație concretă (un caz/crimă de rezonanţă sporită în societate), fie îmbracă forma anumitor recomandări şi informații utile (de exemplu, cu privire la desfășurarea unor evenimente publice de amploare sau prevenirii comiterii anumitor infracțiuni).

La fel, subdiviziunile MAI, responsabile de componenta ordine şi securitate publică, asigură elaborarea şi publicarea rapoartelor, notelor informative şi datele statistice ce prezintă activitatea acestora.

Transparența, la fel, presupune informarea permanentă a cetățenilor cu privire la problemele existente în comunitate, cât şi înaintarea unor propuneri comune de soluționare a lor.

Legalitatea determină gradul de respectare din partea autorității publice a prevederilor legale şi bunelor practici, iar în acest sens, se determină că acestea aplică uniform şi echidistant prevederile legale. Ce ţine de standardele internaționale, în special, cele cu referință la drepturile şi libertățile omului, deontologie şi integritate au fost încorporate cu succes în cadrul normativ naţional, cât şi procedurile de operare ale autorităților competente de securitatea publică.

În sensul dat, legalitatea presupune instituirea mai multor mecanisme privind respectarea și protecția drepturilor omului de către Poliție, cum ar fi: implementarea prevederilor și standardelor internaționale, elaborarea și aplicarea codurilor de etică și deontologie, determinarea și stabilirea responsabilităților, dezvoltarea unei culturi polițienești relevante realităților sociale existente, instruirea și pregătirea profesională, punerea în aplicare a procedurilor standard de operare.

La nivel de ***participare*** activitatea în cadrul Poliției este una bazată pe diversitate, ce presupune că activează, într-un număr proporțional, inclusiv în funcții de răspundere, persoane din diferite grupuri ale societății moldovenești (femei şi bărbați, persoane de diferite etnii, inclusiv, din diferite regiuni, etc.), astfel încât diversitatea din societate să fie reflectată şi în cadrul acestor entități. Acest fapt contribuie la sporirea încrederii populației în subdiviziunile respective şi la îmbunătățirea cooperării cu aceasta.

Receptivitatea este o caracteristică care determină activitatea entităţii vizate. La acest capitol se constată că, Poliția trebuie sa fie receptivă faţă de întreaga comunitate şi să depună eforturi pentru a furniza servicii prompte, într-un mod imparțial şi egal.

Astăzi tendința în creștere de a considera poliția un prestator de servicii pentru comunitate are o explicaţie şi se observă în procesele de reformare a structurii date derulate în ultimele decenii în mai multe țări, inclusiv în cadrul organizațiilor polițienești bazate pe conceptul tradițional al forței. Acest punct de vedere ia în considerare elemente esențiale din sfera prestării de servicii, printre care activitatea polițienească comunitară, cât şi o interacțiune mai intensă cu publicul [17, p. 276].

Totodată, un element al receptivității îl constituie deschiderea față de anumite propuneri şi recomandări parvenite din partea societății civile, cât şi soluționarea în comun a celor mai stringente probleme ce vizează siguranța diferitor comunități.

În sensul dat, un bun exemplu îl constituie activitatea Consiliilor de siguranță comunitară, lansate inițial în anul 2018, fiind o platformă în care Poliția și autoritățile publice locale cooperează pentru a soluționa împreună problemele de siguranță publică specifice pentru fiecare comunitate.

Membrii acestor consilii se întrunesc cu regularitate pentru a analiza problemele din localitate. În cadrul ședințelor comunitare, prin sondaje de opinii, discuții publice, petiții sau analize de statistici, sunt identificate cele mai stringente probleme care îi preocupă pe oameni, iar printr-un plan comun de acțiuni, prin intervenții comune și o colaborare strânsă dintre poliție, autoritățile locale și membrii comunității, acestea sunt soluționate.

Eficacitatea cu care sunt realizate competențele de către subdiviziunile de ordine şi securitate publică determină succesul sau insuccesul în livrarea acelui climat de securitate pe care îl așteaptă beneficiarii, adică cetățenii. La acest compartiment sunt atestate carențe în vederea evaluării, atât pe intern cât şi pe extern a eficacității entităților responsabile. La fel, nu există o modalitate de apreciere şi determinare clară şi exactă a performanțelor instituționale.

Poliția este responsabilă nu doar în fața statului, dar și vizavi de populație, iar eficacitatea sa depinde, în mare măsură, de susținerea celei din urmă. O activitate polițienească eficientă nu este posibilă dacă anumite sectoare ale populației nu simt că poliția le protejează și le respectă. Este obligatoriu ca poliția să se angajeze în consolidarea încrederii și să creeze structuri adecvate de comunicare cu publicul [12, p. 135].

Eficiență presupune repartizarea resurselor şi utilizarea acestora, iar după cum se ştie, la nivelul Poliției acestea sunt limitate. În ordinea dată de idei, planificarea, distribuirea şi utilizarea acestora este un proces asumat şi responsabil fiind instituite mecanisme de a utiliza cât mai eficient bugetul alocat.

CONCLUZII

În ***concluzie***, putem menționa că principiile bunei guvernări au fost încorporate cu succes în sistemul de ordine şi securitate publică. La rândul său, merită o atenţie sporită

anumite componente în care au fost constatate carență. Astfel, se propune o ajustare a cadrului normativ la schimbările din societate, o mai bună transparență în procesul de realizare al activităților cu informarea publicului larg despre toate acțiunile cu caracter public.

La fel, responsabilitatea în creștere va asigura o mai bună realizare a competențelor, cât și susținerea cetățenilor.

Nu în ultimul rând eficacitatea şi eficiența presupun dotări mai bune, buget în creștere, dar şi performanțe în vederea asigurării ordinii şi securității publice.

Odată cu implementarea, aplicarea, monitorizarea şi evaluarea securității publice prin prisma principiilor bunei guvernări va fi posibilă o mai bună înțelegere a domeniului, remedierea problemelor şi carențelor constatate cât şi garantarea unei dezvoltări corecte şi direcționate a acestuia.

REFERINȚE

1. RĂDUCU, C.-D., ŞTEFANACHI, B. (coordonatori). Securitatea umană. Provocări contemporane. Bucureşti: ProUniversitaria, 2015.
2. MYRTTINEN, H. Guvernanța sectorului de securitate, Reforma sectorului de securitate și dimensiunea de genul. În: Setul de instrumente privind aspectele de gen și securitatea. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 2019.
3. Hotărârea Parlamentului nr. 391 din 15.12.2023 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 17-19 din 17.01.2024, art. 28.
4. POSTOVAN, O. Statutul, locul şi rolul Poliției comunitare în cadrul politicilor de ordine publică orientate către comunitate. În: culegerea materialelor Conferinței științifice cu participare internațională „Protecția drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securității publice”, Chişinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2022.
5. COSTACHI, Gh. Fundamentul științific al statului de drept, vol. II, Chişinău: Print-Caro, 2023.
6. ŞAPTEFRAȚI, T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni şi metode de evaluare. În: Revista „Administrarea Publică”, nr. 3, 2015.
7. CIOBANU, R. (coordonator). Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturi lor omului. Chişinău: Lexon-Prim, 2023.
8. CIOBANU, R. (coordonator). Conjuncția instituțional – individual în asigurarea eficienței guvernării și protecției drepturilor omului. Chișinău: Cartea Juridică (Lexon-Prim), 2023.
9. TOFAN, D. Drept administrativ, vol. I, Ediția a II-a, București: C.H. Beck, 2008.
10. FRIEDMAN, B. What is public safety? Boston University Law Review, vol. 102.

11. BUCUR-OPRESCU, S., TEODORU, Ș. Evaluarea țărilor membre UE, pe baza indicatorilor bunei guvernanțe din perspectiva securității naționale. [Accesat 02.06.2021] În: http://www.strategiimanageriale.ro/images/images_ site/articole/article_595aae2a0ede50c9592065a232cf14ec.pdf.
12. ALBU, N., ARNAUT, N., BOZIANU, S. ş.a., Guvernarea sectorului de securitate în Moldova: Raport independent, Chișinău, 2024.
13. CUŞNIR, V. Conceptul securității publice. În: culegerea materialelor conferinței ştiințifico-practice „Poliția şi securitatea publică", Academia „Ștefan cel Mare" a MAI, 2002.
14. BALMUŞ, V., MUNTEANU, V., Elemente de drept polițienesc, Chişinău: Academia de Științe a Moldovei, 2006.
15. WALDRON, S. J. The Dignity of Groups, Acta Juridica 66, 84 (2008).
16. Manual pentru formatorii polițiștilor „Formare pentru polițiști din perspectiva drepturilor fundamentale", FRA – Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018.
17. ERHAN, I. Drepturile şi libertățile omului în contextul ordinii şi securității publice. Chişinău: Lexon-Prim, 2023.

OBIECTUL ÎNCREDERII PUBLICE ÎN INSTANȚE JUDECĂTOREȘTI. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

THE OBJECT OF PUBLIC CONFIDENCE IN THE JUDICIARY. CONCEPTUAL DELIMITATIONS

CZU: 342.22:347.99:341.231.14 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.29**

Ștefan MILICENCO,
ORCID: 0000-0002-3241-5337
e-mail: milicenco@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The goal of this study is to establish the conceptual delimitations regarding the object of public confidence in the judiciary. In accordance with Article 6 § 1 of the European Convention on Human Rights, the courts in a democratic society must inspire confidence in the public. The measurement of public confidence in the judiciary has become common practice in the Republic of Moldova. However, there is no common ground on the terms used in surveys to express the object of assessed confidence: the terms „justice” and „judiciary” seem to be used interchangeably. The paper argues that precision is of paramount importance, as ambiguous wording can affect the quality of collected data and subsequent conclusions. Also, the paper proposes the most suitable term in this respect.*

Keywords: *courts, public trust, justice, judicial system, rule of law and democracy.*
Cuvinte-cheie*: instanțe judecătorești, încredere publică, justiție, sistem judecătoresc, stat de drept și democratic.*

INTRODUCERE

Art. 1 alin. (3) din Constituție stabilește principiul statului de drept și cel al statului democratic, ale căror înalte exigențe condiționează în mod necesar inclusiv îndeplinirea de către stat a sarcinilor publice [1]. În 2015, Curtea Constituțională a relevat că încrederea cetățenilor în corectitudinea persoanelor cu funcții publice și în instituții în general reprezintă fundamentul democratic al funcționării acestora, încrederea în instituţii fiind parte a „capitalului social”, alături de încrederea generalizată (în semeni) şi în reţelele de asociere în care sunt implicaţi indivizii [2]. Întrucât anume puterea judecătorească este acea ramură a puterii de stat care arată capacitatea unei societăți organizate în stat de a asigura dreptatea și echitatea socială, cât și drepturile și interesele legitime ale cetățenilor [3, p. 518], Este ușor de înțeles de ce prin prisma art. 6 alin. (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este crucial ca și instanțele judecătorești să inspire încredere publică (Hotărârea în cauza *Morice v. Franța* din 23 aprilie 2015, pct. 128) [4].

Cu toate că într-un stat de drept și democratic nu poate fi tăgăduită importanța întăririi încrederii cetățenilor în puterea judecătorească, se acordă prea puțină atenție definirii acestei încrederi – în spațiul public din Republica Moldova, obiectul încrederii

nu se caracterizează prin constanță, termenii „justiție”, și „sistem judecătoresc” părând a fi interșanjabili. În continuare, vom încerca să răspundem la întrebarea dacă o atare lipsă de precizie este sau nu esențială, având în vedere însuși scopul pentru care încrederea publică în instanțe judecătorești este măsurată, și să aflăm care termen este cel mai potrivit.

MATERIALE ȘI METODE

Acest articol se bazează pe doctrina din Republica Moldova și România, pe legislația națională și jurisprudența constituțională cu privire la sistemul judecătoresc și Procuratură, pe jurisprudența Curții de la Strasbourg privind art. 6 alin. (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și pe sondajele din Republica Moldova ce vizează încrederea publică (în justiție și în sistemul judecătoresc). În procesul de cercetare am folosit metodele de analiză sistemică, logică, formal-dogmatică și comparativ-juridică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Constituția menționează termenul „putere judecătorească” doar în art. 6 și 134; capitolul dedicat acestei puteri este denumit „Autoritatea judecătorească” [1]. Utilizarea termenului dat în Constituție este determinată de logica structurii acesteia, foarte asemănătoare cu cea a Constituției României, căci Titlul III descrie organizarea și realizarea fiecărei puteri de stat prin intermediul unor anumite organe (autorități publice): Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, administrația publică și autoritatea judecătorească [ibid.]. Un argument în sprijinul acestei abordări l-a furnizat Alexandru Arseni, care a specificat că fără anumite organe instituționalizate, adică fără autoritățile judecătorești, „puterea judecătorească”, nefiind palpabilă în esența ei, este o formulă teoretică, inaptă să se realizeze de sine stătător [5, p. 246].

În ceea ce ne privește, chiar și fără a dezbate înțelesul „puterii judecătorești”, aderăm la opinia lui Ion Guceac și a lui Teodor Cârnaț, care consideră că termenul „autoritate judecătorească” nu este deosebit de reușit [3, p. 518; 6, p. 521]. Art. 114 din Constituție prevede că în concret, justiția se înfăptuiește de instanțele judecătorești [1], iar art. 1 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului precizează că puterea judecătorească se exercită prin instanța judecătorească în persoana judecătorului, unicul purtător al acestei puteri [7]. Deci, dacă prin termenul „autoritate judecătorească” se are în vedere acel complex de instituții care înfăptuiesc justiția, nu avem niciun motiv să nu substituim acest termen cu unul mai exact, cum ar fi „sistemul judecătoresc” sau „sistemul instanțelor judecătorești”, subliniind astfel și distincția dintre instanțe judecătorești și Procuratură.

Anticipăm că anumiți critici ai respectivului punct de vedere ar putea să atragă atenția că în conformitate cu art. 124 alin. (1) din Constituție, și Procuratura face parte din autoritatea judecătorească, fiind o instituție publică autonomă în cadrul acesteia [1]. Aici, suntem nevoiți să remarcăm că includerea Procuraturii în cadrul autorității judecătorești este o sursă constantă de ambiguitate, deoarece, așa cum a arătat Curtea

Constituțională în 2011, există factori care nu permit încadrarea procurorilor în rândul magistraților [8]. Și dacă în conformitate cu art. 121[1] din Constituție, Consiliul Superior al Magistraturii este garantul independenței autorității judecătorești [1], nu suntem siguri cum și de ce acest organ de autoadministrare judecătorească ar trebui să garanteze și independența Procuraturii.

Acestea fiind spuse, în conformitate cu Barometrul opiniei publice, în 2023, doar 22.5% din respondenți aveau încredere în justiție, în 2022 – 17.7%, în 2021 – 18.5%, iar în 2020 – 22.2% [9]. Chiar dacă mulți dintre respondenți nu au avut niciodată (sau, cel puțin, în ultimii ani) calitatea de justițiabil, concluziile făcute public pe baza acestor date sunt adesea foarte critice la adresa puterii judecătorești și pot slăbi și ele încrederea publică în instanțe judecătorești.

De altfel, sondajele efectuate exclusiv cu participarea respondenților-justițiabili redau o altă realitate. De exemplu, conform sondajelor efectuate în 2022 în rândul justițiabililor care au interacționat în acel an cu Judecătoriile Bălți, Edineț și Ungheni, 54% din aceștia aveau încredere în sistemul judecătoresc [10; 11; 12].

În această conjunctură, nu vom discuta aspectele metodologice privind selectarea respondenților, ci doar gradul de pertinență a termenilor „justiție” și „sistem judecătoresc”.

Poziția predominantă în doctrină este că termenul „justiție” are două înțelesuri: sistemul organelor judecătorești; și activitatea de soluționare a proceselor de judecată, de aplicare de sancțiuni și de restabilire a drepturilor și intereselor legitime încălcate [13, p. 288]. În limbajul uzual, însă, a face justiție înseamnă a face dreptate. Astfel, idealul justiției nu poate fi niciodată realizat cu desăvârșire, or demersul valorizant al acesteia, realizat de către judecători, poate fi denaturat prin existența unor legi nedrepte [14, p. 341]. Din această perspectivă, nu putem avea certitudinea că persoanele care își manifestă neîncrederea față de justiție o fac în raport cu instanțele judecătorești (sau, cel puțin, cu activitatea jurisdicțională a acestora), și nu în raport cu un ideal al dreptății absolute, pe care instanțele judecătorești nu sunt chemate să îl asigure.

Mai mult, relevant este și faptul că în conformitate cu art. 124 alin. (1) din Constituție, una dintre sarcinile Procuraturii este de a contribui la înfăptuirea justiției [1]. După cum s-a exprimat Gheorghe Costachi, procurorilor le este încredințată funcția de a cere înfăptuirea justiției în numele statului [14, p. 507]. Așadar, în măsura în care termenul „justiție” poate aduce în conștiința publică și percepția asupra Procuraturii, care este un organism distinct de sistemul judecătoresc, cu funcții proprii doar ei, utilizarea termenului dat pentru a determina nivelul de încredere a societății în instanțe judecătorești nu este potrivită.

Pe de altă parte, reiterând obligația Republicii Moldova, provenită din art. 6 alin. (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, de a-și organiza puterea judecătorească astfel încât instanțele judecătorești să inspire încredere publică, care poate fi măsurată prin sondaje, suntem de părerea că termenul „sistem judecătoresc” este adecvat pentru a fi folosit în astfel de exerciții.

În același timp, remarcăm că la prima vedere, termenul „sistem judecătoresc” nu semnifică altceva decât totalitatea instanțelor judecătorești. În Constituție acest termen nu este utilizat, și doar Art. III alin. (7) din Dispozițiile finale și tranzitorii ale Constituției menționează „sistemul instanțelor judecătorești” [1]. Termenul „sistem judecătoresc” a dat, totuși, denumirea Titlului II din Legea nr. 514 din 6 iulie 1995 privind organizarea judecătorească, ce nu doar conține reglementări în domeniul sistemului instanțelor judecătorești, ci și prevede existența a două organe de autoadministrare judecătorească: Adunarea Generală a Judecătorilor, care este constituită din judecătorii tuturor instanţelor judecătoreşti și asigură realizarea practică a principiului autoadministrării puterii judecătoreşti (art. 23^2 și 23^3), și Consiliul Superior al Magistraturii, format în vederea constituirii și funcționării sistemului judecătoresc (art. 24) [15].

Aceste circumstanțe ne îndrumă către ideea că sistemul judecătoresc înglobează nu doar ansamblul instanțelor judecătorești, inclusiv judecătorii ca purtători ai puterii judecătorești, ci și organele de autoadministrare judecătorească. Ideea dată o fundamentăm și prin unele abordări doctrinare: de exemplu, Ion Guceac a analizat sistemul judecătoresc prin prisma organizării sistemului de instanțe judecătorești, a structurii lor, a Consiliului Superior al Magistraturii și a statutului judecătorilor [3, p. 528-535].

În succesiunea celor expuse, considerăm că punctul optim de pornire pentru a afla care este nivelul de încredere publică în instanțe judecătorești este formularea unor întrebări care să se refere nemijlocit la instanțe (avându-se în vedere totalitatea lor), iar la sistemul judecătoresc – doar dacă este necesară viziunea societății cu privire la întregul conglomerat de elemente care formează acest sistem.

CONCLUZII

Prin prisma art. 6 alin. (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nivelul de încredere în instanțe judecătorești trebuie să fie o preocupare constantă a statului. Un nivel scăzut de încredere este îngrijorător, deoarece exprimă degradarea legitimității constituționale și a altor elemente de sprijin ale puterii judecătorești. Pentru a cunoaște nivelul încrederii, cel mai rezonabil este ca întrebările formulate în acest sens să se refere anume la instanțe judecătorești, iar la sistemul judecătoresc în ansamblu – doar dacă se au în vedere și organele de autoadministrare judecătorească. În acest sens, termenul „justiție” nu este potrivit – el poate aduce în conștiința publică percepția asupra dreptății absolute, străină de funcția instanțelor judecătorești, cât și asupra activității Procuraturii. Exactitatea termenilor utilizați în asemenea sondaje cu privire la puterea judecătorească este esențială; lipsa de precizie afectează calitatea concluziilor exprimate public pe baza sondajelor, iar concluziile, la rândul lor, au vocația de a afecta încrederea societății în instanțe judecătorești.

REFERINȚE

1. Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, republicată. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78 din 29.03.2016, cu modificările ulterioare.
2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 16 aprilie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 115-123 din 15.05.2015.
3. GUCEAC, Ion. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2022. 574 p. ISBN 978-9975-151-78-8.
4. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Morice v. Franța* din 23 aprilie 2015. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154264%22]} [Accesat: 23.06.2024].
5. ARSENI, Alexandru. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II, ediția a II-a. Chișinău: CEP USM, 2019. 320 p. ISBN 978-9975-149-39-6.
6. CÂRNAȚ, Teodor. *Drept constituțional și instituții politice*. Partea I. Chișinău: Print-Caro, 2020. 584 p. ISBN 978-9975-56-723-7.
7. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20 iulie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 59-60 din 26.10.1995.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 20 decembrie 2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-6 din 06.01.2012.
9. Barometrul opiniei publice. În: http://bop.ipp.md/ [Accesat: 25.06.2024].
10. Evaluarea satisfacției justițiabililor privind activitatea Judecătoriei Bălți în anul 2022. Raport elaborat de „Magenta Consulting” SRL. În: https://aaij.justice.md/gradul-de-satisfactie-privind-activitatea-judecatoriilor-model-pilot-balti-ungheni-si-edinet-in-anul-2022/ [Accesat: 25.06.2024].
11. Evaluarea satisfacției justițiabililor privind activitatea Judecătoriei Edineț în anul 2022. Raport elaborat de „Magenta Consulting” SRL. În: https://aaij.justice.md/gradul-de-satisfactie-privind-activitatea-judecatoriilor-model-pilot-balti-ungheni-si-edinet-in-anul-2022/ [Accesat: 25.06.2024].
12. Evaluarea satisfacției justițiabililor privind activitatea Judecătoriei Ungheni în anul 2022. Raport elaborat de „Magenta Consulting” SRL. În: https://aaij.justice.md/gradul-de-satisfactie-privind-activitatea-judecatoriilor-model-pilot-balti-ungheni-si-edinet-in-anul-2022/ [Accesat: 25.06.2024].
13. MURARU, Ioan, TĂNĂSESCU, Elena-Simina. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II, ediția a XV-a. București: C.H. Beck, 2017. 320 p. ISBN 978-606-18-0673-7.
14. COSTACHI, Gheorghe. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Chișinău: Print-Caro, 2021. 1071 p. ISBN 978-9975-56-894-4.
15. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 din 6 iulie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 58 din 19.10.1995.

GLOBAL LEGAL SKILLS AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF LAWYERS

COMPETENȚELE JURIDICE GLOBALE CA LIMBAJ UNIVERSAL AL JURIȘTILOR

CZU: 347.961.1:347.98:341.98 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.30**

Natalia CRECIUN,
ORCID: 0000-0002-1936-9137
e-mail: natalia.creciun@gmail.com
Moldova State University

Summary. *The profession of the lawyer seems to be national limited, due to the fact that future lawyers are trained through acquisition of knowledge on national legislation understanding and interpretation. However, empirical findings prove that lawyers need to be internationally adapted, legal concepts and standards, and value constants being the foundations of solid legal training. Thus, the purpose of the paper is to shape pillars and directions for reviewing current methodologies of teaching-learning-evaluating process in law schools, so as to enhance global legal skills, as a universal language for today's lawyers. Globally adapted and resilient lawyers are able to contribute, both professionally and empathetically, to ensuring well-being and security of individuals.*

Keywords*: adaptability, global legal skills, professional well-being, resilient lawyers, social well-being.*

Rezumat. *Profesia de jurist pare să fie limitată la nivel național, datorită faptului că viitorii juriști sunt pregătiți prin dobândirea de cunoștințe despre înțelegerea și interpretarea legislației naționale. Cu toate acestea, constatările empirice demonstrează că juriștii trebuie să fie adaptați la nivel internațional, conceptele, standardele juridice și constantele valorice fiind bazele unei pregătiri juridice solide. Astfel, scopul lucrării este de a modela piloni și direcții de revizuire a metodologiilor actuale de predare-învățare-evaluare la facultățile de drept, astfel încât să consolideze competențele juridice globale, ca limbaj universal pentru juriștii de astăzi. Juriștii rezilienți, adaptați la nivel global sunt capabili să contribuie, atât profesional, cât și empatic, la asigurarea bunăstării și securității persoanelor.*

Cuvinte-cheie*: adaptabilitate, competențe juridice globale, bunăstare profesională, juriști reziliențși, bunăsstare socială.*

INTRODUCTION

Subtleties of our reality. How attractive is to be a lawyer? What opportunities does this occupational profile open for professionals? What challenges do legal professionals face? This is a question which arises very often during the teaching-learning-evaluating process in law schools, both to teachers and learners. Legal professionals are prepared to have solid knowledge of law, developed skills for interpreting the law, enhanced ca-

pabilities for solving legal problems. This is what the law faculties are able to provide to young people dreaming to become lawyers. At the same time, we live in a reality with much more subtleties. At a very early stage of learning or practicing law certain limitations come to the fore. In particular, this is about national-limited professionalism or national-bordered lawyering.

Purpose and objectives of the paper. Thus, the purpose of the paper is to shape pillars and directions for reviewing current methodologies of teaching-learning-evaluation in law schools, so as to enhance global legal skills. The paper is focused on the achievement of the following objectives: to identify the challenges faced by lawyers in the globalization context; to synthesize the current methodologies of teaching and learning legal disciplines in law schools; to conceptualize a rethought methodology and skills formation environment for training (future) lawyers.

Research methodology. The findings and conclusions of this paper are a result of years of practical activity in the legal, pedagogical, and research fields. It represents a more qualitative approach, valued through analysis, synthesis, appreciation, validation, reasoning, and prediction. Attending the 16th Edition of the Global Legal Skills Conference, with the support of the National Center for Stat Courts, as one of the representatives of the Law Faculty of the Moldova State University, has opened new perspectives for rethinking the lawyers' education and training, so as to make them globally adapted.

Lawyers: social expectations and labels. The educational system has passed through a variety of changes and improvements during the last few years, in order to align the learning skills and learning results to the job market requirements. Employers are seeking graduates with a high level of theoretical and practical background, ready to immerse themselves into a specific area problem solving process. Young lawyers are supposed to have good knowledge and understanding of national and international law, to interpret and apply the legal norms properly, to draft perfect legal acts, to bring arguments for legal solutions, to assist clients in solving legal issues, to prevent major professional risks, to be resilient in any stressful circumstances, to communicate in a diplomatic and persuasive manner, to act diligently, to have an ethical behaviour. Moreover, it has become almost axiomatic that lawyers need to prove a certain degree of technology skills [1] [2] linguistic skills [3] [4], communication skills, as well as to have some basic knowledge of psychology, 'a favorable emotional intelligence (EQ) […] [and] some level of character quotient (CQ)' [5].

At a first glance, it seems that we are profiling a lawyer with superpowers. But this is also something in terms of current global subtleties: professional borders are now much more volatile than a couple of years before; we need to revise certain traditional performance benchmarks in legal education and find ways to build together a methodological framework for training lawyers able to feel professionally comfortable in a global community.

How are (future) lawyers trained? Law faculties and legal institutes are the focal training centres for (future) lawyers. The higher educational system is based on the

formation of skills and learning outputs, that are included in teaching plans and in the syllabi of various courses.

Approaching law students' training at the Law Faculty of the State University of Moldova, they begin with some basic introductory courses and follow with courses of narrower specialization, focused on a concrete legal area. Students also have a great range of optional courses which are designed to contribute to their multidisciplinary formation. Master's programs provide opportunities to immerse in peculiarities of certain legal specializations. There is a very similar situation at other Law faculties.

In terms of practicalities, students have multiple forms of assignments, mid-term and final exams, individual work, semester projects. They have opportunities to work individually and in groups, to attend national and international events, to benefit from academic mobilities, to publish scientific papers, to create and be part of students' communities and associations, to participate in extracurricular activities focused on enhancing certain legal skills.

The list of assets which the law faculties can offer is impressive. Nevertheless, the graduation of the university, with a wonderful diploma in the pocket, can be the most challenging and stressful step of the (future) lawyer in real life. Social expectations and labels assigned to them put additional pressure on their preparedness for decision-making.

Challenges faced by lawyers in the context of globalization. Beyond the efforts made by law schools and the advantages of current legal education, lawyers continue to face multiple difficulties.

Interpreting and applying law in concrete cases. The legal field is immense and university courses are planned so as to provide basic information for future lawyers, in terms of legal norms, standards, good practices and doctrine. The practical activity proves that knowledge acquisition is not the only goal to be achieved. It is crucial to be able to perceive the core data in the overall information space and to apply it to a specific, individual case. Even if someone could state that practice weighs more than theory, we would insist on the significance of both. Using ChatGPT and Large Language Model (LLM) for solving legal issues cannot be advocated as a truthful method of reasoning, due to 'the issue of *hallucinations*' [6]. 'GPT-4, like prior models, may still hallucinate sources, incorrectly interpret facts or fail to follow ethical requirements' [7, p.13]. Consequently, '[c]oncerns about privacy, data security, and intellectual property are among the moral and legal issues that the use of AI in education brings up' (Javaid M. et al., 2023) [8].

Drafting legal acts. Many lawyers have troubles with drafting legal acts. It is more straightforward when those acts are standardized. But even in these cases lawyers need to be aware that certain cases could need a personalized approach. In many other situations lawyers have to be creative and prove writing and reasoning skills. The judges themselves or Barr associations are those who can create sort of templates and use them in drafting legal acts.

Communicating properly with different categories of people. Delivering information could be much more difficult than it seems. Verbal, nonverbal and paraverbal, formal and informal, objective and persuasive, professional and common communication – these are concepts, whose applied value is incomparably more accentuated than the theoretical relevance. The message itself and the way of delivering it is very different depending on the context, the addressee, the communication format, the time and place, the purpose etc. Possessing good knowledge of law and interpreting it accordingly are not sufficient prerequisites of a good professional communication.

Being resilient and psychologically fulfilled. There is a 'prevailing focal preponderance on poor well-being' of lawyers than on 'well-being's positive facets' in doctrinal studies [9]. Discussing about murders and violations, debts and penalties, divorces and domestic violence can seem to be more technical in the process of learning. But these topics can generate stress and fear while happening in real life, with real people who are in front of the lawyer and are waiting him or her to make decisions or give recommendations able to change their situations. In such circumstances, lawyers are forced to find inner strength to resist external threats and overcome them.

Practicing law in an international environment. Higher education at law is very much nationally oriented. And this kind of approach is justified, lawyers being expected to interpret and apply law for solving local issues. In such conditions, many of them feel disarmed even thinking about practicing law in an international environment.

Contextualizing and thinking out of frame. For obvious reasons, university curricula and learning materials are logically structured, to contribute to the organized assimilation of information by the learners. However, litigation and making decisions need to be contextualized. As Prof. Schultz writes, 'context is everything', and training lawyers means also 'building bridges' 'to transfer skills from one context to another' [10, p.24]. Individual and social issues brought behind a judge, for instance, are not build in accordance with books and lawyers have to perceive and solve issues treating them individually. Very often law schools shape rigid mindsets and thinking out of frame could at least create discomfort.

The global community changes views and invites to dialogue, to knowledge sharing, to open mindedness and lawyering is not an exception. Thus, accepting the existence of such a concept like *global legal skills* has become a need and the overall legal community should contribute to fostering, enhancing, and developing the internationalization of law schools and of legal skills.

Rethinking legal higher education. Attending the XVIth edition Global Legal Skills Conference has opened new prospects for developing skills through higher education. Participants from over 20 countries have had presentations emphasizing the significance of such topics like: legal education and legal skills during wartime; proactive mentoring for expanding student horizons globally; generative AI and cross-cultural negotiations skills; experience on providing legal writing and reasoning courses; developing professional identity across culture; the role of language in comparative law etc. [11] The

exposure to this global energy, has been a turning point to realize the stringent need to rethink legal higher education, so as to dilute the borders of national lawyering and to build bridges with the international community, through the development of global legal skills. Accepting and putting into practice what some authors call 'design thinking pedagogy' may contribute to training of 'multidisciplinary problem solvers' and 'influential changemakers [12].

Putting emphasis both on knowledge acquisition and skills development. Working in an international environment or interacting with people all over the world does not mean that lawyers may neglect acquiring knowledge on national legislation. At the same time, this process of learning should be accompanied by interpretation, analysis, evaluation, appreciation, and argumentation exercises. Case-law interpretation, very specific for Common-law family, should be practiced in continental law systems as well. National, foreign, and international jurisprudence can profile fundamental principles for legal reasoning and for lawyers' adaptation to the global scene.

Development of soft skills. When it comes to 'self-awareness', 'self-management', 'self-development', 'social proficiency skills', 'leadership skills', 'professionalism and ethics', these are assigned to soft skills, which are closely connected to the lawyers' well-being [13, p.5-8]. They can be learnt and mastered only in tandem with hard skills and with other soft skills.

Adaptation of comfort zones. The process of development of soft skills and trying to think out of frame could affect the comfort zones. But internationalization requires more flexibility and openness, meaning that even lawyers, these very rigid and serious actors in public life, should make effort and get out their comfort zone or to expand their comfort zone. It could seem paradoxical, but soft skills are a kind of prerequisites for valuing hard skills in a qualitative manner. Law schools should encourage students to treat law in a humane way and to perceive emotional intelligence, empathy, mediation, collaboration as friends in preventing and solving conflicts. Defending causes and protecting rights does not equate with permanent fight. It is also about renouncing to nonsense ambitions, fostering values, strengthening relations, promoting humanism. In this sense, there are researchers who advocate the necessity of 'rethinking professionalism', by recognizing 'interpersonal therapeutic skills' as 'an extra milestone' to the lawyers' job [14, p.17].

Providing internationalization through outreach activities and creating conditions for exposure to real legal issues. Involving students in extracurricular activities represent a genuine form of expanding their comfort zone, through adaptability to unexpected situations and the need to make decisions independently. These activities are usually guided and supervised by teachers and/or legal practitioners (for instance: legal clinics, experiential learning, externships, international competitions, moot court competitions etc.). However, placing students in the shoes of real lawyers, in an international environment, helps them to become aware of the skills they need and the ways they can strengthen them, which can be a form of encouraging the classical learning process. Similarly, these

can contribute to ensuring ‘increased cultural awareness and mindfulness’, ‘global collaboration’, ‘transformative learning’, ‘cross-cultural communication’ [15], and to training of ‘culturally savvy’ lawyers [16].

CONCLUSIONS

The analysed topic is not new for the current doctrine, but there are still lots of inquiries about the ways of improvement of methodologies of formation and strengthening of legal skills. In the end, considering the efforts made by Law faculties at the national level and the successes achieved by them in terms of international partnerships, academic mobilities, we can conclude that current methodologies of teaching-learning-evaluating legal disciplines can be adapted to the global requirements. Activities designed for acquiring knowledge, through learning and understanding definitions and concepts, cannot be neglected. The process of adaptation to the global environment proves that legal concepts and standards, and value constants are the foundations of solid legal training. These activities just need to be supplemented with skills formation tasks.

The creation of cultural and civilizational borders represents an essential obstacle in the formation of legal professionals capable of demonstrating competence at a global level. International lawyering can be fostered through building wider communication bridges.

Rethinking the national legal education may be quite painful for both teachers and learners. Both groups need to be aware of the emergent fundamental changes to the legal area all over the world. The internationalized environment, the degree of development of IT tools and technologies, the cross-border and cross-cultural communication impose the need to revise the configuration of higher education, so as to train international lawyers, able to communicate in a universal language – the language of global legal skills.

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCES

1. OLTZ, T. P. Educating robot proof attorneys. In: *North Dakota Law Review*. 2022. vol.97:2, pp.185-215. ISSN: 0029-2745. Available: https://law.und.edu/_files/docs/ndlr/pdf/issues/97/2/97ndlr185.pdf (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
2. ROSENOF, L. Z. The Fate of Comment 8: Analyzing a Lawyer’s Ethical Obligation of Technological Competence. In: *University of Cincinnati Law Rev*iew. 2022. vol.90, issue 4. ISSN 0009-6881. Available: https://scholarship.law.uc.edu/uclr/vol90/iss4/9 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
3. GIBSON, B. D. We speak the Queen’s English: Linguistic profiling in the legal profession. In: *Brooklyn Law Review*. 2023. vol.88, issue 2. ISSN 0007-2362. Available: https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2338&context=blr (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]

4. DYSHKANT, O. V., DICHEK, N. P. et al. Pedagogical and psychological settings for the training of student lawyers in framed professional communication. In: *Journal of Educational and Social Research*. 2021. vol.11, no.5. ISSN 2239-978X. E-ISSN 2240-0524. Available: https://doi.org/10.36941/jesr-2021-0107 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
5. GERKMAN, A., CORNETT, L. *Foundations for practice. The whole lawyer and the character quotient. Educating tomorrow's lawyers*. IAALS: University of Denver. 2016, 40 p. Available: https://iaals.du.edu/sites/default/files/documents/publications/foundations_for_practice_whole_lawyer_character_quotient.pdf [Accessed: 05.07.2024]
6. DAHL, M., MAGESH, V., SUZGUN, M., E HO, D. Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. In: *Journal of Legal Analysis*, 2024. vol. 16, Issue 1, p. 64–93. ISSN 1946-5319. PRINT ISSN 2161-7201. Available: https://doi.org/10.1093/jla/laae003 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
7. KATZ, D. M., BOMMARITO, M. J., GAO, S., ARREDONDO, P. 2024 GPT-4 passes the bar exam. In. *Philosophical Transactions*. 2024. R. Soc. A 382: 20230254. pp.13. Print ISSN 1364-503X. Online ISSN 1471-2962. Available: https://doi.org/10.1098/rsta.2023.0254 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
8. JAVAID, M., HALEEM, A., at al. Unlocking the opportunities through ChatGPT Tool towards ameliorating the education system. In: *Bench Council Transactions on Benchmarks, Standards and Evaluations*. 2023. vol.3, issue 2, 100115. ISSN 2772-4859. Available: https://doi.org/10.1016/j.tbench.2023.100115 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
9. SOON, L., McDOWALL, A., TEOH, K. Towards a context-specific approach to understanding lawyers' well-being: a synthesis review and future research agenda. In: *Psychiatry, Psychology and Law*. 2023 Jul 3;31(3), pp.550-573. Print ISSN 1321-8719. Online ISSN 1934-1687. Available: Doi: 10.1080/13218719.2023.2206879 [Accessed: 05.07.2024]
10. SCHULTZ, N. L. What do lawyers really do? In: *Capital University Law Review.* 2022. vol.50, issue 1. Available: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/capulr50&div=5&id=&page= (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
11. Global Legal Skills Institute. GLS-16 Conference – Complete Program. Italy: Bari, June 4-7, 2024. Available: https://globallegalskills.org/conferences/pastconferences/319-2/ [Accessed: 05.07.2024]
12. HEWS, R., BELIGATAMULLA, G. McNAMARA, J. Creative confidence and thinking skills for lawyers: Making sense for design thinking pedagogy in legal education. In: *Thinking Skills and Creativity*. 2023. vol.49, 2023, 101352.

ISSN 1878-0423. Print ISSN 1871-1871. Available: https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101352 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]

13. ROGERS, J. Teaching soft skills including online: A review and framework. In: *Legal Education Review*. 2020. vol.30, issue 1, pp.5-8. ISSN 1839-3713. Available: https://search.informit.org/doi/pdf/10.3316/informit.969753007293810 [Accessed: 05.07.2024]
14. KATZ , N., PUGACH, D., RAMON, S. Relationships between lawyers and victims of crime: Forming a new context. In: *International Review of Victimology*. 2020. XX(X), pp.1-26, pp.17. ISSN 0269-7580. Online ISSN 2047-9433. Available: DOI: 10.1177/0269758020920022 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
15. Duffy, L. N., Garrett, A., at al. Rethinking Curriculum Internationalization: Virtual Exchange as a Means to Attaining Global Competencies, Developing Critical Thinking, and Experiencing Transformative Learning. In: *SCHOLE: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*. 2022. vol.37, issue 1-2, pp.11-25. Print ISSN 1937-156X. Online ISSN 2162-4097. Available: https://doi.org/10.1080/1937156X.2020.1760749 (Google Scholar) [Accessed: 05.07.2024]
16. FALATI, S. The makings of a culturally savvy lawyer. Novel approaches for teaching and assessing cross-cultural skills in Law school. In: *Journal of Law and Education*. 2020. vol.49, no.5, pp.626-684. ISSN 0275-6072. Available: https://digitalcommons.nyls.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2468&context=fac_articles_chapters [Accessed: 05.07.2024]

N.B.: The paper is developed in the context of realization of the 'Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens' Project (CONSEJ 01.05.02).

THE IMPACT OF ELECTRONIC ENFORCEMENT WRITS ON THE LEGAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

IMPACTUL SCRISURILOR DE EXECUTARE ELECTRONICĂ ASUPRA SISTEMULUI JURIDIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 347.99:343.8:004(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.31**

Olga BACIU,
ORCID: 0000-0003-2502-8571
e-mail: baciu.olga@hotmail.com
Moldova State University

Summary. *This study aims to elucidate the benefits of introducing electronic enforcement writs in the Republic of Moldova. We conducted a comparative analysis of legislative frameworks and practical implementations in various countries. The research methods included examining specific laws, regulations, and guidelines that enable electronic issuance and execution of enforcement titles, with a focus on digital signatures and secure communication systems. Key findings reveal that countries like Estonia, Lithuania, and Ukraine have significantly improved their enforcement processes by adopting electronic means, resulting in greater efficiency, reduced costs, and enhanced accessibility. Moldova's adoption of similar practices could modernize its legal system, aligning with national strategies for digitization and judicial independence, ultimately facilitating a more transparent and effective enforcement process.*

Keywords: *digitization, writ, enforcement procedure.*

INTRODUCTION

Digitization has become an important part of work processes in many fields. Digitization allows the optimization of many work processes, including those in the field of law. The digitization process has become the target of many normative acts, becoming more and more widespread and used. As an example, we can mention the National Development Strategy "Moldova Europeana 2030" (NDS) which actually proposes a development vision focused on people, in which the individual is seen as the main beneficiary, not as a resource or instrument of progress. The strategy defines priorities in various interventions – regulatory, institutional, budgetary, investment, educational – that will bring direct benefits in terms of well-being and stimulate people's potential in various field [1].

The development objectives established within the National Development Strategy are focused on improving the quality of life and identifying the main national problems, establishing a direct link between welfare aspirations and policies that will contribute to achieving these objectives. In this context, the Strategy aims to „Ensure efficient, inclusive and transparent governance"[2], which includes the integration of science, te-

chnologies and data in the governance process, centering public services on citizens' needs, ensuring a transparent, inclusive and efficient decision-making process at all levels, digitizing public services and developing e-government infrastructure. It also mentions the objective of „Establishing a fair, incorruptible and independent justice system"[2], which prioritizes the transparency of the justice system by developing communication mechanisms between justice institutions and citizens. Thus, we note that these objectives and priorities cover a wide range of areas in the legal system. In this article we aim to focus on enforcement, which is the final stage of the legal process and an indicator of the efficiency of the justice system. Namely about the digitization of executive writs.

MATERIAL AND METHOD

In this study we will try to present the benefits of the introduction of electronic enforcement writs, presenting a comparative analysis of the legislation in the field in different countries. This analysis is focused not only on the research of legislative aspects, but also taking into account the practical aspects of the field. Our legislative analysis will cover a broad spectrum of countries that have successfully implemented electronic enforcement writs. We will examine the specific laws, regulations, and guidelines that facilitate the electronic issuance and execution of enforcement writs in these countries. This will include an in-depth look at the legal provisions that enable digital signatures, electronic submissions, and secure communication systems.

RESULTS AND DISCUSSION

The enforcement procedure begins with the presentation of the enforcement document to the bailiff. Therefore, we note that enforcement writs issued by the courts are among the legal documents that confirm the rights of creditors and are to be executed through bailiffs. Thus, these writs are issued to the creditor upon request on paper by the first instance, after the judgment becomes final, and in certain cases provided by law, the writs are issued immediately. After the writ is issued, the creditor presents it for execution. There are exceptions expressly provided by the Enforcement Code [3] in which the courts can ex officio present the writ of execution for execution (for the pursuit of the sums to be made income to the state or from the state's account, in cases related to reinstatement at the workplace, etc.). One of the problems encountered by creditors in connection with the issuance of enforceable writs is the need to physically travel to the seat of the courts throughout the entire territory of the country to receive them. This situation is determined by the provisions of the Enforcement Code, which provides, although it does not stipulate that enforcement writs must be issued only on paper, but does not regulate another way to obtain them.

In context, we can mention that the practice in such situations shows that the travel of the creditors or their representative to the courthouses throughout the national territory represents a significant financial and time burden. We believe that this problem can

be solved relatively simply, taking into account the trend of digitization of legal services which is currently gaining a healthy scale. At the same time, we can mention that in some cases, the courts issue the documents only on certain days and limited time intervals, and sometimes, even when the creditor's representative appears physically, the enforcement writ cannot be issued due to the high volume of activity in the chancellery. These difficulties lead to the need to repeat the presentation. The introduction of digital enforceable writs will allow the process of issuing enforceable writs to be more efficient, will enable a significant reduction of expenses and will increase the level of digitalization of the legal system.

Thus, we propose to present an analysis of the normative acts, including the normative acts of other states, in order to strengthen our position regarding the need to introduce electronic enforceable writs. By Law no. 211/2021, the Strategy on ensuring the independence and integrity of the justice sector for the years 2022-2025 and the Action Plan for its implementation was approved. We believe that the proposal formulated in this study meets objective 3.3. from the Strategy regarding „Development and implementation of judicial information systems". According to this objective, „Beyond the nuances of approach and perception, nowadays, no one can ignore or reject the impact of new technologies on justice, and the pandemic situation has accelerated the phenomenon of their development. […] Also, in addition to the information system within the courts the development of information systems aimed at case management at the criminal investigation stage and enforcement of judgments, as well as ensuring the interconnection of systems." [4]

In addition, one of the specific objectives established within the National Development Strategy is „Development and implementation of the e-Execution Information System" (subpoint 3.3.7).

The example from the Strategy [4] regarding ensuring the independence and integrity of the justice sector for the period 2022-2025 highlights that "IS e-execution" is mentioned as an implicit objective, including the possible integration of the issuance of electronic enforcement writs in this system. The enforcement of a judgment rendered by any court is considered an integral part of the process under Article 6 of the European Convention on Human Rights (see the *Hornsby v. Greece case*) [5], and justice reform implicitly implies an impact on the enforcement procedure. In this way, we want to strengthen our position including by presenting examples from international acts, as well as examples from normative acts from other states.

According to the Council of Europe's „Good practice guide on enforcement of judicial decisions" (adopted at the 26th plenary session of the CEPEJ on December 10-11, 2015) [6], one of the factors contributing to swift execution (3.1.1.3.) is the promotion of „e-execution". This guide highlights the increasing use of new communication technologies in the justice sector across Council of Europe member states. Specifically, in the context of enforcing enforceable writs, this trend involves the widespread adoption of electronic exchanges among the various entities involved in

the enforcement process, and the dematerialization of actual enforcement procedures. Several countries, including Armenia, Denmark, Georgia, Portugal, and the Czech Republic, have embraced electronic means for executing enforcement measures such as attachments of bank accounts, immovable property, vehicles, and conducting public auctions electronically [6].

The dematerialization of enforcement procedures offers several advantages. Firstly, it saves time in implementing protective or enforcement measures by streamlining administrative processes. Secondly, it enhances the efficiency of public auctions by potentially increasing the number of bidders who can participate remotely. These benefits underscore why member states are encouraged to adopt electronic execution practices, provided that they incorporate necessary precautions to ensure legal certainty.

The guidelines emphasize that while promoting e-execution, member states must prioritize safeguards to uphold legal standards. This includes measures to protect the confidentiality and integrity of exchanged information, verifying the identity of parties involved in serving documents, and ensuring that documents are received by the intended recipients through mechanisms like acknowledgment of receipt systems. In this way, the promotion of e-execution as outlined in the Council of Europe's guide reflects a contemporary approach to enhancing the effectiveness and efficiency of enforcement procedures across Europe, while maintaining rigorous legal standards and safeguards. According to art. 12 ("Use of new technologies") from the chapter on the "fundamental principles" of enforcement from the Global Code of Enforcement of the International Union of the Judicial Officers (UIHJ): „Acts of enforcement may be carried out using all forms of support, including non-material ones, subject to the precautions provided for by the national law of the state where the enforcement is made" [7]. This article underscores the flexibility and inclusivity in the methods of enforcement, allowing for the utilization of various forms of assistance, both material and non-material. However, it emphasizes the importance of adhering to the regulatory safeguards specified by the national laws of the jurisdiction where the enforcement takes place.

Like another example, is the experience of Estonia. According to art. 23 para. (6) of the Code of enforcement procedure of Estonia: „An application for enforcement and an enforcement instrument may be submitted by electronic means. The application shall bear the digital signature of the sender or be communicated in any other technically secure manner. The Minister responsible for the area may establish technical requirements for electronic submission of applications for enforcement and enforcement instruments" [8]. This provision reflects Estonia's progressive approach towards modernizing its enforcement procedures through electronic means. It allows parties involved in enforcement processes to submit their applications electronically, ensuring efficiency and convenience. The requirement for a digital signature or other secure communication method ensures the authenticity and integrity of the submitted documents, aligning with international standards for electronic transactions.

Another example is Lithuania. According to art. 43^1 para. (3) and para. (6) of the

Law on Bailiffs of Lithuania [9] the provisions outline the procedures and requirements for handling documents and information in electronic form within the enforcement process. Paragraph (3) states that parties involved in the enforcement process and interested persons have the right to transmit all documents and information related to enforcement electronically. Documents submitted electronically must be signed with a qualified electronic signature or verified through other means to confirm the identity of the sender. And paragraph (6) addresses the storage of documents within the electronic executive file maintained by the bailiff.

Digital copies of documents that are originally on paper form and received during the enforcement process are stored in the electronic executive file. This digital archiving includes most documents, with exceptions specified by legal requirements that prevent digitization. Paper documents that cannot be digitized due to specific legal constraints are maintained in their original form, and the bailiff records this exception in the electronic executive file through a reasoned order. Paper documents received by the bailiff's office must be digitized within a maximum of five working days from the date of their receipt. This ensures that all relevant documents are promptly included in the electronic executive file for comprehensive record-keeping and accessibility. The integration of electronic transmission and storage of documents streamlines the enforcement process, improving efficiency and accessibility of information for all parties involved. Compliance with qualified electronic signatures and identity verification mechanisms ensures the authenticity and integrity of electronically submitted documents, aligning with legal standards and ensuring procedural fairness.

Another good example is Ukraine. According to Article 431(1) of the Civil Procedure Code of Ukraine [10], judgments are enforced through writs of enforcement issued by the court of first instance. These writs can be issued in electronic form using the Unified Judicial Information and Telecommunication System. This system facilitates the preparation of procedural documents by filling out prescribed forms provided by the Regulations on the Unified Judicial Information and Telecommunication System. Overall, Ukraine's adoption of electronic writs of enforcement demonstrates its commitment to modernizing and enhancing the efficiency of its judicial processes. By utilizing electronic formats and digital signatures, Ukraine aims to expedite enforcement proceedings while maintaining the necessary legal safeguards and ensuring the reliability of enforcement documents. This approach aligns with global trends towards digitalization in legal systems, aiming to improve accessibility and effectiveness in judicial enforcement mechanisms.

According to Article 760 of the Polish Procedural Code [11], the submission of requests and statements in enforcement proceedings offers flexibility to the applicant. Applicants have the option to submit their requests and statements in enforcement proceedings either in writing or verbally, which is recorded in minutes. This flexibility allows applicants to choose the method that suits their preference or the specific requirements of their case. However, if a specific provision mandates or if the applicant elects to use

the Information and Communication Technology (ICT) system, then applications and declarations must be submitted exclusively through this system. This requirement underscores Poland's effort to integrate electronic means into its legal processes, aiming to enhance efficiency and accessibility in enforcement proceedings.

The provision reflects Poland's legal framework that accommodates traditional written submissions as well as modern electronic submissions. It acknowledges the evolving role of technology in legal proceedings, offering stakeholders the option to leverage ICT systems for streamlined and efficient processing of enforcement requests. The use of ICT systems ensures consistency and standardization in the submission of documents, contributing to improved administrative efficiency and transparency. It also aligns with broader European trends towards digitalization in legal systems, promoting the use of electronic means to facilitate judicial processes.

CONCLUSION

The inclusion of electronic enforcement writs in the Republic of Moldova is a crucial step towards modernizing its legal system and improving the efficiency of the enforcement process. The traditional method of issuing and processing enforcement writs, which requires physical travel and handling of paper documents, poses significant financial and time burdens on creditors and their representatives. This outdated system often leads to delays and increased costs, hindering the swift execution of justice. Adopting electronic enforcement writs offers numerous advantages. Firstly, it streamlines the administrative processes involved in issuing and executing enforcement writs, thereby saving time and reducing the workload on court staff. Electronic writs can be issued and transmitted instantly, eliminating the need for physical presence and reducing the risk of lost or damaged documents.

Secondly, the digitization of enforcement writs enhances accessibility and convenience for all parties involved. Creditors can submit and receive documents electronically, regardless of their location, which is particularly beneficial in a country like Moldova where travel across the national territory can be cumbersome and costly. Furthermore, electronic enforcement writs align with the global trend towards digitization in legal systems, as seen in countries like Estonia, Lithuania, and Ukraine. These countries have successfully integrated electronic means in their enforcement procedures, resulting in more efficient and transparent processes. For instance, Estonia allows applications for enforcement to be submitted electronically with digital signatures, ensuring authenticity and security.

REFERENCE

1. *Strategia Națională de Dezvoltare „MOLDOVA EUROPEANĂ 2030”*. Guvernul Republicii Moldova. ©2024. Available: https://gov.md/ro/moldova2030 [Accessed: 07.07.2024].

2. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030": nr. 315 din 17.11.2022. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2022,* nr. 409-410 art. 758
3. Codul de executare: nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2010 nr. 214-220 art. 704.
4. Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia: nr. 211 din 06.12.2021. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2021,* nr. 325-333 art. 496.
5. *Case of Hornsby v. Greece. HUDOC - European Court of Human Rights.* ©2024. Available: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020 [Accessed: 07.07.2024].
6. Council of Europe's „Good practice guide on enforcement of judicial decisions" (adopted at the 26th plenary session of the CEPEJ on December 10-11, 2015). Available: https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-good-practice-/16807477bf [Accessed: 07.07.2024].
7. *Global Code of Enforcement.* UIHJ - International Union of Judicial Officers. © 2020 Available: https://www.uihj.com/downloads-2/global-code-of-enforcement/ [Accessed: 07.07.2024].
8. Code of Enforcement Procedure of Estonia. RT I 2005, 27, 198. Riigikantselei. © 2010. Available: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/516092014002/consolide [Accessed: 07.07.2024].
9. Law on Bailiffs of Lithuania. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. Available: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167057/asr [Accessed: 07.07.2024].
10. Civil Procedure Code of Ukraine. The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2004, Nos. 40–41, 42, Article 492. © Verkhovna Rada of Ukraine 1994-2024. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15-?lang=en#Text [Accessed: 07.07.2024]
11. Polish Procedural Code. Available: https://lexlege.pl/kpc/czesc-trzecia-postepowanie-egzekucyjne/726/ [Accessed: 07.07.2024]

N.B. The paper is developed in the context of the realization 'Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens' (CONSEJ 01.05.02).

EFECTUL MORATORULUI DE ANGAJARE ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE ASUPRA CALITĂȚII SERVICIILOR ACESTORA

THE EFFECT OF THE EMPLOYMENT MORATORIUM IN PUBLIC INSTITUTIONS ON THE QUALITY OF THEIR SERVICES

CZU: 351.08:331.108.3:347.427 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.32**

Valentin BUDECI,
ORCID: 0009-0002-1137-7658
e-mail: budecivalentin@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This article presents the analysis of the moratorium policy in the public sector of the Republic of Moldova, although a temporary measure it was instituted during the last 5 years. Thus, under the conditions of financial constraints, recognized by the Government, which are persistent, in order to further support sectoral and administrative reforms, it is necessary to rationalize personnel expenses, but the effect of the moratorium is felt by the fact that financial means are not saved according to the initial plan . Thus, the decisions to establish the moratorium affect the institutions of the public sector, with the need to take into account all these aspects and be part of a wider strategy of resource management and economic development. The research method included the analysis of the specialized literature of the normative framework and discussions with the responsible persons and observations within the public institutions.*

Keywords: *the analysis of the moratorium, financial constraints, administrative reforms.*

INTRODUCERE

Analiza efectului produs de instituirea moratoriului pentru angajările în sectorul public din Republica Moldova este obiectivul care și l-a propus autorul să fie realizat în studiul dat. Astfel, deși se află în proces de reformare pentru a corespunde criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, având în vedere demararea negocierilor, problemele cu care se confruntă instituțiile bugetare, influențează performanța per ansamblu a sectorului public, fiind necesare acțiuni menite să impulsioneze activitatea și eficiența acestora. Pe de altă parte se constată că sectorul public înregistrează deficiențe și carențe majore cu care se confruntă, care sunt direct afectate de politica de personal și moratoriile instituite la nivel național pe parcursul anilor 2020-2024. Anual se instituie moratoriu, ca măsură, cu scopul de a controla cheltuielile bugetare și de a reduce valoarea acestora, astfel, deși se confruntă cu presiuni financiare, reducerea cheltuielilor bugetare devenind o prioritate pentru a menține sustenabilitatea economică a statului, cu toate acestea instituirea moratoriului este o măsură care afectează direct instituțiile publice.

MATERIALE ȘI METODE

Metoda de cercetare a inclus cercetarea subiectului de instituire a moratoriului, prin identificarea fenomenului în literatura de specialitate, cadrul regulator dar și interviuri cu persoanele responsabile din cadrul autorităților publice care sunt afectate direct de instituirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate.

În cadrul discuțiilor de funcționarii implicați în proces s-au stabilit deficiențele dar și particularitățile cu privire la un moratoriu. Totodată, au fost efectuate observații menite să înțeleagă impactul instituirii asupra instituțiilor publice și cum acesta afectează performanța. A fost utilizată o metodă mixtă, în vederea obținerii unei concluzii mai realistă și mai veridică în vederea producerii unor rezultate mai tangibile. În cadrul cercetării, autorul a analizat Hotărârile de Guvern de aprobare a moratoriilor, notele de argumentare a acesteia și calculele prezentate de instituțiile responsabile în vederea argumentării instituirii moratoriului, în baza cărora a fost efectuată concluzia pentru acest articol.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând materialele și argumentele cu privire la stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate, se observă că se dorește limitarea angajărilor noi în sectorul public, pentru a controla extinderea costisitoare a forței de muncă în sectorul public, însă, cu toate acestea, există efecte negative asupra calității și eficiența serviciilor publice. Totodată, studiind caracterul de restricții al normelor, acestea influențează direct la subdimensionarea forței de muncă în administrarea publică, ceea ce ar putea conduce la scăderea calității serviciilor oferite cetățenilor. De asemenea, instituirea moratoriului are și un impact social negativ, deoarece limitează oportunitățile de angajare pentru tineri și pentru cei care caută un loc de muncă stabil în sectorul public. Acest lucru ar putea agrava problema șomajului sau ar putea duce la o migrație a forței de muncă calificate către alte țări în căutare de oportunități. Deși se observă o abordare mai echilibrată, prin includerea funcțiilor care nu afectează activitatea de bază și implementarea unor politici mai riguroase de recrutare și selecție în sectorul public, menit să asigure angajarea doar a personalului necesar și calificat. De asemenea, este imperios necesar ca să fie efectuată concomitent reformarea, restructurarea și eficientizarea activității existente a sectorului public pentru a reduce costurile și a îmbunătăți serviciile.

Analizând faptul că pe parcursul anilor a fost aplicată această practică poate fi constatat că ar fi posibilă reducerea cheltuielilor fiind aplicată consecvent această politică. Urmarea a analizelor efectuate se poate constata că deși a avut ca obiectiv diminuarea cheltuielilor pentru această grupă de cheltuieli, se menționează că au înregistrat diminuări estimat față de efectiv doar în 2020. Deși au fost estimate diminuări la această grupă de cheltuieli, nu s-a reușit de a se economisi, din cauza creșterilor salariilor de bază urmare a creșterii valorii de referință pentru calcularea, a salariilor angajaților din sectorul

bugetar, în conformitate cu prevederile legale privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, la unele categorii de funcții, dar și acordarea măsurilor stimulente din economii instituțiilor ca sporurile, premiile și alte drepturi salariale. Astfel fiind analizată situația cheltuielilor de salarizare pentru anii 2020-2024, prezentată în tabelul nr. 1, pentru anul 2020 a fost obținută o economie de 245 milioane lei, în anul 2021 fondul de salarizare în pofida moratoriului a înregistrat o creștere de 1,5 miliarde de lei, iar în anul 2022 1,3 miliarde lei, iar în anul 2023 a fost menținut la nivelul planificat.

Tabel 1. Valoarea cheltuielilor de personal 2020-2024, milioane lei

Anul	Estimat	Efectiv	Diferența
2024	27 548,9	-	-
2023	25 617,9	25 617,9	-
2022	20 703,4	22 037,2	1 334,5
2021	18 305,0	19 886,4	1 581,4
2020	17 013,0	16 767,3	-245,7

Sursa: [3,4,5,6,7]

Analizând numărul de personal în cadrul instituțiilor publice în cazul cărora se aplică salarizarea reglementată de sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar , se constată că drept o măsură a reducerilor cheltuielilor a fost instituirea moratoriului, măsură deși temporară aceasta a fost instituită pe parcursul a ultimii 5 ani, informația detaliată asupra funcțiilor vacante se prezintă în tabelul 2. Deși aceasta afectează direct funcționalitatea instituțiilor prin faptul că nu sunt încadrați toți funcționarii conform statelor de personal, demonstrează că numărul real care este suplinit până la instituirea moratoriului permite exercitarea atribuțiilor cu funcțiile care sunt suplinite. Așadar, se denotă că numărul efectivului limită aprobat pentru instituțiile publice reprezintă o variantă optimistă a acestora, neangajarea în funcții a tuturor periclitând funcționalitatea instituțiilor și influențând negativ asupra rezultatelor și activității.

Tabel 2. Numărul de funcții vacante pentru 2020-2024

Anul	Autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale pentru care se suspendă încadrarea	Autoritățile publice locale pentru care se recomandă suspendarea încadrării
2020	8773	5168
2021	7237	6248
2022	7811	6315
2023	8178	7818
2024	8375	7053

Sursa: [3,4,5,6,7]

Urmare a analizei politicilor statului vizavi de reducerea cheltuielilor pentru retribuirea muncii, prin stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate, pentru perioada 2020-2024 se constată că numărul funcțiilor incluse ca măsură de a nu fi suplinite a variat de la 7237 până la 8773 unități la autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale și 5168 la 7818 pentru autoritățile publice locale. Astfel, controlul asupra executării prezentei hotărâri a fost pusă în sarcina Ministerului Finanțelor, care doar în anul 2024 o să asigure efectuarea controalelor în vederea verificării respectării acestor prevederi. De menționat că nerespectarea prevederilor nu implică consecințe sau sancțiuni, mai mult ca atât suspendarea încadrării personalului în autoritățile publice autonome și în Casa Națională de Asigurări Sociale în funcțiile vacante aferente indicate este cu titlu de recomandare, fapt care denotă că această politică poate fi influențată negativ din lipsa unor prevederi incluse în Codul contravențional sau Codul administrativ.

Astfel, în condițiile constrângerilor financiare, recunoscute de Guvern, care au caracter persistent, pentru susținerea în continuare a reformelor sectoriale și administrative, este necesară raționalizarea cheltuielilor de personal, în sectorul bugetar în întregime, însă direcționarea resurselor economisite în urma reorganizărilor structurale și optimizării numărului de personal din sectorul bugetar spre majorări salariale, trebuie direcționate în eficientizarea instituțiilor publice pe segmentul politicilor de personal.

Moratoriul este instituit și se datorează impactul considerabil asupra bugetului public național, urmare a ajustărilor valorilor de referință prin majorarea pentru diferite categorii de personal. Deși s-a dorit ca implementarea măsurilor prevăzute, va fi posibilă în condițiile eficientizării și stabilirii unui regim strict de utilizare a cheltuielilor publice, această politică implică și necesitatea optimizării efectivului – limită, prin prisma funcțiilor exercitate, în contextul neadmiterii majorării ponderii cheltuielilor de personal în produsul intern brut, ca indicator țintă prestabilit. Astfel, în cazul instituirii pe parcursul a mai mult de 2 ani a moratoriului pe o funcție anumită este necesară analizarea oportunității instituirii în efectivul-limită a instituțiilor, ceea ce ar însemna reducerea cu 8375 funcții în anul 2024 pentru autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale pentru care se suspendă încadrarea și 7053 pentru autoritățile publice locale pentru care se recomandă suspendarea încadrării.

În acest context, în scopul unei gestionări mai eficiente a resurselor financiare disponibile și a direcționării lor spre domeniile prioritare, s-a propus prelungirea moratoriului privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate și pentru anul 2024. Aspectul impunerii moratoriului are repercusiuni directe asupra instituțiilor care având un program de activitate din lipsă de personal înregistrează restanțe la acordarea concediilor, oferă diverse suplimente salariale care se manifestă prin premii din economiile efectuate din contul neangajării personalului astfel în mare parte nu se acumulează economii la capitolul cheltuielilor salariale. Din analizele efectuate se denotă că odată crescută rata de referință pentru salariile de bază, la unele instituții

bugetare, nu s-a obținut efectul economic scontat, de a economisi mijloace financiare, ci doar de a majora salariile la personalul angajat.

Efectul moratoriului se face simțit și anume prin faptul că funcționarii încadrați nu utilizează zilele de concediu, de către funcționarii angajați, volum mare de muncă care influențează fluctuația personalului. De asemenea, se remarcă faptul că deși a fost instituit moratoriu pe anumite funcții, acesta nu a afectat structura organizatorică în cadrul instituțiilor, care a dus la nerespectarea criteriile de bază cu privire la numărul de personal pentru crearea subdiviziunilor de audit intern. Instituirea structurii de audit intern a avut ca scop instituirea controlului intern managerial în cadrul instituțiilor publice prin auditarea celor mai semnificative procese din cadrul acestora.

O altă problemă majoră care afectează lipsa unor progrese la diminuarea cheltuielilor de personal este faptul că moratoriul nu afectează instituțiile publice cu autonomie financiară și care sunt salarizate în baza Hotărârii Guvernului nr. 743 din 11 iunie 2002 cu privire la salarizarea angajaților din unitățile cu autonomie financiară. Potrivit unor studii [1], a fost remarcat că sistemul de salarizare în serviciul public în Moldova este insuficient, necompetitiv, inechitabil, complex, netransparent din cauza numeroaselor beneficii și indemnizații, care uneori constituie o pondere semnificativă din salariul de bază, și nu motivează performanța. Astfel, este nevoie de a fi ajustată reforma salarială din 2018 care nu a reușit să eficientizeze sistemul de salarizare pentru funcționarii publici la nivel central și la nivel local, cu scopul principal de a spori competitivitatea și corectitudinea salariilor, în același timp simplificând sistemul de salarizare și făcându-l mai transparent, mai simplu și mai consecvent.

CONCLUZII

Moratoriul instituit în sectorul public din Moldova, în opinia autorului, este o acțiune cu implicații economice, sociale și asupra calității serviciilor publice. Deciziile de instituire a moratoriului, afectează instituțiile din sectorul public, fiind nevoie de a lua în considerare toate aceste aspecte și să fie parte a unei strategii mai largi de gestionare a resurselor și dezvoltare economică. O soluție mai oportună pentru economisirea resurselor alocate pentru salarizare ar fi majorarea profesionalismului la personalul încadrat, stabilirea unor obiective și sarcini instituționale mai relevante și exacte, pentru a majora performanța instituțiilor publice, iar suspendarea încadrării pe parcursul a mai mulți ani să ducă la modificarea efectivului-limită aprobat. Moratoriul fără o abordare sistemică de interzicere a cumulurilor, orelor suplimentare și fără neajustarea ratei de referință soluții pentru concediile anuale pentru salariați nu poate obține efect economic scontat.

Externalizarea unor servicii ca audit intern, contabilitate sau juridice în sectorul public, ar putea soluționa multitudinea de probleme, care se dorește a fi soluționată prin instituirea moratoriului și anume prin oferirea posibilității de a contracta pe parcursul anului pe o perioadă determinată persoane, în vederea exercitării mandatului și atribuțiilor

instituționale, însă acest aspect trebuie recunoscut și aplicat de către instituțiile publice. Astfel, în opinia autorului dacă ar exista o instrucțiune cu privire la externalizarea în cadrul instituțiilor publice și societăților cu capital majoritar de stat, această opțiune ar permite implementarea practicilor în sectorul public.

REFERINȚE

1. Studiului „Criza Resurselor Umane și Sistemul de Salarizare în Cadrul Autorităților Publice Centrale și Locale în Republica Moldova" În:(chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://soros.md/wp-content/uploads/2024/04/Studiu_Criza-resurse-umane-APC.pdf);
2. Legea nr. 270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143048&lang=ro#);
3. Hotărârea Guvernului Nr. 672 din 17.12.2019 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119510&lang=ro);
4. Hotărârea Guvernului Nr. 942 din 22.12.2020 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124673&lang=ro);
5. Hotărârea Guvernului Nr. 475 din 29.12.2021 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129425&lang=ro);
6. Hotărârea Guvernului Nr. 962 din 28.12.2022 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134792&lang=ro);
7. Hotărârea Guvernului Nr. 1096 din 29.12.2023 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141031&lang=ro).
8. Hotărârii Guvernului nr. 743 din 11 iunie 2002 cu privire la salarizarea angajaţilor din unităţile cu autonomie financiară În: (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141165&lang=ro).

REGLEMENTAREA MECANISMULUI NAȚIONAL DE PREVENIRE A TORTURII: CONSIDERAȚII GENERALE

REGULATION OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM: GENERAL CONSIDERATIONS

CZU: 343.82:343.255:341.241 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.33**

Veronica CHEPTENE,
ORCID: 0000-0003-0762-5049
e-mail: veronicapozneacova@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova

***Rezumat**. Protocolul Opțional la Convenția ONU împotriva torturii introduce un sistem inovativ de mecanisme de monitorizare a locurilor de detenție, menite să prevină aplicarea relelor tratamente prin determinarea practicilor viciate prezente în locuri de detenție, care pot determina încălcarea drepturilor persoanelor private de libertate. Unul din mecanismele create prin Protocolul Opțional este Mecanismul Național de Prevenire a Torturii. În cadrul studiului dat ne-am pus drept scop examinarea reglementării universale și naționale a Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, stabilind rolul acestui mecanism în monitorizarea nivelului de respectare a drepturilor persoanelor private de libertate. Am analizat standardele internaționale relevante, precum Protocolul Opțional la Convenția împotriva torturii, și modul în care acesta este transpus în legislația națională. În cadrul studiului dat, ne-am stabilit următoarele obiective: analiza cadrului legal internațional și național relevant prin care este reglementat și introdus Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, analiza transpunerii standardelor internaționale în legislația națională, analiza arhitecturii organelor convenționale privind prevenirea torturii. În concluzie, lucrarea evidențiază importanța activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, care joacă un rol important în asigurarea respectării drepturilor omului, a protejării integrității fizice și psihice a persoanelor aflate în detenție și în promovarea unui sistem de justiție penală corect și uman.*

***Cuvinte-cheie**: autorități, deținut, drepturile omului, prevenirea torturii, vizite preventive.*

***Summary.** The Optional Protocol to the UN Convention against Torture introduces an innovative system of monitoring mechanisms in places of detention aimed at preventing ill-treatment by determining the vicious practices present in places of detention that may lead to violations of the rights of persons deprived of their liberty. One of the mechanisms created by the Optional Protocol is the National Torture Preventive Mechanism. In this study, we aimed to examine the universal and national regulation of the National Mechanism for the Prevention of Torture, establishing the role of this mechanism in monitoring the level of respect for the rights of persons deprived of their liberty. We analyzed the relevant international standards, such as the Optional Protocol to the Convention against Torture, and the level of its transposition into national legislation. Within the given study, we set the following objectives: to analyze the relevant international and national legal framework regulating and introducing the National Torture Preventive*

Mechanism, to analyze the transposition of international standards into national legislation, to analyze the architecture of the conventional bodies on the prevention of torture. In conclusion, the paper emphasizes the importance of the work of the National Torture Preventive Mechanism, which plays a significant role in ensuring respect for human rights, protecting the physical and psychological integrity of persons in detention and promoting a fair and humane criminal justice system.

Keywords: *authorities, detainee, human rights, torture prevention, preventive visits.*

INTRODUCERE

Mecanismul Național de Prevenire a Torturii (MNPT) reprezintă un sistem național instituit prin Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva torturii (OPCAT) [1, p.6]. Scopul principal al adoptării OPCAT reprezintă prevenirea torturii și a relelor tratamente prin introducerea sistemului vizitelor regulate în locuri de detenție în jurisdicția și controlul statelor, care l-au ratificat [2, p.11]. OPCAT stabilește un mecanism de asistență pentru statele părți în îndeplinirea obligațiilor de combatere și prevenire a relelor tratamente prin instituirea unui sistem de vizite regulate în locurile de detenție de către autorități internaționale și naționale independente [3, p. v]. Abordarea prezentă în OPCAT este una inovativă, fiindcă acesta reprezintă unicul tratat internațional, care se axează pe prevenire, ci nu pe combatere a cazurilor violării drepturilor omului. Alt aspect specific se manifestă prin atribuțiile MNPT, care nu reprezintă un organ de sancționare a încălcărilor disciplinare sau de altă natură depistate la locul de detenție, fiind poziționat ca un organ de asistență în depășirea problemelor actuale din locurile de detenție prin dialog constructiv cu autorități pentru garantarea respectării depline a drepturilor persoanelor private de libertate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

OPCAT nu a fost adoptat cu scopul condamnării anumitor state pentru încălcarea drepturilor deținuților, ci pentru colaborarea constructivă cu statele-membre în scopul realizării îmbunătățirilor durabile [2, p.19]. OPCAT se axează pe elementul de colaborare între autorități, experți internaționali și naționali, în căutarea bunelor practici în domeniul prevenirii torturii și a relelor tratamente. Pentru a consolida încrederea și relațiile pozitive de cooperare, Subcomitetul ONU pentru Prevenirea Torturii (SPT) este în drept să coopereze confidențial cu Statul parte, dacă statul manifestă intenție sau solicită asistența în îmbunătățirea gradului de respectare a drepturilor persoanelor deținute. Statele Părți sunt obligate să coopereze cu SPT și MNPT în special prin acordarea asistenței mecanismelor respective în determinarea schimbărilor concrete, necesare pentru îmbunătățirea sistemului privativ de libertate. Prin colaborarea activă cu SPT și MNPT statele își pot demonstra angajamentul de a preveni tortura și alte rele tratamente pe termen lung [2, p.19]. Colaborarea statelor cu mecanismele de monitorizare a locurilor de detenție reprezintă un aspect crucial în introducerea modificărilor reale în gradul de respectare a

drepturilor persoanelor deținute, în special pornind de la faptul că rolul MNPT și SPT se rezumă la constatarea problemelor identificate și propunerea unor recomandări, care pot îmbunătăți situația, iar autoritățile sunt responsabile pentru realizarea plenară a recomandărilor adresate de către organele de monitorizare. Fără realizarea recomandărilor MNPT și SPT nu pot determina înlăturarea riscurilor aplicării relelor tratamente, iar activitatea lor rămâne ineficientă din perspectiva beneficiarelor finali.

În altă ordine de idei, remarcăm că OPCAT se axează pe păstrarea specificului național al fiecărui stat în parte. Protocol Opțional oferă statului posibilitatea alegerii formei de organizare a MNPT în dependența de specificul național, organizarea administrativ-teritorială, arealul geografic, structura statului, fiind posibilă crearea unui organ nou, acordarea atribuțiilor de monitorizare a unui organ deja existent sau crearea mai multor organe cu atribuții de monitorizare. Statul poate înființa unul sau mai multe MNPT-uri, care corespund cu exigențele OPCAT, cu condiție că fiecare loc de detenție în stat trebuie să fie supus jurisdicției unui sau mai multor MNPT-uri. De exemplu, în statul federal pot fi înființate mecanismele federale și regionale, în cazul în care Constituția statului prevede separarea internă a jurisdicției în privința locurilor de detenție, dar refuzul unui stat sau a unui loc de detenție de a fi vizitat de către unul din mecanisme înființate va fi considerată ca fiind încălcare OPCAT [4]. OPCAT determină doar reguli generale de activitate a MNPT, care trebuie să fie respectate pentru a garanta eficiența activității organului de monitorizare, precum independența instituțională, financiară, înaltă calificare a angajaților, protecția experților de toate formele de represiuni și sancțiuni [5, p.27-28], imparțialitatea, profesionalism, obiectivitate și confidențialitate.

Ratificarea OPCAT reprezintă un pas important făcut de state pentru asigurarea supravegherii și monitorizării corespunzătoare a tratamentului persoanelor private de libertate. Semnificația principală a ratificării OPCAT se manifestă prin acordarea mecanismelor naționale și internaționale a mandatului de efectuare a vizitelor în toate locurile, în care persoanele sunt private de libertate. În plus, statele trebuie să depună eforturi diplomatice pentru a facilita ratificarea Protocolului opțional de către alte state [4].

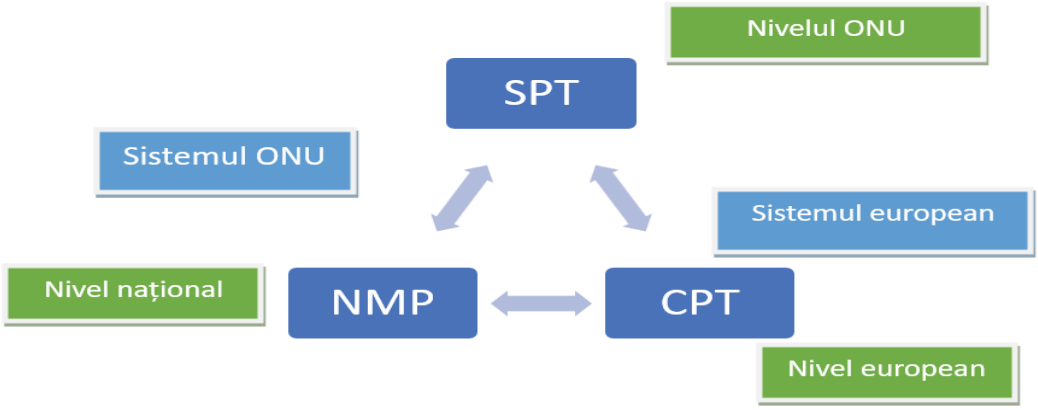
Tindem să menționăm coraportul între prevederile OPCAT și Convenția împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante (UNCAT). OPCAT completează prevederile UNCAT și nu înlocuiește acesta [2, p.11], în special toate standardele, care se referă la obligațiile pozitive ale statelor în prevenirea și combaterea relelor tratamente sunt expuse în UNCAT, care reprezintă tratatul de bază în domeniu. OPCAT, la rândul său, este un tratat operațional, axat pe introducerea mecanismului internațional și național de monitorizare a locurilor de detenție, asigurând sinergia activității SPT și MNPT și prevenind dublarea de competențe.

Art. 3 introduce element național în sistemul de prevenire a torturii creat prin OPCAT [2, p.47]. În conformitate cu articolul 3 din OPCAT, Statele părți trebuie să instituie, să desemneze sau să mențină la nivel național unul sau mai multe organe, împuternicite de a efectua vizite cu scopul prevenirii torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante [6]. Acest articol introduce obligație pozitivă a statului

de a înființa MNPT pentru realizarea monitorizării preventive a locurilor de detenție. Includerea MNPT în sistemul de prevenire a torturii creat prin OPCAT reprezintă o abordare inovativă și practică introdusă pentru a susține implementarea efectivă și durabilă a standardelor internaționale la nivel național [2, p.47].

MNPT-urile sunt organismele independente instituite la nivel național compuse din unul sau mai multe organe pentru prevenirea torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante pentru efectuarea vizitelor regulate la locuri de detenție [1, p.6]. Bazându-se pe vizite efectuate, experți naționali și internaționali elaborează recomandări privind îmbunătățirea măsurilor preventive naționale transmise autorităților statelor părți.

Necesitatea introducerii MNPT prin OPCAT a fost justificată prin dificultatea practică estimată a efectuării vizitelor de monitorizare de către 25 de experți ai SPT în locurile de detenție din 90 de state, care au ratificat OPCAT, ceea ce a determinat imposibilitatea realizării funcției preventive. Înființarea MNPT a fost necesară pornind de la următoarele considerente: 1) MNPT reprezintă un organ național, care activează în teritoriul statului membru, având posibilitate de a efectua sistematic vizite preventive; 2) experți cunosc specificul național, cauzele încălcărilor sistemice a drepturilor omului determinate de trecutul istoric al statului și pot elabora recomandări adecvate situației actuale; 3) una din funcțiile MNPT se rezumă la comunicare cu SPT, ceea ce asigură informarea Subcomitetului despre problemele actuale constatate de către experți naționali și facilitează activitatea experților ONU. În acest context, crearea MNPT, pe de o parte, sporește eficiența activității SPT, pornind de la prezentarea informațiilor veridice și actualizate despre problemele sistemice identificate de către experți naționali ca urmare a vizitării locurilor de detenție, menținerea contactului permanent între experți naționali și SPT, cât și prin monitorizarea respectării recomandărilor SPT de către MNPT. Prin urmare, ideea de înființare a sistemului complex de monitorizare a locurilor de detenție cu scopul depistării încălcărilor sistemice, care afectează respectarea drepturilor omului a determinat crearea arhitecturii complexe compuse din organe constituite la nivele diferite, în special cel internațional, regional și național.

Schema Arhitectura sistemului internațional de prevenire a torturii

Mandatul și funcțiile MNPT trebuie să corespundă cu reglementărilor OPCAT. Cele mai relevante din aceste reglementări să regăsesc în art. 3, 4, 17-23, 29 și 35, cu toate că celelalte articole de asemenea sunt relevante pentru MNPT. Mandatul trebuie să fie formulat clar în actele la nivel constituțional și legislativ, fiind reglementată expres componența și domeniile de competență. Principalul obiectiv al MNPT se rezumă la examinarea tratamentului persoanelor private de libertate pentru consolidarea protecției lor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante. MNPT formulează recomandările autorităților relevante, printre care ministere, poliție, șefii departamentelor, administrația locurilor de detenție pentru îmbunătățirea tratamentului persoanelor private de libertate și a condițiilor de detenție a acestora, precum și prezintă propuneri și comentarii cu privire la legislația în vigoare sau proiectele de modificare a acesteia [1, p.5].

Mandatul MNPT este de natură preventivă, MNPT-urile nu investighează și nu trebuie să examineze plângerile de aplicare a torturii sau relelor tratamente, chiar dacă se confruntă cu astfel de cazuri în timpul efectuării vizitelor preventive. Legislația, care reglementează activitatea MNPT trebuie să introducă obligația pozitivă a autorităților competente să examineze recomandările MNPT și să intre în dialog cu experți naționali referitor la implementarea acestora. MNPT nu reprezintă un organ de anchetă, iar activitatea de bază a acestuia se axează pe identificarea încălcărilor sistemice a drepturilor omului și riscurilor aplicării torturii, ci nu să investigheze sau examineze plângerile privind aplicarea torturii sau relelor tratamente [1, p.5]. Cu toate acestea, comunicarea cu persoanele private de libertate și ascultarea relatării despre problemele cu care acestea se confruntă, și, eventual, încălcări și abuzuri comise sau admise de către administrația locurilor de detenție reprezintă o parte importantă a activității MNPT. Importanța discuțiilor cu persoanele private de libertate nu se manifestă prin dreptul de a efectua investigație și a trage la răspundere colaboratori responsabili, ci prin posibilitatea identificării încălcărilor sistemice prezente și elaborarea recomandărilor pentru îmbunătățirea situației actuale. În acest caz, prezența plângerilor similare comunicate de diferiți deținuți determină constatarea prezenței practicii viciate la locul de detenție sau în întreg sistem penitenciar, ceea ce determină elaborarea recomandărilor ținând cont de specificul încălcărilor identificate.

În plus, membrii MNPT trebuie să implementeze acțiuni pentru a reduce riscul aplicării represaliilor și a sancțiunilor fața de persoanele deținute, care colaborează cu organul de monitorizare, aplicând principiul „de a nu dăuna”. Studiile arată că organismele internaționale și regionale care efectuează vizite în locurile de detenție au contribuit la îmbunătățirea garanțiilor de prevenire a aplicării torturii în locuri de detenție [5, p.27-28]. Protecția persoanelor deținute în locuri privative de libertate reprezintă principalul deziderat la activității MNPT, care trebuie să implementeze acțiuni pentru ca: 1) persoanele, care comunică cu experți să nu fie supuse sancțiunilor, persecutărilor sau represiunilor; 2) discuțiile membrilor MNPT să nu fie asistate, înregistrate sau în alt mod cunoscute reprezentanților autorităților; 3) să fie identificată o sursă documentară

de informație, care atestă prezența încălcării sau abuzului colaboratorilor organului de drept pentru a nu pune în pericol persoana, care relatează despre încălcarea drepturilor ei; 4) să nu agraveze situația persoanei deținute; 5) să solicite consimțământul persoanei, în cazul dezvăluirii informației prezentate de către ea și să se consulte cu persoana respectivă despre acțiunile pe care aceasta dorește să fie întreprinse.

Statele părți trebuie să garanteze independența MNPT-urilor și să asigure alegerea adecvată a membrilor cu experiența relevantă și diversă în domeniul preveniri torturii, fiind cuprinse sferele precum: psihologia, psihiatrie cu cunoștințele specifice în tehnici de dirijare a comportamentului deviant, agresiv; jurisprudența cu specializare în drepturilor omului, egalitate, nediscriminare, justiție penală, etc. Statele trebuie să împuternicească pe MNPT să examineze regular tratamentul persoanelor private de libertate pentru a consolida protecția împotriva torturii și relelor tratamente, a formula recomandări autorităților relevante și prezintă opinii privind modificarea legislației existente și a propunerilor de modificare a cadrului existent [6, art. 19].

Statul trebuie să garanteze MNPT-ului posibilitate de a exercita prerogativele necesare pentru realizarea eficientă a mandatului său. În special, statul trebuie să asigure: 1) accesul nelimitat la informație, care se referă la persoanele private de libertate și locuri unde acestea sunt deținute; 2) accesul la toate locurile de detenție, obiecte și instalații; 3) dreptul de a discuta cu persoanele deținute sau oricare altă persoană în condiții de confidențialitate și fără martori; 4) libertatea de alegere a locurilor, care vor fi vizitate și a persoanelor, care vor fi intervievate; 5) dreptul la schimbul de informații și întâlniri cu SPT. Dacă statul nu realizează obligații pozitive menționate, SPT este în drept să se adreseze la autoritățile relevante [4]. Garantarea acestor prerogative este esențială în realizarea funcțiilor MNPT, fiindcă permite constatarea reală a problemelor sistemice din sistemul penitenciar, examinarea gradului de respectare a drepturilor omului, cât și informarea SPT despre încălcările constatate, recomandările adresate și, eventual, reticența autorităților în realizarea practică a recomandărilor.

Activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii este reglementată prin art. 30-33 din Lege Nr. 52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) [7] și Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului pentru prevenirea torturii (CpPT) din 05.07.2016 [8]. Legea Nr. 52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) reglementează dreptul Consiliului de a vizita locurile de detenție, garantează protecția persoanelor, care colaborează cu MNPT, stabilește componența CpPT și cerințe față de candidați la funcție de membru Consiliului, dreptul de a antrena experți la efectuarea vizitelor preventive, cât și încetarea activității membrului organului respectiv. Observăm că legea nu garantează expres accesul nelimitat la informație și nu reglementează colaborarea MNPT cu SPT, ceea ce reprezintă cerințele de bază reglementate prin OPCAT. Reglementarea activității CpPT în lege este una superficială, fiind detaliată în Regulamentul intern de funcționare a CpPT, care reglementează detaliat misiunea Consiliului, ce corespunde cu exigențele OPCAT. Prin alte aspecte reglementate de către Regulament intern se numără în special: modul de selectare

a membrilor, modul de organizare a activității, modul de funcționare și principiile de activitate, cât și resursele necesare pentru activitatea Consiliului. În special, observăm că regulamentul ce garantează independența financiară și instituțională a CpPT, fiindcă activitatea acestuia este finanțată din bugetul OAP, acesta nu dispune de sediu separat. Activitatea MNPT este strâns legată de activitatea OAP în general, și a Direcție Prevenirea Torturii, în special.

CONCLUZII

Mecanismul Național pentru Prevenirea Torturii reprezintă un organ național independent, care are ca scop prevenirea torturii și a altor tratamente sau pedepse inumane, precum și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor private de libertate. Înființat în baza OPCAT, Mecanismul Național pentru Prevenirea Torturii are drept obiectiv principal monitorizarea condițiilor din centrele de detenție și identificarea situațiilor în care sunt încălcate drepturile persoanelor private de libertate. De asemenea, mecanismul are un rol important în promovarea unei culturi a respectului pentru drepturile omului și în încurajarea cooperării între autoritățile statului și societatea civilă pentru prevenirea torturii și a altor tratamente sau pedepse inumane.

În Republica Moldova, Mecanismul Național pentru Prevenirea torturii este reprezentat de Consiliul pentru Prevenirea și Torturii, reglementat prin Lege Nr. 52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), care are și atribuții în domeniul prevenirii torturii și a altor tratamente sau pedepse inumane. Consiliul monitorizează condițiile din centrele de detenție și poate face recomandări autorităților competente în vederea îmbunătățirii acestora. De asemenea, Consiliul este în drept să organizeze programe de formare pentru personalul din centrele de detenție, cu scopul de a preveni și de a gestiona situațiile de violență sau abuz.

CpPT are dreptul de a efectua vizite neanunțate în toate locurile unde sunt deținuți sau reținuți cetățeni, inclusiv în centrele de detenție și în locurile de detenție temporară, pentru a monitoriza condițiile de detenție și pentru a preveni practicile de tortură și tratament inuman și a identifica riscurile sistemice de încălcare a drepturilor persoanelor private de libertate.

Mecanismul Național pentru Prevenirea torturii din Republica Moldova este o instituție importantă pentru prevenirea torturii și a altor tratamente inumane, care reprezintă o încălcare gravă a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor, promovarea drepturilor omului și a unei culturi a respectului pentru acestea. Prin urmare, MNPT joacă un rol important în asigurarea respectării drepturilor omului, a protejării integrității fizice și psihice a persoanelor aflate în detenție și în promovarea unui sistem de justiție penală corect și uman, ceea ce determină necesitatea dezvoltării și consolidării continui a mecanismului respectiv.

REFERINȚE

1. Preventing torture a practical guide Professional Training Series No. 21 The Role of National Preventive Mechanisms A Practical Guide Professional Training Series No. 21 2018 United Nations În: NPM_Guide_EN.pdf (ohchr.org)
2. Optional Protocol to the UN Convention against Torture Implementation Manual Revised Edition 2010 Association for the Prevention of Torture (APT) and the Inter-American Institute for Human Rights (IIHR). ISBN 978-2-940337-39-2 În: *Optional Protocol to the UN Convention against Torture - Implementation Manual (apt.ch)
3. Preventing Torture An Operational Guide for National Human Rights Institutions APF, APT and OHCHR May 2010 În: Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions (ohchr.org)
4. Edouard Delaplace & Matt Pollard Torture prevention in practice Association for the Prevention of Torture În: *OMBR del2.indd (reindex.net)
5. "Yes, torture prevention works" Insights from a global research study on 30 years of torture prevention APT september 2016 ISBN: 978-2-940337-99-6
6. Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания *Принят резолюцией 57/199 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 2002 года* În: Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания — Конвенции и соглашения — Декларации, конвенции, соглашения и другие правовые материалы (un.org)
7. Lege Nr. 52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) Publicat : 09-05-2014 în Monitorul Oficial Nr. 110-114 art. 278 *MODIFICAT LP1 din 02.02.23, MO35-38/09.02.23 art.61; în vigoare 09.02.23* În: LP52/2014 (legis.md)
8. Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului pentru prevenirea torturii din 05.07.2016 În: Regulamentul-de-organizare-și-funcționare-a-Consiliului-pentru-prevenirea-torturii.pdf (ombudsman.md)

NOTĂ. Articol este publicat în cadrul proiectului 01.05.02 *,,Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)"* Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice Universitatea de Stat din Moldova

INFLUENTIAL POWER OF SYNERGY OF HUMAN RIGHTS AND EUROPEAN STUDIES ON EUROPEANIZATION AND DEMOCRATIZATION

PUTEREA INFLUENTĂ DE SINERGIE A DREPTURILOR OMULUI EUROPENE ASUPRA EUROPEANIZĂRII ȘI DEMOCRATIZĂRII

CZU: 341.231.14:341.217 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.34**

Ekaterine KARDAVA,
ORCID: 0000-0001-6732-5908
e-mail: eka_kardava@yahoo.com, Georgia
Dr. of Law, JM Chairs Professor (Gori State University), JM Module Professor (CU)

Abstract. *The content and process (both the essence and form) of Democratization and Europeanization are critical for the transformation and reform of the state and nation aiming to bolster sovereignty while ensuring a balance between regulated freedom, the rule of law, the fight against corruption, the accountability and transparency of public structures, and stable institutions. This focus aligns also with the political dimensions of the EU's Copenhagen criteria, as emphasized in the EU-Georgia Association Agreement and the progress evaluation documents of Georgia within the EU Enlargement Pack 2023 and 2024.*

Democratization is the policy for protecting human rights, traditionally included in Human Rights Studies. However, comprehending human rights in the post-Soviet context poses significant challenges, particularly in societies with restricted access to information or with broad aggressive disinformation. The innate freedoms that individuals are born with often remain unrecognized in such environments. Thus, it is pivotal and crucial to incorporate Human Rights Studies in all levels of education (schools, vocational level, HEIs).

However, only theoretical teaching of Human Rights could not be effective if there is no cognitive and practical approach in the sense that Human Rights currently come from the European Union and learning of Human Rights should bring Georgia to the EU. Otherwise, Human Rights can be learned in Russian Federation as well. Thus, It is essential to combine and fix Human Rights Studies with European Studies.

The necessity of mixing Human Rights and European Studies not only in practice but in strategic documents, laws and education-quality regulating standards and making this approach mandatory should become the policy issues of the Education of Georgia.

The article uses descriptive, explanatory (interpretive), practice review and case-study methods.

Keywords: *Georgia, European Studies, Human Rights, Education.*

INTRODUCTION

As articulated, "There can be no democracy without committed democrats." [1]. For democracy to thrive, citizens and public institutions must possess a thorough understanding of human rights and their appropriate implementation. The challenge of grasping human rights and freedoms is particularly pronounced in the post-Soviet space, where societies often live under restrictive regimes and limited information access or vice versa under excessive information that brings the false. In such contexts, even fundamental freedoms - those inherent to human nature and independent of state intervention (which naturally exists even without law and state by birth) - can be obscured. Consequently, establishing a democratic society necessitates a foundational education in human rights. Effective policy implementation hinges on:

1. Public Awareness: citizens must understand and exercise their rights and participate in decision-making processes.
2. Institutional Comprehension: political and public structures need to legislate and execute policies with a firm grasp of human rights principles.
3. Civil Sector Engagement: NGOs and civil organizations must play a role in evaluating and monitoring human rights practices.
4. Media: media must accurately inform the public about human rights issues.

In this context (In the above-mentioned quadrangle - people, state, civil sector, media), the educational process, particularly in post-Soviet nations like Georgia, must be ongoing and progressive.

But reality and practice show that the traditional teaching of human rights can remain only in the space of theoretical knowledge and not show the result that should bring the country and society to Europe. If it is not understood in the teaching of human rights that today the space of standards of these rights comes from the European Union and their teaching should lead us to the European Union, what is the purpose of teaching only for the sake of teaching?

However, traditional human rights education often remains purely theoretical without driving practical, transformative outcomes. The key point is that human rights teaching should align with and actively contribute to the country's integration into the European Union. The argument emphasizes that human rights education needs to be grounded in the standards set by the EU, demonstrating that the purpose of such teaching is not merely to impart knowledge but to foster a real commitment to European integration. Without this focus, human rights education risks becoming an exercise in theory with no tangible impact on the country's progress toward EU membership.

Democratization now means Europeanisation in Georgia. That is why their synergy in teaching is very important. Teaching human rights without European Studies looks vulnerable and useless today.

European Studies, should be supported strongly and sounded. If incorporating European Studies into the educational framework, it will significantly enhance human

rights education itself. The cognitive process should become the subject of regulation within the education policy via strategic papers, laws and quality regulating standards.

MATERIALS AND METHODS

This study focuses on the Georgian context. It discusses the style of Georgian education policy. In this part, the paper employs a descriptive, interpretive method to outline the current state of European Studies and human rights education in Georgia.

The paper additionally uses case-study and practice review methods to address challenges and proposes recommendations for future development.

The analysis highlights the potential benefits of a synergistic relationship between European Studies and human rights education. The paper tables the questions about the integration of European and human rights studies in all levels of education and different disciplines and explores the connection between these fields.

The study draws on a variety of materials, including legal documents (national and international), policy documents, reliable internet sources, and academic articles.

RESULTS AND DISCUSSION

The Universal Declaration of Human Rights (1948) emphasizes the role of education in promoting and protecting human rights. *“Every individual and every organ of society, shall strive by teaching and education to promote respect for rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance”.* [2, p.2]. This is an uncontroversial approach and confirms the influential positive power of education in the field of human rights protection.

Since regaining independence in 1991, Georgia has increasingly incorporated human rights education into teaching programs mostly at the higher education. Education itself is a field of human rights. [3]. So, the legal framework in Georgia protects education as a human right since the adoption of the constitution of Georgia.

As Georgia has been conducting European Integration process over 28 year, as Georgia was granted candidacy status of the EU membership [4, p.5] and as the constitution of Georgia stipulates the Euro-Atlantic integration as a choice of the nation [5], the education practices, naturally, involve and consist of popularizing the EU studies. The country has sought to align its educational practices with European standards. Despite these efforts and recognitions, Georgian main laws, including those governing higher education, general education and vocational education, are lacking with specific provisions for European Studies and human rights education. Only the Strategic document on Education and Science highlights the importance of EU integration but does not directly address the development of European or human rights studies in depth. [6]. The only official/legal document introducing binding clauses about the teaching of European and

Human Rights Studies, is the law programs' standards adopted by the National Center for Educational Quality Enhancement. However, in contrast to the normative/legal acts of Georgia, which cannot ensure the proper regulation about the main values of Democracy and Europeanization within the education policy aiming to achieve the constitutional goals, the practice is stronger and more pronounced in this part. Georgian higher education institutions (HEIs) offer specialized programs of European Studies and human rights (BA, MA and Doctoral levels). But these programs are predominantly available only at the tertiary level, while general school education and vocational education remains fragmented and lacks comprehensive coverage of European Studies and Human Rights. [7].

European Studies programs in Georgia typically cover various aspects of the EU, including its economy, politics, institutions, citizentiop, internal market etc. These courses are binding as directly relate to goals and objectives of special European studies programs. But out of these programs, EU studies are binding only in MA law programs (for examples: "EU, Association Agreement and Legal Approximation" at the Gori State University [8], "Association Agreement, Law-Making and Legal Approximation" at the Caucasus University [9]). Other higher educational programs remain without compulsory teaching on EU studies. [10], limiting students' exposure to European standards and practices.

European studies is inseparable from the teaching about values related to human rights and freedoms. Each discipline or program of European studies is based on an understanding of how the EU functions; each policy/direction of the EU is a constituent part of human well-being, freedom, equality, justice. It is certainly technically possible to teach human rights separately from EU studies, for example, by teaching the national constitution, national labor law, national consumer rights law etc. But if EU comparative studies are integrated into these disciplines, outcomes in the field of human rights education would be more effective and sustainable. Such an approach is rare in Georgia.

The teaching of human rights in the context of European studies (sectoral-based or general-based) is important to the extent that not only the law and theory of human protection, but also practice of democratic states are better known. This gives a possibility to compare the current situation of Georgia with the European and to generate the motivation on development vector – towards the Europe. This is the possible path to strengthen human rights education and achieve the goals of European integration as well. Merely teaching human rights without cognition process and skills for Europeanization will resemble knowledge for knowledge's sake and not knowledge for development.

Human rights education is crucial for empowering citizens to protect and exercise their rights. It is essential for journalists, civil society representatives, public officials and for everyone to understand human rights to ensure effective policy-making, monitoring, reporting, and implementation of value-based processes. But all educated peoples (all

“democrats”) should realize why thy learn. Because to bring the state and nation towards civilized world – European family. So, integrating synergic studies across all education levels and disciplines is imperatively essential for advancing democratic values and European practices. The best way is to start learning from school-time (childhood) and deepen the awareness furthermore.

Georgia currently ranks 51st in the Human Rights Protection Index among 142 countries. [11]. This figure reflects and confirms that the human rights protection policy is not fully, completely and well understood in Georgia, both in the government and private sectors. This index proves that people of Georgia still are under injustice, harms and discrimination. Fundamentals that goes to Human Rights, Europeanisation processes, rule of law, security, freedom of expression, anti-corruption - are basis for those decisions that were taken by the European Union suspending the process of the negotiations on Georgia’s accession. [12, p.10]. Ranking underscores also proves that education needs to be improved in Georgia.

Knowledge of human rights and the EU is essential for revealing the human rights violations, for the real understanding of the security and peace [13], for the harmonious development of the society, where every person is respected and no aggression and polarization is emerging (which is a big problem in Georgia today). Teaching and education can prevent or resolve such negatives.

Promoting human rights and democracy is a key priority of EU external action [14]. Thus when the EU supports Georgia in the field of education, it directly aims to reach the good understanding of the European nature, common space and values of justice, freedom, equality. Georgia should share and align with these values in a developing manner starting via modification of education policy and teaching methods.

CONCLUSIONS

Georgia remains a hybrid democracy, with ongoing challenges in protecting human rights, freedoms and Europeanisation. Comprehensive and continuous education process by synergy of Human Rights and European Studies beginning from childhood and extending throughout all educational levels, is crucial for the strengthening the democratization and Europeanization. This approach should be written directly in Georgian laws and education quality ensuring documents. Incorporating of new methods (obligatory comparative studies) in different disciplines or introducing one binding teaching course in all programs can significantly contribute to the fostering of robust and effective practices in Georgia.

REFERENCES

1. Teaching through democracy and human rights – democratic culture in school, Disponibil: https://www.living-democracy.com/textbooks/volume-1/part-1/

unit-2/chapter-2/lesson-3/#:~:text=Through%20their%20learning%20and%20experience,well%20as%20through%20everyday%20interactions [Accesat: 18.09.2024].
2. United Nations Universal Declaration of Human Rights 1948, UN, available: https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/act3.pdf
3. Constitution of Georgia, 24.08.1995, article 27, Consolidated version, available: https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36
4. European Council Conclusions, 14-15 December, 2023, paragraph 16, Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/media/68967/europeancouncilconclusions-14-15-12-2023-en.pdf [Accesat: 17.09.2024].
5. Constitution of Georgia, 24.08.1995, article 78, Consolidated version, available: https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36
6. Order of the Government of Georgia № 446, 31.08.2022 On the approval of the Unified National Strategy of Education and Science of Georgia for 2022-2030 and its action plan for 2022-2024. Section 2.2.2.
7. TCHELIDZE, G., KARDVA, E., BRAGVADZE, Z., Raising EU Awareness in Ethnic Minority Areas – Following the One Example of a Jean Monnet Project „Triangle Effect of European Studies at Schools", *International Journal of Multilingual Education,* № 19, 2021, p.26-44, DOI: 10.22333/ijme.2021.17001.
8. Jean Monnet Module "EUEAA", 2020-2023, available: https://www.gu.edu.ge/en/international-relations1/jean-monnet-module/activities
9. Jean Monnet Module "EU-LP-GE", 2022-2025, available: https://cu.edu.ge/en/news-page/teaching-on-ma-law-program-2024-spring
10. KARDAVA, E., New Approach towards the EU Studies in Georgia, *International Journal of Multilingual Education*, №20, 2022, p. 65-72, E ISSN 1512-3146, DOI: 10.22333/ijme.2022.20005.
11. WJP Rule of Law Index, Fundamental Rights, 2023, Disponibil: https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Fundamental%20Rights/ [Accesat: 17.09.2024].
12. European Council Conclusions, June 27, 2024, available: https://www.consilium.europa.eu/media/qa3lblga/euco-conclusions-27062024-en.pdf
13. Compass Manual for Human Rights Education with Young people, CoE, Disponibil: https://www.coe.int/en/web/compass/introducing-human-rights-education#3 [Accesat: 17.09.2024].
14. European Commission, Human Rights and Fundamental Values, available: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/peace-and-governance/human-rights_en [Accesat: 17.09.2024].

ON THE TEACHING OF HUMAN RIGHTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS - ACCORDING TO ONE SPECIFIC EXAMPLE

PRIVIND PREDAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR - DUPA UNUI EXEMPLU SPECIFIC

CZU: 341.231.14:378(479.22) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.35**

Guranda CHELIDZE,
ORCID: 0000-0002-6233-8854
e-mail: gchelidze@cu.edu.ge
Caucasus University, Tbilisi, Georgia

Summary. *The article presents a case study of an educational programme designed to illustrate the importance of teaching human rights. The paper places emphasis on the role of education and learning in fostering an understanding of human rights, which in turn contributes to the development of democratic processes and the formation of active democratic citizenship practices. The paper is based on desk research and a qualitative analysis of the educational process, utilising literature that is both thematically and qualitatively accessible. The article discusses the goals and objectives of human rights education within a specific educational programme in a higher education institution, teaching methodology, educational literature (both textbooks and normative documents), forms of assessment and achieved results. It also considers the importance of teaching additional topical issues to the identified problems, as well as addressing problematic issues related to human rights in the context of Georgia's rapprochement with the European Union.*

Keywords: *Georgia, Democracy, Education, Human Rights, Teaching.*

INTRODUCTION

The preamble to the UN Universal Declaration of Human Rights [1] states that the rights contained in the declaration should be protected through education and training. The declaration further states that the aim of education should be the full development of the individual and the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms. In order to achieve this, human rights should be taught both at school and in higher education.

Higher education institutions occupy a distinctive position in the development of society. The interconnection between the university and the defence of democracy was underscored in the 2006 Council of Europe Declaration on Higher Education and Democratic Culture. [2] This declaration asserted that higher education should serve to reflect and contribute to the advancement of democratic processes within society, the establishment of accountability structures, and the practice of active democratic citizenship. This

is reflected in the promotion of human rights, mutual respect for members of society, social justice, dialogue and peaceful conflict resolution, which is also in line with the UN Sustainable Development Goals. [3] Over time, the concept of civil society, community participation, democratic education, democracy and citizenship have become increasingly prevalent.

It is evident that the aforementioned developments were preceded by a series of challenges that emerged during the course of societal evolution. The twentieth century witnessed the culmination of these developments, as evidenced by the documents that were established at that time, including the European Charter of Human Rights and the Charter of Fundamental Human Rights.

Consequently, the protection of human rights and the rule of law have become the foundation for maintaining freedom, justice and universal peace in the world. This has naturally led to the prioritisation of public awareness and human rights education.

A variety of experiences have been documented in this regard. A number of manuals and methodological guidelines have been developed, which are utilised in the educational process. The topic of human rights education is a central theme in higher educational institutions in Georgia. This primarily concerns legal programmes and their content, although it has also been demonstrated to be beneficial to teach human rights in European studies programmes.

MATERIAL AND METHOD

It is our contention that the majority of researchers experience a sense of dissatisfaction upon completion of their work, largely due to the disparate nature of the literature searched and utilized. However, We conducted a thematic and qualitative analysis of the available literature in order to examine the issue in question. The works of specific authors and the analysis of monitoring of the educational process implemented in the higher education institution in terms of achievement of course outcomes, relevance of programme objectives and outcomes, and achievement of programme objectives were all subject to study (It should be noted that such monitoring is conducted on a semester-by-semester basis following the conclusion of the course of study. The monitoring of programme learning outcomes is conducted on a cyclical basis, with the last cycle occurring once every four years). In order to gain a deeper understanding of specific aspects of my research topic, I consulted manuals and articles available on electronic resources. These resources provided clear definitions of the importance of teaching, methods, content and achievement of results.

RESULTS AND DISCUSSIONS

We should agree with Felisa Tibbitts' view that under the Human Rights Based Approach (HRBA), "higher education institutions are duty bearers and therefore have obligations to work within a human rights frame in all of its operations. Both human

rights law and the human rights-based approach (HRBA) extends beyond what has been called the 'civic mission' of the university, or merely engagement in society. HRBA views such engagement as purposefully oriented towards longer-term aim of social justice". [4, p.4] Although we may encounter objections here, we also share the opinion that HRBA means that the university explicitly embraces its role in improving the arc of social justice across all of its ways of working.

In such a situation, the teaching of human rights in universities becomes a particularly pertinent and engaging topic. Indeed, universities promote rights-based principles in their organisational structure, processes and procedures, including non-discrimination, dignity and accountability. This empowers all members and partners of the university community. [4, p.9]

In this way, the university itself is seen as a participant in strengthening the role of human rights. This time, however, the aim of our study was not to examine universities as contributors to 'Diversity, Equity and Inclusion' (DEI) in higher education, but to present this role in the context of the university's realisation of its core mission, namely the teaching of human rights through courses included in educational programmes, special educational courses and/or even with non-formal education components. It should also be borne in mind that "Human rights education can be defined as a way to build and strengthen human rights knowledge as well as the required attitudes and skills, [5, p.8] This is also confirmed by the UN Declaration on Human Rights Education and Learning, adopted by the UN Assembly on 19 December 2011, [6] a number of activities are also organised under the auspices of the UN.

We are the authors of the Bachelor programme of European Studies at Caucasus University [7] From its inception, we have considered the inclusion of human rights as a core component of the curriculum, given the fundamental principles enshrined in the European Union's founding values, including the rule of law, equality and human rights.

The course is comprised of two principal sections. The initial section entails a discussion of fundamental human rights standards and their influence on democratic processes within the state. Additionally, the role of legal and political institutions in the protection of rights, particularly the bodies operating within the UN system and the Council of Europe, is also examined.

Part Two examines and analyses the specific rights guaranteed by the European Convention on Human Rights and other international treaties, namely the right to life, the prohibition or punishment of torture, inhuman treatment, the right to liberty and security, and the right to a fair trial. The course examines a number of fundamental rights, including freedom of religion, freedom of expression, assembly and association, non-discrimination, the right to property and the right to free elections. It also considers relevant European and international standards, as well as case law of the European Court of Human Rights.

The objective of the aforementioned course is to equip students with an understanding of pivotal international instruments of national and international human rights

law, along with the mechanisms that safeguard these rights, the standards that govern them, and the manner in which these mechanisms are operationalised in practice. It is also worthwhile to examine the significance and impact of the activities of international organisations in the field of human rights protection. Naturally, the teaching of all these specific issues provides students with an opportunity to apply their acquired knowledge. Of course, achieving results depends on using the right teaching methods.

Many interactive learning strategies can be used to teach human rights, but not all methods are suitable for all types of audiences, so teachers need to be flexible and adapt teaching methods as needed. In 1995, Professor David McQuoid-Mason of the University of Natal published a paper in which he proposed a number of innovative teaching methods, including brainstorming, case studies, debates, field trips, games, group discussions, lectures, and open-ended questioning. The aforementioned methods were employed in the classroom setting, including stimulus, question and answer, role-playing, simulations, small group discussions, participant presentations, values clarification, visual aids, exhibitions, theatre, print and electronic media. The meaning of each method was elucidated, and it was noted that the essentials of learning are the same. The most successful training methods include hands-on interactive exercises.[8, p.2]

In the teaching of human rights, the lecturer employs a variety of methods, including oral instruction, book work, and written work in the form of essays, case studies, and other written assignments. Furthermore, all lectures provide an opportunity for the utilisation of demonstration and discussion/debate methods. It is evident that the high quality of the discipline is attributable to the lecturer's expertise in human rights, the effective utilisation of this expertise and the establishment of a clear link to national, regional and international human rights instruments. This serves to reinforce the importance of studying human rights, while also facilitating the application of human rights knowledge in practice, thereby contributing to the formation and promotion of a universal culture of human rights.

In the context of human rights education, students are confronted with a series of pivotal inquiries.

1. The concept of human rights, basic standards. Legal institutions for the protection of human rights in the UN system and the Council of Europe.
2. Important aspects of the European Convention on Human Rights
3. The right to life.
4. The prohibition or punishment of torture, inhuman or degrading treatment.
5. The right to liberty and security of person; Article 5 of the European Convention on Human Rights.
6. The right to the protection of private and family life, as set forth in Article 8 of the European Convention on Human Rights.
7. The right to assemble and demonstrate. This is set forth in Article 11 of the European Convention.

8. Freedom of religion and belief. This is set forth in Article 9 of the European Convention.
9. The right to freedom of expression is enshrined in Article 10 of the European Convention.
10. Prohibition of discrimination and minority rights. This is set out in Article 14 of the European Convention and in Additional Protocol 12 to the Convention.
11. The right to property is enshrined in Article 1 of the First Additional Protocol to the European Convention. The right to education is similarly protected in Article 2 of the same Protocol.

The forms and criteria for assessing knowledge demonstrate that students have acquired an understanding of the principles and institutions of national and international law that protect human rights. They are able to identify important international instruments of national and international law and mechanisms for the protection of rights. Furthermore, they are able to link their knowledge of these mechanisms with practical applications. With appropriate knowledge and logic, they are able to create a project and demonstrate their ability to analyse this area. They learn to act in the specified field in accordance with ethical principles. The results achieved are undoubtedly facilitated by the literature employed in the teaching process, including Alastair Mowbray, Cases and Materials on the European Convention on Human Rights - latest adition [9], which is worthy of note despite its age. so various electronic resources are actively used, which offer relevant material for teaching the subject. It is also encouraging to observe that, in recent years, examples of Georgian cases have been included in the lecture course, as well as in textbooks by Georgian authors, in the discussion of judgments of the European Court of Human Rights. [10]

CONCLUSIONS

In addition to the aforementioned outcomes associated with the course curriculum, it is evident that students are demonstrating a growing inclination towards pursuing a more comprehensive understanding of the subject matter pertaining to human rights. This is exemplified by a particular phenomenon. A review of the European Studies programme's history reveals a growing demand for research papers in this field. To illustrate, bachelor theses have been prepared on the following topics: gender discrimination in labour relations and problems in Georgia; dynamics of protection of prisoners' rights in the penitentiary system of Georgia (compared to European standards); independence of justice as a condition for Georgia's accession to the European Union – the context of implementation of EU recommendations; guarantees of freedom of speech in Georgia – European perspective. The study of such topics is of great importance in Georgia from two perspectives: firstly, in terms of human rights, and secondly, in relation to a key priority identified by the European Commission. The objective is to enhance the protection of human rights within the country, including the implementation of an ambitious strategy to safeguard human rights and guarantee freedom of assembly and expression. In parallel with technological advancement, particularly in the fields of medicine and

genetic sciences, an increasing number of issues have emerged from a human rights perspective. The manipulation of human genes, tissue and organ transplants poses risks, and the human rights of all individuals are at stake in response to these developments.

REFERENCES

1. The Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 2015. Disponibil: https://digitallibrary.un.org › human-rights-booklet/pdf [Accesat: 05.07.2024].
2. Higher and Democratic Culture: Citizenship, Human Rights and Civic Responcibility, Council of Europe, 2026. Disponibil: https: //rm. coe. Int/pdf [Accesat: 05.07.2024].
3. United Nations Sustainable Development Goals. Disponibil: https://sdgs.un.org/goals [Accesat: 05.07.2024].
4. Tibbitts, F. *Human Rights – Based Approach Handbook for Higher Education*, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, 2022, 42 p. ISBN 978-91-86910-52-5.
5. *The Human Rights Education Toolbox,* The Danish Institute for Human Rights, 2012, 129 p. ISBN 978-87-91836-60-2 .
6. United Nations Declaration on Human Rights Education and Training, 2011. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/11-united-nations-declaration-human-rights-education-and-training-2011 [Accesat: 05.07.2024].
7. Caucasus University, European Studies Bachelor Program. Disponibil: https://cu.edu.ge/ka/schoolss/csh/programs-csh/undergraduate-csh/csh-bach [Accesat: 7.07.2024].
8. McQuid-Mason, D. Methods of Teaching Human Rights. In: Salzburg Workshop Curriculum Design Materials Files. 2007, p. 22. Disponibil: https://health-rights.org/index.php/cop/item/methods-of-teaching-human-rights [Accesat: 4.07.2024].
9. Collections of judgments of the European Court of Human Rights. Disponibil: https://www.coe.int/ka/web/tbilisi/the-european-court-of-human-rights [Accesat: 01.07.2024].
10. Mowbray, A. *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights.*Oxford University Press, 2012. 936 p. ISBN: 9780199577361.
11. Korkelia, K., Kurdadze, I., *International Law of Human Rights with Emphasis on the European Convention on Human Rights (in Georgian),* 2004, 244 p. ISBN 99928-0-824-1.
12. HRE and its Connection with EDC. Available: https://www.living-democracy.com/textbooks/volume-1/part-1/unit-3/chapter-2/ [Accessed: 3.07.2024]
13. Tchelidze. G., Kardava. E., Bragvadze. Z., *European Association Process in Georgia,* Caucasus University Publishing House, 2020. 54 p., ISBN: 978-9941-9702-5-2.

ENHANCING CONSUMER RIGHTS THROUGH THE INTEGRATION OF DIGITAL TOOLS IN THE EUROPEAN PUBLIC SPHERE

ÎMBUNĂTIREA DREPTURILOR CONSUMATORILOR PRIN INTEGRAREA INSTRUMENTELOR DIGITALE ÎN SFERA PUBLICĂ EUROPEANĂ

CZU: 341.231.14:366.5:004 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.36**

Olesea PLOTNIC,
ORCID: 0000-0001-9368-7806
e-mail: plotnicolesea.aum@gmail.com
Moldova State University

Summary. *Effective consumer protection policies are essential for the proper and efficient functioning of the single market. The European public sphere must ensure consumer rights vis-à-vis traders and provide enhanced protection by leveraging digital tools, particularly for consumers as vulnerable parties in contractual agreements. Robust consumer protection regulations can significantly improve market outcomes, contributing to fairer markets and higher quality information dissemination, which in turn supports better environmental and social market outcomes. Empowering consumers and safeguarding their safety and economic interests have become central objectives of EU policy.*

This paper aims to outline a series of progressive steps necessary for prioritizing consumer rights protection within any country's economy. It offers an in-depth analysis of the importance of digital tools in safeguarding consumer rights, examining effective consumer protection legislation, enforcement institutions, and redress systems. The study focuses on evaluating and comparing consumer protection norms within the legal framework, aiming to identify relevant digital tools for the European public sphere. Additionally, the research investigates the application of legal provisions in the context of measures taken by authorities in response to consumer rights violations, emphasizing the transition from traditional to digital tools for consumer rights empowerment. The paper concludes by identifying various informal digital consumer protection tools that, while not directly regulated by law, are rapidly evolving alongside technological advancements.

Keywords: *consumer rights, digital tools, European public sphere, network, online dispute resolution.*

INTRODUCTION

Currently, the majority of consumers may not be aware of their legal rights and the procedures for filing complaints with state bodies responsible for consumer protection, particularly through digital tools. This deficiency in awareness can be attributed to several factors, including limited access to information, inadequate education and awareness campaigns, and a lack of trust in the efficacy of state institutions. To address this issue, it is imperative for governments and organizations to enhance consumer education and ou-

treach efforts, provide clear and accessible information on consumer rights and the complaints process, and establish effective mechanisms for resolving consumer grievances.

The relevance of this research topic stems from the necessity to protect consumers who have been adversely affected in their dealings with professionals. These professionals often have the backing of legal teams or marketing consultants that promote products and services through unfair commercial practices or abusive contractual terms in standard contracts. Recently, consumers face increasing risks of deception or harm due to various socio-economic factors, including the proliferation of standard contracts, the growth of e-commerce, the extensive circulation of goods and services, and the expansion of international tourism and communication technologies. Additionally, modern advertising and marketing techniques contribute to the rise of consumer disputes. Thus, a scientific analysis of the role of public administration in consumer protection mechanisms is crucial, both theoretically and practically.

A significant issue for many countries, particularly for the Republic of Moldova (Moldova), a non-EU country, is the economic turmoil experienced in 2022, marked by unprecedented inflation and rising energy prices. The beginning of 2022 appeared promising for Moldova's economy post-COVID-19 restrictions. However, the situation deteriorated dramatically with Russia's military invasion of Ukraine, leading to an influx of refugees from the neighboring country. The Moldovan government and citizens mobilized to gather financial resources to aid the refugees. The outlook for 2023 remains bleak, with the war in Ukraine and the energy crisis driving inflation above 30% and causing price surges across all products and services. Consequently, the Moldovan government has had to prioritize crisis response and consumer support over economic development, focusing on an economy that benefits people (consumers) irrespective of nationality, with a particular emphasis on empowering consumer rights through the promotion of digital tools for a European public space.

The proposed research aims to align state efforts in promoting digital tools to enhance consumer trust in state protection mechanisms, which play a crucial role in safeguarding consumers' legitimate interests. In 2023, with the establishment of a new government, the Ministry of Economy in the Republic of Moldova was reorganized into the Ministry of Economic Development and Digitalization. This central body is now authorized to promote state policy in economic affairs and to coordinate the economic development of Moldova, particularly focusing on the digitalization of public services for consumers and professionals.

DATA AND METHODOLOGY

The current research is a comparative work, as it describes, analyses and interprets information, in this case a set of norms belonging to the legal consumer protection system, to identify the relevant digital tools for a European public space, as well as the applicability of legal provisions in the context of measures undertaken by authorities in relation to violation of consumer rights. The research appears to be interdisciplinary in

nature, drawing on legal, economic and technological expertise to better understand how consumer protection norms can be enforced in an increasingly digital world. Overall, the research is aimed at identifying ways to improve consumer protection in the context of rapidly evolving technology and changing legal landscapes. By analyzing and interpreting existing norms, and identifying relevant digital tools and legal provisions, the research can help and inform policy decisions and regulatory frameworks that better protect consumers in Moldova, taking into consideration best practices from Europe. Hence, this brief identifies the necessary transformations and provides guidance to undergo them, highlighting among the most significant: adopting a rights-based approach, countering the digital divide, increasing transparency over the internet, enhancing data security and protection.

The subject is analyzed from the point of view of effective consumer protection digital tools, enforcement institutions and the doctrinal approach of both national and international authors. The article provides initially the importance of protecting the consumer by fostering digital tools and advances with European consumer protection digital instruments**.** In addition, this type of research involves analyses and comparing data from different sources to draw conclusions and make recommendations. During the writing process, various research methods were used, particularly theoretical and practical ones, including:

a) analysis, by dividing the topic into paragraphs and subparagraphs, making references to legal doctrine and EU and national regulations;

b) synthesis, by identifying the special features of special concepts, tracking the development of effective consumer protection legislation, enforcement institutions and redress systems by fostering digital tools.;

c) deduction, by making conclusions on the basis of the researched material and presenting the personal point of view on the subject under the current research;

d) classification, by dividing certain categories into different groups depending on various criteria, which allowed us to research each of them in more detail;

e) analogy, by using and comparing different institutions, as well as the rules of law in different states, which makes it possible to identify similar and distinctive features;

f) observation - by observing the statistical data, the dynamics of effective digital tools for consumer protection;

g) comparison, by comparing the level of legal regulation of the institution for consumer protection in the national legal system of the Republic of Moldova, with the legal regulation of this institution abroad.

LITERATURE REVIEW

A large number of studies proposals and opinions have already been produced on effective consumer protection legislation, enforcement institutions and redress systems by fostering digital tools [26]. Usually, a classic protection is based, in particular, on submission of a written complaint to the professional for the consumer damage caused,

or in general to the competent authority for the resolution of the consumer's complaint, in this sense state control tools being applied by preventing, ascertaining and sanctioning the violation of consumer rights.

European Council's Strategic Agenda for 2019-2024, the Political Guidelines is focused on six headline ambitions for Europe for five years, three of priorities being focused on digital age, economy and citizens' values [19]:

(**1**) **An economy that works for people**: a unique European social market economy, it is what allows the economies to grow – and what drives poverty and inequality to fall. It ensures that social fairness and welfare come first. Strengthening the social market economy is acutely important at a time when the states are redesigning the way of industry and of economy work.

(**2**) **A Europe fit for the digital age:** Digital technologies, especially Artificial Intelligence (AI), are transforming the world at an unprecedented speed. They have changed how we communicate, live and work. They have changed our societies and our economies.

(3) Promoting our European way of life: A Europe that protects must also stand up for justice and for values, including for consumer protection rights as „consumers are all us" [5]. Nowhere is this more important than when it comes to the respect of the rule of law in relationship with consumers. Ensuring the respect of the rule of law is a primary responsibility of each Member State.

However, as the Court of Justice has recently confirmed, we have a common interest in resolving problems. Strengthening the rule of law is a shared responsibility for all EU institutions and all Member States. To set the Union and its partners on the road to recovery and prepare for the transitions, four of the policy objectives are oriented on the economy that works for the citizens, for 2020-2024, as follows:

1. to ensure a full recovery from the COVID-19 pandemic
2. to maintain the EU's global leadership in fighting climate change;
3. to make the economy more resilient and robust;
4. to strengthen the EU's role as a global actor.

According to the EU-Moldova Association Agreement (AA), signed in 2014, namely Title IV, one of the areas focuses in particular on Consumer Protection (Chapter 5) [2]. Enhanced cooperation should improve the administrative and regulatory framework for both EU and Moldovan businesses operating in the EU and in the Republic of Moldova, and should be based on EU policies, taking into account internationally recognized principles and practices in this field. To this end, the EU and Moldova will cooperate especially to:

(a) aiming at the approximation of consumer legislation, based on the priorities in Annex IV to this Agreement, while avoiding barriers to trade for ensuring consumers' real choices;

(b) promoting exchange of information on consumer protection systems, including consumer legislation and its enforcement, consumer product safety, including market

surveillance, consumer information systems and tools, consumer education, empowerment and consumer redress, and sales and service contracts concluded between traders and consumers;

(c) promoting training activities for administration officials and other consumer interest representatives; and

(d) encouraging the development of independent consumer associations, including non-governmental consumer organizations (NGOs), and contacts between consumer representatives, as well as collaboration between authorities and NGOs in the field of consumer protection.

IMPORTANCE OF PROTECTING THE CONSUMER BY FOSTERING DIGITAL TOOLS

To consume is most often to contract. The purpose of consumer law is to protect parties in a situation of obvious weakness in the face of informed professionals, a situation accentuated by the fact that the former contract for their private needs. The search for protection of the economically weak is a necessity for consumer law. In reality, doctrine and case law have long sought to protect the economically weak through the application of concepts or legal mechanisms pertaining to the general theory of obligations [17]. The participants in consumer relations are always in a position of inequality: on the one hand there is the "strong side", i.e. the professional, and on the other hand there is the "weak side", i.e. the consumer [4, 5,6,17]. The adoption of specific digital tools for consumer protection was premised on reality, when the consumer finds himself in a situation of triple inferiority to the professional. Today this need for consumer protection as a weaker contracting party by fostering digital tools can be motivated by:

a) technical inferiority, first of all, in the sense that the professional always knows better than the consumer the characteristics, qualities, defects or methods of use, of the products or services that he offers on the market. The professional could then be tempted to take advantage of his superiority to advise him of a good or service more in line with his own interests than with the real needs expressed by the consumer;

b) economic inferiority, then, because the professional, on the one hand, can use advertising to attract customers, possibly without real need and, on the other hand, always has more means to assert his rights in the event of a dispute;

c) legal inferiority, finally, because, without even insisting on the fact that consumers are generally unaware of their rights, in their relations with them, professionals most often resort to pre-drafted standard contracts to their exclusive advantage; membership contracts that consumers are led to sign, without any possibility of having the terms modified and without even, most of the time, having had the opportunity to read the content [4, 5,6,17].

This inferiority is most often embodied in the adhesion contracts imposed on consumers [13,26]. The economic, technical and legal inequality between the two contracting parties is the permitted situation that explains the spirit of the entire consumer protection

legislation, which cannot be other than that of redressing the imbalance existing at the time of the conclusion of the contract or arising from the conclusion of the contract, by regulating some rules that counterbalance the ratio of power, acting in favor of the consumer and, in this way, determining a legal imbalance in the opposite direction.

European consumer protection measures aim to protect the health and safety, as well as the economic and legal interests of European consumers, regardless of where they live, travel or shop in the EU. EU provisions cover both physical transactions and e-commerce and contain rules of general applicability accompanied by provisions targeting specific products, including medicines, genetically modified organisms, tobacco products, cosmetics, toys and explosives.

CONCLUSIONS

In summary, ensuring compliance with consumer rights is critical for protecting consumers and maintaining a fair and transparent marketplace. The EU has established a network of national authorities responsible for enforcing consumer protection legislation, providing a framework for cooperation and information exchange to combat breaches of consumer protection legislation. The EU has established various mechanisms to provide consumers with information and advice on their rights and how to make informed choices when purchasing goods and services. These digital tools help to promote consumer confidence, protect consumers from fraud and scams, and ensure that consumers can seek redress when their rights are violated.

Acknowledgement: *Acknowledgement: The authors acknowledge the co-financed support by the European Commission, European Education and Culture Executive Agency (EACEA), Chair Jean Monnet on EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution / Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of European Union or European Commission (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.*

REFERENCES

1. Administrative Code of the Republic of Moldova no. 116 of 19-07-2018 Published: 17-08-2018 in Official Gazette No. 309-320 art. 466
2. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part, OJ L 260, 30.8.2014, p. 4–738
3. Beauchard J. 1996. Droit de la distribution et de la consommation. Paris: PUF
4. Bourgoignie T. 1982. L'accès des consommateurs au droit et à la justice: les

défis du marché unique, REDC n° 3, 1992, p. 120; GHESTIN J., L'utile et le juste dans les contrats, D. 1982, chr. p. 1
5. Calais-Auioy J. 1990. Le projet français de Code de la consommation. RED consom. 1990, 179
6. Calais-Auloy J. and Temple H. 2010. Droit de la consommation, 8em édition, Dalloz, Paris
7. Cojocaru V. and Plotnic O. 2013. Clauzele abuzive în contractele de consum, CEP USM, Chişinau
8. Commission Recommendation 98/257/EC of 30 March 1998 on the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes (Text with EEA relevance)
9. Council Decision of 28 May 2001 establishing a European Judicial Network in civil and commercial matters, OJ L 174, 27.6.2001, pp. 25–31
10. Council Resolution of 25 May 2000 on a Community-wide network of national bodies for the extra-judicial settlement of consumer disputes, OJ C 155, 6.6.2000, p. 1–2
11. Decision no. 20/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 8 December 2003 establishing a general framework for financing Community actions in support of consumer protection policy for the years 2004-2007Text with relevance for the EEA. OJ L 5, 9.1.2004, pp. 1–7
12. Dereuw F. 1910. De la nature juridique des contrats d'adhésion, RTD civ :, 1910, pp. 503-535
13. Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions with regard to the protection of consumer interests (codified version) Text with EEA relevance
14. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the alternative resolution of consumer disputes and amending Regulation (EC) no. 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Consumer ADR Directive), OJ L 165, 18.6.2013, p. 63–79
15. Law of Republic of Moldova no. 131 of 08-06-2012 regarding state control over the activity by entrepreneurs Published: 31-08-2012 in Official Gazette No. 181-184 art. 595
16. Paisant G. 2003. A la recherche d'un consommateur, La Semaine Juridique Edition Générale n° 13, 26 Mars 2003, I 121
17. Paisant G. 2011. L'utilité et le caractère du droit de la consommation, in « Les aspects juridiques de la protection des consommateurs dans l'Union européenne », Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius 2011, p. 19 s.
18. Plotnic O. 2010. Mecanismul de protecţie a consumatorilor în Republica Moldova: aspecte de drept comparat, Revista Naţională de Drept Numărul 11(122) / 2010 / ISSN 1811-0770, pag. 42-47

19. Political Guidelines for the next European Commission 2019-2024, by candidate for President of the European Commission Ursula von der Leyen
20. Regulation (EC) no. 2006/2004 of the European Parliament and of the Council of 27 October 2004 on cooperation between national authorities responsible for ensuring the application of consumer protection legislation («Regulation on cooperation in consumer protection»). Text with relevance for the EEA, OJ L 364, 9.12.2004, p. 1-11
21. Regulation (EU) 2018/1724 of the European Parliament and of the Council of 2 October 2018 establishing a single digital gateway to provide access to information, to procedures and to assistance and problem-solving services and amending Regulation (EU) No 1024/2012 (Text with EEA relevance.), OJ L 295, 21.11.2018, p. 1–38
22. Regulation (EU) no. 524/2013 of the European Parliament and of the Council of May 21, 2013 regarding the online resolution of consumer disputes and amending Regulation (EC) no. 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on SOL in matters of consumption), OJ L 165, 18.6.2013, p. 1–12
23. Thouvenin J.M. 1997. Personnes publiques, personnes privées investies d'une mission de service public et droit de la concurrence, Dalloz Affaires 1997
24. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), Rome, 1958
25. Trochu M. 1993. Les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs, D. 1993, chron. 315;
26. United Nations guidelines for consumer protection, published within United Nations Conference on Trade and Development, UNITED NATIONS, New York and Geneva, 2016, United Nations Guidelines for Consumer Protection (unctad.org)

EFICIENTIZAREA PRACTICILOR DE ARBITRAJ ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN ALINIEREA LA STANDARDELE STATELOR MEMBRE ALE UE PENTRU RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI

ENHANCING ARBITRATION PRACTICES IN MOLDOVA: LESSONS FROM EU MEMBER STATES' LEGAL FRAMEWORKS TO ACHIEVE HIGHER HUMAN RIGHTS STANDARDS"

CZU: 341.63:341.23:341.231.14 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.37**

Diana LAZĂR,
ORCID: 0000-0003-2615-203X
e-mail: di_lazar@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This paper investigates the enhancement of international arbitration practices in Moldova, focusing on aligning with EU standards to improve human rights observance. It addresses the challenges within Moldova's arbitration framework, such as legal inconsistencies and enforcement delays, and suggests adopting successful EU countries' models to advance its legal system. The international efficiency of the international commercial arbitration is a gateway to integrating both, justice and trade sectors of EU. The measures include legal framework improvements as well as interventions fostering capacity building and knowledge around international arbitration. This approach aims to foster a stable and attractive business environment through enhanced transparency, efficiency, and justice accessibility.*

Keywords: *international commercial arbitration, streamlining, standards, European Union.*
Cuvinte-cheie: *arbitraj comercial internațional, eficientizare, standarde, uniunea europeană.*

INTRODUCERE

În peisajul juridic internațional contemporan, arbitrajul comercial internațional se afirmă ca un instrument esențial pentru soluționarea eficientă și echitabilă a disputelor transfrontaliere. Oferind o alternativă agilă la soluționarea tradițională a litigiilor în instanțele naționale, acest mecanism de rezolvare a disputelor este îmbrățișat pe larg în comunitatea internațională a comercianților datorită flexibilității sale și capacității de a oferi soluții personalizate pentru nevoile specifice ale entităților comerciale globale. Convenția de la New York din 1958, ratificată de peste 160 de state, inclusiv Republica Moldova, precum și toate statele membre ale Uniunii Europene, subliniază universalitatea și acceptarea largă a arbitrajului ca formă preferată de justiție privată, garantând recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine cu un minim de intervenție statală și setând un standard de referință global și pan-european. Uniunea Europeană și statele sale membre dispun de unul din cele mai robuste sisteme de reglementare și implementa-

re a arbitrajului comercial internațional, care trebuie să devină un reper pentru Republica Moldova în procesul său de integrare europeană.

Un asemenea demers va conduce la asigurarea unui mediu de afaceri atractiv și sigur, care să poată stimula investițiile străine și să sprijine dezvoltarea economică durabilă, iar Republica Moldova ar putea să își întărească poziția ca hub regional pentru soluționarea litigiilor comerciale, alături de România și Ucraina, oferind astfel o garanție suplimentară pentru drepturile și interesele investitorilor internaționali, dar și beneficiind de competențele juriștilor din Republica Moldova atât în materie de drept cât și în materie lingvistică.

MATERIALE ȘI METODE

Studiul utilizează o abordare metodologică multidisciplinară, incluzând analiza comparativă a legislației naționale moldovenești și a reglementărilor internaționale în domeniul arbitrajului. Prin analiză sistematizare și generalizare, cercetarea identifică domenii de intervenție bazate pe standardele europene și propune direcții pentru stabilirea priorităților locale în Moldova, în contextul aderării la Uniunea Europeană și dinamizării comerțului transfrontalier.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Alinierea instituției arbitrajului comercial internațional și a practicilor subsecvente privind aceasta la standardele țărilor membre ale Uniunii Europene va transforma arbitrajul într-un instrument strategic pentru justiția comercială în Moldova, promovând principii de transparență, eficiență și acces la justiție. Astfel, nu doar că se va ralia Moldova la practicile europene și internaționale, dar se vor crea premisele necesare pentru un sistem juridic adaptat nevoilor secolului 21, contribuind direct la stabilitatea și predictibilitatea mediului de afaceri. Acesta este un pas esențial în procesul de integrare europeană și în fortificarea statului de drept în Republica Moldova, facilitând astfel accesul la mecanisme de rezolvare a disputelor conforme cu cele mai înalte standarde internaționale.

În Republica Moldova, cadrul legislativ ce reglementează arbitrajul comercial internațional este detaliat prin mai multe acte normative, care sunt, per general, armonizate sistemului global al instituției arbitrale și principiilor specifice acesteia. Prin dicotomia creată de Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional nr. 24-XVI și Legea privind arbitrajul nr.23-XVI din 22 februarie 2008 se formează, oarecum, un cadru specific instituției arbitrajului comercial internațional, alături de cel intern, fiind transpusă aproape *ad-literam* Legea-model UNCITRAL cu privire la arbitrajul comercial internațional. Acest context deschide oportunitatea de a implementa atitudini speciale în partea de instrumentare a procedurilor ce țin de arbitrajul comercial internațional, așa cum este cazul în unele state ale Uniunii Europene, cu precădere în Franța. Totodată, fiind semnatară a celor mai fundamentale tratate internaționale pentru instituția arbitrală, inclusiv Convenția de la New York din 1958 privind recunoașterea și execu-

tarea sentințelor arbitrale străine, Convenția de la Geneva europeană privind arbitrajul din 1961, Convenția privind reglementarea diferendelor legate de investiții între state și cetățenii altor state (Convenția ICSID), Republica Moldova afirmă angajamentul său la garantarea efectelor arbitrajului comercial internațional. Acestea sunt susținute, în mare parte, de normele Codului Civil și Codului de procedură civilă al Republicii Moldova.

Totuși, exista unele incoerențe și incompatibilități în dreptul național care contravin principiilor sistemului Convenției de la New York din 1958, cauzate de divergența termenilor utilizați și a impreciziei normelor naționale. În plus, studiile realizate arată că practica judiciară în domeniul arbitrajului dar și a recunoașterii și executării sentințelor arbitrale străine este destul de limitată în Republica Moldova[1, p.52]. Chiar dacă în zecile de cazuri înregistrate în ultimii ani în instanțele de drept comun se atestă o atitudine pro-arbitraj și pro-eficacitate a instanțelor naționale, totuși, se întâlnesc încă interpretări și aplicări eronate a normelor tratatelor internaționale în materie de arbitraj. Totodată, practica în domeniul arbitrajului comercial internațional este atât de restrânsă [2, p.20-21] încât se poziționează ca o excepție de la accepțiunea mai des-întâlnită în cadrul arbitrajului intern, ceea ce creează o transpunere a acestora și pe litigiile comerciale internaționale supuse soluționării. Se poate deduce, prin urmare, o cunoaștere limitată a specificului arbitrajului comercial internațional, a interacțiunii acestuia și dreptul național, inclusiv în materia eficacității sentințelor arbitrale străine și a standardelor Convenției de la New York din 1958, dar și privind ordinea publică, elementele de drept internațional privat, etc.

La nivelul Uniunii Europene, legislația privind arbitrajul comercial internațional este mai puțin centralizată, dat fiind că UE nu a emis directive sau regulamente care să reglementeze direct arbitrajul comercial internațional. Totuși, există mai multe instrumente normative care creează un context regulatoriu congruent, inclusiv:

1. Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I). Regulamentul are ca obiect stabilirea unor reguli uniforme privind conflictul de legi, asigurând predictibilitatea și coerența în alegerea legii aplicabile contractelor transfrontaliere, oferind astfel un cadru clar pentru contractele comerciale internaționale.
2. Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor extracontractuale (Roma II). Acest regulament stabilește norme uniforme pentru determinarea legii aplicabile în cazurile de delict, cum ar fi neglijența sau daunele, facilitând astfel gestionarea litigiilor transfrontaliere de natură non-contractuală în cadrul Uniunii Europene.
3. Directiva 2008/52/CE privind anumite aspecte ale medierii în materie civilă și comercială. Chiar dacă se concentrează pe mediere, această directivă încurajează utilizarea metodelor alternative de soluționare a litigiilor în UE, ceea ce se poate include și procedurile arbitrale.

4. Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (Bruxelles I reformat). Deși acest regulament se concentrează pe hotărârile judecătorești, principiile sale de recunoașterea și executarea pot oferi un cadru util pentru discuții legate de arbitraj, în contextul în care hotărârile arbitrale sunt tratate sub anumite aspecte în mod similar cu hotărârile judecătorești.
5. Regulamentul (UE) nr. 655/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 mai 2014 de instituire a procedurii pentru ordinul european de conservare a conturilor bancare în vederea facilitării recuperării transfrontaliere a creanțelor în materie civilă și comercială. Aceasta permite creditorilor să blocheze fonduri în conturile bancare ale debitorilor din alte state membre, asigurându-se că recuperarea datoriilor este mai eficientă în UE, facilitând astfel recuperarea creanțelor transfrontaliere în materie civilă și comercială.

Această politică europeană este sugestivă, *per se,* or evitând stabilirea unui cadru normativ comprehensiv specific pentru arbitrajul comercial internațional, se lasă reglementările acestei materii la discreția statelor membre și în concordanță cu convențiile internaționale[3, p.8]. Aceasta încurajează statele membre să asigure un standard minim de eficiență, grație tratatelor internaționale, dar totodată le încurajează să promoveze sisteme stimulatorii care vin să complementeze politica acestora în domeniul comerțului internațional sau să devină sedii preferate pentru arbitrajele comerciale internaționale.

Analiza diferitelor cadre juridice ale statelor membre UE evocă o diversitate în abordarea arbitrajului. Franța, de exemplu, este cunoscută pentru abordarea sa liberală, având una dintre cele mai favorabile reglementări arbitrale[4, P.8], care promovează Parisul ca un centru major pentru arbitrajul internațional. Acest liberalism se reflectă în modul în care legislația franceză facilitează procedurile de arbitraj, minimalizând intervenția judiciară în evaluarea și executarea deciziilor arbitrale. Codul civil al Franței susține dicotomia între reglementarea arbitrajului intern și cel internațional, care oferă un regim mult mai favorabil eficacității arbitrajului comercial internațional, chiar comparativ cu Convenția de la New York din 1958. În Suedia, abordarea arbitrajului este marcată de un cadru legislativ bine definit și de o tradiție de neutralitate și eficiență. Suedia este recunoscută ca fiind un centru important pentru arbitrajul internațional, datorită legii suedeze privind arbitrajul care oferă un proces simplificat și eficient, cu interferențe judiciare minime. De asemenea, Suedia găzduiește unul dintre cele mai prestigioase instituții de arbitraj, Institutul de Arbitraj de la Stockholm (SCC), care administrează o gamă largă de cazuri, inclusiv cele complexe de comerț internațional și investiții, fiind totodată de decenii o platformă de soluționare pentru litigiile în care părțile sunt din est și, respectiv, din vestul Europei. La fel, sistemele normative și setul de practici inveterate în arbitrajele internaționale din Olanda, sau Austria se poziționează drept central-europene, echilibrate dar cu un puternic accent asupra confidențialității și specializărilor în unele materii specifice, precum transporturile internaționale, construcții-montaj, etc. În contrast, alte state membre, precum Belgia, Italia, pot avea o practică mai nuanțată, impunând condiții

mai stricte pentru recunoașterea sentințelor arbitrale, totuși păstrând un cadru previzibil coerent tratatelor internaționale și principiilor arbitrajului comercial internațional.

În contextul Republicii Moldova, armonizarea legislației naționale cu directivele europene dar și standardele statelor europene în materia de arbitraj este esențială nu doar pentru integrarea în structurile europene, ci și pentru îmbunătățirea eficienței arbitrajului ca mijloc de acces la justiție. Moldova, ca stat parte la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este obligată să garanteze dreptul la un proces echitabil, un principiu fundamental care trebuie reflectat și în procedurile de arbitraj. Armonizarea legislativă și a practicilor ar crește transparența, predictibilitatea și accesibilitatea arbitrajului, consolidând statul de drept și încrederea investitorilor în mecanismele judiciare alternative. Or, arbitrajul, prin natura sa privată și procedurală specifică, trebuie să asigure că toate părțile implicate beneficiază de un proces echitabil și transparent, și dispun de toate garanțiile în acest sens. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în mai multe rânduri că toate părțile trebuie să beneficieze de un „proces echitabil”, așa cum este garantat de articolul 6, inclusiv în arbitraj. În cazul *Suovaniemi și alții vs. Finlanda*, CEDO a subliniat că, indiferent de natura privată a arbitrajului, statele trebuie să asigure că procedurile arbitrale respectă drepturile fundamentale ale părților, iar în decizia CEDO în cazul *Tabbane vs. Elveția* a ilustrat importanța accesului la justiție, stipulând că procedurile de arbitraj trebuie să fie accesibile și să nu impună obstacole disproporționale în calea accesului la un asemenea tribunal. În același registru, Înalta Curte a statuat că statele sunt obligate să asigure în mod previzibil recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, iar omisiunea în acest sens poate constitui violare a art.6(1)[5].

CONCLUZII

Transpunerea standardelor și bunelor practici consacrate în UE în domeniul arbitrajului internațional poate fi realizată atât prin ameliorarea cadrului normativ, dar și prin activități destinate fortificării instituției arbitrajului comercial internațional. În sens normativ, legislația Republicii Moldova în materie de arbitraj trebuie să excludă incoerențele terminologice între principalele acte normative, precum și o aliniere mai coerentă la standardele Convenției de la New York din 1958. Excluderea dicotomiei între legea cadru privind arbitrajul și Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional nu este o panacee, autorul fiind pentru menținerea unei legi speciale relative domeniului comerțului internațional, dar cu o aliniere și o coerență mai înaltă între actele normative în domeniu. Cele mai esențiale măsuri de impact vor ține, însă, de creșterea capacității și cunoașterii în materie de arbitraj internațional. Specializarea și formarea continuă a arbitrilor, inclusiv cu unele certificări ar putea servi drept măsură tranzitorie. Elaborarea unor compendii analizate a practicilor arbitrale, atât din Republica Moldova dar și ale altor instituții permanente de arbitraj, ar putea deveni instrumente de ghidare a specialiștilor în domeniu. La fel, activitatea de instruire a judecătorilor, avocaților, dar și a mediului de afaceri va complementa fortificarea instituției arbitrajului. Ghidurile internaționale

privind aplicarea Convenției de la New York, privind ordinea publică, confidențialitatea sau conflictele de interese, sunt doar câteva resurse utile pentru diseminare și utilizare pentru uniformizarea practicii arbitrale și a practicii judiciare [6]. Implementarea unui program de schimburi profesionale între arbitrii din diferite state membre, seminare și ateliere practice vor accelera împărtășirea celor mai bune practici și vor încuraja un standard uniform în cadrul arbitrajului internațional practicat în Europa.

Implementarea sistemică și coroborată a acestor propuneri pot contribui semnificativ la creșterea încrederii în arbitraj ca alternativă viabilă și eficientă la litigiul în instanță, sprijinind principiile de acces la justiție și de respectare a drepturilor omului, și vor accelera integrarea Republicii Moldova în spațiul Uniunii Europene, atât pe filiera sectorului justiției, cât și în cea a comerțului internațional și circuitului de mărfuri, servicii, valori și cunoștințe.

REFERINȚE

1. LAZĂR, D., Aspecte și particularități privind recunoașterea și executarea hotărârilor arbitrajelor comerciale internaționale pe teritoriul Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept,* Nr.10-12, p.43-54, 2019, ISSN 1811-0770
2. BERD, IDLO. *Evaluarea legislației și practicii arbitrale din Republica Moldova*. Chisinau, 2021, 90 p.
3. OJIEGBE Ch., *International Commercial Arbitration in the European Union. Brussels I, Brexit and Beyond.* Centre for Private International Law, University of Aberdeen, United Kingdom, 320 p.
4. FERARI F., ROSENFELD F. KEINER C. *Arbitrage commercial international, une approche comparative.* Paris:Editions A.Pedone, 2023. 340 p. ISBN : 978-2-233-01050-6
5. Hotărâre Curtea Europeană a Drepturilor Omului „*Ostapenko v. Ukraine*", 2007, p. 40-42; „*Marini v. Albania*", 2007, p. 130-135; „*Regent Company v.Ucraina*", 2008, p.59-60. În : http://hudoc.echr.coe.int/ [Accesat 7.07.2024.]
6. International Council for Commercial Arbitration (ICCA). *Ghidul ICCA pentru interpretarea Convenției de la New York din 1958*, 191 p. În: https://www.arbitration-icca.org/iccas-guide-interpretation-1958-new-york-convention. [Accesat 7.07.2024.] International Bar Association(IBA). *Principiile directoare cu privire la conflictele de interese în arbitrajul internațional,* 2014, 39 p., În: https://acica.org.au/wp-content/uploads/IBA_Guidelines/IBA-Guidelines-on-Conflict-of-Interest.pdf. [Accesat 7.07.2024.] International Law Association. *Raport Final cu privire la ordinea publică ca temei de refuz a executării sentințelor arbitrale străine.* 2002, 12 p. În: http://www.ila-hq.org/. [Accesat 7.07.2024.]

ASIGURAREA DREPTULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS, INCLUSIV LA AER CURAT PRIN REDUCEREA POLUANȚILOR ATMOSFERICI PERICULOȘI PENTRU SĂNĂTATEA UMANĂ

ENSURE THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT, INCLUDING CLEAN AIR, THROUGH THE REDUCTION OF AIR POLLUTANTS HARMFUL TO HUMAN HEALTH

CZU: 341.231.14:502.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.38**

Olesea PLOTNIC,
ORCID: 0000-0001-9368-7806
e-mail: plotnicolesea.aum@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Natalia ZAMFIR,
ORCID: 0000-0001-6023-7091
e-mail: natalia.zamfir@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *On 28 July 2022, the United Nations (UN) General Assembly voted unanimously to declare the right to a clean, healthy and sustainable environment a universal right for all. Through this historic resolution, the UN General Assembly affirms that every inhabitant of the planet has the right to a healthy environment, including clean air, clean water and a stable climate. This resolution could empower citizens in many countries to use human rights law to challenge environmental inaction and harmful policies.*

The purpose of this article is to evaluate the alignment of national legislation with EU standards in ensuring the quality of atmospheric air to avoid negative impacts on human health. These measures include: developing the legal framework to achieve air quality levels by establishing national commitments to reduce anthropogenic emissions of sulfur dioxide (SO_2), nitrogen oxides (NO_x), non-methane volatile organic compounds (NMVOCs), ammonia (NH_3), and fine particulate matter ($PM_{2.5}$); transposing Directive (EU) 2016/2284 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants; developing a national air pollution control program that will include political and legal measures to ensure the reduction of atmospheric pollutant emissions; and developing and reporting emission inventories, national emission forecasts, and informative inventory reports for atmospheric pollutants.

Keywords: *right, air quality, healthy, air pollution, emissions.*

INTRODUCERE

La data de 28 iulie 2022, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite (ONU) a votat în unanimitate decizia de a declara dreptul la un mediu curat, sănătos și durabil ca un drept universal pentru toți[1]. Prin această rezoluție istorică, Adunarea Generală a ONU afirmă că fiecare locuitor al planetei are dreptul la un mediu sănătos, inclusiv la aer curat, apă curată

și o climă stabilă. Această rezoluție ar putea permite cetățenilor din multe țări să conteste inacțiunile și politicile dăunătoare mediului în baza legislației privind drepturile omului.

Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), poluarea atmosferică constituie cel mai mare risc legat de mediu pentru sănătatea umană. În fiecare an, în UE, acest tip de poluare cauzează în jur de 400 000 de decese premature, iar costurile legate de sănătate se ridică la sute de miliarde de euro. Populația din zonele urbane este expusă la acest risc în mod deosebit [2].

În pofida unei tendințe descendente în UE în ultimii ani, nivelurile emisiilor rămân cu mult peste standardele recomandate. Reducerea poluării aerului este indispensabilă pentru protejarea sănătății umane, având un impact direct asupra populației, mediului înconjurător și climei. Mai mult, poluanții atmosferici emiși într-o țară pot fi transportați ușor în atmosferă pe distanțe lungi, astfel calitatea aerului în alte țări, poate fi afectată grav.

În UE, poluarea aerului cauzează în medie peste 1 000 de decese premature pe zi, un număr de peste zece ori mai mare decât numărul de decese cauzate de accidente rutiere [2].

Republica Moldova se clasează printre țările cu cea mai înaltă rată a mortalității generale în regiunea europeană, determinată de bolile netransmisibile. Datele studiului „Accesul populației la serviciile de sănătate din anul 2021" indică faptul că fiecare a treia persoană (31,1%) suferă de cel puțin o boală cronică, iar fiecare a doua persoană dintre acestea suferă de cel puțin două boli cronice [3].

Aerul poluat este al doilea factor de risc pentru bolile netransmisibile. Riscurile sunt cauzate de concentrații ridicate de PM_{10} și $PM_{2,5}$, NO_2, CO. Conform Agenției de Mediu, concentrația media anuală de NO_2 în mun. Chișinău constituie 0,05 mg/m^3, față de valoarea admisă de 0,04mg/m^3, din această cauză populația este expusă unui risc sporit, comparativ cu alte localități, de boli respiratorii și boli ale sistemului sangvin.

MATERIALE ȘI METODE

Poluarea aerului este determinată de prezența anumitor poluanți în atmosferă la niveluri care afectează în mod negativ sănătatea umană și mediul înconjurător.

Poluarea aerului are efecte adverse majore asupra sănătății umane şi poate cauza prejudicii mediului înconjurător ca întreg ecosistem. Oxizii de azot (NO_x) și particulele fine în suspensie ($PM_{2,5}$) sunt poluanți care afectează cel mai grav sănătatea umană. Expunerile pe termen lung la acești poluanți variază ca gravitate și impact, de la efectele minore asupra sistemului respirator până la decesul prematur. De exemplu, pulberile fine în suspensie ($PM_{2,5}$) din aer reduc speranța de viață cu peste opt luni.

Principalele efecte ale poluării aerului asupra mediului sunt:

Eutrofizarea – un exces de substanțe nutritive din sol sau apă, care cauzează adesea „înflorirea algelor" în corpurile de apă și poate duce în cele din urmă la epuizarea oxigenului din apă, cu impact asupra ecosistemelor și biodiversității;

Acidificarea – o modificare a nivelului pH-ului solului, cauzată în principal de compuși de sulf și azot, dăunând plantelor și animalelor de uscat și de apă;

Deteriorarea vegetației cauzată de ozonul troposferic, care afectează celulele plantelor și capacitatea de creștere a acestora, ducând la reducerea randamentelor culturilor agricole, pădurilor și ecosistemelor.

Precipitațiile acide – determinate de prezența în atmosferă a oxizilor de sulf și azot (SO_2 și NO_2), care în prezența vaporilor de apă se transformă în acizi foarte toxici (acidul sulfuric și acidul azotic). Aceste substanțe fac parte din emisiile industriale și gazele de eșapament de la automobile.

Smogul – este un tip de poluare a aerului atmosferic caracteristic orașelor mari. Componența smogului este alcătuită din ozon, oxizi de azot și sulf, diverși compuși organici de natură peroxidă.

Precipitațiile acide și smogul exercită un impact negativ nu doar asupra sănătății umane și a biosferei, ci și asupra clădirilor și diferitelor structuri create de om.

Principala sursă de poluare a aerului în orașe rămâne a fi transportul. Emisiile de la sursele mobile (care alcătuiesc 86,2% din volumul sumar al substanțelor nocive emise în aerul atmosferic) conțin cantități mari de hidrocarburi, oxizi de carbon, azot, sulf, etc., în funcție de calitatea combustibilului, condițiile tehnice ale vehiculelor, numărul de unități de transport exploatate, etc. [4].

De menționat că, din cauza creșterii numărului de vehicule de la an la an (în anul 2011 erau înregistrate 647 mii de unități de transport, în anul 2021 – 931 mii de unități), inclusiv a vehiculelor vechi, respectiv se observă o tendință de creștere a cantității emisiilor de noxe, ceea ce poate genera nivele critice de poluare a aerului cu consecințe grave sub aspect socio-economic și ecologic, care necesită măsuri de prevenire și diminuare a poluării [5].

Din numărul total de unități de transport înregistrate care circulă pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv transportul urban, o proporție semnificativă (35%) revine mijloacelor de transport cu motor care utilizează motorina în calitate de combustibil.

Autovehiculele care funcționează pe bază de motorină generează cele mai ridicate niveluri de oxizi de azot și poluează aerul cu particule fine *(*PM) în proporție de 30-50 de ori mai mult decât cele ce funcționează pe bază de benzină. Totodată, motoarele diesel emit peste 90% din emisiile de pulbere în suspensie PM.

Arderea combustibililor fosili a dus la eliberarea în atmosferă a unor cantități enorme de dioxid de carbon și alte gaze poluatoare. De asemenea, creșterea continuă a numărului de vehicule influențează negativ asupra calității *aerului* atmosferic, iar dezvoltarea intensivă a agriculturii a determinat acumularea unor cantități mari de metan și oxizi de azot.

Politica și legislația UE privind aerul atmosferic impun îmbunătățirea semnificativă a calității aerului, astfel încât aceasta să se apropie de calitatea recomandată de Organizația Mondială a Sănătății. Pentru a atinge acest obiectiv, este necesară intensificarea eforturilor în vederea reducerii poluării aerului, minimizându-se astfel impactul asupra sănătății oamenilor, a ecosistemelor și a biodiversității.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Republica Moldova, ca țară care a ratificat Convenția de la Geneva privind poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi (CLRTAP) [6] și Protocolul EMEP, Protocolul privind metalele grele, Protocolul privind poluanții organici persistenți, Protocolul de la Gothenburg privind combaterea acidifierii, eutrofizării și depozitării ozonului în stratul inferior al atmosferei, semnând Acordul de Asociere RM-UE, este obligată să implementeze normele internaționale și să transpună *acquis*-ul Uniunii Europene. În conformitate cu cap. IV „Mediul înconjurător'' din Acordul de Asociere [7], obligația RM este de a transpune prevederile Directivei CE 2001/81 privind plafoanele naționale de emisie pentru anumiți poluanți atmosferici, care a fost abrogată și substituită prin Directiva UE 2016/2284 privind reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici [8].

Pe data de 23 iunie 2022, Republica Moldova a marcat un moment istoric prin obținerea statutului de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană. Acest statut nu numai că reafirmă angajamentul țării către transpunerea *acquis*-ului Uniunii Europene, dar și subliniază importanța implementării angajamentelor ca fundament al progresului și integrării europene.

La moment, există un temei juridic pentru asigurarea dreptului la un mediu sănătos, inclusiv la aer curat, prin Art. 37 al Constituției Republicii Moldova, Legea nr. 1515/1993 privind protecția mediului înconjurător și Legea nr. 98/2022 privind calitatea aerului atmosferic. Totodată, este necesară dezvoltarea unor mecanisme clare de implementare și protecție a acestui drept fundamental.

Legea nr. 1515/1993 privind protecția mediului înconjurător vizează în mod direct securitatea ecologică a populației, utilizarea rațională a resurselor naturale, precum și conservarea naturii și protecția tuturor componentelor de mediu (aer, apă, sol, flora, fauna, etc.) [9].

Legea nr. 98/2022 privind calitatea aerului atmosferic prevede cadrul juridic pentru evaluare și monitorizare calității aerului, precum și stabilirea unui sistem pentru evaluarea calității aerului înconjurător în raport cu poluanții atmosferici. Art. 33 ale Legii prevede că angajamentele de reducere a emisiilor de poluanți periculoși pentru sănătatea umană sunt stabilite în *Regulamentul privind reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici* [10]. Legea nr. 98/2022 a fost armonizată cu obiectivele privind calitatea aerului din Directiva 2008/50/EC privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa [11], precum și cu Directiva 2004/107/EC privind arsenicul, cadmiul, mercurul, nichelul și hidrocarburile aromatice policiclice în aerul înconjurător [12].

În contextul procesului de armonizare a cadrului normativ național cu cel al UE, Republica Moldova urmează să transpună Directiva (UE) 2016/2284 privind reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici în legislația națională. În lipsa angajamentelor de limitare a emisiilor anuale de anumiți poluanți atmosferici, calitatea aerului atmosferic nu se va îmbunătăți.

Transpunerea Directivei (UE) 2016/2284 va contribui la realizarea obiectivelor privind calitatea aerului, stabilite în Legea nr. 98/2022 și, în special, la reducerea emisiilor a 5 poluanți atmosferici: dioxidul de sulf (SO_2), oxizii de azot (NO_x), compușii organici volatili nemetanici (COVnm), amoniac (NH_3), particulele fine în suspensie ($PM_{2,5}$) – substanțe care afectează grav sănătatea umană. Republica Moldova va pune în aplicare anumite măsuri pentru a se conforma angajamentelor naționale de reducere a emisiilor cu scopul protecției sănătății umane.

Comisia Europeană a estimat că costurile directe antrenate de respectarea valorilor conform actelor UE privind calitatea aerului înconjurător vor atinge o valoare de 5-8 miliarde de euro pe an, iar beneficiile pentru sănătate în valoare monetară reprezintă între 37 și 119 miliarde de euro pe an. Comisia a concluzionat că beneficiile aduse de politica privind calitatea aerului depășesc cu mult costurile de implementare [13].

CONCLUZII

Dezvoltarea cadrului juridic în vederea consolidării capacităților instituționale în vederea atingererii nivelurilor de calitate a aerului atmosferic prin stabilirea angajamentelor naționale de reducere a emisiilor atmosferice antropice de dioxid de sulf (SO_2), oxizi de azot (NO_x), compuși organici volatili nemetanici (COVnm), amoniac (NH_3) și particule fine în suspensie ($PM_{2,5}$), va contribui la diminuarea impactului aerului poluat asupra sănătății umane și a mediului înconjurător, asigurând totodată respectarea dreptului la aer curat.

În scopul atingerii obiectivelor privind calitatea aerului stabilite în Legea nr. 98/2022 privind calitatea aerului atmosferic și transpunerii Directivei (UE) 2016/2284 privind reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici, este necesară elaborarea Regulamentului cu privire la reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici.

Elaborarea acestui regulament va contribui la îmbunătățirea calității aerului atmosferic prin stabilirea angajamentelor naționale de reducere a emisiilor antropice de poluanți, în special dioxid de sulf (SO_2), oxizi de azot (NO_x), compuși organici volatili nemetanici (COVnm), amoniac (NH_3) și particule fine în suspensie ($PM_{2.5}$) – substanțe care afectează grav sănătatea umană.

Emisiile excesive ale acestor poluanți atmosferici, rezultate din arderea combustibililor și diverse activități economice, dăunează sănătății umane, ecosistemelor naturale și culturilor agricole, având un impact negativ asupra mediului înconjurător.

Realizarea obiectivelor Regulamentului se va face prin elaborarea unui Program național de control al poluării atmosferice, care va include măsuri politico-juridice pentru asigurarea reducerii emisiilor de poluanți atmosferici. Proiectul va stabili, de asemenea, prevederi referitoare la elaborarea și raportarea inventarelor de emisii, prognozelor naționale de emisii și rapoartelor informative de inventariere pentru toți poluanții atmosferici care fac obiectul Regulamentului. Astfel, se va contribui la res-

pectarea obligațiilor de raportare către LRTAP și se va evalua eficiența măsurilor de reducere a angajamentelor stabilite pentru poluanții periculoși sănătății umane.

REFERINȚE

1. What is the Right to a Healthy Environment. Information Note. p.7. În:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/UNDP-UNEP-UNH-CHR-What-is-the-Right-to-a-Healthy-Environment.pdf
2. Poluarea atmosferică: sănătatea noastră nu este încă protejată în mod sufficient. Raportul special al Curții de Conturi În:https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/air-quality-23-2018/ro/
3. Strategia națională „Sănătatea 2030". HG nr. 387/2023. În:https://faolex.fao.org/docs/pdf/mol223407.pdf
4. Strategia de mediu pentru 2024-2030 adoptată prin HG nr. 409/2024. În:https://gov.md/ro/content/strategia-de-mediu-pentru-anii-2024-2030-aprobata-de-executiv
5. Analiza calității și consumului de carburanți. Studiu. În:https://www.madrm.gov.md/sites/default/files/PressReleas/Documente%20Atasate/2018-07-11_CFU_Studiu_Analiza_calitatii_si_consumului_de_carburanti.pdf
6. Convenția de la Geneva privind poluarea atmosferică transfrontalieră pe distanțe lungi. Hotărârea Parlamentului nr. 399/1995. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=8729&lang=ro
7. Legea nr.112/2004 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de altă parte. Monitorul Oficial nr.185-199 din 18.07.2014 În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83489&lang=ro
8. Directiva UE 2016/2284 privind reducerea emisiilor naționale de anumiți poluanți atmosferici. JO L 344, 17.12.2016. În:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2284
9. Legea nr. 1515/1993 privind protecția mediului înconjurător. Monitorul Oficial nr.10 din 30.10.1993. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141043&lang=ro#
10. Legea nr. 98/2022 privind calitatea aerului atmospheric. Monitorul Oficial nr.141-150 din 13.05.2022. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137491&lang=ro#
11. Directiva 2008/50/EC privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa. JO L 152, 11.6.2008. În:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32008L0050
12. Directiva 2004/107/EC privind arsenicul, cadmiul, mercurul, nichelul și hidrocarburile aromatice policiclice în aerul înconjurător. JO L 23, 26.1.2005. În:https://

eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32004L0107

13. SEC(2005) 1133 din 29 septembrie 2005: Impact Assessment Annex to the Communication on Thematic Strategy on Air Pollution and the Directive on „Ambient Air Quality and Cleaner Air for Europe (Evaluare de impact – anexă la comunicarea referitoare la strategia tematică privind poluarea atmosferică și Directiva privind calitatea aerului înconjurător și un aer mai curat pentru Europa), p. 21. În:https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2005/1745/COM_SEC(2005)1745_EN.pdf

Acknowledgement: *The authors acknowledge the co-financed support by the European Commission, European Education and Culture Executive Agency (EACEA), Chair Jean Monnet on EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution / Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of European Union or European Commission (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.*

ACCESUL CONSUMATORILOR LA INFORMAȚII PRIVIND CERINȚELE DE PROIECTARE ECOLOGICĂ APLICABILE PRODUSELOR CU IMPACT ENERGETIC

THE ACCESS OF CONSUMERS TO INFORMATION ON THE ECODESIGN REQUIREMENTS OF ENERGY-RELATED PRODUCTS

CZU: 366.5:502.131.1 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.39**

Pavel ZAMFIR,
ORCID: 0000-0001-6772-5135
e-mail: pavel.zamfir@yahooc.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Moldova is one of the European countries exposed to energy vulnerability, a situation exacerbated by rising energy prices as a result of the recent energy crisis. In this context, improving energy efficiency by harmonising eco-design requirements for energy-related products, especially in Moldovan households, is essential to mitigate the problem of energy vulnerability at the national level.*

The main idea of this article is the integration of sustainability principles into consumer protection policies through measures that promote responsible consumption and support the purchase of environmentally friendly products and services. These measures include consumer education and information, support for responsible production and consumption, promotion of the circular economy, and the establishment of sustainability standards and regulations. The amendment of Government Decision No. 750/2016 on the approval of regulations on eco-design requirements for energy-related products, by harmonising EU standards, will contribute to increasing awareness, participation and social responsibility with regard to environmental issues, protecting end consumers and preventing energy poverty.

Keywords: *energy, eco-design, poverty, environmental protection, products*

INTRODUCERE

Este binecunoscut faptul, că impactul activităţii economice asupra mediului se manifestă nu numai prin utilizarea iraţională a resurselor naturale, dar şi prin deversarea și evacuarea în mediul natural a poluanţilor, deşeurilor şi reziduurilor rezultate din procesul de producţie şi consumul final al acesteia.

Totodată, consumul excesiv de resurse, în special, al combustibilului fosil pentru generare de energie, reprezintă un factor periculos nu numai pentru integritatea și durabilitatea mediului natural dar și pentru climă, care este dependentă de volumul poluanților evacuați în atmosferă, inclusiv a emisiilor de gaze cu efect de seră (GES) ca produs final al procesului de ardere.

Produsele cu impact energetic au o pondere importantă în consumul de resurse naturale și de energie. Consumul de energie casnic reprezintă aproape 50% din consumului

final de energie iar aparatele electrocasnice sunt responsabile pentru aproape 70-80% din acest consum [1].

Având în vedere amploarea consumului de energie, inclusiv generată în rezultatul arderii substanțelor minerale utile, precum și volumul în creștere a produselor de uz casnic, se impune ameliorarea continuă, inclusiv din punct de vedere juridic, a impactului energetic, generat de produsele respective asupra mediului, în special prin identificarea surselor majore de impact negativ asupra mediului și evitarea transferului de poluare, precum și a economisirii de energie printr-o mai bună proiectare ecologică sau plasare pe piață a produselor cu eficiență energetică mai avansată ceea ce conduce, de asemenea, la economii pentru întreprinderi și pentru utilizatorii finali.

Prin stimularea performanței de mediu a produselor cu impact energetic, se va contribui la soluționarea următoarelor probleme:

- comercializarea, furnizarea produselor şi serviciilor neconforme şi potențial dăunătoare mediului şi sănătății umane;
- obținerea economiilor anuale de energie de cca. 232 GWh și cca. 116 ktone CO2;
- nivelul înalt de emisii de gaze cu efect de seră din sectorul „Industria energetică”, care reprezintă cea mai mare parte din totalul emisiilor (69,9% din total) [2];
- ponderea înaltă a sărăciei energetice a populației (57,2% dintre persoanele în total pe țară se află în sărăcie energetică conform veniturilor) [3];
- informarea eronată a consumatorului cu privire la calitatea produsului prin utilizarea de către agentul economic a unor inscripţii cum ar fi:„ ecologic”; „verde”, „eco”, etc.;
- imposibilitatea recunoașterii produselor autohtone ecologice la nivel internațional.

MATERIALE ȘI METODE

Obiectivul de a îmbunătăți tangibil calitatea mediului va fi atins prin promovarea activă a integrării principiilor și măsurilor economiei circulare în procesele de producție ale sectoarelor economiei naționale. Această abordare va contribui la îmbunătățirea calității mediului și a nivelului de trai al populației din Republica Moldova, permițând o separare efectivă între creșterea economică și degradarea mediului.

Proiectarea ecologică este un concept de proiectare a produsului care tinde să reducă impactul global asupra mediului al unui anumit produs în diferite moduri. Acesta poate include inovații distincte, cum ar fi plasarea butonului de pornire/oprire a televizorului, făcând astfel mai ușoară sau mai dificilă deconectarea televizorului și economisirea energiei, sau aspecte simple, precum metalele conținute sau modul în care diferite componente ale produsului uzat pot fi reciclate. Performanța ecologică și eficiența energetică pot fi îmbunătățite prin includerea aspectelor de mediu la una din primele etape a creării produsului.

Componenta energetică este inclusă în calcularea indicatorilor cheie ce țin de sărăcie, cum ar fi sărăcia absolută și nivelul minimului de existență, fiind incorporată în mod implicit în criteriile de eligibilitate pentru beneficiarii asistenței sociale.

Rezultatele estimării realizate pentru 2021, prin ajustarea datelor pentru 2020 la indicele prețului de consum, relevă o creștere a cheltuielilor lunare totale ale gospodăriilor pentru energie cu 26,6% în comparație cu anul precedent. Această creștere a cheltuielilor a fost mai accentuată pentru gospodăriile urbane (cu 36%) în comparație cu cele rurale (cu 19,7%). Totuși, ponderea cheltuielilor pentru energie în cheltuielile lunare totale ale gospodăriilor a crescut până la 13,2% (în mediul urban 11,8% și în mediul rural 14,7%) [3].

În ceea ce privește sectorul energetic din Moldova, lipsa surselor interne de energie și materie primă a condus considerabil la dependența puternică a țării de unele foste republici sovietice.

Această dependență a afectat capacitatea consumatorilor de a achita energia consumată ca urmare a sporirii considerabile a prețurilor la resursele energetice (de ex, din 1997 până în 2019 tarifele la gazele naturale au sporit de circa 9 ori; tarifele la electricitate - de circa 7.4 ori; prețurile la benzină, motorină și gaz lichefiat au crescut de circa 2.3-2.4 ori), în condițiile în care resursele energetice în mare parte au fost doar din import [4].

Cu toate acestea, intensitatea emisiilor de GES rămâne în Moldova una dintre cele mai mari din țările Europei Centrale și de Est. Analizând datele prezentate în Raportul Național de Inventariere 1990-2020 se observă, că sectorul energetic este cea mai mare contribuție la emisiile naționale de GES, cu o pondere medie de 81.8% în 1990 și 69.9% în 2020 [4].

Una dintre cele mai eficiente și fezabile modalități de a îmbunătăți securitatea aprovizionării cu energie, de a limita impactul negativ asupra mediului și de a elimina sărăcia energetică este reducerea consumului de energie prin creșterea eficienței energetice.

Prin urmare, în centrul proiectării ecologice este conceptul ciclului de viață al produsului. Începe prin extragerea resurselor din natură, continuă cu producerea materialelor și procesele de fabricare a produselor/componentelor, utilizarea și menținerea unui produs, și se încheie la etapa de finalizare a vieții (abordarea „de la leagăn la mormânt”).

Republica Moldova își propune dezvoltarea unui sector energetic competitiv și eficient, care să asigure consumatorilor acces la resurse energetice de înaltă calitate, la prețuri rezonabile și în condiții de fiabilitate. Obiectivele includ adaptarea la creșterea prețurilor la energie, reducerea dependenței de importurile de energie prin dezvoltarea energiei regenerabile, și minimizarea impactului sectorului energetic asupra mediului și schimbărilor climatice. ODD 7, care este reglementat în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” reprezintă un număr mic, dar esențial, de direcții prioritare în sectorul energetic, concentrându-se pe producția sustenabilă și utilizarea responsabilă a energiei, alături de garantarea unui acces echitabil la resurse energetice sigure și eficiente [5].

Reflectând asupra evoluției dezvoltării țării în ultimele două decenii, Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” conturează o viziune ce încurajează industriile și afacerile să adopte practici de producție care optimizează utilizarea resurselor și să își asume colectiv responsabilitatea pentru minimizarea deșeurilor și a poluanților toxici. Crearea unei sinergii și implicarea activă a tuturor părților implicate în ciclul producție-consum are potențialul de a proteja resursele naturale și de a diminua impactul negativ al dezvoltării economice asupra mediului.

Pentru eficientizarea şi intensificarea exportului mărfurilor şi serviciilor autohtone pe piaţa Uniunii Europene este necesar respectarea standardelor europene de calitate a mărfurilor şi serviciilor, precum şi a standardelor de protecţie a mediului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În condițiile onorării obligațiunile luate de RM față de Acordul de la Paris privind schimbările climatice (în continuare - Acordului Climatic de la Paris), ratificat de Republica Moldova prin Legea nr. 78 din 04.05.2017 [6] și Tratatului Comunității Energetice (ENC) (Legea nr.117-XVIII din 23.12.2009) [7], armonizarea standardelor UE privind proiectarea ecologică aplicabile produselor cu impact energetic este o soluție optimă pentru îndeplinirea prevederilor Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană din 2014.

Ținând cont de faptul că aderarea la UE este una din cele mai importante ținte ale Moldovei, alinierea cadrului legislativ şi normativ al Republicii Moldova la acquis-ul UE este una din premisele pentru aderare. Cadrul UE privind proiectarea ecologică este inclus în mai multe capitole de negociere, inclusiv libera circulație a mărfurilor, mediul și energia. Prin urmare, adoptarea și punerea în aplicare a acestui pachet legislativ va ajuta Guvernul Republicii Moldova să facă un pas înainte către aderarea la UE.

Cadrul UE privind proiectarea ecologică este format din Directiva-umbrelă 2009/125/EC de instituire a unui cadru pentru stabilirea cerințelor în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic [8], care stabilește un cadru pentru adoptarea normelor consecvente la nivelul UE pentru îmbunătățirea performanței de mediu a produselor cu impact energetic, inclusiv produsele pentru utilizare casnică, profesională și comercială. Această directivă-cadru a fost transpusă la nivel național în Legea 151/2014 privind cerințele în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic [9].

Această directivă este pusă în aplicare prin implementarea regulamentelor specifice pentru fiecare grup de produse care stabilesc cerințele generice și specifice în materie de proiectare ecologică.

Cadrul UE privind proiectarea ecologică a fost adoptat parțial de către Guvernul Republicii Moldova prin aprobarea Hotărârii Guvernului 750/2016 pentru aprobarea regulamentelor privind cerințele în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic [10] și doar 18 din 29 Regulamente de implementare sunt în vigoare, dar unele din ele transpun versiuni vechi ale regulamentelor UE corespunzătoare privind proiectarea ecologică.

CONCLUZII

Incorporarea principiilor de sustenabilitate în cadrul politicilor de protecție a consumatorilor se realizează prin implementarea unor măsuri care favorizează un consum responsabil și sprijină achiziția de produse și servicii ecologice. Aceste măsuri includ:

Educația și informare **-** oferirea de date clare și ușor accesibile despre impactul ambiental și social al produselor și serviciilor, marcarea ecologică și îndrumări pentru un consum sustenabil.

Susținerea producției și consumului responsabil **-** încurajarea întreprinderilor să adopte practici ecologice în fabricație și să creeze produse durabile, reutilizabile, reciclabile sau biodegradabile.

Promovarea economiei circulare - încurajarea afacerilor care minimizează deșeurile prin practici de reciclare, reutilizare și recondiționare, și susținerea serviciilor de dezvoltare a economiei circulare.

Norme și reglementări pentru sustenabilitate **-** definirea criteriilor de sustenabilitate pentru produse și servicii, stabilind standarde pentru scăderea emisiilor de carbon, utilizarea rațională a resurselor și limitarea poluării.

Ameliorarea continuă a impactului general al produselor cu impact energetic asupra mediului presupune identificarea surselor majore de impact negativ asupra mediului și evitarea transferului de poluare, precum și economisirea de energie printr-o mai bună proiectare ecologică și plasarea pe piață a produselor cu eficiență energetică avansată. Aceste măsuri vor conduce la economii pentru întreprinderi și consumatori finali. Acest lucru necesită a fi realizat prin modificarea Hotărârii Guvernului 750/2016 pentru a realiza armonizarea standardelor UE.

Scopul propunerii de modificare a Hotărârii Guvernului nr. 750/2016 este de a perfecționa cadrul legal pentru punerea în aplicare a cerințelor de proiectare ecologică în Republica Moldova aplicabile următoarelor produse:

- surselor de lumină și dispozitivelor de comandă separate;
- motoarelor electrice şi variatoarelor de viteză;
- mașinilor de spălat vase de uz casnic;
- mașinilor de spălat rufe de uz casnic și mașinilor de spălat și uscat rufe de uz casnic;
- surselor de alimentare externe;
- aparatelor frigorifice;
- afișajelor electronice;
- cuptoarelor, plitelor de gătit și hotelor de bucătărie de uz casnic;
- aparatelor pentru încălzire locală;
- aparatelor pentru încălzire locală cu conbustibil solid;
- dulapurilor frigorifice de depozitare profesionale, dulapurilor frigorifice de răcire și congelare rapidă, unităților de condensare și răcitoarelor pentru procese;

- transformatoarelor de putere mici, medii și mari;
- echipamentelor de sudură;
- aparatelor frigorifice cu funcție de vânzare direct;
- computerelor și serverelor informatice;
- unităților de ventilație;
- cazanelor cu combustibil solid;
- produselor pentru încălzirea aerului, sistemelor pentru răcire, răcitoarelor industriale cu temperaturi înalte și ventiloconvectoarelor;
- servere și produse destinate stocării datelor;
- telefoane inteligente, alte telefoane mobile, telefoane fără fir și tablete de tip „slate”;
- instalațiilor pentru încălzirea apei și rezervoarelor de apă caldă.

Modificarea Hotărârii Guvernului nr. 750/2016 prin armonizarea standardelor UE va contribui la creșterea conștientizării, implicării și responsabilizării sociale în ceea ce privește problemele de mediu, cum ar fi responsabilitatea socială și implicarea în luarea măsurilor de prevenire a poluării mediului. De asemenea, aceasta va proteja consumatorii finali și va preveni sărăcia energetică.

REFERINȚE

1. Consumul de energie în gospodăriile casnice: Rezultatele Cercetării privind consumul de energie. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 2022 În:https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Consum_energie_gospoda/Consumul_energie_gospodariile_casnice_editia_2022.pdf
2. Comunicarea Națională Cinci a Republicii Moldova. În:http://www.clima.md/doc.php?l=ro&idc=81&id=5853
3. Raport privind evaluarea sărăciei energetice și mecanismelor de susținere în Republica Moldova. p.9 În:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-09/sarac_Raport_Sar_ENER_UNDP-MD_var-ROM_14-09-2022_final_CORECTAT.pdf
4. Raportul Național de Inventariere a emisiilor de GES 1990-2020. În:http://clima.md/doc.php?l=ro&idc=82&id=5801
5. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (în continuare – SND „Moldova Europeană 2030”), aprobată prin Legea nr. 315/2022. Monitorul Oficial Nr. 409-410 din 21.12.2022. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134582&lang=ro
6. Acordului de la Paris privind schimbările climatice. Monitorul Oficial Nr. 162-170 din 26.05.2017 În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99251&lang=ro
7. Tratatului Comunității Energetice. Monitorul Oficial Nr. 8-10 din 22.01.2010. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=3445&lang=ro

8. Directiva-umbrelă 2009/125/EC de instituire a unui cadru pentru stabilirea cerințelor în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic. OJ L 285, 31.10.2009. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0125
9. Legea 151/2014 privind cerințele în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic. Monitorul Oficial Nr. 310-312 din 10.10.2014. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136310&lang=ro#
10. Hotărârii Guvernului 750/2016 pentru aprobarea regulamentelor privind cerințele în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic. Monitorul Oficial Nr. 169-183 din 24.06.2016. În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143191&lang=ro#

STATUL DE DREPT – DE LA VALORI SPRE POLITICI

THE RULE OF LAW – FROM VALUES TO POLICIES

CZU: 342.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.40**

Liuba VASILIU,
ORCID: 0009-0002-2355-9897
e-mail: vasiliu.liuba@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The rule of law is the guarantee of fundamental rights and freedoms. The mechanisms and standards of the rule of law must meet and correspond not only to the social and economic needs of citizens but also to their moral commitment. In the context of an open world and inter- and intrastate connections, we could talk about unique standards and mechanisms that would guarantee the rule of law.The purpose of this article is the ontological and axiological substratum of the rule of law, as well as the perception of justice as a constitutive element of the rule of law.*

Keywords: *rule of law, justice, standards, instruments, sovereignty, fundamental rights and freedoms, morality.*

Rezumat. *Statul de drept reprezintă garanția drepturilor și libertăților fundamentale. Mecanismele și standartele statului de drept trebuie să satisfacă și să corespundă nu doar necesităților social-economice ale cetățțenilor ci și angajamentului moral al acestora. În contextul unei lumi deschise și conexiunilor inter și intrastatale, am putea vorbi despre standarte și mecanisme unice care ar garanta statul de drept. Scopul prezentului articol îl reprezintă substartul de ordin ontologic și axiologic al statului de drept, precum și perceperea dreptății ca element constitutiv al statului de drept.*

Cuvinte-cheie*: stat de drept, dreptate, standarte, instrumente, suveranitate, drepturi și libertăți fundamentale, morală.*

INTRODUCERE

Teoriile despre stat implică teoriile despre natura umană, care încearcă să identifice setul de trăsături prin care noi, oamenii, ne deosebim atât de obiecte, cât și de celelalte viețuitoare, pentru a arăta în ce constă deosebirea dintre oameni și lucruri, pe de o parte, și dintre oameni și celelalte vietuițoare, gândira juridico-filosofică nu putea să ignore raporturile menționate mai sus, dar și raporturile omului cu ceilalți semeni, cu societatea în general.

MATERIALE ȘI METODE

Rezultatele prezentului articol au fost obținute prin metode teoretice de cercetare științifică. Una din aceasta fiind analiza conținutului științifico-juridic precum și cea a documentării științifice, și în mod incontestabil metoda analizei comparative a premiselor juridico-filosofice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Astfel, primele concepții asupra naturii umane se conțin în ideile filosofice antice, care susțin că omul din natură este o ființă socială sau susțin că, originar omul a trăit într-o stare de natură și a dobândit sociabilitatea la un anumit moment dat al existenței sale prin încheierea unui contract social cu semenii. Încă din cele mai vechi timpuri, s-a considerat că omul prin natura sa este o ființă socială dotată cu grai articulat și stări morale, prin simițirea binelui și a răului, a dreptului și a nedreptului. Așa cum Grecia antică este considerată leagănul democrației, consider de ordin imperativ să porinim de la ideile ontologice ale acesteia. Astfel, filsoful antic, Aristotel în teoria sa despre natura umană, este influențat de concepția sa teleologică, conform căreia natura nu creează nimic fără scop. Respectiv, în lucrarea „Politica",Aristotel identifică statul ca instituție naturală și omul ca ființă socială. Statul este autoritatea familiei și a individului. El joacă rolul corpului, în timp ce individul joacă rolul organului, astfel statul e autoritatea familiei și a fiecăruia dintre noi, căci așa cum corpul poate exista fără un organ, la fel, statul poate subzista fără un individ [1]. Reciprocă nu e valabilă, întrucât individul nu e suficient, iar dacă își e suficient, atunci, este fiara sau zeu. Astfel, concepția de la care pleacă este că oamenii nu sunt indivizi izolați, ci dimpotrivă omul este de la natură un animal social, iar omul antioscial ar fi, prin urmare, un supraom. Aristotel evidențiază superioritatea ființei sociale generată de stările morale prin simțirea binelui și a răului, a dreptului și a nedreptului. Așa cum spunem despre o stea că are proprietatea de a fi corp ceresc, tot așa spunem despre om că e sociabil. Prin urmare, statul e anterior individului care își manifestă adevărata natură învățând virtuțile individuale, cumpătarea, și sociale, dreptatea. Din punct de vedere al genezei, statul este o consecință a trăirii laolaltă a indivizilor, mai întâi în familii și grup. Omul are în zestrea sa genetică instinctul pentru comunitate. Numai în comunitate poate fi practicată dreptatea, căci e o virtute socială. Statul și anume statul de drept poate asigura fericirea cetățenilor săi, dar cu o condiție, ca statul să aibă legi drepte. Lipsit de legi și de dreptate, omul devine ființa cea mai rea. Plecând de aici, spunem că statul are o finalitate morală, realizarea dreptății în vederea binelui, rezultând anterioritatea statului. Așa cum, ca element desăvârşit, omul este cea mai bună dintre ființe, tot așa, ca element izolat de lege şi dreptate, el este şi cea mai josnică dintre toate. Nedreptatea cea mai greu de îndurat este aceea care poartă arme. Pe de altă parte, omul este înzestrat natural cu arme în slujba înțelepciunii practice şi a virtuții, dar de ele se poate foarte bine folosi şi pentru contrariile acestora. De aceea, fără virtute, el este făptura cea mai nelegiuită şi mai sălbatică şi cea mai josnică. În schimb, spiritul de dreptate este ceva propriu cetății: dreptatea este rânduiala comunității civice, dreptatea fiind distingerea a ceea ce este drept [2]. Respectiv, în parcursul nostru este necesar să înțelegem și să distingem legătura dintre dreptate și om, dintre stat și cetățean. Este de remarcat faptul că legătura dintre stat și cetățean pornește de la definiția dreptății, fiindcă în mare parte dreptatea obține un sens peiorativ, care duce la tensiune dintre subiectul moral și dreptatea ca virtute. Se spune, aşadar că a fi drept e bine, deoarece devii subiect moral, om cu virtute ,a suferi o nedreptate e rău, iar răul adus de îndurarea nedreptăților

este mai mare decât binele adus de purtarea nedreaptă, astfel încât atunci când oamenii provoacă şi suferă nedreptăţi în relaţiile cu alţii, şi au parte de ambele, cei care nu pot să scape de una şi s-o ia pe cealaltă încep să croiască legi şi să încheie convenţii, numind legală şi dreaptă porunca legii.

Progresul unui stat de drept nu ține de bogăția și de resursele materiale, chiar dacă acestea sunt indinspensabile dar care au tendința de a se irosi, ci ține, mai degrabă, de spiritul legilor create. Dacă un stat va avea la temelie valorile supreme, și nicidecum interesele celor din tribună, acesta are toate șansele să dăinuie prin milenii, în caz contrar vom asista „la o altă cădere a Imperiului Roman”. Poate fi numit stat de drept acel stat, care se bazează pe libertatea cetățenilor, pe legile drepte și pe binele comun, respectiv nu va putea intra în declin.

În spiritul ideilor antice, un stat care elaborează legi bune și drepte este un stat democratic, în caz contrar este un stat tiranic.

Republica Moldova și-a exprimat dorința de a deveni un stat de drept odată cu proclamarea independenței și adoptarea Constituției. Prin dorința de deveni stat de drept vom înțelege totalitatea acțiunilor, instrumentelor și politicilor elaborate și implementate în acest scop. A fi un stat de drept reprezintă nu doar a garanta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, ci și a garanta o dezvoltare continuă, fără ambiguități și echivoc. Un argument în acest sens este ratificarea și implimentarea Convenției europeană a drepturilor omului, care nu mai este astăzi un algoritm juridic necunoscut. Aceasta este parte integră a justiției naționale, care determină ca drept mecanisme și politici imperative, valorile supreme. Orice abatere sau încălcarea a Convenției duce în mod indubitabil la ruinarea statului de drept. Astfel, retorica drepturilor și libertăților fundamentale constituie un exercițiu permanent de antrenare a realității filosofice, juridice și social-economice la crearea și fundamentarea statului de drept.

În aceeași ordine de idei, la nivel național statul de drept este văzut ca valoare în sine, o garanție a independenței și suveranității. Astfel încât, ţinând seama de procesele ireversibile ce au loc în Europa şi în lume de democratizare, de afirmare a libertăţii, independenţei şi unităţii naţionale, de edificare a statelor de drept şi de trecere la economia de piaţă. Totodată, reafirmând egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei O.N.U., Actului final de la Helsinki şi normelor de drept internaţional. Apreciind, din aceste considerente, că a sosit ceasul cel mare al săvârşirii unui act de justiţie, în concordanţă cu istoria poporului nostru, cu normele de morală şi de drept internaţional [3].Suplimentar, menționăm art. 1 din Constituție, care proclamă că R. Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate[3].

Sub aspect comparativ, în preambulul Tratatului privind Uniunea Europeană regăsim următoarele fundamente: „inspirându-se din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul

de drept. Reamintind importanța istorică a sfârșitului divizării continentului european și necesitatea stabilirii unor baze solide pentru arhitectura Europei viitoare. Confirmând atașamentul lor față de principiile libertății, democrației și respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept"[4]. Totodată, conform art. 2 din TUE, Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre ale Uniunii Europene într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați[4].

În acest sens, se va reține că statul de drept este una dintre valorile pe care se întemeiază Uniunea Europeană și este esențial pentru însăși funcționarea ei. Acesta este fundamental pentru aplicarea dreptului Uniunea Europeană, protejează cetățenii și stabilește condițiile pentru buna funcționare a pieței unice. Uniunea Europeană se bazează pe statul de drept și pe respectarea drepturilor și libertăților persoanelor. O cultură puternică a statului de drept este esențială pentru democrații și este o caracteristică centrală în lupta împotriva corupției, în protejarea libertății academice și a mass-mediei și în promovarea drepturilor omului. Mecanismul european privind statul de drept este un instrument de prevenire, care își propune să promoveze statul de drept și să prevină apariția unor probleme sau agravarea acestora [5].

Din cele menționate supra vom deduce că libertate, dreptatea și adevărul sunt valori unanim recunoscute, iar fiecare stăpânire/ guvernare legiuiește în dependență de interesul propriu, democraţia face legi democratice, tirania - tiranice. Percepând astfel legile, guvernare declară că acest interes/folos propriu este pentru supuși, dreptatea. Pe cel ce încalcă această dreptate şi acest interes/folos îl pedepseşte ca pe unul care a încălcat legile, săvârşind nedreptate. Politicile statului de drept vin să răspundă la niște întrebări care aparent sunt abstracte și lipsite de conținut, dar care în esența dezvăluie chintesența statului de drept ca sistem de valori. Deci, reprezintă dreptate faptul că facem rău celui care ne-a făcut rău? sau poate faptul că dăm o pâine unui cerşetor şi nu unui bogat? În urma acestor acțiuni suntem noi, ca om social- subiecți morali sau nu? ce ar trebui să facem astfel încât să devenim subiecți morali și respectiv zoon politikon? Cu un răspuns în acest sens vine filosoful Imm. Kant prin formularea imperativului categoric, prin care spune că nu trebuie niciodată să te porți decât astfel încât să poți vrea ca maxima voinței tale să devină lege universală, adăugând că nu este nevoie de nici o ştiinţă sau filosofie ca să ştim ce avem de făcut pentru a fi cinstiți și buni, ba chiar înțelepți si virtuoși, tot ce trebuie de făcut este să respecți datoria[6]. Respectiv sursa voinţei bune o constituie constiinta datoriei. Astfel, este vorba despre toate acţiunile altruiste, care presupun înfrângerea înclinaţiilor egoiste. Cazuri extreme le constituie acţiunile oamenilor care sunt gata să-şi sacrifice viaţa pentru a apăra interesele legitime ale unei comunități sau pentru a salva viaţa semenilor. Recunoaştem că membrii orchestrei de pe Titanic şi-au făcut datoria cântând în continuare, până la scufundarea vasului şi suntem impresionaţi de fapta lor. Mai puţin clar este însă ce înseamnă a acționa din datorie atunci când avem

și înclinația de a face ceea ce suntem datori să facem. Un negustor inteligent va fi întotdeauna corect cu clienţii săi, ca şi cu partenerii săi de afaceri, dacă va aprecia că o asemenea comportare este în avantajul său. Tot aşa, dacă ne dă mâna, putem fi filantropi pentru a ne câştiga o bună reputaţie sau pentru că a-i ajuta pe alţii ne face plăcere şi ne întăreşte buna opinie despre noi înşine. În asemenea cazuri, Imm. Kant susține că oamenii acţionează conform datoriei, dar nu din datorie. Dacă o acţiune este sau nu conformă datoriei va putea fi determinat empiric, considerând modul cum acţionează agentul în împrejurări date. Nu se va putea stabili însă empiric dacă o acţiune este înfaptuită sau nu din datorie. Respectiv, o teorie a dreptăţii poate că e o mărturie a faptului că ea are un loc bine stabilit printre supoziţiile morale şi politice ale timpului. Ea priveşte nu numai principiile dreptăţii, ci şi statutul dreptăţii însăşi.

Omul contemporan se caracterizează printr-un dinamism și o veșnică tendință de a cunoaște noul și de a depăși limitele realului și a posibilului, de aceea dreptatea obține o nouă formă, o formă camuflată în idei și principii eronate și nu doar, care duc la rezultate false și imposibile de realizat. Astfel condiția contemporană veridică a dreptății și a statului de drept se conține în primele teorii și principii apărute la această problemă, fapt care demonstrează că adevărul se găsește în trecut, cum s-ar zice înapoi la antici. Dreptatea și morala ei clasică și cea care circulă zilnic, pleacă de la valorile ei înspre om - de aici lipsa ei de elasticitate și de comprehensiune a realului. Prin aceasta se trece peste elementul esențial pe care-l vizează ea omului. Principiile dreptății pleacă de la omul abstract cu consecvenţa lăuntrică rigidă, cu uniformitatea unei vieţi sufleteşti lipsită de orice contradicţie, de orice neliniște lăuntrică. Respectiv, dacă vorbim despre subiectul moral și dreptate ca virtute, atunci nu ar trebui să apară neclarități, fiindcă calificativul „moral” deja presupune un înalt nivel de conștientizare a dreptății ca fiind cea mai înaltă virtute.

CONCLUZII

Astfel, ca drept concluzie la cele spuse vom susține că statul de drept presupune cea dintâi virtute a contemporanietății, care garantează drepturile și libertățile fundamentale, iar lezarea unui drept sau a unei libertăți, nu ar însemna nimic altceva decât un atentat asupra statului de drept și o dovadă clară a lipsei de moralitate. Dreptatea este cea dintâi virtute a instituţiilor sociale, precum adevărul este cea dintâi virtute a sistemelor de gândire. Oricât de elegantă şi de economică ar fi o teorie, ea trebuie respinsă sau revizuită, dacă nu este adevărată; în mod asemănător, indiferent de cât de eficiente şi de bine aşezate ar fi, legile şi instituţiile trebuie reformate sau abolite, dacă sunt nedrepte fiind cele dintâi virtuţi ale activităţilor umane, adevărul şi dreptatea nu pot face obiectul vreunui compromis. Statul de drept și în mod necesar dreptatea semnifică justețea lucrurilor și aceasta este o valoare în sine, iar pentru a dezvolta simțul dreptății care este cerut oamenilor - dacă ei speră să ajungă la un stat de drept și la o societate bine ordonată sau, odată ajunşi la ea, să o păstreze - fiinţele umane trebuie îngrijite şi socializate într-un mediu care să le dezvolte cât mai bine aceste capacități, și asta presupune crearea și im-

plimentarea de legi și politici drepte și morale. Simțul dreptății într-un stat/ cetate trebuie cultivat din fragedă copilărie și în orice circumstanțe, fiindcă doar cu cetățeni drepți și demni se poate construi statul de drept, cât de banal nu ar suna.

REFERINȚE

1. ARISTOTEL. Politica. Bcurești: Paideia, 2001, În: file:///C:/Users/darwi/Downloads/2.-aristotel-politica-paideia-2001-1.pdf
2. Ibidem
3. Constituția R. Moldova, ttps://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf
4. TRATATUL UNIUNII EUROPENE, În:https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF
5. În:https: //commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism_ro
6. KANT Imm. Critica rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor. București: Univers, Enciclopedic Gold, 2010.

ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR DE MUNCĂ A DIFERITOR CATEGORII DE SALARIAȚI PRIN INTERMEDIUL REGLEMENTĂRII UNITARE ȘI DIFERENȚIATE A MUNCII

ENSURING OBSERVANCE OF LABOUR RIGHTS OF DIFFERENT CATEGORIES OF EMPLOYEES THROUGH UNIFORM AND DIFFERENTIATED LABOUR REGULATION

CZU: 349.2:331 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.41**

Dorin JOSANU,
ORCID: 0009-0003-4490-0086
e-mail: josanudorin.ilo@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The diversity of legal employment relationships in the society requires a complex approach towards their regulation. Both at the national and international level, including through the community norms, we observe the attempt to establish norms of conduct for each employment relationship, by combining provisions of common nature, applicable to all, with special provisions that account for peculiarities of work performed, depending on various factors – both objective and subjective.*

The goal of this work is to identify the international norms, including European, called to regulate the particularities of different jobs, but also their eventual integration into the internal legal system. Through using the method of analysis of the normative framework, including the ILO Conventions and the EU Directives, the author concludes that at the national and community level, the regulation of labour relationships of different categories of employees is made by combining some general norms, which establish rules of conduct for all employers and employees, with special rules that either supplement the framework established by the general rules, or provide for exceptions to their application for certain particular relationships.

Keywords: *convention, differentiation, work directive, unity.*
Cuvinte-cheie: *convenție, diferențiere, directivă, muncă, unitate.*

INTRODUCERE

Încheierea unui contract individual de muncă – fapt care dă naștere unui raport juridic de muncă, rămâne a fi cea mai răspândită formă prin care persoana își realizează dreptul constituțional la muncă, iar prin prisma faptului că realizarea acestui drept permite membrului societății să obțină o sursă legală de venit, acest fapt capătă o importanță majoră. Rolul pe care îl joacă relațiile de muncă într-o societate este recunoscut atât la nivel național, cât și la nivel internațional, iar atenția acordată acestora se manifestă și prin reglementările detaliate adoptate pentru a stabili norme de conduită pentru angajatori și salariați.

Legislația muncii vine să reglementeze acele relații care apar între angajatori și salariați pe tot parcursul exercitării drepturilor de muncă, începând cu etapa de până la încheierea contractului individual de muncă, continuând cu perioada executării acestuia și finisând cu încetarea și efectele post-încetării lui.

În același timp, diversitatea raporturilor juridice de muncă ce există în societate dictează necesitatea unei abordări complexe față de procesul legislativ în domeniu, or normele adoptate urmează să țină cont de toată această diversitate și complexitate a acestor raporturi.

MATERIALE ȘI METODE

Dreptul la muncă, consacrat în prevederile articolului 43 a Constituției RM, dar și în art.23 a Declarației universale a drepturilor omului este chemat să garanteze posibilitatea persoanelor de a-și alege un loc de muncă, dar și condiții decente de muncă, fapt considerat unul inerent pentru o societate democratică.

Realizarea dreptului la muncă urmează să aibă loc într-o profesie/funcție la libera alegere a persoanei, iar condițiile de muncă urmează a fi în strictă corespundere cu reguli ce asigură sănătatea și securitatea persoanei, și care țin cont atât de mediul în care se desfășoară munca, cât și de particularitățile statutului juridic al salariatului.

Diversitatea raporturilor juridice de muncă din societate și dinamica lor, apariția unor noi profesii și dispariția altora, determină în ziua de azi necesitatea legiuitorului de a găsi o îmbinare cât mai reușită pentru reglementarea fiecărui raport, identificând acele trăsături ce se regăsesc în cadrul fiecăruia, cu stabilirea, în acest sens a reglementărilor comune pentru conduita tuturor angajatorilor și salariaților, dar și prin scoaterea în evidență a particularităților fiecărei relații sociale în parte, și adoptarea, în vederea reglementării acestora, a unor norme speciale, ce ar ține cont de specificul condițiilor în care se desfășoară fiecare muncă. În aceste condiții, legiuitorul urmează să dea dovadă de o iscusință deosebită pentru a aprecia fiecare relație socială și a determina, atât norme suplimentare de care are nevoie un domeniu sau altul, cât și de a exclude aplicarea unor norme generale pentru unele din gama variată a relațiilor sociale de muncă.

Profesorii Boișteanu, Ed., și Romandaș, N. menționează că dreptul muncii este strâns legat de muncă, noțiune inseparabilă de existența omului, iar rolul muncii în societatea contemporană este apreciat în funcție de implicarea tot mai puternică a creativității, a efortului intelectual, comparativ cu cel manual, dar și prin prisma promovării formelor atipice de ocupare a forței de muncă și a reducerii timpului de muncă [1].

În esență, diferențierea aplicată la reglementarea unor relații de muncă este dictată de diverși factori, printre care regăsim și factori de natură obiectivă, și factori de natură subiectivă.

În calitate de criterii ce stau la baza diferențierii reglementării unor relații de muncă, de natură obiectivă, indicăm condițiile de muncă diferite în care se desfășoară munca – grele, vătămătoare etc., durată și regim de muncă – timp parțial, regim flexibil etc.; regiune geografică – mediul rural sau mediu orășenesc ș.a..

La rândul său, în calitate de criterii de natură subiectivă vom indica particularitățile statutului salariatului – salariat minor; femei gravide; persoane cu obligații familiale; persoane cu dizabilități ș.a..

Instituirea unor norme speciale pentru reglementarea unor categorii în parte de raporturi, în baza unor criterii strict determinate și argumentate, permite a garanta contra eventualelor abuzuri ce pot fi admise în baza unor criterii discriminatorii, și asigură, în acest sens, respectarea principiului interzicerii discriminării în sfera muncii.

Analizând cadrul normativ internațional conchidem că abordarea reglementării relațiilor de muncă, sub aspectul unității și diferențierii muncii, o regăsim în cadrul Organizației Internaționale a Muncii, prin Convențiile și Recomandările sale, dar și în cadrul Uniunii Europene, prin Directivele ce reglementează relații de muncă. Cu referire la Convențiile OIM, profesorul Voiculescu, N. menționează că acestea sunt instrumente juridice ce reglementează unul sau altul dintre aspectele administrării forței de muncă, ale bunăstării sociale sau ale drepturilor omului [2], iar cu referire la Directivele UE, acesta indică că acest instrument juridic se caracterizează prin faptul că leagă statele în ceea ce privește rezultatul ce urmează a fi atins, dar nu și în ceea ce privește formele și mijloacele utilizate, care țin de competența autorităților statale [3].

Astfel, așa Convenții ale OIM, ca: nr. 105 din 1957 privind abolirea muncii forțate, nr. 81 din 1947 privind inspecția muncii în industrie si comerț, nr. 87 din 1948 privind libertatea sindicală și apărarea dreptului sindical, nr. 95 din 1995 privind protecția salariului, nr.132 din 1997 cu privire la concediile remunerate, sau așa Directive a Consiliului ca: nr. 91/533/CEE din 14.10.1991, privind obligația angajatorului de a informa lucrătorii asupra condițiilor aplicabile contractului sau raportului de muncă, nr. 98/59/CEE din 20.07.1998 privind apropierea legislațiilor statelor membre cu privire la concedierile colective, nr. 2000/43/CE din 29.06.2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică – reflectă în mod direct unitatea dreptului muncii în dimensiunea respectivă, pe când Convenții ca: nr. 103 din 1996 cu privire la protecția maternității, nr. 108 din 1958 privind actele de identitate pentru personalul navigant, nr. 182 din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, nr. 99 din 1951 privind procedura de stabilire a salariului minim în agricultură, sau Directive ca: nr. 1999/70/CE din 28.06.1999 privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată, nr. 92/85/CEE din 19.10.1992 privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și a sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează, nr. 2000/54/CE din 18.09.2000 privind protecția lucrătorilor împotriva riscurilor legate de expunerea la agenți biologici la locul de muncă – reflectă diferențierea reglementării raporturilor juridice de muncă.

Analiza legislației interne în domeniu permite să constatăm că aceasta în mod deplin utilizează mecanismul îmbinării normelor cu caracter unitar cu cele cu caracter special la reglementarea relațiilor de muncă, iar însăși Codul muncii al RM, conține și un titlu aparte, întitulat particularitățile de reglementare a muncii unor categorii de

salariați, unde, prin norme speciale, instituie reguli de conduită pentru munca femeilor; munca minorilor; munca salariaților angajați la lucrări sezoniere; munca salariaților care activează de la distanță; munca salariaților care activează prin cumul ș.a.

Analizând în ansamblu normele internaționale și interne indicate, putem vorbi de o diferențiere pe verticală în aplicarea acestora, în dimensiunea dreptul internațional/ dreptul comunitar vis-a-vis de dreptul intern al statului ce va aplica convenția/directiva corespunzătoare, unde unitatea va fi asigurată de prima categorie, iar categoria normelor interne, va reprezenta diferențierea reglementării muncii. În acest context, menționăm că, chiar în virtutea priorității normelor internaționale față de cele interne, în partea reglementării relațiilor de muncă prin intermediul prevederilor Convențiilor OIM și a Directivelor UE, acționează regula vectorului îmbunătățirii condițiilor de muncă pentru salariați, și normele internaționale nu vor avea prioritate în condițiile în care vor stabili garanții mai mici pentru salariați, față de normele interne existente. În acest context, indicăm p. 405 a Părții a XIII-a a Tratatului de la Versailles din 1919 (respectiv, acesta fiind pct. 19 al Constituției OIM), ce stabilește direct că nici într-un caz nu se va pretinde vreunui stat membru, ca urmare a adoptării unei recomandări sau proiect de convenție, să micșoreze protecția deja acordată muncitorilor de legislația sa. Indicăm aici și art. 371 al Acordului de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte, care recunoaște inoportunitatea încurajării comerțului și investițiilor prin reducerea nivelurilor de protecție prevăzut în legislația națională în materie de mediu sau de muncă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Atât la nivel național, cât și la nivel internațional, inclusiv cel comunitar, reglementarea relațiilor de muncă are loc prin adoptarea de norme cu caracter general, aplicabile tuturor raporturilor juridice de muncă, și prin norme speciale, aplicabile unor categorii de raporturi de muncă în parte, acestea din urmă fiind diverse și dictate de numeroși factori, care pot fi și de natură obiectivă, dar și de natură subiectivă.

Discuția cu privire la necesitatea adoptării în ansamblu atât a normelor cu caracter general, cât și a celor cu caracter special, care pot apărea în această situație, o considerăm relevantă, doar prin prisma și în contextul unei eventuale liberalizări în reglementarea relațiilor de muncă cu acordarea mai multor împuterniciri în acest sens partenerilor sociali, dar și nemijlocit părților contractului individual de muncă, și diminuarea în partea ce ține de reglementarea centralizată.

CONCLUZII

Convențiile Organizației Internaționale a Muncii ratificate de către Republica Moldova, dar și Directivele Uniunii Europene care au fost transcrise în legislația internă, denotă consacrarea îmbinării normelor cu caracter general și a celor cu caracter special la reglementarea diferitor raporturi juridice de muncă, fapt care confirmă caracterul

unitar și diferențiat al ramurii și a metodei sale de reglementare, confirmând și tendința de divizare a reglementărilor în dependență de specificul condițiilor de muncă, dar și de particularitățile statutului juridic a subiectului raportului. Normele cu caracter unitar sunt menite să ocrotească și să asigure respectarea acelor drepturi și interese legale ce sunt comune pentru toți salariații/angajatorii, păstrând și o unitate a întregii ramuri, pe când normele cu caracter diferențiat permit a ține cont de particularitățile fiecărui caz în parte, dar și, exclud eventualele situații de discriminare, prin stabilirea criteriilor certe și echitabile în cadrul acestei diferențieri.

REFERINȚE

1. BOIȘTEANU, Eduard, ROMANDAȘ, Nicolae, *Dreptul muncii. Manual*, Chișinău: S. n., 2014 (F.E.-P. ”Tipografia Centrală). 736 p. ISBN 978-9975-53-444-4., p.5.
2. VOICULESCU, Nicolae, *Dreptul comunitar al muncii.* București : Editura Rosetti, 2005. 270 p. ISBN 973-8378-98-2., p.13.
3. VOICULESCU, Nicolae, *Dreptul comunitar al muncii.* București : Editura Rosetti, 2005. 270 p. ISBN 973-8378-98-2., p.75.

NOTĂ. Prezentul articol a fost elaborate în cadrul proiectului „*EU4JUST/ Chair Jean Monnet on EU4JUST on EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution*”, Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH, implementat de către Universitatea de Stat din Moldova cu suportul programului Erasmus+ al Uniunii Europene

CU PRIVIRE LA OPORTUNITATEA MENȚINERII PROCEDURII ÎN ORDONANȚĂ ÎN LEGISLAȚIA PROCESUALĂ CIVILĂ ACTUALĂ

REGARDING THE OPPORTUNITY OF MAINTAINING THE WRIT PROCEEDINGS IN THE CURRENT CIVIL PROCEDURAL LEGISLATION

CZU: 347.95:347.91/.95(478)(094) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.42**

Ilona JOSANU,
ORCID: 0009-0009-4682-6709
e-mail: ilonajosanu@yahoo.ca
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article the author reflects on the opportunity to continuous maintaining of the writ proceedings under the conditions of the current civil procedural laws, given the last changes made to it, including the insertion of the small claims procedure to the content of the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova. The author follows the goal to state the social need to maintain the writ proceedings through its applied value and also the internation legislation framework, proven applicability as well its advantages compared to the small claim procedure. Following the performed analyses through applied synthesis and compared analyses of the writ proceedings and small claim procedure, the author highlights the importance of maintaining the writ procedure and its applied value for individuals.*

Keywords: Court, Court order, creditor, debtor, writ proceedings.

INTRODUCERE

Dinamizarea și accelerarea procedurilor judiciare civile este un obiectiv al legislațiilor procesuale civile moderne, în acest sens fiind adoptate modificări la legislația procesuală în vigoare, inclusiv cărui scop a servit și introducerea, la 01.06.2018 prin Legea nr. 17 din 05.04.2018 [1], în conținutul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (în continuare – CPC al RM) [2] a procedurii în cazul cererilor cu valoare redusă (Capitolul XXI[1]).

În aceste condiții, apare întrebarea, în prezent discutată, privind oportunitatea menținerii, în continuare, a procedurii în ordonanță (procedură simplificată), reflecții care vor fi prezentate în acest articol.

MATERIALE ȘI METODE

În articol sunt analizate reglementările actuale ale legislației la nivel de Uniune Europeană, cât și la nivel de legislație națională a unui șir de țări din Uniunea Europeană privind procedurile judiciare simplificate, ce conțin reglementări analogice procedurii în ordonanță, consacrate de normele Capitolului XXXV al Codului de procedură civilă

al Republicii Moldova. Totodată, autorul prezintă o analiză comparativă a procedurii în ordonanță versus procedura în cazul cererilor cu valoare redusă, evidențiind diferențele dintre aceste două proceduri judiciare civile și argumentând în favoarea necesității păstrării ambelor tipuri de procedură în legislația procesuală civilă a Republicii Moldova.

La elaborarea materialului articolului, au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza prevederilor cadrului normativ al Republicii Moldova și al cadrului comunitar la nivel de Uniune Europeană, a cadrului legislativ național al unor țări din Uniunea Europeană, sinteza, deducerea și comparația, precum și metoda istorică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Recomandarea Comitetului de miniștri ai Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 Cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției [3], Cartea verde privind o procedură europeană de somație de plată și măsuri de simplificare și accelerare a litigiilor cu valoare redusă COM (2002) 746 [4] și, ulterior, Regulamentul (CE) nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată [5], statuează asupra necesității instituirii, la nivel de Uniune Europeană, a unor proceduri simplificate pentru cauzele în care creanțele pecuniare ale creditorului nu sunt contestate de către debitor – proceduri analogice procedurii în ordonanță, prevăzute la Capitolul XXXV al CPC al RM, precum și cînd obiectul litigiului este de valoare redusă – proceduri analogice procedurii în cazul cererilor cu valoare redusă prevăzute de Capitolul XXI[1] al CPC al RM.

Remarcăm că în Uniunea Europeană, procedura cu privire la cererile cu valoare redusă nu este concepută și nici reglementată ca o procedură de alternativă procedurii în ordonanță (somație de plată), ci constituie obiectul unor reglementări distinse și separate, având obiect și conținut diferit, care se conțin în Regulamentul (CE) Nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene la 31.07.2007, L 199/1 [6].

Măsurile de simplificare și accelerare a judecării cauzelor în care debitorul nu contestă legalitatea și temeinicia pretențiilor creditorului, au fost constant în vizorul legiuitorului, la nivel de diferite țări, și pe parcursul diferitor etape istorice de dezvoltare a societății.

Astfel, procedura în ordonanţă avându-și rădăcinile în dreptul privat roman, unde anume interdictele, în calitate de mijloc procesual de apărare a drepturilor subiective civile dispus de către pretor, reprezentau prototipul ordonanţei judecătorești actuale, a continuat să fie aplicată, sub forma de dispoziție unipersonală a judecătorului, în Țara Românească [7, p. 33-34], ulterior găsim evidențe ale procedurii în ordonanță în codificarea efectuată de către Constantin Mavrocordat, prin adoptarea la 28 decembrie 1785 la Iași a Sobornicescului hrisov, cu titlul de Hrisov domnesc de întăritură; în Statutul de procedură judiciară civilă din 1891 [8, p. 36]; iar mai apoi, fiind reintrodusă, de facto,

prin adoptarea la 01.02.1985 a Ucazului Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS nr. 1827-XI privind modificarea ordinii de încasare a alimentelor pentru copiii minori [9], și, în final, procedura în ordonanță găsindu-și sediul bine meritat în conținutul actualului Cod de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003.

Mai mult ca atât, procedurile judiciare simplificate sunt adoptate la nivel de diferite țări, legislația cărora face parte atât din sistemul dreptului continental, cât și din sistemul dreptului anglo-saxon. Astfel, legislația procesuală civilă a Statelor Unite consacră procedura sumară (Summary Proceedings) [10]; legislația Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord – Summary Judgment [11]; în Țările de Jos – procedura sumară (Kort geding) [12]; în România – procedura ordonanței de plată [13]; în Ucraina – procedura în ordonanță [14], similar și în Federația Rusă [15], Bielorusia [16], Kazahstan [17], l'injonction de payer în Franța [18], în Germania există două forme simplificate de proceduri judiciare: procedura bazată pe documente scrise (Urkunden- und Wechselprozess) și procedura sumară privind emiterea ordonanței de plată (Mahnverfahren) [19], în Austria – procedura în ordonanță austriacă (Mahnverfarhen) [20], în Italia – procedura de interdicție [21].

Din câte observăm, prezența unei legislații procesuale care să asigure soluționarea eficientă a cauzelor de natură necontencioasă, într-un mod simplificat, este un factor determinant pentru interesele justițiabililor, aceștia urmărind recuperarea rapidă a datoriilor restante/revendicarea de bunuri, pretenții ale căror justificare nu este pusă în discuție, astfel fiind necesar să existe un cadru legal care să garanteze creditorului acces la soluționarea rapidă a pretențiilor față de debitori vizând creanțele sale necontestate.

Existența procedurii în ordonanță în legislația procesuală civilă actuală, asigură economia procesuală a timpului, eforturilor participanților la proces și mijloacelor financiare, oferindu-i creditorului posibilitatea de a obține încasarea, în baza documentelor incontestabile, de sume băneşti sau revendicarea de bunuri – atât mobile, cât și imobile, de la debitor, în pretenţiile expres și limitativ specificate la art. 345 al CPC al RM.

La rândul său, procedura în cazul cererilor cu valoare redusă, reglementată prin dispozițiile art. 276^2 – 276^4 ale CPC al RM, chiar dacă, aparent, ar părea să aibă anumite similitudini cu procedura în ordonanță, este diferită după natura sa juridică și conținutul său. Procedura în ordonanță este un tip aparte de procedură, pe când procedura cu privire la cererile cu valoare redusă este doar o varietate a procedurii contencioase, care se deosebește anume prin valoarea acțiunii înaintate (nu mai mult de 10 salarii medii pe economie prognozate la data sesizării instanţei) – valoare care, în cazul procedurii în ordonanță, nu este limitată.

Procedura în ordonanță este o alternativă procedurii contencioase generale, anume creditorului aparținându-i dreptul de a alege tipul de procedură în care va înainta pretenția sa, pe când procedura în cazul cererilor cu valoare redusă este generată urmare a constatării de către instanța de judecată a faptului că valoarea acțiunii nu depășește 10 salarii medii pe economie prognozate la data sesizării instanței, instanța astfel fiind obli-

gată să dispună această procedură (art, 276[2] alin. (1) al CPC al RM), criteriul discreționar al reclamantului absentând în totalitate.

Ținem să precizăm că procedura în cazul cererilor cu valoare redusă nu se aplică într-un șir de cauze (în materie fiscală, vamală sau în cazul răspunderii pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică ori de o persoană cu funcție de răspundere, răspunderii statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, precum şi în cazul litigiilor cu privire la drepturile nepatrimoniale), pe când în procedura în ordonanță, aceste pretenții pot fi înaintate, cu condiția încadrării acestora în cercul pretențiilor prevăzute la art. 345 al CPC al RM.

O altă deosebire esențială a procedurii în cazul cererilor cu valoare redusă, este că în cadrul acesteia pot fi examinate doar cereri în cauzele de încasare a unei sume de bani (art. 276[2] alin. (1) al CPC al RM), pe când în procedura în ordonanță pot fi încasate nu doar sume bănești dar pot fi revendicate și bunuri, atât mobile cât și imobile și indiferent de valoarea acestora (art. 344 alin. (1) al CPC al RM).

Mai mult ca atât, avantajul oferit de procedura II în ordonanță privind timpul redus de examinare a cauzei, nu este oferit de procedura în cazul cererilor cu valoare redusă, or, în cazul ultimei, instanța de judecată poate dispune, din start, citarea participanților la proces, acordându-i pârâtului un termen de 30 de zile de la comunicarea cererii de chemare în judecată şi a înscrisurilor anexate, pentru a prezinta instanței judecătorești şi reclamantului o referință, precum şi copii de pe înscrisurile necesare. Procedura în cazul cererilor cu valoare redusă are un termen mult mai mare de examinare a cauzei – până la 6 luni de la data depunerii cererii, pe cînd termenii stabiliți de legiuitor pentru examinarea cauzei în ordinea procedurii în ordonanță constituie circa 30 de zile (termenul, eventual, de lichidare a neajunsurilor de cerere acordat creditorului și 5 zile pentru eliberarea ordonanței judecătorești de către instanța de judecată; termenul de expediere poștală către debitor a copiei de pe ordonanță prin scrisoare recomandată cu recipisă; 10 zile de la primirea copiei de pe ordonanța judecătorească, acordate debitorului pentru depunerea obiecțiilor împotriva acesteia; încă 5 zile de la data depunerii obiecțiilor sau examinării obiecțiilor pentru admiterea acestora şi anularea ordonanței sau respingerea obiecțiilor).

Totodată, hotărârea judecătorească emisă în procedura în cazul cererilor cu valoare redusă este pasibilă de a fi atacată cu apel, instanța de apel examinând cererea de apel în procedură scrisă sau cu citarea participanților la proces, conform regulilor de examinare a acestor cauze în instanța de fond, pe când în procedura în ordonanță, ordonanța judecătorească, odată eliberată creditorului, devine irevocabilă, nesupunându-se vreunei căi de atac.

Ordonanța judecătorească, cu excepția singurului caz prevăzut la art. 354 alin. (3) al CPC al RM, reprezintă un act executoriu, cu executare imediată (art. 354 alin. (1) al CPC al RM), pe când hotărârea judecătorească emisă în procedura cu privire la cererile cu valoare redusă, poate fi atacată cu apel, care se examinează în ordinea prevăzută de CPC al RM (art. 276[4] alin. (4) al CPC al RM).

Indiscutabil, susținem cu fermitate că procedura cu privire la cererile cu valoare redusă și procedura în ordonanță, sunt tipuri de proceduri diferite, vizează diferite situații, nu se pot înlocui una pe cealaltă, ci, din contra, urmează să co-existe în legislația procesuală civilă actuală, fiecare realizând sarcinile dreptului în partea în care le sunt atribuite – posibilitate consacrată inclusiv la nivel de Uniune Europeană, care instituie ambele tipuri de proceduri, viabilitatea și necesitatea existenței cărora a fost dovedită de-a lungul timpului.

CONCLUZII

Procedura în ordonanță, având sediul materiei la Capitolul XXXV al CPC al RM, corespunde apelativelor comunitare, având menirea de a oferi o protecție reală, eficace și rapidă drepturilor justițiabililor în categoriile de cauze civile unde aplicarea tuturor formalităților unui proces civil clasic este de prisos, dată fiind lipsa caracterului litigios al pretenției creditorului. Totodată, procedura în cazul cererilor cu valoare redusă nu este o procedură de alternativă procedurii în ordonanță, nu o subrogă, și nici nu o poate înlocui pe aceasta, fiind diferită după natura sa juridică și conținutul său.

În pofida diferențierii, atât procedura în ordonanță, cât și procedura în cazul cererilor cu valoare redusă, ocupă locuri bine-meritate în cadrul legislației procesuale civile actuale din Republica Moldova, având menirea să ofere o simplificare și operativitate mai mare procedurilor judiciare civile, în corespundere cu apelative enunțate de către Parlamentul European și Consiliul Europei.

REFERINȚE

1. Legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. Publicată: 04.05.2018 *în Monitorul Oficial nr. 142-148 art. 277.*
2. Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Publicat: 03.08.2018 *în Monitorul Oficial nr. 285-294 art. nr. 436.*
3. Recomandarea Comitetului de miniștri a Consiliului Europei nr. R (84) 5 din 28.02.1984 Cu privire la principiile procedurii civile pentru ameliorarea funcționării justiției. În: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/RECOMMENDATION-No.-R-84-5.pdf [Accesat: 03.07.2024].
4. Cartea verde privind o procedură europeană de somație de plată și măsuri de simplificare și accelerare a litigiilor cu valoare redusă (Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation) COM (2002) 746. În: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/57e40e93-d701-4a25-b741-fbf37ab73648 [Accesat: 03.07.2024].
5. Regulamentul (CE) Nr. 1896/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de

plată. *În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.12.2006, L 399/1.* În https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1896/oj [Accesat: 03.07.2024].

6. Regulamentul (CE) Nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă. *În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene la 31.07.2007, L 199/1.* În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02007R0861-20170714 [Accesat: 03.07.2024].
7. CREȚU, V., JOSANU, I. Legislația: principalele etape de dezvoltare a procedurii în ordonanță. În: Revista Institutului Național al Justiţiei. 2015, nr. 2 (33) p. 33-37. ISSN 1857-2405.
8. CREȚU, V., JOSANU, I. Principalele etape de dezvoltare ale procedurii în ordonanță în legislația Republicii Moldova. *În: Revista Institutului Național al Justiţiei. 2015, nr. 3 (34), pp. 35-39.* ISSN 1857-2405.
9. Закон СССР от 3 июля 1985 года, Ведомости ВС СССР, 1985, № 27, ст. 482.
10. Federal Rules of Civil Procedure. *Legal Information Institute. Cornel Law School, Ithaca, New York.* În: https://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_56 [Accesat: 03.07.2024].
11. Civil Procedure Rules of United Kingdom 1998. În: https://www.legislation.gov.uk/uksi/1998/3132/contents [Accesat: 03.07.2024].
12. Dutch Code of Civil Procedure. În: http://www.dutchcivillaw.com/civilprocedureleg.htm [Accesat: 03.07.2024].
13. Codul de procedură civilă al României din 1 iulie 2010 (republicat) Legea nr. 134/2010 (republicată). Publicat în Monitorul Oficial nr. 247 din 10 aprilie 2015. în: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/140271 [Accesat: 03.07.2024].
14. Цивільний процесуальний кодекс україни (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492). În: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text [Accesat: 03.07.2024].
15. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации № 138-ФЗ от 14.11.2002. În: https://rulaws.ru/gpk-rf/ [Accesat: 03.07.2024].
16. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь № 238-З от 11 января 1999г. În: https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900238#&Article=26 [Accesat: 03.07.2024].
17. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан № 377-V от 31 октября 2015 года. În: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053&pos=2255;-52#pos=2255;-52&sdoc_params=text%3D%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D0%25BA%25D0%25B0%25D0%25B7%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D34329053%26spos%3D1%26tSynonym%3D1%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=15 [Accesat: 03.07.2024].

18. Code de procédure civile.În: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070716/ [Accesat: 03.07.2024].
19. Zivilprozessordnung (ZPO). În: https://www.gesetze-im-internet.de/rdg/index.html [Accesat: 03.07.2024].
20. Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung – ZPO).În: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001699 [Accesat: 03.07.2024].
21. Codice di Procedura Civile, Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 Codice di procedura civile. (040U1443)//Gazzetta Ufficiale n. 253 del 28.10.1940. În: https://www.gazzettaufficiale.it/anteprima/codici/proceduraCivile [Accesat: 03.07.2024].

NOTĂ. Prezentul articol a fost elaborate în cadrul proiectului „*EU4JUST/ Chair Jean Monnet on EU4JUST on EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution*”, Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH, implementat de către Universitatea de Stat din Moldova cu suportul programului Erasmus+ al Uniunii Europene.

SOLUȚIONAREA ALTERNATIVĂ A LITIGIILOR ÎN CONTEXTUL APARIȚIEI UNUI IMPEDIMENT JUSTIFICAT

ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION IN THE CONTEXT OF THE OCCURRENCE OF A JUSTIFIABLE IMPEDIMENT

CZU: 347.918:347.44 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.43**

Valeria PRAPORȘCIC,
ORCID: 0009-0004-8197-7450
e-mail: valeriapraporscic97@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In the dynamic context of contractual relationships, effectively managing disputes arising from justifiable impediments is crucial for maintaining integrity and predictability in the implementation of commercial contracts. This article explores alternative dispute resolution methods in the context of justifiable impediments arising in contractual relationships. The objectives of this study are to examine the concept of justifiable impediments, evaluate the effectiveness of mediation and arbitration in resolving disputes triggered by such impediments, present relevant case studies, and provide practical recommendations for legal practitioners and contract parties. The research employs a comparative analysis approach, utilizing case studies to illustrate the application of alternative dispute resolution methods. Key findings highlight the flexibility and efficiency of mediation and arbitration compared to traditional litigation in managing disputes arising from unforeseen circumstances or force majeure events. This study contributes to enhancing understanding of how alternative dispute resolution mechanisms can mitigate the impact of justifiable impediments on contractual relationships, promoting more adaptive and resilient legal frameworks.*

Keywords: disputes, alternative solutions, justifiable impediment, contracts, mediation and arbitration.

INTRODUCERE

În lumea juridică contemporană, gestiunea litigiilor în cadrul relațiilor contractuale este adesea complicată de apariția unor situații neprevăzute sau impedimente care pot afecta executarea obligațiilor contractuale. Aceste impedimente, cunoscute sub numele de impedimente justificatoare, pot include evenimente extraordinare și imprevizibile cum ar fi forța majoră, schimbări legislative sau epidemiologice, care pot face imposibilă executarea sau afecta semnificativ performanța părților contractante.

În acest context, soluțiile alternative de soluționare a litigiilor devin din ce în ce mai importante în abordarea disputelor care survin în urma unor astfel de impedimente. Medierea și arbitrajul reprezintă două metode eficiente și flexibile care permit părților să găsească soluții adaptate specificului fiecărui caz, evitând costurile și întârzierile asociate proceselor judiciare tradiționale.

Scopul prezentului articol este de a analiza rolul soluțiilor alternative în gestionarea litigiilor generate de impedimentele justificatoare în contracte. Vom examina conceptul de impediment justificator și modalitățile prin care soluțiile alternative pot facilita rezolvarea eficientă a disputelor, contribuind astfel la menținerea integrității și predictibilității relațiilor contractuale într-un cadru juridic dinamic și în continuă schimbare.

MATERIALE ȘI METODE

Într-o economie globală dinamică și într-un cadru juridic în continuă schimbare, gestionarea eficientă a litigiilor în relațiile contractuale devine crucială în fața imprevizibilității și intervenției unor impedimente justificatoare. Pentru a investiga impactul impedimentului justificator asupra relațiilor contractuale, acest studiu utilizează o gamă diversificată de metode și materiale pentru a examina eficiența soluțiilor alternative de soluționare a litigiilor în astfel de contexte. Metodologic, cercetarea utilizează o analiză comparativă detaliată a eficienței medierii și arbitrajului, cu accent pe evaluarea avantajelor acestor metode față de litigiile tradiționale. Studiile de caz concrete sunt folosite pentru a ilustra aplicarea practică a soluțiilor alternative în gestionarea disputelor generate de impedimente justificatoare în contracte. De asemenea, se recurge la literatura de specialitate pentru a investiga cadrul legal și teoretic al soluțiilor alternative în dreptul contractelor. Prin studiul literaturii de specialitate, am revizuit și analizat articole elocvente obiectului cercetării, astfel că prin intermediul cărților și studiilor existente cu privire la soluțiile alternative și relațiilor contractuale am ajuns la concluzia că soluțiile alternative sunt mult mai logice și raționale, dar nu și Republica Moldova, în perioada anilor 2018-2021, din numărul total de 43.487 procese de mediere judiciară, doar 1.165 au finalizat prin încheierea unei tranzacţii, iar în restul litigiilor procesele de mediere au încetat prin refuzul părţilor de a soluționa litigiul pe cale amiabilă [1]. Astfel ca utilizarea datelor statistice ne permite să evidențiem frecvența și tipurile de litigii care apar în urma impedimentelor justificatoare și a modului în care acestea sunt gestionate, cât și eficacitatea acestora în Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În Republica Moldova, impedimentul justificator se regăsește la articolul 904 Cod Civil al RM, această noțiune este folosită în cadrului survenirii neexecutării obligației debitorului, care este justificată de un eveniment ce este în afara controlului debitorului pe care acesta nu putea în nici un mod să îl depășească [2].

Într-o completare ulterioară și pentru o mai bună înțelegere a noțiunii de impediment justificator, la art.5 din Decizia nr. 35/1 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la eliberarea avizului de atestare a impedimentului justificator de neexecutare a obligației din 25.09.2020 a Camerei de Comerț și Industrie, este menționată lista evenimentelor ce pot fi considerate ca un impediment justificator, în cadrul neexecutării obligațiilor contractuale și anume: războiul, restricțiile valutare, acțiuni legale/ilegale ale

autorităților, epidemii, dezastre naturale, de asemenea explozii, incendii, cât și perturbarea generală a relațiilor de muncă [3]. Totuși este important să menționăm că lista nu este una exhaustivă și dacă sunt îndeplinite condițiile de la art. 904, ea poate fi completată.

Neîndeplinirea condițiilor contractuale poate conduce adesea la conflicte între părțile implicate, care, în mod tradițional, sunt rezolvate prin intermediul instanțelor de judecată. Cu toate acestea, procesele judiciare pot fi costisitoare, consumatoare de timp și imprevizibile în rezultatele lor. În contrast, metodele alternative de soluționare a litigiilor, cum ar fi medierea și arbitrajul, oferă părților oportunitatea de a ajunge la o înțelegere pe cale amiabilă, evitând formalitățile și incertitudinile asociate procesului judiciar. Prin intermediul medierii, părțile pot negocia direct și pot găsi soluții personalizate, adaptate specificului fiecărui conflict. Arbitrajul, pe de altă parte, oferă un cadru mai formalizat pentru rezolvarea litigiilor, cu decizii care pot fi enforce-uite ca și cele judecătorești.

În Republica Moldova, cadrul legal cu privire la metodele alternative de soluționare a conflictelor s-a modernizat și actualizat în urma eforturilor legislative și reformei justiției. Astfel că în acest sens există două instituții importante: Centrul de mediere și Curtea de Arbitraj Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova.

Analizând literatura de specialitate din Republica Moldova, constatăm că se pot identifica multiple lucrări care fac trimitere la noțiunea de mediere. Astfel că la nivel național, instituția medierii a fost reglementată în premieră prin Legea nr. 134-XVI din 14 iunie 2007 cu privire la mediere (aborgată ulterior) [4]. Potrivit articolului 2 al Legii nr. 137 cu privire la mediere din 03.07.2015 „medierea reprezintă o modalitate de soluționare alternativă a litigiilor pe cale amiabilă, în cadrul unui proces structurat, flexibil și confidențial, cu asistența unui sau mai multor mediatori [5].

Medierea reprezintă o modalitate eficientă și practică de soluționare a conflictelor în contextul contractelor comerciale, în special în situațiile în care obligațiile contractuale nu pot fi îndeplinite din cauza unui impediment justificator. Aceasta permite părților implicate să negocieze și să ajungă la o înțelegere într-un cadru flexibil și colaborativ, evitând astfel costurile și incertitudinile asociate procesului judiciar tradițional [6].

Importanța medierii în astfel de situații este crucială, deoarece oferă următoarele avantaje:

1. **Flexibilitate și adaptabilitate:** Medierea permite adaptarea soluțiilor la specificul fiecărui caz, oferind părților posibilitatea de a găsi împreună soluții personalizate și mai puțin restrictive decât cele impuse de o hotărâre judiciară.
2. **Economisirea timpului și a costurilor:** Procesul de mediere poate fi mai rapid decât un proces judiciar și poate reduce semnificativ costurile legate de litigiu, cum ar fi taxele de avocat și taxele de judecată.
3. **Conservarea relațiilor comerciale:** Medierea promovează comunicarea constructivă între părți, contribuind la menținerea și consolidarea relațiilor de afaceri în viitor, în loc să le deterioreze prin confruntări judiciare.

4. **Confidențialitate:** Procesul de mediere se desfășoară într-un cadru confidențial, oferind părților confortul de a discuta deschis și sincer, fără teama de a-și compromite poziția într-un context public.

Prin urmare, medierea reprezintă o soluție pragmatică și benefică în rezolvarea litigiilor contractuale cauzate de impedimente justificatoare, promovând o abordare cooperativă și rezultate durabile în managementul conflictelor în afaceri.

Odată cu explorarea eficacității medierii în gestionarea conflictelor, vom analiza în profunzime tranziția spre arbitraj, unde un terț imparțial preia controlul deciziei finale în baza argumentelor și a probelor prezentate de ambele părți. Într-o abordare comparativă, vom analiza avantajele și dezavantajele fiecărei metode, subliniind flexibilitatea și confidențialitatea medierii în contrast cu puterea obligatorie a deciziei arbitrale, care pune accent pe aplicarea strictă a dreptului.

Astfel, profesorul Frank Elkouri menţionează că: „Arbitrajul este cea mai veche metodă cunoscută pentru soluţionarea litigiilor dintre oameni”. Arbitrajul Comercial Internațional este principala modalitate de soluționare a litigiilor din domeniul relațiilor economice internaționale, fapt care a fost confirmat de Adunarea Generală a ONU în decembrie 1976. Astfel, prin rezoluția sa unanim acceptată a fost consemnată importanța arbitrajului ca metodă de soluționare a litigiilor apărute din relații comerciale internaționale [7].

În continuare propunem spre analiză un studiu de caz și analiză a efectelor impedimentului justificator în context contractual și rolul medierii versus arbitrajului, pentru o mai bună înțelegere a importanței și utilității acestor noțiuni în practică.

Într-un contract comercial între o companie de construcții și un furnizor de materiale, situat într-o regiune afectată periodic de dezastre naturale, a apărut o dispută semnificativă în urma unui cutremur major care a afectat grav producția de materiale de construcții. În contract, nu exista o clauză clară care să prevadă consecințele unui astfel de eveniment și nici responsabilitatea partidelor în cazul forței majore sau a impedimentului justificator. După cutremur, furnizorul a fost incapabil să livreze materialele în termenul convenit, ceea ce a dus la întârzieri semnificative în proiectul de construcție al companiei de construcții. Aceasta din urmă a invocat neexecutarea contractului din partea furnizorului și a cerut despăgubiri pentru daunele suferite, inclusiv pierderea de profit și costuri suplimentare.

Părțile, dorind să evite un litigiu lung și costisitor, au decis să recurgă la mediere. Mediatorul a facilitat discuțiile între părți, ajutându-le să identifice interesele principale și să exploreze soluții care să le satisfacă pe ambele. În procesul de mediere, s-a constatat că furnizorul a demonstrat cu probe că neexecutarea a fost cauzată de forța majoră (cutremurul), iar compania de construcții a înțeles dificultățile întâmpinate de furnizor. Ca rezultat al medierii, părțile au convenit asupra unei soluții care a inclus o reprogramare a termenelor de livrare, ajustarea cantităților și condițiilor de plată, înțelegând că evenimentul de forță majoră (cutremurul) a reprezentat un impediment justificator. Compania

de construcții a acceptat că furnizorul nu a fost responsabil pentru întârzieri și a renunțat la pretențiile inițiale de despăgubire.

Într-un alt scenariu posibil, în care medierea nu ar fi dus la o soluție satisfăcătoare, părțile ar fi putut să recurgă la arbitraj. În cazul arbitrajului, un tribunal arbitral independent ar fi examinat dovezi și argumente din ambele părți și ar fi emis o decizie obligatorie. Arbitrajul ar fi inclus o analiză mai detaliată a forței majore și a modului în care aceasta a afectat executarea contractului, având scopul de a stabili responsabilitățile și eventualele despăgubiri. Studiind acest caz, este clar că existența unei clauze care să reglementeze forța majoră și alte impedimente justificatoare ar fi putut simplifica semnificativ rezolvarea disputelor dintre părți. Medierea și arbitrajul au demonstrat ambele avantaje în gestionarea conflictelor contractuale, oferind soluții mai rapide și mai eficiente decât litigiul în instanță.

În concluzie, medierea și arbitrajul reprezintă instrumente valoroase în rezolvarea disputelor comerciale, fiecare având avantaje distincte în funcție de circumstanțele și preferințele părților implicate. Gestionarea adecvată a clauzelor contractuale, inclusiv a celor referitoare la forța majoră, poate contribui semnificativ la prevenirea și soluționarea eficientă a conflictelor într-un mod just și echitabil pentru toate părțile implicate.

CONCLUZII

În concluzie, putem menționa faptul că articolului a subliniat importanța crucială a soluționării alternative, cum ar fi medierea și arbitrajul, în rezolvarea eficientă a litigiilor apărute în afaceri, în special în contextul intervenției unor evenimente neprevăzute sau al invocării impedimentului justificator pentru neexecutarea obligațiilor contractuale. Astfel de situații pot perturba implementarea contractelor și pot afecta integritatea și predictibilitatea relațiilor comerciale.

Medierea și arbitrajul oferă părților implicate într-un contract posibilitatea de a gestiona și rezolva disputele într-un mod flexibil și eficient, comparativ cu procedurile lungi și costisitoare ale litigiului tradițional. Aceste metode alternative permit părților să ajungă la soluții consensuale, adaptate specificului fiecărui caz și nevoilor lor, contribuind astfel la menținerea relațiilor de afaceri și la minimizarea impactului negativ al conflictelor asupra colaborării viitoare. În cazurile în care apare un impediment justificator sau un eveniment neprevăzut care afectează executarea obligațiilor contractuale, promptitudinea în rezolvarea conflictului devine crucială pentru evitarea escaladării disputelor și pentru restabilirea încrederii între părți. Medierea oferă un cadru favorabil pentru comunicare deschisă și pentru identificarea soluțiilor acceptabile pentru ambele părți, în timp ce arbitrajul asigură o soluționare rapidă și definitivă a litigiilor, cu respectarea procedurilor și a normelor de drept convenite.

Prin adoptarea și promovarea acestor metode alternative, practicienii în drept și părțile implicate în contracte pot construi relații de afaceri mai durabile și mai reziliente, adaptate la schimbările și provocările din mediul economic contemporan. În final, utilizarea medierii și a arbitrajului nu numai că optimizează resursele financiare și tim-

pul dedicat soluționării litigiilor, dar și sprijină dezvoltarea unei culturi organizaționale orientate către soluționarea constructivă a disputelor și către promovarea unui climat de încredere și colaborare în cadrul **contractelor comerciale.**

REFERINȚE

1. Nota informativă la proiectul Legii pentru abrogarea capitolului XIII1 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În: https://justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-cu-privire-la-abrogareacapitolului-xiii1-din-codul-de-procedura-civila-al. [Accessed 20.06.2024]
2. Civil Code of the Republic of Moldova, 2002, No. 1107. Published in the Official Monitor of the Republic of Moldova, no. 66-75 of 01.03.2019. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143668&lang=ro# [Accessed 20.06.2024]
3. Decizia nr. 35/1 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la eliberarea avizului de atestare a impedimentului justificator de neexecutare a obligației din 25.09.2020 a Camerei de Comerț și Industrie. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123380&lang=ro. [Accessed 20.06.2024]
4. Lege cu privire la mediere, nr. 134 din 14.06.2007, Abrogată prin LP137 din 03.07.15, MO224- 233/21.08.15 art.445; în vigoare 21.08.15
5. Legea RM cu privire la mediere, nr. 137 din 03.07.2015, Monitorul Oficial Nr. 224-233. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105798&lang=ro#. [Accessed 23.06.2024]
6. Slusarenco S., Medierea în Republica Moldova – realitate și tendințe, , 2-18, p.233-244, În : https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/RSI_2018_1-2_pp233-244.pdf [Accessed 24.06.2024]
7. Cotruță I. , Diferența dintre arbitraj și instanța de drept comun. Simpozion ştiinţific al tinerilor cercetători. Ediția.15, Vol.2, 2017,În: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/58355. [Accessed 25.06.2024]

ENSURING HUMAN RIGHTS IN CIRCULAR ECONOMY PRACTICES: LEGAL STRATEGIES AND DISPUTE RESOLUTION OFFERED BY THE EUROPEAN CIRCULAR ECONOMY ACTION PLAN

ASIGURAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN PRACTICILE ECONOMIEI CIRCULARE: STRATEGII JURIDICE ȘI SOLUȚIONARE A LITIGIILOR OFERITE DE PLANUL DE ACȚIUNI ÎN ECONOMIA CIRCULARĂ EUROPEANĂ

CZU: 342.7:332.142.6(4) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.44**

Dorina CIMIL,
e-mail: cimil.dorina20@gmail.com
The Henri Capitant Association for Legal Culture, Chisinau, Republic of Moldova

Summary. *This research aims to highlight that implementing circular economy practices in addition to ensuring human rights represent a significant step towards sustainable development. While current legal frameworks do provide a strong foundation in this sense, with its main lead being the European Circular Economy Action Plan, ongoing improvements and research are needed in order to fully grasp the concept of intersection of human rights within CEAP practices. This research addresses some issues which are to be redressed and methods of doing so, mainly community health and environmental justice. The research also mentions the impact of the European Circular Economy Action Plan on European countries strategy plans regarding circular economy.*

Keywords: *Circular economy, community health, environmental justice, marginalized communities, waste management.*

INTRODUCTION

The notion of circular economy encompasses a variety of processes which aim to extend the lifecycle of products, such as promoting sustainable resource use for waste reduction and a transformative approach to production and consumption. The earth's life-support system is being increasingly jeopardized by environmental problems, mainly biodiversity loss and excessive land use [1, p.5]. The circular economy, unlike linear economy, emphasizes the need to use resources efficiently and prioritizing the regeneration of natural systems and holds an undoubtable importance in sustainable development, as it not only addresses issues such as resource depletion, but it also promotes economic resilience and innovation in this domain.

The European Union is one of the foundation pillars in the integration of circular economy in our society as a whole, emerging as a global leader in advancing principles promoted by circular economy, and its commitment in doing so is enshrined by multiple

strategic initiatives, culminating with *the European Circular Economy Action Plan [2, p*. 5], which provides steps to be taken in order to ascend toward an economic paradigm that is more sustainable.

The protection of human rights is directly impacted by the adoption of circular economy practices, as human rights considerations such as community health and fair labor practices are directly influenced by the manner in which existing resources are managed. Environmental justice, on the other hand, is also a critical concern in the context of implementing circular economy practices as it seeks to ensure that environmental benefits and burdens are distributed fairly and equitably. Circular economy practices aim to stop the social and environmental inequalities that inadvertently arise and only effective legal frameworks and dispute resolution mechanisms are capable of upholding and implementing them in our society. Legal strategies protect human rights and provide environmental justice while offering the regulatory support required to carry out circular economy practices, while dispute resolution systems provide a means of resolving potential conflicts and offer a guarantee that all parties involved have the opportunity to pursue accountability and redress. This research aims to analyze key policies and legal frameworks which support circular economy in the European union, explore the intersection of circular economy initiatives with human rights and environmental justice and analyze existing dispute resolution mechanisms related to circular economy practices, including their accessibility and efficiency.

In order to achieve sustainable and equitable economic transformation, the EU's legal strategies and dispute resolution mechanisms are essential for bringing circular economy practices into compliance with human rights and environmental justice principles. However, the challenges associated with their implementation must be taken into consideration.

MATERIAL AND METHOD

The circular economy action plan, introduced by the European Commission, outlines the European Union's approach to transitioning towards a circular economy by addressing, as mentioned aforehand, issues such like community health, fair labor practice and environmental justice. Firstly, by reduction of waste and pollution minimization under CEAP principles, the plan helps protect the health of communities, particularly those affected by environmental contaminants. A very revelatory example in this sense is the case of the large steel plant, Ilva, located in Taranto, Italy [3, p. 6], which causes severe air and soil pollution and leads to high cancer rates. Another example would be the case of the region Silesia, Poland [4, p. 6], which is heavily industrialized with coal mining and steel production, greatly affecting the health of local communities. Secondly, by advocating for fair labor practices within the circular economy framework, CEAP principles aim to ensure that workers involved in waste management operations are provided with fair wages and safe working conditions. The Eulen Case is a very good example in why CEAP principles are needed in our society: Back in 2013, waste management workers in Madrid went on strike against Eulen [5, p. 6], a company contracted by the

city for waste collection management, protesting unfair layoffs and wage cuts. The strike consequently imploded to a significant public outcry which resulted in more favorable conditions for the workers. Thirdly, the CEAP addresses environmental justice by promoting equitable access to resources and preventing environmental burdens from being disproportionately borne by marginalized communities. It is incomprehensible, in a developed society, for the state to allow marginalized communities, such as the Romani community living near the Pata Rat landfill in Cluj-Napoca [6, p. 6], to face severe health hazards by being exposed to toxic fumes, contaminated water and poor living conditions just because it is inconvenient to take measures in this aspect.

The issues raised above highlight the importance of effective implementation of CEAP principles into concrete legal strategies, and as EU has developed several legal frameworks to support this integration, starting with *The Waste Framework Directive* [7, p. 6], which provides a legal foundation for waste reduction and recycling by setting very clear requirements for member states and allowing them to implement them by their own legislative transposition processes, the waste management practices started to align with environmental and health standards. Another effective regulation is *The Eco-design Directive* [8, p. 6], which mandates that products placed on the EU market to meet specific environmental criteria, ensuring that products contribute to a sustainable economy while simultaneously protecting consumer rights. Also, The EU uses a number of procedures to settle disagreements and guarantee adherence to CEAP goals, the so-called dispute resolution mechanisms: Judicial and Administrative Mechanisms are crucial and effective tools in this regard, as The Court of Justice of the European Union not only provides a judicial avenue for resolving disputes, it also interprets EU laws and ensure their uniform application. The European Commission, on the other hand, is in charge of enforcing EU regulations and has the authority to file infringement lawsuits against member states that disregard CEAP directives.

A major step toward a more just and sustainable economic model in the European Union is the Circular Economy Action Plan and it may just guarantee that the shift to a circular economy promotes environmental justice, fair labor standards, and community health by including human rights issues into its framework. In order to completely achieve the objectives of sustainable and equitable economic transformation, continuous innovation and improvement are required, as evidenced by the EU's legislative strategies and dispute resolution procedures, which are crucial for bringing circular economy activities into compliance with these principles.

RESULTS AND DISCUSSIONS

As mentioned aforehand, the European Union has established a comprehensive legal framework to support the transition to a circular economy by implementing key policies and directives and as these frameworks do provide a solid foundation, significant gaps remain in fully integrating human rights in environmental justice considerations.

Even if they are being addressed, some issues that require more attention are the equal sharing of environmental benefits and liabilities among communities and the protection of labor rights in the recycling sector. *Amsterdam's Circular Strat*egy [9, p. 6] is an initiative of Netherlands to become fully circular by 2050, and the city has already taken action to fairly spread the advantages of CE practices, such as the development of jobs and better living circumstances, and to involve local people in decision-making processes. Another example is the *effective recycling program in Germany [10, p.* 6], which also provides a template for incorporating environmental justice into CE. Strict laws are being implemented throughout the whole country to guarantee that recycling facilities operate with the least possible negative environmental impact and that the economic opportunities created by the CE sector benefit all areas. These programs are direct results of the great efforts of the European Union's implementation of the European Circular Economy Action Plan and aim to prioritize community involvement, equitable distribution of benefits, new employment opportunities and improved living conditions, while safeguarding human rights.

Even while Germany and Amsterdam have made great progress in incorporating environmental justice into their circular economy policies, there are still a number of obstacles to overcome in order to guarantee equal benefits and alleviate the costs associated with waste management. Numerous socioeconomic, political, and infrastructure reasons are the root cause of these difficulties, starting with Economic Disparities, as not all communities have the same level of access to resources that facilitate participation in circular economy practices; Regulatory challenges pose problems too, as even with sturdy policies, the implementation of such ambitious programs may be inconsistent; Community Engagement and Awareness is a very sensible area, as cultural differences and different level of environmental awareness greatly affect the way communities participate in circular economy initiatives.

Addressing these challenges imply designing inclusive policies, with input from marginalized communities, investing in underserved areas in order to ensure equal access and enhance community engagement through educational programs.

CONCLUSIONS

This research has examined the critical role of legal frameworks related to the European Circular Economy Action Plan practices and how they align with human rights policies. The EU's shift to a circular economy is largely being driven by the *Circular Economy Action Plan*. This policy places a strong emphasis on sustainable production and consumption, waste reduction, and resource efficiency. Furthermore, it incorporates human rights and environmental justice principles by advocating for fair labor standards and guaranteeing an equitable distribution of environmental benefits and responsibilities.

This research yields some important practice recommendations for better integrating circular economy activities with human rights and environmental justice, and it is

being highlighted that regulatory authorities must be better equipped to oversee and enforce adherence to CEAP-related legislation. Maintaining fair working conditions in the circular economy requires consistent protection of labor rights in each of the member nations. Furthermore, in order to stop environmental injustices, strict adherence to environmental standards is required. This includes establishing strict guidelines and making sure they are uniformly applied in all areas and industries to safeguard communities from unjustifiable environmental costs.Promoting increased community participation in CE practice decision-making procedures can aid in guaranteeing that these procedures represent the interests and rights of all parties involved. Participatory methods can produce more sustainable and fair results. This can be accomplished by implementing procedures like community advisory boards, participatory budgeting, and public consultations, which give interested parties a forum to express their concerns and have an impact on policy choices.

In summary, integrating the ideas of environmental justice and human rights with the circular economy necessitates a multipronged strategy that fortifies enforcement channels, raises public awareness and accessibility, incorporates justice principles into legislation, and fosters community involvement. The European Union can guarantee that its shift to a circular economy is both socially and environmentally justifiable by implementing these proposals.

REFERENCES

1. GEISSDOERFER, Martin, et al. The Circular Economy–A new sustainability paradigm?. *Journal of cleaner production*, 2017, 143, p. 757-768.
2. *Circular economy action plan*, available at https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en.
3. *The ILVA Steel Plant in Italy – a Case of Environmental Non*-compliance – Briefing for the European Parliament , available at https://www.ecologic.eu/12327.
4. ŻUK, Piotr; ŻUK, Paweł; PLUCIŃSKI, Przemysław. Coal basin in Upper Silesia and energy transition in Poland in the context of pandemic: The socio-political diversity of preferences in energy and environmental policy. *Ressources Policy, 22021, 71 : 101987.*
5. This article discusses how the Madrid waste management strike has intensified and how Eulen and other businesses have suggested layoffs and pay reductions, available at https://elpais.com/ccaa/2013/11/08/madrid/1383918314_184644.html.
6. KOVATS, Martin. National Roma Integration Strategies: What's Next. *Roma Rights*, 2013, p.3.
7. ZORPAS, Antonis A., et al. Waste prevention campaign regarding the Waste Framework Directive. *Fresenius Environmental Bulletin*, 2014, 23. 11 a : 2876-2883.

8. GROTE, C. A., et al. An approach to the EuP Directive and the application of the economic eco-design for complex products. *International Journal of Production Research*, 2007, 45. 18-19: 4099-4117.
9. VIVA, Ludovica, et al. Designing circular waste management strategies: The case of organic waste in Amsterdam. *Advanced Sustainable Systems*, 2020, 4. 9: 2000023.
10. PICUNO, Caterina, et al. Factors shaping the recycling systems for plastic packaging waste—A comparison between Austria, Germany and The Netherlands. *Sustainability*, 2021, 13.12: 6772.

IMPACTUL REGLEMENTĂRILOR ASUPRA INOVAȚIEI ȘI SIGURANȚEI ÎN DOMENIUL BIOMEDICAL

THE IMPACT OF REGULATIONS ON INNOVATION AND SAFETY IN THE BIOMEDICAL FIELD

CZU: 340.13:001.895:61 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.45**

Virginia ZAHARIA,
ORCID: 0000-0002-4822-026X
e-mail: virginica.zaharia@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova; Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Summary. *This article explores the impact of regulations on innovation and safety in the biomedical field, examining how regulations influence innovation and safety through a comparative analysis of the global legislative framework. The study emphasizes the importance of regulations for patient protection and ensuring the efficacy of new biomedical technologies, while also highlighting the challenges they pose for innovators. The research underscores how regulations affect the development process of new biomedical technologies and the necessary balance between patient protection and the stimulation of innovation. The conclusions outline the importance of a harmonized and flexible approach to support progress in the biomedical field, while ensuring the safety and efficacy of products and procedures.*

Keywords: *biomedical progress, biomedical regulation, legislative framework, patient safety, technological innovation.*

INTRODUCERE

Domeniul biomedical a cunoscut o dezvoltare rapidă în ultimele decenii, aducând inovații semnificative care au transformat diagnosticarea, tratamentul și prevenirea bolilor. Această creștere spectaculoasă a fost însoțită de necesitatea unui cadru reglementar robust, menit să asigure siguranța pacienților și eficacitatea noilor tehnologii și proceduri. Totuși, implementarea și adaptarea la aceste reglementări pot influența atât pozitiv, cât și negativ procesul de inovare. Reglementările în domeniul biomedical variază considerabil de la un stat la altul, reflectând diferențe culturale, economice și politice. În timp ce unele state pun un accent semnificativ pe protecția pacienților și siguranța produselor, altele prioritizează facilitarea accesului rapid pe piață a inovațiilor. În contextul globalizării și al colaborării internaționale mai efective în cercetarea biomedicală, o înțelegere profundă a modului în care reglementările influențează inovația și siguranța devine esențială. Acest articol își propune să analizeze impactul acestor reglementări, să identifice provocările și să sugereze posibile soluții pentru echilibrarea protecției pacienților cu stimularea progresului tehnologic.

MATERIALE ȘI METODE

Prezentul studiu a utilizat o abordare mixtă, combinând metode calitative și cantitative pentru a obține o imagine comprehensivă a impactului reglementărilor asupra inovației și siguranței în domeniul biomedical. Metodologia de cercetare a inclus: analiza literaturii – o revizuire sistematică a literaturii de specialitate a fost efectuată pentru a identifica studii anterioare relevante și pentru a înțelege contextul actual al reglementărilor în domeniul biomedical; analiza datelor, fiind colectate din Rapoarte și Pagini oficiale.

Materiale de cercetare a servit literatură științifică: articole științifice, reviste de specialitate, cărți și alte publicații academice relevante pentru domeniul reglementărilor biomedicale; cadrul legislativ; reglementări, ghiduri și directive emise de organisme naționale și internaționale de reglementare: ONU (Organizația Națiunilor Unite), UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură), Consiliul Europei, WMA (Asociația Medicală Mondială), OMS (Organizația Mondială a Sănătății), CIOMS (Consiliul Organizațiilor Internaționale de Științe Medicale).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Cooperarea internațională cu privire la protecția persoanei în aplicarea biomedicinei tinde să armonizeze standardele legale și să stabilească mecanisme adecvate pentru a se asigura că aceste standarde sunt puse în aplicare în mod eficient. Această situație a fost percepută de către unele organisme internaționale – în special UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură) [14] și Consiliul Europei [3] – care au făcut eforturi semnificative în ultimii ani pentru a ajunge la un consens asupra unor principii de bază referitoare la biomedicină. Activitatea de reglementare recentă cu privire la drepturile omului și biomedicină ale ambelor organisme a fost precedată și inspirată din inițiativa diverselor organizații internaționale. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) [13], Asociația Medicală Mondială [2] (WMA, care a valorificat celebra Declarație de la Helsinki privind cercetarea biomedicală) și Consiliul Organizațiilor Internaționale de Științe Medicale (CIOMS) [4] sunt, probabil, cele mai importante exemple. În prezent, două instrumente juridice internaționale în domeniul biomedicinei sunt deosebit de remarcante: *Declarația Universală asupra Genomului Uman și Drepturile Omului* [9] și, la nivel european, *Convenția Europeană privind drepturile omului și biomedicina* [7], ambele fiind adoptate în 1997. Totuși, aceste două instrumente sunt doar primii pași către elaborarea unei legi internaționale biomedicale: Declarația UNESCO [9], care nu este un instrument juridic obligatoriu, se concentrează exclusiv asupra geneticii, în timp ce Convenția Europeană, care se ocupă cu mai multe probleme generale, se aplică numai în țările europene care au ratificat-o. Acesta este motivul pentru care situația actuală oferă o oportunitate adecvată pentru a reflecta asupra posibilității unui instrument universal asupra biomedicinei.

Problemele legate de conducerea mondială a sănătății și a dreptului internațional sunt strâns legate. Dreptul internațional este limitat de absența unei autorități internaționale, care îl poate pune în aplicare, astfel încât respectarea este voluntară. Din moment ce din cele mai vechi timpuri, statele și popoarele au intrat în relații formale între ele, de-a lungul veacurilor, tradițiile s-au dezvoltat pe modul în care se desfășoară și astăzi aceste relații. Acestea sunt tradițiile care alcătuiesc „dreptul internațional” modern, al cărei scop este de a armoniza scopurile comune prin reglementări prestabilite și un comportament adecvat. Ca și dreptul intern, dreptul internațional se referă la o gamă largă de subiecte, cum ar fi securitatea, relațiile diplomatice, comerț, cultură și drepturile omului, dar diferă de sistemele juridice naționale într-un număr de moduri importante. Astfel, normele de drept internațional al drepturilor omului au devenit o manifestare a cooperării internaționale consolidate ale statelor în cadrul forumului organizațiilor interguvernamentale competente în domeniul reglementării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [19, p.312]. Prin aceasta se înțelege că legislația privind drepturile internaționale ale omului dispune de un sistem de surse constând din surse convenționale, dreptul cutumiar, care reglementează domeniul de aplicare al drepturilor omului și a libertăților fundamentale, obligația de protecție din partea statelor și a mecanismelor internaționale care monitorizează, modul în care statele realizează această obligație [17, p.18]. Deoarece nu există nici un Guvern mondial, nu există nici un Parlament mondial pentru a face dreptul internațional similar modului în care legislativele interne au creat legile pentru propria țară, există o Curte Internațională de Justiție și o serie de instanțe și tribunale internaționale specializate, a căror competență depinde în mod critic de acordul statelor și le lipsește ceea ce poate fi în mod corespunzător descrisă ca fiind o jurisdicție obligatorie de tipul celor deținute de către instanțele naționale [11, p.1]. General recunoscuta declarație de autoritate cu privire la sursele dreptului internațional este Statutul Curții Internaționale de Justiție (CIJ) [18], prin articolul 38, care precizează că, Curtea, a carei misiune este de a soluționa conform dreptului international diferendele care îi sunt supuse, va aplica:

a) Convențiile internaționale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;
b) Cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;
c) Principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;
d) Sub rezerva dispozițiilor Articolului 59, hotarârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept public al diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept [18].

În acest fel, tratatele și convențiile sunt sursa persuasivă a dreptului internațional și sunt considerate „*hard law”* [11, p.3]. Tratatele pot juca rolul de contracte încheiate între două sau mai multe părți, pot fi, de asemenea, o legislație care să reglementeze un anumit aspect al relațiilor internaționale, sau formează constituțiile organizațiilor internaționale. Articolul 38 alineatul (1) litera (a) a CIJ, care folosește termenul de „convenții internaționale”, concentrate pe tratate ca o sursă de obligații contractuale, ci,

de asemenea, recunoaște posibilitatea unui stat să accepte în mod expres obligațiile unui tratat la care nu este în mod oficial parte. O astfel de „lege tratat" constituie o parte dominantă a dreptului internațional modern. În afară de tratate, alte documente și acorduri servesc drept linii directoare pentru comportamentul statelor, cu toate că acestea nu pot fi legal obligatorii. Pe bază de convenție – „*custom instant*", cunoscut altfel ca „obicei instant", a fost identificat de către CIJ în mai multe rânduri ca reprezentând dreptul cutumiar, fără explicații, dacă dispoziția în cauză a fost susținută de practica statelor. Acest lucru s-a întâmplat în ceea ce privește o serie de prevederi ale *Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor* din 1969 [6]. În cazul în care „obiceiul instant" este valabil ca lege, ar putea nega consecințele normale ale unor părți terțe non-aderare la tratat. În timp ce tratatele și cutumele sunt cele mai importante izvoare de drept internațional, celelalte surse menționate la articolul 38 din Statutul CIJ nu ar trebui să fie ignorate. Cea de a treia sursă de drept internațional se bazează pe teoria „dreptului natural", care susține că legile sunt o reflectare a convingerii instinctuale că unele acte au dreptate în timp ce alte acte sunt greșite. „Principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate" sunt anumite credințe și practici care sunt comune tuturor sistemelor juridice dezvoltate în articolul 38 alineatul (1) litera (d), se referă la decizii judiciare drept o sursă subsidiară pentru stabilirea normelor de drept legale. Spre deosebire de poziția în țările de drept comun, nu există nici o doctrină a precedentului cu caracter obligatoriu în dreptul internațional. Într-adevăr, Statutul CIJ prevede în mod expres că o decizie a Curții nu este obligatorie pentru oricine, cu excepția părților vizate, astfel decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează (articolul 59) [18]. Scrierile avocaților internaționali pot fi, de asemenea, un ghid persuasiv al conținutul dreptului internațional, dar ele nu sunt ele însele creatoare de drept și există un pericol în a lua un pasaj izolat dintr-o carte sau un articol și presupunând, fără a reflecta cu acuratețe ca fiind conținutul a dreptului internațional. Lista izvoarelor din articolul 38 al Statutului CIJ este frecvent criticată pentru a fi incompletă. În special, aceasta nu face nici o mențiune cu privire la actele diferitelor organe ale Națiunilor Unite, ca eventuale surse. În contextul dreptului internațional, termenul de „*soft law*" se referă la elemente cum ar fi: cele mai multe rezoluții și declarații ale Adunării Generale a ONU, elemente cum ar fi declarațiile, principiile, codurile de conduită, coduri de practică; adesea, ca parte a tratatelor-cadru; planuri de acțiune (de exemplu, Agenda 21), precum și a altor obligații de bază non-tratate. Astăzi nu exista nici o îndoială cu privire la importanța acestor acte în formarea dreptului internațional, cu toate că acestea se încadrează, probabil, în cadrul sistemului articolului 38 mai bine decât este uneori de imaginat. Adunarea Generală a ONU nu are nici o putere legislativă pentru comunitatea internațională; rezoluțiile sale nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic. Cu toate acestea, multe dintre aceste rezoluții au un efect important asupra procesului de elaborare a legii. Anumite rezoluții fac parte din procesul de elaborare a tratatului, a procesului de atașarea al textului tratatului negociat în cadrul ONU [15] și al recomandării către statele membre de către Adunare (acest lucru a fost și în cazul Convenției împotriva

torturii). În timp tratatul este ceea ce creează obligația legală - și atunci numai pentru statele care aleg să devină parte la tratat - importanța Națiunilor Unite în procesul de creare a tratatului menționat nu ar trebui subestimat. Legile internaționale care se referă la sănătatea publică își au originea în anii 1850, când au fost semnate primele tratate privind controlul bolilor infecțioase, un organism specific al legii privind controlul bolilor transmisibile a apărut de atunci (care include *Regulamentul sanitar internațional*) [16]. Mult timp nu a fost recunoscut faptul că legile sunt o parte fundamentală a sănătății publice și a sănătății publice la nivel mondial. Printre domeniile care se referă la sănătatea publică se includ:

- Legile privind comerțul internațional, care reglementează comerțul cu produse farmaceutice;
- Dreptul internațional al drepturilor omului, care are drept scop protecția drepturilor omului ale persoanelor fizice;
- Dreptul internațional al mediului, care abordează problemele de mediu care au un impact asupra problemelor de sănătate la nivel mondial;
- Dreptul umanitar internațional, care are drept scop protecția sănătății combatanților și necombatanților în perioade de conflict armat.

Mai recent, s-a sugerat că sursele dreptului internațional nu pot fi limitate la cele definite prin Statutul CIJ. „*Soft law*”, de exemplu, rezoluțiile organizațiilor internaționale fără caracter obligatoriu, sunt de asemenea citate ca surse credibile, deoarece acestea constau din norme care nu sunt de fapt obligatorii, dar care sunt de așteptat să fie și de obicei sunt respectate și care s-ar putea întări, treptat, în lege cu caracter obligatoriu. Drept urmare, relevanța convențiilor internaționale pentru sănătatea publică, cum ar fi Convenția-cadru a OMS pentru controlul tutunului [8], precum și normele formulate de organizațiile internaționale, cum ar fi Regulamentul sanitar internațional al OMS [16], a crescut. Adunarea OMS are autoritatea de a adopta convenții sau acorduri cu privire la orice aspect legat de competența organizației, care va intra în vigoare pentru fiecare membru, atunci când este acceptat de acesta, în conformitate cu procedurile sale constituționale [5, art.19]. Ca o organizație ce promovează cele mai înalte standarde de etică medicală, Asociația Medicală Mondială oferă îndrumări etice pentru medici, prin declarațiile sale, rezoluții și raporturi. Acestea ajută, de asemenea pentru a ghida asociațiile naționale medicale, guvernele și organizațiile internaționale din întreaga lume. Declarațiile, rezoluții și raporturile acoperă o gamă largă de subiecte, inclusiv un cod internațional de etică medicală, drepturile pacienților, cercetarea pe subiecți umani, de îngrijire a bolnavilor și răniților în conflictelor armate, tortura prizonierilor, utilizarea și abuzul de droguri, planificare familială și poluarea.

Succesul global al mișcării drepturilor omului în societatea contemporană este, probabil, datorită faptului că un acord practic cu privire la drepturile care ar trebui să fie respectate este perfect compatibil cu dezacordul teoretic pe fundamentul lor final. *Declarația Universală a Drepturilor Omului* din 1948 [10] este cel mai bun exemplu al acestui fenomen, deoarece acesta a fost elaborată de către reprezentanții ideologiilor

deosebit de diverse, chiar opuse. Astăzi, Declarația din 1948 poate fi considerată ca fiind „punctul de referință cel mai important pentru discuție transnațională a modului în care să comande viitorul nostru împreună'". Este adevărat că organismele globale de multe ori nu au capacitatea de a face față cu încălcările drepturilor omului. În ciuda tuturor slăbiciunilor sale, cu toate acestea, sistemul actual a drepturilor omului este singurul mecanism disponibil pentru a proteja oamenii. Acesta este motivul pentru integrarea unor principii referitoare la biomedicină într-un cadru al drepturilor omului, pe deplin justificat. Nu trebuie uitat faptul că sunt în miză unele probleme ce țin de bioetică, cum ar fi ingineria genetică umană și clonarea reproductivă, nu este altceva decât păstrarea identității speciei umane [1, p.29]. Cu alte cuvinte, se pare clar că, în cazul unui conflict între păstrarea omenirii de rău și protejarea intereselor pur financiare sau științifice, dreptul internațional ar trebui să acorde prioritate primei opțiuni. În abordarea acestor chestiuni sensibile, instrumentele internaționale nu pretind să ofere un răspuns precis și definitiv la întrebările cele mai complicate reprezentate de medicină și genetică. Dimpotrivă, organismele internaționale tind să stabilească principii foarte generale, cum ar fi cerința consimțământului informat, confidențialitatea informațiilor de sănătate, principiul nediscriminării din motive genetice și promovarea echității în alocarea resurselor în domeniul îngrijirii sănătății, în special pentru a satisface nevoile persoanelor celor mai defavorizate. Însă nu ar trebui să fie subestimată importanța stabilirii unor principii generale referitoare la biomedicină. Standarde internaționale generale, departe de a fi declarații pur retorice, ar putea constitui un prim pas spre promovarea mai multor reglementări concrete la nivel național. Aceasta deoarece nu trebuie uitat faptul că guvernele naționale, nu organizațiile internaționale, sunt agenții primari pentru realizarea drepturilor omului. În orice caz, consensul internațional este extrem de precis cu privire la două aspecte specifice, deoarece are ca scop prevenirea unor evoluții potențiale pe care le ridică cele mai serioase preocupări pentru viitorul omenirii: intervențiile de linie germinativă și clonarea reproductivă umană. Procesul de legiferare, care este de obicei acuzat de a fi prea lent pentru a ține pasul cu progresele științifice, are cu această ocazie știință depășită, deoarece prevederile legale sunt adoptate pentru a preveni două tehnologii care nu există încă.

CONCLUZII

Studiul de față a evidențiat complexitatea și diversitatea impactului reglementărilor asupra inovației și siguranței în domeniul biomedical. Analiza efectuată a demonstrat că, deși reglementările sunt esențiale pentru protecția pacienților și asigurarea eficacității produselor biomedicale, acestea pot avea și efecte de încetinire asupra procesului de inovație. Un cadru reglementar bine echilibrat și flexibil este crucial pentru a stimula progresul tehnologic fără a compromite siguranța. De asemenea, este important ca reglementările să fie actualizate periodic pentru a ține pasul cu ritmul rapid al inovației în domeniu. Colaborarea strânsă între autoritățile de reglementare, industria biomedicală și savanții în domeniu pot asigura un echilibru optim între siguranță și inovație.

Conchidem, că un sistem reglementar bine conceput poate acționa atât ca un catalizator, cât și ca un garant al siguranței și eficacității în domeniul biomedical. Este esențial ca actorii implicați să colaboreze pentru a crea un mediu reglementar care să susțină inovația, să protejeze pacienții și să asigure accesul rapid și sigur al noilor tehnologii pe piață.

REFERINȚE

1. ANNAS, GJ., ANDREWS, L., ISASI, RM. Protecting the endangered human: Toward an international treaty prohibiting cloning and inheritable alterations. American Journal of Law and Medicine, Volume 28, Numbers 2 and 3, 2002. 28:151-178. 29 p În: https://www.gefree.org.nz/assets/pdf/cloning.pdf (accesat la 20.06.2024).
2. Asociația Medicală Mondială. Pagina Oficială. În:https://www.wma.net/ (accesat la 03.06.2024).
3. Consiliul Europei. Pagina Oficială. În:https://www.consilium.europa.eu/ro/european-council/ (accesat la 07.06.2024).
4. Consiliul Organizațiilor Internaționale de Științe Medicale. Pagina Oficială. [On-line]: https://cioms.ch/ (accesat la 05.06.2024).
5. Constitution of World Health Organization, 22 July 1946. În: https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1 (accesat la 03.06.2024).
6. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969. Încheiată la Viena la 23 mai 1969. În: https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D (accesat la 21.06.2024).
7. Convenția Europeană privind drepturile omului și biomedicina din 04 aprilie 1997. În: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/27007 (accesat la 06.06.2024).
8. Convenția-cadru a Organizației Mondiale a Sănătății pentru controlul tutunului, semnat la Geneva la 21 mai 2003. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A22004A0615%2801%29 (accesat la 22.05.2024).
9. Declaraţia generală UNESCO cu privire la genomul omului şi drepturile omului, adoptată la 11 noiembrie 1997. În: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/international-declaration-human-genetic-data?hub=66535 (accesat la 24.05.2024).
10. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948. În: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (accesat la 21.05.2024).
11. GREENWOOD, C. Sources of International Law: An Introduction. În: https://legal.un.org/avl/pdf/ls/greenwood_outline.pdf (accesat la 20.05.2024).
12. International Health Regulations. Second edition, 2005. ISBN 978 92 4 158041 0. În: https://www.afro.who.int/sites/default/files/2017-06/international_health_regulations_2005.pdf (accesat la 01.06.2024).

13. Organizația Mondială a Sănătății. Pagina Oficială. În: [On-line]: https://www.who.int/ (accesat la 06.06.2024).
14. Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură. Pagina Oficială. În:https://www.unesco.org/en (accesat la 07.06.2024).
15. Organizația Națiunilor Unite. Pagina Oficială. În:https://www.un.org/ (accesat la 09.06.2024).
16. Regulamentul sanitar internațional al Organizației Mondiale a Sănătății. În: https://www.who.int/health-topics/international-health-regulations#tab=tab_1 (accesat la 06.06.2024).
17. SÂRCU-SCOBIOALĂ, D. Dreptul internațional al drepturilor omului. Note de curs. Ed. a 2-a, rev. Chișinău: Elena-V.I., 2012. 146 p.
18. Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945. [On-line]: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19363 (accesat la 14.06.2024).
19. TAYLOR, A. Making the World Health Organization work: A legal framework for universal access to the conditions for health. American Journal of Law and Medicine, Volume 18, Issue 4, 1992, p.301-346. În: https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-law-and-medicine/article/abs/making-the-world-health-organization-work-a-legal-framework-for-universal-access-to-the-conditions-for-health/41B28F2A714D79015A4F82F5C1FB6127 (accesat la 15.06.2024).

LEGAL FEATURES OF CONTRACTS CONCLUDED BY ELECTRONIC MEANS

CARACTERISTICI JURIDICE ALE CONTRACTELOR ÎNCHEIATE PRIN MIJLOACE ELECTRONICE

CZU: 347.4:004.738.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.46**

Maricica TUDOSE,
e-mail: maricica.tudose79@gmail.com
Danubius International University, Galați, România

Summary. *Electronic commercial transactions have been particularly widespread in the business environment, which has led to an acceleration in the widespread adoption of computers, making them indispensable tools in all commercial operations.*

Concomitantly with the evolution of electronic transactions, the Internet has also marked a scale of evolution, without which, economic agents would not have been able to develop this industry of trading by electronic means.

However, the effective implementation of these technological tools has also encountered legislative barriers and ambiguity regarding the legal recognition of electronic transactions. In this respect, a reconsideration of the legal framework has been necessary to ensure a smooth integration of new technologies into commercial practices and to strengthen confidence in their legal effects.

In relation to the conclusion of a contract by electronic means, it can be defined as "an agreement of wills between two or more persons to create, modify or terminate a legal relationship, expressed in electronic form", capturing "on the one hand, the proximate genus, represented by the contract as an agreement to create, modify or terminate a legal relationship, and on the other hand, the specific difference, a difference which consists in the (electronic) form of expression of the concordant wills".

The scope of contracts in electronic form is limited to those contracts materialized in the form of documents in electronic form. All other situations in which the will of a contracting party is expressed by means of an electronic data-processing tool are covered by electronic commerce.

Keywords: *contract, trade, transaction, electronic, consumer*

INTRODUCTION

Electronic commerce, also known as E-commerce, is a key catalyst in promoting economic globalization. By facilitating cross-border interactions and minimizing spatial and temporal barriers, E-commerce speeds up and simplifies international trade processes. This trade method is not limited to trading physical goods, but it extends also to the provision of services, encompassing a wide range of economic activities, from traditional to innovative activities, including virtual store operations. E-commerce is thus a key element in energizing and making more effective the economy at global level, offering a platform for fast and efficient business, regardless of the geographical distance between business partners.

The implementation of electronic commercial transactions has evolved with a significant speed, surpassing the initial forecasts of economic operators. This rapid expansion can be attributed mainly to the ubiquity of computers, which have become an essential tool in commercial transactions. In this context, the global internet network has played a crucial role, marking a fundamental transition in the way trade is conducted. It has been recognized by traders as an irreplaceable tool, facilitating a wide range of commercial transactions and opening new horizons for E-commerce.

The Model Law contains clear rules on electronic means, the protection of personal data confidentiality, the liability of the parties and other issues relevant for running online transactions. The aim is to provide a predictable and efficient legal framework for the development of E-commerce, thus facilitating the growth of the digital economy and of consumer confidence in the online environment.

MATERIALS AND METHODS

Starting from the need to adopt the regulations concerning the trading activity by electronic means of insurance contracts, we have identified the determining factors influencing the consumer in concluding a contract by electronic means.

The new regulations addressed by the "Model Law" represent a "careful capitalization of the experience gained in the use of computerized systems and other modern technical means in international trade relations". The content serves at international level in the process of evaluating and improving "certain aspects of national regulations and practices in the field of commercial relations involving the computerized system or other means of modern technology, as well as for the introduction and use of appropriate rules in this field in those countries where no regulations in the area exist".

This "Model Law" was implemented to change the activity deriving from the means of communication between the parties who use computerized system and other means of modern technology in conducting business.

The measures implemented by the authorities for regulating the commercial activity by electronic means, as well as the measures and priorities for consumer protection stay at the methodological and theoretical basis of this research.

From the perspective of integrating the qualitative and quantitative methods, the limitations of the research derive from the restricted, even limited number of specific researches on the commercialization of contracts by electronic means in relation to the current context undergoing a major expansion and for which we are dealing with objectives specific to some informational levels, such as the attitude and behavior of the community at national level, in relation to the broad level of this trade means.

RESULTS. CURRENT RULES ON CONTRACTS IN ELECTRONIC FORM

The contract in electronic form does not have a defined legal regime, as it is regulated in the context of the E-commerce law, a transposition of the European Directive.

The framework of electronic commerce is regulated by "Law no. 365/2002 on electronic commerce, and the legal regime of the contract in electronic form (concluded by electronic means) is regulated by art. 7, art. 9 paras. (1) and (2) and Art. (1) of this law".

The correlation of the E-commerce Act with the E-Signature Act shows that the notion of "*contract concluded by electronic means refers to a contract which is concluded and evidenced by a document in electronic form"*. In this regard, the legislative regulation uses the term "contract concluded by electronic means", but the term "contract in electronic form" is understood as a specific concept.

In other words, we can say that there are contracts materialized in the form of documents in electronic form. All other situations, where the will of a contracting party is expressed by means of an electronic data-processing instrument, are excluded from the legislative framework.

The form of electronic contracts is defined by art. 1245, which refers to the special law: "contracts concluded by electronic means are subject to the formal requirements laid down by the special law", because the new Civil Code does no longer regulate the form of electronic contracts.

The regulation on the time of concluding contract in electronic form is applicable even if that contract falls outside the scope of electronic commerce (as defined by the law, i.e., as providing services of the information society).

As we have shown, it is possible to interpret the E-commerce Act as containing two types of rules: some generally applicable and others limited to the field of information society services. Earlier we have analyzed the rules which we consider to be the most comprehensive.

Such a contract is governed by consumer law, which is mainly aimed at protecting consumers against unfair or abusive practices by traders. The consumer's rights include, among other things, the right to correct and complete information about the product or service purchased, the right to return the product within 14 days without giving a reason, the right to have the product repaired or replaced if it is faulty or defective, as well as the right to compensation if they suffer damage because of a defective product.

DISCUSSION

Regarding electronic contracts, they can be signed digitally, without the need for physical documents or trips to a lawyer or notary's office. This makes the process of concluding a contract faster and more efficient, helping to simplify commercial and legal activities.

On the other hand, there are certain risks associated with electronic contracts, such as the security of personal data or the possibility that the party with whom you conclude the contract does not comply with the terms and conditions. It is therefore important to take additional measures to protect information and to check the reputation and privacy policy of the business partners.

Electronic contracts are a natural evolution in the digital age, offering new opportunities and considerable advantages for consumers and businesses. However, it is im-

portant to take precautions and follow the rules and standards in place to avoid potential problems or disputes in the future.

Such a contract is governed by consumer law, which is mainly aimed at protecting consumers against unfair or abusive practices by traders. The consumer's rights include, among other things, the right to correct and complete information about the product or service purchased, the right to return the product within 14 days without giving a reason, the right to have the product repaired or replaced if it is faulty or defective, as well as the right to compensation if they suffer damage because of a defective product.

It is therefore important for consumers to be well informed and aware of their rights when entering a contract to purchase or provide a service so that they can benefit from the protection that the law affords them. It is also important to be aware of how to protect themselves online, such as secure payment or the use of intermediary platforms in disputes with traders.

On the other hand, there are also certain risks associated with electronic contracts, such as the security of personal data or the possibility that the party you are contracting with may not comply with the terms and conditions of the contract. Therefore, it is important to take additional measures to protect the information and to check the reputation and privacy policy of business partners.

We could not find a definition of "concluded by electronic means" given by the legislator, this being due to the speed with which technology evolves and the alert way in which the business models are updated. "In foreign doctrine, we find either simple definitions, such as the electronic contract is the contract concluded by electronic means, or analyses entitled <What is an electronic contract?>, where the types of contracts concluded by electronic means and their valid conclusion are analyzed, without proposing a definition".

According to art. 1179 of the Civil Code, we find the conditions "essential for the validity of the contract" listed, and they are "legally considered structural elements of the legal act: capacity, consent, object and cause".

"The special provisions on the form of the contract, namely Articles 1240-1245 of the New Civil Code, include electronic form among the forms that the will to contract may take; thus, the will may be expressed: verbally, in writing, by a conduct that leaves no doubt as to the intention of producing legal effects, or electronically. We cannot therefore fail to note that all the electronic means of expressing a legal will are included in a much more comprehensive wording adopted by the New Civil Code".

Given that Romania is a Member State of the European Union, the law applicable to the conclusion of a contract by electronic means, via the Internet, in a contractual relationship with a partner from a Member State will be Law no. 365/2002 on E-commerce, which, according to Article 3 paragraph 1 "applies to service providers established in Romania and the services offered by them". In this respect, the law of the office where the provider carries out its activity is attributed.

If the contractual relationship takes place with a partner from a non-EU Member State, "the conflictual rule will be that of common law, namely Law No. 105/1992 on the

regulation of private international law relationships, namely Book VII of the New Civil Code, and the applicable law will be the one determined in this way. Where, in relations with certain States, there are international conventions which determine the applicable law, they will be applied in priority to Law No 105/1992 or to the provisions of private international law contained in Book VII of the New Civil Code.

CONCLUSIONS

The concepts of time and value are intertwined in a complex way in the digital economy. The time to deliver, communicate and complete a transaction are becoming critical success factors in a fiercely competitive marketplace. At the same time, consumers are becoming increasingly demanding in terms of speed and quality of service online.

This phenomenon has led to the emergence of platforms and apps that facilitate the process of buying and selling online, radically changing the way we relate to time and value. Online contracting can thus be an optimal solution to save time and acquire value in a simple and affordable way.

As for electronic contracts, they can be signed digitally, without the need for physical documents or trips to a lawyer or notary's office. This makes the process of concluding a contract faster and more efficient, helping to simplify commercial and legal activities.

In conclusion, electronic contracts are a natural evolution in the digital age, offering new opportunities and considerable advantages for consumers and businesses. However, it is important to take precautions and follow the rules and standards in place to avoid potential problems or disputes in the future.

It is therefore important for consumers to be well informed and aware of their rights when entering a contract to purchase or provide a service, so that they can benefit from the protection that the law affords.

In conclusion, knowledge of the consumer's rights is essential to be able to benefit from the legal protection afforded when concluding a contract, and the compliance with these rights is crucially important.

REFERENCES

1. Civil Code (Law no. 287/2009
2. C. Stătescu, C. Bîrsan, op. cit., p. 39-40, p. 42-43
3. Proposals by the International Chamber of Commerce" – A/CN.9/W.G. IV/WP. 65) https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/acn9_wg.iv_wp.65_e.pdf [accessed: 05.07.2024]
4. https://www.juridice.ro/682544/particularitatile-contractului-incheiat-prin-mijloace-electronice.html [accessed: 05.07.2024].

TRECEREA ILEGALĂ A FRONTIEREI PRIN PRISMA DREPTULUI PENAL COMPARAT

ILLEGAL BORDER CROSSING THROUGH THE PRISM OF COMPARATIVE CRIMINAL LAW

CZU: 343.343.6:340.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.47**

Andrei PÂNTEA,
ORCID: 0000-0002-4865-421X
e-mail: andreipantea.posta@gmail.com
Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

Summary. *The state border establishes the spatial limits of action of state sovereignty. Although during historical periods the state borders have been reconfirmed, modified, changed, etc. several times, and international law establishing clear rules of intervention, the present demonstrates a different reality, both through the lens of internationally recognized normative acts, and through from the perspective of national criminal legislation, legislation that differs from state to state, involving several issues of legal-criminal qualification of illegal border crossing, in fact, these facts having a transnational character.*

It follows from the legislation of the Republic of Moldova that the western part of the Republic of Moldova borders with Romania, and the eastern part with Ukraine. Simple and clear, when the reality is completely different.

Keywords: *illegal crossing, state border, diplomatic passport, border police, international treaties.*

INTRODUCERE

Codul penal al Republicii Moldova (art. 362 prevede sancțiuni pentru traversarea ilegală a frontierei de stat a Republicii Moldova. Aceasta reprezintă linia care separă teritoriul Republicii Moldova de statele vecine pe uscat și pe apă, iar în plan vertical delimitează spațiul aerian și subsolul Republicii Moldova de cele ale statelor vecine. Frontiera de stat definește limitele în care se exercită suveranitatea Republicii Moldova. Stabilirea frontierei de stat este responsabilitatea Parlamentului și trebuie să respecte principiile și normele dreptului internațional, putând fi modificată numai prin lege. Frontiera de stat este stabilită prin tratate între Republica Moldova și statele vecine, în urma activității comisiilor bilaterale de delimitare și demarcare. Aceasta este marcată pe teren cu semne de frontieră vizibile. Parlamentul ratifică tratatul care stabilește trasarea și marcarea frontierei de stat pe teren.

Frontiera de stat este trasată astfel: pe uscat – urmând liniile distinctive ale reliefului; pe sectoarele fluviale – de-a lungul liniei de mijloc a râului, pe calea navigabilă principală sau pe talvegul râului; pe lacuri și alte bazine de apă – de-a lungul unei linii drepte care unește punctele de ieșire ale frontierei de stat pe malurile respective. Dacă

malurile sau nivelul apei se modifică sau dacă râul își schimbă cursul, frontiera de stat rămâne neschimbată. Pe podurile și digurile care traversează apele de hotar, frontiera de stat se stabilește pe linia de mijloc sau pe axul tehnologic al acestora, indiferent de modul în care este trasată frontiera de stat pe apă. Obiectul juridic specific al infracțiunii constă în protejarea relațiilor sociale legate de inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială a Republicii Moldova, precum și de respectarea ordinii de trecere a frontierei de stat. În general, această infracțiune nu are un obiect material, dar dacă este comisă cu violență, poate avea un obiect material - corpul persoanei asupra căreia s-a exercitat violența. Latura obiectivă a infracțiunii se manifestă prin acțiuni de trecere ilegală a frontierei de stat a Republicii Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Trecerea frontierei de stat este considerată ilegală dacă se efectuează fără pașaportul corespunzător sau fără autorizare, sau dacă se folosește un pașaport fals, un alt document fals, o autorizație falsă sau documentele altor persoane. Trecerea ilegală a frontierei de stat poate avea loc prin orice mijloc: pe jos, înot, cu mijloace de transport etc., la orice oră a zilei și în orice loc neautorizat pentru trecerea frontierei de stat. De asemenea, este considerată trecere ilegală a frontierei și în cazul în care o persoană deține autorizație de intrare sau ieșire din Republica Moldova, dar trece sau încearcă să treacă frontiera în locuri unde nu există puncte de trecere, inclusiv pentru obținerea unor avantaje materiale. Autorizarea trecerii frontierei de stat a Republicii Moldova se face prin punctele de trecere a frontierei la prezentarea unuia dintre următoarele documente: pașaportul cetățeanului Republicii Moldova cu sau fără viză de ieșire, pașaportul diplomatic, buletinul de identitate sau alte documente autentificate de autoritățile corespunzătoare.

Infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat este considerată formală și se consumă în momentul comiterii acțiunilor descrise în alin. (1) al art. 362 din Codul Penal al Republicii Moldova, adică trecerea ilegală a frontierei de stat [1]. Latura subiectivă a acestei infracțiuni este caracterizată prin intenție directă, deoarece făptuitorul conștientizează că acțiunile sale constituie o trecere ilegală a frontierei de stat și dorește să le comită. Motivele din spatele infracțiunii nu sunt relevante pentru calificarea acesteia și pot varia, incluzând dorința de a vizita rudele, turismul, evitarea serviciului militar sau a răspunderii penale, activități comerciale etc. Subiectul infracțiunii este general: o persoană fizică responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani la momentul comiterii infracțiunii. Trecerea frontierei de stat în circumstanțe agravante este incriminată în alin. (2) al art. 362 din Codul Penal al Republicii Moldova, când este comisă în mod repetat, și în alin. (3) al art. 362, în cazurile în care este a) însoțită de violență și b) realizată cu utilizarea unei arme. Violența, în sensul lit. a) din alin. (3) al art. 362, include atât violența nepericuloasă pentru viața și sănătatea persoanei, cât și pe cea periculoasă. Dacă trecerea ilegală a frontierei de stat a cauzat vătămări grave ale integrității corporale sau sănătății, acțiunile făptuitorului trebuie să fie încadrate conform art. 151 și art. 362 (cu excepția lit. a) din alin. (3)) din Codul Penal. Utilizarea armei se referă la folosirea orică-

rui tip de arme: de foc sau albe. În sensul art. 362, utilizarea armei include atât folosirea efectivă a acesteia, cât și amenințarea cu utilizarea ei. Legiuitorul a introdus în alin. (4) al art. 362 o clauză de excludere a aplicării prevederilor legii penale pentru anumite categorii de persoane aflate în situații specifice, specificând că dispozițiile art. 362 nu se aplică cetățenilor străini care intră în Republica Moldova fără pașaportul corespunzător sau autorizație pentru a solicita azil conform Constituției Republicii Moldova, precum și persoanelor victime ale traficului de ființe umane.

Totodată, în alin. (4) al art. 362 din Codul Penal al Republicii Moldova („Trecerea ilegală a frontierei de stat") se precizează că prevederile acestui articol nu se aplică persoanelor care au devenit victime ale traficului de ființe umane(acest lucru este prevăzut și de legislația altor state [5, p. 364]). Aceste dispoziții legale au scopul de a preveni revictimizarea în cazurile de trafic de ființe umane și de a sprijini resocializarea victimelor. Deși art. 362 din Codul Penal al Republicii Moldova menționează doar o acțiune generică – trecerea peste frontiera de stat a Republicii Moldova – este evident că aceasta se poate manifesta, din punct de vedere tehnic și real, prin faptele de intrare sau ieșire din țară, trecându-se fraudulos frontiera de stat, în modalități strict prevăzute. În esență, acest caracter ilegal (fraudulos) al trecerii frontierei de stat, completat de anumite modalități specifice, conferă faptelor comise un caracter prejudiciabil, necesar pentru a fi încadrate ca infracțiuni.

De asemenea, art. 362 alin. (4) din Codul Penal al Republicii Moldova stipulează că prevederile acestui articol nu se aplică cetățenilor străini care intră în Republica Moldova fără pașaportul corespunzător sau fără autorizație pentru a solicita dreptul de azil acordat de Constituția Republicii Moldova, precum și persoanelor care sunt victime ale traficului de ființe umane.

Delimitarea traficului de ființe umane de trecerea ilegală a frontierei de stat. Dacă făptuitorul organizează trecerea unei persoane peste frontieră, în afara punctelor de trecere, fără pașaportul corespunzător sau fără autorizația autorităților, iar aceasta are legătură cu traficul de ființe umane, răspunderea va fi aplicată nu doar conform art. 165 din Codul Penal al Republicii Moldova, ci și pentru organizarea trecerii ilegale a frontierei de stat (art. 42 alin. (3) și art. 362 CP RM). În cazul în care trecerea frontierei de stat este organizată prin punctele de trecere fără pașaportul corespunzător sau fără autorizație, răspunderea va fi administrativă și nu penală.

În literatura de specialitate se subliniază, pe bună dreptate, importanța locului comiterii infracțiunii de contrabandă - frontiera vamală (frontiera de stat a Republicii Moldova și perimetrul antrepozitelor vamale) [7, p. 448]. În acest context, dacă intrarea sau ieșirea din Republica Moldova se face prin alte locuri decât cele desemnate pentru aceasta, infracțiunea de contrabandă poate intra în concurs cu infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat (art. 362 din Codul Penal al RM). Remarca privind trecerea frontierei de stat, nu și a perimetrului antrepozitelor vamale [7, p. 448], subliniază claritatea faptului că protecția regimului juridic al frontierei de stat se desfășoară în paralel cu protecția regimului juridic al frontierei vamale, iar posibilitatea califi-

cării infracțiunilor de contrabandă și trecere ilegală a frontierei de stat prin concurs întărește această claritate.

Frontiera de stat poate fi traversată și în afara punctelor oficiale de trecere, conform condițiilor și regulilor stabilite în acordurile între Republica Moldova și statele vecine. Aeronavele precum și alte vehicule aeriene traversează frontiera de stat prin culoare aeriene exprimat stabilite, respectând regulile Guvernului precizate în documentele de informație aeronautică. Trecerea frontierei de stat în afara acestor culoare aeriene este permisă doar cu autorizația Guvernului. În acest context, acest aspect al regimului juridic al frontierei de stat subliniază absența unei corelări normative între normele din articolul 362 și articolul 262 din Codul Penal al Republicii Moldova, indicând în unele cazuri o coincidență tehnică inadecvată. Decolarea și aterizarea aeronavelor în Republica Moldova se efectuează numai în aeroporturile sau aerodromurile care sunt dotate cu puncte de control ale trupelor de grăniceri (poliție de frontieră) și organe vamale. Celelalte condiții pentru decolarea și aterizarea aeronavelor și altor vehicule aeriene sunt stabilite de către Guvern. Mijloacele de transport fluvial ale Republicii Moldova și ale altor state navighează și trec frontiera de stat pe apele de frontieră în conformitate cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Aeronavele și alte vehicule aeriene traversează frontiera de stat prin culoare aeriene exprimat stabilite, respectând regulile Guvernului precizate în documentele de informație aeronautică. Trecerea frontierei de stat în afara acestor culoare aeriene este permisă doar cu autorizația Guvernului. [4].

Este evident însă că, în analiza sistematică a legislațiilor penale din mai multe state, se constată în diverse forme semnificația acestei reguli penale. De exemplu, Codul Penal al Turciei în articolul 513 (Secțiunea 10, Capitolul 6) [9] prevede că o persoană poate fi pedepsită dacă, în scopul ocupării parțiale sau totale a bunurilor sau teritoriului străin, schimbă sau modifică hotarele acestuia. Această prevedere nu se referă exclusiv la teritoriul și frontiera de stat, dar interpretările relevante sugerează și o astfel de situație.

Aceeași abordare normativă poate fi observată în analiza Codului Penal al Spaniei, al Kazahstanului și al Japoniei.

În conformitate cu articolul 246 din Codul Penal al Spaniei, se stipulează că schimbarea sau modificarea pilonilor sau frontierelor care delimitează proprietățile sau demarcațiile teritoriilor de pământ, fie ele publice sau private, constituie infracțiune [3]. De asemenea, Codul Penal al Japoniei menționează (articolul 262-II) infracțiunea de distrugere sau alte acțiuni în legătură cu semnele de frontieră [10].

Conform articolului 396 din Codul Penal al Kazahstanului, ridicarea, mutarea sau distrugerea semnelor de frontieră în scopul schimbării sau modificării ilegale a frontierei de stat a Republicii Kazahstan este sancționată cu o pedeapsă maximă de până la 2 ani de închisoare [11].

Potrivit articolului 332 din Codul Penal al Ucrainei, expedierea ilegală a persoanelor peste frontiera de stat a Ucrainei, organizarea acestei expedieri, conducerea acestor activități sau furnizarea de ajutor prin sfaturi, indicații, mijloace sau eliminarea barierelor constituie infracțiune.

Este important de menţionat că legiuitorul ucrainean renunţă la tehnica de abordare individuală a infracţiunii de trecere ilegală a frontierei de stat a ţării, configurând-o sub aspectul legăturii acesteia cu fenomenul de migraţionism. Conform art. 332 CP al Ucrainei, expedierea ilegală peste frontiera de stat a Ucrainei, organizarea expedierii ilegale a persoanelor peste această frontieră, conducerea acestor activităţi ori acordarea de ajutor prin intermediul unor sfaturi, indicaţii, punerea la dispoziţie a unor mijloace și excluderea barierelor constituie infracţiune [6].

Având în vedere situația actuală din Ucraina, legislatorul din această țară a adoptat și o legislație specială, care, credem noi, are putere juridică temporară. În principal, este vorba de articolul 332-1 din Codul Penal al Ucrainei, care vizează încălcarea ordinii de intrare pe teritoriul temporar ocupat al Ucrainei și ieșirea din acest teritoriu în scopul cauzării unor prejudicii intereselor statului, fiind supus răspunderii penale. Similar altor state (de exemplu, Republica Moldova), legislatorul ucrainean a reglementat distinct și infracțiunea de încălcare a regulilor de zbor internaționale [8].

România adoptă o abordare similară cu cea a Ucrainei în legislația sa, reglementând în Titlul 3 al Codului Penal infracțiunile legate de autoritatea și frontiera de stat [2]. În acest context, cele două capitole ale titlului specifică distinct infracțiunile împotriva autorității și cele legate de frontiera de stat. Referitor la infracțiunile legate de frontiera de stat (Titlul 3, Capitolul 2, articolele 262-265 din Codul Penal al României), se menționează: - intrarea sau ieșirea din țară prin trecerea ilegală a frontierei de stat a României - o variantă tipică a infracțiunii, care poate avea caracter accidental în cazuri în care infracțiunea a fost comisă: a) pentru a evita răspunderea penală sau executarea unei pedepse sau măsuri educative privative de libertate; b) de către un străin declarat indezirabil sau căruia i-a fost interzis în orice mod dreptul de intrare sau ședere în țară (articolul 262 din Codul Penal al României).

CONCLUZII

O concluzie pertinentă ar putea sublinia faptul că legislațiile penale ale diferitelor state reglementează trecerea ilegală a frontierelor în moduri distincte, dar adesea convergente în privința protejării suveranității teritoriale și a intereselor statului. Exemplele din Codurile Penale ale diverselor țări, cum ar fi Ucraina și România, ilustrează cum infracțiunile de acest tip sunt definite și sancționate în contexte juridice variate, dar cu obiective comune de prevenire și combatere a activităților ilegale care afectează frontierele statelor.

În plus, abordarea comparativă evidențiază importanța normelor internaționale și a acordurilor bilaterale în stabilirea și apărarea frontierelor, reflectând o preocupare comună pentru securitatea națională și integritatea teritorială. Acest studiu arată că, în ciuda diferențelor în detaliile legislative, toate statele acordă o atenție considerabilă protecției frontierelor lor și aplică norme specifice pentru a contracara încălcările acestora.

Această concluzie subliniază, de asemenea, importanța cooperării internaționale în combaterea trecerii ilegale a frontierelor și necesitatea unor politici legislative eficiente

și corespunzătoare pentru gestionarea fluxurilor de migrație și prevenirea activităților infracționale transfrontaliere.

Redefinirea frontierelor statale prin intermediul conflictelor militare, creării teritoriilor secesioniste, alte metode ilegale de reformulare a pretențiilor teritoriale depășesc limitele bunului simț și a conviețuirii între popoare și națiuni, aceasta trebuie să facă parte din domeniul trecutului, iar mediul social uman contemporan trebuie să-și consolideze eforturile în vederea depășirii ambițiilor, a pretențiilor teritoriale de orice gen, aceste activități urmând a fi realizate doar în cadrul legal.

REFERINȚE

1. Codul penal al Republicii Moldova. Legea nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Modificat: *LP98 din 11.06.20, MO153-158/26.06.20 art.288; în vigoare 26.06.20*
2. Cod penal al României. Intrat în vigoare la 1.02.2014. În:http://www.avocatnet.ro/UserFiles/ articleFiles/1391378400_codul%20penal%20actualizat.
3. Codul penal al Regatului Spaniei. https://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-Spania-RO.pdf
4. Legea RM privind frontiera de stat din 17 mai 1994, nr. 108-XIII. În: MO al RM, 1994, nr. 12/107. În:http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311529.
5. Михлина А. С. Уголовное право. Часть обшая, часть особенная. Вопросы и ответы. Москва: Юриспруденция, 2019. 400 с.
6. Pântea Andrei. Dreptului penal comparat: migrația ilegală. Revista Institutului Național al Justiției, numărul 2(65) / 2023 / ISSN 1857-2405. În:DOI:https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.2(65).01. CZU: 343.343.6, pp. 7-11.
7. Stati V. Infracțiuni economice. Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2014. 530 p. ISBN 978-9975-71-520-1.
8. Уголовный кодекс Украины. № 2341-III от 5 апреля 2001 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.03.2023 г.). https://online. În:zakon.kz/m/amp/download/30418109
9. Уголовный Кодекс Турции. În:http://constitutions. ru/?p=5851&page=7.
10. Уголовный Кодекс Японии. Закон № 45 от 24 апреля 1907 г. в ред. Закона № 91 от 12 мая 1995 г. În: http:// constitutions.ru/?p=407.
11. Уголовный кодекс Республики Казахстан. http:// online. În:zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_ id2= 31575252#pos=464;-40&sub_ id2=4450000&sel_ link=1004096414.

REGULATIONS AND LEGAL MECHANISMS AT EUROPEAN AND NATIONAL LEVEL TO ENSURE HUMANITARIAN AID AND CIVIL PROTECTION

REGULAMENTE ȘI MECANISME JURIDICE LA NIVEL EUROPEAN ȘI NAȚIONAL PENTRU A ASIGURA AJUTORUL UMANITAR ȘI PROTECȚIA CIVILĂ

CZU: 341.231.14:340.13(4+478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.48**

Evelina OGLINDA,
ORCID: 0009-0004-9541-5256
e-mail: oglinda.law@gmail.com,
Moldova State University

Summary. *The topic of assuring and increasing the protection of human rights will always remain in force having a constant goal of development. As an imperious subject of discussion in the Republic of Moldova, I chose to talk about how the European system can be an example for us, even our leader as far as the subject of this research is concerned. The proposed goal is to research in parallel some national mechanisms, but also those of the European Union, in order to be able to make a critical analysis of the methods implemented by the European Union to protect human rights and some advice for national practice, with the aim of highlighting the importance of defense of human rights and the implementation of a modern, European mechanism to raise citizens' confidence in justice and to suppress their fear of fighting when their rights are violated. So, as a matter of fact, this paper will suggest legal mechanisms to protect and mainly to underline the impact of people's trust when their rights are properly legally protected.*

Keywords: *civil protection, European Union, human rights, humanitarian aid, legal mechanisms, regulations.*

INTRODUCTION

The importance given to human rights, especially the protection of human rights has always been one of the most important, but at the same time controversial topics. As we know, the European Union has given more importance to the defense and development of human rights protection than the Republic of Moldova, and to be more precise, the European Union has given much more time and effort to ensure civil protection and humanitarian aid to its citizens. From my point of view, this was one of the best moves made by the European Union, because it not only ensured greater protection, but also increased confidence considerably and this fact served as a strong example for our country and many others. This step taken by the European Union for its citizens served as a demonstration for countries that are not part of it, showing that each individual citizen and each country deserves help and attention, especially in difficult times, when it is impossible to find another solution. I underline the fact that legal mechanisms for the

defense of human rights are as necessary as any other legal mechanisms and should receive the same attention, even be as well developed and implemented. I will present the arguments that will support this thesis below.

MATERIAL AND METHOD

In this paper-work I analyzed the Decision regarding the approval of the draft law for the ratification of the Agreement between the Republic of Moldova, on the one hand, and the European Union, on the other hand, regarding the participation of the Republic of Moldova in the Civil Protection Mechanism of the European Union, signed in Chisinau on September 29, 2023, also the humanitarian aid and civil protection in the European Union, in particular the method and the specific steps of granting this kind of aid. The cooperation of the European Union with UNICEF[1] was also analyzed in this paper-work.

RESULTS AND DISCUSSIONS

First of all, I would like to start with explaining the meaning of ensuring humanitarian aid and civil protection by the European Union. The European Union provides needs-based assistance to countries and populations, when major disasters or humanitarian emergencies occur. Together, the EU countries are among the world's leading donors of humanitarian aid, helping millions of people worldwide each year. This aid accounts for 1% of the EU's total annual budget – around €4 per EU citizen. EU humanitarian action is guided by the principles of humanity, neutrality, impartiality and independence, as enshrined in the European Consensus on Humanitarian Aid. Through its humanitarian aid, the EU assists the most vulnerable populations with: food and nutrition, shelter, health care, water and sanitation, education in emergencies. As a matter of fact, when talking about responding to crises and emergencies worldwide are involved also the EU Civil Protection Mechanism and EU's Emergency Response Coordination Centre. Emergency relief can take the form of items such as food, shelter or equipment, deployment of specially equipped teams, or assessment and coordination by experts sent to the field. Also, the European Union has its own rescEU[2] reserve that include fleet of firefighting planes and helicopters, medical evacuation plan, stockpile of medical items and field hospitals, shelter, transport and logistics assets, energy supply items, reserves to respond to CBRN[3] risks. rescEU is 100% financed by the European Union, including costs for purchase, operation, and maintenance. Over the years, European Union gained more and more confidence around the world and this made possible the partnerships, for example the European Union has a partnership with UNICEF for over 20 years for every child in emergencies. This agreement increased humanitarian aid and civil protection mostly for children, which spread the truth much faster about the dire situation of many

[1] United Nations International Children's Emergency Fund
[2] Reserve of European capacities to respond to emergencies
[3] Chemical, biological, radiological and nuclear risk

children whose fundamental rights were being violated in the first place and who did not have any necessary protection, but the European Union in partnership with UNICEF made this fact possible. For example, the operational partnership included a project funded by EU Humanitarian Aid, where UNICEF supports local authorities to increase coverage and improve nutrition service quality for children in Madagascar. The project ensures at least 75% of 3,500 severely acutely malnourished children.

These are just a few examples on the international plan that somehow help small countries as Republic of Moldova to close more partnerships with European Union in order to develop faster and help a lot of people. In the Decision of the Government of the Republic of Moldova regarding the approval of the draft law for the ratification of the Agreement between the Republic of Moldova, on the one hand, and the European Union, on the other part, regarding the participation of the Republic of Moldova in the Protection Mechanism Civil Agreement of the European Union, signed in Chisinau on September 29, 2023, where is stipulated the fact that the *final goal of concluding the Agreement is to strengthen the cooperation between the Republic of Moldova and the member states of the European Union, as well as to facilitate coordination in the field of civil protection in order to improve the effectiveness of the systems of prevention, preparation and response to natural and man-made disasters. The conclusion of the Agreement will have a positive impact on the protection of the economic interests of the Republic of Moldova and will essentially contribute to increasing the security and safety of the population, as well as the environment. Another factor that will improve the economic aspect is the reduction of the reaction time to emergency and exceptional situations, which will contribute to the reduction of the amount of subsequent material damage.*

Another example of the steps that our country makes in order to develop the civil protection are stipulated in Law no. 271 of 09-11-1994 regarding civil protection, published on 29-12-1994 in Official Gazette No. 20 art. 231 in art.4 *the main tasks of the Civil Protection (1) the main tasks of the Civil Protection are:*

a) protection of the population and property under the conditions of exceptional situations;

b) the execution of rescue works and other works that cannot be postponed under the conditions of exceptional situations and upon liquidation of their effects;

c) the organization of the prior and multilateral preparation of the population, of the objects of the national economy, of the Civil Protection forces for carrying out actions in the event of the emergence of the danger of exceptional situations and under their conditions.

(2) Civil Protection, in accordance with its duties:

a) the organization of the necessary forces, capable of ensuring the reliable protection of the population and property under the conditions of exceptional situations, achieves their technical-material endowment and special training, keeps them in a permanent state of readiness for actions under the conditions of exceptional situations;

b) creates and maintains in a permanent state of readiness the command, notificati-

on and communications systems, organizes the control and supervision of the radiation, chemical, bacteriological and fire prevention situation on the territory of the republic;

c) accumulates the necessary fund of protection constructions, keeps them in a permanent state of preparation for the adoption of persons subject to danger;

d) accumulate and keep safe the means of protection, food products and medicines, technical-material, financial and other means, autonomous sources of electricity and water supply, provided for exceptional situations;

e) protect water sources and water supply systems, food products and food raw materials, feed, agricultural animals and plants from radioactive, chemical and bacteriological pollution, and the environment from pollution with radioactive, poisonous, strong, toxic substances and with bacteriological means;

One of the most recent examples is the following, since the start of Russia's war of aggression against Ukraine, more than 700,000 people have taken refuge in the Republic of Moldova, and the country currently hosts more than 100,000 Ukrainian refugees. 18 EU member states and Norway offered assistance in goods to the Republic of Moldova through the EU Civil Protection Mechanism. Assistance consisted of shelter items, medical aid, food and energy supplies, among others. Given the scale of the needs, the European Commission has also mobilized medical equipment from rescEU medical stocks in Germany, Hungary and the Netherlands. The EU also finances humanitarian projects in Moldova to support vulnerable refugees from Ukraine, the local families hosting them, as well as vulnerable Moldovans in need. To this end, since the beginning of Russia's military aggression against Ukraine, the EU has allocated 48 million euros for humanitarian assistance.

According to the information presented, I would like to firmly suggest that Republic of Moldova is trying to get close to the kind of humanitarian aid and civil protection that European Union has. Even though we do not have, at the moment the possibility to help in the same way as the European Union countries do, I believe that soon the situation will change, once we join the European Union.

CONCLUSION

In a clear line of ideas, I can specify that humanitarian aid together with civil protection will always be discussed topics both at the national and international level, which give each person a special impact. in my opinion, the Republic of Moldova has made and is making considerable efforts to improve the quality of the legal mechanisms for the protection of human rights, taking as an example the European Union and all the member states, it will succeed in rising to the level expected by its citizens.

REFERENCES

1. *Humanitarian aid and civil protection in the UE* Available: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/humanitarian-aid-and-civil-protection_en [Accessed: 06.07.2024].

2. *UNICEF and EU partnership regarding civil protection and humanitarian aid* Available: https://www.unicef.org/eu/unicef-and-european-union-civil-protection-and-humanitarian-aid-operations [Accessed: 06.07.2024].
3. *Decision of the Government of the Republic of Moldova regarding the approval of the draft law for the ratification of the Agreement between the Republic of Moldova, on the one hand, and the European Union, on the other part, regarding the participation of the Republic of Moldova in the Protection Mechanism Civil Agreement of the European Union, signed in Chisinau on September 29, 2023* Available:https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-11-nu-894-maeie-mai-2023_0.pdf [Accessed: 06.07.2024].
4. *Humanitarian aid provided by the Republic of Moldova for Ukraine* Available: https://www.eeas.europa.eu/delegations/moldova/republica-moldova-aderă-la-mecanismul-de-protecție-civilă-al-uniunii-europene_ro?s=223 [Accessed: 06.07.2024].
5. Law no. 595/1999 regarding the international treaties of the Republic of Moldova (Official Gazette of the Republic of Moldova, 2000, no. 24-26, art. 137).
6. Law no. 271 of 09-11-1994 regarding civil protection, published on 29-12-1994 (Official Gazette No. 20 art. 231).

REFLECŢII ASUPRA REGIMULUI DE DREPT INTERNAŢIONAL PRIVAT AL CONTRACTELOR DE ASIGURARE

REFLECTIONS ON THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW REGIME OF INSURANCE CONTRACTS

CZU: 341.9:368.022 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.49**

Valeriu BABĂRĂ,
ORCID: 0000-0003-4261-2772
e-mail: valeriubabara@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The subject addressed in this article represents an analysis from the point of view of private international law of the resolution of conflicts of laws in the matter of insurance contracts, i.e. the determination of the law applicable to them through the conflict solutions provided by art.2621 of the Civil Code, taken from art.7 of Regulation(EC) no.593/2008 of the European Parliament and of the Council regarding the law applicable to contractual obligations, also known as Rome I, as well as the aspects that configure the scope of the law applicable to insurance contracts*

Keywords: *optional insurance, insurance contracts, applicable law, lex voluntatis, objective localization, conflict solutions, major risk.*

Cuvinte-cheie: *asigurare facultativă, contracte de asigurare, legea aplicabilă, lex voluntatis, loicalizare obiectivă, soluţii conflictuale, risc major*.

INTRODUCERE

I. Precizări prealabile

Prin contractul de asigurare, asiguratul se obligă să plătească o primă asiguratorului, care ia asupra sa riscul producerii unui anumit eveniment viitor, obligându-se ca, la producerea cazului asigurat, să plătească beneficiarului o indemnizaţie, în limitele şi la termenele convenite. Contractul de asigurare are caracter internaţional dacă asiguratul şi asiguratorul îşi au reşedinţa obişnuită sau sediul în state diferite.

Potrivit art.2621 din Codul civil „Prezentul articol se aplică contractelor menţionate la alin.(2), indiferent dacă riscul asigurat este situat sau nu într-un stat, precum şi tuturor celorlalte contracte de asigurare care acoperă riscuri situate pe teritoriul altor state. Prezentul articol nu se aplică contractelor de reasigurare”.

Din respectiva prevedere rezultă că aceasta devine aplicabilă în următoarele cazuri: contractelor de asigurare facultativă care acoperă riscuri majore; contractelor de asigurare facultativă care acoperă alte riscuri decât cele majore; contractelor de asigurare obligatorie.

Contractul de reasigurare nu intră sub incidenţa art.2621 din Codul civil, astfel regimul său conflictual rămâne supus dispoziţiilor generale privind legea aplicabilă contractului aşa cum vom vedea în analiza legii aplicabile.

Precizăm, că contractele de asigurare sunt, prin natura lor, contracte încheiate cu consumatorii. Cu toate acestea, dispoziţiile art.2620 („Contractele încheiate cu consumatorii") nu se aplică în cazul acestui tip de contracte speciale, după cum rezultă din art.2620 alin.(1) care prevede că art.2620 se aplică „fără a aduce atingere", printre altele, art.2621. Raţiunea acestei excepţii rezidă în aceea că contractele de asigurare au o natură juridică specială, care impune introducerea unor dispoziţii specifice care să asigure un nivel de protecţie corespunzător pentru titularii poliţelor de asigurare.

În continuare vom analiza regimul de drept internaţional privat al contractului de asigurare, adică soluţiile conflictuale privind determinarea legii aplicabile acestor categorii de contracte.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

II. Legea aplicabilă

A) Legea aplicabilă contractelor de asigurare facultativă care acoperă riscuri majore

În principal, potrivit art.2621 alin.(2) din Codul civil, contractele de asigurare care acoperă riscuri majore „sunt reglementate de legea aleasă de părţi în conformitate cu art.2617".

Ca atare, observăm că prioritate are principiul *lex voluntatis*. În această situaţie, spre deosebire de cel din art.2621 alin.(4), libertatea de alegere a părţilor este nelimitată.

Nerestricţionarea autonomiei de voinţă a părţilor în art.2621 alin.(2) apare ca o soluţie legală mai puţin protectivă pentru titularul poliţei de asigurare, care are însă posibilitatea de a se proteja convenţional, prin opţiunea alegerii legii convenabile aplicabile contractului.

În contractele de asigurare, cu precădere în cele din comerţul internaţional de mărfuri, voinţa părţilor se exprimă frecvent prin recepţiunea contractuală a unor uzanţe codificate sau a altor reglementări standard, care pot conţine norme conflictuale în materie.

În subsidiar, conform art.2621 alin.(3) „În măsura în care legea aplicabilă nu a fost aleasă de părţi, contractele de asigurare sunt reglementate de legea statului în care îşi are reşedinţa obişnuită asiguratorul. Atunci când din ansamblul circumstanţelor cauzei rezultă fără echivoc faptul că respectivul contract are în mod vădit legături mai strânse cu un alt stat, se aplică legea acelui stat".

Aşadar, în lipsa legii alese de părţi, localizarea obiectivă a contractelor de asigurare la care ne referim se va face, în primul rând, în sfera sistemului de drept al ţării în care asiguratorul îşi are reşedinţa obişnuită. Această soluţie conflictuală este con-

cordantă cu cea din art.2618 alin.(2), asiguratorul fiind considerat debitorul prestației caracteristice.

Precizăm că această soluție de a considera prestația asiguratorului ca fiind caracteristică poate fi întemeiată pe următoarele considerente: majoritatea contractelor de asigurare sunt contracte tip, unele din acestea îmbrăcând forma contractelor de adeziune, care emană de la asigurator; contractele de asigurare se încheie cu un număr mare de persoane, aplicarea legii asiguratorului realizând un regim juridic unitar pentru toate contractele încheiate de același asigurator; activitatea de asigurare, cu precădere cea internațională, se desfășoară, de regulă, sub supravegherea și controlul băncilor naționale sau a altor organisme abilitate din țara asiguratorului, care elaborează uneori norma de aplicare imediată în materie.

Localizarea obiectivă la reședința obișnuită a asiguratorului va fi înlocuită cu localizarea obiectivă în sfera sistemului de drept cu care contractul prezintă în mod vădit legături mai strânse (*the proper law*), în cazul când din ansamblul circumstanțelor cauzei rezultă fără echivoc acest lucru. Astfel, această soluție conflictuală este similară celei generale din art.2621 alin.(3) teza a II-a.

B) Legea aplicabilă contractelor de asigurare facultativă, altele decât cele care acoperă riscuri majore

Contractele de asigurare facultativă, altele decât cele care acoperă riscuri majore, sunt cunoscute sub denumirea de contracte pentru riscuri comune (*mass risks*).

Reglementarea prevăzută de art.2621 alin.(4) din Codul civil aplică „În cazul unui contract de asigurare, altul decât cele cărora li se aplică alin.(2) sau (3)”, soluții conflictuale diferite comparativ cu cele adoptate în cazul contractelor de asigurare privind riscuri majore.

În ceea ce privește libertatea de alegere, art.2621 alin.(4) și (5) instituie două soluții alternative.

1) Dispoziția art.2621 alin.(4) păstrează principiul *lex voluntatis*, însă autonomia de voință este limitată în cadrul unui număr de legi care prezintă o legătură obiectivă cu contractul. Astfel, textul prevede că „părțile pot alege, în conformitate cu art.2617, numai una dintre următoarele legi”:

„a) legea oricărui stat în care este situat riscul în momentul încheierii contractului”. Noțiunea de „stat în care este situat riscul” este calificată în art.2621 alin.(9), care stabilește că „În sensul prezentului articol, statul în care este situat riscul se determină conform legislației privind asigurările. În cazul asigurărilor de viață, statul în care este situat riscul este statul angajamentului privind asigurările”. Precizarea „în momentul încheierii contractului” facilitează soluționarea unui eventual conflict mobil de legi.

„b) legea statului în care își are reședința obișnuită titularul poliței de asigurare”.

„c) în cazul asigurărilor de viață, legea statului al cărui cetățean este titularul poliței de asigurare”. Observăm că aceasta este singura situație în care devine aplicabilă *lex patriae*, în celelalte cazuri punctul de legătură relevant, atunci când se trimite la legea

personală (*lex personalis*), fiind reşedinţa obişnuită, care este expresia legii domiciliului (*lex domicilii*).

Raţionamentul adoptării cetăţeniei ca punct de legătură pentru norma conflictuală privind asigurările de viaţă rezidă în aceea că titularul poliţei, asigurându-se pentru viaţă, o face de regulă în statul al cărui cetăţean este. În ipoteza în care titularul poliţei are mai multe cetăţenii, considerăm că titularul poliţei poate opta pentru oricare dintre legile cetăţeniei, deoarece reglementarea nu distinge.

„d) în cazul contractelor de asigurare care acoperă riscuri limitate la evenimente care survin într-un alt stat decât cel în care este situat riscul, legea respectivului stat".

„e) în cazul în care titularul poliţei dintr-un contract căruia i se aplică prezentul alineat exercită o activitate comercială sau industrială ori o profesie liberală, iar contractul de asigurare acoperă două sau mai multe riscuri legate de respectivele activităţi şi sunt situate în state diferite, legea oricăruia dintre statele în cauză sau legea statului în care îşi are reşedinţa obişnuită titularul poliţei".

Restricţionarea autonomiei de voinţă a părţilor reprezintă o soluţie de protecţie pentru titularul poliţei de asigurare pentru riscuri comune.

2) Limitarea autonomiei de voinţă a părţilor prevăzută la art.2621 alin.(4) poate fi atenuată prin aplicarea dispoziţiilor alin.(5), potrivit cărora: „Atunci când, în cazurile vizate la alin.(4) lit.a), b) sau e), statul menţionat acordă o mai mare libertate în ceea ce priveşte alegerea legii aplicabile contractelor de asigurare, părţile se pot prevala de această libertate".

Astfel, din textul menţionat reiese că statele care oferă o libertate mai mare privind alegerea legii aplicabile în materie pot fi doar cele menţionate la literele indicate [2, p.122], fiind vorba numai de statele care au o strânsă legătură cu contractul.

În ipoteza în care un stat acordă o libertate mai mare privind alegerea legii aplicabile, iar părţile uzează de acest drept, această libertate devine opozabilă instanţelor de judecată din statul celeilalte părţi, precum şi celor din oricare alt stat care ar fi implicat în cauză.

Potrivit dispoziţiilor art.2621 alin.(6), „În măsura în care legea aplicabilă nu a fost aleasă de părţi în conformitate cu alin.(4) sau (5), acestor contracte li se aplică legea statului în care este situat riscul în momentul încheierii contractului".

Prin urmare, în caz de localizare obiectivă, devine incidentă legea locului producerii riscului asigurat, iar menţiunea „în momentul încheierii contractului" are menirea de a soluţiona un eventual conflict mobil de legi în cauză [3, p.460].

Situaţia contractului de asigurare care acoperă riscuri situate în mai multe state este reglementată de art.2621 alin.(8), care trimite, printre altele, la alin.(2)-(6).

C) Legea aplicabilă în cazul asigurărilor obligatorii

Contractele de asigurare care acoperă riscuri pentru care un stat impune obligativitatea asigurării sunt supuse unor norme conflictuale suplimentare.

Astfel, potrivit art.2621 alin.(7) din Codul civil, „Contractelor de asigurare care acoperă riscuri pentru care un stat impune obligativitatea asigurării li se aplică (...) norme suplimentare", pe care textul le menţionează la lit.a) şi b).

Prima reglementare suplimentară prevăzută în teza I-a de la lit.a) este cea potrivit căreia „contractul de asigurare nu îndeplineşte obligaţia de asigurare decât în cazul în care respectă dispoziţiile specifice stabilite în legătură cu asigurarea respectivă de statul care impune obligaţia”.

Considerăm că prin noţiunea de „dispoziţii specifice” se are în vedere normele de aplicare imediată şi alte norme imperative privind asigurările obligatorii din sistemul de drept al statului care impune o asemenea asigurare.

Teza a II-a a aceluiaşi art.2621 alin.(7) lit.a) reglementează situaţia contradictorialităţii de reglementări între legea statului în care este situat riscul şi cea a statului care impune obligaţia de a încheia asigurarea obligatorie. Conform textului, „În cazul în care legea statului în care este situat riscul conţine dispoziţii contrare celor ale legii statului care impune obligaţia de a încheia o asigurare, prevalează cea din urmă”.

A doua reglementare suplimentară prevăzută la lit.b) este oferită de prevederea conform căreia „un stat poate stabili ca, prin derogare de la alin.(2)-(6), contractul de asigurare să fie reglementat de legea statului care impune obligaţia de asigurare”.

Din această formulare reiese că un stat poate, prin reglementări interne, să deroge de la normele conflictuale pe care le prevede pentru contractele de asigurare care acoperă riscuri majore stabilite de alin.(2) şi pentru acelea care acoperă alte riscuri decât cele majore prevăzute de alin.(4), impunând ca localizarea obiectivă a unui contract de asigurare obligatorie să se facă în sfera sistemului de drept al statului care impune obligaţia de asigurare.

III. Domeniul legii aplicabile contractului de asigurare

Domeniul de aplicare a legii contractului de asigurare cuprinde, pe lângă elementele care formează domeniul general al legii contractului conform art.2625 din Codul civil, cuprinde şi anumite aspecte specifice care privesc efectele contractului de asigurare, precum:

- posibilitatea persoanei prejudiciate printr-un delict civil de a introduce acţiunea de despăgubiri direct împotriva asiguratorului de răspundere civilă;
- cesiunea sau gajarea poliţei de asigurare;
- regimul declaraţiei de risc pe care diferite legislaţii o impun asiguratorului, în funcţie de care se apreciază reticienţa asiguratului şi consecinţele acesteia;
- cauzele de suspendare sau de reziliere a contractului de asigurare, de decădere a asiguratului din dreptul de a obţine asigurarea.

Subrogaţia convenţională sau legală a societăţii de asigurare, ca plătitor (*solvens*) în drepturile persoanei prejudiciate şi regresul acestei societăţi asupra terţului vinovat de producerea riscului, este cârmuită de regulă tot de legea aplicabilă contractului de asigurare, conform reglementărilor conflictuale din art.2627 şi art.2628 din Codul civil.

Legea aplicabilă contractului de asigurare guvernează, în cazul asigurării facultative, şi regimul acţiunii directe pe care persoana prejudiciată în urma unui fapt juridic,

licit sau ilicit, o poate introduce împotriva asiguratorului persoanei răspunzătoare pentru acordarea despăgubirilor, în condiţiile art.2631 din Codul civil.

În final, se impune precizarea că contractul de reasigurare nu intră sub incidenţa prevederilor art.2621 din Codul civil, aşa cum rezultă din dispoziţiile alin.(1), teza a II-a din acelaşi articol. Într-o atare situaţie, contractul de reasiguare va fi supus regimului conflictual al contractelor în general.

Prin urmare, în lipsa legii alese de părţi (art.2617), contractul de reasigurare care prin natura sa este un contract de prestări de servicii, va fi cârmuit de legea ţării în care îşi are reşedinţa obişnuită prestatorul de servicii, în sensul art.2618 alin.(1) lit.b), respectiv debitorul prestaţiei caracteristice, în sensul alin.(2) al aceluiaşi articol, care este reasiguratorul.

CONCLUZII

În rezultatul analizei regimului de drept internaţional privat al contractelor de asigurare, se desprind următoarele concluzii privind legea aplicabilă acestor categorii de contracte:

Primo – În principal, contractele de asigurare care acoperă riscuri majore, urmează spluţiile conflictuale prevăzute de art.2621 alin.(2) din Codul civil. În subsidiar, devine incidentă soluţia conflictuală prevăzută de art.2621 alin.(3).

Secundo - Contractele de asigurare facultativă, altele decât cele care acoperă riscuri majore intră sub incidenţa normei conflictuale prevăzute de art.2621 alin.(4)-(6).

Tertio - Contractele de asigurare care acoperă riscuri pentru care un stat impune obligativitatea asigurării intră sub incidenţa soluţiilor conflictuale prevăzute de art.2621 alin.(7).

REFERINȚE

1. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr.L177 din 4.07.2008;
2. GRUBER, U.P., Insurance Contracts, in Rome I Regulation, Sellier, European Law Publishers, 2009, ISSN 1860-0905;
3. SITARU D-A., Drept Internaţional Privat, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2013, ISBN 978-606-18-0238-8.

FUNDAMENTELE PROGRESISMULUI ÎN MATERIA TRANSPORTULUI INTERNAȚIONAL RUTIER DE MĂRFURI

PROGRESS KEYSTONES OF THE INTERNATIONAL TRANSPORT OF GOODS BY ROAD

CZU: 341:651.135:629.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.50**

Elena BAJUREA-OSTROFEȚ,
ORCID: 0009-0009-9911-5708
e-mail: elena.bajurea.13@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The present research expresses a high importance for the research domain of the international transport of goods by road, starting with the point that this paper analyses the latest international regulation with a view on digitalisation of the procedures related to the international transport of goods by road, which entered into force in 2020 and will start being applied in the EU space from August 21, 2024. This aim, as well as the purposes as: research of the genesis of the progressive steps in the field of international road freight transport and inquiry other the digitalised instruments derived from T.I.R. and A.T.A. carnets, create a framework over the evolution of the legal provisions related to the mentioned domain. The research methods, such as the comparative, legal and historical ones, showed their value while describing the main result of this paper, which lead to a terse analyse of the main achievements of the international law givers in the field of international transport of goods by road.*

Keywords: *Carnet A.T.A.; Carnet T.I.R.; digitization; regulations; international road transport of goods.*

Cuvinte-cheie: *Carnet A.T.A.; Carnet T.I.R.; digitalizare; regulament; transport internațional rutier de mărfuri.*

INTRODUCERE

Progresul tehnologic din secolul XXI a determinat apariția unor schimbări majore în toate sectoarele de activitate a omenirii. În condițiile în care transportul internațional rutier de mărfuri este un domeniu-cheie al contemporaneității, acesta este în mod constant puternic influențat de evoluțiile în domeniul tehnologiei. La geneza progresismului în materia contractului de transport rutier internațional de mărfuri s-a aflat necesitatea stringentă de a elimina colectarea și prezentarea seturilor de documente necesare pe suport de hârtie – fundamentul digitalizării acestui sector de activitate. În mod evident, inițierea în digitalizare a constituit premisa adoptării unui cadru normativ internațional nou, menit să reglementeze regimul electronic al sistemelor de realizare a operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri.

Implicarea Uniunii Europene și a altor organizații internaționale, precum Uniunea Internațională a Transporturilor Rutiere și Comisia Economică a Organizației Națiunilor

Unite pentru Europa a contribuit la implementarea promptă a prevederilor noilor acte normative, inclusiv și de către operatorii de transport rutier internațional de mărfuri înregistrați în Republica Moldova.

Așadar, principalele elemente care au stat la baza modernizării cadrului legal în domeniul transportului rutier internațional de mărfuri urmează a fi elucidate și analizate în cadrul prezentului studiu.

MATERIALE ȘI METODE

Metodele de cercetare utilizate au contribuit, prin varietatea lor, la cumulul și analiza unui amalgam valoros de informație relevantă studiului efectuat. Așadar, acestea sunt următoarele:

a) *Metoda logico-juridică,* care, în prezenta lucrare a fost utilizată la etapa interpretării normelor de drept din convenții, directive, regulamente și alte acte normative studiate;

b) *Metoda istorică,* cu ajutorul căreia s-a realizat o reflecție asupra felului în care au evoluat mecanismele juridice, prin intermediul cărora astăzi se realizează transportul internațional rutier de mărfuri, realizând o incursiune istorică pentru a percepe mai profund originile acestora și premisele dezvoltării lor vertiginioase până la nivelul zilei de astăzi;

c) *Metoda comparativă,* care s-a manifestat prin stabilirea similitudinilor sau diferențelor existente între mecanismele juridice descrise, cu stabilirea trăsăturilor specifice fiecărui mecanism în parte. Totodată, această metodă a fost utilizată la compararea aplicabilității acestor mecanisme juridice pe arena internațională și, în particular, pe teritoriul Uniunii Europene;

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Aflate în căutarea unor soluții necesare pentru modernizarea căilor de comunicare și transmitere a informației pe cale digitală, organizațiile internaționale au încercat consolidarea acestora într-un cadru normativ nou. Astfel, începând cu 21.08.2024, Uniunea Europeană va pune în aplicare un act normativ inovator, care urmează să reducă semnificativ procesul de pregătire pe suport de hârtie a zeci de exemplare de seturi de documente de către operatorii de transport rutier internațional de mărfuri. Așadar, *Regulamentul nr. 2020/1056 al Parlamentului European și al Consiliului din 15.07.2020 privind informațiile referitoare la transportul de mărfuri* constituie un nou progres legislativ, un pas important în evoluția implementării contractului de transport rutier internațional de mărfuri la nivel de UE [1]. Scopul prezentului regulament este de a stabili un cadru juridic pentru comunicarea electronică, între operatorii economici în cauză și autoritățile competente, a informațiilor de reglementare referitoare la transportul de mărfuri pe teritoriul Uniunii. Astfel, acesta stabilește condițiile pe baza cărora autoritățile competente trebuie să accepte informațiile de reglementare atunci când acestea sunt puse la dispoziție pe cale electronică de către

operatorii economici în cauză, precum și normele pentru furnizarea de servicii legate de punerea la dispoziție pe cale electronică a informațiilor de reglementare de către operatorii de transport pentru autoritățile competente [2]. Prin intermediul acestui cadru juridic inovativ, platforma eFTI se face cunoscută și în realizarea operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri între statele Uniunii Europene, care generează un șir de avantaje, atât pentru întreprinzătorii din domeniu, cât și pentru autoritățile implicate în realizarea acestor operațiuni. În acest sens, pentru autoritățile implicate în realizarea operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri se identifică următoarele avantaje:

1) eficiență îmbunătățită datorită verificărilor de conformitate mai raționalizate;
2) costuri mai mici de asigurare a respectării legislației din cauza numărului mai mic de inspecții fizice;
3) o mai bună calitate a datelor, permițând o mai bună monitorizare a punerii în aplicare a politicilor.

Pe linia operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri, se conturează alte avantaje importante:

1) partajarea instantanee a datelor cu partenerii prin intermediul platformelor eFTI, permițând o planificare logistică mai eficientă, încărcarea vehiculelor și identificarea traseelor [3] ;
2) timpi rapizi de procesare a documentelor electronice;
3) posibilitatea de a monitoriza în direct procesul de transportare a mărfurilor;
4) oportunitatea de a beneficia de sesiuni de training-uri gratuite, oferite de echipa de gestionare a proiectului eFTI4EU;
5) finalizarea rapidă a unei operațiuni de transport rutier internațional de mărfuri tur-retur [4].

Odată intrată în vigoare în anul 2020, statele-membre ale UE au la dispoziție 6 ani pentru a-și alinia definitiv legislația internă în materia transporturilor la prevederile acestui regulament. Actul normativ menționat definește noțiunea eFTI drept un set de elemente de date prelucrate prin mijloace electronice în scopul schimbului de informații de reglementare între operatorii economici în cauză și între operatorii economici în cauză și autoritățile competente [5]. Prin urmare, autoritățile competente trebuie să accepte informațiile puse la dispoziție pe cale electronică ori de câte ori operatorii economici sunt obligați să pună la dispoziție informațiile, ca dovadă a conformității cu cerințele stabilite în actele juridice ale Uniunii vizate de prezentul regulament. Această cerință ar trebui să acopere, de asemenea, informațiile solicitate cu titlu suplimentar de autorități, în conformitate cu dispozițiile actelor juridice ale Uniunii menționate, de exemplu, atunci când lipsesc anumite informații. Același lucru ar trebui să se aplice atunci când dreptul intern impune furnizarea de informații de reglementare identice, integral sau parțial, cu informațiile furnizate în temeiul actelor juridice relevante ale Uniunii care intră sub incidența prezentului regulament. La fel, autorităților le revine sarcina de a trece la comunicarea pe cale electronică cu operatorii economici de transport în legătură cu informațiile respective. O astfel de comunicare nu ar trebui să aducă atingere

dispozițiilor relevante din actele juridice ale Uniunii și din dreptul intern legate de măsurile ulterioare în timpul verificării informațiilor de reglementare sau în urma acestora. Obligația autorităților competente de a accepta informațiile puse la dispoziție pe cale electronică de către operatorii economici ar trebui să se aplice, de asemenea, ori de câte ori prin dispozițiile din actele juridice ale Uniunii sau din dreptul intern care intră sub incidența prezentului regulament se impune furnizarea de informații care sunt, de asemenea, menționate în convențiile internaționale relevante, cum ar fi *Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele (C.M.R.), adoptată la Geneva, la 19.05.1956* [6].

Într-o altă ordine de idei, prezintă interes și mecanismele de digitalizare a derivatelor contractului de transport rutier internațional de mărfuri, în speță – Carnetul T.I.R. și Carnetul A.T.A. În acest sens, în anul 2003 [7], s-a intervenit cu ideea de a pune în aplicare un nou tip de Carnet T.I.R., denumit *„e-T.I.R.”,* adică formatul electronic al unui carnet T.I.R. obișnuit, dar care include în sine câteva aspecte mai neobișnuite decât cel pe suport de hârtie, principala diferență fiind efectuarea tuturor procedurilor de solicitare-primire a acestui carnet în regim online, nefiind necesară în acest sens deplasarea operatorului de transport la sediul asociației garante. Unul dintre principalele avantaje ale acestui sistem electronic este reducerea până la minim a posibilității de escrocherie și altor tipuri de fraude. Desigur, și autoritățile vamale salută implicarea în masă în cadrul acestui proiect, deoarece le facilitează și lor realizarea tuturor procedeelor de traversare a frontierelor, iarăși unul dintre avantaje fiind economia de timp generată de acest sistem. Este îmbucurător că și Republica Moldova efectuează pași rapizi pentru punerea în aplicare a acestui proiect [8]. În acest sens, începând cu ianuarie 2019, aplicația electronică T.I.R.-E.P.D. *(T.I.R.-Electronic Predeclaration)* a devenit funcțională și pe teritoriul statului nostru, iar Serviciul Vamal al Republicii Moldova în colaborare cu Asociația Internațională a Transportatorilor Auto din Republica Moldova asigură și monitorizează utilizarea acestuia de către operatorii de transport.

Carnetul A.T.A. tinde și el a avea un succesor de încredere. Ideea lansării Carnetului A.T.A. într-un format nou a apărut în anul 2016, cu suportul Organizației Mondiale a Vămilor, iar programul care a pilotat cu succes punerea în aplicare a Carnetului AT.A. electronic – *e.AT.A.* în state precum: Belgia, China și Confederația Elvețiană a contribuit la trecerea la o nouă etapă de digitalizare a acestuia – faza de tranziție, începând cu 30 iunie 2023, care va dura până în anul 2025, iar până în anul 2027 Carnetul A.T.A. va putea fi utilizat în exclusivitate digital. În acest sens, la procurarea unui Carnet A.T.A., operatorul de transport este invitat să își instaleze în telefon aplicația cu aceeași denumire, prin intermediul căreia ulterior se vor efectua toate procedurile care anterior erau realizate și reflectate pe suport de hârtie. Toate aceste date sunt ulterior incluse într-un portal separat, care are imaginea unei baze de date, care stochează toate aceste informații, pe care utilizatorul le poate accesa în orice moment [9].

Toate aceste progrese spectaculoase nu ar fi fost posibile fără reglementările-cadru corespunzătoare: *Convenția vamală relativă la transportul internațional al mărfurilor*

sub acoperirea carnetelor T.I.R., adoptată la Geneva, la 14.11.1975 [10] și *Convenția privind admiterea temporară, adoptată la Istanbul, la 26.06.1990* [11], care sunt evaluate și monitorizate constant, în vederea completării acestora cu prevederi corespunzătoare progresului economic și tehnico-științific.

CONCLUZII

Fundamentele progresismului în materia transportului rutier internațional de mărfuri au determinat o metamorfoză curajoasă a cadrului legislativ internațional care reglementează domeniul vizat. Trecerea de la prezentarea seturilor voluminoase de acte pe suport hârtie la versiunea electronică a acestora, aflate la un click distanță de la autoritățile împuternicite să le verifice și autorizeze, reprezintă un succes important al legiuitorului UE. Pe lângă seria de avantaje a digitalizării sistemului de transport internațional rutier de mărfuri enumerată anterior, aceasta aduce un aport deosebit în protejarea și conservarea mediului înconjurător.

Digitalizarea Carnetului T.I.R. determină efectuarea tuturor procedurilor de solicitare-primire a acestui carnet prin modalitate electronică, fiind astfel eliminată necesitatea interacțiunii directe cu asociația garantă, iar reducerea infracțiunilor economice în domeniu a devenit un alt avantaj important odată cu implementarea acestuia. Sistemul facilitează și activitatea nemijlocită a autorităților vamale în domeniul nominalizat, prin eficientizarea formalităților de traversare a frontierelor, punctul forte în acest sens fiind raționalizarea timpului acordat acestori proceduri.

Carnetul electronic A.T.A. promite eliberarea documentului prin aplicație telefonică, fapt care va spori popularitatea în utilizarea acestuia și va încuraja inclusiv și cetățenii RM la participarea activă la evenimente impunătoare pe teritoriul statelor-membre la Convenția de la Istanbul, adoptată la 26.06.1990.

În condițiile în care progresul tehnologic este perpetuu, adaptarea legislației internaționale în materia transportului internațional rutier de mărfuri la tendințele contemporane constituie un efort continuu, imperativ pentru realizarea eficientă a operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri.

REFERINȚE

1. Regulamentul nr. 2020/1056 al Parlamentului European și al Consiliului din 15.07.2020 privind informațiile referitoare la transportul de mărfuri [citat 22.06.2024] În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32020R1056
2. Art. (1) din Regulamentul nr. 2020/1056 al Parlamentului European și al Consiliului din 15.07.2020 privind informațiile referitoare la transportul de mărfuri
3. *Comisia Europeană. Regulamentul eFTI – Digitalizarea transportului de mărfuri în întreaga Uniune Europeană.* © Uniunea Europeană, 1995-2024. [citat

22.06.2024] În: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/logistics-and-multimodal-transport/efti-regulation_en?prefLang=ro&etrans=ro

4. *eFTI4EU – Electronic Freight Transport Information for the European Union.* © eFTI4EU, 2024. [citat 22.06.2024] În: https://efti4eu.eu/wp-content/uploads/2024/03/eFTI4EU-General-Presentation_official.pdf
5. Art. (3), pct. 4) din Regulamentul nr. 2020/1056 al Parlamentului European și al Consiliului din 15.07.2020 privind informațiile referitoare la transportul de mărfuri
6. Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele (C.M.R.), adoptată la Geneva la 19.05.1956 [citat 22.06.2024] În: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1961/07/19610702%2001-56%20AM/Ch_XI_B_11.pdf
7. *E-TIR system.* © United Nations Economic Commission for Europe. [citat 22.06.2024] În: eTIR | UNECE
8. *Carnetul T.I.R. – proceduri de tranzit.* Copyright © 2020. [citat 22.06.2024] În: Carnetul TIR (gov.md)
9. *eATA Carnet.* Incoterms® 2020. [citat 22.06.2024] În: https://iccwbo.org/business-solutions/ata-carnet/eata-carnet/
10. Convenția vamală relativă la transportul internațional al mărfurilor sub acoperirea carnetelor T.I.R., adoptată la Geneva, la 14.11.1975 [citat 22.06.2024] În: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1978/03/19780320%2006-52%20AM/Ch_XI_A_16p.pdf
11. Convenția privind admiterea temporară, adoptată la Istanbul, la 26.06.1990 [citat 22.06.2024] În: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201762/v1762.pdf

PROBLEMELE ACTUALE ALE INSTITUȚIEI INSOLVABILITĂȚII TRANSFRONTALIERE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT

CURRENT ISSUES OF THE INSTITUTION OF CROSS-BORDER INSOLVENCY IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

CZU: 341.9:347.427:339.56 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.51**

Cristina BANCU,
ORCID: 0000-0002-6058-6555
e-mail: cristina.bancu.usm@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In the current modern context, the legal regulation of cross-border insolvency issues in the field of private international law becomes particularly important considering the complicated economic situation and foreign policy worldwide. In such conditions, current problems related to protecting the rights and legal interests of creditors become highly relevant. This article examines current issues of cross-border insolvency institution and the tasks of improving insolvency procedures with foreign elements. It addresses the following problematic and significant questions: i) the issue of ,,bankruptcy tourism” (and closely related issues of mutual recognition of judicial decisions and procedural rejection); ii) the imposition of subsidiary liability on individuals controlling the debtor and iii) problematic aspects of conflict of laws regulation concerning challenging and invalidating debtor transactions. Special attention is focused on complex approaches in choosing the applicable law in such situations.*

The methods and materials applied in this research are based on scientific articles by foreign researchers in the field, employing various scientific research methods: analysis and synthesis, systemic method, comparative method, and legal interpretation.

Based on studying the experience of the Republic of Moldova and other states in applying the rules of private international law in judicial practice regarding cross-border insolvency cases, it is concluded that the national legal framework regulating cross-border insolvency relations requires additional modifications, particularly concerning accepting the provisions of EU Regulation No. 2015/848 of 05/20/2015, which resolve several disputed issues that arise when selecting the applicable law in cross-border insolvency matters. Additionally, regional agreements' adhesion or signing is necessary.

Keywords: *cross-border insolvency, applicable law, conflict of laws regulation, bankruptcy tourism.*

Cuvinte-cheie: *insolvența transfrontalieră, legea aplicabilă, reglementarea conflictului de legi, turismul falimentar.*

INTRODUCERE

În condițiile actuale, reglementarea legală a chestiunilor privind insolvența transfrontalieră a subiecților dreptului internațional privat capătă o importanță deosebită având în

vedere situația economică complicată și politica externă în întreaga lume. În astfel de condiții, problemele actuale legate de protejarea drepturilor și intereselor legale ale creditorilor devin deosebit de relevante. În acest articol sunt examinate problemele actuale ale instituției insolvenței transfrontaliere și sarcinile de îmbunătățire a procedurilor de insolvență, cu element de extraneitate. Sunt abordate următoarele întrebări problematice, catalogate ca fiind cele mai importante și actuale: I) problema „turismului de faliment" (și problemele strâns legate de recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești și de respingere pe motive procedurale); II) problema atragerii la răspundere subsidiară a persoanelor care controlează debitorul și III) aspectele problematice ale reglementării conflictului de legi privind contestarea și invalidarea tranzacțiilor debitorului. O atenție deosebită este axată asupra abordărilor complexe în alegerea legii aplicabile în astfel de situații.

MATERIALE ȘI METODE

Această lucrare se bazează pe articolele științifice ale cercetătorilor străini în domeniu, fiind utilizate o varietate de metode de cercetare științifică: analiza și sinteza, metoda sistemică, metoda comparativă, și interpretarea juridică.

Instituția insolvenței transfrontaliere și aspectele sale juridice este relativ nouă pentru literatura juridică autohtonă. Problematica insolvabilității în Republica Moldova a fost tratată în mai multe monografii, articole științifice, conferințe științifice. Preocupări privind procesul de insolvență sub aspect procedural, aspecte legale ale insolvabilității în plan național sunt analizate de către Gh. Macovei în cadrul lucrării *„Procedura de declarare a insolvabilității"* [1]. În ceea ce privește insolvența transfrontalieră și regimul acesteia în drept internațional privat, publicațiile științifice autohtone practic lipsesc. Prin urmare, ne propunem să evidențiem cele mai actuale probleme accentuate de autorii străini, care sunt valabile și pentru Republica Moldova. Cele mai interesante și mai importante aspecte la etapa actuală sunt:

- problema turismului de faliment și problemele strâns legate de recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești și de respingere procedural;
- problema atragerii la răspundere subsidiară a persoanelor care controlează debitorul și
- aspectele problematice ale reglementării conflictului de legi privind contestarea și invalidarea tranzacțiilor debitorului [2, p. 1] .

În continuare ne propunem să analizăm aceste probleme mai detaliat. În cea mai generală formă, turismul de faliment (care mai este numit și forum shopping) poate fi definit ca alegerea de către debitor de a iniția o procedură de insolvență într-o anumită jurisdicție în încercarea de a obține o situație mai favorabilă. Regulile aplicabile în privința deschiderii procedurii de insolvență într-un stat membru UE sunt determinate de localizarea „COMI" – „Centrul Intereselor Principale", determinat conform dispozițiilor art. 30 din Regulamentul (UE) nr. 2015/848:

I. Deschiderea procedurii principale de insolvență se face în statul membru în care se află COMI;

II. Prezumția centrului intereselor principale ale debitorului este, până la proba contrară, locul unde se află sediul social al acestuia;

III. Legea statului membru de deschidere („lex concursus”) determină normele referitoare la nulitatea, anularea sau inopozabilitatea actelor prejudiciabile creditorilor.

Este relevant a sublinia în acest context faptul că una dintre rațiunile avute în vedere la momentul adoptării Regulamentului nr. (UE) nr. 2015/848 a fost „necesitatea evitării, pentru buna funcționare a pieței interne, ca părțile să fie tentate să transfere bunurile lor sau procedurile judiciare dintr-un stat membru în altul, în încercarea de a obține o situație juridică mai favorabilă” [3].

În cadrul unei societăți sau a unei persoane juridice prezumția aplicabilă este că sediul social reprezintă centrul intereselor principale (COMI), în lipsa dovezilor contrare. Prezumția se aplică numai dacă sediul social nu a fost mutat într-un alt stat membru în termen de 3 luni înainte de depunerea cererii de deschidere a procedurilor de insolvență. Regulamentul stabilește că centrul intereselor principale trebuie să corespundă locului în care debitorul își conduce în mod obișnuit interesele și poate să fie verificat de către terți, iar art. 2 pct. 10 definește sediul social ca „orice loc de derulare de operațiuni unde un debitor exercită sau a exercitat în ultimele trei luni înainte de cererea de deschidere a procedurii principale de insolvență, în mod netranzitoriu, o activitate economică care presupune mijloace umane și active” [4].

Cu toate acestea este ușor de observat că și această abordare nu este ideală: COMI poate migra, poate fi schimbată locația conducerii companiei. De exemplu, un împrumut poate fi obținut într-o țară, relațiile fiind guvernate de legislația creditorului, dar în perioada prefaliment COMI se poate schimba și muta în țara debitorului sau într-un sistem avantajos pentru debitor. COMI poate fi de asemenea schimbat prin fuziune. Mecanismul acestei mutări este următorul: se înființează o subsidiară în altă jurisdicție, apoi se realizează o fuziune cu subsidiara respectivă, stabilind ca toate activele să devină proprietatea noului grup creat, subordonat jurisdicției altei țări. Astfel, deși standardul COMI în prezent reprezintă cel mai progresiv mecanism de reglementare a conflictului de legi în problemele generale ale insolvenței transfrontaliere, acesta nu este lipsit de anumite probleme.

În practică Curtea Europeană de Justiție a solicitat furnizarea unor dovezi suficiente pentru a înlătura prezumția și pentru a stabili că centrul intereselor principale (COMI) este în altă jurisdicție decât cea a sediului înregistrat. În cauza Eurofood IFSC Ltd (nr. C-341/04) instanța europeană a stabilit că prezumția poate fi înlăturată numai dacă „factori obiectivi și accesibili celui de-al treilea” permit să se stabilească existența unei situații de facto diferite. Faptul că deciziile economice sunt controlate de o societate-mamă, spre exemplu, nu este suficient pentru a înlătura prezumția [5].

În jurisprudența americană, identificarea factorilor relevanți pentru determinarea COMI este legată de conceptul „*nerve centre*”, respectiv centrul de interese al companiei, însă se au în vedere totodată și alte elemente, cum sunt locația sediului debitorului,

locația conducerii sale, localizarea activelor sale primare, locația majorității creditorilor săi, jurisdicția a cărei lege se aplică majorității litigiilor. Modalitatea de abordare este însă diferita de cea europeana ce vizează determinarea COMI pentru fiecare entitate în parte, chiar daca fac parte dintr-un grup de întreprinderi [6].

În România, în cauza soluționată definitiv prin sentință civilă în data de 07 martie 2019, de Tribunalul București, s-a reținut în esență că prezumția reglementată de Regulamentul UE, 2015/848 nu a fost răsturnată prin dovezi din care să rezulte că centrul intereselor principale ale debitoarei se află în altă locație decât Italia, locul înregistrării sediului principal, iar în România societatea are doar un sediu unde desfășoară operațiuni economice [7, p. 94].

În Republica Moldova, potrivit Legii insolvabilității „*Dacă în alt stat a fost deschis un proces de insolvabilitate împotriva unui debitor care dispune de active pe teritoriul Republicii Moldova, executarea asupra activelor acestuia poate fi inițiată doar în cazul existenţei unui acord bilateral între statul respectiv şi Republica Moldova cu privire la insolvabilitatea transfrontalieră* " [8, art. 252].

Având în vedere modelul european de reglementare a conflictului de legi, care pare a fi cel mai progresist la moment, transpunerea Regulamentul UE, 2015/848 în legislația națională ar fi cea mai potrivită soluție de uniformizare a legislației naționale.

Următoarea problemă majoră constă în atragerea la răspundere subsidiară a persoanelor care controlează debitorul. Trebuie remarcat faptul că, în sistemele juridice moderne, problemele legate de răspunderea persoanelor de conducere sunt reglementate de diferite ramuri ale dreptului: în unele țări, de legislația corporativă (Spania, Danemarca), în altele, de legislația privind insolvența (Rusia, Germania, Franța), iar în altele, se utilizează o abordare mixtă (Marea Britanie). În același timp, motivele și condițiile de atragere la răspundere a persoanelor de conducere, precum și standardele de probă, diferă semnificativ [1, p. 3]. Pentru a rezolva această problemă de conflict de legi, doctrina propune următoarele legături: *lex fori* (legea locului instanței de judecată); *lex societatis* (legea statului în care este înregistrată societatea); *lex cause* (legea care reglementează fondul cererii); principiul punctelor de legătură cele mai strânse. Cu toate acestea, în mod obișnuit, instanțele de judecată aplică legea locului înregistrării juridice a societății (*lex societatis*) ceea ce nu permite întotdeauna protejarea completă a intereselor creditorilor debitorului și diferențierea cererilor lor în mod corespunzător [9, p. 215].

După cum arată practica, persoanele care exercită controlul sau conducerea societății pot fi orice tip de subiect de drept civil (persoane fizice, persoane juridice, entități de drept public, membri ai organelor de conducere ale persoanei juridice, lichidatori) care au stabilit controlul efectiv asupra managementului persoanei juridice. Este important să subliniem că atragerea acestor persoane la răspundere civilă pentru datoriile persoanei juridice reprezintă o excepție de la regula generală a răspunderii patrimoniale separate a persoanei juridice și a participanților săi. Astfel de persoane pot fi atrase la răspundere patrimonială, inclusiv dacă comportamentul lor nelegal a contribuit la apariția semnelor de insolvabilitate în compania pe care o controlează și a condus la imposibilitatea sa-

tisfacerii deplină a cerințelor creditorilor. Practica judiciară din Republica Moldova cu privire la atragerea la răspundere subsidiară, în prezent, nu este uniformă. Instanțele de judecată nu au format principii certe de atragere la răspundere subsidiară a persoanelor ce au cauzat insolvabilitatea debitorului din culpa sa, adoptând o practică majoritară de respingere a atragerii la răspundere subsidiară din acest temei, argumentându-și hotărârile în mare parte prin lipsa stabilirii vinovăției persoanei (lipsa sentințelor penale sau contravenționale) [10].

În cele din urmă, a treia problemă se referă la contestarea tranzacțiilor debitorului. În acest caz, complexitatea alegerii legii aplicabile este generată de incertitudinea naturii relațiilor - ar trebui considerate relații civile generale și, prin urmare, ar trebui aplicate reglementările legale civile, sau ar trebui aplicat statutul special *lex fori concursus*? Aici trebuie menționată problema raportului dintre statutul general al insolvenței (*lex fori concursus*) și alte statute. Este evident că statutul insolvenței fie nu poate, fie nu poate reglementa în mod corespunzător toate relațiile care apar în procesul insolvenței unei organizații-debitor, prin urmare, dreptul internațional privat analizează în prezent problema excluderii din domeniul de aplicare al acestui statut a relațiilor de muncă, a relațiilor reale și a relațiilor obligaționale. De exemplu, Ghidul legislativ UNCITRAL privind insolvența prevede o serie de astfel de excepții, în primul rând în domeniul dreptului obligațiilor și proprietății. Cu toate acestea, în prezent, această problemă nu este complet rezolvată. Aici ne raliem la afirmația autorului Charles D. Booth că „una dintre cele mai evidente lacune ale dreptului internațional privat este lipsa consensului națiunilor în privința insolvenței transfrontaliere” [11, p. 185].

În practica judiciară, există o tendință către necesitatea aplicării *lex fori concursus* ca mijloc cel mai adecvat de protejare a intereselor creditorilor.

CONCLUZII

În urma studierii experienței Republicii Moldova și a altor state în aplicarea normelor dreptului internațional privat în practica judiciară referitoare la cazurile de insolvență transfrontalieră, concluzionăm că bazele legale naționale ale reglementării relațiilor din domeniul insolvenței transfrontaliere necesită modificări suplimentare, în primul rând în ceea ce privește acceptarea reglementărilor Regulamentului UE nr. 2015/848 din 20.05.2015, în cadrul cărora sunt soluționate mai multe chestiuni disputate care apar atunci când se selectează legea aplicabilă în problemele insolvenței transfrontaliere (falimentului). De asemenea, se impune aderarea sau semnarea unor acorduri regionale, care să determine legea aplicabilă și consolidarea normativă a *lex fori concursus* ca mod principal de soluționare aconflictului de legi în astfel de situații.

REFERINȚE

1. MACOVEI, G. Procedura examinării cauzelor de insolvabilitate, Chișinău, Ed. Lexon - Prim, 2020, 228 p. ISBN 978-9975-3388-8-2.

2. КОВАЛЕНКО Е., ЛИЦКАС М. Актуальные вопросы института трансграничного банкротства // Российско-азиатский правовой журнал, 2023, № 1. С. 53-57, DOI: 10.14258/ralj(2023)1.10. În: http://ralj.ru/article/view/%282023%291.10., [Accesat: la 04.07.2024].
3. DELI, A., Acțiunile revocatorii falimentare, În:https://www.unpir.ro/documents/phoenix/pdf/revista46.pdf, [Accesat la 24.06.2024].
4. Regulamentul (UE) 2015/848 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 mai 2015 privind procedurile de insolvență (reformare), În:https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2015.141.01.0019.01.RON&toc=OJ%3AL%3A2015%3A141%3ATOC, [Accesat: la 05.07.2024].
5. Cauza Eurofood IFSC Ltd, C-341/04, În:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62004CJ0341&qid=1720431855708 [Accesat: la 05.06.2024].
6. NĂSTASIE, N. M., În:https://insolventatransfrontaliera.ro/blog/2023/06/20/insolventa_sucursala/ (on-line) [Accesat: la 05.06.2024].
7. NĂSTASIE, N. M., Cooperare, comunicare și coordonare în insolvența transfrontalieră a grupului de societăți. București, Ed. Universul juridic, 2022, 435 p. ISBN 978-606-39-0936-8.
8. Legea insolvabilității, Nr. 149 din 29-06-2012, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142499&lang=ro# [Accesat: la 07.06.2024].
9. БИБИКОВ, С.Е. Коллизионно-правовое регулирование ответственности контролирующих должника лиц в отношениях трансграничной несостоятельности // Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА). 2021. No 3. С. 212–218, În: la https://vestnik.msal.ru/jour/article/view/1396/1417, [Accesat: la 04.06.2024].
10. ROȘCA V., Ridicarea vălului corporativ prin prisma Legii insolvabilității, În:https://www.bizlaw.md/ridicarea-valului-corporativ-prin-prisma-legii-insolvabilitatii, [Accesat: la 09.06.2024].
11. ПОЛШКОВА, М. И., Статут несостоятельности и lex fori concursus как основная коллизионная привязка // Вестник Университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА). 2021. No 3. С. 178–189, În:https://vestnik.msal.ru/jour/article/view/1392/1413, [Accesat: la 04.06.2024].

REFLECȚII ASUPRA AUTONOMIEI CONVENȚIEI DE ARBITRAJ

REFLECTIONS ON THE AUTONOMY OF THE ARBITRATION AGREEMENT

CZU: 341.63:341.24 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.52**

Aurel BĂIEȘU,
ORCID: 0000-0002-0218-446X
e-mail: aurelbaiesu@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The legal regime of the arbitration agreement is dominated by the principle of the autonomy of this agreement. The autonomy of the agreement is manifested by its independence from the the main contract, which in turn determines its independence from the law governing this contract. In principle, the arbitration agreement is subject to the law designated by the parties. In the absence of an express designation by the parties of the law applicable to the agreement, either the law of the seat of arbitration (lex arbitri), or the competent law by virtue of the conflict of laws rules of the forum that examines the existence and validity of the arbitration agreement, or the substantive law of this forum, or the law applicable to the subject matter of the litigation (lex causae) and in particular the law applicable to the main contract (lex contractus) may be applied.*

Keywords: *arbitration, arbitration agreement, arbitration clause, arbitral tribunal, conflicting rules, comparative jurisprudence.*

Cuvinte-cheie: *arbitraj, convenție de arbitraj, clauză arbitrală, tribunal arbitral, reguli conflictuale, jurisprudența comparată.*

INTRODUCERE

Convenția de arbitraj este supusă unui regim propriu, care este substanțial diferit de regimul altor clauze și convenții. Regimul juridic în cauză este dominat de principiul autonomiei acestei convenţii, care este consacrat în instrumentele internaționale, majoritatea legislaţiilor moderne privind arbitrajul, în jurisprudență, precum şi în regulamentele arbitrajelor instituționalizate. În cele ce urmează vom examina cum se reflectă acest principiu în diferitele izvoare nominalizate, precum și în doctrina de specialitate.

Tradițional, în doctrină se afirmă că autonomia convenției arbitrale se concretizează în următoarele aspecte:

- existența, validitatea sau menţinerea în vigoare a convenţiei de arbitraj nu depind de soarta contractului principal la care această convenție se referă. Declararea contractului principal inexistent, anularea sau rezoluţiunea lui nu afectează convenția de arbitraj;

- legea aplicabilă convenţiei de arbitraj poate fi diferită de legea aplicabilă contractului principal.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Autonomia convenției în raport cu soarta contractului principal

Sub aspectul vizat acest scopul acestui principiu este de a ,,imuniza" convenția de arbitraj contra tuturor cauzelor de ineficiență a contractului principal [1, p. 398]. Autonomia sau separabilitatea convenției de arbitraj este consacrată în majoritatea legislațiilor moderne privind arbitrajul. Astfel, în Franța, art. 1447 alin.1 din Codul de procedură civilă, așa cum a fost redactat în cadrul reformei reglementărilor în materie de arbitraj, care a avut loc în 2011, dispune: ,,Convenția de arbitraj este independentă de contractul la care se raportează. Ea nu este afectată de ineficiența acestuia"[2]. Un pas important în vederea afirmării principiului vizat a fost adoptarea Legii-tip a Comisiei Naţiunilor Unite pentru Dreptul Comerţului Internaţional (UNCITRAL – engl.) asupra Arbitrajului Comercial Internaţional din 21 iunie 1985, cu modificările din 2006 (în continuare – Legea-tip UNCITRAL), în care art. 16 alin.1 dispune că clauza arbitrală prevăzută în contract trebuie să fie interpretată ca o convenție distinctă de alte clauze contractuale; hotărârea tribunalului arbitral privind nulitatea contractului nu atrage de plin drept nulitatea clauzei arbitrale [3]. Aceleași stipulații le găsim și în Legea 24/2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional (art.16 alin.1) [4], precum și în alte numeroase legislații naționale, care s-au bazat pe Legea-tip UNCITRAL.

Regula examinată este consacrată și în regulamentele arbitrajelor instituționalizate. Primul regulament de arbitraj internațional care a consacrat regula vizată a fost cel al Curții Internaționale de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerț Internațională, care a în art. 6 alin. 9 a statuat: „… competența tribunalului arbitral nu va fi afectată de susținerile conform cărora contractul este inexistent, nul sau caduc, cu condiția ca tribunalul arbitral să confirme valabilitatea convenției arbitrale. Tribunalul arbitral va fi în continuare competent să reglementeze drepturile părților și să hotărască în privința cererilor și cererilor acestora, chiar dacă respectivul contract ar putea fi inexistent, nul sau caduc" [5]. La rândul său, Regulamentul de arbitraj al UNCITRAL din 2021[6], în art. 23 alin.1, preia textul din art.16 alin.1 al Legii-tip UNCITRAL.

Cât privește jurisprudența comparată, atât instanțele judecătorești internaționale și naționale, cât și tribunalele arbitrale au statuat în abundență referitor la independența (separabilitatea) convenției de arbitraj. De exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărârea *Refineries grecques Stran și Stratis Andreadis v. Grecia* (§ 72,73) din 9 decembrie 1994, a relevat principiul autonomiei/ independenței/separabilităţii clauzei arbitrale în raport cu contractul de bază or, valabilitatea clauzei compromisorii este independentă de valabilitatea contractului în care este inserată [7].

2. Autonomia convenției de arbitraj în raport cu legile statale

Autonomia convenției în raport cu contractul principal justifică autonomia ei în raport cu diferitele legi susceptibile să guverneze acest contract. În jurisprudența comparată, o speță celebră în acest sens este cauza franceză *Dalico* din 1993, în care Curtea de Casație din Franța a statuat: „… în virtutea unei reguli materiale a dreptului arbitrajului internațional, clauza arbitrală este independentă din punct de vedere juridic de contractul principal care o conține direct sau prin trimitere și că existența și eficiența acesteia sunt apreciate, sub rezerva normelor imperative ale dreptului francez și ordinii publice internaționale, conform voinței comune a părților, fără a fi necesară trimiterea la o lege de stat...” [8]. Principiul a fost dezvoltat și în jurisprudența ulterioară: „Referința la o lege statală este indiferentă pentru a tranșa chestiunea existenței sau validității convenției de arbitraj” [9]. În aceeași ordine de idei, Curtea de Apel de la Paris a admis validitatea convenției de arbitraj *ipso facto*, i. e. doar prin efectul voinței părților, și al regulamentului arbitrajului instituțional căruia au supus-o părțile, fără nici o referință la vreo lege statală. La fel, statuând asupra nulității pretinse a unei clauze compromisorii inserate într-un contract internațional de agenție comercială care trebuia executat în Franța, Curtea de Apel din Toulouse a estimat că, pentru a înlătura aplicarea regulii franceze care interzicea asemenea clauze, era suficient de a invoca ”… principiul necontestat al autonomiei clauzei compromisorii, observând că cea mai recentă jurisprudență situează această autonomie nu numai în raport cu alte stipulații contractuale, dar și în raport cu orice lege statală” [10, p.232 -233].

Evoluția acestui principiu s-a finalizat cu afirmarea într-o hotărâre a Curții de Casație din Franța din 1999 în cauza *Zanzi* a unui „principiu a validității și eficienței proprii a clauzei de arbitraj în materie internațională” [11], reafirmat în repetate rânduri în jurisprudența ulterioară. Formularea acestui principiu în jurisprudență a permis unor doctrinari francezi să afirme că „…convenția de arbitraj internațional este valabilă în principiu, cu excepția cazului în care există o cauză excepțională de nulitate. Aprecierea validității convenției decurge exclusiv din regula materială de drept internațional francez, fără a fi necesar să se consulte nici legea internă franceză, nici orice lege străină” [1, p. 400].

Se cuvine de menționat că în doctrină, conceptul „validității și eficienței proprii a clauzei de arbitraj” a fost supus și unor critici, afirmând-se, pe bună dreptate, că un act nu poate fi „valabil în principiu”: „el este valabil doar dacă îndeplinește condițiile de formă și de fond a unei norme logic primare în raport cu acest act; aceste condiții pot fi puțin severe, însă ele nu pot fi inexistente” [12].

3. Supunerea convenției de arbitraj unei legi diferite de legea ce guvernează contractul principal

După cum am relatat mai sus, legea aplicabilă convenţiei de arbitraj poate să difere de legea aplicabilă contractului principal. Principalele instrumente internaționale pri-

vind arbitrajul comercial internaţional propun unele soluţii în ceea ce priveşte legea care va guverna convenţia de arbitraj. Astfel, Convenţia pentru recunoaşterea şi executarea sentinţelor arbitrale străine adoptată la New-York la 10 iunie 1958 (art.V p.1), prevede că, în cadrul controlului jurisdicției statale, sesizate cu o cerere privind recunoașterea și executarea unei sentințe arbitrale străine, valabilitatea convenţiei de arbitraj trebuie să fie apreciată în virtutea legii căreia părţile au subordonat-o, sau în lipsa unei indicaţii în acest sens, în virtutea legii ţării unde sentinţa a fost dată [13]. Convenţia Europeană privind Arbitrajul Comercial Internaţional adoptată la Geneva la 21 aprilie 1961 (art.VI p.2) dispune că atunci când un tribunal sesizat cu o excepţie întemeiată pe existenta unei convenţii de arbitraj va trebui să se pronunţe asupra existenţei sau valabilităţii convenţiei de arbitraj, tribunalul va statua: „a) conform legii căreia părţile au supus convenţia de arbitraj; b) în lipsa unei indicaţii în acest sens, conform legii ţării unde sentinţa trebuie să fie pronunţată; c) în lipsa indicaţiei asupra legii căreia părţile au supus convenţia şi dacă la momentul în care chestiunea este supusă unui tribunal judiciar, nu este posibil de a prevedea care va fi ţara unde sentinţa va fi pronunţată, conform legii competente în virtutea regulilor conflictuale ale tribunalului sesizat” [14].

Prin urmare, atunci când jurisdicțiile statale trebuie să se pronunțe asupra existenței sau valabilității convenției de arbitraj în situațiile prevăzute de instrumentele de drept uniform arătate mai sus, de principiu, judecătorii vor aplica legea desemnată de părțile convenției de arbitraj (*lex voluntatis*). Cu titlu subsidiar, instrumentele internaționale (Convenția de la New York și Convenția de la Geneva) consacră soluția potrivit căreia, în lipsa alegerii părților, se aplică legea sediului arbitrajului (*lex arbitri*), i. e. legea statului în care sentința trebuie să fie pronunțată. În sfârșit, ca soluție de rezervă, Convenția de la Geneva dispune că atunci când nu este posibil de a prevedea care va fi ţara unde va fi pronunţată sentinţa, se aplică legea competentă în virtutea regulilor conflictuale ale forului care examinează existența și validitatea convenției de arbitraj.

Însă problema determinării legii aplicabile convenției de arbitraj apare nu numai în cadrul situațiilor circumscrise de convențiile internaționale enunțate mai sus, ci și în alte situații, de exemplu atunci când tribunalele arbitrale examinează existența, validitatea și eficiența convenției de arbitraj în cadrul exercițiului *Kompetenz Kompetenz,* i. e. a verificării propriei competențe de a soluționa litigiile cu care au fost sesizate. În atare ipoteze, soluțiile ce se întâlnesc în dreptul și jurisprudența comparată sunt diferite.

Într-o abordare (adoptată, în particular, în jurisprudența franceză), potrivit conceptului autonomiei convenției de arbitraj în raport cu diferitele legi statale susceptibile să tranșeze chestiunea privind existența sau validitatea convenției vizate, chestiunea în cauză trebuie să fie soluționată doar în corespundere cu exigențele ordinii publice internaționale (vezi cauza Dalico *supra*). În jurisprudența franceză, această abordare se manifestă prin aceea că tribunalele sesizate cu un recurs în anulare sau cu o acțiune în executare (exequatur) apreciază existența sau validitatea convenției de arbitraj în corespundere cu concepțiile reținute în dreptul francez în materie internațională, reieșind din necesitățile comerțului internațional [10, p. 251-252].

Atunci când părțile, într-o clauză *electio iuris*, au desemnat legea aplicabilă contractului, potrivit unei soluții întâlnite pe larg atât în jurisprudența comparată, cât și în doctrină, legea aleasă de părți pentru a guverna contractul în întregime este prezumată a fi aplicabilă și convenției de arbitraj care se referă la respectivul contract. Această abordare însă nu este una incontestabilă, fiind contrazisă atât de jurisprudența comparată cât și de o parte importantă a doctrinei.

Astfel, unii autori au criticat, pe bună dreptate, soluția conform căreia legea aleasă de părți pentru a guverna contractul principal trebuie să se aplice în mod automat și clauzei compromisorii inserate în același contract, afirmând că „ar fi excesiv de a vedea în asemenea gen de clauze o alegere expresă a legii aplicabile convenției de arbitraj” [10, p.239]. S-a relevat că distincția dintre fondul litigiului și procedura arbitrală nu ar susține punctul de vedere conform căruia alegerea legii pentru contract ar trebui luată ca un indiciu al voinței tacite a părților cu privire la legea aplicabilă convenției de arbitraj [15, p.529]. S-a estimat că soluția în cauză pare a fi pe deplin justificată atunci când, părțile ar supune contractul lor principal legii unui stat determinat și tot în același stat s-ar fixa și sediul arbitrajului. În schimb, în ipoteza în care aceste două indicii sunt dispersate, în special atunci când sediul arbitrajului este fixat într-un stat neutru, este greu de admis că, în cadrul localizării convenției de arbitraj, trebuie de dat preferință legii care guvernează fondul contractului în raport cu legea sediului arbitrajului [10, p.240].

În ipoteza în care părțile nu au ales legea aplicabilă contractului principal, este necesar de a localiza convenția de arbitraj, căutând ordinea juridică cu care ea prezintă cele mai strânse legături. În tăcerea părților, cel mai semnificativ indiciu de localizare a convenției de arbitraj este sediul arbitrajului. Acest criteriu rezultă și din prevederile convențiilor internaționale în materie (vezi supra). Totodată, această abordare transpare și din jurisprudența comparată. De exemplu, într-o cauză decisă de Curtea Supremă germană, nici contractul principal, nici clauza arbitrală nu au fost supuse unei alegeri exprese a legii. Curtea Supremă germană a considerat că nu era necesar să se caute o alegere tacită a legii aplicabile. În schimb, Curtea Supremă germană a considerat că dreptul francez controla validitatea convenției de arbitraj, deoarece Parisul fusese ales ca loc de pronunțare a hotărârii arbitrale (Bundesgerichtshof, 20 martie 1980) [15, p.529].

Potrivit unei alte abordări întâlnite în jurisprudență și în doctrină, sa-a estimat că arbitrii care verifică existența și validitatea convenției de arbitraj pentru a fonda competența lor, ar trebui să dea preferință regulilor materiale transnaționale față de acelea care ar fi indicate de careva reguli conflictuale. Arbitrii internațional, care nu aparțin nici unei ordini juridice statale, nu au nici un temei instituțional de a da prioritate regulilor materiale sau conflictuale ale unui sistem juridic național în prezență. În absența alegerii părților, este mai justificat ca arbitrii să aplice ceea ce ei consideră ca fiind „exigențele societății internaționale degajate în baza studiilor de drept comparat și examinării jurisprudenței arbitrale internaționale, independent de particularitățile locale” [10, p.252], i.e. să recurgă la „regulile materiale transnaționale” [16] sau „lex mercatoria” [17].

În preocuparea de a favoriza validitatea convenției de arbitraj, unele legislații naționale au adoptat o abordare mai largă; aceasta permite validarea convenției, pe lângă alte criterii, în corespundere cu legea materială a forului, astfel putând fi evitate incertitudinile legate de diferitele soluțiile cuprinse în sistemele juridice naționale ce au legătură cu cauza examinată. Astfel, Legea elvețiană de drept internațional privat (art.178) dispune că convenția de arbitraj este valabilă în ceea ce privește fondul, dacă îndeplinește condițiile impuse, fie de legea aleasă de părți, fie de legea care reglementează obiectul litigiului și în special de legea aplicabilă contractului principal, fie de legea elvețiană [18].

CONCLUZII

Autonomia convenției de arbitraj în raport cu contractul principal justifică autonomia ei în raport cu legea aplicabilă acestui contract (*lex contractus*). Prin urmare, legea pe care au ales-o părțile pentru a guverna contractul principal, nu va fi neapărat aplicabilă și convenției de arbitraj. Instrumentele de drept uniform, legislațiile naționale și jurisprudența comparată consacră principiul *lex vountatis*: convenția de arbitraj este supusă legii desemnate de părți. În lipsa alegerii exprese a părților a legii aplicabile convenției, soluțiile adoptate în diferite izvoare sunt diverse. Convenția poate fi guvernată, fie de legea sediului arbitrajului, fie de legea competentă în virtutea regulilor conflictuale ale forului care examinează existența și validitatea convenției de arbitraj, fie de legea materială a acestui for, fie de legea care reglementează obiectul litigiului (*lex causae*) și în special de legea aplicabilă contractului principal (lex contractus). În jurisprudență și în doctrină, este promovată și abordarea potrivit căreia judecătorii și, mai cu seamă, arbitrii care controlează existența, validitatea și eficiența convenției de arbitraj, sunt îndreptățiți să aplice regulile transnaționale ale comerțului internațional, i. e. *lex mercatoria*.

REFERINȚE

1. RACINE, J.-P., SIIRIANEN, F. *Droit du commerce international,* Paris : Dalloz, 2018.
2. Code de procédure civile [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000023450946
3. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration//United Nations Document A/40/17. [Accesat: 23.06.2024] În: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf
4. Legea 24/2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional. Monitorul Oficial nr. 88-89, art. 316, 20.05.2008 [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110184&lang=ro
5. Règlement d'arbitrage de la CCI [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.international-arbitration-attorney.com/wp-content/uploads/2020/12/2021-ICC-Arbitration-Rules.pdf

6. Règlement d'arbitrage de la CNUDCI [Accesat: 23.06.2024] În: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/fr/21-07997_ebook_f.pdf
7. L'affaire Raffineries grecques Stran et Stratis Andreadis c. Grèce, [Accesat: 23.06.2024] În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22FRE%22],%22appno%22:[%2213427/87%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22]}
8. Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 20 décembre 1993, 91-16.828 [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007030314/
9. Cour d'appel de Paris, 11 février 2014, n° 12/19130 [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R28EDBC643BFD517C9E6D
10. FOUCHARD, PH., GAILLARD, E., GOLDMAN, B. *Traité de l'arbitrage commercial international*. Paris: Litec, 1996.
11. Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 5 janvier 1999, 96-21.430, [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007039992
12. GAUDEMET-TALLON, H. *Note sous Paris, 26 mars 1991, Dalico.* Revue d'arbitrage, 1991, p.456.
13. Convenţia pentru recunoaşterea şi executarea sentinţelor arbitrale străine adoptată la New-York la 10 iunie 1958 [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.newyorkconvention.org/11165/web/files/original/1/5/15464.pdf
14. Convenţia Europeană privind Arbitrajul Comercial Internaţional adoptată la Geneva la 21 aprilie 1961[Accesat: 23.06.2024] În: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/26821
15. HASCHER, D.T. *European Convention on International Commercial Arbitration* of *1961. Commentary*, In: Yearbook Comm. Arb'n XXXVI (2011), p.504-562 [Accesat: 23.06.2024] În: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/media113534204360520hascher_commentary_on__the_european_convention_1961.pdf
16. BERGER, K.P. *History & Modern Evolution of Transnational Commercial Law* [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.trans-lex.org/the-lex-mercatoria-and-the-translex-principles_ID8
17. GOLDMAN, M. B. *La lex mercatoria dans les contrats et l'arbitrage internationaux : réalité et perspectives.* In : Travaux du Comité français de droit international privé, 1980, p. 221-270.
18. Loi fédérale sur le droit international privé du 18 décembre 1987 (État le 1er septembre 2023) [Accesat: 23.06.2024] În: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/1776_1776_1776/fr

ANALYTICAL REVIEW OF GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY, AFFECTING THE CURRENT STATE OF THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

EVALUAREA ANALITĂ A TENDINȚURILOR GLOBALE ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII MODERNE, AFECTATĂ STARE ACTUALĂ A SISTEMULUI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 341.1/.8:316.32:342.1(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.53**

Anna CHUVALNIKOVA,
ORCID: 0000-0002-5368-6697
e-mail: assolas88@gmail.com
Institute of Legal, Political and Sociological Studies, Moldova State University

Abstract: *The article contains an analytical overview of global social development trends that can influence the current state of the legal system of the Republic of Moldova. Research objectives: 1) to form a holistic view of modern trends in social development at the global level; 2) identify connections between the leading global trends in social development and the current development of the legal system of the Republic of Moldova. To achieve these goals, we analyzed the results of scientific research in this area, international acts affecting global problems of social development and proposing ways to overcome them, as well as national legal acts of the Republic of Moldova, defining the strategic directions of the country's development for the coming years. Research methods: formal legal method, system analysis method and a complex of logical methods. The results of the study: 1) the dualism of global trends in social development was identified and the leading global trend in the development of the world community was determined; 2) direct and feedback connections were identified between the global trend of sustainable development and the development of the legal system of society; 3) conclusions were drawn about the current development of the legal system of the Republic of Moldova in the context of its connection with the leading global trends in social development.*

Keywords: *global trends, legal system, sustainable development.*

INTRODUCTION

Global processes of social development today, to a greater or lesser extent, cover the entire world community with their influence, and therefore the legal systems of modern states cannot exist and fully function in absolute isolation. This general position is also true for the analysis of the current process of development of the legal system of the Republic of Moldova, which should be considered not only as a process of its internal self-development, but also as part of larger processes determined by the leading trends in social development at the global and regional level. However, to truly understand whether the current development of the national legal system of Moldova is conditioned

by any global trends, deep scientific analysis is needed. To identify existing connections between the development process of the legal system of the Republic of Moldova and global trends in social development, we conducted an analytical study, the main results of which are presented below.

MATERIALS AND METHODS

To determine the general range of global trends in social development, it is necessary to find out: what explains the emergence of directs of social development that can have a global impact? We can answer this question if we pay attention to the existence of a mutual cause-and-effect relationship between trends on a global scale and problems of no lesser scale that affect all of humanity. Considering the mutuality of this cause-and-effect relationship, we must proceed from the fact that global trends in social development can be both a consequence and a cause of global problems. Therefore, having understood what problems modern humanity faces, we will be able to logically establish those global trends that have become either a consequence of the search for ways to solve global problems, or the cause of their emergence.

A significant contribution to the study of global problems of humanity was made by the activities of the Club of Rome, which sought to obtain scientifically based results that would provide an understanding of the global problems facing humanity and the main trends in world development. This non-governmental organization collaborated with the world's leading experts in the field of system analysis of the dynamics of global processes and research centers in Europe and the USA, which managed to recreate the future of human civilization using mathematical models. The results of these scientific studies were recognized by the entire scientific community and were reflected in reports prepared by scientists for the Club of Rome. The first report, prepared in 1972 with the participation of D. Meadows and called «The Limits to Growth» [1], indicated that population growth, pollution levels and the depletion of non-renewable resources are critically increasing the load on the biosphere calling into question the well-being of today living and future generations of humanity. The same problems were also pointed out by the authors of the second report, prepared in 1974 with the participation of M. Mesarovic from the USA and E. Pestel from Germany and called «Mankind at the Turning Point» [2].

The beginning of the participation of the world community in finding solutions to global problems, which were pointed out in the reports to the Club of Rome, were the steps taken by the United Nations immediately after the publication of the first report «The Limits to Growth»: 1) holding the United Nations conference in Stockholm in 1972 and the creation of the United Nations Environment Program, thanks to which government agencies of member countries of the United Nations were involved in solving global environmental problems; 2) adoption of the Tbilisi Declaration on Environmental Education in 1977; 3) the publication in 1987 of the report of the International Commission on Environment and Development «Our Common Future», where in the

context of analyzing ways to overcome global problems of humanity the term «sustainable development» was used and defined; 4) holding a United Nations conference in Rio de Janeiro in 1992, which resulted in the adoption of a number of important documents (Rio Declaration on Environment and Development, United Nations Framework Convention on Climate Change, Agenda 21, United Nations Convention on biological diversity and others), the Commission on Sustainable Development was created, and the governments of all countries were invited to develop and approve their national strategy for sustainable development; 5) the signing in 1997 at the Third Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change in Kyoto, Japan, of the Kyoto Protocol, which entered into force in 2005 after being ratified by states responsible for 55% of global carbon dioxide emissions; 6) the holding of the World Summit on Sustainable Development in Johannesburg in 2002, which ended with the adoption of the Johannesburg Declaration on Sustainable Development; 7) holding the United Nations Conference on Sustainable Development in 2012, which resulted in a document entitled «The Future We Want»; 8) holding the United Nations Sustainable Development Summit in 2015, which identified 17 sustainable development goals and approved a strategically important document called «Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development» [3].

Analyzing the indicated steps of the world community to overcome the global problems of mankind, it can be established that behind the numerous formulations used in these international acts there can be traced a general concept in which measures to overcome the global problems of mankind, different in their focus, act as components of a single «route» that the world community has chosen to overcoming them is «sustainable development of society». A common feature of all the directions of social development associated with the concept of sustainable development is their restraining and guiding nature, indicating the desire of the world community to «take control» of those changes that are assessed as negative and to make the development of society the most manageable process «with minimal costs».

Following the recommendations of the United Nations for the governments of all countries to develop their own sustainable development strategies, the public authorities of the Republic of Moldova adopted new national legal acts and made the necessary changes to current legal acts the country to bring them into line with the goals of sustainable development, and also implemented international cooperation with foreign partners, within the framework of which the Republic of Moldova assumed certain international legal obligations to ensure the country's participation in the implementation of sustainable development goals.

Currently, a number of national legal acts of the Republic of Moldova have been adopted, which are designed to ensure the integration of the country into the general mainstream of the global trend for sustainable development of society. Among them, the following documents of strategic importance should be especially noted: 1) Decree of the Government of the Republic of Moldova № 377 of June 10, 2020 «On the draft Law

on the approval of the National Development Strategy “Moldova 2030”» [4], 2) Decree of the Government of the Republic of Moldova № 102 of May 2, 2013 «On the Energy Strategy of the Republic of Moldova until 2030» [5]; 3) Resolution of the Parliament of the Republic of Moldova № 391 of December, 15 2023 «On approval of the National Security Strategy of the Republic of Moldova» [6]; 4) Decree of the Government of the Republic of Moldova № 56 of February, 17 2023 «On approval of the National Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas for 2023 – 2030» [7]; 5) Decree of the Government of the Republic of Moldova № 4 of January, 14 2014 «On approval of the Roadmap to improve the competitiveness of the Republic of Moldova» [8] and others.

From the point of view of the cause-and-effect relationship between global problems and global trends in social development, it should be recognized that global trends united by the concept of sustainable development are a consequence of the search for ways to overcome the problems facing humanity. But are there trends in social development that have caused these problems? Unfortunately, we must admit that such trends exist, although we cannot clearly assess their impact negatively. We also cannot completely eliminate the impact of these trends on global processes or reverse them. The influence of these trends is subject to the laws of social development, which are as inexorable as the laws of nature. The «driving forces» that determine the emergence of these trends are the scientific, technical and technological progress of society, as well as the socio-economic development of society, an integral feature of which has become mass consumption. Under the influence of these trends in the Republic of Moldova and in other countries that orient their development towards achieving the goals of environmental and socio-economic sustainability, we are seeing a parallel introduction of modern high-tech technologies not only in the sphere of socio-economic and environmental relations, but also in the public administration system, including law-making and law enforcement activities of various subjects of the legal system of society. This process is the result of social development, subordinate to another group of trends, the leading positions among which are occupied by the trends of informatization and digitalization of almost all aspects of the life of modern society. The influence of this group of trends on the development of the Republic of Moldova, including the development of its legal system, is clearly demonstrated by the analysis of the Digital Transformation Strategy of the Republic of Moldova for 2023 – 2030 [9].

RESULTS AND DISCUSSION

An analytical review of modern trends in social development that can influence the current state of the legal system of the Republic of Moldova at the global level allows us to detect the *dualism of modern global trends in social development*. The first group of global trends orients social development towards the aggravation of modern global problems. This group of trends is directly related to the ever-growing demand of mass consumer society for continuous scientific and technological progress and acceleration of social communications, revealing the trends of informatization and digitalization at

the tip of this «iceberg». However, the potential spread of these two trends to the area of environmental and socio-economic relations in order to ensure their sustainability indicates the possibility of a partial reorientation of global trends that aggravate global problems in the opposite direction, that is, it indicates the possibility of using their potential to overcome global problems.

The second group of trends in social development is aimed at containing the negative consequences caused by social development in the directions determined by the first group of trends. This second group of trends orients the entire world community and each country towards ensuring environmental and socio-economic sustainability and fits within the framework of the concept of sustainable development of society that unites them, offering ways to solve global problems of humanity to ensure the ability of future generations to meet their own needs. All of the above gives grounds to consider the trend of sustainable development of the world community as the *leading global trend of social development*, which accumulates in its content almost the entire complex of areas of social development that contribute to overcoming global problems of humanity, and forms a *«world trend» that can influence the development of all spheres of life of modern society, including its legal system*.

Considering that a conscious and targeted impact on environmental, economic and social relations in order to ensure sustainability in their development requires standardization, regulation and authorization, it is also necessary to recognize that ensuring environmental and socio-economic sustainability is impossible without the participation of subjects of the legal system of society who implement these functions (standardization, regulation and authorization) within the framework of law-making and law enforcement activities. It can be said that the tasks of social development, determined by the global trend of ensuring environmental and socio-economic sustainability, create an urgent need for modern states in the stable development of the legal system of society. In other words, *sustainable development of society requires sustainable development of the legal system*. At the same time, *the quality of implementation of the concept of sustainable development of society within one state largely depends on the quality of functioning of the legal system as an integral mechanism organizing the legal life of the country*.

CONCLUSIONS

Using the results of our study to analyze the current state of development of the legal system of the Republic of Moldova, it should be noted that both groups of global trends in social development are reflected in the content of the country's national legal acts. On the one hand, there is a certain legal framework for the implementation of the concept of sustainable development in the Republic of Moldova. On the other hand, there are national legal acts that direct social development towards informatization and digitalization of various spheres of social life, which require improving the technical and technological potential of the country. Both groups of trends are developing in parallel in the Republic of Moldova and taking into account the general orientation of national legal

acts that define strategies for the development of various spheres of public relations for the purpose of sustainable development, there is reason to recognize the global trend for sustainable development as a leading global trend that determines strategically important directions for the country's development, as well as strategically important directions of legal regulation of public relations. At the same time, addressing issues of environmental and socio-economic sustainability, ensured by expanding the use of renewable energy sources, is for the Republic of Moldova not just a «fashionable trend» of sustainable development of the world community, but also an urgent need in the context of the energy crisis in the European region.

In this regard, we can conclude that *the thoughtful, stable and consistent development of the national legal system of the Republic of Moldova is an important means of ensuring not only environmental and socio-economic sustainability as elements of the concept of sustainable development of society implemented in the country, but also strategically important choice on the path to the country's energy independence and ensuring the national security interests of the Republic of Moldova*.

REFERENCES

1. DONELLA, H., MEADOWS, D., MEADOWS, L., RANDERS, J., BEHRENS, W. W. *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books, 1972. 205 p. ISBN 0-87663-165-0.
2. MESAROVIC, M. D., PESTEL, E. *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome*. New York: E. P. Dutton & Co, 1974. 211 p. ISBN: 978-0091234713.
3. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted at 25.09.2015. Available: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=ApaXPuS7YoipeS9wAj&fe=true [Accessed: 21.06.2024].
4. Decree of the Government of the Republic of Moldova № 377 of June 10, 2020 «On the draft Law on the approval of the National Development Strategy "Moldova 2030"» // Published on June 26, 2020 in Monitorul Oficial № 153-158 article № 508.
5. Decree of the Government of the Republic of Moldova № 102 of May 2, 2013 «On the Energy Strategy of the Republic of Moldova until 2030» // Published on February 8, 2013 in Monitorul Oficial № 27-30 article № 146.
6. Resolution of the Parliament of the Republic of Moldova № 391 of December, 15 2023 «On approval of the National Security Strategy of the Republic of Moldova» // Published on January 17, 2024 in Monitorul Oficial № 17-19 article № 28.
7. Decree of the Government of the Republic of Moldova № 56 of February, 17

2023 «On approval of the National Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas for 2023 – 2030» // Published on April, 6 2023 in Monitorul Oficial №117-118 article №244.

8. Decree of the Government of the Republic of Moldova № 4 of January, 14 2014 «On approval of the Roadmap to improve the competitiveness of the Republic of Moldova» // Published on January, 24 2014 in Monitorul Oficial №17-23 article №27.
9. Decree of the Government of the Republic of Moldova № HG650/2023 of September, 6 2023 «On approval of the Digital Transformation Strategy of the Republic of Moldova for 2023 – 2030» // Published on October, 12 2023 in Monitorul Oficial № 383-386 article № 900.

N.B.: The analytical review was prepared within the framework of the research subprogram 01.05.01 – National security of the Republic of Moldova in the context of accession to the European Union: legal, political and sociological approaches.

ASPECTE DE DREPT COMPARAT PRIVIND PERSOANELE DISPĂRUTE ȘI FAMILIILE ACESTORA

ASPECTS OF COMPARATIVE LAW REGARDING MISSING PERSONS AND THEIR FAMILIES

CZU: 341.321:340.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.54**

Violeta COJOCARU,
ORCID: 0000-0003-3816-3318
e-mail: violeta.cojocaru@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Analysis of the ICRC database demonstrates that when the state adopts laws relating to missing and enforced disappearances, they do not always differentiate between the two legal frameworks, exemplifying the convergence of obligations derived from IHL and international human rights law. The laws under review do not address "missing persons" as all those who have disappeared in connection with an armed conflict (the IHL treaty law approach) or all those who have been reported missing (the ICRC approach). When they are legible in the case of armed conflicts, states select certain time frames, which may lead to discrimination or exclusion of missing persons, depending on the time frame of the authority.*

Keywords: *armed conflict, family, law, missing person, legal status.*
Cuvinte-cheie: *conflict armat, familie, lege, persoană dispărută, statut juridic.*

INTRODUCERE

Conflictele armate au ca rezultat dispariția civililor și a militarilor, încălcându-le dreptul la securitate și libertate, precum și dreptul la demnitate personală; dreptul la viață; dreptul de a nu fi supus torturii sau relelor tratamente, sau pedepselor crude, inumane sau degradante; dreptul la viața de familie etc. În absența unui cadru legal eficient care să recunoască statutul celor dispăruți și drepturile familiilor acestora, încălcările și abuzurile sunt perpetuate, nevoile celor mai afectați rămân nesatisfăcute și nu pot fi luate măsuri preventive.

MATERIALE ȘI METODE

Analiza adoptă o abordare desktop (o meta-analiză a publicațiilor și legilor deja existente).

Au fost utilizate următoarele metode: metoda de analiză, metoda de sinteză, metoda deducției, prin modalitate de raționare de la general la particular, care permite aplicarea teoriilor existente la studierea fenomenelor, proceselor și comportamentelor exprimate concret în timp și spațiu.

Implementarea DIH este examinată pe baza analizei secțiunii „Persoanele dispărute” din Baza de date de DIH a CICR [1]. În al doilea rând, deoarece baza de date are ca

scop schimbul de informații privind măsurile de implementare, lista țărilor din baza de date ar putea fi considerată ca fiind cea mai probabilă să urmeze abordarea DIH în ceea ce privește persoanele dispărute și familiile acestora. Cu toate acestea, soluțiile interne analizate arată că statele trec dincolo de DIH și adoptă o altă abordare a termenului „persoane dispărute", oferindu-i o aplicare mai largă decât se regăsește în dreptul tratatelor DIH.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Sub aspect comparat vom examina legile adoptate în Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina și Ucraina.

Legea adoptată în 1993 în Azerbaidjan este un exemplu de abordare complet diferită a persoanelor dispărute și a familiilor acestora. Aceasta desemnează drept „martiri" pe oricine „care a murit pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Azerbaidjan, a dispărut din cauza operațiunilor militare și a fost considerat mort în conformitate cu legislația". Astfel, legea creează o categorie pentru două grupuri de persoane: cei care au murit și cei dispăruți despre care se presupune că au murit în cadrul operațiunilor militare [2]. Ea precizează în continuare care persoane pot fi considerate ca membri ai unei familii de martiri. Articolele 3 și 4 stabilesc diferitele beneficii acordate familiei martirilor în materie de pensii și locuințe; întrucât articolele 5 și 6 definesc autoritatea însărcinată cu soluționarea problemelor legate de martiri și familiile acestora, precum și sursele de finanțare cheltuite pentru aceste probleme. În contextul de studiu este importantă și Legea privind protecția persoanelor civile și drepturile prizonierilor de război din 1995.

Legea cu privire la persoanele dispărute din Bosnia și Herțegovina, adoptată în 2004, a fost primul exemplu de legislație adoptată, în special, într-o țară post-conflict concepută pentru a sprijini un proces eficient de localizare a persoanelor dispărute. Se codifică „dreptul la adevăr" al familiilor, precum și dreptul de a fi informat cu privire la anchetă. O persoană dispărută este o persoană a cărei familie nu are știri despre ea și/sau este raportată ca nedescoperită, pe baza unor informații sigure, din cauza unui conflict armat care a avut loc pe teritoriul fostei RFSF [3].

De asemenea, prevede că autoritățile competente din Bosnia și Herțegovina [trebuie] să coopereze în special cu CICR, ICMP [Comisia Internațională a Persoanelor Dispărute], MPI [Institutul Persoanelor Dispărute] și Societatea de Cruce Roșie din Bosnia și Herțegovina, în conformitate cu mandatele lor, cu scopul de a îmbunătăți procesul de urmărire.

A fost creat MPI printr-un acord politic facilitat de ICMP. Familiile celor dispăruți au un rol proeminent. MPI coordonează procesul investigațiilor efectuate de procurori, poliție și alte anchete. Legea cu privire la persoanele dispărute a mandatat, de asemenea, crearea atât a centrului național a persoanelor dispărute (CEN), cât și a unui fond pentru familii. CEN servește ca bază de date centrală cu informații despre persoanele dispărute, consolidarea evidențelor păstrate la diferite niveluri ale guvernului și birourilor regiona-

le. Legea persoanelor dispărute susține și alte drepturi ale familiilor, cum ar fi dispunerea temporară a bunurilor persoanelor dispărute în cazurile în care persoanele nu au fost declarate moarte, costuri de înmormântare, drepturi prioritare în realizarea dreptului la educație și angajare a copiilor persoanelor dispărute, sănătate, îngrijire și comemorare la morminte.

Manualul DIH al Ucrainei (2004) precizează: „Persoane dispărute” înseamnă persoane care au dispărut în timpul ostilităților și a căror locație este necunoscută. În ceea ce privește astfel de persoane, de îndată ce circumstanțele o permit (cel mai târziu de la sfârșitul ostilităților active), fiecare parte la conflict va căuta persoanele care au fost raportate dispărute de către o parte adversă [4] .

Legea Ucrainei privind statutul juridic al persoanelor dispărute a fost adoptată pentru a pune în aplicare obligațiile Ucrainei în temeiul dreptului internațional, inclusiv DIH, față de dispăruți și morți [5]. Legea introduce pentru prima dată în legislația ucraineană statutul de persoană dispărută în sine. Legea declară dreptul persoanei dispărute de a fi investigate împrejurările dispariției sale, precum și locul unde se află (art.5). Drepturile rudelor sunt menționate explicit în Lege. Acestea includ dreptul de a afla despre soarta rudelor, identificarea locului aflării, împrejurările morții, locul înmormântării și dreptul de a obține rămășițele umane (art.6). Legea introduce, de asemenea, dreptul familiilor persoanelor dispărute de a solicita asigurări sociale (art.6).

Comisia pentru persoanele dispărute în circumstanțe speciale are scopul de a coordona activitatea autorităților responsabile cu căutarea persoanelor dispărute cu scopul de a clarifica soarta și locul unde se află persoana dispărută (art.10). Registrul persoanelor dispărute va stoca și centraliza toate informațiile pentru căutarea persoanelor dispărute; va fi deținut de Comisie și administrat (suport tehnic/software) de Ministerul Justiției (art.12). Cabinetul de Miniștri al Ucrainei a adoptat Decrete pentru implementarea Legii: Cu privire la crearea Comisiei pentru Dispăruți în Circumstanțe Speciale (nr. 248 din 10.04.2019); Despre grupuri de căutare (nr. 802 din 21.08.2019) etc.

Legea definește persoanele dispărute ca fiind toate a căror locație este necunoscută la momentul solicitării investigației și introduce două categorii suplimentare de persoane dispărute, prima dintre acestea fiind „dispăruți în legătură cu un conflict armat”. În această categorie se încadrează toți cei care au dispărut în zona conflictului armat în timpul serviciului militar sau în orice alte împrejurări care dovedesc că persoana respectivă a fost prezentă în acea zonă. Astfel, include persoanele dispărute în contextul conflictelor armate atât internaționale, cât și ne-internaționale și nu face diferența între civili și militari. Prezența în zona de conflict armat este concludentă pentru a fi considerată o persoană dispărută în legătură cu un conflict armat. Această definiție este foarte apropiată de cea propusă de CICR în Principiile directoare/Lege-Model privind persoanele dispărute, dar adaugă cerința deceselor în masă, care poate restrânge semnificativ aplicabilitatea legii la „alte evenimente”. Dispozițiile majore din lege – adică cele referitoare la statutul juridic al persoanei dispărute, drepturile persoanelor dispărute și ale familiilor acestora, precum și investigația, se aplică tuturor persoanelor dispărute. Totuși, legea prevede mă-

suri suplimentare cu privire la cei dispăruți ca urmare a unor circumstanțe speciale (categoria a doua): (I) un organism consultativ permanent al cabinetului de miniștri cu un accent puternic pe cei dispăruți în perioada post-2014, conflict în sud-estul Ucrainei, și (II) un registru unificat al acelor persoane. Cele două măsuri sunt destul de detaliate și arată atenția deosebită acordată acestui grup de persoane dispărute. Cei dispăruți ca urmare a conflictului de după 2014 din sud-estul Ucrainei au fost deosebit de relevanți la elaborarea legii din cauza numărului lor semnificativ.

Persoanele dispărute au toate drepturile garantate de Constituția și legile Ucrainei și au dreptul la o anchetă cuprinzătoare a împrejurărilor dispariției și locul prezent. Aceste drepturi sunt garantate prin convențiile pe care Ucraina le-a semnat și ratificat, inclusiv Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR), Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale (CEDO) și Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva dispariților forțate (ICPPED). Ucraina nu este parte la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, dar și-a exercitat de două ori prerogativele pentru a accepta jurisdicția CPI asupra crimelor în temeiul Statutului de la Roma care se bănuiește că au loc pe teritoriul său, în conformitate cu articolul 12 alineatul (3) din statut. Conform Legii cu privire la statutul juridic al persoanelor dispărute, drepturile și interesele, și proprietatea unei persoane care a dispărut în circumstanțe speciale sunt supuse protecției până când căutarea acestei persoane se încheie în conformitate cu procedurile prevăzute de lege, sau persoana este în mod legal declarată decedată. Acest lucru este în concordanță cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) hotărând că eșecul unui stat de a efectua o investigație eficientă pentru a clarifica locul și soarta persoanelor dispărute constituie o încălcare a obligației procesuale a statului de a proteja dreptul la viață în temeiul art. 2 din CEDO. O investigație eficientă, conform CtEDO, trebuie să fie oficială, transparentă, independentă și imparțială, precum şi capabilă să stabilească împrejurările într-un caz dat.

Articolul 6 din Legea cu privire la statutul juridic al persoanelor dispărute prevede că rudele apropiate și membrii familiei au dreptul de a primi informații de încredere despre locul unde se află persoana dispărută, împrejurările în care s-a produs moartea și locul înmormântării (dacă se cunoaște). Acest drept se exercită prin depunerea unei cereri pentru efectuarea unei căutări și primirea de informații de încredere despre progresul și rezultatele căutării. Autoritățile de stat autorizate să înregistreze și/sau să caute persoane dispărute sunt obligate să furnizeze informații cu privire la progresul și rezultatele căutării lor pentru rude apropiate și membri ai familiei.

Confruntat cu dificultăți și întârzieri în înființarea Registrului unificat și punerea în funcțiune a Comisiei privind persoanele dispărute, precum și creșterea numărului de persoane dispărute în urma invaziei din februarie 2022, Parlamentul din Ucraina a modificat Legea din 2018 la 14 aprilie 2022. Conform modificărilor, fosta Comisie pentru persoanele dispărute în circumstanțe speciale a fost înlocuită de un Comisar pentru persoanele dispărute în circumstanțe speciale și un Secretariat; iar Ministerul Afacerilor Interne a fost desemnat în calitate de titular al Registrului unificat. Datele privind

persoanele dispărute din registru includ numele, prenumele, patronimul, fotografie; informații despre data și locul nașterii; informație privind starea civilă; informații despre locul de reședință al persoanei; identitate, documentele, precum și circumstanțele și momentul dispariției persoanei; informații despre orice proces penal deschis ca urmare a dispariției; numele agenției care investighează dispariția; unitatea teritorială relevantă a Poliției Naționale care efectuează căutarea persoanei, numele oricărei alte agenții care efectuează o investigație; informație despre orice hotărâre judecătorească prin care se declară persoana dispărută sau decedată; data și locul de localizare a persoanei dispărute; și alte informații care pot contribui la căutarea persoanei etc.

Registrul prelucrează informații despre cetățenii Ucrainei, străini și apatrizii care au dispărut în circumstanțe speciale în Ucraina. Potrivit Legii privind statutul juridic al persoanelor dispărute, prelucrarea datelor cu caracter personal se realizează exclusiv pentru atingerea scopului de localizare și identificare a celor dispăruți.

Ucraina a semnat, dar nu a ratificat Convenția privind drepturile omului și biomedicina de la Oviedo din 1999**.** În Republica Moldova, Convenția este în vigoare din 2003. Articolul 2 din Legea Ucrainei „Cu privire la înregistrarea de stat a informațiilor genomice umane”, care a intrat în vigoare la 6 noiembrie 2022 prevede că legislația Ucrainei constă din Constituție, tratate internaționale ratificate de Parlament, Codul de procedură penală, Codul penal, Legea cu privire la datele cu caracter personal, Legea cu privire la înregistrarea de stat a informațiilor genomice umane și alte legi ale Ucrainei.

Statele au experiențe foarte diferite privind persoanele dispărute, variind de la un număr mare de persoane dispărute în prezent (Mexic) la un număr mare de cazuri nerezolvate de persoane dispărute rezultate din conflictele trecute, până la cele de astăzi (Armenia–Azerbaidjan (Nagorno-Karabah), Cipru, Fosta Iugoslavie (conflict în Iugoslavia (1991–1992), conflict în Bosnia și Herțegovina (1992–1996), conflict în Croația (Krajinas) (1992–1995), Georgia (Abhazia), Federația Rusă (Cecenia), Federația Rusă (Ucraina) etc. Majoritatea legilor care se referă la persoanele dispărute în conflicte armate sunt limitate la anumite conflicte. De exemplu, legea din 2004 a Bosniei și Herțegovinei se aplică persoanelor despre care familiile lor „nu au informații și/sau sunt raportate dispărute pe baza unor informații fiabile ca urmare a conflictului armat care a avut loc pe teritoriul fostei RSFY” între 30 aprilie 1991 și 14 februarie 1996. Legea spaniolă din 2007 se referă la persoanele care au dispărut în circumstanțe violente în timpul războiului civil (1936-1939) sau în timpul represiunilor politice ulterioare și al căror loc de aflare rămâne necunoscut. Legea din 2018 a Ucrainei privind persoanele dispărute ca urmare a conflictului armat declanșat de Rusia.

CONCLUZII

Adoptarea legislației naționale este extrem de importantă în abordarea problemei persoanelor dispărute, prevenirea dispariților, stabilirea sorții persoanelor dispărute, protejarea drepturilor acestora, asigurarea gestionării adecvate a informațiilor și sprijinirea familiilor persoanelor dispărute.

Republica Moldova este necesar să se asigure că legile naționale pun în aplicare obligațiile internaționale care vizează prevenirea anonimizării persoanelor și contabilizarea persoanelor dispărute ca urmare a unui conflict armat. Guvernul Republicii Moldova urmează să adopte măsuri privind punerea în aplicare a dreptului internațional umanitar pe timp de pace, astfel încât să se asigure aplicarea imediată a dreptului internațional umanitar în caz de conflict.

REFERINȚE

1. *Baza de date de DIH a CICR*,În: https://ihl-databases.icrc.org/en [Accesat: 08.07.2024]
2. *Legea Republicii Azerbaidjan privind perpetuarea memoriei martirilor și beneficiile familiilor martirilor* (03.09.1993),art.1. În: https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/law-republic-azerbaijan-perpetuating-memory-martyr-and-benefits-families-0 [Accesat: 08.07.2024]
3. Bosnia și Herțegovina, Legea privind persoanele dispărute, 2004, articolul 9. În: https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2014/08/law-on-missing-persons.pdf [Accesat: 08.07.2024]
4. *Manual de aplicare a normelor dreptului internațional umanitar în forțele armate ale Ucrainei adoptat prin Ordinul ministrului apărării al Ucrainei* din 11 septembrie 2004 nr. 400, În: https://ihl-databases.icrc.org/en/national-practice/manual-application-ihl-rules-2004 [Accesat: 08.07.2024]
5. *Legea Ucrainei privind statutul juridic al persoanelor dispărute, În:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19/print [Accesat: 08.07.2024]

DREPTURILE ȘI PRINCIPIILE DIGITALE ALE UNIUNII EUROPENE PENTRU DECENIUL DIGITAL

EUROPEAN UNION DIGITAL RIGHTS AND PRINCIPLES FOR THE DIGITAL DECADE

CZU: 341.176(4):004 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.55**

Lilia GRIBINCEA,
ORCID: 0000-0002-7371-5379
e-mail: lilia.gribincea@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The European Union's Digital Single Market Strategy was launched in 2015 and created the conditions for more effective digital harmonization between EU member states, contributing to economic growth, boosting jobs, competition, investment and innovation in the EU based on three pillars: access, environment and economy and society. The first pillar involves better access for consumers and businesses to digital goods and services across Europe, the second is about creating the right conditions and a level playing field for digital networks and innovative services to develop, and the third - maximizing the potential growth of the digital economy.*

Key-words: *digital rights and principles; the digital single market; digital compass; digital decade.*

INTRODUCERE

Strategia Uniunii Europene pentru piața unică digitală a fost lansată în anul 2015 și a creat premisele pentru o armonizare digitală mai eficientă între statele membre ale Uniunii Europene, contribuind la creșterea economică, stimularea locurilor de muncă, a concurenței, a investițiilor și a inovației în Uniunea Europeană pe baza a trei piloni: *acces, mediu* și *economie și societate.* Primul pilon presupune accesul mai bun pentru consumatori și întreprinderi la bunurile și serviciile digitale din întreaga Europă, al doilea ține de crearea condițiilor necesare și a unor condiții de concurență echitabile pentru ca rețelele digitale și serviciile inovatoare să se dezvolte, iar al treilea - maximizarea potențialului de creștere al economiei digitale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Obiectivul propus la elaborarea studiului constă în analiza evoluției prevederilor legislației Uniunii Europene privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital, precum și obiectivele stabilite de Uniunea Europeană pentru deceniul digital. La elaborarea studiului, au fost folosite metode calitative, bazate pe analiza de conținut.

Modelul european către o economie și o societate digitalizate înseamnă solidaritate, prosperitate și durabilitate, are la bază o mai mare putere de acțiune a cetățenilor și a în-

treprinderilor, garantând totodată securitatea și reziliența ecosistemului european digital și a lanțurilor de aprovizionare europene [1].

La 15 decembrie 2022, Ursula von der Leyen, președinta Comisiei Europene, Roberta Metsola, președinta Parlamentului European și Petr Fiala, prim-ministrul ceh, în numele președinției rotative a Consiliului, au semnat Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale. Doamna Ursula von der Leyen menționa la acel moment, că „*semnarea Declarației europene privind drepturile și principiile digitale reflectă obiectivul comun de transformare digitală care pune oamenii pe primul plan. Drepturile prezentate în declarație sunt garantate pentru toți cetățenii din UE și în mediul online, la fel cum sunt în mediul offline”.*

Scopul pieței unice digitale constă în eliminarea barierelor naționale din calea tranzacțiilor online. Piața unică digitală se bazează pe conceptul de piață comună, menită să elimine barierele comerciale dintre statele membre.

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene [2, art. 26], stabilește că Piața internă cuprinde un spațiu fără frontiere interne, în care libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor este asigurată în conformitate cu dispozițiile tratatelor.

Pentru a transpune aspirațiile digitale ale Uniunii Europene pentru 2030 în obiective concrete și pentru a se asigura că aceste obiective vor fi îndeplinite, Comisia Europeană a propus instituirea unei busole pentru dimensiunea digitală [1, pct.3]. Busola se va baza pe un sistem de monitorizare îmbunătățit, care va urmări traiectoria Uniunii Europene în ceea ce privește ritmul transformării digitale, lacunele în ceea ce privește capacitățile digitale strategice europene, precum și punerea în aplicare a principiilor digitale. Aceasta va include mijloacele de realizare a viziunii și va stabili principalele etape de parcurs structurate în jurul celor patru puncte cardinale. Primele două sunt axate pe capacitățile digitale în materie de infrastructuri, educație și competențe, iar celelalte două sunt axate pe transformarea digitală a întreprinderilor și a serviciilor publice.

Parlamentul European, Consiliul și Comisia, în Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital [3], menționează drept obiectiv promovarea unui mod european de transformare digitală, punând oamenii în centrul atenției, bazat pe valorile europene și pe drepturile fundamentale ale Uniunii Europene, reafirmând drepturile universale ale omului și aducând beneficii tuturor persoanelor, întreprinderilor și societății în ansamblu. Prin urmare, Declarația prezintă angajamentul Uniunii Europene față de o transformare digitală securizată, sigură și durabilă, care pune oamenii pe primul plan, în concordanță cu valorile principale și cu drepturile fundamentale ale Uniunii Europene. Acest angajament rezultă și din prevederile pct.1 al Capitolului I, intitulat „*O transformare digitală centrată pe oameni”,* care dispune că oamenii se află în centrul transformării digitale din Uniunea Europeană. Rolul tehnologiei ar trebui să fie acela de a servi și de a aduce beneficii tuturor oamenilor care trăiesc în Uniunea Europeană și de a le permite acestora să își urmeze aspirațiile cu respectarea deplină a securității și a drepturilor lor fundamentale [3].

În Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital, sunt consacrate următoarele principii [3, cap.I -VI]:

1. O transformare digitală centrată pe oameni, care presupune *inter alia*, următoarele angajamente:

- consolidarea cadrului democratic pentru o transformare digitală care să aducă beneficii tuturor și să îmbunătățească viața tuturor oamenilor care trăiesc în Uniunea Europeană;
- respectarea atât în mediul online, cât și offline a valorilor Uniunii Europene și a drepturilor persoanelor, astfel cum sunt recunoscute de dreptul Uniunii Europene;
- asigurarea acțiunii responsabile și diligenței din partea tuturor actorilor, publici și privați, în mediul digital.

2. Solidaritate și incluziune reiterează că tehnologia trebuie utilizată pentru a uni oamenii și nu pentru a-i diviza, iar transformarea digitală trebuie să contribuie la o societate și o economie echitabile și favorabile incluziunii în Uniunea Europeană. În acest sens, Parlamentul European, Consiliul și Comisia se angajează să facă tot posibilul pentru ca transformarea digitală să nu lase pe nimeni în urmă și să aducă beneficii tuturor, să realizeze echilibrul de gen și să includă în special persoanele în vârstă, persoanele care locuiesc în zone rurale, persoanele cu dizabilități sau persoanele marginalizate, vulnerabile ori private de drepturi și pe aceia care acționează în numele lor. Aceasta ar trebui, de asemenea, să promoveze diversitatea culturală și lingvistică.

3. Conectivitatea înseamnă că fiecare persoană, oriunde în Uniunea Europeană, trebuie să aibă acces la conectivitate digitală de mare viteză și la prețuri accesibile. La acest capitol, Parlamentul European, Consiliul și Comisia își asumă *inter alia*, să asigure accesul la conectivitate de înaltă calitate, cu acces la internet disponibil, pentru toți cetățenii, oriunde în Uniunea Europeană.

4. Educația, formarea și competențele digitale. Acest principiu promovează educația și formarea digitală de înaltă calitate, susține eforturile care le permit tuturor cursanților și profesorilor să dobândească și să își pună la dispoziție abilitățile și competențele digitale necesare, inclusiv alfabetizarea mediatică și gândirea critică, pentru a participa activ la economie, în societate și la procesele democratice și oferă fiecărei persoane posibilitatea de a se adapta la schimbările aduse de digitalizarea muncii prin perfecționare și recalificare.

5. Condiții de muncă echitabile și corecte consacră dreptul fiecarei persoane la condiții de muncă echitabile, juste, sănătoase și sigure și la o protecție adecvată atât în mediul digital, cât și la locul de muncă fizic, indiferent de statutul său profesional, de forma sau de durata angajării. În acest sens, Parlamentul European, Consiliul și Comisia se angajează să se asigure:

- că fiecare persoană are posibilitatea de a se deconecta și de a beneficia de garanții privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată în mediul digital;
- că în mediul de lucru, instrumentele digitale nu pun în pericol în niciun fel să-

nătatea fizică și mintală a lucrătorilor;
- respectarea drepturilor fundamentale ale lucrătorilor în mediul digital, inclusiv a dreptului lor la viață privată și a dreptului la asociere, a dreptului de negociere și de acțiune colectivă, precum și a protecției împotriva supravegherii ilegale și nejustificate;
- că utilizarea inteligenței artificiale la locul de muncă este transparentă și urmează o abordare bazată pe riscuri și că se iau măsuri de prevenire corespunzătoare pentru a menține un mediu de lucru sigur și sănătos;
- că supravegherea umană este garantată în deciziile importante care îi afectează pe lucrători și că lucrătorii sunt, în general, informați că interacționează cu sisteme de inteligență artificială.

6. Referitor la ***serviciile publice digitale online***, în primul rând este necesar ca tuturor oamenilor care trăiesc în Uniunea Europeană li se oferă posibilitatea de a utiliza o identitate digitală accesibilă, voluntară, sigură și de încredere, care le conferă acces la o gamă largă de servicii online și accesul larg la informațiile din sectorul public și reutilizarea acestor informații.

7. Libertatea de alegere vizează două aspecte: *interacțiuni cu algoritmii și cu sistemele de inteligență artificială* și *un mediu digital echitabil*. Astfel, fiecare persoană trebuie să aibă posibilitatea de a beneficia de avantajele sistemelor de algoritmi și de inteligență artificială, inclusiv făcând alegeri proprii și în cunoștință de cauză în mediul digital și de a fi în același timp protejată împotriva riscurilor și a eventualelor prejudicii la adresa sănătății, a siguranței și a drepturilor sale fundamentale. De asemenea, fiecare persoană trebuie să poată alege în mod efectiv și liber serviciile online pe care să le utilizeze, pe baza unor informații obiective, transparente, ușor accesibile și fiabile, să aibă posibilitatea de a concura în mod echitabil și de a inova în mediul digital.

8. Participarea la spațiul public digital garantează accesul fiecărei persoane la un mediu digital de încredere, divers și multilingv și dreptul la libertatea de exprimare și de informare, precum și la libertatea de întrunire și de asociere în mediul digital, dar și la informațiile legate de cine deține sau controlează serviciile mass-media pe care le utilizează.

9. Siguranța, securitate și capacitate de acțiune include trei aspecte: *un mediu digital protejat, sigur și securizat; viața privată și controlul individual asupra datelor și protecția* și *capacitarea copiilor și tinerilor în mediul digital*. Unul din obiective este protejarea intereselor persoanelor, întreprinderilor și instituțiilor publice împotriva riscurilor de securitate cibernetică și a criminalității informatice, inclusiv împotriva încălcării securității datelor și a furtului de identitate sau a manipulării identității. De asemenea, trebuie să fie respectată confidențialitatea comunicațiilor și a informațiilor de pe dispozitivele electronice ale persoanelor și acestea să nu fie obiectul supravegherii online ilegale, urmăririi generalizate ilegale sau măsurilor de interceptare. *Protecția și capacitarea copiilor și tinerilor în mediul digital* trebuie să asigure *inter alia* că, materialele și serviciile adaptate vârstei, îmbunătățesc experiențele, bunăstarea și participarea copiilor

și tinerilor în mediul digital. O atenție deosebită trebuie să fie acordată dreptului copiilor și tinerilor de a fi protejați împotriva tuturor infracțiunilor comise sau facilitate prin intermediul tehnologiilor digitale.

10. Durabilitatea presupune diminuarea impactului negativ al produselor și serviciilor digitale asupra mediului și societății.

CONCLUZII

În concluzie, putem menționa că, este necesară consolidarea în continuare a funcționării democratice a societății și a economiei digitale, cu respectarea deplină a statului de drept, a căilor de atac eficiente și a asigurării respectării legii.

După publicarea în luna iulie 2024 a celui de al doilea raport privind stadiul evoluției deceniului digital, care oferă o imagine de ansamblu cuprinzătoare a progreselor înregistrate în încercarea de a atinge obiectivele și țintele digitale stabilite pentru 2030 de Programul de politică privind deceniul digital, observăm că în scenariul actual, eforturile colective ale statelor membre nu vor atinge nivelul de ambiție al Uniunii Europene. Printre lacunele identificate se numără necesitatea unor investiții suplimentare, atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la nivel național, în special în domeniul competențelor digitale, al conectivității de înaltă calitate, al adoptării inteligenței artificiale (IA) și al analizei datelor de către întreprinderi, al producției de semiconductori și al ecosistemelor întreprinderilor nou-înființate.

REFERINȚE

1. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic European și Comitetul Regiunilor. Busola pentru dimensiunea digitală 2030: modelul european pentru deceniul digital din 9.03.2021. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118 [Accesat: 3.07.2024]
2. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, versiune consolidată. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02016E%2FTXT-20200301 [Accesat: 4.07.2024]
3. Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital 2023/C 23/01 PUB/2023/89 *JO C 23, 23.1.2023, p. 1-7.* În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32023C0123(01) [Accesat: 4.07.2024]**.**

ROLUL CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN STABILIREA STANDARDELOR PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR

THE ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN ESTABLISHING STANDARDS FOR THE EXCLUSION OF EVIDENCE

CZU: 341.645(4):343.14 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.56**

Svetlana LEONTIEVA,
ORCID: 0009-0005-2481-533X,
e-mail: leontievasvetlana58@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

In matters of truth and justice, there is no difference between large and small problems, for issues concerning the treatment of people are all the same.»
– Albert Einstein

Summary. *The issues surrounding the admissibility of evidence in criminal proceedings are globally significant, but they have taken on particular importance for the Republic of Moldova following its firm commitment to integrate into the area of freedom, justice, and security of the European Union. The ECtHR plays a pivotal role in shaping legal standards concerning the exclusion of evidence across its member states. This article explores how the ECtHR's jurisprudence has evolved to establish comprehensive guidelines for the exclusion of evidence, balancing the imperative of upholding human rights with the necessity for effective judicial processes. By analyzing key cases and principles, this study examines the ECtHR's approach to issues such as the admissibility of unlawfully obtained evidence, procedural fairness, and the impact on trial outcomes. Ultimately, this article underscores the ECtHR's significant contribution to the development of consistent and rights-respecting standards for evidence exclusion, thereby reinforcing the rule of law and fundamental human rights protections across the region.*

Keywords: *evidence in criminal proceedings, the ECtHR's jurisprudence, legal standards.*

INTRODUCERE

Drepturile omului reprezintă un subiect de interes universal, adesea confruntându-se cu încălcări și fiind, în același timp, un obiect de dezbateri politice și juridice constante în întreagă lume. Preocuparea de a proteja drepturile omului împotriva abuzurilor autorităților statale a fost expusă prin adoptarea mai multor convenții privind drepturile omului care au fost ratificate până în prezent. Pe continent european, mai mult de 70 ani, prin stabilirea unui cadru comun pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale, Convenția Europeană a Drepturilor Omului rămâne un pilon esențial în promovarea și protejarea drepturilor omului în Europa.

Convenția a creat Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care are rolul de a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenție. Dar care este rolul Curții în explorarea noilor frontiere a justiției penale?

Justiția penală se fundamentează pe încrederea publicului, de aceea este crucial nu doar să fie înfăptuită, ci și să fie percepută ca fiind înfăptuită corect. Publicul poate să-și piardă încrederea în administrarea justiției în cazul în care judecătorii tolerează ușor abuzurile autorităților statului și permit utilizarea în procesele penale a probelor obținute prin abuzuri deliberat grave sau sistematice de putere. Prin urmare, instanțele trebuie să aplice regula de excludere pentru a menține autoritatea și integritatea sistemului de justiție penală.

Curtea este dispusă să dezvolte și să inoveze aceste reguli. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice și a extins domeniul de aplicare al anumitor drepturi. Curtea însăși a reafirmat necesitatea de a rămâne dinamică în cauza Christine Goodwin v. Marea Britanie, susținând că este de o importanță crucială ca Convenția să fie interpretată și aplicată într-o așa manieră încât să garanteze drepturile practic și efectiv, nu teoretic și iluzoriu. Un eșec de către Curtea de a menține o abordare evolutivă poate împiedica reformarea sau îmbunătățirea sistemului drepturilor omului [1, par. 74], această abordare fiind un element necesar al oricărei interpretări a drepturilor omului, fie în context european, fie universal. Orice interpretare evolutivă necesită însă un sprijin interpretativ din partea altor actori, mai ales la nivel național.

MATERIALE ȘI METODE

Rolul CtEDO în dezvoltarea doctrinelor juridice privind drepturile omului derivă din obiectul și scopul Convenției Europene a Drepturilor Omului. În acest articol, ne propunem să examinăm standardele actuale formulate în deciziile Curții. De asemenea, sugerăm noi perspective în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în colaborare cu statele membre, poate contribui la îmbunătățirea viitoare a legislației contemporane în domeniul excluderii probelor.

Pentru realizarea prezentei cercetări au fost folosite mai multe metode, cum sunt metoda logică, analiza jurisprudenței al hotărârilor CtEDO care au influențat interpretarea și aplicarea standardelor pentru excluderea probelor în diverse cazuri din statele membre. Prin intermediul metodei comparative a fost realizată compararea practicilor și standardelor naționale cu cele impuse de jurisprudența CEDO pentru a evalua concordanțele și discrepanțele în aplicarea normelor de excludere a probelor.

STABILIREA STANDARDELOR CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR

Convenția nu conține nicio prevedere care să stipuleze în mod direct excluderea probelor obținute ilegal. Cu toate acestea, articolul 6 din Convenție garantează dreptul la un proces echitabil. CtEDO susține că articolul 6 „nu stabilește nicio normă privind

admisibilitatea probelor ca atare, ceea ce este, prin urmare, o chestiune care trebuie reglementată în primul rând de dreptul național [2, par. 46]. Pentru a stabili dacă a existat o încălcare a articolului 6, CEDO va lua în considerare „dacă procedura în ansamblu, inclusiv modul în care au fost obținute probele, au fost echitabile". În anumite cazuri CtEDO poate stabili ca procedurile au fost inechitabile în ansamblu.

Metoda folosită în obținerea probelor poate fi ilegală în mai multe moduri. Aceasta poate fi în încălcarea legislației interne sau a unui drept garantat de Convenție, altul decât articolul 6, sau a unui drept implicit în articolul 6 însuși (cum ar fi dreptul la tăcere sau privilegiul împotriva autoincriminării). Încălcarea unui drept garantat de Convenție, sau a altei legi, comisă în timpul obținerii probelor în cadrul unei investigații penale este distinctă conceptual de încălcarea dreptului la un proces echitabil prevăzut de articolul 6§1 CEDO; aceasta din urmă este cauzată de un eveniment separat, și anume utilizarea probelor în cadrul procesului.

CtEDO reiterează că fiecare stat membru este în general liber să-și elaboreze propriile reguli cu privire la admisibilitatea probelor. Acest lucru este în concordanță cu principiul subsidiarității și al respectării suveranității statelor membre și cu reticența CtEDO de a acționa ca recurs în calitate de „a patra instanță". În același timp, dreptul la un proces echitabil consacrat în articolul 6 CEDO stabilește standardele de bază și universal aplicabile care trebuie îndeplinite pentru ca un proces în orice stat membru să fie considerat echitabil. Acest articol, totuși impune efectiv statelor membre să adopte anumite reguli de bază sau minime privind admisibilitatea a probelor în stabilirea vinovăției.

De exemplu, tortura este interzisă de articolul 3, la fel ca „tratamentele inumane și degradante". În Hotărârea Jalloh împotriva Germaniei, CEDO a considerat că „probele incriminatorii – fie sub forma unei mărturisiri sau a unor probe reale – obținute ca urmare a…[torturii] – nu ar trebui niciodată invocate pentru demonstrarea vinovăției victimei torturii, indiferent de valoarea sa probantă [3, par. 105]. Acest principiu nu a fost aplicabil faptelor din cauza Jalloh împotriva Germaniei, deoarece s-a constatat că tratamentul acuzatului nu atinge tortură. Dar principiul a fost aplicat în cazuri ulterioare. De fapt, articolul 6§1 în coroborare cu articolul 3 impune tuturor statelor membre să adopte regula categorică conform căreia probele obținute prin tortură sunt inadmisibile și nu pot fi utilizate ca dovadă a vinovăției în cadrul procedurilor judiciare. Aceeași abordare categorică se aplică, de asemenea, dovezilor unei mărturisiri sau declarații obținute de la acuzat prin tratament inuman sau degradant.

Cu toate acestea, CEDO nu a adoptat o regulă categorică similară de excludere pentru alte tipuri de probe obținute ilegal. Astfel, utilizarea sau admiterea unor astfel de probe nu va face în mod automat procesul inechitabil. Instanța de la Strasbourg va evalua corectitudinea procedurilor luate în considerare în ansamblu și se va angaja într-o echilibrare a considerentelor compensatorii. În acest sens, o serie de factori au fost tratați ca relevanți în evaluarea generală. Acestea includ:

- gravitatea infracțiunii de care este acuzat învinuitul („ponderea interesului public în cercetarea și pedepsirea infracțiunii în cauză");

- dacă a fost asigurat dreptul la apărare [4, par. 164];
- oportunitățile oferite acuzatului de a contesta autenticitatea și de a se opune utilizării sau admisibilității probelor și dacă instanța națională avea competența de a exclude probele [5];
- dacă circumstanțele în care probelele au fost obținute ridică îndoieli cu privire la fiabilitatea sau acuratețea acestora [6];
- rolul jucat de probele obținute pe nedrept în susținerea verdictului de vinovăție (dacă a fost proba unică sau decisivă sau dacă verdictul de vinovăție a fost susținut de alte probe).

Aici reiterăm, că conform jurisprudenței CtEDO, întrebarea ridicată de Curtea referitoare la probele obținute ilegal nu este dacă instanța națională trebuia să le excludă ca atare; dar este dacă, în lumina tuturor factorilor relevanți, utilizarea sau admiterea probelor în cadrul procedurilor interne a făcut ca acestea să fie inechitabile în ansamblu și, prin urmare, să contravină articolului 6 CEDO. Cum este efectuată această determinare? Cum pot influența metodele de obținere a probelor utilizate de anchetatori în faza de urmărire penală echitatea procesului? În ce măsură acești factori sunt relevanți pentru asigurarea unei proceduri corecte și echitabile?

Relevanța factorilor enumerați mai sus și adoptarea unei abordări echilibrate (spre deosebire de excluderea categorică) au atras critici din partea cadrelor universitare [7] și a judecătorilor disidenți ai CtEDO [8]. Una dintre criticele aduse este că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul a fost condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție. După cum a subliniat judecătorul Spielmann în opinia sa separată în cauza Bykov împotriva Rusiei, „corectitudinea cerută de articolul 6 al Convenției presupune și o cerință de legalitate. Corectitudinea presupune respectarea legalității și, prin urmare, a respectului pentru drepturile garantate de Convenție”. Acum, se poate accepta că corectitudinea unui proces nu poate depinde doar de fiabilitatea probelor pe baza cărora acționează instanța și de exactitatea verdictului pe care îl pronunță. Dar nu este evident că „corectitudinea presupune respectarea legalității” și că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul este condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție [8].

Conform observațiilor lui Jackson și Summers, jurisprudența privind încălcările articolului 8 (dreptul la viață privată) sugerează că, în cazul în care reclamantul a avut ocazia să ridice presupusa încălcare în timpul procesului și instanța a examinat argumentele acestuia având libertatea de a decide asupra folosirii probei, echitatea procesului nu este compromisă de decizia de a se baza condamnarea pe probe obținute ilegal.

Observăm, că deși hotărârile Curții contribuie la dezvoltarea unui corpus semnificativ de jurisprudență care servește ca ghid pentru statele membre în interpretarea și aplicarea, există o reticență din partea CEDO de a adopta o poziție directă și mai intervenționistă în reglementarea etapei de urmărire penală. Astfel, regulile excluderii, bazate pe interpretarea CtEDO a dreptului la un proces echitabil, au o eficacitate limitată în reglementarea procedurii acumulării probelor la etapa de urmărire penală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Deciziile CtEDO în cazuri semnificative au servit ca puncte de referință în revizuirea și îmbunătățirea legislației lor naționale privind excluderea probelor pentru statele membre, inclusiv și pentru Republica Moldova. Putem observa că în ultimele decenii, modificările legislative în mai multe state membre au crescut nivelul de discreție pe care judecătorii trebuie să admită probele obținute cu încălcarea drepturilor fundamentale. Acestea includ fie prevederi legale care ghidează instanțele să trateze probe ca inadmisibile pe motiv că au fost obținute cu încălcări, iar în alte cazuri prevederile legale care stabilesc standarde probatorii inferioare în cauze unde acuzații sunt învinuiți de comiterea infracțiunilor grave.

Însă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reafirmă în mod constant rolul său limitat în stabilirea standardelor privind admisibilitatea probelor, lăsându-le aproape în întregime la latitudinea Statelor membre. CtEDO, de exemplu, se bazează pe principiul subsidiarității ca o justificare a refuzului de a stabili linii roșii clare atunci când vine vorba de admitere și utilizarea probelor obținute ilegal: „În timp ce articolul 6 garantează dreptul la a un proces echitabil, nu stabilește nicio normă cu privire la admisibilitatea probelor ca astfel, care este în primul rând o chestiune de reglementare în temeiul dreptului național.

CONCLUZII

Rezumând studiu realizat, putem conchide că CtEDO realizează misiunea sa să dezvolte și să inoveze domeniul drepturilor omului în materia excluderii probelor. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice, oferind îndrumări clare și structurate în raționamentul lor judiciar naționalilor instanțele cu privire la aprecierea probelor obținute ilegal, inclusiv diferitelor argumente pentru necesitatea excluderii probelor.

În viitor, CEDO are responsabilitatea de a clarifica metodologia de evaluare a aplicării regulii de excludere conform legislației naționale, luând în considerare aspectele practice ale excluderii și impactul acestora asupra eficacității regulii, inclusiv: asigurarea disponibilității informațiilor despre procedurile de colectare a probelor pentru a permite contestarea efectivă a legalității acestora; excluderea fizică a probelor din dosarele cauzei; separarea procesuală a probelor de judecată asupra fondului, adică evaluarea dacă conținutul probelor ilegale este cunoscut de judecătorii care examinează fondul cauzei. Aceste măsuri vor contribui la consolidarea drepturilor fundamentale și la asigurarea unui proces echitabil în conformitate cu standardele internaționale.

REFERINȚE

1. Christine Goodwin v. the United Kingdom, În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60596%22]} [Accessed 24.06.2024].
2. Schenk v. Switzerland no. 10862/84 din 12 iulie 1988, În: https://hudoc.echr.

coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00157572&filename=CASE%20OF%20SCHENK%20v.%20SWITZERLAND.docx&logEvent=False [Accessed 23.06.2024].

3. Jalloh v. Germany (2007), App. No. 54810/00, În: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76307} [Accessed 23.06.2024].
4. Gafgen v. Germany App. No. 22978/05. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99015 [Accessed 20.06.2024].
5. *Ibidem*
6. Gafgen v. Germany (2011) 52 EHRR 1 at [164].
7. Ashworth, 2012. On balancing of rights and interests in the criminal process generally, *see*, *e.g.*, Maher, 1984 and Cottingham, 1984.
8. Bykov v. Russia, App. No. 4378/02, În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-91704%22]} [Accessed 27.06.2024].

UN NOU IZVOR DE DREPT CIVIL – PRINCIPIILE DREPTULUI CIVIL

A NEW SOURCE OF CIVIL LAW – THE PRINCIPLES OF CIVIL LAW

CZU: 347.23:347.441.62 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.57**

Sergiu BĂIEȘU,
ORCID: 0000-0003-2343-420X
e-mail: sergiu.baiesu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Acest studiu vine să elucideze succint conținutul art. 1 din Codul civil, care după 1 martie 2019, doar în aparență, are un conținut identic cu cel de până la 1 martie 2019. Noile reglementări ne permit să afirmăm că, începând cu 1 martie 2019, la categoria de izvoare ale dreptului civil atribuim și principiile dreptului civil. „Tradițional", principiile erau definite ca fiind idei fundamentale pe care se așează și se fundamentează sistemul de drept. În acest articol, de rând cu alți autori, vom susține, că la definirea principiilor dreptului civil, urmează să se pună accentul pe caracterul normativ al acestora, astfel încât, să susținem că principiile nu mai sunt simple idei, teze, directoare sau corectoare, ci veritabile izvoare de drept civil.

Cuvinte-cheie: *drept civil, legislație civilă, principii ale dreptului civil, izvoare ale dreptului civil.*

This study briefly clarifies the contents of Article 1 of the Civil Code, which, after 1 March 2019, only apparently has a content identical to the version in force prior to 1 March 2019. The new regulations allow us to state that, starting 1 March 2019, the principles of civil law should also be treated as a source of law. "Traditionally", principles have been defined as fundamental ideas on which the legal system is seated and rooted. In this article, alongside other authors, we argue that in defining the principles of civil law, their normative character needs to be emphasised, such as to allow us to conclude that the principles are not merely guiding or correcting ideas or theses, but rather are genuine sources of civil law.

Keywords: *civil law, civil legislation, principles of civil law, sources of civil law.*

Începând cu unu martie 2019 art. 1 din Codul civil[1] poartă denumirea de "Principiile legislației civile" și prevede că *legislaţia civilă este întemeiată pe recunoaşterea ega-*

[1] Până la unu martie 2019, art. 1 din Codul civil purta denumirea "*bazele legislației civile*" și prevedea că *legislaţia civilă este întemeiată pe recunoaşterea egalităţii participanţilor la raporturile reglemfentate de ea, inviolabilităţii proprietăţii, libertăţii contractuale, inadmisibilităţii imixtiunii în afacerile private, necesităţii de realizare liberă a drepturilor civile, de garantare a restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată şi de apărare judiciară a lor.*

lităţii participanţilor la raporturile reglementate de ea, protecția vieții intime, private și de familie, recunoașterea inviolabilităţii proprietăţii, a libertăţii contractuale, protecția bunei-credințe, protecția consumatorului, recunoașterea inadmisibilităţii imixtiunii în afacerile private, necesităţii de realizare liberă a drepturilor civile, de garantare a restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată şi de apărare a lor de către organele de jurisdicție competente. Pe de altă parte, art. 6 alin. (2) din Codul civil[2], dispune *că dacă aplicarea analogiei legii este imposibilă, drepturile și obligațiile părților se determină în funcție de **principiile legislației civile** și de echitate (analogia dreptului).* Deși, la prima vedere, sar părea că nu există deosebiri esențiale între textele enunțate, totuși considerăm că odată ce art. 1 din Codul civil poartă denumirea de principiile legislației civile, iar art. 6 alin. 2, dispune expres că **principiile legislației civile** vor fi **aplicabile în cazurile în care aplicarea analogiei legii este imposibilă**, considerăm că principiile legislației civile urmează a fi considerate **izvoare ale dreptului civil.**

În ceea ce privește definirea principiilor, acestea au fost definite constant până nu demult ca fiind idei fundamentale pe care se așează și se fundamentează sistemul de drept. În lucrările de specialitate mai recente, tot mai insistent, se pune accentul pe caracterul normativ al acestora susținându-se că principiile nu sunt simple idei, teze, directoare sau corectoare, ci veritabile comandamente juridice, adică prescripții juridice în adevăratul înțeles al cuvântului [1, p.233].

Doctrinarii autohton [2], din domeniul teoriei dreptului, practic unanim susțin că principiile dreptului sunt idei ”fundamentale”, ”călăuzitoare”, ”directoare”.

În ceea ce ne privește, pornind de la conținutul art. 1 alin. 1 din Cod civil, coroborat cu art. 6 alin. 2 din Codul civil, definim **principiile dreptului civil ca fiind acele izvoare de drept civil, ce constau în ideile fundamentale, pe care este întemeiată legislația civilă, cu ajutorul cărora, în condițiile legii, reglementează raporturile juridice civile**.

Din această definiție am putea deduce următoarele particularități specifice principiilor caracteristice principiilor dreptului civil ca izvoare de drept civil:

- sunt idei fundamentale, pe care este întemeiată legislația civilă;
- sunt consacrate expres în lege;
- sunt norme deschise (generice), în sensul că nu prescriu o conduită fixă, tipică, spre deosebire de regulile juridice care sunt norme închise [1, p.235; 5];
- reglementează raporturile juridice civile conform prevederilor art. 6 alin. 2 din Codul civil.

Principiile de drept civil sunt deosebit de importante, deoarece vin să umple lacunele, de care nu e lipsit nici un sistem de drept, căci este imposibil ca legea să prevadă toate particularităţile reglementării relaţiilor dintre oameni.

Dreptul reglementează doar relațiile tipice, generale din societate. Dezvoltarea vie-

[2] Până la unu martie 2019 această dispoziție se cuprindea în art. 5 alin. (2) care prevedea că *dacă aplicarea analogiei legii este imposibilă, drepturile şi obligaţiile părţilor se determină în funcţie de **principiile generale** şi de sensul legislaţiei civile (analogia dreptului)*

ţii politice, economice, culturale conduce la apariţia unor situaţii netipice, generează noi relaţii, nereglementate de lege. A prevedea în lege toate particularităţile acestei dezvoltări este imposibil. Principiile dreptului joacă un rol important în fiecare ramură de drept, mai ales în dreptul civil. Acesta, aflându-se într-o continuă dezvoltare dinamică, permite participanţilor să instituie raporturi juridice care, deşi nu sunt prevăzute de lege, nu contravin ei. Astfel, Codul civil art. 9 alin. (1) dispune că drepturile şi obligaţiile civile apar în temeiul legii, precum şi în baza actelor persoanelor fizice şi juridice care, deşi nu sunt prevăzute de lege, dau naştere la drepturi şi obligaţii civile, pornind de la *principiile generale* şi de la sensul legislaţiei civile. Prin urmare, caracterul dispozitiv al normelor civile ridică importanţa principiilor de drept civil, chemate, după caz, să contribuie la soluţionarea litigiilor.

Principiile dreptului civil se caracterizează prin faptul că ele privesc toate instituţiile dreptului civil și se regăsesc, după cum am afirmat supra, în Codul civil la art. 1 alin. (1), urmând să fie analizate succint în ceea ce urmează.

Principiul recunoașterii egalității participanţilor la raporturile reglementate de legislația civilă. Acest principiu, care este în egală măsură și metoda de reglementare a dreptului civil, se caracterizează prin faptul că subiectele raportului juridic civil nu se subordonează unul altuia, așa cum este caracteristic raporturilor administrative. Astfel, acest principiu va fi aplicabil la momentul nașterii raportului juridic civil, executării, dar și stingerii acestuia, pe parcursul acestor etape părților și se recunoaște o poziție de egalitate.

Principiul protecției vieții intime, private și de familie. Dreptul la viaţă intimă, familială şi privată face parte din categoria drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, garantate de Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Potrivit art. 8 din Convenţie, *orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului şi a corespondenţei sale.* La fel și Declaraţia Universală a Drepturilor Omului afirma în 1948 că nimeni nu va fi obiectul imixtiunilor arbitrare în viaţa sa privată şi că oricine are dreptul la protecţie legală împotriva unor astfel de imixtiuni

În prezent, noţiunea de viaţă privată înglobează atît aspecte „tradiţionale", precum dreptul la imagine, starea civilă a persoanei, identitate, starea de sănătate, apartenenţa religioasă, integritate fizică şi morală , dar şi aspecte „moderne", legate de percepţii noi în viaţa socială.

Cu alte cuvinte viaţa privată este dreptul individului la o viaţă retrasă şi anonimă. Rezoluţia nr. 428 a Adunării Consultative a Consiliului Europei, adoptată în 1970, printre altele prevedee că "*În liniile sale esenţiale, dreptul la respectul vieţii private constă în posibilitatea persoanei de a-şi duce viaţa aşa cum doreşte, cu un minimum de ingerinţe. Acest drept se referă la viaţa privată, la viaţa sa familială şi la aceea a căminului, la integritatea fizică şi morală, la onoare şi reputaţie, la faptul de a nu fi prezentat într-o lumină falsă, la nedivulgarea unor fapte inutile şi jenante, la publicarea fără autorizare a fotografiilor private, la protecţia împotriva spionajului şi a indiscreţiilor nejustificate*

sau inadmisibile, la protecţia împotriva utilizărilor abuzive a comunicărilor private, la protecţia împotriva informaţiilor confidenţiale comunicate sau primite de către un particular. Nu se pot prevala de dreptul la protecţia vieţii lor private persoanele care, prin propriile lor activităţi au încurajat indiscreţiile de care se plâng”.

Principiul protecției vieții intime, private și de familie este dezvoltat în art. 46-48 din Codul civil, ce se referă în particular la atingerile aduse vieții private și limitele dreptului la viața privată.

Principiul inviolabilităţii proprietăţii, după cum am văzut, îşi găseşte oglindirea în art. 1 din Codul civil. Ca cel mai important drept real, dreptul de proprietate întotdeauna s-a bucurat de o reglementare specială[3], fiind consfinţit în Constituţie. Astfel, articolul ei 46 alin. (1) prevede că dreptul de proprietate privată, precum şi creanţele asupra statului sunt garantate. Dezvoltând această idee, Codul civil dispune, în art. 501, că proprietatea este, în condiţiile legii, inviolabilă. Dreptul de proprietate este garantat. Nimeni nu poate fi silit a ceda proprietatea sa, afară numai pentru cauză de utilitate publică pentru o dreaptă şi prealabilă despăgubire. Exproprierea se efectuează în condiţiile legii. Conţinutul şi limitele acestui drept sunt stabilite prin lege, în particular de Codul civil art. 501.

O deosebită atenţie protecţiei dreptului de proprietate o acordă Convenţia europeană a drepturilor omului, elaborată de Consiliul Europei, semnată la Roma, în vigoare de la 3 septembrie 1953[4]. Articolul 1 din Primul protocol adiţional la convenţie acordă garanţie şi protecţie dreptului de proprietate, stipulând: *„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu pate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale de drept internaţional. Dispoziţiile precedente nu aduc atingere dreptului pe care îl au statele de a pune în vigoare legi pe care le consideră necesare pentru a*

[3] Este regretabil faptul că și în Republica Moldova a existat o perioadă în care proprietatea privată a fost demolată, considerându-se că este specifică doar sistemului capitalist. Timpul a dovedit că proprietatea privată trebuie să fie dominantă pentru ca societatea să prospere. În acest sens, citățm dintr-un tratat, scris încă la începutul secolului trecut, pentru a ilustra importanţa proprietăţii private: *„Proprietatea individuală se întemeiază pe utilitatea socială şi, în sânul populaţiei civilizate şi dense, ea este o necesitate absolută. De aceea legiuitorul poate încerca s-o modifice, punând-o în armonie cu nevoile sociale imperative; el nu trebuie însă să lovească în principiul ei. Chiar simplele modificări trebuie făcute cu prudenţă, având în vedere că proprietatea individuală se află de câteva mii de ani la baza civilizaţiei omeneşti. Această bază nu trebuie zdruncinată în numele unor principii abstracte şi sub pretextul unor necesităţi sociale nedovedite, şi nu trebuie să sacrificăm certitudinea progresului actual pentru incertitudinea unui progres ipotetic, care seamănă mult cu un primejdios regres social”.* Vezi: Hamangiu, C.; Rosetti-Bălănescu, I.; Băicoianu, Al. *Op. cit.*, p. 8. Această pledoarie a renumiților savanți întru apărarea proprietăţii private nu a fost luată în considerare nici în perioada socialistă, nici în anii 90 ai secolului trecut când, în Republica Moldova, au fost efectuate mai multe reforme, inclusiv în domeniul proprietăţii.

[4] Convenţia europeană a drepturilor omului a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24 iunie 1997 și este în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997

reglementa folosinţa bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor sau a altor contribuţii ori amenzi”.

Dreptul de proprietate este unic, având ca titulari persoane fizice şi persoane juridice. Bunurile ce fac obiectul dreptului de proprietate pot fi parte din domeniul privat ori din domeniul public. În conformitate cu art. 127 alin. (4) din Constituţie, bogăţiile de orice natură ale subsolului, spaţiul aerian, apele şi pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental, căile de comunicaţie, precum şi alte bunuri stabilite de lege fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

Codul civil, în art. 471 alin. (4), dispune: *„Bunurile domeniului public sînt inalienabile, insesizabile şi imprescriptibile. Dreptul de proprietate asupra acestor bunuri nu se stinge prin neuz şi nu poate fi dobândit de terţi prin uzucapiune”.*

Normele dreptului civil reglementează conţinutul dreptului de proprietate: posesiunea, folosinţa, dispoziţia (Codul civil, art. 500) şi mijlocul specific de ocrotire a lui, precum este acţiunea în revendicare (art. 581 şi 582).

Principiul libertăţii contractuale joacă un rol important în asigurarea şi dezvoltarea circuitului civil. În conformitate cu acest principiu, subiectele dreptului civil pot să-şi aleagă de sine stătător persoanele cu care să încheie acte juridice civile, să negocieze condiţii contractuale. Astfel, conform art. 9 alin. (1) din Codul civil, *drepturile şi obligaţiile civile apar în temeiul legii, precum şi în baza actelor persoanelor fizice şi juridice care, deşi nu sînt prevăzute de lege, dau naştere la drepturi şi obligaţii civile, pornind de la principiile legislaţiei civile*, iar art. 993 alin. 1 din Codul civil prevede că *oricine îşi poate* ***alege în mod liber contractantul,*** *dacă legea nu prevede altfel*. Art. 993 alin. (2) al aceluiaşi cod prevede că *părţile contractante pot încheia în mod liber, în limitele dispoziţiilor legale imperative, contracte şi pot stabili conţinutul lor*.

Există însă excepţii de la acest principiu. Conform unor noi reglementări din Codul civil, partea contractuală poate fi impusă să încheie unele categorii de contracte. Astfel, art. 993 alin. (7) prevede că obligarea la încheierea unui contract este interzisă, cu excepţia cazurilor când obligaţia de a contracta este prevăzută de lege sau dacă decurge dintr-o obligaţie asumată benevol. Deci, persoana poate fi impusă să încheie contract doar dacă există o prevedere legală în acest sens (o asemenea obligaţie reiese din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor faţă de călători, unde, în art. 6, este prevăzut expres că transportatorii sunt obligaţi să încheie anual cu asigurătorii contracte de asigurare obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor faţă de călători) ori dacă persoana şi-a asumat, prin antecontract, o astfel de obligaţie.

Principiul inadmisibilităţii imixtiunii în afacerile private caracterizează, în primul rând, dreptul civil ca fiind o ramură a dreptului privat, stabileşte că statul şi organele lui nu pot să intervină în afacerile private, decât doar în cazurile şi în condiţiile prevăzute de lege. Acest lucru este definit expres în Codul civil la art. 1.

Referitor la relaţiile personale nepatrimoniale, acest principiu este consfinţit şi în normele constituţionale, potrivit cărora statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată, garantează inviolabilitatea domiciliului (Constituţia, art. 28 şi 29).

Respectarea acestui principiu al dreptului civil este posibilă şi prin prisma reglementărilor din Codul civil, care admit răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin imixtiune în raporturile juridice civile, precum şi posibilitatea declarării nulităţii actului emis de o autoritate publică (Codul civil, art. 18).

Principiul egalităţii în faţa legii civile are o deosebită importanţă în dreptul civil, întrucât raporturile de drept se bazează pe egalitatea participanţilor. El îşi găseşte expresia în egalitatea capacităţii juridice, adică în egala aptitudine de a avea drepturi şi obligaţii, în posibilitatea egală a tuturor de a-şi exercita drepturile subiective.

Constituţia dispune, la art. 16, că toţi cetăţenii Republicii Moldova sunt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau de origine socială. Art.24 din Codul civil stabileşte că tuturor persoanelor fizice le este recunoscută în egală măsură capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile.

Se pot face concluziile:

- referitor la persoana fizică, acest principiu afirmă că sexul, rasa, naţionalitatea, religia, nivelul de cultură sau originea nu au nici o înrâurire asupra capacităţii ei;
- referitor la persoana juridică acest principiu afirmă că, raportată la o anumită categorie, ea se supune în mod egal legilor civile emise pentru reglementarea acelei categorii de subiecte de drept civil [4, p.31].

Principiul exercitării cu bună-credinţă a drepturilor. Art. 55 din Constituţie dispune că orice persoană îşi exercită drepturile şi libertăţile constituţionale cu bună-credinţă, fără să încalce drepturile şi libertăţile altora. Această normă constituţională este dezvoltată în Codul civil art. 10, conform căruia *persoanele fizice şi juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să îşi **exercite drepturile şi să îşi execute obligaţiile cu bună-credinţă**, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică şi cu bunele moravuri*. *Buna-credinţă se prezumă pînă la proba contrară*. Acest principiu presupune că participanţii la raporturile juridice civile sunt sinceri şi loiali, au o conduită onestă la încheierea şi executarea actelor juridice civile şi îşi exercită drepturile în conformitate cu legea, cu contractul, cu ordinea publică, cu bunele moravuri. În Codul civil, art. 11 alin. (1), legiuitorul a definit buna-credinţă, precizând că *buna-credinţă este un standard de conduită a unei părți, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic.* .

Principiul bunei-credinţe are o importanţă deosebită pentru multe instituţii ale dreptului civil. Buna-credinţă duce la dobândirea dreptului de proprietate în cazul în care posesiunea întruneşte condiţiile stipulate de lege (Codul civil, art. 523-534). Doar posesorul de bună-credinţă a unui bun frugifer va dobândi dreptul de proprietate asupra fructelor acestui bun, obţinute în perioada posesiunii cu bună-credinţă (Codul civil, art. 497). Obligaţia trebuie executată în modul corespunzător, cu bună-credinţă, la locul şi în momentul stabilit (Codul civil, art.858 alin. 2).

REFERINȚE

1. MARIAN, N. *Drept civil. Teoria Generală*. Vol. I, Teoria dreptului civil, Editura Solomon, București, 2017.
2. NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului în definiții, interpretări, scheme*. Chișinău, 2018
3. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău, 2017.
4. BELEIU, Gh. *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.* București, 1992.

CONSIDERAȚII-CHEIE ÎN CADRUL PROCEDURII NOTARIALE DE DESFACERE A CĂSĂTORIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

KEY CONSIDERATIONS REGARDING THE NOTARIAL PROCEDURE OF MARRIAGE DISSOLUTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 347.961:347.627(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.58**

Ludmila BELIBAN-RAȚOI,
ORCID: 0000-0002-6307-5291
e-mail: beliban.ludmila@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Marriage is the fundamental institution for the development of a state, serving as the pillar of social, economic, and demographic growth in society. It emerged alongside the evolution of society and reflects the era in which marriages are concluded. At the same time, the principle of mutual consent in entering into marriage does not prevent spouses from deciding both on the conclusion of the marriage and on its dissolution. More recently, according to the provisions of the Family Code, the dissolution of marriage is carried out both by administrative procedure and by notarial procedure and judicial procedure. The most important aspect of the divorce process is that the authority responsible for declaring the divorce respects the rights of the spouses and protects the interests of minor children.*

Keywords: *marriage, termination of marriage, dissolution of marriage, notarial procedure, divorce petition, divorce settlement.*

INTRODUCERE

Familia, ca formă istorică de organizare a vieții în comun bazată pe uniunea liber consimțită dintre bărbat și femeie (căsătoria), interesează societatea, astfel că desfacerea căsătoriei este reglementată printr-o procedură specială [1, p. 21]. Sigur că familia a interesat dintotdeauna societatea, fiind celula de creștere a noilor generații, celula de consolidare și motorul de evoluție a unui stat. Totuși, nu întotdeauna căsătoria este încheiată pe viață, căsătoria fiind încetată din mai multe motive, fie din cauze independente de voința soților (decesului unuia dintre soți), fie din motive ce depind de voința soților, (prin divorț). Prin încetarea căsătoriei înțelegem încetarea raporturilor juridice dintre soți izvorâte din căsătoria legală în urma survenirii anumitor fapte juridice [2, p.115]. Unii autori, pe bună dreptate, fac deosebirea între noțiunea de încetare a căsătoriei și desfacerea căsătoriei prin divorț. Spre deosebire de încetarea căsătoriei, care are la bază cauze naturale și obiective – moartea sau declararea judecătorească a morții unuia dintre soți - desfacerea căsătoriei prin divorț se poate produce numai în timpul vieții soților, în anumite condiții stabilite de legiuitor [3, p. 109].

MATERIALE ȘI METODE

Pentru cercetarea subiectului propus, au fost utilizate mai multe tehnici și metode, ce cuprind ansamblul de idei și concepte bazate pe metodele de analiză, printre care ar fi: - *Metoda logică*, ce reprezintă procedeul de cunoaștere a aspectelor ce țin de procedura de divorț prin categoriile și legitățile logice (deducție, inducție, sinteză, analiză), astfel, prin analiza profundă, prin deducerea concluziilor corecte și prin sintetizarea materiei, ce o găsim în doctrină, în domeniului dreptului familiei. - *Metoda sistemică*, ce se realizează prin cercetarea profundă a bazei legislative naționale, dar și a celei internaționale, la fel, prin cercetarea multiaspectuală a normelor materiale, cât și a celor procesuale, aspecte ce vor determina un rezultat de o calitate înaltă. – *Metoda istorică*, ce se realizează prin cercetarea evoluției istorice a instituției divorțului, cercetare ce face mai clară reglementarea instituției divorțului în legislația actuală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Deși se pare că desfacerea căsătoriei prin divorț este o instituție caracteristică societății contemporane, totuși problema desfacerii căsătorie exista încă din perioada antică.

Conform surselor jurisconsulților romani primul divorț menționat în textele antice ar fi avut loc la Roma în anul 234 sau 231 î.Hr, când Spurius Carvilius Ruga și-a repudiat soția sterilă, pe motiv că din această cauză nu-şi putea respecta jurământul făcut cenzorului, de a se căsători pentru a avea copii. (De ce se căsătoreau romanii ? Pentru a lua în căsătorie o zestre și a avea copii legitimi.) Acest motiv neexistând printre cele pentru care se putea repudia soția, se pare că partea activă a încercat să eludeze obligativitatea restituirii dotei, dar nu a rămas nedojenit de opinia publică (*reprehensio*) fiindcă „până și dorința de a avea copii nu ar fi trebuit să învingă o afecțiune trainică pentru soție”. Cicero consideră că divorțul a fost instituit cu mult înaintea celui amintit, ca fiind obiectul unui proces în fața instanței și atribuie formulele de repudiere conținutului Legii celor XII Table : *claves ademit, exegit* (soțul i-a cerut și i-a luat cheile) sau *claves adimere, claves remittere* [4, p. 85].

În perioada medievală în țările românești găsim unele reglementări cu privire la desfacere a căsătoriei, aceste reglementări având origini bizantine (Îndreptarea legilor, Cartea Românească de învățătură). Ca motive de divorț puteau fi invocate: adulterul, moralitatea, erezia, furtul din biserică și altele [5, p. 91].

În perioada contemporană legislația statelor lumii au reglementat prevederile cu privire la divorț mult mai târziu. Astfel Italia a permis divorțul abia începând cu anul 1970, Portugalia, începând cu 1977, Spania din 1981, Irlanda din 1996, iar Malta din 2011. Filipine este acum singura țară din lume care nu permite divorțul majorității cetățenilor săi. Potrivit art. 1 tz. I din Codul familiei filipinez, „marriage is a special contract of permanent union between a man and a woman entered into in accordance with law for the establishment of conjugal and family life” [„căsătoria reprezintă un contract special de

uniune permanentă încheiat între un bărbat şi o femeie în conformitate cu prevederile legale în vederea stabilirii vieții conjugale de familie”], iar în conformitate cu dispozițiile art. 52 tz. I din Codul civil filipinez, „marriage is not a mere contract but an inviolable social institution” [„căsătoria nu este un simplu contract, ci o instituție socială inviolabilă”] [6, p. 52].

Conform art. 2, alin (3) ale Codului familiei al Republicii Moldova [7]- relaţiile familiale sunt reglementate în conformitate cu următoarele principii - monogamie, căsătorie liber consimţită între bărbat şi femeie, egalitate în drepturi a soţilor în familie, sprijin reciproc moral şi material, fidelitate conjugală, prioritate a educaţiei copilului în familie, manifestare a grijii pentru întreţinerea, educaţia şi apărarea drepturilor şi intereselor membrilor minori şi ale celor inapţi de muncă ai familiei, soluţionare, pe cale amiabilă, a tuturor problemelor vieţii familiale, inadmisibilitate a amestecului deliberat în relaţiile familiale, liber acces la apărarea, pe cale judecătorească, a drepturilor şi intereselor legitime ale membrilor familiei. Asigurarea principiilor se efectuează prin susținerea obligatorie a statului prevăzută în art. 48-50 al Constituției Republicii Moldova [8, p. 30].

Codul Familiei al Republicii Moldova nu determină careva principii specifice instituției desfacerii căsătoriei. Analiza separată a necesității existenței principiului libertății de desfacere a căsătoriei, după părerea noastră, este discutabilă. O. V. Kuznetsova, O.I. Kosova, constată că și principiul căsătorie liber consimțită între bărbat şi femeie implică libertatea divorțului; una dintre expresiile acestei libertăți este consimțământul reciproc al soților [9, p. 216]. Totuși acest principiu se regăsește în legislația unor țări, fiind expres consacrat în art. 56, alin. 3 din Codul Familiei al Ucrainei, care reglementează - fiecăruia dintre soți i se recunoaște dreptul la libertatea personală, inclusiv dreptul de a pune capăt unei căsătorii [10]. Prevedere interesantă, dar care nu-și regăsește reglementarea în legislația de dreptul familiei în RM.

Spre deosebire de dreptul de a încheia o căsătorie, consacrat expres de art.12 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, dreptul de a cere desfacerea căsătoriei prin divorț nu este ocrotit de CEDO [11, p. 109]. Cu privire la acest fapt şi-a exprimat poziția şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cazul Johnston și alții împotriva Irlandei (1986). Ca urmare a examinării cauzei, Curtea Europeană a Drepturilor Omului 18 septembrie 1986 a decis că nici o consolidare în legea Irlandei, dreptul la divorț și imposibilitatea primului și al doilea reclamant în această legătură să încheie o nouă căsătorie nu este o încălcare a Convenției europene (șaisprezece voturi la unu). Instanța a interpretat articolul 12 din European Convenția, care consacră dreptul la căsătorie, și a concluzionat că astfel dreptul nu acoperă dreptul de a pune capăt unei căsătorii, nici ceea ce e spus în articol nu este supus unei interpretări ample, întrucât dreptul la divorțul nu este prevăzut în mod deliberat de Convenția Europeană și protocoale la acesta.

Totodată nu putem nega dreptul soțului de a înceta căsătoria prin divorț, în cazul în care păstrarea familiei nu este posibilă, pentru că astfel am fi în prezența unei limitări în viața privată. În acest sens legislațiile statelor determină diferite tipuri de proceduri

pentru a desface căsătoria prin divorț. În multe țări procedura de divorț poate fi divizată pe două căi, în cazul acordului de voință - procedura administrativă și în lipsa acordului de voință - procedura judiciară. Mai nou, procedura de divorț poate fi realizată și pe cale notarială și în Republica Moldova.

Conform art. 33, alin. (2) al Codului Familiei al RM - Căsătoria poate înceta prin divorţ (desfacere), în baza cererii unuia sau a ambilor soți ori a tutorelui soțului în privința căruia s-a instituit măsura de ocrotire judiciară sub forma tutelei. Iar la art 35 al Codului Familiei al RM este prevăzut - În cazurile prevăzute la art. 36 alin. (1) şi (2), căsătoria se desface de către organul de stare civilă, în cazurile prevăzute la art. 36 alin. (4) şi (5) şi la art. 37 – pe cale judecătorească, iar în condițiile prevăzute la art. 41 și 42 din Legea nr. 246/2018 privind procedura notarială – de către notar. Astfel din aceste reglementări putem deduce că organele competente de a desface căsătoria în Republica Moldova sunt - organul de stare civilă, -notarul, - instanța de judecată.

În cazul în care divorțul este pronunțat de ofițerul de stare civilă acesta mai este numit divorțul pe cale administrativă, în cazul al doilea divorțul este pronunțat pe cale notarială, iar în cazul al treilea pe cale judecătorească [12, p. 60].

Conform art. 36 alin. 1 al Codului Familiei, divorțul poate fi solicitat la organul de stare civilă în baza acordului comun al soţilor, în cazurile în care între aceştia nu există neînțelegeri referitoare la partajul proprietății comune în devălmășie, la întreținerea, educația şi domiciliul copiilor minori comuni sau la întreținerea unuia dintre soți, căsătoria este desfăcută la organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soţi. Soții participă la desfacerea căsătoriei în condițiile Legii nr.100/2001 privind actele de stare civilă.

În temeiul art.11 alin.(1) lit. r) a Legii nr.246 din 15.11.2018 privind procedura notarială [13], începând cu 1 martie 2019 notarul are competența de a desfășura procedura de desfacere a căsătoriei prin acordul soților. La notar poate fi desfăcută căsătoria soților care au sau nu copii minori comuni sau adoptați. Conform art. 41 alin (1) al Legii nr.246/2018 privind procedura notarială - Cererea de desfacere a căsătoriei prin acordul soților poate fi depusă la oricare notar în baza acordului soților şi în prezența ambilor soți sau în prezența unuia dintre soți dacă anterior notarului i-a fost comunicat acordul autentic al celuilalt soț de desfacere a căsătoriei şi de examinare a cererii în absența sa.

Dacă vorbim de procedura de divorț pe cale notarială, atunci cererea de desfacere a căsătoriei prin acordul soților poate fi depusă la oricare notar în baza acordului și în prezența ambilor soți sau în prezența unuia dintre soți, dacă anterior notarului i-a fost comunicat acordul autentic al celuilalt soț de desfacere a căsătoriei şi de examinare a cererii în absența sa. La momentul depunerii cererii, notarul explică soților că se acordă un termen de 30 de zile pentru eventuala retragere a cererii de desfacere a căsătoriei. Termenul de 30 de zile stabilit de art.41 alin.(5) al Legii Nr.246/2018 privind procedura notarială se calculează conform regulilor generale de calculare a termenelor, va începe din ziua imediat următoare zilei de depunere a cererii de desfacere a căsătoriei şi va înceta în ultima zi. În cazul în care soții au copii minori născuți din

căsătorie, adoptați sau după caz, concepuți, *până la emiterea încheierii de desfacere a căsătoriei*, notarul urmează să întreprindă acțiuni suplimentare menite să asigure protecția drepturilor copiilor minori.

În temeiul art. 41 alin.(2) al Legii nr.246/2018 privind procedura notarială, desfacerea căsătoriei va avea finalitate cu condiția încheierii acordului autentic (contractului) al soților privind modul de participare la educația, întreținerea și stabilirea domiciliului copiilor minori după desfacerea căsătoriei. Contractul respectiv se autentifică până la emiterea încheierii de desfacere a căsătoriei. În cazul în care părțile au încheiat contractul privind modul de participare la educația, întreținerea și stabilirea domiciliului copiilor minori anterior depunerii cererii de desfacere a căsătoriei, acesta va fi depus la notar, după caz, împreună cu acordurile de modificare a lui.

Refuzul părinților pentru încheierea contractului privind modul de participare la educația, întreținerea și stabilirea domiciliului copiilor minori constituite temei pentru respingerea cererii de desfacere a căsătoriei conform art.42 alin.(2) lit. e) al Legii nr.246/2018 privind procedura notarială. În cazul partajului, încheierea contractului de partaj a averii devălmașe dobândite de soți nu este obligatorie, astfel în cazul în care soții nu pretind la partajarea bunurilor obținute în timpul căsătoriei, notarul poate emite încheierea de divorț.

La autentificarea contractului de stabilire a domiciliului copiilor minori, notarul va ține cont de acordul/înțelegerea părinților exprimat la notar. În cazul dezacordului părinților cu privire la stabilirea domiciliului copiilor minori, acesta se va oferi spre soluționare instanței de judecată. Potrivit art.63 alin.(1,1[1]) Codul Familiei (cu modificările introduse prin Legea Nr.112 din 09.07.2020, în vigoare din 14.08.2020), în cazul în care părinţii locuiesc separat, domiciliul copilului care nu a atins vârsta de 14 ani se determină prin acordul părinților. În cazul în care părinții locuiesc separat, copilul care a atins vârsta de 14 ani alege cu care dintre părinți vrea să locuiască. Dacă acesta refuză să aleagă cu care părinte vrea să locuiască, domiciliul copilului se stabilește prin acordul părinților. Contractul de plată a pensiei de întreținere pentru copiii minori urmează să corespundă prevederilor art.75-76 și art.92-96 a Codului Familiei.În conformitate cu art.95 Codul Familiei, cuantumul pensiei de întreţinere stabilite prin contract *se determină de către părţi* și nu poate fi mai mic decât cel stabilit la art.75 Codul Familiei (în mărime de 1/4 - pentru un copil, 1/3 - pentru 2 copii şi 1/2 - pentru 3 şi mai mulţi copii din salariul şi/sau din alte venituri ale părinților). La solicitarea părților contractul privind plata pensiei de întreținere poate fi învestit cu formulă executorie.

La expirarea termenului de 30 de zile, soţii se vor prezenta la notar pentru a-și menține cererea de divorţ sau pentru a o retrage, exprimând în acest sens consimțământul valabil. În baza cererii scrise, soții/ unul din soți pot solicita notarului prelungirea termenului pentru retragerea cererii de desfacere a căsătoriei pentru un termen de maxim 30 de zile. Dacă soții își exprimă consimțământul pentru desfacerea căsătoriei și sunt îndeplinite cumulativ condițiile legale pentru desfacerea căsătoriei prin acordul soților, notarul emite **încheierea de desfacere a căsătoriei**.

În termen de 3 zile de la data emiterii încheierii de desfacere a căsătoriei prin acordul soților, notarul transmite organului de stare civilă teritorial, pentru efectuarea înregistrării actului de stare civilă, împreună cu dovada achitării taxei de stat pentru înregistrarea actelor de stare civilă, două originale ale încheierii și originalul certificatului de căsătorie. Câte un original al încheierii se eliberează părților și un original al încheierii se reține de notar în arhiva sa. Căsătoria încetează din ziua înregistrării divorțului. Soții nu au dreptul să încheie o nouă căsătorie până la obținerea certificatului de divorț de la organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul acestora [14].

CONCLUZII

Dacă vom compara procedura de divorț pe cale administrativă și procedura de divorț pe cale notarială, putem vedea careva diferențe, dar care nu sunt esențiale cu privire la cazurile ce se înscriu într-o categorie sau alta. Astfel ambele proceduri implică posibilitatea soților de a depune cererea de divorț în cazul acordului comun al soților, și ambele în cazul în care au copii minori. Dar în cazul divorțului notarial, în calitate de temei de respingere a cererii de divorț, conform art. 41, alin (1), lit. e, al legii privind procedura notarială – este în cazul în care există copii minori sau concepuți și, la expirarea termenului prevăzut la art. 41 alin. (5), unul dintre soți nu se prezintă în fața notarului, nu-și exprimă consimțământul pentru desfacerea căsătoriei ***sau soții refuză de a încheia acordul referitor la plata pensiei de întreținere și la stabilirea domiciliului copiilor minori***, sau acordul încheiat contravine intereselor minorilor. Deci, dacă notarul în procesul de examinare a cererii de divorț se va pronunța în mod obligatoriu cu privire la stabilirea pensiei alimentare și a locului de trai a minorului, atunci în cazul divorțului pe cale administrativă aceste aspecte sunt ignorate. Astfel propunem modificarea prevederilor codului familiei, prin care s-ar atribui competența exclusivă a notarului în declararea divorțului în cazurile nelitigioase, iar organul de stare civilă să dețină competența înregistrării divorțului în registrul de stare civilă. Procedura notarială de divorț este acea procedură ce conferă părților în primul rând consultarea soților în modalitatea de stabilire a domiciliului copilului minor, stabilirea pensiei de întreținere, partajarea bunurilor soților, în al doilea rând procedura notarială de divorț este dominată de principiul confidențialității datelor și informațiilor despre soți care i-au devenit cunoscute notarului, dar și în al treilea rând prin procedura notarială de divorț se vor proteja interesele copiilor minori prin garantarea determinării domiciliului minorului și a plății pensiei de întreținere.

Astfel procedura de divorț întotdeauna a fost o procedură specială, destul de complicată, atât în aspect psihologic, cât și în aspect juridic, și în acest sens persoanele ce au competența de a declara divorțul ar trebui să dețină o pregătire temeinică în domeniul dreptului cât și să dețină competențe deosebite, inclusiv cele de mediere și conciliere.

REFERINȚE

1. RUSU M.I., *Procedura divorțului în dreptul românesc,* București: Editura Rosetti, 2003, ISBN 973-8378-28-1, p. 21.
2. РЯСЕНЦЕВА В.А., *Советское семейное право,* Москва Юридическая Литература 1982, p. 115.
3. BACACI A., DUMITRACHE V., HAGEANU C, *Dreptul familiei, Ediția a II-a,* București: Editura ALL Beck, 2001, p. 109, ISBN 973-655-077-X.
4. POP C., Unele aspecte privind divorțul în dreptul roman, din Studia Universitatis Universitatis Babes Bolyai, Jurisprudentia, nr. 2/2015, p. 85.
5. AMUZA I.T., *Căsătoria și divorțul în vechiul drept românesc,* București: Editura Sylvi, 2001, p. 91, ISBN 973-8258-28-8
6. MOLOMAN B. D., URECHE L-C., *Considerații privind divorțul prin acordul soților pe cale administrativă sau notarială*, În: Revista Transilvană de Științe Administrative, nr. 1(44)/2019, p. 52.
7. Codul Familiei al Republicii Moldovei, Publicat : 26-04-2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art. 210.
8. CEBOTARI V., *Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată,* Chișinău 2014, ISBN:9975-62-112-0.
9. КОСОВА О.Ю., *Семейное право,*Иркутск, 2016, p.2016, ISBN 978-5-93928-056-3
10. Семейный кодекс Украины от 10 января 2002 года № 2947-III, *(с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024 г.), disponibil pe https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.*
11. AVRAM M., *Dreptul civil. Familia, Ediția a 2-a, revăzută și adăugită,* Editura Hamangiu 2016, p. 109, ISBN/ISSN: 978-606-27-0609-8.
12. Frențiu G.C., *Divorțul și procedura divorțului în teorie și practică judiciară,* București: Editura Universul Juridic, 2023, p. 60, ISBN 978-606-39-1035-7.
13. Legea nr.246/2018 privind procedura notarială, Publicat : 01-02-2019 în Monitorul Oficial Nr. 30-37 art. 89.
14. CEBOTARI V., *Divorțul prin prisma noilor modificări ale codului familiei,* din Realități și perspective ale învățământului juridic național, Vol. 1, 2019, Conferința Relități și perspective ae învățământului juridic național, Chișinău, Moldova, 1-2 octombrie 2019.

ASPECTE DE EVOLUȚIE ȘI APLICABILITATE A INSTITUȚIEI CONTRACTULUI MATRIMONIAL

EVOLUTION ASPECTS AND APPLICABILITY OF MATRIMONIAL AGREEMENT INSTITUTION

CZU: 347.626.1:347.627.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.59**

Valentina CEBOTARI,
ORCID: 0000-0002-0025-214
e-mail: cebotarivalentina63@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Family relations, as most important values of a nation, were and still remain governed by moral rules of the society, as well as by legal rules. Any legislation change concerning family life is gradually accepted by the subjects of family relation, sometimes in a shorter period of time, sometimes over a longer period of time. Introducing in 2001 in Family Code of the Republic of Moldova the possibility to conclude matrimonial agreement, whereby spouses can govern the power over goods obtained during marriage and in case of divorce, is an innovation over 20 years, that society accept hardly. This article, by brief history, prove benefits that can be obtained by spouses, concluding this matrimonial agreement.*

Keywords: *assets, marriage contract, divorce, husbands,*
Cuvinte-cheie **:** *bunuri, contract matrimonial, divorț, soți.*

INTRODUCERE

După I. Kant valorile sunt datoria de a proceda într-un anumit fel, ales benevol de personalitate, aceasta fiind o opinie obiectivă absolută. Un alt savant G. Rikkert definește valoarea ca fiind o importantă obiectivă și subiectivă și care se află în afara subiectului și obiectului, dar îl influențează și, puterea influenței asupra subiectului se reflectă în apreciere[1, p .91].

Z. Freid subliniază că valorile sunt proiecția orientată în lumea exterioară a psihologiei.Iar mai mulți dintre savanți sub noțiunea de valori înțeleg tot ceea ce contribuie la binele obștesc. Aici se au în vedere valori de diferit interes cum ar fi: lucruri, evenimente, calități, idei, motive necesare oamenilor pentru satisfacerea nevoilor materiale și spirituale legate de dezvoltarea normală și legitimă a societății[2,p.335].

Vorbind despre valori este cel mai potrivit de a le descrie conținutul prin prisma capacității de a satisface necesitățile individului. Cu toate că această latură nu este absolut unică , deoarece mai există și alte valori cum este altruismul, prioritatea binelui comun față de cel privat. Acestea din urmă nu satisfac interese private dar unii oameni se conduc de ele.

Se mai spune că valoare este ceea ce provoacă în sine gândirea pozitivă, binele, bunăstarea, folosul, importanța, închipuirea despre datorie.

Având o natură ideală valorile nu depind de necesitățile omului, nu sunt importante pentru a atinge careva scopuri, dar sunt necesare pentru existența societății în general și a omului în particular.

Valorile nu sunt subiective, ele sunt obiective, foarte necesare și servesc drept temei pentru normele legislative.

Valorile unui popor au fost și rămân importante pentru identificarea acestuia, pentru continuitatea existenței și pentru fericirea fiecărui om. În acest context valorile familiale au o deosebită importanță, deoarece cuprind nu doar o ramură de drept ci întreaga populație. Familia este cea mai importantă valoare tradițională care asigură reproducerea neamului omenesc, educația copiilor, a generației noi, susținerea sănătății fizice a membrilor societății, îngrijirea bătrânilor, îmbogățirea spirituală pentru protecția psihologică și susținerea morală, cât și transmiterea valorilor către următoarele generații. Cea mai mare parte a valorilor familiale au un caracter personal, de încredere, de durată, fără echivalent, variate, în continuă dezvoltare, având un specific al apariției acestora și subiecți speciali.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Natura relațiilor familiale determină norme juridice dispozitive în legislație, care nu dictează comportamentul subiectului dar îi dă posibilitatea de a alege acel comportament, în limitele nu doar a legii ci și a moralei societății.

În mecanismele de reglementare a relațiilor de familie un rol specific îl au nu doar normele juridice ci și diferite acte juridice individuale, cum ar fi: hotărâri ale autorității tutelare privind instituirea tutelei sau privind ordinea de participare a părintelui care locuiește separat de copil la educația acestuia, acte notariale cum sunt contractul matrimonial, contractul privind plata pensiei de întreținere, încheierea privind divorțul prin consimțământul soților, determinarea domiciliului copilului minor după divorț, participarea părintelui care locuiește separat de copil la educația acestuia, partajarea bunurilor soților, înstrăinarea bunurilor ce aparțin minorilor, acceptarea și renunțarea la succesiune, etc.

Un instrument util pentru viața de familie este contractul matrimonial, asupra căruia tindem să ne oprim în acest articol pentru a sublinia necesitatea acestuia în lumea contemporană.

Rădăcinile apariţiei contractului matrimonial se trag încă din Grecia şi Roma Antică, unde bărbatul şi femeia, înainte de a forma o familie, încheiau o convenţie în care determinau o anumită formă de reglementare juridică a relațiilor matrimoniale, astfel, relațiile familiale și raporturile dintre viitorii soți cum ar fi obligațiile, îndatoririle, angajamentele, problemele de moștenire erau stabilite în contract.

Reglementarea juridică a relațiilor matrimoniale a apărut din cel puțin două motive. Pe de o parte se puteau rezolva mult mai uşor eventualele dispute apărute în cazul unei desfaceri a căsătoriei, iar pe de altă parte autorităţile statului absolutist, dintr-un spirit de echitate şi de grijă faţă de soţie şi copii, aveau tot interesul ca în cazul unui divorţ legea

să-şi spună cuvântul în problemele privind averea şi moştenirea. În condiţiile în care nu exista obligativitatea încheierii căsătoriei, raporturile fiind reglementate printr-un contract civil, este de presupus că părţile înseşi aveau propriul interes în încheierea unor astfel de contracte. Până la urmă acest tip de acte nu urmăreau decât să asigure întărirea menajului, asigurarea protecţiei copiilor din altă căsătorie şi prezervarea drepturilor femeii la decesul soţului [3, p.2].

Legea celor XII table este cea mai veche și importantă lege romană publicată în forum pentru ca poporul să aibă posibilitatea de a cunoaște normele juridice în vigoare. Astfel, în 451 i.e.n s-a format o comisie compusă din 10 persoane ce aveau sarcina să codifice obiceiurile juridice, în rezultatul codificării normele de drept cuprizând întreaga materie a dreptului public și privat fiind publicate pe 12 table de bronz. În domeniul dreptului privat, legea cuprinde, în principal dispoziții, cu privire la regimul proprietății private, la organizarea familiei, la succesiuni[4 p.29].Ea conținea norme ce permiteau evitarea efectelor dure ale căsătoriei sub forma autorității soțului și avea la bază egalitatea soților și libertatea divorțului.

În România, lipsesc informații cu privire la familie și căsătorie în vechiul drept românesc, deoarce acest drept era mai mult unul nescris.

Legiuirile apărute în secolele XVI-XVII fac numeroase referiri la familie, majoritatea acestora însă fac trimitere la texte împrumutate din legislația bizantină. Una dintre ele este *Pravila lui Matei Basarab,* o culegere de legi tipărită în 1652 la Târgoviște. Întrucât tipărirea s-a făcut cu aprobarea autorităților bisericești competente, ea a devenit corpusul oficial de legi al Bisericii române de Răsărit, fiind aplicată în viața socială a vremii. Se distinge prin abordarea drepturilor și obligațiilor clerului de mir, ale călugărilor, problemelor referitoare la familie, căsătorie, judecată bisericească, a chestiunilor teologice, liturgice, obiceiurile de drept. Totodată ea face referire, atât la actul căsătoriei, cât şi la modalitatea în care era reglementat eventualul litigiu al bunurilor în cazul unui divorţ [5.p.62].

Îndatoririle soților sunt reglementate de asemenea în *Codul lui Calimach*, cod civil al Moldovei care în 1833, a devenit o necesitate și a fost publicat în limba română. Codul a apărut mai întâi în limba greacă din anumite considerente, cum ar fi : judecătorii și înalții dregători ai țării cunoșteau limba greacă, iar apoi faptul că în această limbă domnitorul putea să-l prezinte mai bine peste hotare. În ce privește familia, se fac referiri privitoare la logodnă, zestre, cununie, al înţelegerii dintre cele două familii cu privire la căsătorie și daruri.

Codul lui Calimach mai face referiri şi la recăsătoria soţilor divorţaţi din vina unuia sau a ambilor soţi, într-o astfel de situaţie legea prevedea să se realizeze un nou contract, „o nouă consimţire din partea părinţilor, o nouă celebrare a căsătoriei însoţită de noi contracte de zestre şi contrazestre” [5.p.63].

Aceleași idei de reglementare a raporturilor de logodnă și căsătorie le găsim și în *Codul Caragea* apărut în Ţara Românească la începutul secolului al XIX-lea, urmat de Codul Civil român din 1864. Cel din urmă stabilea ca regim matrimonial legal regimul

separației de bunuri, (situație întâlnită la vremea respectivă în Italia și în alte țări europene). Acest regim matrimonial se aplica ori de câte ori soții nu-și alegeau un altul prin contract de căsătorie [6.p.4].

Istoria dezvoltării oricărei societăți își pune amprenta și pe legislație. Este exemplul României care din 1954 și până în 2011 nu a mai avut o reglementare a contractului matrimonial, deoarece Codul familiei stabilise un singur regim matrimonial obligatoriu pentru toate familiile, regimul comunității de bunuri a soților. La intrarea în vigoare a noului Cod civil în 2011 s-a revenit la posibilitatea reglementării raporturilor dintre soți prin încheierea convenției matrimoniale.

Aruncând o privire asupra legislației din Franța constatăm că până în sec. XVI existau doar regimuri legale: de comunitate şi dotal. La începutul secolului al XVII-lea în societate apare tendinţa de a se considera că regimurile legale nu sunt imperative sau prohibitive, ci se poate deroga de la ele prin convenţii particulare.

O deosebită importanță acordată organizării familiei a fost Codul lui Napoleon din 1804, care a instituit regimul comunității matrimoniale ca şi regim legal în întreaga Franţă, permiţând totuşi soţilor să adopte un alt regim matrimonial sau să modifice regimul legal prin diverse acorduri speciale. Codul Civil francez, este mai mult decât un conglomerat de norme care reglementează buna desfăşurare a vieții sociale din Franța, fiind considerat o culegere de acte normative care a servit drept inspirație legiuitorilor din diverse colțuri ale lumii, aceştia preluând o mare parte din instituții de drept cuprinse în acel cod în legislația propriilor state.

În Republica Moldova**,** după cum am menționat anterior, contractul matrimonial a apărut la începutul sec. XXI legiuitorul moldav împrumutând normele statelor străine privind contractul matrimonial. Implimentarea acestui contract în viața socială este disproprționat în raport cu numărul divorțurilor și a litigiilor privind partajarea de către soți a bunurilor comune.

În condițiile migrației populației Republicii Moldova și a integrării europene încheierea unui contract matrimonial, bazat pe tradițiile naționale și a legislației în vigoare poate fi o garanție a respectării drepturilor și îndeplinirii obligațiilor dintre soți. Iar dacă suntem în prezența unei căsătorii cu un cetățean străin sau apatrid legea permite soților să aleagă legea statului unde își are domiciliul unul dintre ei. Este de menționat că în străinătate semnarea unui contract matrimonial este o normă la încheierea căsătoriei, spre deosebire de Republica Moldova unde oamenii încă sunt sceptici în privinţa contractului matrimonial. Ţinând cont că anual se înregistrează în jurul la 20 mii de căsătorii și 50 la sută din ele se destramă destul de repede, numărul de contracte matrimoniale încheiate este de circa cinci la sută din numărul căsătoriilor înregistrate. Lipsa de răspundere față de problemele care pot apărea în familie și pe care o manifestă soții la început de cale, deseori este foarte grea și costisitoare la desfacerea căsătoriei.

CONCLUZII

Cele menționate se finisează cu **concluzia** potrivit căreia existența unui contract matrimonial, nu numai că ar fi dăunătoare căsătoriei , ci din contra, ar putea scuti foștii soți de litigii îndelungate și costisitoare material și moral și ar duce la menținerea unei relații civilizate în folosul copiilor rezultați din căsătoriile desfăcute.Practica notarială din țară le permite soților sau viitorilor soți să obțină informația necesară privind modul de încheiere, modificare şi reziliere, precum şi temeiurile de încetare şi declarare a nulităţii contractului matrimonial. Ei au o multitudine de opțiuni, cum ar fi: modificarea regimului legal al proprietăţii comune, stabilirea că toate bunurile dobândite de fiecare dintre soţi în timpul căsătoriei sunt proprietate personală a soţului care le-a dobândit, soții sunt în drept să determine drepturile şi obligaţiile privind întreţinerea reciprocă şi modul de participare a fiecăruia la veniturile obţinute de fiecare dintre ei şi la cheltuielile comune, indicarea bunurilor ce vor fi transmise fiecăruia dintre soţi în caz de partaj , inclusiv sancţiuni patrimoniale pentru soţul vinovat de desfacerea căsătoriei. Totodată, există și limite la încheierea contractului matrimonial cum ar fi: clauze ce ar afecta dreptul lor de adresare în instanţa judecătorească pentru aranjarea relaţiilor personale dintre ei, inclusiv a drepturilor şi obligaţiilor dintre ei şi copiii lor și altele.

REFERINȚE

1. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. Москва: Республика, 1998
2. Bainham A. Family Law in a Pluralistic Society // Journal of Law and Society. 1995. № 23
3. Ghiță E. Aspecte juridice privind relaţiile matrimoniale în oraşul Arad în secolul al XVIII-lea. MPRA Paper 27610, University Library of Munich, Germany, p.2.
4. Тархов В.А. Римское частное право. Издание второе, исправленное и дополненное.-Черкеск. ПУЛ.1996. стр.29.
5. Brie M. Familie și societate în Nord-Vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX-începutul secolului XX), România, Universitatea din Oradea, 2008.pag.62
6. Crăciunescu C. M. Regimuri Matrimoniale. Bucureşti: All Beck, 2000, p.4.

ANULAREA ACTELOR JURIDICE ÎN PROCEDURA INSOLVABILITĂȚII

CANCELLATION OF LEGAL DEEDS IN INSOLVENCY PROCEEDINGS

CZU: 347.427:347.447.93 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.60**

Rodica CHIRTOACĂ,
ORCID: 0009-000-8141-6507
e- mail: roddica@mail.ru
e-mail: rchirtoaca@inbox.ru
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *After the initiation of the insolvency procedure, the authorized administrator is entitled to undertake, in the interest of creditors, a series of measures aimed at restoring the debtor's assets by reclaiming the assets that were alienated to the detriment of creditors.*

These measures can be categorized into two types: measures aimed at restoring the debtor's assets, which were diminished by fraudulent acts, and measures for managing the debtor's portfolio of contracts.

The annulment of legal acts in the insolvency procedure is of interest to the creditors of the debtor, as they find themselves unable to satisfy their claims.

This work aims to provide a general analysis of situations in which the debtor's acts may fall under the provisions of Articles 104-105 of Law no. 149/2012. Additionally, it focuses on the conditions under which legal action can be brought before the insolvency court.

In this study, research methods such as comparative analysis, deductive reasoning, and inductive reasoning were employed to ensure the achievement of the objectives formulated regarding the institution under investigation.

The main research tools used in this scientific endeavor included scientific publications in the field of bankruptcy, normative acts, and judicial practice.

Keywords: *acts, creditor, fraudulenly, interest, ,suspect.*

INTRODUCERE

Intentarea procedurii insolvabilității față de debitorul insolvabil poate oferi prilejul constatării faptului că starea de insolvență a persoanei juridice nu se datorează riscului normal al afacerilor , ci și unor manopere frauduloase ale debitorului , care anticipând starea de insolvabilitate a avut „*grija*” de a înstrăina active importante din patrimoniul său, eludând astfel dreptul creditorilor , prin sustragerea de la executarea silită a unor bunuri. În vederea reîntregirii dreptului creditorilor și pentru realizarea creanțelor acestora , Legea insolvabilității nr.149 din 29.06.2012 reglementează dreptul administratorului/lichidatorului de a promova acțiuni în anulare sau constatarea nulității unor acte încheiate înaintea deschiderii procedurii insolvabilității.

Unele acte juridice au putut fi încheiate și executate de debitor sub presiunea dificultăților financiare, pentru evitarea ajungerii la încetarea plăților , dar cu păgubirea creditorilor. Datorită suspiciunii care grevează aceste acte juridice , perioada în care ele se încheie și care precedă începerea procedurii este cunoscută în doctrină sub denumirea de *perioadă suspectă* [1. p.97] . Această perioadă suspectă este diferită ca întindere, în funcție de natura actelor juridice ,și se raportează la data cererii introductive sau data începerii procedurii. Orice act juridic pe care debitorul l-a încheiat în paguba creditorilor în cei 2 ani precedenți înaintării cererii introductive, (perioada suspectă) poate fi anulat de către instanța de insolvabilitate la cererea administratorului /lichidatorului sau oricare creditor care are un interes legitim.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. ACTELE SUPUSE ANULĂRII.

Art. 104 -105 din Legea insolvabilității nr.149 din 29.06.2012 [2] prevede în mod expres actele juridice care pot fi anulate de către instanța de insolvabilitate;

- Orice act juridic încheiat de către debitor în ultimii 2 ani precedenți înaintării cererii introductive cu intenția de a împiedica , a întârzia sau complica posibilitatea de stingere a creanțelor creditorilor, care a afectat drepturile creditorilor. În acest caz se cere dovedită complicitatea contractantului la frauda concepută de comerciantul debitor în dauna creditorilor săi. Dovada complicității acestuia la fraudă este în sarcina celui care promovează acțiunea în anulare. Complicitatea cocontractantului la frauda-rea creditorilor îmbracă de cele mai multe ori forma unei înțelegeri frauduloase, între părțile contractante existând un ,, concert fraudulos".

- Transferurile de bunuri sau asumarea de obligații cu titlu gratuit din partea debitorului, făcute în ultimii 2 ani precedenți înaintării cererii introductive, cu excepția asumării unor obligații morale sau a actelor pentru binele public (sponsorizare) în care generozitatea donatorului este proporțională patrimoniului său. Orice act de transfer cu titlu gratuit efectuat de un comerciant în stare de faliment sau care are reprezentarea iminenței unei asemenea stări este în mod evident în frauda creditorilor micșorând gajul general asupra averii debitorului. Cad sub incidența nulității actele cu titlu gratuit donațiile, inclusiv cele deghizate, darurile manuale, remiterile de datori, renunțările la un drept fără contraprestație.

- Transferurile de bunuri sau asumarea de obligații de către debitor , făcute în ultimii 2 ani precedenți înaintării cererii introductive, în care prestația debitorului este vădit mai mare decât cea primită. Prin operațiunile comerciale se înțeleg orice acte juridice oneroase prin care părțile transmit între ele proprietatea sau un alt dezmembrământ al dreptului de proprietate în schimbul unei contraprestații, care în mod vădit depășește valoarea lor reală.

- Transferurile de bunuri de la debitor către un creditor , efectuate în ultimele 6 luni precedente înaintării cererii introductive, care au avut ca efect creșterea sumei

pe care creditorul ar urma să o primească în cazul lichidării debitorului. Pentru ca actul să fie anulabil este necesar ca el să fi fost efectuat în cele 120 de zile anterioare deschiderii procedurii falimentului, actul de transfer de proprietate să se facă direct către un creditor sau în folosul acestuia, și între valoarea bunului transmis și suma pe care creditorul ar fi obținut-o de la masa credală să existe o diferență semnificativă.

- Transferurile de bunuri de la debitor către un creditor , efectuate în ultimele 6 luni precedente înaintării cererii introductive , la care creditorul nu avea dreptul sau care s-au făcut pentru stingerea unei datorii care nu ajunseră la scadență. Plata este actul juridic prin care debitorul care face plata transmite creditorului o sumă de bani cu intenția de a stinge o obligație. Este anulabilă plata anticipată a datoriilor efectuate în cele 120 de zile anterioare deschiderii procedurii, dacă scadența lor fusese stabilită pentru o dată ulterioară deschiderii procedurii. Un asemenea act este evident detrimentul creditorilor care dețin o creanță certă, lichidă și exigibilă la o dată anterioară.

- Acordarea gratuită a unui gaj sau unei ipoteci , a oricărei alte garanții pentru o creanță care era neasigurată în ultimele 6 luni precedente înaintării cererii introductive sau pentru o creanță a unui acționar sau asociat al debitorului în perioada indicată la art. 105 al Legii insolvabilității. Este anulabil actul de constituire a unei garanții reale, în cele 120 de zile anterioare deschiderii procedurii, pentru o creanță care era chirografară, deoarece prin constituirea unor garanții reale, o creanță chirografară devine o creanță privilegiată în ordinea de distribuire prevăzută de Legea insolvabilității. Orice acte încheiate și garanții acordate de către debitor după înaintarea cererii introductive;

Spre deosebire de actele de transferuri patrimoniale enumerate la art. 104 din Legea nr.149/2014 , sunt supuse anulării acele acte juridice încheiate cu persoanele afiliate dacă acestea sunt în dauna intereselor creditorilor , dacă ele au fost încheiate cu un asociat în comandită sau cu un asociat care deține cel puțin 20% din capitalul social al debitorului , atunci când debitorul este societate în comandită sau societate în nume colectiv. Se prezumă că un asemenea asociat semnificativ poate prin ponderea care o deține în capitalul social sau în ce privește drepturile de vot, să influențeze în mod decisiv întocmirea unor acte de transfer patrimonial în dauna creditorilor și evident în avantajul său.

- Cu un asociat (acționar) care deține cel puțin 20% din capitalul social al debitorului , atunci când debitorul este societate pe acțiuni sau societate cu răspundere limitată. Sunt de asemenea acte în frauda creditorilor acte de transfer patrimonial încheiat de un debitor , societate pe acțiuni, în anul premergător deschiderii procedurii insolvabilității, falimentului, cu unul dintre acționarii săi care dețin cel puțin 20% din acțiuni ori din dreptul de vot în adunarea generală, fiindcă poziția societară a acționarului poate determina încheierea unor acte care să fie în paguba creditorilor societății.

- Cu o persoană care se încadrează în prevederile art. 247 alin (1) al Legii insolvabilității. Directorii, administratorii sunt persoane cu funcții de răspundere, prin

poziția lor și atribuțiile pe care le au ei pot încheia în numele persoanei juridice pe care o reprezintă acte de transfer patrimonial. Asemenea acte încheiate în anul precedent inițierii procedurii insolvabilității, pot cauza pagube creditorilor, astfel că în această situație ele pot fi anulate, fiind întocmite cu intenția evident de fraudare.

- Cu un coproprietar – asupra unui bun comun indivizibil. Pot fi anulate actele juridice încheiate în anul premergător deschiderii procedurii insolvabilității cu un coproprietar asupra unui bun comun , ca spre exemplu actul de vânzare – cumpărare a cotei indivize sau de transmitere a unor dezmembrăminte ale dreptului de proprietate aparținând debitorului , iar prin acesta a despăgubit creditorii. În sensul că prestațiile obținute din aceste acte sunt în dezavantajul societății debitoare.

- Cu administratorul sau lichidatorul; cu soțul , rudele și afinii de gradul întâi și doi ai persoanei fizice care cade sub incidența lit. a)-e), cu soțul acestor rude și afini; cu persoana juridică în care persoana fizică care cade sub incidența lit. a) -e) și/sau persoanele afiliate acesteia fie dețin mai mult de 20% din capitalul social sau din drepturile de vot , fie sunt membri ai organului de conducere.

2. CONDIȚII DE ADMISIBILITATE.

Pentru intentarea oricărei acțiuni , și pentru introducerea acțiunii în anularea actelor juridice în procedura insolvabilității este necesar a fi întrunite câteva condiții elementare: afirmarea unui drept, calitatea procesuală, capacitatea procesuală și interes. Dat fiind faptul că primele trei condiții nu suscită prea multe discuții , în acest articol va fi tratată condiția privind interesul. Reieșind din contextul art. 104, 105 al Legii insolvabilității nr.149 din 29.06.12 persoana împuternicită de a depune acțiunea privind anularea actelor juridice este administratorul /lichidatorul sau oricare creditor care are un interes legitim. Prin urmare constatăm că interesul, este un element necesar pentru introducerea unei acțiuni în justiție . Interesul în doctrină a fost definit ca fiind folosul practic urmărit de cel ce a pus în mișcare acțiunea civilă [3. p.284]. S-a mai stabilit că interesul trebuie să fie născut și actual, legitim, personal și direct. În privința acțiunilor în anulare a actelor juridice debitorului insolvabil s-ar putea pune problema existenței unui asemenea element având în vedere faptul că administratorul/lichidatorul nu este cel care a suferit în mod direct un prejudiciu și nici nu a fost parte la un raport de drept material. De asemenea , s-ar putea pune o altă problemă, și anume dacă administratorul nu acționează în propriul interes , atunci în interesul cui dânsul acționează?. În contextul art. 4 al Legii insolvabilității nr.149 din 29.06.12 participanții la procesul de insolvabilitate sunt administratorul provizoriu, administratorul insolvabilității, lichidatorul, creditorii, adunarea creditorilor, comitetul creditorilor, debitorul sau, după caz, reprezentantul debitorului, alte organe și persoane stabilite în prezenta lege [2]. Aceste organe și persoane nominalizate , trebuie să asigure efectuarea rapidă a actelor și a operațiunilor prevăzute în prezenta lege, realizarea în condițiile legii a drepturilor și a obligațiilor celorlalți participanți la aceste acte și operațiuni. Din relatările date putem deduce că administratorul/lichidatorul insolvabilității ar acționa în intere-

sele debitorului și al creditorilor. Însă acest lucru ar fi absurd având în vedere faptul că administratorul/lichidatorul , prin acțiunile prevăzute de art. 104 – 105 din Legea insolvabilității , urmărește să anuleze prin depunerea acțiunii în instanța de insolvabilitate , actele juridice care au fost încheiate în defavoarea creditorilor, or este clară contrarietatea de interes a acestor părți, iar acesta din urmă, nu ar putea să le reprezinte pe amândouă. În doctrină s-a susținut că administratorul/lichidatorul acționează de fapt în numele debitorului realizând astfel indirect interesele creditorilor [4. p.10]. Consider că acest lucru este imposibil , dat fiind faptul că administratorul/lichidatorul urmărește scopul anulării actelor juridice încheiate de acesta. Contradictorialitatea dintre scopul urmărit la încheierea actelor de către debitor și natura juridică a acțiunii depusă de administrator rezultă imposibilitatea existenței interesului comun al acestor părți sau al reprezentării debitorului de către administrator/lichidatorul insolvenței. Potrivit Legii insolvabilității nr.149 din 29.06.2012 administratorul /lichidatorul insolvabilității este desemnat de către instanța de insolvabilitate să conducă activitatea debitorului în cadrul procedurii reorganizării, falimentului și al procedurii simplificate a falimentului și să exercite atribuțiile stabilite de lege sau de instanța de judecată [2]. Iar la art. 66 alin $(1)^2$ învederează că una dintre atribuțiile principale ale administratorului/lichidatorului este inițierea proceselor judiciare privind urmărirea datoriilor , încasarea prejudiciului și anularea actelor juridice în temeiul prezentei legi și al altor acte legislative. Astfel , din aceste prevederi rezultă că administratorul /lichidatorul nu va fi cel care va reprezenta interesele debitorului , ci administrator cu statut special care acționează în strică conformitate cu legea.

O altă ipoteză , întâlnită în practică , este aceea că administratorul/lichidatorul susține interesele creditorilor. Ipoteza în cauză este susținută prin prisma faptului că actele ce se urmăresc a fi anulate sunt actele încheiate în detrimentul intereselor creditorilor. Întru cât prin depunerea acțiunii se urmărește anularea acestor acte am putea susține că se protejează interesele creditorilor. În rezultatul analizei doctrinei și jurisprudenței consider că această ipoteză nu poate fi acceptată deoarece administratorul /lichidatorul prin intentarea acestei acțiuni în anulare urmărește să readucă în patrimoniul debitorului bunul înstrăinat de către debitorul insolvabil în mod fraudulos , pentru a forma masa debitoare care duce la stingerea creanțelor creditorilor validați. Altfel spus administratorul acționează , conform unei opinii în doctrină [5. p.65] ca „mandatar al justiției”.

3. TERMENELE PENTRU INTRODUCEREA ACȚIUNII ÎN ANULAREA ACTELOR JURIDICE ÎN CADRUL PROCEDURII INSOLVABILITĂȚII.

Din analiza textului Legii insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012 pentru a fi admisibilă , acțiunea urmează a fi introdusă în termenul prevăzut de art. 104-105 al prezentei legi [2].În conformitate cu art. 104- 105 al Legii nominalizate , acțiunile prevăzute în aceste dispoziții urmează a fi depuse în termen de 6 luni de la data în care a aflat sau trebuia să afle despre temeiul anulabilității, dar nu mai târziu de 12 luni de la inten-

tarea procedurii de insolvabilitate. După cum rezultă , în cadrul procedurii de anulare a tranzacțiilor sunt prevăzute două termene de depunere a acțiunii în anularea actelor juridice.

Dat fiind faptul că acest mecanism nu a fost supus cercetării științifice în Republica Moldova , ne vom axa doar pe interpretările deduse din jurisprudența națională. Astfel, termenul 6 luni este un termen de recomandare, iar termenul 12 luni este un termen de decădere. Într-o altă opinie putem menționa că termenul de 6 luni este un termen de prescripţie extinctiv. Practica judiciară susţine însă că termenul de 6 luni , este un termen de prescripţie extinctiv, iar termenul de 12 luni este unul de decădere. Se mai afirmă faptul că acţiunii în anulare îi sunt specifici acești termeni şi prin urmare nu va putea fi intentată în termenul general de prescripţie de 3 ani. Acţiunile prevăzute de art. 104 şi 105 din Legea nr. 149/2012 vor putea fi depuse strict în termenele prevăzute de această lege şi prin urmare consider că în cazul în care s-ar dori inițierea unei acţiuni pentru anularea actelor debitorului în termenul general de prescripţie aceasta va putea fi făcută conform prevederilor de drept comun. În practica judiciară s-a susţinut faptul că scopul pentru care au fost instituiți acești termeni este acela de a asigura securitatea circuitului civil, precum şi pentru a împiedica tergiversarea procedurii insolvenței. Având în vedere scopul legiuitorului, aşa cum este interpretat de către doctrină şi de către practicieni, consider că termenul de 6 luni este natura unui termen de prescripţie extinctivă, iar termenul de 12 luni este un termen de decădere. Prevederile art. 104 alin. (2) din Legea nr. 149/2012 sunt foarte clare cu privire la perioada de timp în care administratorul sau lichidatorul poate intenta acţiunea. Cu toate acestea, nu acelaşi lucru se poate spune despre dispoziţiile art. 104 alin (4) și art. 105 alin. (5). Astfel, alin. (5) al art. 105 prevede: „ în cazul în care administratorul /lichidatorul nu-și dă acordul în termenul indicat de creditor , pentru înaintarea acțiunii în anulare conform prezentului articol , creditorul poate cere instanței de insolvabilitate autorizarea înaintării acțiunii în anulare, cu trecerea cheltuielilor de judecată în contul cheltuielilor procesului de insolvabilitate” [2]. Reieșind din contextual acestor dispoziţii, îi este recunoscut creditorului posibilitatea de a introduce această acţiune, însă nu se prevede termenul limită până la care acesta poate acţiona.

Dacă supunem interpretării aceste norme de drept , termenul menţionat la art. 104-105 se aplică pentru ipoteza introducerii acţiunii de către administratorul / lichidator, nu şi de către creditor, acesta putând depune acţiunea şi după expirarea termenelor de 6 luni , respectiv 12 luni. Dar totuși consider că dispoziţiile privind termenii de la art. 104-105 sunt aplicabili şi creditorilor, deoarece sintagma „oricare creditor care are un interes legitim„ relevă intenţia legiuitorului de a da posibilitatea creditorilor să iniţieze aceeaşi acţiune, pe care administratorul /lichidatorul ar fi fost îndreptăţit să o introducă şi, deci în aceleaşi condiţii. În doctrina insolvenței Române [5. p. 59] se susține ipoteza că în cazul în care administratorul judiciar nu introduce acțiunea în anulare, comitetul creditorilor o va putea face în termenul general de prescripție extinctivă de 3 ani. Comparativ cu Legislația insolvabilității Republicii Moldova consider că acest lucru nu este posibil deoarece după cum rezultă din cele relatate mai sus această acțiune în nulitate

are un caracter special prevăzută de Legea nr.149/2012 căreia i se vor aplica termenii speciali . În rezultatul cercetății acestui subiect, rezultă că acțiunea în anulare a unor acte juridice ale debitorului insolvabil ,prezintă următoarele trăsături; acțiunea este una facultativă pentru administrator sau lichidator; acțiunea poate fi introdusă în termen de 12 luni de la intentarea procedurii de insolvabilitate, ; acțiunea poate fi depusă și de creditori cu autorizarea instanței de insolvabilitate, dacă administratorul sau lichidatorul nu o v-a depune în instanță.; actul juridic contestat să fie încheiat în ultimii 2 ani precedenți înaintării cererii introductive; actul juridic contestat a fost păgubitor pentru creditori.

CONCLUZII

Conform celor expuse anterior , în concepția cercetătorului , textele art. 104-105 al Legii nr.149/2012 alcătuiesc un ansamblu funcțional , coerent, al cărui menire este de a oferi administratorului/lichidatorului, creditorilor ,instrumentul juridic pentru creșterea averii debitoare a debitorului insolvabil , astfel încât , în raport cu principiile și normele de conduită corecte ale activității comerciale , să se obțină o majorare a valorii averii debitorului, în vederea maximei satisfacerii a creanțelor. Anume această operațiune este limitată la actele anulabile din perioada suspectă și totodată este posibilă înaintarea acțiunii numai în perioada de după intentarea procedurii de insolvabilitate. Acțiunea în anulare, care instituie de fapt o anulare sine lege, reprezintă o măsură protecționistă în ciuda tratamentului dur care-l instituie.

REFERINȚE

1. Cărpenaru Stanciu D ,, Procedura reorganizării și lichidării judiciare,, București, 1996. p.224. ISBN 973-97210-0-1.
2. Legea insolvabilității nr. 149/2012 publicat 14.09.2012 în Monitorul Oficial nr.193-197, art.nr.663.
3. 3. Țăndăreanu Nicoleta ,, Procedura reorganizării judiciare,, București ,2000. p. 284.ISBN 973-655-032-X.
4. Pașca Viorel ,, Falimentul fraudulos, răspundere și sancțiuni,, București , 2005.p.270, ISBN 973-588-979-X.
5. Turcu Ion ,, Tratat teoretic și practic de drept comercial,, Vol.II, București, 2008.p.709, ISBN 978-973-115-542-7.
6. 6. Vonica Romul P ,, Drept comercial, reorganizarea judiciară și falimentul,, București, 2001. p.304, ISBN 973-8128-10-2.
7. Schiau Ioan ,, Regimul juridic al insolvenței comciale,, București 2001.p.549. ISBN 973-665-064-8.
8. Uniunea Națională a Practicienilor în insolvență din România, Procedura insolvenței, Culegere de practică judiciară,, .București 2011, p.619, ISBN 978-973-115-840-2.
9. Cod Civil al Republicii Moldova republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019.

PROBLEMATIZAREA CONCEPTULUI ȘI CARACTERELOR JURIDICE ALE CONTRACTULUI DE FRANCIZĂ COMERCIAL

PROBLEMATIZATION OF THE CONCEPT AND LEGAL CHARACTERISTICS OF THE COMMERCIAL FRANCHISE CONTRACT

CZU: 347.440.14:347.447.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.61**

Alexandru CUZNEȚOV,
ORCID: 0000-0002-2738-5620
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The franchise contract is a legal instrument that operates in the area of distribution of goods and services. Franchising is a modern technique, of a contractual nature, through which products and services are sold, based on collaboration between entrepreneurs. The manufacturer of a product or the provider of a successful service grants an entrepreneur the right to manufacture products or provide services, using the brand, technology and processes belonging to the manufacturer, respectively the provider. Although the franchise has been known to other legal systems for almost two centuries, its legalization and codification in the Republic of Moldova was conditioned by the needs of the regulation of legal-civil relations based on the rules of the market economy. From here arise many questions and uncertainties that through this scientific research we try to minimize.*

Keywords: *franchise contract, commerciality, concept, content, form of the contract.*
Cuvinte-cheie*: contract de franciză, comercialitate, concept, cuprins, forma contractului.*

INTRODUCERE

Actualitatea abordării contractului de franciză comercial se datorează faptului că relațiile economice moderne devin din ce în ce mai complicate și implică, în același timp, dezvoltarea intensivă a fluctuației dreptului afacerilor, predeterminând necesitatea cercetării științifice a aspectelor ce țin de conceptualizarea acestui contract, de diferențierea acestuia de alte raporturi juridice asemănătoare, de aplicarea corectă a caracterelor juridice specifice ale contractului de franciză comercial.

Studierea contractului de franciză comercial este relevantă și din punctul de vedere al problemelor practice, ce apar la încheierea și aplicarea acestui contract.

Conceput ca o metodă de a realiza afaceri (producere sau comercializare într-un anumit teritoriu de mărfuri sau servicii lansate anterior cu succes în alte zone), franciza are ca obiect *acordarea unei concesiuni* prin care beneficiarul primește de la francizor dreptul de a se angaja în producerea, ofertarea, vânzarea sau distribuirea unor bunuri sau servicii conform unui anumit plan general de marketing elaborat de francizor.

Franciza reprezintă o tehnică modernă, de natura contractuală, prin care se realizează comercializarea produselor și serviciilor, bazată pe colaborarea dintre antreprenori.

Acest sistem de comercializare a produselor și serviciilor a apărut și a fost consacrat în SUA, ca o reacție împotriva legislației antitrust, care, în scopul de a contracara tendința de concentrare a capitalurilor, interzicea desfacerea mărfurilor de către producători, aceasta urmând a fi realizată de către alte companii [1, p.287].

Prealabil, definim *contractul de franciză comercial* ca fiind *contractul prin care o persoană, denumită francizor, acordă unei alte persoane, denumită beneficiar, dreptul de a exploata sau de a dezvolta o afacere, un produs, o tehnologie sau un serviciu, cu scop de a obține profit, relații exclusive ce apar doar numai între profesioniști (antreprenori).*

Din această definiție a contractului de franciza comercial reținem trei elemente:

a) contractul de franciza se încheie între francizor și beneficiar;
b) prin contractul de franciză francizorul acordă beneficiarului dreptul de a exploata sau de a dezvolta o afacere, un produs, o tehnologie sau un serviciu;
c) relațiile de franciză apar exclusiv numai între antreprenori.

MATERIALE ȘI METODE

Reținem că prin contractul de franciză francizorul conferă beneficiarului dreptul de a exploata marca produselor și/sau serviciilor, și/sau tehnologiilor și know-how-ul realizării produselor și serviciilor, precum și alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială, după caz.

Apoi, reținem că prin contractul de franciză beneficiarul se obligă să plătească francizorului o redevență, în schimbul dreptului dobândit.

În final, pe baza tuturor elementelor menționate, **contractul de franciză** îl definim ca ***acel contract prin care o parte, denumită francizor, transmite celeilalte părți, denumită beneficiar, dreptul de a exploata marca și/sau know-how-ul privind un produs sau un serviciu, precum și alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială, după caz, în schimbul unui preț, numit redevență, având la bază relații exclusive ce apar doar între antreprenori***.

Din definiția dată rezultă și ***caracterele juridice ale contractului de franciză***:

1) contractul de franciză este un *contract bilateral;* el dă naștere la obligații în sarcina francizorului și a beneficiarului;
2) contractul de franciză este un *contract cu titlu oneros;* fiecare dintre părțile contractante urmărește realizarea unui folos patrimonial, adică obținerea unui profit;
3) contractul de franciză este un *contract comutativ;* existența și întinderea drepturilor și obligațiilor părților sunt cunoscute de la data încheierii contractului;
4) contractul de franciză este un *contract consensual;* contractul se încheie prin simplul acord al părților. Pentru protejarea intereselor părților, contractul se încheie în formă scrisă;
5) contractul de franciză este un *contract cu executare succesivă;* dreptul dobândit de beneficiar se exercită pe întreaga durată a contractului, iar plata redevenței se face eșalonat, la termenele prevăzute în contract;

6) contractul de franciză este un *contract intuitu personae*; francizorul este în drept să selecționeze și să accepte ca beneficiar numai persoana care îndeplinește condițiile manageriale și financiare pentru exploatarea afacerii.

Contractul de franciză cuprinde clauzele obișnuite ale oricărui contract. Principalele clauze ale contractului sunt:

- obiectul contractului;
- drepturile și obligațiile părților;
- condițiile financiare;
- durata contractului;
- condițiile de modificare;
- condițiile de prelungire și reziliere a contractului.

Inclusiv ***clauzele*** contractului trebuie să definească, fără ambiguitate, obligațiile și răspunderile fiecărei părți, precum și orice clauze ale colaborării părților contractante.

Totodată, prin clauzele sale, contractul de franciză trebuie să reflecte interesele membrilor rețelei de franciză, protejând drepturile de proprietate industrială sau intelectuală ale francizorului, prin menținerea identității comune și a reputației rețelei de franciză.

Părțile contractului de franciză sunt francizorul și beneficiarul. Ele sunt antreprenori, persoane fizice sau juridice, care acționează în mod independent.

Francizorul este partea care conferă beneficiarului dreptul de a exploata și dezvolta o afacere, un produs, o tehnologie sau un serviciu prin transmiterea drepturilor de proprietate intelectuală și/sau industrială aferente.

Pentru a fi parte contractantă, francizorul trebuie să îndeplinească anumite condiții [2, p.26]:

a) francizorul trebuie să fie titularul drepturilor asupra unei mărci înregistrate sau know-how ori al altor drepturi privind un produs sau serviciu. Aceste drepturi trebuie să poată fi exercitate pe o durată cel puțin egală cu durata contractului de franciză.
b) francizorul trebuie să dețină și să exploateze o activitate de întreprinzător, pe o anumită perioadă, anterior lansării rețelei de franciză.

Beneficiarul este partea interesată să exploateze drepturile de proprietate intelectuală și/sau industrială privind produsul sau serviciul.

Beneficiarul este selecționat de francizor, el trebuie să adere la principiul omogenității rețelei de franciză, așa cum este definită de către francizor.

Dreptul care se transferă la încheierea contractului obligă beneficiarul la plata unei redevențe și îl autorizează să utilizeze marca produselor și/sau serviciilor și/sau tehnologiilor, know-how-ul și o altă experiență deosebită de franciză, precum și orice alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială, după caz, fiind susținut permanent de asistența comercială și/sau tehnică a francizorului, pe toată durata de valabilitate a contractului de franciză.

De aici, ***obiectul*** contractului de franciză îl constituie, pe de o parte, dreptul de a exploata marca, know-how-ul și alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială,

după caz, privind produsul sau serviciul, precum și asistența tehnică și/sau comercială, și, pe de altă parte, redevența.

Analizăm obiectul contractului de franciză pe caractere:

a) *Dreptul de a exploata marca și/sau know-how-ul și drepturile de proprietate intelectuală sau industrială privind produsul sau serviciul.* Acest drept se exercită în condițiile stabilite de lege pentru transmiterea lor.

Marca este un semn susceptibil de reprezentare grafică, care servește la deosebirea produselor sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele aparținând altor persoane.

Ca titular al mărcii înregistrate, francizorul este îndreptățit să confere beneficiarului dreptul de a exploata marca privind produsul sau serviciul care face obiectul contractului.

Marca francizorului reprezintă simbolul identității și renumelui rețelei de franciză și constituie garanția calității produsului sau serviciului furnizat de beneficiar consumatorului.

Know-how-ul (omolog pentru *know-how*, în dreptul francez, este *savoir-fair*) este ansamblul formulelor, definițiilor tehnice, documentelor, desenelor și modelelor, rețetelor, procedeelor și al altor elemente analoage, care servesc la fabricarea și comercializarea unui produs.

Deținând cunoștințele necesare pentru fabricarea unui produs, francizorul comunică beneficiarului aceste cunoștințe în condițiile stabilite în contractul de franciză.

Drepturile de proprietate intelectuală sau industrială sunt cele legate de realizarea și comercializarea produsului și a serviciilor. Asemenea drepturi pot fi *semnale de atragere a clientelei* (firma, emblema etc.).

Asistența tehnică și/sau comercială asigurată de francizor este elementul indispensabil exploatării eficiente de către beneficiar a dreptului asupra mărcii, know-how-ului și a celorlalte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială privind produsul sau serviciul în cauză.

Francizorul trebuie să asigure beneficiarului o pregătire inițială și apoi o asistență comercială, pe toată durata de valabilitate a contractului de franciză.

În contractul de franciză trebuie să se prevadă în concret modalitățile prin care francizorul transmite beneficiarului dreptul de a exploata marca, know-how-ul ori alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială privind produsul sau serviciul, precum și cele de realizare a asistenței tehnice și/sau comerciale.

Prerogativele conferite și modalitățile de concretizare a lor în contract sunt diferite, în funcție de obiectul francizei (de producție, de distribuție sau de servicii).

b) *Redevența* constă într-o sumă de bani datorată de beneficiar francizorului în schimbul dreptului de a exploata marca, know-how-ul și alte drepturi de proprietate intelectuală sau industrială privind produsul sau serviciul care face obiectul contractului, precum și pentru asistență.

În contract trebuie să se prevadă redevența inițială și redevențele periodice [3, p.587]:

- *redevența inițială* este o taxă pentru intrarea în rețeaua de franciză. Ea trebuie achitată la încheierea contractului;
- *redevențele periodice* reprezintă sumele de bani pe care trebuie să le achite beneficiarul la termenele stabilite în contract. Cuantumul lor se stabilește de către părți în procente în raport cu cifra de afaceri a beneficiarului ori într-o sumă fixă.

În anumite cazuri, în contract se stabilesc contribuțiile bănești ale beneficiarului pentru realizarea publicității produsului sau serviciului realizate de către francizor (redevențe din publicitate).

În cazul în care părțile convin ca beneficiarul să cumpere anumite produse de la francizor sau ca francizorul să presteze anumite servicii pentru beneficiar, în contract se vor preciza prețurile și tarifele produselor și serviciilor în cauză.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ca rezultat, obligațiile financiare ale beneficiarului vor fi precizate cu claritate și vor fi determinate astfel încât să furnizeze atingerea obiectivelor comune.

În contractul de franciză trebuie să se prevadă și ***durata contractului***. Termenul va fi fixat astfel încât să permită beneficiarului amortizarea investiției specifice francizei. Această cerință este justificată și este menită să protejeze interesele nu doar ale beneficiarului, ci și ale francizorului.

Pentru protejarea drepturilor francizorului, în contractul de franciză pot fi stipulate și *clauze de nonconcurență* și de *confidențialitate*.

Francizorul poate să impună o *clauză de nonconcurență* și de *confidențialitate* pentru a împiedica înstrăinarea know-how-ului transmis pe durata contractului de exclusivitate.

Prin *clauza de nonconcurență* beneficiarului i se interzice să desfășoare o activitate de întreprinzător similară celui care face obiectul contractului de franciză.

Prin *clauza de confidențialitate* este protejat know-how-ul împotriva divulgării lui către alte persoane. O atare clauză operează pe toată durata contractului și poate subzista, pe perioada stabilită, chiar după încetarea contractului de franciză.

În contractul de franciză poate fi stipulată și o *clauză de exclusivitate* în favoarea beneficiarului.

În acest caz, francizorul nu poate transmite, într-o anumită zonă geografică, altor persoane aceleași drepturi pe care le-a transmis beneficiarului. Pentru dreptul de exclusivitate, beneficiarul plătește o taxă.

De asemenea, în contractul de franciză trebuie prevăzute ***condițiile de modificare, prelungire și reziliere*** a contractului.

În cursul duratei sale, contractul poate fi modificat în cazurile și condițiile convenite de către părți.

Întrucât contractul se încheie pe durată determinată, părțile pot prevedea și condițiile în care contractul poate fi prelungit la expirarea termenului.

Părțile pot prevedea un drept de preemțiune al beneficiarului, dacă interesul menținerii sau dezvoltării rețelei de franciză impune acest lucru.

Prin contract, părțile pot prevedea condițiile în care va putea să opereze cesiunea drepturilor decurgând din contract, în special condițiile de desemnare a unui succesor.

În sfârșit, cu privire la rezilierea contractului, părțile trebuie să stipuleze împrejurările care pot să determine o reziliere a contractului fără preaviz.

Pentru protejarea intereselor părților, în sensul stabilirii cu exactitate a obligațiilor care le revin, contractul de franciză se încheie în formă scrisă *(ad probationem).*

CONCLUZII

Scopul prezentului studiu rezidă în analiză științifică și teoretică a conceptului și caracterelor juridice ale contractului de franciză comercial ce cunoaște o bogată evoluție istorică, influențând semnificativ relațiile comerciale (de întreprinzător).

Contractul dă naștere la obligații în sarcina francizorului și beneficiarului (antreprenorii-profesioniștii). O condiție indispensabilă a realizării finalității contractului o constituie colaborarea continuă a părților la executarea contractului, pe toată durata acestuia.

Părțile trebuie să acționeze cu bună-credință și să depună diligența unui profesionist. Atingerea scopului contractului impune și obligația francizorului de a asigura condițiile necesare ca beneficiarul să realizeze el însuși produsele și serviciile conform acestor documentații și informații.

Prin activitatea desfășurată în temeiul contractului de franciză, beneficiarul trebuie să contribuie la dezvoltarea rețelei, prin extinderea activității sale.

Totodată, prin calitatea produselor și serviciilor oferite consumatorului, beneficiarul contribuie la menținerea identității și prestigiului rețelei de franciză.

REFERINȚE

1. Macovei I. *Dreptul comerțului internațional*. Iași: Junimea, 1980, p.287.
2. Mocanu M. *Contractul de franciză*. București: C.H. Beck, 2008, p.26.
3. Cărpenaru Stanciu D. *Tratat de drept comercial român*. București: Universul Juridic, 2016, p.587.

ARHITECTURA JURIDICĂ ALE CLAUZELOR SPECIFICE ÎN CONTRACTUL DE FRANCIZĂ

LEGAL ARCHITECTURE OF CERTAIN PROVISIONS IN THE FRANCHISE AGREEMENT

CZU: 347.447.63:347.447.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.62**

Evghenia GUGULAN,
ORCID: 0000-0002-5960-1164
e-mail: gugulan.eugenia@gmail.com
Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

Motto: „Franciza este cel mai de succes concept de marketing creat vreodată"
John Naisbitt

Motto: „The Franchise is the most successful marketing concept created ever"
John Naisbitt

Rezumat. *Apariția contractului de franciză a fost condiționată de globalizarea transnațională și răsfrângerea transfrontalieră ale relațiilor comerciale. În vederea desfășurării unei afaceri de succes, la încheierea contractului de franciză, pe lângă condițiile generale ale încheierii acestuia, urmează a fi respectate un set de reguli, ce au o conotație juridică particulară.*

La momentul negocierii și redactării unui contract de franciză sunt inserate condiții generale, care au un conținut economic, precum și condițiile financiare ale contractului, termenul pentru care este încheiat, iar acestea vor trebui stabilite în așa fel încât să se poată amortiza investiția realizată de francizat.

În acest context, prin cercetarea propusă vom expune particularitățile clauzelor specifice ale contractului de franciză, cu ar fi clauza de confidențialitate, clauza de neconcurență, clauza de exclusivitate teritorială.

Cuvinte-cheie: *franciză, francizor, francizat, marcă, clauză, confidențialitate, neconcurență, exclusivitate teritorială.*

Summary. *The appearance of the franchise agreement has been conditioned by the transnational globalization and cross-border dimension of commercial relations. For a successful partnership, in addition to the general conditions for the signing of a franchise agreement, a certain set of rules, which have a particular legal connotation, must be followed.*

During the negotiation and drafting of a franchise agreement, are inserted a list of general conditions, which have an economic content, as well as the financial terms of the agreement, the duration of the contract, and they should be established in such way to be able to amortize the investment made by the franchisee.

In this context, through the proposed research we will expose the particularities of the specific clauses of the franchise agreement, such as confidentiality clause, non-compete clause, territorial exclusivity clause.

Keywords: *franchise, franchisor, franchisee, trademark, clause, confidentiality, non-compete, territorial exclusivity.*

INTRODUCERE

Dintre formele de organizare a comerțului în rețea, franciza are cea mai complexă configurație, exigențele francizei având ca bază metoda de multiplicare a produsului sau serviciului, fiind utilizate aceleași tehnologii, procedee sau mărci comerciale după caz.

Franchisingul ca formă de distribuție a mărfurilor și serviciilor a apărut pentru prima data în SUA în sec. al XIX-lea, afirmându-se ca un sistem foarte eficient de comercializare a produselor, serviciilor și tehnologiilor, fapt ce a condiționat răspândirea sa cu succes în lumea întreagă.

Sub denumirea de franciză se subînțeleg operațiunile economice cu același nume, rețeaua care comercializează astfel produsele, contractual care leagă părțile din cadrul unei francize.

Odată încheiat, contractul de franciză trebuie să întrunească un ansamblu de condiții de valabilitate unanim recunoscute cum ar fi: legalitatea contractului, capacitatea contractuală a părților, consimțământul valabil realizat dintre francizor și francizat, obiectul contractului de franciză, cauza și forma contractului de franciză.

Ținem să facem o precizare, în contextul că contractul de franciză fiind un instrument eficient de reglementare a raporturilor comerciale stabilite dintre părți mai poartă o conotație particulară. În acest sens facem referire la anumite clauze specifice ce urmează a fi inserate în conținutul contractului.

Acest fapt se datorează caracterelor particulare ale contractului de franciză, ceea ce îi acordă o natură juridică distinctă, de alftel conturează o arhitectură juridică diferită de alte categorii de contracte civile și comerciale.

MATERIALE ȘI METODE

În cadrul realizării acestei cercetări cu precădere au fost utilizate materiale teoretice, normative și empirice. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de cercetare științifică, printre acestea fiind, metoda logică, metoda analizei comparative și altele.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Contractul de franciză este unul dintre puținele contracte reglementat atât de Codul civil al Republicii Moldova [1] cât și Legea-cadru [2]. În accepțiunea tradițională, contractul de franciză constituie acel contract unde o parte numită *francizor* acordă celeilalte părți numite *francizat*, în schimbul unei redevențe, dreptul de a desfășura o activitate comercială (activitate de franciză) în cadrul rețelei francizorului, cu scopul de a furniza anumite produse în numele și pe contul francizatului, iar francizatul are dreptul și obligația de a folosi denumirea comercială, marca sau alte obiecte ale drepturilor asupra obiectului de proprietate intelectuală, know-how și metode ale activității comerciale ale francizorului [1, art.1723].

La rândul său, *Codul Deontologic European al Francizei [3, art.1]* statuează că: „Franciza este un sistem de comercializare a produselor si/sau a serviciilor si/sau a tehnologiilor, bazat pe o colaborare strânsă și continuă între entități juridice și financiare distincte și independente, Francizorul și Francizații săi, în cadrul căreia Francizorul acordă Francizaților săi dreptul și le impune obligația, de a conduce afacerea în conformitate cu conceptul Francizorului. Dreptul, astfel acordat îndreptățește și obligă Francizatul, în schimbul unei contribuții financiare directe ori indirecte, să utilizeze marca produselor și/sau serviciilor, know-how-ul, metodele și tehnicile de afacere, sistemul procedural, și alte drepturi de proprietate intelectuală, beneficiind totodată și de asistența comercială și tehnică continuă din partea Francizorului, în baza și în termenii unui contract de franciză, încheiat între părți în acest scop".

Curtea Europeană de Justiție a definit franciza ca fiind: *„ ...operațiunea prin care o întreprindere, care a intrat pe piața ca distribuitor și care a putut pune la punct un ansamblu de metode comerciale, acordă în schimbul unei remunerații, unor profesioniști independenți, posibilitatea de a se stabili pe altă piață utilizând marca sa și metodele sale comerciale ce i-au adus succesul" [4, p.366]*.

Datorită extinderii continue a afacerilor în regim de franciză și a lipsei unor reglementări uniforme, pentru a veni în sprijinul participanților la raporturile de franciză, la nivel European a fost elaborat de către Camera de Comerț Internațională din Paris un model de *contract internațional de franciză [5].*

În doctrină [6, p.1158] s-a precizat că Institutul Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat (UNIDROIT), Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (WIPO) sau Camera Internațională de Comerț de la Paris (ICC) au fost printre cei care au propus în repetate rânduri diverse modele pentru implementarea comună a acestui tip de contract, cel mai important demers fiind reprezentat de elaborarea principiilor dreptului contractual European, prin proiectul unui cadru comun de referințe (Draft Common Frame of References – DCRF) în care este reglementat și contractul de franciză.

După cum se observă, atât legiuitorul autohton, cât și comunitatea europeană și internațională de afaceri acordă o atenție sporită operațiunilor de franciză și aceasta datorită faptului că franciza este folosită tot mai des ca instrument de extindere teritorială a afacerilor [7, p.107] , de expansiune pe diferite piețe și în diferite zone economice prin evitarea barierelor fiscale, administrative, a politicilor de prețuri etc., transmițându-se/exportându-se *„știința de a face"*, iar nu produsul, lucrarea sau serviciul în materialitatea lui.

Franciza se înfățișează astfel ca o operațiune juridică, un contract, dar ca și o veritabilă tehnică de expansiune și desfășurare a activităților economice pe scara națională și internațională. Din punct de vedere financiar, contractul de franciză poate constitui și un instrument esențial în obținerea de fonduri bănești necesare creditării activității francizatului (benefeciarului francizei), fundamentat pe notorietatea mărcii francizabile și pe succesul în afaceri a conceptului francizabil, verificat în timp, în cadrul rețelei de franciză [8, p.682-683].

Potrivit unei opinii doctrinale [9, p.47], în contractul de franciză, mai mult decât în cadrul altor contracte comerciale, succesul fiecăruia dintre părți este condiționat de succesul celuilalt, adică a francizorului, dar și de cel al fiecăruia dintre francizați: pe de o parte francizorul care a avut succes în afaceri și și-a populizat marca, va genera automat o afacere care va trebui să fie la fel, respectiv profitabilă și pentru francizați. Francizații la rândul lor, prin activitatea pe care o vor desfășura vor contribui la creșterea bunului renume, a notorietății mărcii comerciale a francizorului, și drept consecință îi vor aduce acestuia beneficii financiare directe prin plata redevențelor.

La etapa negocierilor contractului de franciză, se vor lua în considerare mai multe aspecte particulare privind ansamblul drepturilor și obligațiilor pe care își asumă părțile contractante, natura executării corespunzătoare a contractului, cât nu și în ultimul rând efectele ce ar rezulta din neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului de franciză.

Din cele ce urmează vom aborda clauzele specifice anume contractului de franciză, care îl delimitează de alte categorii de contracte civile și comerciale.

I. Clauza de confidențialitate cu privire la know-how, de regulă se stabilește la momentul executării contractului, fiind negociată în prealabil.

Know-how-ul reprezintă un set de informații de natură practică, nebrevetate, care sunt rezultat al experienței francizorului și au fost testate de către acesta, sunt transmisibile și capabile să aducă acestuia avantaje comerciale.

Codului civil al Republicii Moldova [1, art.1691], consacră obligația de confidențialitate a contractanților, unde, partea care primește informații confidențiale de la cealaltă parte este obligată să păstreze confidențialitatea informațiilor și să nu divulge informațiile terților atât pe durata contractului, cât și după încetarea acestuia. Partea care primește informații confidențiale de la cealaltă parte este obligată să nu le folosească pentru alte scopuri decât în conformitate cu obiectivele contractului. Totodată, informațiile care sunt deja deținute de către o parte sau care au fost divulgate public, precum și informațiile care trebuie să fie divulgate în mod necesar clienților în cadrul desfășurării activității comerciale nu reprezintă informații confidențiale.

Ansamblul de informații care formează know-how-ul este *secret, substanțial și identificabil*, acestea fiind caracteristicile know-how-lui.

Caracterul secret al know-how-lui ar presupune că acesta nu trebuie să fie cunoscut de către cei care nu au calitatea de parte la contractul de franciză. De regulă, felul în care sunt materializate procedeele tehnice ale francizorului este cel care va conta, cel care va fi secret este rezultatul final.

De altfel, know-how-ul trebuie să fie dificil de accesat și să nu reprezinte un set de informații care pot fi obținute prin practică repetată sau prin analizarea produsului care rezultă din tehnicile francizorului.

Caracterul substanțial al know-how-lui constă în faptul că el trebuie să fie semnificativ și util, să-i aducă francizatului un avantaj concurențial, o poziție privilegiată față de cea a altor comercianți care oferă servicii sau produse similare.

Caracterul identificabil al contractului de franciză se fundamentează pe posibilitatea de a verifica celelate două caractere, respectiv cel secret și cel substanțial. Acesta se referă la modalitatea de descriere a know-how-lui, care trebuie să fie făcută astfel încât să poată da anumite precizări asupra conținutului acestuia.

În contextul celor relatate, ținem să atragem atenția asupra faptului că obligația de confidențialitate se răsfrânge nu doar față de francizat, ci și angajații săi. De altfel, francizatul va răspunde față de francizor în cazul divulgării informațiilor secrete cu privire la know-how de către personalul angajat de către francizat. Practica demonstrează, că la încheierea acordurilor dintre francizat și salariații săi se va însera cu precădere clauza de nedivulgare a secretului comercial pe o anumită durată.

II. În virtutea obligației generale de cooperare în cadrul francizei există și obligația de *„fidelitate”* față de rețea, aceasta se raportează la *obligația de neconcurență [9, p.78]*.

În linii generale, prin stabilirea **clauzei de neconcurență** francizatul se obligă, atât pe durata executării contractului, cât și pentru o perioadă determinată după încetarea acestuia, să nu desfășoare activități concurente în teritoriul unde ar putea fi în concurență cu francizorul.

Clauza de neconcurență se întinde atât pe durata executării contractului, cât și pe durata post-contractuală.

Codul civil al Republicii Moldova [1, art.1700] consacră obligația de neconcurență, care se rezumă la faptul că contractul de franciză încheiat poate interzice sau limita partea care pune pe piață produsele altuia să desfășoare, după încetarea raporturilor contractuale, activități care concurează cu activitățile celeilalte părți (obligația de neconcurență). Obligația de neconcurență este valabilă dacă:

a) este convenită în formă textuală, pe un suport durabil;

b) se referă la un teritoriu sau la o categorie de clienți și un teritoriu și la produse de tipul celor care fac obiectul contractului;

c) nu încalcă dispozițiile legislației privind concurența.

Obligația de neconcurență nu poate dura mai mult 2 ani de la încetarea raporturilor contractuale”.

Obligația de neconcurență poate îmbrăca o altă formă specifică, *obligația de non-afiliere*. Această prevedere contractuală acordă dreptul francizatului să continue a desfășura același tip de activitate după expirarea contractului, dar în același timp interzice afilierea la o rețea concurentă, ori crearea unei rețele având același obiect de activitate.

Așadar, fostului francizat i se interzice desfășurarea unei activități concurente în cadrul unei rețele care va concura cu reațeaua de franciză pe care a părăsit-o.

Condițiile de valabilitate ale clauzei de neconcurență sunt expres prevăzute și în legislația europeană, atât în ceea ce privește clauza de neconcurență ce operează pe durata contractului, cât și în privința celei post-contractuale.

Analizând cu mare atenție clauza de neconcurență, urmează să ținem cont de anumite condiții, și anume:

- se referă la produse sau servicii care sunt în concurență cu produsele sau bunurile care formează obiectul contractului de franciză;
- se limitează la spațiile și teritoriile unde francizatul își desfășoara activitatea;
- este indispensabilă protecției know-how-lui transferat de către francizor la francizat;
- este limitată la termen de doi ani de la data încetării contractului – obligația de neconcurență post-contractuală.

Reglementările aplicabile clauzei de neconcurență se regăsesc și în Codul deontologic European al francizei, care stipulează că: *„...francizorul împiedică atât pe perioada contractuală cât și pentru cea post-contractuală orice utilizare ori transmisiune a know-how-lui care ar putea prejudicia rețeaua de franciză, în special către rețele concurente, dar și că în contract va putea fi inserată o clauză de neconcurență pe durata contractului ori post-contractul, a cărei durată, întindere și obiect să fie astfel stabilite, încât să țină cont de interesele rețelei” [3]*.

Totodată, în literatura de specialitate [9, p.81] s-a ridicat întrebarea dacă aceste clauze sunt clauze necesare în contractul de franciză? Doar și legea, și Codul deontologic o indică. Răspunsul ar fi următorul: în ceea ce privește clauza de neconcurență privind perioada contractuală, aceasta, precum și clauza de confidențialitate este subînțeleasă în contractual de franciză. Protecția know-how-lui, care este cheia de boltă a întregii construcții, ține de esența contractului. Mai mult decât atât nerespectarea acestei clauze poate genera pagube enorme rețelei francizorului. Astfel, vom fi în fața situației când francizatul va încălca nu doar obligația implicită de neconcurență dar și pe aceea a executării obligației contractului cu bună-credință.

III. Clauza de exclusivitate teritorială prevăzută în contractul de franciză constituie o stipulațiune contractuală complexă, care impune în sarcina francizorului obligația de a nu desfășura activitatea comercială care face obiectul contractului de franciză într-o zonă anterior determinată.

Clauza de exclusivitate teritorială prezintă un interes sporit pentru francizat. Acest fapt se datorează avantajului de a avea o prioritate eminentă de a desfășura activitatea economică pe un anumit teritoriu, francizatul fiind asigurat că nu va avea loc pătrunderea francizorului sau unui alt francizat pe piața de desfacere delimitată prin contractual de franciză.

Elementul atractiv pentru potențialul francizat constituie notorietatea mărcii francizorului, ceea ce garantează obținerea unui profit corespunzător. Produsele sau serviciile prestate sub anumită marcă notorie deja garantează succesul unei afaceri, unde francizatul deja beneficiază de o platformă și piață de desfacere având un cerc de potențiali consumatori.

Eminența acestei clauze de exclusivitate teritorială constă în protecția clientelei, deja fidelă mărcii, dintr-o anumită zonă teritorială. Această protecție va funcționa și în interesul unui francizat față de ceilalți francizați, dar și față de francizor.

Clauza de exclusivitate teritorială poate îmbrăca trei forme, și anume: exclusivitatea de franciză, exclusivitatea de franciză și de furnitură, exclusivitate de firmă [10, p.205-206].

Exclusivitatea de franciză constituie stipulația contractuală prin intermediul căreia francizorul se obligă să nu încheie alte contracte de franciză în vederea deschiderii altor magazine-francizate în zona de exclusivitate.

Particularitatea acestei varietăți a clauzei de exclusivitate teritorială constă în faptul că francizorul nu este îngrădit să distribuie prin intermediul unor alți comercianți, dar care nu au calitatea de francizați, ori chiar el însuși, produsele pe care le comercializează rețeaua.

Necătând la faptul că francizatul va rămâne în această formă a exclusivității singurul francizat în aria vizată, stipulația nu-l avantajează, reducându-i mult din clientelă.

Exclusivitatea de franciză și de furnitură constituie acea formă a clauzei de exclusivitate teritorială unde francizorul se obligă atât să nu încheie contracte de franciză cu alți distribuitori în zona de exclusivitate, cât și să nu livreze produsele care sunt comercializate de către rețea decât francizatului.

Pe lângă acele două forme specificate *supra* a mai fost abordată așa-numită *exclusivitate de firmă* prin care francizorul se obligă să nu încheie contracte de franciză pentru zona respectivă, dar nici să permită ca firma să fie abordată pe magazinul unei sucursale ori filiale a francizorului [11].

Deci, această formă de exclusivitate conferă titularului certitudinea că nici un alt magazin nu va purta firma francizei, în schimb fiind permisă aprovizionarea altor distribuitori, care nu sunt francizați – membri ai rețelei, și care acționează în aria teritorială vizată.

IV. În raporturile dintre francizor și francizat mai este negociată încă o **clauză specifică, și anume cu privire la prețurile practicate de rețeaua de franciză.**

În rețeau de franciză produsele fiind comercializate, iar serviciile fiind prestate sub aceeași marcă, pentru consumator va părea normal ca și prețul să fie identic. În contextul unei publicități uniforme realizate la nivelul întregii rețele, diferențele de preț pot crea confuziune pe piața de satisfacere, iar drept urmare apare riscul de deterioare a imaginii unice a rețelei de franciză.

Sunt poziții contradictorii în ceea ce privește determinarea prețurilor practicate de rețeau de franciză. Pe de o parte este justificată intenția francizorului de a impune prețul cu care vor fi vândute produsele sau prestate serviciile sub marca rețelei de franciză. Altă latură a monedei ar fi situația în care contractul de franciză este un contract negociabil, încheiat între comercianți independenți. Drept continuitate, deducem că este rațională și justificată poziția francizatului de a stabili independent prețul produselor ori serviciilor care fac obiectul activității respectivei rețele de franciză.

O altă idee ar fi că fixarea prețului produselor ori serviciilor prestate de rețeau de franciză de către francizor și drept impunerea, în mod direct sau indirect, a prețului de revânzare constituie o practică anticoncurențială. Este admisibilă doar oferirea unor

recomandări cu privire la preț ori stabilirea unui preț maxim compatibil cu regulile concurențiale.

Așadar, consacrarea în contractul de franciză a clauzelor la prețul de revânzare va conferi coerența vitală existenței rețelei. Dacă nu vor fi stipulate în contractul de franciză, contractul va fi valabil, clauzele referitoare la preț nu țin de esența francizei. Principiul este acela al libertății de a stabili prețurile de revânzare în cadrul rețelei de franciză, doar rațiuni de natură economică fac deosebit de utilă inserarea lor în contract atâta timp cât nu aduc atingere independenței părților.

CONCLUZII

Contractul de franciză fiind un mijloc eficient de comercializare de produse sau servicii și/sau tehnologii este bazat pe o colaborare strânsă și continuă între comercianți distincți și independenți din punct de vedere juridic și financiar.

Sistemul de comercializare al produselor și bunurilor realizat prin contractul de franciză are la bază marca francizorului, sistemul propriu al acestuia, integrat în ceea ce se numește know-how-ul francizorului, precum și asistența acordată membrilor rețelei.

Relațiile contractuale stabilite dintre francizor și francizat constituie raporturi complexe, unde părțile pot să se informează în prealabil, în vederea stabilirii unei legături contractuale în deplină cunoștință de cauză.

Contractul de franciză are caractere specifice, diferite de cele ale altor contracte, clauze contractuale specifice, prin intermediul cărora să se poată pună în aplicare comercializarea în sistemul de franciză.

Nu putem subestima importanța uneia dintre clauze specifice a contractului de franciză. Aceasta se datorează faptului că toate aceste clauze cum ar fi: clauza de confidențialitate, clauza de neconcurență, clauza de exclusivitate teritorială și clauza cu privire la prețurile practicate de rețeau de franciză se află într-o interdependență și corelare necondiționată. După cum s-a apreciat neinserarea acestora nu întotdeauna afectează valabilitatea contractului de franciză, însă dimpotrivă includerea lor în textul contractului înlătură probabilitatea ivirii unor litigii viitoare dintre părțile contractante.

REFERINȚE

1. *Cod civil al Republicii Moldova* nr. 1107 din 06.06.2002. Publicat: 01.03.2019 în Monitorul Oficial nr. 66-75. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143668&lang=ro#
2. *Legea cu privire la franchising* nr.1335-XIII din 01.10.1997. Publicat: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.82-83/669 din 11.12.1997.
3. *Codul Deontologic European al Francizei*. În: https://www.francize.ro/codul-deontologic-european-al-francizei/
4. SITARU D. A., *Intermedierea în activitatea comercială*. Editura Hamangiu, București, 2012. 512 p. ISBN/ISSN: 978-606-522-744-6

5. *The ICC Model International Franchising Contract*, 2011, ICC Publication No.712E.
6. NEMEȘ V., FIERBINȚEANU G., *Dreptul contractelor civile și comerciale. Teorie, jurisprudență*, modele. Ediția a 2-a, revizuită și adăugită. Editura Hamangiu, București, 2022. 1344 p. ISBN 978-606-27-2031-5
7. SPERIUSI A.V., Contractul de franciză. Obligațiile părților. În: *R.R.D.P.I*. nr.3/2016.
8. ANGHENI S., *Drept comercial*. Editura C.H. Beck, București, 2019. 788 p. ISBN/ISSN: 978-606-18-0833-5
9. MOCANU M., *Franciza. Francizarea*. Ediția a 3, Editura C. H. Beck, București, 2023. 137 p. ISBN 978-606-18-1318-6
10. BENSOUSSAN H., *Le droit de la franchise*, Ed. Apogée, Rennes, 1999. ISBN: 2-84398-038-0
11. BASCHET D., *La franchise, Guide juridique. Conseils pratiques*. Editeur: Gualino. Paris, 2005, n°775. EAN: 9782842008802. 576 p.

INTERVIUL DE ANGAJARE CU TENTE DISCRIMINATORII DUPĂ CRITERIUL DE GEN

THE EMPLOYMENT INTERVIEW WITH DISCRIMINATORY OVERTONES ACCORDING TO THE GENDER CRITERION

CZU: 349.22:331.108.3-055.1/.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.63**

Tatiana MACOVEI,
ORCID: 0000-0002-4458-0567
e-mail: macovei.tanea@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Everyone has the right to work regardless of whether they are men or women. labor law prohibits discrimination based on gender. Any employment interview must exclude any discrimination questions or tests based on sex. Any question asked in a job interview should aim to determine whether the candidate is suitable for the job they are applying for. In this communication we aim to identify discriminatory issues based on gender in the job interview, identify questions with a discriminatory tone, as well as the ways to defend yourself if a woman is a victim of a discriminatory job interview based on the criteria of sex.*

Keywords: *woman, man, equality, job interview, discrimination.*
Cuvinte-cheie*: femeie, bărbat, egalitate, interviu de angajare, discriminare.*

INTRODUCERE

Egalitatea de gen este un deziderat al timpurilor noastre, iar societățile contemporane sunt preocupate de faptul egalitatea de gen ce se regăsește în actele normative să fie transpusă și în realitate. Fiecare salariat este o personalitate, care trebuie să se bucure de drepturi egale în exercitarea dreptului la muncă. Desigur că legislația muncii admite și tratamente diferențiate, care sunt justificate de grija deosebită a statului față de diferite categorii de persoane Astfel art. 8 alin. (2) al Codului muncii [1] al Republicii Moldova prevede: „Nu constituie discriminare stabilirea unor diferenţieri, excepţii, preferinţe sau drepturi ale salariaţilor, care sunt determinate de cerinţele specifice unei munci, stabilite de legislaţia în vigoare, sau de grija deosebită a statului faţă de persoanele care necesită o protecţie socială şi juridică sporită”.

Orice persoană care dispune de capacitate de muncă are dreptul să se angajeze în câmpul muncii. Încheierea unui contract individual de muncă este precedată, de cele mai multe ori, de realizarea unui interviu de angajare dintre angajator și potențialul salariat.

În cele ce urmează ce ne vom referi la condițiile generale în care are loc un interviu de angajare și cele mai întâlnite probleme discriminatorii pe criterii de gen ce pot fi întâlnite în practică.

MATERIALE ȘI METODE

a) metoda logică - care se materializează prin utilizarea raționamentului logic și a argumentelor în vederea examinării și evaluării legislației atât la nivel național, cât și la nivel internațional, existente în domeniul muncii raportată la drepturile salariatelor.
b) metoda sociologică - care se caracterizează prin investigarea și înțelegerea relațiilor sociale, a normelor morale și a comportamentului uman în societate, în contextul reglementărilor juridice a raporturilor de muncă ale femeilor.
c) Metoda analitică - care are drept scop descompunerea subiectului de studiu în componente individuale pentru a înțelege mai bine elementele sale constitutive.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Legislația muncii a Republicii Moldova nu prescrie reguli de urmat în cadrul unui interviu de angajare. Doar art. 47 Codul muncii prevede: „Refuzul neîntemeiat de angajare este interzis. Se interzice orice limitare, directă sau indirectă, în drepturi ori stabilirea unor avantaje, directe sau indirecte, la încheierea contractului individual de muncă în dependenţă de sex, rasă, etnie, religie, domiciliu, opţiune politică sau origine socială”.

Totodată art. 247 Codul muncii prevede: „Refuzul de angajare sau reducerea cuantumului salariului pentru motive de graviditate sau de existenţă a copiilor în vârstă de până la 4 ani este interzis. Refuzul de angajare a unei femei gravide sau a unei persoane cu copil în vârstă de până la 4 ani din alte cauze trebuie să fie motivat, angajatorul informând în scris persoana în cauză în decurs de 5 zile calendaristice de la data înregistrării în unitate a cererii de angajare. Refuzul de angajare poate fi atacat în instanţa de judecată”.

La general interviul de angajare reprezintă o convorbire liberă, între potențialul angajat și angajator (sau reprezentantul companiei), despre abilitățile, competențele, experiența candidatului pentru un anumit loc de muncă. Scopul unui interviu de angajare este de a evalua dacă candidatul este potrivit pentru poziția disponibilă și pentru cultura organizațională a companiei.

Interviul de angajare poate implica o varietate de întrebări, de la cele referitoare la experiența anterioară și abilități profesionale ale candidatului până la întrebări comportamentale sau de aptitudini. De asemenea, interviul de angajare este o oportunitate pentru candidat să afle mai multe despre companie, să-și clarifice așteptările și să stabilească dacă postul de muncă pentru care optează este potrivit pentru el.

De regulă, interviul are o structură bine definită, și anume aceasta se caracterizează prin introducere: cuvânt de salut din partea gazdei (angajator), stabilirea contactului vizual, prezentarea persoanei, etc), întrebările preliminare și întrebările centrale. Angajatorii sunt în drept să acorde diferite întrebări situaționale și comportamentale, care ar reprezenta capacitatea proprie de a gestiona anumite litigii, situații, capacitatea de a oferi soluții, posibilitățile de comunicare și management emoțional. În același timp, angaja-

torul poate acorda întrebări cu referire la experiența proprie, așteptările salariale, dacă graficul de muncă solicitat este plauzibil sau nu și dacă va fi posibil de respectat.

Un interviu de angajare care se derulează în limitele legale poate admite orice întrebare, cu excepția întrebărilor ce țin de viața privată. Din momentul în care, interviul de angajare capătă întrebări cu conotație privată, acesta devine unul contrar legii.

Nici un angajator, nu este în drept să solicite informații cu privire la statutul persoanei: căsătorită sau celibatară, cu privire la componența familială, dacă persoana are sau nu copii minori, sau dacă persoana intenționează sau planifică în viitorul apropiat conceperea unui copil. Aceste informații sunt irelevante pentru angajator, or acestea nu determină capacitățile persoanei aflate la interviu. De regulă, angajatorii acordă asemenea întrebări care ulterior vor sta la baza deciziei de a angaja persoana sau nu. Cel mai des, asemenea întrebări sunt acordate femeilor, or în societate există preconcepția că dacă femeia este căsătorită, planifică un copil sau are copii minori aceasta este mai puțin plauzibilă pentru a fi încadrată în câmpul muncii. Explicația aparent ar fi una simplă și înțeleasă de toți: având obligații familiale, femeia ar putea absenta mai mult timp de la locul de muncă decât un bărbat, dat fiind faptul că există riscul de îmbolnăvire a copilului fapt ce ar impune salariata să solicite concedii pentru a putea avea grijă de copii, or în cazul în care femeia planifică în viitorul apropiat să conceapă un copil, angajatorul va fi obligat să îi acorde acesteia toate facilitățile de care legal, dispune o femeie gravidă salariată, lucru care ar putea îngreuna situația angajatorului - concediu de maternitate, concediu parțial plătit de îngrijire a copilului.

Urmare a celor expuse supra, este important a determina caracteristicile unui interviu de angajare legal, care nu încalcă imperativele legii.

Astfel, prima regulă pentru ca un interviu să fie catalogat fără abateri legale este neutralitatea întrebărilor. Întrebările acordate de către angajator trebuie să fie neutre din punct de vedere al criteriului de gen, să se concentreze exclusiv pe calificările și abilitățile necesare solicitate pentru postul respectiv pentru care se petrece interviul.

O a doua regulă de bază este concentrarea pe experiența și realizările persoanei relevante pentru o potențială angajare în câmpul muncii. Evaluarea dată urmează a fi exclusiv în baza unor criterii obiective, cum ar fi: personalitatea, experiența, competențele, capacitatea de a interacționa și de a comunica cu alte persoane, etc.

O altă regulă care urmează a fi luată în calcul este asigurarea de către angajator că nu încalcă limitele personale ale persoanei, acordă întrebări într-un mod respectuos astfel încât să nu determine persoana să se simtă discriminată, neglijată, ofensată.

Concluzionând, un interviu de angajare este cel care este orientat către diversitate și incluziune, astfel încât să fie posibilă promovarea unui mediu de lucru divers, competitiv și respectuos, în care recrutarea noilor persoane să fie efectuată exclusiv în baza meritelor și competențelor, fără a fi luate în considerare genul sau alte caracteristici nelegate de performanță.

Pe de altă parte, urmează a scoate în evidență și caracteristicile unui interviu de angajare care se consideră a fi ilegal. La general angajatorii nu au dreptul să întrebe des-

pre starea civilă a unei femei sau dacă are sau nu are copii, cu toate acestea întrebările angajatorului despre prezența copiilor minori ar putea fi justificată prin prisma acordării unei serii de garanții juridice pentru salariații care au copii minori cum ar fi:

a) „La cererea femeii gravide, a salariatului care are copii în vârstă de până la 10 ani sau copii cu dizabilități (inclusiv aflați sub tutela sa) ori a salariatului care îngrijeşte un membru al familiei bolnav, în conformitate cu certificatul medical, angajatorul este obligat să le stabilească ziua sau săptămâna de muncă parţială" - art. 97 alin. (2) Codul muncii;

b) „unul dintre părinţii (tutorele, curatorul) care au copii în vârstă de până la 4 ani sau copii cu dizabilităţi, persoanele care îmbină concediile pentru îngrijirea copilului prevăzute la art.126 şi 127 alin.(2) cu activitatea de muncă şi salariaţii care îngrijesc de un membru al familiei bolnav în baza certificatului medical pot presta muncă de noapte numai cu acordul lor scris " - art. 103 alin. (6) Codul muncii

c) „unul dintre părinţii (tutorele, curatorul) care au copii în vârstă de până la patru ani sau copii cu dizabilităţi persoanele care îmbină concediile pentru îngrijirea copilului prevăzute la art.126 şi 127 alin.(2) cu activitatea de munca şi salariaţii care îngrijesc de un membru al familiei bolnav, în baza certificatului medical, pot presta munca în zilele de repaus numai cu acordul lor scris" - art. 110 alin. (4) Codul muncii etc.

În aceeași ordine de idei orice întrebare ce ține de aspectul fizic, greutatea sau înălțime, decât în cazurile când acestea au o relevanță directă cu postul care urmează a fi ocupat sunt considerate a fi întrebări ilegale și discriminatorii. La fel, angajatorii nu ar trebui să acorde întrebări care presupun că femeile sunt mai puțin competente sau că au anumite limite din cauza genului lor. Acordarea unor asemenea întrebări sunt permise doar în cazul în care postul de muncă are o legătură directă cu postul de muncă. Spre exemplu, consider corect și nu va reprezenta încălcare a legislației în cazul în care pentru postul de Stewardesa sunt acordate întrebări despre înălțime, deoarece există un standard conform regulamentelor în aviație, sau dacă este căsătorită și dacă are sau nu copii, dat fiind faptul că munca de însoțitor de bord prin definiție înseamnă foarte multe călătorii, absență de acasă, ritm solicitant, iar în cazul în care persoana are copii minori, va fi mult mai greu pentru această să își asume obligațiile de părinte.

În continuarea celor expuse, urmează a ilustra din punctul meu de vedere motivele de ce angajatorii tind să acorde întrebări ce țin de viața privată în cadrul interviului de angajare. Unii angajatori consideră că o femeie căsătorită și cu copii ar fi un salariat mai problematic, or o femeie necăsătorită, dar cu copii este probabil mai ușor de manipulat din punct de vedere a salariului, or angajatorii tind să influențeze decizia persoanei de a accepta un loc de muncă, probabil mai defavorabil atunci când află că persoana are nevoie stringentă de un loc de muncă.

În lumina celor exprimate anterior, este posibil a fi exemplificate anumite întrebări care se consideră a fi cu abateri legale:

1. Sunteți căsătorită? Planificați în viitorul apropiat să vă căsătoriți? Sunteți divorțată?
2. Aveți copii? Planificați în viitorul apropiat să concepeți un copil?
3. Considerați că v-ați putea descurca la acest post de muncă la fel de bine ca un bărbat?
4. Care este greutatea și înălțimea dumneavoastră?
5. Cum ve-ți reușiți să balansați viața de familie cu viața profesională? Reprezintă familia un impediment în evoluția dumneavoastră?
6. Ce vă face să credeți că sunteți potrivită pentru acest loc de muncă, având în vedere că sunteți femeie și aveți la întreținere copii minori? etc

Catalogarea acestor întrebări în cadrul unui interviu de angajare drept ilegale și fără raționamente logico-juridice rezultă din prevederile legislative, și anume art. 10 alin. (2) lit. f[1]) f[4]) Codul Muncii care prevede în mod expres „Angajatorul este obligat: să asigure egalitatea de şanse şi de tratament tuturor persoanelor la angajare potrivit profesiei, la orientare şi formare profesională, la promovare în serviciu, fără nici un fel de discriminare, să asigure condiţii egale, pentru femei şi bărbaţi, de îmbinare a obligaţiilor de serviciu cu cele familiale.”

Conchidem astfel, având în vedere cele menționate anterior, că nici un angajator nu este în drept să acorde întrebări ce țin exclusiv de viața privată a persoanei. Graviditatea, nașterea, alăptarea, creșterea și îngrijirea copilului mic constituie, deseori, motive mascate de refuz la angajare [2] .Astfel, prejudecățile legate de gen care presupun că viața de familie influențează negativ progresul profesional al unei femei sau posibilitatea acesteia de a face față cerințelor muncii, reduc considerabil șansele acestora de a se integra pe piața muncii și de a dispune de o independență familială.

CONCLUZII

În cazul în care ești o victimă a unui interviu discriminatoriu în continuare vom indica sugestiv pașii de urmat dacă nu ai fost angajată în câmpul muncii și consideri că motivele de refuz sunt discriminatorii după criteriul de sex:

a) Documentează incidentul: femeia ar trebui să-și noteze cât mai multe detalii posibile despre ceea ce s-a întâmplat în timpul interviului, în mod special întrebările care au fost acordate, comportamentul intervievatorului și orice alte detalii relevante:
b) solicită motivele refuzului de angajare în scris;
c) poți sesiza Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității sau instanța de judecată pentru aşi apăra dreptul la muncă încălcat. Totuși recomandăm adresarea în instanța de judecată, ori deciziile Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității au doar caracter de recomandare, însă hotărârile instanței de judecată au caracter obligatoriu.

Este esențial să reacționezi la astfel de comportamente pentru a proteja nu doar drepturile tale, ci și pe ale altora care ar putea întâmpina astfel de discriminări în viitor. Discriminarea de gen este ilegală toate persoanele au dreptul la tratament egal în cadrul procesului de angajare și în locul de muncă.

REFERINȚE

1. Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin legea nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.
2. Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității. Ghid practic pentru angajatori în vederea prevenirii manifestărilor discriminatorii în cadrul interviurilor de angajare. Chișinău 2018, p. 5. În:efaidnbmn nnibpcajpcglclefindmkaj/https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Pliant_WEB.pdf (vizitat la 02.07.2024).

ASPECTELE PRACTICE REFERITOARE LA SOLUȚIONAREA LITIGIILOR INDIVIDUALE DE MUNCĂ DE CĂTRE INSTANȚA DE JUDECATĂ

PRACTICAL ASPECTS REGARDING THE SOLUTION OF INDIVIDUAL LABOR LITIGATIONS BY COURT

CZU: 347.918:347.95 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.64**

Tatiana MACOVEI,
ORCID: 0000-0002-4458-0567
e-mail: macovei.tanea@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Gheorghe MACOVEI,
ORCID: 0000-0003-0821-3177
e-mail: gheorghe.macovei@macovei.legal
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Labor disputes that have not been settled amicably by the employer and the employee can be settled by the court if the employee applies for a summons. In this communication we propose to address the most important aspects that refer to the resolution of individual labor disputes by the court. In the vast majority of cases, employees have the status of plaintiff when examining individual labor disputes, employers have the status of employee only in one category of litigation - bringing employees to material liability.*

Keywords: *employee, employer, litigation, evidence, court.*
Cuvinte-cheie*: salariat, angajator, litigiu, probe, instanța de judecată.*

INTRODUCERE

Litigiile de muncă reprezintă acele divergențe care nu au fost soluționate pe cale amiabilă de către salariat și angajator și pentru soluționarea cărora se adresează în instanța de judecată. Litigiile de muncă pot apărea din diverse motive, iar unele dintre cele mai comune includ:

a) neînțelegeri dintre salariat și angajator privind aplicarea prevederilor contractului individual de muncă;
b) nerespectarea de către angajator a cerințelor de securitate și sănătate în muncă;
c) discriminarea și hărțuirea salariatului la locul de muncă;
d) neachitarea salariului și a altor drepturi de natură salarială în termenele prevăzute de lege sau convenite de părți;
e) concediere ilegale etc.

Cel mai des calitatea de salariat o au salariații, angajatorii pot avea calitatea de salariat doar în cazul atragerii salariatului la răspundere materială. Examinarea litigiilor de

muncă se face de către instanța de judecată, care după examinarea cauzei va emite o hotărâre judecătorească. Aspectele practice referitoare la soluționarea litigiilor individuale de muncă în instanțe judiciare includ procedurile legale și juridice prin care se rezolvă disputele dintre angajați și angajatori.

MATERIALE ȘI METODE

a) metoda logică - care se materializează prin utilizarea raționamentului logic și a argumentelor în vederea examinării și evaluării legislației aplicabile la soluționarea judiciară a litigiilor individuale de muncă;
b) metoda sociologică - care se caracterizează prin investigarea și înțelegerea relațiilor sociale, a normelor morale și a comportamentului uman în societate, în contextul apariției și soluționării litigiilor de muncă;
c) metoda analitică - care are drept scop descompunerea subiectului de studiu în componente individuale pentru a înțelege mai bine elementele sale constitutive.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Dreptul la muncă face parte din categoria drepturilor fundamentale ale omului. Deseori în realizarea dreptului la muncă pot apărea diferite litigii de muncă. Litigiile de muncă pot apărea la diferite etape de desfășurare a raportului juridic de muncă:

a) litigii de muncă precontractuale - litigii legate de refuzul ilegal de angajare în câmpul muncii;
b) litigii contractuale - litigii care apar pe parcursul derulării raporturilor juridice de muncă;
c) litigii postcontractuale - litigii care țin de contestarea ordinului de încetare a raporturilor juridice de muncă.

Codul muncii [1] de asemenea enumeră litigiile individuale în art. 354 Codul muncii potrivit căruia „se consideră litigii individuale de muncă divergenţele dintre salariat şi angajator privind:

a) încheierea contractului individual de muncă;
b) executarea, modificarea şi suspendarea contractului individual de muncă;
c) încetarea şi nulitatea, parţială sau totală, a contractului individual de muncă;
d) plata despăgubirilor în cazul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligaţiilor de către una din părţile contractului individual de muncă;
e) rezultatele concursului;
f) anularea ordinului (dispoziţiei, deciziei, hotărârii) de angajare în serviciu, emis conform art.65 alin.(1);
h) alte probleme ce decurg din raporturile individuale de muncă”.

În situația în care un salariat consideră că i-au fost încălcate careva drepturi de muncă are dreptul să acționeze angajatorul în instanța de judecată. „Existenţa procesului civil nu se poate concepe fără instanţa de judecată şi fără părţi, iar litigiul contencios presupune cel

puţin două părţi cu interese contrarii, şi anume una care formulează o pretenţie (reclamantul) şi alta împotriva căreia se formulează pretenţia (pârâtul)” [2].

Pentru prezentul litigiu ne propunem să analizăm litigiile de muncă care sunt inițiate de salariați contra angajatorilor. Pot fi părţi ale litigiilor individuale de muncă şi ale conflictelor colective de muncă. Art. 349 Codul muncii prevede că în calitate de reclamanți pot fi atât salariații, precum şi orice alte persoane titulare ale unor drepturi şi/sau obligaţii, în temeiul Codului muncii. Urmează a menționa faptul că dacă ne referim la salariați atunci urmează a încadra în această categorie persoana fizică care are statut de salariat la activ, adică are un contract individual de muncă activ. Totodată la categoria orice alte persoane titulare ale unor drepturi şi/sau obligaţii, în temeiul Codului muncii putem atribui persoana care i s-a refuzat angajarea în câmpul muncii sau fostul salariat, care nu mai are un contract de muncă activ cu pârâtul angajator.

Adresarea în instanța de judecată se face pe calea depunerii unei cereri de chemare în judecată. La soluționarea litigiilor individuale de muncă instanța de judecată se va ghida de următoarele principii: concilierea intereselor divergente ale părţilor; dreptul salariaților, precum și a angajatorilor de a fi apărați de reprezentanții lor (sindicate, patronate), dreptul salariaților ce se adresează în instanța de judecată de a fi scutiți de cheltuielile judiciare, precum și celeritatea examinării litigiilor individuale de muncă.

O atenție deosebită urmează a acorda principiilor legate de scutirea salariaților de cheltuielile judiciare, precum și celeritatea examinării litigiilor de muncă.

Așa cum prevede art. 350 lit. c) Codul muncii, precum și anexa nr. 2 la legea taxei de stat ,,se scutesc de taxa de stat în instanțele de judecată reclamanții persoanele fizice – în acțiunile privind reintegrarea în serviciu, revendicarea sumelor de retribuire a muncii și alte revendicări legate de raporturile de muncă” [3].

Atragem atenție că prin legea taxei de stat în vigoare de la întâi ianuarie 2024 a fost introdusă taxa de timbru. Astfel prin,, taxa de timbru se înțelege o sumă de bani care se percepe, o singură dată, de la persoanele fizice și juridice pentru intentarea unui proces judiciar civil, de contencios administrativ, precum și pentru fiecare contestație împotriva deciziei agentului constatator asupra cauzei contravenționale atât în primă instanță, cât și în căile de atac” [3].

Spre deosebire de taxa de stat de care salariații reclamanți sunt scutiți, de taxa de timbru aceştia nu sunt scutiți.

Potrivit art. 94 alin. (1) Cod de procedură civilă a Republicii Moldova [4] prevede că ,,instanţa judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părţii care a avut câştig de cauză cheltuielile de judecată”. Urmează a menționa faptul că suma de bani care a fost plătită de reclamant cu titlu de taxă de timbru nu se restituie și nici nu se compensează din contul părții care a pierdut procesul.

Cererea de chemare în judecată urmează a respecta rigorilor prevăzute de art. 166, 167 Cod de procedură civilă.

Referitor la procedura prealabilă adresării în instanța de judecată menționăm că acesta se va aplica în conformitate cu prevederile art. 332 Codul muncii, care la alin.

(1) prevede: „cererea scrisă a salariatului privind repararea prejudiciului material şi celui moral se prezintă angajatorului. Angajatorul este obligat să înregistreze cererea respectivă, s-o examineze şi să emită ordinul (dispoziţia, decizia, hotărîrea) corespunzător în termen de zece zile calendaristice din ziua înregistrării acesteia, aducându-l la cunoştinţă salariatului sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării” [1] .

Alin. (2) al art. 332 Codul muncii prevede: „dacă salariatul nu este de acord cu ordinul (dispoziţia, decizia, hotărârea) angajatorului sau dacă ordinul (dispoziţia, decizia, hotărârea) nu a fost emis în termenul prevăzut la alin.(1), salariatul este în drept să se adreseze cu o cerere în instanţa de judecată pentru soluţionarea litigiului individual de muncă apărut (titlul XII Codul muncii) ” [1].

În practică se întâlnesc cazuri în care judecătorii nu dau curs cererii de chemare în judecată pe motiv că salariatul nu a respectat procedura prealabilă atunci când contestă un ordin de concediere sau demisie spre exemplu. Menționăm că asemenea încheieri ale judecătorului sunt ilegale, ori procedura prealabilă este obligatorie doar atunci când reclamantul are cerințe strict de ordin material, adică cele referitoare la încasarea sumei. Însă în cazul contestării unui ordin de concediere cerința de bază este anularea ordinului de concediere și în mod secund încasarea sumei.

Potrivit regulilor de procedură civilă fiecare parte (reclamant sau pârât) trebuie să dovedească circumstanţele pe care le invocă drept temei al pretenţiilor şi obiecţiilor sale dacă legea nu dispune altfel. Cu alte cuvinte fiecare parte din proces civil trebuie să-și probeze circumstanțele pe care își bazează apărarea. Însă în materia litigiilor de muncă avem o excepție în materie de sarcina probațiunii. Astfel art. 89 alin. (2) Codul muncii prevede: „la examinarea litigiului individual de muncă de către instanţa de judecată, angajatorul este obligat să dovedească legalitatea şi să indice temeiurile transferării sau eliberării din serviciu a salariatului” [1]. În practică însă deseori instanțele de judecată extind această excepție și la alte categorii de litigii de muncă, fără a ține cont de faptul că regula inversării sarcinii probațiunii la examinarea litigiilor de muncă se referă doar la litigiile ce au ca obiect de contestare ordinul de transfer sau concediere.

„În literatura de specialitate sunt reflectate mai multe opinii cu privire la etapele probațiunii, însă considerăm argumentată divizarea acestora după cum urmează: indicarea circumstanțelor de fapt şi a probelor care le confirmă, determinarea obiectului probațiunii, prezentarea și reclamarea probelor, administrarea probelor, aprecierea probelor și concluzia despre existenţa sau inexistenţa faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei. Aceste elemente ale probațiunii permit cercetarea multiaspectuală a activității de probare ” [5].

Toate probele care se prezintă în instanța de judecată se adună şi se prezintă de către părţi în termenul acordat de instanța de judecată la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. În cazul prezentării probelor contrar condițiilor prevăzute de lege, judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară. Judecătorul, la primirea cererii, va putea impune doar indicarea circumstanţelor de fapt, nu şi faptul că

acestea nu sunt suficiente, convingătoare sau imposibil de probat. În asemenea cazuri, judecătorul anticipează posibila examinare în fond, expunându-se asupra acestuia, fapt inadmisibil şi incompatibil cu standardele CEDO ” [5, p.115].

La aprecierea probelor judecătorul este liber și doar acesta va decide pertinența probelor prezentate de părți.

Un aspect important ce se referă la examinarea litigiilor de muncă de către instanța de judecată se referă la termene de soluționare a litigiului. Așa cum am enunțat supra Codul muncii consacră principiul celerității la examinarea litigiilor de muncă, mai exact art. 355 alin. (4) Codul muncii prevede că ,,Instanţa de judecată va examina cererea de soluţionare a litigiului individual de muncă în termen de cel mult 30 de zile lucrătoare de la data înregistrării acesteia şi va emite o hotărâre cu drept de atac conform Codului de procedură civilă ” [4]. Deși legea consacră principiul celerității la examinarea litigiilor individuale de muncă, în practică acest principiu nu se respectă, iar termenul mediu de examinare a unui litigiu de muncă, dacă se parcurg toate cele trei etape: fond, apel și recurs, durează în medie trei ani de zile. Chiar și în ipoteza în care se înaintează cereri de accelerare, în marea lor majoritate a cauzelor ele se resping invocându-se agenda încărcată a angajatorului.

Drept rezultat al examinării pricinii civile judecătorul va emite o hotărâre judecătorească care poate fi contestată în termenele și condițiile prevăzute de lege.

CONCLUZII

Soluționarea judiciară a litigiilor individuale de muncă comportă o serie de particularități în raport cu soluționarea altor categorii de litigii civile. În mare parte normele aplicabile soluționării litigiilor de muncă pot avea caracter derogator de la regulile generale, deoarece potrivit doctrinei laburiste salariații sunt priviți partea mai slabă a raportului juridic de muncă față de care legiuitorul instituie anumite garanții juridice.

REFERINȚE

1. Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin legea nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.
2. Nicolae Roş. Dreptul muncii. Curs universitar. Bucureşti: Pro Universitaria, 2017, p. 405.
3. Legea taxei de stat nr. 213 din 31.07.2023. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6-309 din 11.08.2023.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.130-134.
5. Chifa Felicia. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. În: Studia Universitatis Maldaviae, 2019, nr. 2(123).
6. POALELUNGI, M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediţia a II-a. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. ISBN 978-9975-53-197-9

ASPECTE DE DREPT COMPARAT PRIVIND REGLEMENTAREA JURIDICĂ A CLAUZEI DE NECONCURENȚĂ ÎN CONTRACTELE DE MUNCĂ

COMPARATIVE LAW ASPECTS REGARDING THE LEGAL REGULATION OF THE NON-COMPETION CLAUSE IN EMPLOYEMENT CONTRACTS

CZU: 347.447.63:349.22:340.5 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.65**

Tatiana MIHAILOV,
ORCID: 0000-0003-4527-3144
e-mail: mihailov.tatiana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Although the express regulation of the non-competition clause is a relatively recent one, it is certain that such a specific clause was found in individual employment contracts concluded between employees and employers until 2022. At the same time, as the conditions for the validity of such a clause were not expressly predetermined, most often employers were committing abuses and interpreting it as their exclusive right, without the need for them to comply with any correlative obligations, such as for example the payment of an allowance in favor of the employee or the geographical and temporary limitation of the action of such a clause. In these cases, of course, the insertion of such a non-competition clause in individual employment contracts with the exclusive limitation of the right to carry out any activity by the former employee was in obvious contradiction with the constitutional right to work, established by art. 43 of the Constitution of the Republic of Moldova.*

Keywords: *employer, non-competition clause, non-competition allowance, freedom of work, employee.*

Cuvinte-cheie: angajator, clauza de neconcurență, indemnizație de neconcurență, libertatea muncii, salariat.

INTRODUCERE

Reglementarea juridică expresă a clauzei de neconcurență, în calitate de clauză specifică a contractului individual de muncă, s-a produs pentru prima oară în legislația Republicii Moldova prin aprobarea Legii nr.243 din 28.07.2022 pentru modificarea unor acte normative [1], și completarea Codului muncii al Republicii Moldova cu un articol distinct 53^1 intitulat „Clauza de neconcurență”.

Deși reglementarea expesă a clauzei de neconcurență este una relativ recentă, cert este faptul că o astfel de clauză specifică se regăsea în contractele individuale de muncă încheiate între salariați și angajatori și până în anul 2022. Totodată, nefiind prestabilite expres condițiile de valabilitate a unei astfel de clauze, de cele mai deseori angajatorii comiteau abuzuri la instituirea acesteia, interpretând-o ca un drept exclusiv al său, fără necesititatea respectării din partea lor a cărorva obligații corelative, cum ar fi spre exem-

plu plata unei indemnizații în favoarea salariatului sau limitarea geografică și temporară a acțiunii unei astfel de clauze.

În aceste cazuri desigur, inserarea unei astfel de clauze de neconcurență în contractele individuale de muncă cu limitarea exclusivă a dreptului de a desfășura orice activitate de către fostul salariat venea în contradicție evidentă cu dreptul constituțional la muncă prestabilit în art.43 din Constituția Republicii Moldova [2].

În cele ce urmează, vom recurge la analiza juridică a condițiilor de valabilitate a unei clauze de neconcurență inserată într-un contract individual de muncă încheiat conform legislației naționale a muncii, precum și vom face o analiză comparativă a modului de reglementare a acestei clauze specifice în legislațiile altor state ale lumii.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru realizarea articolului științific au fost analizate un șir de acte normative internaționale și naționale, precum și publicațiile științifice relevante din acest domeniu. În cadrul studiului dat s-a recurs la utilizarea mai multor metode de cercetare științifică, printre care menționăm în special: metoda comparativă, metoda de analiză și sinteză, metoda generalizatoare, precum și alte metode științifice. Prezentul articol științific are drept scop analiza condițiilor de valabilitate a clauzei de neconcurență din cadrul unui contract individual de muncă, a avantajelor și dezavantajelor pe care o astfel de clauză specifică o poate avea atât pentru salariat, cât și pentru angajator, precum și propunerea unor modificări de ordin legislativ în ceea ce privește reglementarea clauzei de neconcurență în legislația muncii a Republicii Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Potrivit art.49 din Codul muncii al Republicii Moldova [3] conținutul contractului individual de muncă se stabilește prin acordul părților contractante, incluzând în sine două categorii distincte de clauze: clauze generale și clauze specifice. În categoria clauzelor generale ale contractului individual de muncă se includ toate clauzele prevăzute de art.49 alin.(1) din Codul muncii, părțile având obligația de a include toate aceste clauze în viitorul contract de muncă, neputând nici într-un mod deroga de la ele. Această obligație pe de o parte vine în contradicție cu principiul libertății contractuale prestabilit de legislația civilă, iar pe de altă parte își găsește o argumentare în necesitatea de protecție juridică a salariatului ca parte mai slabă a raportului de muncă.

În ceea ce privește clauzele specifice ce pot fi inserate într-un contract individual de muncă, legislația națională lasă la discreția părților contractante posibilitatea de a utiliza sau nu astfel de clauze, precum și, potrivit art.51 alin.(1) lit.d) din Codul muncii, permite inserarea oricăror clauze specifice, inclusiv a celor care nu își regăsesc la momentul actual o reglementare expresă, cu o condiție unică ca acestea, în conformitate cu art.12 din Codul muncii, să nu înrăutățească situația salariaților comparativ cu minimul legislativ

prestabilit, deoarece în caz contrar, aceste clauze vor fi declarate nule și nu vor produce efecte juridice.

Dacă e să ne referim la clauza de neconcurență, în Republica Moldova părțile pot negocia și include o astfel de clauza în contractul individual de muncă fie la momentul încheierii acestuia, sau în orice moment pe parcursul derulării raporturilor contractuale printr-un acord suplimentar de modificare a contractului individual de muncă. În ambele cazuri, această clauză va produce efecte juridice, doar după ce contractul individual de muncă va înceta.

Condiția de formă pentru clauza de neconcurență este o condiție de valabilitate a acesteia. Forma scrisă ca și condiție de valabilitate a clauzei de neconcurență este prevăzută și de legislațiile naționale ale următoarelor state: România, Olanda, Belgia, Germania, Franța, Italia, etc. Totodată, există legislații care nu leagă valabilitatea clauzei de neconcurență de respectarea formei scrise, aceasta la rândul său fiind doar o condiție de probațiune. Cel mai elocvent exemplu în acest sens, ar fi legislația spaniolă care impune obligația ca o astfel de clauză să fie neapărat negociată și acceptată de către ambele părți contractante, dar nu neapărat să fie întocmită în formă scrisă.

În ceea ce privește criteriul de vârstă, regula generală care operează în legislațiile mai multor state este cea conform căreia clauza de neconcurență poate fi inserată în contractele individuale de muncă cu salariații care au capacitate de muncă. Această regulă este aplicabilă și în legislația Republicii Moldova, dar și a următoarelor state: Spania, Franța Germania. Totodată, în legislația Olandei, pentru a fi valabilă, clauza de neconcurență poate fi semnată doar cu un salariat care a atins vârsta de 18 ani și a dobândit capacitatea deplină de exercițiu. În ceea ce privește legislația belgiană, legislația nu impune respectarea unui criteriu de vârsta la inserarea în contract a clauzei de neconcurență, dar oferă părților posibilitatea de utilizarea a unei astfel de clauze doar în cazul în care venitul salarial per an depășește o anumită sumă prestabilită la nivel legislativ. În cazul stabilirii pentru salariat a unei salariu mai mic, clauza de neconcurență nu poate fi aplicată.

Dacă e să ne referim la durata pentru care poate fi instituită o clauză de neconcurență în contractele de muncă, atunci cu siguranță ea trebuie să fie limitată, dar aceasta variază în diverse legislații. Potrivit art. 53^1 din Codul muncii al Republicii Moldova, durata maximă pentru care poate fi instituită o clauză de neconcurență este de un an, termen care începe să curgă după încetarea contractului individual de muncă. O astfel de durată a clauzei de neconcurență este prevăzută și de legislația Belgiei și a Olandei.

În România, potrivit art. 22 din Codul muncii al României [4], clauza de neconcurență poate fi instituită pentru o durată maximă de 2 ani de zile. O durată similară de 2 ani de zile a clauzei de neconcurență este prevăzută și în legislația muncii a Germaniei. O reglementarea mai specifică în ceea ce privește durata concretă a clauzei de neconcurență este prevăzută în legislația Italiei. Astfel, pentru salariați durata maximă a clauzei de neconcurență este de 3 ani, iar pentru pentru persoanele cu funcții de conducere la unitate această durată se extinde până la 5 ani. Legislația Spaniei, are prevederi similare, doar cu durate mult mai reduse a clauzei de neconcurență, astfel încât pentru salariații

ordinari durata unei clauze de neconcurență nu poate depăși 6 luni, iar pentru manageri nu mai mult de 2 ani.

De asemenea, la inserarea în contractul individual de muncă a clauzei de neconcurență aceasta urmează să aibă o aria geografică bine delimitată în care urmează să producă efecte juridice, precum și o enumerarea concretă a activităților care pot fi considerate ca și activități concurențiale pentru fostul angajator. Inserarea în contractul individual de muncă a unei clauze de neconcurență fără stabilirea unei durate concrete, fără specificarea teritoriul de acțiune sau activităților ce nu vor putea fi îndeplinite, este lovită de nulitate absolută și nu produce efecte juridice.

O altă condiție necesară a fi respectată pentru valabilitatea clauzei de neconcurență este plata unei indemnizații de neconcurență pe care o datorează angajatorul fostului său salariat. La nivel legislativ, există mai multe modalități de stabilire a cuantumului acestei indemnizații de neconcurență.

În Republica Moldova, cuantumul indemnizației de neconcurență nu poate fi mai mic decât 50% din salariul mediu lunar al salariatului. Un cuantum de cel puțin jumătate de salariu în calitate de indemnizație este aplicabil și în România, Belgia și Germania. Legislațiile din Franța, Spania și Italia stabilesc obligativitatea existenței unei indemnizații de neconcurență pentru valabilitatea clauzei de neconcurență, dar nu prevăd cuantumul minim al acesteia, lăsând la discreția părților stabilirea cuantumului acesteia în cadrul negocierilor, cu condiția ca această indemizație să fie una echitabilă.

Un alt aspect important pe care urmează să îl analizăm în acest articol este răspunderea juridică pe care o poartă părțile contractante în cazul nerespectării clauzei de neconcurență. În cazul în care salariatul nu respectă clauza de neconcurență conform legislației muncii a Republicii Moldova și a României el va fi obligat să restituie fostului său angajator indemnizația de neconcurență primită și să recupereze angajatorului prejudiciul cauzat.

În legislația statelor europene, clauza de neconcurență conține și o prevedere cu privire la penalitatea pe care trebuie să o plătească salariatul pentru nerespecterea acestei clauze. Așadar, în Belgia, cuantumul minim al penalității datorate de către salariat fostului său angajator este dublul indemnizației de neconcurență. Totodată, dacă angajatorul poate demonstra că cuantumul prejudiciului efectiv suportat a fost unul mai mare, atunci salariatul urmează a compensa suma efectivă a prejudiciului. Totuși, dacă în instanța de judecată se constantă faptul că mărimea penalității stabilită este una vădit disproporționată, atunci această poate fi diminuată de către instanță.

În Olanda și Italia, pe lângă plata obligatorie a penalității, salariatul poate fi obligat prin intermediul instanței de judecată la executarea clauzei de neconcurență. De asemenea de către instanța de judecată se impune expres interdicția de a ocupa un nou loc de muncă până la expirarea obligației de neconcurență. Or plata penalității și/sau a despăgubirilor nu înseamnă că obligația nu mai este valabilă, ea rămâne în vigoare până la data expirării sale.

În ceea ce privește angajatorul, nerespectarea clauzei de neconcurență se manifestă de cele mai dese ori prin neplata indemnizației de neconcurență, ceea ce atrage după sine eliberarea salariatului de obligația de a respecta această clauză specifică.

CONCLUZII

Reglementarea juridică expresă a clauzei de neconcurență în legislația muncii a Republicii Moldova a constituit un pas important în vederea limitării abuzurilor comise de către angajatori în raport cu salariații săi, în ceea ce privește limitarea dreptului de a munci.

Totodată, instituirea anumitor condiții exprese pentru valabilitatea acestei clauze specifice constituie un puternic mecanism de protecție a salariatului, care poate solicita declararea nulității unei astfel de clauze specifice dacă aceasta este instituită contrar prevederilor legale prestabilite sau este vădit disproporționată interselor părților contractante.

Ca și propunere *de lege ferenda*, considerăm necesară modificarea art.53[1] alin. (1) din Codul muncii al Republicii Moldova prin extinderea termenului pentru care poate fi instituită clauză de neconcurență până la 2 ani, termenul de 1 an fiind prea mic pentru protecția intereselor angajatorului, iar la alin.(2) al art.53[1] din Codul muncii să fie stabiliți în mod expres și terții în favoarea cărora se interzice prestarea activității concurențiale, pe lângă durată, ariei geografică și lista activităților.

REFERINȚE

1. Legea privind modificarea unor acte normative nr.243 din 28.07.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.267-273, art. 562.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78, art. 140.
3. Codul muncii al Republcii Moldova nr.154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162, art. 648.
4. Codul Muncii al Romaniei nr.53 din 24.01.2003. În: Monitorul Oficial al României nr. 345 din 18.05.2011.
5. Top ten considerations for non-compete clauses in Europe. În: https://www.jus.uio.no/ifp/forskning/omrader/arbeidsrett/arrangementer/arbeidsrettsseminarene/paper-arbrettsseminar.pdf Accesat (08.07.2024)

NOTĂ. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „*Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”* (CONSENJ 01.05.02)

IMPORTANȚA EXAMENULUI MEDICAL ÎN RAPORTURILE DE MUNCĂ

THE IMPORTANCE OF THE MEDICAL EXAMINATION IN LABOR RELATIONSHIP

CZU: 349.22:331.546:616-057 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.66**

Felicia PĂSCĂLUȚĂ,
e-mail: feliciapascaluta79@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In the field of safety and health at work, the employer has the obligation to hire only people who, following the medical examination, correspond to the work task they are going to perform. Moreover, the employer must ensure - by carrying out periodic examinations - the dynamic supervision of the health status of the workers and the confirmation after certain periods of time of the aptitude for work for the profession (function) and the occupied workplace.*

In the framework of a legal employment relationship, the future employee obliges himself to perform a certain activity that he is going to carry out for the benefit of the employer, an action that implies - in addition to his legal capacity - the biological possibility to work.

The reason for such an examination is to protect the health of the employee, as well as of the other people in the collective in which, as a rule, they carry out their activity.

Keywords: *medical examination, occupational risk factor, aptitude for work, occupational disease, occupational medicine.*

Cuvinte-cheie: *examen medical, factor de risc profesional, aptitudine în muncă, boală profesională, medicina muncii.*

INTRODUCERE

În cadrul unui raport juridic de muncă viitorul salariat se obligă la prestarea unei anumite activități pe care urmează să o desfășoare în folosul angajatorului, acțiune ce presupune – pe lângă capacitatea sa juridică – și posibilitatea biologică de a munci [1, p. 30]. Legislația muncii cuprinde o serie de reglementări imperative ce vizează problematica ocrotirii sănătății salariaților. Astfel, în Codul Muncii și în Legea nr. 186/2008 sunt reflectate unele aspecte ce țin de supunerea salariaților la examenul medical [2].

Inclusiv, legislația muncii stabilește în anumite cazuri (la angajarea în domeniile sănătate, învățământ, alimentație publică, circulația mijloacelor de transport și în alte domenii prevăzute de legislația în vigoare) că o persoană poate fi angajată în muncă numai în baza unui certificat medical, care atestă faptul că cel în cauză este apt pentru prestarea acelei munci. Astfel, persoanele care doresc să se angajeze sunt îndreptate de către angajator la o instituție medicală în vederea trecerii examenului medical. În practică există mai multe modele de mostre prin care se solicită trecerea examenului medical,

de ex. Fișa de solicitare a examenului medical; Fișa de identificare a factorilor de risc profesional; Îndreptare la control medical etc. Atât responsabilitatea, cât și costurile pentru organizarea examenelor medicale obligatorii a lucrătorilor vor fi suportate de către angajator.

Rațiunea unui astfel de examen constă în ocrotirea sănătății salariatului, precum și a celorlalte persoane din colectivul în care, de regulă, își desfășoară activitatea.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Temeiul legal al examenului medical îl constituie prevederile art. 13 lit. l)-m), art. 20 lit. h), art. 21din Legea nr. 186/2008, precum și cele cuprinse în Regulamentul sanitar privind supravegherea sănătății lucrătorilor și Regulamentul sanitar cu privire la examenele medicale obligatorii a lucrătorilor în scopul prevenirii bolilor transmisibile.

În domeniul securității și sănătății în muncă, angajatorului îi revine obligația de a angaja numai persoane care, în urma examenului medical, corespund sarcinii de muncă pe care urmează să o execute. Mai mult, angajatorul trebuie să asigure – prin efectuarea examenelor periodice – supravegherea în dinamică a stării de sănătate a lucrătorilor și confirmarea după anumite perioade de timp a aptitudinii în muncă pentru profesia (funcția) și locul de muncă ocupat, p. 44 din Regulament, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1079/2023. Drept urmare, salariatul în a cărui privință au fost depistate contraindicații care nu-i permit îndeplinirea sarcinii de muncă urmează a fi înlăturat de la lucru (funcție), iar contractul individual de muncă va fi suspendat conform art. 76 lit.i) din Codul muncii. Pentru a elucida consecințele juridice ale suspendării contractului individual de muncă în temeiul art. 76 lit. i) din Codul muncii, vom face referire la prevederile art. 74 alin. (2) din același Cod, potrivit cărora salariatul care, conform certificatului medical, necesită acordarea unei munci mai ușoare urmează a fi transferat, cu consimțământul scris al acestuia, la o altă muncă, care nu-i este contraindicată. Dacă salariatul refuză acest transfer, contractul individual de muncă se desface în conformitate cu prevederile art. 86 alin. (1) lit. x) din Codul muncii. În cazul în care un loc de muncă corespunzător lipsește, contractul individual de muncă va fi desfăcut în temeiul art. 86 alin.(1) lit. d) din Codul muncii.

Prin toate aceste acte solicitate la încadrarea în muncă și specificate în art. 57 din CM al RM [3], se urmărește ca persoana în cauză să poată face dovada îndeplinirii condițiilor generale și speciale de validitate a contractului individual de muncă.

Conform art. 253 alin. (1) din CM al RM, salariații în vârstă de până la 18 ani sunt angajați numai după ce au fost supuși unui examen medical preventiv. Ulterior, până la atingerea vârstei de 18 ani, aceștia vor fi supuși examenului medical obligatoriu în fiecare an.

Obiectivul general este protecția stării de sănătate a lucrătorilor pentru a crește nivelul capacității de muncă, randamentul muncii, menținerea sănătății și prelungirea vieții active.

Examenul medical a lucrătorilor se efectuează în dependență de factorii de risc profesional la locul de muncă.

Problematica examenului medical la angajare este abordată detaliat în Hotărârea Guvernului nr.1079 din 27.12.2023, [4].

Prin acest act normativ au fost aprobare două documente:

- Regulamentul sanitar cu privire la supravegherea sănătății lucrătorilor și
- Regulamentul sanitar cu privire la examenele medicale obligatorii a lucrătorilor în scopul prevenirii bolilor transmisibile.

Regulamentul sanitar cu privire la supravegherea sănătății lucrătorilor (anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului nr. 1079/2023), conține cerințe minime, responsabilitățile și obligațiile părților implicate în procesul de supraveghere a sănătății lucrătorilor față de riscurile pentru securitate și sănătate, precum și de prevenire a îmbolnăvirii lucrătorilor cu boli profesionale rezultate din expunerea la factorii de risc profesional chimici, fizici, fizico-chimici sau biologici caracteristici locului de muncă, din suprasolicitări a diferitor organe sau sisteme ale organismului în procesul de muncă.

Se disting următoarele tipuri de examene medicale: examen medical la angajare în muncă; examenul medical periodic; examenul medical la reluarea activității.

În conformitate cu p.43 din Regulament, examenul medical la angajare stabilește aptitudinea/aptitudinea condiționată/inaptitudinea temporară sau permanentă în muncă pentru profesia/ funcția și locul de muncă solicitate, compatibilitatea/incompatibilitatea cu eventualele boli, prezente la persoană în momentul examinării și viitorul loc de muncă, existența/inexistența unei afecțiuni ce pune în pericol securitatea unității sau a serviciilor prestate.

Examenul medical la angajarea în muncă se face la solicitarea angajatorului, care completează fișa de solicitare și fișa de evaluare. Scopul examenul medical la angajare este: 1) evaluarea stării de sănătate a lucrătorului până la momentul angajării în muncă; 2) suspectarea/diagnosticarea bolilor profesionale care au apărut în timpul muncii anterioare.

Astfel, la angajare în câmpul muncii persoana care solicită a fi angajată va suporta cheltuielile pentru efectuarea examenului medical, acestea fiind compensate de către angajator în termen de până la o lună după angajarea lucrătorului.

Examenul medical periodic, conform p. 44 din Regulament, are drept scop: 1) monitorizarea în dinamică a stării de sănătate a lucrătorilor, confirmarea după anumite perioade de timp a aptitudinii în muncă pentru profesia/funcția și locul de muncă ocupat; 2) depistarea apariției unor boli care constituie contraindicații pentru activitatea la locul de muncă ocupat; 3) depistarea precoce a bolilor profesionale; 4) diagnosticarea bolilor legate de profesie; 5) depistarea bolilor care constituie risc pentru viața și sănătatea celorlalți lucrători la același loc de muncă; 6) recomandarea măsurilor profilactice și de reabilitare pentru restabilirea capacității de muncă a lucrătorilor.

Examenul medical la reluarea activității se efectuează pentru: 1) confirmarea aptitudinii lucrătorului pentru exercitarea funcției deținute anterior sau noii funcții la

locul de muncă respectiv; 2) stabilirea unor măsuri de adaptare a locului de muncă și a unor activități specifice profesiei sau funcției, dacă este cazul; 3) reorientarea spre un alt loc de muncă, care să asigure lucrătorului menținerea sănătății și a capacității sale de muncă.

Examenele medicale ulterioare (periodice și la reluarea activității) vor fi acoperite direct de către angajator. Supravegherea sănătății angajaților este asigurată de către medicii specialişti de medicina muncii (medicina muncii - disciplina medicală care studiază relația fiziologică și relația patologică dintre organismul uman și muncă, în vederea recomandării măsurilor care să permită desfășurarea activității profesionale în condiții fiziologice și igienice pentru menținerea capacității de muncă la un nivel ridicat și pentru prevenirea bolilor profesionale și a bolilor legate de profesie) sau cu competență în respectivul domeniu.

Potrivit primului Regulament, angajatorul este obligat să identifice factorii de risc profesional la care sunt expuși lucrătorii; să contracteze o instituție medicală pentru efectuarea examenelor medicale; să asigure mijloacele financiare și condițiile efectuării examenelor medicale fără a implica lucrătorii în costurile aferente etc., precum și să completeze fișele (Fișa de solicitare a examenului medical; Fișa de evaluare a factorilor de risc profesional; Lista nominală a lucrătorilor trimiși la examen medical profilactic), modelele acestora fiind anexe la Regulament. Acestea vor fi păstrate pe perioada de acțiune a contractului individual de muncă (CIM) și pe durata a cel puțin 5 ani de la încetarea CIM, precum și de 40 de ani de la încetarea CIM în cazul expunerii profesionale la factori de risc cu efect cancerigen. La expirarea acestor perioade și în cazul în care angajatorul își încetează activitatea, documentele menționate sunt transmise arhivei teritoriale.

În conformitate cu Legea nr. 10/2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice articolul 49 [5], în vederea ocrotirii sănătății, prevenirii apariției și răspândirii bolilor transmisibile și a celor profesionale, lucrătorii și persoanele care practică munca individuală sunt supuși obligatoriu examenelor medicale la angajare și examenelor periodice în cazurile prevăzute de legislație.

Ordinul Ministerului Sănătății nr. 255/1996 cu privire la organizarea obligatorie a examenului medical al salariaților din întreprinderile alimentare, instituțiile medicale, comunale și cele pentru copii reflectă o abordare depășită privind categoriile de lucrători care necesită a fi supuși examenelor medicale obligatorii pentru a preveni transmiterea bolilor infecțioase, totodată și volumul de investigații reglementate prin acest document este unul depășit, neproductiv, nu are relevanță ținând cont de situația epidemiologică actuală la nivel de țară. Mai mult, Organizația pentru Alimentație și Agricultură și OMS nu recomandă examene medicale obligatorii pentru anumite categorii de lucrători incluși în Ordinul Ministerului Sănătății nr. 255/1996, pe motiv, că volumul de investigații efectuate nu și-au argumentat cost-eficiența. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 1154/2020 (https://ansp.md/wpcontent/uploads/2021/04/Ordinul-1154.pdf), nu a fost publicat în Monitorul oficial, deoarece au parvenit multiple contestări în cadrul discuțiilor publice.

Supravegherea sănătății lucrătorilor față de riscurile pentru securitate și sănătate, sunt atribuțiile Agenției Naționale pentru Sănătate Publică și Inspectoratului de Stat al Muncii. În p. 29 și p.30 din Regulament sunt enumerate atribuțiile acestor organe.

Regulamentul sanitar cu privire la examenele medicale obligatorii a lucrătorilor în scopul prevenirii bolilor transmisibile (anexa nr. 2 la Hotărârea Guvernului nr. 1079/2023), are drept scop depistarea precoce a lucrătorilor suspecți cu maladie transmisibilă și prevenirea înmulțirii bolilor infecțioase. Categoriile lucrătorilor care necesită efectuarea examenelor medicale la angajare și periodice în scopul prevenirii bolilor transmisibile, volumul investigațiilor, precum și periodicitatea efectuării acestora sunt stabilite în anexa nr. 1.

Categoriile lucrătorilor care urmează a fi supuși examenelor medicale obligatorii la angajare și examenelor medicale periodice în scopul prevenirii bolilor transmisibile:

- lucrătorii unităților industriei alimentare, care vin în contact direct cu alimente neambalate în procesul de producere, prelucrare, ambalare, depozitare, transportare, comercializare a produselor alimentare, inclusiv prestarea serviciilor de alimentație publică;
- elevii și studenții care participă la practica în unitățile din domeniul alimentar, care produc, prelucrează, depozitează, transportă, comercializează produse alimentare, și care prestează servicii de alimentație publică;
- personalul care participă la instalarea centralelor de aprovizionare cu apă potabilă și a altor unități de interes public, la amenajarea paturilor filtrante, curățarea filtrelor și rezervoarelor, repararea și întreținerea puțurilor de captare, a drenurilor, a captărilor de izolare;
- lucrătorii instituțiilor de educație timpurie, școlilor internat, caselor de copii, sanatoriilor pentru copii. Lucrătorii instituțiilor de întremare a sănătății copiilor (taberele de odihnă);
- lucrătorii prestatorilor de servicii medicale de staționar, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, care lucrează cu copii mici (secții de pediatrie, boli infecțioase, maternități);
- personalul angajat în instituțiile cu regim închis și semiînchis (centre de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități, centre de plasament temporar pentru persoane vârstnice și persoane cu dizabilități, Instituții corecționale ale MJ și MAI).

Astfel, lucrătorii indicați în anexa 1 care nu au efectuat examene medicale nu pot fi angajați.

Controlul privind respectarea prevederilor prezentului Regulament este realizat de către Agenția Națională pentru Sănătate Publică, cu excepția unităților indicate în pct. 1 din anexa nr. 1, care va fi realizat de către Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor, în conformitate cu Legea nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător. Pentru nerespectarea prevederilor prezentului Regulament, angajatorii și lucrătorii poartă răspundere disciplinară, administrativă și penală, conform legislației.

Însă, conform art. 55^3, Cod Contravențional al Republicii Moldova [6], încălcarea de către angajator a legislaţiei privind securitatea şi sănătatea în muncă, dacă fapta nu constituie infracţiune, se sancționează cu amendă.

CONCLUZII

Rezultă din textele citate că statul este cel care reglementează sistemul de sănătate în muncă și impune obligații în acest sens în sarcina angajatorilor, organelor cu atribuții în domeniu, salariaților și altor participanți la procesele de muncă. Tot statul a creat organe specializate, cu atribuții în urmărirea modului în care se respectă normele privind trecerea examenului medical.

Așa fiind, activitatea respectivă nu este lăsată la latitudinea angajatorilor sau salariaților, ea este reglementată în toate domeniile vieții economice și sociale, iar statul realizează și controlul acestei activități [7, p. 5].

REFERINȚE

1. Adriana Georgetta Meseșan, Dreptul muncii. Contractul individual de muncă, Cluj-Napoca, Editura Albastră, 2006.
2. Legea RM nr. 186 „securității și sănătății în muncă” din 10.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.08.2008, nr. 143-144.
3. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 159-162
4. Hotărârea Guvernului nr.1079 din 27.12.2023, publicat: 05.03.2024 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 89-92 art.207.
5. Legea nr. 10/2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 67, art.183.
6. Codul contravenţional al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.
7. Vasile Popa, Nicolae Mircovici, Dreptul muncii. Accidentul de muncă în practica internațională, Editura Getic, București, 1997.

ROLUL ATRIBUȚIILOR FUNCȚIONALE ALE SALARIATULUI LA CERCETAREA ACCIDENTELOR ÎN CÂMPUL MUNCII

ROLE OF THE EMPLOYEE'S FUNCTIONAL DUTIES IN INVESTIGATING WORKPLACE ACCIDENTS

CZU: 349.2:331.456 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.67**

Ruslan POSTICA,
ORCID: 0000-0001-9227-9018
e-mail: ruslan.postica@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The establishment of the functional duties of employees is an inherent element of the legal employment relationship, whereby the holder of the employment relationship, through the subordination relations he has with the employees, acquired when signing individual employment contracts, establishes the way in which the activities are directed in the entity, the institutional hierarchy, the responsibilities of the employees and others, in order to effectively achieve the work purpose. In this sense, functional tasks are defined as the totality of actions that need to be carried out by the employee in a given work environment, through means of production. Thus, the employee, having a detailed job description in terms of the responsibilities he has to assume within the organization, will know his duties, the tasks to be performed, the environment and the work schedule. On the other hand, the specifics of the job, known to the employee in terms of functional duties, are the basis on which a workplace accident is investigated to determine whether it is work or non-work accident.*

Thus, in this paper, using general research methods – observation, inductive reasoning, deductive reasoning, generalization, systematization, analysis, synthesis, applying the principles of logical thinking and scientific research methods - synthetic, axiomatic and systemic method, it will be shown the significance of functional duties when investigating workplace accidents.

Keywords: *functional duties, workplace accident, legal regulations on occupational safety, work task.*

Rezumat. *Stabilirea atribuțiilor funcționale salariaților reprezintă un element inerent al raportului juridic de muncă, prin care titularul raportului de muncă, prin prisma relațiilor de subordonare pe care le are față de angajați, dobândite la semnarea contractelor individuale de muncă, stabilește modul în care activitățile sunt direcționate în unitate, ierarhia instituțională, responsabilitățile salariaților și altele, întru realizarea eficace a scopului lucrativ. În acest sens, atribuțiile funcționale, se concretizează prin totalitatea acțiunilor ce necesită a fi efectuate de angajat într-un anumit mediu de muncă, prin intermediul unor mijloace de producție. Astfel, salariatul, având o descriere detaliată a postului, în termeni de responsabilități pe care trebuie să și le asume la nivelul organizației, va cunoaște atribuțiile sale, sarcinile ce trebuie să le îndeplinească, mediul și programul de lucru. Altminteri, particularitățile postului, cunoscute de către angajat prin prisma atribuțiilor funcționale, reprezintă fundamentul în baza căruia este cercetat un accident în câmpul muncii întru a-l determina dacă este de muncă sau în afara muncii.*

Astfel, în prezenta lucrare, prin intermediul metodelor generale de cercetare (observația, raționamentul inductiv, deductiv, generalizarea, sistematizarea, analiza, sinteza, cu aplicarea principiilor gândirii logice), precum și prin intermediul metodelor științifice de cercetare (metoda sintetică, axiomatică și metoda sistemică) se va releva importanța atribuțiilor funcționale la cercetarea accidentelor în câmpul muncii.

Cuvinte-cheie*: atribuții funcționale, accident în câmpul muncii, prevederi legale în domeniul siguranței ocupaționale, sarcină de muncă.*

INTRODUCERE

În conformitate cu punctul nr. 3 a Hotărârii de Guvern nr. 1361/2005, accidentul de muncă reprezintă un eveniment care a produs vătămarea violentă a organismului salariatului (leziune, stres psihologic, electrocutare, arsură, degerare, asfixiere, intoxicație acută, leziuni corporale provocate de insecte şi animale, de calamități naturale etc.), ca urmare a acțiunii unui factor de risc (însușire, stare, proces, fenomen, comportament) propriu unui element al sistemului de muncă (executant, sarcini de muncă, mijloace de producție, mediu de muncă) și care a condus la pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori la decesul salariatului, survenit:

a) în timpul îndeplinirii sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu;

b) înainte de începerea sau după încetarea lucrului, când salariatul se deplasează de la intrarea în incinta întreprinderii, instituției, organizației (în continuare - unitate) până la locul de muncă şi invers, își schimbă îmbrăcămintea personală, echipamentul individual de protecție și de lucru și invers, preia sau predă locul de muncă și mijloacele de producție;

c) în timpul pauzelor stabilite, când salariatul se află pe teritoriul unității sau la locul său de muncă, precum şi în timpul frecventării încăperilor sanitaro-igienice sau auxiliare;

d) în timpul deplasării de la domiciliu la lucru şi invers, cu transportul oferit de unitate, în modul stabilit, precum şi în timpul îmbarcării sau debarcării din acest mijloc de transport;

e) în timpul deplasării de la unitatea în care este încadrat salariatul, până la locul de muncă, organizat în afara teritoriului unității, sau până la o altă unitate, şi invers, pentru îndeplinirea unei sarcini de muncă sau a obligațiilor de serviciu, în timpul util pentru aceasta şi pe traseul stabilit al deplasării, indiferent de modul de deplasare sau mijlocul de transport utilizat;

f) în cadrul participării la acțiuni culturale, sportive sau la alte activități organizate de unitate în baza ordinului sau dispoziției emise de angajator;

g) în cadrul acțiunii întreprinse din proprie inițiativă pentru prevenirea sau înlăturarea unui pericol ori pentru salvarea altui salariat de la un pericol în circumstanțele specificate la literele a),b),c),d) şi f) ale prezentului punct;

h) în timpul instruirii de producție sau practicii profesionale în bază de contract încheiat între angajator şi instituția de învățământ, între angajator, elevi şi studenți [1].

Prin accident în afara muncii se înțelege un eveniment care a provocat vătămarea violentă a organismului salariatului, chiar dacă s-a produs în timpul de muncă al acestuia, la locul de muncă sau pe teritoriul unității, în condiții neprevăzute la punctul 3 din prezentul Regulament, cauza directă a căruia este determinată de fapte ***ce nu au legătură cu îndeplinirea sarcinii de muncă sau obligațiilor de serviciu*** (joacă, încăierare, automutilare intenționată, sinucidere, cazuri de boală latentă şi moarte naturală, folosire a mijloacelor de producție în scopuri personale fără permisiunea angajatorului sau conducătorului, comitere a unui furt din avutul unității, angajatorului persoană fizică şi altele de acest gen). Activitățile, actele sau faptele menționate în prezentul punct trebuie să fie confirmate prin documente corespunzătoare [2].

După cum se poate observa, circumstanțele în care un eveniment poate fi calificat ca accident în muncă sau în afara muncii, a fost în mod explicit și extensiv legiferat în actul normativ vizat. Astfel, prin prisma definițiilor, persoana care investighează/cercetează evenimentul are un scop prestabilit, și anume de a verifica, prin documentare și argumentare, dacă circumstanțele producerii evenimentului se pliază cu caracteristicele unui accident de muncă sau în afara muncii. De remarcat faptul că, cea mai substanțială diferență între un accident de muncă și în afara muncii o reprezintă ***sarcina de muncă sau obligațiile de serviciu***, pe care o/le executa angajatul la momentul producerii accidentului în câmpul muncii. Totodată, de evidențiat faptul că celelalte caracteristice care determină accidentul ca de muncă reprezintă o extensie/exemplificare a unor circumstanțe care sunt într-o strânsă legătură cu calitatea de angajat și cu atribuțiile funcționale ale acestuia.

MATERIALE ȘI METODE

După cum afirmă autorii autohtoni Eduard Boișeanu, Nicolae Romandaș și Felicia Păscăluță, pentru determinarea existenței unui accident de muncă, neapărat necesar trebuie să fie întrunite anumite condiții, și anume: a) vătămarea violentă a organismului; b) cauza (cauzele) determinantă care produce vătămarea violentă a organismului salariatului (sau după cum au formulat unii autori români, cauza profesională a accidentului); c) ***calitatea persoanei accidentate***; d) timpul în care accidentul s-a produs și locul producerii acestuia [3, p. 627; 5, p. 72]. Mai mult ca atât, toate aceste elemente trebuie întrunite în mod cumulativ, întrucât lipsa unuia dintre ele implică imposibilitatea calificării evenimentului ca fiind accident de muncă, acesta putând fi recunoscut ca accident în afara muncii sau accident obișnuit [4, p. 627; 6, p. 72]. De altfel, și autoarea română Cristina Casian se raliază acestei opinii [7, p. 126, 127].

Este foarte importantă prezența sintagmei „calitatea persoanei accidentate”, deoarece determină sfera subiecților care sunt protejați de normele de securitate a muncii [7, p. 127]. Fapt transpus în legislația Republicii Moldova, prin art. 3 a Legii nr. 186/2008 privind securitatea și sănătatea în muncă, care statuează:

(1) Dispozițiile prezentei legi se aplică în toate domeniile de activitate atât publice, cât şi private.

(2) Dispozițiile prezentei legi se aplică:

a) angajatorilor;

b) lucrătorilor;

b1) lucrătorilor care prestează munca la distanță, în limitele și condițiile convenite de comun acord cu angajatorul și stipulate în contractul individual de muncă;

c) reprezentanților lucrătorilor;

d) persoanelor care solicită angajarea în câmpul muncii, aflate în unitate cu permisiunea angajatorului, în perioada de verificare prealabilă a aptitudinilor profesionale;

e) persoanelor care desfășoară muncă neremunerată în folosul comunității sau activități în regim de voluntariat;

f) persoanelor care nu au contract individual de muncă încheiat în formă scrisă şi pentru care dovada clauzelor contractuale și a prestațiilor efectuate se poate face prin orice alt mijloc de probă;

g) persoanelor care, pe durata ispășirii pedepsei în locuri de detenție, lucrează în atelierele instituțiilor penitenciare sau la alte locuri de muncă;

h) șomerilor, pe durata participării acestora la o formă de pregătire profesională.

(3) Prezenta lege nu este aplicabilă dacă unele caracteristici inerente anumitor activităţi specifice forţelor armate, poliției sau serviciilor de protecție civilă sânt, în mod inevitabil, în contradicţie cu dispoziţiile ei. În acest caz, securitatea şi sănătatea lucrătorilor se vor asigura ţinându-se cont, în măsura posibilității, de dispozițiile prezentei legi [8].

Legiuitorul, după cum se poate observa, a reglementat în mod clar asupra cui se răsfrâng prevederile legale din domeniul siguranței ocupaționale. În acest sens, remarcăm faptul că aceste prevederi se răsfrâng și asupra persoanelor care nu au contract individual de muncă încheiat în formă scrisă, însă pentru dovada clauzelor contractuale și a prestațiilor efectuate se poate face prin orice alt mijloc de probă [9].

Pornind de la noțiunea propusă de E. Romandaș și N. Boișteanu, raportul juridic de muncă poate fi definit acea relație socială reglementată de legislația muncii, care se formează, de regulă pe durată nedeterminată între o persoană fizică (salariat), pe de o parte, și o persoană juridică sau persoană fizică (angajator), pe de altă parte, ca urmare a prestării unei anumite munci dă către prima persoană ***în folosul și sub autoritatea celei de a doua***…[10, p. 78], în tangență cu funcțiile dreptului muncii, propuse de doctrina română, și anume: de protecție a salariaților; ***reglatoare pentru organizarea muncii*** și disciplina muncii; de promovare a dialogului social și de încurajare a creșterii rolului sindicatelor; și funcția de armonizare a intereselor individuale cu cele a societății [11, p. 14], se relevă faptul că în cadrul unui raport juridic de muncă, o esențială importanță îl constituie raportul de subordonare între salariat și angajator. Acest raport de subordonare este concretizat în art. 49 alin. (1) lit. e) a Codului Muncii a RM [12], prin care, titularul raportului de muncă la încheierea contractului individual de muncă este obligat să-i aducă la cunoștință viitorului angajat atribuțiile funcționale ale acestuia, întru a-i determina care sfera sa de competență la unitate, precum și responsabilitățile sale în materie de executare a sarcinilor de muncă.

Astfel, se poate de concluzionat că, la cercetarea unui accident în câmpul muncii, calitatea persoanei accidentate reprezintă un element fără de care ar fi imposibil de determinat dacă accidentul produs este unul de domeniul muncii. E oportun și relevant în cadrul prezentei cercetări de a remarca faptul că, calitatea persoanei accidentate, în cazul în care nu are încheiat un contract de muncă, poate fi demonstrată prin alte mijloace de probă, fapt admis de legislația în domeniul securității și sănătății în muncă. În altă ordine de idei, atribuțiile funcționale stabilite prin contractul de muncă sau fișa de post, reprezintă informație documentată, prin prisma căreia se poate identifica dacă angajatul executa la momentul producerii accidentului în câmpul muncii sarcina/i de muncă prevăzute de contractul său de muncă sau alte lucrări ce nu țin de competența sa, fapt ce reprezintă un element definitoriu la stabilirea accidentului că este în muncă sau în afara muncii.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Elementele constitutive ale unui accident în câmpul muncii sunt indisolubile unul față de altul. Atunci când survin vătămări corporale la un angajat, în timpul procesului de muncă, la locul de muncă, și acestea se pot determina prin acte confirmative (vătămare corporală – raportul medicului legist; angajat, proces de muncă, loc de muncă – contract individual de muncă), atunci la cercetarea evenimentului se poate stabili clar și fără dificultate, accidentul este unul de muncă sau nu. Particularități care duc spre o situație dificilă de a cerceta accidentul apar atunci când persoana accidentată spre exemplu are încheiat un contract de muncă cu angajatorul, însă nu i-au fost stabilite atribuții funcționale, sau nu are încheiat un contract de muncă cu unitate, fapt prin care la cercetare nu se poate de determinat dacă accidentatul avea obligația de a executa sarcina de muncă identificată, în rezultatul căreia au survenit vătămările corporale sau decesul acestuia. În rezultatul cercetărilor aplicative, a peste 100 de accidente în câmpul muncii s-au constatat mai multe neconformități legate de stabilirea atribuțiilor funcționale a salariaților, manifestate prin lipsa acestora, fapt pentru care la cercetarea accidentelor în câmpul muncii este dificil de a determina care-s sferele de competență a angajaților în sensul îndeplinirii scopului lucrativ, și cine și de ce este responsabil la anumite etape de lucru.

CONCLUZII

Contractul de muncă este acel act/document încheiat între salariat și angajator, prin care, primul sub conducerea/autoritatea și îndrumarea celuilalt se obligă să îndeplinească o muncă, contra unei remunerații. La încheierea unui astfel de contract, legislația reglementează nemijlocit ce anume necesită a fi inclus în acesta, și anume legislația Republicii Moldova, prevede că în conținutul acestuia, obligatoriu, trebuie să fie incluse: datele de identificare ale angajatorului și salariatului, durata contractului, profesia, ***atribuțiile funcției***, riscurile specifice funcției, drepturile și obligațiile părților, și altele aferente și complementare, prevăzute de legislația muncii. După cum se poate observa atribuțiile funcționale este o componentă obligatorie a contractului individual de muncă. De altfel,

în domeniul cercetării accidentelor în câmpul muncii, atribuțiile funcționale este atributul inerent care condiționează clasificarea accidentului, ca de muncă sau în afara muncii. Rolul determinat al acestora, nu este exclus, chiar dacă salariatului nu i-au fost stabilite atribuțiile funcționale. În acest sens legislația privind securitate și sănătatea în muncă permite, prin alte mijloace de probă, de a demonstra dovada clauzelor contractuale și/sau a prestațiilor efectuate. Rezultă că în orice situație în care o persoană prestează o muncă în folosul cuiva, sub conducerea și autoritatea acestuia, la cercetarea accidentelor în câmpul muncii, se necesită de a determina cu ce anume se ocupa salariatul la momentul producerii accidentului, și dacă acesta avea obligația de a efectua o astfel de sarcină.

REFERINȚE

1. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, nr. 1361 din 22.12.2005. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 9-12; În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125198&lang=ro, [Accesat: 19.06.2024].
2. Ibidem.
3. Boișteanu E., Romandaș N., *Dreptul Muncii, Manual,* Chișinău: S. n., 2014, Î.S. F.E.- P. „Tipografia Centrală", 736 p., ISBN 978-9975-53-444-4.
4. Ibidem.
5. Păscăluță F., *Formele controlului respectării legislației în domeniul securității și sănătății în muncă,* Teză de doctor în drept, Dreptul muncii și protecției sociale, Chișinău, 2015.
6. Ibidem
7. Casian C., *Accidentul de muncă: realități și perspective,* București: Universul Juridic, 2023, 419 p., ISBN 978-606-39-1203-0.
8. Legea securității și sănătății în muncă nr. 186 din 10.07.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 143-144; În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142433&lang=ro#, [Accesat: 20.06.2024].
9. Ibidem.
10. Boișteanu E., Romandaș N., *Dreptul muncii: Partea generală: Manual,* Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Catedra Dreptul muncii.-Ch.: CEP USM, 2012, 154 p., ISBN 978-9975-71-292-7.
11. Ibidem.
12. Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162; În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142481&lang=ro#, [Accesat: 24.06.2024].

NOTĂ. Dreptul muncii și protecției sociale: 553.05; *Valorificarea prevederilor legale din domeniul siguranței ocupaționale la cercetarea accidentelor de muncă grave și mortale în Republica Moldova.*

PROVOCĂRI ACTUALE ÎN REGLEMENTAREA JURIDICĂ A ANTREPRENORIATULUI SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CURRENT CHALLENGES IN THE LEGAL FRAMEWORK OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 346.2:334.012:316(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.68**

Cristina MARTIN,
e-mail: c.martin@aci.md
Universitatea de Stat din Moldova
Laurențiu RACU,
e-mail: lracu@aci.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Social entrepreneurship is a relatively new field that presents challenges for both entrepreneurs and lawmakers. The current socio-political landscape emphasizes the importance of establishing p and supporting social businesses through a comprehensive and applicable regulatory framework. Aligning the provisions of specific laws with tax, labour regulations, and public procurement rules will foster the establishment and growth of social enterprises, enabling them to address local and national community issues. In the Republic of Moldova, social entrepreneurship has emerged as a response to the country's rapid economic transition and the need for sustainable solutions to social problems. Although the Law 845/1992 on Entrepreneurship and Enterprises (Law 845/1992) defines social enterprises and their role in improving conditions for disadvantaged groups, discrepancies in legislation and enforcement have hinder progress. It is crucial to effectively promote state support mechanisms, such as tax incentives and employment subsidies. Furthermore, enhancing public procurement policies to favour social enterprises will provide additional support for their expansion and social impact. Strengthening the regulatory framework is crucial for the sector's advancement and its contribution to society.*

Keywords: *social entrepreneurship, social impact, facilities, subsidies.*
Cuvinte-cheie: *antreprenoriat social, impact social, facilități, subvenții.*

INTRODUCERE

Antreprenoriatul social, un concept relativ nou, s-a diversificat semnificativ în funcție de contextul național al fiecărei țări din ultimele decenii. În Republica Moldova, reformele economice de după declararea independenței au încurajat emergența și expansiunea afacerilor private, ceea ce a determinat antreprenorii, în mod natural, să se implice tot mai activ în rezolvarea problemelor sociale, marcând debutul antreprenoriatului social în țară. Acest tip de antreprenoriat a contribuit în ultimii 10 ani, la înființarea și dezvoltarea afacerilor sociale inovative, care nu doar completează antreprenoriatul tradițional, dar și au un impact semnificativ asupra comunităților locale. Acesta îmbină în mod inovator obiective economice și sociale, se remarcă prin capacitatea sa de a aduce

beneficii semnificative comunităților, abordând probleme actuale precum incluziunea socială, crearea de locuri de muncă și dezvoltarea durabilă.

Cu toate acestea, sectorul se confruntă cu diverse provocări, printre care lipsa unui cadru juridic clar și cuprinzător, ceea ce poate limita atât expansiune, cât și impactul benefic al antreprenoriatului social. Unul din exemplele demne de urmat în acest sens ar fi România, care în anul 2015 a adopatat Legea cu privire la economia socială [1], oferind o abordare mai complexă și oportunități sporite de dezvoltare pentru întreprinderile sociale.

Articolul de față își propune să examineze în detaliu cadrul juridic existent și să identifice lacunele și neajunsurile actuale care împiedică dezvoltarea unui mediu prielnic pentru diversificarea întreprinderilor sociale în Moldova. Analiza va include o cercetare a cadrului legal național comparativ cu modele internaționale de succes, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra măsurilor necesare pentru a îmbunătăți reglementarea acestui domeniu important. Prin intermediul acestui studiu, se urmărește nu doar identificarea problemelor, ci și propunerea unor soluții concrete și fezabile pentru a sprijini dezvoltarea antreprenoriatului social în Moldova, în beneficiul întregii societăți.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru elaborarea acestui articol au fost utilizate mai multe metode de cercetare, printre care analiza documentară, statistică, precum și metodele logică, istorică și comparativă.

Am efectuat un studiu detaliat a cadrului legislativ actual din Republica Moldova, analizând legile, reglementările și documentele oficiale. Această analiză a fost completată de o revizuire a literaturii de specialitate și a rapoartelor elaborate de organizații locale și internaționale [2], care oferă o perspectivă obiectivă asupra stării actuale a antreprenoriatului social în Moldova.

Informația colectată a fost organizată și sistematizată, folosind metoda logică, fapt ce a permis identificarea relațiilor cauzale și a consecințelor reglementărilor juridice asupra antreprenoriatului social. Prin această metodă, am analizat coerența și consistența cadrului legislativ, identificând eventualele lacune și contradicții care pot afecta dezvoltarea socială acestuia în Republica Moldova.

Pentru a înțelege cum s-a dezvoltat cadrul legal și ce lecții pot fi învățate din experiențele trecute a fost analizată evoluția reglementărilor juridice și a aspectelor practice referitor la antreprenoriatului social în Moldova. Aceasta a inclus o revizuire cronologică a politicilor și legislației relevante, identificând punctele cheie de schimbare și contextul socio-economic care a influențat aceste evoluții.

Pentru a asigura o comparație internațională relevantă, am analizat modele legislative din alte țări europene, folosind surse de la organizații precum OECD (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) și European Social Enterprise Law Association (ESELA) [3]. Metoda comparativă a permis identificarea unor bune practici și strategii de succes care ar putea fi adaptate și implementate în contextul legislativ moldovenesc.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Conceptul de „antreprenoriat social” a câștigat popularitate în ultimele decenii, atât în Europa, cât și întreaga lume, inclusiv în Republica Moldova. Acest tip de antreprenoriat se remarcă prin integrarea obiectivelor sociale în strategia de afaceri, combinând profitabilitatea economică cu impactul social pozitiv.

La nivel global, conceptul de antreprenoriat social a apărut odată cu dezvoltarea economiei sociale și a fost implementat pe scară largă în ultimele trei decenii. Acest concept a fost influențat de schimbările dinamice în politicile guvernamentale, creșterea nevoii de soluții durabile la problemele sociale și evoluția tehnologiei și a comunicațiilor. În prezent, există peste 2 milioane de întreprinderi sociale în Europa, dintre care aproximativ 2800 în România și doar 11 în Republica Moldova [4]. Întreprinderile sociale operează în diverse sectoare economice, cum ar fi: agricultură, silvicultură și pescuit, construcții, reutilizare și reparații, gestionarea deșeurilor, comerțul, energie și climă, etc.

În funcție de specificul cultural, legislativ și nevoile societății fiecărei țării, economia socială și antreprenoriatul social variază semnificativ, inclusiv la nivel european. În prezent, se disting cinci modele principale, influențate de tradițiile locale și manifestându-se diferit chiar și în contexte similare. De exemplu, modelul anglo-saxon pune accent pe implicarea voluntarilor și se concentrează pe grupurile vulnerabile, bazându-se pe suportul comunității. Modelul scandinav, similar celui anglo-saxon, se axează pe activitatea voluntară și organizarea cooperativelor pentru furnizarea de servicii sociale comunitare. Modelul continental european, prezent în țări precum Franța, Belgia, Germania și Austria, a evoluat prin inițierea de cooperative pentru a suplini incapacitatea statului de a rezolva toate problemele sociale, fiind ulterior susținut prin federații de cooperative. În țările mediteraneene, precum Italia și Spania, s-au dezvoltat modele bazate pe cooperarea dintre stat și cooperative, iar Europa Centrală și de Est a înregistrat o creștere a economiei sociale post-comunistă, susținută prin finanțare internațională [5].

Datorită potențialului său de a adresa probleme sociale complexe antreprenoriatul social a captat atenția academicienilor și practicienilor din întreaga lume. Pentru prima dată, termenii de „antreprenoriat social” și „antreprenor social” apar în lucrarea „Social Responsibilities of the Businessman” [6] al autorului H. Bowen, publicată în anul 1953, iar definițiile întâlnite în literatura de specialitate nu se bucură de unanimitate și consens. Autorii J. Mari și I. Marti propun o definiție comprehensivă: „Antreprenoriatul social – un proces în care resursele sunt utilizate în diverse combinații cu scopul de a valorifica oportunitățile existente, de a crea valoare prin satisfacerea nevoilor sociale, de a stimula schimbările sociale, sau de a înființa noi organizații cu misiune socială” [7]. O altă definiție întâlnită este cea promovată de C. Crișan, care definește antreprenoriatul social drept „un proces inovativ creator de valoare socială care are ca obiectiv oferirea de soluții în vederea transformării problemelor sociale în oportunități de afaceri; acesta este promovat de organizații care nu urmăresc obținerea de profit în interesul proprietarilor, ci urmăresc obținerea de rezultate sociale și de mediu” [8]. Din lucrarea lui R. L. Koro-

sec și E. M. Berman reiese că antreprenoriatul social „include indivizi sau organizații private care adoptă inițiative de a identifica și soluționa probleme sociale din cadrul comunității, manifestând predilecția spre viziune, energie și abilitatea de a dezvolta noi căi de combatere a problemelor sociale" [9]. Analizând definițiile citate, desprindem cu ușurință faptul că doctrina subliniază importanța satisfacerii nevoilor sociale și a creării valorii sociale, iar inovația fiind un element esențial în atingerea misiunii sociale și creării unui impact social pozitiv.

În plan legislativ, în contextul parcursului european al Republicii Moldova și alinierea acesteia la tendințele existente în statele europene, la data de 02 noiembrie 2017 legiuitorul a inclus reglementări privind antreprenoriatul social, prin modificarea Legii 845/1992 [10]. Aceasta definește antreprenoriatul social ca fiind *„activitatea desfășurată de întreprinderile sociale și întreprinderile sociale de inserție, orientată spre îmbunătățirea condițiilor de viață și oferirea de oportunități persoanelor din categoriile defavorizate ale populației prin consolidarea coeziunii economice și sociale, inclusiv la nivelul colectivităților locale, prin ocuparea forței de muncă, prin dezvoltarea serviciilor sociale în interesul comunității, prin creșterea incluziunii sociale"*.

Conform prevederilor articolului 36^1 din Legea 845/1992, activitatea de antreprenoriat social pe teritoriul Republicii Moldova este desfășurată de întreprinderile sociale și întreprinderile sociale de inserție. Datorită factorilor comuni ce au condus la apariția conceptului de economie socială, putem identifica următoarele caracteristici ale întreprinderilor sociale, care sunt prezente în toate modelele de afaceri sociale:

- Obiectivul social primar și întâietatea oamenilor, fiind prioritare față de profit. Aceste organizații sunt dedicate soluționării problemelor sociale și îmbunătățirii calității vieții comunităților pe care le deservesc;
- Asigurarea desfășurării activităților în interesul membrilor/utilizatorilor, prin reinvestirea profitului majoritar și a surplusurilor (interesul general și colectiv). Aceasta asigură desfășurarea activităților în interesul membrilor și al utilizatorilor, reflectând un interes general și colectiv;
- Dezvoltarea conceptului de guvernanța democratică și/sau participativă. Acest lucru asigură transparență, responsabilitate și o reprezentare echitabilă a intereselor tuturor celor implicați.

Întreprinderile sociale (ÎS) reprezintă entitățile juridice constituite de instituții private și/sau persoane fizice, asociații obștești, fundații, culte religioase care desfășoară activități de antreprenoriat social și au drept scop soluționarea unor probleme sociale de interes comunitar. În cazul *întreprinderilor sociale de inserție* (ÎSI), fiind prezent și scopul de creare a locurilor de muncă, precum și încadrarea prioritară a persoanelor cu dizabilități sau din categoriile defavorizate ale populației. Legislația include în categoriile defavorizate ale populației persoanele și familiile defavorizate, astfel cum sunt definite în Legea 547/2003 [11].

Studiile realizate de societatea civilă, în colaborare cu antreprenorii sociali, au evidențiat multiple deficiențe legale care limitează dezvoltarea întreprinderilor sociale.

Una dintre principalele probleme este procesul de înregistrare a acestor întreprinderi. Conform articolului 36^3 din Legea 845/1992, numai societățile cu răspundere limitată (SRL) și cooperativele de producție pot obține statutul de ÎS sau ÎSI. Aceste entități trebuie să fie înființate de asociații obștești, fundații, culte religioase, instituții private sau persoane fizice care desfășoară activități ce nu sunt interzise prin lege [12]. Credem că această restricție poate limita diversitatea și flexibilitatea întreprinderilor sociale, îngreunând procesul de înregistrare și reducând numărul de organizații eligibile pentru a obține acest statut.

Procedura se finalizează cu acordarea statutului prin decizia Comisiei Naționale pentru Antreprenoriat Social (CNpAS). Cu toate acestea, în ultimii doi ani, CNpAS nu a fost activă, reluându-și activitatea abia la începutul acestui an, din cauza anumitor discrepanțe între prevederile legii și ale Regulamentului de activitate al autorității (de ex. numărul membrilor comisiei prevăzut în Legea 845/1992 este de 12 persoane, regulamentul de activitate a comisiei adopate prin Hotărârea Guvernului Nr. 1165 din 2018 prevede doar 11 membri). Inactivitatea comisiei a dus la imposibilitatea obținerea sau prelungirea statutului de ÎS sau ÎSI. Pentru a preveni repetarea unor astfel de situații în viitor, este necesară alinierea cadrului legislativ, monitorizarea continuă, implicarea sectorului privat și a altor părți interesate, precum și stabilirea unor canale clare pentru transparență și comunicare.

Deși întreprinderile sociale nu funcționează ca afaceri tradiționale și, conform legii, 90% din veniturile lor sunt reinvestite în dezvoltarea afacerii și în activități sociale, educative sau de mediu, statul nu face diferențe clare între aceste categorii de întreprinderi și entitățile care practică activitate de întreprinzător, fiind aplicate aceleași reglementări. Practic, în absența unor mecanisme și reguli clare de implementare a măsurilor de susținere, aceste măsuri rămân doar în calitate de mențiuni în lege, nefiind aplicate în practică. Legea 845/1992 prevede o serie de măsuri de sprijin din partea statului și a instituțiilor publice, inclusiv facilități fiscale pentru dezvoltarea antreprenoriatului social. Totuși, analiza prevederilor Codului Fiscal al Republicii Moldova [13] nu relevă nici o mențiune specifică privind antreprenoriatul social, subliniind astfel lacunele existente în aplicarea efectivă a măsurilor de sprijin pentru întreprinderile sociale. În acest context, o soluție pentru problema creată este armonizarea altor acte legislative aplicabile cu prevederile Legii 845/1992.

Îmbucurător este faptul că legislația muncii din Republica Moldova oferă o serie de facilități generale pentru afaceri, care se aplică și ÎS și ÎSI. Conform Legii 105/2018, există prevederi pentru subvenționarea locurilor de muncă destinate grupurilor vulnerabile și pentru adaptarea locurilor de muncă pentru aceste grupuri [14].

Un aspect problematic ce merită atenție este lipsa facilităților în procedurile de achiziții publice și în cadrul politicilor publice planificate pentru următorii ani. Deși Legea 131/2015 [15] prevede o procedură separată pentru achiziționarea serviciilor sociale, în practică aceste servicii sunt adesea supuse procedurilor generale de licitație deschisă sau cerere de oferte și prețuri. În cadrul acestor licitații, autoritățile publice preferă ade-

sea companiile tradiționale în detrimentul antreprenorilor sociali, chiar și atunci când prețul și calitatea sunt comparabile. Aceasta lipsă de preferință pentru antreprenoriatul social în achizițiile publice reprezintă un obstacol semnificativ în dezvoltarea acestui sector [16].

CONCLUZII

Antreprenoriatul social în Republica Moldova este reglementat în principal prin Legea 845/1992 privind antreprenoriatul și întreprinderile. Deși nu există o lege specială care să faciliteze procesele și mecanismele legate de activitatea întreprinderilor sociale, cadrul legal actual permite delimitarea antreprenoriatului social de formele clasice de antreprenoriat.

Constatăm că reglementările actuale sunt inadecvate pentru susținerea activităților desfășurate de întreprinderile sociale, de la înregistrare până la implementarea proiectelor de bază finanțate de donatori străini (în prezent, toate ÎS sunt înființate și funcționează pe baza granturilor oferite de donatorii străini). Există o lipsă de prevederi speciale care să faciliteze și să asigure sprijinul statului pentru aceste întreprinderi.

Au fost identificate lacune legislative în legislația fiscală, dreptul muncii și procedurile de achiziții publice, iar modificarea și adaptarea cadrului legal ar crea un mediu prielnic pentru atragerea antreprenorilor sociali. Procedurile birocratizate și neadaptate pentru acest domeniu specific fac dificilă înregistrarea și obținerea statutului de întreprindere socială, implicând costuri și timp suplimentar. Lipsa facilităților în procedurile de achiziții publice reprezintă obstacole majore. Conceptul de antreprenoriat social nu este suficient promovat, iar datele statistice sunt adesea incomplete.

În concluzie, este necesară crearea unei legi speciale, adaptarea cadrului legal adițional și eficientizarea procedurilor de obținere a statutului de întreprindere socială. Totodată, antreprenorii sociali trebuie să colaboreze cu membrii comunității, cu autoritățile publice și cu alte organizații pentru a identifica problemele și pentru a găsi soluții durabile și sustenabile în continuare.

REFERINȚE

1. Legea Nr. 219 din 23.07.2015 privind economia social, publicată în Monitorul Oficial al României Nr. 561 din 28.07.2015.
2. OECD (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică), *"Social Impact Investment: Building the Evidence Base"*, publicat în 2019.
3. RACU L., *Raport de Monitorizare a Mecanismelor Legale de Suport a Întreprinderilor Sociale și a celor de Inserție.* În:https://contact.md/wpcontent/uploads/2023/12/Raport_Monitorizare_AS_Versiunea-Finala-30.11.2023-1.pdf [Accesat: 05.07.2024];
4. BARNA C., Opincaru I., Vameșu A., *Atlasul Economiei Sociale în România*, 2014.

5. MANOLE D., *Studiu. Dezvoltarea antreprenoriatului social în rândul centrelor de tineret*, Chișinău, 2017. În: https://www.cntm.md/sites/default/files/STUDIU%20AS%20web.pdf [Accesat: 05.07.2024];
6. BOWEN H., *Social Responsibilities of the Businessman*, America, 1953.
7. MAIR J., MARTI I*., Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight,* Journal of World Business, Barcelona, 2006.
8. CRIȘAN C., *Antreprenoriat social și responsabilitatea socială corporatistă*, Cluj Napoca, Editura Rispoprint, 2012.
9. KOROSEC R.L., Berman E.M*., Municipal support for social entrepreneurship,* Public Administration Review 66, p.448-462.
10. Legea Nr. 845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 2 din 28.02.1994.
11. Legea Nr. 547 din 25.12.2003 asistenței sociale, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 42-44 din 12.03.2004.
12. Hotărârea Guvernului Nr. 1165 din 28.11.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Comisiei Naționale pentru Antreprenoriat Social și a listei genurilor de activitate ce constituie activități de antreprenoriat social, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 467-479 din 14.12.2018.
13. Cod Nr. 1163 din 24.04.1997 Cod Fiscal al Republicii Moldova, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 62 din 18.09.1997
14. Legea Nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 295-308 din 10.08.2018.
15. Legea Nr. 131 din 03.07.2015 privind achizițiile publice, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 197-205 din 31.07.2015.
16. *Raport de analiză a Antreprenoriatului Social în R. Moldova*, GIZ, 2019, pag. 26-27 În:https://antreprenoriatsocial.md/media/files/files/raport_de_analiza_antreprenoriat_social_0_2739266.pdf. [Accesat: 05.07.2024];

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ПРАВА В ИМУЩЕСТВЕ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

INTELLECTUAL RIGHTS IN THE PROPERTY OF SPOUSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 347.626:347.78:347.622(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.69**

Татьяна БОДЮЛ,
ORCID: 0000-0003-4227-4619
e-mail: bodiulco@gmail.com
Государственный университет Молдовы

Summary. *This article analyzes the problems of the legal regime of marital property in relation to intellectual property. Problems related to determining the procedure for receiving and using income of spouses from the results of intellectual activity and means of individualization are being solved, depending on the attribution of such income to jointly acquire or personal property of the spouses.*

Ключевые слова*: интеллектуальная собственность, исключительные права, совместная собственность на объекты интеллектуальной собственности, брачный договор и права на интеллектуальную собственность.*

Рассматривая правовые аспекты института собственности, следует разделять два различных её вида – вещной и интеллектуальной. Интеллектуальная собственность (от латинского «intcllectlus» — ум) это совокупность правовых отношений по поводу владения, распоряжения и использования продуктов интеллектуальной деятельности, исключительные права на результаты творческой деятельности и средства индивидуализации.

Результатами интеллектуальной деятельности (интеллектуальная собственность) признаются интеллектуальные права, которые включают исключительное право, являющееся имущественным правом, а в определенных случаях, также личные неимущественные и иные права. Исключительное право на результат интеллектуальной деятельности, созданный творческим трудом, первоначально возникает у его автора. Как правило, если объект интеллектуальной собственности или вещь материального мира принадлежит одному человеку, его право собственности не может быть ограничено иначе как в силу прямого указания закона, однако согласно гражданскому законодательству вещь может принадлежать нескольким лицам и тогда право одного собственника может ограничиваться правами другого сособственника. В отношении интеллектуальной собственности право на результат интеллектуальной деятельности может возникнуть у нескольких лиц в случае, если они являются соавторами творческого результата. Согласно Молдавскому законодательству соавторам принадлежат исключительные права в отношении созданного ими объ-

екта. Существует два способа владения имуществом несколькими лицами - совместная и долевая собственность. Различия этих двух видов заключается в том, что при совместной собственности лица владеют равными частями без выделения конкретной доли. При долевой собственности доли могут быть не равны, соглашением сособственников или решением суда может быть определен порядок пользования долями.

Когда исключительные права правообладателя пересекаются с интересами членов его семьи, - все случаи семейных споров связаны с имуществом и имущественными правами. Конфликт относительно принадлежности исключительных прав может возникнуть при разделе имущества между супругами, в спорах между наследниками. Также, иногда могут возникнуть обстоятельства, когда раздел имущества проводится в силу внешних обстоятельств, например, когда при банкротстве одного из супругов для погашения долгов не хватает его отдельного имущества, и кредитор требует выделить долю должника из общего имущества супругов.

Совместная собственность, без определения долей возможна при прямом указании закона. Одним из таких случаев является совместное право собственности супругов в отношении имущества приобретенного в период брака. Содержание имущественных правоотношений, возникающих между супругами, образуют имущественные права и обязанности. Именно они и составляют главное содержание брачного правоотношения. Имущество, нажитое супругами за время брака, подпадает под режим совместной собственности.[1]

Таким образом, если один из супругов является авторов литературного или аудиовизуального произведения, то возникшее право как авторское, так и имущественное принадлежит только автору и супруг/супруга может иметь притязания на созданный объект только в формате наследования. В дальнейшем, при возможном разделе имущества исключительное право на результат остается за автором-правообладателем, а его супруг вправе претендовать на половину доходов, полученных от коммерциализации результатов интеллектуальной деятельности (роялти по лицензии и т.п.).

Согласно Семейному Кодексу Республики Молдова совместное право собственности распространяется на следующие виды имущества: доходы каждого из супругов от трудовой деятельности, предпринимательской деятельности и результатов интеллектуальной деятельности; полученные ими премии, вознаграждения, пенсии, пособия, а также иные денежные выплаты, не имеющие специального целевого назначения, т.е. за исключением (суммы материальной помощи, суммы, выплаченные в возмещение ущерба в связи с утратой трудоспособности вследствие увечья либо иного повреждения здоровья, и т.д.); приобретенные за счет общих доходов супругов движимые и недвижимые вещи, ценные бумаги, паи, вклады, доли в капитале, внесенные в кредитные учреждения или в иные коммерческие организации, и любое другое нажитое супругами в период брака имущество независимо от того, на имя кого из супругов внесены денежные средства. [2]

Следует помнить, что к совместной собственности относятся только доходы от результатов интеллектуальной собственности, однако сам результат интеллектуальной деятельности одного из супругов объектом совместно нажитого имущества в браке являться не будет. Таким образом, интеллектуальная собственность, которая стала результатом творческой деятельности одного из супругов, не может быть рассмотрена как совместно нажитое имущество. Если в период брака один из супругов стал автором изобретения, патент на использование изобретения будет принадлежать только ему, однако доход, полученный от лицензионных договоров по использованию изобретения, является совместно нажитым. Особый режим интеллектуальной собственности, ставшей результатом деятельности одного из супругов в период брака, связан с тем, что гражданское законодательство закрепляет за автором исключительное право на результат творческой деятельности. Совместное владение исключительным правом возможно лишь в случае соавторства супругов. Соавторами результата интеллектуальной деятельности не признаются граждане, не внесшие личного творческого вклада в создание такого результата, в том числе оказавшие его автору только техническое, консультационное, организационное или материальное содействие или помощь либо только способствовавшие оформлению прав на такой результат или его использованию. Создание благоприятной обстановки для творческой деятельности, материальное обеспечение в период творческой деятельности не дает права авторства супругу, чья деятельность не связана с созданием интеллектуальной собственности. При распоряжении совместной собственностью подразумевается, что супруги действуют исходя из интересов семьи, их действия согласованы и направлены на достижение общей цели. Однако, Семейный кодекс в целях предотвращения злоупотреблением правами и защиты имущественных интересов супругов, предусматривает согласие второго супруга на заключение сделок в отношении имущества.[3] Такое согласие должно быть нотариально заверено.

При распоряжении интеллектуальной собственностью согласие на отчуждение или иное использование исключительных прав от второго супруга не требуется, так как к результату интеллектуальной деятельности применяется режим раздельной собственности супругов.

Исключительные права на результаты интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации переходят к наследникам в пределах оставшейся части срока их действия, продолжительность которого устанавливается соответствующими законами РМ и зависит от вида результата интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации, а по истечении соответствующего срока результаты интеллектуальной деятельности - произведения науки, литературы, искусства (как обнародованные, так и необнародованные), программы для ЭВМ, базы данных, исполнения, фонограммы, изобретения, полезные модели или промышленные образцы, селекционные достижения, топологии интегральных микросхем - переходят в общественное достояние (Например, статья 12 Закона РМ № 230 от 28.07.2022

«Об авторском праве и смежных правах, МО № 278-282 от 09.09.2022; статья 18 Закона РМ № 50 от 03.07.2008 «Об охране изобретений», МО № 117-119 от 04.07.2008; статья 13 Закона РМ № 161 от 07.12.2007, «Об охране промышленных рисунков и моделей», МО № 136-140 от 31.08.2007; статья 20 Закона РМ № 39 от 29.02.2008 «Об охране сортов растений», МО № 99-101 от 06.06.2008; статья 15 Закон РМ № 38 от 29.02.2008 «Об охране товарных знаков», МО № 38 от 06.06.2008 и др.) и могут свободно использоваться в соответствии с ГК РФ любым лицом без чьего-либо согласия или разрешения и без выплаты авторского вознаграждения.

В случае расторжения брака, доходы от использования интеллектуальной собственность будут входить в массу совместно нажитого имущества, сам же результат творческой деятельности разделу не предлежит, и в дальнейшем доход от его использования будет принадлежать только автору, творческим трудом которого он создан.

Нередко супруги занимаются совместной интеллектуальной деятельностью и являются соавторами произведений художественной литературы или иных результатов творчества.

При распоряжении исключительными правами супруги должны руководствоваться в первую очередь, нормами гражданского законодательства, специальными нормами авторского права и смежных прав, а также нормами патентного права, регулирующими отношения в сфере интеллектуальности собственности. В частности, вопрос распоряжения результатом творчества должен решаться на основании соглашения между соавторами.

В случае отсутствия такого соглашения доходы от использования результатов интеллектуальной деятельности, созданных супругами в соавторстве, делятся в равных долях и являются совместно нажитым имуществом. Право на часть доходов сохраняется за супругами и при расторжении брака, при этом, если в соглашение предусмотрено не равномерное разделение доходов, данное соглашение будет использоваться вне зависимости от равного права супругов на имущество, приобретенное в период брака.

Нормы, регулирующие правоотношения соавторов будут специальными, подлежащими применению, по отношению к нормам семейного права, определяющим режим совместной собственности супругов.

К исключительным правам на результат интеллектуальной деятельности, созданный одним из супругов, применяется режим распоряжения имуществом, принадлежащим каждому супругу отдельно. Таким образом, в отличие от распоряжения совместной собственностью супругов, когда для оформления сделки необходимо нотариальное согласие второго супруга, при распоряжении результатом интеллектуальной деятельности согласование условий его использования, извлечение прибыли, заключения лицензионных договоров, со вторым супругом не требуется, если он не является соавтором.

Обязательным условием применения режима совместной собственности супругов является регистрация брака в органах записи актов гражданского со-

стояния. [4] Совместное ведение хозяйства, рождение детей не являются основанием для признания фактически брачных отношений юридически значимым фактом для решения вопроса о разделе имущества в случае прекращения таких отношений.

Возникновение споров между супругами при разделе совместно нажитого имущества можно предопределить путем заключения *брачного договора*, причем в брачном договоре, возможно, предусмотреть режим совместной собственности не только в случае расторжения брака, но и во время семейной жизни. Брачный договор представляет собой разновидность гражданско-правового договора. Включение в предмет договора условий по поводу имущества, являющегося собственностью одного из супругов (интеллектуальной собственности), влечет трансформацию брачного соглашения в смешанный договор, который будет содержать в себе элементы различных договоров. К условиям договора о распоряжении исключительными правами применяются соответствующие нормы Гражданского кодекса РМ. При этом для супруга, который не является создателем результата интеллектуальной деятельности, приобретенные права являются производными, в связи, с чем на них может быть обращено взыскание.

Содержанием брачного договора является установление правового режима имущества супругов. При этом в качестве предмета могут выступать не только уже существующие имущество и имущественные права, но и те, которые возникнут в будущем в период брака. В брачном договоре, возможно, предусмотреть режим пользования совместной собственностью не только в случае расторжения брака, но и во время семейной жизни. [4]

Брачный договор может быть заключен как до регистрации брака, так и после, каких либо временных ограничений для заключения брачного договора законодательством не предусмотрено.

Заключенный до регистрации брака договор вступает в силу со дня регистрации брака.

Брачный договор оформляется письменно и удостоверяется нотариально. Если эти требования не соблюдены, договор считается недействительным.

Перечень условий брачного договора, приведенный в Семейном кодексе РМ (Глава 6), является открытым, так как закон позволяет включить в договор любые положения, касающиеся имущественных отношений супругов. Супруги вправе определить в брачном договоре свои права и обязанности по взаимному содержанию, способы участия в доходах друг друга, порядок несения каждым из них семейных расходов; определить имущество, которое будет передано каждому из супругов в случае расторжения брака, а также включить в брачный договор любые иные положения, касающиеся имущественных отношений супругов, в том числе имущественные санкции для супруга, виновного в расторжении брака. Таким образом, супруги вправе включить в брачный договор условия, затрагивающие исключительные права как разновидность имущественных прав супругов.

Брачный договор может явиться своеобразным имущественным «кодексом» конкретной супружеской пары, детально определяя практически все имущественные аспекты семейной жизни. В отличие от договоров о создании результатов интеллектуальной деятельности и распоряжении исключительными правами брачный договор имеет целью не использование прав на результаты интеллектуальной деятельности, а определение правового режима объектов, права на которые принадлежат супругам.

Супруги вправе самостоятельно определить те условия, которые они хотят включить в свое соглашение, соблюдая установленные законом ограничения. Так, некоторые положения относительно регулирования прав на результаты интеллектуальной деятельности не могут быть включены в брачный договор. Брачный договор не может регулировать личные неимущественные отношения между супругами. Согласно Гражданскому кодексу РМ, и специальным Законам РМ в области интеллектуальной собственности право на имя, право авторства, иные личные неимущественные права неотчуждаемы и непередаваемы любым иным способом, таким образом, они могут принадлежать только супругу-автору. Нельзя закрепить в брачном договоре, норму о том, что автором произведения, созданного в период брака, будет супруг, не участвующий в создании данного произведения либо что публикация произведений будет осуществляться только с письменного согласия второго супруга.

В тоже время в отношении доходов от использования объектов интеллектуальной собственности можно определить, кому из супругов принадлежат данные доходы в период совместной жизни и порядок их распределения в случае расторжения брака.

Супруги могут предусмотреть в брачном договоре условия по взаимному содержанию. Например, установить, что супруга имеет право в случае расторжения брака на алименты в виде всех доходов от результатов интеллектуальной деятельности, полученных ее бывшим супругом, либо определенной части.[5]

Исходя из вышеизложенного, при определении права каждого из супругов на доход от использования интеллектуальной собственности следует учитывать следующие моменты:

- Интеллектуальная собственность была оформлена в период брака, зарегистрированного в установленном порядке.
- Если супруги являются соавторами, их взаимоотношения определяются соглашением.
- К интеллектуальной собственности применяется режим раздельной собственности супругов, к совместно нажитому имуществу относятся только доходы, полученные от использования результата творческой деятельности.

В отношении любого имущества нажитого в период брака, в том числе интеллектуальной собственности брачным договором может быть определен особый режим владения, пользования и распоряжения.

Таким образом, кратко можно резюмировать, что исключительное право на объекты, созданные в браке, принадлежат персонально автору. Однако брачным договором можно установить иной режим. При этом в брачном договоре нельзя предусмотреть переход ко второму супругу и совместное владение личными неимущественными правами.

Также, необходимо подчеркнуть, что доходы от объектов, созданных одним из супругов в браке, и полученные им в период брака, являются общим имуществом супругов, и распоряжение такими доходами осуществляется супругами по обоюдному согласию.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Семейный Кодекс Республики Молдова. /ст. 9 (1)/. Опубликован: 26-04-2001 в Monitorul Oficial № 47-48 статья № 210
2. Там же. Ст. 20 (2).
3. Там же. Ст. 2 (2).
4. Там же. Ст. 29 (4).
5. Особенности правового режима объектов интеллектуальной собственности супругов. Доступно: http://www.korpusprava.com/ru/publications/analytics/osobennosti-pravovogo-rezhima-obektov-intellektualnoy-sobstvennosti-suprugov.html. Просмотрено 19.06.2024.

STANDARDUL PROBEI DINCOLO DE ORICE ÎNDOIALĂ REZONABILĂ ȘI INTIMA CONVINGERE :SIMILITUDINI

STANDARD OF PROOF BEYOND A REASONABLE DOUBT AND INWARD BELIEF: SIMILARITY

CZU: 343.14:343.162 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.70**

Igor DOLEA,
ORCID: 0000-0003-4094-6098
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The addressed issue concerns the relation between the self-conviction rule and the standard of proof beyond a reasonable doubt. Traditionally, in the criminal procedural system of the Republic of Moldova, the rule of assessing evidence according to one's own conviction was considered unique in the matter of evaluating evidence, a fact determined by the mixed system of which the national criminal procedure is also a part. However, currently the continental legal systems increasingly adhere to the standard of evidence beyond any reasonable doubt, characteristic of the Anglo-Saxon system. In the same way, the European Court of Human Rights constantly mentions the standard of proof from which the analysis in particular cases starts, this being the standard of proof beyond any reasonable doubt. In connection with this fact, the question of the differences and similarities between these two concepts is discussed, if they are convincing and if they are not mutually exclusive. In the same way, an attempt is made to identify the connection of the standard with some procedural principles applied in the matter of evidence. Following the analysis, the following conclusion is reached: that the assessment of evidence according to one's own conviction and the standard of proof beyond any reasonable doubt are not antagonistic and have a common foundation based on the moral aspect of the assessment of evidence.*

Keywords: *evidence, standard of proof, intimate belief.*
Cuvinte-cheie: *probe,standardul probei,intima convingere.*

INTRODUCERE

Conceptul aprecierii probei la intima convingere a predomiat în teoria formei mixte a procesului penal de la instituirea acesteia. Totuși actualmente se constată insuficiența conceptului ,din perspectiva unui caracter prea general pe care-l posedă . Se observă o tendință de obiectivizare a procesului penal , prin crearea unor standarde mai clare de care să se conducă instanțele la pronunțarea soluțiilor. Un impact respectiv îl are și poziția Curții Europene a Drepturilor Omului , la fel ca și sistemul anglo – saxon care aplică standardul probei dincolo de orice dubiu rezonabil ,acesta fiind un standard des-

tul de detalizat . Mai multe țări din sistemul continental, inclusiv România, au acceptat includerea în codurile de procedură penală a standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă. Așadar , problema care se ridică ține de identificarea coraportului dintre concepte din perspectivele coexistenței acestora.

Propria convingere își găsește originea în reformele declanșate după revoluția franceză , care au contribuit și la reforma sistemului aprecieri probelor , înlocuind teoria formală cu cea a liberii aprecieri . Teoria legală (sau formală) și modalitățile acesteia de realizare (pozitivă și negativă) pornea de la necesitatea prevederii exprese în lege a formelor de apreciere. Instanța doar având un număr anumit de probe ,expres prevăzute , (teoria pozitivistă) putea să pronunțe o sentință de condamnare. Într-o altă formă (teoria negativistă)impunea instanța în cazul în care nu existau anumite probe,expres prevăzute în lege,să pronunțe o sentință de achitare.

Ideea imposibililtății stabilirii , de către oameni , a certitudinii absolute a condus gândirea filosofică engleză la acceptarea faptului că o persoană poate să creadă în ceea ce face și să nu aibă dubii la ceea ce face. Ideile date au fost preluate de către teoreticienii dreptului [1,p.611].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Sistemul mixt, creat pe continent , a plasat probele, după cum menționa Tanoviceanu , într-un regim de libertate absolută [2]. Acesta a preluat din cel anglo-saxon și instituția elementul neprofesionist ca o parte componentă a justiției .În cadrul curților cu juați judecătorii instruiau juații cu privire la standardul persuasiunii , astfel juații erau chemați să judece conform testului conștiinței satisfăcute , doar daca erau convinși de vinovăția acuzatului .

Ca și în majoritatea țărilor europene ,în spațiul românesc au fost create curțile cu juați,fiind considerate forme democratice de manifestare a autorității judecătorești [3, p.140] . Art 337 din C.proc.pen. de la 1864 prevedea în mod expres discursul adresat juraților de către președinte în care acesta îndemna ca juații să hotărască în cuget curat şi după intimă convingere .Instituțiile au fost desființate în 1938 odată cu adoptarea noului Cod de procedură penală și instaurarea dictaturii carliste [4,p.32] .Codul Carol al II (Art 137 C.proc.pen) a trecut sarcina aprecierii probelor către judecătorii profesioniști, care apreciau probele după intima convingere. Intima convingere nu împiedica judecătorului să dispună administrarea probelor în acuzare sau apărare , acesta având un rol activ și fiind suveran apreciator al probelor administrate în cauză [5,p.209]. Conceptul a fost păstrat și în codul românesc din 1968 . La fel potrivit art 57 din Codul de procedură penală din 1961(C.proc.pen al RSSM) instanța aprecia probele după propria convingere .Actualul Cod de procedură penală al Republicii Moldova , din 2003 , a preluat într-o măsură considerabilă dispozițiile Codului de procedură penală din 1961 , prevăzând propria convingere atât în cadrul principiilor procesului penal (art.27,C.proc.pen.) cât și în normele care reglementează probatoriul (art.101,C.proc.pen.). Curtea Constituțională a recunoscut constituționalitatea sintagmei ,,propria convingere” arătând că textele lega-

le trebuie înțelese şi aplicate prin prisma principiilor constituţionale privind înfăptuirea justiției în numele legii [6].

Pe de altă parte originile doctrinei standardului de probă „dincolo de orice dubiu rezonabil” pornesc , ca și în cazul aprecierii probelor după propria convingere , de la instituția jurații lor . Se susține că regula dubiului rezonabil nu a avut rolul de a proteja acuzatul de o condamnare nedreaptă ci , mai degrabă, a avut menirea de a proteja jurații de o condamnare eternă a sufletului [7] , dacă condamnau pe nedrept.

Un exemplu elocvent de diferențiere a standardului de probă este sistemul american [8 ,p. 273] , în care de fapt sunt de trei nivele : (I)preponderența probelor fiind cel mai puțin strict standard și de regulă aplicabil în materia civilă, acesta fiind motivat de împrejurarea că societatea are un minim interes în modalitatea de soluționare a cauzelor civile ,acestea fiind chestiuni ce țin de dreptul privat. (II)Standardul probei clare și convingătoare - un standard intermediar și putând fi utilizat atunci când interesele vizate sunt substanțiale și presupun mai mult decât un interes privat [9,p.275]. (III)În sfârșit standardul probei dincolo de orice dubiu rezonabil , fiind cel mai strict standard al probei și găsindu-și aplicabilitatea în materia penală. Aceasta deoarece drepturile acuzatului trebuie protejate prin intermediul unui standard al probei foarte strict astfel încât să fie exclusă, pe cât posibil, eroarea judiciară.După cum se observă standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă impune existența unui grad de convingere a judecătorului astfel încât să excludă sau să reducă la maxim certitudinea că infracțiunea nu ar fi fost comisă de către persoana acuzată.

S-a menționat supra că standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă a fost preluat de către sistemul procesual penal român , fiind menționat în două articole din Codul de procedură penală.Art 103 alin (2) și similar art 396 alin (2) C.proc.pen.român din C.proc.pen român indică expres că o condamnare se dispune doar atunci când instanța are convingerea că acuzația a fost dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă.Problema standardului probei a fost obiect de examinare și în cadrul Curții Constituționale a României.Curtea a reţinut că standardul îşi are originea în modul de reglementare a sistemului probator, referitor la care doctrina identifică două orientări majore: cea a capacității probelor de a convinge, respectiv de a conduce la formarea convingerii intime a judecătorului aflat în situația de a soluționa o cauză penală, orientare specifică sistemului de drept continental, şi cea a capacității probelor de a demonstra vinovăția, dincolo de orice îndoială rezonabilă, specifică sistemului de drept anglo-saxon şi jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului [10].

În ce privește sistemul procesual din Republica Moldova similitudini , cu standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă , se observă în normele care reglementează prezumția de nevinovăție .Art 8 din Codul de procedură penală prevede, printre alte garanții și : (i) interdicția de a pune în sarcina acuzatului probarea nevinovăției - *onus probandi*;(ii) inadmisibilitatea întemeierii vinovăției pe presupuneri și (*iii*)interpretarea dubiilor în favoarea acuzatului.

i) Onus probandi , fiind un produs al sistemului adversarial,a fost preluat de sistemul mixt și actualmente consolidat în toate procedurile naționale. În Codul de procedură penală din Republica Moldova *onus probandi* se manifestă într-un mod dualist în formula sa negativă și pozitivă. Pe de o parte prin neobligarea acuzatului de a-și dovedi nevinovăția și transmiterea sarcinii către acuzare , pe de altă parte sarcina acuzării de a dovedi vinovăția cu excluderea tuturor dubiilor . Există anumite particularități în inversarea sarcinii probei , sarcina probei inexistenței torturii , ca și omisiuni legislative în ce privește sarcina probei inexistenței provocării, [11] , sau sarcina probei și dreptul la tăcere [12,] , toate acestea fiind un obiect separat de analiză .

ii) *Presupunerile* nu pot forma baza probantă a unei cauze penale. Vinovăția urmează a se baza pe probe veridice , deduse din date obiective. Presupunerile sunt doar unele opinii ce pot fi admise prealabil. În procesul penal este interzisă admiterea în calitate de probe a unor ipoteze sau versiuni .Aceasta se referă și la prezumții de fapt.Reiterăm opinia expusă anterior [13, p 122] potrivit căreia chiar dacă prezumţiile sunt utilizate în probatoriul penal, acestea nu substituie cercetarea probelor, servind doar ca un punct de reper.

iii)Un al treilea element care caracterizează prezumția de nevinovăție în materia probelor , *in dubio pro reo* la fel își găsește originea în sistemul englez și are legătură directă cu standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă . Potrivit raționamentului faptul se consideră ca neprobat dacă instanța la analiza probelor a recunoscut că acesta nu există sau a recunoscut inexistența acestuia într-atât de probabilă încât un om rațional de bună credință pus în condițiile respective ar proceda respectiv . Exemple elocvente pot fi deduse și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului . Spre exemplu în cauza Morari [14]Curtea ,reiterând jurisprudența sa anteriuară, [15] , inclusiv menționând despre etapele de analiză și controlul judiciar [16,] susține că atunci când acuzatul continuă să formuleze afirmații controversate cu privire la provocare, Curtea pune sarcina probei pe seama autorităților. Raționamentul este menționat de fiecare dată când Curtea a examinat problema provocărilor [17]. Atunci când informația furnizată de organul de urmărire penală nu permite Curții să conchidă dacă reclamantul a fost sau nu victima unei provocări a poliției, Curtea examinează pentru fiecare caz aparte procedura prin care a fost determinată provocarea , cu scopul de a se asigura dacă dreptul la apărare a fost asigurat în mod corespunzător, fiind respectat principiul contradictorialității și egalității armelor [18]. În același context Curtea Constituțională a României , cu referință la doctrină afirmă că ,chiar dacă în fapt s-au administrat probe în sprijinul învinuirii, iar alte probe nu se întrevăd ori pur și simplu nu există și totuși îndoiala persistă în ceea ce privește vinovăția, atunci îndoiala „echivalează cu o probă pozitivă de nevinovăție” și deci inculpatul trebuie achitat [19]. Prin urmare în cazul în care există anumite dubii cu privire la veridicitatea probei aceasta poate fi considerată ca o probă de nevinovăție. Regula menționată se raportează și la principiul favor defensionis [20] .

Așadar, după cum s-a observat elementele prezumției de nevinovăție își găsesc manifestare în standardul probei care se raportează la condiția excluderii oricăror dubii

rezonabile la constatarea vinovăției.În consolidarea standardului probei dincolo de orice dubiu rezonabil rolul instanțelor de judecată devine unul fundamental. Aceasta, deoarece si propria convingere și standardul probei au la baza experiența umană și criteriul moralității.Spre exemplu declarațiile martorului se prezumă a fi veridice, corespunzând celor percepute și memorizate de martor ,prezumție care derivă din însăși natura omului .Este ceva firesc naturii omului ca în raporturile cu alți indivizi să fie cinstit și să evite minciuna. Originea acestei prezumții se află și în învățătura teologică, printre cele zece porunci fiind și interdicția de a mărturisi mincinos . Calitatea de a crede ceea ce spun alți oameni este un alt element al propriei convingeri. Prin urmare la analiza veridicității declarațiilor martorului , este aplicată și așa numita prezumție a încrederii. Elementul obiectiv la fel are un rol al său - declarațiile unui martor sunt mai puțin convingătoare decât declarațiile a zece martori . Faptul că pot exista erori la perceperea și memorizarea evenimentului la fel joacă un rol esențial asupra veridicității declarațiilor . În cazul în care există mai multe mărturii riscul erorilor se diminuiază. Unele raționamente bazate pe legile naturii sunt mai convingătoare decât cele bazate pe simpla logică. Nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită, totuși nu poate fi exclusă regula probei exclusive și determinante. Curtea Europeană a statuat că, în cazul în care mărturia neverificată depusă de un martor se coroborează cu alte mijloace de probă, aprecierea caracterului său determinant depinde de forţa probatorie a celorlalte mijloace de probă. În fapt, termenul „determinant(ă)” trebuie interpretat într-un sens restrâns, ca desemnând o probă de o asemenea relevanţă sau importanţă încât este în măsură să determine soluţia cauzei. Totuşi regula probei „exclusive sau determinante” nu admite o sentință de condamnare bazată în exclusivitate sau în măsură considerabilă pe declarațiile unui martor absent la judecarea cauzei, dreptul la apărare riscând a fi încălcat [21] .

Pentru a diminua riscul de afectare a dreptului Curtea aduce ca exemplu anumiți factori de contrabalansare a lipsei martorului a cărui declarație constituie o probă exclusivă sau determinantă. Acestea pot fi spre exemplu o înregistrare video a procesului de audiere a martorului la orice etapă a urmăririi penale , probe coroborative, de natură să susțină declarațiile martorului, care nu pot fi verificate sub aspectul veridicității în cadrul unei audieri „live” (Ex.: rapoarte de expertiză, similitudinea cu declarațiile altor martori, în special, dacă aceștia au fost examinați încrucișat în cadrul ședinței de judecată etc.); la fel o măsură compensatorie va fi în cazul când partea apărării a avut posibilitatea de a audia indirect martorul absent, de exemplu, prin adresarea întrebărilor în formă scrisă [22] .Totuși de fiecare dată instanța trebuie să motiveze în ce măsură factorii respectivi au fost unii de contrabalansare [23].În unele cazuri Curtea direct indică la anumite probe care ar fi fost necesare de a fi examinate [24] , sau chiar direct indică asupra faptului că cei care au responsabilitatea de a decide vinovăţia sau nevinovăţia unui acuzat ar fi trebuit, în principiu, să fie în posibilitate să audieze martorii în persoană şi să evalueze credibilitatea acestora [25] .

Așadar , se sintetizează unele concluzii în temeiul celor menționate supra , în urma cărora se pot identifica particularități comune ale standardului probei dincolo de orice

îndoială rezonabilă și a intimei convingeri la aprecierea probei. Raționamentele pornesc de la regula generală că fiecare probă se apreciază după propria natură și legătura cu cauza examinată. Propria convingere se formează pe baza analizei probelor în ansamblul lor fiind un instrument juridic de măsurare a veridicității acestora . Intima convingere nu poate fi reglementată , acesta fiind un proces subiectiv . Ajungerea la o convingere trebuie să se apropie de starea de certitudine care ar permite condamnarea unei persoane. Îndoiala rezonabilă nu este o îndoială bazată pe simpatie sau prejudecată, dar pe rațiune și bun simț.Îndoiala rezonabilă este logic legată de dovezi sau de lipsa acestora , fiind definită ca o credință care se clatină, credință zdruncinată. Dubiu presupune negarea convingerii.Pentru formarea propriei convingeri urmează a se exclude orice dubiu iar pentru excluderea dubiilor este necesar de a fi convinși în aceasta . Prin urmare în ambele cazuri componenta este psihologică și subiectivă. Așa cum menționează Curtea Constituțională a României preluarea în sistemul continental a standardului probei dincolo de orice îndoială rezonabilă, specific sistemelor adversariale, este rezultatul tendinței de obiectivizare a standardului convingerii intime a judecătorului care, în esența sa, presupune un grad apreciabil de subiectivitate[26].

CONCLUZII

Concluzia finală pare a fi firească : conceptul aprecierii probei la intima convingere și standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă nu sunt antagoniste și pot conveți în același sistem de drept . În procedura penală națională sunt create precondițiile pentru acceptarea standardului,iar modificările legislative de rigoare se impun.

REFERINȚE

1. TANOVICEANU I. Tratat de drept și procedură penală. Vol IV, București :Curierul judiciar,1927 ,886 p .
2. Ibidem
3. VOLONCIU N.Tratat de procedură penală.vol 1,București: Paideia,1996.503p.
4. DOLEA I. Curțile cu juranți în procesul penal(considerente cu privire la elaborarea conceptului pentru Republica Moldova). Chișinău :Moldpres, 1996, 160p.
5. I IONESCU DOLJ I. Curs de procedură penală română. București: SOCES & Co, 1937 ,596 p.
6. HCC.aRrepublicii.Moldova nr18/2017[Accesat:15.06.2024]În:https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=617&l=ro .
7. NEGRU A. I. Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal ,București :Universul juridic ,2022, 536 p.
8. ibidem
9. ibidem

10. DCC a României nr. 47 /2016 [Accesat: 15.06.2024] În:https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/177915
11. CtEDO , cauza Bannikova c Rusiei ,4 noiembrie 2010 [Accesat: 15.06.2024] În:https: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101589
12. CtEDO , cauza John Murray c. Regatului Unit ,8 februarie 1996, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-62539,
13. DOLEA I. Drepturile persoanei în probatoriul penal) (conceptul promovării elementului privat) Chișinău : Cartea juridică, 2009 , 414p.
14. CtEDO , cauza Morari c. Moldovei ,8 martie 2016 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-168548
15. CtEDO , cauza *Ramanauskas* c Lituaniei ,5 februarie 2008 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-84866
16. CtEDO , cauza *Bannikova c.. Rusiei*, sit.supra
17. CtEDO , cauza Ciprian Vlăduț și Ioan Florin Pop c. României, 16 Iulie 2015, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-178812
18. CtEDO , cauza *Edwards și Lewis v. Marea Britanie* [GC] ,27 octombrie 2004 [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-184228,
19. DCC a României nr. 618/2020;[Accesat: 15.06.2024] În:https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/235878
20. DOLEA I.Considerente cu privire la conceptul „FAVOR DEFENSIONIS” în contextul egalității armelor .În: Conferința „Integrare prin cercetare și inovare.”Chișinău, Moldova, 10-11 noiembrie 2021,pag 324.
21. CtEDO , cauza Al-Khawaja și Tahery c. Regatului Unit 15 decembrie 2011, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-108073.
22. Schatschaschwili c. Germaniei, 15 decembrie 2015, [Accesat: 15.06.2024] În:Sursa: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-159590
23. DOLEA I., CARAMAN V.Particularități privind admisibilitatea declarațiilor martorilor absenți la judecarea cauzelor penale .Studia Universitatis Moldaviae ,2022, nr.3(153) Seria științe Sociale” p.14-21.
24. CtEDO , cauza Manoli c. Moldovei,28 februarie 2017, [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-176362
25. CtEDO , cauza Dan c. Moldovei, , 5 iulie 2011 , [Accesat: 15.06.2024] În:https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-105507
26. DCC a României nr. 618/2020 cit. supra

PARADIGMA PROCEDURII PREALABILE ÎN JUSTIȚIA CIVILĂ NAȚIONALĂ

THE PRELIMINARY PROCEDURE PARADIGM IN NATIONAL CIVIL JUSTICE

CZU: 347.91: 347.98 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.71**

Elena BELEI,
ORCID: 0000-0003-0618-5360
e-mail: elena.belei@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The objective of this article is to analyze a variety of the general jurisdiction of the courts, named conditional general jurisdiction, applicable to the common law civil cases and to the administrative litigation cases. In particular, emphasizing the procedural character of administrative legal relations and the natural consecutiveness of the two categories of legal relationes: administrativ law and civil procedural law. The respective procedures – non-contentious and contnetious – form the regulatory object of the 2nd and 3rd Books of the Administrartive Code, namely to emphasize that one is prior to the other. The quasi-judicial character of the preliminary procedure is an exception, valid only if an administrative authority acts as os court of law and is vested by law with jurisdictional powers only for certain categories of disputes.*

Keywords: *preliminary procedure, conditional general competence, quasi-judicial procedure, administrative litigation.*

Cuvinte-cheie*: procedură prealabilă, competență generală condițională, procedură quasi-judiciară, contencios administrativ.*

INTRODUCERE

Accesul la justiție, după cum se știe, derivă din necesitatea de apărare a drepturilor. Anume din acest considerent în doctrină cele două principii-drepturi fundamentale sunt deseori utilizate în tandem. [1, p.23] [2, p.106]. Persoana care crede că i s-a încălcat un drept se poate apăra în condițiile legii. Iar cel mai eficient mijloc de apărare este accesul la justiție.

Este deja axiomatică afirmația că accesul liber la justiție nu este absolut. Acesta poate fi limitat de către stat prin lege, cu condiția ca limitările respective să nu afecteze substanța acestui drept. Dacă limitările au un scop legitim, sunt proporționale și nu afectează esența dreptului [3, p.8] acestea sunt compatibile cu accesul **liber** la justiție.

Prin Hotărârea nr.2 din 19 februarie 2004 [4], Curtea Constituțională a Republicii Moldova a menționat că *accesul liber la justiţie este un principiu complex, cuprinzând mai multe relaţii şi drepturi fundamentale, prin care se poate garanta exercitarea lui deplină*.

Cu referire la procedura prealabilă este încă acută disputa dacă aceasta își justifică menirea, nu este reglementată pentru a deruta justițiabilii, iar aplicarea ei nu reprezintă un exces de zel din partea judecătorilor.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova de mai multe ori a reafirmat că *prin instituirea procedurii prealabile de soluționare a litigiilor **nu s-a urmărit restrângerea accesului liber la justiție**, de care, în mod evident, cel interesat beneficiază în condiţiile legii, ci exclusiv instaurarea unui climat de ordine, indispensabil, în vederea exercitării dreptului constituţional statuat de art. 20 din Constituție, prevenindu-se, astfel, abuzurile şi asigurându-se protecţia drepturilor şi intereselor legitime ale celorlalte părţi* [5].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Doctrina operează cu o varietate a competenței generale, atunci când accesul la justiție nu este nemijlocit, ci condiționat de anumite rigori. Este vorba de **competența generală condiţională**.

Potrivit regulilor de competenţă generală condiţională, instanţele judecătoreşti sunt competente să examineze anumite categorii de cauze civile doar cu condiţia că reclamantul respectă procedura prealabilă de soluţionare a acestora pe cale extrajudiciară. Asemenea procedură prealabilă este obligatorie doar în cazurile expres prevăzute de lege sau contract. Dar procedura prealabilă nu semnifică exclusiv soluționare de litigii. În foarte multe cazuri, de fapt legiuitorul se referă la interacțiuni dintre părțile litigante menite să aplaneze disensiunile.

De aceea, pot fi evidenţiate următoarele categorii de proceduri prealabile sesizării instanţei:

a) Expedierea obligatorie a unei pretenţii (reclamaţii) către partea adversă sau

b) Sesizarea unui organ cu activitate jurisdicţională (*quasi*-judiciar) investit de lege.

a) Expedierea obligatorie a unei pretenţii (reclamaţii) către partea adversă.

De exemplu:

– în cazul nerespectării obligaţiilor contractuale, părţile unui contract de transport sunt obligate să înainteze în prealabil o reclamaţie [6, art.1462] ;
– salariatul care intenţionează să obţină repararea prejudiciului material sau al celui moral trebuie să se adreseze în prealabil cu o cerere către angajator [7, art. 332] ;
– persoana care se consideră defăimată trebuie să solicite, prin cerere prealabilă, autorului informaţiei şi/sau persoanei juridice care a răspândit-o rectificarea sau dezminţirea informaţiei defăimătoare, acordarea dreptului la replică sau exprimarea scuzelor şi compensarea prejudiciului cauzat) [8, art.15].

b) Sesizarea unui organ cu activitate jurisdicţională (*quasi*-judiciar) investit de lege.

De exemplu:

⇒ Agenția Naţională pentru Soluționarea Contestațiilor este o autoritate publică autonomă şi independentă faţă de alte autorităţi publice, faţă de persoane fizice şi juridice, care examinează contestaţiile formulate în cadrul procedurilor de achiziţie publică [9, art. 80-88], [10, art. 37-43], [11, art. 87].

⇒ Comisia de contestaţii a AGEPI soluţionează litigiile privind contestarea deciziilor emise de subdiviziunile AGEPI [12, art. 26], [13, art. 58 și 59], [14, art. 47 și 48].

⇒ Autoritatea Națională de Integritate c) constată și sancționează încălcările regimului juridic al declarării averii și intereselor personale, al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor; d) soluționează conflictele de interese date în competența sa [15, art.7 alin. (1) și alin. (2)].

⇒ Autoritățile tutelare examinează cazurile prevăzute de Codul familiei, Cod Civil, Legea privind regimul juridic al adopţiei 99/2010 [16], Legea privind protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi nr.140/2013 [17].

În situaţiile sus-menţionate, la sesizarea instanţei de judecată, reclamantul trebuie să anexeze probe care confirmă respectarea procedurii prealabile (de exemplu, răspunsul pârâtului la pretenţia expediată, răspunsul organului competent la cererea adresată acestuia, dovada recepţionării reclamaţiei de către pârât etc.). În caz contrar, judecătorul nu va primi cererea spre examinare.

Prevederile legale privind competenţa generală condiţională au fost supuse controlului de constituţionalitate. În această privinţă, Curtea Constituţională în Hotărârea nr.14/2012 a menţionat următoarele: *Curtea reţine că respectarea procedurii de soluţionare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară constituie o condiţie specială a exercitării dreptului la acţiune în justiţie, care necesită a fi întrunită doar în anumite cazuri în funcţie de natura litigiului. Curtea precizează că necesitatea asigurării accesului efectiv la justiţie nu poate fi considerată însă ca reprezentând un obstacol pentru instituirea, prin lege, a unor condiţii de admisibilitate pentru acei care doresc să supună cauza lor judecăţii instanţelor judecătoreşti*. .... În această ordine de idei, Curtea subliniază că instituţia procesuală a restituirii cererii de chemare în judecată sau a scoaterii cererii de pe rol nu exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiaşi reclamant, cu aceeaşi acţiune, împotriva aceluiaşi pârât, cu acelaşi obiect şi aceleaşi temeiuri dacă reclamantul a lichidat încălcările (art. 170 alin. (4) şi art. 268 alin. (3) CPC [18]). Anume prin aceste reglementări se reflectă fără echivoc voinţa legiuitorului de a nu îngrădi prin normele contestate exercitarea de către justiţiabili a dreptului la apărare și a dreptului de acces liber la justiţie.

Însă pentru justițiabili este importantă consecința procesuală pe care trebuie să o „suporte” dacă se adresează direct instanței, ignorând ceea ce consideră impediment.

În dreptul comun, dacă se încalcă competența generală condițională judecătorul va restitui cererea de chemare în judecată (art. 170 alin. (1) lit. a) CPC) sau instanța va scoate cererea de pe rol (art. 267 lit. a) CPC) pentru că *a) reclamantul nu a respectat procedura de soluţionare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară, inclusiv prin me-*

diere, prevăzută de lege pentru categoria respectivă de cauze sau de contractul părţilor. Instanțele de apel sau de recurs de asemenea pot aplica art.267 lit. a) CPC, în acest sens statuând art. 385 alin. (1) lit. e) și art. 445 alin. (1) lit. d) CPC.

În procedura contenciosului administrativ este o prevedere similară. Conform art. 207 Cod administrativ [19], acțiunea în contencios administrativ se declară inadmisibilă dacă f) *nu sunt întrunite condițiile prevăzute la art. 208 Cod administrativ*, adică nu a fost respectată procedura prealabilă.

Restituirea cererii de chemare în judecată şi scoaterea cererii de pe rol nu exclud posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiaşi reclamant, cu aceeaşi acţiune, împotriva aceluiaşi pârât, cu acelaşi obiect şi aceleaşi temeiuri, dacă reclamantul lichidează încălcările şi respectă procedura de soluţionare prealabilă a cauzei pe cale extrajudiciară.

Iar *declararea acțiunii în contencios administrativ ca inadmisibilă în baza temeiului specificat la alin. 2 lit. f) nu exclude posibilitatea adresării repetate în judecată a aceluiași reclamant cu aceeași acțiune* (art. 207 alin. (4) Cod administrativ).

Deci impedimentul legal este unul surmontabil și doar de voința și buna intenție a reclamantului depinde cât de efectiv va fi accesul său la justiție.

Aceste prevederi din cele două legi-cadru comportă multe similitudini.

În primul rând, este vorba de o obligație a viitorului reclamant. Anume el va suporta consecința procesuală de restituire ori scoatere de pe rol a cererii sau de inadmisibilitate a acțiunii. Judecătorii – și cei de drept comun și cei de contencios administrativ - vor verifica din oficiu dacă respectiva obligație a fost sau nu respectată.

În al doilea rând, această obligație nu este una universală, ea fiind impusă doar în cazurile în care legea o prevede expres. Deci judecătorii trebuie cu diligență maximă să verifice dacă pentru respectiva categorie de cauze civile, legea prevede o prealabilă obligatorie.

În al treilea rând, această obligație, atunci când e prevăzută de contractul părților, nu trebuie confundată cu convenția de arbitraj, care se referă la o cale alternativă de soluționare a unor litigii [20] și nu la o prealabilă celei judiciare. Arbitrajul nu este alternativa aplicabilă contenciosului administrativ, pentru că nici una din felurile de acțiunile prevăzute de Codul administrativ nu este arbitrabilă. Interferențele competenței generale contractuale cu cea generală condițională sunt foarte subtile, dar nu fac obiectul prezentei cercetări.

În al patrulea rând, în contenciosul administrativ procedura prealabilă depinde mai mult de felul acțiunii pe care a formulat-o reclamantul.

În acest sens, trebuie coroborate art. 208 Cod administrativ cu Titlul V din Cartea 2 a respectivului cod.

Astfel, pentru acțiunile în constatare se va respecta procedura prealabilă, cu excepțiile prevăzute de lege. Iar acțiunile în obligare, în realizare și în constatare se admit numai în cazul în care reclamantul a depus anterior la autoritatea publică competentă o cerere.

Actualmente se atestă mai multe discrepanțe între art.208 Cod administrativ și Titlul V din Cartea 2.

În primul rând, Titlul V din cartea a 2 prevede prealabila doar pentru acțiunea în contestare și cea în obligare (art. 162 alin. (3) Cod administrativ), iar art. 208 se referă și la acțiunile în realizare și în constatare. Acțiunea în control normativ nu este prevăzută nicăieri ca fiind condiționată de o adresare prealabilă.

În al doilea rând, se pare că cele două tipuri de acțiuni care sunt reflectate și în art. 208 Cod administrativ – acțiunile în contestare și în obligare – au reglementări cel puțin confuze.

Din alin. (1) a acestui articol nu rezultă cert că este vorba anume de acest fel de acțiune. „*Până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ se va respecta procedura prealabilă, cu excepțiile prevăzute de lege*.” Prevederea pare generală, aplicabilă tuturor felurilor de acțiuni.

Iar din alin. (3) a aceluiași articol rezultă că acțiunea în obligare mai poate avea o procedură prealabilă, dacă prevede legea specială. „*Dacă procedura prealabilă nu este prevăzută de lege, acțiunea în obligare se admite numai în cazul în care reclamantul a depus anterior la autoritatea publică competentă o cerere de emitere a actului administrativ individual.*”

În al treilea rând, nu este clar de ce a evitat legiuitorul să prevadă o cale prealabilă în cazul acțiunii în control normativ.

Evitarea acestor confuzii ar putea fi ușor realizată printr-o expunere a art. 208 Cod administrativ în redacție nouă, după cum urmează:

„Articolul 208. Respectarea procedurii prealabile

(1) Până la înaintarea acțiunii în contestare se va respecta procedura prealabilă, dacă legea nu prevede altfel.

(2) Acţiunea în obligare se examinează numai în cazul în care reclamantul a depus anterior la autoritatea publică competentă o cerere de emitere a actului administrativ individual.

(3) O acțiune în realizare se examinează numai dacă reclamantul a depus în prealabil la autoritatea publică competentă o cerere prin care a solicitat efectuarea unei acțiuni, tolerarea unei acțiuni sau abținerea de la efectuarea unei acțiuni.

(4) O acțiune în constatare se examinează numai dacă reclamantul s-a adresat în prealabil la autoritatea publică competentă cu cerere de constatare.

(5) O acțiune în control normativ se examinează numai dacă reclamantul s-a adresat în prealabil la autoritatea publică emitentă cu cerere de anulare.”

CONCLUZII

Trebuie să menționăm în acest context că procedura prealabilă în contencios administrativ deja de 5 ani a căpătat o altă conotație decât cea cu care erau deprinși justițiabilii în baza vechilor reglementări.

Procedura administrativă necontencioasă cu toate rigorile sale prevăzute în Cartea 2 Cod administrativ și alte legi speciale sau derogatorii, este prealabilă procedurii de contencios administrativ.

Interacțiunile persoanelor cu autoritățile publice, care acționează în regim de putere publică sunt raporturi juridice administrative. Spre deosebire de raporturile juridice civile sau de familie, cele administrative se produc după anumite rigori care formează procedura administrativă.

Altfel spus, raporturile juridice administrative sunt raporturi cu caracter procedural. Însă nu este vorba decât de proceduri necontencioase, adică lipsite de caracter litigios. Consecutivitatea celor două proceduri este chintesența separării puterilor în stat și a controlului judecătoresc efectuat de către puterea judecătorească asupra puterii executive. Anume de asta nu putem adresa o acțiune în obligare sau în realizare direct instanței de judecată, pentru că în acest fel vom solicita instanței să facă ceea ce trebuie să facă o autoritate publică, fără ca autoritatea publică să cunoască măcar ce dorim de la ea. Prin verificarea adresării în prealabil la autoritatea publică, instanța de judecată de fapt verifică dacă raporturile procedurale administrative au avut loc. Anume de asta acțiunile în obligare, în realizare și constatare actualmente nu au nici o șansă să fie depuse în instanța de judecată fără procedură prealabilă. Conținutul acestor acțiuni reprezintă de fapt raporturi juridice administrative, în cadrul cărora instanța nu poate substitui autoritatea publică ca subiect obligatoriu.

REFERINȚE

1. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediţia II. Chişinău: Tipografia centrală, 2013
2. Belei E., ș.a. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău. Editura Lexon, 2016.
3. Dolea I. ș.a. ACCESUL LA JUSTIȚIE GHID PRACTIC ÎN VEDEREA RESPECTĂRII DREPTURILOR PERSOANELOR DIN GRUPURILE VULNERABILE ȘI MARGINALIZATE, IRP, 2022. În:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-12/ghid-accesul-la-justitie-final.pdf
4. Hotărârea Curţii Constituţionale nr.2 din 19.02.2004 privind controlul constituţionalităţii unor dispoziţii ale art.416 şi art.444 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.
5. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2002.
6. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107/2002.
7. Codul muncii al Republicii Moldova nr.154/2003.
8. Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64/2010.
9. Legea privind achizițiile publice nr.131/2015.

10. Legea cu privire la concesiunile de lucrări și concesiunile de servicii nr.121/2018;
11. Legea privind achizițiile în sectoarele energeticii, apei, transporturilor și serviciilor poștale nr.74/2020.
12. Legea cu privire la Agenţia de Stat pentru Proprietatea Intelectuală nr.114/2014.
13. Legea cu privire la protecţia invenţiilor nr.50/2008.
14. Legea cu privire la protecţia mărcilor nr.38/2008.
15. Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate nr.132/2016.
16. Legea privind regimul juridic al adopţiei 99/2010.
17. Legea privind protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi nr.140/2013.
18. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225/2003.
19. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116/2018.
20. Legea cu privire la arbitraj nr.23/2008.

ELIBERAREA ORDONANȚEI JUDECĂTOREȘTI ÎN TEMEIUL PRETENȚIEI CE REZULTĂ DIN NERESTITUIREA CĂRȚILOR ÎMPRUMUTATE DE LA BIBLIOTECĂ

RELEASE OF THE COURT ORDER ON THE BASIS OF THE CLAIM RESULTING FROM THE NON-RETURN OF BOOKS BORROWED FROM THE LIBRARY

CZU: 347.99:347.95 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.72**

Vasile CREȚU,
ORCID: 0009-0006-4760-0961
Universitatea de Stat din Moldova
Ilona JOSANU,
ORCID: 0009-0009-4682-6709
e-mail: ilonajosanu@yahoo.ca
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article the authors analyse the civil procedural conditions for the release of the court order on the basis of the claim resulting from the non-return of books borrowed from the library. The authors follow the goal to state the material-procedural conditions for the release of the court order in these cases examined based on the claim filed by the creditor under the writ proceedings, state the documents which will be necessary to be attached by the creditor to his/her claim as well as debate on types of claims which cannot be filed by the creditor on this basis under the writ proceedings. Following the performed analyses through applied synthesis, deduction and compared analyses of the national normative framework, the authors propose amendments to letter h) of Art. 345 of the Civil procedure code of the Republic of Moldova.*

Keywords: *Court, Court order, creditor, debtor, writ proceedings*.

INTRODUCERE

Reieșind din conținutul art. 345 al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (în continuare – CPC al RM) [1], în procedura în ordonanță, de la debitor, pot fi încasate atât sume băneşti, cât și revendicate bunuri mobiliare și imobiliare.

În sensul art. 455 al Codului civil al RM [2], cărțile eliberate de către biblioteci se clasifică ca bunuri, în raport cu care se angajează drepturi şi obligaţii civile. Prin urmare, în cazul nerestituirii de către utilizatori a cărților împrumutate de la bibliotecă, legislația procesuală civilă urmează să ofere mecanisme eficiente de garantare a executării obligației de restituire a acestora de către utilizatori. Astfel, instanța de judecată poate elibera ordonanța judecătorească în temeiul art. 345 lit. h) al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova – pretenția creditorului rezultă din nerestituirea cărților împrumutate de la bibliotecă.

MATERIALE ȘI METODE

În articol sunt analizate reglementările actuale ale legislației materiale și procesuale civile a Republicii Moldova, în temeiul cărora instanța de judecată poate elibera ordonanța judecătorească în temeiul pretenției înaintate de către creditor cu privire la nerestituirea cărţilor împrumutate de la bibliotecă.

La elaborarea materialului articolului, autorii au utilizat următoarele metode de cercetare științifică: analiza prevederilor cadrului normativ al Republicii Moldova, sinteza, deducerea și comparația.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Conform art. 6 al Legii nr. 160 din 20.07.2017 cu privire la biblioteci [3], biblioteca este o instituţie sau subdiviziune structurală a unei instituţii, al cărei scop principal este oferirea accesului la resurse informaţionale, la servicii şi facilităţi pentru a satisface necesităţile de lectură, informare, instruire, cercetare, educaţionale, culturale şi de recreere ale utilizatorilor acesteia.

În sensul art. 1 al Legii nr. 160 din 20.07.2017, utilizator de bibliotecă este persoană fizică sau juridică care foloseşte resursele informaţionale, serviciile şi facilităţile bibliotecii; de cealaltă parte, utilizatorul este obligat să respecte regulamentul de ordine interioară al bibliotecii şi regulile privind integritatea documentelor împrumutate, iar distrugerea sau pierderea documentelor, echipamentelor bibliotecii de către utilizator ori restituirea cu întârziere a documentelor împrumutate se sancţionează conform regulamentului de organizare şi funcţionare a bibliotecii.

Potrivit art. 1 al Legii nr. 160 din 20.07.2017, document de bibliotecă este un obiect material care poate fi tratat ca o unitate într-un proces de documentare, cu informaţii înregistrate pe suport de hârtie sau în format digital, luat la evidenţă şi localizat în colecţii de bibliotecă sau accesibil de la distanţă: cărţi, resurse seriale, documente de muzică tipărită, manuscrise, documente audiovizuale, documente electronice, documente grafice, brevete şi altele.

Regulamentul - cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor publice a fost aprobat prin Ordinul ministrului educaţiei, culturii şi cercetării nr. 186 din 26.02. 2019 [4], și, potrivit pct. 12 al acestuia, bibliotecile, în calitatea lor de instituții culturale și educațional-științifice, îndeplinesc un șir de atribuții, inclusiv oferă asigură oferirea serviciilor de informare cetăţenilor de pe tot teritoriul ţării, cât și de împrumut la domiciliu a documentelor de bibliotecă; totodată realizează, în condiţiile legii, operaţiuni de recuperare fizică a documentelor de bibliotecă împrumutate sau a contravalorii documentelor deteriorate ori nerestituite de utilizatori.

În baza Regulamentului - cadru de organizare șl funcționare a bibliotecilor publice, bibliotecile își organizează activitatea de funcționare, inclusiv aprobă instrucțiuni de recuperare a documentelor de bibliotecă. De exemplu, la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, în acest sens, la 30.01.2020, a fost adoptată Instrucțiunea metodologică

privind recuperarea documentelor nerestituite în termenii stabiliți, pierdute, sustrase, distruse ori deteriorate de către utilizatori sau găsite lipsă la inventar [5]. La Secțiunea 3.6. din respectiva instrucțiune, se indică că aceasta determină cerințele și procedurile de lucru privind recuperarea documentelor nerestituite în termenii stabiliți, pierdute, sustrase, distruse ori deteriorate de utilizatori sau găsite lipsă la inventar și repararea prejudiciilor aduse colecțiilor bibliotecii; iar la Secțiunea 3.7. se stipulează că recuperarea publicațiilor nerestituite în termenii stabiliți vizează publicațiile ale căror termen de restituire a fost depășit.

Ca mijloace de atenționare a utilizatorilor în vederea restituirii publicațiilor se vor efectua înștiințări de restituire a publicațiilor împrumutate: dacă bibliotecarul constată că de la termenul scadent de restituire a trecut o lună, se va întocmi Somația nr. 1; după două săptămâni de la prima somație, dacă utilizatorul nu restituie publicațiile, se va expedia Somația nr. 2 – ambele somații fiind documente tipizate, indicate în Anexa nr. 1 la Instrucțiunea metodologică privind recuperarea documentelor nerestituite în termenii stabiliți, pierdute, sustrase, distruse ori deteriorate de către utilizatori sau găsite lipsă la inventar. După expedierea celor 2 somații, dacă utilizatorul tot nu a restituit publicațiile împrumutate, pentru a avea garanția că-i parvine, bibliotecarul expediază înștiințarea de restituire prin poștă, recomandat, și cu confirmarea de primire. Somațiile pot fi comunicate la telefon sau expediate la locul de trai al utilizatorilor, iar, în unele cazuri, și la locul lor de muncă. Somațiile pot fi expediate și prin poșta electronică, (dacă este posibil), solicitând utilizatorului confirmarea primirii somației.

Prin urmare, constatăm că în cazul înaintării pretențiilor în temeiul art. 345 lit. h) al CPC al RM, debitor poate fi orice utilizator al serviciilor prestate de către bibliotecă, care a luat cu împrumut documente de bibliotecă și nu le-a restituit la termen – persoana fizică utilizator al serviciilor bibliotecii; salariații bibliotecii care, deși, nu au statut de utilizator, dar au efectuat împrumuturi de cărți în interes de serviciu; persoana juridică, care poate avea orice formă organizatorico-juridică, inclusiv o altă bibliotecă, în cazul unui împrumut interbibliotecar.

Pentru eliberarea ordonanței judecătorești în temeiul art. 345 lit. h) al CPC al RM, instanța de judecată va trebui să verifice următoarele circumstanțe:

(I) deținerea de către creditor a statutului de bibliotecă (art. 3 și 6 ale Legii nr. 160 din 20.07.2017 cu privire la biblioteci);

(II) existența aprobării la nivel intern al creditorului și prezentarea unei copii de pe regulamentul de organizare şi funcţionare a bibliotecii (creditor);

(III)categoria de împrumut efectuată debitorului (împrumut interbibliotecar, împrumut la domiciliu, împrumut în interes de serviciu) și termenul de restituire aplicabil împrumutului respectiv, conform prevederilor actelor normative interne ale creditorului;

(IV) scadența obligației debitorului de restituire a cărților împrumutate de la bibliotecă, conform termenului aplicabil categoriei respective de împrumut (inclusiv, după caz, prin prisma existenței prelungirii termenului sau întreruperii acestuia, confirmate prin documente scrise (e-mail, alte mijloace de comunicare scrise));

(V) tariful aplicabil categoriei respective de împrumut de cărți de la bibliotecă, cu anexarea calculului detaliat și copiilor după documentele normative ale creditorului care stabilesc mărimea acestor plăți;

(VI) aducerea la cunoștința debitorului, în scris, a obligației de restituire a cărților prin somația scrisă de restituire a cărților împrumutate.

Dacă, conform regulamentelor interne ale creditorului, sunt prevăzute mai multe somații, atunci instanța va verifica dacă debitorul a fost somat de către creditor conform numărului de somații indicat în actele sale interne și dacă au fost respectați termenii de somare și de așteptare a răspunsului din partea debitorului.

Menționăm că, deși, în practică, actele normative interne ale bibliotecilor permit efectuarea somațiilor verbale, pentru emiterea ordonanței judecătorești în temeiul art. 345 lit. h) al CPC al RM, somația debitorului trebuie să fie efectuată doar în scris, cu anexarea dovezii respective;

(VII) despăgubirile şi penalităţile solicitate de creditor de a fi încasate de la debitor, la categoria cărora se va atribui, inclusiv și după caz, taxa compensatorie pentru depășirea termenului de împrumut și calculele detaliate ale acestora confirmate de către creditor (art. 351 alin. (1) lit. g) al CPC al RM).

Indicăm însă, că deși, la modul practic, în actele normative interne ale bibliotecilor sunt prevăzute taxe de întârziere, cu formule detaliate de calcul, inclusiv grade de detaliere a penalităților pentru diferite categorii de împrumuturi de carte, totuși, în procedura în ordonanță, despăgubirile şi penalităţile vor putea fi încasate de la debitor doar dacă acestea au fost incluse în contractul de împrumut încheiat între bibliotecă și utilizator. Aceasta însă, este o practică extrem de rară – de pildă, modelul Contractului cu privire la prestarea serviciilor contra plată de către Biblioteca Națională a Republicii Moldova (Anexa nr. 4 la Regulamentul privind prestarea serviciilor în Biblioteca Națională a Republicii Moldova, aprobat la 16.03.2020), nu prevede clauza de penalitate. O altă soluție ar fi dacă în Fișa-Contract de înscriere a utilizatorului (debitorului) la bibliotecă sau în Bonul de comandă pentru prestarea serviciului cu plată sau în Formularul de comandă a serviciilor cu plată ar fi existat stipularea că utilizatorul (debitorul) a luat cunoștință cu termenii și condițiile de restituire a cărților la bibliotecă și taxele de întârziere aplicabile stipulate în regulamentul respectiv al bibliotecii (creditorului), cu oferirea căii de acces electronice la acesta sau confirmarea primirii de către debitor a unei copii – extras din conținutul respectiv al regulamentului.

În caz contrar, în lipsa acestor stipulări exprese, taxele compensatorii pentru depășirea termenului de împrumut, nu vor putea fi încasate în procedura în ordonanță, dar numai în procedura în acțiune civilă. Totuși, în conformitate cu prevederile art. 351 alin. (1) lit. g) al CPC al RM, admitem eventuale situații, când, în procedura în ordonanță, creditorul va putea solicita de la debitor despăgubiri și penalități conform prevederilor legislației civile (art. 952 al Codului civil al RM).

Considerăm că documentele ce confirmă temeinicia pretenției creditorului înaintate de către acesta în temeiul art. 345 lit. h) al CPC al RM, vor fi următoarele:

(I) copia de pe Statutul creditorului (bibliotecii);

(II) regulamentul intern de organizare şi funcţionare al bibliotecii (creditor);

(III) Fișa-Contract de înscriere a utilizatorului (debitorului) la bibliotecă;

(IV) documentul ce confirmă împrumutul efectuat de către utilizator: de ex.: contractul cu privire la prestarea serviciilor contra plată încheiat între debitor și creditor (biblioteca); bonul de comandă pentru prestarea serviciului cu plată; formularul de comandă a serviciilor cu plată;

(V) Extrasul din registrul de inventariere al bibliotecii certificat de creditor cu privire la costul fiecărei cărţi nerestituite de către debitor;

(VI) Fișa calculului valoric;

(VII) Procesul-verbal de constatare a prejudiciului cauzat de către debitor;

(VIII) dovada lipsei răspunsului din partea debitorului sau răspunsul debitorului din care reiese cert și neechivoc recunoașterea pretenției creditorului și imposibilitatea sa de executare a acesteia.

În contextul analizei efectuat, atragem atenția asupra faptului că, la interpretarea ad-literam a actualei formulări a normei de la art. 345 lit. h) al CPC al RM – pretenția rezultă din nerestituirea cărţilor împrumutate de la bibliotecă – în procedura în ordonanță pot fi revendicate doar cărțile nerestituite la bibliotecă. În timp ce, potrivit art. 1 al Legii nr. 160 din 20.07.2017, document de bibliotecă este un obiect material care poate fi tratat ca o unitate într-un proces de documentare, cu informaţii înregistrate pe suport de hârtie sau în format digital, luat la evidenţă şi localizat în colecţii de bibliotecă sau accesibil de la distanţă: cărţi, resurse seriale, documente de muzică tipărită, manuscrise, documente audiovizuale, documente electronice, documente grafice, brevete şi altele.

În vederea excluderii interpretărilor restrictive ale normei de la art. 345 lit. h) al CPC al RM și garantării creditorului a posibilității indiscutabile de a solicita, în procedura în ordonanță, a oricăror tipuri de documente de bibliotecă (nu doar a cărților), propunem ajustarea normei expuse la art. 345 lit. h) al CPC al RM și adoptarea în redacția următoare: „rezultă din nerestituirea documentelor de bibliotecă împrumutate de la bibliotecă”.

CONCLUZII

Din analiza temeiurilor de eliberare a ordonanței judecătorești prevăzute la lit. h) al art. 345 al CPC al RM, conchidem că soarta admiterii pretențiilor creditorului depinde de faptul dacă acesta deține, sau nu, documente scrise, perfectate în modul prevăzut de lege, conținutul cărora să-i formeze judecătorului o convingere fermă privind dreptul incontestabil, legitim și întemeiat al creditorului de a înainta respectiva pretenție în procedura în ordonanță și de a dispune restituirea cărților împrumutate de către debitor de la bibliotecă. Prin admiterea pretențiilor creditorului și eliberarea ordonanței judecătorești creditorului, instanța conferă caracter executoriu pretenției înaintate de către creditor – înlăturând, astfel, impedimentul creditorului ce-l împiedica de a obține punerea în executare a obligației sale.

REFERINȚE

1. Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Publicat: 03.08.2018 *în Monitorul Oficial nr. 285-294 art. nr. 436.*
2. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Publicat: 22.06.2002 *în Monitorul Oficial nr. 82-86 art. 661 și Republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019*, art.132
3. Legea nr. 160 din 20.07.2017 cu privire la biblioteci. Publicată: 18.08.2017 *în Monitorul Oficial nr. 301-315 art. 529*
4. *Ordinul ministrului educaţiei, culturii şi cercetării nr. 186 din 26.02.2019 cu privire la aprobarea Regulamentului - cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor publice.* În: https://mecc.gov.md/sites/default/files/rof_aprobat.pdf [Accesat: 05.07.2024]
5. *Instrucțiunea metodologică privind recuperarea documentelor nerestituite în termenii stabiliți, pierdute, sustrase, distruse ori deteriorate de către utilizatori sau găsite lipsă la inventor*. Aprobată la 30.01.2020 de către Directorul general al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. În: http://bnrm.md/files/biblioteca/Recuperarea%20documentelor.pdf [Accesat: 05.07.2024]

FORMULAREA ȘI DEPUNEREA CERERII PRIVIND ÎNAPOIEREA COPILULUI ÎN STATUL REȘEDINȚEI SALE OBIȘNUITE ȘI CEA PRIVIND EXERCITAREA DREPTULUI DE VIZITARE A COPILULUI. INSTANȚELE COMPETENTE ȘI AUTORITĂȚILE CU ATRIBUȚII ÎN MATERIE

THE FORMULATION AND SUBMISSION OF THE REQUEST FOR THE RETURN OF THE CHILD TO THEIR HABITUAL RESIDENCE STATE AND THE REQUEST FOR THE EXERCISE OF THE RIGHT TO VISIT THE CHILD. THE COMPETENT COURTS AND AUTHORITIES WITH RESPONSIBILITIES IN THE MATTER

CZU: 343.549:341.231.14-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.73**

Igor COBAN,
ORCID: 0000-0003-1934-9352
e-mail: coban.igor@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, drafted in The Hague on October 25, 1980, and Chapter XXV[1] of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, establishes a contemporary and efficient mechanism for resolving cases aimed at counteracting the consequences of the phenomenon of international civil child abduction.*

This requires the creation of clear and efficient procedural mechanisms to maximize the effectiveness of this instrument, as the best interest of the child is at stake.

In this regard, the request initiating the procedure for the return of the child to their habitual residence state and the request concerning the exercise of the right to visit the child involve several particularities, which necessitate the detailing of these formal and substantive requirements through a clear presentation.

These substantive requirements for such categories of requests are intended to assist the competent authorities in promptly resolving such cases.

Keywords: *request for the return of the child to the state of residence, request for the exercise of the right to visit the child, international child abduction, Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction of The Hague of October 25, 1980, civil process*

Cuvinte-cheie: *cerere privind înapoierea copilului în statul reședinței, cerere privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului, răpirie internațională de copii, Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii de la Haga din 25 octombrie 1980, proces civil*

INTRODUCERE

Realizarea dreptului la apărare pe cale judiciară în cadrul procedurii de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului demarează prin intentarea procesului civil, potrivit art. 7 C. proc. civ. al R. Moldova.

Potrivit art. 279 alin.1 lit. b)[1] C. proc. civ. al R. Moldova legiuitorul a atribuit procedura de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului la categoriile de cauze civile examinate în procedură specială. Iar reieșind din art. 280 alin.1 C. proc. civ. al R. Moldova în procedară specială, cauzele se examianează de instanțele judecătorești după regulile de examinare a acțiunilor civile cu excepţiile şi completările stabilite în capitolele XXIII-XXXIV din C. proc. civ. al R. Moldova. În acest sens deducem că cererii de intentare a procedurii de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului îi sunt aplicabile cerințele de formă și de conținut pentru cererile de chemare în judecată (art. 166-167 C. proc. civ. al R. Moldova).

Însă având în vedere particularitățile procedurii de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului legiuitorul a reglementat **cerințe speciale de conținut** la art. 293[3] C. proc. civ. al R. Moldova, spre deosebire de alte cereri:

(1) Cererea trebuie să cuprindă:

a) informații privind identitatea reclamantului, a copilului şi a persoanei despre care se susține că a luat sau a reținut copilul;

b) motivele pe care se sprijină reclamantul pentru a cere înapoierea copilului, cu anexarea actelor confirmative și cu indicarea prevederilor relevante din legislația statului în care se află reședința reclamantului;

c) informațiile disponibile cu privire la locul aflării copilului și la identitatea persoanelor cu care se presupune că se află copilul.

(2) La cerere se anexează:

a) copiile legalizate a deciziilor sau acordurilor relevante;

b) raportul de evaluare psihologică a copilului, în cazul în care pârâtul sau reclamantul consideră că satisfacerea sau nesatisfacerea integrală ori parțială a cererii va avea efecte negative asupra copilului;

c) alte documente relevante.

(3) Actele întocmite într-o limbă străină se depun însoțite de traducerea autentificată în limba română.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Solicitările din cerere. Principalul scop urmărit de către părintele reclamant este acela de a obține o hotărâre de înapoiere a copilului în țara în care acesta își are reședința obișnuită. Din aceste motive, în cererea privind înapoierea copilului minor în statul reședinței sale obișnuite, părintele reclamant va solicita instanțelor de judecată să constante că deplasarea sau neînapoierea copilului are un caracter ilicit, și respectiv înapoierea acestuia, întoarcerea sa în statul în care își avea reședința obișnuită

anterior deplasării. Nu trebuie neglijate și alte solicitări accesorii care vor contribui la realizarea obiectului acțiunii, drept exemplu: predarea pașaportului minorului sau a documentului de călătorie, or obligarea substituirea de către instanța de judecată a acordului părintelui pârât pentru plecarea peste hotare a copilului minor cu părintele reclamant, în situația în care ordinea publică implică o astfel de rigoare. Principiul interesului superior al copilului permite instanței de judecată o astfel de ingerință inclusiv asupra drepturilor și îndatoririlor părinților față de copii și trebuie să prevaleze în toate cazurile soluționate de instanțe judecătorești. Respectiv, pornind de la principiul interesului superior al minorilor, instanța va fi în drept să substituie consimțământul părții pârâte, în limita cadrului legal. Sau în cazul în care copilul este titular al mai multor cetățenii este oportună solicitarea de obligare a părții pârâte să predea unul sau mai multe pașapoarte.

Formularea corectă a solicitărilor va exclude ulterior problemele care pot apărea la etapa de executare, inclusiv tergiversarea punerii în aplicare, or astfel de categorii de cauze trebuie soluționate cu celeritate maximă, având în vedere urmările care pot amprenta copilului.

Autoritățile publice competente în materie.

Art. 293[1] C. proc. civ. al R. Moldova prevede în mod expres că cererea privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului, în conformitate cu *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980,* se depun la Curtea de Apel Chișinău de către **autoritatea centrală din Republica Moldova** pentru implementarea prevederilor convenției menționate *sau* de către **reclamant.**

Însăși *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980,* delimitează autoritățile cu atribuții în materie în ceea ce privește răpirea internațională civilă de copii: fie că vorbim de instanțele de judecată sau de autoritățile centrale.

Convenția, prevedea faptul că fiecare stat membru îşi va desemna una sau mai multe autorități centrale competente care să îl asiste în vederea punerii în aplicare a obligațiilor care îi revin, autorități competente care vor fi cunoscute de către toți cei interesați, pentru a putea fi contactate.

Potrivit art. 6 din *Convenției asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980,* fiecare stat contractant desemnează o autoritate centrală însărcinată să satisfacă obligațiile ce-i sunt impuse prin convenție. Un stat federal, un stat în care sunt în vigoare mai multe sisteme de drept sau un stat având organizații teritoriale autonome poate să desemneze mai mult de o autoritate centrală şi să specifice competențele teritoriale ale fiecăreia dintre aceste autorități. Statul care folosește această posibilitate trebuie să desemneze însă şi o autoritate centrală, căreia să îi poată fi adresate cererile, în vederea transmiterii lor autorității centrale competente din acest stat. Rezultă așadar că, şi în cazul acestor state, va exista o autoritate centrală care va coordona activitatea celorlalte.

Articolul 7 din *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* prevede: „Autoritățile centrale urmează să coopereze între ele și să promoveze o colaborare între autoritățile competente în statele lor respective, pentru a asigura imediata înapoiere a copiilor şi a realiza celelalte obiective ale prezentei convenții.

În special, ele urmează, fie direct, fie cu sprijinul oricărui intermediar, să ia toate măsurile potrivite:

a) pentru localizarea unui copil deplasat sau reținut ilicit;

b) pentru prevenirea de noi pericole pentru copil sau de pagube pentru părțile interesate, luând sau procedând astfel încât să fie luate măsuri provizorii;

c) pentru a asigura înapoierea de bună voie a copilului sau a înlesni o soluție amiabilă;

d) pentru schimb de informații, dacă se dovedeşte util, privitoare la situația socială a copilului;

e) pentru a furniza informații generale privind dreptul statului lor în legătură cu aplicarea convenţiei;

f) pentru a introduce sau a înlesni deschiderea unei proceduri judiciare sau administrative, menite să obțină înapoierea copilului şi, dacă este cazul, să îngăduie organizarea sau exercitarea efectivă a dreptului de vizitare;

g) pentru a acorda sau înlesni, dacă este cazul, obținerea de asistenţă judiciară şi juridică, inclusiv participarea unui avocat;

h) pentru a asigura, pe plan administrativ, dacă va fi necesar şi oportun, înapoierea fără pericol a copilului;

i) pentru a se ține reciproc la curent asupra aplicării convenției, pe cât posibil, a înlătura eventualele obstacole ivite cu prilejul aplicării sale.

La rândul său articolul 30 din *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* prevede că orice fel de cerere, trimisă autorității centrale sau direct autorităților judecătorești sau administrative ale unui stat contractant, în aplicarea convenției, precum şi orice document ori informare anexate acestora sau procurate de către o autoritate centrală vor putea fi prezentate înaintea tribunalelor sau autorităților administrative ale statelor contractante.

La rândul său articolul 8 din *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* permite persoanei, instituției sau organismului care pretinde că un copil a fost deplasat sau reținut prin violarea dreptului privind încredinţarea să sesizeze fie autoritatea centrală a reşedinţei obişnuite a copilului, fie pe aceea a oricărui stat contractant, pentru ca acestea să acorde asistență lor în vederea asigurării înapoierii copilului.

De asemenea față de o astfel de cerere se instituie cerințe de conținut care urmează să cuprindă:

a) informații privind identitatea reclamantului, a copilului şi persoanei despre care se susține că a luat sau a reținut copilul;

b) data naşterii copilului, dacă este posibil să fie obținută;

c) motivele pe care se sprijină reclamatul pentru a cere înapoierea copilului;

d) toate informațiile disponibile privitoare la localizarea copilului și identitatea persoanei cu care copilul este presupus a se afla;

e) copie autentificată a oricărei decizii sau acord utile;

f) o atestare sau declarație sub jurământ emanând de la autoritatea centrală sau de la altă autoritate competentă a statului în care se află reședința obișnuită sau de la o altă persoană calificată privind dreptul statului în materie;

g) orice alt document util.

Dacă ne referim la autoritatea centrală competentă în cazul Republicii Moldova este Ministerul Muncii și Protecției Sociale, deoarece acesta a păstrat competențele în materia drepturilor copiilor, având în structura aparatului său central: Direcţia politici de protecţie a drepturilor copilului şi familiilor cu copii. În exercitarea atribuțiilor sale, Ministerul Muncii și Protecției Sociale cooperează cu autorităţile centrale ale celorlalte state părţi la *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* şi colaborează cu instituţiile şi autorităţile moldovenești cu atribuţii în domeniul de aplicare a Convenţiei.

Atribuţiile Ministerului Muncii și Protecției Sociale în cazul în care Republica Moldova este – Stat solicitat:

- de a primi de la autoritatea centrală străină sau direct de la reclamantul dintr-un stat contractant cererea de înapoiere a minorului deplasat sau reţinut ilicit pe teritoriul Republicii Moldova sau, după caz, a cererii privind organizarea sau exercitarea dreptului de vizită;
- de a desfăşura toate demersurile necesare localizării copilului şi încercării de soluţionare a cererii pe cale amiabilă cu persoana răpitoare.

În cazul în care minorul nu este înapoiat de bunăvoie:

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova sesizează instanţa judecătorească competentă în vederea soluţionării cauzei având ca obiect înapoierea copilului deplasat sau reţinut ilicit pe teritoriul Republicii Moldova;
- asigură permanenta informare şi colaborare cu autoritatea centrală a statului solicitant.

Atribuţiile Ministerului Muncii și Protecției Sociale în cazul în care Republica Moldova este – Stat solicitant:

- primirea de la reclamant a cererii de înapoiere a unui copil ce a fost deplasat ori reţinut ilicit într-un alt stat contractant sau, după caz, a cererii privind organizarea sau exercitarea dreptului de vizită;
- înaintarea cererii Autorităţii Centrale străine pe al cărei teritoriu se crede că s-ar putea afla minorul;
- asigurarea colaborării între cele două autorităţi şi reclamant până la soluţionarea cererii.

Procedura se declanşează pe baza unei cereri de înapoiere, completate pe un formular - tip, care se transmite de către autoritatea centrală a statului solicitant (statul în care copilul îşi avea reşedinţa obişnuită) către autoritatea centrală a statului solicitat (statul în care se găseşte, la momentul transmiterii cererii de înapoiere) şi a unor documente care să justifice solicitarea (de ex.: hotărâre de încredinţare a minorului către părintele care face cererea, în cazul părinţilor divorţaţi).

Dacă ar fi să analizăm lista actelor sau informației care sunt necesare pentru a depune o cerere de răpire internațională și înapoiere a minorului, atunci urmează să menționăm că atunci când se constată că copilul a fost deplasat într-un alt stat de către celălalt soț, fără intenția de înapoiere, cererea de răpire trebuie să cuprindă următoarele elemente:

- informaţii privind identitatea reclamantului, a copilului şi a persoanei despre care se susţine că a luat sau a reţinut copilul;
- data naşterii copilului, motivele pe care se sprijină reclamantul pentru a cere înapoierea copilului;
- toate informaţiile disponibile privitoare la localizarea copilului şi identitatea persoanei cu care copilul este presupus a se afla, o fotografie a minorului;
- copie autentificată a oricărei decizii sau acord utile, orice alt document util.

În cazul în care va fi necesar, autoritatea centrală sesizată va putea solicita persoanei interesate să completeze cererea sau dosarul cu alte acte sau informații. În calitate de autoritate centrală, aceasta operează cu autoritățile centrale ale celorlalte state părți la *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* și colaborează cu instituțiile și autoritățile române cu atribuții în domeniul de aplicare acestei Convenții. Instituțiile și autoritățile competente au obligația să acorde de îndată sprijinul autorității centrale prin transmiterea datelor deținute de către acestea potrivit competenţelor, ca urmare a solicitărilor formulate în acest scop.

Dacă autoritatea centrală are indicii că minorul a cărui înapoiere se solicită se află pe teritoriul altui stat parte la *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980*, va transmite cererea direct şi fără întârziere autorității centrale a acelui stat, informând despre aceasta autoritatea centrală solicitantă sau, după caz, reclamantul.

Dacă Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 nu prevedea termene clare în care autoritățile centrale trebuie să transmită cererile primite, un termen de acest fel a fost introdus prin art. 23 al Regulamentului (UE) nr. 1111/2019, intitulat „Primirea şi soluționarea cererilor de către autoritățile centrale", care prevede: (1) Autoritatea centrală solicitată acționează cu celeritate atunci când soluționează o cerere întemeiată pe Convenția de la Haga din 1980, astfel cum se prevede la articolul 22. (2) Atunci când primește o cerere prevăzută la articolul 22, autoritatea centrală a statului membru solicitat confirmă primirea în termen de cinci zile lucrătoare de la data primirii cererii. Aceasta informează, fără întârziere nejustificată, autoritatea centrală a statului membru solicitant sau solicitantul, după caz, care sunt demersurile inițiale care au fost întreprinse sau urmează să fie întreprinse pen-

tru soluţionarea cererii şi poate solicita documente şi informaţii suplimentare necesare.

Desigur, noțiunea de celeritate poate fi interpretată în mod diferit de fiecare stat în parte, iar termenul de cinci zile lucrătoare menționat de Regulamentul (UE) nr. 1111/2019 nu este suficient, cât timp nu există fixat un termen pentru comunicarea actelor către autoritatea competentă din statul în care a fost deplasat sau reținut copilul sau către instanța de judecată, pentru a începe procedura judiciară propriu-zisă.

Lipsa unui termen clar în care autoritatea centrală dintr-un stat să transmită cererea către autoritatea centrală din alt stat, precum şi lipsa unui termen clar în care autoritatea centrală sesizată să transmită mai departe cererea către instanţa de judecată este un mare minus al acestei proceduri, de natură să afecteze dezideratul de celeritate susținut atât de autorii Convenţiei, cât şi de cei ai Regulamentelor.

Din acest motiv, cred că cea mai bună și mai sigură opțiune pentru părinții solicitanți este să evite cât mai multe etape din acest sistem și să depună cererile direct la autoritatea centrală din statul în care copilul se reține, sau direct la instanța de judecată. Chiar și în cazurile în care autoritățile implicate acționează rapid, va câștiga astfel timp prețios, deoarece poate elimina cel puțin parțial etapa administrativă.

Odată înregistrată cererea de înapoiere pe rolul instanţei de judecată competente, va avea un control mai mare asupra termenului de soluţionare a cererii sale, cu atât mai mult cu cât toate demersurile pe care le poate face autoritatea centrală competentă - cum ar fi identificarea locului exact unde se află copilul, vor putea fi efectuate şi de către instanţa de judecată. Într-o procedură în care orice zi este importantă pentru a se reuși înapoierea copilului la reşedinţa sa obişnuită, consider că sesizarea directă a instanţei de judecată este cea mai bună soluție pentru părintele reclamant.

Instanța de judecată competentă. Legiuitorul la art. 293[1] C. proc. civ. al R. Moldova a prevăzut competența exclusivă a Curții de Apel Chișinău cu jurisdicția exclusivă pe teritoriul Republicii Moldova pentru examinarea unor astfel de cereri.

Reieșind din practica internațională întotdeauna o astfel de cerere se depune la instanța competentă din statul în care a avut loc deplasarea, ea nefiind de competența instanței din statul în care copilul îşi are reşedinţa obişnuită înaintea deplasării sau reținerii.

CONCLUZII

Având în vedere specificul cauzelor privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului, în conformitate cu *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, întocmită la Haga la 25 octombrie 1980* și rigorile impuse de legea procedurală la art. 293[3] C. proc. civ. al R. Moldova, venim cu recomandarea de elaborare a **formularelor-tip de intentarea a procesului civil pe astfel de categorii de cauze.** Ceea ce consider că va facilita examinarea unor astfel de cauze, mai ales în contextul în care autoritatea publică competentă întârzie în sesizarea instanței de judecată, iar reclamantul dorește să-și realizeze acest drept în mod independent.

MODALITĂȚILE ȘI FORMA ÎNAINTĂRII CREANȚELOR CREDITORILOR ÎMPOTRIVA DEBITORULUI INSOLVABIL

MODALITIES AND FORM OF FILING CLAIMS BY CREDITORS AGAINST THE INSOLVENT DEBTOR

CZU: 347.275:347.427 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.74**

Gheorghe MACOVEI,
ORCID: 0000-0003-0821-3177
e-mail: gheorghe.macovei@macovei.legal
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The legislator declares in Article 140 of the Insolvency Law the right of any potential creditor to file their claim as follows: if they have a claim against the debtor arising before the date of the opening of proceedings, the creditor shall submit their claim in writing, regardless of its type, through an application for the admission of claims addressed to the court handling the debtor's insolvency case. On the surface, it seems that there is only one way for the creditor to proceed - submitting an application for the admission of the claim. However, the situation is a bit more nuanced, and an analysis of the insolvency law reveals at least three different methods for submitting claims, varying in complexity and form.*

Keywords: *validation of claims, admission of claims, application for admission, introductory application, reference, application for joining*

Cuvinte-cheie:*validarea creanțelor, admiterea creanțelor, cerere de admitere, cerere introductivă, referință, cerere de alăturare*

INTRODUCERE

Legiuitorul declară în articolul 140 al Legii insolvabilității [1] dreptul oricărui potențial creditor de a-și înainta creanța sa după cum urmează - *dacă are o creanţă faţă de debitor născută anterior datei deschiderii procedurii, creditorul înaintează în scris creanţa, indiferent de tipul ei, printr-o cerere de admitere a creanţelor adresată instanţei de judecată care examinează cauza de insolvabilitate a debitorului*. Aparent se crează impresia existenței unei singure modalități de accedere a creditorului - **înaintarea unei cereri de admitere a creanței**.

Pe de altă parte interpretarea sistematică a legii ne permite a determina cel puțin 3 modalități diferite de înaintare a creanțelor care având o formă distinctă îndeplinesc același scop - înaintarea creanțelor pentru a fi validate și plătite în caz de distribuție.

În continuare vom deosebi următoarele modalități de înaintare a creanțelor:

a) prin înaintarea acestora în cererea introductivă;

b) prin formularea unei referințe/cereri de alăturare;

c) prin înaintarea unei cereri de admitere a creanței;

Reieșind din prevederile art. 9 Legea insolvabilității - *procesul de insolvabilitate se intentează doar pe baza unei cereri de intentare a procesului de insolvabilitate (denumită în continuare cerere introductivă)*. Prin urmare funcția cheie a cererii introductive este pornirea cauzei de insolvabilitate.

Totodată analizând forma cererii introductive a creditorului, art. 20 Legea insolvabilității, observăm o asemenea prevedere - alin (1), lit. b) *valoarea creanţelor creditorului, mărimea dobânzilor şi a penalităţilor aferente*. Prin urmare este evident că cererea introductivă îndeplinește încă o funcție certă - **cea de înaintare a creanțelor de către creditorul care depune cerere introductivă**.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În susținerea faptului că cererea introductivă este una din modalitățile legale de înaintare a creanțelor vin și prevederile art. 34 alin (3) Legea insolvabilității, în conformitate cu care *prin hotărârea de intentare a procedurii de insolvabilitate, instanţa de insolvabilitate dă apreciere concluziilor din raportul administratorului provizoriu, prevede mărimea revendicărilor asupra cărora obiecţiile debitorului şi/sau ale creditorilor au fost respinse ori considerate ca fiind întemeiate, desemnează administratorul insolvabilităţii şi instituie, după caz, comitetul creditorilor*. Prin urmare judecătorul la adoptarea hotărârii, ce are drept scop esențial determinarea statutului de insolvabil/solvabil a debitorului, realizează încă o funcție, apreciind încă la etapa intentării temeinicia creanțelor înaintate prin aceasta apreciind dreptul creditorului de a primi plata în caz de distribuție.

Reieșind din faptul că cererea introductivă este cea mai complexă având în vedere scopul dublu urmărit, aceasta presupune cele mai stricte cerință de fond și de formă pentru înaintare.

În primul rând examinând circumstanțele necesare de a fi constatate de instanța de judecată pentru a primi cererea introductivă observăm că aceasta urmează a verifica o serie de cerințe de fond ce afectează propriu-zis dreptul de a cere intentarea unei cauze civile. Reieșind din specificul procedurii de insolvabilitate vom deduce următoarele condiții de fond:

- *Capacitatea procesuală de folosință a persoanei ce depune cerere introductivă;*
- *Inexistența unei hotărâri judecătorești irevocabile pe aceeași cauză,*
- *Inexistența unei încheieri prin care a fost confirmată renunțarea la acțiune sau încheierea tranzacției dintre părți;*
- *Depunerea cererii introductive doar de persoanele prevăzute de lege;*
- *Reglementarea expresă a dreptului solicitantului de a depune cerere introductivă în interesul persoanei;*
- *Inexistența unei proceduri de restructurare intentate în privința debitorului insolvabil.*

- *Respectarea competenței jurisdicționale a instanței de judecată;*
- *Existența capacității de exercițiu a persoanei ce depune cerere introductivă;*
- *Semnarea cererii introductive în modul corespunzător;*
- *Existența împuternicirilor reprezentantului de a depune cerere introductivă;*

Menționăm că condițiile de fond enumerate mai sus sunt valabile doar pentru cererea introductivă, reieșind din faptul că aceasta este actul declanșator al unei cauze civile și urmează a dovedi pe deplin existența dreptului de a porni o cauză civilă și posibilitatea realizării acestuia într-un caz concret. În această parte cererea introductivă se aseamănă cu cererea de chemare în judecată, justițiabilul în acest caz fiind obligat de a respecta premisele și condițiile dreptului la acțiune, drept cerințe de fond care demonstrează existența dreptului la acțiune, dar și posibilitatea realizării acestuia.

În ceea ce privește forma cererii introductive aceasta poartă un caracter mixt datorită prevederilor legale aplicabile. În conformitate cu prevederile art. 1 alin (4) Legea insolvabilității, *procesul de insolvabilitate se desfăşoară în conformitate cu prevederile Codului de procedură civilă şi cu cele ale prezentei legi*. În acest sens condițiilor de formă a cererii introductive se aplică deopotrivă prevederile art. 166, 167 ale Codului de procedură civilă [2] în partea în care nu sunt reglementate de Legea insolvabilității și art. 16, 17, 20 ale Legii insolvabilității. Din aceste considerente forma cererii introductive este detaliat reglementată în comparație cu celelalte modalitățile de înaintare a creanțelor.

Prin urmare vom atrage atenție la următoarele compartimente obligatorii ce țin de forma cererii introductive a creditorului:

a) instanța căreia îi este adresată;

b) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale creditorului și reprezentantului;

c) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale debitorului;

d) suma datorată. Atragem atenția cu privire la valoarea creanţei, în cerere se indica separat datoria de bază/capitalul împrumutat, penalitatea calculată desfăşurat, dobânda calculată, dobânda de întârziere, alte cheltuieli legate de datoria de bază (taxa de stat achitată la judecarea cauzei, serviciile de asistenţă juridică etc.);

e) temeiul creanţelor. Menționăm că indiferent de faptul, dacă creditorul deține un titlu executoriu sau nu acesta în cererea de înaintare a creanţelor va indica expres actele juridice care au fost izvorul apariţiei creanţelor – facturi fiscale, acte de recepţie a lucrărilor, contracte de vânzare-cumpărare;

f) termenul executării creanţelor. Urmează a se menționa termenul de scadență pe fiecare factură aparte;

g) menţiuni cu privire la eventualele drepturi de preferinţă sau garanţii. Conform art. 1 şi art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea.

Dacă creanţa este garantată, în cerere obligatoriu se vor indica bunurile care fac obiectul garanției indicandu-se numărul cadastral (în cazul bunurilor imobile), tipul, marca, numărul, culoarea ş.a.;

h) rangul la care pretinde să-i fie atribuite creanțele. Reieșind din același art. 1 şi art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea, iar creditorii chirografari sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi nu sunt asigurate prin garanţii (ex: salariaţii, agenții economici). Prin urmare trebuie indicat concret fiecare creanță de ce rang pentru a stabili corespundere sau nu în cazul includerii în tabelul definitiv al creanțelor;

i) solicitările față de instanță. Având în vedere diferențele în solicitări depistate în practic, cu titlu de recomandare solicitările urmează a avea următoarea expunere logică:

- *intentarea procesului de insolvabilitate;*
- *numirea în calitate de administrator provizoriu/al insolvabilității,*
- *validarea (recunoașterea) creanței în mărime de „x” MDL/EUR creanţă garantată, drept garanţie servind bunul imobil cu nr. cadastral , cât și a creanței în mărime de „x” MDL/EUR, creanţă chirografară de rang inferior, constituită din penalităţi, sau*
- *validarea (recunoașterea) creanţei în mărime de „x” MDL/EUR creanţă chirografara, cât și a creanței în mărime de „x” MDL/EUR, creanţă chirografară de rang inferior, constituită din penalităţi.*

j) lista actelor anexate.

- *Extrase registru ASP (debitor/creditor);*
- *documente ce adeveresc obligațiile debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc mărimea obligațiilor debitorului față de creditor;*
- *documente ce adeveresc scadența obligațiilor debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc temeiul intentării procedurii de insolvabilitate față de debitor;*
- *dovada notificării prealabile;*
- *dovada notificării Serviciului Fiscal de Stat despre intenția de a depune cerere introductivă;*
- *dovada achitării taxei de stat și taxei de timbru.*

Respectarea cerințelor de formă cumulativ prevăzute de Codul de procedură civilă și Legea insolvabilității permit în primul rând punerea pe rol a cererii introductive, dar cel mai important din perspectiva temei abordate, asigură claritate în partea creanțelor înaintate ca sumă, temei și rang, ceea ce devine iminent la momentul îndeplinirii tabelului preliminar și tabelului definitiv al creanțelor.

Cea de-a doua modalitatea de înaintare a creanțelor în raport cu cererea de admitere este referința și/sau cererea de alăturare depusă de creditorul care nu a depus cerere in-

troductivă. Aplicarea acestei instituții este posibilă în condițiile în care pe rolul instanței de judecată deja se află intentată o cauză de insolvabilitatea la etapa admiterii cererii introductive și pentru debitor, dar și creditori s-a oferit timpul necesar pentru a se expune în partea existenței sau lipsei temeiul de insolvabilitate.

Deși finalitatea etapei de examinare a cererii introductive este constatarea sau nu a existenței temeiului de insolvabilitate totuși rațiunea depunerii referinței rezidă nu doar în exprimarea dezacordului sau acordului cu intentarea procesului. Reieșind din art. 28 alin (6) Legea insolvabilității, *în cel mult 30 de zile de la notificarea efectuată conform art.26, creditorii prezintă o referinţă la cererea introductivă, prin care se opun intentării procesului de insolvabilitate ori se alătură cererii introductive prin înaintarea creanţelor asupra patrimoniului debitorului*. Prin urmare observăm o particularitate interesantă a actului denumit generic „referință” și anume **posibilitatea alăturării la cererea introductivă prin înaintarea creanțelor** asupra patrimoniului debitorului.

În așa mod legiuitorul instituie încă o posibilitatea de înaintare a creanțelor prin depunerea referinței în care se înaintează creanțe. Textul legii este destul de ambiguu și utilizează denumirea referință în două sensuri. Pe de o parte referința este actul de exprimare a opunerii în privința intentării procesului de insolvabilitate, pe de altă parte este actul de alăturare prin înaintarea creanțelor. În acest sens în practică des se întâlnește așa numita „cerere de alăturare” care constituie o cerere separată de alăturare la cererea introductivă, fără a formula cerere de admitere, dar prin care se indică asupra creanțelor existente a creditorul care se alătură.

Mai mult prevederile art. 140 alin (4) Legea insolvabilității în care se prevede că, *creanţele incluse în tabelul preliminar în baza cererilor scrise ale creditorilor nu se cer confirmate repetat prin cerere de admitere la includerea lor în tabelul definitiv*, parcă susține că orice cerere înaintată după admiterea spre examinare a cererii introductive de înaintare a creanței trebuie trecută în tabelul preliminar. Pe de altă parte art. 29 alin (1) al Legii insolvabilității prevede expres că, *creanţele faţă de patrimoniul debitorului vor fi înregistrate de administratorul provizoriu într-un tabel preliminar al creanţelor în funcţie de datele evidenţei contabile a debitorului şi în baza cererilor de admitere a creanţelor înaintate instanţei de către creditorii ale căror creanţe sunt anterioare datei de admitere a cererii introductive spre examinare*. Adică se pune accentul pe necesitatea formulării anume a cererii de admitere a creanței.

În ceea ce ne privește considerăm că indiferent de forma actului orice creanță înaintată formulată conform cerințelor minime urmează a fi trecută în tabelul preliminar, or reieșind din aceleași prevederi citate mai sus ale art. 34 alin (3) Legea insolvabilității judecătorul va fi obligat să se pronunțe asupra tuturor cerințelor înaintate ca respinse sau admise.

Având în vedere efectul referinței/cererii de alăturare asupra validării creanțelor recomandăm respectarea cu strictețe a cerințelor minime de formă ce vor asigura înaintarea și validarea corespunzătoare:

a) instanţa căreia îi este adresată;

b) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale creditorului și reprezentantului;

c) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale debitorului;

d) suma datorată. Atragem atenția cu privire la valoarea creanţei, în cerere se indica separat datoria de bază/capitalul împrumutat, penalitatea calculată desfăşurat, dobânda calculată, dobânda de întârziere, alte cheltuieli legate de datoria de bază (taxa de stat achitată la judecarea cauzei, serviciile de asistenţă juridică etc.);

e) temeiul creanţelor. Menționăm că indiferent de faptul, dacă creditorul deține un titlu executoriu sau nu acesta în cererea de înaintare a creanţelor va indica expres actele juridice care au fost izvorul apariţiei creanţelor – facturi fiscale, acte de recepţie a lucrărilor, contracte de vânzare-cumpărare;

f) termenul executării creanțelor. Urmează a se menționa termenul de scadență pe fiecare factură aparte;

g) menţiuni cu privire la eventualele drepturi de preferinţă sau garanţii. Conform art. 1 şi art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea. Dacă creanţa este garantată, în cerere obligatoriu se vor indica bunurile care fac obiectul garanției indicându-se numărul cadastral (în cazul bunurilor imobile), tipul, marca, numărul, culoarea ș.a.;

h) rangul la care pretinde să-i fie atribuite creanțele. Reieșind din același art. 1 şi art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea, iar creditorii chirografari sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi nu sunt asigurate prin garanţii (ex: salariaţii, agenții economici). Prin urmare trebuie indicat concret fiecare creanță de ce rang pentru a stabili corespundere sau nu în cazul includerii în tabelul definitiv al creanțelor;

i) solicitările față de instanță. În cazul solicitărilor urmează să luăm în considerație în primul rând tipul actului și anume faptul că suntem în prezența unei referințe. În acest sens urmează să luăm în considerare următoarele:

- *intentarea procesului de insolvabilitate/respingerea cererii introductive ca neîntemeiată;*
- *numirea în calitate de administrator provizoriu/al insolvabilității,* pentru situațiile de intentare a procesului;
- *validarea (recunoașterea) creanţei în mărime de ,,,x” MDL/EUR creanţă garantată, drept garanţie servind bunul imobil cu nr. cadastral , cât și a creanței în mărime de ,,x” MDL/EUR, creanţă chirografară de rang inferior, constituită din penalităţi, sau*
- *validarea (recunoașterea) creanţei în mărime de ,,x” MDL/EUR creanţă chiro-*

grafara, cât și a creanței în mărime de „x” MDL/EUR, creanţă chirografară de rang inferior, constituită din penalităţi.

j) lista actelor anexate.

- *Extrase registru ASP (creditor);*
- *documente ce adeveresc obligațiile debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc mărimea obligațiilor debitorului față de creditor;*
- *documente ce adeveresc scadența obligațiilor debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc temeiul intentării procedurii de insolvabilitate față de debitor;*

Doar o asemenea formă a referinței/cererii de alăturare va permite asigurarea clarității în partea creanțelor înaintate ca sumă, temei și rang, ceea ce este iminent la etapa îndeplinirii tabelului preliminar și prelurării informației în tabelului definitiv al creanțelor. Amintim că legiuitorul a reglementat expres valabilitatea depunerii unei singure cereri de înaintare a creanței și trecerea informației în tabelul preliminar scutește de repetarea cererii în tabelul definitiv. Aceasta rezultă expres din prevederile art. 140 alin (4) al Legea insolvabilității, în conformitate cu care, *creanţele incluse în tabelul preliminar în baza cererilor scrise ale creditorilor nu se cer confirmate repetat prin cerere de admitere la includerea lor în tabelul definitiv.*

Și în sfârșit ultima modalitate expres prevăzută drep mod de înaintare a creanțelor este cererea de admitere a creanțelor. Reieșind din prevederile art. 141 alin (1) Legea insolvabilității, *cererea de admitere a creanţelor are acelaşi regim juridic ca şi cererea de chemare în judecată, cu excepţiile stabilite la art.19*. În așa mod legiuitorul stabilește semnul egal între aceasta și cererea de chemare în judecată sub aspect de formă. Totuși urmează a distinge clar faptul că în timp ce cererea de chemare în judecată este forma în care se înaintează o pretenție material juridică (ca element a acțiunii civile) bazată pe temeiuri și circumstanțe concrete, cererea de admitere a creanțelor este actul prin care se înaintează o creanță față de debitorul insolvabil născută pînă la intentarea cauzei de insolvabilitate.

În aceeași ordine de idei vom indica asupra deosebirii dintre cererea introductivă și cererea de admitere a creanțelor, or prima obligatoriu are solicitările de intentare a cauzei de insolvabilitatea și declarația a persoanei insolvabile.

Sub aspect de formă a cererii de admitere a creanțelor vom lua în considerare art. 166, 167 Cod de procedură civilă, art. 20 Legea insolvabilității, dar și art. 141 alin 2 și 3 al Legii insolvabilității în conformitate cu care, *cererea va cuprinde: numele/denumirea creditorului, domiciliul/sediul, suma datorată, temeiul creanţelor, precum şi menţiuni cu privire la eventualele drepturi de preferinţă sau garanţii. La cerere se anexează documentele justificative din care izvorăsc creanţele şi actele de constituire de garanţii.*

CONCLUZII

Reieșind din cele expuse recomandăm următoarele condiții de formă a cererii de admitere a creanțelor:

a) instanța căreia îi este adresată;

b) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale creditorului și reprezentantului;

c) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică şi alte date de contact ale debitorului;

d) suma datorată. Atragem atenția cu privire la valoarea creanței, în cerere se indica separat datoria de bază/capitalul împrumutat, penalitatea calculată desfășurat, dobânda calculată, dobânda de întârziere, alte cheltuieli legate de datoria de bază (taxa de stat achitată la judecarea cauzei, serviciile de asistență juridică etc.);

k) temeiul creanțelor. Menționăm că indiferent de faptul, dacă creditorul deține un titlu executoriu sau nu acesta în cererea de înaintare a creanțelor va indica expres actele juridice care au fost izvorul apariției creanțelor – facturi fiscale, acte de recepție a lucrărilor, contracte de vânzare-cumpărare;

l) termenul executării creanțelor. Urmează a se menționa termenul de scadență pe fiecare factură aparte;

m) menţiuni cu privire la eventualele drepturi de preferinţă sau garanţii. Conform art. 1 şi art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea. Dacă creanța este garantată, în cerere obligatoriu se vor indica bunurile care fac obiectul garanției indicandu-se numărul cadastral (în cazul bunurilor imobile), tipul, marca, numărul, culoarea ş.a.;

n) rangul la care pretinde să-i fie atribuite creanțele. Reieșind din același art. 1 și art. 50 ale Legii insolvabilităţii creditorii garantaţi sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi sunt asigurate prin garanţii reale (ex: gajul, ipoteca) în conformitate cu legea, iar creditorii chirografari sunt acea clasă de creditori ale căror creanţe faţă de debitor au apărut înainte de intentarea procesului de insolvabilitate şi nu sunt asigurate prin garanţii (ex: salariaţii, agenții economici). Prin urmare trebuie indicat concret fiecare creanță de ce rang pentru a stabili corespundere sau nu în cazul includerii în tabelul definitiv al creanțelor;

o) solicitările față de instanță. Având în vedere diferențele în solicitări depistate în practică, cu titlu de recomandare solicitările urmează a avea următoarea expunere logică:

- *validarea (recunoașterea) creanței în mărime de „x” MDL/EUR creanță garantată, drept garanție servind bunul imobil cu nr. cadastral , cât și a creanței în mărime de „x” MDL/EUR, creanță chirografară de rang inferior, constituită din penalități, sau*
- *validarea (recunoașterea) creanței în mărime de „x” MDL/EUR creanță chirografara, cât și a creanței în mărime de „x” MDL/EUR, creanță chirografară de rang inferior, constituită din penalități.*

p) lista actelor anexate.

- *Extrase registru ASP (creditor);*
- *documente ce adeveresc obligațiile debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc mărimea obligațiilor debitorului față de creditor;*
- *documente ce adeveresc scadența obligațiilor debitorului față de creditor,*
- *documente ce adeveresc temeiul intentării procedurii de insolvabilitate față de debitor;*
- *dovada achitării taxei de stat și taxei de timbru.*

Asemenea structură va asigura verificarea corespunzătoare de către administrator a cererii pentru introducerea în tabelul definitiv al creanțelor, dar și examinarea corespunzătoarea a eventualelor contestații.

Reieșind din cele expuse concluzionăm cu certitudine că înaintarea creanțelor în procedura de insolvabilitate contra debitorului insolvabil pot fi făcut cel puțin în trei modalități:

a) prin înaintarea acestora în cererea introductivă;
b) prin formularea unei referințe/cereri de alăturare;
c) prin înaintarea unei cereri de admitere a creanței;

REFERINȚE

1. Legea insolvabilității nr. 149 din 29.06.2012. În Monitorul Oficial nr.193-197 art.663 din 14.09.2012.
2. Codul de procedură civilă nr. 225-XV din 30.05.2003. În Monitorul Oficial al R.Moldova nr.111-115 art.451 din 12.06.2003.

ÎNCETAREA PROCESULUI PENAL ÎN ȘEDINȚA DE JUDECATĂ (PARTEA I)

TERMINATION OF THE CRIMINAL PROCESS IN THE COURT SESSION (PART I)

CZU: 343.123.3:343.13/.15 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.75**

Sanda ȚONCU,
ORCID: 0000-0002-8381-0484
e-mail: sanda.toncu@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Termination of criminal proceedings is a multidimensional phenomenon, and in the theory of Moldovan criminal procedural law it is analyzed from various angles: in the sense of a procedural act, one of the forms of termination of criminal prosecution, as a legal fact, as a procedural guarantee against unjustified criminal prosecution and as an institution legally independent. A high-quality judicial process will inevitably lead to either a conviction, an acquittal, or a termination. Stopping the criminal process against someone who has been wrongly accused is no less important than identifying and exposing the person who actually committed the crime. The innocent must be protected at all costs from unnecessary accusations, rehabilitated before the society with restoration of reputation and the guilty must be found, prosecuted and punished according to the sections of the law.*

Keywords: *termination of criminal process, grounds for termination, criminal procedure, the sentence of termination.*

INTRODUCERE

Încetarea procesului penal este un fenomen multidimensional, iar în teoria dreptului procesual penal moldovenesc este analizată din diverse unghiuri: în sensul unui act procedural, una dintre formele de încetare a urmăririi penale, ca fapt juridic, ca garanție procesuală împotriva urmăririi penale nejustificate și ca instituție juridic independentă.

O procedură judiciară de înaltă calitate va duce în mod inevitabil fie la o condamnare, fie la a achitare, fie la o încetare. Încetarea procesului penal împotriva unei persoane care a fost acuzată în mod greșit nu este mai puțin importantă decât identificarea și demascarea persoanei care a comis efectiv infracțiunea. Nevinovatul trebuie protejat cu orice preț de acuzațiile inutile, reabilitat în fața societății cu restabilirea reputației, iar vinovatul trebuie găsit, urmărit penal și pedepsit conform secțiunilor legii.

În acest sens, cadrul legal autohton, instituie în art. 1 alin. (3) din Codul de procedură penală, cu titlu de obligație în cursul procesului penal a organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești, să activeze în așa mod încât nici o persoană să nu fie neîntemeiat bănuită, învinuită sau condamnată și ca nici o persoană să nu fie supusă în mod

arbitrar sau fără necesitate măsurilor procesuale de constrângere ori să nu fie victima încălcării altor drepturi fundamentale.

MATERIALE ȘI METODE

Metodologia cercetării științifice se întemeiază pe metoda dialectico-materialistă, din care derivă și alte metode particulare, utilizate în cercetarea științifică realizată: istorică, logico-juridică, logico-formală, comparativă, gramaticală, precum și observarea, descrierea, modelarea, etc.

În procesul de elaborare a articolului au fost aplicate acte normative naționale și internaționale în vigoare, s-a pus accentul pe prevederile Codului de procedură penală, pe doctrina procesual-penală. Nu în ultimul rând s-a ținut cont și de prevederile Hotărârilor Curții Constituționale a RM, de cele ale Plenului Curții Supreme de Justiție.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Încetarea procesului penal în ședința de judecată este una dintre formele de încetare a procesului, care constă în pronunțarea unei sentințe de încetare conform temeiurilor prevăzute la art. 332 din Codul de procedură penală.

Astfel, în corespundere cu prevederile art. 332 alin. (1) din Codul de procedură penală, în cazul în care, pe parcursul judecării cauzei, se constată vreunul din temeiurile prevăzute în art. 275 pct. 5) - 9), 285 alin. (2), precum și în cazurile prevăzute în art. 53 - 60 din Codul penal, instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă.

În continuare vom analiza temeiurile indicate supra, cu trimitere la cadrul legal aplicabil.

- **a intervenit decesul făptuitorului;**

În cazul în care, pe parcursul judecării cauzei, a intervenit decesul făptuitorului, instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă. Înainte de a stabili existența acestui temei, este necesară acumularea probelor săvârșirii unei infracțiuni de către defunct, precum și a absenței complicilor în viață supuși răspunderii penale. Faptul decesului este confirmat de o copie a certificatului de deces, legalizat în modul prevăzut de lege.

Reieșind din prevederile cadrului legal, acest temei este unul de nereabilitare și din aceste considerente se aplică doar dacă probele acumulate dovedesc vinovăția inculpatului, or în cazul în care acest lucru nu este stabilit cu certitudine, temeiul nu este aplicabil.

În acest sens vom reține prevederile, art. 64 alin. (2) pct. 23) din Codul de procedură penală, potrivit cărora bănuitul are dreptul să fie reabilitat în cazul în care bănuiala nu a fost confirmată, subsidiar, potrivit reglementărilor art. 66 alin. (3) din legea citată, în cazul în care învinuirea nu a fost confirmată, învinuitul sau, după caz, inculpatul are dreptul la reabilitare.

Suplimentar, este important de reținut, că în cazul în care inculpatul a decedat și a fost depusă o cerere de reabilitare din partea rudelor sau a altor persoane, procesul penal continuă, cu participarea obligatorie a apărătorului.

- **lipsește plângerea victimei în cazurile în care urmărirea penală începe numai în baza plângerii acesteia sau plângerea prealabilă a fost retrasă; a fost încheiată o tranzacție în cadrul procesului de mediere sau părțile s-au împăcat - în cazurile în care urmărirea penală poate fi pornită numai în baza plângerii prealabile sau legea penală permite împăcarea;**

În cazul în care, pe parcursul judecării cauzei, a intervenit una din situațiile reținute supra, instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă.

În acest sens vom indica, că potrivit prevederilor art. 276 alin. (1) din Codul de procedură penală, urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul infracțiunilor prevăzute în articolele: 152 alin. (1), 155, 157, 161, 177, 179 alin. (1) și (2), 193, 194, 197 alin. (1), 204 și 246^1 din Codul penal, precum și al furtului avutului proprietarului săvârșit de minor, de soț, rude, în paguba tutorelui, ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta.

Prin derogare de la prevederile alin. (1), urmărirea penală se pornește în lipsa plângerii victimei dacă infracțiunea prevăzută la art. 152 alin. (1) sau la art. 155 din Codul penal a fost săvârșită în locurile de detenție.

Urmează de menționat, cu referire la acest temei de încetare, că în cazul în care, în urma infracțiunii, au pătimit mai multe persoane, pornirea urmăririi penale se face chiar dacă plângerea prealabilă se înaintează doar de către una din victime, iar dacă la comiterea unei infracțiuni au participat mai mulți făptuitori, chiar dacă plângerea prealabilă a fost depusă numai în privința unuia din făptuitori, urmărirea penală se efectuează în privința tuturor făptuitorilor.

Subsidiar vom relata, că dacă victima care figurează într-un proces privitor la o infracțiune prevăzută în alin. (1) art. 276 din Codul de procedură penală, din cauza incapacității sau a capacității de exercițiu limitate, a stării de neputință sau a dependenței față de bănuit sau din alte motive nu este în stare să-și apere drepturile și interesele legitime, procurorul pornește urmărirea penală chiar dacă victima nu a depus plângere.

Suplimentar, este important de exterioriza, că la împăcarea părții vătămate cu inculpatul în cazurile menționate supra, urmărirea penală încetează. Împăcarea este personală și produce efect doar dacă intervine până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești.

Subsecvent, consemnăm, că pentru persoanele incapabile, împăcarea se poate face numai de reprezentanții lor legali, iar persoanele cu capacitate de exercițiu limitată se pot împăca cu încuviințarea reprezentanților lor legali. Împăcarea poate avea loc și în cazul în care urmărirea penală a fost pornită de către procuror din oficiu. La fel, împăcarea părților poate avea loc și prin aplicarea medierii conform Legii cu privire la mediere.

- **în privința unei persoane există o hotărâre judecătorească definitivă în legătură cu aceeași acuzație sau prin care s-a constatat imposibilitatea urmăririi penale pe aceleași temeiuri;**

- **în privința unei persoane există o hotărâre neanulată de neîncepere a urmăririi penale, de scoatere de sub urmărire penală, de încetare a urmăririi penale sau de clasare a procesului penal pe aceleași acuzații;**

Având în vedere, că temeiurile indicate au același substrat, diferența fiind creată doar de actul existent anterior intervenirii situației, vom analiza acestea împreună.

Cu privire la prima procedură, este necesar ca aceasta să se fi încheiat cu o hotărâre definitivă, prin care să se fi pronunțat achitarea sau condamnarea inculpatului, ori, eventual, încetarea procesului penal. Reluând considerentele Raportului explicativ privind Protocolul 7 al Convenției, CtEDO a reținut că art. 4 din Protocolul 7 are drept scop împiedicarea repetării procedurilor penale închise în mod definitiv (CtEDO, *Franz Fischer c. Austriei*).

Instanța europeană consideră că o decizie este definitivă atunci când este irevocabilă, adică nu este susceptibilă de căi ordinare de atac sau părțile au epuizat aceste căi sau au lăsat să se împlinească termenul necesar pentru exercitarea lor (CtEDO, *Horciag c. României*, cererea nr. 70982/01, decizia din 15 martie 2005).

Totodată, fiind chemată să se pronunțe asupra semnificației „hotărâre definitivă" din art. 54 al Convenției de punere în Aplicare a Acordului Schengen (CAAS), CJUE (Curtea de Justiție a Uniunii Europene) a statuat că decizia trebuie să fie definitivă și obligatorie în sensul dreptului național al statului contractant, ale cărui autorități au adoptat-o, și să se asigure că decizia respectivă conferă, în acest stat, protecția acordată în temeiul principiului non bis in idem (CJUE, *Turansky, C-491/07*, hotărârea din 22 decembrie 2008, § 35).

În corespundere cu prevederile art. 466 alin. (2) din Codul de procedură penală, hotărârea primei instanțe rămâne definitivă:

1) la data pronunțării, când hotărârea nu este supusă apelului și nici recursului;
2) la data expirării termenului de apel:
a) când nu s-a declarat apel în termen;
b) când apelul declarat a fost retras înăuntrul termenului stabilit;
3) la data retragerii apelului și încetării procedurii de apel, dacă aceasta s-a produs după expirarea termenului de apel;
4) la data expirării termenului de recurs, în cazul hotărârilor nesupuse apelului sau dacă apelul a fost respins:
a) când nu s-a declarat recurs în termen;
b) când recursul declarat a fost retras înăuntrul termenului stabilit;
5) la data retragerii recursului declarat împotriva hotărârilor menționate la pct. 4) și încetării procedurii de recurs, dacă aceasta s-a produs după expirarea termenului de recurs;
6) la data pronunțării hotărârii prin care s-a respins recursul declarat împotriva hotărârilor menționate la pct. 4).

Subsecvent, potrivit alin. (3) din articolul citat, hotărârile instanței de apel rămân definitive la data pronunțării deciziei în apel, iar hotărârea instanței de recurs împotriva

hotărârii pe cauzele pentru care legea nu prevede calea de atac apelul rămâne definitivă, la data pronunțării acesteia, dacă:

1) recursul a fost admis și procesul a luat sfârșit în instanța de recurs, fără rejudecare;
2) cauza a fost rejudecată de către instanța de recurs, după admiterea recursului;
3) cuprinde obligarea la plata cheltuielilor judiciare, în cazul respingerii recursului.

Subsidiar, legiuitorul moldav expres a prevăzut la art. 22 alin. (2) din Codul de procedură penală, că Hotărârea judecătorească definitivă împiedică pornirea sau continuarea procesului penal în privința aceleiași persoane pentru aceeași faptă, cu excepția cazurilor când fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente au afectat hotărârea respectivă. Subsecvent, potrivit dispozițiilor alin. (3) din articolul citat, ordonanțele procurorului de încetare a urmăririi penale, de scoatere a persoanei de sub urmărire penală și/sau de clasare a cauzei ori de refuz în pornirea urmăririi penale împiedică pornirea sau continuarea procesului penal în privința aceleiași persoane pentru aceeași faptă, cu excepția cazurilor când aceste ordonanțe au fost anulate.

Principiul constituțional de a nu fi urmărit, judecat sau pedepsit de mai multe ori pentru aceeași faptă impune în linii mari autorităților publice competente nu numai interdicția de a judeca repetat persoana, dar și interdicția de a urmări de mai multe ori persoana pentru aceeași faptă. În practică, ultima interdicție trezește cele mai multe controverse, deoarece, în materie penală, puțini înțeleg că acest principiu se aplică și în cazul când persoana a fost supusă unei urmăriri ce nu a condus la condamnare.

Curtea Constituțională, conferind acestui principiu o conotație constituțională, relevă că el se aplică numai atunci când s-a emis un act cu caracter definitiv, fie că este vorba de o ordonanță de încetare a urmăririi penale, fie de o sentință de acuzare sau achitare. În cazul în care actul poate fi atacat prin căile ordinare de atac, regula *non bis in idem* nu se aplică .

CONCLUZII

Este de reținut, că actualmente, lacunele multiple ale legii de procedură penală vizând procedura de încetare a procesului penal în ședința de judecată prevăzută la art. 332 din Codul de procedură penală nu sunt înlăturate, iar modificările legislative adoptate în ultimii ani sunt insuficiente, lipsite de raționamente juridice și întârziate.

Generalizând, vom reține, că concomitent cu încetarea procesului penal, instanța decide inclusiv și asupra următoarelor chestiuni:

1. revocarea măsurii preventive și a altor măsuri procesuale în modul prevăzut de lege;
2. restituirea cauțiunii în cazurile și în modul prevăzut de lege;
3. aplicarea măsurilor de siguranță;
4. încasarea cheltuielilor judiciare sau alte acțiuni prevăzute de lege.

Sentința de încetare a procesului penal poate fi atacată cu apel sau, după caz, cu recurs în instanța ierarhic superioară, în modul prevăzut de Codul de procedură penală.

REFERINȚE

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2003*,* nr. 104-110/447, pp. 4-208; republicat În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2013, nr. 248-251/699, pp. 3-120.
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție *„Privind sentința judecătorească*", nr. 5 din 19.06.2006. [online]. [Accesat 08.07.2024]. În: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=152
3. Hotărârea Curții Constituționale asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin. (6) art. 63 din Codul de procedură penală, nr. 26 din 23.11.2010. [online]. [Accesat 08.07.2024]. În: https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=47&l=ro
4. Decizia nr. 63 din 11.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 39g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolele 332 alin. (2) și 391 alin. (2) din Codul de procedură penală (încetarea procesului penal atunci când fapta constituie o contravenție și soluționarea cauzei conform prevederilor Codului contravențional) [online]. [Accesat 08.07.2024]. În: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=811&l=ro
5. Hotărârea CJUE în *cauza Turansky*, C-491/07, 22 decembrie 2008. [online]. [Accesat 08.07.2024]. În: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0491
6. Cauza *Horgiag contra României* - Non bis in idem. Domeniul de incidență. [online] [Accesat 08.07.2024]. În: https://legeaz.net/hotarari-cedo/horgiag-contra-romaniei-x6l
7. Valeriu BODEAN. *Aspecte teoretice și practice ale reluării urmăririi penale*. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2024. [online]. [Accesat 08.07.2024]. În: https://www.anacec.md/ro/technical-staff/evaluations / https://anacec.md/files/Bodean-teza.pdf

DELIMITAREA CONTRACTELOR ADMINISTRATIVE DE CELE CIVILE

THE DISTINCTION BETWEEN ADMINISTRATIVE AND CIVIL CONTRACTS

CZU: 342.9:347.44:351.712 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.76**

Ina JIMBEI,
ORCID: 0000-0001-8785-2430
e-mail: ina.jimbei@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This article explores the legal nature of administrative contracts, the criteria for distinguishing between administrative and civil contracts, the legal consequences of misclassifying a contract, and the particularities of the legal regime governing administrative contracts. Through the analysis of relevant case law and legislation, the article provides a detailed perspective on how administrative contracts are essential for the efficient functioning of public administration.*

Keywords: *administrative contract, civil contract, delimitation criteria, formal theory of the subject, theory of interest.*

Cuvinte-cheie: *contract administrativ, contract civil, criterii de delimitare, teoria formală a subiectului, teoria interesului.*

INTRODUCERE

În cadrul administrației publice, contractele administrative joacă un rol crucial în asigurarea îndeplinirii funcțiilor publice și în satisfacerea interesului general. Aceste contracte sunt reglementate de norme juridice speciale care reflectă natura lor distinctă față de contractele civile. În acest context, este esențial să înțelegem criteriile de delimitare dintre aceste tipuri de contracte și consecințele juridice ale unei încadrări greșite.

Datorită importanței practice pe care o au contractele administrative, sunt necesare precizări prin prisma asimilării lor la categoria actelor administrative, dar și deosebirea acestora de contractele civile.

În activitatea sa, administrația publică poate încheia acte juridice de drept privat și de drept public. Este esențial să facem deosebirea între contractele civile încheiate de administrația publică și contractele administrative, deoarece acestea se supun unor reguli și principii diferite.

Trăsăturile definitorii și criteriile care stau la baza delimitării acestor două tipuri de contracte sunt fundamentale pentru înțelegerea lor corectă. Înțelegerea naturii juridice a contractelor încheiate de administrația publică este crucială nu doar în procedura de încheiere a acestora și în respectarea condițiilor de formă, dar și în determinarea legii care

guvernează raportul contractual. Aceasta influențează de asemenea instanța competentă de a soluționa litigiile ce pot apărea din executarea acestor contracte.

Evoluția doctrinară privind contractele administrative a fost complexă și multifazică, marcând tranziția de la scepticism inițial până la recunoașterea și acceptarea lor ca parte integrantă a activității administrative.

Inițial, unii autori au respins noțiunea de contracte administrative, argumentând că acestea nu se potriveau cu distincția tradițională dintre actele de autoritate și actele de gestiune ale administrației publice. Această viziune era bazată pe ideea că administrația publică ar trebui să acționeze mai ales prin acte unilaterale și că introducerea contractelor submina autoritatea sa [1, p.394-397].

Cu timpul, percepția asupra contractelor administrative s-a schimbat, în special datorită complexității crescânde a sarcinilor statului și necesității de a colabora cu entități private pentru furnizarea de servicii publice. A apărut astfel teoria potrivit căreia toate contractele încheiate de administrația publică ar trebui considerate contracte administrative datorită naturii speciale a scopurilor urmărite – satisfacerea interesului general [2, p.7]. Această teorie extensivă a fost criticată pentru că nu oferă o delimitare clară între actele de gestiune și actele de autoritate și poate duce la aplicarea inadecvată a regimului juridic specific contractelor administrative la situații care nu necesită un asemenea tratament.

În doctrina modernă s-a ajuns la o poziție mai echilibrată, acceptându-se că nu toate contractele încheiate de administrația publică sunt contracte administrative, ci doar acelea care îndeplinesc anumite criterii specifice, cum ar fi urmărirea unui interes public, implicarea unui serviciu public sau supunerea la un regim de putere publică. Contractele administrative se plasează la interferența dintre dreptul public și dreptul privat [3, p.291], fiind diferite de actele administrative unilaterale pentru că presupun un acord de voințe între administrație și cocontractant.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Reglementarea Contractului Administrativ în Codul Administrativ al Republicii Moldova

Codul Administrativ al Republicii Moldova reglementează contractele administrative prin articole care stabilesc cadrul legal și condițiile necesare pentru încheierea și executarea acestora. În special, contractele administrative sunt recunoscute ca mijloace juridice prin care autoritățile publice pot îndeplini funcții publice fără a emite acte administrative unilaterale.

Codul prevede că raporturile juridice din domeniul dreptului public pot fi întemeiate, modificate sau stinse prin contracte administrative, cu condiția ca acestea să nu contravină prevederilor legii. Aceasta permite autorităților publice să încheie contracte administrative scrise fie pe suport de hârtie, fie sub formă de documente electronice, oferind flexibilitate în adaptarea la cerințele moderne [4, art.154].

Tipuri Specifice de Contracte Administrative

Printre tipurile specifice de contracte administrative reglementate se numără contractul de împăcare și contractul de schimb. Contractul de împăcare este utilizat pentru a elimina incertitudinile existente prin cedări reciproce și evaluări raționale ale situațiilor de fapt sau de drept. Contractul de schimb, pe de altă parte, implică o contraprestație adecvată pentru un scop specific legată obiectiv de prestația autorității publice, asigurând astfel realizarea sarcinilor publice ale acesteia [4, art.155-156].

Criterii de Delimitare între Contractele Administrative și Contractele Civile

Referitor la trăsăturile definitorii ale contractului administrativ și la criteriile de delimitare a acestuia de contractele civile, în afara contractelor administrative stabilite de lege, jurisprudența a trebuit să depună eforturi considerabile pentru a rezolva problema încadrării unui contract ca fiind de drept administrativ sau de drept privat și pentru a defini criteriile contractelor administrative prin natura lor.

Delimitarea dintre contractele administrative și cele civile se face pe baza mai multor criterii:

1. **Subiectele implicate**: Contractele administrative implică de obicei autorități publice acționând în numele interesului general, spre deosebire de contractele civile care implică persoane fizice sau juridice private acționând în interes propriu.
2. **Natura și scopul relației juridice**: Contractele administrative sunt orientate spre îndeplinirea funcțiilor publice și protejarea interesului general, în timp ce contractele civile urmăresc satisfacerea intereselor private ale părților.
3. **Interesul juridic protejat**: Contractele administrative protejează interesul public, în contrast cu contractele civile care protejează interesele private.
4. **Regimul juridic aplicabil**: Contractele administrative sunt guvernate de norme imperative și de principiul supremației statului, spre deosebire de contractele civile care sunt reglementate de norme dispozitive și de principiul egalității juridice a părților.

Teorii de Delimitare

1. Teoria formală a subiectului: Dreptul public este epitomul acelor propoziții juridice al căror subiect de atribuire autorizat sau obligat este exclusiv un deținător al puterii suverane. Dacă dispozițiile legale se adresează unui titular al autorității de stat, ca atare sau ca subiect de drept privat, se determină sfera de aplicare.

2. Teoria intereselor: Contractele care implică îndeplinirea funcțiilor publice și servirea nevoilor comunității sunt tratate sub egida dreptului public. În cazul contractelor civile, interesul este privat, concentrându-se pe nevoile și dorințele părților implicate. În contrast, contractele administrative sunt înființate în baza unui interes public, adesea legate de serviciul public definit ca activitate organizată sau autorizată de o autoritate publică pentru a satisface nevoi publice legitime.

Consecințele Juridice ale Încadrării Greșite a unui Contract

Încadrarea greșită a unui contract ca fiind administrativ sau civil poate avea consecințe juridice semnificative. De exemplu, aplicarea incorectă a regimului juridic specific poate duce la soluționarea necorespunzătoare a litigiilor și la aplicarea incorectă a sancțiunilor. În cazul contractelor administrative, litigiile sunt soluționate de instanțele de contencios administrativ, iar nerespectarea condițiilor de formă poate duce la nulitatea contractului.

Particularitățile Regimului Juridic al Contractelor Administrative

Contractele administrative sunt caracterizate prin următoarele particularități:

1. **Formalitatea**: Aceste contracte trebuie să fie încheiate în scris, sub sancțiunea nulității.
2. **Controlul judiciar**: Contractele administrative sunt supuse controlului judiciar al instanțelor de contencios administrativ, care verifică legalitatea și oportunitatea acestora.
3. **Interesul public**: Toate contractele administrative trebuie să servească interesului public și să contribuie la realizarea sarcinilor publice ale autorităților.

Studii de Caz

Analiza jurisprudenței arată diverse situații în care natura juridică a contractelor a fost clarificată prin decizii judecătorești. De exemplu, Înalta Curte de Casație și Justiție a României a decis că tichetele de masă nu se pot acorda judecătorilor și procurorilor deoarece aceștia nu își desfășoară activitatea în baza unui contract individual de muncă, ci în temeiul unor raporturi de serviciu public. De asemenea, în Germania, contractele pentru adăposturile de refugiați au fost considerate contracte de drept public deoarece sunt strâns legate de îndeplinirea sarcinilor publice.

CONCLUZII

Contractele administrative sunt instrumente esențiale pentru funcționarea eficientă a administrației publice, asigurând îndeplinirea funcțiilor publice și protejarea interesului general. Este crucial ca acestea să fie încadrate corect din punct de vedere juridic pentru a evita consecințele negative ale aplicării incorecte a regimului juridic specific. Prin înțelegerea criteriilor de delimitare și a particularităților regimului juridic aplicabil, autoritățile publice și entitățile private pot colabora eficient pentru furnizarea de servicii publice de calitate.

REFERINȚE

1. Teodorescu, Anibal. *Tratat de Drept Administrativ*, București: [Editura], 1929, 394-397.
2. Strihan, P. *Contractele administrative în dreptul român*, București: [Editura], 1946, 7.
3. Haiduc, Maria Loredana. *Implicațiile codificării procedurii administrative asupra teoriei actului administrativ*, București: [Editura], 2021, 291.
4. Codul Administrativ al Republicii Moldova

ASPECTE PRIVIND LIMITELE ROLULUI DIRIGUITOR LA VERIFICAREA CERINȚELOR DE FORMĂ ȘI CONȚINUT ALE CERERI DE CHEMARE ÎN JUDECATĂ LA FAZA INTENTĂRII PROCESULUI CIVIL

ISSUES CONCERNING THE LIMITS OF THE COURT'S SUPERVISORY ROLE IN VERIFYING THE REQUIREMENTS AS TO FORM AND CONTENT OF A CLAIM AT THE STAGE OF INITIATION OF CIVIL PROCEEDINGS

CZU: 347.91/.95:347.99 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.77**

Veaceslav BOTNARI,
ORCID: 0000-0002-9251-8880
e-mail: vbotnari@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The present paper aims to highlight the requirements of form and content of the civil lawsuit, identifying the problematic elements both from a doctrinal point of view and from the point of view of national judicial practice. The paper is based on regulations provided by Civil Procedure Code of Moldova, as well as studies of national and Romanian authors. The study will show some of national court decisions issued at the stage of initiation of civil proceedings regarding the form and content of the claim in the civil lawsuit, including our opinion and recommendation upon the discussed matters as well as the opinion of other national and Romanian authors.*

Keywords: *requirements, content, form, indentation, director.*
Cuvinte-cheie: *cerințe, conținut, formă, intentare, diriguitor.*

INTRODUCERE

Forma procesul civilă de apărare a drepturilor subiective civile reprezintă un mecanism complex cu ajutorul căruia, participanții la raporturile juridice civile, își pot apăra drepturile pe care pretind că le au și le-au fost încălcate, prin intermediul instanței de judecată și cu utilizarea unei proceduri reglementate. Acțiunile care urmează a fi întreprinse de subiectul activ (reclamantul) pentru a se putea bucura de protecția statului în apărarea drepturilor sale private sunt destul de rigid reglementate și acesta este ținut cu strictețe să respecte conduita necesară, în caz contrar, pretențiile sale nici nu vor ajunge a fi puse în discuție în fața unei instanțe de judecată și cu atât mai mult nu vor putea fi apărate.

Rigorile puse în fața unui potențial reclamant sunt diverse, iar doctrina, bazându-se pe reglementările existente le-a clasificat în două categorii.

Astfel, pentru ca pretențiile sale să ajungă a fi examinate în fața unei instanțe, potențialul reclamant trebuie să se convingă de faptul că nu se află în una dintre situațiile reglementate la art.169 CPC [1] și care face imposibilă adresarea în instanța de judecată. Acestea rigori, sunt de regulă în afara controlului potențialului reclamant, care poate

doar examina dacă situația sa subscrie sau nu normei, iar doctrina de specialitate ele au fost denumite premisele dreptului la acțiune.

În continuare, reclamantul trebuie să se convingă că satisface unele condiții și cerințe de formă și conținut care țin de ordinea procesuală prevăzută de lege pentru adresarea în instanță și care de regulă se află în sfera sa de control. Aceste condiții și cerințe sunt reglementate în art.166-167 și 170 CPC.

În prezenta lucrare se vor pune în discuție unele cerințe de formă și conținut pe care trebuie să le îndeplinească potențialul reclamant și limitele instanțe de judecată în obligarea potențialului reclamant la anumite acțiuni cu privire la aceste aspecte.

Conform art. 9 alin.1 CPC [1] – „*Instanţei judecătoreşti îi revine un rol diriguitor în organizarea şi desfăşurarea procesului, ale cărui limite şi al cărui conţinut sunt stabilite de prezentul cod şi de alte legi*."

În virtutea rolului său diriguitor, instanța de judecată verifică din oficiu respectarea cerințelor de formă și conținut la faza intentării procesului civil. În acest sens, deși instanța de judecată pare un oponent al reclamantului, este esențial să stabilim că rolul acesteia nu este în mod principial de a se opune reclamantului, dar de a se asigura că procesul civil pe care reclamantul dorește să îl aducă în fața sa se va intenta cu respectarea rigorilor normative. La formularea acestei concluzii învederăm că procesul civil se desfășoară conform principiului contradictorialității. Astfel încât, dacă ar fi fost posibil, toate criticile privind rigorile de formă și conținut ale cererii de chemare în judecată ar fi fost invocate de oponenții procesuali ai reclamantului. Aceștia însă nu vor afla despre existența acțiunii reclamantului, decât în ipoteza intentării procesului. Astfel, în lipsa unui adversar procesual la faza intentării procesului, acest rol este preluat de instanță, care pentru moment va examina în locul pârâtului eventualele excepții procesuale care împiedică intentarea procesului. Spre deosebire însă de pârât ale cărui scopuri sunt clare și pornesc de la dorința de a avea câștig de cauză indiferent de drepturile reclamantului, instanța, așa cum am menționat supra – are un scop de origine publică – asigurarea faptului că procesul se va intenta conform normelor stabilite.

În același timp, instanța de judecată, deși la această etapă are un rol activ, ea nu este în drept să impună reclamantul la mai mult decât acesta este obligat potrivit legii.

În limitele prezentului material, vom discuta despre intervenția instanței de judecată cu privire la unele cerințe de formă și conținut racordându-le la prevederile art.166-167 CPC.

Prin art.166 CPC se reglementează conținutul cererii de chemare în judecată fiind enumerate elementele ce urmează a fi expuse de potențialul reclamant în acest document.

În art.167 CPC și-au găsit sediul juridic cerințele înaintate de legiuitor cu privire la anexele la cererea de chemare în judecată.

Practica judiciară, care a fost generalizată de Plenul CSJ [2, p.14], dar și doctrina autohtonă [3, p.20], la care ne alăturăm, au conchis că nu toate elementele indicate în art.166 alin.1 CPC sunt esențiale și obligatorii și vor duce neapărat la consecințe juridice

nefaste pentru eventualii reclamanți. Totuși în practica judiciară se mai regăsesc cazuri izolate [4] în care instanțele nu dau curs cererii de chemare în judecată pentru a fi furnizate anumite informații cu privire la participanții la proces din cele menționate în lit.b[1]), c[1]), c[2]) a art.166 alin.2 CPC.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru examinarea temei discutate au fost studiate în special prevederile art.166-167 CPC, care au fost interpretate în mod sistemic luând în considerație și prevederile similare din România. La fel au fost cercetate și opiniile unor surse doctrinare autohtone și române care au abordat aspecte referitoare la intentarea procesului civil. Materialul normativ și sursele doctrinare au fost aplicate pentru a analiza practica judiciară națională cu privire la cerințele de formă și conținut ale cererii de chemare în judecată, la faza intentării procesului civil.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Examinarea practicii judiciare naționale a permis de a constata că instanțele judecătorești, uneori depășesc limitele prevederilor art.166-167 CPC, atunci când examinează chestiunea intentării procesului civil.

De exemplu [5] instanța a decis de a nu da curs cererii de chemare în judecată, obligând reclamantul să concretizeze cererea de chemare în judecată prin atragerea încă a unui pârât și să prezinte un set suplimentar de acte pentru acest viitor pârât. În opinia noastră instanța în mod evident a depășit limitele rolului său la această etapă, or, pe de o parte doar reclamantul este în drept să stabilească cine este pârâtul în acțiunea sa, iar pe de altă parte, stabilirea cercului participanților la proces reprezintă o sarcină a instanței la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare [1, art.183], dar nu la faza intentării procesului.

În anumite situații [6][7], instanța nu a dat curs cererii de chemare în judecată obligând reclamantul să prezinte dovada expedierii cererii prealabile care a fost anexată fără dovada de expediere sau recepție. În lumina prevederilor art.167 lit. d) CPC, coroborat cu art.171 alin.1 CPC și 170 alin.1 lit. a) CPC, dacă procedura prealabilă era obligatorie potrivit legii sau contractului și reclamantul nu a demonstrat respectarea ei, cererea de chemare în judecată urma a fi restituită, dar nu lăsată fără curs [3, p.30]. În același timp, dacă procedura prealabilă nu era obligatorie conform legii sau contractului, atunci instanța nu avea dreptul de a cere dovada respectării ei la etapa intentării, deoarece lipsa respectării unei asemenea proceduri nu este susceptibilă să producă efecte juridice pentru reclamant. Eventual imposibilitatea demonstrării că a fost expediată/recepționată o cerere prealabilă ar putea genera aplicarea art.97 alin.3 CPC, sau după caz imposibilitatea calculării/încasării dobânzilor de întârziere, însă la o altă fază procesuală.

Au fost întâlnite cazuri [4][8][9] în care instanța la faza intentării procesului a cerut reclamantului prezentarea unor probe suplimentare (în speță, probe privind vinovăția pârâtei[4], și că procesul verbal cu privire la contravenție nu a fost contestat și că a rămas

în vigoare [8][9]). Opinăm că instanța nu este în drept să ceară reclamantului prezentarea anumitor probe. Este adevărat că potrivit art.167 CPC, la cererea de chemare în judecată se anexează înscrisurile pe care reclamantul își întemeiază pretențiile. Însă, la cererea de chemare în judecată urmează a fi anexate doar acele înscrisuri pe care reclamantul le-a indicat în cererea de chemare în judecată că le anexează conform artt.166 alin.2 lit.i) CPC. Or, participanții la procesul civil își exercită drepturile sale procesuale și își apără drepturile subiective în baza principiului disponibilității, care permite acestora să aleagă atât instrumentele pe care le vor utiliza, cât și întinderea probațiunii pe care o vor pune la dispoziția instanței, asumându-și în acest sens oricare consecințe negative, cum ar fi neprobarea anumitor circumstanțe și drept urmare posibilitatea respingerii acțiunii. Această opinie a fost susținută și de Curtea de Apel Comrat [10].

În alte cazuri instanțele de judecată au acceptat spre examinare cereri de chemare în judecată care conțineau pretenții nedeterminate sau insuficient determinate. De exemplu, [11] reclamantul a cerut instanței de a obliga pârâtul să achite prejudiciul, fără a indica suma și fără a indica în folosul cui (din cumulul probelor se înțelegea că aceasta avea în vedere achitarea în folosul intervenientului accesoriu). În opinia noastră instanța putea și trebuia să nu dea curs cererii de chemare în judecată și să oblige reclamantul să concretizeze pretențiile. Acest lucru era imperios, or altfel, instanța, fiind limitată de pretențiile reclamantului, ar fi fost în imposibilitate să pronunțe o hotărâre judecătorească certă.

Un aspect pe care am dori să îl punem în discuție se referă la măsura în care instanța de judecată poate sau trebuie să insiste asupra indicării temeiului de drept al acțiunii. Pe de o parte art.166 alin.2 lit.e) CPC, indică expres că circumstanțele de drept urmează a fi indicate cererea de chemare în judecată. Literatura autohtonă [4, p.22] deși în principiu acceptă interpretarea *ad literam* a acestei norme, totuși admite că pentru cererile de chemare în judecată depuse de persoane fără studii juridice și fără a fi reprezentate de un profesionist juridic, aceasta nu ar fi o cerință pasibilă de a lăsa cererea de chemare în judecată fără curs. Autorii români susțin că circumstanțele de drept deși trebuie să fie prezente, însă lipsa lor sau indicarea eronată nu va genera anumite consecințe negative, totuși instanța ar putea obliga reclamantul să le prezinte, fie poate pune în discuție cu părțile circumstanțele de drept [12, p.423-425] [13, p.470-471]. În ceea ne privește suntem reticenți în acordarea unor asemenea favoruri pentru reclamanți. În susținerea punctului nostru de vedere, găsim că temeiul, inclusiv cel de drept, este una dintre părțile componente a unei acțiuni civile. Altfel spus, temeiul de drept al acțiunii, ar putea diferenția o acțiune de alta, și, în acest fel ar putea face aplicabile sau nu prevederile art.169 lit.b), 170 lit.g) CPC. Respectiv, identificarea acestuia pare a fi indispensabilă pentru a verifica întrunirea premiselor și condițiilor dreptului la acțiune. Cunoștințele juridice ale persoanei, precum și alegerea sa de a accede în justiție fără ajutorul unui profesionist juridic nu ar trebuie servite drept scuză pentru ignorarea prevederilor legale. De altfel, același argument poate fi invocat de necunoscătorii limbii române cu privire la respectarea art.167 alin.1 lit.a) CPC; totuși instanțele (cu excepția celor din UTA Găgăuzia cu privire la acte întocmite în limba rusă) sunt relativ coerente în obligarea reclamantului să prezinte înscrisurile în limba de stat.

CONCLUZII

În concluzia abordărilor de mai sus, constatăm că în pofida faptului că cerințele de formă și conținut ale cererii de chemare în judecată și anexelor sunt adesea privite simplist de profesioniști, practica instanțelor judecătorești arată că există suficient câmp pentru discuții contradictorii referitor la aspectele menționate. Concomitent, unele soluții judecătorești care par fi injuste și contrar normelor procesuale necesită a fi puse în discuții și readuse în albia legalității. Justițiabilii nu au la îndemână un alt instrument pentru acest scop decât contestarea actelor judecătorești. Aceasta va favoriza nu doar eliminarea unor inițiative contrare regulilor de procedură, dar și va contribui la o practică uniformă și previzibilă a instanțelor judecătorești.

REFERINȚE

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003. În: Registrul de stat al actelor juridice [bază de date online]. [citat 05.07.2023]. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 17.11.2014 Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare[citat 05.07.2023]. În: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=189
3. Drept Procesual Civil. Partea Specială: manual. Coord. Elena BELEI. Chișinău: [s.n.], 2016. ISBN 978-9975-4072-2-9.
4. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 08.04.2022, Dosarul nr. 2-6961/2022
5. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 18.07.2022, Dosarul nr. 2c-1634/2022
6. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 04.12.2023, Dosarul nr. 2-24476/23
7. Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru din 07.06.2023, Dosarul nr. 2-11085/23
8. Încheierea Judecătoriei Edineț, sediul Central din 17.06.2024, dosarul nr. 2-546/24;
9. Încheierii Judecătoriei Comrat, sediul Ceadîr-Lunga nr. 2-212/22 din 06.03.2024
10. Decizia Curții de Apel Comrat nr. 2r-43/2024 din 05.06.2024
11. Dosarul Judecătoriei Chișinău, sediul Centru nr. 2-10338/22
12. BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. Drept Procesual Civil. Ed. a 5-a. Iaşi: Hamangiu, 2020. ISBN 978-606-27-1428-4
13. LEȘ, Ioan, et al. *Tratat de drept procesual civil.* Vol. 1. Ed. a 2-a. București: Universul Juridic, 2020. ISBN 978-606-39-0721-0

BARIERELE UTILIZĂRII MEDIERII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

BARRIERS TO THE USE OF MEDIATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 347.965.42:347.918(478) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.78**

Felicia CHIFA,
ORCID: 0000-0003-2672-9724
e-mail: chifa.felicia@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Constantin-Adi GAVRILĂ,
ORCID: 0000-0003-2948-7927
e-mail: cagavrila@gmail.com
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Summary. *The implementation of mediation in the Moldova Republic faces significant barriers, both subjective and objective. Subjectively, the low level of legal awareness among citizens limits their understanding, respect and acceptance of mediation's benefits. Objectively, the lack of an enabling system, a rather incoherent and unstable legislative framework, as well as insufficient regulations for mediators hinder effective mediation. Financial barriers, such as high office costs for mediators and low income, also discourage the practice. Additionally, insufficient promotion and the absence of a unified mediator community further diminish public trust and utilization of mediation. Overcoming these challenges requires comprehensive measures, including public education, legislative reforms, and financial support for mediators, to make mediation a viable and efficient method of dispute resolution in Moldova.*

Keywords: *litigation, mediation, mediator, settlement.*
Cuvinte-cheie: *litigiu, mediere, mediator, soluționare.*

INTRODUCERE

În vederea elaborării unui studiu care abordează *oportunitatea instituirii obligativității examinării unor categorii de litigii în procedura medierii până la etapa adresării în instanța de judecată* efectuat pentru Ministerul Justiției din Republica Moldova au fost cercetate, teoretic și practic barierele în implementarea medierii în Republica Moldova și s-a ajuns la concluzia că acestea sunt atât de ordin *subiectiv* și cât și de ordin *obiectiv.* Cu referire la cere de ordin subiectiv, am menționa, nivelul insuficient de cultură juridică a cetățenilor și mentalitatea adversarială. În acest sens în multe culturi juridice, inclusiv în cea a Republicii Moldova, există o preferință puternică pentru soluționarea litigiilor prin procese judiciare tradiționale, care sunt percepute ca fiind mai autoritate și mai „definitive". Această mentalitate adversarială descurajează părțile să exploreze soluții amiabile prin mediere.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Totodată o pondere majoră în utilizarea insuficientă a medierii o au factorii obiectivi, cum ar fi:

- **Lipsa unui sistem suficient de stimulativ pentru utilizarea medierii.**

Cadrul legislativ este încă incoerent, instabil și lipsește armonizarea legislației procedurale din domeniile civile, penale și administrative cu cea privind medierea.

Legea cu privire la mediere 137/2015 [1] nu a încurajat suficient cetățenii și autoritățile să apeleze și să recomande la această modalitate de soluționare alternativă a disputelor. Legea nu fost fundamentată pe procese riguroase de consultare în interiorul profesiei și nici pe mecanisme de consultare cu părțile interesate (avocați, judecători, procurori, mediul de afaceri, societatea civilă, mediul academic).

Pentru ***judecători și procurori*** stimulentele („performanțele”) sunt structurate în jurul soluționării cauzelor prin ședințe tradiționale de judecată și nu includ și transmiterea cazului spre mediere.

Pentru ***mediatori*** nu exista obligația de a se înregistra activitatea, fapt ce a generat numărul mare de persoane care au fost atestate în mediere (peste 1000 de persoane), dar nu practică activitatea de mediator.

Totodată, datele statistice indică că mediatorii au venituri foarte reduse, iar statul nu a prevăzut facilități pentru mediatorii care își încep activitatea, dimpotrivă prevederile legale privind plățile pentru asigurarea socială a impus mediatorii la plăți excesive, alături de acestea fiind necesare plăți pentru asigurarea medicală, pentru întreținerea biroului și activitatea de mediere.

Pentru ***persoanele*** care recurg la mediere există stimulentele prevăzute în Cap. VI al Legii cu privire la mediere, cum ar fi faptul că:

- părțile care recurg la mediere sunt scutite de achitarea taxei de stat pentru confirmarea sau învestirea cu formulă executorie a tranzacției,
- în cazul în care, până la depunerea cererii de chemare în judecată, părțile au participat la procesul de mediere, dar procesul de mediere a încetat fără încheierea tranzacției, atunci, la depunerea cererii de chemare în judecată, taxa de stat se reduce cu 25%,
- dacă recurg la mediere după depunerea cererii de chemare în judecată beneficiază de următoarele facilități: eșalonarea achitării taxei de stat; în cazul finalizării procesului de mediere prin tranzacția asupra tuturor pretențiilor, taxa de stat se restituie în proporție de: 100% – pentru împăcarea în instanța de fond; 75% – pentru împăcarea în instanța de apel; 50% – pentru împăcarea în instanța de recurs. În cazul finalizării procesului de mediere cu împăcarea parțială a părților asupra pretențiilor patrimoniale, taxa de stat se reduce și se restituie proporțional valorii pretenției soluționate prin împăcare.
- cererea privind confirmarea tranzacției se examinează în regim de urgență, în cel mult 15 zile lucrătoare de la data depunerii acesteia.

Totuși aceste prevederi nu au motivat suficient persoanele să recurgă la mediere și nu au crescut încrederea în mediere.

Promovarea insuficientă a activității de mediere.

- Mai multe studii realizate în Republica Moldova indică asupra faptului că societatea nu este pe deplin informată privind esența și avantajele medierii [2, p.46]. Conștientizarea avantajelor medierii este esențială pentru alegerea acestei modalități de soluționare a litigiului apărut. Lipsa informației generează un nivel general foarte redus de cunoaștere a domeniului și de încredere în mediere la nivelul cetățenilor, al mediului de afaceri, al societății civile sau al sectorului public.

Consiliul de mediere depune un efort constant pentru a realiza activități de promovare și a de a menține pagina web, totuși nu este încă suficient. Lipsește o campanie națională de promovare, iar finanțarea pentru promovare este insuficientă. Din păcate însă resursele limitate au determinat o activitate limitată de promovare și ca și consecință o cunoaștere limitată a medierii, atât la nivelul cetățenilor, cât și al autorităților publice. Un impact negativ asupra promovării medierii o are și lipsa unei comunități a mediatorilor, deoarece nu sunt consolidate eforturile, iar fiecare mediator realizează activități de promovare a propriei activități într-un cerc limitat de persoane.

Deficiențele promovării fiind resimțite în câteva aspecte:

- *răspândirea insuficientă pe scară largă a mesajului privind esența și avantajele medierii prin intermediul posturilor de televiziune, radio, ziare, rețele de socializare, etc.*
- *răspândirea insuficientă a informației particularizată pentru profesiile juridice care au un rol deosebit în dezvoltarea medierii.*

La etapa actuală reprezentanții profesiilor juridice (judecători, avocați, procurori, ofițeri de urmărire penală, notari, executori, etc) au cunoștințe insuficiente în domeniul medierii. Faptul că judecătorii și avocații nu cunosc particularitățile medierii îi face reticenți în a propune părților această modalitate de rezolvare a litigiilor.

Necunoașterea particularităților medierii de către judecători crește indirect și numărul de tranzacții neconfirmate de către judecător, aplicând defectuos Capitolul XLV Cap Codul de procedură civilă.

- *răspândirea insuficientă a informației particularizată pentru diferite grupuri țintă care au un rol deosebit în dezvoltarea medierii.*

La etapa actuală cunoștințe insuficiente în domeniul medierii au și reprezentanții altor comunități importante pentru dezvoltarea medierii, cum ar fi: business, asistență socială, asigurări, etc.

- *lipsa unei viziuni privind dezvoltarea durabilă a medierii prin educație.*

Cel mai durabil mod de a promova medierea este prin educație. În primul rând, este important să se predea medierea copiilor prin introducerea unor programe de mediere în școală de la egal la egal. În Republica Moldova programele școlare nu conțin informații despre mediere. CEPEJ a ajuns la concluzia ca astfel de programe pot aduce avantaje importante atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Pe termen scurt, programele de

mediere în școli pot reduce violența în școală, iar pe termen lung, poate crea „reflexul de mediere” pentru ca fiecare viitor cetățean aflat într-o situație de neînțelegere, problemă și conflict să aleagă medierea [3].

De o importanță majoră sunt și cursurile universitare. În învățământul universitar din Republica Moldova, deși sunt unele cursuri ce vizează medierea(ex.: USM, Facultatea de Drept, cursul Soluționarea conflictelor prin mediere), acestea sunt încă insuficiente.

- **Lipsa unui sistem automatizat integrat de colectare a datelor statistice cantitative și calitative cu privire la utilizarea medierii.**

Importanța colectării datelor statistice veridice a fost remarcată atât în rapoartele CEPEJ, cât și de practica statelor care colectează datele statistice cantitativ și calitativ. (ex. Italia, Turcia) Colectarea datelor statistice și furnizarea de rapoarte în timp real sunt importante din următoarele motive:

- permite evaluarea eficacității legislației în vigoare și indică, în termeni proximi, asupra anumitor aspecte care necesită modificări.
- poate asigura o calitate înaltă a medierii, așa cum rata de succes a medierii scăzută ar putea semnala asupra problemelor de calitate. Prin urmare, problemele pot fi abordate și rezolvate într-o fază relativ timpurie.
- ajută la promovarea medierii, întrucât publicul larg se poate asigura de eficacitatea acesteia în timp real.

În Republica Moldova deși există un cadrul legal de colectare a datelor statistice. La modul practic, din numărul existent de mediatori doar ¼ (40-45 mediatori) depun rapoarte de activitate. Totodată rapoartele sunt colectate în format de hârtie conform unui model stabilit de Consiliul de mediere [4], ulterior fiind sistematizate de către Secretarul Consiliului de Mediere.

- **Obținerea facilă a calității de mediator cu efect asupra calității serviciilor de mediere.**

Este oportun de a stabili cerințe clare și standarde înalte pentru cei care doresc să acceadă în profesie. Mediatorii necalificați pot afecta reputația profesiei și pot reduce ratele de recurs la mediere. Prevederea în legislația națională că numai o persoană atestată și cu activitate înregistrată poate practica medierea, permite implementarea unor garanții adecvate, capabile să împiedice persoanele incompetente să efectueze medierea.

Calitatea profesionistului în mediere se reflectă direct asupra calității medierii și poate fi analizată ținând cont de câteva aspecte:

- *Cerințele înaintate față de persoana care dorește să acceadă în profesie*

Alături de condițiile privind reputația ireproșabilă și lipsa de antecedente, legiuitorii tind să prevadă cerință de a deține o diplomă universitară (Republica Moldova, Cipru, Lituania, Serbia, Slovenia, Spania). În unele cazuri, cerințele sunt mai mari - o persoană trebuie să dețină o diplomă de master (Republica Cehă) sau să absolve facultatea de drept (Turcia). Unele țări au prevăzut cerințe de vârstă (Polonia: 26 de ani, Austria 28 de ani) În Azerbaidjan, Kazahstan, Albania, Federația Rusă, cerința este dublă și se bazează atât pe

gradul de studii superioare, cât și pe vârstă (cel puțin 25 de ani). În acest sens în Republica Moldova, există doar cerința de deținere a unei diplome universitare, ce poate asigura un anumit nivel de cunoștințe obținut, dar în același timp, devin mediatori persoane care au 21-22 ani, care nu au un grad suficient de maturitate socială și experiență de viață pentru a facilita un proces de mediere calitativ și pentru a insufla încredere părților.

- *Formarea profesională inițială*

Formarea inițială și continuă de înaltă calitate pentru mediatori este de o importanță crucială pentru calitatea medierii. În majoritatea țărilor europene nu este posibilă practicarea activității de mediator fără a urma cursul de formare inițială. Formarea inițială trebuie sa asigure mediatorului cunoștințe ce țin de domeniul negocierii, comunicării, tehnicilor de mediere, psihologiei, conflictologiei ș.a. Atunci când stabilesc standardele pentru instituțiile și programele de formare, legiuitorii naționali sunt încurajați să ia în considerare Curriculumul de formare de bază a mediatorilor, care se găsește în Setul de instrumente de dezvoltare a medierii CEPEJ [5], prin care a fost recomandat un număr de minim de 40 ore de formare, specializarea cursurilor, folosirea metodologii adecvate, un număr maxim de formați de 30 persoane, un raport formator-stagiari de 1 formator/10-15 stagiari maximum.

Deși în Republica Moldova sunt adoptate cerințe atât pentru acreditarea Furnizorilor de formare cât și pentru curiculele care vor fi implementate în cadrul formărilor, totuși de facto există unele aspecte care pun la îndoială calitatea formărilor: lipsa necesității de a reacredita peste o anumită perioadă de timp furnizorii, cerințe prea simple pentru calitatea formatorilor, dar și imposibilitatea verificării calității cursurilor de către Consiliul de mediere.

La fel orele predate sunt preponderent teoretic, nu există literatură educațională și materiale metodologice pentru formarea mediatorilor, care ar viza aspectul național.

- *Formarea continuă*

Chiar dacă mediatorii ar putea urma o pregătire de înaltă calitate la începutul carierei și pot promova examenul de înscriere pe listă, cunoștințele obținute sunt repede uitate. Prin urmare, pentru a se asigura că mediatorii de pe listă sunt capabili să practice și să fie la curent cu evoluțiile recente, astfel să depună dovada unui anumit număr de medieri efectuate pe perioadă de timp

Consiliul de mediere acreditează cursurile de formare continua și furnizorii de formare continua, totuși în practică furnizorii de formare nu prezintă programele tuturor cursurilor pe care le desfășoară și nici informații despre formatori ca să fie posibil de apreciat calitatea lor și respectarea condițiilor prevăzute de regulament, iar din certificatele de absolvire pe care le prezintă mediatorii se poate de verificat doar numărul de ore a cursului de formare continuă.

Totodată din lipsa de resurse și de personal Consiliul de mediere nu are posibilitatea practică de a face controale furnizorilor de formare.

O altă problemă este neprezentarea de către mediatori a dovezii parcurgerii cursurilor de formare continuă, deși legal este prevăzută posibilitate suspendării activității,

Consiliul de mediere nu a aplicat niciodată în practică această prevedere până în 2023.

- *Examenul de atestare*

Examenul obligatoriu nu numai că permite asigurarea unui nivel superior de pregătire, dar poate și împiedica înscrierea persoanelor necalificate pe listă și, ulterior, efectuarea de medieri.

În Republica Moldova, examenul de atestare se susține relativ ușor, deoarece, Regulamentul privind atestarea mediatorilor prezintă mai multe imperfecțiuni ce țin de formarea comisiei de atestare, susținerea examenului și modul de calculare a mediei candidatului.

La fel, pentru susținerea examenului nu se achită nici o taxă care să acopere cheltuielile administrative de organizare a examenului și să profesionalizeze examenul.

- **Numărul mic de medieri și experiența practică limitată a mediatorilor.**

Deși numărul medierilor în Republica Moldova este în creștere, totuși e încă un număr extrem de mic comparativ cu practica altor state, dar și în coraport cu numărul de litigii examinate în instanța de judecată. Mediatorii au o practică limitată, care nu permite acumularea experienței necesare pentru a crește calitatea medierilor.

- **Finanțarea limitată a sistemului de mediere.**

Un aspect inovator în Legea nr. 137 cu privire la mediere constă în faptul că Consiliul de mediere are statut de persoană juridică de drept public. Astfel personalitatea juridică îi permite Consiliului să încheie acte juridice, să dispună propriul buget. Totodată sursele financiare sunt parte a bugetului Ministerului Justiției, iar accesul acestor surse financiare este extrem de birocratizat și complicat, iar sumele prevăzute pentru realizarea activităților Consiliului mediere sunt extrem de mici în coraport cu necesitățile reale ale sistemului în special cu cele ce țin de promovare.

- **Cercul vicios al implementării medierii (calitate – experiență – finanțare - reglementare).**

Calitatea serviciilor de mediere este de cea mai mare importanță pentru succesul medierii. În timp ce, în teorie, piața ar trebui să fie capabilă să se autoregleze astfel încât doar persoanele calificate să ofere servicii de mediere. În practică aceasta nu funcționează în cazul țărilor fără a istorie îndelungată a serviciilor profesionale de mediere. Prin urmare, este responsabilitatea statul să introducă garanții capabile să asigure că serviciile de mediere furnizate sunt de o calitate înaltă.

În Republica Moldova încă nu sunt suficienți mediatori calificați. Profesia de mediator, în majoritatea cazurilor este desfășurată complementar cu alte profesii. Acest fenomen favorizează lipsa de experiență practică a mediatorilor și influențează calitatea medierilor.

CONCLUZII

Legislația Republicii Moldova este favorabilă dezvoltării medierii. Părțile se pot adresa la mediere oricând atât înainte de începere a procesului cât și după. Medierea există în Republica Moldova de peste 16 ani și în toți acești ani mediatorii și Consiliul

de mediere au făcute eforturi mari pentru a crește gradul de conștientizare cu privire la mediere. Totodată nu s-a format încă o cultură a soluționării amiabile a litigiilor, cu toate acestea, există multe categorii de cauze care ar putea cu succes să fie soluționate fără intervenția instanței de judecată, însă părțile și reprezentanții acestora nu conștientizează acest fapt sau nici nu cunosc despre mediere. Astfel este necesar de recurs la introducerea unor stimulente pentru participanții la mediere și a unui anumit grad de obligativitate pentru a crește nivelul conștientizării beneficiilor medierii, în același timp crescând calitatea serviciului de mediere.

REFERINȚE

1. *Legea cu privire la mediere*, nr. 135, din 03.07.2015, Monitorul Oficial Nr. 224-225 art.445, din 21.08.2015
2. CHIFA F., MIHAILOV-MORARU V. Medierea garantată de stat. Cercetarea empirică a situației și perspectivele pentru Republica Moldova, În: https://irp.md/library/1306-cercetarea-medierea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situaiei-i-perspective-pentru-republica-moldova.html , Chisinău 2020, pag 46.
3. European Handbook for Mediation, Strasbourg, 13 and 14 June 2019, European Commission for the Efficiency of Justice.
4. În:https://mediere.gov.md/ro/documents-terms/materiale-utile
5. În:https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52

UNELE NOVAȚII ÎN REGLEMENTAREA PROCEDURILOR DISCIPLINARE VIZÂND EXECUTORII JUDECĂTOREȘTI

SOME INNOVATIONS IN THE REGULATION OF DISCIPLINARY PROCEEDINGS REGARDING BAILIFFS

CZU: 347.96:347.952 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.79**

Oxana NOVICOV,
ORCID: 0000-0002-4909-1383
e-mail: oxnovicov@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova
Roman TALMACI,
ORCID 0000-0002-1423-4591
e-mail: executortalmaci@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *It is imminent and absolutely necessary for the state, concurrently with the delegation of certain powers that are eminently its responsibility, to establish efficient and flexible control mechanisms over the exercise of the delegated powers. Starting from this objective, the legislator intervened in the framework law that regulates the activity of bailiffs. Disciplinary procedures for bailiffs have recently been subject to legislative changes. The article presents the critical analysis of some aspects related to the modification of the grounds of admissibility of the notification addressed to the Disciplinary College of bailiffs.*

The legal consequences of the application of the new regulations are also subject to analysis, including through the lens of the chances to continue examining referrals that do not belong to the competence of the Disciplinary Board in the competent court.

Keywords: *control, bailiff, inadmissibility of notification, disciplinary liability, suspension.*

Cuvinte-cheie: *control, executor judecătoresc, inadmisibilitatea sesizării, răspundere disciplinară, suspendare.*

INTRODUCERE

Din septembrie 2010 activitatea executorilor judecătorești din Republica Moldova subscrie statutului de liber profesionist. Chiar dacă în sintagma ,,liber profesionist” este prezent termenul de ,,liber”, profesia nu a devenit mai puțin riguros reglementată – ba din contra, atestăm o tendință de sporire a gradului de reglementare și control al acesteia.

Este iminent și absolut necesar ca statutul, concomitent cu delegarea unor atribuții ce îi revin eminamente să instituie mecanisme eficiente și suple de control asupra exercitării atribuțiilor delegate. Acest control, în opinia noastră, urmează să vizeze în mod special 2 aspecte – (1) persoana (conduita, pregătirea profesională, reputația etc) celor care sunt investiți cu împuterniciri de exercitare a atribuțiilor delegate de stat și (2) modul în

care aceste persoane își organizează și exercită activitățile. Cea de-a doua dimensiune a controlului se materializează, inclusiv, prin controlul disciplinar.

Totodată, este necesar ca statutul să asigure condițiile de aplicare a cenzului înalt de calitate pe care, prin cerințele și mecanismele de control, îl impune.

MATERIALE ȘI METODE

În cele ce urmează ne propunem o analiză a unor aspecte privind controlul disciplinar al executorilor judecătorești. Ne vom focusa atenția pe cele mai recente intervenții ale legiuitorului pe acest segment și pe estimarea modului de realizare a acestora. Acest ultim aspect îl vom aborda preponderent din perspectivă anticipativă, teoretică – or, reglementările pe care le punem în discuție, deși sunt în vigoare din ianuarie 2024, nu au fost încă puse în aplicare.

Demersul de cercetarea va fi orientată spre identificarea unor lacune/dificultăți în aplicare a metodelor/procedurilor de control, cât și conturarea unor soluții pentru depășirea acestora.

Etimologia cuvântului „control” induce ideea că existența unui control este indispensabilă existenței unui „calapod”, unor „modele”, standarde, prin raportare la care se face controlul [1]. În termeni plastici, prin controlul exercitat asupra activității de executare silită, se realizează implementarea unei *culturi de evaluare* a acestui sistem [2].

Chiar dacă la moment profesia de executor judecătoresc nu are un set de standarde profesionale care să acopere toate aspectele relevante activității executorului judecătoresc, punctele de reper pentru setarea coordonatelor controlului asupra activității de executor judecătoresc se regăsesc în textul Legii nr. 113/2010 privind executorii judecătorești.

Acest act normativ a fost modificat prin legea nr. 367/2023 din 21.12.23, în vigoare din 17.01.24. Prin această legea au fost operate numeroase modificări ce țin de sporirea rigorilor față de modul de exercitare a activității de executor judecătoresc, lucru indicat expres în nota informativă a proiectului de lege [3].

Inclusiv, prin legea nr. 367/2023 au fost operate numeroase modificări referitoare la procedurile disciplinare în privința executorilor judecătorești. În cele ce urmează ne vom opri asupra unora dintre ele, examinând impactul acestora asupra activității executorilor judecătorești și modul în care se va preda cadrului normativ existent implementarea acestora.

Astfel, prin legea menționată supra se completează art. 21 al Legii 113/2010 cu următorul alineat: „(10) Activitatea executorului judecătoresc suspendată în temeiul alin. (1) lit. g) se reia de drept la expirarea termenului de suspendare a activității acestuia indicat în decizia Colegiului disciplinar.”

Potrivit acestei norme, în cazul aplicării sancțiunii disciplinare de suspendare a activității de executor judecătoresc, la expirarea termenului de suspendare, activitatea executorului judecătoresc va fi reluată de drept.

În contrast cu această prevedere, al. (9) al aceluiași articol stabilește ca și regulă generală că: „Reînvestirea se face la cererea persoanei interesate, adresată Ministerului Justiției, în cel mult 45 de zile de la decăderea motivelor ce au cauzat suspendarea sau încetarea activității de executor judecătoresc. Cererea se comunică și Consiliului Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești, fiind însoțită de solicitarea avizului, precum și de actele ce probează întrunirea condițiilor prevăzute de alin. (10). Ordinul de reînvestire cu împuterniciri de exercitare a activității de executare este emis în cel mult 7 zile lucrătoare de la prezentarea avizului pozitiv al Consiliului Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești” [4]. Acest alineat instituie regula potrivit căreia în toate cazurile de reluare a activității de executor judecătoresc, reluarea se face prin emiterea de către ministrul justiției a ordinului de reînvestire cu împuterniciri, emis ulterior întrunirii condițiilor de prezentarea a avizului pozitiv din partea organului profesional. Această regula se va aplica în cazul unei suspendări voluntare, suspendării pe motiv de concediu de maternitate şi de concediu pentru îngrijirea copilului , suspendării pe motiv de incapacitate temporară de muncă cu o durată mai mare de 4 luni etc. – adică în toate cazurile de suspendare a activității de executor judecătoresc, cu excepția celui de aplicare a suspendării în calitate de sancțiune disciplinară. Rațiunile pentru care legiuitorul a decis să diferențieze și să trateze mai favorabil situația suspendării ca și sancțiune disciplinară în raport cu suspendarea voluntară sau a celei ce nu depinde de voința executorului judecătoresc nu sunt clare și nici nu sunt elucidate de nota informativă.

În opinia noastră această normă nu are explicații plauzibile și ar putea dăuna bunei funcționări a sistemului de executare, anihilând pe alocuri efectul punitiv al sancțiunii disciplinare stabilite de lit. d) a art. 31 al Legii 113/2010.

Alte prevederi care pare că vor crea dificultăți în aplicare sunt cele de la al. (2) al art. 30 al Legii 113/2010. Astfel, potrivit acestui alineat „(2) Dacă Colegiul disciplinar constată că faptele invocate în sesizare nu ţin de competenţa sa, originalul sesizării și înscrisurile care o însoțesc se expediază autorității competente în termen de 5 zile lucrătoare de la data înregistrării sesizării, fapt despre care se informează autorul sesizării.”

Reținem că acesta alineat este inserat în articolul cu denumirea marginală „Deciziile Colegiului disciplinar ” - iar emiterea deciziilor Colegiului disciplinar este o etapă care în mod firesc este precedată de etapa examinării admisibilității sesizării (reglementată de art. 28 al Legii 113/2010).

Astfel, o primă și vizibilă neconcordanță, este faptul că pare să nu cadreze termenul indicat la al. (2) al art. 30 – 5 zile lucrătoare de la data înregistrării sesizării – cu realizarea etapei de trecere prin procedura de admisibilitate și doar ulterior – examinarea încadrării sesizării în aria de competență a Colegiului disciplinar al executorilor judecătorești. Dincolo de faptul că este greu de imaginat cum Colegiul va reuși în termen de 5 zile lucrătoare de la înregistrarea sesizării să se convoace pentru a decide asupra admisibilității sesizării și după să se convoace pentru a decide dacă acestei sesizări i se aplică prevederile al. (2), nu reținem nici rațiunea unei asemenea consecutivități a lucrurilor. Or, din moment ce este evident că în sesizare sunt invocate fapte ce nu țin de

competența Colegiului disciplinar, care este rostul declarării acesteia admisibile, pentru ca ulterior - la distanță de ore practic! (or, trebuie să se reușească în cele 5 zile lucrătoare) - aceasta să fie readresată altui organ, în competența căruia ar fi examinarea acesteia.

Mai mult, dacă e să ne raportăm la prevederile al. (5) al art. 21, acesta prevede următoarele: „Colegiul disciplinar examinează sesizarea prin prisma respectării condițiilor prevăzute de prezenta lege și dispune, printr-o decizie nesusceptibilă de atac, în lipsa părților, după caz:

a) respingerea sesizării ca fiind inadmisibilă; sau

b) admiterea sesizării și intentarea procedurii disciplinare."

Astfel, potrivit acestor reglementări ar rezulta că Colegiul ar urma să verifice dacă nu cumva faptele invocate în sesizare exced aria sa de competență, doar ulterior unei decizii de admitere a sesizării și intentare a procedurii disciplinare. Practic, algoritmul descris de normele citate impune intentarea unei proceduri disciplinare având la bază o sesizare care nu este de competența Colegiului disciplinar al executorilor judecătorești.

Un alt aspect ce va trezi iminent dificultăți în aplicare ține de soluția impusă de lege pentru sesizările ce nu se înscriu în aria de competență a colegiului disciplinar - expedierea sesizării înregistrate la Colegiul către altă autoritate competentă să o examineze - așa cum prevede al. (2) al art. 30 al Legii 113/2010. Astfel, dacă, ipotetic, Colegiul disciplinar va constata examinând sesizarea că faptele invocate în ea țin de competența instanței de judecată (or, practica de lucru a componențelor precedente ale Colegiului disciplinar arată că cel mai frecvent în sesizări persoanele invocă dezacord cu actele procesuale ale executorului judecătoresc), Colegiul ar urma să readreseze instanței de judecată sesizarea.

În mod absolut evident o atare readresare nu poate ține locul unei adresări formulate în condițiile art. 166, 167 Cod de procedură civilă sau 161-164 Cod de executare. Or, această readresare nu va echivala cu depunerea cererii în instanța de judecată de către persoana interesată/împuternicită corespunzător, nu va conține elementele impuse de lege pentru forma și conținutul cererilor adresate instanței de judecată și – cu o mare probabilitate, dedusă din experiența de lucru a precedentelor componențe ale Colegiului Disciplinar al executorilor judecătorești – va ajunge în instanța de judecată în afara termenului legal de înaintare a contestației.

Apreciem că această reglementar, care își are sorgintele în Codul administrativ [5] nu este tocmai inspirată pentru aplicare în cazul sesizărilor adresate Colegiului disciplinar.

O altă novație conexă normelor analizate este faptul că legiuitorul limitează (comparativ cu reglementările ce se conțineau în Regulamentul de activitate al Colegiului disciplinar al executorilor judecătorești, aprobat prin Ordinul ministrului justiției nr. 96/2017), temeiurile de inadmisibilitate, astfel încât sesizarea nu mai poate fi declarată inadmisibilă dacă ea în mod evident nu conține fapte care ar fi de competența Colegiului disciplinar. Anterior un asemenea temei se regăsea la lit. b) a p. 43 a Regulamentului menționat [6] .

Estimăm că efectele adverse ale excluderi acestui temei de inadmisibilitate a sesizării vor fi (1) supraîncărcarea inutilă a agendei Colegiului disciplinar, (2) încălcarea termenului legal de readresare a sesizării și (3) intrarea într-un colaps juridic în care va exista o procedură disciplinară intentată, fără finalitatea reglementată de lege - adică o decizie de admitere sau respingere în fond a sesizării.

Singura soluție aparent aptă să rezolve inadvertențele menționate mai sus ar fi eliminarea situației de intentare a unei proceduri disciplinare pe o sesizare care nu conține fapte de competența Colegiului disciplinar prin aplicarea conținutului prevederilor lit. e) a al.(2) al art. 28 al Legii 113/2010 - „descrierea succintă și clară a **faptei care poate constitui abatere disciplinară**, inclusiv data și locul săvârșirii faptei” – astfel ca sesizarea **ce nu indică fapte care pot constitui abateri disciplinare să fie declarată inadmisibilă.**

Această soluție pare a fi în măsură să dezlege acel rebus juridic creat de inconsecvența modificărilor legislative analizate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Activitatea Colegiului disciplinar al executorilor judecătorești constituit în condițiile legii 113/2010, în redacția ulterioară modificărilor operate prin Legea 367/2023 urmează să înceapă curând. Bineînțeles, practica acestui organ va contura modul de aplicare și interpretare a noilor reglementări privind procedurile disciplinare, iar urmare a acestui fapt subiectul abordat ar putea fi discutat și examinat pe temelii empirice mai solide – care, fără îndoială vor fi conturate și de practica judiciară.

CONCLUZII

În concluzie, modificările recente aduse Legii nr. 113/2010 prin Legea nr. 367/2023 au adus mai multă rigurozitate în procedurile de control disciplinar a activității executorilor judecătorești din Republica Moldova. Cu toate acestea, implementarea practică a acestor modificări pare să fie însoțită de dificultăți semnificative. Unele aspecte, cum ar fi gestionarea sesizărilor care nu sunt de competența Colegiului disciplinar, sau procedurile de reînvestire în funcție după suspendare, ridică întrebări cu privire la eficiența și claritatea noilor reglementări.

Modificările operate la Legea 113/2010 prin legea nr. 367/2023 aduc un plus de rigoare procedurilor de control a activității executorilor judecătorești, inclusiv celor disciplinare, însă, la moment aplicarea practică a unor inovații pe acest segment pare a fi sinuoasă.

Este imperativ ca autoritățile competente să identifice și să remedieze aceste inconsecvențe pentru a asigura funcționarea corespunzătoare a sistemului de executare silită în conformitate cu noile standarde legislative. Monitorizarea și ajustarea continuă a aplicării acestor norme vor fi esențiale pentru asigurarea unei culturi profesionale și a unei bune administrări în domeniul executării silite în Republica Moldova.

REFERINȚE

1. NOVICOV Ox. *Consolidarea statutului executorului judecătoresc în Republica Moldova,* teză de doctor, Chișinău, 2024.
2. STOICA, A., *Executorii Judecătorești. Evoluție istorică – norme și valori contemporane*. București: ed. Universul Juridic, 2013. ISBN 978-606-673-077-8
3. Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea Legii nr. 113/2010 privind executorii judecătorești. Parlamentul Republicii Moldova. © 2024. În: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_proiect_lege_exec._judec.pdf [Accesat: 07.07.2024]
4. Legea privind executorii judecrtorești: nr. 113 din 17.06.2010. On: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 126-128, art. 2
5. Codul administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19.07.2018. On: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320 art. 466
6. Ordinul ministrului justiţiei cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate al Colegiului disciplinar al executorilor judecătoreşti: nr. 75 din 9 martie 2011 On: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 39 art. 214

INFILTRAREA OPERATIVĂ

OPERATIVE INFILTRATION

CZU: 343.132:343.13(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.80**

Artiom ENI,
ORCID: 0000-0003-1775-5074
e-mail: artiomeni@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The effective fight against crime has been an important goal of any state during various historical periods. At the moment, this purpose maintains its timeliness, taking into account the dynamics of the phenomenon of crime, which manifests itself in various forms and encompasses the transnational area. Thus, states undertake at both national and community level, significant efforts to prevent and combat crimes through criminal policy in order to protect the social values, enshrined and protected by law. The offense as an antisocial phenomenon is prevented and countered by the competent bodies through coercive measures. In this respect, particular attention should be focused on the undercover investigation and, indeed, on the undercover agent, that is meant to reveal criminal offenses. In the study presented below, by the logical and deductive method, are analyzed current aspects of the undercover agent's conduct that must be manifested in the process of collecting data on the offense in order to determine the admissible limits of its activity, certain behavioral rules of the agent, so that his actions are compatible with the guarantees of a fair trial and would not pose challenges for the commission of crimes.*

Keywords: *undercover investigation, operative infiltration.*
Cuvinte-cheie**:** *investigația sub acoperire, infiltrarea operativă.*

INTRODUCERE

Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 104-110/447 din 07.06.2003, în vigoare la 12.06.2003, și Legea nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigație, publicată în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 113-118/373 din 08.06.2012, în vigoare la 08.12.2012, nu definește noțiunea de investigație sub acoperire, ci doar prevede anumite particularități ale respectivei măsuri speciale de investigație și ale subiectului ce o îndeplinește. Astfel, potrivit art. 136 alin. (1) din Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003, investigaţia sub acoperire se autorizează pe perioada necesară pentru a descoperi faptul existenţei infracţiunii [1]. Iar, conform alin. (5) al articolului citat, investigatorul sub acoperire culege date şi informaţii, pe care le pune, în totalitate, la dispoziţia procurorului care a autorizat măsura specială de investigaţii.

În sensul art. 138 alin. (10) din Codul de procedură penală român, investigația sub acoperire presupune strângerea de date și informații cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de o persoană cu o altă identitate decât cea reală [2]. Dispoziția legală enunțată

definește *stricto sensu* investigația sub acoperire ca măsură specială de investigație.

Noțiunea de „investigator sub acoperire" este preluată din conceptul anglo-saxon (*undercover investigator or agent*), având în linii generale aceeași conotație respectiv de a se infiltra și a lucra cu sau printre cei ce urmează a fi observați în legătură cu furnizarea de informații, date, indici sau probe [3, p. 243].

Măsura sub formă de investigație sub acoperire nu este o noutate pentru activitatea specială de investigație. În Legea nr. 45-XIII din 12.04.1994 privind activitatea operativă de investigații (abrogată prin Legea nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigație), era prevăzută o măsură similară, și anume *infiltrarea operativă în organizațiile criminale a colaboratorilor titulari din subdiviziunile operative și a persoanelor care colaborează în mod confidențial cu organele care exercită activitate operativă de investigații, utilizând acte de identitate și alte documente de acoperire.*

MATERIALE ȘI METODE

Studiul dezvoltat are la bază analiza cadrului normativ pertinent investigației sub acoperire, și anume Codul de procedură penală nr. 122 din 14.03.2003 (în continuare CPP) și Legea nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigație (în continuare Legea ASI), precum și doctrina relevantă în care s-a abordat statutul agentului sub acoperire.

Sub auspiciul metodei logice, de analiză și sinteză, metodei sistemice și gramaticale de cercetare a literaturii de specialitate și a cadrului normativ se propune identificarea conceptului de investigație sub acoperire și infiltrare operativă, particularitățile și felurile acesteia.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Măsura (*infiltrarea operativă în organizațiile criminale*), reprezintă introducerea unui colaborator titular sau a unei persoane care colaborează în mod confidențial cu organele investigativ-operative în mediul infracțional (grup, organizație criminală) sau la obiective (întreprinderi, organizații, instituții) în scopul colectării informațiilor despre persoane, fapte și împrejurării de interes operativ și al îndeplinirii altor misiuni operative în vederea realizării sarcinilor activității operative de investigație. Infiltrarea operativă posedă un caracter complex, îmbrăcând forma unei operațiuni speciale, ce include măsuri organizaționale, tactice, tehnice, materiale de investigație operativă, de securitate etc., precum și de perfectare a actelor de identitate necesare și altor documente de acoperire. Operațiunea specială de infiltrare operativă se realizează pe etape, fiind precedată de desfășurarea altor măsuri operative de investigații, precum chestionarea, culegerea de informații, urmărirea, experimentul operativ și, după caz, alte măsuri necesare infiltrării operative [4].

Tot în literature de specialitate autohtonă se menționează particularitatea distinctă a acestei măsuri –*infiltrarea conspirată* [5]. Astfel, potrivit sursei citate, investigația sub acoperire reprezintă o măsură specială de investigații, realizarea căreia este bazată pe infiltrarea conspirată a ofițerului subdiviziunii specializate (sau a confidentului) în structurile criminale sau în rândurile funcționarilor unor organizații, firme, întreprinderi etc., în scopul

culegerii datelor și informațiilor despre persoanele, faptele și circumstanțele care prezintă interes din punct de vedere al activității special de investigații, influenței asupra unor persoane, precum și în scopul participării conspirate la alte acțiuni ce țin de soluționarea (sau de crearea condițiilor pentru soluționarea) sarcinilor activității special de investigații.

Potrivit doctrinei de specialitate din Federația Rusă, *infiltrarea operativă* reprezintă o măsură operativă de investigație ce constă în pătrunderea conspirată (în baza unei legende) a ofițerului operativ sau a confidentului în mediul criminal sau în alte obiecte, în scopul obținerii informației tăinuite ce prezintă interes operativ, documentarea acesteia, precum și de a influența anumite persoane la luarea deciziilor [6].

Infiltrarea operativă urmează a fi considerată nu numai în sens restrâns, ca un proces de infiltrare, penetrare în scopul strângerii informației, dar și ca rezultat intermediar sau finit în următoarele feluri:

- fortificarea poziției în obiectul de infiltrare;
- accesul la informația, ce prezintă interes operativ;
- crearea circumstanțelor, ce contribuie la obținerea informației de către persoanele infiltrate;
- efectuarea măsurilor de căutare și cercetare;
- identificarea persoanelor și faptelor ce prezintă interes operativ;
- stabilirea contactului (relațiilor de încredere) cu anumite persoane identificate;
- culegerea informației operative;
- efectuarea altor măsuri în scopul soluționării sarcinilor AOI [7].

Infiltrarea operativă poate fi realizată prin următoarele două modalități:

1) *introducerea confidentului* (ofițerului operativ sau a colaboratorului) în obiectul de interes operativ sau în mediul apropiat acestuia;

2) *racolarea agentului* din membrii obiectului de interes operativ [8].

Doctrina americană distinge între noțiunile de „*undercover techniques*” (tehnici sub acoperire), „*intelligence techniques*” (tehnici informative) și „*detection techniques*”(tehnici de identificare), specifice competențelor polițienești. *Tehnicile sub acoperire* sunt folosite când o persoană este bănuită de participare la activități infracționale fără însă a fi dovedit comiterea unei fapte penală, tocmai în vederea descoperirii acelor probe sau mijloace de probă care să conducă la stabilirea implicării acesteia în faptele cercetate. *Tehnicile informative* sunt folosite când nu există indici de identificare a unui suspect și a circumstanțelor comiterii unei infracțiuni. Aceste metode sunt îndreptate spre culegerea de informații din mediul de relații criminogen, din identificarea unor elemente comune între infracțiunile comise într-o anumită perioadă sau zonă de interes, din analiza modului de operare specific grupurilor de crimă organizată. *Tehnicile de identificare* sau descoperire a autorului sunt folosite când o infracțiune a fost comisă, dar suspectul nu a fost identificat sau identificarea nu s-a realizat cu precizie [3, p. 244].

Infiltrarea (penetrarea informativă), potrivit literaturii de specialitate reprezintă „ introducerea dirijată de către lucrătorul serviciului de informații a sursei umane în locul, mediul sau pe lângă persoana de unde trebuie obținute informații importante” [9, p. 175].

În material securității naționale, tehnicile și metodele de infiltrare a surselor de informații umane sunt apanajul exclusiv al organelor de stat din domeniul securității naționale, supuse regulilor interne, din care secretizarea este cea mai importantă. În astfel de activități sunt utilizate legende, combinații informativ-operative, dezinformări care constau dintr-un ansamblu de măsuri ce se întreprind pentru disimularea sau secretizarea unor acțiuni, derutarea unor persoane, prevenirea unor evenimente negative cu implicații în clarificarea unor cazuri, precum și manipularea suspecților, pentru a-i determina să facă greșeli prin care să se demaște [9, p. 176].

O altă trăsătură specifică a măsurii analizate, ce rezultă din termenul „*sub acoperire*" este desfășurarea activității sub o altă identitatea decât cea reală, așa cum a fost definit în legislația și doctrina română. Investigatorul sub acoperire a fost definit în doctrina penală ca o persoană ce acționează sub o altă identitatea decât ce reală, care cercetează minuțios și sistematic, în scopul descoperirii datelor privind existența unei infracțiuni sau pregătirea comiterii acesteia, cât și a persoanelor care au săvârșit-o sau urmează să o săvârșească [10].

Însă cifrarea identității persoanei ce acționează sub acoperire nu este obligatorie în toate de cazurile de infiltrare. În dependență de circumstanțele obiectului (mediului) de infiltrare și personalitatea subiectului ce urmează a fi infiltrat, este oportună infiltrarea sub nume real, cifrându-se scopul introducerii funcționarului în instituție, organizație sau alt mediu.

Prin urmare, particularități distincte ale infiltrării operative sunt:

a) conspirarea identității subiectului abilitat cu investigarea unui caz;

b) fie conspirarea scopului acțiunilor, prin ordonanța procurorului.

În acest caz, infiltrarea poate fi făcută cu *schimbarea identității* persoanei, fie cu *identitate reală* a acesteia sau prin *racolarea* persoanei din mediul criminogen ori din mediul de interes operativ, *autorizată de către procuror*.

În dependență de calitatea subiectului infiltrării operative această măsură specială, în doctrina rusă, a fost clasificată în:

I. infiltrarea operativă a ofițerilor operativi ce activează confidențial în subdiviziunile operative a organelor afacerilor interne cu cifrarea apartenenței departamentale a acestora;
II. infiltrarea operativă a ofițerilor operativi din subdiviziunile operative a organelor afacerilor interne, ce exercită atribuțiile profesionale în mod deschis;
III. infiltrarea operativă a persoanelor ce colaborează confidențial cu subdiviziunile operative a organelor afacerilor interne;
IV. obținerea confidentului din anturajul persoanelor, membri ai grupărilor criminale organizate.

CONCLUZII

Definirea, particularitățile și felurile infiltrării operative se cuprind în actele normative cu caracter secret, la care anumiți subiecți învestiți cu atribuții funcționale în procesul penal, precum și justițiabilii, nu au acces în contextul exercitării dreptului la apărare în cauzele penale în care sunt vizați.

Caracterul secret este justificat prin specificul investigației sub acoperire și infiltrarea operativă care este clandestină, într-adevăr urmărește un scop legitim de a preveni, a întrerupe și a descoperi infracțiuni.

Însă, sub auspiciul dreptului la apărare, atunci când probele în proces se administrează în rezultatul investigației sub acoperire, în mod evident apărarea este limitată de a identifica indicii ale unor pretinse provocări ale infracțiunii, fără a cunoaște dacă investigatorul sub acoperire a fost infiltrat în mediul operativ cu respectarea instrucțiunilor secrete de infiltrare operativă sau dacă infiltrarea operativă nu a fost condiționată prin obținerea unui avantaj necuvenit, inclusiv personal, favoare sau alte beneficii pentru sine sau terțe persoane, situații care ar vicia probele obținute în procesul penal și ar permite condamnarea ilegală a persoanelor.

În contextul normativ actual, infiltrarea operativă efectuată într-o cauză penală nu poate constitui obiect al controlului judiciar al procedurii prejudiciare, din care motive ar fi rezonabilă modificarea legislației procesual penale sub aspectul investirii judecătorului de instrucție cu atribuția de a efectua controlul în conformitate cu art. 6 al CEDO al procedurii de dispunere și efectuare a investigației sub acoperire de către investigatorul infiltrat în mediul operativ.

REFERINȚE

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 104-110/447 din 07.06.2003, în vigoare la 12.06.2003.
2. În:https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/art-138, accesat la 03.06.2024.
3. OLTEANU G., IACOB A., GORUNESCU M., DRAGOMIRESCU B. Metodologie Criminalistică - Structurile infracţionale şi activităţile ilicite desfăşurate de către acestea. Editura AIT Laboratories s.r.l., Bucureşti 2008 p. 243.
4. Didâc V., Căpătici M., Cuşnir V., Moraru V., Tactica criminalistică; Activitatea operativă de investigaţii (pentru uzul audienților), Chișinău, p. 228.
5. Mîrzac V., Glavan B., Utilizareazarea mijloacelor tehnice în activitatea specială de investigații, Chișinău, p.34-35.
6. În:http://be5.biz/pravo/o001/toc.htm, accesat la 03.06.2024.
7. Горяинова К.К., Овчинского В.С., Синилова Г.К., Теория оперативно-розыскной деятельности, Учебник Под. Ред., p. 360.
8. Шумилов А. Ю. Оперативно-розыскная деятелъностъ: вопросы и ответы. Книга II: Оперативно-розыскные мероприятия и меры, p. 88.
9. Cristescu D. Investigarea criminalistică a infracțiunilor contra securității naționale și de terorism, p.175-176.
10. Voica D., Investigatorul sub acoperire, o nouă instituție a dreptului procesual penal roman, Revista ,,Dreptul” nr.5/2004, pag.8.

EVALUAREA PERIODICĂ A JUDECĂTORILOR – PARTE A RĂSPUNDERII DISCIPLINARE A JUDECĂTORILOR

PERIODIC EVALUATION OF JUDGES – PART OF THE DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF JUDGES

CZU: 347.962:347.965.3/.6 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.81**

Natalia GAVRILENCO,
ORCID: 0000-0002-2043-3917
e-mail: natalita.gavrilenco@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In this article, we delve into the concepts of disciplinary responsibility and judicial evaluation, exploring their interconnectedness and impact on the judicial system. Emphasizing the maintenance of high standards of professionalism and integrity among judges, we analyze the role of periodic evaluations in ensuring judicial quality and efficiency. Additionally, we examine how disciplinary regulations contribute to holding judges accountable for their actions. By providing detailed insights into these mechanisms, we aim to offer a comprehensive understanding of how these practices uphold fairness and transparency in the administration of justice.*

Keywords: *disciplinary, assessment, integrity, professionalism, responsibility.*
Cuvinte-cheie: *disciplinar, evaluare, integritate, profesionalism, răspundere.*

INTRODUCERE

Evaluarea periodică a judecătorilor reprezintă un instrument esențial în menținerea integrității și eficienței sistemului judecătoresc. Printr-o analiză detaliată și obiectivă a performanțelor judecătorilor, acest proces contribuie la asigurarea unui nivel înalt de profesionalism și responsabilitate în rândul magistraților. Aceasta ajută la identificarea punctelor forte și a celor ce necesită îmbunătățiri, oferind astfel oportunități pentru formare și perfecționare. Mai mult, evaluarea contribuie la consolidarea încrederii publicului în sistemul de justiție, demonstrând transparență și angajament pentru calitate și corectitudine.

Evaluarea judecătorilor nu este doar un mecanism de asigurare a calității și de îmbunătățire profesională, ci un proces care poate dezvălui comportamente sau practici neconforme cu standardele etice și profesionale așteptate de la judecători, care pot constitui abateri disciplinare.

Legătura între evaluarea judecătorilor și răspunderea disciplinară a magistraților este susținută de mai multe acte internaționale și documente relevante în domeniul dreptului și al justiției: Standardele ONU privind conducerea și comportamentul judecătorilor (1985), Codul de conduită pentru judecători al Consiliului Europei (2010), Recomandarea Consiliului Europei (2002) nr. R(2002)12 privind independența, eficiența și rolul

judecătorilor, Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC), Declarația Principiilor de la Bangalore privind Conducerea Judecătorilor (2002).

Aceste acte internaționale și documente relevante demonstrează preocuparea și eforturile comunității internaționale pentru asigurarea unei bune guvernări judiciare, inclusiv prin implementarea unor mecanisme adecvate de evaluare și răspundere disciplinară a magistraților. Prin adoptarea și respectarea acestor standarde, statele se angajează să asigure un sistem judiciar echitabil, transparent și responsabil.

Ne-am propus să analizăm rolul procesului de evaluare a judecătorilor în sistemul judiciar, inclusiv scopul și metodele utilizate pentru evaluarea performanței acestora. La fel, în articol se va examina conceptul de răspundere disciplinară în contextul judecătorilor. Un al obiectiv se exprimă prin analiza interacțiunii și influenței reciproce dintre procesul de evaluare a judecătorilor și aplicarea răspunderii disciplinare, evidențiind modul în care evaluările pot influența deciziile privind sancțiunile disciplinare.

Aceste obiective vor contribui la înțelegerea mai profundă a modului în care evaluarea judecătorilor și răspunderea disciplinară sunt interconectate și cum aceste practici influențează buna funcționare a sistemului judiciar.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru a înțelege modul în care evaluarea periodică a judecătorilor este realizată și impactul acesteia asupra răspunderii disciplinare, am analizat literatura de specialitate, legislația națională și internațională.

Legislația națională recent a fost actualizată, astfel avem o Nouă Lege cu privire la selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor [1] - precum și noi reglementări în Legea cu privire la la răspunderea disciplinară a judecătorilor [2]. Noua Lege cu privire la selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor a fost adoptată recent pentru a asigura un proces transparent și obiectiv în selecția și evaluarea judecătorilor. Această lege introduce criterii clare și proceduri stricte pentru evaluarea performanțelor judecătorilor. Iar legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor introduce reglementări importante care vizează consolidarea responsabilității magistraților și asigurarea unui cadru disciplinar transparent și eficient.

Prin utilizarea acestor materiale și metode, articolul va evidenția interacțiunea dintre aceste două procese (evaluarea judecătorilor și răspunderea disciplinară) precum și impactul lor asupra integrității și eficienței sistemului judiciar.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În sistemul judiciar al multor țări, evaluarea judecătorilor reprezintă o practică standardizată prin care performanța și conduita profesională a judecătorilor sunt evaluate în mod regulat. Această evaluare are ca scop asigurarea calității și eficienței deciziilor judiciare, dar și identificarea nevoilor de dezvoltare profesională.

Evaluarea judecătorilor se realizează pentru a evalua abilitățile judecătorilor individuali și calitatea și cantitatea sarcinilor pe care le-au îndeplinit. Evaluarea este folosită,

de exemplu: pentru a oferi feedback, pentru a identifica nevoile de formare și pentru a determina salariile „bazate pe performanță". Poate fi folosit și pentru a căuta candidați potriviți pentru promovare. Unii susțin că, în aceste moduri, evaluarea individuală poate, în principiu, să ajute la îmbunătățirea calității unui sistem judiciar și, prin urmare, poate asigura, de asemenea, responsabilitatea corespunzătoare a sistemului judiciar față de public [3, pct.7].

Potrivit art. 4 alin. (1) al Legii 147/2023 „Performanțele judecătorilor se evaluează pentru a stabili nivelul de cunoștințe și aptitudini profesionale ale judecătorilor, precum și capacitatea de a aplica cunoștințele teoretice în practica profesiei de judecător, de a identifica aspectele slabe și aspectele forte din activitatea judecătorilor, de a stimula tendința de perfecționare a abilităților profesionale și de a spori eficiența activității judecătorilor la nivel individual și la nivelul instanțelor judecătorești".

Pe de altă parte, răspunderea disciplinară se referă la responsabilitatea judecătorilor pentru respectarea normelor etice și profesionale stabilite. Aceasta include comportamentele care pot duce la sancțiuni disciplinare.

Răspunderea disciplinară se referă la un set de reguli care reglementează comportamentele și acțiunile, inclusiv inacțiunile, comise de funcționarii publici în timpul exercitării atribuțiilor lor sau în legătură cu acestea (abateri disciplinare), precum și sancțiunile care se aplică și normele procedurale asociate.

Într-o altă accepțiune, răspunderea disciplinară este definită ca „efect de constatare a săvârșirii cu vinovăție de către funcționarul public a unei fapte prevăzute de lege ca fiind abatere disciplinară" [4, p. 4].

Legătura dintre evaluarea judecătorilor și răspunderea disciplinară este evidentă în sensul că **rezultatele evaluării pot influența deciziile privind sancțiunile disciplinare aplicabile unui judecător.** O evaluare precisă și obiectivă poate evidenția atât performanțe remarcabile, cât și aspecte care necesită corecție sau îmbunătățire.

Această interdependență între evaluare și răspundere disciplinară este crucială pentru menținerea integrității și credibilității sistemului judiciar, asigurând în același timp respectarea standardelor înalte ale justiției și protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor.

În aceeași ordine de idei este important de a menționa că în Republica Moldova există mecanism de evaluare. Potrivit legislației naționale evaluarea performanţelor judecătorilor se desfăşoară în două forme:

- evaluarea ordinară;
- evaluarea extraordinară.

Evaluarea ordinară se efectuează la intervale regulate și urmărește evaluarea continuă a performanțelor judecătorilor. Judecătorul este supus evaluării ordinare a ***performanțelor o dată la 5 ani***.

Evaluarea periodică a performanțelor judecătorilor este esențială pentru asigurarea unui nivel înalt de profesionalism și responsabilitate. Prin acordarea unor calificative clare, acest proces permite identificarea atât a punctelor forte, cât și a celor ce necesită

îmbunătățiri. Calificativul „insuficient” atrage consecințe semnificative, inclusiv evaluări extraordinare și, în cazuri de repetare, eliberarea din funcție.

Acest mecanism de evaluare este strâns legat de răspunderea disciplinară, deoarece rezultatele evaluării pot iniția proceduri disciplinare. Prin urmare, evaluarea performanțelor nu doar măsoară competența judecătorilor, ci și contribuie la menținerea integrității și eficienței sistemului judiciar, asigurând respectarea normelor etice și profesionale.

Ba mai mult, criteriile și indicatorii de evaluare ordinară a performanțelor judecătorilor includ trei aspecte:

- competența profesională, care are o pondere de 50% din totalul evaluării;
- competența organizatorică, care are o pondere de 20% din totalul evaluării;
- **integritatea**, care are o pondere de 30% din totalul evaluării.

Ne vom referi în special la aspectul de integritate, unde se analizează numărul sancțiunilor disciplinare aplicate în perioada supusă evaluării judecătorului în temeiul art. 4 alin. (1) lit. a), d), e), f), l), m^1), n) din Legea nr. 178/2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor.

Această evaluare integrată a competențelor profesionale, organizatorice și a integrității judecătorilor subliniază interdependența dintre evaluarea performanțelor și răspunderea disciplinară[5]. Prin includerea sancțiunilor disciplinare ca un criteriu important în evaluarea integrității, sistemul judiciar își consolidează angajamentul față de transparență și responsabilitate. Astfel, evaluarea periodică devine nu doar un instrument de măsurare a performanței, ci și un mijloc de a asigura respectarea standardelor etice și profesionale în rândul judecătorilor, contribuind la menținerea încrederii publicului în justiție.

Rezultatele arată că evaluarea periodică a judecătorilor contribuie semnificativ la îmbunătățirea calității actului de justiție și la dezvoltarea profesională a magistraților. Feedback-ul constructiv și obiectiv permite identificarea timpurie a problemelor și implementarea unor măsuri corective eficiente.

Principiile de bază ale Națiunilor Unite privind independența magistraturii subliniază importanța menținerii standardelor înalte prin evaluări periodice și proceduri disciplinare corecte și transparente. Toate procedurile disciplinare, de suspendare sau de destituire ar trebui soluţionate în conformitate cu normele de conduită judiciară [6].

Potrivit art. 13 alin. (3) al aceleiași legi ,,judecătorul este supus **evaluării performanţelor în mod extraordinar** fie din propria inițiativă a acestuia, fie în cazul obţinerii calificativului ,,insuficient” la ultima evaluare”. Precum și în cazurile:

- din circumstanțele și din materialele cauzei disciplinare rezultă necesitatea efectuării evaluării performanțelor;
- promovarea la o instanță superioară;
- transferul la o instanță de același nivel sau la o instanță inferioară, în cazul în care mai mulți judecători solicită transferul în aceeași funcție vacantă, iar judecătorul vizat nu a fost supus niciunei evaluări ordinare în ultimii doi ani;

- numirea în funcția de președinte sau de vicepreședinte al instanței judecătorești;
- existența dubiilor privind neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întârziere sau necorespunzătoare a atribuțiilor de președinte sau de vicepreședinte al instanței judecătorești, fără o justificare rezonabilă.

Colegiul disciplinar poate formula adiţional o recomandare adresată Consiliului Superior al Magistraturii pentru *dispunerea evaluării extraordinare a performanţelor judecătorului*, dacă circumstanţele şi materialele cauzei demonstrează necesitatea unei astfel de evaluări.

Abaterile disciplinare ale judecătorilor pot fi *sesizate inclusiv și de Colegiul pentru selecția și evaluarea judecătorilor*, conform art. 19 alin. (4) din Legea nr. 147/2023 privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor.

În cazul depistării unor temeiuri de tragere la răspundere disciplinară a judecătorului evaluat, Colegiul suspendă procedura de evaluare a judecătorului în cauză și sesizează Consiliul Superior al Magistraturii în vederea examinării oportunității de intentare a procedurii disciplinare. Procedura de evaluare a performanțelor judecătorului se reia după recepționarea unui răspuns din partea Consiliului Superior al Magistraturii privind refuzul de a intenta procedura disciplinară sau, după caz, după finalizarea procedurii disciplinare în privința judecătorului evaluat, cu excepția cazului în care judecătorul în cauză este eliberat din funcție [1, art.6].

Această interacțiune între Colegiul disciplinar și Consiliul Superior al Magistraturii, precum și posibilitatea ca abaterile disciplinare să fie sesizate de Colegiul pentru selecția și evaluarea judecătorilor, demonstrează o comunicare strânsă între instituțiile implicate în menținerea integrității și eficienței sistemului judiciar. Astfel, se asigură că orice abateri de la normele etice și profesionale sunt identificate și tratate prompt, contribuind la menținerea unui standard înalt de profesionalism și responsabilitate în rândul judecătorilor. Această colaborare instituțională este esențială pentru consolidarea încrederii publicului în sistemul de justiție și pentru asigurarea unei justiții corecte și transparente.

CONCLUZII

În concluzie, evaluarea periodică a judecătorilor și răspunderea disciplinară reprezintă doi piloni fundamentali în asigurarea integrității și eficienței sistemului judiciar. Evaluarea continuă a performanțelor judecătorilor nu doar că identifică punctele forte și zonele care necesită îmbunătățiri, dar și servește ca bază pentru dezvoltarea profesională și pentru luarea deciziilor referitoare la promovări sau alte măsuri. În același timp, răspunderea disciplinară asigură respectarea normelor etice și profesionale, tratând prompt și corect orice abatere de la aceste standarde.

Interacțiunea strânsă între evaluarea performanțelor și procedurile disciplinare subliniază importanța unei administrări judiciare transparente și responsabile. Mecanismele existente în Republica Moldova, cum ar fi evaluările ordinare și extraordinare, evidențiază angajamentul pentru o justiție de înaltă calitate, bazată pe competență și

integritate. Procesul de evaluare este structurat pentru a asigura obiectivitate și relevanță, având ca rezultat un sistem judiciar robust, capabil să inspire încredere publică și să protejeze drepturile fundamentale ale cetățenilor.

Prin respectarea principiilor de bază ale independenței magistraturii și aplicarea justă a normelor disciplinare, sistemul judiciar moldovenesc rămâne un pilon esențial al statului de drept. Evaluarea periodică și răspunderea disciplinară nu sunt doar instrumente de gestionare a performanței și a comportamentului profesional al judecătorilor, ci și garanții ale unei justiții echitabile și transparente, esențiale pentru o societate democratică și înfloritoare.

REFERINȚE

1. Legea nr. 147 din 09.06.2023 privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor. Publicat la 2106.2023 în Monitorul Oficial Nr. 204-207 art. 364;
2. Legea nr. 178 din 25.07.2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Publicat la15.08.2014 în Monitorul Oficial Nr. 238-246 art. 557;
3. Opinia nr. 17 (2014) privind evaluarea muncii judecătorilor, calitatea justiției și respectul pentru independența judiciară;
4. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova. *APLICAREA SANCȚIUNII DISCIPLINARE FUNCȚIONARULUI PUBLIC*. Ghid metodic, Chișinău, 2014. În: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ghid-aplicare_sanctiuni_disciplinare_2909.pdf
5. *Nota informativă la proiectul legii cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex Legii nr. 147/2023 cu privire la selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor);*
6. PRINCIPII DE BAZĂ ALE INDEPENDENŢEI JUSTIŢIEI (act adoptat la al 7 – lea Congres al Naţiunilor Unite referitor la Prevenirea Infracţiunilor şi la Tratamentul Infractorilor, care a avut loc la Milano din 26 august până la 6 septembrie 1985 şi aprobat prin rezoluţiile Adunării Generale 40/32 din 29 noiembrie 1985 şi 40/146 din 13 decembrie 1985), Geneva, Elveția.

UNELE REFLEXII PRIVIND EGALITATEA ARMELOR ÎN CONTEXTUL RENUNȚĂRII LA PROBE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

SOME REFLECTIONS ON THE EQUALITY OF WEAPONS IN THE CONTEXT OF WAIVING EVIDENCE IN THE FRAMEWORK OF THE CRIMINAL TRIAL

CZU: 343.12:343.13/.14 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.82**

Denis URSU,
ORCID: 0009-0005-7868-0258
e-mail: denis.ursu.com@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This article is dedicated to the approach under various aspects of the concept and essence of the equality prosecution and the defense in the criminal process as a balance of procedural means and demands that ensure them the opportunity to present and defend their position before the court, at the same time, drawing the correlation between equality weapons and the waiver evidence in the criminal trial. The results of the research show that both theoretically and practically it is not always possible to ensure a fair balance between the procedural possibilities of the parties involved in the process, respectively, there is an imbalance between the procedural means available, the defense side being in a disadvantaged position in relation to the prosecution, this fact being especially due to his function within the criminal process.*

Keywords: *equality, equality of arms, equality of arms, waiver of evidence.*
Cuvinte-cheie: *egalitate, egalitea armelor, egalitatea părților, renunțarea la probe.*

INTRODUCERE

Fără a aduce atingere importanței și perfecționării statutului juridic al victimei în cadrul procesului penal, urmează a se recunoaște faptul că în legătură cu acuzația de săvârșire a unei fapte social periculoase care se sancționează penal înaintată față de învinuit, în privința acestuia acționeaza întregul sistem represiv al statului întru înfăptuirea justiției penale, prin urmare, se impune cu precădere protecția suplimentară a drepturilor sale întru elucidarea completă și obiectivă a tuturor circumstanțelor cauzei fără a admite ingerințe și metode nejustificate. Astfel, acest mecanism trebuie să includă atât o reglementare normativă efectivă, cât și o procedură adecvată de aplicare a acestor reglementări. Respectiv, în absența mijloacelor legale de reprezentare și apărare a intereselor sale, precum și în lipsa garanțiilor procesuale în vederea realizării acestora, învinuitul ar fi în proces doar un obiect, în privința căruia se desfășoară activitatea procesuală și nicidecum nu ar fi recunoscut drept subiect al activității procesuale.

Codul de procedură penală oferă acuzatului un ansamblu semnificativ de drepturi menite a asigura capacitatea de a se apăra împotriva acuzației ce i se impută și de a-și prezenta poziția referitor la circumstanțele cauzei. Totodată, procesul penal drept formă juridică publică de organizare a procesului judiciar este caracterizat inițial printr-o inegalitate firească a părților, una dintre părți fiind exponent al puterii publice, înzestrat cu atribuții în vederea înfăptuirii justiției penale, iar cealaltă parte fiind persoana cercetată penal, prin urmare, în vederea realizării unui proces echitabil acuzatului trebuie să i să se asigure exercitarea efectivă a dreptului la apărare.

Totodată, cu regret în practică se constată că acuzatorii profitând de poziția sa favorizată în raport cu apărarea, neglijează conceptul egalității armelor prin faptul că trec cu vederea probele ce mărturisesc în favoarea acuzatului și nu acceptă argumentele apărării deși fiind pertinente și solide. Drept consecință, partea apărării este lipsită de posibilitatea de a-și formula efectiv poziția în fața instanței ținând cont de toate materialele cauzei, prin urmare, fiind periclitată exercitarea eficientă a dreptului la apărare. Respectiv, prevederile normative privind contradictorialitatea și egalitatea părților într-o asemenea abordare fiind neglijate, iar pe cale de consecință încălcarea drepturilor procesuale ale părților, precum egalitatea armelor fac ca aceste norme să fie apreciate drept declarative.

Astfel, împrejurările indicate determină actualitatea cercetării conceptului și esenței egalității armelor, precum și a coraportului dintre acesta și renunțarea la probe în cadrul procesului penal drept echilibru între capacitățile procesuale ale părților, asigurând posibilitatea fiecăreia dintre acestea de a prezenta și formula poziția sa reieșind din toate circumstanțele cauzei.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetarea subiectului pus în discuție este realizată în baza unei analize minuțioase atât al doctrinei naționale și internaționale în domeniu, cât și al legislației procesual penale și jurisprudenței relevante a Curții Europene.

Întru obținerea unor rezultate solide la realizarea prezentului studiu a fost utilizat un set de metode, printre care: metoda istorică, dialectică științifică generală de cunoaștere, sistemică, inducția, deducția, analiza și sinteza.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Întru a reprezenta o adevărată paradigmă a contradictorialității, în cadrul procesului penal urmează a fi atinsă și asigurată egalitatea efectivă a părților, în absența acesteia, orice invocare a contradictorialității ar reprezenta un simplu sunet. Nu este o sarcină deloc ușoară, având în vedere că o parte la proces dispune de prerogativele puterii publice, adică a statului în persoana reprezentantului său, la rândul său, cealaltă parte fiind o persoană privată *a priori* nu poate dispune de toate aceste prerogative. Pentru realizarea acestui obiectiv a fost dezvoltat un concept care este foarte des invocat în cadrul procesului penal numit „egalitatea armelor”, care reprezintă rezultatul încrucișării princpiului

contradictorialității cu dreptul la apărare. Acest concept a fost dezvoltat foarte activ de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în scopul de a restrânge prin mijloace adecvate ingerința excesivă și inechitabilă a statului în procesul de înfăptuire a justiției. Totodată, trebuie de remarcat că deși principiul „egalitatea armelor" nu are o consacrare expresă în Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, totuși, acest fapt nu a împiedicat CtEDO să deghizeze în mod sistematic „egalitatea armelor" prin prisma dreptului la un proces echitabil care reprezintă un principiu cu adevărat convențional [1, p. 64].

Însuși conceptul „egalitatea armelor" nu reprezintă ceva nou, acesta fiind cunoscut procesului penal american unde a fost formulat în mod verbal: „equality of forensic arms" în scopul de asigura coerența principiului contradictorialității – principiu central, caracteristic sistemului de drept common-law. Dacă e să vorbim despre esența americană „equality of forensic arms", aceasta arată destul de modest și nu se diferențiază radical de concepția expusă în jurisprudența CtEDO, fiind foarte realistă. Ideea este că atât în privința părții acuzării, cât și în privința părții apărării se aplică aceleași exigențe și restricții atunci când prezintă probe și își formulează pozițiile în cadrul procesului. Partea acuzării și partea apărării în cadrul ședințelor de judecată sunt amplasate la mese similare după formă, față în față, indiferent de prerogativele de care dispune procurorul în afara ședinței de judecată, acestea dispar odată ce acesta se prezintă în instanță întru a reprezenta acuzarea în cadrul unui proces [2, p. 171].

De remercat, nu este vorba de vreo „egalitate a armelor" între stat și cetățean. Egalitatea armelor este asigurată doar între partea apării și procurorul care susține acuzarea și doar în cadrul procesului, ci nu în afara acestuia, iar uneori la nivel pur simbolic, cum ar fi de exemplu amplasarea mesei. În rest, nimeni nu solicită niciun fel de echilibru între stat și individ – dezechilibrul fiind inevitabil. Există doar anumite mecanisme care asigură atenuarea acestuia, care mutatis mutandis se regăsește în orice sistem procesual penal.

Inovația CtEDO nu constă însuși în conceptul de „egalitate a armelor", acesta fiind preluat din procesul penal american, ci în năzuința de a-i atribui un caracter practic aproape absolut, precum și încercarea de a realiza „egalitatea armelor" procesual penală reală între stat, în persoana procurorului care reprezintă acuzarea și persoana antrenată în proces. Este amuzant că în epoca de aur al mecanismului european de apărare a drepturilor omului, atunci când acesta făcea parte din lumea exclusiv occidentală și era atât de deschis concentrat pe restrângerea statului, conceptul egalității armelor nu a avut parte de o dezvoltare esențială. Curtea Europeană și-a orientat atenția sporită asupra dezvoltării acestui concept abia la sfârșitul războiului rece și demararea proiectului neoliberal global, deși acest fapt ar putea reprezenta o simplă coincidență.

Astfel, primele semne ce au remarcat dezvoltarea acestui concept au fost indicate în decizia Curții Europene în cauza Poitrimol împotriva Franței [3]. Prezenta decizie a provocat un val de discuții aprige în cercurile specialiștilor din domeniu, fiindcă sub semnul întrebării a fost pus însuși principiul eficienței activității organelor judiciare [1]. Până la

pronunțarea acestei decizii, francezii reieșeau întotdeauna imuabil din postulatul juridic precum că persoana care se sustrage de la înfăptuirea justiției și nu se prezintă în instanță în urma citării oficiale urmează să nu dispună de dreptul de a ataca hotărârea în instanța ierarhic superioară, având la bază ideea că dacă persoana nu își onorează obligațiile procesuale elementare, atunci aceasta nici nu poate miza pe exercitarea drepturilor sale procesuale. Curtea Europeană a recunoscut această abordare fiind contrară exigențelor Convenției, invocând anume condiția respectării „egalității armelor”, deși într-o accepțiune nu ar fi clar prin ce se manifestă periclitarea acestui concept, deoarece procurorul nu se sustrage de la procesul de înfăptuire a justiției, fiind prezent în cadrul examinării cauzei. Drept rezultat, acuzații care se sustrăgeau de la înfăptuirea justiției, în privința cărora a fost emis ordin de arest și care au fost anunțați în căutare, au obținut oportunitatea de a exercita căile de atac în privința acestor hotărâri de la distanță, fără a risca să fie reținuți, ceea ce a fost de perspectivă ținând cont de dezvoltarea managementului electronic al documentelor și a corespondenței oficiale prin mijloace electronice. Atât Curtea de Casație franceză, cât și instanțele de apel, au încercat să riposteze împotriva abordării Curții Europene privind conceptul egalității armelor, totuși, acestea au renunțat definitiv la acest lucru, în urma reiterării abordării Curții Europene în alte cauze [4], ulterior acestor decizii, Curtea de Casație franceză a confirmat poziția Curții Europene.

În cauza Regner împotriva Republicii Cehe [5] pronunțată la 19 septembrie 2017, Curtea Europeană a reiterat că principiile contradictorialității și egalității armelor sunt strâns legate între ele și reprezintă elemente fundamentale ale noțiunii de „proces echitabil”, în sensul art. 6 § 1 din Convenție. Acestea necesită un „echilibru just” între părți: fiecăreia trebuie să i se acorde o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o poziție net dezavantajoasă față de partea sau părțile adverse.

Totodată, drepturile care decurg din aceste principii nu sunt absolute. Curtea s-a pronunțat în numeroase hotărâri, cu privire la cauze examinate în particular unde se acordă prioritate intereselor naționale superioare întru a refuza unei părți o procedură pe deplin contradictorie [6]. Statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere în materie. În același timp, este de competența Curții să se pronunțe în ultimă instanță cu privire la respectarea cerințelor Convenției.

Mai mult ca atât, Curtea Europeană a reiterat că nici dreptul la divulgarea probelor relevante nu este absolut. Menționând că în materie penală pot exista interese concurente, precum securitatea națională, necesitatea de a proteja martori expuși riscului unor represalii sau de a păstra în secret metodele de cercetare a infracțiunilor de către organul de urmărirere penală – care trebuie să fie puse în balanță cu drepturile justițiabilului. Totodată, fiind în acord cu dreptul la un proces echitabil numai limitările drepturilor părții în proces care nu aduc atingere esenței acestora. În acest sens, toate dificultățile cauzate părții reclamante de o limitare a drepturilor sale trebuie să fie suficient compensate de procedura urmată în fața autorităților judiciare.

Iar în cazul în care probele nu au fost dezvăluite părții reclamante în numele interesului public, Curtea urmează să examineze dacă procesul decizional a întrunit, pe cât

posibil, exigențele procedurii contradictorii și principiului egalității armelor și dacă a fost însoțit de garanții adecvate pentru a proteja interesele persoanei în cauză.

Astfel, în cele ce urmează trebuie să remarcăm că renunțarea la probe este în strânsă legătură cu „egalitatea armelor", în acord cu care nu în ultimul rând, părțile urmează să dispună de acces în egală măsură la piesele dosarului, în caz contrar suntem în prezența unei încălcări al dreptului la un proces echitabil. Totodată, egalitatea armelor este respectată pe deplin în măsura în care partea apărării are acces la probele în privința la care acuzarea a renunțat, fiindcă aceasta este strict necesar întru exercitarea dreptului la apărare asigurând fundamentarea eficientă a poziției sale în raport cu circumstanțele cauzei, însă reiterăm cum și a menționat Curtea Europeană că acesta nu este un drept absolut.

Prezintă interes unele constatări ale Curții Constituționale [7], astfel, în privința excluderii unor probe din materialele cauzei, Curtea a statuat că în funcție de etapa la care se constată inadmisibilitatea probei, aplicarea acestei dispoziții în privința unei cauze concrete determină două variante posibile de excludere a probei. Prin urmare, urmează a fi excluse din dosarul cauzei penale, cu înlăturarea fizică din conţinutul său, probele inadmisibile care au fost catalogate astfel la faza urmăririi penale. Pe de altă parte, inadmisibilitatea probei stabilită la etapa judecării cauzei penale impune doar o obligaţie a instanţei de a nu ţine cont de ea la adoptarea deciziei sale.

Potrivit art. 328 alin. (1) Cod procedură penală [8], părţile, în procesul judecării cauzei, pot renunţa la unele probe pe care le-au propus. Iar în acord cu art. 328 alin.(2) Cod procedură penală, după punerea în discuţie a renunţării la probe, instanţa dispune neexaminarea acestora dacă nu s-a solicitat examinarea lor de către altă parte. De remarcat că odată ce informația a obținut statut de probă în cadrul procesului, aceasta devine un element al dosarului și pe cale de consecință nici una dintre părți nu poate stabili soarta acesteia în cauza penală, fiindcă interesul public este deja antrenat în proces. Astfel, renunțarea la probă reprezintă un drept relativ al părții, prin urmare, renunțarea poate fi acceptată doar dacă o altă parte nu se opune.

Renunțarea la probe și principiul egalității armelor reprezintă aspecte interconectate în cadrul procesului penal, prin urmare, este semnificativă relația dintre acestea întru a asigura un proces just în cadrul căruia sunt respectate drepturile fundamentale ale părților implicate.

Astfel, într-o primă manifestare, atât partea acuzării, cât și partea apărării au dreptul de a prezenta probe, prin urmare, renunțarea la unele dintre probe este capabilă a afecta acest echilibru dacă nu este gestionată corespunzător. În acest sens, un exemplu elocvent este situația când procurorul decide să renunțe la anumite probe esențiale pentru elucidarea circumstanțelor cauzei, respectiv, într-o asemenea manieră partea apărării va fi dezavantajată de a combate prin argumente acuzarea.

Într-o altă manifestare, renunțarea la probe este necesară întru a asigura protecția drepturilor fundamentale ale persoanei, cum ar fi: dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, dreptul la viață privată. Totodată, exercitarea acestora urmează să fie de o

manieră în care să compromită capacitatea părților de a-și formula și susține eficient poziția în fața instanței.

În același timp, întru a menține egalitatea armelor în situația când se renunță la o anumită probă, instanța poate și trebuie să implementeze anumite măsuri compensatorii. În acest sens, invocăm situația când se renunță la audirea directă a martorului din motive de securitate, protejând identitatea acestora, prin urmare, în acest caz este benefic ca instanța să solicite măsuri alternative în vederea asigurării echității procesului prin faptul că niciuna dintre părți nu este dezavantajată.

Totodată, renunțarea la probe în unele situații poate fi utilizată în mod strategic întru a influența soluția în privința cauzei. Ar servi drept exemplu situația când o parte ar putea renunța la probe incriminatoare pentru a obține un avantaj procedural. În această ordine de idei, părțile urmează a fi vigilente în vederea prevenirii unor asemenea abuzuri, asigurându-se că renunțarea la probe nu subminează echitatea procesului, în caz de necesitate, invocând prevederile art. 328 alin.(2) Cod procedură penală, solicitând examinarea probelor la care a renunțat partea adversă.

CONCLUZII

Egalitatea procesuală a părților în cadrul procesului penal în calitate de echilibru dintre posibilitățile părții acuzării și părții apărării trebuie să asigure posibilitatea fiecăreia dintre ele de a-și formula și prezenta poziția în fața instanței. Conceptul de egalitate a armelor nu este capabil să asigure un just echilibru al oportunităților de care dispun părțile în cadrul procesului penal. Prin stabilirea egalității armelor se tinde spre echilibrarea dezechilibrului inițial al părților în cadrul procesului penal prin înzestrarea acestora cu un anumit sortiment de drepturi identice. Totodată, într-un asemenea mod este imposibil să se echilibreze poziția părților grație diferenței esențiale dintre ele, exprimată atât prin statutul procesual al participanților, cât și prin sarcinile determinate funcțional soluționate de ei în cadrul procesului penal. De la bun început, părțile procesului în funcție de statutul său au nevoie de drepturi procesuale diferite întru a avea posibilitatea efectivă de a-și formula și prezenta poziția sa privitor la caz în cadrul procesului. În același timp, întrucât partea apărării inițial este mai puțin avantajată fiind mai slabă în raport cu partea acuzării datorită faptului că i se opun persoane cu funcție de răspundere, reprezentanți ai autorităților publice înzestrați cu atribuții în domeniul înfăptuirii justiției penale, prin urmare, în mod firesc constatăm inegalitatea părților în cadrul procesului, respectiv, se impune cu precădere echilibrarea pozițiilor părților prin dezvoltarea și implementarea elementelor ce favorizează exercitarea apărării în cadrul procesului penal.

Totodată, doar reglementarea normativă, fără aplicarea corespunzătoare, nu este în stare să soluționeze problema asimetriei posibilităților procesuale de care dispun părțile grație statutului procesual întru a-și apăra poziția în fața instanței. O instanță independentă, obiectivă și imparțială urmează să fie nucleul protecției drepturilor și intereselor legitime ale participanților la proces.

Renunțarea la probe și egalitatea armelor se află într-o interconexiune complexă și esențială întru asigurarea unui proces echitabil. Instanța urmează să monitorizeze amănunțit renunțarea la probe și să implementeze măsuri adecvate pentru a menține echilibrul dintre părți, respectând totodată drepturile fundamentale ale părților antrenate în proces. Astfel, doar grație unei abordari echitabile și transparente este posibilă garantarea respectării principiului egalității armelor și drept rezultat asigură înfăptuirea unei justiții echitabile.

REFERINȚE

1. CASORLA F. Les principes directeurs du procès pénal, principes généraux du droit? Essai de clarification. Le droit pénal à l'aube du troisième millénaire. Mélanges offerts à Jean Pradel. Paris: Éd. Cujas, 2006. 1159 p. ISBN: 9782254064113.
2. БЕРНАМ У. Правовая система США. 3-й выпуск. Москва: Новая юстиция, 2006. 1216 p.
3. CtEDO Poitrimol c. Franței nr. 14032/88 din 23.11.1993.
4. CtEDO, Guérin c. Franței nr. 51/1997/835/1041 din 29.07.1998; Omar c. Franței nr. 43/1997/827/1033 din 29.07.1998.
5. CtEDO Regner c. Republicii Cehe nr. 35289/11 din 19.09. 2017. Par. 146-149.
6. CtEDO Miryana Petrova c. Bulgariei nr. 57148/08 din 21.10.2016. Par. 39-40.
7. Decizia de inadmisibilitate privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 94 alin. (1) din Codul de procedură penală din 22 mai 2018. Sesizarea nr. 56g/2018. Par. 51-53.
8. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr.122 din 14 martie 2003. Publicat în M. O. al RM: nr.104-110 din 7 iunie 2003. În vigoare din 12 iunie 2003.

CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND INVESTIGAȚIILE PENALE ÎN CAUZELE CU ÎNVINUIȚII/BĂNUIȚII JUVENILI

THEORETICAL CONSIDERATIONS REGARDING CRIMINAL INVESTIGATIONS IN CASES INVOLVING JUVENILE SUSPECTS/ ACCUSED

CZU: 343.132:343.224.1 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.83**

Ernest GAVZER,
ORCID: 0009-0000-4969-3408
e-mail: ernestgavzer@gmail.com
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Summary. *In Moldova, handling criminal cases involving minors requires a delicate balance between law enforcement and the protection of children's rights. This article examines current legislation and practices, highlighting the specific challenges and requirements of minors in the criminal justice system. There is an observed increase in property crimes committed by minors, emphasizing the need for tailored strategies for prevention and rehabilitation. Theoretical principles, national legislation, and international standards are analyzed, with a special focus on the protection of minors and adaptation to their cognitive maturity levels. The article also explores the role of judicial authorities, emphasizing the importance of continuous education and alternative approaches in justice. The conclusions suggest an objective evaluation of the progress made and the identification of areas needing improvement to ensure fair and effective justice for minors.*

Keywords: *ethical interrogation, fundamental rights, juvenile justice, minors, prevention.*

INTRODUCERE

Tratarea cazurilor ce implică minori reprezintă o provocare din punct de vedere juridic, social și uman. Această complexitate provine din necesitatea de a echilibra aplicarea strictă a legii cu sensibilitatea față de nevoile și drepturile specifice ale minorilor. În acest articol, propun o analiză multidimensională a subiectului, care nu se limitează doar la aspectele juridice, ci include și dimensiunile sociale și umane esențiale pentru o înțelegere și abordare eficientă.

Investigația penală în cazurile minorilor nu este doar o procedură legală; aceasta implică și considerente etice și psihologice importante. Datorită stadiului lor de dezvoltare, minorii necesită o abordare distinctă în comparație cu adulții, atât în etapele procesului penal, cât și în cele ale sentinței și reabilitării. Este esențial să se ia în considerare capacitatea lor de înțelegere, vulnerabilitatea emoțională și potențialul de reabilitare și integrare socială.

Acest articol explorează legislația și practicile actuale, punând un accent special pe modul în care acestea răspund nevoilor specifice ale minorilor în sistemul de justiție penală. De asemenea, voi analiza modul în care diverse jurisdicții au abordat aceste provo-

cări și lecțiile care pot fi învățate din experiențele lor. Prin această abordare, intenționez să ofer o perspectivă cuprinzătoare asupra subiectului, contribuind astfel la o mai bună înțelegere și, în cele din urmă, la îmbunătățirea practicilor de investigație penală a minorilor.

ANALIZA LEGISLAȚIEI, TEORIEI ȘI METODELOR

În evaluarea drepturilor esențiale ale minorilor implicați în proceduri penale, este crucial să analizăm modul în care aceste drepturi sunt respectate în practică. Aceasta implică compararea cu standardele internaționale și înțelegerea profundă a principiilor ce guvernează protecția minorilor în justiția penală. Convenția ONU privind Drepturile Copilului este principalul act internațional în domeniul drepturilor copiilor, la care Republica Moldova este parte. Aceasta oferă un cadru comprehensiv pentru protecția drepturilor copilului. La nivel național, politica statului privind protecția familiei este reglementată prin multiple acte normative, inclusiv Codul Familiei, care prevede protecția relațiilor familiale de către stat. Protecția familiei este integrată în sistemul național de protecție socială, asigurată prin servicii de asistență socială și prestații sociale conform Legii asistenței sociale nr. 547-XV din 25.12.2003. Convenția ONU privind Drepturile Copilului stabilește obligații pentru statele membre în tratamentul minorilor în sistemul de justiție, subliniind necesitatea respectării demnității tinerilor și dreptul la o procedură echitabilă și promptă.

Cadrul teoretic și conceptual trebuie să fie ancorat într-o înțelegere profundă a drepturilor minorilor și a modului în care acestea sunt respectate în practica judiciară, în comparație cu standardele și practicile internaționale. O astfel de abordare nu doar îmbogățește discuția juridică, ci și îmbunătățește înțelegerea nevoilor și drepturilor minorilor în justiția penală. În Republica Moldova, infracționalitatea juvenilă prezintă caracteristici specifice. Datele statistice oficiale arată că în 2021 au fost înregistrate 695 de infracțiuni comise de minori sau cu participarea acestora, reprezentând 2,6% din totalul infracțiunilor, cu o creștere de 14,7% față de 2020. În 2022, numărul infracțiunilor a crescut la 705, menținând aceeași proporție de 2,6%, dar cu o creștere de 1,4% față de anul anterior. În 2021, furturile au fost cele mai frecvente infracțiuni comise de minori (52,8%), urmate de jafuri (9,5%) și huliganism (6,5%). În 2020, 56,3% dintre infracțiuni au fost furturi, 6,6% jafuri și 4,0% huliganism. Aceste date indică o prevalență a infracțiunilor contra patrimoniului comise de minori în Moldova, subliniind necesitatea unor programe de prevenire și reabilitare adaptate.

Cercetările criminologice arată că structura familiei și educația joacă un rol crucial în delincvența juvenilă. În Republica Moldova, un climat familial sever poate preveni delincvența mai eficient decât permisivitatea excesivă. Majoritatea actelor delincvente sunt comise de minori din familii cu un singur părinte, fie divorțate, fie cu un părinte decedat sau plecat la muncă în străinătate. Situațiile cele mai critice apar când ambii părinți sunt plecați, iar copiii sunt lăsați în grija rudelor. Un studiu efectuat în Chișinău relevă că 41% dintre copiii intervievați au mama plecată peste hotare, iar 35,7% tatăl. 35% au părinți plecați de peste 5 ani, 17,4% între 1-3 ani. În 34,5% din cazuri, nu s-a delegat clar responsabilitatea parentală după plecarea părinților la muncă.

În Chișinău, nu există servicii specializate pentru copiii ai căror părinți sunt plecați în străinătate; aceștia beneficiază doar de serviciile generale pentru copiii aflați în dificultate. De obicei, asistentul social nu este informat când părinții pleacă. Studiul relevă că doar 4,8% dintre copii comunică zilnic cu părinții lor plecați, 71,5% simt lipsa dragostei părintești, 61,7% resimt lipsa comunicării, iar 22,7% duc lipsă de educație. Factorii negativi ce afectează copiii cu părinți plecați includ consumul de alcool sau droguri, frecventarea barurilor și discotecilor nesupravegheați, stări de depresie și agresivitate, dificultăți în gestionarea banilor și comportament inadecvat vârstei. Lipsa supravegherii adecvate din partea părinților duce la implicarea minorilor în activități infracționale.

Abordarea teoretică a urmăririi penale a minorilor în Republica Moldova se bazează pe principii și practici influențate de legislația națională și standardele internaționale privind drepturile copilului. Republica Moldova respectă principiile Codului Penal și Codului de Procedură Penală, care includ prevederi specifice pentru tratamentul minorilor în justiția penală. Moldova este parte la Convenția ONU privind Drepturile Copilului și alte tratate internaționale care impun respectarea drepturilor minorilor și asigurarea unui tratament adecvat vârstei și nevoilor acestora în procesul penal. Urmărirea penală a minorilor trebuie să respecte drepturile fundamentale, inclusiv dreptul la un proces echitabil, confidențialitate și reprezentare legală. Interogarea și tratamentul minorilor în procedurile penale trebuie adaptate nivelului lor de înțelegere și maturitate. Accentul trebuie să fie pe prevenirea delincvenței juvenile și reabilitarea minorilor, mai degrabă decât pe pedepsirea severă. Autoritățile implicate, cum ar fi poliția, procurorii și judecătorii, necesită instruire specializată pentru a lucra eficient cu minorii. Sistemul juridic din Moldova încurajează utilizarea abordărilor alternative, cum ar fi medierea și consilierea, pentru a trata cazurile minorilor, evitând, pe cât posibil, procedurile penale formale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Una dintre marile provocări este integrarea eficientă a principiilor de protecție a minorilor cu cerințele de securitate și justiție. În ultimii ani, s-a manifestat o tendință de a reforma practicile judiciare pentru a adapta sistemul de justiție penală la nevoile minorilor, inclusiv prin promovarea programelor de reabilitare și prevenire. Jurisprudența CEDO oferă perspective esențiale în analiza drepturilor minorilor în procedurile judiciare. CEDO a abordat frecvent problemele legate de tratamentul minorilor în justiție, stabilind standarde importante. Un exemplu semnificativ este Cauza V.T. și Cauza S.C. împotriva Regatului Unit, unde Curtea a subliniat importanța dreptului la un proces echitabil pentru minori și necesitatea reprezentării legale adecvate și a unui tratament corespunzător vârstei și maturității lor. În Cauza S.C., CEDO a examinat interogarea minorilor fără prezența unui avocat sau părinte, concluzionând că acest fapt contravine Articolului 6 (dreptul la un proces echitabil) al Convenției Europene a Drepturilor Omului, subliniind importanța protecției speciale a minorilor. În Cauza N.C. împotriva Italiei, Curtea a discutat detenția provizorie a minorilor, subliniind că aceasta trebuie să fie o măsură de ultim resort și că trebuie acordată o atenție specială condițiilor de detenție pentru a le adecva vârstei și nevoilor minorului.

Aceste cazuri evidențiază abordarea CEDO privind protecția drepturilor minorilor în procedurile penale. Implementarea acestor decizii în legislația națională și practicile judiciare este esențială pentru asigurarea unui tratament echitabil și adecvat pentru minori. În cadrul teoretic și conceptual al acestui articol, subliniez necesitatea implementării și respectării standardelor CEDO în practica judiciară națională și internațională. În Statele Unite, Consiliul Național de Prevenire a Infracționalității are misiunea de a ajuta oamenii, familiile și comunitățile să trăiască în siguranță. Consiliul dezvoltă instrumente pentru înțelegerea infracționalității, elaborează și implementează strategii de prevenire, implică comunitățile și coordonează activitatea instituțiilor locale prin publicații, materiale instructive și programe implementabile în școli și comunități, instruind specialiștii și susținând rețeaua practicienilor în prevenirea infracționalității.

În cadrul procesului penal, tratarea cazurilor care implică minori necesită o atenție specială, în special în privința interogării. Este important să subliniem necesitatea unui cadru judiciar care să protejeze drepturile legale și bunăstarea psihologică a minorilor. Interogarea minorilor trebuie să țină cont de particularitățile lor de dezvoltare și vulnerabilitatea psihologică. Este esențial ca personalul implicat în procesul penal, inclusiv polițiștii și procurorii, să fie instruit în tehnici de interogare adecvate. De exemplu, utilizarea unui limbaj potrivit vârstei, crearea unui mediu non-intimidant și prezența unui adult de încredere sau avocat pot contribui la o atmosferă sigură și respectuoasă pentru minor. Principiile ghidurilor internaționale, precum „Regulile de la Beijing" (Regulile Minime ale ONU pentru Administrarea Justiției pentru Minorii Delincvenți), oferă orientări valoroase, subliniind importanța tratării minorilor cu demnitate și respect și adaptarea la maturitatea lor.

Impactul psihologic al interogării asupra minorilor este semnificativ. Procedurile trebuie concepute cu grijă pentru a minimiza efectele negative, implicând nu doar respectarea drepturilor procedurale, ci și asigurarea suportului psihologic adecvat. Opțiunile alternative de interogare și rezolvare a cazurilor minorilor, cum ar fi medierea și programele de reabilitare, pot oferi soluții mai eficiente și mai puțin traumatizante decât procedurile penale tradiționale. Un exemplu notabil este abordarea adoptată de sistemele judiciare din Suedia și Norvegia, care pun accent pe reabilitare și reintegrare, dezvoltând programe specifice pentru sprijinul minorilor în procesul penal. Studiul acestor modele oferă perspective valoroase pentru abordarea cazurilor minorilor.

Analizarea jurisprudenței naționale și internaționale, precum deciziile Curții Supreme a Statelor Unite în Cauza Roper v. Simmons privind pedeapsa cu moartea pentru minori, arată evoluția gândirii juridice și sensibilitatea socială față de nevoile și drepturile minorilor. Examinarea cazurilor unde implementarea legilor a întâmpinat provocări evidențiază zonele ce necesită atenție sau modificări legislative. Studiile de caz care arată atât bunele practici, cât și provocările, contribuie la îmbunătățirea continuă a sistemului de justiție penală pentru minori. Evaluarea sistemului de justiție penală pentru minori implică recunoașterea și discutarea provocărilor și nevoii de adap-

tare continuă pentru a răspunde eficient și uman nevoilor acestui segment vulnerabil. Aceasta implică o analiză profundă a legislației existente și a practicilor judiciare.

Una dintre marile provocări este echilibrarea necesității de a asigura siguranța publică cu protecția drepturilor și bunăstării minorilor. Sistemul juridic trebuie să fie flexibil pentru a considera circumstanțele fiecărui minor, inclusiv vârsta, maturitatea și contextul familial. Abordările ar trebui să recunoască și să trateze cauzele profunde ale comportamentului delincvent, nu doar să se concentreze pe pedeapsă. Formarea și educația continuă a profesioniștilor din domeniul juridic, incluzând judecători, procurori și avocați, sunt esențiale. Aceasta presupune abilități în comunicarea cu minorii și aplicarea unor abordări adaptate nevoilor lor. Tehnologiile emergente și evoluțiile sociale aduc noi provocări și oportunități.

CONCLUZIE

Încheind această analiză, este imperativ să recomandăm o evaluare obiectivă și constantă a progreselor înregistrate în justiția penală pentru minori, precum și a domeniilor care necesită îmbunătățiri. Prin revizuirea legislației, practicilor judiciare și a studiilor de caz, am identificat atât realizări pozitive, cât și provocări importante în abordarea cazurilor care implică minori. Un progres semnificativ este creșterea conștientizării nevoilor specifice ale minorilor în sistemul de justiție penală și aplicarea unor metode mai orientate spre reabilitare și reintegrare socială. Totuși, există încă aspecte care necesită îmbunătățire, inclusiv asigurarea unei reprezentări legale adecvate, dezvoltarea procedurilor de interogare adaptate vârstei și maturității minorilor și extinderea accesului la programe de suport și reabilitare.

REFERINȚE

1. BANCIU D., RĂDULESCU S., VOICU M. – Introducere în sociologia delincvenței juvenile. – București: Editura Medicală, 1990. –218 p.
2. COSNIER, J. Ura şi formele violenței, introducere în psihologia emoțiilor şi a sentimentelor. – Iași: Editura Polirom, 2002. – p. 71-83.
3. HUDIȚEANU A. Deviantă comportamentală la elevi. Cunoașterea, prevenirea şi soluționarea devierilor comportamentale ale elevilor. – Sibiu: Editura Psihomedia, 2001. – 210 p.
4. Copiii Moldovei. Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2008.
5. Criminalitatea în RM: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire şi de combatere. – Chișinău, Academia „Ştefan cel Mare” a MAI, 2003.
6. Efectele migrației şi remitențelor în zonele rurale ale Moldovei şi Studiul de caz privind gestionarea migrației în Polonia. CASE, Chișinău, 2008.
7. Evaluarea reformei sistemului de îngrijire a copilului şi asistență tehnică pentru consultarea subregională – Moldova. Chișinău, 2009.

PERSPECTIVE VARIATE ASUPRA AUDIERII VICTIMEI TRAFICULUI DE PERSOANE

DIVERSE PERSPECTIVES ON THE HEARING OF HUMAN TRAFFICKING VICTIMS

CZU: 343.6:347.99 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.84**

Irina GAVZER,
ORCID: 0009-0006-6598-4241
e-mail: irinagavzer@gmail.com
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Summary. *Human trafficking is a severe global issue involving sexual exploitation, forced labor, and other forms of abuse. This article examines how victims are interviewed within judicial systems, focusing on practices in Moldova. Current challenges are identified, and solutions are proposed to improve the hearing process, ensuring dignified and respectful treatment of victims. By comparing Moldovan practices, European Court of Human Rights standards, and methods used in the USA, a comprehensive perspective on addressing this issue is offered. The importance of an integrated and transnational approach to combating human trafficking and ensuring empathetic and appropriate victim hearings is emphasized, crucial for their recovery and reintegration into society.*

Keywords: *empathy, human rights, human trafficking, jurisprudence, protection.*

INTRODUCERE

Traficul de ființe afectează milioane de persoane anual, rămânând o problemă globală gravă. Această formă modernă de sclavie, caracterizată prin exploatare sexuală, muncă forțată și alte abuzuri, încalcă drepturile fundamentale ale omului și subminează demnitatea umană. În contextul globalizării și al mobilității transfrontaliere crescute, traficul de persoane a devenit o preocupare majoră pentru comunitatea internațională, necesitând o abordare multidimensională și transnațională. Acest articol analizează modul în care victimele traficului de persoane sunt audiate în cadrul sistemelor judiciare, cu un accent special pe jurisprudența din Republica Moldova. Scopul este de a examina practicile existente, de a identifica provocările și de a propune soluții pentru îmbunătățirea procesului de audiere a victimelor. O astfel de analiză este esențială pentru a înțelege impactul audierilor asupra victimelor și pentru a asigura un tratament demn și respectuos în cadrul procesului judiciar.

Prin compararea practicilor din Moldova cu standardele Curții Europene a Drepturilor Omului și cu metodele utilizate în alte jurisdicții, cum ar fi Statele Unite, articolul oferă o perspectivă amplă asupra modului în care diferite sisteme legale abordează această problemă complexă și sensibilă. Scopul este de a contribui la dezvoltarea de

politici și practici mai eficiente, centrate pe nevoile și drepturile victimelor traficului de ființe umane. Audierea adecvată și empatică a victimelor traficului de ființe umane nu este doar o chestiune de respectare a normelor legale și a drepturilor omului, ci reprezintă un pas esențial în procesul de vindecare și reintegrare a acestora în societate. Acest studiu își propune să scoată în evidență această problemă critică și să ofere recomandări concrete pentru îmbunătățirea practicilor actuale.

ANALIZA CADRULUI LEGAL ȘI PRACTICII JUDICIARE

Analizând cadrul legal actual, este esențial să observăm că Republica Moldova a făcut progrese semnificative în implementarea legislației pentru combaterea traficului de persoane. Totuși, este necesară o evaluare continuă pentru a asigura alinierea cu standardele internaționale. Examinând legislația Moldovei în lumina convențiilor internaționale, precum Convenția Consiliului Europei împotriva Traficului de Ființe Umane, se observă necesitatea unor îmbunătățiri. Ar fi benefică revizuirea mecanismelor de protecție a victimelor pentru a preveni revictimizarea în timpul audierilor.

Traficul de ființe umane este o încălcare gravă a drepturilor omului și a demnității umane. Protocolul ONU privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, definește clar formele în care se manifestă această infracțiune.

Traficul de ființe umane este un fenomen social complex, care necesită atât studii științifice, cât și măsuri legislative și instituționale pentru diminuare și protecția victimelor. În contextul specific al Republicii Moldova, este crucial să se recunoască factorii socio-economici și politici care influențează eficacitatea legislației și practicilor în domeniul traficului de persoane. Instabilitatea economică și migrația cresc vulnerabilitatea la traficul de persoane și complică procesul de audiere a victimelor. Practicile judiciare din Republica Moldova trebuie evaluate în raport cu drepturile omului și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care pune accent pe respectarea demnității și prevenirea revictimizării. Legislația Republicii Moldova stipulează aceste fapte în articolele 165 și 206 din Codul penal, definind traficul de ființe umane ca recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unei persoane în scop de exploatare.

Pedeapsa variază între 7 și 25 de ani de închisoare sau detențiune pe viață, în funcție de gravitatea faptelor. Compararea cu practicile din alte state, precum Statele Unite, poate oferi perspective valoroase pentru îmbunătățirea abordării Moldovei față de victimele traficului de persoane. În SUA, există programe și inițiative pentru sprijinirea și protejarea victimelor, cum ar fi consilierea specializată și programele de conciliere. Adaptarea acestor practici în Republica Moldova ar putea îmbunătăți modul în care victimele sunt tratate și protejate în sistemul judiciar. Analizând cazurile de trafic de persoane din SUA, comparându-le cu cele de la CEDO și situația din Republica Moldova, se observă diferențe semnificative în abordările judiciare și legislația relevantă.

În SUA, cazuri precum cel al lui Jonathan Jenkins și Antoine Wallace, cu pedepse severe și prejudicii morale semnificative pentru victime, ilustrează o abordare riguroasă și centrată pe drepturile victimelor. De exemplu, Jenkins a fost condamnat la trei sentințe pe viață și obligat să plătească peste un milion de dolari despăgubiri victimelor.

La polul opus, CEDO în Cauza V.C.L. și A.N. v. Regatul Unit a subliniat principiul ne-pedepsirii victimelor traficului de persoane, evidențiind încălcările drepturilor omului atunci când victime minore au fost pedepsite în loc să fie recunoscute și tratate ca victime ale traficului. Aceste comparații subliniază un decalaj între practicile judiciare din SUA, orientate spre protecția activă a drepturilor victimelor, și cele din Republica Moldova, unde încă se caută alinierea la standardele internaționale.

Moldova are oportunitatea de a învăța din aceste abordări diverse pentru a-și îmbunătăți cadrul legislativ și practicile judiciare, asigurând o protecție mai eficientă pentru victimele traficului de persoane. Reflectând asupra statisticilor recente, se observă necesitatea de a îmbunătăți modul în care victimele traficului de persoane sunt audiate în cadrul procesului judiciar. O abordare mai centrată pe nevoile și drepturile acestora, incluzând măsuri de protecție și sprijin psihologic, ar putea minimiza traumele și asigura un proces echitabil și uman.

Consolidarea capacității instituțiilor de stat de a răspunde eficient fenomenului traficului de persoane este esențială, implicând programe de instruire pentru autoritățile implicate în procesul penal și proceduri de audiere adaptate victimelor. Audierea victimelor traficului de ființe umane în Republica Moldova trebuie să respecte nu doar standardele juridice naționale, ci și pe cele internaționale, inclusiv principiile Convenției Consiliului Europei împotriva Traficului de Ființe Umane.

Utilizarea unor tehnici de interogare și audiere care să minimizeze riscul de revictimizare și să faciliteze exprimarea liberă și sigură a victimelor este esențială. În Republica Moldova, este crucial să recunoaștem provocările socio-economice care pot influența traficul de persoane și experiențele victimelor. Acest aspect subliniază necesitatea unei colaborări strânse între agențiile guvernamentale și organizațiile nonguvernamentale pentru a oferi un sprijin cuprinzător victimelor, atât în timpul urmării penale, cât și în etapa de recuperare post-proces.

Procesul de audiere a victimelor traficului de persoane necesită o abordare juridică profundă și empatică, adaptată realităților complexe și nevoilor specifice ale acestora. Dacă victima colaborează cu ofițerul de urmărire penală, este esențial să ne concentrăm pe identificarea și stabilirea tuturor membrilor grupărilor criminale implicate.

Acest lucru implică clarificarea circumstanțelor, de la falsificarea documentelor până la trecerea frontierei și sosirea la locul exploatării, evitând totodată revictimizarea victimei. Datele statistice arată că, între ianuarie 2011 și iulie 2015, 1086 de persoane din Republica Moldova au devenit victime ale traficului de persoane, inclusiv 4 pentru prelevare de organe și 520 pentru exploatare sexuală. Există o tendință îngri-

jorătoare în care majoritatea copiilor traficați sunt fete. Un exemplu notabil este cel al doi bărbați care au obligat un tânăr cu dizabilități mentale să cerșească, bătându-l cu cruzime când refuza, și care au fost condamnați la câte 8 ani de închisoare. Societatea civilă și experții subliniază necesitatea ajustării abordărilor și cadrului legal pentru a face față noilor tendințe în traficul de persoane. Se remarcă că majoritatea programelor de asistență pentru victime nu sunt durabile și că prevenirea traficului de copii și protecția adecvată a acestora sunt deficitare. Având în vedere complexitatea cazurilor de trafic de persoane în Republica Moldova, este imperativ să adoptăm o abordare mai robustă și cuprinzătoare.

Aceasta include nu doar pedepsirea traficanților, ci și oferirea unui suport consolidat și durabil victimelor. Este esențială intensificarea eforturilor pentru prevenirea traficului, în special în rândul grupurilor vulnerabile, cum ar fi copiii și persoanele cu dizabilități, prin programe educaționale și de conștientizare și consolidarea parteneriatelor cu organizațiile societății civile. De asemenea, este crucială îmbunătățirea cadrului legislativ și a practicilor judiciare pentru a asigura protecția eficientă și respectarea drepturilor victimelor în procesele judiciare, de la primele etape ale urmării penale, inclusiv audierea victimelor. Este necesară consolidarea și sustenabilitatea programelor de asistență pentru victime, inclusiv abilitarea economică și sprijinul psihosocial, asigurând astfel accesul victimelor la oportunități de reintegrare socială și economică. Raportul anual privind traficul de persoane evidențiază eforturile Republicii Moldova de a combate acest fenomen, inclusiv investigarea și urmărirea penală a unui număr mai mare de cazuri. Totuși, raportul subliniază și domenii ce necesită îmbunătățiri, precum identificarea activă a victimelor în rândul grupurilor vulnerabile și consolidarea abordărilor centrate pe victimă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Una dintre cele mai mari provocări este trauma și posibilitatea revictimizării în timpul audierilor judiciare. Audierea poate reactiva amintiri traumatizante, necesitând o abordare sensibilă și adaptată pentru a proteja victimele de efecte negative suplimentare. Un alt aspect semnificativ este lipsa de formare specializată a profesioniștilor din domeniul justiției, care poate duce la aplicarea unor tehnici de interogare nepotrivite și la neînțelegerea impactului psihologic al traficului asupra victimelor.

De asemenea, se constată lipsa resurselor și suportului adecvat pentru victime, inclusiv accesul la consiliere psihologică, asistență juridică și programe de reintegrare socială și economică. Aceste dificultăți sunt amplificate de provocările socio-economice și de sistem din Republica Moldova, care limitează capacitatea instituțiilor de a răspunde eficient nevoilor victimelor traficului de persoane. Ar fi benefică organizarea de programe de formare continuă pentru judecători, procurori și avocați, pentru a-i familiariza cu aceste abordări sensibile. Introducerea rolului de mediator specializat în traficul de ființe umane ar putea facilita interacțiunea dintre victime și sistemul ju-

diciar, asigurând că drepturile și nevoile victimelor sunt respectate. Dezvoltarea unor programe de asistență și protecție personalizate pentru victime, înainte, pe parcursul și după audiere, ar sprijini recuperarea holistică a acestora și le-ar încuraja participarea activă în procesul judiciar. Traficul de ființe umane și traficul de migranți sunt printre cele mai profitabile infracțiuni, situându-se pe locurile trei și patru în lume din punct de vedere al veniturilor, după traficul de arme și droguri.

Este esențială consolidarea colaborării între justiție, sănătate, educație și asistență socială pentru a asigura un răspuns coerent și eficient la nevoile victimelor. Prin aceste inițiative inovative, Republica Moldova poate dezvolta o practică juridică mai empatică și eficientă în soluționarea cazurilor de trafic de persoane, asigurând justiție și sprijin adecvat pentru victime.

CONCLUZII

Reflectând asupra necesității îmbunătățirii legislației și practicilor judiciare în contextul audierii victimelor traficului de ființe umane în Republica Moldova, devine evident că abordarea actuală necesită ajustări pentru a asigura o protecție mai eficientă și un tratament empatic al victimelor. Prima direcție ar trebui să fie consolidarea legislației cu un accent pe protecția drepturilor și nevoilor victimelor, inclusiv măsuri pentru a preveni revictimizarea în timpul audierilor. Aceasta implică revizuirea și adaptarea procedurilor de audiere la noile practici judiciare.

O altă considerație importantă este îmbunătățirea pregătirii profesioniștilor din domeniul judiciar. Formarea specializată în domeniul traficului de ființe umane, cu accent pe aspectele psihologice și sociale, este crucială pentru a asigura că judecătorii, procurorii și avocații pot aborda aceste cazuri cu sensibilitate și competență. Integrarea serviciilor de suport și asistență pentru victime, atât înainte, cât și după audiere, este esențială. Aceasta include accesul la consiliere psihologică, asistență juridică și programe de reintegrare socială și economică, contribuind astfel la recuperarea și reintegrarea eficientă a victimelor în societate.

În concluzie, îmbunătățirea abordării audierii victimelor traficului de ființe umane în Republica Moldova necesită un efort conjugat și o viziune inovatoare, care să îmbine cunoașterea juridică cu o înțelegere profundă a impactului social și psihologic al traficului de persoane. Aceste ajustări sunt esențiale pentru a asigura că victimele sunt tratate cu respect și empatie, iar drepturile și demnitatea lor sunt protejate în procesul judiciar.

REFERINȚE

1. BUDECI V., Traficul de ființe umane – principala formă a migrației ilegale în contextul situației actuale din Republica Moldova. În: „Prevenirea și combaterea crimelor transnaționale: probleme teoretice și practice”.

2. DORAŞ S., Criminalistica. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011.
3. MATEUŢ Gh., Petrescu E. P., Ștefăroi N. ș.a. Traficul de ființe umane. Infractor. Victimă. Infracțiune. Asociația Magistraților Iași. Iași, 2005.
4. MOISE A.C., Stancu Em. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Ed. Universul Juridic. București, 2017.
5. ROTARI O., Criminologie (ed. revăzută şi adăugită). Chişinău: ULIM, 2011, p. 671.
6. VIDAICU M., DOLEA I., Combaterea traficului de ființe umane (drept material și drept procesual). INJ, UNDOC.
7. ZUBCO V., AVRAM M., GHEORGHIŢĂ M. ș.a. Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere. Ed. ARC. Chișinău, 2006, p. 119.
8. Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Academia „Ștefan cel Mare”, Fondul Hanns Seidel (Munchen, Bavaria), Chișinău, 2005, p. 400.

ECONOMIE DE ECHILIBRU, REZILIENȚĂ ȘI GLOBALIZARE

BALANCE ECONOMY, RESILIENCE AND GLOBALIZATION

CZU: 339.9:316.42 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.85**

Constantin STOENESCU,
ORCID: 0000-0002-3235-7771
e-mail: constantin.stoenescu@filosofie.unibuc.ro
Universitatea din București, România

Summary. *The idea of* ***a*** *steady state economy can still be found in Adam Smith works, but its explicit formulation as an interdisciplinary concept between economics and ecology is late and belongs to Herman Daly. He defines his concept as an economic system made up of a constant stock of capital and a constant stock of population, both maintained by a constant flow of natural resources. Apparently such a system is resilient, but challenges arise if we consider the current trends of a globalised society. My aim is to offer a theoretical reconstruction of the concept by related it with contemporary development in philosophy, economics and social theory. Moreover, I bring up to date the conceptual system developed by Nicholas Georgescu-Roegen in his The Entropy Law and the Economic Process, so that to rethink Daly's project in a transformational manner according to the concept of sustainable development.*

Keywords: *Equilibrium economy, globalization, Herman Daly, resilience, Nicholas Georgescu Roegen*

Cuvinte-cheie: Economie de echilibru, globalizare, Herman Daly, reziliență, Nicholas Georgescu Roegen.

INTRODUCERE

Profeții neîmplinite

Raportul Clubului de la Roma intitulat *Limitele creşterii* [1], publicat în anul 1972, surprindea prin concluziile pesimiste o lume occidentală care exersase cu succes și optimism, în deceniile de după Al Doilea Război Mondial, creșterea economică și bunăstarea. Raportul concluziona că dacă se mențin tendințele de industrializare, de creștere a consumului de resurse, de poluare a mediului, precum și de creștere a populației, atunci umanitatea își va atinge limitele creșterii prin epuizarea resurselor, ceea ce ar putea duce, chiar în condițiile dezvoltării tehnologice, la o criză subită și incontrolabilă a capacității globale de progres. Studiul analiza sistemul economico-social global pornind de la câteva variabile precum populația, producția industrială și agricolă, poluarea mediului, rezervele naturale cunoscute și le relaționa, așa cum ar fi producția industrială cu stocurile

de materii prime, poluarea cu producția industrială și cu producția agricolă, populația cu producția agricolă și altele. Valorile numerice ale acestor date inițiale au fost procesate de un calculator, s-au dedus consecințe și au fost făcute predicții.

Privind retrospectiv, constatăm că aceste predicții foarte negative nu s-au împlinit. Astfel, Raportul prognoza că, drept consecință a diminuării resurselor naturale, în jurul anului 2000 ar fi trebuit să se producă o criză economică gravă care ar fi inversat sensul evoluției, iar după anul 2000 ar fi trebuit să atingem maximul istoric al creșterii populației. Spre orizontul anului 2100 se prevede atingerea unui nivel staționar cu producții industriale și agricole pe locuitor inferioare celor de la sfârșitul secolului al XX-lea și o populație în declin. Faptul că la puțin timp după publicarea Raportului în anul 1972 au crescut prețurile petrolului și ale altor materii prime generând o criză economică, cea mai profundă de după Al Doilea Război Mondial, a dus la apariția opiniei că previziunile sumbre din Raport se vor împlini chiar înainte de termen.

Din fericire, pe termen lung, cel puțin până acum, aceste predicții negative nu s-au împlinit. Desigur, nu datele inițiale de calcul au fost greșite. Problema constă în faptul că nu a fost luată în considerare posibilitatea unor noi evoluții, așa cum ar fi descoperirea de noi rezerve naturale, folosirea de resurse neconvenționale, așa cum ar fi, în cazul energiei, resursele regenerabile, dezvoltarea tehnologică și apariția de noi domenii ale ectivității economice bazate pe tehnologii de vârf și pe noile tehnologii ale informației și comunicării, ceea ce a dus la o mai mare elasticitate a sistemului economic, precum și schimbarea politicilor economice, inclusiv prin internalizarea și extinderea practicilor sustenabile, procese care au indus un efect de reziliență la nivelul sistemului economico-social global.

Pe de altă parte, din punct de vedere teoretic, criza de la începutul anilor 1970 a dus la o nouă perspectivă asupra dezvoltării, începând să se vorbească despre ecodezvoltare, pentru ca apoi să fie formulate principiile dezvoltării durabile. Una dintre teoriile nou apărute a fost aceea a creșterii economice zero, ori cele ale economiei stabile sau ale economiei de echilibru. Voi analiza în contiuare teoria economiei de echilibru și o voi privi în contextul actual al fenomenului globalizării. Desigur, acest nou context duce și la regândirea conceptului de reziliență, în sensul că acesta va fi înțeles drept capacitate de revenire dinamică la starea de echilibru astfel încât procesele din sistem să poată continua viabil.

Ideea economiei de echilibru

Probabil că cea dintâi analiză a unei stări economice staționare sau stabile, în care nu avem creștere, a fost făcută de Adam Smith în celebra sa lucrare „*Avuția națiunilor”*. În capitolul al șaselea al Părții I, „Despre părțile care compun prețul bunurilor” [2, pp. 107-113], Smith analizează situația în care proprietarul alege să-și investească profitul doar pentru înlocuirea stocurilor care au fost consumate, iar nu pentru suplimentarea acestora astfel încât să obțină o creștere economică. Părerea lui Smith este că o asemenea alegere nu ar duce la bogăție, ci doar la o egalizare a sărăciei. Dar cel mai important este faptul că în acest fragment Smith discută despre procesul economic în termenii unui flux

de materie și energie și ai unui stoc de persoane și artefacte, propunând astfel vocabularul de bază pentru dezvoltările teoretice care vor urma.

Formularea academică standard a conceptului economiei de echilibru („steady state economy") dintr-o perspectivă interdisciplinară, economică și ecologică, este relativ târzie și îi aparține lui Herman Daly. Acesta consideră că sistemul economic poate fi caracterizat drept unul aflat în stabilitate și echilibru dacă stocul de capital, mărimea populației și fluxul de resurse naturale sunt constante sau raportul dintre ele se menține constant. Drept urmare, sistemul economico-social este sustenabil și rezilient dacă și numai dacă se caracterizează printr-o asemenea stare de echilibru, ceea ce înseamnă că, pe termen lung, nici nu crește, nici nu descrește.

Redau *in extenso* definiția propusă de Daly pentru economia de echilibru:

„O economie cu stocuri constante de oameni și artefacte, menținute la anumite niveluri dorite și suficiente prin rate scăzute ale „volumului" de întreținere, adică prin cele mai scăzute fluxuri fezabile de materie și energie începând de la prima etapă de producție (epuizarea materialelor cu entropie scăzută din mediul natural) și până la ultima etapă de consum (poluarea mediului cu deșeuri cu entropie mare și materiale exotice)." [3, p. 16]

Chiar și o analiză superficială a acestei definiții scoate la iveală noutatea adăugării conceptului de entropie, fapt asupra căruia voi reveni, la un vocabular care, în linii mari, nu face nimic altceva decât să îl detalieze pe cel propus de Adam Smith în discuția sa despre starea staționară („stationary state") a unei economii. Daly inovează și terminologic, propunând expresia „steady state economy" traductibilă prin economie stabilă sau economie de echilibru. De asemenea, cred că putem observa, de la Smith la Daly, și o evoluție conceptuală generată de tipul de practici economice pe care le luau în considerare în funcție de dezvoltarea economică și socială, astfel că Smith ia în discuție activitatea agricolă, pe când Daly are deja experiența unei societăți post-industriale, bazată pe servicii. Drept urmare, în fiecare caz în parte, maximizarea beneficiilor și minimizarea consumului de resurse vizează conținuturi materiale diferite, fără a mai adăuga și economia bunurilor imateriale dezvoltată ulterior cercetărilor de secol al XVIII-lea ale lui Smith. Pe de altă parte, dacă scopul este acela de a obține cele mai mari beneficii pentru societate, atunci distanța temporală dintre Smith și Daly devine și una teoretică: în timp ce Smith identifică starea staționară ca posibilitate, el optează , pe bază de argumente economice, pentru strategia creșterii, în timp ce Daly, dimpotrivă, pe baza unor argumente complexe, care includ inclusiv capacitatea de reziliență a ecosistemului global, consideră că trecerea la economia de echilibru este o urgență și trebuie făcută înainte de a fi prea târziu.

În acest scop, Daly consideră că ar trebui construit un cadru instituțional care să vizeze trei obiective majore:

(1) Stabilirea de cote de consum pentru resursele neregenerabile astfel încât să se asigure stabilizarea stocului disponibil în condițiile menținerii fluxurilor sub limitele de la care începe degradarea ecologică a ecosistemului global;

(2) Înființarea de instituții care să reglementeze și să supravegheze distribuirea echitabilă a stocurilor de resurse disponibile. Criza de resurse este, înainte de toate, o criză generată de distribuirea inechitabilă a acestora.

(3) Instituirea unor forme de control privind creșterea populației, eventual instituționalizarea unor licențe transferabile privind nașterile.

Acest tip de abordare a relației dintre economie și societate fusese deja lansat în discuție încă din anul 1968 de către Paul Ehrlich în cartea *The Population Bomb* [4] în care avertiza în stilul lui Malthus că ritmul de creștere a populației este mult prea mare comparativ cu resursele de care dispune planeta și cu efectele pe care le are creșterea economică asupra ecosisemului. Ulterior, după intrarea în joc a conceptului de sustenabilitate, Ehrlich, împreună cu Daily, va rafina teoretic această perspectivă prin punerea în relație a procesului de creștere a populației cu capacitatea de suportabilitate a planetei ca ecosistem global [5]. Se consideră că societatea umană produce un impact asupra ecosistemului global care este produsul mai multor factori, și anume, creșterea populației, creșterea consumului și efectele negative asupra mediului. Menționez, fără a intra în detalii, că Ehrlich va reveni asupra tezelor din *The Population Bomb* și va recunoaște că unele dintre profețiile sale au fost exagerate, așa cum ar fi, de exemplu, ipoteza insuficienței resurselor de hrană, Pământul dovedind între timp că are capacitatea de a hrăni o populație mult mai mare [6]. De asemenea, au fost articulate coerent și perspective teoretice alternative care puneau accentul nu atât asupra crizei ecologice cât asupra aspectelor sociale și politice privind accesul la resurse și distribuirea lor, așa cum propune Bjørn Lomborg în mult discutata carte *The Skeptical Environmentalist* [7].

Conceptul de economie de echilibru al lui Daly a stimulat atât o dezvoltare interdisciplinară cât și critici din diverse perspective. Între acestea, unele dintre cele mai interesante opinii au luat în considerare conceptul de entropie și posibilitatea de a-l aplica în economie.

Economie și entropie

Conceptele de sistem închis și sistem deschis, entropie, evoluție și echilibru, erau deja prezente în dezbaterile științifice, începând cu termodinamica. Între altele, se discutase și despre capacitatea de reziliență a unui sistem chiar și în situații în care se află departe de echilibru, dar nu dincolo de atingerea punctului de ireversibilitate, moment de la care sistemul nu mai poate reveni la starea inițială, ci se produce o bifurcație în evoluția acestuia, astfel încât este necesară o restructurare.

Aplicarea și integrarea cu succes în analiza economică a conceptului de entropie elaborat în termodinamică a fost propusă de Nicholas Georgescu-Roegen în mult citata sa carte *Legea entropiei și procesul economic* [8]. În ceea ce privește funcționarea sistemului economic, Georgescu-Roegen argumentează că resursele naturale se degradează ireversibil pe măsură ce sunt utilizate. Prin procesul economic se realizează o schimbare de stare: materia și energia sunt transformate din starea de disponibilitate pentru împlinirea scopurilor omenești (sau resurse naturale disponibile) în starea de indisponibilitate

pentru scopurile umane (adică devin deșeuri lipsite de valoare pentru oameni și care, în plus, poluează).

În termenii entropiei, din punct de vedere fizic, procesul economic și cel natural nu se deosebesc, în sensul că nici nu creează, nici nu consumă materie sau energie, ci doar transformă entropia joasă în entropie înaltă. Pe de altă parte, între cele două procese entropice avem și deosebiri cu consecințe foarte importante. În primul rând, în timp ce procesul natural este unul automat, în sensul că se produce de la sine, procesul economic presupune anumite alegeri și decizii omenești. În al doilea rând, procesul economic produce mult mai multă entropie înaltă, adică reziduuri, ceea ce înseamnă că trebuie să identificăm rațiunea sa de a fi, căci ar fi contradictoriu să admitem că scopul procesului economic este să producă deșeuri. Aceasta înseamnă, conchide Georgescu-Roegen, că adevăratul scop al procesului economic este producerea plăcerii de a trăi, ceea ce explică determinarea oamenilor de a acționa economic. Adevărata sursă a valorii economice este „valoarea pe care o are viața pentru fiecare organism viu" [8, p. 275].

Așadar, din punct de vedere fizic, resursele minerale se vor epuiza la un moment dat. Pornind de la această consecință, Daly derivă teza că legile entropiei sunt aplicabile asupra sistemului economic ca întreg și că ele indică deopotrivă o limită a dezvoltării tehnologice:

„Entropia este coordonata fizică de bază a insuficienței. Dacă nu ar fi entropie, am putea arde același galon de benzină iar și iar, iar capitalul nostru nu s-ar uza niciodată. Tehnologia nu poate să se ridice peste legile de bază ale fizicii, așa că nu se pune problema să inventăm vreodată o modalitate de a recicla energia" [3, p. 36].

Este evident că resursele vor fi întotdeauna insuficiente pentru a împlini nevoi subiective nelimitate. Drept urmare, nu putem atinge simultan toate scopurile individuale și sociale, motiv pentru care suntem nevoiți să facem alegeri și să stabilim priorități. În majoritatea cazurilor dorințele depășesc resursele disponibile, așa că satisfacerea deplină a unor nevoi și abundența rămân deziderate acceptabile rațional. Desigur, se poate investi în speranță, însă dacă luăm în considerare caracterul entropic al procesului economic și imposibilitatea de a dispune de tehnologii care să permită evitarea consecințelor legii entropiei, atunci atitudinea rezonabilă este aceea a așa-numitului pesimism entropic.

Daly răspunde acestui argument puternic propus de Nicholas Georgescu-Roegen și subliniază că el nu mai poate fi evitat într-un paragraf cu un titul semnificativ: „Cât timp mai pot economiștii neoclasici să ignore contribuțiile lui Georgescu-Roegen? " [9, pp. 125-138]. Daly este de acord în mod concesiv că economia de echilibru ne ajută doar să amânăm, iar nu să împiedică, epuizarea resurselor naturale. Potrivit lui Daly, „economia de echilibru nu poate dura la nesfârșit, dar nici creșterea economică sau o economie în permanent declin" [10, p. 369]. În cele din urmă, remarcă Daly, însăși lumea noastră are un sfârșit și numai Dumnezeu, înțeles ca stăpânitor al Creației, se bucură de dimensiunea eternității [10, p. 370].

Georgescu-Roegen observa că neluarea în considerare în economia clasică a caracterului entropic al procesului economic este explicabilă prin faptul că presupozițiile

care au ghidat cercetarea au fost acelea ale epistemologiei mecaniciste [8, p. 274]. Fizica de tip newtonian în care diversele procese erau gândite potrivit principiului acțiunii și reacțiunii, asemenea unor bile de biliard care se ciocnesc, ricoșează și au diverse traiectorii, a fost modelul celorlalte științe până când fiecare dintre acestea și-a găsit stilul adecvat de gândire. Oricum, economiștii clasici s-au străduit să dea individualitate procesului economic, dar nu au mers mai departe decât conceperea unui sistem închis cu fluxuri circulare. Apariția termodinamicii, dezvoltarea științelor vieții și a teoriei sistemelor au subminat treptat cadrul supozițional mecanicist și au alimentat noile explorări teoretice. Georgescu-Roegen și Daly pot avea, în acest sens, pretenția instituirii unei noi paradigme în cercetarea economică.

Valorile globalizării

Modelul propus de Daly duce la un paradox: deși se bazează pe o perspectivă științifică riguroasă, pe analiza procesului economic pornind de la conceptul de entropie, din punct de vedere practic el este irealizabil, având caracteristicile unei utopii. Mai mult decât atât, și din punct de vedere teoretic, pe baza perspectivei împrumutată din termodinamică, modelul poate fi calificat drept o imposibilitate entropică. De fapt, așa cum va recunoaște și Daly, economie de echilibru „nu este nici statică și nici eternă, ci un sistem în echilibru dinamic aflat într-o biosferă entropică.” [9, p. 117] Caracterul utopic al proiectului este dat și de faptul că oamenii reali, vii, aflați în rolul de agenți economici, acționează firesc pentru maximizarea profitului în vederea creșterii bunăstării, așa că acordul lor voluntar pentru economia de echilibru devine greu de obținut.

De aceea, Daly vorbește despre „creștere morală”, ceea ce ar însemna că perspectiva etică devine aceea care influențează deciziile de politică economică și transformă societatea. Totuși, este greu de presupus că se va ajunge voluntar la o asemenea conformare pornind de la conștientizarea și internalizarea unor valori morale adecvate economiei de chilibru. De fapt, după cum s-a remarcat în literatura de specialitate, instituțiile proiectate de Daly s-ar afla în sistuația de a impune anumite decizii, ceea ce ar face ca economia de echilibru să fie una autoritară, în care deciziile instituționale se iau de sus în jos. Teoreticienii din domeniul eticii mediului și dezvoltării durabile accentuează aspecte morale ale dezvoltării și încearcă să devină convingători prin introducerea conceptului de justiție (dreptate) aplicată în relația cu mediul, ceea ce s-ar exprima prin principii și constrângeri constitutive dreptului mediului.

Kerschner [Vezi 11] revigorează modelul lui Daly al economiei de echilibru pe baza ideii de echilibru dinamic, considerând că acest model este o alternativă viabilă la strategiile reducerii activităților economice la care s-ar putea ajunge în cazul unei crize, așa cum ar fi, de exemplu, una a resurselor energetice. Experții în macroeconomie lucrează deja la diverse modele matematice ale dinamicii economice în care includ și aspecte de tip calitativ, așa cum ar fi noile tehnologii alternative și atitudinile față de ele [12], ori tendințe politice spre autoritarism [13].

Dar tot acest proces complex depinde de contextul geografic, social și istoric, fiind de preferat adecvări ale modelului în funcție de condițiile locale. Fenomenul globalizării aduce noi tendințe și supune modelul economiei de echilibru unei regândiri strategice. Globalizarea accentuează perspectiva holistă și relațională asupra ecosistemului planetar și aduce o viziune bazată pe conectivitate asupra diverselor fluxuri din sistemul socio-economic. În același timp, este definit un nou orizont de echilibru prin care tensiunea dintre tendințele globale și procesele locale este armonizată teoretic și pragmatic. „Gândește global și acționează local" devine sloganul care are forța unei sinteze filosofice.

REFERINȚE

1. MEADOWS, D. H. The Limits of Growth. A Report for the Club of Rome's Project of the Predicament of Mankind, New York: Universe Book and Potomac Associate, 1982.
2. SMITH, A. Avuția națiunilor, București: Publica, 2011. Traducere de Monica Mitarcă.
3. DALY, H. E. Steady-State Economics. London: Earthscan Publications Ltd, 1992.
4. EHRLICH, P. R. The Population Bomb. New York: Ballantine Books, 1968.
5. DAILY, G. C., EHRLICH P. R. Population, Sustainability, and Earth's Carrying Capacity. În BioScience, Nr. 42 (10), 1992, pp. 761-771.
6. EHRLICH, P. R., EHRLICH, A. H. The Population Bomb Revisited. În: The Electronic Journal of Sustainable Development, Nr. 1 (3), 2009, pp. 63-71.
7. LOMBORG, B. The Skeptical Environmentalist: Measuring the Real State of the World, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
8. GEORGESCU-ROEGEN, N. Legea entropiei și procesul economic, București: Editura Expert, 1996. Traducere de Georgeta Bolomey.
9. DALY, H. E. Ecological Economics and Sustainable Development. Selected Essays, Cheltenham: Edward Elgar, 2007.
10. DALY, H. E. (ed.) Economics, Ecology, Ethics. Essays Toward a Steady-State Economy, San Francisco: W#. H. Freeman and Company, 1980.
11. KERSCHNER, C. Economic de-growth vs. steady-state economy. În: Journal of Cleaner Production, Nr. 18 (6), 2010, pp. 544-551.
12. KERSCHNER, C. A multimethod analysis of the phenomenon of Peak-Oil, economic degrowth and attitudes towards technology. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals. Barcelona, Universidad Autonoma de Barcelona. PhD Thesis, 2012.
13. LEDER F., SHAPIRO, J. N., This time it's different: An inevitable decline in world petroleum production will keep oil product prices high, causing military conflicts and shifting wealth and power from democracies to authoritarian regimes. În: Energy Policy, Nr. 36 (8), 2008, pp. 2850-2852.

REZILIENȚA SOCIETALĂ V/S REZILIENȚA SOCIALĂ: DELIMITĂRI CONCEPTUALE

SOCIETAL RESILIENCE V/S SOCIAL RESILIENCE: CONCEPTUAL DELIMITATIONS

CZU: 316.42 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.86**

Veronica PRISACARU,
ORCID: 0000-0002-2952-6888
e-mail: veronica.prisacaru@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The main purpose of the research was to carry out a synthesis study of the conceptualization of the societal resilience in relation to the social resilience. In order to achieve the proposed goal, the following methods were used: bibliographic and historiographical analysis, synthesis, generalization, deduction, formulation of conclusions and reasonings.*

As a result of the study, two angles of examination of social resilience and societal resilience were identified: by stating them as the ability/capacity to respond to the unfavorable external influences or by highlighting their procedural side. At the same time, having been found a series of similarities in the definitions of social resilience and societal resilience within each approach perspective, the distinctive features of the societal resilience were specified. Implicitly, it was proposed to define societal resilience as society's ability to face various adverse external influences, through innovative responses and strategies, capable not only to ensure society's functionality at the previous parameters, but also contributing to its advanced evolution.

Keywords*: external influences, response, social resilience, societal resilience.*

INTRODUCERE

După cum remarcă Bruijne et al., chiar dacă conceptualizarea rezilienței a parcurs o cale lungă și a avut diferite fațete deontologice, în ultima perioadă termenul dat este tot mai frecvent asociat cu capacitatea sistemelor sociale de a rezista adversităților și a face față schimbării și incertitudinilor [1], fiind remarcată creșterea rapidă a interesului pentru reziliență în ultimii douăzeci de ani, ca răspuns la neliniștea crescândă cu privire la șocurile reale și potențiale care ar testa limitele capacităților de adaptare ale indivizilor, regiunilor, țărilor și instituțiilor [2].

Astfel, în contextul reflecției de către Bruijne et al. a tradițiilor academice de abordare a rezilienței, de rând cu psihologia și ecologia, este menționată pătrunderea acesteia în științele sociale unde este utilizată cu sensul de „a descrie răspunsurile comportamentale ale comunităților, instituțiilor și economiilor” [3, p.39].

Printre primii care au utilizat conceptul de reziliență în științele sociale este evidențiat Aaron Wildavsksy care, în lucrarea sa „Searching for Safety” editată în

1988, l-a utilizat cu sensul de strategie sau soluție pentru factorii de decizie care au de a face cu riscul și incertitudinea [1]. Astfel, anticiparea și reziliența sunt evidențiate de Wildavsksy ca cele mai largi alternative strategice în încercarea de a crea siguranța [4].

MATERIALE ȘI METODE

În vederea atingerii scopului propus al cercetării, au fost parcurse următoarele etape:

- Sinteza abordărilor existente ale rezilienței sociale și societale, evaluarea similitudinilor și diferențelor;
- Identificarea aspectelor specifice ale rezilienței societale față de reziliența socială;
- Propunerea propriei definiții a rezilienței societale.

În calitate de surse de informații au servit 22 publicații în domeniul de referință, fiind utilizate următoarele metode de cercetare: studiul bibliografic și istoriografic, sinteza, generalizarea, deducția, formularea concluziilor și raționamentelor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Actualmente, prin investigarea publicațiilor dedicate rezilienței în contextul științelor sociale, constatăm doi termeni utilizați în acest sens*: reziliența socială* și *reziliența societală*, de cele mai multe ori fiind în același context. O incursiune în abordările conceptuale comparative ale rezilienței sociale și rezilienței societale este redată în tabelul 1.

Tabelul 1. Reziliența socială vs reziliența societală – abordări conceptuale comparative

Reziliența socială	Reziliența societală
Elucidarea ca o abilitate/capacitate de a răspunde la intervenții externe	
• Abilitatea grupurilor sau comunităților de a face față stresurilor și perturbărilor externe ca urmare a schimbărilor sociale, politice și de mediu [5]; • Capacitatea oamenilor și comunităților de a face față stresului și șocurilor externe [6]; • Capacitățile sistemului de a face față sau de a răspunde, inclusiv consecințele și riscurile unei recuperări lente sau slabe [7]; • Capacitatea societății de a face față adversității, valorile și instituțiile sale rămânând intacte, pe de o parte, precum și capacitatea societății de a face față unui mediu în schimbare, uneori ostil, prin schimbarea și reajustarea în moduri noi și inovatoare, pe de alta [8];	• Capacitatea unei societăți de a rezista și de a se recupera ușor și rapid de șocuri [14]; • Capacitatea comunităților de a reține în mod flexibil întreruperile majore și de a reveni și înainta rapid după declinul inevitabil al funcționalităților lor de bază [15];

• Capacitatea unui individ, a unui grup sau a unei organizații de a-și continua existența sau de a rămâne mai mult sau mai puțin stabil, în fața unei surprize, fie privarea de resurse sau o amenințare fizică [9]; • Capacitatea măsurabilă a oricărui sistem urban, cu locuitorii săi, să mențină continuitatea prin toate șocurile și stresul, adaptându-se și transformându-se în mod pozitiv către durabilitate [10]; • O construcție pe mai multe niveluri, dezvăluită de capacitățile indivizilor și ale grupurilor de a promova, a se angaja și de a susține relații sociale pozitive și de a suporta și a se recupera de factorii de stres și izolarea socială [11].	• Capacitatea creată de sistemele locale care ajută oamenii și locurile să se adapteze și să avanseze într-un mediu în schimbare [16].
Elucidarea laturii procedurale	
• Reacție adaptivă de răspuns la adversitate prin trei procese: recuperare, sustenabilitate și creștere [12]; • Un proces care leagă o rețea de capacități adaptative (resurse cu atribute dinamice) de adaptare după o tulburare sau o adversitate [13].	• Răspunsuri și strategii la nivelul indivizilor, grupurilor, organizațiilor și societăților care se confruntă cu probleme societale complexe [17, 18].

Sursă: elaborat de autor în baza:[5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18].

Astfel, în temeiul datelor expuse în figura 1, constatăm existența a două unghiuri de examinare a rezilienței sociale și rezilienței societale: prin enunțarea acestora ca abilitate/capacitate de a răspunde la influențe externe nefavorabile, sau prin evidențierea laturii procedurale a rezilienței, adică a reacției de răspuns ca element determinant în conceptualizarea acesteia. Tot odată, se reliefează clar o serie de similitudini în definirea rezilienței sociale și a rezilienței societale în cadrul fiecărei perspective de abordare:

1. Atât reziliența socială, cât și cea societală sunt examinate ca abilitate sau capacitate de a face față/rezista stresurilor/șocurilor/adversității etc. dacă ne referim la primul unghi de abordare [5,6,7,8,9,10,11,12,13], sau ca reacție sau proces de adaptare/răspuns la influențele externe nefaste în cazul celui de-al doilea unghi de abordare [14,15,16,17,18].

2. Ambii termeni încorporează condiția de a fi continuată existența indivizilor/comunităților/sistemelor afectate [7,9,10,11,12,14,15, 16];

3. Atât în unele abordări ale rezilienței sociale [8,10,12], cât ale rezilienței societale [15,16] se evidențiază necesitatea de a avansa chiar în dezvoltare după efectele adverse ale influențelor externe.

Prin urmare, se confirmă afirmația lui Keck și Sakdapolrak, precum că toate definițiile rezilienței sociale se referă la entități sociale, fie ele persoane fizice, organizații sau comunități, și abilitățile acestora de a tolera, absorbi, face față și a se adapta la pe-

ricolele sociale și de mediu de diverse tipuri [19] la care adăugăm raționamentul că conceptul de reziliență societală este abordat în mod similar.

De rând cu elementele comune ale definițiilor examinate, pot fi identificate și diferențe, acestea referindu-se la modul general de abordare a ambilor termeni, laconic în unele cazuri, și cu un grad mai înalt de comprehensivitate, în altele. Spre exemplu, dacă Kwok et al se limitează la definirea rezilienței sociale ca capacitatea oamenilor și comunităților de a face față stresului și șocurilor externe [6], alți autori precizează și factorii acestora, ca schimbările sociale, politice și de mediu [5], privarea de resurse sau o amenințare fizică [9]. O serie de definiții conțin referințe la modalitățile de acțiune necesare, ca schimbarea și reajustarea în moduri noi și inovatoare [8], adaptarea și transformarea în mod pozitiv către durabilitate [10], recuperarea, sustenabilitatea și creșterea [12], pregătirea civilă, societală și capacitatea militară [14].

În pofida dificultăților în conceptualizarea distinctă a rezilienței societale de reziliența socială, identificăm anumite aspecte specifice ale rezilienței societale. Astfel, după cum remarcă Burgess, termenul de reziliență societală a înlocuit reziliența socială în unele contexte, odată cu transferul rezilienței în categoria de întrebare politică, „ întrebare despre cine trebuie să-și adapteze viața la noile condiții generate de șoc și cine trebuie să-și transforme viața" [20]. În opinia aceluiași autor, reziliența societală se referă la reziliența societății de ansamblu, mai degrabă decât la indivizi sau grupuri specifice, fiind vizate valorile și tradițiile distincte ale societăților, ca obiceiurile, limbile vorbite, religiile și moștenirea spirituală, distincțiile etnice etc. Implicit se precizează că problema rezilienței societale constă în păstrarea drepturilor și privilegiilor, demnității și moralității societății întregi [20]. În opinia lui Apostol et al. termenul „societal" este o noțiune mai cuprinzătoare, incluzând elemente legate de migrație, identitate, coeziunea internă etc. [21], afirmație susținută și prin abordarea rezilienței societale de către Haavik ca un domeniu de cercetare eterogen cu multe conotații diferite, dintre care unele se intersectează, contrastează sau se îmbogățesc reciproc, în timp ce altele există mai mult sau mai puțin în paralel fără prea interferențe [22]. Același autor precizează că reziliența societală reprezintă o componentă relativ tânără a științei securității, având încă dificultăți în conceptualizare.

CONCLUZII

1. Prin examinarea abordărilor existente a conceptelor de reziliență socială și reziliență societală, putem identifica două unghiuri de examinare: ca o abilitate/capacitate de a răspunde la intervenții externe sau prin evidențierea laturii lor procedurale. Tot odată, constatăm existența unor similitudini, ca:

a) Examinarea ambilor termeni ca capacitate de a face față/rezista stresurilor/șocurilor/adversității sau ca reacție sau proces de adaptare/răspuns la influențele externe nefaste;
b) Încorporarea de ambii termeni a condiției a fi continuată existența indivizilor/comunităților/sistemelor afectate;

c) Evidențierea necesității de a avansa în dezvoltare după eliminarea efectelor influențelor externe nefaste.

2. În pofida faptului că esența și conținutul rezilienței sociale și rezilienței societale deseori se intersectează, susținem ideea că reziliența societală reprezintă o formă de manifestare a rezilienței sociale, cu referire la societatea de ansamblu. În acest context, considerăm relevant de a defini reziliența societală ca capacitatea unei societăți de a face față diferitor influențe externe adverse, prin răspunsuri și strategii inovatoare, apte nu doar să mențină funcționalitatea la parametrii săi anteriori, dar și să asigure avansarea în dezvoltare.

REFERINȚE

1. BRUIJNE, M., BOIN, A., EETEN, M. Resilience: exploring the concept and its meanings. In: *Designing Resilience: Preparing for Extreme Events*. 2010, pp. 13–32.În: https://www.researchgate.net/publication/48323614_Resilience_Exploring_the_Concept_and_its_Meanings [Accessed: 12.04.2024]
2. MANCA, A. R., BENCZUR, P., GIOVANNINI, E. *Building a Scientific Narrative Towards a More Resilient EU Society. Part 1: a Conceptual Framework*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. În:https://ideas.repec.org/p/ipt/iptwpa/jrc106265.html [Accessed: 15.04.2024]
3. KLEIN, R.J.T., NICHOLLS, R.J., THOMALLA, F. Resilience to natural hazards: How useful is this concept? In: *Environmental Hazards*. 2003. Vol 5 (1-2), pp. 35–45. În:https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1464286704000105 [Accessed: 12.04.2024]
4. WILDAVSKSY, A. *Searching for Safety. 1st edition*. New York: Routledge, 1988. În:https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781351316248/searching-safety-aaron-wildavsky [Accessed: 11.05.2024]
5. ADGER, W.N. Social and Ecological Resilience: Are They Related? In: *Progress in Human Geography*, 2000. Vol. 24 (3), pp. 347-364. În:https://www.researchgate.net/publication/235737390_Social_and_Ecological_Resilience_Are_They_Related [Accessed: 10.06.2024]
6. KWOK, A.H., DOYLE, E.E.H., BECKER, J., JOHNSTON, D., PATON, D. What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. In: *International Journal of Disaster Risk Reduction.* 2016. Vol. 19, pp. 197-211. În:https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212420916302096 [Accessed: 06.05.2024]
7. TURNER, B. L., KASPERSON, R., MATSON, P, MCCARTHY, J., CORELL, R., CHRISTENSEN, L., ECKLEY, N., KASPERSON, J., LUERS, A., MARTELLO, M., POLSKY, C., PULSIPHER, A., SCHILLER, A. A framework for vulnerability analysis in sustainability science. In: *Proceedings of the National*

Academy of Sciences of the United States of America. 2003. Vol. 100 (14), pp. 8074-8079. În:https://groups.nceas.ucsb.edu/sustainability-science/2010%20weekly-sessions/session-3-09.27.2010/supplemental-readings-from-princeton-group/Turner%20et%202003%20Vulnerability%20framework.pdf/at_download/file [Accessed:01.04.2024]

8. SAMUEL NEAMAN INSTITUTE. *The concept of social resilience. 2005.* În:https://www.neaman.org.il/Files/%D7%94%D7%97%D7%95%D7%A1%D7%9F%20%D7%94%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%AA%D7%99_1-134.pdf [Accessed: 18.04.2024]
9. LONGSTAFF,, P. *Security, resilience, and communication in unpredictable environments such as terrorism, natural disasters, and complex technology*. Cambridge: Harvard University Press, 2005. În:https://www.researchgate.net/publication/242107885_Security_Resilience_and_Communication_in_Unpredictable_Environments_Such_as_Terrorism_Natural_Disasters_and_Complex_Technology [Accessed: 10.06.2024]
10. CITY REZILIENCE PROFILING PROGRAM. *Social Resilience Guide.* În:https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/11/Social-Resilience-Guide-SMALL-Spreads-1.pdf [Accessed: 12.06.2024]
11. CACIOPPO, J., REIS, H., ZAUTRA, A. Social Resilience. The Value of Social Fitness With an Application to the Military. In: *American Psychologist.* 2011. Vol. 66(1), pp. 43–51. În:https://www.researchgate.net/publication/49740669_Social_Resilience_The_Value_of_Social_Fitness_With_an_Application_to_the_Military [Accessed: 12.06.2024]
12. MURRAY, K., ZAUTRA, A. *Community Resilience: Fostering Recovery, Sustainability, and Growth.* In: *Ungar (Ed.). The Social Ecology of Resilience. A Handbook of Theory and Practice.* New York: Springer Science+Business Media, 2012. pp. 337–345. În:https://www.researchgate.net/publication/227229632_Community_Resilience_Fostering_Recovery_Sustainability_and_Growth [Accessed: 09.02.2024]
13. NORRIS, F., STEVENS, S., PFEFFERBAUM, B., WYCHE, K., PFEFFERBAUM, R. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. In: *American Journal of Community Psychology. 2008. Vol.* 41, pp. 127–150. În:https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18157631/ [Accessed: 12.02.2024]
14. NATO PUBLIC DIPLOMACY PROGRAMMES. *Increasing societal resilience: innovative ways to counter disinformation and hostile information activities.* 2022. În:https://www.nato.int/structur/pdd/2022/220411-ResilienceContentGuidelines.pdf [Accessed: 07.04.2024]
15. ELTRAH, M. Societal resilience: from theory to policy and practice. In: *Linkov, I., Palma-Oliveira, J. (eds). Resilience and Risk. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security.* Springer, Dordrecht. 2017.

În:https://doi.org/10.1007/978-94-024-1123-2_10 [Accessed: 12.04.2024]
16. NATIONAL CONSORTIUM FOR SOCIETAL RESILIENCE. În:https://www.alliancembs.manchester.ac.uk/research/recovery-renewal-resilience-from-covid-19/national-consortium-for-societal-resilience/ [Accessed: 01.04.2024]
17. ANHOLT,R., DULLEMEN, C., CARVALHO, J.S., RIJBROEK,J., SIECKELINCK, S., SLOOTMAN, M. *Understanding Societal Resilience: The Case for Engaged Scholarship.* Legal, Policy, and Economic Systems. Michael Ungar: Oxford University Press, 2021. pp. 551-564. În:https://academic.oup.com/book/41117/chapter/350425663 [Accessed: 18.05.2024]
18. INSTITUTE OF SOCIETAL RESILIENCE. În: https://www.resilience-institute.nl/en/the-isr/ [Accessed: 19.04.2024]
19. KECK, M., SAKDAPOLRAK, P. What is social resilience? Lessons learned and ways forward. In: *Erdkunde.* 2013. Vol. 67(1), pp.5-18. În:https://www.researchgate.net/publication/235989714_What_Is_Social_Resilience_Lessons_Learned_and_Ways_Forward [Accessed: 18.05.2024]
20. BURGESS, J.P. *From `social` to `societal`: Resilience politicized*. Socio-economy & New Tech, 2022. În:https://axa-research.org/get-research-insights/what-is-societal-resilience [Accessed: 05.04.2024]
21. APOSTOL, A.C., CRISTACHE, N., NĂSTASE, M. Societal resilience, a key factor in combating hybrid threats. In: *International Conference „Knowledge-based organization*”. 2022. Vol. XXVIII (2), pp 107-115. În:https://intapi.sciendo.com/pdf/10.2478/kbo-2022-0057 [Accessed: 12.06.2024]
22. HAAVIK, T.K. Societal resilience – Clarifying the concept and upscaling the scope. In: *Safety Science*. 2020. Vol. 132. În:https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925753520303611 [Accessed: 15.06.2024]

NOTĂ. Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului 010501 „*Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”*, autoritatea finanțatoare – Ministerul Educației și Cercetării.

ADVERTISING AND INFORMATIONAL ACTIVITIES IN MODERN BUSINESS

ACTIVITATEA PUBLICITARĂ ȘI INFORMAȚIONALĂ ÎN AFACERILE MODERNE

CZU: 339.1:659.1 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.87**

Olga BLAGORAZUMNAYA,
ORCID: 0000-0001-6791-5481
e-mail: blagorazumnaya@yandex.com
Free International University of Moldova
Larisa TRIFONOVA,
ORCID: 0000-0002-2080-9750
e-mail: larisatrifonova@inbox.ru
Moldova State University

Summary. *Advertising work is an integral part of the commercial and marketing activities of any trading enterprise. In the context of market development and increasing saturation of the consumer market with goods and services, advertising work takes on new significance, characterized by a number of specific features. Understanding and incorporating these features helps to activate the sales process, stimulate the sale of individual products, rationalize customer service processes through the "informational support" of all its components. The power and role of advertising have long been recognized in global business. Primarily, advertising carries information presented in a concise, artistically expressed form, emotionally resonant, and bringing to the consciousness and attention of potential buyers the most important facts and details about products and services. The most common sphere of advertising activity is trade advertising, targeting goods, trading enterprises, and services offered by these enterprises. Advertising serves as a tool to compete for market share against competitors. Simultaneously, by shaping public opinion around specific products, advertising influences the formation of consumer needs. Besides advertising, consumer demand for goods and services is also influenced by the alignment of product offerings with consumer demand, the level of disposable income, and the organization of trade.*

Keywords: *marketing, advertising, advertising activities, business, information.*

INTRODUCTION

In the modern business world, one of the key elements is advertising and information activities. This aspect plays an important role in promoting products and services, as well as in shaping public opinion about companies. Advertising not only attracts the attention of the target audience, but also actively influences its preferences and behavior. In this article, the authors analyzed the key aspects of advertising and information work in modern business and examined how these processes affect economic dynamics and relationships with consumers. Advertising and information activities of enterprises today

have become an integral part of their strategic planning and operational activities. Modern technologies and the development of Internet platforms have significantly changed the advertising landscape, providing companies with new tools to achieve their goals. From effective online campaigns to using data to personalize messages, advertising in modern businesses has become more precise and targeted. However, as the importance of advertising has grown, so have the challenges. The competition for consumer attention has led to the saturation of the market with advertising messages, which requires companies not only to have original ideas but also to have a strategic approach to the placement and distribution of content. In this context, analytics and performance measurement become critical tools for successful advertising campaigns. It should also be noted that the role of advertising is not limited to attracting new customers. It also helps strengthen brand identity and establish long-term relationships with customers. This is especially important in a rapidly changing market, where retaining loyal customers becomes a priority for the sustainable development of companies.

MATERIALS AND METHODS

In this article, to study advertising and information activities in modern business, a variety of materials and methods were used, covering both desk research and analysis of literary sources. As primary sources of data, the authors analyzed the cases of several well-known companies, which made it possible to draw conclusions about various strategies and approaches to solving business problems, identify key success factors and identify main trends in the industry. The analysis of these cases also allowed us to gain a deeper understanding of the impact of corporate culture, innovation and management on the sustainable development and competitiveness of companies. In addition, literary sources played an important role, including scientific articles and books by researchers of the advertising activities of modern organizations. A systematic review of the literature allows us to cover existing theoretical and practical approaches to advertising, as well as analyze changes in this area over time. Thus, the combination of desk research with analysis of literary sources provides an integrated approach to the study of advertising and information activities in modern business, allowing us to identify key trends, challenges and opportunities for the further development of this strategically important function of enterprises.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Today, not a one commercial enterprise in the modern market can successfully conduct business without advertising of any kind. Each product is designed to satisfy certain human needs. A product is considered a physical product of labor produced for sale [17, p. 130]. Through purchase and sale, trade organizations bring goods to the consumer. It is well known that the buying and selling process involves the presence of two parties - the seller and the buyer, and between them - a product or service. Certain difficulties in selling a product (service) may arise in a competitive, saturated market.

The need for advertising, as an element of commercial activity, is caused precisely by competition. Advertising acts as a means of enterprises' struggle with competitors for their market share [14, p. 37]. With the help of advertising, public opinion about certain products is formed. Thus, this influences the formation of needs. In addition to advertising, the following factors contribute to the formation of needs for goods and services: compliance of product supply with consumer demand, the amount of effective demand of the population, and the level of trade organization.

Advertising creates demand for new products, ensuring their circulation and uninterrupted sales, thus boosting trade turnover [7, p. 64]. Properly organized advertising improves production efficiency and meets consumer needs by accurately informing them about product quality, properties, usage, and other details. It should also enhance the shopping experience, helping customers find and purchase goods quickly and conveniently [13, p. 36]. This accelerates sales, increases labor efficiency, and reduces costs. Additionally, advertising informs the public about trading enterprises, their services, hours, and sales methods, reducing the need for personal promotion by employees and cutting distribution costs [2, p. 56].

Table 1. Impact of advertising types on consumers

Advertising type	Tool	Impact on the consumer
TV advertising	TV spots, product placement	Wide reach, strong visual and auditory impact
Radio advertising	Radio spots, sponsorship	Auditory impact, often used in the background
Printable advertisement	Newspapers, magazines, brochures	Visual impact, local reach
Online advertising	Banners, contextual advertising, SEO	Precise targeting, interactivity
Social media	Posts, targeted advertising	High involvement, opportunity for feedback
Outdoor advertising	Billboards, signs, posters	Wide coverage, repeatability, real world impact
Direct advertising	Mailing lists, email marketing	Personalized impact, direct response
Advertising in cinemas	Videos before films	High attention, large screen, high-quality sound
Viral advertising	Videos and content shared by users	High engagement, wide distribution through social networks
Advertising on transport	Advertising posters on buses, minibuses, trolleybuses	Wide reach, mobile impact, high visibility

This table covers the main types of advertising, their tools and impact on the consumer. Each type of advertising has its own unique advantages and limitations that can be used depending on the goals of the marketing campaign. Television and radio offer wide reach and strong audiovisual impact. Online and social media enable precise targeting and instant feedback. Print and outdoor advertising remain effective for their visual impact and local reach. Direct and cinema advertising attract attention through personalization and quality reproduction. Viral advertising can spread widely via social networks. A successful advertising strategy must leverage the strengths of each channel to maximize impact on the target audience. Advertising plays a vital role in global business by presenting concise, emotionally charged information to potential buyers [6, p. 89]. Specialists like stylists, artists, designers, cameramen, and directors aid in this process. According to Moldovan law, advertising is public information aimed at generating interest and increasing the prestige of the manufacturer. Subjects of advertising in Moldova include individuals and entities who use artistic, technical, or psychological techniques to generate demand and sell goods or services [8]. Trade advertising, focused on promoting goods and services of trading enterprises, relies on organized advertising programs involving research and implementation [4, p. 63].

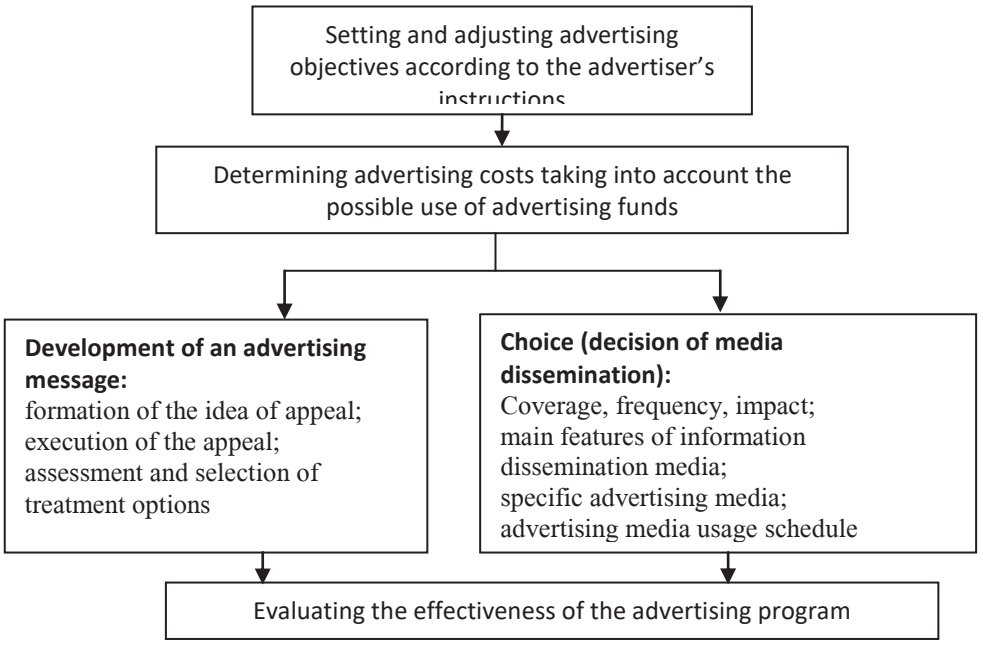

Figure 1. Sequence of development of an advertising program

In advertising creativity, the primary goal is to ensure a given impact on a specific audience in the area of increasing knowledge about the manufacturer, its goods, services, increasing trust in it, encouraging consumers to make purchases or other actions neces-

sary for the advertiser, introducing into consciousness an image and a unique selling proposition. The commercial aspect dominates the created advertising events - making a profit by all participants in the advertising process. Uniting creative workers into one division, the advertising department, allows you to maneuver in achieving your goals and makes it possible to provide comprehensive customer service using all necessary types of advertising [15, p. 62].

This allows the organization to provide customer services, analyze consumer demand, form the necessary assortment, address work shortcomings promptly, and control the advertising process at all stages of product distribution. The advertising service is crucial for commercial success, as the ultimate sale of goods depends on how well it functions. Its main objectives are to inform customers about products through various media channels, target specific groups to form potential consumers, create a positive image of the producers, increase the number of buyers through intensified advertising campaigns, stimulate purchases through consistent promotional events, provide information about points of sale, and implement silent advertising via city-wide channels. Regularly remind consumers through targeted notes in the press and other media. The main tasks of the advertising service include creating a positive attitude towards the product manufacturer to prevent consumers from switching to competitors, understanding consumer motives to tailor messages effectively, maintaining and increasing sales through promotional activities, and stabilizing the consumer base by ensuring high-quality service and bringing customers closer to the store [16, p. 72]. The advertising department also develops the corporate image and budget for advertising campaigns. Key activities include implementing advertising processes using a variety of methods, increasing employee responsibility for the entire advertising process, and using a results-based system to incentivize high-quality, effective advertising [3, p. 42]. Functions of the advertising and artistic design department involve the creative development of advertising materials, preparation of text and artistic design, and selection and coordination of advertising transmission methods and media channels. It is beneficial to have specialists within the advertising department or to contract work to specialized enterprises like film studios or printing houses [9, p. 97].

Let us present a method for distinguishing the functions of an advertiser (trade organization) and an advertising agency in the advertising process [1, p. 77]. The advertising process, the advertising agency undertakes the following basic functions [10, p. 91]: communicates with the media, placing orders in them, and controls their implementation; based on orders received from the advertiser, creates advertising products, develops plans for complex advertising campaigns and other advertising events, using the potential of both creative and technical specialists; conducts settlements with advertisers and the media; collaborates with printing houses, studios, advertising factories, and freelance specialists. In Moldova, there is a wide network of advertising agencies that have accumulated experience in conducting advertising campaigns, and the processes of forming trademarks of large commodity producers are intensifying. The interaction of a trading

enterprise with advertising agencies can be built in three directions. An enterprise can use an agency only as an executor of its ideas. In this case, if the advertising does not achieve the goals set by the advertiser, the agency has the right to decline responsibility for the unsuccessful advertising, given that it acted as a technical executor of the ideas of the trading enterprise.

In the second direction of interaction, the advertiser completely delegates all advertising work to the agency, not being interested in the advertising events it conducts, but only interested in their final results. In this case, the customer company risks the funds allocated by it for advertising its product, since advertising may not achieve its goal. This is explained by the fact that an advertising agency cannot always draw up and implement a competent program without the participation of the customer and taking into account his knowledge in the field of the advertising object.

The most preferable thing for an advertising agency and an advertiser is to carry out joint activities to develop and implement an advertising program aimed at advertising a specific object. This direction is typical for, because The company entrusts some orders to an agency (outdoor advertising). The most correct way to establish relationships between participants in the advertising process is the contractual form [5, p. 83].

The main measures to intensify and improve advertising activities include: influence of goods that most need advertising; creation of modern advertising and graphic solutions; development and creation of a corporate identity for the enterprise; organizing the release of initial advertising materials for goods (product groups); use of marketing approaches to planning the release of advertising products; constant improvement of the quality of advertising, search for new approaches to improving the artistic and graphic level; the fullest use and stimulation of the creative potential of specialists. The main means of advertising have been formed in the Republic of Moldova: advertising in the press, print advertising, outdoor advertising, advertising on social networks, etc. In parallel with advertising, other types of commercial communications were formed: publicity, traveling sales, exhibitions, direct mail advertising, corporate identity of a retail and wholesale trade, etc.

Enterprises are improving advertising processes and using modern technologies like AI. Internet marketing has skyrocketed, surpassing radio advertising in developed countries. Most large companies now promote themselves online, and online trading platforms have become major corporations offering marketing services. Online marketing is cost-effective and provides clear campaign statistics, rapidly gaining popularity among businesses and individuals. Experts predict a decline in traditional advertising in favor of online advertising. Leading western corporations now spend more on online advertising than on television. Advanced search engines have enhanced online advertising with precise targeting and market segmentation, making it the fastest-growing advertising segment [12, p. 57]. Advertising is integral to our culture, influencing people daily. Professional and effective advertising requires a scientific approach, involving communication theory, psychology, marketing, and other disciplines.

CONCLUSIONS

Advertising summarizes people's lives and enhances their experience. For years, advertising has been criticized for making people want products they don't need. Disputes of this kind: what buyers need or want are untenable. In an advertised market, this is determined by the buyer. Thus, a feature of advertising in trade is that advertising addressed to the public and retail collective buyers aims to arouse or strengthen the population's demand for certain goods and thereby induce retail organizations and enterprises to wholesale purchases of these goods at wholesale centers. Advertising, intended for the population, informs direct buyers about the emergence of new products, their advantages, helps to create demand for individual goods and, consequently, increase purchases of goods by various trade organizations and enterprises.

BIBLIOGRAPHY

1. ARENS, W.F., WEIGOLD, M.F., ARENS, C. *Contemporary Advertising*. New York: McGraw-Hill Education, 2017. 200 p. ISBN 978-1-259-54814-7.
2. BELCH, G.E., BELCH, M.A. *Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective.* New York: McGraw-Hill Education, 2017. 420 p. ISBN 978-1-259-54815-4.
3. CHERNEV, A. *Strategic Marketing Management*. California: Cerebellum Press, 2018. 500 p. ISBN 978-1-936572-37-3.
4. CLOW, K.E., BAACK, D. *Integrated Advertising, Promotion, and Marketing Communications*. New York: Pearson, 2017. 280 p. ISBN 978-0-13-386633-9.
5. LAMB, C.W., HAIR, J.F., MCDANIEL, C. *Marketing.* London: Cengage Learning, 2019. 350 p. ISBN 978-1-337-40720-4.
6. ROSSITER, J.R., PERCY, L. *Advertising Communications and Promotion Management*. New York: McGraw-Hill Education, 1997. 400 p. ISBN 978-0-07-053243-6.
7. SHIMP, T.A., ANDREWS, J.C. *Advertising, Promotion, and Other Aspects of Integrated Marketing Communications.* Atlanta: Cengage Learning, 2013. 330 p. ISBN 978-1-133-19011-0.
8. Закон Республики Молдова о рекламе №. 1227 от 27.06.1997. В: Monitorul Oficial №. 67-68 от 16.10.1997, с изменениями и дополнениями.
9. БАГИЕВ, Г.Л., АНН, Х.Ю., ТАРАСЕВИЧ, В.М. *Маркетинг*. Санкт-Петербург: Питер, 2016. 190 с. ISBN 978-5-496-02647-7.
10. БИРМАН, В.И. *Информационные технологии в маркетинге.* Москва: Юрайт, 2017. 330 с. ISBN 978-5-534-02133-2.
11. КАРЯГИНА, А.В. Коммуникативная сущность креативной рекламы. В: *Вестник Таганрогского института управления и экономики,* № 2 (26), 2017, с. 80-83. ISSN 1999-2123.

12. КОТЛЕР, Ф., КЕЛЛЕР, К.Л. *Маркетинг менеджмент.* Санкт-Петербург: Питер, 2016. 220 с. ISBN 978-5-496-02140-3.
13. КРЫЛОВ, И.А. *Организация рекламной деятельности.* Москва: Юрайт, 2018. 400 с. ISBN 978-5-534-05977-9.
14. ОГИЛВИ, Д. *Огилви о рекламе.* Москва: Альпина Паблишер, 2018. 300 с. ISBN 978-5-9614-4742-1.
15. РОМАНОВ, А.Н. *Рекламная деятельность*. Москва: Юрайт, 2017. 340 с. ISBN 978-5-534-03022-8.
16. ЧЕЛЫШЕВ, М.Ю. О рекламе, коммерческой рекламе и рекламной деятельности как о правовых категориях. В: *Вестник экономики, права и социологии,* № 2, 2008, с. 71-81. ISSN 1998-5533.
17. ЧЕРЕНКОВ, В.И. Общая теория маркетинга: текущее состояние и подходы к разработке. В: *Вестник Санкт-Петербургского университета. Менеджмент*, № 2, 2013, с. 128-135. ISSN 2411-1436.

EVOLUȚIA SERICICULTURII ARTIZANALE ÎN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN ÎN SEC. XVIII-XIX

THE EVOLUTION OF ARTISAN SERICULTURE IN THE PROTO-NISTREAN AREA IN THE CENTURY. XVIII-XIX

CZU: 638.2(478)″17/18″ **https://doi.org/10.59295/spd2024j.88**

Asea TIMUȘ,
ORCID: 0009-0008-0031-6546
e-mail: asea_timus@yahoo.com
Republica Moldova

Rezumat. *În lucrare se abordează aspectele istorice ale introducerii forțate și dezvoltării lente a sericiculturii artizanele în spațiul pruto-nistrean în sec. XVIII-XIX. Etniile principale din Basarabia care au preluat creșterea viermelui-de-mătasă pe baza furajului de dud au fost bulgarii și găgăuzii, însă evolutiv această îndeletnicire a înregistrat succese și insuccese din diverse motive, în special pentru calitatea scăzută a coconilor din cauza regresării rasei crescute în condiții rurale, lipsa pieții de desfacere, interesul redus pentru dezvoltarea sericiculturii, cunoștințe insuficiente și altele inconveniențe din partea crescătorilor casnici. În schimb, după această introducere forțată a sericiculturii pe teritoriul Basarabiei de Sud, în tot arealul geografic s-au răspândit mai multe soiuri de dud din genul Morus, iar unele exemplare de dud au devenit monumente ale Naturii în orașul Chișinău și sunt luate sub protecția statului.*

Cuvinte-cheie*: Morus spp., Bombyx mori, sericicultura, spațiul pruto-nistrea, Basarabia, sec. XVIII-XIX.*

Summary. *The paper addresses the historical aspects of the forced introduction and slow development of artisan sericulture in the Pruto-Dniester area in the century. XVIII-XIX. The main ethnic groups in Bessarabia who took over the cultivation of silkworms on the basis of mulberry leaves were the Bulgarians and the Gagauzians, but evolutionarily this occupation recorded successes and failures for various reasons, especially for the low quality of the cocoons due to the regression of the breed bred in rural conditions, lack of market, low interest in the development of sericulture, insufficient knowledge and other inconveniences on the part of home breeders. Instead, after this forced introduction of sericulture on the territory of southern Bessarabia, several varieties of mulberry from the Morus genus spread throughout the geographical area, and some specimens of mulberry became monuments of Nature in the city of Chisinau and are under protection the state.*

Keywords*: Morus spp., Bombyx mori, sericulture, Pruto-Dniester area, Bessarabia, c. XVI-II-XIX.*

INTRODUCERE

Despre trei cuvinte cu care am copilărit – agut, vierme și mătasă, multă vreme nimic nu am știut și doar la tehnicum am ascultat unele explicații însă în limba rusă și toate se amestau în cunoașterea mea. Apoi la facultate [5, p. 168-185] am învățat că există un

fluture care își face o gogoașă (cocon – științific) în stadiul de larvă sau omidă (științific) sau vierme (popular). Fluturile nu mănâncă nimic decât când se află în stadiul de vierme și atunci doar frunze de agut, iar când se îngroașă își țese o gogoașă /cocon pentru ca în interior să se transforme în pupă. Procesul complicat, științific, se numește metamorfoză, fiindcă din ou apare un vierme, după care se transformă în pupă și numai la urmă zboară flururile. Unii studenți, însă, nu știau ce înseamnă *agut*, fiindcă în satele lor pomul se numea *șorcov*, dar după trecerea la învățătură în limba română și de pe cărțile românești am aflat că agutul botanic se numește *dud*. Astfel, după agut au apărut noi termeni – șorcov și dud, care necesita decodificare pentru o mai bună înțelegere și memorizare în explicațiile didactice.

Interesul a crescut și mai mult pentru această specie botanică, fiindcă fluturile care face mătasă când este vierme a dispărut dintre Prut și Nistru, iar arborele, totodată și pom fructifer – agutul / șorcovul / dudul a rămas pe acest teritoriu ca o veșnică amintire despre acea îndeletnicire dispărută cu denumirea științifică sericicultură. În Chișinău (sectoarele Centru, Rîșcani și Botanica), vegetează câțiva pomi de dud care au devenit monumente ale Naturii și luate sub protecție. Mă refer la cele trei exemplare de *Morus alba* L. și *M.nigra* L., din Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Chișinău care îmi serveau de material biologic din teren deschis pentru studiul entomofaunei endemice și invazive ale plantelor decorative din zonele urbane.

În cadrul studiilor școlilor agricole din Basarabia din Imperiul Rus am descoperit că în Sectorul Botanica din Chișinău vegetează doi duzi dintr-o singură rădăcină comună (planta-mamă a fost tăiată), astfel din rădăcină veche au încolțit alți lăstari, doi dintre care au devenit arbori cu un diametru impunător și merită a fi luați sub protecție [6, p. 3].

Pe baza a două articole despre sericicultura din Basarabia întocmite de Lazo [10, p. 277-282] și Novacov [11, p. 29-34] și alte două cu informații tangențiale despre sericicultură publicate de Denkin [8, p. 192-199] și anonim, convențional „Katalog” [9, p. 57-68], inclusiv DEX-ul românesc, am întocmit o nouă succintă istorie a evoluției sericiculturii din sec. XVIII-XIX în spațiul pruto-nistrean.

Continuând cercetările personalităților entomologice din Republica Moldova am aflat și despre soții Plugaru, Ion și Raisa, care s-au ocupat cu cercetarea științifică a soiurilor de viermi-de-mătasă (soțul) și a speciilor de dud (soția), pentru selectarea și înmulțirea celor mai productive soiuri și specii întru dezvoltarea sericiculturii din republică și URSS [4, p. 553-560]. Însă în toate introducerile lor de carte și articol științific nu este reflectată istoria sericiculturii din Basarabia, referindu-se doar la perioada sovietică.

Un capitol interesant a fost analizat în cadrul studiilor și cercetărilor enciclopedice a Expoziției Agricole din 1889, în care sericicultura a fost reflectată în totalitate în Catalogul întocmit pentru acea expoziție [7, p. 581-582]. Toate împreună au provocat un nou interes pentru sericicultura din trecut, fiindcă arborii decorativi și pomii de dud au rămas să vegeteze pe teritoriul Republicii Moldova.

MATERIALE ȘI METODE

Metodologia de investigație s-a realizat prin analiza articolelor științifice din sec. XVIII-XIX și publicate în Basarabia în perioada Imperiului Rus cu referință la diverse aspecte din domeniul agriculturii și zootehniei, printre care și subiectele din sericicultură.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Originea cuvintelor de agut, șorcov și dud. Planta furajeră a viermilor-de-mătasă este dudul, care evolutiv și în funcție de zonă a obținut mai multe denumiri, în prezent considerate sinonime. Astfel, consider interesată etimologia cuvintelor agut, șorcov și dud, pe care le-am coroborat cu DEX-ul românesc [2] și am aflat că: agut / agud provine din „iagoda" sârbească și croată; șorcov cu etimologie necunoscută, dar mult amintește de „șelkovița" rusească; dud ar proveni din turcesul dut.

Din termenii respectivi se observă că denumirea populară a fructelor de dud (*Morus nigra*, fam. Moraceae) ca agute nu provine din „iagoda" sârbească și croată, dar din rusă și în traducere semnifică fructul de arbust fructifer, botanic bacă și popular bobiță. Însă prin limba sârbă și croată a trecut cuvântul turcesc dut, fiindcă în aceste limbi apare exact – dud, și nu dut. Cu această ocazie am aflat că pomul de dud și arbustul de mur (*Rubus caesius*, fam. Rosaceae) sunt două plante din familii botanice total diferite, dar au în comun asemănarea morfologică a fructelor. Astfel, s-a „încrucișat" denumirea științifică a dudului (*Morus*) cu cea populară a murului din franceză – mûre.

Cu referință la termenul sericicultură, *in senso-stricto* se consideră că provine din greacă – *serikos* plus *cultura*, care în ştiinţa teoretică şi utilizarea practică înseamnă creşterea în condiţii de seră a fluturelui (*Bombyx mori*) pentru obţinerea firului de mătase (pentru a se deosebi de cel sintetic în prezent se numește mătasă naturală). Însă prin traducerea din latină a mătasei naturale obținem – *naturalis sericum*, astfel este greu de stabilit cu exacticitate originea termenului *serikos / sericum*, ceea ce nu mai are importanță. Însă sericicultura nu poate exista fără arborele sau pomul de dud, evoluția căruia pe teritoriul nostru poate fi cercetată doar pe baza istoriei viermelui-de-mătase introdus și în sudul Basarabiei în perioada Imperiului Rus.

Tabelul 1. Pomul de dud și fructele de dud în diverse limbi din Europa

grupa limbilor latine		**grupa limbilor slave**	
latină	morus / morus fructus	bulgară	черница / плодове от черница
italiană	gelso / frutto del gelso	cehă	moruše / ovoce moruše
spaniolă	mora / fruta de morera	slovacă	moruše / ovocie moruše
portugheză	amoreira / fruta amoreira	sârbă	дуд / плод дуда
franceză	mûre / fruit du mûrier	croată	dud / plod duda
alte limbi		slovenă	murva / sadje murve
engleză	mulberry / mulberry fruit	poloneză	morwa / owoc morwy

germană	maulbeere / maulbeer-frucht	ucraineană	шовковиця / плоди шовковиці
turcă	dut / dut meyvesi	rusă	шелковица / плоды шелковицы
greacă	μούρο (mouro) / φρούτο μουριάς (froúto mouriás)		

2. Sericicultura artizanală din sudul Basarabiei. O revizuire relevantă a sericiculturii în Basarabia a fost întocmită de Savelii Z. Novikov (n.1935-d.2013, satul Chiriutnea / Corten, raionul Ceadîr-Lunga), de origine bulgară [1, p. 7-10 și 11, p. 152-154]. În articolul său Novacov [11, p. 29-34] argumentează evoluția sericiculturii locale astfel: „În partea de sud a Basarabiei, formată din Akkerman, Izmail și partea de sud a județului Bender, sericicultura a luat avânt doar datorită coloniștilor transdanubieni, a căror pasiune pentru această activitate – țesăturile și produsele din mătase, era o trăsătură națională și cotidiană a bulgarilor și găgăuzilor, care au confirmat încă odată că estul a avut o influență puternică asupra lor, a îmbrăcămintei și a interiorului casei lor”. Cine se ocupa de această îndeletnicire Novacov scrie: „Înainte de a fugi din Imperiul Otoman și de a se muta în Basarabia de Sud, femeile erau angajate în mod tradițional în această afacere și comerț agricol. Coloniștii transdanubieni au început să dezvolte industria în noul lor loc de reședință permanentă”.

De la Novacov rezultă că bulgăroaicele și găgăuzcele au introdus sericicultura în Basarabia, doar că autorul nu scrie dacă femeile creșteau viermii-de-mătasă în condițiile caselor lor sau ele doar foloseau ghemele de mătasă cumpărate din târguri. Pentru creștere ar fi trebuit să indice și livezile de dud înființate de ele sau soții lor, dar nu scrie nici un cuvânt despre plantă. La fel nu menționează nimic despre ocupația femeilor din poporul anterior turcic, cunoscut cu denumirea tătarii din Bugeac sau Nogaii bugeaceni, aflați numeros de-a lungul secolelor XVI-XVIII în stepa Bugeacului din sud-estul Basarabiei (1484-1728-1812), a căror vestimentație se descrie în literatura biletristică că era divers ornamentată cu „fir-de-aur”. Tătarii, care erau în absolută vasalitate față de Hanatul Crimeiei și Imperiului Otoman, dar totodată în relații de comerț, serviciu de curierat, mercenari etc., în Principatele Moldovei și Munteniei.

Rămâne deschisă și relația multiseculară cu grecii, care printre primii din Europa au preluat secretele sericiculturii asiatice, astfel răspunsurile mai complete despre viermii-de-mătase se vor afla din adânca istorie a renumitului „drum al mătasei”, care avea pasuri / treceri de deal și munte inclusiv prin Țara Moldovei. Dovezi se găsesc prin muzeele mari din Republica Moldova, România și alte țări, în care se prezintă hărți cu indicarea căilor comerciale din vechime, în care „firul-de-aur”, adică de mătasă era din cel mai scump vândut-cumpărat. Vestimentația bisericească veche expuse în muzee, la fel, conțin pânze din mătasă și alte decorațiuni cusute cu „fir-de-aur”, adică mătasă. Anume proprietatea firului de mătasă naturală, care în timp nu-și pierde culoarea, a ridicat prețul la fir, în comparație cu cel de lână, in și cânepă.

Din toate aceste informații este necesar de despărțit sericicultura cel puțin în două: (I) utilizarea firului sau pânzelor de mătasă prin intermediul comerțului din exteriorul Basarabiei; (II) creșterea locală a viermilor-de-mătasă și utilizarea produsului sericicol – firul, la propriile necesități – țesut pânze sau decorul vestimentației tradiționale cu elemente florale de diverse culori. În prezent, dovada creșterii locale a viermilor-de-mătase în sudul Bugeacului pot servi doar pomii de dud, care având fructele cu proprietăți gustative delicioase s-au păstrat în peisajul local, în special în curțile fostelor conace ale proprietarilor funciari, scuarele bisericilor și alte locuri. După modelul arheologilor aceste cercetări sunt posibile, însă până atunci să aflăm cum în Basarabia s-a încurajat creșterea viermilor-de-mătase la nivel local prin școlarizarea din Chișinău.

3. Școala Horticolă din Chișinău: prima școlarizare oficială în sericicultură. Secvențele istorice despre începutul școlizării oficiale pentru domeniul sericicol a fost preluat din articolul întocmit de unul din secretarii Adunărilor Agricultorilor din Basarabia cu numele de familie A. Denghink [8, p. 192] întitulat „Școala Horticolă din Basarabia” și publicat în 1862.

După scurta introducere în temă, Denghink a prezentat și scurt istoricul sericiculturii în viziunea sa, iar în acest context fiind expuse doar secvențele geografice și cronologice:

- **China**: sericicultura a fost dezvoltată cu multe sute de ani înainte de nașterea lui Isus Hristos;
- **Migrarea** intracontinentală: prin Buhara (Uzbekistan), Persia, India până în Grecia (asiatică);
- **Migrarea** intercontinentală: prin taine mari sămânța de dud și pontele de fluturi din China s-au exportat în țările din Europa cu 140 de ani î.H., începând cu Grecia (asiatică apoi cea europeană), ajungând în timp în Italia, Austria, Germania și Franța – țară la 1890 cu cele mai mari venituri din toate țările din Europa;
- **Țaratul** Rusiei: în domnia lui Alexei Mihailovici (1645-1676) a apărut spontan și s-a răsapândit în Malorosia, Crimeea și Caucaz (în Țara Moldovei domnea Vasile Lupu, 1634-1653);
- **Imperiul** Rus: Țarul Alexandr I (domnie 1801-1825) a încercat să stimuleze financiar îndeletnicirea rurală cu creșterea viermilor-de-mătase, obținând unele succese în guberniile Kiev, Poltava și Cernigov (în prezent, Ucraina), dar la 1890 în tot Imperiul Rus abia de se numărau 100 de fabrici de prelucrare a coconilor;
- **Basarabia**: în gubernie industria sericicolă nu există, înscriind trei motive: (I) densitatea populației încă mică (se referea la sudul guberniei); (II) necunoașterea înființării și dezvoltării acestei afaceri; (III) lipsa de inițiativă la nivel local. Despre „lipsa de inițiativă locală” a lui Denghink, am precizat-o de la Novacov [11, p. 33-34], care și el a aflat-o de la A. Zashchiuk, menționând că: „Sericicultura artizanală în sudul Basarabiei a obținut o dezvoltare semnificativă în așezările coloniștilor transdanubieni din prima jumătate a sec. al XIX-

lea, fiindcă cerealele erau ieftine, iar gogoașele / coconii scumpi”. Deci situația în favoarea sericiculturii a condus la înființarea disciplinei respective la Școala Horticolă din Chișinău.

Din același articol a lui Denghink am aflat că în 1 octombrie 1844, oficial și festiv, la Chișinău s-a deschis Școala Horticolă pentru Regiunea Basarabia din componența Imperiului Rus. La această dată construcția clădirilor didactice, pentru cazare a elevilor și înființarea plantațiilor horticole erau pe sfârșite, astfel s-au dat indicațiile ministeriale de-a începe învățătura în cele 10 grupe de „казеннокоштные” (în traducere *cost-oficial*, sau studii contra-cost / contrat) ai copiilor cetățenilor de stat, în mare parte „tuzemţy”. Adică, cei aduși din exterior și au obținut câtuși de modeste cunoștințe de limbă rusă de la mentorii locali rurali (Novacov îi numește pe bulgari și găgăuzi). Disciplinele horticole le învățau pentru a deveni livădari și grădinari în domeniile de stat și private. În timpul liber de la lucrările horticole ale școlii, elevii învățau Legile Domnului (Religia), gramota rusească (limba rusă), aritmetica, cititul și scrisul latin, desenul plastic și liniar (pentru înființarea plantațiilor pomicole și construcția ustensilelor pentru produsele horticole – n.a.). În aceeași măsură, atenție, elevii învațău tutunăritul, sericicultura și apicultura.

În anii 1847-1850, din finanțele acumulate de la vânzarea materialului săditor horticol obținut în școală, la clădirea principală s-a construit o anexă în care s-a deschis o clasă suplimentară de studii, biblioteca și trei camere cu menire specială: pentru depozitarea semințelor, pentru hrana viermilor-de-mătasă și pentru prelucrarea coconilor din care se obținea firul de mătasă sericicol. Incintele pentru hrana viermilor-de-mătasă și prelucrarea coconilor se aflau în aceeași clădire destinată personalului angajat la școală [8, p. 194 și 199]. Deci disciplina de sericicultură obținea amploare serioasă în această școală.

Spre anul 1862 Școala Horticolă avea în dotare șapte clădiri și cca 27 desetine de teren (cca 30 ha) pe care au fost înființate: două livezi în satul „Monșesti” (în prezent, Șoseaua Muncești); în preajma clădirilor – o livadă, o pepinieră horticolă, sectoare cu arbori forestieri, viță-de-vie cu soiuri de masă, arbuști fructiferi, florărie, legumărie, plante medicinale și cu tutun, plantațiile de dud, prisaca și parcul. Numărul plantelor-mamă de dud din plantație numărau 5569 de exemplare, iar pentru comparație înscriu că cei de pomi fructiferi numărau 3341 și Denghink subliniază că erau în mare parte soiuri franceze. Spre anul 1861 se indică că numărul duzilor a crescut până la 41479 de exemplare, iar fructiferi până la 80992 de pomi.

În anii 1847-1860, Școala Horticolă a primit diverse premii și distincții pentru produsele obținute, în total opt, dintre care primul și unicul exclusiv pentru produsele sericicole și trei inclusiv, și anume:

- în 1847 diplomă de onoare și laudație de la Comitetul Expoziției de produse agricole din Chișinău pentru mătasa și coconii de calitate superioară;
- în 1849 aprecieri de la Comitetul Manufacturiștilor din S.-Peterburg pentru mătasa basarabeană de la Școala Horticolă din Chișinău de calitate superioară. Pentru acest succes și altele din aceeași gamă agricolă, conducătorul Școlii

Horticole – A. Denghink, savant în pomicultură, a primit în 1850 mulțumire de la Departamentul Agricol pentru produsele expuse în S.-Peterburg;

- în 1853 diplomă de apreciere de la Comitetul Expoziției Agricole din Herson pentru materia primă de mătasă de soiurile – *Cora* și *Sorrento*; coconi de soiul *Novi Sorrento* și alte produse agricole (orzul, soi nou de bob de grădină *Imperial* și diverse soiuri de porumb);
- în 1860 medalia de aur de la Comitetul Expoziției II-i ale produselor agricole din Chișinău pentru diverse ustensile horticole, agricole și sericicole [8, p. 199].

4. Prima criză a sericiculturii din Basarabia. Din articolul lui Lazo [10, p. 278] s-a aflat și despre prima decădere a Sericiculturii din Basarabia și eforturile savanților de a reînvia domeniul începând cu argumentarea financiară pe care o gospodărie rurală o poate câștiga într-un sezon sericicol – până la 150 de ruble (probabil, sumă semnificativă pentru acele timpuri).

Cu referință la criza îndeletnicirii cu sericicultura în zonele rurale, Lazo a menționat că, 12 ani în urmă se dezvolta normal și era o sursă semnificativă pentru bunăstarea localnicilor din sudul guberniei. În special bulgarii din orașe se ocupau intens de sericicultură în condiții artizanale. Tot bulgarii confecționau din coconii ne realizați – fir brut și țeseau mătasa de calitate inferioară pe care o foloseau pentru necesitățile personale. Doar că perioadă calendaristică a deceniilor celor 12 ani a fost posibil de precizat din articolul lui Novacov, ei fiind anii 70-80 ai sec. XIX. Însă motivul principal al căderii Lazo l-a menționat: (I) dispariția italienilor – cumpărătorii coconilor din târgurile Chișinăului; (II) lipsa de cunoștințe pentru dezvoltartea rațională a domeniului sericicol la nivel local.

Cu referință la motivele decăderii afacerii sericicole, Novacov înscrie altele: (I) grena adusă pe meleagurile bulgare noi cu cca o sută de ani în urmă a degenerat aproape complet, iar viermii-de-mătasă au devenit sensibili la o boală endemică și parazitară cu denumirea universală – pebrina; (II) pe târgoveți însă îi numește pe turci, care nu găseau grena de calitate și așa au renunțat să revină în sudul Basarabiei după coconi. Din aceste informații, cu distanța între ele de peste 200 de ani, se demonstrează cum aspectul politic intervenea, posibil din cauza războaielor rușilor cu turcii, dar care încă comercializau în sudul Basarabiei, ceea ce nu convenea clasei politice din Imperiul Rus.

În final, Lazo nu se lasă convins de insuccesul sericiculturii din Basarabia din cauza absenței italienilor târgoveți, dar consideră că problema se află la temelia îndeletnicirii, adică în neștiința dezoltării acestei afaceri atât de folositoare și eficientă din agricultură, propunând ca să se renunțe la haotismul îndeletnicirii și să o transfere clasei proprietarilor funciari și doar după aceasta răspândirea ei în rândul populației rurale [10, p. 282].

Promovarea sericiculturii în Basarabia se efectua prin argumentările botanice, sociale, comerciale și tehnice, respectiv:

Argumentarea botanică: (I) condițiile climaterice și pedologice se potrivesc pentru cultivarea dudului – frunzele cărora constituie unicul furaj pentru viermii-de-mătase; (II) pe o jumate de desetină (0,5 ha) pot vegeta până la 100 de duzi maturi; (III) arborii de

duzi crescuți pentru furajarea viermilor-de-mătase devin pădure, în special în zonele fără acestea ceea ce este foarte important și lemnul utilizat în scopuri industriale; (IV) fructele prezintă destinații utile: consum proaspăt, la dulceață, sucuri, oțet, cvas și siropuri.

Argumentarea socială: (I) investițiile primare pentru înființarea unei crescătorii de vierme-de-mătase sunt minime; (II) crescătoria poate fi adaptată în condiții de casă și este destinată în special femeilor, copiilor și bătrânilor; (III) crescătoriile viermilor-de-mătase timp de cca 6 săptămâni sunt simple: casele de locuit, ocoalele și grajdurile animalelor domestice (însă anume acestea au constituit impedimentul principal la căderea afacerii cu coconii de calitate și solicitați de târgoveți – n.a.).

Argumentarea comercială: (I) un „zolotnic” (unitatea de măsură a pontelor de fluture care este egal cu 4,2 g – n.a.) conține cca 6000 de ouă din care eclozează tot atâtea omizi /viermi; (II) la completa dezvoltare ajung cca 4000 de viermi, respectiv se obțin 4000 de coconi /gogoașe din care se toarce renumitul fir de mătasă; (III) hrănirea viermilor durează cca 6 săptămâni (din a III-ea decadă a lunii mai până în prima a lunii iulie) și cei 4000 de viermi consumă în total cca 7 puduri de frunză (115 kg) care se obțin de la cca 50 de duzi maturi.

Atenționările lui Denghink la creșterea viermilor-de-mătase: (I) fluturii nu se dezvoltă în aer liber, fiindcă sunt răpiți de păsări (în special vrăbiile), iar ponta cu ouă și omizile /viermii sunt infestate de mai mulți paraziți naturali cu denumirea latină ihneumonide și alte insecte (în prezent, cu statut de folositoare n.a.); (II) în crescătorii temperatura trebuie să fie menținută la nivel de 15 grade, fiindcă de la răcoare viermi mor mai puțini decât de la căldură; (III) pe timp de tunet și scăpărări se trag la uși și ferestre perdele sau alte obiecte, fiindcă viermii sunt foarte sensibili; (IV) fumul, în special de tutun, este foarte păgubitor pentru viermi, de aceea fumatul în vecinătate este interzis; (V) viermii tineri se hrănesc cu frunze moi și tocate, iar cei mai în vârstă cu frunze obișnuite; (VI) furajarea are loc de 6 ori pe zi cu frunze nici prea umede și nici prea uscate, iar seara și noaptea nu se hrănesc, fiindcă și viermii dorm.

Argumentarea tehnică a coconilor de la viermii-de-mătasă: (I) un cocon cântărește cca jumate de „zolotnic” sau 2 g și măsoară maxim cca 500 m continuu; (II) dintr-un „zolotnic” se obțin cca 22 de pfunzi de coconi sau cca 1,6 kg; (III) doi lucrători pot crește viermi-de-mătase din 8 „zolotnici” și obțin 32000 de coconi; (IV) doi lucrători în 6 săptămâni pot câștiga 1 rublă pe pfunt sau în total 150 de ruble, respectiv din nici o altă afacere agricolă nu se câștigă acești bani în timp așa de scurt.; (V) calitatea coconilor se apreciază după 3 criterii: mărime (de preferință mari, fiindcă firul este mai lung și conțin mai puține impurități), culoare (de nuanța pielii, verzi și verzi-deschișii, fiindcă firul este mai rezistent la rupturi), formă (ovală, fiindcă demonstrează creșterea corectă a lor).

Aceste eforturi de școlarizări și promovări ale sericiculturii în sudul Basarabiei, totuși, au trecut și prin insuccese, descrise la ambii autori, Lazo în 1891 [10, p. 281] și Novacov în 2002 [11, p. 33], iar pentru depășirea lor au întreprins mai multe măsuri la nivel de gubernie, una dintre care la renumita Expoziție Agricolă din Chișinău din 1889 prin organizarea unei clase separate G – Sercicultura [9, p. 57-68]. Participanții la

expoziție cu produsele lor sericicole sunt prezentate în anexa din continuare, după care Novacov scrie că a fost asigurată ulterioara realizare cu succes a coconilor de mătasă prin semnarea contractelor cu firmele.

4. Secvențe din Catalogul expoziţiei agricole şi industriale din Basarabia desfăşurată la Chişinău în 1889 despre clasa G – Sericicultura. Din analiza Catalogului [9, p. 57-68] publicat de Zemstva Guberniei din Basarabia în 1889, s-a aflat ca printre cei 547 de participanţi înregistraţi după alfabet şi clasificaţi după domenii în 10 secţii, în Secţia VII „Zootehnia", figurează două grupe din zootehnia „mică": Clasa B – Apicultura cu 14 prisăcarii și Clasa G – Sericicultura cu 122 producători de diverse produse sericicole (vezi Anexa 1, cu detaliile de rigoare).

Zonele geografice, localităţile şi etnia sericicultorilor. Sericicultorii care s-au prezentat la Expoziţia Agricolă din 1889 au fost din 5 uezde / județe: Akkerman, Bender, Chișinău, Ismail, și Hotin și 14 localităţi: SUD – din Ceadîr-Lunga 73 participanți, Comrat 14, Valea-Perjei 12, Avdarma 3, câte doi din Chirsova, Tomai și Taşlâc, câte unul din Beşalma, Bolgrad, Joltai și Tvardiţa; CENTRU – câte unul din Nisporeni și Zberoaia; NORD – unul din Edineț.

Etnia participanților la expoziţie se consideră doar cu aproximație și anume (în creșterea numerică): română – 6, Gonata (uezdul /județul Chișinău), Macan / Mocan și Mihalachi (Ceadîr-Lunga), Fuștaș, Novac și Rușina (Comrat); găgăuză – 12 și majoritatea din Ceadîr-Lunga: Guboglu, Jelizoglu, Kirioglu, Kapanji, Kara, Koltuklu, Mitioglo (Comrat), Monastârli, Ormangi, Paşalî, Sarandi (Avdarma) şi Terzi; slavă, în special bulgară – 104. Acelaşi aspect s-a observat şi la patronimicul lor, din cele 78 înscrise toate sunt slave / bulgare: Iakovlevici, Ianevici, Kiriakovici, Kosteni, Markovici, Mihov, Nedelkovici, Stoianovici, Todorovici, etc.

Pe baza participanţilor din 5 localităţi din centru și nord, se poate concluziona doar începutul extinderii sericiculturii în centrul şi nordul republicii, în prezent raioanele Edineț și Nisporeni.

Exponatele. Interes ar prezenta în primul rând sursa primară – grena și coconii, fiindcă aceasta ar demonstra creșterea lor în propriile gospodării. Din acestea au fost prezentate, însă, comparativ puține și anume din Ceadîr-Lunga de către Avakova – grenă; Joltai, Nisporeni și Edineț coconi de mătasă. Ustensile pentru sericicultură și etajera cu coconi pentru hrănirea viermilor-de-mătase s-au expus din satul Taşlâc (uezdul Akkerman). Celelalte exponate au fost confecții finale – porțiuni de pânză / stofă / mătasă, ștergare de bucătărie, cearşafuri, ştergare de baie, patru feţe de masă, două cămăşi, o basma și o față de pernă. Aceste produse, în special numărul lor, duce însă la ideea că puteau fi cumpărate sau moștenite și mai puțin obținute din propria crescătorie de viermi-de-mătase. Dar sunt necesare date statistice pentru o concluzie finală și corectă.

CONCLUZII

Istoria ramuri mici din zootehnia mare cu denumirea științifică sericicultura apărută în sec. XVIII-XIX în spațiul pruto-nistrean este un subiect cercetat științific superfici-

al, fiindcă în perioada sovietică s-a ignorat această dezvoltare, punându-se accent pe evoluția ei începând cu RSS Moldovenească după cel de-al Doilea Război Mondial. În articolele enciclopedice sovietice nu se menționează apariția și dezvoltarea sericiculturii în timpul Imperiului Rus din lesnele motive politice. Însă în Republica Moldova, inclusiv în toată Europa, odată cu introducerea dirijată a viermelui-de-mătase, care deja a dispărut în timp, a fost răspândit și un arbore, devenind și pom fructifer – dudul (*Morus* spp.). În Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Chișinău habitează trei exemplare de dud și sunt luate sub protecția statului având o vechime de peste 200 de ani, dovada fiind în diametrul impunător al tulpinilor. Cu siguranță că pot exista și în alte zone ale Chișinăului și localități din republică astfel de arbori /pomi de dud, a căror istorie are tangență cu viermele-de-mătase, de aceea merită a fi anunțate rezultatele științifice pentru a îmbogăți patrimoniul național cu istoria plantei, care îmbogățesc meleagul nu doar faunistic, dar și în context cultural și educativ.

REFERINȚE

1. Bancova Emilia. „Un ilustru savant-bulgarist Savelie NOVACOV”. Numărul este dedicat cercetătorilor istoriei şi folclorului bulgarilor din Moldova și Ucraina – Savelie Novacov și Petru Stoianov. AȘM, INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL. Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XVII, **2020,** Chișinău, pag. 7-10. ISSN 1857-2049
2. DEX În: https://dexonline.ro/ (accesat în 11-12 mai 2024).
3. Eremia A., Răileanu Viorica. Localităţile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar. Î.S. F.E.-P. „Tipografia-Centrală”, Chişinău, 2008, 312 p. ISBN 978-9975-78-669-0.
4. Timuș Asea, Croitoru Nichita, Chirița Nina. Aspecte din cariera științifică a fraților Plugaru din Republica Moldova. Simpozionul Științific Internațional „Agricultura modernă – realizări și perspective”, dedicat aniversării 85 ani de la fondarea UASM, Chișinău, 2018, p.553-560.
5. Timuș Asea, Croitoru Nichita, Mihailov Irina. Cadre didactice din domeniul entomologiei agricole. Istorie și contemporanietate. Chișinău, 2017, 378 p. ISBN 978-9975-56-485-4.
6. Timuș Asea. „Gemanarii *Morus* de pe botanica veche – nou monument al naturii pentru Chișinău!”, în ziarul republican Moldova Suverană, 2018, inclusiv În: http://moldova-suverana.md/article/gemanarii-morus-de-pe-botanica-veche-nou-monument-al-naturii-pentru-chisinau_22779
7. Timuş Asea. Expoziţii Agricole în „Republica Moldova”, Ediţie Enciclopedică „Enciclopedia Moldovei”, Chişinău, 2009, p. 581–582. ISBN 978-9975-9520-0-2.
8. Денгинкь А. „Бессарбское Училище Садоводства” с. 192-199, в «Памятная книга Бессарабской области на 1862 год», Кишинев, Региональная типография, 1862, 280 стр.

9. Каталог сельскохозяйственной и промышленной выставки в Кишиневе, устраиваемой Бессарабским Земством. Кишинев, Типография А.С. Степановой, 1889, 79 стр.
10. Лазо П.С., „Шелководство, забытая в Бессарабии отрасль”, стр. 277-282, в „Отчет о десятилетней деятельности Бессарабского собрания сельских хозяев 1881-1891”, Кишинев, 1891, 709 стр.
11. Новаков С.З. „К истории развития шелководства в селениях болгар и гагаузов в Южной Бессарабии в конце XIX – начале XX в.” /Ежегодник Института межэтнических исследований АН Молдовы. Том III. Кишинев, 2002. стр. 29-34.
12. Червенков Н. *„*СТАНОВЛЕНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЯ-КРАЕВЕДА: К 85-ЛЕТИЮ САВЕЛИЯ НОВАКОВА (1935–2013)*”* în Revista de ETNOLOGIE și CULTUROLOGIE, vol. XXVII, 2020, Chișinău, pag. 152-154. *E-ISSN: 2537-6152*

Anexa 1. Lista exponenţilor din Clasa C. Sericicultura de la Expoziţia Agricolă din Basarabia, 1889 [9, p. 57-68]

	Localitatea [3, p. 310]	**Numele de familie, prenumele, patronimicul**	**Produsul**
	Uezdul /județul Bender		
1.	**Avdarma** atestat în 1806	**Kosteva** Ana	Pânză din grenă milaneză galbenă
2		**Kristova** Maria	Pânză
3.		**Sarandi** Maria	Pânză
4.	**Beşalma** atestat în 1791	**Bocikovskaia** Maria	Pânză din grenă milaneză galbenă
5.	**Ceadîr-Lunga** atestat în 1817 (1789)	**Avakova** Elisaveta Andreevna	Grenă, coconi cu pupe și fără pupe, mătasă albă și galbenă
6.		**Balov** Afanasii Gheorghievici	Pânză
7.		**Balov** Dumitru Gheorghevici	Faţă de masă
8.		**Balov** Gheorghii Stepanovici	Pânză
9.		**Balov** Gheorghii Teodorovici	Pânză, ștergar
10.		**Balov** Ilia Stoianovici	Pânză, ștergar, cearşaf
11.		**Diakov** Dimitrii Nicolaevici	Pânză, ștergar
12.		**Dimişi** Gheorghii Ianev	Pânză
13.		**Dimişi** Ivan Ianev	Ştergar
14.		**Dimişi** Mihail Ianev	Pânză, ștergar, prosoape
15.		**Dimitrova** Ecaterina Gheorghiev.	Pânză, ștergar
16.		**Ganev** Ignat Kostev	Ştergar
17.		**Ganev** Mina Evst.	Pânză, ștergar, faţă de masă
18.		**Ganev** Piotr Kostev	Ştergar
19.		**Ganeva** Anghelina Nikolaevna	Pânză, ștergar

20.		**Guboglu** Nicolai Gheorghievici	Pânză
21.		**Guboglu** Varvara St.	Pânză, ștergar
22.		**Iancik** Ivan Gheorghievici	Ștergar
23.		**Iancik** Semen Gheorghievici	Pânză, ștergar
24.		**Iancik** Gheorghii Nicolaevici	Ștergar
25.		**Iancik** Maria Ianeva	Pânză, ștergar
26.		**Jelizoglu** Dumitrii	Pânză
27.		**Jimjim** Nicolai Todorovici	Ștergar
28.		**Jimjim** Semion Todorovici	Ștergar
29.		**Jimjim** Todor Nicolaevici	Pânză, ștergar
30.		**Jimjim** Varvara Todorovna	Ștergar
31.		**Kapanji** Akulina Semionovna	Pânză
32.		**Kapanji** Ecaterina Nicolaevna	Pânză, ștergar
33.		**Kapanji** Elena Nicolaevna	Pânză, ștergar, prosop
34.		**Kara** Ilia Petrovici	Prosop
35.		**Keleşi** Feodosii Ivanovici	Ștergar
36.		**Keleşi** Paramon Gheorghievici	Ștergar
37.		**Keleşi** Semion Dmitrievici	Pânză, ștergar
38.		**Kirioglu** Kosti Nicolaevici	Cămaşă
39.		**Kirioglu** Nicolai Kosteni	Cearşaf, ştergar
40.		**Kirioglu** Semen Mihailovici	Pânză
41.		**Kirioglu** Todor Dumitrievici	Pânză
42.		**Kiselev** Gheorghii Nicolaevici	Ștergar
43.		**Kiselev** Ivan Dmov	Pânză, prosop, cearşaf, ştergar, faţă de masă
44.		**Kivârucik** Harlamp Ivanov	Ștergar
45.		**Kocenoi** Vasilii Markovici	Pânză
46.		**Koltuklu** Fiodor Gheorghievici	Pânză
47.		**Koltuklu** Nicolai Petrovici	Ştergar de bucătărie
48.		**Kristev** Elena Nicolaevna	Ştergar de bucătărie
49.		**Kristev** Nicolai Petrovici	Pânză
50.		**Kristev** Vasilii Nicolaevici	Ştergar de bucătărie, pânză
51.		**Kristeva** Ecaterina Dimitrievna	Prosop
52.		**Kristeva** Olga Fiodorovna	Pânză
53.		**Kulea** Nicolai Mihov	Cearşaf şi prosop
54.		**Kulinski** Harlampii Nik	Prosop şi ştergar
55.		**Kurtev** Ivan Constantinovici	Ştergar
56.		**Kurtev** Kosti Nocolaevici	Pânză
57.		**Kurtev** Nicolai Nicolaevici	Ştergar
58.		**Kurudimov** Andrei Nedelkovici	Pânză
59.		**Kurudimov** Ivan Nedelkovici	Pânză, ştergar.
60.		**Kurudimova** Ecaterina	Cearşaf, feţe de perne, ştergar
61.		**Kusureuzi** Constantin Ivanovici	Cearşaf şi ştergar

62.		**Kusureuzi** Todean Ivanovici	Pânză
63.		**Lazarev** Ivan Ianovici	Pânză
64.		**Marinov** Dimitrii Dmitrievici	Ştergar
65.		**Marinova** Paraskovia	Pânză
66.		**Mihalachi** Vasilisa Kirilovna	Pânză, ştergar
67.		**Milev** Nicolai Vasilievici	Ştergar
68.		**Macan** Constantin Dmitrievici	Pânză, ştergar
69.		**Monastârli** Anghelina Nicolae.	Pânză
70.		**Monastârli** Gheorghii Grigore.	Ştergar
71.		**Ormangi** Domna Dmitrievna	Ştergar, cearşaf
72.		**Paşcealî** Fodor Ianevici	Pânză, cearşaf
73.		**Stamov** Dimitrii Kiriakovici	Pânză
74.		**Stamov** Todor Kostevi	Ştergar, cearşaf
75.		**Stoev** Gheorghii Nikolaevici	Pânză
76.		**Tanasov** Ivan Nicolaevici	Pânză, cearşaf
77.		**Terzi** Gheorghii Stoianovici	Pânză, ştergar, cearşaf.
78.		**Vornikov** Dimitrii Gheorghievici	Pânză, cearşaf
79.		**Vornikov** Dmitrii Iakovlevici	Pânză, prosoape
80.		**Vornikov** Ivan	Pânză
81.		**Vornikova** Ecaterina A.	Pânză
82.	**Chirsova** atestat în 1820 (1791)	**Arnaut** Dimitru	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
83.		**Kamburova** Maria	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
84.	**Comrat** atestat în 1770 (1443, Cergâșa, Cercoza)	**Bolgari** Vasilii Kondov	Pânză din grenă milaneză galbenă
85.		**Fuştaş Maria**	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
86.		**Kilcik** Malania	Pânză din grenă milaneză galbenă
87.		**Kolev** Dmitrii	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
88.		**Konstantinova** Ana	Pânză din grenă milaneză galbenă
89.		**Konstantinova** Nicolai Stanev	Cămasă de peste 50 de ani
90.		**Kostovici** Maria	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
91.		**Kostovici** Melania	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
92.		**Migneva** Elena	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
93.		**Mitioglo** Vasilisa	Pânză din grenă milaneză galbenă
94.		**Momaf** Ecaterina	Pânză din grenă milaneză galbenă
95.		**Novac** Alexandr	Pânză din grenă milaneză galbenă şi japoneză albă
96.		**Ruşina** Ecaterina	Pânză din grenă milaneză galbenă

97.		**Serbinova** Ecaterina	Pânză din grenă milaneză galbenă și japoneză albă
98.		**Trifanova Sofia**	Pânză din grenă milaneză galbenă și japoneză albă
99.		**Valikova** Anna Semionovna	Pânză din grenă milaneză galbenă
100.	**Joltai** atestat în 1806	**Pacev** Dimitrii	Coconi de mătasă
101.	**Tomai** atestat în 1790	**Sârfi** Kiriak Antonovici	Pânză din grenă milaneză galbenă și stofă semimătasă, față de masă
102.		**Topciu** Anghelina Dmitrievna	Pânză
103.	**Tvardița** atestat în 1830	**Artutov** Panteleimon	Pânză
104.	**Valea-Perjei** atestat în 1816	**Bodarev Fe**odor	Pânză
105.		**Bogdanov** Tanasi	Pânză
106.		**Bonev** Pavel	Pânză
107.		**Gospodinova** Maria Ivanovna	Pânză
108.		**Ivanov** Alexandr	Pânză
109.		**Ivanov** Vasilii	Pânză
110.		**Ivanov** Vilko	Pânză
111.		**Marinov Slav**	Pânză
112.		**Milkov F**oma	Pânză
113.		**Nikolov** Stepan	Pânză
114.		**Stankov** Gheorghii	Pânză
115.		**Stoianov Dimo**	Pânză
116.		**Vâlkov** Petru	Pânză
	Uezdul /județul Ismail		
117.	**Bolgrad**[1] atestat 1820	**Baidașeva** Stepanida Stepanovna	Pânză, basma, cearșaf
	Uezdul /județul Akkerman		
118.	**Tașlâc** atestat în 1745	**Rjondkovskii** Flori Mihailovici	Colecția pentru siricicultură. Etajera cu coconi pentru hrănirea viermilor.
119.		**Ternovskaia** Evdochia, învățător	Pânză
	Uezdul /județul Chișinău		
120.	**Zberoaia** atestat în 1621	**Gonata** Elisaveta Egorovna	Mătură cu coconi. Borcane cu viermi de mătase și frunze de dud. Pânză desfăcută de două culori. Ghem de ață pentru acoperirea coconilor
121.	**Nisporeni** atestat în 1618	**Gonata** Stepan Konstantinovici	Coconi, fire, țesătură subțire
	Uezdul /județul Hotin		
122.	**Edineț** atestat în 1609 (1431)	**Koziţyna** Sofia Vasilievna	Coconi de mătase

[1] Bolgrad a obținut statutul de oraș în 1820, dar ca localitate se consideră că a fost înființată încă din mileniile IV-III î.Hr. și evolutiv s-a numit: Aepolium (antichitate), Tintul (evul mediu timpuriu), Palada (evul mediu tardiv), Tobac (1538-1821) și Bolgrad (1820) (https://ro.wikipedia.org/wiki/Bolgrad accesat în 16 mai 2024)

СИСТЕМА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

SYSTEM OF INDICATORS FOR ASSESSING THE PERFORMANCE OF HIGHER EDUCATION

CZU: 005.216.1:378 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.89**

Елена ЦАРЮК,
ORCID: 0009-0006-5849-8413
e-mail: elena.tariuc@doctorat.utm.md
Технический Университет Молдовы

Abstract. *The main goal of the article is to analyze the systems of indicators for assessing the performance of higher education in the leading countries of the world in various aspects, as well as to identify the strengths and weaknesses of existing systems and to systematize the main performance indicators. To achieve this goal, the following research methods were used: analysis, synthesis, generalization, systematization, formulation of reasoning. As a result of the study, key indicators were identified for assessing the effectiveness of higher education in modern society: the quality of education, orientation to the needs of the labor market, effective use of resources in the educational process, which allow us to assess not only the quality of education, but also its social and economic significance.*

Keywords: *economic significance, key indicators, performance assessment, performance indicators*

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время повышение результативности деятельности организаций в сфере высшего образования является одним из основных приоритетов государственной политики в сфере образования. С одной стороны, оценка результативности высшего образования способствует созданию более эффективной, конкурентоспособной и адаптированной к современным вызовам системы образования. С другой стороны, сами учебные заведения, осознав значение мер по повышению конкурентоспособности, всё больше усилий и ресурсов направляют на повышение результативных показателей и, соответственное, на улучшение своего имиджа.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Для достижения поставленной цели проанализированы ряд научных работ и нормативных документов по исследуемой тематике. Предложено рассмотреть системы показателей результативности высшего образования ведущих стран мира по различным аспектам. При этом использованы методы исследования: анализ, синтез, обобщение, систематизация, формулировка выводов и умозаключений.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ

Международные рейтинги ранжируют организации в сфере высшего образования в большинстве случаев путем укрупнения определенного набора показателей, характеризующих результативность деятельности образовательных организаций. При этом в разных странах существуют различные официальные мониторинги и системы оценивания результативности высшего образования. В контексте вышесказанного далее рассматриваются системы показателей для мониторингов высшего образования США, Великобритании, Сингапура, Австралии, Канады, России, стран Европейского Союза и Молдовы.

Официальные мониторинги США: Integrated Postsecondary Education Data System (IPEDS) предоставляют комплексную статистику по различным аспектам высшего образования. По количеству различных аспектов, IPEDS представляет собой базу данных, собирающую информацию от множества учебных учреждений США, что позволяет получить обширную картину образовательной системы в стране. Это мотивирует учебные заведения к качественным изменениям в образовательной практике и способствует повышению уровня ответственности учебных заведений перед студентами и обществом, создавая доверие к учебным заведениям в США [1]. Однако Kelchen [2] усматривает проблемы в сборе и анализе данных в образовании через IPEDS и указывает на недостаточную детализацию данных для полного анализа и оценки эффективности учебных программ. Другие утверждают, что процесс сбора и публикации данных в IPEDS связан с временными задержками в сборе и анализе данных и занимает определенное время, что делает некоторую информацию устаревшей [3].

В Великобритании оценку качества преподавания и обучения в высших учебных заведениях предоставляет специализированное агентство Teaching Excellence Framework (TEF) и использует свою систему показателей [4]. Одни исследователи считают, что система TEF помогает учебным учреждениям акцентировать внимание на результативности высшего образования и стимулирует их к внедрению инноваций в образовательные программы [5]. Neranzi [6] предлагает альтернативное видение системе TEF, которое позиционирует университеты в центре сообществ и общества за счет расширения сотрудничества между высшими учебными заведениями и привлечения общественности. По мнению исследователя, использование таких показателей, как вовлеченность в профессиональное развитие и инновации в преподавании позволит достичь высоких показателей результативности высшего образования.

В Сингапуре система Singapore University Graduate Employment Survey (SUGES) оценивает результативность высшего образования и мониторит такие показатели, как: уровень занятости выпускников в течение определенного периода после окончания учебы; средний уровень заработной платы выпускников в зависимости от специальности и уровня образования; информацию о том, в каких отраслях выпускники находят занятость; время, прошедшее с момента окончания

обучения до момента трудоустройства и другие дополнительные сведения о работе выпускников [7].

Однако исследователи в области высшего образования Scott и Summerfield [8] указывают на ограниченность системы SUGS в части аспектов трудоустройства и отмечают, что в системе оценки не учтены такие важные факторы качества образования, как академические достижения и профессиональная подготовка. Другая группа исследователей утверждает, что оценка результативности высшего образования в Сингапуре сосредотачивается на изучении трудоустройства выпускников, и это позволяет оценить успешность университетов в части подготовки студентов к требованиям рынка труда [9].

Официальные мониторинги Австралии: Quality Indicators for Learning and Teaching (QILT) предоставляет комплексную информацию о качестве высшего образования, охватывая различные аспекты учебного процесса и студенческого опыта [10]. Группа исследователей, изучая опросы студентов, методики оценки и анализа данных, делают вывод о том, как и насколько влияют различные аспекты образовательного процесса на удовлетворенность студентов и их результаты обучения. Они полагают, что QILT является ценным ресурсом для студентов, родителей, образовательных учреждений, предоставляя объективную и обширную информацию о качестве высшего образования в Австралии [11]. Проблемные стороны данного мониторинга подчеркивает профессор Probert [12], который утверждает, что система мониторинга QILT сталкивается с ограниченной оценки качества образования, упуская важные аспекты, такие как академические достижения и уровень развития профессиональных навыков, и, как следствие, не позволяет напрямую оценить эффективность политики образования.

В Канаде используется официальный мониторинг U-CAN. Основные показатели для мониторинга: обеспеченность стандартами, правила и механизмами по обеспечению качества в высших учебных заведениях; информация об учебном процессе и студенческом опыте; информация о трудоустройстве выпускников и уровне заработной платы [13]. Считается, что достоинства механизмов мониторинга и оценки результативности высшего образования в Канаде в открытости и прозрачности. Это позволяет студентам, учреждениям и обществу в целом понимать, как учебные программы достигают своих целей [14]. Morgan [15] считает, что механизмы мониторинга и оценки результативности высшего образования в Канаде обеспечивают высокое качество образования, поскольку стимулируют университеты и колледжи к постоянному улучшению своих программ и услуг. Однако данная оценка качества высшего образования субъективна и зависит от используемых критериев, что приводит к недостаточной оценке или недооценке определенных аспектов образовательного процесса.

В России мониторинг эффективности деятельности образовательных организаций высшего образования, рекомендуемый Минобрнауки РФ, дает оценку результативности высшего образования осуществляют по различным показателям [16].

Однако эти показатели результативности высшего образования вызывают неоднозначную оценку. Егоров [17] подчеркивает, что основной проблемой, связанной с ориентацией на данные показатели результативности деятельности организаций в сфере высшего образования в целом, является исключение из фокуса внимания вопросов, связанных с соотношением достигнутых результатов и затраченных на их достижение ресурсов. При этом вопрос объема ресурсов, используемых для достижения определенного уровня результативности деятельности, становится особенно актуальным в условиях ограниченности этих ресурсов.

О необходимости оценивания достоверности представленных в мониторинге показателей и надежность информации заявляют многие исследователи. Большинство показателей не могут быть использованы без учета специфики высших учебных заведений. Особенно – данные о публикациях [18]. Целесообразным считается разработать интегральный показатель по основным показателям Мониторинга и, в рамках исследования, определять сводную оценку результативности высшего образования по трем взаимосвязанным блокам показателей: образовательной деятельности, кадрового и научного потенциала вуза [19].

Система оценивания результативности высшего образования стран Европейского Союза: European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR) представляет собой реестр качества высшего образования в Европе. Основная цель EQAR – предоставление доверенной и общеевропейской точки отсчета для оценки и обеспечения качества в высшем образовании в странах Европейского Союза [20]. Однако многие считают, что использование данных мониторинга сопряжено с рядом проблем. Необходимо учитывать различные политические и социальные аспекты европейского пространства высшего образования. Предоставление социальной защиты уязвимым группам со стороны государства может способствовать социальному прогрессу и улучшению качества высшего образования [21]. Европейская система оценивания результативности высшего образования недостаточно учитывает разнообразие потребностей и способностей студентов, фокусируясь преимущественно на качестве образовательных программ [22].

Обобщая вышесказанное, можно утверждать, что системы мониторинга результативности высшего образования в различных странах имеют общие цели и подходы, такие как повышение качества образования, использование данных и аналитики для оценки различных аспектов деятельности высших учебных заведений, включая академическую успеваемость, научную продуктивность, удовлетворенность студентов, успешность выпускников на рынке труда. Системы мониторинга позволяют получить международное сравнение вузов и обеспечить международную конкурентоспособность. Однако каждая страна адаптирует свою систему мониторинга в соответствии с национальными приоритетами и особенностями. Поэтому они различаются в конкретных методах, критериях оценки и влиянии на образовательные политики и финансирование. К примеру, в Великобритании и Австралии результаты мониторинга могут влиять на государственное

финансирование вузов, в то время как в США и Канаде финансирование может зависеть от различных факторов, включая результаты мониторинга.

В Республике Молдова оценку результативности высшего образования в высших учебных заведениях предоставляет национальное агентство по обеспечению качества образования и науки (ANACEC) которое выделяет такие показатели, как эффективность политики образования, ответственность учебных заведений перед обществом и студентами, потребность рынка труда в выпускниках, эффективность использования бюджетных средств [23]. По мнению Bugaian [24], мониторинг системы высшего образования Молдовы способствует повышению прозрачности и отчетности в управлении образовательными ресурсами, что, в свою очередь, способствует более ответственному управлению и принятию обоснованных решений. Трифонова [25] отмечает, что мониторинг системы высшего образования Молдовы позволяет сравнивать ее с аналогичными системами в других странах, что способствует обмену лучшими практиками и улучшению качества образования.

Анализируя системы результативности высшего образования восьми стран можно выделить те показатели, которые для всех без исключения стран являются ключевыми показателями. Однако следует учесть и сопутствующие показатели результативности, которые также способствуют созданию более эффективной, конкурентоспособной и адаптированной к современным вызовам системы высшего образования.

В таблице 1 представлена систематизация показателей результативности образования

Таблица 1. Систематизация основных показателей результативности образования

Ключевые показатели результативности	**Стратегическая цель**
ключевые показатели	
Качество образования	Позволяет оценить эффективность образовательных программ вузов в целом
Потребность на рынке труда	Позволяет высшим учебным заведениям адаптировать свои программы под требования современного рынка труда, обеспечивая выпускников актуальными знаниями и навыками
Экономическая эффективность	Содействует эффективному использованию ресурсов, так как позволяет выявлять успешные и менее успешные аспекты образовательных программ, что может быть полезно для оптимизации финансовых вложений
сопутствующие показатели	
Международное сравнение	Предоставляет возможность сравнивать университеты и образовательные программы на мировой арене, что способствует повышению конкурентоспособности и привлекательности образовательных учреждений

Эффективность политики образования	Позволяет государственным органам и учебным заведениям оценивать эффективность своих образовательных стратегий и политик, корректировать их с учетом изменяющихся требований и вызовов.
Ответственность образовательного учреждения	Повышает уровень ответственности образовательных учреждений перед студентами, родителями, работодателями и обществом, поскольку результативность может быть измерена и оценена.
Качественные изменения	Путем оценки результативности, университеты стимулируются к постоянному улучшению своих программ, инфраструктуры, методов обучения и исследовательской деятельности
Студенческая удовлетворенность	Оценка результативности позволяет выявлять области, где можно улучшить студенческий опыт, обеспечивая студентам более качественное и современное образование.
Создание доверия	Повышает доверие к образовательным учреждениям со стороны студентов, родителей, работодателей и общества в целом, поскольку оценка результативности является индикатором качества

Источник: разработано автором на основе [1], [4], [7], [10], [13], [16], [20], [23]

Далее представлен сравнительный анализ систем оценки результативности высшего образования через показатели результативности (таблица 2).

Анализируя таблицу 2, приходим к выводу, что система мониторинга качества высшего образования в странах Европейского Союза наиболее перспективна, так как она охватывает все важные аспекты оценки. Это объяснимо тем, что в рамках EQAR приняты общие стандарты и критерии оценки качества высшего образования, что обеспечивает единый подход к оценке и сравнению различных систем образования и способствует улучшению качества и конкурентоспособности европейских университетов. Кроме того, для всех без исключения рассмотренных систем оценивания результативности высшего образования наиболее значимыми показателями оказались: качество образования, оценка которого включает анализ учебных программ, методов преподавания, квалификации преподавателей, доступности ресурсов и т. д.; ориентация на потребности рынка труда через оценку соответствия учебных программ сферам экономики, где есть высокий спрос на квалифицированных специалистов, а также развитие навыков, которые востребованы на рынке труда; эффективное использование ресурсов в образовательном процессе, т.е. анализ затрат на обучение, выпускную стоимость образования, возврат на инвестиции в образование и др.

Таблица 2. Сравнительный анализ систем оценки результативности высшего образования через показатели результативности

Наименование показателя	Система оценивания результативности высшего образования стран							
	США (IPEDS)	Великобритания (TEF)	Сингапур (SUGS)	Австралия (QILT)	Канада (U-CAN)	Россия	Европейского Союза (EQAR)	Республика Молдова
Качество образования	да	да	да	да	да	да	да	да
Потребность на рынке труда	да	да	да	да	да	да	да	да
Экономическая эффективность	да	да	да	да	да	да	да	да
Международное сравнение	нет	да	нет	нет	нет	частично	да	частично
Эффективность политики образования	нет	да	нет	частично	нет	да	да	да
Ответственность образовательного учреждения	частично	частично	частично	частично	частично	да	да	да
Стимулирование качественных изменений	частично	да	нет	частично	частично	да	да	да
Студенческая удовлетворенность	частично	да	частично	частично	частично	да	да	да
Создание доверия	частично	частично	частично	частично	частично	да	да	да
да: если показатель результативности учтен в системе оценки результативности высшего образования; нет: если показатель результативности не учитывается в системе систем оценки результативности высшего образования; частично: если показатель результативности учитывается не в полном объеме.								

Источник: разработано автором

При этом констатируем, что эти три группы показателей взаимосвязаны и взаимодополняют друг друга. Высокое качество образования, ориентированное на потребности рынка труда, при правильном управлении ресурсами способствует

повышению экономической эффективности высшего образования и в конечном итоге созданию успешной и устойчивой системы формирования кадров. Следовательно, выделенные показатели позволяют оценить не только качество образования, но и его социальную и экономическую значимость и являются ключевым для оценки результативности высшего образования в современном обществе.

ВЫВОДЫ

Эффективная система оценки результативности высшего образования в ведущих странах мира характеризуется уникальными особенностями, обусловленными национальными контекстами и приоритетами. Так, система оценки результативности стран Европейского Союза в первую очередь фокусируется на обеспечении качества высшего образования. Результативность высшего образования Сингапура SUGES в большей степени сосредоточена на изучении трудоустройства выпускников. В Австралии система QILT фокусируется на удовлетворенности студентов и выпускников. В Великобритании система TEF оценивает и поощряет качество преподавания и обучения в британских высших учебных заведениях. В США IPEDS собирает обширные статистические данные о вузах. В Молдове система оценки результативности высшего учебного заведения напрямую влияет на государственное финансирование вузов.

При этом комплексный анализ показателей результативности позволяет выделить те, которые являются наиболее значимыми для всех рассмотренных систем при оценке результативности высшего образования: качество образования, ориентация на потребности рынка труда и экономическая эффективность. Высокое качество образования является ключевым показателем результативности высшего образования, поскольку создает фундамент, на котором строятся квалифицированные кадры, удовлетворяющие потребности рынка труда, и эффективно используются ресурсы для поддержания и улучшения образовательного процесса. Однако в условиях дефицита квалифицированных кадров ориентация на потребности рынка труда становится приоритетом для быстрого закрытия кадрового дефицита.

ССЫЛКИ

1. Национальный центр статистики образования США. Integrated Postsecondary Education Data System (IPEDS). Доступно: https://nces.ed.gov/ipeds/ [Просмотрено: 04.06.2024].
2. KELCHEN, R. Analysis of Student Data Collection and Usage through IPEDS. In: *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. 2016, 2(1), pp. 42-62.
3. BRINT, S., CLOTFELTER, C. T. The Efficiency of Higher Education. In: *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. 2016, 2(1), pp. 2-37. Доступно: https://www.jstor.org/stable/10.7758/rsf.2016.2.1.01 [Просмотрено: 04.06.2024].

4. Министерство образования Великобритании. Teaching Excellence Framework (TEF). Доступно: https://www.studyin-uk.com/uk-study-info/teaching-excellence-framework/ [Просмотрено: 04.06.2024].
5. GUNN, A. The British Teaching Excellence Framework (TEF): Developing a New Transparency Tool. In: *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences.* 2018, 4(2), pp. 45-67.
6. NERANZI, K. An Alternative Vision of the TEF System. In: *Journal of Higher Education Policy and Management*. 2018, 40(2), pp. 123-135.
7. Министерство образования Сингапура. Singapore University Graduate Employment Survey (SUGES). Доступно: https://www.moe.gov.sg [Просмотрено: 04.06.2024].
8. SCOTT, P., SUMMERFIELD, M. Assessing the Quality of European Higher Education: A View from the Marketplace. In: *European Journal of Education.* 2018, 53(4), pp.515-530.
9. TAN, J., LIM, A., & WONG, P. Performance assessment of higher education in Singapore: Focus on graduate employment. In: *Journal of Higher Education Research*. 2020, 5(2), pp. 123-145.
10. Министерство образования и тренинга Австралии. Quality Indicators for Learning and Teaching (QILT). Доступно: https://www.qilt.edu.au/ [Просмотрено: 04.06.2024].
11. EOM, S. B., ARBO, J. B. *Student satisfaction and learning outcomes in e-learning: An introduction to empirical research.* 2011. Доступно: https://books.google.md/books/about/Student_Satisfaction_and_Learning_Outcom.html?id=5AywngEACAAJ&redir_esc=y [Просмотрено: 23.04.2024].
12. PROBERT, B. Issues with the QILT system: Limited assessment of educational quality. In: *Journal of Higher Education Policy and Management*. 2019, 41(3), pp. 234-248.
13. Университеты Канады. U-CAN: Canadian university and college information. Доступно: https://www.univcan.ca/ [Просмотрено: 04.06.2024].
14. GURI-ROSENBLIT, S., SEBKOVA, H., TEICHLER, U. Massification and Diversity of Higher Education Systems: Interplay of Complex Dimensions. In: *International Handbook of Higher Education*. 2007, 27, pp.367-389.
15. MORGAN, K. Government of Canada. Education in Canada: Pursuing quality education and equality. Revista Española de Educación Comparada. 2011, October Доступно: https://www.researchgate.net/publication/307649940_Education_in_Canada_in_Pursuit_of_Educational_Qualityand_Equity [Просмотрено: 16.04.2024].
16. Национальный рейтинг качества образования. Рейтинг высших учебных заведений России. Доступно: https://monitoring.miccedu.ru/ [Просмотрено: 04.06.2024].
17. ЕГОРОВ, А.А. Оценка эффективности деятельности университетов на

основе их производственных функций. В: *Университетское управление: практика и анализ*. 2020, 24(4), с.87-99.

18. ЦИВИНСКАЯ, А.О., ГУБА, К.С. Мониторинг эффективности образовательных организаций как источник данных о российском высшем образовании. В: *Университетское управление: практика и анализ*. 2020, 24(2), с.121-130.
19. КОЧЕВА Е.В., МЕШКОВ Д.В., АЛЕШИНА А.К. Статистическая оценка результативности деятельности образовательных организаций высшего образования в Дальневосточном федеральном округе. В: *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2023, № 2-2, с.211-218.
20. Реестр качества образования Европейского Союза. European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR). Доступно: https://www.eqar.eu/ [Просмотрено: 04.06.2024].
21. WIM VAN, L., *Three Shortcomings of the Social Investment Perspective*. Доступно: https://www.researchgate.net/publication/259026625_Three_Shortcomings_of_the_Social_Investment_Perspective [Просмотрено: 16.04.2024].
22. MAASSEN, P., STENSAKER, B. The knowledge triangle, European higher education policy logics and policy implications. In: *Higher Education*. 2011, 61, pp.757-769.
23. Национальное агентство по обеспечению качества образования и науки (ANACEC). Руководство по внешней оценке программ бакалавриата высшего образования и интегрированного высшего образования, 2022. Доступно: https://anacec.md/files/Ghid_licenta_18.04.2022.pdf [дата обращения: 08.05.2024].
24. BUGAIAN, L. The educational system of the Republic of Moldova: new challenges and opportunities. In: *Meridian Ingineresc*. 2013, nr. 4, pp.51-55. ISSN 1683-853X
25. ТРИФОНОВА, Л. *Интернационализация как процесс интеграции высшего образования Республики Молдова в мировой рынок образовательных услуг*/Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук, Кишинэу, 2021.

MAINTAINING A HEALTHY LIFESTYLE FOR WELL-BEING OF POPULATION

MENȚINEREA UNUI STIL DE VIAȚĂ SĂNĂTOS PENTRU BUNĂSTAREA POPULAȚIEI

CZU: 330.59:304.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.90**

Adriana BUZDUGAN,
ORCID: 0000-0002-1551-7964
Moldova State University

Summary. *This paper examines the general well-being from health promotion methods in the Republic of Moldova against global health trends as well as challenges of non-communicable diseases and COVID-19 pandemic. Some 253 respondents were surveyed using quantitative survey method and information about their demographics, lifestyles or where they got their health information from was collected and also well-being assessment about themselves. Our findings indicate links existing among behavioural factors such as lifestyle practices related behaviours that include but not limited to eating or smoking, levels of physical activity at work/home; sleeping patterns; long-standing illnesses like diabetes mellitus etc. (these numbers could be broken down this way). Finally, the connections between non-communicable diseases have been established through a variety of health practices by people including need to increase physical activity and provide support for mind health. In conclusion recommendations are made regarding how public health strategies can be improved targeting physical, emotional as well as spiritual aspects of well-being. With increasing emphasis being placed on such community-based approaches this work also underscores the role played by online platforms disseminating messages encouraging healthy living. The paper is developed in the context of the realization 'Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens' (CONSEJ 01.05.02).*

Keywords: *healthy lifestyle, well-being, public health, health promotion, physical activity, mental health, COVID-19, health information sources.*

Rezumat. *Această lucrare examinează bunăstarea generală prin prisma metodelor de promovare a sănătății în Republica Moldova, în raport cu tendințele globale în sănătate, precum și provocările reprezentate de bolile netransmisibile și pandemia de COVID-19. Un număr de 253 de respondenți au fost chestionați utilizând metoda de sondaj cantitativ, iar informații despre demografia lor, stilurile de viață și sursele de informare despre sănătate au fost colectate, împreună cu o evaluare a bunăstării personale. Rezultatele noastre indică existența unor legături între factorii comportamentali, cum ar fi practicile legate de stilul de viață, care includ, dar nu se limitează la, alimentație sau fumat, nivelurile de activitate fizică la locul de muncă/acasă, tiparele de somn și afecțiunile cronice precum diabetul zaharat. În cele din urmă, au fost stabilite conexiuni între bolile netransmisibile și o varietate de practici de sănătate ale oamenilor, inclusiv nevoia de a crește activitatea fizică și de a oferi suport pentru sănătatea mintală. În concluzie, se fac recomandări cu privire la modul în care strategiile de sănătate publică pot fi îmbunătățite, vizând*

aspectele fizice, emoționale și spirituale ale bunăstării. Odată cu accentul tot mai mare pus pe aceste abordări comunitare, această lucrare subliniază, de asemenea, rolul jucat de platformele online în diseminarea mesajelor care încurajează un stil de viață sănătos. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).

Cuvinte-cheie: *stil de viață sănătos, bunăstare, sănătate publică, promovarea sănătății, activitate fizică, sănătate mintală, COVID-19, surse de informare despre sănătate.*

INTRODUCTION

World health organization (WHO) in its recent publication of statistics observed a pessimistic trend of low life expectancy at birth despite some increase during the last decade prior to COVID-19 pandemic [4]. Although there has been significant global progress in terms of health care services availability vis-à-vis quality and emergency health care response, it has dawned on clinicians that it is impossible to have a resilient society through improved health care measures only without any other thing even in the face of atypical circumstances which could affect one's physical or mental health. Notably during COVID-19 outbreak period individuals who lived in healthy ways than those who were already sick whenever the crises occurred were found to better resist it. As indicated by WHO report some causes which make public health to deteriorate include life expectancy [2]: 1) non-communicable diseases leading to deaths (such as cancers, heart diseases, strokes among others), and 2) obesity together with malnutrition has been on increase.

The current discourse on these health challenges happening within our locality, nationally and internationally creates an urgent need for key actors advocating for healthy living style that is believed to enhance overall public health. Over the past two decades Republic of Moldova witnessed a positive slope in the rise of its life expectancy till COVID-19 pandemic reversed this gain due to better socio-economic conditions and preventive as well as curative healthcare services. Life expectancy in Moldova was 69.1 years in 2021 – 0.7 years less than the previous year and 11.3 years below the average EU life expectancy at birth recorded in 2020 for all 27 Member States [5, p.3]. The high general mortality rate compared with its European neighbours is attributed to its poor health system performance by not only failing to control and prevent but also ignorance about NCDs including cancer, diabetes, cardiovascular disease among others; which are crucial death causes [5, p.6].

In addition, medical specialists have observed that understanding disease distribution pattern in a community requires well-thought health determinants that cut across socio-economic status as well behaviour and environment aspects. Thus, it can be concluded that among such general determinants which favourably influence public health status locally and globally are behavioural factors too. A positive view of one's health will serve as an indicator reflecting on how communities have achieved wellbeing beside physical and mental soundness. In this situation, governments and medical association struggle to this end by promoting behavioural changes which in turn help people embrace healthy living styles.

A healthy lifestyle according to Oxford Reference comprises activities and practices promoting both the physical mental spiritual wellbeing while reducing chances of contracting major illnesses. Regular physical exercises balanced diets sleeping enough time every day meditating avoiding drugs that are not prescribed smoking cessation and limited use of alcohol constitute these healthy strategies constituting what it is like being fit [3]. This means leading not to severe diseases prevention or treatment only but also improving different aspects and dimensions' happiness levels within families [6].

It is not strange that numerous sources depict the relationship between health and well-being within the context of societal well-being. Good health is always used as one of the key components of an individual's overall sense of happiness. Well-being, according to OECD, encompasses satisfying the most important needs human beings have that include being healthy, having an opportunity to pursue and achieve dreams, thriving as well as feeling satisfied with life at large [1, p.9]. In other words for any society to be assessed in relation to well-being; parameters like life expectancy or general illness syndromes among its residents have also to be taken into account.

This article seeks to undertake an analysis of the effects of health promotion methods on the general well-being of the population in the Republic of Moldova, by identifying effective community-based interventions and understanding the role played by various sources of information and institutions involved in these initiatives. The study aims at providing recommendations for enhancing the quality of life and public health through adaptation and optimization of the already existing public health strategies.

Our study will be carried out using a quantitative methodology involving surveys, in which information is gathered directly from the primary sources. This survey comprises an online self-administered questionnaire with thirty-four questions that allow access to a heterogeneous sample of respondents, thus achieving wider population representation. It has multiple choice questions and one open ended question that cuts across demographic information of the respondents, their lifestyle, health information sources and eating habits.

Having been collected; the research data will later undergo description statistical analysis to show us trends as well as relationships among different variables in the study population. The choice of the aforementioned methodological design is expected to provide an insight into public perception on matters concerning healthy living styles while also highlighting key areas for intervention aimed at enhancing overall health of the public.

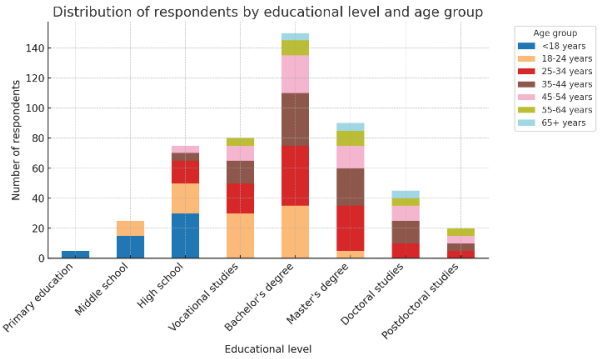

Fig. 1. Distribution of respondents by educational level and age group

Source: Developed by the author based on quantitative research results

The age distribution in the study corresponds with the following percentages; under 18—24.9 %, 18-24—29.6 %, 25-34—26.1 %, 35-44—13.8 % while all other categories represent smaller proportions than (45) years old. The study consisted of 253 participants, who can be categorized into various age groups based on the data given above. Majority were females (77.5%) though males were also interviewed (22.5%).

In terms of education, 44.3 per cent obtained professional qualifications which included degree programmes like Bachelors' degrees as well as Masters and Doctorate.

Moreover,21 per cent had only attended primary school little above one third (34 per cent) has reached college level studies, with an equal proportion (12 per cent) between post-secondary education dropout rates and vocational training institutions respectively. The sample distribution is across different ages, gender disparities and educational backgrounds that allow exploring healthy lifestyle beliefs and practices for overall well-being.

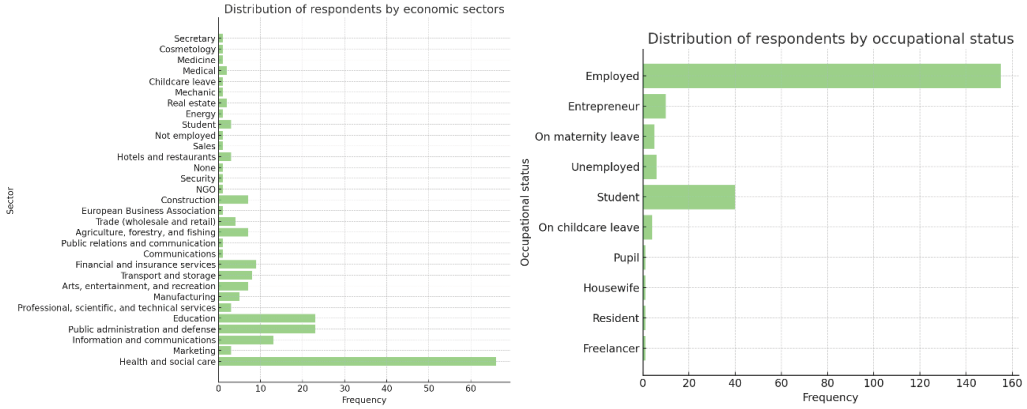

Fig. 2. Distribution of respondents by economic sector and occupational status
Source: Developed by the author based on quantitative research results

From the standpoint of Minus development and sophomore status in addition to -Nurse & Allied Health Personnel sections hook their eyeballs a larger populace taking care of their health in the health related (nursing).As the prevalence of this category is high, the line of professionals in health sector should be a focus for a study since that is where they are working for ministries of public health besides offering a lot more information relating to how healthy lifestyle changes affect national prosperity.

Furthermore, there were also considerable number of people in Education who responded this survey thus underscoring role played by schools when it comes down changing people mindsets about diseases that are lifestyle-related while trying to ensure that everyone knows how they can live without getting sick or rather what constitutes good living.

However, low representation of marketing and ICT sectors among the respondents implies that even though these fields are not directly related to public health; they play a

significant role in promotion of healthy behaviours especially through media; advertisement or public relations strategies.

It bridges the gap between other businesses to meet broader societal needs while concentrating on the health care and education sectors.

The data indicate that 68.7% are employed, 17.2% are students: 4.3% - entrepreneurs' distant women on maternity leave (p.41). Since these demographic groups are primary targets for health promotion, workplace health promotion strategies can help working individuals benefit from better health outcomes whereas students may find it possible by receiving health education from school; as for that, they specifically have great need for maternal health initiatives in their work life beforehand. The specifics in this enterprise include designing special tactics for those who are involved in other types of business or social activities rather than working with big corporations.

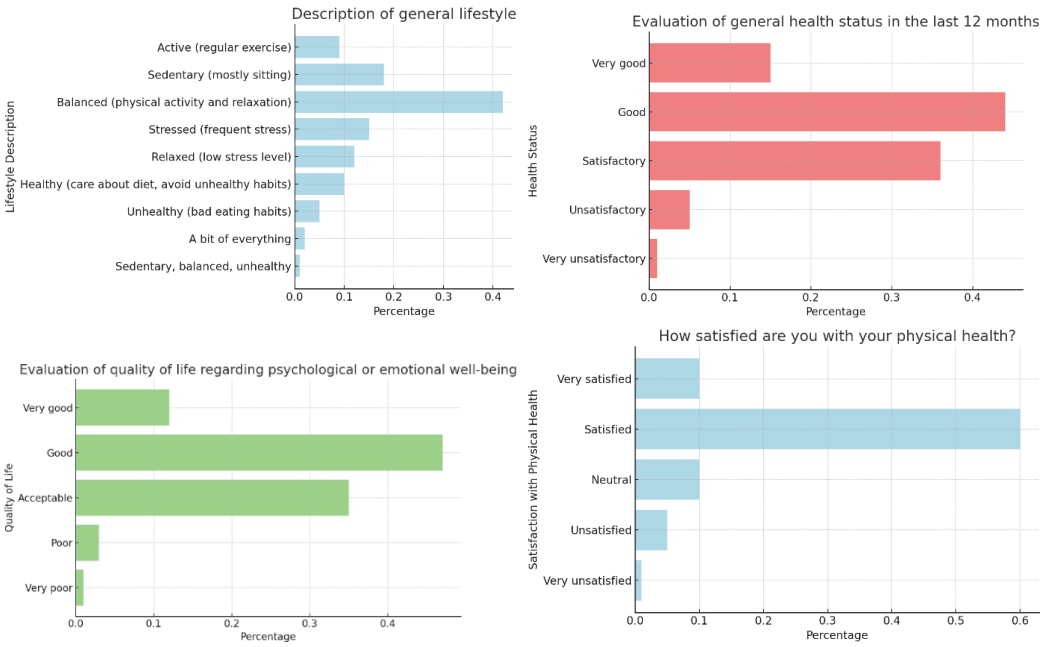

Fig. 3. Assessment of lifestyle, health status, and well-being of respondents
Source: Developed by the author based on quantitative research results

The group of charts is being analysed here to give critical insights into the health and well-being of the population which are essential for guiding programs in promoting healthy living and improving population wellness overall.

Statistics reveal that the majority of the participants (44.7%) considered themselves as "Good" when asked about their general health whereas a substantial percent (36.4%) described theirs as "Fair". This however means that most people feel contented with how they feel as far health is concerned though there is room for more improvements. Only a

few of them reported (14.6%) they are “Very Good” hence implying it could be having good habits in terms of living healthily. Less than one in twenty respondents (3.7%) said they were unsatisfied with the state of their health showing there exist a vulnerable group for whom specific interventions focused at changing lifestyle practices including food consumption behaviour have not been developed yet.

About half of the participants feel “Good” emotionally and mentally well while about one third are “Fair”. In summary this shows that many still struggle with their emotions despite having average scores due to strains experienced in everyday life among other reasons hence leading to emotional problems or stress in more than one tenth of them. Besides over five percent gave themselves an indication of either “Poor” or “Very Poor” which necessitate an integration of mental health services into holistic health promotion measures. For instance, addressing mental illnesses tends to enhance the efficacy of physical treatments meant for patients of long-standing diabetes.

A good number of them (42.3%) perceived it as ‘Balanced’ which implies engaging in physical activities alongside spending time for leisure. In contrast 18.6 % of them led sedentary lives considered detrimental health wise since they cause obesity cardiac problems among others including diabetes. However, only fourteen-point six percent (14.6%) led relaxed lives characterized by low tension physically but only slightly lesser proportions identified themselves as performing “Active” with regard to regular engagement in exercises. From these findings we can deduce that there is potential to increase levels of physical activities among the population. Further according to this study eight point seven percent (8.7%) admitted living a ‘stressful’ life while others said their way of life was unhealthy implying that there should be stress management programs besides educating people about healthy practices.

Regarding satisfaction with physical health status sixty-point one percent 60.1% asserted; they are satisfied; though very tiny minority declared themselves, 10.7% with a “Very Satisfied” status”. There was an additional nineteen percent 19%, however who held neutral opinions on this matter concerning their own wellness which could be attributed either to indifference or because such personal matters remained unattended by attention-givers. Noteworthy among them were ten-point three percent dissatisfied individuals showing necessity intervention aimed at improvement physical health outcomes specifically those at higher risks of deteriorating health.

An analysis of the survey results has identified a number of key areas where health promotion efforts could have a significant effect on the populace. First and foremost, this article is meant to emphasize the importance of increasing physical activity among the population sine a few people have an “active” lifestyle. In order to mitigate against these chronic ailments, more so must health programs which advocate for regular exercise be targeted at people who do not engage in any form of physical activity. It also highlights the need for mental health support in society. The high number of people having ‘Acceptable” emotional well-being or below average one implies that there is need for integration of mental health care services with physical interventions thro-

ugh counselling sessions if possible at workplaces as well as community workshops on mindfulness meditation alongside stress management training programs designed specifically for secondary education students too since time immemorial emotional wellness has been considered integral part of overall health thus dealing with mental illness can contribute to higher efficiency in somatic therapies used for each individual illness cycle.

Low percentage (42.3%) of respondents' lifestyles could be described as being 'Balanced', involving some minimal exercises may be walking for few distances. However sixteen point four per cent 16.4% said they were living a sedentary way life known risk for chronic diseases such as hypertension; high cholesterol levels leading stroke among other heart-related conditions like coronary artery disease plus type 2 diabetes mellitus that require physical inactivity management strategies based on avoiding lifelong deprivation undergone during recovery periods from these illnesses/ surgery operations whilst also living healthier than before being hospitalized in order to suffer less psychological pain during this process without worsening physical discomfort An additional seven percent mentioned having stressful lives while another five percent confessed engaging into unhealthy practices thereby suggesting introduction of stress-reducing activities or campaign for proper lifestyle choice like diets rich in fruits vegetables instead westernized meals with high rates of sugar intake resulting into other problems such as alignment of weight which affect all organs on one's wellbeing more than just looks in general since prevention still remains better than cure even when talking about mental diseases themselves which are not treatable at 100 per cent because there is always a probability of recurrence after an acute treatment terminates.

In relation to how they feel about their health, sixty-point one percent felt satisfied with it; only ten point seven percent however reported very satisfied. On top of that nineteen percent neither agreed nor disagreed concerning their own wellbeing indicating that there might exist some form or forms of unresolved crisis within such individuals hence jeopardizing further steps aimed at ensuring better physical health conditions in future for more vulnerable categories of the population.

Several key target areas can be identified for health promotion programs. Author emphasize the importance of encouraging physical activities as only a few people lead "Active" lifestyles. Thus it is important to ensure regular exercises based on fitness programs used during periods of no movement across the state by the public health professionals charged with promoting good health through exercise intervention aimed at reducing chances of getting diabetes type 2 mellitus which may result from being idle all day long despite sedentary lifestyle that many students lead from school till home and from home back again without engaging themselves in any extracurricular activity as required by law generally resulting into entire inactivity of both body parts and brain thereby causing negative body metabolism.

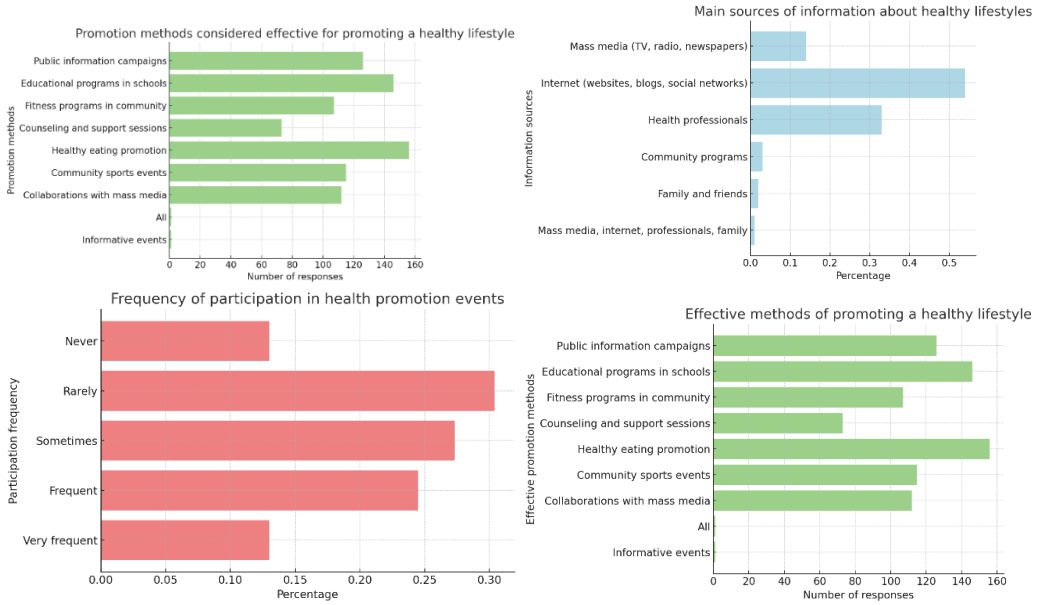

Fig. 4. Methods and sources of health promotion and participation in health promotion events
Source: Developed by the author based on quantitative research results

Most people said that they get health information from individual blogs rather than any other form of media. 54.2% stated that they accessed information about healthy living online through sites owned by either individuals or organizations in contrast to websites and social networks with 3.4%. Therefore, this gives more reasons as to why there ought to be a paradigm shift towards using online platforms when giving out public health messages. In addition, 34.8% mentioned that they used doctors and dieticians for answers on issues relating to their bodies representing a trust level on specialists in health matters. It is strikingly only 9.9% who watched TV programs or listened on radio station while reading newspapers so that most people now visit internet instead which is interactive and provides quick answers. These statistics show that tomorrow's health policies have to involve digital means of education as well as information dissemination through web.

For organized community events aimed at promoting health, participation rate seems to be average at best. They found that only around 30.4% rarely attended any such events while 27.3% sometimes attended some too. Moreover, another 24.5% have indicated that they do not hold any health related events at all, which is a fact that there are large sections of the society that don't engage in sanctioned health promotions events.

CONCLUSIONS

An examination of community initiatives aimed at promoting healthy life choices reveals certain patterns. A lot of those who were surveyed underscored the importance of

awareness campaigns and education as a way of increasing public understanding concerning the benefits that come with maintaining good health through consumption patterns as well as physical activity patterns. Many of them also put emphasis on the need for improved or expanded health promotion programmes that would use traditional methods besides more sophisticated strategies which involve such things like social media and influencers. Moreover, it is believed that well-being process should begin from the kinder garden and school levels for a good while.

Provision of facilities meant for sporting issues should be made easy such as places including but not limited to gyms, stadia, swimming pools ports ground just among others occasionally for recreation. This especially happens in non-urban areas where such amenities are rare yet they can discourage healthy way of life and in so doing therefore need more resources being injected in them.

Many participants expressed concerns about affordability of leading a healthy life. Healthy foods, gym memberships and workout clothes also seem expensive according to some feedback. Some remarks suggest that health insurance companies could subsidize part of their clients' subscriptions to gyms, physical exercises or diet consultations in order for them not only stay fit but be healthy throughout their lives.

The suggestions made were pointing towards a joint policy implementation among the government, schools and the local communities when it comes to investment on sports and health programs. However, this is not the case in areas such as the Ministry of Health where solutions to solve issues relating to access information and resources are minimal.

REFERENCES

1. Dwyer, P., & Shaw, G. (Eds.). (2013). *Key Concepts in Social Policy*. SAGE Publications. 328 p.
2. https://reliefweb.int/report/world/world-health-statistics-2024-monitoring-health-sdgs-sustainable-development-goals-enarru
3. https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095926845
4. https://www.who.int/data/gho/publications/world-health-statistics
5. Strategia națională de sănătate „Sănătatea 2030", aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.387/2023 54 p.
6. World Health Organization. (1999). *Healthy Living: What is a healthy lifestyle?* Copenhagen: Regional Office for Europe, Nutrition Policy, Infant Feeding and Food Security. 24 p. (p.4).

CHALLENGES OF ECONOMIC AND GEOPOLITICAL SECURITY IN EASTERN EUROPE: NEW FORMATS OF COOPERATION BETWEEN THE EU AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PROVOCĂRILE SECURITĂȚII ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ÎN ESTUL EUROPEI: NOI FORMATE DE COOPERARE ÎNTRE UE ȘI REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 339.92:327(478:061.1UE) **https://doi.org/10.59295/spd2024j.91**

Boris CORETCHI,
ORCID: 0000-0001-8841-4838
e-mail: boris.coretchi@usm.md
Moldova State University

Abstract. Scopul acestei analize este să exploreze provocările economice și geopolitice din Estul Europei și să identifice noi formate de cooperare între Uniunea Europeană (UE) și Republica Moldova pentru abordarea acestora.

Originalitatea acestei lucrări constă în analiza detaliată a provocărilor economice și geopolitice specifice regiunii Estului Europei, precum și în propunerea unor soluții inovatoare de cooperare între UE și Republica Moldova pentru contracararea acestor provocări.

Importanța acestui studiu rezidă în relevanța sa pentru stabilitatea și prosperitatea regiunii, precum și în potențialul său de a ghida politicienii, factorii de decizie și instituțiile internaționale în dezvoltarea unor strategii eficiente pentru abordarea problemelor din Estul Europei.

Materialele și metodele folosite în această analiză includ cercetarea documentelor relevante, analiza datelor statistice, evaluarea impactului politicilor existente și propunerea de soluții și recomandări bazate pe cele mai bune practici și expertiza în domeniu.

În concluzie, cooperarea între Uniunea Europeană și Republica Moldova reprezintă o necesitate crucială pentru abordarea provocărilor economice și geopolitice din Estul Europei. Prin implementarea noilor formate de colaborare propuse, se poate contribui la consolidarea stabilității și dezvoltării durabile în regiune, având un impact pozitiv atât la nivel economic, cât și la nivelul securității și al integrării europene.

Cuvinte cheie: Estul Europei, Uniunea Europeană, Republica Moldova, provocări economice, provocări geopolitice, cooperare, securitate energetică, infrastructură, corupție, instabilitate politică, integrare europeană.

Abstract. The purpose of this analysis is to explore the economic and geopolitical challenges in Eastern Europe and to identify new formats of cooperation between the European Union (EU) and the Republic of Moldova to address them.

The originality of this work lies in the detailed analysis of the specific economic and geopolitical challenges of the Eastern European region, as well as in proposing innovative solutions for cooperation between the EU and the Republic of Moldova to counter these challenges.

The significance of this study resides in its relevance for the stability and prosperity of the region, as well as its potential to guide policymakers, decision-makers, and international institutions in developing effective strategies to address issues in Eastern Europe.

The materials and methods used in this analysis include researching relevant documents, analyzing statistical data, evaluating the impact of existing policies, and proposing solutions and recommendations based on best practices and expertise in the field.

In conclusion, cooperation between the European Union and the Republic of Moldova is a crucial necessity for addressing the economic and geopolitical challenges in Eastern Europe. By implementing the proposed new formats of collaboration, it can contribute to consolidating stability and sustainable development in the region, with a positive impact both economically and in terms of security and European integration.

Keywords: Eastern Europe, European Union, Republic of Moldova, economic challenges, geopolitical challenges, cooperation, energy security, infrastructure, corruption, political instability, European integration.

INTRODUCTION

Eastern Europe faces a complex array of economic and geopolitical challenges that require coordinated and innovative approaches. Factors such as dependence on energy imports, underdeveloped infrastructure, endemic corruption, and political instability are just a few of the aspects influencing the regional landscape. In this context, close collaboration between the European Union and the Republic of Moldova becomes crucial for managing these challenges and promoting sustainable and stable development in the region.

Partnerships between the EU and the Republic of Moldova not only address Moldova's immediate needs but also contribute to long-term stability throughout Eastern Europe. These collaborations can be seen not just as simple solutions to current problems but also as tools for shaping a safer and more prosperous future for the entire region. Through investments in economic and political reforms, improvements in infrastructure, and the promotion of democratic values and the rule of law, EU-Moldova partnerships can play a crucial role in transforming Eastern Europe into a more stable and prosperous area.

MATERIALS AND METHODS

The study utilizes a range of materials, including data and information on the economy of the Republic of Moldova, economic and social policies, analyses of factors affecting economic security, and recommendations for government actions. These sources are derived from statistical reports, research studies, public policy analyses, and other pertinent resources in the fields of economics and security.

The methods employed in developing this article include comprehensive documentary research to gather accurate and relevant information, analysis and synthesis of the collected data, and the application of economic security knowledge to derive pertinent conclusions about the state's security. Furthermore, the article adopts an analytical and critical approach to examining economic factors and their interconnections, aiming to identify optimal strategies for enhancing the country's economic security.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The Republic of Moldova confronts substantial economic and geopolitical challenges, especially due to the conflict in Ukraine and its reliance on energy imports from Russia. Close cooperation with the EU is crucial for mitigating risks and capitalizing on opportunities for sustainable development and prosperity. Existing cooperation frameworks, such as the EU-Moldova Association Agreement, the EU Neighborhood Program, and the Eastern Partnership, can be enhanced and tailored to address Moldova's specific needs in the current context.

Table 1. Economic and geopolitical security challenges in Eastern Europe: evolution of economic indicators in the Republic of Moldova

Domain	***Challenge***	***Statistic Indicator***	***Year***	***Source***
Energy Security	Dependence on energy imports from Russia	Natural gas imports from Russia (% of total consumption)	2023	Energy Regulatory Agency of the Republic of Moldova
		Average price of natural gas imported from Russia (USD/1000 m3)	2023	Energy Regulatory Agency of the Republic of Moldova
Foreign Trade	Impact of sanctions imposed on Russia	Exports to Russia (% of total exports)	2023	National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova
		Imports from Russia (% of total imports)	2023	National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova
Economic Growth	Geopolitical uncertainties and security risks	Real GDP (% annual growth)	2023	National Bank of Moldova
		Inflation (annual)	2023	National Bank of Moldova
Foreign Direct Investment	Decline in investment flows due to regional instability	Foreign direct investment (million USD)	2023	National Bank of Moldova

Source: elaborated by author based on [1].

Geopolitical position of the Republic of Moldova. The Republic of Moldova, located on the eastern border of the European Union, occupies a strategic position at the intersection of the geopolitical interests of Russia and the West. This location grants it a crucial role in regional and international politics. In recent decades, Moldova has been a battleground for the competing influences of the East and the West, each attempting to expand its sphere of influence.

Table 2. Evolution of economic indicators in the Republic of Moldova (2019-2023)

Indicator	***2019***	***2020***	***2021***	***2022***	***2023***
Real GDP (% annual growth)	4	-5.6	13.9	6.4	1
Inflation (annual)	4.7	2.1	13.9	23.5	18
Foreign direct investment (million USD)	637	513	642	750	600
Exports to Russia (% of total exports)	17.3	14.8	13.2	10.7	8
Imports from Russia (% of total imports)	16.2	14.3	13.1	11.2	9

Source: elaborated by author based on [2].

The economy of the Republic of Moldova experienced significant growth in 2021 (13.9%), followed by moderate recovery in 2022 (6.4%) after a decline in 2020 (-5.6%) caused by the COVID-19 pandemic. Inflation rose significantly in 2022 (23.5%) due to rising energy prices and the war in Ukraine, but it slightly decreased in 2023 (18%). Foreign direct investments gradually increased until 2022 (USD 750 million), but slightly declined in 2023 (USD 600 million) due to geopolitical uncertainty. Dependence on trade with Russia has gradually decreased in both exports and imports. The economy faces challenges, including high inflation, geopolitical uncertainties, and reliance on energy imports from Russia. Implementing policies for economic diversification, fiscal consolidation, and investment promotion is essential for sustainable growth and prosperity.

Impact of International Tensions. The escalating tensions between Russia and the West, intensified by conflicts in Ukraine and other regions of the former Soviet Union, have significantly impacted Moldova. Russia, leveraging Transnistria and other mechanisms of influence, has exerted pressure on Moldova to maintain a pro-Russian stance. Conversely, the European Union and NATO have sought to support Moldova's integration into European and Euro-Atlantic structures by providing financial, technical, and political assistance. These geopolitical rivalries have heightened Moldova's vulnerabilities, causing political and economic instability and creating an environment susceptible to external interference. In this context, the Moldovan government faces the challenge of navigating these conflicting influences while striving to ensure the country's stability and development.

Table 3. Impact of International Tensions

Factor	***Impact***
Russia-West Tensions	Pressure on Moldova to remain pro-Russian
EU and NATO	Support for European and Euro-Atlantic integration
Political and Economic Instability	Increased vulnerabilities
External Interference	Challenge for the Moldovan government

Source: elaborated by author based on [3].

Economic challenges of the Republic of Moldova. From an economic standpoint, the Republic of Moldova faces multiple challenges that hinder the country's development and prosperity. These challenges include:

Table 4. Economic challenges of the Republic of Moldova

Challenges	***Description***
Dependence on Energy Imports	Vulnerability to price fluctuations and political pressures
Underdeveloped Infrastructure	Need for modernization
Endemic Corruption	Affects all levels of society
Unstable Political Context	Frequent government changes and internal struggles

Source: elaborated by author based on [4].

- ***Dependence on energy imports:*** The Republic of Moldova heavily relies on imports of natural gas and electricity, mainly from Russia. This dependence makes it vulnerable to price fluctuations and political pressures. Diversifying energy sources and reducing energy dependence are essential objectives to enhance the country's energy security.
- ***Underdeveloped infrastructure:*** Moldova's transport and utilities infrastructure is outdated and requires substantial investment for modernization. Roads, railways, and telecommunications networks need major improvements to support sustainable economic growth and attract foreign direct investments.
- ***Endemic corruption:*** Corruption remains one of the biggest obstacles to Moldova's economic development. Corrupt practices affect all levels of society, from public administration to the private sector, eroding the trust of citizens and investors in state institutions. Judicial reforms and anti-corruption measures are essential to create a transparent and predictable business environment.
- ***Political instability:*** Political instability and internal conflicts have been a constant in Moldova's recent history. Frequent changes in government and internal political struggles have negatively impacted the continuity and coherence of economic policies. Political stability is crucial for implementing necessary reforms and attracting long-term investments.
- ***External influences:*** External influences play a significant role in shaping Moldova's economic and political landscape. On one hand, Russia maintains its influence through control over energy supplies and support for the separatist region of Transnistria. On the other hand, the European Union and the United States provide financial and technical assistance to support Moldova's democratic transition and economic development. These external influences often conflict, creating additional challenges for the Moldovan government [5].

Table 5. External influences: key factors and their impact on the Republic of Moldova

External Factor	*Influence*	*Economic Impact*	*Political Impact*
Russia	Control over energy supplies	High energy prices, energy dependence	Support for the Transnistrian separatist region
European Union	Financial and technical assistance	Support for democratic transition, economic development	European integration, democratic reforms
United States	Financial and technical assistance	Support for democratic transition, economic development	Regional security, political stability

Source: elaborated by author based on [6].

Opportunities for cooperation between the EU and the Republic of Moldova. In the face of the economic and geopolitical challenges confronting the Republic of Moldova, there are numerous opportunities for developing new and effective formats of cooperation with the European Union (EU). These partnerships can address both Moldova's immediate needs and long-term objectives, contributing to regional stability and prosperity. Here are some main directions for collaboration:

Economic integration and trade

1. Deepening the Association Agreement:

- *Extending the free trade agreement:* The Association Agreement between the EU and the Republic of Moldova, which includes a Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), provides a solid framework for increasing bilateral trade. Extending and deepening this agreement can facilitate the access of Moldovan products to European markets, reducing trade barriers and attracting foreign direct investments [7].
- *Standardization and compliance*: Harmonizing production standards and complying with EU regulations will enable Moldovan products to be competitive in the European market, enhancing consumer and investor confidence.

2. Infrastructure development:

- *Transport infrastructure:* Joint investments in the modernization of roads, railways, and port infrastructure will facilitate trade and mobility, reducing transport costs and transit times. Cross-border infrastructure projects can also improve Moldova's connectivity with EU member states.
- *Energy infrastructure:* Investments in energy infrastructure, including electricity and gas networks, will contribute to diversifying energy sources and reducing dependence on energy imports from unreliable sources.

Energy security

1. Diversifying energy sources:

- *Renewable energy projects*: Collaboration in developing renewable energy projects, such as solar, wind, and biomass energy, can enhance Moldova's energy security. Investments in these sectors will create jobs and reduce greenhouse gas emissions.
- *Interconnection with European energy networks*: Integrating Moldova into European energy networks through gas and electricity grid interconnection projects will ensure a stable and diversified energy flow, reducing risks associated with dependence on a single supplier.

2. Energy Efficiency:

- *Joint energy efficiency programs*: Implementing energy efficiency programs in public and private buildings, industry, and transportation can reduce energy consumption and associated costs. Renovating and modernizing energy infrastructure projects will enhance the sector's efficiency and sustainability [8].

Strengthening democratic institutions and the rule of law

1. Justice and administration reforms:

- *Support for Judicial reforms:* The EU can support Moldova in implementing the necessary judicial reforms to ensure the independence and efficiency of the justice system. Training programs for judges and prosecutors, as well as adopting modern case management practices, will strengthen the rule of law.
- *Modernizing public administration:* Reforms in public administration, including the digitization of public services and increasing transparency, can reduce corruption and improve the quality of services offered to citizens. Partnerships with EU member states to share best practices and expertise can accelerate these reforms.

2. Support for civil society:

- *Promoting civil society initiatives*: The EU can fund and support civil society organizations that promote democracy, human rights, and transparency. These organizations play a crucial role in monitoring the government and promoting public accountability.
- *Supporting independent media*: Support for independent media is essential to ensure the accurate and balanced information of citizens. Training programs for journalists and funding media projects will contribute to developing a pluralistic and resilient media landscape.

Regional security

1. Defense collaboration:

- Training Programs and Joint Exercises: Participation in joint military exercises and training programs with NATO and the EU can improve Moldova's defense capabilities. These activities will contribute to the interoperability of Moldovan armed forces with those of Western allies.

- Assistance in Modernizing Armed Forces: Support for modernizing military equipment and infrastructure will enhance Moldova's capacity to respond to national and regional security threats.

2. Combating hybrid threats:

- Information Sharing and Cyber Collaboration: Cooperation in cybersecurity, including information sharing on cyber threats and developing joint defense strategies, will help Moldova protect itself against cyberattacks and other forms of hybrid threats.
- Countering Propaganda and Disinformation: Joint programs to combat propaganda and disinformation will help create a safe and transparent informational environment. Media literacy and awareness campaigns can reduce the impact of disinformation on public opinion.

CONCLUSION

The Republic of Moldova faces a challenging environment marked by economic and geopolitical issues such as dependence on energy imports, underdeveloped infrastructure, endemic corruption, and political instability, exacerbated by tensions between Russia and the West. In this context, close cooperation between the European Union (EU) and Moldova is crucial for effectively addressing these challenges and promoting sustainable and prosperous development. EU support can facilitate economic and political reforms, enhance energy security, and strengthen democratic institutions and the rule of law.

Key measures include extending the EU-Moldova Association Agreement, diversifying energy sources, and implementing energy efficiency programs to reduce energy dependence and stimulate economic growth. Additionally, the EU can significantly contribute to strengthening democratic institutions by supporting judicial reforms, modernizing public administration, and aiding civil society and independent media, which will help combat corruption and foster a transparent and efficient government.

The strategic partnership between the EU and Moldova offers a substantial opportunity to overcome current challenges and ensure a stable and prosperous future for the country, positively impacting regional stability and security.

BIBLIOGRAPHY

1. Agenția Națională pentru Reglementare Energetică a Republicii Moldova. (2023). Raport Anual 2022. Chișinău: ANRE.
2. Banca Națională a Moldovei. (2023). Raport Anual 2022. Chișinău: Banca Națională a Moldovei.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2023). Statistica Comerțului Exterior 2022. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

4. European Union External Action Service. (2022). EU-Moldova Relations. Retrieved from https://eeas.europa.eu/delegations/republic-moldova_en
5. Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2022). Russia's Foreign Policy Concept. Retrieved from https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2768770
6. Moldova.org. (2023). The Geopolitical Position of Moldova. Retrieved from https://www.moldova.org/en/tag/geopolitical-position/
7. NATO. (2023). NATO's Relations with Moldova. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49203.htm
8. United States Department of State. (2023). U.S. Relations with Moldova. Retrieved from https://www.state.gov/u-s-relations-with-moldova/

EXPLORAREA METAVERSE ÎN SCOPUL DEZVOLTĂRII ACTIVITĂȚII BĂNCILOR COMERCIALE

METAVERSE EXPLORATION FOR THE PURPOSE OF DEVELOPING THE ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS

CZU: 336.71:004 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.92**

Ivan LUCHIAN,
ORCID: 0000-0002-8683-7228
e-mail: ivan.luchian@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Examining metaverse, we refer to a virtual world in which users are represented by avatars and interact, as a rule, in 3D, being in social and economic connection. The objectives of the research consisted in determining the essence of the metaverse and the opportunities for the development of banking activities within it. Observation, analysis and synthesis were applied as research methods, with the views of experts in the metaverse sphere as the object of study. Banks have some important opportunities to invest and participate in the metaverse. The areas of banking in the metaverse space are the following: creating virtual banking subdivisions, banking with digital wallets, providing immersive customer services, working with digital assets, promoting financial education. The banking metaverse ecosystem contains several stakeholders, technologies and services, the functioning of which depends on the quality of the banking services provided.*
Keywords: *bank; metaverse; blockchain; virtual reality; augmented reality*

Rezumat. *Examinând metaverse, ne referim la o lume virtuală în care utilizatorii sunt reprezentați prin avatare și interacționează, de regulă, în 3D, fiind în legătură socială și economică. Obiectivele cercetării au constat în determinarea esenței metaverse și a oportunităților de desfășurare a activităților bancare în cadrul acestuia. Observația, analiza și sinteza au fost aplicate ca metode de cercetare, având ca obiect de studiu punctele de vedere ale experților din sfera metaverse. Băncile au câteva oportunități importante de a investi și de a participa la metaverse. Domeniile bancare în spațiul metaverse sunt următoarele: crearea de subdiviziuni bancare virtuale, activitatea bancară cu portofele digitale, oferirea de servicii imersive pentru clienți, lucrul cu active digitale, promovarea educației financiare. Ecosistemul metaverse bancar conține mai multe părți interesate, tehnologii și servicii, de funcționarea cărora depinde calitatea serviciilor bancare prestate.*
Cuvinte cheie: *bancă; metaverse; blockchain; realitatea virtuală; realitatea augmentată*

INTRODUCERE

Metaverse este tratat de către literatura de specialitate în mai multe forme.

Spre exemplu, Cambridge Dictionary conține următoarea definiție: „Metaverse este o lume virtuală în care oamenii, ca avatare, interacționează între ei într-un spațiu tridimensional care imită realitatea” [1].

Expertul Tuhin Bhatt atenționează, că noțiunea metaverse este creată din două părți - „meta-” (ce înseamnă dincolo sau transcendent) și „univers”. El „reprezintă un spațiu virtual colectiv comun în care utilizatorii pot interacționa, tranzacționa și se pot angaja cu mediile digitale prin intermediul avatarurilor”[2].

În opinia noastră, autorul Stefanic Danny a oferit abordarea cea mai elocventă: „Metaverse este un concept revoluționar care îmbină perfect lumile fizice și digitale, creând o comunitate virtuală în care utilizatorii pot trăi, lucra, se pot juca și interacționa. Este alimentat de tehnologii avansate precum realitatea virtuală, realitatea augmentată, blockchain și inteligența artificială, oferind o rețea de lumi virtuale interconectate” [3].

Mulți experți sunt de opinia, că băncile comerciale moderne au un complex de oportunități legate de explorarea spațiului metaverse, ceea ce se va analiza în prezentul articol.

MATERIALE ȘI METODE

Observația, analiza și sinteza au fost aplicate ca metode de cercetare, având ca obiect de studiu punctele de vedere ale experților din sfera metaverse.

Drept obiect de studiu au constituit diferite viziuni ale experților din diferite țări publicate în formă deschisă în spațiul Internet referitoare la esența metaverse și la oportunitățile implementării și dezvoltării activităților bancare în acest spațiu cibernetic.

Scopurile cercetării au constat în determinarea esenței metaverse și a oportunităților de desfășurare a activităților bancare în cadrul acestuia.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Metaverse constituie o experiență digitală unificată, care permite utilizatorilor să navigheze și să exploreze medii virtuale, să interacționeze cu alți utilizatori și să acceseze diverse servicii și funcționalități. Acest fenomen este posibil prin convergența tehnologiilor, care îmbunătățesc experiența utilizatorului și creează o senzație de prezență în spațiul virtuală [3].

Este vorba de tehnologii de realitate virtuală, tehnologii de realitate augmentată, tehnologia Blockchain și inteligență artificială.

Tehnologia de realitate virtuală (RV) reprezintă utilizarea modelării și simulării în spațiul cibernetic, care permite utilizatorului să interacționeze cu un mediu vizual artificial tridimensional (3-D) sau alt mediu senzorial. Aplicațiile RV introduc utilizatorul „într-un mediu generat de computer care simulează realitatea prin utilizarea dispozitivelor interactive, care trimit și primesc informații și sunt purtate ca ochelari de protecție, căști, mănuși sau costume de corp” [4].

Această tehnologie permite utilizatorilor să activeze într-un mediu complet imersiv, în care se poate interacționa cu obiecte virtuale și se poate deplasa prin spații virtuale.

Realitatea augmentată reprezintă o experiență interactivă destinată să îmbunătățească lumea reală cu informații perceptive generate de computer. Utilizând software, aplicații și hardware, cum ar fi ochelarii speciali, realitatea augmentată su-

prapune conținut digital pe medii și obiecte din viața reală, îmbunătățind percepția utilizatorului asupra realității [5].

Tehnologia Blockchain se bazează pe utilizarea „unui registru distribuit cu liste tot mai mari de înregistrări (blocuri) care sunt legate în siguranță între ele prin hashuri criptografice" [6]. Ea este destinată să asigure securitatea și transparența tranzacțiilor în metaverse, permițând utilizatorilor să tranzacționeze în siguranță și să dețină active digitale [3].

Inteligența artificială se referă la capacitatea unui computer digital, a unui robot controlat de computer, a sistemelor informatice de a îndeplini sarcini complexe, de regulă, asociate în mod obișnuit cu ființe inteligente, adică fiind vorba de raționament, luarea de decizii sau rezolvarea unor probleme [7], [8].

Unii experți sunt de opinia, că metaverse va revoluționa și va remodela sectorul bancar. În plus, cercetările sugerează că aproximativ 67,1% dintre bancherii de top cred că oferta produselor bancare în cadrul metaverse va avea beneficii importante. Aproximativ 38,3% dintre directori consideră metaverse drept „un glonț de argint" în industria bancară [9].

Specialiștii de la Profinch afirmă: „Băncile sunt capabile să ofere experiențe diferențiate clienților prin metavers, păstrând în același timp securitatea datelor financiare. Un studiu recent a constatat că 43% dintre consumatori ar fi confortabil să folosească realitatea virtuală pentru activități bancare, cum ar fi verificarea soldurilor conturilor sau efectuarea plăților" [10].

Reprezentanții companiei Latinia sunt de opinia: „Metaverse reprezintă o oportunitate excelentă de a redefini relațiile comerciale și de a recăpăta o legătură mai emoțională între clienți și bănci, punând inovația în slujba clienților" [11].

Trecerea în metaverse poate fi examinată drept o fază nouă în evoluția activității bancare (Tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția tehnologică a activității bancare

Stadiile evoluției activității bancare	Caracteristici
Activitatea bancară tradițională	- Încrederea pe interacțiunea cu clienților între ei - Absența personalizărilor
Internet banking	- Procese executate prin Internet și mobil - Începutul călătoriei digitale
Open banking	- Conectivitate cu aplicația terță parte prin intermediul interfețelor de programare a aplicațiilor, apariția neobăncilor
Finanțare bancară digitalizată	- Apariția Web3
Activitatea bancară în cadrul metaverse	- Creștere în experiența bancară virtuală - Nouă experiență bancară virtuală

Sursa: [9]

Metaverse poate constitui o gamă de oportunități pentru îmbunătățire experienței bancare digitale [12]:

1. Activele digitale, criptomonedele și jetoanele nefungibile (NFT) formează fundamentul metaverse. Tehnologia Blockchain urmează a fi integrată în medii virtuale pentru a oferi tranzacții financiare sigure și transparente. Metaverse poate permite clienților să-și gestioneze portofelele de criptomonede și să tranzacționeze active digitale în scopul de a activa în cadrul economiei digitale.

2. Incluziunea financiară prin promovarea democratizarea finanțelor prin oferirea posibilităților de deservire bancară persoanelor, care anterior au fost excluse din sistemele bancare tradiționale. Orice persoană, care are o conexiune la Internet poate beneficia de servicii bancare virtuale, prin urmare, persoanele din întreaga lume vor putea obține servicii financiare.

3. Contractele inteligente și automatizarea bazate pe tehnologia blockchain pot sprijini procese financiare mai fluide în metaverse. Aceste contracte automatizează diverse tranzacții financiare, începând cu aprobările de împrumuturi, reducând nevoia de intermediari.

4. Experiențele bancare personalizate sunt oferite băncilor de către metaverse pentru a crea experiențe personalizate și exclusive pentru clienții lor. Filialele virtuale pot oferi spații 3D pentru întâlniri cu consultanții financiari, desfășurarea educației financiare interactive și utilizarea datelor de piață în timp real într-o formă interactivă vizual.

5. Noi surse de venit sunt create băncilor din activitatea în cadrul metaverse. Există diverse posibilități de creare a produselor financiare virtuale noi și inovatoare în funcție de caracteristicile noului sistem sau oferind consultanță pentru afaceri virtuale.

Ecosistemul metavers din domeniul bancar cuprinde diverse părți interesate care au un rol crucial în valorificarea potențialului acestei experiențe digitale imersive [3]:

- *Băncile tradiționale* își aduc baza de clienți existentă, infrastructura financiară și cunoștințele de conformitate cu reglementările. Ele au posibilitatea de a crea sucursale virtuale în metaverse, permițând clienților să acceseze servicii bancare și să se angajeze în tranzacții financiare într-un mediu virtual.
- *Furnizori de tehnologie Blockchain* oferă infrastructura tehnologică, care face posibilă activitatea financiară descentralizată, gestionarea activelor digitale și tranzacții cu criptomonede.
- *Startup-urile Fintech* dezvoltă tehnologii și soluții moderne, care pot perfecționa experiențele clienților, eficientiza operațiunile și pot conduce transformarea digitală în domeniul examinat.
- *Organismele de reglementare* au un rol important în stabilirea unor reglementări clare pentru conformitate, protecția consumatorilor și confidențialitatea datelor.
- *Consilierii financiari și investiționali virtuali* oferă îndrumări financiare, sfaturi și oportunități de investiții clienților din metaverse, apelând la tehnologii avansate, cum ar fi inteligența artificială și învățarea automată, pentru a oferi clienților consiliere financiară personalizată și adaptată.

Acceptând activitatea în cadrul metaverse și utilizarea tehnologiilor aferente, băncile au câteva modalități de implementare a inovațiilor [13]:

- *Sucursalele virtuale vor permite clienților să acceseze serviciile bancare și să interacționeze cu reprezentanții băncii într-un mediu digital. Vizitând o sucursală virtuală a unei bănci clientul poate vorbi cu un avatar al consilierului său financiar, poate examina opțiunile de creditare mergând printr-o încăpere virtuală sau poate participa la întrunirile virtuale de educație financiară cu alți clienți din întreaga lume [14].*
- *Tranzacționarea activelor digitale, inclusiv criptomonedelor și jetoanelor nefungibile. Băncile pot utiliza tehnologia Blockchain pentru a oferi tranzacții cu criptomonede, extinzându-și gama de servicii financiare.*
- *Educația financiară este necesară pentru activitatea băncilor în cadrul metaverse pentru a oferi experiențe interactive de educație financiară. Instruirea se poate referi la finanțele personale, investiții și serviciile de dezvoltare blockchain.*
- *Contactele virtuale ale băncilor în cadrul metaverse pot fi organizate în formă de întâlniri și conferințe virtuale, eliminând nevoia de prezență fizică.*
- *Îmbunătățirea securității în baza dezvoltării metaverse are loc în formă combinată a naturii descentralizate a metaverse și a tehnologiei Blockchain, contribuind la protejarea datelor clienților și la prevenirea fraudei.*

Odată cu acceptarea metaverse în industria bancară, este important să se ia în considerație anumite considerente etice. Una din probleme este decalajul digital în metaverse, care se exprimă prin posibilitatea excluderii persoanelor, care nu își permit să participe. O altă preocupare importantă este legată de asigurarea confidențialității datelor în metaverse. Reieșind din volumul mare de date cu caracter personal colectate și partajate în mediile virtuale, este crucial important să se stabilească politici de confidențialitate și măsuri de securitate solide [3].

CONCLUZII

Metaverse constituie o platformă în spațiul cibernetic destinată să ofere experiențe digitale ca o alternativă sau o replică a lumii reale, împreună cu elementele civilizaționale de bază precum interacțiunile sociale, moneda, comerțul, economia și proprietatea. Baza tehnologică a metverse este formată de realitatea virtuală, realitatea augmentată, blockchain și inteligența artificială. Prestarea de servicii bancare în spațiul metaverse oferă instituțiilor bancare un șir de avantaje, care pot spori nivelul de satisfacere a nevoilor clienților și eficiența activității bancare în general. În afară de un cadrul legal aferent și un sistem rigid de securitate, activitatea bancară în metaverse necesită un ecosistem performant, în care să existe parteneri de afaceri ai băncilor capabili să furnizeze în mod calitativ componentele necesare.

REFERINȚE

1. *CAMBRIDGE DICTIONARY Metaverse. În:* https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/metaverse *[Accessed: 03.07.2023]*
2. *BHATT TUHIN Exploring the Metaverse in Banking: A Transformational Frontier. Available:* https://www.intelivita.com/blog/metaverse-in-banking/ *[Accessed: 03.07.2023]*
3. *STEFANIC DANNY Exploring the Impact of the Metaverse in Banking* În*:* https://hyperspace.mv/exploring-the-impact-of-the-metaverse-in-banking/ *[Accessed: 04.07.2023]*
4. *LOWOOD HENRY E. Virtual reality.* În*:* https://www.britannica.com/technology/virtual-reality *[Accessed: 07.07.2023]*
5. *What is augmented reality (AR)?*. În*:* https://www.sap.com/central-asia-caucasus/products/scm/industry-4-0/what-is-augmented-reality.html#:~:text=Augmented%20reality%20definition,real%2Dlife%20environments%20and%20objects*. [Accessed: 07.07.2023]*
6. *Blockchain.* În*:* https://en.wikipedia.org/wiki/Blockchain *[Accessed: 07.07.2023]*
7. *COPELAND B.J. Artificial intelligence.* În*:* https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence *[Accessed: 07.07.2023]*
8. *What Is Artificial Intelligence? Definition, Uses, and Types*. În*:* https://www.coursera.org/articles/what-is-artificial-intelligence *[Accessed: 07.07.2023]*
9. *Why money in the Metaverse is a huge opportunity for banks?*. În*:* https://www.researchnester.com/blog/banking-and-financial-services/blockchain/money-in-the-metaverse-is-huge-opportunity-for-banks *[Accessed: 08.07.2023]*
10. *Banking In The Metaverse: Virtual Reality Empowering Banking Experience.* În*:* https://profinch.com/banking-in-the-metaverse/ *[Accessed: 08.07.2023]*
11. *Banking and the metaverse.* În*:* https://latinia.com/en/resources/metaverse-banking *[Accessed: 08.07.2023]*
12. *Banking in the Metaverse: Navigating the Digital Frontier.* În*:* https://finek-sus.com/banking-in-the-metaverse-navigating-the-digital-frontier/ *[Accessed: 08.07.2023]*
13. *BASIUK VITALIY, ADAMS ALISSA Metaverse in banking: driving future innovation.* În*:* https://evacodes.com/blog/metaverse-in-banking-driving-future-innovation *[Accessed: 08.07.2023]*
14. *SANDERS MAY Metaverse in Banking: Transforming the Future of Financial Services.* În*:* https://medium.com/@may_sanders/metaverse-in-banking-transforming-the-future-of-financial-services-ed1b7f1237ce *[Accessed: 10.07.2023]*

EFECTUL MORATORULUI DE ANGAJARE ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE ASUPRA CALITĂȚII SERVICIILOR ACESTORA

THE EFFECT OF THE EMPLOYMENT MORATORIUM IN PUBLIC INSTITUTIONS ON THE QUALITY OF THEIR SERVICES

CZU: 005.954:351/354 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.93**

Valentin BUDECI,
ORCID: 0009-0002-1137-7658
e-mail: budecivalentin@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This article presents the analysis of the moratorium policy in the public sector of the Republic of Moldova, although a temporary measure it was instituted during the last 5 years. Thus, under the conditions of financial constraints, recognized by the Government, which are persistent, in order to further support sectoral and administrative reforms, it is necessary to rationalize personnel expenses, but the effect of the moratorium is felt by the fact that financial means are not saved according to the initial plan . Thus, the decisions to establish the moratorium affect the institutions of the public sector, with the need to take into account all these aspects and be part of a wider strategy of resource management and economic development. The research method included the analysis of the specialized literature of the normative framework and discussions with the responsible persons and observations within the public institutions.*

Keywords: *the analysis of the moratorium, financial constraints, the public sector.*

INTRODUCERE

Analiza efectului produs de instituirea moratoriului pentru angajările în sectorul public din Republica Moldova este obiectivul care și l-a propus autorul să fie realizat în studiul dat. Astfel, deși se află în proces de reformare pentru a corespunde criteriilor de aderare la Uniunea Europeană, având în vedere demararea negocierilor, problemele cu care se confruntă instituțiile bugetare, influențează performanța per ansamblu a sectorului public, fiind necesare acțiuni menite să impulsioneze activitatea și eficiența acestora. Pe de altă parte se constată că sectorul public înregistrează deficiențe și carențe majore cu care se confruntă, care sunt direct afectate de politica de personal și moratoriile instituite la nivel național pe parcursul anilor 2020-2024. Anual se instituie moratoriu, ca măsură, cu scopul de a controla cheltuielile bugetare și de a reduce valoarea acestora, astfel, deși se confruntă cu presiuni financiare, reducerea cheltuielilor bugetare devenind o prioritate pentru a menține sustenabilitatea economică a statului, cu toate acestea instituirea moratoriului este o măsură care afectează direct instituțiile publice.

MATERIALE ȘI METODE

Metoda de cercetare a inclus cercetarea subiectului de instituire a moratoriului, prin identificarea fenomenului în literatura de specialitate, cadrul regulator dar și interviuri cu persoanele responsabile din cadrul autorităților publice care sunt afectate direct de instituirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate.

În cadrul discuțiilor de funcționarii implicați în proces s-au stabilit deficiențele dar și particularitățile cu privire la un moratoriu. Totodată, au fost efectuate observații menite să înțeleagă impactul instituirii asupra instituțiilor publice și cum acesta afectează performanța. A fost utilizată o metodă mixtă, în vederea obținerii unei concluzii mai realistă și mai veridică în vederea producerii unor rezultate mai tangibile. În cadrul cercetării, autorul a analizat Hotărârile de Guvern de aprobare a moratoriilor, notele de argumentare a acesteia și calculele prezentate de instituțiile responsabile în vederea argumentării instituirii moratoriului, în baza cărora a fost efectuată concluzia pentru acest articol.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând materialele și argumentele cu privire la stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate, se observă că se dorește limitarea angajărilor noi în sectorul public, pentru a controla extinderea costisitoare a forței de muncă în sectorul public, însă, cu toate acestea, există efecte negative asupra calității și eficiența serviciilor publice. Totodată, studiind caracterul de restricții al normelor, acestea influențează direct la subdimensionarea forței de muncă în administrarea publică, ceea ce ar putea conduce la scăderea calității serviciilor oferite cetățenilor. De asemenea, instituirea moratoriului are și un impact social negativ, deoarece limitează oportunitățile de angajare pentru tineri și pentru cei care caută un loc de muncă stabil în sectorul public. Acest lucru ar putea agrava problema șomajului sau ar putea duce la o migrație a forței de muncă calificate către alte țări în căutare de oportunități. Deși se observă o abordare mai echilibrată, prin includerea funcțiilor care nu afectează activitatea de bază și implementarea unor politici mai riguroase de recrutare și selecție în sectorul public, menit să asigure angajarea doar a personalului necesar și calificat. De asemenea, este imperios necesar ca să fie efectuată concomitent reformarea, restructurarea și eficientizarea activității existente a sectorului public pentru a reduce costurile și a îmbunătăți serviciile.

Analizând faptul că pe parcursul anilor a fost aplicată această practică poate fi constatat că ar fi posibilă reducerea cheltuielilor fiind aplicată consecvent această politică. Urmarea a analizelor efectuate se poate constata că deși a avut ca obiectiv diminuarea cheltuielilor pentru această grupă de cheltuieli, se menționează că au înregistrat diminuări estimat față de efectiv doar în 2020. Deși au fost estimate diminuări la această grupă de cheltuieli, nu s-a reușit de a se face economii, din cauza creșterilor salariilor de bază urmare a creșterii valorii de referință pentru calcularea, a salariilor angajaților din secto-

rul bugetar, în conformitate cu prevederile legale privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, la unele categorii de funcții, dar și acordarea măsurilor stimulente din economii instituțiilor ca sporurile, premiile și alte drepturi salariale. Astfel fiind analizată situația cheltuielilor de salarizare pentru anii 2020-2024, prezentată în tabelul nr. 1, pentru anul 2020 a fost obținută o economie de 245 milioane lei, în anul 2021 fondul de salarizare în pofida moratoriului a înregistrat o creștere de 1,5 miliarde de lei, iar în anul 2022 1,3 miliarde lei, iar în anul 2023 a fost menținut la nivelul planificat.

Tabelul 1. Valoarea cheltuielilor de personal 2020-2024, milioane lei

Anul	Estimat	Efectiv	Diferența
2024	27 548,9	-	-
2023	25 617,9	25 617,9	-
2022	20 703,4	22 037,2	1 334,5
2021	18 305,0	19 886,4	1 581,4
2020	17 013,0	16 767,3	-245,7

Sursa: [3,4,5,6,7]

Analizând numărul de personal în cadrul instituțiilor publice în cazul cărora se aplică salarizarea reglementată de sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar , se constată că drept o măsură a reducerilor cheltuielilor a fost instituirea moratoriu, măsură deși temporară aceasta a fost instituită pe parcursul a ultimii 5 ani, informația detaliată asupra funcțiilor vacante se prezintă în tabelul 2. Deși această afectează direct funcționalitatea instituțiilor prin faptul că nu sunt încadrați toți funcționarii conform statelor de personal, demonstrează că numărul real care este suplinit până la instituirea moratoriului permite exercitarea atribuțiilor cu funcțiile care sunt suplinite. Așadar, se denotă că numărul efectivului limită aprobat pentru instituțiile publice reprezintă o variantă optimistă a acestora, neangajarea în funcții a tuturor periclitând funcționalitatea instituțiilor și influențând negativ asupra rezultatelor și activității.

Tabelul 2. Numărul de funcții vacante pentru 2020-2024

Anul	Autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale pentru care se suspendă încadrarea	Autoritățile publice locale pentru care se recomandă suspendarea încadrării
2020	8773	5168
2021	7237	6248
2022	7811	6315
2023	8178	7818
2024	8375	7053

Sursa: [3,4,5,6,7]

Urmare a analizei politicilor statului vizavi de reducerea cheltuielilor pentru retribuirea muncii, prin stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate, pentru perioada 2020-2024 se constată că numărul funcțiilor incluse ca măsură de a nu fi suplinite a variat în de la 7237 până la 8773 unități la autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale și 5168 la 7818 pentru autoritățile publice locale. Astfel, controlul asupra executării prezentei hotărâri a fost pusă în sarcina Ministerului Finanțelor, care doar în anul 2024 o să asigure efectuarea controalelor în vederea verificării respectării acestor prevederi. De menționat că nerespectarea prevederilor nu implică consecințe sau sancțiuni, mai mult ca atât suspendarea încadrării personalului în autoritățile publice autonome și în Casa Națională de Asigurări Sociale în funcțiile vacante aferente indicate este cu titlu de recomandare, fapt care denotă că această politică poate fi influențată negativ din lipsa unor prevederi incluse în Codul contravențional sau Codul administrativ.

Astfel, în condițiile constrângerilor financiare, recunoscute de Guvern, care au caracter persistent, pentru susținerea în continuare a reformelor sectoriale și administrative, este necesară raționalizarea cheltuielilor de personal, în sectorul bugetar în întregime, însă direcționarea resurselor economisite în urma reorganizărilor structurale și optimizării numărului de personal din sectorul bugetar spre majorări salariale, trebuie direcționate în eficientizarea instituțiilor publice pe segmentul politicilor de personal.

Moratoriul este instituit și se datorează impactului considerabil asupra bugetului public național, urmare a ajustărilor valorilor de referință prin majorarea pentru diferite categorii de personal. Deși s-a dorit ca implementarea măsurilor prevăzute, va fi posibilă în condițiile eficientizării și stabilirii unui regim strict de utilizare a cheltuielilor publice, această politică implică și necesitatea optimizării efectivului – limită, prin prisma funcțiilor exercitate, în contextul neadmiterii majorării ponderii cheltuielilor de personal în produsul intern brut, ca indicator țintă prestabilit. Astfel, în cazul instituirii pe parcursul a mai mult de 2 ani a moratoriului pe o funcție anumită este necesară analizarea oportunității instituirii în efectivul-limită a instituțiilor, ceea ce ar însemna reducerea cu 8375 funcții în anul 2024 pentru autoritățile publice/instituțiile finanțate din bugetul de stat și în Casa Națională de Asigurări Sociale pentru care se suspendă încadrarea și 7053 pentru autoritățile publice locale pentru care se recomandă suspendarea încadrării.

În acest context, în scopul unei gestionări mai eficiente a resurselor financiare disponibile și a direcționării lor spre domeniile prioritare, s-a propus prelungirea moratoriului privind încadrarea personalului în sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate și pentru anul 2024. Aspectul impunerii moratoriu are repercusiuni directe asupra instituțiilor care având un program de activitate din lipsă de personal înregistrează restanțe la acordarea concediilor, oferă diverse suplimente salariale care se manifestă prin premii din economiile efectuate din contul neangajării personalului astfel în mare parte nu se acumulează economii la capitolul cheltuielilor salariale. Din analizele efectuate se denotă că odată crescută rata de referință pentru salariile de bază, la unele instituții

bugetare, nu s-a obținut efectul economic scontat, de a economisi mijloace financiare, ci doar de a majora salariile la personalul angajat.

Efectul moratoriului se face simțit și anume prin faptul că funcționarii încadrați nu utilizează zilele de concediu, de către funcționarii angajați, volum mare de muncă care influențează fluctuația personalului. De asemenea, se remarcă faptul că deși a fost instituit moratoriu pe anumite funcții, acesta nu a afectat structura organizatorică în cadrul instituțiilor, care a dus la nerespectarea criteriile de bază cu privire la numărul de personal pentru crearea subdiviziunilor de audit intern. Instituirea structurii de audit intern a avut ca scop instituirea controlului intern managerial în cadrul instituțiilor publice prin auditarea celor mai semnificative procese din cadrul acestora.

O altă problemă majoră care afectează lipsa unor progrese la diminuarea cheltuielilor de personal este faptul că moratoriul nu afectează instituțiile publice cu autonomie financiară și care sunt salarizate în baza Hotărârii Guvernului nr. 743 din 11 iunie 2002 cu privire la salarizarea angajaţilor din unităţile cu autonomie financiară. Potrivit unor studii [1], a fost remarcat că sistemul de salarizare în serviciul public în Moldova este insuficient, necompetitiv, inechitabil, complex, netransparent din cauza numeroaselor beneficii și indemnizații, care uneori constituie o pondere semnificativă din salariul de bază, și nu motivează performanța. Astfel, este nevoie de a fi ajustată reforma salarială din 2018 care nu a reușit să eficientizeze sistemul de salarizare pentru funcționarii publici la nivel central și la nivel local, cu scopul principal de a spori competitivitatea și corectitudinea salariilor, în același timp simplificând sistemul de salarizare și făcându-l mai transparent, mai simplu și mai consecvent.

CONCLUZII

Moratoriul instituit în sectorul public din Moldova, în opinia autorului, este o acțiune cu implicații economice, sociale și asupra calității serviciilor publice. Deciziile de instituire a moratoriului, afectează instituțiile din sectorul public, fiind nevoie de a lua în considerare toate aceste aspecte și să fie parte a unei strategii mai largi de gestionare a resurselor și dezvoltare economică. O soluție mai oportună pentru economisirea resurselor alocate pentru salarizare ar fi majorarea profesionalismului la personalul încadrat, stabilirea unor obiective și sarcini instituționale mai relevante și exacte, pentru a majora performanța instituțiilor publice, iar suspendarea încadrării pe parcursul a mai mulți ani să ducă la modificarea efectivului-limită aprobat. Moratoriul fără o abordare sistemică de interzicere a cumulurilor, orelor suplimentare și fără neajustarea ratei de referință soluții pentru concediile anuale pentru salariați nu poate obține efect economic scontat.

Externalizarea unor servicii ca audit intern, contabilitate sau juridice în sectorul public, ar putea soluționa multitudinea de probleme, care se dorește a fi soluționată prin instituirea moratoriului și anume prin oferirea posibilității de a contracta pe parcursul anului pe o perioadă determinată persoane, în vederea exercitării mandatului și atribuțiilor instituționale, însă acest aspect trebuie recunoscut și aplicat de către instituțiile publice. Astfel, în opinia autorului dacă ar exista o instrucțiune cu privire la externalizarea în

cadrul instituțiilor publice și societăților cu capital majoritar de stat, această opțiune ar permite implementarea practicilor în sectorul public.

REFERINȚE

1. Studiului „Criza Resurselor Umane și Sistemul de Salarizare în Cadrul Autorităților Publice Centrale și Locale în Republica Moldova” În://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://soros.md/wp-content/uploads/2024/04/Studiu_Criza-resurse-umane-APC.pdf);
2. Legea nr. 270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar (În://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143048&lang=ro#);
3. Hotărârea Guvernului Nr. 672 din 17.12.2019 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate (În://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119510&lang=ro);
4. Hotărârea Guvernului Nr. 942 din 22.12.2020 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate (În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124673&lang=ro);
5. Hotărârea Guvernului Nr. 475 din 29.12.2021 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate(În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129425&lang=ro);
6. Hotărârea Guvernului Nr. 962 din 28.12.2022 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate(În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134792&lang=ro);
7. Hotărârea Guvernului Nr. 1096 din 29.12.2023 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar pe funcțiile vacante înregistrate (În://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141031&lang=ro).
8. Hotărârii Guvernului nr. 743 din 11 iunie 2002 cu privire la salarizarea angajaţilor din unităţile cu autonomie financiară (În://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141165&lang=ro).

ANALIZA FLUXURILOR DE NUMERAR ȘI A CONCORDANȚEI ACESTORA CU REZULTATELE FINANCIARE

ANALYSIS OF CASH FLOWS AND THEIR CONSISTENCY WITH FINANCIAL RESULTS

CZU: 005.915:658.153 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.94**

Elena NIREAN,
ORCID: 0000-0002-2593-5836
e-mail: e.nirean@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The research results refer to the assessment of the evolution of cash flows and their consistency with the financial results of the entity in order to evaluate efficiency and develop financial policies to optimize cash flows within the analyzed entity. A significant gap between the net cash flow and the obtained financial result was observed in the entity, primarily caused by changes in current assets that led to the withdrawal of cash. In the same direction, the repayment of loans, reduction of current liabilities, payment of dividends, and income tax expenses acted, under whose influence the total gap increased. The negative influence of these factors was partially mitigated as a result of receipts in the form of loans and profit. The positive action of these and other factors influenced the reduction of the gap between the financial result and the net cash flow. At the same time, this did not allow the company to fully compensate for the deviation of the net flow from the obtained financial result.*

Keywords: *assets, gap, cash flow, net flow, financial results.*
Cuvinte-cheie: *active, decalaj, flux de numerar, flux net, rezultate financiare.*

INTRODUCERE

Desfășurarea activității economice a entității generează permanent mișcarea mijloacelor bănești. În situațiile financiare pentru reflectarea acestei mișcări se utilizează noțiunea de „flux de numerar”. În literatura de specialitate şi practica economică se mai utilizează şi alte noțiuni, ce desemnează același fenomen: fluxul de disponibilăți, de lichidități, de mijloace bănești etc.

Fluxurile de numerar reprezintă încasările (afluxurile) și plățile (retragerile) de mijloacelor bănești efectuate în pe parcursul perioadei de gestiune respective. Diferența dintre suma încasărilor și plăților constituie fluxul net de numerar [1]. Fluxul mijloacelor bănești servește drept indicator care exprimă capacitatea entității de a asigura necesarul mijloacelor bănești pentru a putea face față plăților curente și a dezvolta afacerea. Intrările de numerar sunt reflectate pe fiecare produs în parte, ori pe grupuri de produse. Circulația mijloacelor bănești între posturile bilanțului contabil nu se includ în fluxurile de mijloace bănești, deoarece o asemenea circulație constituie un element component al controlului și reglementării operațiunilor monetare ale întreprinderii și nu a activității

operaționale, de investiții și financiare (S.N.C.7 „Raportul privind fluxul mijloacelor bănești”, paragraful 12) [2].

În dependență de direcția de deplasare a numerarului, fluxul de numerar este de două tipuri, respectiv flux de numerar pozitiv și flux de numerar negativ. Fluxul pozitiv apare când încasările sunt superioare plăților, rezultând profitul. În schimb, fluxul de numerar negativ apare atunci când sunt înregistrate cheltuieli mai mari decât ceea ce produce firma sau când plățile sunt mai mari decât intrările. Din aceste situații rezultă pierdere, deci un cash flow negativ. Chiar dacă este o situație nedorită, este important de știut că un flux negativ se poate întâmplă în orice afacere ciclică. Însă, este necesar de acoperit într-o anumită perioadă. Scopul este ca la sfârșitul perioadei să se înregistreze un flux net pozitiv.

În literatura de specialitate, cele mai cunoscute sunt două modele de formare a fluxului de mijloace bănești: metode directă și metoda indirectă (figura 1). Aceste două metode au diferite tehnici de formare, dar rapoartele privind fluxurile de numerar rezultate trebuie să reflecte invariabil intrările și ieșirile de numerar pe trei tipuri de activități: activitatea operațională, activitatea de investiții și activitatea financiară.

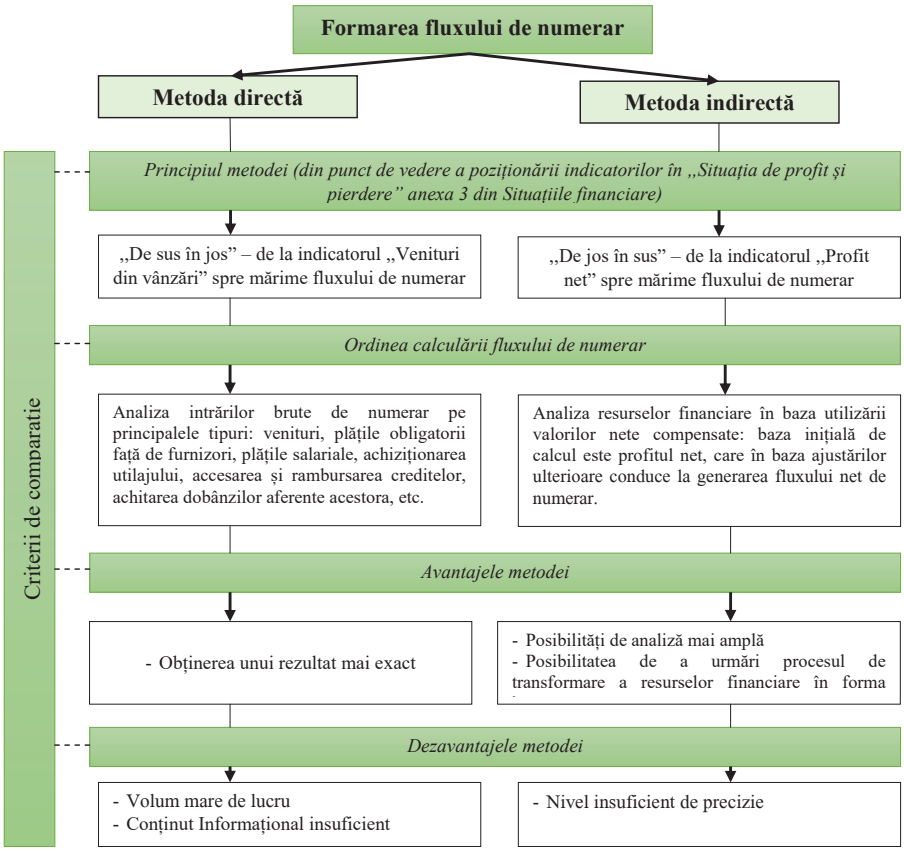

Figura 1. Principiile de formare a fluxurilor de numerar bazate pe metoda directă și metoda indirectă
Sursa: elaborat de autor

Formarea fluxurilor de mijloace bănești în baza metodei directe presupune analiza fluxului de numerar brut pe principalele tipuri de activități economico – financiare a entității.

Analiza fluxurilor de numerar ocupă un loc de bază în sistemul de analiză a situației financiare a entității, ceea ce permite de evaluat eficiența gestiunii fluxurilor de numerar la entitate și dacă acesta este capabil la un moment dat să gestioneze suma necesară de surse bănești. Astfel, absența rezervei minime de numerar necesar poate atesta atât iraționalitatea utilizării lui cât şi dificultățile financiare. Existența surplusului de numerar la entitate poate semnifica că în viitorul apropiat entitatea va suporta pierderi, sau se promovează o politică monetară incorectă (de exemplu, plasarea nefavorabilă a fondurilor, ce nu permite obținerea de venituri suplimentare din activitățile financiare, pe care întreprinderea a contat) [3].

În condițiile economiei de piață, fluxurile de numerar la entitate sunt resursa cea mai limitată, gestiunea corectă a cărora asigură stabilitatea rezultatelor financiare a entității. Din acest motiv este necesar să se acorde o atenție deosebită problemelor de analiză a fluxurilor de numerar care influențează rezultatele economice și financiare a firmei.

MATERIALE ȘI METODE

În vederea elaborării lucrării a fost studiată literatura de specialitate, rezultatele cercetărilor științifice a autorilor din domeniu, datele din situațiile financiare, rapoartele statistice, raportul privind fluxul mijloacelor bănești a „Sadac - Agro” SRL și rezultatele propriilor cercetări.

În baza datelor acumulate s-au efectuat calcule în vederea aprecierii evoluției fluxurilor de numerar, analizei separate a structurii încasărilor și plăților mijloacelor bănești în entitate, determinării influenței factorilor asupra fluxului net de mijloace bănești precum și analizei fluxurilor mijloacelor bănești și a concordanței acestora cu rezultatele financiare. În vederea interpretării datelor acumulate şi a rezultatelor calculelor efectuate s-a aplicat metoda analitică de calcul, metoda tabelară şi metoda grafică. Pentru a prezenta rezultatele obținute s-a aplicat metoda narativă, metoda de analiză și sinteză, observația științifică, comparația, metoda experților și metoda analogiilor. Pentru a formula concluziile s-au utilizat: metoda inducției, deducției și raționamentul.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La etapa inițială a analizei s-au studiat modificările survenite în mărimile absolute şi relative ale fluxurilor de numerar în comparație cu perioada precedentă la entitate. Aprecierea informațiilor obținute se efectuează pornind de considerentele: desfășurarea reușită a activității operaționale trebuie să genereze fluxul net pozitiv; menținerea și dezvoltarea potențialului economic al entității condiționează flux net negativ din activitatea de investiții; fluxurile pozitive din activitatea operațională şi cea financiară (în caz de necesitate) trebuie să compenseze fluxul negativ din activitatea de investiții. Nerespecta-

rea primei şi ultimei condiții provoacă reducerea soldului mijloacelor băneşti şi insolvabilitatea entității. Neglijarea celui de-al doilea aspect determină reducerea potențialului întreprinderii în perspectivă.

Aprecierea generală a fluxurilor mijloacelor băneşti la „Sadac - Agro” SRL, în baza datelor din Raportul privind fluxul de numerar pentru perioada 2021-2023 este prezentată în figura 2.

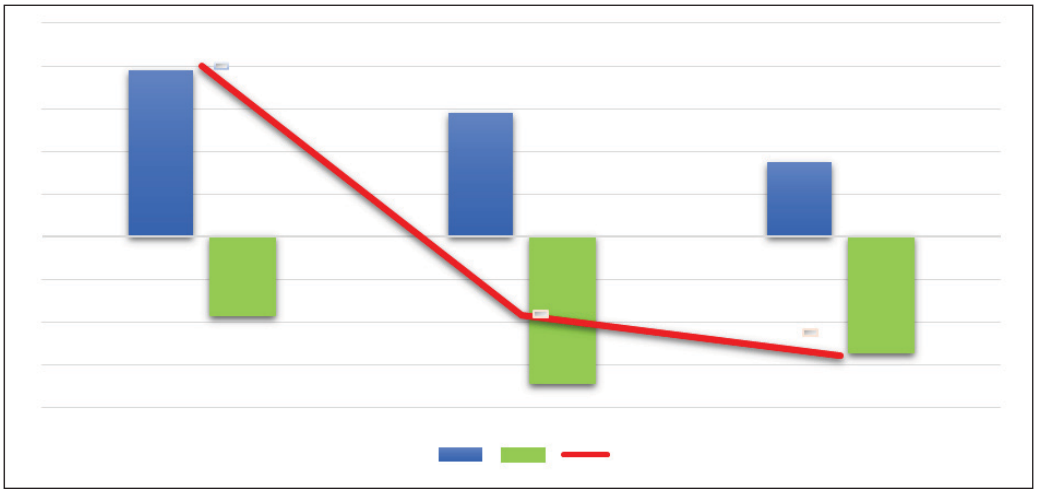

Figura 2. Evoluția fluxurilor de numerar în entitatea „Sadac - Agro” SRL
Sursa: elaborat de autor în baza [4].

Datele prezentate în figura 2 atestă existența tendințelor negative în situația cu fluxurile de numerar. În primul rând, atrage atenția apariția fluxului net total negativ începând cu anul 2022. Dacă în anul 2021 „Sadac - Agro” SRL în urma activității operaționale a reușit să genereze fluxul net pozitiv în sumă de 3890 mii lei, atunci în anul 2023 a constituit 1745 mii lei, în diminuare cu 2145 mii lei sau cu 55,14 %.

Din datele figurii rezultă, de asemenea, că entitatea nu utilizează mijloacele băneşti încasate pentru procurarea mijloacelor fixe, fapt atestat prin lipsa fluxului de numerar din activitatea de investiții. Lipsa de atenție cuvenită față de acest aspect poate crea dificultăți în procesul desfășurării activității operaționale din insuficiența potențialului tehnic. Fluxul net negativ provenit din activitatea financiară în întreaga perioadă de analiză 2021-2023 diminuează pe deplin efectul pozitiv obținut din activitatea operațională. În consecință, la „Sadac - Agro” SRL în anii 2022 și 2023 s-a constatat depășirea plăților băneşti asupra încasărilor în sumă totală de 530 mii lei, și respectiv, 954 mii lei.

La următoarea etapă s-a analizat conexiunea dintre rezultatele financiare obținute şi fluxurile de numerar generate în cadrul întreprinderii. În baza acestei analize se poate identifica motivul din care în condițiile majorării profitului, soldul mijloacelor băneşti disponibile scade.

Pentru studierea acestui aspect al activității întreprinderii pot fi calculate abaterile absolute şi/sau relative ale fluxurilor de numerar de la rezultatele financiare. Aprecierea rezultatelor obținute se efectuează în comparație cu situația optimă: o dată cu creșterea stabilă a profitului este necesar să aibă loc şi o nu mai puțin intensă creștere a afluxului net pozitiv.

În cele ce urmează se va analiza concordanța dintre rezultatele financiare obținute şi fluxurile de numerar generate în cadrul activității economice a entității.

Tabelul 1. Analiza corelației dintre rezultatele financiare și fluxul de numerar În„Sadac - Agro" SRL

Indicatorul	Perioada	Tipuri de activități		
		Activitatea operațională	Activitatea financiară	Total
Rezultatul financiar	**2021**	9912	184	9981
Flux net		3890	-1832	2058
Rezultatul financiar	**2022**	12939	-251	9677
Flux net		2895	-3425	-530
Rezultatul financiar	**2023**	-345	1966	1052
Flux net		1745	-2699	-954
Abaterea fluxului net față de rezultatul financiar, (±)	**2021**	**-6022**	**-2016**	**-7923**
	2022	**-10044**	**-3174**	**-10207**
	2023	**+2090**	**-4665**	**-2009**

Sursa: elaborat de autor în baza [4, 5].

Din datele tabelului 1 rezultă că entitatea analizată în anul de gestiune 2023 a obținut profit până la impozitare în suma totală de 1052 mii lei. Totodată, s-a format fluxul net negativ de numerar în mărime de 954 mii lei, în urma căruia a scăzut considerabil soldul disponibilităților. Astfel, se constată decalajul dintre rezultatele financiare obţinute şi fluxul mijloacelor băneşti. În sumă absolută acest decalaj alcătuieşte 2009 mii lei [-954-1052]. Concluzia formulată este valabilă pentru poate tipurile de activităţi în decursul perioadei 2021-2023 şi impune dezvăluirea cauzelor respective privind neconcordanța indicatorilor financiari examinați.

Existenţa devierilor considerabile dintre dinamica rezultatelor financiare obţinute şi evoluţia fluxurilor de numerar poate fi efectul diverselor cauze cu caracter obiectiv şi subiectiv. Pentru identificarea acestor cauze se aplică metoda întocmirii Raportului privind fluxul de numerar potrivit metodei indirecte.

Vom examina unii factorii principali ce pot condiționa abaterea fluxului net de la rezultatul financiar obținut. În primul rând, la compararea indicatorilor financiari examinați, din mărimea rezultatului financiar este necesar de scăzut suma cheltuielilor (economiilor) privind impozitul pe venit pentru obținerea profitului net. Acest profit în continuare este supus unui şir de corectări (ajustări) care în sine, reprezintă cauzele (factorii) decalajului dintre doi indicatori financiari examinaţi. O a doua etapă este cal-

cularea amortizării imobilizărilor corporale, uzurii mijloacelor fixe, epuizării resurselor naturale diminuează suma profitului, dar nu generează retragerea mijloacelor băneşti. Cu alte cuvinte, efectuarea acestor operațiuni nemonetare duce la apariţia decalajului, adică condiționează depășirea fluxului net asupra profitului obținut. Din aceste considerente, pentru racordarea rezultatului financiar la fluxul net, suma amortizării, uzurii şi epuizării activelor imobilizate se adună la mărimea profitului net. Etapa a treia presupune aprecierea influenței stocurilor de mărfuri şi materiale, care inevitabil, generează retragerea mijloacelor băneşti, dar mărimea rezultatului financiar, în alte condiţii egale, nu se modifică. Deci, majorarea stocurilor condiționează depășirea rezultatului financiar asupra fluxului net de mijloace băneşti şi invers, la diminuarea stocurilor fluxul net depășește profitul. Acest fapt argumentează scăderea sumei majorării şi adunarea diminuării stocurilor la suma rezultatului financiar pentru transformarea acestuia în fluxul net.

Decalajul dintre mărimea profitului şi mişcarea mijloacelor băneşti apare şi în rezultatul modificării datoriilor curente. În particular, dacă cresc datoriile privind facturile comerciale, aceasta înseamnă că achiziţiile depăşesc plăţile furnizorilor, ceea ce va condiționa devansarea fluxului net în comparație cu mărimea rezultatului financiar. Din aceste considerente, pentru transformarea profitului în fluxul net, la mărimea rezultatului financiar se adună majorarea şi se scade micşorarea datoriilor curente.

Încasarea creditelor şi împrumuturilor ca şi rambursarea acestora condiționează afluxurile, şi respectiv, retragerile mijloacelor băneşti. Totodată, efectuarea acestor operaţiuni economice nu influenţează nemijlocit asupra rezultatului fnanciar-contabil. Prin urmare, se formează decalajul dintre profitul obţinut şi fluxul net de mijloace băneşti. Ulterior urmează sumarea încasărilor sub formă de credite şi reducerea plăţilor băneşti privind creditele şi împrumuturile din suma rezultatului financiar în cadrul transformării acestuia în fluxul net.

Plata dividendelor se tratează ca activitatea financiară la întocmirea Raportului privind fluxul mijloacelor băneşti şi, totodată, nu se ia în consideraţie la alcătuirea Raportului privind rezultatele financiare. Urmare a plăţii dividendelor, rezultatul financiar va depăşi în alte condiţii egale fluxul net. Deci, suma dividendelor plătite trebuie adunată la suma rezultatului financiar pentru transformarea acestuia în fluxul net.

În continuare se va efectua analiza cauzelor principale ale decalajului dintre rezultatele financiare obţinute şi fluxurile mijloacelor băneşti generate în cadrul activităţii economice a „Sadac - Agro” SRL în perioada anilor 2021-2023.

Tabelul 2. Factorii de influență asupra decalajului dintre rezultatele financiare și fluxul net de numerar

Indicatorii	2021	2022	2023
Profitul până la impozitare	+9981	+9677	+1052
Cheltuieli (economii) privind impozitul pe venit	-835	-1032	-
Profit net	+9147	+8644	+1052
Rezultatul din operațiuni cu active imobilizate și excepționale	-115	-3012	-569

Modificarea activelor circulante	+6704	+3856	-7954
Modificarea datoriilor curente	+3248	-242	-12
Încasarea creditelor	+4890	+4000	+4950
Rambursarea creditelor	-6722	-5545	-3966
Plata dividendelor	0	-1880	-3683
Alți factori	-24240	-14996	8176
Flux net total	2058	-530	-954

Sursa: elaborat de autor în baza [4,5].

În baza datelor tabelului 2 se poate observa că decalajul existent în anul 2023 dintre fluxul net de mijloace băneşti şi rezultatul financiar obţinut a fost cauzat, în primul rând, de modificarea activelor circulante, ce a generat retragerea mijloacelor băneşti în sumă de 7954 mii lei.

CONCLUZII

În cadrul entității analizate s-a atestat decalajul dintre fluxul net de mijloace băneşti şi rezultatul financiar obţinut, cauzat în primul rând, de modificarea activelor circulante, ce a generat retragerea mijloacelor băneşti. În aceeaşi direcţie a acţionat rambursarea creditelor, diminuarea datoriilor curente, plata dividendelor şi cheltuielile impozitului pe venit, sub influenţa cărora decalajul total s-a majorat. Influenţa negativă a acestor factori a fost parţial diminuată cu încasările sub formă de credite şi a profitului. Acţiunea pozitivă a acestora și altor factori nu a permis întreprinderii să compenseze pe deplin devierea fluxului net de la rezultatul financiar obţinut. Situația atestată este una riscantă caracterizată de retragerea netă a mijloacelor băneşti din activitatea operaţională. Păstrarea şi în viitor a tendinţei de finanţare a activităţii operaţionale prin atragerea surselor împrumutate poate genera insolvabilitatea întreprinderii, indiferent de constatarea profitului în Raportul privind rezultatele financiare.

REFERINȚE

1. ȚIRIULINICOVA, N (coordonator). Analiza rapoartelor financiare. Chișinău: ACAP, 2011, 400p.
2. S.N.C.7 ,,Raportul privind fluxul mijloacelor bănești" https://www.contabilsef.md/ro-snc-7-raportul-privind-fluxul-mijloacelor-b-ne-ti-ru-7-en-43895/ [Accesat: 20.06.2024]
3. Nastase G. Gestiunea financiară a întreprinderii. Note de curs. În:https://file.ucdc.ro/cursuri/F_3_N39_Gestiunea_Financiara_a_Intreprinderii_Nastase_Gabriel.pdf [Accesat: 24.06.2024]
4. Situația fluxurilor de numerar a ,,Sadac - Agro" SRL pentru anii 2021, 2022, 2023
5. Situațiile financiare a ,,Sadac - Agro" SRL pentru anii 2021, 2022, 2023.

INTERCONEXIUNEA DINTRE MARKETING ȘI MANAGEMENT FINANCIAR

THE INTERCONNECTION BETWEEN MARKETING AND FINANCIAL MANAGEMENT

CZU: 339.138:005:336 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.95**

Svetlana GHERJAVCA,
ORCID: 0009-0002-2994-8412
e-mail: svetlana.gherjavca@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova
Natalia ANTOCI,
ORCID: 0000-0002-7433-106X
e-mail: natalia.antoci@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *In a market economy and fierce competition, the success of a business depends largely on the organization and implementation of an efficient financial management system. In order to ensure maximum efficiency, the basic objectives of financial management are to maximize revenues (often sales) and optimize expenses. In this context, the active involvement of marketing in the financial management system is inevitable. The purpose of this paper is to draw attention to the importance of the correlation of marketing and financial management activities in the management systems of economic entities. The research used the following scientific research methods: theoretical generalization, scientific abstraction, system analysis, comparative analysis. The research allowed us to conclude that both the marketing activity is based on calculations and analysis of indicators, decision making and financial management activity needs the results of marketing studies to achieve its objectives.*

Keywords: *expenses, financial management, marketing, optimization, planning, profit, income.*

Cuvinte-cheie: *cheltuieli, management financiar, marketing, optimizare, planificare, profit, venit.*

INTRODUCERE

Orice entitate economică, din momentul înființării sale, dar și pe parcursul activității, are ca obiective dezvoltarea și supraviețuirea. Atingerea acestor obiective reprezintă un proces de lungă durată, cu implicarea diverșilor specialiști. Omiterea anumitor activități în lansarea și dezvoltarea afacerii, va amâna succesul entității. Deseori, antreprenorii sunt axați pe latura financiară a afacerii. Prin urmare, insuficiența resurselor financiare limitează antreprenorii în crearea unei structuri organizatorice eficiente, iar sarcinile diverșilor specialiști sunt realizate, în mare parte, de către contabil sau finansist. În ultima perioadă, începe să se contureze interesul antreprenorilor față de activitățile de mar-

keting. De menționat că marketingul este o parte componentă importantă și indispensabilă a politicii financiare a entității economice. La rândul său, un management financiar eficient nu poate avea loc fără implicațiile marketingului. În același timp, cunoașterea modului de gestiune a finanțelor este importantă pentru un marketolog pentru a elabora un plan de marketing eficient și o politică de marketing. Politica de marketing cuprinde toate măsurile pe care entitatea le ia pentru a crește și a sculpta gama de produse în conformitate cu mediul și a determina modul în care entitatea abordează problemele [1, p.66]. Strategiile și tacticile de marketing sunt cunoscute tot sub numele de politică de marketing. În plus, politica de marketing a unei entități descrie modul în care aceasta concepe dezvoltarea activității sale, direcțiile de perspectivă și acțiunile practice concrete, valorificându-și potențialul în conformitate cu cerințele pieței.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetarea a fost realizată utilizând diverse metode, precum: analiza, sinteza, observația, inducția, deducția metoda analitică și cea comparativă. Aceste metode ne-au permis să prelucrăm și să interpretăm informații, precum și să formulăm implicit concluzii și sugestii. Documentarea și studierea bibliografiei, precum și a datelor furnizate de site-le oficiale specializate, au permis conturarea unei relații strânse între domeniul de management financiar și cel al marketingului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În ultimii ani, marketingul a devenit un instrument de bază în elaborarea strategiei de dezvoltare și, prin urmare a planificării financiare în cadrul entităților economice. Între activitatea de management financiar și marketing există o strânsă corelație. Pentru a înțelege legătura dintre marketing și management financiar, este necesar de definit aceste concepte. Astfel, conform definiției date de Philip Kotler „Marketingul este analizarea, programarea şi controlul resurselor diferitelor întreprinderi producătoare, politică şi activitatea lor de producţie şi desfacere în vederea satisfacerii cerinţelor diferitelor grupe de consumatori şi a obţinerii de profituri” [2, p.7]. Un sistem financiar robust este esențial pentru o economie sănătoasă. De aceea, marketingul este considerat în ziua de astăzi esențial pentru orice organizație și o parte esențială a succesului, ajutând atât la atingerea performanței, cât și la evitarea riscurilor. Pe măsură ce sistemul financiar s-a extins, marketingul a devenit esențial pentru el. Marketingul este un proces managerial care identifică, anticipează și satisface în mod profitabil cerințele consumatorului, este un proces de planificare și concepere a unor idei, bunuri și servicii, stabilește prețuri, promovează și distribuie. Marketingul a evoluat prin satisfacerea cerințelor. Principalele activități de marketing includ identificarea piețelor profitabile, determinarea nevoilor și așteptărilor clienților pe aceste piețe, crearea produselor care să satisfacă aceste nevoi și promovarea lor pentru a-și atinge obiectivele. În cadrul unei entități mari, fiecare angajat este responsabil pentru marketing, dar departamentul de marketing este esențial

pentru succesul entității. La nivelul unei entități economice, implementarea conceptului de marketing ca fundament pentru luarea deciziilor strategice și tactice implică luarea în considerare a patru aspecte:

- Satisfacția nevoilor clienților Acesta este un element esențial al noțiunii de marketing,care ar împiedica entitatea să-și îndeplinească obiectivele financiare.
- Profitabilitatea. Satisfacerea clienților nu poate fi obținută cu orice cost; este necesar un echilibrul între îndeplinirea dorințelor clienților și profitul obținut de pe urma efortului făcut.
- Participarea activă a membrilor personalului. Muncitorii trebuie să înțeleagă importanța marketingului și importanța controlului costurilor cu scopul de a obține cât mai mulți bani posibil.
- Responsabilitățile sociale. Entitatea trebuie să fie atentă la mediul și comunitatea în care lucrează. Entitățile economice joacă un rol semnificativ în societatea de astăzi.

Pentru ca o campanie de marketing și publicitate să aibă succes, poate fi necesară multă planificare strategică, expertiză în execuție și un buget financiar semnificativ. Toate eforturile de marketing ale unei organizații necesită investiții. Responsabilitatea unui manager financiar este de a se asigura că orice investiție în marketing are un efect pozitiv asupra companiei, indiferent dacă este pe termen scurt sau pe termen lung. Un criteriu important pentru aprobarea unei campanii de marketing este rentabilitatea investiției în marketing. Sarcina managerului financiar este să evalueze potențialul beneficiu al oricărei activități de marketing. Există părerea că specialiștii de marketing și finanțe sunt potriviți unul pentru celălalt. În marketing și publicitate, există mai multe avantaje ale managementului financiar. Mai jos vor fi prezentate unele dintre ele:

- Managementul financiar oferă fonduri pentru campania la momentul potrivit iar managerii financiari lucrează la nivel strategic cu managementul superior și, odată ce o campanie sau o activitate de marketing a fost verificată în mod corespunzător, pot prezenta un caz solid conducerii superioare pentru a obține aprobarea. Managerii financiari pot economisi bani pentru investițiile importante în marketing prin păstrarea controlului asupra diferitelor cheltuieli de marketing.
- Managerul financiar este conștient de nevoile strategice ale organizației și știe câți bani ar trebui să fie alocat marketingului. În orice moment în care organizația trebuie să știe cât de benefică este o investiție în marketing, conducerea de vârf solicită expertiza managerilor financiari. Marketingul și finanțele pot discuta despre marketing și cât de important este pentru atingerea obiectivelor organizaționale. Este responsabilitatea echipei de marketing să gestioneze bugetul într-un mod eficient. Cu toate acestea, pe măsură ce marketerii trec peste bord, aspectele financiare sunt trecute cu vederea deoarece se concentrează mai mult pe inovație .Acest lucru poate duce la greșeli financiare dăunătoare pentru companie.

- Specialiștii în marketing nu sunt capabili să gestioneze aspectele financiare ale marketingului, în ciuda faptului că își petrec timpul și energia pentru a crea și a implementa campanii de marketing de succes. În domeniul marketingului, abilitățile financiare sunt esențiale, de la bugetare la plăți. Prin urmare, are nevoie de o persoană calificată care să gestioneze toate aceste aspecte, astfel încât agenții de marketing să poată concentra pe aspectele creative ale marketingului și reclamei.

Marketingul va avea rezultate majore datorită managementului financiar, care îi va permite să gestioneze cu precizie aspectele financiare ale entității și să evite orice greșeli financiare care ar putea afecta considerabil situația financiară. Entitatea profită de cooperarea dintre departamentele de marketing creativ și analitiză financiară pentru a crea partea analitică a acesteia. Acest lucru înseamnă că gestionarea finanțelor necesită abilități de marketing și că este esențial ca profesioniștii care lucrează să aibă aceste abilități pentru a ajuta la creșterea financiară a companiei și la creșterea personală.

Managementul financiar poate fi definit ca fiind un subsistem al managementului general al entității, având ca scop asigurarea resurselor financiare necesare, alocarea și utilizarea lor profitabilă, creșterea valorii entității și a siguranței patrimoniului acesteia, îndeplinind un rol activ, pornind de la resursele financiare mobilizate în stabilirea obiectivelor strategice și tactice ale entității și în controlul și evaluarea îndeplinirii acestora [3, p.7].

Analizând conceptele de mai sus, constatăm că ambele au elemente comune ce le definesc și anume profitul și valoarea entității. Prin urmare, în scopul sporirii profitului, o entitate poate decide prin intermediul departamentului de marketing dacă este cazul de a se lansa pe o piață nouă sau de a lansa un nou produs. Combinarea diferitor strategii de marketing și management financiar va avea ca efect creșterea veniturilor și reducerea costurilor, și respectiv, maximizarea profitului entității.

Conexiunea între aceste două domenii este determinată și de atribuțiile pe care le are fiecare dintre aceste ele. Atribuțiile de bază ale specialistului în marketing se referă la oferirea consiliere companiilor atunci când creează strategii de marketing. Pot oferi consiliere și crea planuri pentru lansarea unui brand pe piață, relansarea unui produs, lansarea unui nou produs sau poziționarea unei imagini comerciale. Pentru a dezvolta o strategie de marketing, ei cercetează poziția companiei și percepția clienților.Crează mesaje de produs și cercetări de poziționare; acestea sunt folosite în inbound (atragerea clienților prin conținut valoros) și outbound (marketing tradițional, cum ar fi reclame la televizor, radio, broșuri, flyere, etc.). Specialiștii în marketing vor studia profilurile clienților, sau personas, pentru a înțelege segmentările demografice. Acest lucru poate fi realizat de un expert în marketing analizând datele de marketing la nivel local, regional și chiar național.

Atribuțiile de bază ale managerului financiar sunt: analiza informațiilor financiare necesare elaboării previziunilor financiare și luarea deciziilor de investiții; monitorizarea evoluțiilor economice și tehnologice; elaborarea planurilor de acțiuni în baza studiilor financiare și de marketing; asigurarea suportului necesar pentru celelalte departamente

(inclusiv de marketing) în elaborarea bugetelor de cheltuieli. Astfel, sarcinile comune putem numi analiza și planificarea activității.

Analiza comparativă a atribuțiilor de bază ale specialistului în marketing și managerului financiar care se regăsesc în CORM și ESCO, sunt reflectate în tabelul 1.

Tabel 1. Atribuțiile de bază ale specialistului în marketing și managerului financiar

MARKETING			MANAGEMENT FINANCIAR
	Planificarea		
	Dezvoltarea și organizarea politicilor și campaniilor de publicitate	Elaborarea bugetului	
	Promovarea efectivă a bunurilor și serviciilor	Gestionarea riscurilor financiare	
	Cercetarea cererii potențiale și a caracteristicilor pieței pentru bunuri și servicii noi	Menținerea echilibrului financiar	
		Controlul financiar	
	Colectarea și analiza datelor		
	Participarea la creșterea și dezvoltarea afacerii		
	Relaționarea cu alte departamente/subdiviziuni		
	Identificarea oportunităților de afaceri		

Sursa: Elaborat de autori

Analizând atribuțiile de bază ale specialistului în marketing, constatăm că acestea corelează în mare parte cu sarcinile managerului financiar. Cu alte cuvinte, pentru realizarea, în mare parte, a sarcinilor sale, marketologii trebuie să dețină cunoștințe de bază în finanțe, precum: analiza, elaborarea bugetelor, controlul executării eficiente a bugetelor. Mai mult ca atât, elaborarea bugetului privind investițiile în marketing necesită aprobarea managerilor financiari. În acest context, managerii financiari analizează eficiența investițiilor în marketing atât pe termen scurt, cât și în perspectivă. După ce a fost aprobat bugetul, departamentul de marketing este responsabil de executarea lui. Cu toate acestea, echipa de marketing nu are independență totală în executarea bugetului, dar este coordonată de specialiștii financiari pentru a evita comiterea unor erori sau depășirea cheltuielilor prevăzute.

CONCLUZII

În condiții de incertitudine și risc, precum crizele cu care se confruntă economiile mai multor state, pandemia COVID 19, rolul managementului financiar și al marketingului se extinde.

Tot mai multe companii financiare trec de la metodele tradiționale de marketing offline, cum ar fi publicitatea tipărită, panourile publicitare, reclamele TV sau radio, marketingul digital.

Un management financiar eficient este cel care va utiliza toate datele atât financiare, precum și cele operaționale și cu privire la mediul extern al entității. Este foarte importantă și indispensabilă integrarea în cadrul sistemului de management financiar a marketingului. Cunoașterea tendințelor preferințelor consumatorilor și a comportamentului lor față de produsele și serviciile entității, atât în plan național, cât și internațional va permite elaborarea unor prognoze mai exacte a cererii, prin urmare a cheltuielilor, veniturilor și a performanței financiare.

Prin urmare marketingul trebuie să se concentreze pe partea creativă, iar managementul financiar pe acțiuni concrete de estimare a oportunității efectuării diferitor cheltuieli de marketing și asigurarea cu resurse financiare a acestora. Corelarea optimă a acestor domenii de activitate va avea ca rezultat obținerea unor rezultate maxime (creșterea numărului de clienți și a volumului vânzărilor, internaționalizarea afacerii) cu eforturi financiare minime posibile.

REFERINȚE

1. BRÎNDAȘU P., CERNUȘCĂ D. *Marketing*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2013. ISBN 973-651-259-2.
2. CIUCAN RUSU L *Marketing – elemente fundamentale, strategii şi tactici.* În: antreprenoriat.upm.ro/assets/cursuri/4/MMP/liviu-ciucan-rusu/MgmMkP1.pdf +&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=md
3. COJOCARU M., ȘESTACOVSCAIA A., MIHALACHI R. *Bazele managementului financiar*: Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2018. – 195 p. ISBN 978-9975-71-977-3.
4. ORDIN Nr. 11 din 12-11-2021 cu privire la aprobarea Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova. Publicat: în Monitorul Oficial Nr. 6-16 art. 23. În: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/01/CORM.pdf.
5. În: https://esco.ec.europa.eu/ro/classification/occupation_main#overlayspin

PROCESUL DECIZIONAL BAZAT PE SISTEMUL INFORMAȚIONAL CONTABIL

DECISION-MAKING BASED ON THE ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM

CZU: 005.53:657.1 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.96**

Maria BOGOI,
ORCID: 0000-0003-3393-104X
e-mail: tinevschi@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This paper aims to explore how the accounting information system contributes to the decision-making process within economic entities, highlighting both the benefits and challenges associated with its use.*

The decision-making process in an organization is essential for the achievement of strategic and operational objectives. The accounting information system (SIA) plays a central role in this process, providing essential data for decision-making. SIA collects, processes and stores financial and non-financial information, which is then used for performance analysis, planning and control. By generating accurate and relevant reports, SIA supports managers in assessing the current situation of the organization and formulating strategies based on concrete data. Thus, an effective SIA contributes directly to optimizing resources, improving performance and adapting to changes in the business environment.

Keywords: *decision-making process, accounting information system (IA), financial information, managerial control, decision-making, resource management, strategic planning.*

INTRODUCERE

Într-un mediu de afaceri din ce în ce mai complex și dinamic, luarea deciziilor informate este esențială pentru succesul pe termen lung al oricărei organizații. *Procesul decizional* reprezintă fundamentul managementului, fiind direct legat de capacitatea unei entități de a se adapta la schimbările pieței, de a optimiza resursele și de a atinge obiectivele strategice. În acest context, sistemul informațional contabil (SIA) joacă un rol crucial, furnizând datele și informațiile necesare pentru analiza, planificarea și controlul activităților economice.

Sistemul informațional contabil nu este doar un simplu instrument de înregistrare a tranzacțiilor financiare, ci un mecanism integrat care sprijină toate etapele procesului decizional. Prin colectarea, prelucrarea, stocarea și raportarea informațiilor financiare și

nefinanciare, SIA permite managerilor să ia decizii fundamentate pe date reale și actualizate. Astfel, importanța unui SIA bine implementat și gestionat devine evidentă, având un impact semnificativ asupra performanței și sustenabilității organizaționale.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru a înțelege mai bine tema **„Procesul decizional bazat pe sistemul informațional contabil”**, este important să cunoaștem noțiunile de bază legate de procesul decizional și sistemul informațional contabil (SIA). Iată o scurtă descriere a principalelor noțiuni asociate acestor concepte:

1. Noțiuni legate de Procesul Decizional.

- *Decizie:* Alegerea unei opțiuni dintre mai multe alternative disponibile, având în vedere obiectivele organizaționale.
- Etapele procesului decizional:
- *Identificarea problemei sau oportunității:* Recunoașterea unei situații care necesită luarea unei decizii.
- *Culegerea de informații:* Colectarea datelor necesare pentru a înțelege problema și a evalua opțiunile.
- *Analiza opțiunilor:* Evaluarea alternativelor disponibile pe baza criteriilor stabilite.
- *Alegerea soluției:* Selectarea celei mai potrivite opțiuni pe baza analizei efectuate.
- *Implementarea deciziei:* Punerea în practică a soluției alese.
- *Monitorizarea și evaluarea:* Urmărirea rezultatelor și ajustarea deciziei dacă este necesar.
- Tipuri de decizii:
- *Strategice:* Decizii pe termen lung care afectează direcția generală a organizației.
- *Tactice:* Decizii pe termen mediu, de obicei legate de alocarea resurselor.
- *Operaționale:* Decizii zilnice care influențează funcționarea curentă a organizației.

2. Noțiuni legate de Sistemul Informațional Contabil (SIA).

- Sistem informațional contabil: Un ansamblu de proceduri și tehnologii utilizate pentru a colecta, înregistra, stoca, prelucra și raporta informații financiare și nefinanciare necesare pentru managementul unei organizații.
- Componentele SIA:
- *Date:* Informațiile brute, cum ar fi tranzacțiile financiare (ex. vânzări, achiziții).
- *Proceduri și procese:* Metodele prin care datele sunt colectate, validate și procesate.
- *Software:* Aplicațiile și sistemele informatice utilizate pentru gestionarea datelor contabile (ex. ERP, softuri de contabilitate).

- *Utilizatori:* Persoanele care utilizează sistemul (ex. contabili, manageri).
- Funcțiile SIA:
- *Colectare de date:* Adunarea informațiilor financiare și nefinanciare din diferite surse.
- *Procesare de date:* Transformarea datelor brute în informații utile prin calcul, clasificare, agregare etc.
- *Stocare de date:* Păstrarea datelor într-un format accesibil și sigur.
- *Raportare:* Generarea de rapoarte și analize care susțin procesul decizional.

Tipuri de informații furnizate de SIA:

- *Informații financiare:* Rapoarte contabile standard (ex. bilanț, cont de profit și pierdere, fluxuri de numerar).
- *Informații nefinanciare:* Date despre resursele umane, stocuri, performanță operațională, satisfacția clienților etc.

Conexiunea între Procesul Decizional și SIA:

- **Informații relevante:** SIA furnizează informațiile necesare pentru a lua decizii informate, contribuind la fiecare etapă a procesului decizional.
- **Monitorizare și control:** SIA permite urmărirea deciziilor implementate și ajustarea lor în funcție de performanța observată [1].

Aceste noțiuni ajută la înțelegerea modului în care procesul decizional este susținut și optimizat de către un sistem informațional contabil eficient.

Procesul decizional bazat pe sistemul informațional contabil (SIA) este esențial pentru gestionarea eficientă a unei organizații. SIA furnizează informații financiare și nefinanciare critice, care sunt utilizate de manageri și alte părți interesate pentru a lua decizii informate.

Principalele aspecte ale procesului decizional bazat pe SIA:

1. Colectarea și prelucrarea datelor:

- SIA colectează date din diverse surse interne și externe, care sunt apoi prelucrate pentru a crea informații utile. Aceste date pot include tranzacții financiare, informații despre costuri, inventar, și altele. De exemplu, datele despre vânzări, costuri, inventar, și fluxuri de numerar sunt colectate în mod constant și organizate într-o manieră accesibilă.

2. Stocarea și gestionarea informațiilor:

- Datele colectate sunt stocate într-un mod organizat și accesibil, de obicei într-o bază de date contabilă sau într-un ERP (Enterprise Resource Planning). Acest lucru permite accesul rapid la informații atunci când este nevoie.

3. Analiza și interpretarea datelor:

- Odată ce datele sunt prelucrate și stocate, SIA oferă instrumente pentru analiza acestora. Prin utilizarea rapoartelor financiare, dashboard-urilor și altor instrumente de analiză, managerii pot interpreta performanța financiară și operațională a entității. De exemplu, analiza marjei de profit sau a costurilor de producție poate ajuta la identificarea domeniilor care necesită îmbunătățiri.

4. Raportarea:

- SIA generează rapoarte financiare (bilanț, cont de profit și pierdere, cash flow) și rapoarte de gestiune care sunt esențiale pentru procesul decizional. Aceste rapoarte oferă o imagine clară asupra stării financiare a entității și ajută la identificarea tendințelor sau a problemelor potențiale.

5. Luarea deciziilor:

- Pe baza informațiilor furnizate de SIA, decidenții pot formula strategii, pot aloca resurse, și pot lua măsuri corective. Deciziile pot viza diverse aspecte, cum ar fi investițiile, reducerea costurilor, optimizarea fluxurilor de numerar, sau planificarea pe termen lung. De exemplu, dacă analiza arată că marjele de profit scad din cauza costurilor ridicate ale materiei prime, managementul poate decide să găsească furnizori alternativi sau să negocieze contracte mai bune.

6. Monitorizare și control:

- După implementarea deciziilor, SIA permite monitorizarea rezultatelor și compararea acestora cu obiectivele stabilite. Astfel, managerii pot ajusta strategiile și tacticile în funcție de performanțele actuale și de condițiile de piață [2].

Importanța sistemului informational contabil în procesul decizional:

- Acuratețea și relevanța informațiilor: Deciziile de calitate depind de informații precise și actualizate. SIA asigură că informațiile financiare și nefinanciare sunt corecte și relevante.
- Eficiență: Automatizarea prin SIA reduce timpul necesar pentru colectarea și analizarea datelor, permițând managerilor să se concentreze mai mult pe luarea deciziilor.
- Transparență și responsabilitate: SIA facilitează transparența și responsabilitatea în procesul decizional prin furnizarea de informații detaliate și verificabile.

Exemple specifice:

1. Industria manufacturieră:

- **Context:** O companie producătoare de electronice observă că marja sa de profit este în scădere.
- **Proces:** Utilizând SIA, compania analizează costurile materiilor prime și identifică că prețul anumitor componente a crescut considerabil. De asemenea, SIA dezvăluie că productivitatea a scăzut din cauza timpilor morți la anumite mașini.
- **Decizie:** Pe baza acestor date, compania decide să renegocieze contractele cu furnizorii și să investească în întreținerea preventivă a mașinilor pentru a reduce timpii morți.
- **Rezultate:** După implementarea acestor decizii, SIA arată o îmbunătățire a marjei de profit și o creștere a productivității.

2. Sectorul retail:

- **Context:** Un lanț de magazine de îmbrăcăminte dorește să optimizeze stocurile pentru a reduce pierderile și a îmbunătăți cash flow-ul.

- **Proces:** SIA furnizează date detaliate despre vânzările anterioare, ratele de retur și cererea sezonieră. Analizând aceste informații, managerii observă că anumite produse sunt suprastocate, în timp ce altele sunt în deficit.
- **Decizie:** Managerii decid să ajusteze comenzile viitoare pe baza cererii anticipate și să implementeze o campanie de reducere a prețurilor pentru produsele suprastocate.
- **Rezultate:** Reducerea stocurilor neperformante și ajustarea comenzilor duc la o îmbunătățire a cash flow-ului și la o creștere a vânzărilor.

3. Instituții medicale private:

- **Context:** O clinică privată observă că fluxul de numerar este afectat de plățile întârziate ale pacienților.
- **Proces:** SIA este utilizat pentru a analiza facturile restante și pentru a identifica tiparele de plată ale pacienților.

De asemenea, se analizează costurile operaționale și veniturile pentru a înțelege impactul întârziat al plăților asupra activității clinicii.

- **Decizie:** Clinica decide să implementeze un sistem de notificări automate pentru pacienții cu facturi restante și să ofere opțiuni de plată mai flexibile.
- **Rezultate:** După implementarea acestor măsuri, SIA arată o reducere a facturilor restante și o îmbunătățire a fluxului de numerar.

Aceste exemple ilustrează cum SIA poate fi utilizat pentru a lua decizii informate în diferite sectoare, optimizând performanța și asigurând o gestionare eficientă a resurselor.

Mai mulți autori și cercetători au contribuit la dezvoltarea teoriei procesului decizional. Iată câțiva dintre cei mai influenți:

Herbert A. Simon, cunoscut pentru: Conceptul de „raționalitate limitată și modelul satisfăcător al deciziei [5]. Opere relevante: *Administrative Behavior (1947),* unde Simon explorează procesul decizional în organizații, argumentând că decidenții nu sunt complet raționali din cauza limitărilor cognitive și informaționale.

Henry Mintzberg, cunoscut pentru: Modelele decizionale și rolurile manageriale. Opere relevante: *The Nature of Managerial Work (1973),[3]* unde descrie natura complexă a luării deciziilor de către manageri și introduce conceptul de decizii emergente în contrast cu deciziile deliberate.

Peter Drucker, cunoscut pentru: Contribuții semnificative la teoria managementului și luării deciziilor. Opere relevante: *The Practice of Management (1954),[6]* unde Drucker discută despre importanța deciziilor strategice și rolul managementului în luarea acestora.

Michael Porter, cunoscut pentru: Teoriile sale despre strategia competitivă și luarea deciziilor în contextul pieței. Opere relevante: *Competitive Strategy (1980),* unde Porter discută despre luarea deciziilor strategice pentru a obține avantaje competitive.

Acești autori și lucrările lor sunt fundamentale pentru înțelegerea procesului decizional în diverse contexte, de la managementul organizațiilor la comportamentul individual al decidenților.

CONCLUZII

Procesul decizional este o activitate centrală în cadrul oricărei organizații, având un impact semnificativ asupra eficienței și succesului acesteia. O decizie bine fundamentată presupune colectarea, analiza și interpretarea corectă a informațiilor relevante, ceea ce asigură o gestionare optimă a resurselor și atingerea obiectivelor stabilite. Într-un mediu economic și social tot mai complex, deciziile trebuie să fie adaptabile, bazate pe raționalitate, dar și pe o înțelegere clară a contextului organizațional și a riscurilor implicate. Un proces decizional eficient implică nu doar alegerea celei mai bune alternative, ci și implementarea și monitorizarea rezultatelor pentru a asigura continuitatea și îmbunătățirea performanței organizaționale. Astfel, capacitatea de a lua decizii informate și strategice este esențială pentru succesul pe termen lung al oricărei entități.

Această concluzie oferă o perspectivă generală asupra importanței și complexității procesului decizional.

REFERINȚE

1. Ansoff, H. I. (1965). Corporate Strategy: *An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion. McGraw-Hill.*
2. Bodnar, G. H., & Hopwood, W. S. *Accounting Information Systems* (11th ed.). Pearson. 2013
3. Mintzberg, H. (1973). The Nature of Managerial Work. Harper & Row.
4. Dumitru, A. *Sistemele informatice de gestiune contabilă*. Editura Academia Economică, 2018.
5. Simon, H. A. (1947). Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations. Macmillan.
6. Porter, M. E. (1980). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press.

ROLUL TAXELOR ECOLOGICE ÎN TIMP DE RĂZBOI ȘI ÎN PERIOADA CONFLICTELOR MILITARE

THE ROLE OF ECOLOGICAL TAXES IN TIME OF WAR AND DURING THE PERIOD OF MILITARY CONFLICTS

CZU: 336.226:574:355.4 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.97**

Aliona MEDVEȚCAIA,
ORCID: 0009-0000-2292-3664
e-mail: aliona.medvetcaia@usm.md; e-mail: aliona.bunic.medvetcaia@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *War and taxes have always been closely related. Military conflicts require significant financial resources, leading to changes in fiscal policy. Introducing new taxes and increasing existing taxes are necessary measures to finance the war effort.*

In the context of war, the impact of environmental taxation becomes even more complex, given the devastating environmental consequences and the need to finance military spending. After the end of the Second World War, many European countries were faced with the need to restore natural resources, which led to the introduction of environmental taxes. Environmental taxes were introduced after the wars in Yugoslavia, Iraq and Afghanistan.

Wars have a huge impact on taxation as pollution and destruction of natural resources (forests, water resources and agricultural land) tax increases.

The research methodology is based on the synthesis of bibliographic sources on the topic of the work, the systematization of approaches regarding ecological taxation in different countries, especially during the wars.

To effectively implement wartime environmental taxes, it is necessary to implement the flexible fiscal framework that takes into account the specifics of the conflict as well as permanent international cooperation.

Key words: *friendly practices, damage reduction, war, environmental taxes.*

Rezumat. *Războiul și impozitele au fost întotdeauna strâns legate. Conflictele militare necesită resurse financiare semnificative, ceea ce duce la schimbări în politica fiscală. Introducerea de noi taxe și creșterea taxelor existente sunt măsuri necesare pentru finanțarea eforturilor de război.*

În contextul războiului, impactul impozitării ecologice devine și mai complex, având în vedere consecințele devastatoare asupra mediului și nevoia de finanțare a cheltuielilor militare. După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, multe țări europene s-au confruntat cu necesitatea restabilirea resurselor naturale, ceea ce a dus la introducerea taxelor de mediu. Taxele de mediu au fost introduse după războaiele din Iugoslavia, Irak și Afganistan.

Războaiele au un impact enorm asupra impozitării pe măsură ce poluarea și distrugerea resurselor naturale (păduri, resurse de apă și terenuri agricole) impozitul crește.

Metodologia cercetării se bazează pe sinteza surselor bibliografice pe tema lucrării, sistematizarea abordărilor privind impozitarea ecologică în diferite țări, în special în perioada războaielor.

Pentru a implementa în mod eficient taxele de mediu în timpul războiului, este necesar implementarea cadrului fiscal flexibil care să țină cont de specificul conflictului precum și cooperarea internațională permanentă.

Cuvinte-cheie: *practici prietenoase, reducerea daunelor, război, taxe ecologice.*

INTRODUCERE

Motto: *Pe lumea asta nimic nu e sigur. Excepție fac moartea și taxele.*
Benjamin Franklin

Societatea omenească nu s-a aflat niciodată într-o stare de normalitate. Războiul reprezintă una dintre formele ale conflictualității oamenilor. Lumea nu are prea multe lucruri de făcut, în afară de acceptarea faptului că războiul face parte din viața ei şi că trebuie să-l facă mai puțin distrugător şi periculos.

Războiul reprezintă vârful unei crize, unei situații conflictuale, în condiții favorabile, adică într-un mediu politic, economic, social şi militar, intern şi internațional, complex, contradictoriu, extrem de tensionat, cu numeroase probleme nerezolvate şi cu evoluții haotice şi imprevizibile[2,p.7].

Războiul are capacități distructive, cu implicații atât asupra prezentului, cât și asupra viitorului omenirii. Având la bază diverse motive, precum dorința de expansiune teritorială sau de apărare în fața unor amenințări, diferențe de natură etnică, religioasă sau multe alte cauze declanșatoare de conflict, nu pune niciodată accentul pe om, ignorând în totalitate viața acestuia. [1,p.479].

Omenirea s-a confruntat pe parcursul existenței sale de prea multe ori cu fenomenul complex denumit „război", i-a cunoscut și îndurat efectele devastatoare și impactul negativ care i-au scris istoria și marcat parcursul. Un fenomen atât de frecvent de-a lungul existenței omenirii nu putea să nu fie reflectat în literatură și artă, unica modalitate prin care omul poate imortaliza grozăvia războiului, în speranța că tot el, omul, va învăța din lecțiile trecutului. Însă după cum vedem, omenirea nu și-a învățat lecția.

Filosofia războiului presupune că natura sa este inevitabil și fundamental înclinată către căutarea puterii în raport cu ceilalți și a dominației sale asupra celorlalți, construind o viziune ce conduce către un război al tuturor împotriva tuturor.

MATERIALE ȘI METODE

Metodologia cercetării se bazează pe sinteza surselor bibliografice pe tema lucrării, sistematizarea abordărilor privind impozitarea ecologică în diferite țări, în special în perioada războaielor. Cercetarea este un studiu analitic descriptiv, de sinteză, care tinde să scoată în evidență impactul major al războiului, în general și rolul acestuia asupra impozitării ecologice, precum și calității vieții populației, inclusiv identificarea unor recomandări necesare redresării problemei analizate.

Scopul cercetării. Scopul studiului este de a analiza impactul război în Ucraina asu-

pra bunăstării populației, impozitării și ecologiei a țării, punând în evidență necesitățile vitale, dar și felul în care se răspunde noilor provocări și schimbări în sfera socială, ecologică și economică.

Noutatea științifică a cercetării constă în generalizarea experienței mondiale privind taxarea şi impozitarea corectă, subvenționarea practicilor prietenoase mediului înconjurător, concluziile referitor la importanța impozitării ecologice pentru o dezvoltare durabilă în contextul crizei de securitate din regiune (război din Ucraina).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În ultimii douăzeci de ani, Misiunea Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP) a efectuat evaluări ale impactului asupra mediului al conflictelor din Afganistan, Columbia, RD Congo, Kosovo și Balcani, Irak, Liban, teritoriile palestiniene ocupate, Somalia, Sudanul de Sud, Sudan și Siria. Toate aceste țări au suferit daune grave asupra mediului ca urmare a ostilităților.

Organizația Națiunilor Unite reamintește că mediul natural este protejat de dreptul internațional umanitar. Statele sunt obligați să utilizeze numai mijloacele şi metodele de război legitime, Protocolul adițional l-a consacrat principiul criteriului ecologic al dreptului conflictelor armate destinat să ilegalizeze mijloacele şi metodele de război ecologic [7,p.120].

Acest principiu este formulat în articolul 35 aliniatul 3 din Protocol în modul următor: „Este interzis să se utilizeze metode şi mijloace de război care sunt concepute să cauzeze sau de la care se poate aștepta să cauzeze daune întinse, durabile şi grave mediului natural”.

Cele mai importante aspecte legate de impozite în perioada conflictelor militare sunt următoarele:

1. Instituirea taxelor militare speciale. În unele cazuri, pot fi introduse taxe speciale pentru a sprijini armata și a restabili infrastructura. În Ucraina, de exemplu, a fost introdus un impozit militar în valoare de 1,5% din veniturile persoanelor fizice pentru finanțarea apărării țării.
2. Creșterea veniturilor fiscale. În timp de război, partide de guvernare încerca să crească veniturile fiscale pentru a finanța operațiunile militare și nevoile umanitare. Aceasta poate include introducerea de noi taxe sau creșterea ratelor existente. De exemplu, pot fi introduse accize suplimentare și impozite pe venitul persoanelor fizice și juridice.
3. Scutiri de impozite. Pentru a sprijini întreprinderile și cetățenii afectați de operațiunile militare, pot fi introduse scutiri de taxe sau amânări de impozitare, cote reduse de impozitare pentru anumiți contribuabili și scutiri pentru voluntari și organizații de ajutor umanitar.

În timpul unui conflict militar, statul poate consolida măsurile de control al plății taxelor și de a combate evaziunea. Acest lucru este important pentru a asigura venituri fiscale stabile în perioade de instabilitate economică. Totodată, după finalizarea războiu-

lui, taxele vor juca un rol cheie în finanțarea reconstrucției orașelor obiectelor industriale și refacerii infrastructurii.

Aproape orice conflict armat are consecințe negative asupra sistemului ecologic al Pământului. Semnificația lor poate diferi în funcție de tipurile de arme folosite și de zona implicată în ciocnire. Cei mai frecvenți factori care afectează natura care apar în timpul războiului sunt emisiile de substanțe nocive, consecințele exploziilor, lucrul cu substanțe chimice periculoase, scufundarea navelor și dezastrele de transport, distrugerea instalațiilor industriale periculoase

Urmare a începerii la 24 februarie 2022 războiului în Ucraina a dus la un șir de probleme: economice, ecologice, sociale etc. Violența războiului lasă urme în conștiința individului, cu ecou sumbru peste generații în foarte multe țări vecine. Țările din preajma conflictului nu vor revine la normalitate o lungă perioadă de timp.

În contextul conflictului militar din Ucraina, impozitele și politica fiscală joacă un rol semnificativ atât în finanțarea operațiunilor militare, cât și în susținerea economiei țării precum și situației ecologice.

În timpul conflictului militar, se folosește un alt tip de armă cu o umplutură chimică. Exploziile de bombe și mine duc inevitabil la modificări ale topografiei, precum și ale compoziției chimice a solului de la locul exploziei. Exploziile de muniție din tancuri sunt considerate deosebit de distructive. Vehiculele cu elemente de arme neutilizate (de exemplu, obuze) lăsate la locul bătăliilor reprezintă un pericol chiar și după mulți ani. Astfel, obuzele din Marele Război Patriotic se mai găsesc periodic în diferite țări. Au stat în pământ de mai bine de 70 de ani, dar sunt adesea în stare de luptă[8]. Rubrica EcoThreat a paginii oficiale Ministerului Protecției Mediului din Ucraina spune că o sursă separată de poluare este echipamentul militar distrus. Acum este vorba de peste 206 mii tone de deșeuri și peste 26 mii tone de emisii în atmosferă. [5]. În mod ideal, ar trebui eliminat cât mai curând posibil, dar ostilitățile continuă, deci nu există suficiente resurse pentru a face acest lucru.

Urmare mai multor acțiuni de război apa poluată intră în râuri. Cel mai mare impact negativ este acum asupra corpurilor de apă din sudul și estul Ucrainei. În unele așezări, nu există deloc apă curată. Situația cu aerul este similară, fiecare regiune are propriile probleme. Inspecția de Stat pentru Mediu din Ucraina a efectuat în conformitate cu metodele aprobate calculele aproximative ale daunelor pentru ecosistema în suma de 2.462 trilioane de hrivne. De exemplu, în suma de 8,03 miliarde UAH sunt poluate apele mării (66.802 kg de poluanți) [6].

Modificările aduse Codului Fiscal din Ucraina au legalizat Lista Teritoriilor adoptată de Ministerul Reintegrării. Prin urmare, dreptul de a nu plăti taxe ecologice pentru perioada 1 ianuarie 2022 - 31 decembrie 2022 se acordă plătitorilor care desfășoară activități pe teritorii care sunt incluse în Lista Teritoriilor cu conflict armar sau ocupate de Federația Rusă. În 2023, începând cu 1 ianuarie, eco-taxa nu se percepe și nu se plătește pentru elementele impozabile rezultate din teritorii incluse în Lista Teritoriilor cu conflict armar sau ocupate de Federația Rusă și terenuri contaminate cu obiecte explozive sau recunoscute ca potențial contaminate cu obiecte explozive [4].

Serviciului Fiscal de Stat al Ucrainei, precizează următoarele privind specificul perceperii unei taxe de mediu (denumită în continuare Taxa) în anul 2024 [3] :

Taxa de mediu este o plată națională obligatorie percepută asupra volumelor reale de: emisii de poluanți în aerul atmosferic de către surse staționare de poluare evacuări de poluanți direct în corpurile de apă, eliminarea deșeurilor, volumul real de deșeuri radioactive stocate temporar de către producătorii acestora , volumul real de deșeuri radioactive generate și volumul real de deșeuri radioactive acumulate înainte de 1 aprilie 2009.

Codul fiscal al Ucrainei prevede că, în cazul în care un contribuabil, de la începutul anului, nu intenționează să efectueze emisii, evacuări, eliminare sau formare în cursul anului de raportare, atunci un astfel de contribuabil trebuie să notifice autoritatea de reglementare relevantă de la locul unde se află surse de poluare și întocmește o declarație privind absența anului de raportare a obiectului de calcul al impozitului [3].

Taxa de mediu este un instrument important în strategia de dezvoltare durabilă. Nu numai că reduce impactul negativ asupra mediului, dar stimulează și tranziția către o economie verde, susținând inovația și îmbunătățind calitatea vieții populației. Implementarea și gestionarea adecvată a taxelor de mediu pot contribui în mod semnificativ la atingerea obiectivelor de mediu și economice.

CONCLUZII

Taxa de mediu joacă un rol important în timpul războiului și reconstrucția postbelică. În ciuda provocărilor semnificative pe care le reprezintă războiul, taxele de mediu pot ajuta nu numai la finanțarea nevoilor militare, ci și la refacerea și conservarea resurselor naturale. Toate conflictele militare sunt în primul rând războaie ale economiilor. Prin urmare, economia și afacerile trebuie să funcționeze. Pentru a face acest lucru, guvernele trebuie să adapteze povara fiscală la condițiile militare și să promoveze supraviețuirea businessului în condiții de război.

O taxă de mediu este un instrument de politică guvernamentală care vizează reducerea impactului negativ asupra mediului și promovarea dezvoltării durabile. În contextul războiului din Ucraina, introducerea și utilizarea efectivă a taxelor de mediu devine deosebit de importantă având în vedere impactul devastator al războiului asupra resurselor naturale și situația mediului în general. Impozitarea eficientă, sprijinul internațional și introducerea de tehnologii verzi pot ajuta Ucraina să facă față consecințelor războiului asupra mediului și să pună bazele dezvoltării durabile viitoare. Cooperarea internațională și integrarea taxelor de mediu în politicile economice globale sunt esențiale pentru dezvoltarea durabilă și prevenirea viitoarelor dezastre de mediu.

REFERINȚE

1. Cristina ȘARBAN, doctorandă, IMPACTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA ASUPRA SECURITĂȚII ALIMENTARE ȘI INFLUENȚA ACESTUIA ASU-

PRA CALITĂȚII VIEȚII POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA Universitatea Tehnică din Moldova: [online] (idsi.md)
2. Dr. Gheorghe VĂDUVA „RĂZBOI ŞI CUNOAŞTERE" UNIVERSITATEA NAŢIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I" Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate În:https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/razboi_si_cunoastere.pdf
3. În:https://budget.uteka.ua/publication/budget-news-45-buxgalterskij-obzor-budget-220-osobennosti-vzimaniya-ekologicheskogo-naloga-v-2024-godu-1
4. În:https://buh.ligazakon.net/ru/news/219798_komu-ne-nuzhno-za-2022-i-2023-gody-uplachivat-ekonalog-s-uchetom-poslednikh-izmeneniy-v-nku--gns
5. În:https://ecozagroza.gov.ua
6. În:https://ecozagroza.gov.ua/damage/water
7. Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, Drept internaţional umanitar, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992, p. 120..
8. Роман Кравченко Экологические проблемы войны | Проблемы экологии войны [online] (ecoportal.info))

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЕРВИС-ДИЗАЙНА ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ КЛИЕНТСКОГО ОПЫТА В МАРКЕТИНГЕ УСЛУГ

USING SERVICE DESIGN TO IMPROVE CUSTOMER EXPERIENCE IN SERVICE MARKETING

CZU: 339.138:338.46 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.98**

Лариса ТРИФОНОВА,
ORCID: 0000-0002-2080-9750
e-mail: larisatrifonova@inbox.ru
Государственный Университет Молдовы

Summary. *In today's world, where competition in the service market is becoming increasingly fierce, creating a unique and memorable customer experience is becoming a key factor in the success of companies. This article examines the use of service design as an effective tool for improving customer experience in services marketing. Service design is an interdisciplinary approach that integrates the methods and principles of design, marketing and management to create high-quality customer experiences. The author analyzes the main components of service design, such as researching customer needs, developing customer journeys and introducing innovative solutions that improve interaction with customers at all stages of their journey. Examples of successful application of service design in various industries are given, emphasizing its importance for increasing customer loyalty, increasing their satisfaction as a result of using the service and, as a result, improving business results. An important aspect is the findings on the importance of integrating service design into services marketing strategy to achieve competitive advantage and long-term success in the market.*

Ключевые слова: *маркетинг, маркетинг услуг, сервис, сервис-дизайн, клиентский опыт.*

ВВЕДЕНИЕ

Предоставление услуг является сложной сферой деятельности. Это связано со многими факторами, такими как высокая конкуренция, разнообразие потребностей и ожиданий клиентов, а также необходимость поддержания высокого уровня качества на всех этапах предоставления услуг. В погоне за качественным предоставлением услуг производители стремятся использовать всё новые инструменты. Среди подобных инструментов можно назвать цифровые технологии, автоматизацию процессов, применение данных для персонализации предложений и др. Наиболее комплексным и действенным путем улучшения клиентского опыта в сфере услуг является интеграция сервис-дизайна в процесс создания и оказания услуг. Сервис-дизайн в маркетинге услуг представляет собой междисциплинарный подход, который включает в себя планирование и организацию ресурсов, процессов и взаимодействий с клиентами для создания наилучшего клиентского опыта. Сервис-дизайн включает в

себя глубокое понимание потребностей и ожиданий клиентов, анализ их опыта взаимодействия с услугой и разработку решений, которые не только удовлетворяют, но и превосходят ожидания клиентов. Включение клиентов в процесс создания услуг, проведение исследований и тестирование прототипов позволяет выявить проблемные точки и найти оптимальные пути их устранения. Таким образом, сервис-дизайн способствует созданию услуг, которые являются максимально удобными, эффективными, понятными и востребованными для пользователей.

Одним из ключевых аспектов сервис-дизайна является ориентация на клиента и создание ценности на каждом этапе взаимодействия. Это требует от компаний внимательного изучения пути клиента, выявления всех точек контакта и понимания эмоций, которые испытывает клиент на каждом из этапов. Анализ этих данных позволяет компании лучше понять потребности клиентов и предлагать им услуги, которые соответствуют их ожиданиям. Кроме того, сервис-дизайн активно использует инновационные технологии для улучшения качества услуг. Компании, которые успешно внедряют сервис-дизайн, получают значительные преимущества, такие как повышение лояльности клиентов, улучшение репутации и доход.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В рамках данного исследования автором были применены кабинетные методы для всестороннего анализа использования сервис-дизайна при улучшении клиентского опыта в сфере маркетинга услуг. Основные методы и инструменты, использованные в исследовании, включают анализ литературы, комплексные качественные методы, а также инструменты для визуализации и анализа данных. Были изучены существующие научные публикации, книги, статьи и отчеты по теме сервис-дизайна и маркетинга услуг. В результате анализа литературы удалось систематизировать теоретические основы и подходы к изучению клиентского опыта, выявить ключевые концепции и модели, используемые в практике сервис-дизайна, определить лучшие практики и успешные примеры внедрения сервис-дизайна в различных отраслях. Качественные методы исследования позволили углубленно изучить восприятие клиентов и выявить их потребности и предпочтения. В рамках данного исследования были использованы глубинные интервью с экспертами в области сервис-дизайна и представителями организаций, оказывающими услуги.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ

С позиции маркетинга, услуги представляют собой экономическую деятельность, результатом которой является нематериальная ценность, удовлетворяющая потребности потребителей. В отличие от товаров, услуги не могут быть осязаемыми, и их потребление происходит одновременно с производством. Услуги характеризуются нематериальностью, неотделимостью производства и потребления, изменчивостью качества и недолговечностью [11, с. 49]. Нематериальность услуг

создает сложности для потребителей при принятии решения о покупке, так как они не могут заранее оценить качество услуги. Для маркетологов это означает необходимость создания сильного бренда и доверия к компании, а также использование рекомендаций и отзывов клиентов [1, с. 56].

Несмотря на значительный объем исследований в области маркетинга услуг, существуют неизученные аспекты, которые могут представлять интерес для исследователей и практиков [14, с. 66]. Понимание этих аспектов поможет компаниям создавать более конкурентоспособные и устойчивые услуги, удовлетворяющие потребности и ожидания современных клиентов. Влияние особенностей услуг на формирование клиентского опыта представлено в таблице 1.

Таблица 1. Влияние особенностей услуг на формирование клиентского опыта

Особенность услуги	**Маркетинговый ответ**	**Влияние на клиентский опыт**
Нематериальность	Создание сильного бренда и доверия; использование рекомендаций и отзывов	Повышение уверенности клиентов в качестве услуги
Неотделимость производства и потребления	Обеспечение квалифицированного персонала; эффективные процессы	Повышение удовлетворенности за счет высокого уровня обслуживания
Изменчивость качества	Введение стандартов качества; постоянное обучение персонала; использование технологий	Снижение вариаций в качестве, улучшение консистентности услуг
Недолговечность	Эффективное управление спросом и предложением.	Минимизация потерь, улучшение доступности и удобства для клиентов
Персонализация	Использование данных и персонализация предложений	Повышение удовлетворенности за счет более релевантных и полезных услуг
Эмоциональный дизайн	Включение эмоциональных аспектов в дизайн услуг	Создание запоминающегося и приятного клиентского опыта
Инклюзивный дизайн	Учет потребностей различных групп населения	Улучшение доступности и удобства для широкого круга клиентов
Устойчивое развитие	Интеграция принципов устойчивого развития в предоставление услуг	Повышение лояльности клиентов за счет социальной ответственности компании
Цифровая трансформация	Внедрение цифровых технологий (AR, VR, блокчейн) для улучшения услуг	Создание инновационного и современного клиентского опыта

Данная таблица обобщает ключевые аспекты услуг, соответствующие маркетинговые решения и их влияние на восприятие и удовлетворенность клиентов. Создание уникального и запоминающегося клиентского опыта влияет на оценку потребителями качества услуги, а также способствует повышению их лояльности и доверия к бренду. Интеграция сервис-дизайна позволяет учитывать индивидуальные предпочтения клиентов, что приводит к созданию персонализированных решений и повышению удовлетворенности. Фокус на создании высококачественного клиентского опыта не только повышает непосредственную оценку услуги, но и играет ключевую роль в стратегическом развитии компании, укреплении её рыночных позиций и долгосрочном росте [10, с. 51]. Понимание образа клиента для различных отраслей в сфере услуг помогает компаниям адаптировать свои маркетинговые стратегии и предложения, чтобы лучше удовлетворять потребности и ожидания своих клиентов [3, с. 25].

В качестве примера, автором были рассмотрены отрасли образования, здравоохранения и туризма. В сфере образования потребитель услуг характеризуется разнообразными возрастными группами, стремящимися к повышению квалификации или получению второго высшего образования. В здравоохранении потребители услуг представляют собой широкую демографическую группу. В туристической отрасли потребители услуг также варьируются от молодежи до пожилых людей и семей с детьми [7, с. 10]. Внедрение сервис-дизайна в стратегию маркетинга услуг организации и фокус на удовлетворении потребностей клиентов позволяют не только повысить качество предоставляемых услуг, но и обеспечить долгосрочный рост и развитие компании [4, с. 96].

Термин «сервис-дизайн» в 1982 году ввел в оборот Линн Шостак. Шостак говорил о том, что важно глубоко погружаться во внутренние процессы и понимать, как они согласуются друг с другом [12, с. 234]. Сервис-дизайн – это междисциплинарный подход к созданию и улучшению услуг, направленный на удовлетворение потребностей клиентов через проектирование их взаимодействий с компанией. Сервис-дизайн фокусируется как на внутренних организационных процессах. Иными словами, сервис-дизайн представляет собой процесс планирования и организации ресурсов бизнеса (людей, инфраструктуры и процессов) с целью [9, с. 764]: улучшить опыт сотрудников компании; улучшить клиентский опыт.

В процессе проектирования клиентского опыта, необходимо прорабатывать множество компонентов процесса оказания услуги: графику, функции и команды, тексты, информационную архитектуру и т.д. [2, с. 97]. При этом важно интегрировать компоненты в единую систему пользовательского опыта. Теория рассматривает три ключевых компонента сервис-дизайна — это люди, инфраструктура и процессы [6, с. 37].

Таблица 2. Компоненты сервис-дизайна

Компонент сервис-дизайна	**Элементы**	**Пример проявления в отрасли (образование, здравоохранение, туризм)**
Люди	Сотрудники; клиенты; заинтересованные лица; партнеры.	В образовании: преподаватели, студенты, административный персонал. В здравоохранении: врачи, медсестры, пациенты, администрация клиники. В туризме: туристы, гиды, персонал гостиницы.
Инфраструктура	Физическое пространство; цифровое пространство (веб-страницы, блоги, социальные сети, цифровые файлы, физические продукты).	В образовании: учебные аудитории, онлайн-платформы для обучения. В здравоохранении: больничные палаты, медицинское оборудование, электронные медицинские карты. В туризме: гостиничные номера, транспортные средства для экскурсий, интерактивные карты местности.
Процессы	Снятие денег в банкомате; решение вопроса через службу техподдержки; интервью.	В образовании: процесс регистрации студентов, проведение экзаменов. В здравоохранении: процесс приема пациентов, лечение, документооборот. В туризме: бронирование номеров, обслуживание на ресепшн и др.

Данные таблицы подчеркивают важность комплексного подхода к сервис-дизайну, где учет каждого компонента — от людей, взаимодействующих с услугой, до инфраструктуры и процессов — существенно влияет на создание положительного клиентского опыта. Люди - это все, кто создает и использует услугу, а также и те, кто взаимодействуют с сервисом косвенно. Инфраструктура – это физические и цифровые объекты, которые используются в процессе функционирования оказываемой услуги. Процессы - любые алгоритмы, процедуры или правила, которые сотрудники или пользователи применяют на протяжении работы сервиса. Многие инструменты сервис-дизайна — это ментальные трюки, помогающие переосмыслить проблемы, чтобы людям стало легче справляться с ними при получении услуги [8, с. 45].

Таблица 3. Инструменты сервис-дизайна

Стадия проектирования услуги	**Участник процесса проектирования услуги**	**Аспект услуги**	**Инструмент сервис-дизайна**
Исследование	Эксперты Заинтересованные стороны Персонал компании Пользователи	Контекст	Экосистемные циклы, прогнозирование будущего, контекстное наблюдение, карты-триггеры, профиль пользователя, картирование инсайтов.
Идея		Система	ИИ-ландшафт, карта разума, путешествие пользователя.
Прототипирование		Опыт	Сафари сервиса, руководство по концепции, визуализация сервиса, грубое прототипирование, истории пользователей.
Внедрение		Предложение	Бизнес-модель Canvas, дорожная карта обслуживания, ценностное предложение Canvas, design briefs.
Оценка			Анкеты, интервью, отзывы, карты опыта.

На **этапе исследования**, перед тем как начать разработку услуги, наиболее эффективными являются следующие инструменты сервис-дизайна: экосистемные циклы (карта, направленная на предоставление всеобъемлющего представления всех заинтересованных сторон, которые составляют экосистему предоставления услуги); прогнозирование будущего; контекстное наблюдение; карты-триггеры (карточки с вопросами используются для стимулирования обсуждения); профиль пользователя; картирование инсайтов (команда разработчиков записывает заметки на стикерах и организует для выявления кластеров, тем и важных идей по услуге).

На следующем этапе сервис-дизайна, **этапе создания идеи**, используются инструменты: ИИ-ландшафт (возможности внедрения ИИ в заданную услугу); карта разума (карта всех мыслей по определенной теме, построение ее ментальной модели); путешествие пользователя.

На **этапе прототипирования** услуги применяются наиболее действенные инструменты: сафари сервиса (погружение в процесс обслуживания, испытывая сервис от первого лица, от лица пользователя); руководство по концепции (концептуальная карта помогает показать идею услуги потенциальным пользователям или поставщикам); визуализация сервиса (запечатлеть суть обслуживания в одном кадре запоминающимся образом); грубое прототипирование (быстрое создание макетов идей с помощью ресурсов, которые уже имеются); истории пользователей Agile.

На **этапе внедрения** услуги используется в качестве инструментов бизнес-модель Canvas (синтетическая диаграмма, дающая обзор услуги с точки зрения

ценностного предложения, инфраструктуры, типов клиентов и финансовой модели, помогает понять, какие действия необходимы для создания и предоставления услуги, а также определить потенциальные компромиссы); дорожная карта обслуживания (планирование выполнения услуги с течением времени, от минимального набора функций до предоставления полного спектра возможностей); ценностное предложение Canvas (описание ценности услуги простыми словами); карта предложения (описание, какую пользу сервис может принести своим пользователям); design briefs (подробное описание всех точек контакта).

На заключительном **этапе оценки** в процессе дизайн-сервиса используются инструменты, которые помогают оценить эффективность всего процесса разработки сервисного дизайна: анкеты (структурированные опросы, которые собирают количественные и качественные данные от пользователей о их опыте и удовлетворенности услугой); интервью (глубинные беседы с пользователями, направленные на получение подробной информации о их восприятии и опыте использования услуги); отзывы; карты опыта (визуальные представления пользовательских путей и взаимодействий с услугой) [13, с. 130].

Процесс внедрения сервис-дизайна в деятельность компании весьма индивидуален, но, по мнению автора, возможно сформулировать некоторые общие подходы и советы для успешного его применения. Во-первых, необходимо проводить регулярные исследования и опросы клиентов для понимания их потребностей и ожиданий. Во-вторых, следует активно вовлекать сотрудников всех уровней в процесс разработки и улучшения услуг. В-третьих, важно внедрять инструменты и методы, способствующие постоянному мониторингу и анализу качества сервиса. Рекомендуется фокусироваться на создании гармоничных и последовательных коммуникационных каналов, чтобы обеспечить бесшовное взаимодействие между компанией и клиентами.

ВЫВОДЫ

Проблемы, возникающие в компаниях, предоставляющих услуги, часто связаны с несогласованным подходом к сервис-дизайну. Это приводит к ряду негативных последствий для клиентов, включая плохой сервис, неудовлетворённость и запутанные каналы коммуникации. Улучшение внутренних процессов компании положительно влияет на опыт сотрудников, что, в свою очередь, улучшает пользовательский опыт. Компании часто сосредотачивают большую часть своих ресурсов на клиентской стороне, игнорируя внутренние процессы и опыт сотрудников. Сервис-дизайн направлен на решение этих проблем, обеспечивая более эффективное функционирование компании за счет оптимизации внутренних процессов и улучшения взаимодействия с клиентами. Это включает улучшение рабочих процессов, повышение удовлетворённости сотрудников и согласованность каналов коммуникации, что ведёт к повышению качества услуг и лояльности клиентов. Бизнес-модели не всегда соответствуют моделям сервис-дизайна, так как последний ориентирован на услуги, которые предоставляет компания, а бизнес-модели не всегда учитывают

конкретные услуги. Сервис-дизайн направлен на создание системы, которая позволяет максимально эффективно оказывать услуги на протяжении всего жизненного цикла продукта. Он помогает настроить внутренние процессы аналогично внешним, определяя роли, процессы и взаимоотношения.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. AAKER, D. *Building Strong Brands.* London: Free Press, 1996. 280 p. ISBN: 978-0-02-900151-6
2. BLAKE, M. *More Is More: How the Best Companies Work Harder And Go Farther To Create Knock-Your-Socks-Off Customer Experiences.* London: Routledge, 2017. 198 p. ISBN: 978-1138046788.
3. LOVELOCK, C., WIRTZ, J. *Services Marketing: People, Technology, Strategy*. New York: Pearson, 2016. 330 p. ISBN: 978-0-13-412390-5.
4. MORITZ, S. *Service Design: Practical Access to an Evolving Field.* Cologne: KISD, 2005. 250 p. ISBN: 978-3-200-00028-1.
5. SOLIS, B. *Engage: The Complete Guide for Brands and Businesses to Build, Cultivate, and Measure Success in the New Web*. Atlanta: Gildan Media, 2020. 250 p. ISBN: 978-0-470-52654-4.
6. STICKDORN, M., LAWRENCE, A., HORMESS, M. E., SCHNEIDER, J. *This is Service Design Doing: Applying Service Design Thinking in the Real World.* California: O'Reilly Media, 2018. 350 p. ISBN: 1491927186.
7. ВОЛКОВ, С.К., КУЗЛАЕВА, И.М. Потребительский дизайн как новое направление научных исследований в сфере туризма. В: *Сервис в России и за рубежом,* №. 1 (98), 2022, с. 5-18. doi:10.24412/1995-042X-2022-1-5-18.
8. ДАНН, К. *Продвижение услуг в интернете*. Москва: Альпина Паблишер, 2017. 400 с. ISBN: 978-5-9614-6542-5
9. КАШИЦЫНА, А.М., КОСЫХ, О.И., МАРКЕЛОВА, С.В. Сервис-дизайн - новый ход в управлении проектами. В: *Экономика и социум*, № 6-1 (109), 2023, с. 763-767. ISSN 2225-1545.
10. КОТЛЕР, Ф., АРМСТРОНГ, Г. *Принципы маркетинга*. Москва: Питер, 2018. 500 с. ISBN: 978-5-496-02928-7.
11. НИКИФОРОВА, Т.С. Методология продвижения услуги. В: *Теория и практика современной науки,* № 8 (50), 2019, с. 48-50. ISSN 2412-9682.
12. СТИКДОРН, М., ШНАЙДЕР, Я., ХОРМЕС, М., ЛОУРЕНС, А. *Сервис-дизайн на практике. Проектирование лучшего клиентского опыта.* Москва: «Альпина Паблишер, 2023. 1487 с. ISBN 9785961489279.
13. ХАРЛАМОВА, И.Ю. Особенности маркетинга услуг. В: *Экономика и управление: анализ тенденций и перспектив развития*, №. 4-1, 2013, с. 127-131. ISSN 2304-6155.
14. ШИФМАН, Л. *Поведение потребителей.* Москва: Питер, 2018. 350 с. ISBN: 978-5-4461-0648-7.

CONTABILITATEA REZULTATELOR ÎN CONDIȚIILE ACTIVITĂȚII VENTURE

ACCOUNTING FOR RESULTS UNDER VENTURE ACTIVITY CONDITIONS

CZU: 330.322.54 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.99**

Viorica UNGUREANU,
ORCID: 0000-0002-2874-439X
e-mail: vioricaung@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Accounting for results in venture-type activities is a particularly dynamic and complex field, given the specific characteristics of this type of business. The article addresses the challenges and particularities of accounting in the context of venture capital investments. The main objectives of the paper are to identify and analyse the accounting methods of financial results in SMEs financed with venture capital, as well as to evaluate the impact of these methods on the strategic decisions of investors. To achieve these objectives, a mixed research methodology based on theoretical-scientific and empirical principles and analytical methods was used: analysis and synthesis of scientific literature documents, statistical methods; observation; induction and deduction, including analysis of specialised literature and case studies. The main findings indicate that rigorous and transparent accounting is essential for attracting and retaining investors. The importance of international financial reporting standards to ensure comparability and credibility of financial data was also highlighted. The conclusions emphasise the need for an accounting framework adapted to the specifics of venture activities, which supports the sustainable development of these businesses.*

Keywords: *venture activity, venture capital, accounting, IFRS, MM.*
Cuvinte-cheie: *activitate venture, capital venture, contabilitate, IFRS, ÎMM.*

INTRODUCERE

Activitatea cu capital venture se axează pe investiții în companii aflate în stadii incipiente de dezvoltare, dar cu un potențial ridicat de creștere. Aceasta implică, pe de o parte, o evaluare continuă a performanței financiare și, pe de altă parte, gestionarea riscurilor asociate acestor investiții. Într-un astfel de mediu, contabilitatea rezultatelor nu doar că trebuie să reflecte fidel performanțele economice ale companiei, dar și să ofere investitorilor informații esențiale pentru luarea deciziilor strategice. Aspectele precum recunoașterea veniturilor, evaluarea activelor și pasivelor, și gestionarea fluxurilor de numerar sunt critice pentru a asigura transparența și corectitudinea raportărilor financiare. Prin acest articol, ne propunem să explorăm particularitățile contabilității în contextul activităților de tip venture, evidențiind provocările și bunele practici care pot conduce la o gestionare eficientă a resurselor și la maximizarea rezultatelor financiare.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru contabilitatea rezultatelor în condițiile activității venture, sistemul IFRS, poate fi considerat drept bază metodologică, deoarece răspunde conceptului de valoare justă. Cu toate astea, mai există un șir întreg de probleme, printre care - elaborarea unei metodologii de distribuire a beneficiilor economice în contextul alocării capitalului uman ca și parte a capitalului propriu al întreprinderii. Aplicarea opțiunii pe baza dispozițiilor IFRS 2 permite să se ia în considerare conceptul valorii juste, conform căreia este evaluat serviciul de inovare, oferit de către lucrător și prevede cota de participare a deținătorului capitalului uman în ulterioarele beneficii economice. Problemele de evaluare și recunoaștere a investițiilor de capital venture trebuie soluționate în mod adecvat pe baza regulilor IFRS 9 „Instrumente financiare" coroborate cu IAS 28 „Investiții în entități asociate și asocieri în participație companie" și IFRS 11 „Asocieri în participație" și IFRS 13 „Evaluarea la valoarea justă". Deși, costul istoric rămâne a fi cel mai rațional de aplicat pentru alte elemente patrimoniale, din cele patru recomandate de Cadru general, totuși, pentru activele și instrumentele financiare, se recomandă de aplicat evaluarea potrivit conceptului de valoare justă. Costul istoric combinată cu prudența în recunoașterea veniturilor și cheltuielilor, generează o subevaluare a activelor și o supraevaluare a datoriilor, ceea ce face ca raportarea financiară să ofere, în mod normal, o viziune pesimistă a situațiilor financiare ale entității [1]. Însă, la necesitate, îndeosebi la evaluarea instrumentelor financiare, trebuie de aplicat valoarea justă, căreia în cadrul IFRS-urilor este destinat un standard special – IFRS 13 [2].

În aceeași ordine de idei, în condițiile evaluării, cea mai potrivită pentru activitatea cu profil de risc e metoda dobânzii efective, care este metoda de calcul a costului armonizat prin care se utilizează rata efectivă a dobânzii, ce ia în calcul valoarea actualizată a unui instrument financiar pentru înregistrarea lui, astfel [3] :

Valoarea actualizată = rata dobânzii x fluxurile viitoare de numerar de la data raportării până la data reevaluăriii/scadenței.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Contabilitatea rezultatelor în condițiile activității venture poate fi, de asemenea, diversă, în dependență de nivelul de control pe care fondul îl are asupra unei entități. La etapa de expansiune, profitul este generat atunci când investitorul părăsește afacerea și vinde fie o cotă-parte din capitalul social. Astfel, scopul investiției venture nu este doar de a primi venituri din investiții sub formă de dividende sau dobânzi, ci de a crește propria valoare, a cotei părți din capital prin creșterea valorii obiectului de investiție la ieșirea din proiect (afacere) IPO. În consecință, un investitor venture este interesat să extindă și să dezvolte un inovator promițător a afacerii venture, deoarece poate obține cele mai multe profituri în acest fel.

În continuare se propune de analizat situația în care entitatea Wise Agile S.R.L ela-

borează o invenție pe care urmează să o lanseze, reieșind din premisa că inovația vizează o aplicare comercializabilă în practică a unei invenții**.**

***Studiu de caz**: Entitatea Wise Agile S.R.L, care desfășoară activități de editare a produselor software, la începutul anului 2023 a conceput un proiect inovațional ,,VerbsGame” (vezi video tutorial Anexa 8) [4], folosind ca sursă de finanțare disponibilitățile resurselor interne ale companiei. Potrivit paginii web a jocului ,,verbsgame.md” [5] descrierea proiectului inovațional are următorul conținut:*

***„VerbsGame Voyage – 72”** este un joc educativ captivant ce implică un singur jucător. Pe parcursul a 72 de zile îl ajută pe jucător să învețe și să-și consolideze cunoștințele despre verbele neregulate ale limbii engleze.*

***Materiale necesare:** Set de cartonașe ,,VerbsGame 72”.*

Dispozitiv cu acces la internet pentru scanarea QR cod.

***Cum se joacă; Pregătirea jocului:** Se pregătesc cartonașele cu verbe neregulate.*

Cartonașele se amestecă și se plasează pe o masă sau pe o altă suprafață plană.

***Etapa explorării:** Jucătorul alege un cartonaș la începutul zilei sale de activitate.*

După ce descoperă verbul și formele sale, el scanează QR codul de pe cartonaș pentru a asculta pronunția și pentru a verifica traducerea.

***Repetarea în timp real:** Pe parcursul zilei, jucătorii sunt încurajați să revină la cartonaș și să repete verbul în toate formele sale (bază, trecut perfect și trecut simplu).*

Ei pot folosi QR codul pentru a verifica pronunția și pentru a-și consolida cunoștințele.

***Integrarea în comunicare:** Pe măsură ce jucătorii învață noi verbe neregulate, sunt încurajați să integreze aceste verbe în comunicarea lor zilnică. Pot crea propoziții și conversații în care utilizează verbele în contexte reale.*

***Interacțiunea socială:** Jocul se practică individual.*

***Beneficii și obiective:**Învățarea verbelor neregulate în context, cu accent pe pronunție corectă și utilizare adecvată. Repetarea continuă a verbelor pe parcursul zilei pentru consolidarea cunoștințelor. Integrarea naturală a verbelor în comunicarea cotidiană. Prin combinarea elementelor de joc, tehnologie și comunicare reală, **„VerbsGame Voyage – 72”** oferă o modalitate distractivă și interactivă de a învăța și aplica verbele neregulate ale limbii engleze într-un mod eficient și captivant.*

***Rezultat:** Pe parcursul a 72 de zile jucătorul memorizează 72 verbe neregulate la forma prezentă și trecut cât și exersarea pronunției corecte.*

*La data de 24.05.2023 în contabilitatea entității au fost întocmite înregistrările contabile cu privire la cheltuielile legate de elaborarea aplicației în valoare de **142500,00 lei** (Anexa 9):*

I. Până la punerea în utilizare a jocului:

Dt 121.3 Imobilizări corporale până la punerea în utilizare (aplicația VerbsGame)

Ct 521.1 Datorii comerciale în țară (față de furnizor pentru aplicație) – 142500,00 lei

I. La înregistrarea jocului ca imobilizări necorporale în curs de execuție:

Dt 111.1 Imobilizări necorporale în curs de execuție (aplicația VerbsGame)

Ct 121.3 Imobilizări corporale până la punerea în utilizare (aplicația VerbsGame)– 142500,00 lei

La datade 08.06.2023 a efectuat la Agenția Servicii Publice înregistrarea modificărilor în actul de constituire ce ţine de genul de activitate ca persoană juridică specializată în tipărirea și multiplicarea producției editoriale. Cheltuielile în valoare ***de 1589,00 lei*** *au fost reflectate în contabilitatea entității în felul următor:*

Dt 713.8 Alte cheltuieli administrative (modificărilor în actul de constituire) – 1589,00 lei

Ct 521.1 Datorii comerciale în ţară (față de Agenția Servicii Publice)

La data de 28.06.2023 a fost încheiat contract cu privire la aderarea la Agenția Națională ISBN Moldova Nr.2023/06-1 (vezi Anexa 10) în valoare de ***250,00 lei****, care au fost reflectate în contabilitatea entității direct la cheltuielile perioadei prin următoarea formulă contabilă:*

Dt 713.8 Alte cheltuieli administrative (servicii bibliografice) – 250,00 lei

Ct 521.1 Datorii comerciale în ţară (față de Camera Națională a Cărții din Moldova)

Persoana căreia îi aparține ideia, are și calitatea de administratoare a entității, iar pentru concept, design și elaborare a obținut Dreptul de Autor cu ISBN 978-9975-3631-0-5, CZU – 087.5 și cod autor S 22.

Reieșind din datele speței se propun următoarele sarcini:

1. De stabilit dacă inovația jocul cartonaşelor ,,VerbsGame" este o activitate venture;

2. De enumerat aspectele și reglementările juridico-legale ce țin de procedura de înregistrare a modificărilor în actul de constituire, generarea contractului ISBN pentru drepturile de autor pentru concept, design și elaborare;

3. De analizat înregistrările contabile și de propus un model specific de evidență în condițiile activității venture.

Rezolvare:

1.Activitatea venture este strâns legată de tipurile de finanțare și din surse din afara întreprinderii. În afacerea inovaţională o astfel de abordare nu este posibilă. Inventatorul are drept de autor asupra invenţiilor proprii pe care le propune pentru implementare, așa precum există și în cazul exemplului nostru. Cu toate că există un mare risc că, în urma implementării, produsul obţinut nu va avea succes comercial, totuși potrivit planului de acțiuni al companiei, jocul cu cartonașele ***„VerbsGame"*** este pregătit pentru scalare nu doar în Republica Moldova, dar și în România, Polinia, India și alte țări. Ca argumente că acest proiect inovațional poate fi considerat o activitate venture se enumeră următoarele:

1. Reieșind din premisa că o activitate inovațională poate fi considerată o activitate venture;
2. Termenul ,,venture" se referă la o afacere sau proiect care implică riscuri și incertitudine, în special în ceea ce privește profitabilitatea și succesul pe termen lung, care persistă și în cazul dat;

3. Activitățile inovaționale implică de obicei dezvoltarea și testarea de noi idei, produse sau tehnologii;
4. Pentru elaborarea conceptului, aplicației, de către entitate s-au cheltuit resurse destul de semnificative în cercetare și dezvoltare, testare, marketing și promovare, precum și în alte aspecte ale afacerii.
5. Acestă inovație implică un grad ridicat de incertitudine în ceea ce privește succesul și rentabilitatea pe termen lung. Prin urmare, acest proiect inovațional poate fi considerată o activitate venture, deoarece implică asumarea unor riscuri destul de semnificative și incertitudine în ceea ce privește succesul și profitabilitatea pe termen lung.
6. Acest joc a descoperit un procedeu nou de învățare a verbelor iregulate în engleză, iar fiind folosit ca mijloc de învățare prin instituții de învățământ sau cele specializate, va putea contribui la progresul sistemului de învățământ și a tehnicilor de predare, precum și la creșterea competivității la nivel de țară, ceea ce reprezintă un indicator ferm că această inovație poate fi utilizată la nivel mai avansat de utilizatori, ceea ce, irevocabil o plasează ca activitate venture.

2. Cu priviere la procedura de înregistrare a modificărilor în actul de constituire, reieșind din sursele oficiale de pe pagina oficială ASP [6], pentru indicarea obiectului de activitate în actul de constituire al întreprinderii se utilizează Clasificatorul Activităţilor din Economia Moldovei (CAEM) [7] şi Legea nr. 160/2011 privind reglementarea prin autorizarea activităţii de întreprinzător [8]. Totodată, conform atr. 176 alin. (2) din Codul Civil [9], persoana juridică cu scop lucrativ poate desfăşura orice activitate neinterzisă prin lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire.

Pentru modificarea în actul de constituire, este necesar ca la structura teritorială a organului înregistrării de stat să se prezinte următoarele documente:

1. Cererea de înregistrare a modificărilor, conform modelului aprobat de organul înregistrării de stat;
2. Hotărârea organului competent al persoanei juridice privind modificarea actului de constituire şi a datelor înscrise în Registrul de stat;
3. Actul adiţional cu privire la modificarea actului de constituire (la solicitare, se perfectează de organul înregistrării de stat);
4. Documentul ce confirmă achitarea taxei de înregistrare.

S-ar părea că genurile de activitate indicate la momentul înregistrării în actele de constituire poartă un caracter declarativ, însă nu și în cazul activității editoriale, care potrivit Legii cu privire la activitatea editorial [10] pentru care potrivit art.15 „tipograful primeşte comanda pentru executarea producţiei editoriale doar în cazul când beneficiarul dispune de indicele CZU, de numerele ISBN sau ISMN, sau ISSN, atribuite de Camera Naţională a Cărţii din Republica Moldova.

Pentru generarea contractului ISBN pentru drepturile de autor pentru concept, design și elaborare, o persoana juridică va expedia la adresa **ISBN.Moldova@gmail.com,** următoarele acte (actele de fondare fiind semnate electronic de către administrator) [11]:

1. Certificat de înregistrare (în format PDF)
2. Extras din Registrul de stat al persoanelor juridice (în format PDF)
3. Decizia de fondare (în format PDF)
4. Rechizitele bancare (în format MS Word)
5. Date contact (adresa juridică, adresa de factor, URL; administrator – telefon fix, mobil, email; alte persoane responsabile – telefon fix, mobil, email) (în format MS Word).

3. **Ca model de evidență contabilă** pentru reflectarea înregistrărilor cu privire la produsul inovațional jocul cu cartonașele *„VerbsGame”*, se propune ca toate cheltuielile materiale să se acumuleze în contul de consumuri din Activitatea de bază, apoi trecute în valoarea Activului (Imobilizări Necorporale) potrivit principiului de estimare pe baza costului potrivit IAS 38 „Imobilizări necorporale” descris mai sus în alte exemple, iar pentru cheltuielile legate de capitalul uman la faza inițială de formare a capitalului statutar să fie utilizat modelului pe bază de venit potrivit IFRS 2 „Plata pe bază de acțiuni” bazat pe conceptul de valoare justă. În acest mod, persoana care a descoperit invenția va fi mai protejată și asigurată financiar, deoarece va fi remunerată prin dividend de fiecare dată odată cu repartizarea profitului, dar nu va beneficia de plată unică sub formă de salariu.

Influența activității venture se manifestă nu numai în stimularea progresului științific și tehnologic, dar și prin sprijinul și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, comercializarea inovațiilor și accelerarea creșterii tehnologice și industriilor datorită redistribuirii resurselor financiare în domenii tangențiale, dar și în întreaga economie. Cerințe ridicate pentru nivelul de calitate și standardele corporative al managementului în afacerile venture asigură creșterea competitivității la nivel de țară. Datorită managementului strategic competent, ciclul de viață a companiilor venture este prelungit, iar rezultatele financiare se îmbunătățesc, ceea ce le crește, în consecință, și valoarea pe piață a companiei, dar și rata medie a profitului pe piață la nivel macroeconomic.

Contabilitatea rezultatelor în condițiile activității venture trebuie să reflecte corect evaluarea impactului asupra situației financiare și să ofere informații relevante pentru analiza financiară și luarea deciziilor. Este important să se asigure că evidența contabilă a surselor de finanțare și utilizarea acestora este efectuată în conformitate cu standardele contabile și reglementările fiscale aplicabile.

În scopul creării condițiilor pentru dezvoltarea finanțării cu capital venture sunt necesare măsuri de îmbunătățire a sistemului de impozitare a afacerilor cu profil de risc, și anume: extinderea listei beneficiilor fiscali; transparență în ceea ce privește impozitarea profitului; acordarea facilităților fiscale; dezvoltarea unui sistem de achiziții publice și comenzi pentru produse inovative; realizarea de investiții publice în capitalul propriu al organizațiilor active și deschise pentru inovații; activități guvernamentale de promovare; finanțarea parțială din partea statului a proiectelor inovaționale în parteneriat cu mediul de afaceri; sprijin financiar sub formă de granturi direcționate; îmbunătățirea colaborării cu mediul de afaceri, transparență informațională, sprijin organizațional și de perso-

nal pentru procesul de investiții prin programe guvernamentale; acordarea sprijinului prin instruiri și mentorat pe diferite tematici legate de desfășurarea activității venture; Îmbunătățirea schemei cu instrumente fiscale și credit-financiar.

CONCLUZII

În baza rezultatelor studiului se pot deduce următoarele concluzii:

1. **Adaptabilitatea contabilității**: Contabilitatea rezultatelor în activitatea venture necesită adaptabilitate și flexibilitate datorită naturii dinamice și riscante a acestui tip de afacere. Este esențială implementarea unor metode contabile care să reflecte corect performanțele și să permită ajustări rapide în funcție de evoluția pieței și a condițiilor interne.
2. **Evaluarea riscurilor**: O componentă crucială a contabilității venture este evaluarea și gestionarea riscurilor. Înregistrarea și raportarea acurate a riscurilor contribuie la luarea unor decizii informate, ajutând la minimizarea impactului negativ al acestora asupra rezultatelor financiare.
3. **Transparența și comunicarea**: Transparența în raportarea financiară și comunicarea clară a rezultatelor sunt vitale pentru menținerea încrederii investitorilor și a altor părți interesate. Contabilitatea trebuie să ofere o imagine fidelă a stării financiare și a performanței afacerii venture.
4. **Inovația în metode contabile**: Activitățile venture, prin natura lor inovativă, solicită și inovații în practicile contabile. Adaptarea unor tehnici noi și utilizarea tehnologiei pot îmbunătăți procesul contabil, oferind o perspectivă mai precisă asupra performanțelor și rezultatelor.
5. **Orientarea pe termen lung**: Deși activitățile venture pot implica fluctuații semnificative pe termen scurt, contabilitatea trebuie să mențină o orientare pe termen lung. Aceasta asigură sustenabilitatea și dezvoltarea continuă a afacerii, evidențiind potențialul de creștere și succesul pe termen lung.

REFERINȚE

1. Tabără N. Sisteme contabile comparate, ediţia a II-a revizuită şi adăugită. Editura Tipo Moldova, 2014, 384 p. ISBN 978-606-676-454-4, p.123.
2. Ţurcanu V. Golocialova I., Contabilitatea în Republica Moldova între IFRS şi Directivele UE, Conferința ”25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare şi competitivitate spre progres economic”, Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, Editura: Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM, Vol.4, 2016, p.2016, pag. 200-206, ISBN:978-9975-75-834-5, CZU:33+657(082)=135.1=161.1 D 71.
3. Dușescu A., Ghid pentru înțelegerea și aplicarea Standardelor Internaționale de Contabilitate, ediția a II-a revizuită, Editura CECCAR, București, 2002, p.196.

4. În:https://www.youtube.com/watch?v=1DpQjfx02W8&ab_channel=VerbsGame.
5. În:https://verbsgame.md/?fbclid=IwAR1Eua5HeEvalbevNv60XqFgjAUF7SOIgC8DImqSL9Oh5ZpmHDtth6p094E. [Accessed: 27.06.2024].
6. În:https://www.asp.gov.md/ro/intrebari-frecvente/persoane-juridice/0010. [Accessed: 27.06.2024].
7. Clasificatorul Activităţilor din Economia Moldovei (CAEM), În:https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html. [Accessed: 27.06.2024].
8. Legea Nr.160 din 22.07.2011 privind reglementarea prin autorizare a activităţii de întreprinzător, Publicat: 14-10-2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 494, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138712&lang=ro#. [Accessed: 27.06.2024].
9. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002, Publicat: 22-06-2002 în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136381&lang=ro#.
10. Legea Nr.939 din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială, Publicat : 22-06-2000 în Monitorul Oficial Nr. 70-72 art. 511, În:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137440&lang=ro#.[Accessed: 27.06.2024].
11. Pagina oficială web a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova, În:https://www.bookchamber.md/e-contracte/. [Accessed: 27.06.2024].

IMPACTUL CONSUMULUI SOCIAL RESPONSABIL ASUPRA BUNĂSTĂRII ECONOMICE

THE IMPACT OF SOCIALLY RESPONSIBLE CONSUMPTION ON ECONOMIC WELFARE

CZU: 330.567.4:330.59 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.100**

Lucia NEPOTU,
ORCID: 0000-0001-5306-7346
e-mail: lucia.nepotu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *This paper focuses on an exploration and synthesis of conceptual approaches to economic well-being. Responsible consumption practices were identified and analyzed, and the factors influencing them were determined. Likewise, the connection between these two was determined. The objectives focus on evaluating consumers' awareness and behavior towards socially responsible consumption, and determining the reasons that influence them to favor socially responsible products and services. Likewise, what are the trends of socially responsible consumption and whether it contributes to increasing the well-being and quality of life of consumers. To examine the impact of socially responsible consumption on economic well-being, the combination of qualitative and quantitative research methods provided a comprehensive and in-depth perspective. In the same way, the analysis of the literature and the experiences of other states were the basis for the formulation of suitable conclusions for and the use of effective practices that will lead to an increase in the economic well-being of consumers.*

Keywords: *economic well-being, social consumption, responsible consumer, impact.*
Cuvinte-cheie: *bunăstare economică, consum social, consumator responsabil, impact.*

INTRODUCERE

Consumul este văzut ca fiind forţa motrice a economiei, principala motivaţie care stă la baza eforturilor umane, care nu numai că oferă fericire și bunăstare consumatorilor, dar are şi alte consecinţe favorabile la nivel societal. În prezent unii autori consideră că o sintagmă mai potrivită pentru caracteristicile momentului prezent ar fi aceea de ,,societate de hiperconsum”, deoarece funcţionează într-o economie bazată pe stimularea continuă şi agresivă a cererii, pe crearea permanentă de noi şi nenumărate nevoi și dorințe, pe care se orientează să le satisfacă imediat, într-o societate în care valoarea simbolică, identitară a bunurilor a căpătat o importanţă deosebită [1, p.529-530].

Educația consumatorilor este o parte a educației pentru stilul de viață. Relația dintre educație și bunăstare este una de interdependență și reciprocitate. Această legătura complexă implică interacțiuni între comportamentele consumatorilor, politicile corporative și impactul socio-economic. Comportamentele de consum responsabil pot stimula

dezvoltarea economică sustenabilă, pot crea oportunități economice și pot îmbunătăți calitatea vieții, contribuind astfel la bunăstarea generală a societății.

MATERIALE ȘI METODE

Într-o eră a globalizării în creștere, cultivarea unui fel de responsabilitate socială și chiar gândirea conceptului într-un mod global sau orientat spre consumator, nu este ușor pentru toată lumea. Însă consumatorii devin din ce în ce mai conștienți din punct de vedere social atunci când iau decizii de cumpărare. Aceștia încorporează diverse preocupări sociale în deciziile lor de cumpărare, pot încuraja alți consumatori să adopte un comportament de consum mai responsabil din punct de vedere social.

Responsabilitatea socială trebuie să fie asumată de toți actorii societății, deși în funcție de capacitatea lor de a acționa în mod responsabil. Cu toate acestea, această implicație nu este atât de simplă pe cât ar putea părea la prima vedere. Pe măsură ce piețele devin din ce în ce mai globalizate, interconectate și complexe, nu există alocări clare și aplicabile general de responsabilitate. Consumatorii se confruntă cu o supraîncărcare de informații omniprezentă, nu doar în rolul lor de consumatori, ci și de cetățeni în general.

Prin urmare, chiar dacă nu ar exista asimetrii informaționale pe piață, adică toate informațiile fiind disponibile, consumatorii ar putea să nu posede toate informațiile relevante din cauza timpului limitat și, de asemenea, a capacității limitate de procesare a informațiilor în general. În acest sens, mai mulți autori, printre care Kristina Nolte și Lilian Weng, confirmă că atenția indivizilor ar putea fi privită ca o resursă limitată [2, p.576].

Conform autorului Mick, bunăstarea consumatorului este definită ca o stare de sănătate, fericire și prosperitate. Practic are două perspective largi: perspective hedonice și eudaimonice. Consumatorii au o dorință ascunsă de supraviețuire care necesită un stil de viață sănătos și resurse financiare. Consumul este o parte integrantă a vieții. Oamenii echivalează fericirea cu consumul, iar scopul consumului pentru majoritatea consumatorilor din țările dezvoltate sau în curs de dezvoltare este fericirea și bunăstarea economică. Consumul anumitor bunuri poate ajuta la stimularea sentimentelor de autostimă, dar poate avea un impact negativ asupra bunăstării acestora. Consumatorii se confruntă zilnic cu mulți factori care le afectează consumul excesiv și le afectează sănătatea și bunăstarea [3, p.5].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În timpul procesului de creștere, consumul s-a schimbat semnificativ. Pentru a explica evoluția consumului, se concentrează pe reacțiile consumatorilor dintr-o economie atunci când veniturile lor, și astfel capacitatea lor de cheltuieli, crește.

Consumatorii contribuie la apariția daunelor ecologice și sociale din consum și producție nu numai prin acțiunile lor individuale, ci și prin implicarea în reproducerea

colectivă a acelor structuri care stau la baza, perpetuează și multiplica aceste daune [2, p.565].

Consumul viabil ecologic corespunde unei utilizări responsabile a produselor și serviciilor pentru a satisface nevoile de bază și pentru îmbunătățirea condițiilor de viață, minimizând totodată consumul de resurse naturale și materiale toxice, precum și deșeurile și poluarea produse de-a lungul ciclului de viață, ocrotind astfel nevoile generațiilor viitoare [4, p.35].

Creșterea gradului de conștientizare a consumatorilor este un factor pozitiv, dar pentru a realiza pe deplin un consum responsabil, sunt necesare eforturi comune și din partea ofertei, cu producătorii, distribuitorii, retailerii, furnizorii de tehnologie, asociații din industrie și alte forțe care își unesc eforturile. În ceea ce privește consumatorul, consumul responsabil reprezintă atât un drept, cât și o datorie pe care aceștia o pot exercita. Din partea întreprinderilor, consumul responsabil este un element cheie al responsabilității sociale corporative și o sursă critică de competitivitate pe termen lung. Eforturile comune din partea tuturor actorilor implicați pot asigura un impact pozitiv și durabil asupra mediului și societății.

Departe de a fi un consumator oportunist, consumatorul responsabil este un actor angajat într-un efort de informare și analiză critică, gestionează un set de criterii de evaluare a alternativelor de consum și construiește soluții împreună cu alți consumatori pentru accesul la produse și servicii mai sustenabile [4, p.39].

Ipotezele oferă o bază pentru analizarea modului în care evoluția consumului afectează bunăstarea economică. Punctul de plecare este din nou rolul jucat de motivațiile care stau la baza comportamentului consumatorului. Mai precis, întrebarea este: îmbunătățirea bunăstării depinde de modul în care sunt motivate cheltuielile de consum în creștere? Cu alte cuvinte, contează pentru evaluarea bunăstării ce preferințe sunt destinate să satisfacă cheltuielile de consum în creștere? Întrebări ca acestea nu fac parte din agenda economiei moderne a bunăstării. Lipsite de ipoteze despre conținutul preferințelor, judecățile de bunăstare sunt derivate – urmând logica teoriei preferințelor revelate – din presupunerea că toate acțiunile sunt alese voluntar în mod rațional. Se deduce, prin urmare, că, dacă nu ar face consumatorii mai bine (indiferent de preferințele lor), nu ar fi aleși. De aici rezultă că creșterea consumului înseamnă o îmbunătățire a bunăstării sau, pentru a spune așa, le permite consumatorilor să trăiască o viață mai bună [5, p.286].

În condiții de sărăcie și foamete (încă predominante în unele țări astăzi), se poate presupune că a consuma mai mult înseamnă de fapt „o viață mai bună”. Cu toate acestea, în economiile cu venituri mari, realitățile consumului depășesc aceste condiții, iar creșterea cheltuielilor servește unor scopuri ale căror efecte de creștere a bunăstării sunt mai puțin evidente. Fenomene precum adaptarea hedonică, problemele de imagine de sine și preferințele de statut ridică semne de întrebare cu privire la faptul dacă aceste decizii sunt de calitate care promovează bunăstarea. În plus, pe măsură ce setul de opțiuni cunoscute crește și/sau se modifică, preferințele individuale se pot schimba și ele. Prin urmare, pentru a evalua efectele dezvoltării consumului asupra bunăstării,

este important să trecem dincolo de teoriile bazate pe priorități neclare și indici de utilitate.

Prin urmare, spre deosebire de țările cu venituri mici, creșterile consumului în țările cu venituri mari sunt determinate de nevoi greu de satisfăcut, așa că se poate aștepta la o creștere mică sau deloc a bunăstării, chiar dacă cheltuielile continuă să crească. Creșterea consumului este determinată parțial de noile preferințe și, în funcție de starea de preferință utilizată ca reper, satisfacerea acestor preferințe poate duce sau nu la o bunăstare sporită. Dintr-o perspectivă normativă, ambele rezultate sunt problematice având în vedere costurile sociale enorme și amenințările de mediu asociate cu creșterea susținută a consumului. În aceste circumstanțe, chiar și în țările cu venituri mari, este dificil să se ofere o justificare convingătoare din punct de vedere normativ pentru cererile de creștere a consumului din ce în ce mai puternică.

Consumatorii responsabili se angajează în inițiative de informare și analize critice, gestionează un set de criterii pentru evaluarea alternativelor de consum și oferă soluții pentru accesarea unor produse și servicii mai durabile pentru alți consumatori. Elementele, abilitățile specifice și abilitățile implicate în stabilirea obiectivelor de consum responsabil pot fi grupate într-o perspectivă progresivă:

- manifestarea gândirii critice - implică analizarea și înțelegerea profundă a mesajelor, acțiunilor și contextului în care acestea apar, evaluarea diferitelor criterii de selecție și considerarea întregului ciclu de viață al unui produs pentru a înțelege impactul său complet;
- rezolvarea problemelor în contextul consumului sustenabil - ce presupune depășirea obstacolelor prin identificarea unor opțiuni alternative, cum ar fi găsirea de soluții pentru transport ecologic, organizarea consumatorilor în grupuri pentru comenzi colective și formarea de parteneriate care să sprijine producția locală sustenabilă;
- acțiunea de schimbare a comportamentelor de consum - implică adoptarea unor alternative locale atunci când este posibil, colaborarea cu alți consumatori pentru a accesa produse disponibile doar în cantități mari sau pentru a susține lanțuri scurte de distribuție alimentară, precum și cooperarea cu diverse organizații, instituții sau actori economici [4, p.39-40].

Între consumul responsabil și bunăstare economică există o legătură interdependentă și interconectată, iar o dată de consumatorul este unul conștient de alegerile pe care le face, aceasta conduce automat la favorizarea bunăstării economice.

CONCLUZII

Pe măsură ce consumatorii devin din ce în ce mai conștienți, companiile recunosc din ce în ce mai mult că trebuie nu numai să satisfacă nevoile consumatorilor, ci și să acorde atenție așteptărilor consumatorilor și să conducă în mod proactiv inițiativele la nivel de companie.

Drept urmare, eforturile proactive vizează furnizarea de produse și servicii mai durabile, extinderea și aprofundarea gradului de conștientizare a consumatorilor și încurajarea mai multor consumatori să practice un consum responsabil în viața lor de zi cu zi, aceasta va contribui și la o creștere a bunăstării economice. În viitor, consumul va trebui să-și asume o responsabilitate mai mare pentru impactul său asupra bunăstării sociale și durabilității mediului.

Consum responsabil se referă nu numai la satisfacerea nevoilor de bază ale consumatorilor, ci și la gestionarea impactului social și de mediu și a costurilor externe. Din ce în ce mai mulți consumatori sunt dispuși să plătească mai mult pentru produsele pe care le cumpără dacă aceasta ajută la conservarea resurselor naturale limitate ale Pământului.

Consum responsabil înseamnă utilizarea eficientă a resurselor, reducerea deșeurilor și reciclarea materialelor. Aceste practici pot conduce la economii financiare atât pentru companii, cât și pentru consumatori, contribuind astfel la bunăstarea economică. Iar produsele și practicile responsabile sunt adesea mai sigure și mai sănătoase pentru consumatori, ceea ce poate reduce costurile medicale și poate îmbunătăți calitatea vieții. O populație mai sănătoasă este mai productivă și poate contribui mai eficient la economie. Astfel, consumul responsabil nu doar că protejează mediul, dar are și beneficii economice semnificative. Prin utilizarea eficientă a resurselor, promovarea inovației, crearea de locuri de muncă și îmbunătățirea sănătății și calității vieții, consumul responsabil contribuie la bunăstarea economică și la o economie mai sustenabilă și rezilientă.

REFERINȚE

1. Popescu C., Popescu S-F., Stroe C. Consumul din perspectiva împlinirii vieții umane. Protecția drepturilor și intereselor consumatorilor, București, România, Vol XII, Nr. 28, Iunie 2010, 15 p.
2. Schlaile M. P., Klein K., Bock W. From Bounded Morality to Consumer Social Responsibility: A Transdisciplinary Approach to Socially Responsible Consumption and Its Obstacles, J Bus Ethics (2018) 149:561–588 https://doi.org/10.1007/s10551-016-3096-8, Springer Science+Business Media Dordrecht 2016, 28 p.
3. Jain V.K., Kumar P., Verma H., Pankaj C., Kumari A., Responsible Consumption, Consumer Well-Being, and Environment, International Journal of Social Ecology and Sustainable Development (IJSESD)13(1), ISSN: 1947-8402, 2020, 18 p.
4. Florean S., Manual pentru promovarea consumului responsabil, Timișoara 2018, ISBN 978-973-0-28411-9, 82 p.
5. Witt U., The evolution of consumption and its welfare effects, J Evol Econ (2017) 27:273–293 DOI 10.1007/s00191-016-0459-3, 22 p.

Notă. Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului *„Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

ANGAJAMENTUL ASUMAT CA FACTOR AL OBȚINERII AVANTAJULUI COMPETITIV PRIN OAMENI

COMMITMENT ASSUMED AS A FACTOR OF ACHIEVING COMPETITIVE ADVANTAGE THROUGH PEOPLE

CZU: 005.32:331.101.3 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.101**

Irina RAEVSKAIA,
ORCID: 0000-0002-7749-1237
e-mail: irinaraevskaia@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *Prezentul articol reprezintă o sinteză a principalelor abordări teoretice despre angajamentul asumat al personalului. Pentru atingerea scopului propus, s-au folosit următoarele metode de cercetare sinteza abordărilor conceptuale ale angajamentului asumat, comparația, generalizarea, deducția. Cercetarea a rezultat în formularea unor concluzii cu privirea la esența si semnificația angajamentului asumat pentru sporirea performanței organizațiilor.*

Cuvinte-cheie: *angajamentul asumat, angajați, factori motivaționali, organizație, recompense.*

Summary. *This article is a synthesis of the main theoretical approaches to employee commitment. To achieve the proposed goal, the following research methods were used: the synthesis of conceptual approaches to the assumed commitment, comparison, generalization, deduction. The research resulted in the formulation of some conclusions regarding the essence and significance of the assumed commitment to increase the performance the organizations.*

Keywords: *commitment, employees, motivational factors, organization, rewards.*

INTRODUCERE

Angajamentul asumat prezintă un subiect de mare interes în domeniile psihologiei organizaționale, managementului resurselor umane și sociologiei, datorită impactului său semnificativ asupra performanței organizaționale și bunăstării angajaților. Conceptul de angajament asumat se referă la nivelul de implicare și atașament al unei persoane față de o anumită activitate, organizație sau relație. Cercetările realizate asupra angajamentului asumat sunt vitale atât pentru înțelegerea comportamentului organizațional cât și pentru dezvoltarea practicilor de management care tind să îmbunătățească satisfacția angajaților și performanța organizațională în ansamblu.

MATERIALE ȘI METODE

În vederea realizării prezentei lucrări au fost utilizate următoarele metode: studierea și sistematizarea teoriilor privind conceptul „angajamentul asumat”, comparația,

sinteza unor lucrări în domeniului cercetat, generalizarea, deducția, concluzii. Cercetarea sa realizat în baza altor publicaţii care au servit drept surse informaționale specifice temei cercetate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Angajamentul asumat al angajaților este un concept complex și important în domeniul managementului și managementului al resurselor umane, care în contextul studiilor academice și de cercetare a fost explorat și dezvoltat de-a lungul timpului de către mai mulți savanți din diferite domenii, inclusiv psihologie, management și științe sociale.

Edwin A. Locke și Gary P. Latham: Teoria stabilirii obiectivelor a lui Locke & Latham este una dintre cele mai eficiente teorii motivaționale. Locke și Latham au subliniat importanța stabilirii unor obiective specifice și provocatoare pentru a crește angajamentul și performanța angajaților, bazându-se pe cercetările practice efectuate pe parcursul a aproape patru decenii. Ei consideră că angajamentul crește atunci când angajații sunt implicați în stabilirea obiectivelor și au o înțelegere clară a modului în care contribuie la acestea. În timp ce teoria stabilirii obiectivelor este în general analizată și prezentată la nivel individual, principiile teoriei sunt considerate relevante și la nivel organizational [4, pag. 705-717].

Frederick Herzberg: Herzberg a contribuit la teoria motivației și satisfacției la locul de muncă, identificând factorii motivaționali *(conţinutul muncii, avansare, recunoaştere, responsabilitate, dezvoltare personală, promovarea)* și factorii de igienă (*strategia şi conducerea companiei, condiţiile de muncă, salariul şi avantajele, relaţiile cu şeful, relaţiile cu colegii, supravegherea şi statusul*). Teoria motivației a lui Frederick Herzberg ajută la descoperirea circumstanțelor în care un angajat se simte mulțumit sau nemulțumit de munca sa. Teoria ajută managerilor să aleagă o politică de companie adecvată, pentru a-i încuraja pe angajați să se dezvolte profesional. Principalul lucru este de a găsi o abordare pentru fiecare individ în parte potrivit teorie pentru a stimula angajamentul și satisfacția la locul de muncă [3, pag. 209].

William A. Kahn și Teoria Angajamentului în roluri: Kahn a introdus conceptul de „angajament în roluri” în care sublinia importanța pe care o are sentimentul de identitate și de împlinire a rolului în cadrul organizației pentru angajamentul angajaților. Angajații sunt mai angajați atunci când se simt valorizați și recunoscuți pentru contribuțiile lor în cadrul organizației.

În același sens, Kahn a afirmat că siguranța psihologică este o condiție necesară pentru ca oamenii să se simtă conectați și implicati în rolurile lor la locul de muncă. El a definit siguranta psihologică ca „sentimentul de a fi capabil să-ți arăți și să-ți utilizezi sinele fără teama de consecințe negative asupra imaginii de sine, statutului sau carierei” [7, pag. 204-207]. Ca rezultat siguranța psihologică facilitează contribuția activă a ideilor și acțiunilor în cadrul unei organizații sau echipe, iar aceasta ca urmare poate să se dezvolte și să prospere pe urma lor [2].

Daniel Pink: În lucrarea sa „Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us", Pink explorează conceptul de motivație intrinsecă în creșterea angajamentului. Pink argumentează că sistemul tradițional de recompense și pedepse (*pe care el îl numește „Motivația 2.0")* nu mai este eficient în contextul actual. În schimb, el propune un nou model, *„Motivația 3.0",* care se concentrează pe *autonomie, măiestrie și scop*. Pink detaliază cum *autonomia* – libertatea de a alege ce, cum și când să lucrăm – sporește performanța și satisfacția. *Măiestria*, sau dorința de a îmbunătăți într-o anumită disciplină, este un alt motor puternic al acțiunii umane. Ultimul element, *scopul*, subliniază nevoia de a avea munca conectată la un scop mai mare, transcendând interesele personale pentru binele comun. El argumentează că angajații devin mai implicați atunci când au oportunitatea de a-și gestiona propriile activități și de a contribui la un scop mai mare [6].

Teoria schimbului social lui Peter Blau: Peter M. Blau a dezvoltat Teoria schimbului social, unde a evidențiat relațiile reciproce dintre angajați și organizație. Angajații investesc în organizație prin munca lor intelectuală și fizică și așteaptă o recompensă echitabilă sub formă de beneficii, recunoaștere și oportunități de dezvoltare. Rezultat al acestui schimb social pozitiv între angajați și organizație, după Peter Blau, este angajamentul asumat [3, pag. 209].

Teoria angajamentului organizațional (Meyer și Allen): Meyer şi Allen au considerat că definiţiile angajamentului organizațional de până la acel moment reflectau ori un ataşament afectiv, ori o temă a unor costuri pe care le-ar avea de plătit angajaţii, ori o temă a unor obligaţii ale angajaţilor faţă de firmă și le-au ataşat denumirile de *angajament afectiv, angajament de continuitate şi angajament normativ* [5, pag. 538-551].

Una dintre cele mai influente teorii în domeniu descrie trei componente esențiale pentru înțelegerea angajamentului asumat al angajaților [8, pag.17-32] :

- *angajamentul afectiv* - persoanele prezintă toate caracteristicile ataşamentului faţă de organizaţie: se implică puternic, se identifică cu organizaţia şi resimt o mare plăcere în a fi membri ai acelei organizaţii (legătura emoțională față de organizație);
- *angajamentul continuu* - organizaţia oferă în mod tipic beneficii ce nu sunt asociate direct cu munca, de exemplu asigurări medicale, un anumit sistem de pensii, de promovare etc. Angajamentul devine astfel mai puţin afectiv şi mai mult calculativ, reflectând un cumul de interese ale angajaţilor recunoscute şi îndeplinite de organizaţie, care leagă persoana de organizaţie (determinarea de a rămâne în organizație) ;
- *angajamentul normativ* - se referă la un angajament bazat pe obligaţia sau pe credinţa morală a persoanei că este drept şi moral să rămână în organizaţie (simțul obligației morale față de organizație).

CONCLUZII

Angajamentul asumat al angajaților se referă la nivelul de implicare, loialitate și dedicare a angajaților față de locul lor de muncă, organizație și obiectivele acesteia.

Este o componentă crucială pentru competitivitatea și succesul unei companii și poate influența semnificativ performanța angajaților și rezultatele organizaționale. Prin investirea în angajamentul asumat al angajaților, organizațiile beneficiază de o forță de muncă mai calitativă și mai productivă, mai motivată și mai loială, ceea ce poate conduce la performanțe organizaționale superioare și la succes pe termen lung.

Analiza abordărilor teoretice ale mai multor savanți a contribuit la înțelegerea complexă a angajamentului asumat și la identificarea perspectivelor cadrului teoretic și empiric pentru manageri și lideri în dezvoltarea practicilor și politicilor care să sprijine angajamentul și performanța angajaților în diverse domenii și să contribuie la o productivitate mai mare, la reducerea ratei de fluctuație și la sporirea loialității față de organizație.

Ce ține de Republica Moldova, angajamentul asumat poate fi analizat din perspectiva specifică a caracteristicilor economice, sociale și culturale ale țării: *Valorile culturale, Economia și Sistemul Educațional, Practicile de management și stilurile de leadership, Sectoarele Industriale și Domeniile de Activitate, Cadrele legislative și reglementările guvernamentale relevante pentru piața muncii din Republica Moldova.*

REFERINȚE

1. Brudan, A., Rediscovering performance management: systems, learning and integration, Measuring Business Excellence, Vol. 14, No. 1, pp. 109-123. DOI: 10.1108/13683041011027490
2. CROITORIU, N., SIGURANȚA PSIHOLOGICĂ CA MODALITATE DE PREVENIRE A EPUIZĂRII PROFESIONALE ȘI STIMULARE A IMPLICĂRII ÎN MUNCĂ, STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE Revista științifica a Universtității de Stat din Moldova, 2023, nr. 5(165), ISSN 1857-2103, În:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/297-302_15.pdf
3. Filipescu, I., Bruno, Ș.,: Teoreticieni ai organizatiilor si managementului. Dicționar și crestomație. Published in: Editura Politehnica Press (2011): pp. 1-481. ISBN: 978-606-515-188-8
4. Locke, E., A. & Latham, G., P. (2002), Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation, American Psychologist, Vol. 57, No. 9, pp. 705 –717 DOI: 10.1037/0003-066X.57.9.705
5. Meyer, J.P., Allen, N.J., Smith, CA. (1993), „Commitment to Organizations andOccupations: Extension and Test of a Three-Component Conceptualization”, Journal of Applied Psychology, vol. 78, pp. 538-551
6. Pink, D., Drive. Ce anume ne motiveaza cu adevarat. Editura-Publica, 2011, 264 pagini. ISBN: 978-973-1931-89-0
7. SAKS, A. M., GRUMAN, J. A. Manage employee engagement to manage performance. In: Industrial and Organizational Psychology. Nr. 4. 2011. 204-207 p.În: https://doi.org/10.1111/j.1754-9434.2011.01328.x
8. Stoica C.E. „Angajamentul organizaţional şi modalităţi de obţinere”, Revista de psihologie organizaţională, vol. II, nr. 2-3/2002, pp. 17-32.

CUPRINS

DREPT PENAL

Constantin BRAGOI
VICTIMA INFRACȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ (ART. 303 CP RM).....5
Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI
SINTEZA CELOR MAI IMPORTANTE AMENDAMENTE OPERATE PRIN LEGEA NR. 136/2024 ÎN NORMELE PRIVIND INFRACȚIUNILE ECONOMICE..12
Igor CIOBANU, Artur COTRUȚĂ, Ana NEGRUȚA
CONCEPȚIILE MODERNE CU PRIVIRE LA APLICAREA PEDEPSEI 19
Ludmila DUMNEANU
TRATAMENTUL FAVORABIL DE CARE BENEFICIAZĂ SUBIECTUL INFRACȚIUNILOR LEGATE DE TRAFICUL DE DROGURI 24
Doina-Cezara GALAN
CONSTRÂNGEREA FIZICĂ ȘI PSIHICĂ ÎN CADRUL ACTELOR/ACȚIUNILOR SEXUALE NECONSIMȚITE 31
Gheorghe GLADCHI
LIBERAREA DE RĂSPUNDERE PENALĂ ÎN LEGĂTURĂ CU RENUNȚAREA DE BUNĂ VOIE LA SĂVÂRȘIREA INFRACȚIUNII 37
Mariana GRAMA
ROLUL CONSILIULUI DE INTEGRITATE ÎN PREVENIREA ȘI COMBATEREA CORUPȚIEI: VIZIUNE CRITICĂ 46
Lilia GYRLA
SYSTEMATIZATION OF FUNDAMENTALISM, EXTREMISM AND TERRORISM IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....51
Radu MERCUȘ
TIPURILE PARTICIPAȚIEI PENALE ÎN DREPTUL PENAL.....55
Gheorghe RENIȚĂ
FOLOSIREA TEHNOLOGIEI DE RECUNOAȘTERE FACIALĂ PENTRU PREVENIREA ȘI COMBATEREA INFRACȚIUNILOR.....60
Carmen ROȘCA
OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL: CLARIFICĂRI CONCEPTUALE 67
Mircea ROȘIORU
DEFINIȚIE ȘI CONDIȚII ALE CONCURSULUI DE INFRACȚIUNI 72
Iconom STAVROFOR, Dănuț Gheorghiță CAIA, Georgiana (DOBOȘ) POPA
VIOLUL SĂVÂRȘIT ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE.....80

Andrei STRATAN
SEMNELE SECUNDARE ALE LATURII SUBIECTIVE ÎN CAZUL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 238 CP RM: ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE 89
Iancu ZAPOROJAN
OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL EXERCITĂRII ATRIBUŢIILOR ÎN SECTORUL PUBLIC ÎN SITUAŢIE DE CONFLICT DE INTERESE: CONOTAȚII DE DREPT COMPARAT 97

DREPT PUBLIC

Andrei TINU
SOME COMPARATIVE LAW ASPECTS OF CITIZENSHIP LEGISLATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA 102
Elena ARAMĂ
SECURITATEA JURIDICĂ VERSUS CONSTITUȚIA VIE (CONSTITUTION VIVANTE) 108
Ion GUCEAC
ENUNȚAREA JURIDICĂ A PRECEPTULUI SOLIDARITĂŢII SOCIALE CA PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL CONSTITUŢIONALISMULUI 115
Rodica CIOBANU
RISCURILE SUNT UBICUI – SECURITATEA TREBUIE SĂ FIE ACUM ȘI AICI. 123
Pavel CAZACU, Stanislav PAVLOVSCHI
IMPORTANȚA CAUZEI ILAȘCU ȘI ALȚII ÎN CONTEXTUL EFORTURILOR AUTORITĂȚILOR REPUBLICII MOLDOVA DE ASIGURARE A RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ 130
Irina PUNGA, Iordanca-Rodica IORDANOV
OBIECTIVE DE CONSERVARE ȘI EVALUAREA BIODIVERSITĂȚII: PILONI AI PROTECȚIEI NATURII ÎN REPUBLICA MOLDOVA 137
Oleg TELEVCA
GARANȚII LEGALE DE PROTECȚIE A COPIILOR SUPUȘI VIOLENȚEI ÎN SPORT 144
Aliona CHISARI-RURAK
REALIZAREA AGENDEI DE DEZVOLTARE DURABILĂ 2030 – PREROGATIVĂ DE BAZĂ A REPUBLICII MOLDOVA 150
Oleg PANTEA
TRĂSĂTURILE ESENȚIALE ALE CONTRAVENȚIEI 156
Valentin MĂRGINEANU
REFLECȚII PRIVIND DREPTATEA ȘI ECHITATEA 163
Rodica NICHITA, Cătălina GRIZA
ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA 169

Oxana CHISARI-LUNGU
DREPTUL LA MUNCĂ AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎNTRE REGLEMENTĂRI LEGALE ȘI REALITATE 176
Ianuș ERHAN
CONDIȚIILE DE GARANTARE ȘI ASIGURARE A BUNEI GUVERNĂRI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII PUBLICE.....183
Ștefan MILICENCO
OBIECTUL ÎNCREDERII PUBLICE ÎN INSTANȚE JUDECĂTOREȘTI. DELIMITĂRI CONCEPTUALE.....192
Natalia CRECIUN
GLOBAL LEGAL SKILLS AS A UNIVERSAL LANGUAGE OF LAWYERS 197
Olga BACIU
THE IMPACT OF ELECTRONIC ENFORCEMENT WRITS ON THE LEGAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA 205
Valentin BUDECI
EFECTUL MORATORULUI DE ANGAJARE ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE ASUPRA CALITĂȚII SERVICIILOR ACESTORA.....212
Veronica CHEPTENE
REGLEMENTAREA MECANISMULUI NAȚIONAL DE PREVENIRE A TORTURII: CONSIDERAȚII GENERALE.....218

JEAN MONNER CHAIR

Ekaterine KARDAVA
INFLUENTIAL POWER OF SYNERGY OF EUROPEAN AND HUMAN RIGHTS STUDIES ON EUROPEANIZATION AND DEMOCRATIZATION.....226
Guranda CHELIDZE
ON THE TEACHING OF HUMAN RIGHTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS - ACCORDING TO ONE SPECIFIC EXAMPLE.....232
Olesea PLOTNIC
ENHANCING CONSUMER RIGHTS THROUGH THE INTEGRATION OF DIGITAL TOOLS IN THE EUROPEAN PUBLIC SPHERE 238
Diana LAZĂR
EFICIENTIZAREA PRACTICILOR DE ARBITRAJ ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN ALINIEREA LA STANDARDELE STATELOR MEMBRE ALE UE PENTRU RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI 246
Olesea PLOTNIC, Natalia ZAMFIR
ASIGURAREA DREPTULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS, INCLUSIV LA AER CURAT PRIN REDUCEREA POLUANȚILOR ATMOSFERICI PERICULOȘI PENTRU SĂNĂTATEA UMANĂ.....252
Pavel ZAMFIR
ACCESUL CONSUMATORILOR LA INFORMAȚII PRIVIND CERINȚELE DE PROIECTARE ECOLOGICĂ APLICABILE PRODUSELOR CU IMPACT ENERGETIC 259

Liuba VASILIU
STATUL DE DREPT – DE LA VALORI SPRE POLITICI....266
Dorin JOSANU
ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR DE MUNCĂ A DIFERITOR CATEGORII DE SALARIAȚI PRIN INTERMEDIUL REGLEMENTĂRII UNITARE ȘI DIFERENȚIATE A MUNCII....272
Ilona JOSANU
CU PRIVIRE LA OPORTUNITATEA MENȚINERII PROCEDURII ÎN ORDONANȚĂ ÎN LEGISLAȚIA PROCESUALĂ CIVILĂ ACTUALĂ....277
Valeria PRAPORȘCIC
SOLUȚIONAREA ALTERNATIVĂ A LITIGIILOR ÎN CONTEXTUL APARIȚIEI UNUI IMPEDIMENT JUSTIFICAT....284
Dorina CIMIL
ENSURING HUMAN RIGHTS IN CIRCULAR ECONOMY PRACTICES: LEGAL STRATEGIES AND DISPUTE RESOLUTION OFFERED BY THE EUROPEAN CIRCULAR ECONOMY ACTION PLAN....290
Virginia ZAHARIA
IMPACTUL REGLEMENTĂRILOR ASUPRA INOVAȚIEI ȘI SIGURANȚEI ÎN DOMENIUL BIOMEDICAL....296
Maricica TUDOSE
LEGAL FEATURES OF CONTRACTS CONCLUDED BY ELECTRONIC MEANS....304
Andrei PÂNTEA
TRECEREA ILEGALĂ A FRONTIEREI PRIN PRISMA DREPTULUI PENAL COMPARAT....309
Evelina OGLINDA
REGULATIONS AND LEGAL MECHANISMS AT EUROPEAN AND NATIONAL LEVEL TO ENSURE HUMANITARIAN AID AND CIVIL PROTECTION....315

DREPT INTERNAȚIONAL

Valeriu BABĂRĂ
REFLECȚII ASUPRA REGIMULUI DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT AL CONTRACTELOR DE ASIGURARE....320
Elena BAJUREA-OSTROFEȚ
FUNDAMENTELE PROGRESISMULUI ÎN MATERIA TRANSPORTULUI INTERNAȚIONAL RUTIER DE MĂRFURI....326
Cristina BANCU
PROBLEMELE ACTUALE ALE INSTITUȚIEI INSOLVABILITĂȚII TRANSFRONTALIERE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT....332
Aurel BĂIEȘU
REFLECȚII ASUPRA AUTONOMIEI CONVENȚIEI DE ARBITRAJ....338

Anna CHUVALNIKOVA
ANALYTICAL REVIEW OF GLOBAL TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY, AFFECTING THE CURRENT STATE OF THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 345
Violeta COJOCARU
ASPECTE DE DREPT COMPARAT PRIVIND PERSOANELE DISPĂRUTE ȘI FAMILIILE ACESTORA.....352
Lilia GRIBINCEA
DREPTURILE ȘI PRINCIPIILE DIGITALE ALE UNIUNII EUROPENE PENTRU DECENIUL DIGITAL.....358
Svetlana LEONTIEVA
ROLUL CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN STABILIREA STANDARDELOR PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR 363

DREPT PRIVAT

Sergiu BĂIEȘU
UN NOU IZVOR DE DREPT CIVIL – PRINCIPIILE DREPTULUI CIVIL 369
Ludmila BELIBAN-RAȚOI
CONSIDERAȚII-CHEIE ÎN CADRUL PROCEDURII NOTARIALE DE DESFACERE A CĂSĂTORIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....376
Valentina CEBOTARI
ASPECTE DE EVOLUȚIE ȘI APLICABILITATE A INSTITUȚIEI CONTRACTULUI MATRIMONIAL.....383
Rodica CHIRTOACĂ
ANULAREA ACTELOR JURIDICE ÎN PROCEDURA INSOLVABILITĂȚII 388
Alexandru CUZNEȚOV
PROBLEMATIZAREA CONCEPTULUI ȘI CARACTERELOR JURIDICE ALE CONTRACTULUI DE FRANCIZĂ COMERCIAL 395
Evghenia GUGULAN
ARHITECTURA JURIDICĂ ALE CLAUZELOR SPECIFICE ÎN CONTRACTUL DE FRANCIZĂ 401
Tatiana MACOVEI
INTERVIUL DE ANGAJARE CU TENTE DISCRIMINATORII DUPĂ CRITERIUL DE GEN.....410
Tatiana MACOVEI, Gheorghe MACOVEI
ASPECTELE PRACTICE REFERITOARE LA SOLUȚIONAREA LITIGIILOR INDIVIDUALE DE MUNCĂ DE CĂTRE INSTANȚA DE JUDECATĂ 416
Tatiana MIHAILOV
ASPECTE DE DREPT COMPARAT PRIVIND REGLEMENTAREA JURIDICĂ A CLAUZEI DE NECONCURENȚĂ ÎN CONTRACTELE DE MUNCĂ.....421
Felicia PĂSCĂLUȚĂ
IMPORTANȚA EXAMENULUI MEDICAL ÎN RAPORTURILE DE MUNCĂ 426

Ruslan POSTICA
ROLUL ATRIBUȚIILOR FUNCȚIONALE ALE SALARIATULUI LA CERCETAREA ACCIDENTELOR ÎN CÂMPUL MUNCII.....432
Cristina MARTIN, Laurențiu RACU
PROVOCĂRI ACTUALE ÎN REGLEMENTAREA JURIDICĂ A ANTREPRENORIATULUI SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....438
Татьяна БОДЮЛ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ПРАВА В ИМУЩЕСТВЕ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА 445

DREPT PROCEDURAL

Igor DOLEA
STANDARDUL PROBEI DINCOLO DE ORICE ÎNDOIALĂ REZONABILĂ ȘI INTIMA CONVINGERE :SIMILITUDINI.....452
Elena BELEI
PARADIGMA PROCEDURII PREALABILE ÎN JUSTIȚIA CIVILĂ NAȚIONALĂ.....459
Vasile CREȚU, Ilona JOSANU
ELIBERAREA ORDONANȚEI JUDECĂTOREȘTI ÎN TEMEIUL PRETENȚIEI CE REZULTĂ DIN NERESTITUIREA CĂRȚILOR ÎMPRUMUTATE DE LA BIBLIOTECĂ 466
Igor COBAN
FORMULAREA ȘI DEPUNEREA CERERII PRIVIND ÎNAPOIEREA COPILULUI ÎN STATUL REȘEDINȚEI SALE OBIȘNUITE ȘI CEA PRIVIND EXERCITAREA DREPTULUI DE VIZITARE A COPILULUI. INSTANȚELE COMPETENTE ȘI AUTORITĂȚILE CU ATRIBUȚII ÎN MATERIE.....472
Gheorghe MACOVEI
MODALITĂȚILE ȘI FORMA ÎNAINTĂRII CREANȚELOR CREDITORILOR ÎMPOTRIVA DEBITORULUI INSOLVABIL.....479
Sanda ȚONCU
ÎNCETAREA PROCESULUI PENAL ÎN ȘEDINȚA DE JUDECATĂ (PARTEA I) ..488
Ina JIMBEI
DELIMITAREA CONTRACTELOR ADMINISTRATIVE DE CELE CIVILE 494
Veaceslav BOTNARI
ASPECTE PRIVIND LIMITELE ROLULUI DIRIGUITOR LA VERIFICAREA CERINȚELOR DE FORMĂ ȘI CONȚINUT ALE CERERI DE CHEMARE ÎN JUDECATĂ LA FAZA INTENTĂRII PROCESULUI CIVIL.....498
Felicia CHIFA, Constantin-Adi GAVRILĂ
BARIERELE UTILIZĂRII MEDIERII ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....503
Oxana NOVICOV, Roman TALMACI
UNELE NOVAȚII ÎN REGLEMENTAREA PROCEDURILOR DISCIPLINARE VIZÂND EXECUTORII JUDECĂTOREȘTI 510

Artiom ENI
INFILTRAREA OPERATIVĂ 516
Natalia GAVRILENCO
EVALUAREA PERIODICĂ A JUDECĂTORILOR – PARTE A RĂSPUNDERII DISCIPLINARE A JUDECĂTORILOR....521
Denis URSU
UNELE REFLEXII PRIVIND EGALITATEA ARMELOR ÎN CONTEXTUL RENUNȚĂRII LA PROBE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL....527
Ernest GAVZER
CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND INVESTIGAȚIILE PENALE ÎN CAUZELE CU ÎNVINUIȚII/BĂNUIȚII JUVENILI 534
Irina GAVZER
PERSPECTIVE VARIATE ASUPRA AUDIERII VICTIMEI TRAFICULUI DE PERSOANE....539

ȘTIINȚE ECONOMICE

Constantin STOENESCU
ECONOMIE DE ECHILIBRU, REZILIENȚĂ ȘI GLOBALIZARE....545
Veronica PRISACARU
REZILIENȚA SOCIETALĂ V/S REZILIENȚA SOCIALĂ: DELIMITĂRI CONCEPTUALE 552
Olga BLAGORAZUMNAYA, Larisa TRIFONOVA
ADVERTISING AND INFORMATIONAL ACTIVITIES IN MODERN BUSINESS .559
Asea TIMUȘ
EVOLUȚIA SERICICULTURII ARTIZANALE ÎN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN ÎN SEC. XVIII-XIX 567
Елена ЦАРЮК
СИСТЕМА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ....581
Adriana BUZDUGAN
MAINTAINING A HEALTHY LIFESTYLE FOR WELL-BEING OF POPULATION....591
Boris CORETCHI
CHALLENGES OF ECONOMIC AND GEOPOLITICAL SECURITY IN EASTERN EUROPE: NEW FORMATS OF COOPERATION BETWEEN THE EU AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA....600
Ivan LUCHIAN
EXPLORAREA METAVERSE ÎN SCOPUL DEZVOLTĂRII ACTIVITĂȚII BĂNCILOR COMERCIALE....609
Valentin BUDECI
EFECTUL MORATORULUI DE ANGAJARE ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE ASUPRA CALITĂȚII SERVICIILOR ACESTORA....615

Elena NIREAN
ANALIZA FLUXURILOR DE NUMERAR ȘI A CONCORDANȚEI ACESTORA CU REZULTATELE FINANCIARE....621
Svetlana GHERJAVCA, Natalia ANTOCI
INTERCONEXIUNEA DINTRE MARKETING ȘI MANAGEMENT FINANCIAR..628
Maria BOGOI
PROCESUL DECIZIONAL BAZAT PE SISTEMUL INFORMAŢIONAL CONTABIL 634
Aliona MEDVEȚCAIA
ROLUL TAXELOR ECOLOGICE ÎN TIMP DE RĂZBOI ȘI ÎN PERIOADA CONFLICTELOR MILITARE 640
Лариса ТРИФОНОВА
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЕРВИС-ДИЗАЙНА ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ КЛИЕНТСКОГО ОПЫТА В МАРКЕТИНГЕ УСЛУГ 646
Viorica UNGUREANU
CONTABILITATEA REZULTATELOR ÎN CONDIȚIILE ACTIVITĂȚII VENTURE....654
Lucia NEPOTU
IMPACTUL CONSUMULUI SOCIAL RESPONSABIL ASUPRA BUNĂSTĂRII ECONOMICE 662
Irina RAEVSKAIA
ANGAJAMENTUL ASUMAT CA FACTOR AL OBȚINERII AVANTAJULUI COMPETITIV PRIN OAMENI 667

Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională

„INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE”

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare,

7-8 noiembrie 2024

Științe juridice și economice

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 24.10.2024. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 57,5. Coli editoriale 45,0.
Comanda 34sp/2024.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editura@usm.md*